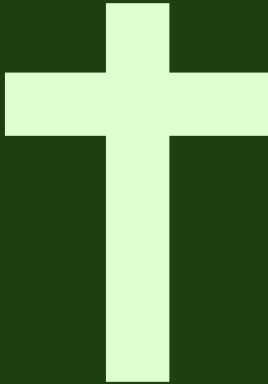


Magtubu tôô toꝝ  
biꝝare to kôꝝbi



Kimré: Magtubu tôô toꝝ biꝝare to kôꝝbi New Testament

**Magtubu tôô top bipare to kôrbi**  
**Kimré: Magtubu tôô top bipare to kôrbi New**  
**Testament**

copyright © 2007 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kimré

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

---

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

9dffd176-4e78-52cc-9acd-204efe85cf84

## Contents

Matiyé . . . . .	1
Mark . . . . .	70
Luk . . . . .	113
Ja . . . . .	183
Jé lê bay jé . . .	236
Rômê . . . . .	301
1 Kworêntijnê . .	335
2 Kworêntijnê . .	363
Galat . . . . .	384
Epêsijnê . . . . .	396
Pilipijnê . . . . .	408
Kwolosijnê . . . .	416
1 Tésalonisijnê .	424
2 Tésalonisijnê .	431
1 Timoté . . . . .	436
2 Timoté . . . . .	446
Tit . . . . .	453
Pilémô . . . . .	458
Hébre . . . . .	460
Jak . . . . .	487
1 Piyêr . . . . .	496
2 Piyêr . . . . .	506
1 Ja . . . . .	513
2 Ja . . . . .	522
3 Ja . . . . .	524
Jud . . . . .	526
Pelal wo jô Ja . .	529

# Kwôlo Dôri wo Emen wo Matiyé kôl kwôli bô magtubu tori a Kwôlo kôl kwôli magtubu to Matiyé li hen

Bô magtubu Kwôlo Dôri wo Matiyé a na, mawi kwôlo Mark na li bô magtubu tori a hen na, yi ya. Mawi kwôlê bi a na:

1. Ba kôl na kwôli ulê béré wo Ja ôbi lê batêm. (3: 1-12.)
2. Ba na kwôli batêm to Ja lij Jêsu na lamê wo ôbi bare lam Jêsu. (3: 13 - 4: 11.)
3. Ba na kwôli derê kwôlê wo Jêsu dô men, gelé wo ôbi gelij bijné are men, beraré wo ôbi berare bay ômpare a men sa iyé Galilé. (4: 12 - 18: 35.)
4. Ba na kergare to ôbi ô Jérusalêm a hen. (Sapitre 19-20.)
5. Ba kirijna ôbi sa bijn Jérusalêm na, ôbi wôl gañ né hen. Wulê wo jurgem bi wo hen deré kibri ba, na kwôli beréri men, kwôli deréri men, kwôli jê sé wori kamjé men, kwôli sé wo ôbi si sa bijné hen a men. (Sapitre 21-28.)

Nijba, sapitre 1 na 2 ná, kwôlo tumô wo Matiyé kôl bô magtubu tori a ba, na kwôli tô môn wo Jêsu

men, kwôli yêri men, kwôli kamjare tori a men. Men, ôbi kôl kwôli gawra woj Jêsu bi wo ôbi dfa kelê kwôli bô magtubu tôri a hen. Jêsu bi wo hen na, na Kelma ôbi gôlij na na wo Emen na genge diré béna hen men, ôbi na Emanuwêl (bôri na: Emen ba na na) men, na na Jêsu a Emen né lij anja ôbi na kôl kwôliji bô magtubu tori to tumô hen men.

Kwôlo Dôri wo Matiyé ná, na magtubu to yi gay wôsa hende day kwa ari gelé ka Jêsu na gelij bijné hen kwône kini bay.

Sapitre 5-7 ná, na kwôli derê kwôlê wori sa keram a wo kôl kwôli bô pôn wo bijné ka a sé bô \*emê iyére to derômaraj a hen.

Sapitre 10 ná, kôl na kwôli tô to bay ay bijn ka a erê wô ulê béré kwôli sa wo emê iyére to derômaraj a hen.

Sapitre 13 na, kôl na kwôli emê iyére to derômaraj a to bay kôl kwôle bô gwosore a têe jurgem hen. Gwosoy kwôlê bi wo hen na, gel na, emê iyére hende to hen to yi nañ kini uwôbêre tô hen, nijba, joor wo hende ay hen na, a yé tu wolé tôre to cêgê.

Sapitre 18 na, kôl na kwôli merê pôn tô yênijare a bô emê iyére to kôrbi hende to hen.

Sapitre 24-25 na, kôl na wo nana lê iyeñ a nana môrij gemij emê iyére hende to hen.

Bô Kwôlo Dôri wo Matiyé a ná, bay gel Jêsu na mega ôbi sa kirij wo era wô dé

tô emê iyére kôrbi hende to hen men, wô gelij bijné ka a sé bô emê iyére hende to hen. Ôbi gelji anğan lê bi bay ré yij bay derê kwôli emê iyére hende to hen tumô bijné.

*Tô môj wo Jésus Krist  
(Lk 3: 23-28)*

<sup>1</sup> Tô môj wo Jésus wo na \*kuŋga kelma Dabid wo na kuŋga \*Abraham a men hen a na: <sup>2</sup> Abraham yê Isak, Isak yê Jakwôb, Jakwôb yê Juda naŋ yêneri. <sup>3</sup> Juda yê Parês naŋ Jara wo yori na Tamar hen, Parês yê Esrôm, Esrôm yê Aram, <sup>4</sup> Aram yê Aminadab, Aminadab yê Nasôn, Nasôn yê Salmôn, <sup>5</sup> Salmôn yê Bohoj wo yori na Rahab hen, Bohoj yê Obêd wo yori na Rut hen, Obêd yê Jésé, <sup>6</sup> Jésé yê kelma Dabid. Dabid yê Salomôn wo yori na tam Uri hen, <sup>7</sup> Salomôn yê Roboham, Roboham yê Abiya, Abiya yê Asap, <sup>8</sup> Asap yê Josapat, Josapat yê Joram, Joram yê Ojijas, <sup>9</sup> Ojijas yê Johatam, Johatam yê Akaj, Akaj yê Ejékiyas, <sup>10</sup> Ejékiyas yê Manasé, Manasé yê Amôn, Amôn yê Josiyas, <sup>11</sup> Josiyas yê Jékwniyas naŋ yêneri. Na elê bi wo hen aŋa bay ré pôrij balêrji ôrij Babilôn a lemnare hen. <sup>12</sup> Kam \*Israyêl ka bay yêji Babilôn a tô lemnare a a na: Jékwniyas yê Salatiyêl, Salatiyêl yê Jorobabêl, <sup>13</sup> Jorobabêl yê Abiyud, Abiyud yê Eliyakim,

Eliyakim yê Ajôr, <sup>14</sup> Ajôr yê Sadôk, Sadôk yê Akim, Akim yê Eliyud, <sup>15</sup> Eliyud yê Eléyajar, Eléyajar yê Matan, Matan yê Jakwôb, <sup>16</sup> Jakwôb yê Josêp woŋ ôbi kurô Mari to yê Jésus wo bay uwôgeri \*Krist, kwo Emen dôri hen hen.

<sup>17</sup> Ayij tôri sa Abraham a kwôy saŋ sa kelma Dabid a na, na tô môj môj kibi pôrbu, men, hena sa kelma Dabid kwôy sa to bay pôrji lemnare hen na, na tô môj môj kibi pôrbu men, hena wulê wo bay pôrji lemnare Babilôn a hen kwôy saŋ sa Krist a na, na tô môj môj kibi pôrbu a men.

*Kwôli yê Jésus  
(Lk 2: 1-7)*

<sup>18</sup> Na derênge kwôli yê wo bay yê Jésus Krist. Mari toŋ yori na, na hendi gusô Josêp, nijba, bay yij né tô, menba, hende yi kwoo naŋ néé wo Tunu toŋ hendi bô bôre. <sup>19</sup> Josêp woŋ ôbi gusôre bi wo hen na, na gawra woŋ derôre, ôbi genge diré kapêre jegê mera dîba diré kelê kwôli ta bi tayre ré duru ré. <sup>20</sup> Kirija ôbi erem bôri a hen iyôŋ ba ya tô, menba, \*mana wo derômaran a sa kôli bô wônê a iyôŋ ba: «Josêp kuŋga kelma Dabid, meremné ré, nijba, ju bô Mari mega tamnem iyôŋ, <sup>21</sup> wôsa kwoo wo hende yi hen na, na naŋ néé wo Tunu toŋ hendi bô bôre, aŋ hende a yê kema iba aŋ já uwôgeri Jésus, wôsa na ôbi a gôlij

naŋ balêri sa têriŋ lêreji a hen.»<sup>22</sup> Are bay ka hen yi hen iyôn bi kwôlo Emen na biŋ ôbi kibri na kôl hen na, ariri ré liŋ. Ôbi na kôl iyôn ba:<sup>23</sup> «Môni temale a yé kwoo aŋ a yé kema iba aŋ bay a uwôgeri Emanuwêl.» Hini bi wo hen iyayriri na, «Emen naŋ na.»

<sup>24</sup> Kirija Josêp eŋgiŋ tô kum a menba, ôbi li mega bi wo mana wo Kelma kôli hen iyôn. Ôbi gô naŋ Mari.<sup>25</sup> Niŋba, bay yiŋ né kwôy wo hende yêŋ kema iba aŋ ôbi uwôgeri Jêsu.

## 2

*Bay henê are era wô gelé Jêsu*

<sup>1</sup> Bay yê Jêsu Bêtelêhêm môni iyére to bô emê wo Judé a, wulê bi wo hen a na, na \*Hêrôd a na na ôbi emê sa iyére. Kirij bay ka hen na, bay henê are henaji si tô emen iyôn saji Jérusalêm a.<sup>2</sup> Menba, bay eŋgere iyôn ba: «Kelma wo Jubnê wo bay yêri na ba, na si yôn ba? Wôsa nini gelo têtêŋne tori hena si tô emen iyôn aŋa niné era bi niné tibéri hen.»

<sup>3</sup> Kirija kelma Hêrôd toy hen iyôn menba, ôbi sun men, biŋé ka Jérusalêm a kêm kôba sun a men.<sup>4</sup> Menba, ôbi dayré damné kaŋ bay bê kwôbe naŋ \*bay derê tô tôô to Emen aŋ eŋgeriji iyôn ba: «Kirij ka bay a yêŋ \*Krist kwo Emen dôri hen ba na yôn

ba?»<sup>5</sup> Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Bay a yêri Bêtelêhêm a emê wo Judé a wôsa \*ôbi kibi Emen na kôl kwôli tumô kôl iyôn ba:<sup>6</sup> «Mini Bêtelêhêm, to Judé perê iyére to damné kêm bô emê wo Juda a hen na, muna to dê ré, wôsa Kelma wo a derê tumô \*Israyêl biŋé kaŋê môŋ ôbi gemé gangê iyôn hen na, a hena na bôre a.» »

<sup>7</sup> Menba, Hêrôd uwôga bay henê are bay ka hen naŋ palê aŋ sa eŋgeriji bay ré kôli wulê têtêŋne ré siŋ ya hen.<sup>8</sup> Menba, ôbi jéji Bêtelêhêm a aŋ kôlji iyôn ba: «Erêŋge ken ô eŋgeré kirij ka kema bi wo hen yiŋ ya hen, aŋ kirija ken upari niŋ na, ken hera sa kôlen bi nôbi kôba na erê tibéri men.»

<sup>9</sup> Kirija bay toy kwôlo ôbi kôlji hen iyôn niŋ menba, bay ôrji haji niŋ. Têtêŋne to bay ré gelore si tô emen hen na, dô tumôrji, menba, kirija hende biŋ sa kirij ka kema bi wo hen yiŋ ya hen menba, hende dëbu tôŋ hare niŋ.<sup>10</sup> Kirija bay gel têtêŋne hende to hen iyôn menba, yirji dôrji damaŋ.<sup>11</sup> Bay siji bô ira aŋ gelji kema bi wo hen naŋ yori Mari menba, bay cubu gubarji tôŋ tumôri a aŋ tibri men, bay tô magela woji nô aŋ biri aŋga gararji damaŋ damaŋ bay a na: lôr men, weŋ wo dîŋé dô wo bay uwôgeri perañkens hen men, kwôŋ hana wo bay

uwôgeri \*miir hen a men.  
 12 Menba, Emen kôlij bay  
 henê are bay ka hen bô  
 wônê a iyôn ba bay ré hôrji  
 upé Hérôd ré menba, bay ré  
 ay geré wo đangi a ré hô ij.

*Bay ay kema bi wo hen  
 gerij Ejipt a*

13 Kirija bay henê are bay  
 ka hen ôrji ta nij menba,  
 \*mana wo derômaraj a wo  
 Kelma si sa Josêp a nap  
 wônê kôli iyôn ba: «Hena ta  
 ay kema bi wo hen nap yori  
 ju gerij ôrij Ejipt a aj ju  
 môrij nap đi ya kwôy wo na  
 kôlem dema jeré heraj nap  
 đi tô, ré ba Hérôd woge geré  
 điré deréri.»

14 Menba, Josêp hena nap  
 yoyre hende to hen ay kema  
 nap yori gerij ôrij Ejipt a.  
 15 Ôbi mô ya hende to hen  
 kwôy wo Hérôd map. Are  
 bay ka hen yi hen iyôn mega  
 kwôlo Kelma na bij ôbi kibri  
 na kôl tumô kôl iyôn ba: «En  
 uwôge Keman ré so aj Ejipt  
 a nij.»

*Kwôli deré wo Hérôd bi  
 bay duu kamrê*

16 Kirija Hérôd hôn wo  
 bay henê are ré lamni  
 na lamê menba, bôri tari  
 damaj aj ôbi ay tôô bi bay  
 ré duu kamrê kap impê ayij  
 tôri sa ka bay yê haw a kwôy  
 đi sa ka elérji wôô wôô a ka  
 sa iyé Bêteléhêm a men, ka  
 sa kam iyére to méere ta hen  
 a men. Ôbi li hen iyôn wô  
 kwôlo bay henê are na kôli  
 gengij sa wulê wo têtêjne

ré sij. Ayij tôri wulê bi wo  
 hen kwôy sap sa wulê wo  
 bay derij kamrê hen na, li  
 elê wôô ré tô. 17 Na ôbi á,  
 are bay ka hen ré bij nap  
 kwôlo ôbi kibi Emen Jérêmi  
 na kôl hen: 18 «Sômê ôm gôr  
 kirij Rama a, Rasêl sôm wô  
 kamne, aj bay waare kôba  
 hende toy ré wô kamne ka  
 bay duu kêm hen.»

*Josêp henaj nap Jésus  
 Ejipt a heraj Israyêl a*

19 Kirija Hérôd ma  
 nij menba, \*mana wo  
 derômaraj a wo Kelma si  
 sa Josêp a Ejipt a nap wônê  
 aj 20 kôli iyôn ba: «Hena ta  
 ju ay kema nap yori ju heraj  
 nap ci sa iyé Israyêl a wôsa  
 ka na woge ciré deréri hen  
 na, maji nij.»

21 Menba, Josêp hena ay  
 kema nap yori heraj sa iyé  
 Israyêl a. 22 Nijba, kirija  
 ôbi toy wo ré na Arkélawus  
 a ré na kelma wo Judé hôlmê  
 ibari Hérôd a na, ôbi kemna  
 herê ô merê bô emê wo Judé  
 a. Menba, Emen yêge mari  
 bô wônê a menba, ôbi ô bô  
 emê wo Galilé a. 23 Aj ô  
 merê sa iyé Najarêt a. Yi  
 hen iyôn bi ré bij nap kwôlo  
 \*ôbi kibi Emen na kôl iyôn  
 ba: «Bay a uwôgeri kema  
 Najarêt hen.»

### 3

*Béré wo Ja ôbi lê batêm  
 uwôl derô gwôlê*

*(Mk 1: 1-8, Lk 3: 1-18, Ja  
 1: 19-28)*

<sup>1</sup> Wulê bi wo hen na, Ja ôbi lê batêm so derô gwôlê wo Judé aṅ uwôl béré kôl iyôṅ ba: <sup>2</sup> «Belêṅge cêgernṅe biṅ têriṅ tonṅe wôsa \*emê iyére to derômaranṅ a ba ḍa niṅ.»  
<sup>3</sup> Na Ja bi a \*ôbi kibi Emen \*Esay na ré kôl kwôli kôl iyôṅ ba:

«Na tôô gawra wo ôm derô gwôlê kôl iyôṅ ba:  
 <Nanêṅge geré wo Kelma men,  
 janêṅge kam geré kari bi ô derôre a men.> »

<sup>4</sup> Ja tôbe bargay ka bay li naṅ gusiri jambal men, ôbi ha tô bôri naṅ ariṅ a men. Ari emêri na cérê men, timne men. <sup>5</sup> Biṅê kêm ôrji sa pôn pôn ligiri a: ka Jérusalêm men, ka Judé men, ka kam iyére to mér sa cér wo Jurdê ta hen a men.  
<sup>6</sup> Biṅê bay ka hen tô tô têriṅ toji ta aṅ ôbi liji batêm bô cér wo Jurdê bi wo hen a.

<sup>7</sup> Kirija Ja gel Parisiṅêṅ naṅ \*Sadusiṅêṅê kwône era ligiri a bi ḍiré liji batêm, menba, ôbi kôlji iyôṅ ba: «Kenbay ka ken yi môṅ jênêre iyôṅ hen, na i a gelêṅge bi kené gerij uwonṅe wo Emen wo a era hen ba? <sup>8</sup> Iyôṅ ba, bi jé lêreṅge gel wo kené bul cêgernṅe biṅ têriṅ tonṅe niṅ. <sup>9</sup> Diba ken mô wô kelê <\*Abraham na ibarni, Abraham na ibarni> mera ré, wôsa en kelêṅge jerew wo yi hen na, Emen a nê mê belé liṅ kamrê biṅ Abraham.  
<sup>10</sup> Haw hen na, tigre yi tô

gurô pôn pôn niṅ aṅ gurô wo yôṅ yôṅ wo yêri dô ré ba a diṅ jôriṅ aṅ uwôliṅ tare a. <sup>11</sup> Nôbi ba, en lêṅge batêm na naṅ kam gengiṅ sa belé wo kené bul cêgernṅe biṅ têriṅ tonṅe hen, niṅba, kwo a era cêgena hen na, ôbi a lêṅge tori naṅ Tunu toṅ hendi bô bôre men, naṅ tare a men, wôsa nééri gôliṅ kuṅê men, en nê m terê garbê kaṅ têri ré a men.  
<sup>12</sup> Men, ôbi ôriṅ naṅ gwore tori toṅ péé kaw wô labij kirij kaṅ péé kaw ya aṅ ôbi a péé kaw kari bay ka hen aṅ a perê gusiṅniṅi bê a bô béér a a men. Menba, kurmérji ba ôbi a uwoyé aṅ bô tare to enṅe bariṅ né yôd hen.»

### *Ja liṅ Jêsu batêm*

(Mk 1: 9-11, Lk 3: 21-22)

<sup>13</sup> Na ôbi á, Jêsu ré hena Galilé ô ligi Ja kibi cér wo Jurdê a bi ré liri batêm men hen. <sup>14</sup> Ja li ḍa kaṅê aṅ kôliṅ Jêsu iyôṅ ba: «Nôbi a ré erê bi jeré lêṅ batêm, menba, li iyeṅ a jôbi jeré hô era bi ené lêṅ batêm ḍi ba?»

<sup>15</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôṅ ba: «Kwo haw hen ba en gey bi ré yi hen iyôṅ hari, na hen iyôṅ a nana liṅ anṅa Emen gey hen.»

Menba, Ja gey naṅ ḍi aṅ liri batêm. <sup>16</sup> Kirija Ja liṅ Jêsu batêm aṅ ôbi so bô kam a niṅ na, kirij bay ka hen derômaranṅ bôliṅ aṅ ôbi gel Tunu toṅ hendi bô bôre herbo mega derare iyôṅ sari a. <sup>17</sup> Menba, tô kwôni ema



derômaran a kôl iyôn ba: «Kwo debu na na, na Keman, en piri daman. Men, en li yi derê wô sari daman a men.»

## 4

*Sélé wo Sidan sél Jésu  
(Mk 1: 12-13, Lk 4: 1-13)*

<sup>1</sup> Kirija ôbi so bô kam a nij menba, Tunu toj hendi bô bôrê ôrij nan di derô gwôlê bi Sidan ré ô séléri.

<sup>2</sup> Lê wo Jésu li wulê tôre pôrbu yoyre nan tu tare baa emê ani hen na, kurôn liri.

<sup>3</sup> Menba, Sidan era ligiri a an kôli iyôn ba: «Hena jeré na Kema Emen ba ju bi jerew wo yi na bi bilij kwô bem ju ôm.»

<sup>4</sup> Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: <Na kwô mera a gawra ré emê gôlij né nijba, kwôlo si kibi Emen a gawra ré môrij gej di.> »

<sup>5</sup> Menba, Sidan hô ôrij nan di Jérusalêm iyére to yi nan jengêre a hen an ôrij nan di ô diri ta yej sa \*iyéy Emen a, <sup>6</sup> an kôli iyôn ba: «Hena jeré na Kema Emen tiri ba ju deran kurij tôj na gelé wôsa na lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Ôbi a ayê tôô bij \*manê ka derômaran a gengij sam» men, «Bay a ayem kôbriji a bi tèm ré di keram wôni ré.» »

<sup>7</sup> Jésu hô uwôli sara kôl iyôn ba: «Magtubu hende to hen kôba hô kôl iyôn ba:

<Kelma Emen wom na, já séléri ré.> »

<sup>8</sup> Menba, Sidan hô ôrij nan di sa keram wo yêngi a an gili emê iyére to sa terare a na nan anga dôri dôri ka yi ya. <sup>9</sup> An ôbi kôlij Jésu iyôn ba: «Hena jeré jubu gubam tumôn a an teben ba na bem are bay ka kêm ka ju gel hen.»

<sup>10</sup> Menba, Jésu ône Sidan an kôli iyôn ba: «Sidan, erêj wôsa lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: <Kelma woj Emen wom pôn nêj hari a jeré jebé gubam tumôri a men, na ôbi a jeré tibéri a men.> »

<sup>11</sup> Kirij bay ka hen menba, Sidan erêj diri hari nij, menba, manê ka derômaran a era ligi Jésu a an biri anjan emê.

*Jésu ay tô jé wori Galilé a  
(Mk 1: 14-15, Lk 4: 14-15)*

<sup>12</sup> Bay bu Ja uwôl dangay a. Kirija Jésu toy wo bay ré bu Ja hen iyôn menba, ôbi hena ô Galilé. <sup>13</sup> Ôbi di sa iyére tori to Najarêt hen an ô merê Kapêrnayôm kibi cér wo bô emê wo Jabulôn nan kwo Nêptali a. <sup>14</sup> Ôbi li hen iyôn bi ré bij nan kwôlo \*ôbi kibi Emen \*Esay na kôl kwôli tumô kôl iyôn ba:

<sup>15</sup> «Terare to Jabulôn nan to Nêptali,

To yi si kwa cér wo dami, si cêgi Jurdê hen,

Na hende to bijné ka na Jubné ré hen mô ya hen.

<sup>16</sup> Bijné ka na mô bô kirijn ka hendi a hen na, haw hen bay gel kirijn ka perañgi ka dami men, ka yi môñ ciré ma iyôn gengijn sa tiniji hen kôba bay gel kirijn ka perañgi a men.»

<sup>17</sup> Menba, Jésus ay tô derêji kwôlê kôl iyôn ba: «Beléngge cêgernge bijn têrijn tonje wôsa \*emê iyére to derômarañ a era dâ hen ya nij.»

*Jésu uwôge bay uré pôrbu*

*(Mk 1: 16-20, Lk 5: 1-11)*

<sup>18</sup> Jésus ô têm têm kibi cér wo Galilé a, menba, ôbi gel gawrê wôô tô yêñipare a ka na bay uré, bay a na si Simô wo bay uwôgeri Piyêr hen, nañ yêni André, bay urji kuyê nañ bera. <sup>19</sup> Menba, Jésus kôlji iyôn ba: «Eranje tón a añ na béngge ken yi bay uré bijné ben.» <sup>20</sup> Menba, kirijn bay ka hen na, bay déñ bera toji añ, añ ôrji tôri a.

<sup>21</sup> Ôbi ô sem, menba, ôbi hô gel gawrê wôô tô yêñipare a, na si \*Jak nañ yêni Ja kañ kami gawra wo bay uwôgeri Jébédé hen, bay môrji bô bato a nañ ibarji nanji bera toji menba, Jésus uwôgeji menba, <sup>22</sup> kirijn bay ka hen na, bay dî ibarji nañ bato añ ôrji tôri a.

<sup>23</sup> Jésus gôr bô emê wo Galilé hen kêm añ gilijn bijné

are bô \*iyéy dapare a men, dô Kwôlo Dôri wo gengijn sa emê iyére to derômarañ a men, berare bijné kêm ka ômpare to gay gay liji hen men, berare bay merayê ka gay gay a men. <sup>24</sup> Kwôli Jésus ôm gôr bô emê wo Siri a kêm añ li wo bay erañ nañ bay ômpare to gay gay men, ka tunu to habijn yi bôrji a men, bay gesemem men, bay merayê a men bi ôbi ré berareji. <sup>25</sup> Menba, kwônê bijné ka hena Galilé men, ka hena emê iyére to tôre môj hen men, ka hena Jérusalêm a men, ka hena Judé nañ kam iyére kêm ka yi si cêgi cér wo Jurdê a hen a men ôrji tôri a.

## 5

*Jésu dôrijn bijné kwôlê sa keram a*

<sup>1</sup> Kirijna Jésus gel kwônê bijné bay ka hen era ligiri a menba, ôbi day ô merê sa keram a menba, bay tôri era ligiri a <sup>2</sup> menba, ôbi ay tô derêji kwôlê kôl iyôn ba:

*Yi deré wo dami*  
*(Lk 6: 20-23)*

<sup>3</sup> «Bijné ka erem wo ciré nêm lê ani sa kibrijji ré hen na, yirji a sa dôrji wôsa \*emê iyére to derômarañ a na toji.

<sup>4</sup> Bijné ka mô nañ bô emê haw hen na, yirji a sa dôrji wôsa Emen a sa jalê bôrji.

<sup>5</sup> Bijné ka kalêrji jal hen na, yirji a sa dôrji wôsa

bay a merê derê sa terare a na sem.

6 Bijné ka doy lê anğan derôre liji daman hen na, yirji a sa dôrji wôsa Emen a sa biji anğa bay ôrijn doyriji bay ka hen.

7 Bijné ka bô tu ja to megêrji hen na, yirji a sa dôrji wôsa Emen a sa berê tu ja toji men.

8 Bijné kañ bay bô bôre hen na, yirji a sa dôrji wôsa bay a sa gelé tu Emen.

9 Bijné kañ bay janê megêrji bi ré bijn pôn hen na, yirji a sa dôrji wôsa bay a uwôgêji kam Emen.

10 Bijné ka bay gelji gusijn wô kibi anğan derôre ka bay li hen na, yirji a sa dôrji wôsa emê iyére to derômaran a na toji.

11 Hena bay ré tirénge men, gelénge gusijn men, pôy kwôlo gay gay dénge sarngé a wô wo kené na bay tón na, <sup>12</sup> sênge peré men, ken li yi derê a men wôsa ka upé sa kôbrengé daman derômaran wôsa na hen iyôn a bay na ré gelijn tu bay kibi Emen ka tumô gusijn men hen.»

*Bay ayê bôo na dôre nañ kirijn ka perangi ka bijné ka sa terare a na*

<sup>13</sup> «Kenbay kena dôre to bijné ka sa terare a na, a

hena dôre hende to hen ré geran ré ba bay a lere iyeñ a ré herê gerangê hôrijn ba? Ani ka kwôni a lijn nañ tu ba nañ nij. Bêre añ bi bijné ré dîirê nañ têrji a ba mera. <sup>14</sup> Kenbay kena kirijn ka perangi ka bijné ka sa terare a na, wôsa hena kwôni ré dî iyére tori sa keram a ba ôbi a uwôbêre nê mê sôn ba? <sup>15</sup> Men kwôni a dé tare bô lampa añ erê uwôbê bô gwore a sôn ba? Hena tare ré dîjn bô lampa a ba na wô teré ta gurô pal a añ bi ré berare kirijn bi bijné ka mô bô ira hen kê m ré gelijn kirijn. <sup>16</sup> Iyôn ba, kenbay kôba ken bi kirijn ka perangi kanje perange bi bijné gelijn kirijn dema bay ré gelijn jé lêrenge wo dôri menba, bay a ayijn kibi Ibarengé Emen wo mô derômaran a hen men.»

*Kwôlo gengijn sa tôo nañ bay kibi Emen*

<sup>17</sup> «Ma ka ermé yañ ba ené era na wô mênê tôo nañ kwôlo bay kibi Emen na kôl hen nijba, en era na wô lê bi aririrji ré lijn dî.» <sup>18</sup> Menba, Jésus hô kôl iyôn ba: «Na tu kwôlé a ené kelénge hen hena derômaran nañ sa terare ré yi ba ya tô na, ani ka tôo ka dê iyôn ley, kam anğa cibijn dê dê sara hen ley, ka a dôrijn añ ba nañ kwôy wo sa terare a mênijn. <sup>19</sup> Na ôbi á, kwôni wo ré dage tôo to dê dê hende to hen añ gelijn bijné ré dage hen iyôn a men na, ôbi a yé kema wo dê bô iyére to derômaran

a. Nijba, hena kwôni ré bi kwôlê sa tôte hende to hen an gelij bijé ré li hen iyôn a men na, ôbi a yé kwo dami bô emê iyére to derômaran a a. <sup>20</sup> En kelênge wan ta, hena kené li anğan derôre dê ka bay derê tô tôte to Emen nan ka Parisipêné ré ba ka nêmé sé bô emê iyére to derômaran a ré kwôy.»

*Kwôlo gengij sa bô tarê*

<sup>21</sup> «Na ken toy kwôlo bay na kôlij môpêrênge iyôn ba: <Já deré gawra ré wôsa kwôni wo duu megari ba, bay a jerê kwôlê sari a.>

<sup>22</sup> Nijba, nôbi en kelênge, kwôni wo bôri tari sa yêni a ba, bay a jerê kwôlê sari a men, kwo tôbij yêni galê ba, bay a ôrij nan dî tumô bay jerê kwôlê ka damné a men, kwo tiiré yêni ré yêmij ba, a erê bô tare to enge barij né hen a men.

<sup>23</sup> Hena jeré ô jeré erê bij Emen anğan baliyare kini bê kwôbe a ana jeré erem si sa kwôlo yênem ôrij nan ju na, <sup>24</sup> ju dî angam kap baliyare bay ka hen tôn jan an ju ô upé yênem ken ô bij tôn pa dema, jeré hera sa ay angam bay ka hen bij Emen tô. <sup>25</sup> Hena ôbi barem ré kanjem ana kené ô bem kini jerê kwôlê na, ken nan kwôlê wonje nan dî ca tumô geré ré ba ôbi a uwôlem kôbi ôbi jerê kwôlê a an ôbi jerê kwôlê bi wo hen a ôrij nan ju bij asgarpê an iyej né ba bay uwôlem danjay a. <sup>26</sup> En

kôlem, já têbê kerê iyôn iyôn dema jeré sé danjay a tô.»

*Kwôlo gengij sa wônijare ton têrij*

<sup>27</sup> «Na ken toy bay na kelênge tumô kôl iyôn ba: <Já wogé tam megam né.>

<sup>28</sup> Nijba, nôbi en kelênge wan a ta: kwôni wo bô tami megari nan tu bôriyare na, bôri a ba ôbi yij nan tu nij. <sup>29</sup> Hena ré na tum ton gusurô a lê ana jeré li têrij na, ju dôre ulêj kelan nan ju, ju meray a jeré uwôn gelê ba dô dê erê bô \*gêhên a nan tum wôô kê. <sup>30</sup> A hena ré na kôm won gusurô a lê ana jeré li têrij na, ju wali ulêj kelan nan ju, ju meray a jeré gôl ba dô dê erê bô gêhên a nan kôm wôô kê.»

*Kwôlo gengij sa karijare kurô*

(Mt 19: 9, Mk 10: 11-12, Lk 16: 18)

<sup>31</sup> «Bay na kôl tumô kôl iyôn ba: <Kwôni wo dage tamni ba bi ré bure magtubu ton bê tôre kôbre a.>

<sup>32</sup> Nijba, nôbi en kelênge hena kwôni ré dage tamni to yij na kwôni ré tô ana hende ré ô enge iba wo dangi na, na ôbi lere ana hende ré wônij wônijare ton têrij hen men, kwôni wo enge iyore to bay dagere hen kôba li na têrij nan tu a men.»

*Kwôlo gengij sa derê yi*

<sup>33</sup> «Na ken toy kwôlo bay na kôlij môpêrna ka tumô iyôn ba: <Anja ju dusu yem

sara ba ju dī baa ré. Nijba, ka ju ay tōm sara nap hini Kelma ba, ju li môj môj.>  
<sup>34</sup> Nijba, nôbi en kelênge bi kwôni dusu yiri ré. Bi ôbi dusu yiri nap derômaran ré wōsa na kini merê Emen men, <sup>35</sup> bi kwôni dusu yiri nap sa terare ré wōsa na kini sêlê tē Emen men, nap Jérusalēm ré wōsa hende na iyére to Kelma wo dami men, <sup>36</sup> bi kwôni dusu yiri nap sam né wōsa ju nēm lê bi ré béé ré men, bi ré hendu ré a men. <sup>37</sup> Nijba, hena kwôlê wonge ré na tiri ba ken kôl ré na tiri men, hena ré na tiri ré ba ken kôl ré na tiri ré aṅ kwo ka kelê cêgê hen na, hena na ligi Sidan.»

*Kwôlo gengin sa bay dé bare a*

(Lk 6: 26-38)

<sup>38</sup> «Na ken toy bay na kôl tumô iyôṅ ba: <Tu ba, na tu hôriṅ men, kapnem ba, na kapnem hôriṅ men.>  
<sup>39</sup> Nijba, nôbi en kelênge iyôṅ ba: Dênge bayi habré wo kwôni lênge hen né, hena kwôni ré di tô mam woṅ gusurô ba ju bul kwoṅ ma biri di a. <sup>40</sup> A hena kwôni ré kaṅgem tumô bay jeré kwôlê a wô engin bargay kam kap kabrêm na, ju jôri derê kap kelanê a ré.  
<sup>41</sup> Men, hena ôbi néé wôni ré berem eren jeré ayri ani ôriṅ nap dī kelan nēm tē dubu ba ju ôriṅ nap dī tē dubu sara. <sup>42</sup> Kwo uwôlem are ba ju biri men, hena ôbi ré gey jeré gwôyri ani

kôba ju jôri ré a men. <sup>43</sup> Na ken toy bay na kôl iyôṅ ba: <Yênem ba, jeré piri nijba, ôbi barem ba jeré dôri ham.>  
<sup>44</sup> Nijba, nôbi en kelênge bay barenge kôba ken pirji men, ken uwôl Emen wô sa ka gelin turnge gusin hen a men. <sup>45</sup> Hen iyôṅ dema kené yin kami Ibarenge Emen wo mô derômaran a wo bi tare tori berare sa bay bô habré a men, sa bay lê derê a hen a men hen. Men, ôbi bi emen uwôṅge sa bay lê anṅan derôre a men, sa bay lê anṅan derôre ré hen a men. <sup>46</sup> Hena kené pur na bîné ka perênge hen mera ba wô mi a kené mô gem sa kôbi wo Emen ba? <sup>47</sup> Wōsa \*bay engé wôgê kôba li na hen iyôṅ hende to hen men, hena ré na yênerenge dema kené liji dosé mera ba na anṅa dê kirin a kené li hen ba? Bîné ka hôn Emen né kôba li na hen iyôṅ men ré ba? <sup>48</sup> Derênge cerêd mega Ibarenge wo derômaran a dôriṅ cerêd hen iyôṅ men.»

## 6

*Kwôlo gengin sa anṅan bîṅ bay nimré*

<sup>1</sup> «Berênge dô wô wo ma kena gelé derê wonge tu bîné, hena kené li hen iyôṅ ba ka uné sa kôbrenge ligi Ibarenge wo mô derômaran a hen né. <sup>2</sup> Kirina jera beré baliyare nap bay nimré na, bi yilê ôm sara môṅ kwo bay gelé yirji tu bîné a lêrê bô

\*iyéy dapare a men, tô geré a men hen iyôn né. Bay li hen iyôn bi bîné ré heramiji. En kelênge na tu kwôlê bay uwôn sa kôbriji nij. <sup>3</sup> Nijba, jôbi na, kirîna ju gey beré baliyare na bay nimré na, ju li bi megam hôn né. <sup>4</sup> Añ anğan baliyare bay ka hen bi yi kini uwôbêrji a añ ibam Emen wo gel anğa ju li jegê hen a sa têbem sa kôm tô.»

*Kwôlo gengîj sa uwôlê Emen*

*(Lk 11: 2-4)*

<sup>5</sup> «Kirîna ken uwôl Emen na, ken li mega kwo bay gelé yirji tu bîné li hen iyôn né, wôsa bay gey uwôlê Emen dibîj ta bô iyéy dapare a men, jêrê geré a men, bi bîné ré gelji. Ôbi a ené kelênge bay uwôn anğan sa kôbriji nij. <sup>6</sup> Nijba, jôbi ba, kirîna ju uwôl Emen ba, ju si bô iyére tom a añ ju lugu kermîj sam a añ ju uwôl ibam wo mô kirîj ka yi nañ kini uwôbêrji hen, añ ôbi wo gel anğa ju li jigê hen a bem arirji. <sup>7</sup> Kirîna ken uwôl Emen ba ken densêrê kwôlo kwôni môj kwo bay henê Emen né lêrê hen iyôn né, wôsa bay erem iyôn ba yañ ba kelê wo ciré kôl damañ hen iyôn a Emen né toyé lew. <sup>8</sup> Nijba, kenbay ba, ken li môj kwo bay li hen iyôn né. Wôsa Ibareñge Emen na, hôn anğa ken gey hen tumô nij dema kené engeriri hen tô. <sup>9</sup> Kirîna ken gey uwôlê Emen ba ken kôl iyôn ba:

<Ibarni wo derômarañ a bi bîné kêm hôn wo jeré yi nañ jengêrem men,

<sup>10</sup> bi emê iyére tom era men, bi nibay ka sa terare a na nini li bô geyé wom mega wo ka derômarañ a lij hen iyôn men,

<sup>11</sup> béni anğan emê ka nini ôriñ doyriji kemnêñ hen men.

<sup>12</sup> Di bôm jal sa habré woni a mega wo nibay kôba nini dîj bôrni jal sa ka lêni habré a hen iyôn men,

<sup>13</sup> Geméni añ ju bi bi niné herîj bô anğa séléni hen ré,

nijba, ju derêni kibi habré a. [Wôsa na jôbi a na ôbi emê iyére men,

ju na ôbi ibé iyêrê a men, wôsa ayê kibi na yi wô sam kwôy nañ kwini a men.

\*Amên, bi yi gelîj hen iyôn.]>

<sup>14</sup> En kelênge, hena kené dî bôrñge jal sa habré wo megêrñge lênge a hen na, Ibareñge wo mô derômarañ a kôba a dé bôri jalê sarñge a men. <sup>15</sup> Men, hena kené dî bôrñge jal sa habré wo megêrñge a ré ba, Ibareñge wo mô derômarañ a a dé bôri jalê sarñge a ré hen iyôn men.»

*Kwôlo gengîj sa jerê yi sa emê*

<sup>16</sup> «Hena kené jô yerñge sa emê a ba, ken li na mega wo bay henêre Emen né lij hen iyôn né, bay sêmnê hen

iyôn bi ñiné ré gel wo ciré jô yirji sa emê a, iyôn ba, na tu kwôlê a ené kelênge hen, yi mega wo bay ré uwôn sa kôbriji nij. <sup>17</sup> Nijba, jôbi ba kirija ju jô yem sa emê na, ju pul tum men, ju surge sam a men <sup>18</sup> ñiba bi ñiné hôn wo jeré jô yem sa emê a hen ya ré. Añ Ibam wo hôn anja yi kini uwôbêrji a hen bi ôbi pôn nêñ ré hôn anja ju li jigê hen añ bi bem arirji.»

*Anjañ upé ka derômarañ*  
a  
(Lk 12: 33-34)

<sup>19</sup> «Dayrênge anjañ upé ka sa terare a na ré wôsa na kirij ka téere nañ gur bu are ya men, gemsê kôba pôy kibi iyére gômsij a men. <sup>20</sup> Nijba, ken dayrê anjañ upé ka derômarañ a ka téere nañ gur a mênê ré hen men, na kirij ka gemsê a nême piyê kibi iyére ré men, a gemsê are ya ré hen a men. <sup>21</sup> Wôsa kirij ka cirarem yij ya na, na kirij bay ka hen a ermé wom kôba ré yé ya men.»

*Tum na are perañgê ka yem*  
(Lk 11: 34-36)

<sup>22</sup> «Tum a na lampa to yem, hena tum né dô ba, yem kê m kôba perañge men. <sup>23</sup> A hena tum né meray ba, yem kê m kôba kirij hendu sari a men, a hena kirij ka perañgi ka yi yem a ré hendu a sôn ba, kirij a hendé na culum sa yem a.»

*Yênge bay jé ka Emen ñiba ken yi limé ka gursu ré*  
(Lk 16: 13)

<sup>24</sup> «Gawra pôn nêñ a lê jé bij bay iyéryi wôwô ré: dô ré ba ôbi a tôrnê kwo pôn añ perij kwo pôni, réba a dé yiri yi kwo pôni a añ kapê kwo pôni. Ka nême lê jé bij Emen men, yé limé ka gursu a men né.»

*Bij Emen bôm*  
(Lk 12: 22-31)

<sup>25</sup> «Gelênge, na ôbi a, ené kelênge kené sun wô anja kené emê gôlij ré men wô anja kené tôbê yernge a ré men. Wôsa merê tu geñ na gôlij anjañ emê men, yi gôlij bargay a men ré ba? <sup>26</sup> Ermênge sa ciré ka uwônge ta a hen ken gel, bay ci kaw kani ré men, bay wal kaw kani bi a bô béér a ré a men, nijba, na Ibarenge wo mô derômarañ a hen a biji anjañ emêrji. A hena ré na hen iyôn ba, kenbay ba ken dô dé ciré bay ka hen né ba? <sup>27</sup> Perêrñge a hen i a nême ulê wulê pôn a sa magari a wô wo ñiré sun gañ ba? <sup>28</sup> A hen iyôn ba, ken eremnéré sa bargay ka kené tôbê a ré. Kebênge sa gesela wo miirê bô yagê a hen ken gel bay li jé ré men, bay li bargay kani ré a men. <sup>29</sup> Nijba, en kelênge, kelma Salomôn nañ hini emê wori hen kôba na tôbe bargay dé kwo pôni wôni perêrji a hen né tô. <sup>30</sup> Hena kalmê ka nono ka kemnêñ yi hen añ kiya bay a woyé añ hen kôba Emen tôbiji bargay yirji a men na,

kenbay dema ôbi ré lê are béngge ré ba? Ayi! gawrê ka ayê bôo woji nap hen. <sup>31</sup> Hen na, ken kôl iyôn ba: na mi a niné emê ba ré men, na mi a niné yê ba ré men, na mi a niné tôbê ba ré a men. <sup>32</sup> Are bay ka kêmen hen na, bay henê Emen né a wogéji yôd yôd merênê liji tô ré hen dîba kenbay ba, Ibarengge wo mô derômaran a hôn anga ken ôrijn doyriji hen. <sup>33</sup> Iyôn ba, ken woge \*emê iyére to derômaran a nap lê angan derôre kari pa tumô menba, are bay ka kêmen hen ôbi a béngge a sara. <sup>34</sup> Sunéngge sa wulê wo kiyay a ré, wôsa kiya môrijn nap kwôli bôri a. Ken gel, wulê wo yôn yôn kôba nap gusijn tori tori.»

## 7

*Jeréngge kwôlê sa megêrêngge a ré*  
(Lk 6: 37-38,41-42)

<sup>1</sup> «Jeréngge kwôlê sa megêrêngge a ré, menba, Emen kôba a jerê kwôlê sarêngge a ré men. <sup>2</sup> Wôsa Emen a jerê kwôlê sarêngge a mega wo ken jôrijn sa megêrêngge a hen iyôn men. Gway wo ken ay gengijn are bi hen a, Emen né gengijn béngge hôrijn. <sup>3</sup> Wô mi a jerê ô wô berê kalmê ka dê ka yi tu yênem a hen ba? A yibré wo dami ka yi tum a hen ba ju gel ré ba? <sup>4</sup> Hen ba já lê iyej a jerê kôlijn yênem: <Ben na dôrem sa kalmê ka yi tum a hen> menba, jôbi ba na yibré gurô yôd a yé

tum a hen men ba? <sup>5</sup> Jôbi wojn ôbi kelê kwôlê kem wôo wôo hen, dô yibré gurô wo tum a hen an dema jeré gelijn kirijn sélé a jeré dôrijn kalmê ka yi tô tu yênem a hen tô. <sup>6</sup> Anga yi nap jengêrji na, ken bijn garê ré wô wo bay maa bulo an gidéringge men, mérijn wonge kôba ken bi tumô gwôsijnô a ré men, wô wo bay maa dîirê nap têrji.»

*Engeréngge men, wogéngge men, dêngge kibi geré a men*  
(Lk 11: 9-13)

<sup>7</sup> «Engeréngge menba, bay a béngge, wogéngge menba, ka uné, dêngge kibi iyére menba, bay a belê béngge. <sup>8</sup> Wôsa kwôni wo engere ba bay a biri, men, kwo woge ba a uné men, kwo di kibi kermijn ba bay a belê biri men. <sup>9</sup> Perêrêngge a hen kwôni wo kemari engeriri kwô menba, a ayê keram biri hen ya ba? <sup>10</sup> Réba engereri kuyê menba, a ayê kalaw biri hen ya ba? <sup>11</sup> Kenbay kan bay bô habrê ka ken hôn bijn kamnêngge anga dôri dôri hen ba, Ibarengge wo mô derômaran a hen dema ré bijn ka uwôli are hen ka dôri dê an ré ba? <sup>12</sup> Are kêmen ka ken gey bi megêrêngge ré li béngge hen na, kenbay kôba ken li hen iyôn biji hen iyôn men, wôsa tôo to \*Moyis nap kwôlo bay kibi Emen na kôl na hen iyôn.»

*Kibi geré wo iyêrmijn*  
(Lk 13: 24)



13 «Sénge si kibi geré wo yêeri hen dī, wōsa kibi geré wo woli na, wol beŋ beŋ dô hari nĩba, na geré wo ô na kini mênê. Aŋ bĩné kwône ô si ya. 14 Nĩba, kibi geré wo iyêrmĩn na, séri dōy men, kirĩn kōba yêr a men hari, nĩba, kwōni ô si ya ba, a gelê. Aŋ bĩné ka si si ya ba, na cōb iyōŋ mera.»

*Berênge bay kibi Emen  
kaŋ bay benare hen dô  
(Lk 6: 43-44)*

15 «Berênge bay kibi Emen kaŋ bay benare hen dô wōsa bay tōba na arĩn gamgê a ré eraŋ yerŋge a nĩba, bōrji na bō heŋ. 16 Aŋ na sa kibi jé lêreji a kené hōnĩnji. Kwōni a kaarê yê tĩnadōr sa cébriŋ a sa pōn ba? Laba kwōni a kaarê yê tōgōre sa gaara a sa pōn ken gel ba? 17 Gurô wo lêri ba yêri lêre men, kwo dāpi ba yêri dāŋ men. 18 Gurô wo dôri a yê kwo habĩn né men, kwo habĩn a yê kwo dôri ré a men. 19 Gurô wo yōŋ yōŋ wo yêri habĩn ba, bay a dêri jerê ulê bō tare a. 20 Na hen iyōŋ a kené hōnĩn bay kibi Emen kaŋ bay benare bay ka hen sa kibi jé lêreji a hen.»

*Kwôlê wo kōliŋ ba bi ariri  
liŋ a men  
(Lk 13: 25-27)*

21 «Bĩné ka uwōgeren <Kelma, Kelma> hen a sé bō \*emê iyére to derōmaran a kêm né nĩba, na ka li bō geyé wo Iban wo derōmaran a hen a sé bō a dī. 22 Ôbi a Wulê woŋ jerê kwôlê a na,

bĩné kwône a kelê iyōŋ ba: <Kelma, na nini dôriŋ bĩné kwôlo Emen naŋ henem ré ba? Na nini dage tunu to habĩn sa bĩné ka pōni a naŋ henem ré ba? Men, na nini li giŋê wo gay gay hen naŋ henem a men ré ba?> 23 Menba, na sa kōlji iyōŋ ba: <Erênge yeŋ, en henênge ré men, tun kōba na kurĩn sarnge a dê iyōŋ ré kwōy a men, wōsa na kena bay lê têriŋ.> »

*Iyére to dĩŋ sa keram a  
men, to dĩŋ sa hal a men  
(Lk 6: 47-49)*

24 «Na ôbi á, kwōni wo ré toy kwôlê wo en kōl hen aŋ liŋ ariri a men na, yi mega ôbi ré erem kwôlê wô dé tô iyére tori sa keram a iyōŋ. 25 Emen uwōŋge aŋ kam bōy tô iyére hende to hen a men, kal ge naŋ néri sa iyére hende to hen a men, nĩba, hende kurĩn né wōsa tōre dĩŋ na sa keram a. 26 Nĩba, kwo toy kwôlê wo en dô hen aŋ liŋ ariri ré na, yi mega kubera wo dī tô iyére tori sa hal a iyōŋ. 27 Emen uwōŋge aŋ kam bōy tōre a men, kal ge naŋ néri a men menba, hende tĩŋ kerôm kerôm wōsa tōre na dĩŋ na sa hal a.»

*Jésu dô kwôlê gasĩnare*

28 Kirĩna Jésu gel kwôlê bi wo hen iyōŋ kō nĩn na, kwōnê bĩné ka mô ya hen tĩnji ge kay sa derê kwôlê wori bi wo hen 29 wōsa ôbi dô na mega \*bay derê tô tōô to Emen dôriŋ hen iyōŋ né.

## 8

*Jésu dô terbare yi gawra*  
(Mk 1: 40-45, Lk 5: 12-16)

<sup>1</sup> Jésu herbo sa keram a menba, kwônê ðijé ô tôri a. <sup>2</sup> Menba, ôbi terbare wo pôni ô ligiri a aɲ jubu gubari tumôri a aɲ kôli iyôn ba: «Kelma, hena jeré gey ba já beraren.»

<sup>3</sup> Jésu jé kôbri hebijni aɲ kôl iyôn ba: «Ew, en gey bi terbare tom hende to hen ré dôriɲ sam a.»

Menba, kirij ba ka hen na, terbare begij yi gawra bi wo hen a aɲ. <sup>4</sup> Menba, Jésu kôli iyôn ba: «Kôlij kwôni kwôli berarê wom bi wo hen né pa pa nijba, ju ô gelij ôbi bê kwôbe yem aɲ ju li sarga naɲ tôô to \*Moyis na ay hen aɲ bi bay ré gel wo jeré na kwo séli tumô Emen a.»

*Jésu berare mana wo dami wo asgarjê ka Rôm*  
(Lk 7: 1-10)

<sup>5</sup> Kirijna ka Jésu bij Kapêrnayôm, menba, dami wo asgarjê ka Rôm era ligiri a <sup>6</sup> aɲ uwôli kôl iyôn ba: «Kelma, mana wujê ômpare merayri aɲ yiri liri damaɲ yi sa kalaɲ a ira yaɲ ya.» <sup>7</sup> Menba, Jésu kôli iyôn ba: «Na erê berarêri hen ya.» <sup>8</sup> Menba, ôbi sa asgarjê bi wo hen kôli iyôn ba: «En nêem wo jeré ô sé bô iyére tijê a ré, ay tôm mera, menba, mana wujê bi wo hen a berarê seɲge. <sup>9</sup> Nôbi kôba bay san ya men, ena ôbi sa asgarjê ka ba hen men, aɲ hena ené kôlij kwo

pôni iyôn ba: <Ô> ba, ôbi ô men, hena ené kôli <Era> ba, ôbi era men, en kôlij lema wujê li aɲga na ba, ôbi li men, li ka hen ba, ôbi li a men.»

<sup>10</sup> Kirijna Jésu toy kwôlo dami wo asgarjê bi wo hen kôli hen iyôn menba, dê sari aɲ ôbi kôlij ðijé ka méeri ta hen iyôn ba: «Na tu kwôlé a ené ena kelêɲge hen, kirij ka en môriɲ môriɲ na, en uwôn kwôni wo ayê bôô wori yi môɲ kwo gawra wo na ba naɲ. <sup>11</sup> Na tu kwôlé a ené ena kelêɲge hen, ðijé a hena si tô emen men, si kini kurijay tare a men a daɲji naɲ si \*Abraham, Isak naɲ Jakwôb kibi gwoy emê a bô \*emê iyére to derômaraj a a. <sup>12</sup> Menba, ka emê iyére to derômaraj a na toji ca hen na, bay a biji cêgi haba a aɲ kirij ka hendi a, kirij bay ka hen na, bay a sômnê men, a emê kapniji mêêrê mêêrê a men.»

<sup>13</sup> Menba, Jésu kôlij ôbi sa asgarjê bi wo hen iyôn ba: «Ô ij wôsa aɲga ju bi bôm sara hen na, bay lij bem nij.» Kirij bay ka Jésu kôlij gawra bi wo hen kwôlé hen iyôn menba, ôbi merayê bi wo hen berare yaɲ men.

*Jésu berare bay ômpare ka gay gay*

(Mk 1: 29-34, Lk 4: 38-41)

<sup>14</sup> Menba, Jésu ô iyé Piyêr a menba, uwôn mari Piyêr kal dere aɲ yere lere yi sa kalaɲ a. <sup>15</sup> Ôbi hebe kôbre menba, hende berare aɲ hena li aɲgaɲ emê

biji. <sup>16</sup> Kirija tare kurij nij menba, bay erañ nañ bijé ka tunu to habij gelij tirji gusij, menba, Jésu dage tunu hende to hen sarji a añ nañ kwôlo si kibri a men, berare bay ômpare kêm a men. <sup>17</sup> Ôbi li hen iyôn bi ré bij nañ kwôlo \*ôbi kibi Emen \*Esay na kôl kôl iyôn ba: «Ôbi tô merayê wona men, ômpare to lêna hen kôba ôbi tô yerna a añ a men hen.»

*Bijé ka gey yé bay tô Jésu (Lk 9: 57-62)*

<sup>18</sup> Jésu bô wo kwônê bijé mééri ta, menba, ôbi ay tôri bij bay tôri bi ciré ðay tera cér wo dami hen. <sup>19</sup> Menba, ôbi lê magtubu wo pôni uso ligiri a añ engereri iyôn ba: «\*Rabi, kirij ka yôn yôn ka já erê ya hen na, na erê tòm a.» <sup>20</sup> Menba, Jésu kôli iyôn ba: «Henjê nañ iyomniji men, ciré nañ gwonerji a men, nijba, nôbi \*Kema Gawra ba kirij ka a dôbij san ya ba nañ.» <sup>21</sup> Menba, gawra wo pôni perê bay tôri a kôli iyôn ba: «Kelma, ði jan, ðén na erê emé iban dem.» <sup>22</sup> Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Éra tôn a na, añ ju ði bijé ka yi môñ temare iyôn hen bi em megare temare.»

*Jésu jôrij kal wo dami geré*

*(Mk 4: 35-41, Lk 8: 22-25)*

<sup>23</sup> Jésu ðay bô bato a nañ bay tôri. <sup>24</sup> Menba, kebrena wo nana kôl na na, kal wo

dami ge sa cér añ li wo mêw di kam bêêrê bô bato menba, Jésu yij kum ta men. <sup>25</sup> Bay tôri eñni añ kôli iyôn ba: «Kelma, gôlij nañ ni men réba naa mênij.» <sup>26</sup> Menba, Jésu uwôlji sara iyôn ba: «Wô mi a kené hare hen iyôn ba? Wô mi a kené bi bônge sa Emen a ré ba?» Menba, ôbi hena ône kal nañ kam menba, kirij iyer iyêêr. <sup>27</sup> Gawrê ka mô bô bato hen na, tiniji ge kay añ bay kôl perêrji a iyôn ba: «Gawra wo na ba, na kwo iyenji a kal nañ cér kôba ré biri kwôlê hen ba?»

*Jésu berare bijé ka wôô ka tunu to habij yi bôrji a hen*

*(Mk 5: 1-20, Lk 8: 26-39)*

<sup>28</sup> Kirija Jésu era sa bij cêgi cér wo Galilé bô emê wo Gadarénijê a menba, bijé wôô ka tunu to habij kurij sarji a soji si sa kampê añ eraji ligiri a. Bay li anga li harê añ kwôni nêm ayê geré wo bay môrij ya hen né. <sup>29</sup> Menba, kirij bay ka hen na, bay karê kula kôl iyôn ba: «Ju gey na mi yirni a jôbi woñ Kema Emen, ju era na wô geléni gusij pa dema wulê woni ré nêm tô ba?»

<sup>30</sup> Kirij bay ka hen na, gwôsijô ka pôni ðubu kwa cér a sêd wolé ôm are.

<sup>31</sup> Menba, tunu to habij hende to hen kôlij Jésu iyôn ba: «Nini uwôlem dagêni bi a bô gwôsijô ka ðebe hen a ði.» <sup>32</sup> Jésu kôlji ré ô menba, tunu hende to hen si

bô ñiné bay ka wôô hen a aṅ òrji siji bô gwôsiniô aṅ li wo bay yêseraji ta sa keram a herinji bô kam a ma kêm.

<sup>33</sup> Menba, bay gemé gwôsiniô bay ka hen gerji ô kôlin ñiné derô ira kwôli are bay ka ré li are hen men, aṅga ré sa sa ñiné ka wôô ka tunu to habin yi bôrji a hen men. <sup>34</sup> Menba, bay sooro ciré sa upéri aṅ kirina bay uwonni nin menba, bay kôli ré si erên bô emê woji a.

## 9

*Jésu berare ôbi merayê*  
(Mk 2: 1-12, Lk 5: 17-26)

<sup>1</sup> Jésus day bato ô tera sa iyére tori a. <sup>2</sup> Menba, bay erap nap ôbi merayê wo yi sa jaare a, kirina ôbi gel ayê bôô woji bi wo hen iyôn menba, ôbi kôlin ôbi merayê bi wo hen iyôn ba: «Baa kam, melapnen, têrin tom dôrin sam a.»

<sup>3</sup> Menba, bay derê tô tôô to Emen kôl bôrji a kôl iyôn ba: «Gawra bi wo hen tiiré na Emen hen.»

<sup>4</sup> Jésus hôn ermé woji aṅ kôlji iyôn ba: «Wô mi a kené erem kwôlé wo habin hen iyôn ba? <sup>5</sup> Kelê iyôn ba: «Têrin tom dôrin sam a» a derê kelê lew, laba kelê: «Hena ta ju ô» a derê kelê lew ñi ba? <sup>6</sup> Haw hen ka hené mega wo nôbi \*Kema Gawra ené ôrin nap néé sa terare a na wô dôrin têrin sa ñiné.»

Menba, ôbi kôlin ôbi merayê na iyôn ba: «En kôlem,

hena ta ay jaare tom ôrin in.»

<sup>7</sup> Menba, ôbi hena ta aṅ ay jaare tori ôrin in. <sup>8</sup> Kirina kwônê ñiné gel hen iyôn menba, harê liji aṅ bay ay kibi Emen won ôbi bin ñiné néé hen.

*Jésu uwôge Matiyé*  
(Mk 2: 13-17, Lk 5: 27-32)

<sup>9</sup> Jésus ô aṅ kirin bay ka hen menba, ôbi gel gawra wo pônî wo bay uwôgeri Matiyé mô kini engé wôgê. Menba, Jésus kôli iyôn ba: «Era tòn a.» Menba, kirin bay ka hen ôbi hena ô tôri a.

<sup>10</sup> Jésus ôm are iyé Matiyé a menba, kwônê ñiné kaṅ \*bay engé wôgê nap bay lêre aṅga habin men era sa ôm are nap Jésus nap bay tôri. <sup>11</sup> Parisinênê gel hen iyôn menba, bay kôlin bay tôri iyôn ba: «Wô mi a \*Rabi wonge ré ôm are nap bay engé wôgê men, bay lê habré a men hen iyôn ba?» <sup>12</sup> Kirina Jésus toy hen iyôn menba, ôbi kôlji wan a ta kôl iyôn ba: «Na ñiné ka berari a geyé dôktôr ré, ninba, na bay ômpare a geyri ñi. <sup>13</sup> Erênge ken hô ô tô kwôlo bay na lip bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «En gey na wo kené bô tu na to megênge ñiba na bê kwôbe wo nap lari hen né.» Wôsa nôbi kôba en era sa terare a na wô uwôgê ñiné ka dôrné ré, ninba, en era na wô uwôgê bay lê têrin ñi.»

*Jésu kôl kwôlo gengijn sa jerê yi sa emê a*

*(Mk 2: 18-22, Lk 5: 33-39)*

<sup>14</sup> Bay tô Ja ôbi lê batêm era ligi Jésu a aɲ engereri iyônɲ ba: «Wô mi a nibay naɲ Parisinêɲê niné jôriɲ bôrni kurônɲ kwôy kwôy menba, bay tôm jôbi ba li hen iyônɲ né wô mi ba?» <sup>15</sup> Menba, Jésu uwôlji sara iyônɲ ba: «Bijné ka era kini kurô hen ka bé bi bay ré jôriɲ bôrji kurônɲ kirijna ôbi iyéy kurô ba ya naɲ ci tô hen ba? Eɲ eɲ, wulê wo bay a derê ôbi kurô perêrji a aɲ hen na, na wulê bi wo hen a bay ré jôriɲ bôrji kurônɲ tô. <sup>16</sup> Kwôni a ulê tu bargay ka ôli naɲ ka kôrbi ré wôsa ka kôrbi bay ka hen a yêgerê ka ôli hen tumô tumô. <sup>17</sup> Kwôni a bê care to kôrbi bô gwolé woɲ ariɲ wo ôli a ré, wôsa ôbi a kariɲ aɲ care hende to hen a uwôsijɲ, wôsa care to né haw ba bijn na bô gwolé ariɲ wo kôrbi a men, hen dema care men, gwolé men, ré merê sem.»

*Môni dami wo Jubnê, naɲ iyore to hebe bargay ka Jésu hen*

*(Mk 5: 21-43, Lk 8: 40-56)*

<sup>18</sup> Kirijna Jésu kôlji kwôlê bi wo hen ba ya tô menba, dami wo Jubnê wo pônɲi era sa jubu gubari tumôri a aɲ kôli iyônɲ ba: «Môɲnen ma haw hen, era ju ô ulê kôm a sara bi bér ben men.» <sup>19</sup> Menba, Jésu naɲ bay tôri henaji ôrji tôri a. <sup>20</sup> Iyore to pônɲi to kwôbe ô yere a li elê môj kibi wôw hen

era si cêgeri aɲ hebe kibi bargay kari. <sup>21</sup> Hende erem bôre a iyônɲ ba: «Hena ené hebe bargay kari mera kôba na berarê senje.» <sup>22</sup> Jésu bare gele aɲ kôle iyônɲ ba: «Baa karê yêren, ayê bôw woré gôliɲ naɲ mu.» Kirijɲ bay ka hen na, hende be-rare. <sup>23</sup> Kirijna Jésu bijn iyé dami wo Jubnê bi wo hen a menba, ôbi gel bay iberé are men, bay karê kula a men. <sup>24</sup> Menba, ôbi kôliɲ bijné iyônɲ ba: «Sénje nô, wôsa mône hende to hen yi na kum dîba ma ré.» Menba, bay ayrêri. <sup>25</sup> Kirijna bay si nô kêɲ niɲ menba, ôbi si bô ira aɲ bu kôbi mône hende to hen ta menba, hende hena ta. <sup>26</sup> Aɲ kwôli béré wo ôbi bér mône hende to hen ôm gôre tô emê iyére hende to hen kêɲ.

*Jésu bi bay tu tij gel kirijɲ*

<sup>27</sup> Kirijna Jésu dâ erê ta niɲ menba, bay tu tij ka pônɲi wôw tô gura ôriɲ tôri a kôl iyônɲ ba: «\*Kunɲa kelma Dabid, bô tu ɲa toni men.» <sup>28</sup> Kirijna Jésu sa bijn iyére menba, bay tu tij bay ka hen era ligiri a menba, ôbi engeriji iyônɲ ba: «Ken hôn wo ené nêɲê lê are bay ka hen ba?» Menba, bay hô kôli iyônɲ ba: «Ju nêɲê lê Kelma.» <sup>29</sup> Menba, Jésu hebe tirji aɲ kôlji iyônɲ ba: «Bi are bay ka hen liɲ béɲge wô bôrɲge bi wo ken bi san a hen.» <sup>30</sup> Kirijɲ bay ka hen na, bay gel kirijɲ sél daɲ daɲ. Menba, Jésu ðanji kôl iyônɲ ba: «Bi kwôni pôn iyônɲ kôba

toy kwôli ré pa pa.» <sup>31</sup> Nijn na, kirijna bay ô nij menba, bay kôl kwôli Jésu gôrijn tô iyére kêm mera.

*Jésu bi gawra wo tunu to habij jôri iyêlê hen iyêl kwôlê*

<sup>32</sup> Kirijna Jésu nap bay tôri ca erê ta nij menba, bay erañ nap gawra wo tunu to habij jôri iyêl kwôlê hen sa biri. <sup>33</sup> Jésu dage tunu to habij hende to hen añ menba, gawra bi wo hen iyêl men. Menba, kwônê bijné ka dëbu ya hen na, dë sarji añ bay kôl iyôn ba: «Nini gel ani kani ka hen iyôngi sa pôn sa iyé \*Israyêl a ré kwôy.» <sup>34</sup> Menba, Parisijnêpê kôl iyôn ba: «Na nap néé wo kelma woñ ôbi sa tunu to habij hende to hen a ôbi ré dagij tunu to habij hende to hen hen.»

*Jésu bô tu na to bijné*

<sup>35</sup> Jésu ô nap sa iyére iyére to damné a men, to dë dë a a men gelij bijné are bô \*iyéy dapare a men, uwôlij béré Kwôlo Dôri wo gengij sa \*emê iyére to derômarañ a men, berarij bay ômpare to gay gay men, bay lôrê ka gay gay a men. <sup>36</sup> Kirijna Jésu gel kwônê bijné ka era ligiri a hen iyôn menba, tirji liri na wôsa bay yi môñ gamgê ka ôbi abêrji nap iyôn. <sup>37</sup> Menba, ôbi kôlij bay tôri gwoy kwôlê kôl iyôn ba: «Kaw kañ walê mē gañ nijba, bay walêrji dē. <sup>38</sup> Uwôlijge ôbi iyéy kaw na bi jén nap bijné bô kaw kari a.»

## 10

*Bay tô Jésu ka môj kibi wôô hen*

(Mk 3: 13-19, Lk 6: 12-16)

<sup>1</sup> Jésu uwôge bay tôri ka môj kibi wôô hen, añ biji néé bi bay ré dagij tunu to habij men, ré berarij bay ômpare to gay gay hen nap bay merayê ka gay gay a men. <sup>2</sup> Hini bay tôri bay ka môj kibi wôô hen a na: Simô wo bay uwôgeri Piyêr hen nap yêni André men, si \*Jak nap yêni Ja kañ kam Jébédé hen men. <sup>3</sup> Pilip men Bartélémi men, Tomas men Matiyé woñ \*ôbi engé wôgê hen men, Jak woñ kema Alpé hen men, Tadé men, <sup>4</sup> Simô woñ kema iyére hen men, Judas Iskariyôt woñ ôbi desé Jésu hen a men.

*Jésu jé bay tôri ka môj kibi wôô hen*

(Mk 6: 5-13, Lk 9: 1-6)

<sup>5</sup> Jésu jé bay tôri bay ka môj kibi wôô hen añ halji kôl iyôn ba: «Erênge sa iyé bijné ka na Jubnê ré hen ré men, ken ô sa iyé Samari a ré a men, <sup>6</sup> nijba, ken ô kebê gamgê ka ge kay ka na kam \*Israyêl hen pa dem. <sup>7</sup> Erê wo ka erê hen na, ken kôlij bijné wo \*emê iyére to derômarañ a ré ba ãa nij. <sup>8</sup> Men, ken berare bay ômpare to gay gay hen men, ken bér ka ma men, ken dô \*terbare yi bijné a men, ken dage tunu to habij bô bijné a a men. Mega wo ken uwôn senge hen na, kenbay kôba ken bi senge hen iyôn

men. <sup>9</sup> Erê wo ka erê hen na, ayênge lôr ley gursu tônia ley bô magela wonge a ré men, <sup>10</sup> ken ay magela woj kergare kôbrenge a ré men, bargay kap kabrênge wô wô ré men, ken tôte garbê ré men, ken pô kwoore wônia ré a men wôsa kwônia wo li jé ba a upé ari emêri. <sup>11</sup> Hena kené bij sa iyére to damné ley sa kam iyére a ley na, ken engere kwônia wo a nê mê berênge yiri a ya ba ken mô ya hende to hen kwôy wo ken ôrij ta. <sup>12</sup> Men, kirija kena sé bô iyé kwônia bi wo hen a na, ken liri dosé pa dem. <sup>13</sup> A hena bijé ka bô iyére hende to hen ré nê mê berênge yirji a ba, bi bô jalé wonge ba nap ci, a hena bay ré nê mê berênge yirji a ré ba, bi bô jalé wonge a hera upênge. <sup>14</sup> A hena bay ré berênge yirji a ré men, bay toy kwôlê wonge ré a men aña kené kena sé sa iyére hende to hen a na, ken gage beni tênge a na dema kené ô ta tô. <sup>15</sup> Na tu kwôlê a ené kelênge hen: Wulê wo bay a sa jerê kwôlê sa bijé a hen na, sa iyé \*Sodôm nap \*Gwomôr kôba are a sa liji lôg sôn.»

*Kwôli gusij to bay a gelij bay ayê bôô*

(Mk 13: 9-13, Lk 21: 12-17)

<sup>16</sup> «Toyênge, en jênge môj gangê iyôn perê henjê a, iyôn ba ken melên môj kalaw iyôn men, ken ô lôm lôm mega derare iyôn a men. <sup>17</sup> Henênge bôrênge

a wo bijé ré ôrij nap ken tumô bay jerê kwôlê men, bay a yêmnênge bô \*iyéy dapare toji a a men.»

<sup>18</sup> «Men, bay a ôrij nap ken tumô bay emê iyére a men, tumô kilmé a a men hen iyôn wô keben nôbi a na bi Jubnê nap bijé ka na Jubnê ré hen ré toyij béré Kwôlê Dôri kebrenge a a men. <sup>19</sup> Kirija bay ôrij nap ken kini jerê kwôlê a na, ken sun wô gwosoy kwôlo ma kené sa kelê ré men, wô kwôlo ma kené sa kelê ré a men wôsa kwôlo ka kelê hen na, na Tunu a bênge kirij bay ka ken dibij hen a men senge. <sup>20</sup> Wôsa kwôlê bi wo hen na, na kenbay a kelêri ré nijba, na Tini Ibarenge a bênge a kené kelê hen. <sup>21</sup> Gawra a desé sa yêni a bi bay ré diri men, iba kema a lij kemari hen iyôn hende to hen men, kamrê kôba a perê sa balêrji bi bay ré dirji a men, <sup>22</sup> bijé kêm a kapênge yôd wô kibi henen nijba, kwônia wo bu bôri iyére kwôy derij kibi ba, ôbi a gelê. <sup>23</sup> A hena bay ré gelênge gusij sa iyére tônia a ley ba ken ge sa to dangi a. Na tu kwôlê a ené kelênge hen ka gerê tô iyé Israyêl kêm né tô a men, menba, nôbi \*Kema Gawra na bulo hera men. <sup>24</sup> Ôbi dôyrê are na, gôlij sa dami wori ré men, paja gôlij sa kelmari ré a men. <sup>25</sup> Ôbi dôyrê are yi môj dami wori iyôn men, paja yi môj kelmari iyôn a men. Hena bay na ré uwôge

ôbi iyérenge \*Béyêljébul ba kenbay dema bay ré kelê kené na ka Béyêljébul ré ba?»

*Kemnaŋge gawra ré niŋba, ken kemnaŋ Emen dī*  
(Lk 12: 2-9)

<sup>26</sup> «Kemnaŋge gawrê ré, wôsa ani ka uwôbe ka ba gelij ba naŋ men, ka bô kwôni a ka a ba hônij ba naŋ a men. <sup>27</sup> Iyôŋ ba, kwôlo en kelênge bô dilemne ba, ken kôl tu tare a waŋ a ta men, kwo bay kelênge naŋ gwôsinaŋre hen na, ken day ta sa ira dema kené uwôlij béréri. <sup>28</sup> Hariŋge ka a deré kurôŋgi yerŋge mera dība a nêmé deré tunuŋge ré hen né niŋba, ken hariŋ kwo a bê kurôŋgi yerŋge naŋ tunuŋge bô tare top \*géhên a hen dī. <sup>29</sup> Bay daŋ diya wôô dema ré na tu selé pôn tô hen ba, ken gel ré ba? Niŋba, diya bi wo hen kwo pôn nêŋ wo a ma aŋ bi Ibareŋge Emen ré hôn né ba naŋ. <sup>30</sup> Kenbay ba, gusuri sarŋge kôba Emen dêŋse. <sup>31</sup> Iyôŋ ba, ken hare ré wôsa ken dami tu Emen gôlij diya bi wo kwône hen. <sup>32</sup> Hena kwôni ré kôl waŋ ta tu bīné diré na kupê na, nôbi kôba na sa kelê waŋ ta tu Iban wo derômaran a ôbi ré na kupê men. <sup>33</sup> A hena kwôni ré uwôser tu bīné diré hōnen ré na, nôbi kôba na sa uwôserê tu Iban wo derômaran a ené hōni ré men.»

*En hōn en eraŋ naŋ bô jalê ré niŋba, na naŋ yebere dī*  
(Lk 12: 51-53, Lk 14: 26-27)

<sup>34</sup> «Ma ka kelê yaŋ ba ené era sa terare a na na naŋ bô jalê, en eraŋ na naŋ yebere to dami dī. <sup>35</sup> En era bi kariŋare ré yi perê gawra naŋ ibari men, perê iyore a naŋ yore men, perê môni iyore a naŋ maare a men. <sup>36</sup> Men, bay bayi gawra ba na bīné ka bô iyére tori a dī men. <sup>37</sup> Hena kwôni ré gey ibari naŋ yori gôlen nôbi ba ôbi na kupê ré tô men, hena kwôni ré gey kemari réba môjni gôlen nôbi ba ôbi na kupê ré tô a men. <sup>38</sup> Hena kwôni ré ay gurô tagelê wori kôbij tōn né ba, na kupê ré tô a men. <sup>39</sup> Ôbi a, kwôni wo ré gem yiri ba, kay na yiri men, kwo kay yiri wô san ba gem na yiri hen men.»

*Kwo berêŋge yiri a ba, buren na nôbi yiri a hen men*  
(Mk 9: 41)

<sup>40</sup> «Kwôni wo berêŋge yiri ba, buren na nôbi yiri hen men, kwo buren nôbi yiri a ba, bu na kwo joon hen yiri a hen a men. <sup>41</sup> Hena kwôni ré bu \*ôbi kibi Emen wôni yiri wô wo ôbi ré na ôbi kibi Emen na, ôbi a upé sa kôbi wo gengij sa ôbi kibi Emen men, kwo bu gawra wojô ôbi lê anŋan derôre yiri a wô wo ôbi ré na ôbi lê anŋan derôre na, a upé sa kôbi wo gengij sa lê anŋan derôre a men. <sup>42</sup> Na tu kwôlê a ené kelênge hen,



hena kwôni ré ay kam ka jali bô môni gwore a bij kwo dê wo perê megêri a hen wô wo ôbi ré na ôbi tôn na, ôbi a ba upé sa kôbri ré.»

## 11

<sup>1</sup> Kirija Jêsu hal bay tôri ka môj kibi wôô hen kô nij menba, ôbi ô nap sa iyére iyére wô geléji kwôlê men, derêji Kwôlo Dôri a men.

*Kwôlo gengij sa Ja men, kwôli kelêri a men (Lk 7: 18-35)*

<sup>2</sup> Kirija Ja yij dangay a menba, toy kwôli anja Jêsu Krist ré li hen menba, ôbi jé bay tôri ré ô engeréri iyôn ba: <sup>3</sup> «Jôbi a na kwo a era hen bi laba kwo nini mô gemni hen ba ya tô dî ba?»

<sup>4</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Herênge ken ô kôlij Ja kwôli anja ken toy men, ka ken gel men hen. <sup>5</sup> Wôsa bay tu tij gel kirij men, bay moré ô ta dô men, bay \*terbare berare men, menjê toy kwôlê men, bijné ka ma béer men, béré Kwôlo Dôri uwôlij bij bay nimré a men. <sup>6</sup> Yi derê yi wô sa kwôni wo dî ayê bôô wori aj né wô san.»

<sup>7</sup> Kirija bay tô Ja ôrji ta nij menba, Jêsu kôlij bijné kwôli iyôn ba: «Na ken ô gelé na mi derô gwôlê hen ba? Gusura wo kal yebageri hen ba? <sup>8</sup> A ken ô gelé na mi pôn dî ba? Ken ô gelé na gawra wo tôbe bargay ka dôri hen ba? Wôsa bijné ka tôbe bargay ka dôri dôri hen

na, mô na bô iyé kilmé a dî. <sup>9</sup> A nijba, na mi a kené ô gelé dî ba? Ken ô gelé na \*ôbi kibi Emen wôni ba? Na tu kwôlê a ené ena kelênge hen, na ôbi kibi Emen bi, aj ôbi gôlij ôbi kibi Emen aj sôn. <sup>10</sup> Wôsa bay na kôl kwôli Ja ôbi jé bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Toy, en jé mana wupê tumôm a bi ré janê geré wom.» <sup>11</sup> Na tu kwôlê a ené kelênge hen. En kelênge perê gawré ka yébé a yêji hen na, en gel kwôni wo a dampê môj Ja ôbi lê batêm iyôn ba nap, nijba, kwo bay bôri môj ani ré iyôn bô \*emê iyére to derômaraj a hen na, na kwo dami dêri. <sup>12</sup> Ayij tôri sa Ja ôbi lê batêm a kwôy sapj kemnêj na, emê iyére to derômaraj a na bay lere bégerem menba, na bay lere bégerem bay ka hen a ayê ciré lij toji. <sup>13</sup> Wôsa kwôlo gengij sa emê iyére hende to hen na, tôô to \*Moyis nap bay kibi Emen na kôl kwôle kwôy sapj sa Ja ôbi lê batêm a. <sup>14</sup> Hena kené gey hené wo ré na tiri ba, ôbi a na \*Eli wo bay na kôl ré sa hen. <sup>15</sup> Kwôni wo mari ya aja ré gey toyé kwôlê bi wo hen ba bi toy.

<sup>16</sup> Kenbay gawré ka kemnêj hen na ayênge gengij nap kamrê ka mô tu wolé uwôgerij megêrji kaj ta kôl iyôn ba: <sup>17</sup> «Nini ibênge tégê menba, ken wôô sara ré men, nini kebe kurôn

temare dôô kôba ken sôm ré a men.»<sup>18</sup> Wôsa kirijna Ja ôbi lê batêm saɲ na ôbi ôm mapa ré men, yi care ré a men, menba, bay kôl iyônɔ ba: «Tunu to habij yi bôri a.»<sup>19</sup> Nôbi \*Kema Gawra en sa aɲ ôm men, yi men, menba, ken kôl iyônɔ ba: «Gelênge ôbi lamê naɲ ôbi kwoyé wo na, ôbi na melaj \*bay enge wôgê naɲ bay têrij a men.» Nijba, jé lê woj derôre na, gel tu melênê wo Emen.»

*Kwôlo Jésu kôlij sa iyére to kaɲ bê bôre sari a*  
(Lk 10: 13-15)

<sup>20</sup> Na ôbi á, Jésu ré nay bijné ka sa iyére to ôbi na lij kwônê genê wori ya hen wôsa bay dî tô têrij toji ba ré. <sup>21</sup> «Ayi, bijné ka Kworajin, bô emê yi wô sarɲge! Ayi, bijné ka Bêtsayda bô emê yi wô sarɲge! Hena aɲaɲ gijê ka lij sa iyére tonɲe a hen na, henaɲ né lij na Tir a ley Sidôn a ley na, na ca yeɲ a bay henaɲ né haarê bargay ka yêgerij men, loberé bunu yirji a a men bi ciré gelé wo ciré bul cêgeriji bijn têrij toji nij. <sup>22</sup> Na ôbi á, ené kelênge hen, Wulê wo bay a jôrij kwôlê sa bijné a hen na, si Tir naɲ Sidôn kwôlê a jôrij sarji a lôg gôlij kwonɲe. <sup>23</sup> A mini Kapêrnayôm, mu kôl bay ré ayêrê kwôy ôrij ta derômaraɲ a ba? Ma herbé kwôy dógé iyom temare a ka na kirij ka habij hen. Wôsa genê wo na lij perêrɲe a hen hena henaɲ ré lij na

perê bijné ka Sodôm a na, bay henaɲ né ba ya tô. <sup>24</sup> Ôbi a, ené kelênge waɲ ta, Wulê wo bay a jerê kwôlê sa bijné a hen na, kwonɲe a dê kwo Sodôm aɲ tô.»

*Eranɲe legen a bi ken sa dô bul*  
(Lk 10: 21-22)

<sup>25</sup> Kirij bay ka hen na, Jésu ay tô iyêlê kôl iyônɔ ba: «En ay kem Iban Kelma wo derômaraɲ a naɲ kwo sa terare a na, wôsa ju uwôbij bay tu melênê naɲ bay tu jôrijare are bay ka hen aɲ ju yêge sarji gelij bijné ka bay bôrji mega ani ré hen dî. <sup>26</sup> Na iyônɔ a Iban na jerê genge naɲ bô derê wom.»

<sup>27</sup> «Iban bèn are kêm kôben a, kwôni wo hôn Kema ba naɲ, na Ibari pôn dô men, kwôni wo hôn Iban ba, naɲ nijba, na nôbi Kemari pôn nêɲ hapê men, ka en yêge sari nô biji hen a men mera. <sup>28</sup> Eranɲe legen a kenbay kêm ka ken pô aɲa néy aɲ merênênge hen na sa enge sarɲge a aɲ ken dô bul. <sup>29</sup> Ulênge jug wupê tôrɲe a men, ken toy halê wupê a men, wôsa ena gawra wo kalêren jal men, en dôbe san a men, aɲ ka upé kini derê bul wonɲe. <sup>30</sup> Wôsa jug wupê na kwo ayêri ôm né men, ari perê kaɲê kôba gwa a men.»

## 12

*Jésu a na ôbi sa merê ta*  
(Mk 2: 23-28, Lk 6: 1-5)

1 Sem cêgê menba, Jêsu naŋ bay tôri ôrji si bô yagê kaw bay uwôgeji blé hen naŋ \*sa merê ta, kurôŋ li bay tôri menba, bay pôy sa kaw bay ka hen wuray ôm.  
 2 Kirija Parisinêpê gel hen iyôn menba, bay kôlij Jêsu iyôn ba: «Wô mi a bay tôm ré li aŋga tôô to \*Moyis jô lê naŋ sa merê ta a hen ba?»  
 3 Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Na ken dêŋse kwôli aŋga kelma Dabid na li kirija kurôŋ na liji naŋ bîpé kari hen né ba?»  
 4 Ôbi na si bô \*iyéy Emen a, aŋ pô mapa wo bay tibij Emen wo na yi gengij sarji ré hen. Mapa bi wo hen tôô tona na dî bîj na bay bê kwôbe mera hen ômji.  
 5 Laba na ken dêŋse kwôlo tôô to Moyis na kôl iyôn ba: «Kwôni ré li jé naŋ sa sa merê ta ré hen né ba?» Menba, bay bê kwôbe ka li jé woji bô iyéy Emen a naŋ sa sa merê ta hen ba kwôlê bu sarji ré men.  
 6 Nipba, en kelêŋge, aŋga gôlij iyéy Emen hen na, yi na ya.  
 7 Hena ré kené hôn bô kwôlo lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «En gey na wo kené bô tu pa to megêŋge dîba na bê kwôbe wo naŋ lari hen né.» Hen ba ré kené perê bîpé ka kwôlê wôni bu sarji ré hen né.  
 8 Wôsa nôbi \*Kema Gawra a na Kelma sa sa merê ta.»

*Gawra wo kôbri ma*  
 (Mk 3: 1-6, Lk 6: 6-11)

9 Kirija Jêsu dî kirij bay ka hen aŋ ô aŋ menba, ô bô \*iyéy dapare toji to pôni a.  
 10 Kirij bay ka hen na, gawra wo pôni wo kôbri ma dëbu ya men. Menba, Parisinêpê enŋere Jêsu iyôn ba: «Berarê kwôni sa merê ta a ba dô hari ba?» Bay engereri hen iyôn bi ciré uwôli kwôlê sari a.  
 11 Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «I a perêŋge a hen a demaŋne tori ré pôn aŋ kurij bô iyom a sa merê ta aŋ ôbi a erê sa ô ayêre ta ré ba?»  
 12 A hen ba, gawra gôlij demaŋne ré ba? Iyôn ba lê derê sa merê ta a kôba tôô tona jôô lê ré men.»  
 13 Menba, Jêsu kôlij gawra bi wo hen iyôn ba: «Jé kôm.» Menba, ôbi ay kôbri ta aŋ kôbri bi wo hen hô berare môj megari hen iyôn hôrij.  
 14 Menba, Parisinêpê siji nô aŋ ô ermêji kwôlê sa aŋga ciré lê aŋa ciré derij Jêsu.

*Jêsu na mana wo Emen dôri*

15 Jêsu hôn wo bay ré gey deréri menba, ôbi dî kirij bay ka hen aŋ ô ta, menba, bîpé kwône ô tôri a aŋ ôbi berare bay ômpare kêm.  
 16 Menba, ôbi fanji dô bi bay ré li bi bay ré hôn wo ré na nôbi ré pa pa.  
 17 Aŋ bi kwôlo \*ôbi kibi Emen \*Esay na kôl hen na, ariri ré lij, ôbi na kôl iyôn ba:

18 «Emen kôl iyôn ba:

«Gelêŋge, na mana wupê wo en dôri bi a na men,

en piri men, wo yen dôren sari a men.

Na bé tunun a ba naɲ dī aɲ ôbi a kelê kwôli lê aɲgaɲê kaɲ derôre biɲ tô yê bīɲê kêm men.

<sup>19</sup> Ôbi a naɲ naɲ kwôni ré men, a ulê gura ré men,

kwôni a toyé tôri kaɲ ta tô geré ré men.

<sup>20</sup> Ôbi a biyé gusera wo laɲ niɲ hen né men, a barê lampa to enge jêê hen né a men,

kwôy wo aɲgaɲ derôre a engiɲ kirij.

<sup>21</sup> Aɲ tô yê bīɲê kêm a biɲ bôrji sari a. » »

*Bīɲê kôl Jêsu ré na ôbi sa tunu to habij*

(Mk 3: 22-30, Lk 11: 14-23)

<sup>22</sup> Kirij bay ka hen na, bay eraɲ naɲ gawra wo tunu to habij yi bôri a aɲ liri ôbi gel kirij né men, iyêl kwôlê ré a men, menba, Jêsu berari aɲ ôbi iyêl men, gel kirij a men. <sup>23</sup> Bīɲê kêm ka dëbu ya hen na, harê liji menba, bay kôl iyôɲ ba: «Ôbi na \*kuɲga kelma Dabid ré ba?»

<sup>24</sup> Kirijna Parisiɲêɲê toy hen iyôɲ menba, bay kôl iyôɲ ba: «Jêsu dage tunu to habij na naɲ néé wo \*Béyêljêbul woɲ ôbi sa tunu to habij hen.»

<sup>25</sup> Jêsu hôn ermé woji kêm niɲ menba, ôbi kôlji iyôɲ ba: «Hena bīɲê ka bô emê iyére to pôn a ré sêɲji ba, bô emê bi wo hen, a mênij men, hena bīɲê ka sa iyére

a pôn ley tô baliyare a ley a ré sêɲji ba hende a yé sem né men. <sup>26</sup> A hena Sidan ré dage yiri gaɲ ba, emê iyére tori a soderij, a hena ré na hen iyôɲ ba, emê iyére tori a yé kwôy hare ba? <sup>27</sup> A hena nôbi ené dage tunu to habij naɲ néé wo Béyêljêbul ba, bay tôrɲge kenbay ba, dage tunu to habij na naɲ néé wo i men ba? Na bi wo hen a aɲga bay tôrɲge bay ka hen li men hen a gelé wo kwôlê woɲge ré tiri ré hen. <sup>28</sup> A hena ré na naɲ néé wo Tini Emen a ené dagij tunu to habij hende to hen ba, \*emê iyére to Emen era kwôy upéɲge niɲ. <sup>29</sup> Men, kwôni a lê iyeɲ a ré sé bô iyé ôbi néé a aɲ pôriɲ aɲgari baa beréri harê tumô ba? Ôbi a harêri tumô pa dem apa ré dīɲ yiri pôriɲ aɲgari tô. <sup>30</sup> Iyôɲ ba, kwôni wo na naɲ en ré ba na ôbi baren men, kwôni woɲ ôbi dayê sa are naɲ en ré ba na ôbi userérji men. <sup>31</sup> Na tôri bi wo hen a, ené keléɲge, têriɲ kêm naɲ tiiré hare kêm na, Emen a dé bôri jalê bay lêre a, niɲba, kwôni wo tiiré Tunu toɲ hendi bô bôre na, Emen a dé bôri jalê sari a ré kwôy. <sup>32</sup> Men, kwôni wo kôl kwôlo habij gengij san nôbi \*Kema Gawra ba, Emen a dé bôri jalê sari a tô, niɲba, kwo kôl kwôlo habij gengij sa Tunu toɲ hendi bô bôre na, Emen a dé bôri jalê sari a haw hen ré men, tôre to cêgê ré a men.»

*Kwôli gengijn sa gurô naŋ yêri*

*(Lk 6: 43-45)*

<sup>33</sup> «Kirijn ka pôni a ba ken kôl gurô wo hen ré dô men, yêri ré dô a men. Men kwo pôni ken kôl gurô wo pôni ré habijn men, yêri ré habijn a men. Wôsa na yê gurô a lê a jerê hôniŋ derêri naŋ habrêri. <sup>34</sup> Kenbay ka ken yi môŋ jênêre iyônŋ men ken habijn tiri a men hen ka kelê Kwôlo Dôri na si iyeŋ ba? Wôsa na aŋga wôn bô gawra dema ré si kibri a hen tô. <sup>35</sup> Gawra wo dôri sijn na naŋ aŋgari ka dôri men, kwo habijn kôba sijn na naŋ aŋga ka habijn men. <sup>36</sup> Ôbi a, ené kelêŋge Wulê woŋ jerê kwôlê a na, kwôlê woŋ iyônŋ a tôŋ wo bijné na kilêrê hen na, bay a derê tôri ta lêm lêm. <sup>37</sup> Aŋ na kwôlo si kem a a bay ré dôriŋ kwôlê sam a men, na kwo si kem a a bay ré burem a men.»

*Bay derê tô tôô to Emen naŋ Parisijnêné engerijn Jêsu ré li ari gelé biji ciré gelé*

*(Mk 8: 11-12, Lk 11: 29-32)*

<sup>38</sup> Bay derê tô tôô to Emen ka pôni naŋ Parisijnêné engerijn Jêsu iyônŋ ba: «Kelma, nini gey bi jeré li aŋgaŋ gelé bi niŋa gelé dema niné hônem.»

<sup>39</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyônŋ ba: «Bijné kaŋ bay bô habrê ka haw hen men, bay belé cêgeriji bijn Emen hen kôba kôl ciré gey gelé men dê? Ka baŋ na naŋ aŋgaŋ

gelé ka \*ôbi kibi Emen Jonas bi wo hen mera dîba ka gelé ka dŋangi kani ré kwôy.

<sup>40</sup> Môŋ kwo Jonas na li sa subu yoyre men, sa subu tu tare a men bô kuyê a hen na, nôbi Kema Gawra kôba na lê sa subu yoyre men, sa subu tu tare a men bô kampê a hen iyônŋ men.

<sup>41</sup> Sa jerê kwôlê a na, bijné ka Ninibé a ulêji kwôlê sa bijné bay ka haw hen wôsa bay dô tô têriŋ lêriji ta sa kibi béré wo Jonas uwôl a. Aŋ kwo na ba hô dê Jonas aŋ tô. <sup>42</sup> Men, Wulê woŋ jerê kwôlê a na, tôlômne to Séba a hena aŋ a ulê kwôlê sa gawrê ka haw hen wôsa hende hena na kelaŋ aŋ era na wô toyé gwosoy kwôlê woŋ tu melênê wo Salomôn. Niŋba, nà ná, kwôni wo gôliŋ Salomôn aŋ hen kôba nà ya.»

*Tunu to habijn hera bô gawra hôriŋ*

*(Lk 11: 24-26)*

<sup>43</sup> Jêsu hô kôl iyônŋ ba: «Kirina tunu to habijn sêŋ bô kwôni a na, hende kayrê derô gwôlê woge kirijn kaŋ derê bul, hena hende ré uwôŋ ré na, <sup>44</sup> hende erem kôl iyônŋ ba: «Na herê kirijn ka na en soŋ ya hen gelé sônŋ.» Kirina tunu hende to hen hera apa ré uwôŋ kirijn bay ka hen yi senge men, sél dô men, are kêŋ yi naŋ kiniji a men na, <sup>45</sup> hende hô ô pera tunu to habijn to dŋangi jurgem to habijn dê aŋ sa jôgijn naŋ tu. Bay siji bô

kirij bay ka hen aɲ môrji ya aɲ gawra bi wo hen na, yiri habij dê kwo tumô aɲ tô. Kwo bijné ka haw hen kôba a yé na hen iyôn hende to hen men.»

*Balê Jésu kaɲ tiri*

*(Mk 3: 31-35, Lk 8: 19-21)*

<sup>46</sup> Kirijna Jésu iyêl naɲ kwônê bijné ba ya tô menba, yori naɲ yêneri saji dëbu nô hen aɲ gey bi ciré iyêlê naɲ dî. [ <sup>47</sup> Menba, kwôni wo pônî kôli iyôn ba: «Ju toy, yom naɲ yênen dîbiji nô hen ya aɲ bay gey ciré iyêlê naɲ ju.»] <sup>48</sup> Menba, Jésu hô kôlij gawra bi wo hen sara iyôn ba: «Na i a na yon men, na si i a na yênen men ba?» <sup>49</sup> Menba, ôbi ay kôbri gel sa bay tôri a aɲ kôl iyôn ba: «Gel, na yon naɲ yênen a na. <sup>50</sup> Wôsa i i wo li bô geyé wo Iban wo mô derômaran a hen na, ôbi a na, yênen men, yêren men, yon a men hen.»

## 13

*Gwosoy kwôlo gengij sa ôbi wusé kaw*

*(Mk 4: 1-9, Lk 8: 4-8)*

<sup>1</sup> Wulê wo ôbi kôlij kwôlê bi wo hen na, ôbi ji si bô ira aɲ ô merê kibi cér a. <sup>2</sup> Kirij bay ka hen na, kwônê bijné era sa daɲ ligiri a, aɲ li wo ôbi dɔy mô bô bato a aɲ dîji kibi cér a. <sup>3</sup> Menba, ôbi iyêlji kwôlê naɲ gwosore dé, dé gengij sa are kwône kôl iyôn ba: «Gawra wo pônî si ô dîré wusé kaw. <sup>4</sup> Kirijna ôbi wuse kaw kari bay ka hen bô yagê

a menba, ka pônî sa herij bêngê geré menba, ciré sa gôl ôm <sup>5</sup> men, ka pônî herij kirij kaɲ jerew a menba, si dô hare nijba, terare to wurôbi to hanère ré ôrij tôɲ ba naɲ. <sup>6</sup> Kirijna tare jôrij menba, bay hay lew wôsa terare to bay ré bijn hanère tôɲ ba naɲ. <sup>7</sup> Men, ka pônî herij perê gesem a menba, gesem bi wo hen yêrji duu. <sup>8</sup> Men, ka pônî herij terare to dôri a aɲ yê dô, sarji ka pônî yê arew men, ka pônî yê tôre jii men, ka pônî yê tôre subu men. <sup>9</sup> Kwôni wo mari ya ba bi toy.»

*Wô mi a Jésu ré iyêl kwôlê naɲ gwosore ba?*

*(Mk 4: 13-20, Lk 8: 11-15)*

<sup>10</sup> Menba, bay tôri usoji ligiri a aɲ engeriri iyôn ba: «Wô mi a jeré iyêlij bijné bay ka hen kwôlê naɲ gwosore ba?» <sup>11</sup> Menba, Jésu uwôlji sara iyôn ba: «Kwonge ken-bay ba Emen bênge ken hôn aɲga yi naɲ kini uwôbêrji ka bô \*emê iyére to derômaran a hen nij, nijba, bay ba ôrij naɲ kuni pelalê bi wo hen né. <sup>12</sup> Wôsa kwôni wo naɲ upé bay a hô biri a sara aɲ ôbi a upé daman a. Nijba, kwo ari upé kari lôg hen na, bay a derê bay ka lôg hen kôbri a aɲ sôn. <sup>13</sup> Na ôbi á, ené iyêlji naɲ gwosore hen, wôsa bay bô kirij nijba, gel ani ré men, bay li môɲ ciré toy kwôlê nijba, bay toy ré men, hôn bôri ré a men. <sup>14</sup> Kwôlo ôbi Emen \*Esay na

kôl hen na, ariri lij gengij sarji, ôbi na kôl iyôn ba:

«Ka toyé kwôlê naj marŋge nijba, ka henê bôri ré men,

Ka berê kirij naj turŋge nijba, ka gelé ani ré a men.

<sup>15</sup> Wôsa ðijé bay ka hen na, bôrji denŋel men,

bay tôbe gurô marji a men, bay luge tirji ta a men,

wô wo ma ciré gelé naj tirji men,

ma ciré toyé naj marji aj ma ciré bê bôrji sara

aj ma ciré belé unen aj bi ené berarêji.»

<sup>16</sup> Nijba, kwonŋe kenbay ba yerŋge a derênŋe wôsa ken gel naj turŋge men, ken toy naj marŋge a men. <sup>17</sup> Na tu kwôlê a ené kelênŋe hen:

bay kibi Emen naj ðijé kaj bay lê anŋa derôre kwône na gey bi ciré gelé anŋa ken gel hen men, nijba, bay gel ré men, bay gey ciré toyé kwôlo ken toy hen nijba, bay toy ré a men.»

*Bô kwôlo gengij sa ôbi wusé kaw*

(Mk 4: 10-12, Lk 8: 9-10)

<sup>18</sup> «Iyôn ba haw hen ken toy bô gwsore to ôbi wusé gusij kaw bay ka hen.

<sup>19</sup> Kirijna kwôni toy kwôlo gengij sa \*emê iyére to derômaran a ana ré hôn bôri ré na, ôbi bare era sa mène kwôlo gawra bi wo hen ré toy hen aj aj ôbi yi môj gusij kaw ka herij bêngê geré hen iyôn. <sup>20</sup> Kwo yi môj gusij kaw to herij

kirij kaj jerew a hen na, na kwo toy kwôlê bi wo hen aj enŋe naj yi derê. <sup>21</sup> Nijba, kwôni bi wo hen hanêri naj wôsa ôbi debe sa têri a sem ré menba, kirijna anŋa bô emê kurij sari a ley bay gili gusij ley wô kibi kwôlê bi wo hen na, ôbi berij kôbri aj hôrij cêgê. <sup>22</sup> Kwo yi môj gusij kaw ka herij perê gesem a hen na, na kwo toy kwôlê bi wo hen hari nijba, ermé kwôlo sa terare a na men, kwôli anŋa uné a men na, yêr kwôlê bi wo hen duu aj li ani ré. <sup>23</sup> Kwo yi môj gusij kaw ka herij kirij ka dôri a hen na, na kwo toy kwôlê bi wo hen aj hôn bôri dô men, lij ariri a men aj ôbi yi môj kaw ka yê arew men, tôre jii men, tôre subu men hen iyôn.»

*Gwsosoy kwôlo gengij sa siwil*

<sup>24</sup> Menba, Jêsu hô kôlji gwsosoy kwôlo danŋi kôl iyôn ba: «\*Emê iyére to derômaran a na, yi mega gawra wo ré ô wusé kaw ka dôri bô yagê wori a iyôn.

<sup>25</sup> Nijba, kirijna yoyre wo ðijé yi kum kêm nij menba, ôbi bayriri era sa wusu siwil a bô yagê bi wo hen a aj ðij yiri ô. <sup>26</sup> Menba, kirijna kaw debu aj tô sarji menba, siwil kôba gel yere men. <sup>27</sup> Manê ka gawra bi wo hen era sa kôli iyôn ba: «Kelma, na ju wusu na kaw ka dôri bô yagê wom a ré ba? Menba, li iyen a siwil ré sa si perê

ba?> <sup>28</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: <Na ôbi bare a lê are bay ka hen.> Menba, manê kari bay ka hen kôli iyôn ba: <A iyôn ba nîna erê terê aŋ.> <sup>29</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: <Eŋ eŋ, terêŋge aŋ né wô wo ma ka terê kaw ka dôri naŋ tu men, <sup>30</sup> dêngeji bi bay ðebu bem kwôy kini walêrji a. Aŋ na sa kôliŋ bay walê kaw bi ré jôr siwil tumô harê aŋ uwoy aŋ, aŋ kaw ka dôri hen ba ken wala sa bi bô béér a men.> »

*Gwosoy kwôlo gengiŋ sa mutard*  
(Mk 4: 30-32, Lk 13: 18-19)

<sup>31</sup> Menba, Jêsu hô kôlji gwosoy kwôlo ðaŋgi kôli iyôn ba: «Emê iyére to derômaran a yi môŋ gusiŋ iluw wo gawra ay ô cé bô yagê wori a iyôn. <sup>32</sup> Gusîŋ iluw bi wo hen na, dê dê gusiŋ are kê m nîba, kirîŋa ôbi si ta nîŋ na, dami dê tô gurô wo ba hen kê m aŋ ciré ka derômaran era sa li gwoné woji ya.»

*Gwosoy kwôlo gengiŋ sa wubere*  
(Lk 13: 20-21)

<sup>33</sup> Menba, Jêsu hô kôlji gwosoy kwôlo ðaŋgi kôli iyôn ba: «Emê iyére to derômaran a yi môŋ wubere to dê to iyore ay poliŋ naŋ kurman kuré kwôrô subu menba, liji sôr iyôn.»

*Wô mi a Jêsu ré iyêl kwôlê naŋ gwosore ba?*  
(Mk 4: 33-34)

<sup>34</sup> Jêsu iyêliŋ biŋé kwôlê bi wo kê m hen naŋ gwosore aŋ kwo ôbi ba kelê naŋ gwosore ré ba naŋ. <sup>35</sup> Aŋ bi kwôlo \*ôbi kibi Emen na kôli hen na, ariri ré liŋ. Ôbi na kôli iyôn ba:

«Na kelê kwôlê kê m naŋ gwosore yêgiŋ sa aŋga yi naŋ kini uwôbêrji ca wo tô terare na ðiŋ yen hen.»

*Bô gwosore to gengiŋ sa siwil*

<sup>36</sup> Menba, Jêsu dî kwônê biŋé bay ka hen ré ô haji nîŋ menba, ôbi herbo hera ira menba, bay tôri eraji ligiri a aŋ kôli iyôn ba: «Derêni bô gwosore to gengiŋ sa siwil to bô yagê hen bi nîna toyé.»

<sup>37</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Ôbi cé kaw ka dôri bay ka hen na, na nôbi \*Kema Gawra. <sup>38</sup> Men, bô yagê ba na sa terare men, kay cé ka dôri ba na biŋé ka emê iyére to derômaran a men, siwil ba na biŋé ka Sidan men.

<sup>39</sup> Men, ôbi cé siwil hende to hen bô yagê a hen na, na ôbi bare woŋ Sidan bi men, tay walê kaw ba, na sa to sa terare a kerê hen men, bay walê kaw bay ka hen ba, na \*manê ka derômaran a men. <sup>40</sup> Môŋ kwo bay jôrîŋ siwil aŋ harê bê a bô tare a hen iyôn na, a yé na hen iyôn hende to hen sa to sa terare a kerê a men. <sup>41</sup> Nôbi Kema Gawra na jo manê kapê ré era sa pô biŋé



kañ bay bê megêrji bô têriñ a nañ bay lê têriñ kê m añ bô emê iyére tori a. <sup>42</sup> Añ biji bô tare to dami a, kirijna ñijé bay ka hen a sô mniñ men, ô mniñ kañniji mêêrê mêêrê a men ya. <sup>43</sup> Nijba, bay lê añañ derôre ba bay a perañgé môñ tare iyôñ bô emê iyére to Ibarji a. Kwôni wo mari ya aña ré gey toyé kwôlê bi wo hen ba bi toy.»

*Gwosoy kwôlo gengiñ sa añañ upé ka uwôbe bô yagé nañ mérijñ*

<sup>44</sup> Menba, Jé su hô kôlji gwosoy kwôlo ñangi sôñ kôl iyôñ ba: «Emê iyére to derômarañ a yi môñ añañ upé ka uwôbe bô yagé iyôñ. Kwôni wo uwôñ hen na, ô uwôbê tôñ, yiri dôri damañ a añ ô sa ô perê ari upéri kê m keléñ añ ñi larirji sa ô kilij yagé bi wo hen.»

<sup>45</sup> Menba, Jé su hô kôlji gwosoy kwôlo ñangi kôl iyôñ ba: «Emê iyére to derômarañ a yi môñ ôbi lê jeñga wo ôriñ doy mérijñ iyôñ. <sup>46</sup> Kirijna ôbi uwôñ mérijñ wo lariri damañ hen menba, ô sa ô perê ari upéri kê m keléñ añ ñi larirji sa ô kilij mérijñ bi wo hen.»

*Gwosoy kwôlo gengiñ sa bera*

<sup>47</sup> Jé su hô kôlji gwosoy kwôlo ñangi kôl iyôñ ba: «Emê iyére to derômarañ a yi môñ bera to bay uwôl bô cér a añ pera kuyê ka tirji gay gay hen iyôñ. <sup>48</sup> Kirijna bera hende to hen wôn nij

menba, bay uré bay wurore soñ nô kwongé cér a añ cobe kuyê bay ka hen. Ka dami ba bay uwôl bô ñuñne toji a men, ka dê ba bay bêñ men. <sup>49</sup> Sa to sa terare a kerê hen na, a yé na hen iyôñ hende to hen men. Mané ka derômarañ a a era sa derê tu ñijé ka dôri nañ ka habij. <sup>50</sup> Añ ka habij bay ka hen na, bay a biji bô tare to dami a, na kirij ka ñijé a sômê men emné kañniji mêêrê mêêrê ya a men hen.»

*Ari upé ka kôrbi nañ ka ôli*

<sup>51</sup> Jé su hô engeriñ bay tôri iyôñ ba: «Ken hôñ bô kwôlê bi wo hen kê m nij ba?» Menba, bay uwôli sara iyôñ ba ciré hôñ bôri kê m nij. <sup>52</sup> Menba, ôbi hô kôlji iyôñ ba: «Ôbi lê magtubu wo yôñ yôñ wo tiri jôriñ sa aña ôbi gel a hen na, emê iyére to derômarañ a yi môñ ôbi iyéy iyére wo pô ari upé kari ka kôrbi nañ ka ôli bô béer wori iyôñ.»

*Bijé ka Najarêt kañ Jé su (Mk 6: 1-6, Lk 4: 16-30)*

<sup>53</sup> Kirijna Jé su gelji kwôlê nañ gwosore hende to hen kô nij menba, ôbi ñi kirij bay ka hen añ ô. <sup>54</sup> Añ ô sa iyére tori a ô gelij ñijé are bô \*iyéy ñanare a toji a añ ñijé kê m ka toy kwôlê bi wo ôbi dô hen na, tiniji ge kay añ bay kôl iyôñ ba: «Na i a biri tu melênê men, néé woñ lij aña ñé sa kirij bay ka hen iyôñ ba?» <sup>55</sup> Menba, bay kôl iyôñ ba: «Ôbi na

kema Josêp woŋ ôbi albê gurô hen men, Mari a na yori men, \*Jak men Josêp men Simô men Jud a men a na yêneri. <sup>56</sup> Yêneri kaŋ yébé kôba môrji perêrna na ya a men. Menba, tu melênê naŋ néé bi wo kêm hen ba i a biri ba?» <sup>57</sup> Kirij bay ka hen na, ermé woji liji kwôy aŋ bay kaŋni. Nijba, Jêsu kôlji iyôŋ ba: «Ôbi kibi Emen na, kirij ka dŋangi a ba bay a biri kwôlê haji nijba, sa iyére tori men, perê balêri a men na, bay biri kwôlê ré.» <sup>58</sup> Aŋ kirij bay ka hen na, ôbi li geŋê wôni gaŋ ré wô bê wo bay bi bôrji sari a ré hen.

## 14

*Bay duu Ja ôbi lê batêm  
(Mk 6: 14-29, Lk 9: 7-9)*

<sup>1</sup> Wulê bi wo hen na, \*Hérôd ôbi emê iyére to Galilé toy kwôli Jêsu wo ôm gôr kirij hen. <sup>2</sup> Menba, ôbi kôlij manê kari iyôŋ ba: «Gawra bi wo hen na, na Ja ôbi lê batêm a so perê bijé ka ma a bulo hera hen, na ôbi a, ôbi ré ôrij naŋ néé woŋ lij aŋgaŋ geŋê hen.» <sup>3</sup> Wôsa Hérôd na bi bay na bu Ja haarê uwôl daŋgay a wô kibi \*Hérodijad toŋ tami yêni Pilip to ôbi eŋne hen. <sup>4</sup> Wôsa Ja na kôli iyôŋ ba: «Dé wo ré jeré ayê Hérodijad lij tamnem ré.» <sup>5</sup> Gengij sa kwôlê bi wo hen na, ôbi na gey dîré deréri, nijba, ôbi na kemnaŋ na kwônê bijé wôsa bay na bô Ja môŋ \*ôbi kibi Emen

iyôŋ. <sup>6</sup> Kirija bay li geserê sa yê \*Hérôd, menba, môni Hérodijad wô tumô bijé ka Hérôd uwôgeraji hen, aŋ wôre wore bi wo hen dôri. <sup>7</sup> Menba, ôbi ay tôô desij yiri kôl iyôŋ ba: «Na mi, mi a hende ré eŋgeren kôba, na bure.» <sup>8</sup> Menba, yore gwôsere aŋ môni temale hende to hen kôli iyôŋ ba: «Ben sa Ja ôbi lê batêm lew bô subra.» <sup>9</sup> Tu Hérôd mène, nijba, wô tôô to ôbi ré ay hen men, wô tu kwônê kergê kari hen a men na, ôbi ay tôô bi bay ré bure sa Ja bi. <sup>10</sup> Menba, ôbi kôlji bay ré ô jera sa Ja ôbi lê batêm daŋgay a. <sup>11</sup> Bay aya sa Ja bô subra eraŋ sa bij môni temale hende to hen, aŋ hende ôrij bij yore. <sup>12</sup> Bay tô Ja era sa ay temayri ô emé, menba, bay ô kôlij Jêsu kwôli.

*Jêsu bij bijé ka dubu bay  
hen emê*

*(Mk 6: 30-44, Lk 9: 10-17,  
Ja 6: 1-14)*

<sup>13</sup> Kirija Jêsu toy kwôli temay Ja hen iyôŋ menba, ôbi dŋay bô bato a ô sêd wolé naŋ iyére derô gwôlê, kirija bijé toy wo ôbi ré dŋay bô bato a ô ta menba, bay sooro naŋ sa iyére iyére ôrji kibi cér a têm têm tôri a naŋ têrji. <sup>14</sup> Kirija ôbi herbo tôŋ bô bato menba, ôbi gel kwônê bijé menba, tirji liri ja damaŋ menba, ôbi be-rare bay ômŋare. <sup>15</sup> Na per-are nij, menba, bay tô Jêsu era ligiri a aŋ kôli iyôŋ ba:

«Kirijn ka na na, kelay men, kirijn kôba kô a men hen na, kôlij bijné bi ré ô perê ira ô wogé ani kelé emê.»  
 16 Menba, Jésu uwôlji sara iyôn ba: «Nana ôrijn doy bi bay ré ô ré, kenbay ken biji anğan emê.»  
 17 Menba, bay hô uwôli sara iyôn ba: «Nini nañ mapa bay nañ kuyê wôô a men mera.»  
 18 Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Eranje ben na.»  
 19 Men, ôbi bijn bijné mô tôñ sa kalmê a hen an pô mapa wo bay nañ kam kuyê ka wôô hen an bô kirijn si derômaran an lijn Emen dosé menba, biilê an bijn bay tôri bi ré cêñ bijné bay ka hen.  
 20 Bijné bay ka hen, ôm uyirê an tôri wo ba na, bay tô Jésu pô gwanê môj kibi wôô.  
 21 Kwônê bijné bay ka ôm mapa bi wo hen na, impê na dubu bay. Yébé nañ kamrê ba kwôni dêñsiji ré.  
 22 Kirijna bay bijn bijné emê kô nijn menba, ôbi bi bay tôri day bato ré ô tera an dôbi dîrê kôlij bijné ré irê ijn nijn dema dîrê erê tôrji a tô.

*Jésu ô sa kam a*

*(Mk 6: 45-52, Ja 6: 15-21)*

23 Kirijna ôbi bi bijné ô nijn menba, ôbi day sa keram a sêd wolé ô uwôlê Emen, kirijn bay ka hen na, kirijn yoy nijn menba, ôbi na pini nêñ hari.  
 24 Bato wo bay tôri ré day hen na, na bôb a derô cér a nijn, menba, mêw liji daman wôsa kal guro si sarji.  
 25 Menba, kirijna kwôrê ka tumô yel nijn menba, Jésu era sa kam a

si ligirji.  
 26 Kirijna bay tôri gili wo ôbi era sa kam a si ligirji hen iyôn menba, harê liji an bay kôl iyôn ba: «Na kampê a era hen.»  
 Menba, harê liji daman a menba, bay bi gura.  
 27 Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Harênge ré, na nôbi Jésu, dênge bônge jal.»  
 28 Menba, Piyêr kôli iyôn ba: «Kelma, hena ré na jôbi tiri ba, ju ay tôm bi na erê sa kam a legem a.»  
 29 Menba, Jésu kôli iyôn ba: «Era.»  
 Menba, Piyêr herbo bô bato a an ô sa kam a si ligi Jésu.  
 30 Nijnba, kirijna ôbi bô wo kal ge daman hen, menba, harê liri menba, ôbi ay tô erê tô kam a menba, ôbi dô tôri kôlij Jésu iyôn ba: «Kelma, gôlijn nañ en men.»  
 31 Menba, Jésu jé kôbri berijni ta an kôli iyôn ba: «Ju meremnê na wô ayê bôô wom wo dê bi ba?»  
 32 Menba, kirijna bay day bô bato a menba, kal iyer men.  
 33 Bijné kêm ka bô bato a hen gel hen iyôn, menba, cubu gubarji tôñ tumô Jésu a an kôl iyôn ba: «Ju na Kema Emen bi tiri a men.»

*Jésu berare bay ômpare kwône Génésarêt a*  
*(Mk 6: 53-56)*

34 Kirijna bay day tera menba, bay saji bô emê wo Génésarêt a.  
 35 Bijné ka sa iyére hende to hen gelji Jésu hôn menba, bay jé kôlij bijné nañ sa iyére iyére menba, bay erañ nañ bay ômpare kêm sa biri.  
 36 Men, bay uwôlêri bi ré dji ciré hebé

kibi bargay kari ka yi serem serem hen mera aṅ bijné kêm ka hebiri hen na, bay berare.

## 15

*Jésu gel habré hara wo Jubné nô*

(Mk 7: 1-13)

<sup>1</sup> Parisijnêné naṅ \*bay derê tô tô to Emen henaji Jérusalêm a era uné Jésus aṅ kôli iyôn ba: <sup>2</sup> «Wô mi a bay tôm ré dâge sa hara wo môpêrna ba? Wôsa bay pul kôbriji ré menba, bay ôm are mera.» <sup>3</sup> Menba, Jésus uwôlji sara iyôn ba: «A kenbay, wô mi a kené dâge tô to Emen aṅ wô lij hara wonḡe dî ba?

<sup>4</sup> Wôsa Emen kôl iyôn ba: «Bij ibam naṅ yom kwôlê men, kwôni wo kôlij ibari naṅ yori kwôlo habij ba bi bay diri.» <sup>5</sup> Menba, kenbay ken kôl iyôn ba: «Kwôni wo kôlij ibari naṅ yori iyôn ba: «Aṅga ré ené béḡge hen na, na bay a ené bijn Emen hen.» <sup>6</sup> Hen iyôn na, kwôni bi wo hen li naṅ ibari naṅ yori ré nij.» Aṅ turnḡe a ba, na aṅga dôri. Na hen iyôn a, kené mênij kwôlo Emen aṅ lij hara wonḡe hen né ba? <sup>7</sup> Kenbay kaṅ bay kelê kwôlê kebrenḡe wô wô hen, \*ôbi kibi Emen \*Esay na kôl kwôlenḡe tumô kôl iyôn ba:

<sup>8</sup> «Gawrê bay ka hen na, bay ay keben na naṅ kibriji na mera dîba bôrji ba kelaṅ naṅ en.

<sup>9</sup> Bay teben hen na déj iyôn men, aṅga bay gelij bijné hen, kôba na tô to gawrê a men.»

*Aṅga li bô gawra kagemij (Mk 7: 14-23)*

<sup>10</sup> Jésus hô uwôga kwônê bijné ligiri a aṅ kôlji iyôn ba: «Toyénḡe kwôlo na kelê hen dô aṅ ken hôn bôri. <sup>11</sup> Na aṅga gawra ôm hen a lê a ôbi ré \*kagemij hen né, nijba, na kwôlo soo kibri a lê a ôbi ré kagemij hen dî.» <sup>12</sup> Menba, bay tô Jésus uso dâ ligiri a aṅ kôli iyôn ba: «Kwôlo ju kôl hen tarij Parisijnêné hen ba ju hôn ham ba?» <sup>13</sup> Menba, Jésus uwôlji sara iyôn ba: «Gurô wo yôn yôn wo na Iban wo derômaran a a dôbê ré na, bay a derêri aṅ naṅ hanêri. <sup>14</sup> Déḡgeji, na bay tu tij ka berij megêrji bay tu tij tô jemna, hena ôbi tu tij ré berij megari ôbi tu tij tô jemna ba, bay wô kêm a herijji bô iyom a.» <sup>15</sup> Menba, Piyêr kôlij Jésus iyôn ba: «Derêni bô gwsore hende to hen nijna toyé.» <sup>16</sup> Menba, Jésus uwôli sara iyôn ba: «Kenbay kôba ken nêmen henê bô gwsore hende to hen né men ba? <sup>17</sup> Ken hôn mega wo aṅga ré hena kibi gawra ô bôri a ba, ôbi têrij na kaṅ aṅ ré ba? <sup>18</sup> Nijba, kwôlo soo kibri a na, na kwôlo ôbi eremnêré kwôli gaṅ gaṅ, aṅ na ôbi bi wo hen a lê a bôri

ré kagemijn hen. <sup>19</sup> Anğa hena bô gawra bay a na: ermé kwôlo habijn wo yi bô gawra a liri aña ôbi ré derijn temare men, yijn nañ yébé bijné men, yijnare tojn iyônğ a tônğ hen men, gômşijn men, piyê kwôlê men, tiiré megari a a men hen. <sup>20</sup> Na anğa li a bô gawra ré kagemijn bay a hen dîba emê are nañ kôbi wojn kworijn na a lê a bô gawra ré kagemijn hen né.»

*Iyore to na Jub ré hen bi bôre sa Jêsu a*  
(Mk 7: 24-30)

<sup>21</sup> Jêsu dî kirijn bay ka hen añ ô bô emê wo Tir a men Sidôn a men. <sup>22</sup> Menba, iyore to tô mônğ wo Kanan to bô emê iyére hende to hen era ligiri a sa kôli kañ ta kôl iyônğ ba: «Kelma, \*kuñga kelma Dabid, bô tu na tijnê men, wôsa tunu to habijn gelijn tu mônğnen gusijn añ yere lere damañ.»

<sup>23</sup> Nijnba, Jêsu uwôle kwôlê wôni sara ré. Menba, bay tôri era ligiri añ kôli iyônğ ba: «Dagere, wôsa hende kaarê kula târna gañ.» <sup>24</sup> Menba, Jêsu kôl iyônğ ba: «Emen joon, na wô bijné ka \*Israyêl ka yi mega gamgê ka ge kay hen mera.» <sup>25</sup> Nijnba, hende era sa cubu gubare tumôri a añ kôli iyônğ ba: «Kelma, en uwôlem li nañ en men.» <sup>26</sup> Menba, Jêsu hô kôle iyônğ ba: «Dé wo kwôni ré ay kwô wo kamrê uwôlij garê ré.» <sup>27</sup> Menba, hende kôli iyônğ ba: «Na tiri hari Kelma, nijnba, gañ gañ

ba garê emnê habelê kwô wo herijn tô kibi bay iyérji a hen né ba?» <sup>28</sup> Menba, Jêsu kôle iyônğ ba: «Iyore, ayê bôw woré damañ, ô, ariri lij béré mônğ bi wo me gey hen iyônğ.» Kirijn bay ka hen menba, mônğne berare men.

*Jêsu berare bay ômpare to gay gay*

<sup>29</sup> Jêsu dî kirijn bay ka hen añ ô da nañ kibi cér wo Galilé. Kirijn bay ka hen na, ôbi day ô merê sa keram a. <sup>30</sup> Menba, kwônê bijné era ligiri a nañ bay lôrê men, bay tu tijn men, bay merayê men, bijné ka iyêl kwôlê ré men, bay ômpare to gay gay sa dîri tumôri a men añ ôbi berareji. <sup>31</sup> Bijné bay ka hen gel anğa dôri ka dê kirijn bay ka Jêsu li hen: menğné iyêl men, bay merayê berare men, bay lôrê ô ta men, bay tu tijn gel kirijn a men, menba, bay ay kibi Emen wo Israyêl.

*Jêsu hô bijn kwônê bijné emê sônğ*

(Mk 8: 1-10)

<sup>32</sup> Jêsu uwôge bay tôri añ kôlji iyônğ ba: «Tu bijné ka na lèn na damañ wôsa na sa subu nijn wo bay li nañ en na, añ anğa bay ré ôm ba nañ. Na dîji bi bay ré ô nañ kurônğ bôrji ré, wôsa nérji ma nañê tô geré, añ ka pônî ma bijn iyére ré.» <sup>33</sup> Menba, bay tôri kôli iyônğ ba: «Naa lê iyeñ derô gwôlê na a nana uné angañ emê aña kwônê bijné bay ka hen ré emnê uyirê ba?»

<sup>34</sup> Menba, Jésu engeriji iyôn ba: «Ken ôrij naŋ mapa iyeŋ ba?» Bay uwôli sara iyôn ba: «Nini naŋ mapa jurgem naŋ kam kuyê dê iyôn a men.» <sup>35</sup> Menba, Jésu bi bay bij ðiné bay ka hen mô tôŋ terare a. <sup>36</sup> Jésu enge mapa wo jurgem naŋ kam kuyê bay ka hen aŋ lij Emen dosé aŋ biilê tôŋ aŋ bij bay tôri ré céŋ ðiné bay ka hen. <sup>37</sup> Bay kê môm uyirê aŋ bay pô tôri wo ba hen wiinê gwanê jurgem. <sup>38</sup> Bijé bay ka ô môm mapa bi wo hen na, imŋê na dubu pôrbu, yébé naŋ kamrê ba kwôni dênŋsiji ré. <sup>39</sup> Menba, ôbi kôlji bay ré ô iŋ haji niŋ, menba, ôbi ðay bô bato a ô bô emê wo Magadan a.

## 16

*Parisijnêné naŋ Sadusijnêné  
gey anŋaŋ giŋê ciré gelé*  
(Mk 8: 11-13, Lk 12: 54-56)

<sup>1</sup> Parisijnêné naŋ \*Sadusijnêné<sup>1</sup> hen ba? Kenbay ka ayê bô wongé dê hen, <sup>2</sup> kenbay kôba ken hôn né tô sôn ba? Ken erem sa mapa wo na bay mera aŋ ðiné dubu bay na ô môm hen a ré ba? Men, tôri na ba na ken pô gway iyeŋ men ba? <sup>3</sup> Men, ken erem sa mapa wo na jurgem aŋ ðiné dubu pôrbu na ô môm hen a ré ba? Men, tôri na ba na ken pô gway yere iyeŋ men ba? <sup>4</sup> Kamaŋ, ken li iyeŋ a kené hôn wo kwôlo ené kelêŋge hen ré gengiŋ na sa mapa ré, kirija na en kelêŋge iyôn ba: <Berêŋge

ka haw hen men, bay belé cêgeriji bij Emen hen kôba, kôl ciré gey gelé anŋaŋ gelé men dê? Ka baŋ na naŋ anŋaŋ gelé ka Jonas bi wo hen mera ðiba ka gelé ka ðanŋi kani ré kwôy.>

Menba, ôbi ðiji aŋ ô ta.

*Berêŋge wubere to  
Parisijnêné naŋ to Sadusijnêné  
hen dô*

(Mk 8: 14-21)

<sup>5</sup> Kirija si Jésu naŋ bay tôri ðay ô tera niŋ, menba, bay tôri gerbaŋ pera mapa kôbriji a tô. <sup>6</sup> Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Dêŋge tu melênê sa yerŋge a wô wubere to Parisijnêné naŋ to Sadusijnêné.» <sup>7</sup> Menba, bay tôri engeriŋ yirji kwôlê kôl iyôn ba: «Na wô wo nana gerbaŋ pera mapa kôbrena bi aŋa ôbi ré kôlij hen iyôn ba?» <sup>8</sup> Jésu toy kwôlê wo bay kôl hen menba, ôbi engeriji iyôn ba: «Wô mi a kené erem sa mapa wo ken ôrij naŋ ba?» <sup>9</sup> Jésu toy kwôlê wo bay kôl hen menba, ôbi engeriji iyôn ba: «Wô mi a kené erem sa mapa wo ken ôrij naŋ ba?» <sup>10</sup> Men, ken erem sa mapa wo na jurgem aŋ ðiné dubu pôrbu na ô môm hen a ré ba? Men, tôri na ba na ken pô gway iyeŋ men ba? <sup>11</sup> Kamaŋ, ken li iyeŋ a kené hôn wo kwôlo ené kelêŋge hen ré gengiŋ na sa mapa ré, kirija na en kelêŋge iyôn ba: <Berêŋge

wubere to Parisijnêjê naj to Sadusijnêjê hen dô.» »  
 12 Hen dema bay ré hân wo kwôlo Jêsu ré kôlji hen na, ré gengij na sa wubere ré nijba, ré gengij na sa ari gelé ka Parisijnêjê naj ka Sadusijnêjê hen tô.

*Piyêr kôl Jêsu ré na Krist, kwo Emen dôri hen*  
 (Mk 8: 27-30, Lk 9: 18-21)

13 Kirijna Jêsu sa bij Sésaré Pilip a menba, ôbi engerij bay tôri iyôn ba: «Nôbi \*Kema Gawra ba, bijé kôl ené na i ba?»  
 14 Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Ka pônî kôl jeré na Ja ôbi lê batêm men, ka pônî kôl jeré na \*ôbi kibi Emen \*Eli men, ka pônî kôl jeré na ôbi kibi Emen Jérémi men, ka pônî kôl jeré na ôbi kibi Emen wo pônî perê megêri a men.»  
 15 Menba, ôbi hô kôlji iyôn ba: «A kenbay ba ken kôl ené na i men ba?»  
 16 Menba, Simô Piyêr kôli iyôn ba: «Ju na \*Krist Kema Emen wo mô tu gej hen.»  
 17 Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Simô kema Jonas, li yi derê wôsa na gawra a yêgê sa kwôlê bi wo hen bem hen né, nijba, na Iban wo derômaraj a a yêgê sari bem hen. 18 Nôbi en kôlem, Piyêr, ju na keram aj na sa keram bi wo hen a ené dîj tô églis tijê ya. Na églis to temare a nêmé mênêre ré kwôy. 19 Na bem lakéêlê ka \*emê iyére to derômaraj a kôm a aj anja ju ha sa terare a na ba, a harij ta derômaraj a men, ka ju

busur sa terare a na ba, a beserij ta derômaraj a men.»  
 20 Menba, Jêsu yêge maa bay tôri bi bay ré kôlij kwôni diré na Krist, kwo Emen dôri hen ré pa pa.

*Jêsu kôl kwôli temare to diré ma menba, diré jê sé kampê*

(Mk 8: 31 - 9: 1, Lk 9: 22-27)

21 Ayij tôri kirij bay ka hen na, Jêsu kôlij bay tôri iyôn ba: «Na erê kwôy Jérusalêm a, aj surjê naj damné kaj bay bê kwôbe naj \*bay derê tô tôo to Emen a gelen gusij damañ, aj bay a deren, nijba, sa wôo, subu tori menba, na jê sé kampê men.»  
 22 Piyêr firi ôrij wolé nayri aj kôli iyôn ba: «Kelma, bi anja iyôngi hen sa sam a ré men, bi Emen ayji aj sam a.»  
 23 Nijba, Jêsu bul upéri aj kôli iyôn ba: «Ô kelañ naj en, Sidan, wôsa ju gey dôben harê bôn a. Ermé wom nêmiñ naj kwo Emen ré. Ermé wom na kwo gawrê.»

24 Menba, Jêsu kôlij bay tôri iyôn ba: «Hena kwôni ré gey era tôna ba, bi uwôl yiri aj men, ay gurô tagelê wori woj temare sari a aj era tôna a. 25 Wôsa kwôni wo gey gemé yiri ba, yiri a mênij, nijba, kwôni wo uwôl yiri aj wô san na, ôbi a sa upéri hôrij men. 26 Hena kwôni ré uwôj anja sa terare a na kêm aja ré mênê merê tu gej wori ba, na mi a ôbi ré uwôj bô a ba? Men, na mi a kwôni ré bé

ajna ré keranġijn merê tu gejn wori bi wo hen ba? <sup>27</sup> Wôsa nôbi Kema Gawra na hera sa terare a na naġ damġare to Iban men, naġ \*manê ka derômaran a a men, aġ i i ba, na sa têbêri sa kôbri naġ jé lêri, jé lêri. <sup>28</sup> Na tu kwôlê a ené ena kelêġge hen, perê biġné ka na na, ka pônî a ma ré tô aġ bay a gelen nôbi Kema Gawra na bulo hera naġ damġare tiġê wô emê iyére tiġê.»

## 17

*Tu Jêsu bilij yi gay*

*(Mk 9: 2-13, Lk 9: 28-36)*

<sup>1</sup> Wulê jii cêġê menba, Jêsu tô si Piyêr naġ \*Jak naġ yêni Ja aġ ôriġ naġ ci sêd wolé naġ biġné ta sa keram wo yêġgi a. <sup>2</sup> Kirij bay ka hen na, tu Jêsu bilij yi gay tirji a, wôsa tiri jeranġê môġ tare to tay iyôġ men, bargay kari kôba bilij bôrê môġ kirij ka peranġi iyôġ a men. <sup>3</sup> Kirij bay ka hen na, bay tôri ka subu naġ dî hen gel si \*Moyis naġ \*Eli era sa iyêl naġ dî. <sup>4</sup> Menba, Piyêr kôlij Jêsu iyôġ ba: «Kelma, dô wo na merêġge na mera. Hena jeré gey ba na lê iyéy gergé subu, pôn tom men, pôn to Moyis men, pôn to Eli a men.» <sup>5</sup> Piyêr iyêl ba ya tô menba, kirij ka geri ka peranġe kirij so sa têlji ta, menba, tôô gawra ôm bô a kôl iyôġ ba: «Kwo dêbe hen na, na Keman, en piri daman men, ôbi a na yi derê wupê a men, toyêġge kwôlê

kibri a.» <sup>6</sup> Kirijna bay tôri bay ka subu naġ dî hen toy tô gawra bi wo hen menba, bay herij aġ di kwiniġi tôġ wôsa harê liġi daman. <sup>7</sup> Jêsu uso ligirji a sa hebeġi aġ kôlji iyôġ ba: «Harêġge ré, henanġe ta.» <sup>8</sup> Kirijna bay pô sarji ta menba, bay gel na Jêsu a dêbé pini mera.

<sup>9</sup> Bay herbo tôġ sa keram a menba, Jêsu yêġe marji kôlji iyôġ ba: «Kôliġge kwôni kwôli pelal wo kené gelo hen né kwôy wo nôbi \*Kema Gawra na jij sij kamġê.» <sup>10</sup> Menba, bay tôri enġeriri iyôġ ba: «Wô mi a \*bay derê tô tôô to Emen ré kôl Eli a ré hera tumô \*Krist kwo Emen dôri hen ba?» <sup>11</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôġ ba: «Na tiri, Eli a hera sa janê are kêġm hôriġ naġ kiniji kiniji. <sup>12</sup> Nijba, en kelêġge Eli na hera nij, nijba, bay na hôni ré men, bay na liri anġa bôrji gey a men, na hen iyôġ a, bay ré gilij tun nôbi Kema Gawra gusij men hen.» <sup>13</sup> Hen dema bay tôri ré hôn wo ôbi ré kôlji na kwôli Ja ôbi lê batêġ hen tô.

*Jêsu dage tunu to habij sa kema*

*(Mk 9: 14-29, Lk 9: 37-43)*

<sup>14</sup> Kirijna Jêsu naġ bay tôri saġi dâ naġ kwônê biġné nij menba, gawra wo pônî so sa jubu gubari tôġ tumôri a. <sup>15</sup> Aġ kôli iyôġ ba: «Kelma, bô tu ja to keman men, wôsa gesemem liri aġ gelij tiri gusij daman men, liri aġ



ôbi herijî bô tare a men, bô kam a a men kwôy kwôy. <sup>16</sup> Na en ôrijî napî dî ô bijî bay tôm nijîba, bay nêmbêrârêri ré.» <sup>17</sup> Menba, Jêsu kôl iyônî ba: «Kenbay ka ayê bôwongê napî aji ken mô wô lê habrê hen na, na merê na wô lê napî ken yôd ba? Men, na têê iyeji a ené ulê bôn jalê sarîge a ba? Erange napî kema bi ben na.» <sup>18</sup> Menba, Jêsu ône tunu to habijî hende to hen napî néeri menba, hende sép bô kema bi wo hen a, aji ôbi berare kirijî bay ka hen. <sup>19</sup> Menba, bay tôri dôra ligiri a aji kôli iyônî ba: «Wô mi a na niné nêmbêrârêri tunu to habijî hende to hen né ba?» <sup>20</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyônî ba: «Na wô ayê bôwongê wo dê mera, wôsa na tu kwôlê a ené kelênge hen, hena ayê bôwongê henaî né dê mega gusijî siwre iyônî hari kôba, kené kôlijî keram wo hen: <Dôrijî ju ô wolé kirijî ka na> kôba ôbi henaî ré dôrijî dîba anî ka ré gelênge ba ré napî. [<sup>21</sup> Nijîba, tunu to habijî to hen iyônîgi hen na, na uwôlê Emen men, jerê yi sa emê a men mera a nêmbêrârêri dagêre.]»

*Jêsu hô kôl kwôli temayri men, kwôli jê sé kamîné wori a men*

(Mk 9: 30-32, Lk 9: 43-45)

<sup>22</sup> Kirijîna bay tô Jêsu dapî Galilé menba, ôbi kôli bay tôri iyônî ba: «Bay a beren nôbi Kema Gawra bijî bijîné, <sup>23</sup> aji bay a deren, aji sa wôd,

aji sa subu tori menba, na jê sé kamîné.» Kirijî bay ka hen na, tirji li jîna damanjî wô kwôlo ôbi kôlijî hen.

*Têbê wôgê wo bô iyéy Emen a*

<sup>24</sup> Kirijîna bay sa bijî Kapêrnayôm a menba, \*bay enge wôgê ka iyéy Emen a hen era sa ligi Piyêr a aji kôli iyônî ba: «\*Rabi wongê ba, têbe wôgê wo \*iyéy Emen a ré ba?» <sup>25</sup> Menba, Piyêr uwôli sara iyônî ba: «Ôbi têbe.» Kirijîna bay ô ira menba, Jêsu ay kwôlê aji kôlijî Piyêr iyônî ba: «Na kwôli mi a jeré erem ba? Kilmé ka sa terare a na ba, na si i a têbêji wôgê ba? Na kamniji laba, na kergê dî ba?» <sup>26</sup> Menba, Piyêr uwôli sara iyônî ba: «Na kergê.» Menba, Jêsu kôli iyônî ba: «Iyônî ba kam iyére ba têbe ré. <sup>27</sup> Nijîba, bi bô bijîné ré mène ré na, ô ju ô ulê kuyî bô cér a aji kuyê ka tumô ka já beré hen na, ju bôl kayrijî aji já uné selé to a nêmbêrârêri wôgê wom men, kuyê men. Ay, ju ôrijî têbijî wôgê wona.»

## 18

*I a na kwo dami bô emê iyére to derômaranjî a ba?*

(Mk 9: 33-37, 42-48, Lk 9: 46-48, 17: 1-2)

<sup>1</sup> Kirijî bay ka hen na, bay tô Jêsu uso dâ jôb a ligiri a aji engereri iyônî ba: «I a na kwo dami bô \*emê iyére to derômaranjî a ba?» <sup>2</sup> Menba, Jêsu uwôga kema

wo dê sa ñiri derôrji a, <sup>3</sup> aɲ kôlji iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kelêŋge hen: hena kené bul ermé woŋge ré aɲ ken yi môɲ kema wo dê bi wo na hen né a men na, ka ulê têrŋge bô emê iyére to derômaraɲ a ré kwôy. <sup>4</sup> Na ôbi á, kwôni wo ermé wori ré yi môɲ kwo kema wo dê bi wo na hen na, ôbi a yé kwo dami bô emê iyére to derômaraɲ a. <sup>5</sup> Men, i i wo bu kema wo dê mega kwo na hen, yiri a wô kibi henen na, na nôbi a ôbi ré beren a yiri a hen men.»

*Têriɲ na, na aɲga habiɲ damaɲ*

<sup>6</sup> «Kwôni wo li aɲ biɲé ka iya ka bi bôrji san a aɲ yi môɲ kamrê iyôn ré heriɲ na, hena bay ré hari keram wo dami a tôri a aɲ bay ré uwôli a bô cér a kôba na aɲga dê gôliɲ gusiɲ to Emen a gili hen hena ôbi ré li kwo iya wôni ré kuriɲ. <sup>7</sup> Biɲé ka sa terare a na, mô bô bô emê a wô kibi aɲgaɲ lamê ka gay gay hen. Aɲgaɲ lamê ba, a naɲé ré haji, niɲba, bô emê a kuriɲ sa ôbi lamê gawré bê a bô têriɲ a hen. <sup>8</sup> Hena kôm ley, têm ley a ca lê aɲa jeré li têriɲ na, kariɲ ju bêɲ kelaɲ aɲ ju mô tu geɲ naɲ kunum naɲ merayê dô dê wo jeré ô bô tare to yi naɲ kunu hen naɲ kôbem wôô men, têm wôô men hen. <sup>9</sup> A hena ré na tum a lê aɲa jeré li têriɲ na, dôre ju uléɲ kelaɲ, ju mô tu geɲ naɲ kunum naɲ tum

pôn dô dê wo jeré ô bô géhên a to na tare to enge bariɲ ré hen naɲ tum wôô hen.»

*Gwosoy kwôlo gengiɲ sa demaɲne to ge kay*

*(Lk 15: 1-7)*

<sup>10</sup> «Berêŋge dô wô wo kwôni maa kelê ñiri berê biɲé ka yi môɲ kamrê iyôn hen môɲ ani ré, wôsa en kelêŋge, \*mané ka derômaraɲ a ka gemji hen na, yi kibi Iban wo derômaraɲ a ta ta wô sarji. [<sup>11</sup> Wôsa nôbi \*Kema Gawra en era sa terare a na, na wô gôliɲ naɲ biɲé ka ge kay hen.] <sup>12</sup> Na kwôli mi a kené ermé ba? Hena kwôni ré ôriɲ naɲ gamgê arew aɲ kwo pôn ge kay ba, ôbi a dé tô ka ba tôre deŋgêse kibi deŋgêse hen sa keram a biɲ kwôni gemé aɲ ñiɲ yiri ô wogiɲ kwo pôn bi wo ge kay hen né ba? <sup>13</sup> Na tu kwôlê a ené kelêŋge hen, hena ôbi ré uwôɲni na, ôbi a lê yi derê damaɲ wô sari dê tô ka ba tôre deŋgêse kibi deŋgêse hen. <sup>14</sup> Na ôbi á, Ibareŋge wo mô derômaraɲ a hen kôba, ré gey bi kema pôn nêɲ perê kamrê bay ka hen ré kay ré hen.»

*Hena yênem ré li têriɲ ba*

<sup>15</sup> «Hena jeré gel yênem ré li têriɲ ba, ju ô kôli pini. Hena ôbi ré toy kwôlê kem a ba, ju hô bôri mega yênem. <sup>16</sup> A hena ôbi ré toy ré ba, ju hô wogé megam wôni pôn réba wôô naɲ ju aɲ mega wo magtubu to Emen kôliɲ hen

iyôn ná, bi kwôlê kêm janiñ tumô ñiné wôô réba subu a. <sup>17</sup> A hena ôbi ré hô toy ré a sôn ba, ken ôriñ nañ dî tumô églis a. A hena ôbi ré hô toy ré a sôn ba, ken bôri na mega ôbi henê Emen né men, môñ \*bay engé wôgê iyôn a men. <sup>18</sup> Na tu kwôlê a ené kelênge hen, anga ken ha sa terare a na ba, Emen a harê derômarañ a men, ka ken buser sa terare a na ba, Emen a beseré derômarañ a a men.»

### *Uwôlê Emen*

<sup>19</sup> «En kelênge hena ñiné wôô perêrñge a hen sa terare a na, bi bôriñ pôn engeriñ ani kani na, Iban wo mô derômarañ a hen a biji are bay ka hen. <sup>20</sup> Wôsa kirina ñiné wôô ley subu ley ñañji nañ henen na, nôbi ena perêrji a ya men.»

*Kwôlo gengiñ sa kwôni wo kañ dé bôri jalê sa megari a*

<sup>21</sup> Piyêr uso ña ligi Jêsu a añ kôli iyôn ba: «Kelma, hena yênen ré lèn habiñ ba, na dé bôn jalê sari a têê iyen ba? Têê jurgem ba?» <sup>22</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Na têê jurgem mera ré, niñba, na têê tôre jurgem kini jurgem dî. <sup>23</sup> Na ôbi á, emê iyére to derômarañ a na, yi môñ kelma wo gey bi manê kari ré ñênseri anğari ka ré yi kôbriji a hen. <sup>24</sup> Kirina ôbi ay tô ñênse ari uné kari bay ka hen menba, bay erañ nañ gawra wo ré têbê na miliñôn

arew bay. <sup>25</sup> Ani ka gawra bi wo hen ré têbiñ ba nañ menba, kelma bi wo hen ay tôô bi bay ré pôrji keléñ ôbi nañ tamni nañ kamni nañ ari unéri kêm añ bay ré erañ nañ larirji sa têbiñ telare hende to hen kêm. <sup>26</sup> Menba, gawra bi wo hen kuriñ tiñare tumôri a añ kôli iyôn ba: «Kelma, bô tu ja tiñê men añ na têbem kerê senge.» <sup>27</sup> Menba, kelma bi wo hen bô tiri tô lê ja a menba, dô telare hende to hen sari a añ añ ñiri ô sari senge. <sup>28</sup> Kirina gawra bi wo hen so iyé kelma hen iyôn menba, ôbi jimij nañ megari wo ré biri gursu sak môj menba, ôbi biri yêeri tu temare a añ kôli iyôn ba: «Já têben telare tiñê kemnêñ kemnêñ.» <sup>29</sup> Menba, megari bi wo hen kuriñ tôñ tumôri a añ uwôleri kôl iyôn ba: «Bô tu ja tiñê men añ na têbem kerê senge.» <sup>30</sup> Niñba, ôbi gey toyé biri ré, añ ôriñ nañ dî ô uwôli ñangay a kwôy wo ôbi engiñ telare tori hende to hen kô. <sup>31</sup> Menba, kirina megêri gel anga ôbi liñ megari bi wo hen iyôn na, yi tu ja añ bay ô dôriñ kelma woji anga megari ré la hen. <sup>32</sup> Menba, kelma uwôgari añ kôli iyôn ba: «Ôbi bô habrê, wô sômê wo ju sôm san a añ en dô telare tiñê sam a hen na, <sup>33</sup> jôbi kôba ré jerê berê tu ja to megam bi wo hen môñ kwo nôbi en bôriñ tu ja tom hen iyôn men ré ba?» <sup>34</sup> Bô kelma tari añ ôbi bi bay biri uwôl ñangay a

kwôy wo ôbi têtîj telare tori hende to hen kô. <sup>35</sup> Iyôŋ ba, hena kené dî bôrŋge jal sa megêrŋge a naŋ bô pôn ré ba, na hen iyôŋ hende to hen a Iban wo derômaran a hen ré dé bôri jalê sarŋge a ré men.»

## 19

*Kwôlo Jésu gelîj bîjé gengîj sa karijare kurô*  
(Mk 10: 1-12)

<sup>1</sup> Kirîja Jésu dôriŋ bîjé kwôlê hen iyôŋ kô nîj, menba, ôbi hena emê wo Galilé a ô emê wo Judé a cêgi cér wo Jurdé a. <sup>2</sup> Kwônê bîjé ô tôri a menba, kirîj bay ka hen, ôbi berare bay ômpare. <sup>3</sup> Menba, Parisîjêŋê ka pônî jô kwîni aŋ engeriri kwôlê wô sêlîj bôri kôl iyôŋ ba: «Tôô tona kôl wo iba ré dagê tamni naŋ bô geyé wori hari ba?» <sup>4</sup> Menba, Jésu uwôlji sara iyôŋ ba: «Na ken dêŋse kwôlo na lîj bô magtubu to Emen a kôl iyôŋ ba, ayîj tôri kirîja Emen dîj tô terare na, ôbi dî gawrê iba naŋ iyore ré ba? <sup>5</sup> Aŋ ôbi kôl iyôŋ ba: «Na wôsa bi wo hen aŋa iba ré dé ibari naŋ yori aŋ aŋ dé yiri naŋ tamni. Aŋ bay wôô hen na, a yîjî na gawra wo pônî.» <sup>6</sup> Mega hen iyôŋ na, bay na bîjé wôô ré nîj, nîjba, bay yî mega gawra pôn. Na tôri bi wo hen aŋa kwônî ré bisiré aŋa Emen day lîj kurôŋgi yî wo pôn hen né hen.» <sup>7</sup> Menba, bay hô uwôli sara iyôŋ ba: «A

hena ré na hen iyôŋ menba, wô mi a tôô to \*Moyis na ré kôl kirîja kwônî ré dage tamni ba, ré buru magtubu toŋ bê tôre kôbre a ba?» <sup>8</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôŋ ba: «Na wô bô denŋelé woŋge aŋa Moyis na ré ayîj tôô bi kené dage yébéŋge hen dîba tumô ba na hen iyôŋ né. <sup>9</sup> Nîjba, nôbi, en kelêŋge, hena iyore to ré yîj naŋ kwônî ré tô aŋa kurôre ré dagere aŋ engîj to daŋgi na, ôbi yîj na yîjare toŋ têtîj hen.» <sup>10</sup> Menba, bay tôri kôli iyôŋ ba: «A hena kwôli enŋé wo iba naŋ iyore ré ôm hen iyôŋ ba, bi enŋé yî naŋ mera ta?» <sup>11</sup> Menba, Jésu uwôlji sara iyôŋ ba: «Na bîjé kêm a nê mê henê bô kwôlê bi wo hen iyôŋ né, nîjba, na ka Tunu yêge sari bîjî hen a henê. <sup>12</sup> Wôsa aŋga a jôriŋ gawra enŋé iyore na, tôri kwône, mamê ka pônî na mamê bô yorji men, ka pônî na gawrê a lê a bay ré yîj mamê men, ka pônî yî mamê naŋ bô geyé woji aŋ ayîj yîjî uwôlîj béré wô \*emê iyére to derômaran a a men. Kwônî wo nê mê bê bôri sa kwôlê bi wo hen ba, bi bi.»

*Jésu tô kibri sa kamrê ka dé dé a*  
(Mk 10: 13-16, Lk 18: 15-17)

<sup>13</sup> Bay eraŋ naŋ kamrê bi Jésu ré uwôl kôbri sarji a men, ré uwôl Emen wô sarji a men. Nîjba, bay tôri nay

biyé bay ka hen. <sup>14</sup> Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Dénge kamrê bi era yen a díba ken jôrengeji ré, wôsa emê to derômaran a yi gengin sa biyé ka yi mega kamrê bay ka hen iyôn.» <sup>15</sup> Menba, ôbi uwôl kôbri sa kamrê bay ka hen menba, ôbi ô ta hari nij.

*Kema mana woj ôbi upé*  
(Mk 10: 13-16, Lk 18: 18-20)

<sup>16</sup> Kema mana wo pônî uso ligi Jésu a an engereri iyôn ba: «\*Rabi, na mi ka dôri a ené lê apa ené môrij tu geñ nan kunun ba?» <sup>17</sup> Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Wô mi a jeré engeren gengin sa anga dôri ba? Emen pôn nêñ hari a na gawra wo dôri. Hena jeré gey merê tu geñ ba, ju bi kwôlê sa tôô to Emen a.» <sup>18</sup> Menba, ôbi kôlij Jésu iyôn ba: «Na tôô to yôn ba?» Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Já deré gawra ré men, já yin yinare toj têrij né men, já gemsê ré men, já piyé kwôlê ré men, <sup>19</sup> já bij ibam nan yom kwôlê men, já geyé megam mega wo ju geyin yem hen iyôn a men.» <sup>20</sup> Menba, kema mana bi wo hen hô kôlij Jésu iyôn ba: «Tôô hende to hen en li kêñ nij. A na mi a hô ban a sôn ba?» <sup>21</sup> Menba, Jésu hô kôli iyôn ba: «Hena jeré gey yé gawra wo dôri cerêd ba, ju ô perê ari upérem kêñ, ju keléñ an ju dí larirji céñ bay nimré, an já upé ari upé

derômaran a an jôbi ju era tón a.» <sup>22</sup> Kirina ôbi toy hen iyôn menba, tiri mène an ôbi kurin ô ta wôsa ari upé kari mê gan.

<sup>23</sup> Menba, Jésu kôlij bay tôri iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kelénge hen, bi ôbi upé ré si bô emê iyére to derômaran a na, iyére gan. <sup>24</sup> En kelénge, jambal a sé lew si tu iyom libra gôlij ôbi upé bi ré si bô \*emê iyére to Emen a.» <sup>25</sup> Kirina bay tôri toy hen iyôn menba, dê sarji an bay kôl iyôn ba: «Hen iyôn ba, i a upé gelê ba?» <sup>26</sup> Menba, Jésu bôrji an kôlji iyôn ba: «Tu gawré ba, na anga gawra a nêñê lê ré, nijba, Emen nêñ lê are kêñ.»

<sup>27</sup> Menba, Piyêr kôli iyôn ba: «Ju gel, nini déñ ari upérni kêñ an nini era tón, a hen ba, kwoni nibay ba a yé iyen ba?» <sup>28</sup> Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kelénge hen, kirina nôbi \*Kema Gawra na sa erê merê sa gagay kenare woj hini emê wupé sa terare to kôrbi a hen na, kenbay ka môj kibi wôô ka na ken ô tón a hen kôba, ka sa merê sa gagay kenare wonge a hen iyôn men, wô jeré kwôlê sa tô môñ wo \*Israyêl wo môj kibi wôô hen men. <sup>29</sup> An i i wo doñ iyére tori men, yênêri kan yébé nan kan impê men, doñ ibari nan yori men, kamni men, sa terare tori men an a men wô

san na, ôbi a hô upé are bay ka hen têê arew hôrij men, a merê tu geɗ naɗ kwini a men. <sup>30</sup> Bijné kwône ka nà ná ka tumô hen na, haw hen, na bay a yé bay cêgê men, bay cêgê ka haw hen, a herê yé bay tumô men.»

## 20

### *Bay jé ka bô yagê tijaɗor*

*a*  
<sup>1</sup> «\*Emê iyére to derômaran a yi némijn môɗ ôbi iyéy yagê tijaɗor wo jô kirijn ô wogé bijné bi ré ô liri jé iyôn. <sup>2</sup> Bay bijn naɗ bay jé kari bay ka hen mega wulê pôn ba, ré na naɗ selé pôn a men, menba, ôbi biji bay ô bô yagê haji nij. <sup>3</sup> Tare uwoy dê menba, ôbi si tu wolé menba, gel bijné kaɗ bay wogé jé ka ɗanɗi ka uwonji jé ré aɗ môrji senge ɗéɗn iyôn hen. <sup>4</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Erênge tô megêrɗe bay jé a yaɗ aɗ na sa têtênge naɗ tô geréri.» <sup>5</sup> Menba, bay ô tô megêrji bay jé a haji nij. Ôbi iyéy yagê bi wo hen hô so nô naɗ tu tare men, tare to bôy kôbre a men menba, ôbi uwôn bijné menba, kôlji na mega wo ré kôljin ka tumô hen iyôn men. <sup>6</sup> Kirijna ôbi hô so naɗ perare burgôm menba, ôbi uwôn bijné ka pônika môrji senge ɗéɗn iyôn menba, ôbi engeriji iyôn ba: «Wô mi a kené ô lê jé kemnêɗ né ba?» <sup>7</sup> Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Nini uwôn

jé ré aɗa niné ɗebijn senge hen.» Menba, ôbi hô uwôlji sara iyôn ba: «Erênge bô tijaɗor tijnê.» »

<sup>8</sup> «Kirijna tare ta kurijn nij menba, ôbi iyéy tijaɗor hende to hen uwôga mana wori won ôbi berê sa jé hen, bi ré uwôgaji aɗ ré têtiji ayijn tô sa ka ré sa cêgê kwôy saɗ sa ka ré sa tô kirijn a. <sup>9</sup> Bijné ka ré era bô yagê perare burgôm hen kôba bay têtiji selé pôn pôn. <sup>10</sup> Ka ré era tô kirijn hen na, erem mega wo ciré upé ɗê ka ré sa tu tare hen, nijba, bay têtiji na selé pôn pôn hende to hen men. <sup>11</sup> Kirijna bay uwôn selé pôn pôn hen iyôn menba, bôrji mène sa ôbi iyéy tijaɗor a. <sup>12</sup> Aɗ bay kôl iyôn ba: «Kamaɗ ka era cêgê hen li jé na tare pôn nêɗ hare menba, ju têtiji némijn naɗ nibay ka niné era tô kirijn aɗ tare uwoyéni men, nini merêne damaɗ a men hen ba?» <sup>13</sup> Menba, ôbi uwôlin kwo pônika sara iyôn ba: «Melajnen, nôbi en lêm habijn né, wôsa nana bijn sara wo ené têtênge tu tare pôn ba selé ré selé pôn pôn ré ba? <sup>14</sup> Enge selé tom to pôn hen aɗ ju ô erê wom ham nij. Kwo era cêgê hen kôba, na biri na selé pôn môɗ kwo en bem hen iyôn men. <sup>15</sup> Anɗa en gey lê naɗ ari upéren ba na lij né ba? Wô mi a jeré li terbére sa anɗa ɗôri ka en li hen ba? <sup>16</sup> Na ôbi á, ka era cêgê ré yé bay tumô men, bay tumô a

yé bay cêgê men hen.» »

*Jésu hô kôl kwôli temayri men, kwôli jê sé kampê wori a men*

(Mk 10: 32-34, Lk 18: 31-34)

<sup>17</sup> Kirija Jésus ô diré erê Jérusalêm a nañ bay tôri ka môj kibi wôô hen menba, ôbi kôlji geré iyôn ba: <sup>18</sup> «Ken toy, nana erênge na Jérusalêm a hen, añ bay a beren nôbi \*Kema Gawra bijn damné kañ bay bê kwôbe men, bay derê tô tôô to Emen a men, añ bay a dén kwôlê woñ temare san a. <sup>19</sup> Men, bay a nôgen bijn bijné ka na Jubnê ré hen men, bay a ayren men, bay a sên nañ tinêre men, bay a béren sa gurô tagelê añ na ma añ sa wôô, subu tori menba, na jê sé kampê.»

*Anğa yoo si Jak nañ Ja uwôlin Jésus*

(Mk 10: 35-45, Lk 22: 25-27)

<sup>20</sup> Yoo kam Jébédé era ligi Jésus a nañ kamne añ hende cubu gubare tumôri a añ engereri kwôlê. <sup>21</sup> Menba, ôbi kôle iyôn ba: «Me gey na mi ba?» Menba, hende uwôli sara iyôn ba: «Kammen ka wôô na na, en gey bi kwo pôn ré sa mô sa kôm woñ gusurô a men, kwo pôn ré sa mô sa kôm woñ maa a men bô emê iyére tom a.»

<sup>22</sup> Menba, Jésus uwôlji sara iyôn ba: «Anğa ken engere hen ba, ken hôn dô bi ba? Ka nême yê kam kañ bô emê ka na yê hen ba?» Menba, bay

uwôli sara iyôn ba: «Nija nême yê senge.» <sup>23</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Ka yê kam kañ bô emê ka na yê hen hanje, nijba, kwoñ merê sa kôbi woñ gusurô a men, kwoñ ma a a men na, na nôbi a gengé ré, nijba, na Iban a gengé kirijn wô bijné kari ka ôbi na bu sa têrji nij hen.»

<sup>24</sup> Kirija bay tôri ka ba môj hen toy kwôlê bi wo hen menba, bôrji tarji sa megêrji bay ka wôô hen. <sup>25</sup> Menba, Jésus uwôgeji da kwari a añ kôlji iyôn ba: «Ken toy, kilmé ka sa terare a na ôm sa bijné kaji men, bijné ka damné kôba gôlij sarji a men. <sup>26</sup> Nijba, kenbay ba bi yi hen iyôn perêrnge a ré. Perêrnge a hen aña kwôni ré gey yé kwo dami ba, bi yi mana woñge men, <sup>27</sup> kwo gey yé kwo tumô ba, bi yi lema woñge men. <sup>28</sup> Na hen iyôn a, nôbi Kema Gawra ené era sa terare a na, na wo bijné ré yi manê kañé ré, nijba, na wô yé mana woji men, ayê yen bijn temare têbijn sa bijné ka kwôni a men.»

*Jésu bijn bay tu tij wôô gel kirijn*

(Mk 10: 46-52, Lk 18: 35-43)

<sup>29</sup> Kirija Jésus nañ bay tôri di Jériko añ ô ta menba, kwônê bijné kôbe tôri. <sup>30</sup> Bay tu tij wôô mô bêngé geré añ toy wo ré na Jésus a ré erê hen, menba, bay kôl kañ a iyôn ba: «Bô tu ja toni men, Kelma, \*kuñga

kelma Dabid.» <sup>31</sup> Kwônê bîné nayji aɲ kôlji ré wôm tòn, menba, bay hô kôl naɲ néérji a iyôn ba: «Bô tu na toni men, Kelma, kuɲga kelma Dabid.» <sup>32</sup> Menba, Jésu dèbu tòn, aɲ uwôgaji aɲ kôlji iyôn ba: «Na mi a kené gey bi ené li bégge ba?» <sup>33</sup> Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Kelma, niné gey gelé kirij.» <sup>34</sup> Menba, Jésu bô tu na toji aɲ hebe tirji aɲ kirij bay ka hen na, bay gel kirij sél aɲ ô tôri a.

## 21

*Jésu si bô Jérusalêm a*

(Mk 11: 1-11, Lk 19: 28-40, Ja 12: 12-19)

<sup>1</sup> Kirija Jésu naɲ bay tôri saji da naɲ Jérusalêm menba, bay sa bînji Bêtpajé si kwa Keram wo Olibiyé, <sup>2</sup> menba, Jésu jé bay tôri wôô aɲ kôlji iyôn ba: «Erênge iyére to tumôrɲge a hen aɲ ka upé kura hariɲ tòn naɲ kemare kware a, bisirêngeji ken eraɲ ben. <sup>3</sup> Hena kwôni ré engerênge ba, ken kôli iyôn ba: «Na Kelma a geyé.» Menba, bay a déɲge ka eraɲ senge.» <sup>4</sup> Are bay ka hen yi hen iyôn, bi kwôlo \*ôbi kibi Emen na kôl hen na, ariri ré lij. Ôbi na kôl iyôn ba: <sup>5</sup> «Kôlɲge bîné ka Sijnô iyôn ba: Gel, Kelma wonge era upéɲge hen ya. Na gawra wo kaléri jal aɲ d'aya sa kura naɲ kemare tôre a.»

<sup>6</sup> Menba, bay ô aɲ liji mega wo Jésu ré kôlji hen iyôn. <sup>7</sup> Bay ô eraɲ naɲ kura hende to hen naɲ kemare menba, bay bi bargay kaji cêgere a aɲ Jésu day meré sara. <sup>8</sup> Menba, bîné kwône tô bargay kaji bi tô geré wo ôbi da ôrij ya hen men, ka pôni piya kôbi gurô sa bi ya a men. <sup>9</sup> Kwônê bîné bay ka hen ka pôni ka ge tumô men, ka ba cêgê men aɲ bay kaarê gura ôm iyôn ba: «Hosana, heramê yi wô sa \*kuɲga kelma Dabid, terê kibi yi wô sa kwo era naɲ hini Kelma hen men, heramê yi wô sa kwo mô ta d'êɲ derômaraɲ a hen a men.» <sup>10</sup> Kirija Jésu sa bîj Jérusalêm menba, bîné ka Jérusalêm a kêm sun aɲ bay engere iyôn ba: «Gawra bi wo hen na i ba?» <sup>11</sup> Menba, kwônê bîné ka ré bari hen uwôlji sara iyôn ba: «Na Jésu won ôbi kibi Emen wo Najarêt bô emê wo Galilé a.»

*Jésu ô bô iyéy Emen a*

(Mk 11: 15-19, Lk 19: 45-48, Ja 2: 13-22)

<sup>12</sup> Jésu si derô haba wo \*iyéy Emen a menba, ôbi dage bîné kêm ka eraɲ naɲ aɲgaɲ gara hen men, ka era wô kelé are a men hen. Men, ôbi nôgerê tabel to bay kerangê gursu naɲ ari meré ka bay dére derare gara hen hee a men. <sup>13</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Bay li bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Iyére tijê a yé iyéy



uwôlê Emen.> Menba, ken-bay ken ayre lij kini merê bandi.» <sup>14</sup> Kirij bay ka hen na, bay tu tij nap bay moré eraji ligiri a bô iyéy Emen a ap ôbi berariji. <sup>15</sup> Nijba, damné kap bay bê kwôbe nap \*bay derê tô tô to Emen gelji anga dê sa kirij ka Jésus li kêmen hen men, toy kamrê ka bi gura bô iyéy Emen a kôl iyôn ba: «Hini emê yi wô sa kunga kelma Dabid» hen a men, menba, bôrji mène. <sup>16</sup> Menba, bay kôlij Jésus iyôn ba: «Ju toy kwôlo bay kôl hen ba?» Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Ew, en toy dô. Nijba, na ken dêjse kwôlo na lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Na ju li ap kamrê ka dê dê nap kap kibi kuba na heramem hen né ba?» » <sup>17</sup> Menba, ôbi dji ap, ap si ô, ap ô wulê Bétani.

*Tôgôre to yêre nap ap Jésus tômne*

(Mk 11: 12-14,20-24, Lk 13: 6-9)

<sup>18</sup> Tô kirij wo bay hena Bétani ciré hera Jérusalêm a menba, kurôn li Jésus. <sup>19</sup> Ôbi gel tôgôre to debe bêngê geré menba, ôbi ô da diré karé yêre emê nijba, ôbi uwôn na mare mera. Menba, ôbi kôlij tôgôre hende to hen iyôn ba: «Ma yê cêgê ré nij yôd.» Menba, kirij bay ka hen na, tôgôre hende to hen hay. <sup>20</sup> Kirijna bay tôri gel hen iyôn menba, tiniji ge kay ap bay kôl iyôn ba: «Na iyej a tôgôre hende

ré hay lew hen iyôn ba?» <sup>21</sup> Menba, Jésus uwôlji sara iyôn ba: «En kelênge na tu kwôlê: hena kené meremnê sa ayê bô wonge a ré ba, na anga ken gel sa tôgôre a hen, a kené lê mera ré nijba, hena kené kôlij keram wo hen <Dô yem ju ô kirij bô cér a> kôba, ariri a lij. <sup>22</sup> Hena kené bi bôrjge sa Emen a ba, anga yôn yôn ka ken uwôli ba, ka upé.»

*Tô to Jésus lij are kêmen hen ba, na i a biri ba?*

(Mk 11: 27-33, Lk 20: 1-8)

<sup>23</sup> Jésus ô derô haba wo iyéy Emen a ô dôrij bijné kwôlê menba, damné kap bay bê kwôbe nap surjé eraji ligiri a ap kôli iyôn ba: «Na i a bem tô hende to ju lij are kêmen hen ba?» <sup>24</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Nôbi kôba na engerênge kwôlê pôn men, hena kené uwôlen sara dema ené kelênge na ba i a ben tô hende to en lij are bay ka kêmen hen ba men. <sup>25</sup> Batêm to Ja na lij bijné hen na, na hena na derômaraj a laba, na ligi gawrê a di ba?» Menba, bay narij perêrji a kôl iyôn ba: «Hena nana kôl ré hena na derômaraj a ba, ôbi a kelê wô mi a na nana bi bôrna sari a ré ba? <sup>26</sup> A hena nana kôl ré hena na ligi gawrê ba, nana hôn dô wo bijné ré geyé ré, wôsa bay bô Ja mega ôbi kibi Emen iyôn.» <sup>27</sup> Menba, bay kôlij Jésus iyôn ba: «Nini hôn

né.» Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Iyôn ba, nôbi kôba, na kelênge na naɲ tôte to yôn a ené lij are bay kêm hen né men.»

*Kwôlo gengij sa kam gawra ka wôô hen*

<sup>28</sup> Jésus hô kôlji iyôn ba erménge sa kwôlo na kelé hen: «Gawra wo pôni naɲ kamni wôô, menba, ôbi kôlij kwo suri iyôn ba: «Keman, kemnêj jôbi ju ô bô tijaɲor a.» <sup>29</sup> Menba, kemari bi wo hen kôli iyôn ba: «Na erê ré, baba.» Sem cêgê menba, ôbi hô erem sa kôli bi wo hen a, menba, ô bô tijaɲor a. <sup>30</sup> Ibarji kôlij ôbi cêgeri na mega bi wo ôbi ré kôlij kwo suri hen iyôn men. Nijba, kemari wo cêgê hen kôli iyôn ba: «Na erê, baba.» Menba, ôbi ô ré men. <sup>31</sup> Hen ba, kami gawra bay ka wôô hen na, na kwo yôn a lê tôte ibari ba?» Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Na kwo tumô hen.» Menba, Jésus hô uwôli sara iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kelênge hen, \*bay engé wôgê naɲ bay yij yijare toɲ têriɲ a sé bô \*emé iyére to Emen a tumôrɲge. <sup>32</sup> Wôsa Ja ôbi lê batêm era sa gelênge geré woɲ derôre, menba, ken bi bôrɲge sari a ré nijba, na bay engé wôgê naɲ bay yij yijare toɲ têriɲ a bê bôrji sari a dî. Ken hôn are bay ka hen dô a men, nijba, ken bul cêgernge bij têriɲ ré wô bij bôrɲge sari a ré.»

*Bay gemé tijaɲor ka habijnê*

*(Mk 12: 1-12, Lk 20: 9-19)*

<sup>33</sup> Na hô kelênge gwosoy kwôlo ɗaɲgi a sôn: «Gawra wo pôni na ôbi iyéy yagê tijaɲor, ôbi ay haba woɲ gerem sara men, pi iyom wô uwôriɲ yére men, li iyére toɲ gemé yagê bi wo hen sara. Ôbi bij bay yagê tijaɲor yagê wori bi wo hen aɲ bay têbri naɲ geserê geserê aɲ ɗij yiri ôriɲ kergare. <sup>34</sup> Kirija kibi kelanê terê tijaɲor hende to hen, ba ɗa nij menba, ôbi jé manê kari ligi bijé bay ka hen a bi ré ô engé kwa yê tijaɲor hende to hen eraɲ biri. <sup>35</sup> Kirija bay jé bay ka hen saji menba, bay gemé yagê tijaɲor hen, pôrji manê ka ôbi iyéy tijaɲor hende to hen, aɲ bay sé kwo tumô men, bay duu kwo jôgij wôô men, bay gôbe kwo subi duu naɲ keram men. <sup>36</sup> Menba, ôbi iyéy tijaɲor hende to hen hô jé manê kari ka ɗaɲgi kwône ɗê ka ré tumô hen aɲ menba, bijé bay ka hen pôrji sé men, duu ka pôni a men mega wo bay ré lij ka tumô hen iyôn sôn. <sup>37</sup> Gerpéri menba, ôbi iyéy tijaɲor bi wo hen jé kemari woɲ bôri yirji a aɲ kôl iyôn ba: «Ôbi ba, bay a kemnaɲ tini tô.» <sup>38</sup> Nijba, bijé bay ka hen gelji kemari menba, bay kôl iyôn ba: «Na ôbi emé cibré ibari ôbi a na, eraɲge

na derénjeri aɲ na banje naɲ aɲga cibré ibari a hen kêm.> <sup>39</sup> Menba, bay biri ôriɲ kelaɲ naɲ yagê tɲaɔɔr aɲ diiri. <sup>40</sup> Hen ba, kirɲa ôbi iyéy tɲaɔɔr hende to hen hera ba, a liɲ ðɲé bay hen iyeɲ niɲ ba?» <sup>41</sup> Menba, bay uwôli sara iyôɲ ba: «Ôbi a deré ðɲé kaɲ bay bô habré bay ka hen aɲ ôbi a biɲ ka ðaɲgi yagê bi wo hen aɲ kini terère a ba, bay a biri yère men.» <sup>42</sup> Menba, Jésu kôliɲ iyôɲ ba: «Na ken ðeɲse kwôlo na liɲ bô magtubu to Emen a hen né ba? Bay na kôl iyôɲ ba:

<Keram bi wo bay dé iyére na kaɲni hen na,

ôbi a hô yé keram woɲ dé tô iyére.

Na Kelma a lê are bay ka hen aɲ na aɲga dami gaɲ.>

<sup>43</sup> Na ôbi wo hen aɲa ené kelêɲge, emê iyére to Emen, a dôriɲ kôbreɲge a aɲ aɲ bay a biɲ tô yê wo ðaɲgi wo a bê kwôlê sa aɲga gengɲ sa emê iyére hende to hen. [ <sup>44</sup> Kwôni wo yôɲ yôɲ wo kuriɲ sa keram bi wo hen na, gerɲéri a tɲ men kwo keram bi wo hen kuriɲ sari a ba, a hederéri men. ]>

<sup>45</sup> Kirɲa damné ka bay bê kwôbe naɲ Parisɲêɲê toy gwosoy kwôlê bi wo hen iyôɲ menba, bay hôn wo Jésu ré kôl gengɲ na sarji. <sup>46</sup> Menba, bay woge geré wo ciré beréri, niɲba, bay hariɲ kwôlê ðɲé wôsa ðɲé bay

ka hen, bô Jésu mega ôbi kibi Emen iyôɲ.

## 22

*Gwosoy kwôlê gengɲ sa gerê iyére*

(Lk 14: 15-24)

<sup>1</sup> Jésu hô ay gwosoy kwôlo ðaɲgi aɲ kôliɲ iyôɲ ba: <sup>2</sup> «\*Emê iyére to derômaran a yi môɲ kelma wo ðu sa tê gerê iyére to kemari iyôɲ.

<sup>3</sup> Ôbi jé bay jé kari ré ô uwôgera ðɲé ka ré era kini gerê iyére hende to hen a menba, ðɲé bay ka ôbi jé uwôgêji hen kaɲ era. <sup>4</sup> Ôbi hô jé bay jé ka ðaɲgi ré hô ô kôliɲ ðɲé ka ré era kini gerê iyére a hen, iyôɲ ba, emê ré liɲ kô tôɲ niɲ, wôsa en duu na kelbê naɲ uré ka uwoséré aɲ emê liɲ kô tôɲ niɲ, eraɲge bi na sa emêɲge. <sup>5</sup> Biɲé ka bay jé uwôgêji hen na, bay kaɲ uwôgê bi wo hen kibi bay jé aɲ kwo pôni ô bô yagê wori a men, kwo pôni ô wô lê jenga tori men. <sup>6</sup> Ka pôni pôriɲ bay jé bay ka hen sêji aɲ derji. <sup>7</sup> Bô kelma bi wo hen tari aɲ ôbi jé asgarɲê kari ô deré bay deré temare bay ka hen men, uwoyriɲ sa iyérji a men. <sup>8</sup> Menba, ôbi kôliɲ bay jé kari iyôɲ ba: <Emê liɲ kô niɲ, niɲba, ðɲé ka ené uwôgeji hen kaɲ sa. <sup>9</sup> Erêɲge jêrê geré aɲ ðɲé ka, ka upéji ba, ken kôliɲ ré era kini gerê iyére a na.> <sup>10</sup> Menba, bay jé ôriɲ

tô geré aɲ kôlijɲ bɨjné kêm ka bay uwɔɲji hen ré eraji kini geré iyére a aɲ bô iyére wôn jê jê ta. Perê bɨjné bay ka bay uwôgaji hen na, bay bô habré ya men, bay bô derê kôba ya men.»

<sup>11</sup> «Kelma era ira ðiré sa gelé bɨjné ka ré mô kibi emê kini geré iyére a hen, menba, ôbi gel gawra wo pôni wo dôba bargay kari kaɲ erê kini geré iyére a ré hen, <sup>12</sup> menba, kelma kôli iyôɲ ba: «Melajɲnen, ju dôba bargay kam kaɲ erê kini geré iyére a ré menba, ju li iyeɲ a jeré sa na ba?» Menba, gawra bi wo hen uwôɲ kwôlê woɲ kelê ré. <sup>13</sup> Menba, kelma kôlijɲ manê kari iyôɲ ba: «Beréɲgiri ken haaré têri naɲ kôbri aɲ ken ôrijɲ ô ulê nô dilemne a. Na kirijɲ ka bɨjné sômnijɲ men, ômijɲ kaɲniji mêêrê mêêrê ya men hen.» <sup>14</sup> Na ôbi á, bay ré uwôgê bɨjné kwônê, nijba, bay a perê na còb iyôɲ mera.»

*Têbê wôgê wo Sésar*

(Mk 12: 13-17, Lk 20: 20-26)

<sup>15</sup> Menba, Parisijêɲê ô ermé na ba, ciré lê iyeɲ a, ciré beré Jêsu sa kwôli kelêri a ba? <sup>16</sup> Menba, bay jê bɨjné kaji naɲ ka \*Hérôd ô ligi Jêsu a aɲ kôli iyôɲ ba: «\*Rabi, nini hôn wo kwôlo jeré kôl hen na, ré na tu kwôlê men, ju gelijɲ bɨjné kwôlê woɲ tiri wo Emen gey hen a men, wôsa jôbi na, ju

harijɲ kwôlo bay kôl gengijɲ sam hen né men, ju dô tu kwôni ré a men. <sup>17</sup> Iyôɲ ba, ju kelêni kwôlo bôm a nijna toyé: Têbijɲ kelma wo dami Sésar wôgê ba tôô tona gey hare ba?» <sup>18</sup> Jêsu hôn ermé woji wo habijɲ bi wo hen tumô nij aɲ uwôljɲ sara iyôɲ ba: «Kenbay ka kebrenge wôô wôô hen, wô mi a kené sélen hen iyôɲ ba? <sup>19</sup> Benge selé to bay têbijɲ wôgê hen pôn na na gelé.» Menba, bay eraɲ naɲ selé pôn sa gili. <sup>20</sup> Menba, ôbi kôljɲ iyôɲ ba: «Sa gawra naɲ aɲga bay ði yi selé hende to hen to na ba, gengijɲ na sa i ba?» <sup>21</sup> Menba, bay uwôli sara iyôɲ ba ré gengijɲ na sa kelma wo dami Sésar. Menba, ôbi kôljɲ iyôɲ ba: «Iyôɲ ba, aɲga na ka Sésar ba, ken bɨjɲ Sésar men, ka na ka Emen ba, ken bɨjɲ Emen.»

<sup>22</sup> Kwôlo Jêsu kôljɲ hen na, ðê sarji aɲ bay ðiri aɲ ô ta.

*Sadusiɲêɲê engerijɲ Jêsu kwôli jê sé kampê*

(Mk 12: 18-27, Lk 20: 27-40)

<sup>23</sup> \*Sadusiɲêɲê kôl bɨjné ka ma ré jê sé kampê ré. Wulê bi wo hen na, bay eraji ligi Jêsu a aɲ engeriri kwôlê kôl iyôɲ ba: <sup>24</sup> «Rabi, tôô to \*Moyis na kôl iyôɲ ba: «Hena bɨjné ré wôô tô yêɲijare a aɲa kwo pôni ré ma ði tamni cêgeri a baa yê kema naɲ tu ba bi yêni wo ré baa cêgeri a hen ré eɲne aɲ ré yêɲ kamrê bɨj yêni wo

ma hen.> <sup>25</sup> Aṅ mega wo sa iyére toni a na, biṅé ka pōni na jurgem tō yēniṅpare a, menba, kwo iyēri enḡe iyore bay yē ré tō menba, ōbi ma dēre cēgiri a, yēni woṅ ōbi cēgeri enḡe. <sup>26</sup> Menba, ōbi kōba ma dēre cēgeri a men, ōbi cēgeri wori kōba, na hen iyōṅ hende to hen kwōy wo biṅé bay ka jurgem tō yēniṅpare a hen maji kēm. <sup>27</sup> Sem cēgeriji a menba, iyore hende to hen kōba, ma men. <sup>28</sup> Mega wo yi hen iyōṅ hen ba, wulê wo biṅé ka ma a sa jê sé kampê hen na, kwo yōṅ a na kurôre pôn ba? Wōsa bay jurgem toji hende to hen, na na kwōrṅpêre.» <sup>29</sup> Menba, Jésu uwōlji sara iyōṅ ba: «Kwōli kelēṅge saṅḡiṅ naṅ ken nono. Wōsa ken hōn kwōlo yi bō magtubu to Emen a hen ré men, ken hōn ibé iyêrê wo Emen né a men. <sup>30</sup> Wōsa wulê wo biṅé ka ma a sa jê sé kampê hen na, impê a enḡé yébé ré men, yébé a enḡé impê ré a men, wōsa bay a yé mōp manê ka Emen derōmarāṅ a iyōṅ mera. <sup>31</sup> Kwōlo gengiṅ sa jê sé kampê wo biṅé ka ma hen ba, ken dēṅse kwōlo Emen na kelēṅge hen né ba? Ōbi na kōl iyōṅ ba: <sup>32</sup> «Ena Emen wo si \*Abraham, Isak naṅ Jakwōb tebe hen.» Biṅé ka ma na, tebe Emen né, niṅba, na ka mō tu geṅ a tibri dī.» <sup>33</sup> Biṅé ka dēbu ya aṅ toy kwōlo Jésu kōl hen na, dē sarji.

*Tô to Emen kēm hen na, to yōṅ a dē megêre ba?*

(Mk 12: 28-34, Lk 10: 25-28)

<sup>34</sup> Kirija Parisiṅpêṅ toy wo Jésu ré bu kibi Sadusiṅpêṅ hen iyōṅ menba, bay daṅ sarji aṅ ōrji upé Jésu. <sup>35</sup> Aṅ kwo pōni perêrji a na ōbi derê tō tō to Emen wo pōni enḡerij Jésu kwōlê wō sēlij bōri kōl iyōṅ ba: <sup>36</sup> «Rabi, tō to dami dē megêre ba na to yōṅ ba?» <sup>37</sup> Menba, Jésu uwōli sara iyōṅ ba: «Já peré Kelma wom Emen naṅ bō pōn men, naṅ tunum kēm men, naṅ ermé wom kēm a men. <sup>38</sup> Na tō to tumô to dē megêre a hen. <sup>39</sup> To daṅgi to némij naṅ to tumô hen a na: Gey megam mega wo ju geyij yem hen iyōṅ men. <sup>40</sup> Tō to hende to wōo hen na, ay tō tō to ba hen naṅ kwōlo bay kibi Emen na kōl hen kēm bō niṅ.»

*Krist, kwo Emen dôri hen na kuṅga kelma Dabid ba?*

(Mk 12: 35-37, Lk 20: 41-44)

<sup>41</sup> Cēgê menba, Jésu enḡerij Parisiṅpêṅ ka daṅ kwari a hen kwōlê kōl iyōṅ ba: <sup>42</sup> «Na kwōli mi a kené erem sa \*Krist, kwo Emen dôri hen a ba? Ōbi na kuṅga i ba?» Menba, bay uwōli sara iyōṅ ba: «Ōbi na \*kuṅga kelma Dabid.»

<sup>43</sup> Menba, Jésu kōlji iyōṅ ba: «Iyōṅ ba, wō mi a Tunu toṅ hendi bō bōrê na ré

bij̄ kelma Dabid uwôgeri  
 <Kelma>, aṅ kôl iyôṅ ba:

44 <Kelma Emen na kôlij̄  
 Kelma wupê iyôṅ ba:  
 «Sa mô kôben woj̄  
 gusurô.»

Kwôy wo na bij̄ bay barem  
 a yé aṅaṅ sêlê tēm.»

45 A hena kelma Dabid ré  
 uwôgeri <Kelma> ba, a lê  
 iyeṅ a ôbi ré yé kuṅgari sôṅ  
 ba?»

46 Menba, kwôni nêm ulêri  
 kwôlê wôni sara ré. Ayij̄  
 tôri wulê bi wo hen na,  
 kwôni woge wô engerij̄  
 Jêsu kwôlê ré nij̄.

## 23

*Lêṅge môm kwo  
 Parisijênê naṅ bay derê tô  
 tôô to Emen lij̄ hen iyôṅ né  
 (Mk 12: 38-39, Lk 11: 43-  
 46, 14: 7, 20: 45-46)*

1 Jêsu kôlij̄ kwônê bij̄né  
 naṅ bay tôri iyôṅ ba: 2 «\*Bay  
 derê tô tôô to Emen naṅ  
 Parisijênê na, na bay derê tô  
 tôô to Emen to \*Moyis. 3 Iyôṅ  
 ba, ken biṅgeji kwôlê men,  
 kwôlê kêṁ wo bay kelêṅge  
 hen na, ken li ariri a men,  
 nij̄ba, bi jé lêreṅge yi môm  
 kwoji hen iyôṅ né, wôsa bay  
 kôl kwôlê menba, bay ba, li  
 ariri ré men. 4 Bay pô aṅga  
 néy néy dīṅ bij̄né sarji a,  
 menba, bay ba, hebe ani naṅ  
 kema kôbriji iyôṅ né kwôy.  
 5 Men, are kêṁ ka bay li hen  
 na, na wô gelij̄ yirji tu bij̄né  
 a mera. Aṅ aṅga bay ha wô

uwôlij̄ Emen hen na, bay li  
 dami dē ka bij̄né kêṁ. Men,  
 bargay kaji ka bay tôbe hen  
 kôba, bay dī kibriji yêṅnê  
 dē ka bij̄né kêṁ a men\*.

6 Kini emê are a men, bô  
 \*iyéy daṅare a a men na, bay  
 gey na merê tumô bij̄né dī.

7 Men, bay gey na wo bij̄né ré  
 liji dosé tu wolé a men, bay  
 ré uwôgerêji <\*Rabi> men  
 hen. 8 Nij̄ba, kenbay ba, ken  
 dī kwôni uwôgêṅge <Rabi>  
 ré, wôsa Rabi woṅge na pôn  
 hari, aṅ kenbay kêṁ kena  
 yêṅ. 9 Men, kwôni wo sa  
 terare a na ba, ken uwôgeri  
 <ibarni> ré, wôsa Ibareṅge  
 na pôn nêṅ hari ôbi a merê  
 derômaraj̄ a. 10 Men, ken bi  
 kwôni uwôgêṅge <ôbi derê  
 tumôrni> ré, wôsa ôbi derê  
 tumôreṅge na pôn nêṅ hari,  
 ôbi a na \*Krist, kwo Emen  
 dôri hen. 11 Kwôni wo na  
 kwo dami perêreṅge a na, ôbi  
 a na mana woṅge. 12 Wôsa  
 kwôni wo gey derê sari ta  
 ba, bay a heraj̄ naṅ dī tōṅ,  
 nij̄ba, kwo dôbe sa ba, bay  
 a biri a derê sari ta men.»

*Jêsu naṅ bay derê tô tôô  
 to Emen naṅ Parisijênê wô  
 jé lêreji*

*(Mk 12: 40, Lk 11: 39-52,  
 20: 47)*

13 «Kenbay bay derê tô  
 tôô to Emen naṅ Parisijênê  
 kaṅ bay kelê kwôlê ke-  
 breṅge wôô wôô hen, gusij̄  
 yi wô sarṅge, wôsa ken  
 lugu kibi geré \*emê iyére

22:44 22: 44 Kurôṅ kibé 110: 1 23:5 23: 5 Sé nô 13: 9,16, Kwônê bij̄né  
 15: 37-41 \* 23:5 23: 5 Kwo Jubêṅ ba, bay li kwôlo Emen bi wo hen bô kam  
 magtubu to dé dé a aṅ lêgere naṅ arij̄. Aṅ kirija bay ca uwôlê Emen na, bay  
 ha kibi bisiniji a men, tô kôbriji a.

to derômaran a jôriþ ðipé, menba, ken gey erê bô ré men, ken jôriþ ka ðangi sé bô a a men.»

[<sup>14</sup> «Kenbay bay derê tô tô to Emen nan Parisipênê kan bay kelê kwôlê kebrenge wô wô hen, gusip yi wô sarngge wôsa ken lam yébé kan mamê engip iyére toji men, ken uwôl Emen ta ta na ðép iyôþ wô tu ðipé mera a men. Na ôbi á, bay ré jerê kwôlê sarngge a daman hen.»]

<sup>15</sup> «Kenbay bay derê tô tô to Emen nan Parisipênê kan bay kelê kwôlê kebrenge wô wô hen, gusip yi wô sarngge wôsa ken gôr bô cér nan sa terare wô wogé ðipé bi ré bi bôrji sa tô toþge a, an kirina ken uwôþ kwôni nip menba, ken liri ôbi yi na kwo a erê bô tare a gelêþge an sôþ.»

<sup>16</sup> «Kenbay bay derê tumô kirip kan bay tu tip hen gusip yi wô sarngge, wôsa ken kôl iyôþ ba: <Hena kwôni ré dusu yiri nan \*iyéy Emen ba, ré li ani ré, nipba, hena kwôni ré dusu yiri nan lôr wo bô iyéy Emen a hen dema ariri ré lip tô hen.>

<sup>17</sup> Kwôbrê nan bay tu tip, lôr a ðé iyéy Emen to li an lôr bi wo hen yip nan jengêri hen ði ba? <sup>18</sup> Men, ken hô kôl iyôþ ba: <Hena kwôni ré dusu yiri nan kini gusulê gesamne ba, ré li ani ré, nipba, hena kwôni ré dusu yiri nan angan bé ka yi sara hen dema ariri ré lip tô.>

<sup>19</sup> Bay tu tip angan bé a ðé

kini gusulê gesamne ka li an angan bé bay ka hen yip nan jengêri hen ði ba? <sup>20</sup> Na ôbi á, kwôni wo ré dusu yiri nan kini gusulê gesamne ba, ré dusu yiri na nan anga yi sara hen a men. <sup>21</sup> Men kwôni wo ré dusu yiri nan iyéy Emen ba, ré dusu yiri na nan kwo mô bôre a hen a men. <sup>22</sup> A hena kwôni ré dusu yiri nan derômaran a ba, ôbi dusu yiri na nan gagay kenare wo Emen men, na nan kwo mô sara hen a men.»

<sup>23</sup> «Kenbay bay derê tô tô to Emen nan Parisipênê kan bay kelê kwôlê kebrenge wô wô hen, gusip yi wô sarngge, wôsa ken bi kibi anga môj kanþe kan angan na kilip ka na si tamla men, uu men, têrêre an ken kan lê anga dôri ka yi bô tôo a hen, bay a na: lê angan derôre men, lê ka dôri men, lê are nan bôo pôn a men hen. Na are bay ka hen a ré kené lê men, lip tô ka ðangi ka ba hen a men. <sup>24</sup> Kenbay bay tu tip ka ken dô tumô megêrþge hen, ken irge kam wô pôriþ kam anga dê dê ka yi bô a hen an dema kené yé menba, ken soy jamal nan yere kêm ta men.»

<sup>25</sup> «Kenbay bay derê tô tô to Emen nan Parisipênê kan bay kelê kwôlê kebrenge wô wô hen, gusip yi wô sarngge wôsa ken pul cêgi karbé toþ yé are men, cêgi dasa kanþe mera menba, bôrji ba ken bi na anga ken gômse hen men, ka ken li

tu bôriyare sara hen a men.  
<sup>26</sup> \*Parisijnê woɲ ôbi tu tiɲ,  
 pul bô dasa naɲ asêt wom  
 sél, menba, cêgeriji kôba, ré  
 sélé men tô.»

<sup>27</sup> «Kenbay bay derê tô tôte  
 to Emen naɲ Parisijnêɲê kaɲ  
 bay kelê kwôlê kebrenge  
 wôô wôô hen, gusijɲ yi wô  
 sarɲge wôsa ken gelijɲ môɲ  
 sa kamɲê ka bay liji bôrê nô  
 aɲ dô gelé haji niɲba, bôrji  
 ba, na ibé men, aɲga uyêy a  
 yé ya hen. <sup>28</sup> Kenbay kôba,  
 tu biɲé a ba ken li yerɲge  
 môɲ biɲé kaɲ derôre iyôɲ,  
 niɲba, bôrɲge a ba, kena  
 bay kelê kwôlê kebrenge  
 wôô wôô men, bay bô habré  
 a men.»

*Jésu kôl kwôli gusijɲ to a  
 era hen*

*(Lk 11: 47-51)*

<sup>29</sup> «Kenbay bay derê tô tôte  
 to Emen naɲ Parisijnêɲê kaɲ  
 bay kelê kwôlê kebrenge  
 wôô wôô hen, gusijɲ yi wô  
 sarɲge wôsa ken ɲan kamɲê  
 ka bay kibi Emen men, ken  
 ɲan sa kamɲê biɲé kaɲ bay  
 lê aɲgaɲ derôre hen dô a  
 men. <sup>30</sup> Aɲ ken kôl iyôɲ  
 ba: «Hena na niné ya wulê  
 wo balêrni na derijɲ bay kibi  
 Emen hen na, na niné biɲ  
 naɲ ci sara ré.» <sup>31</sup> Hen iyôɲ  
 ba, ken uwôl kwôlê sarɲge  
 a kenbay gaɲ men, ken gel  
 wo kené na kwôɲgê biɲé  
 kaɲ bay deré bay kibi Emen  
 bay ka hen men. <sup>32</sup> Dô,  
 lɲnge hen iyôɲ yôd yôd  
 bi gôlijɲ kwo môɲerɲge aɲ.  
<sup>33</sup> Kenbay ka ken yi môɲ

jênêre iyôɲ hen, ka lê iyen  
 a, kené ba erê bô tare toɲ  
 \*Géhên a ba? <sup>34</sup> Na tôri  
 bi wo hen aɲa ené jéɲ naɲ  
 bay kibi Emen men, naɲ bay  
 tu melênê men, bay derê  
 tô tôte to Emen béɲge aɲ  
 ka deré ka pôni men, ka  
 béré ka pôni kabré gurô  
 men, ka yêmnê ka pôni ré  
 tinêre bô iyéy dapare toɲge  
 a men, ka deré sa tê ka  
 pôni naɲ sa iyére iyére a  
 men. <sup>35</sup> Aɲ bi kwôlê ré  
 bu sarɲge wô kwôbri biɲé  
 kaɲ bay lê aɲgaɲ derôre  
 wo bay na bi sa terare a  
 na, ayijɲ tôri sa kwo Abêl  
 ôbi lê aɲgaɲ derôre hen  
 kwôy saɲ sa kwo Jakari woɲ  
 kema Baraki wo na ken diri  
 perê iyéy Emen naɲ kini bê  
 kwôbe hen. <sup>36</sup> Na tu kwôlê a  
 ené ena kelɲnge hen are bay  
 ka kêm ka na ken li hen na,  
 kwôliji a béré sa biɲé ka haw  
 hen.»

*Jésu sôm wô jé lê biɲé ka  
 Jérusalêm*

*(Lk 13: 34-35, 19: 41-44)*

<sup>37</sup> «Biɲé ka Jérusalêm,  
 biɲé ka Jérusalêm, ken-  
 bay ka ken duu bay kibi  
 Emen men, ken gôbe ka  
 bay jéji legerɲge a hen, duu  
 naɲ jerew a men hen, têê  
 kwône en woge ené dayɲnge  
 môɲ tôôre dap sa kamne tô  
 mesérère a iyôɲ, niɲba, ken  
 gey ré. <sup>38</sup> Dô haw hen na,  
 Emen a derê kôbri aɲ déɲge  
 sa iyére toɲge kôbrenge a.  
<sup>39</sup> Na tu kwôlê a ené ena  
 kelɲnge hen, ka gelen ré niɲ  
 kwôy wo wulêri a nêmé aɲ



ka kelê iyôn ba: <Terê kibi yi sa kwo era nap hini Kelma hen.> »

## 24

*Jésu kôl kwôli mênê wo iyéy Emen*

(Mk 13: 1-2, Lk 21: 5-6)

<sup>1</sup> Jésu so bô \*iyéy Emen a da erê ta nij, menba, bay tôri uso ligiri a an gili iyéy Emen to ré jibij yi kêm hen.

<sup>2</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kelênge hen: iyére hende to ken gel kêm yi hen na, keram wôni wo a ba ta sa megari a ba nap, bay kêm a mênij.»

*Gusij to bay a gelij bay tô Jésu*

(Mk 13: 3-13, Lk 21: 7-19)

<sup>3</sup> Jésu mô sa Keram wo Olibiyé, menba, bay tôri era ligiri a an biri ôrij wolé an enriri kwôlo bu bôrji kôli iyôn ba: «Kelêni, wulê wo yôn a, are bay ka kêm hen ré sa ba men, mi a gelé wo herarem ré ba da nij men, sa terare ré ta kerê nij ba a men.» <sup>4</sup> Menba, Jésu uwôlji sara iyôn ba: «Dênge tu melênê sa yerŋge a, dîba ken dî kwôni lamênge ré pa pa. <sup>5</sup> Wôsa bîné kwône a era nap henen, a kelê iyôn ba: <Na nôbi a na \*Krist, kwo Emen dôri hen.> An bay a lamij bîné kwônê. <sup>6</sup> Ka toyé néé kumbul nap kwôli kumbul wo ôm da, nijba, ken dî tu melênê sa yerŋge a, dîba ken dî bôrŋge hare

ré, wôsa are bay ka hen a sa môj môj dem, nijba, na gerjé wulê bi wo hen né tô. <sup>7</sup> Tô yê pôn a lê kumbul nap tô yê wo danji men, sa iyére pôn a séj nap to danji men, terare a yebagij nap sa iyére gay gay men, kurôn a lê kirij a men. <sup>8</sup> Nijba, are bay ka kêm hen na, yi mega yê wo ay tô lê iyore iyôn.»

<sup>9</sup> «Bay a ôrij nap ken tumô kilmé bi bay ré gelênge gusij men, bay a deré ka pôni men, bay a tôrjênge nap kirij kirij a men, wô kibi henen. <sup>10</sup> Na ôbi á, bîné kwône ré dên ayê bô woji men, bay a pôrij sarji men, bay a tôrij yirji a men. <sup>11</sup> Bay kibi Emen kap bay benare kwône a soo, an bay a lamê bîné kwônê. <sup>12</sup> Men, bîné a lê habré sa megari a megari a kwôy wo peré wo yi bô bîné ka kwôni a hen a jalê. <sup>13</sup> Nijba, kwôni wo bu bôri iyére kwôy derij kibi ba, ôbi a gelê. <sup>14</sup> Bay a ulê béré Kwôlo Dôri wo gengij sa \*emê iyére to derômaran a hen nap kirij kirij sa terare a na, bîj tô yê bîné kêm dema sa terare ré kerê tô.»

*Jésu kôl kwôli bô emê wo dami wo a sa kurij bîné a*

(Mk 13: 14-23, Lk 21: 20-24)

<sup>15</sup> «Ka gelé anga habij ka mène kirij hen, mega wo \*ôbi kibi Emen Daniyêl na kôl kwôliji ca tumô ré yé kirij ka yi nap jengêrji hen.

(Kwôni wo dêŋse kwôlê bi wo hen na, bi hôn bô kwôlê bi wo hen dô.) <sup>16</sup> Iyôn ba, bi bijné ka Judé ba, ge sa keram a men, <sup>17</sup> kwôni wo mô tô tunu a nô ba, bi era ira wô erê ayê ani bô iyére tori a ré nijn men, <sup>18</sup> kwôni wo dèbe bô yagê wori ba, a upé kini hera ira wô ayê bargay kari ré a men. <sup>19</sup> Wulê bi wo hen na, bô emê wo dami a lê yébé kap bay kwo men, ka kamniji yi kuba ba ya tô hen a men. <sup>20</sup> Uwôlêŋge Emen bi wulê bi wo ka gerijn hen na, bi yi napj terbére a ré men, napj sa \*sa merê ta a ré a men. <sup>21</sup> Wôsa wulê bi wo hen na, bô emê wo bijné a upé hen na, na bô emê wo dami wo kwôni gel sa pôn né ayijn tôri wo tô terare na dijn kwôy kemnêŋ men, kwôni a herê gelé bô emê bi wo hen iyôn ré nijn a men. <sup>22</sup> Wôsa hena Emen henaŋ ré kôl dîré jô kibi wulê bi wo hen ta ré na, kwôni pôn nêŋ iyôn wo henaŋ ré gelé ba ré napê, nijba, wô kibi bijné ka Emen ka ôbi tôrji hen na, ôbi ré jerê kibi wulê bi wo hen ta hen. <sup>23</sup> Iyôn ba, hena kwôni ré kelêŋge \*Krist, kwo Emen dôri hen ré na na ley, ré na yaŋ ley na, ken bi bônŋge sa kwôlê wori a ré. <sup>24</sup> Wôsa Kristjê kap bay benare hen napj bay kibi Emen kap bay benare hen a soji aŋ a lê anŋaŋ gelé napj kap gijnê ka dê kirijn wô lamijn bijné men, bijné ka Emen kôba, bay a masê wo

ciré lamêji a men. <sup>25</sup> Iyôn ba, ken toy, en kelêŋge kwôliji ca tumô nijj.»

<sup>26</sup> «Hena bay ré kelêŋge Krist, kwo Emen dôri hen na derô gwôlê na, ba ken ô ré men, ôbi ré na bô ira na kôba ken bi bônŋge sara ré a men. <sup>27</sup> Wôsa mega wulaŋê emen hena si tô emen aŋ ô kwôy si kini kurijnay tare a iyôn hen na, wulê wo nôbi \*Kema Gawra na saŋ hen kôba, a yé na hen iyôn men. <sup>28</sup> Na kirijn ka temay are yi ya hen a, dunu ré daŋ ya men.»

*Hera wo Kema Gawra*  
(Mk 13: 24-27, Lk 21: 25-28)

<sup>29</sup> «Cêgi bô emê bi wo kêmen hen na, tare to tay a berarê kirijn ré nijn men, geserê a ené ré nijn men, têtêŋne a herijn ta men, anŋaŋ néé ka derômaran a a yebaŋijn tijj a men. <sup>30</sup> Kirijn bay ka hen na, anŋaŋ gelé kapê nôbi Kema Gawra a gelé yirji derômaran a aŋ tô yê bijné ka sa terare a na sômne men, menba, bay a gelen nôbi Kema Gawra hera perê kirijn ka geri a napj néé wo dami men, damjare to dami a men. <sup>31</sup> Kirijn bay ka hen na, ôbi a jé mané kari ka derômaran a napj burujju to iyel damaŋ dayrê sa bijné kari ka ôbi tôrji ka sa terare a na kêmen aŋ kirijn ka a baa ba napj.»

*Jésu ay tógôre gengijn sa hera wori*  
(Mk 13: 28-31, Lk 21: 29-33)

<sup>32</sup> «Ayênge tógôre ken gengijn kirijn, kirijna tógôre jubu aj libé hen na, ken kôl kami emen ré ba da nij.  
<sup>33</sup> Kenbay kôba, kirijna ken gel wo are bay ka kêm hen sa nij na, ken hôn wo nôbi Kema Gawra ené da kibi geré nij. <sup>34</sup> Na tu kwôlê a ené ena kelênge hen, gawré ka haw hen na, ka pônî a ba gejn kirijna are bay ka hen a saj. <sup>35</sup> Derômaraj naj sa terare a najê nijba, kwôlê wujê na, a najê ré kwôy.»

*Merênge gejn wôsa sa hera wo Jésus na, ken hôn wulêri ré men, tayriri ré a men*

(Mk 13: 32-37, Lk 17: 26-30,34-36)

<sup>36</sup> «Kwôlo gengijn sa wulêri naj tayriri na, kwôni pôn nêj iyônj hôn né men, \*manê ka derômaraj a hôn né men, Kema kôba hôn né a men, nijba, na Ibari pôn nêj hari a henê mera. <sup>37</sup> Anja na li are bô wulê wo Nowé a hen na, a yé na hen iyônj hende to hen wulê wo nôbi Kema Gawra na heraj hen. <sup>38</sup> Wôsa pa dema kami bélem na ré ay kirijn tô na, bijné na ôm men, na yi men, na engeji yébé men, engeji kamniji yébé men, hen iyônj kwôy wulê wo Nowé sij bô bato tori a. <sup>39</sup> Bay erem sa ani a ré kwôy, kwôy wo kami bélem sa derji kêm aj, a yé na mega bi wo hen iyônj

wulê wo nôbi Kema Gawra na heraj. <sup>40</sup> Bijné wôo a debé bô yagê ba, bay a ayê kwo pôn aj, bay a déj kwo pônî men. <sup>41</sup> Yébé wôo a debé uwoyé kuré menba, to pôn a ayij menba, to pônî a ba tøj. <sup>42</sup> Déjge tu melênê sa yerjge a, wôsa ken hôn wulê wo Kelma wøjge a saj hen né. <sup>43</sup> Ken hôn, hena ôbi iyéy iyére hena j ré hôn wulê wo gemsa ré saj ba, ôbi hena j né merê sa têri a dîba gemsa hena j né gemsêri ré. <sup>44</sup> Kenbay kôba, ken mô sa têrjge a, wôsa ken hôn, nôbi Kema Gawra na sa naj wulê wo ken bi bôrjge sara hen né.»

*Mana wøj ôbi bê kwôlê naj kwøj ôbi narê kwôlê*

(Lk 12: 41-48)

<sup>45</sup> «I a na mana wøj ôbi bê kwôlê men, ôbi tu melênê a men ba? Na kwo ôbi iyéryri a dîri ré bô sa ari upéri men, sa bay jé kari men, ré biji emê wo sa pôn pôn kêm naj wulêri men, tayriri men ba? <sup>46</sup> Yi deré yi wô sa mana bi wo hen wo ôbi iyéryri sa aj uwøjni li jé wori bi wo hen iyônj. <sup>47</sup> Na tu kwôlê a ené ena kelênge hen, ôbi a dîri berê sa ari upéri kêm. <sup>48</sup> Nijba, hena ôbi ré na mana wo habij aj erem iyônj ba: «Ôbi iyéryren ba ajê tô.» <sup>49</sup> Aj sê megêri bay jé bay ka hen men, ôm men, yi naj bay kwoyé a men. <sup>50</sup> Ôbi iyéryri a sa naj wulê wo ôbi bu sa têri ré hen. <sup>51</sup> Aj ôbi a liri bisijne men, a gili gusij na

men mega wo bay gilij bay kelê kwôlê kibriji wôô wôô gusij hen iyôn. Kirij bay ka hen na, ãijé a sômnê ya men, a emné kapniji mêêrê mêêrê ya a men.»

## 25

*Kwôlo gengij sa kam kalmê ka môj hen*

(Mt 24: 42-44, Lk 12: 35-40)

<sup>1</sup> «Iyôn ba, emê iyére to derômaraj yi mega kam kalmê ka môj ka pô lampa toji jôrij kwini ôbi kurô iyôn. <sup>2</sup> Perê kam kalmê bay ka môj hen na, ka bay na bay tu melênê men, ka bay na bay galê men. <sup>3</sup> Kaj bay galê hen na, erajjij najj wewj wo ðanjij kôbriji a ré. <sup>4</sup> Nijba, kaj bay tu melênê hen na, eraj najj wewj lampa toji bô gwolé a kôbriji a. <sup>5</sup> Mega wo tê ôbi kurô bi wo hen ba geré tô menba, bay yederij kum aj yiji kum kêm. <sup>6</sup> Sa kirij ka jali menba, tô kwôni ôm kaj a ta kôl iyôn ba: «Gelêngje ôbi kurô bi era hen ya, séngje ken jô kwini.» <sup>7</sup> Menba, kam kalmê bay ka môj hen engeji tô kum a, aj najjij lampa toji. <sup>8</sup> Kaj bay galê hen, kôlij kaj bay tu melênê hen iyôn ba: «Béngje wewj lampa tonje dê men, wôsa lampa toni barij.» <sup>9</sup> Menba, kaj bay tu melênê hen uwôljij sara iyôn ba: «Nijba béngje ré wôsa nêw naa sodirijngje ré. Erêngje ken ô kelé iyé bay garare a najjij ði.» <sup>10</sup> Kirij

bay ô wô kelé wewj lampa toji hende to hen menba, ôbi kurô bi wo hen sa cêgerijij a, aj kam kalmê ka ré fu sa têrijij hen, ôrijij najjij ði ira kini geré iyére a menba, bay luge kibi iyére ta. <sup>11</sup> Kirijij kam kalmê kaj bay galê bay ka hen bulojij hera menba, bay di kermijij aj kôl iyôn ba: «Kelma, Kelma, bôl kermijij béni men déy.» <sup>12</sup> Menba, ôbi uwôljij sara iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kelêngje hen, en henêngje ré.» »

<sup>13</sup> Menba, Jêsu kôljij iyôn ba: «Déngje tu melênê sa yerngje a, wôsa sa heraren na, ken hôn wulêrij ré men, tayrijij ré a men.»

*Gwosoy kwôlo gengij sa manê ka subu hen*  
(Lk 19: 11-27)

<sup>14</sup> «\*Emê iyére to derômaraj a yi mega gawra wo ða eré kergare menba, uwôge manê kari aj céjij arij upé kari bi bay ré gem. <sup>15</sup> Kwo tumô, ôbi birij lari wojj lôr milijôn bay men, ôbi cêgerijij ba ôbi birij lari wojj lôr milijôn wôô men, kwo subij ba ôbi birij lari wojj lôr milijôn pôn men. Ôbij céjij hen iyôn nêw sa néé wojjij néé wojjij menba, ðijij yirij ô hari nij. <sup>16</sup> Kwo tumô wo bay ré birij lari wojj lôr dubu bay hen na, ô lij jengaj aj uwôjij kamne dubu bay a sara. <sup>17</sup> Ôbij cêgerijij wo bay ré birij lari wojj lôr milijôn wôô hen kôba, ô lij jengaj aj uwôjij kamne dubu wôô a sara men. <sup>18</sup> Nijba, kwo

subi wo bay ré biri lari woɲ lôr milipôn pôn hen na, ô kergé iyom aɲ emiɲ kwori tɔɲ uwôbe.

<sup>19</sup> Wulê kwône niɲ menba, ôbi iyérji na uwo tô kergare tori a menba, uwôgeji engeriji tô lari wo na ðiré céji gemé hen. <sup>20</sup> Kwo tumô wo ôbi na biri lari woɲ lôr milipôn bay hen, era ligiri a aɲ kôli iyôɲ ba: «Kelma, na ju ben lari woɲ lôr na bay aɲ ju gel, en hô uwôɲ milipôn bay a sara.» <sup>21</sup> Menba, kelma wori kôli iyôɲ ba: «Dô damaɲ, ju na mana wo dôri woɲ ôbi bôô pôn. Anɲa dê ka na en bem hen aɲ ju cubu tum tô a hen na, na hô bêm megêrji mê a sara, era sa li yi derê naɲ en.»

<sup>22</sup> Ôbi cêgeri wo ôbi ré biri lari woɲ lôr milipôn wôô hen na, era ligiri a aɲ kôli iyôɲ ba: «Kelma, na ju ben lari woɲ lôr na wôô aɲ ju gel en hô uwôɲ milipôn wôô a sara.» <sup>23</sup> Menba, kelma wori kôli iyôɲ ba: «Dô damaɲ, ju na mana wo dôri wo bôm pôn. Anɲa dê ka na en bem hen aɲ ju cubu tum tô a hen na, na hô bêm megêrji mê a sara, era sa li yi derê naɲ en.»

<sup>24</sup> Kwo subi wo ôbi na biri lari woɲ lôr milipôn pôn hen era ligiri a aɲ kôli iyôɲ ba: «Kelma, en hôɲ wo jeré na kwôni wo ré li iyêre men, jeré na kwôni wo ré ci dema ré wal ré a men, kwo ré wusu dema ré pô ré a men. Na ôbi á, ené merên yen né hen. <sup>25</sup> En kemnam aɲ en

kerge iyom emiɲ lari wom bi wo hen tɔɲ aɲ gel, ôbi a na.»

<sup>26</sup> Menba, kelma wori kôli iyôɲ ba: «Jôbi ju na mana wo habiɲ woɲ kuy. Ju hôɲ dô iyôɲ wo ené ci dema ené wal ré men, ené wusu dema ené pô ré a men. <sup>27</sup> Iyôɲ ba, ré jeré erê biɲ bay lê jenga aɲ kirina ré ené hera na ba, ré ené upé kamne a sara ré ba? <sup>28</sup> Iyôɲ ba, ken dô lari wo kôbri a hen aɲ ken biɲ kwo kwori môj hen a sara. <sup>29</sup> En kelênge kwôni wo naɲ upé bay a hô biri a sara. Aɲ ôbi a ôriɲ damaɲ a. Niɲba, kwo ari upé kari lôg hen na, bay a derê bay ka lôg hen kôbri a aɲ sôɲ. <sup>30</sup> Mana wo habiɲ woɲ kuy hen na, berêngeriji ken uwôli nô bô dilemne a, na kirin ka biɲé a sômé men, ômniɲ kaɲniɲi mêêre mêêre ya a men hen.» »

*Gerné jeré kwôlê*  
(Ja 5: 22-29)

<sup>31</sup> «Kirina nôbi \*Kema Gawra na heraj naɲ dampare tiɲé hen na, \*mané ka derômaraj a a banji aɲ na sa meré sa gagay kenare wupê. <sup>32</sup> Aɲ tô yê biɲé ka sa terare a na kêm a daɲ tumôn a aɲ na a derê tirji mega wo ôbi abê gamgê dôriɲ tu gamgê gay naɲ uré hen iyôɲ. <sup>33</sup> Na bê gamgê sa kôben gusurô men, upé sa kôben ma men. <sup>34</sup> Menba, na kôlip ka sa kôben gusurô hen iyôɲ ba: «Eranɲe kenbay ka Iban tô kibri a sarnɲe a hen, ken sa mô bô emé iyêre tori to bay jan wô kwôlenɲe ca

tumô kirija ka tô terare na dîj yeŋ hen. <sup>35</sup> Wôsa, kirija kurôŋ na lèn ba, na ken ben anɣaŋ emê men, kam na dên ba, na ken ben en yi men, na ena kerga ba, na ken lèn kergare men. <sup>36</sup> Na en ô tòn seŋge ba, na ken ben bargay en têliŋ tòn men, na en ômiŋ ba, na ken kôrben men, na en yi daŋgay a ba, na ken ô gelen a men. > <sup>37</sup> Menba, bay lê anɣaŋ derôre bay ka hen a uwôlen sara iyôŋ ba: <Kelma, kirija yôŋ a na niné gelem kurôŋ na ré lêm a, na niné bem anɣaŋ emê men, kam na dêm a, na niné bem ju yi men ba? <sup>38</sup> Men, kirija yôŋ a, na jeré na kerga aŋa na niné lêm kergare men, na jeré ô tòm seŋge a, na niné bem bargay ju têliŋ tòm men ba? <sup>39</sup> Men, kirija yôŋ a, na jeré ômiŋ men, na ju yi daŋgay a a men a, na niné ô gelem ba? > <sup>40</sup> Menba, na uwôlji a sara iyôŋ ba: <Na tu kwôlê a ené kelêŋge hen are bay ka kêm ka ken li naŋ yênen ka bay bôrji mega ani ré hen na, na nôbi bi a na kené lèn hen. > »

<sup>41</sup> «Menba, na kôliŋ ka sa kôben ma hen iyôŋ ba: <Erêŋge wolé, kenbay ka mênê yi wô sarŋge, erêŋge bô tare to eŋge kwôy naŋ kunu to yi gengiŋ sa Sidan naŋ biŋé kari hen. <sup>42</sup> Wôsa, kirija kurôŋ na lèn ba, na ken ben anɣaŋ emê ré men, kam na dên ba, na ken ben en yi ré men. <sup>43</sup> Na ena kerga ba, na ken lèn kergare ré men, na en ô tòn seŋge

ba, na ken ben bargay bi ené têliŋ tòn ré men, na en ômiŋ men, na en yi daŋgay a men menba, na ken ô gelen ré a men. > <sup>44</sup> Menba, bay a uwôlen sara iyôŋ ba: <Kelma, kirija yôŋ a, na niné gelem kurôŋ na ré lêm men, kam na ré dêm men, na jeré na kerga men, na jeré ô tòm seŋge men, na jeré ômiŋ men, na jeré yi daŋgay a a men, a na niné li naŋ ju ré ba? > <sup>45</sup> Menba, na uwôlji sara iyôŋ ba: <Na tu kwôlê a ené kelêŋge hen, are bay ka kêm ka ken li naŋ yênen ka bay bôrji mega ani ré hen na, na nôbi bi a na kené li naŋ en né hen. > <sup>46</sup> Menba, bay lê habrê bay ka hen a erê kirij kaŋ gusiŋ ka yi naŋ kuniji hen, wô jé lêreji wo habiŋ bi wo hen men, kaŋ bay lê anɣaŋ derôre ba, bay a erê kini gelê wo yi naŋ kwini a hen men.»

## 26

*Bay woge gwosoy deré Jésu*

*(Mk 14: 1-2, Lk 22: 1-2, Ja 11: 45-53)*

<sup>1</sup> Kirija Jésu dô kwôlê wori bi wo hen kô niŋ menba, ôbi kôliŋ bay tôri iyôŋ ba: <sup>2</sup> «Ken hôn wo geserê \*Pak ré ba na wulê wôô mera. Sa hende to hen na, bay a beren nôbi \*Kema Gawra bé aŋ bay a erê béren sa gurô tagelê.»

<sup>3</sup> Menba, damné kaŋ bay bê kwôbe naŋ surpê ka \*Israyêl daŋji iyé \*dami wo damné kaŋ bay bê kwôbe

Kayib a. <sup>4</sup> Bay woge gwsore toɲ berij̄n J̄ésu jegê aɲ ciré diri. <sup>5</sup> Nij̄ba, bay kôl bi ciré biri bôb naɲ sa geserê Pak ré, wô wo ðij̄né ma ré lij̄ kwôlê naɲ ci.

*Iyore to p̄oni bi ider sa J̄ésu a*

(Mk 14: 3-9, Lk 7: 36-50, Ja 12: 1-8)

<sup>6</sup> J̄ésu mô Bétani a iyé Simô wo \*terbare liri hen na, <sup>7</sup> iyore to p̄oni eraɲ naɲ ider wo garari mê bô murda wo bay li naɲ \*albatre hen kôbre a. Hende usoj̄ ligi J̄ésu a aɲ sa wuseri sari a kirija bay mô tôɲ kibi emê a hen. <sup>8</sup> Kirija bay tôri gel hen iyôɲ menba, bôrji tarji aɲ bay kôl iyôɲ ba: «Wô mi a hende ré mène ider bi wo garari mê hen, hen iyôɲ ba?» <sup>9</sup> Ré nana keléɲ ba nana upé lari mê aɲ céɲ bay nimré ré ba?»

<sup>10</sup> J̄ésu hôn ermé woji bi wo hen menba, ôbi kôlji iyôɲ ba: «Wô mi a kené dôyré iyore hende to hen iyôɲ ba? Aɲga hende lèn hen na, na aɲga dôri. <sup>11</sup> Bay nimré ba, a merê naɲ ken sa pôn pôn, nij̄ba, nôbi ba, na merê naɲ ken naɲ wulê wulê ré. <sup>12</sup> Ider wo hende bèn san a hen na, na wo bi bay ré sa emen.» <sup>13</sup> Menba, ôbi hô kôlji iyôɲ ba: «Na tu kwôlê a ené kelêɲge hen, naɲ kirij̄n kêm sa terare a na ka bay a ulê béré Kwôlo Dôri ya hen na, bay a derê kwôli aɲga iyore hende to hen li hen ermij̄n sara.»

*Judas ay sa J̄ésu*

(Mk 14: 10-11, Lk 22: 3-6)

<sup>14</sup> Ôbi tô J̄ésu wo p̄oni perê ka môj̄ kibi wôô hen hini na Judas Iskariyôt, ôbi ô upé damné kaɲ bay bê kwôbe <sup>15</sup> aɲ kôlji iyôɲ ba: «Hena ené ay sa J̄ésu bêngge ba, na mi a kené ben ba?» Menba, bay biri selé tôre subu. <sup>16</sup> Ayij̄n tôri wulê bi wo hen na, Judas woge geré wo ðiré ayij̄n sa J̄ésu bij̄n damné kaɲ bay bê kwôbe.

*J̄ésu ôm geserê Pak naɲ bay tôri*

(Mk 14: 12-31, Lk 22: 7-14, 21-23, Ja 13: 21-30)

<sup>17</sup> Wulê wop̄ ayê tô lê geserê mapa wo wubere naɲ bô hen na, bay tô J̄ésu era sa engeriri iyôɲ ba: «Na yôɲ a jeré gey bi niné ô berem sa tê lê geserê Pak ya ba?» <sup>18</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôɲ ba: «Erêɲge derô ira iyé kini a aɲ ken kôli iyôɲ ba: <\*Rabi, kôl iyôɲ ba: «Wulê wupê ba ða nij̄, aɲ nôbi naɲ bay tôɲ nija lê geserê Pak iyére tom a.» > » <sup>19</sup> Bay tô J̄ésu li na mega bi wo ôbi ré kelaji hen iyôɲ menba, bay bu sa tê Pak ya. <sup>20</sup> Kirija tare kurij̄n nij̄ menba, J̄ésu mô tôɲ kibi emê naɲ bay tôri ka môj̄ kibi wôô hen. <sup>21</sup> Kirija bay ôm emê môrij̄n hen iyôɲ menba, J̄ésu kôl iyôɲ ba: «Na tu kwôlê a ené kelêɲge hen, kwôni wo p̄oni perêɲge a hen a sa ayê san.» <sup>22</sup> Bay kêm bôrji mène damaɲ menba, i i ba engeriri iyôɲ ba: «Kelma,

na nôbi ba? Kelma, na nôbi ba?» <sup>23</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Na kwo ré dôbe kôbri naɲ en bô gwore a hen, ôbi a ayê san. <sup>24</sup> Na tiri, nôbi Kema Gawra na erê, na mega wo na lij bô magtubu to Emen a gengij san hen iyôn. Nijba, bô emê a kurij sa kwôni wo ay san nôbi Kema Gawra hen. Bay henaɲ ré yêri ré kôba ré dô sôn.» <sup>25</sup> Judas wo a sa ayê sa Jêsu engeriri iyôn ba: «Rabi, na nôbi ré rê?» Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Na tiri na jôbi.»

### *Emê wo Kelma*

(Mk 14: 22-26, Lk 22: 15-20, 1 Kworêntijê 11: 23-26)

<sup>26</sup> Kirija bay mô ômji emê menba, Jêsu ay mapa aɲ tô kibri sara menba, ãiilê aɲ bij bay tôri aɲ kôlji iyôn ba: «Engeɲge ken ôm ôbi yi mega kurôŋgi yen iyôn.»

<sup>27</sup> Men, ôbi hô ay gwoy care toɲ yê tɲador aɲ lij Emen dosé, aɲ ôbi biji aɲ kôl iyôn ba: «Engeɲge ken yi pôn pôn kêm.» <sup>28</sup> Aɲ ôbi kôlji iyôn ba: «Kwo nà ná, yi môɲ kwôbren woɲ bijare wo bij tòn wô kibi ãijé kwône aɲ bi têrij toji ré dôrij sarji a. <sup>29</sup> En kelêŋge, na hô yê care toɲ yê tɲador hende to hen ré nij, kwôy wulê wo na sa yij to kôrbi naɲ ken bô emê iyére to Iban a.» <sup>30</sup> Kirija bay kebe kurôn menba, Jêsu naɲ bay tôri ôrji sa Keram wo Olibiyê.

*Jêsu kôl Piyêr ré sa uwôserê diré hôni ré*  
(Mk 14: 27-31, Lk 22: 31-34, Ja 13: 36-38)

<sup>31</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Bô yoyre to kemnêɲ hen na, kenbay kêm ka déɲ aɲ wôsa lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Na deré ôbi abê gamgê menba, bay a userij kêm.» <sup>32</sup> Nijba, cêgê menba, kirija na jê sé kampê na, na erê tumôrŋge a Galilé a.» <sup>33</sup> Menba, Piyêr kôlij Jêsu iyôn ba: «Kirija megên kêm a déɲ aɲ ba, nôbi na déɲ aɲ né.»

<sup>34</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kôlem hen, bô yoyre to kemnêɲ hende to hen na, pa dema kura ré yelê tô ba, já uwôserê têê subu jeré hônen né.» <sup>35</sup> Nijba, Piyêr hô kôli iyôn ba: «Hena ré na wo ené ma naɲ ju kôba, na kelê ené hônem né ré.» Menba, bay tôri kêm kôl mega wo Piyêr kôlij hen iyôn men.

### *Bô yagê wo Gêtsémané*

(Mk 14: 31-42, Lk 22: 39-46, Ja 18: 1)

<sup>36</sup> Menba, Jêsu ôrij naɲ ci kirij ka bay uwôgeji \*Gêtsémané hen, aɲ kôlji iyôn ba: «Merêŋge tòn na, aɲ nôbi na derê tòn wolê erê uwôlê Emen.» <sup>37</sup> Jêsu ôrij naɲ si Piyêr naɲ kam Jêbédé ka wôô hen naɲ ãi. Menba, tiri li ɲa men, ôbi aɲge damaɲ. <sup>38</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Tun li ɲa môɲ



teré dun iyôn, merênge na, aɲ ken yi kum né.» <sup>39</sup> Jésu dô tôri dê wolé menba, jubu gubari diɲ kwini tôn aɲ uwôl Emen iyôn ba: «Iban, hena ré yi iyeɲ ba, ju dī gusiɲ hende to hen lēn né. Hen iyôn hari kôba, ju li bô geyé wom, dība bô geyé wupê nôbi ré.» <sup>40</sup> Ôbi bulo hera ligi bay tôri a, menba, uwonji tô kum a. Menba, Jésu kôliɲ Piyêr ba: «Ken mô tu geɲ naɲ en sem iyôn né ba? <sup>41</sup> Merênge tu geɲ aɲ ken uwôl Emen bi kené heriɲ bô aɲaɲ lamê ré. Ken gey merê tu geɲ haɲge niɲba, na néérnge a nê mê ré dī.» <sup>42</sup> Jésu hô dô tôri wolé dê aɲ jôgiɲ têê wôê wori aɲ uwôl Emen kôl iyôn ba: «Iban, hena ré yi iyeɲ ba, ju dī gusiɲ hende to hen lēn né. Hen iyôn hari kôba, ju li bô geyé wom dība, bô geyé wupê nôbi ré.» <sup>43</sup> Ôbi hô bulo hera menba, uwonji tô kum a wôsa bay nê m merê geɲ né. <sup>44</sup> Ôbi hô dô tô wolé aɲ uwôl Emen wo jôgiɲ têê subu aɲ na kwôlo ôbi ré kôl tumô hen a ôbi ré hô kôl sôn. <sup>45</sup> Ôbi hera ligi bay tôri a aɲ kôlji iyôn ba: «Yênge kum aɲ ken dô bul haɲge niɲ. Kô niɲ. Tayriri sa wo bay a uwôlen nôbi Kema Gawra kôbi bay têriɲ a niɲ. <sup>46</sup> Henange ta, na erênge gel, ôbi ayê san biɲ biɲé bi, sa niɲ.»

*Bay bu Jésu*

(Mk 14: 43-50, Lk 22: 47-53, Ja 18: 3-12)

<sup>47</sup> Kirija Jésu iyêl ba ya tô hen iyôn menba, Judas ôbi tô Jésu wo pôn perê ka môj kibi wôê hen so naɲ kwônê biɲé ka ôriɲ naɲ yeberé toɲ kaskar men, ka naɲ kwore a men. Na damné kaɲ bay bê kwôbe naɲ bay sa Jubnê a joji. <sup>48</sup> Judas woɲ ôbi ayê sa Jésu hen, ré kelaɲ kwônê biɲé bay ka hen iyôn ba: «Kwôni wo na ibé tô mari liri dosé hen na, na ôbi a kené biɲi.» <sup>49</sup> Kirija bay sa niɲ menba, Judas era ligi Jésu aɲ kôl iyôn ba: «Dosé tom Rabi.» Menba, ôbi ibe tô maa Jésu. <sup>50</sup> Menba, Jésu kôli iyôn ba: «Melan̄nen, aɲga ju era wô lê hen na, ju li mera.» Menba, kwônê biɲé bay ka hen selam Jésu bu. <sup>51</sup> Menba, ôbi tô Jésu wo pôni perê ka dēbu naɲ dī hen, dô yeberé toɲ kaskar tori aɲ diɲ maa mana wo \*dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe jô. <sup>52</sup> Menba, Jésu kôli iyôn ba: «Dôbe yeberé tom toɲ kaskar hôriɲ bô iyéyrere a wôsa biɲé ka pô yibiɲé kaɲ kaskar ba, na temay yeberé toɲ kaskar a bay ré ma men, <sup>53</sup> ju hôn wo henaɲ ené engeriɲ Iban ba, ôbi henaɲ ré ben asgar̄nê nê mê sak tôre jurgem kibi wôê kirij bay ka nana dībiɲ hen né ba? <sup>54</sup> Hena henaɲ ré na hen iyôn ba, kwôlo yi bô magtubu to Emen a to kôl iyôn ba: Ré na hen iyôn, a ré liɲ hen ba, ariri henaɲ ré liɲ na iyeɲ iyeɲ ba?» <sup>55</sup> Jésu kôliɲ kwônê biɲé bay ka hen iyôn ba: «Ken eraɲ

naɲ si yebere toɲ kaskar men, kwore men kôberɲge a wô berenare mega wo kené kena beré na gemsa iyônɲ. En mô perêɲge a na sa pôn pôn giliɲ biɲé are derô haba wo \*iyéy Emen a hen ba, na ken era sa beren ré wô mi ba? <sup>56</sup> Niɲba, yi hen iyônɲ bi kwôlo bay kibi Emen na li bô magtubu to Emen a hen na, bi ariri ré liɲ.»

Menba, bay tôri kêm gerji ðiri aɲ.

*Jésu ðebu kini jerê kwôlê wo Jubɲê iyé dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe Kayib*

*(Mk 14: 53-65, Lk 22: 54-55, 63-71, Ja 18: 13-14, 19-24)*

<sup>57</sup> Bay beré Jésu bay ka hen ôriɲ naɲ ði tumô Kayib a wo na dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe hen. Kirijɲ bay ka hen na, \*bay derê tô tôô to Emen naɲ surɲê ka Jubɲê kôba, danji ya men. <sup>58</sup> Piyêr ô tô Jésu a tôɲ tôɲ kwôy ôriɲ karaɲ derô haba wo dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe a, aɲ ô merê naɲ bay gemé kibi iyé dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe bi wo hen aɲ ðiré gelé aɲga bay ré lê. <sup>59</sup> Damné kaɲ bay bê kwôbe naɲ \*Sanédrên kêm woge geré wo ciré ðiri kwôlo dami sari a aɲ ciré derijɲni. <sup>60</sup> Biɲé kwône era sa pôy kwôlê ðiri sari a, niɲba, bay uwônɲ kwo nêɲ deréri ré. Ka pônɲ wôô era cêgê aɲ <sup>61</sup> kôl iyônɲ ba: «Gawra bi wo hen kôl

iyônɲ ba: Diré té iyéy Emen hen aɲ ðiré hô ðé hôriɲ sa subu ðêj.» <sup>62</sup> Menba, dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe hena ta, aɲ kôliɲ Jésu iyônɲ ba: «Ju uwôl kwôlê sa kwo gawré bay ka hen kôl gengijɲ sam hen né ba?» <sup>63</sup> Niɲba, Jésu uwôli kwôlê wôni sara ré. Menba, dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe bi wo hen kôliɲ Jésu iyônɲ ba: «En uwôlem naɲ hini Emen woy ôbi merê tu geɲ hen, bi jeré kelêni na ba, ju na \*Krist, kwo Emen dôri hen wo na Kemari bi ba?» <sup>64</sup> Menba, Jésu kôli iyônɲ ba: «Ôbi a jeré kôl kem a hen. En kelêɲge ka sa gelen nôbi \*Kema Gawra na merê sa kôbi gusurô wo Emen woy ôbi néé a a men, na bulo hera perê kirijɲ ka geri ka derômaraj a men.» <sup>65</sup> Menba, dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe yêgerê bargay yiri a aɲ kôl iyônɲ ba: «Ôbi tiiré Emen ôɲ hen iyônɲ niɲ menba, ken kôl nana hô gem na i ré kelêna kwôli sônɲ ba? Mega ken toy tiiré wo ôbi tiiré Emen ôɲ hen niɲ na, <sup>66</sup> Kwôli mi a kené erem niɲ ba?» Menba, bay uwôli sara iyônɲ ba: «Ôbi na kwoy deré.» <sup>67</sup> Kirijɲ bay ka hen na, bay tibiri kalê tiri a men, ka pônɲ esuge kôbriji cibijɲni men, ka pônɲ sê tô mari a men. <sup>68</sup> Aɲ bay kôli iyônɲ ba: «Krist, kwo Emen dôri hen li yem môɲ \*ôbi kibi Emen iyônɲ aɲ ju kelêni

na i a dêm hen ba?»

*Piyêr uwôser têê subu  
diré hôn Jésus ré*

(Mk 14: 66-72, Lk 22: 55-62, Ja 18: 15-18,25-27)

<sup>69</sup> Kirij bay ka hen na, Piyêr mô nô derô haba menba, hende jé to dami wo damné kap bay bê kwôbe to pôni uso ða ligiri a aṅ kôli iyôn ba: «Jôbi kôba, na ju ô naṅ Jésus wo Galilé bi wo hen ré ba?» <sup>70</sup> Nipba, ôbi uwôser tu bijné a kêm kôl iyôn ba: «Kwôlo mu kôl hen na, en hôn né.» <sup>71</sup> Ôbi hena ô si kibi geré iyôn menba, hende jé to ðangi gili aṅ kôlij bijné ka ðebe ya hen iyôn ba: «Gawra wo na, kôba na ô naṅ Jésus wo Najarêt bi wo hen men.» <sup>72</sup> Menba, Piyêr hô uwôser desij yiri kôl iyôn ba: «En hôn gawra bi wo hen né.» <sup>73</sup> Sem cêgê menba, bijné ka ré mô ya hen usoji ligi Piyêr a aṅ kôli iyôn ba: «Jôbi kôba, ju na kwo bijné bay ka hen men, wôsa kwôli kelêrem gel wo jeré na kwoji.» <sup>74</sup> Menba, Piyêr dusu yiri kôl iyôn ba: «En hôn gawra bi wo hen né. A hena ené kôl benare ba, bi Emen deren.» Kirij bay ka hen menba, kura yel men. <sup>75</sup> Menba, bô Piyêr jibri sa kwôlo Jésus na kôli kôl iyôn ba: «Já uwôserê jeré hônen né têê subu dema kura ré yilé tô hen.» Menba, ôbi si nô aṅ sôm bugerôg bugerôg.

## 27

*Bay ôrij naṅ Jésus tumô*

*ôbi emé iyére Pilat a*

(Mk 15: 1, Lk 23: 1-2, Ja 18: 28-32)

<sup>1</sup> Tô kirij cud menba, damné kap bay bê kwôbe kêm naṅ surjê ðanji aṅ gengiji kwôli deré Jésus.

<sup>2</sup> Bay bi bay harêri aṅ ôrij naṅ ði ô bijné \*Pilat ôbi emé sa iyére woṅ Rômê.

*Judas duu yiri*

(Jé lê bay jé 1: 11-20)

<sup>3</sup> Kirija Judas wo ay sa Jésus hen gel wo bay uwôl kwôlê sa Jésus a hen iyôn menba, bôri tari sa aṅga ðiré li hen menba, ôbi heraj naṅ selé to tôre subu hen bijné damné kap bay bê kwôbe naṅ surjê hôrij, <sup>4</sup> aṅ kôlji iyôn ba: «Ayê wo en ay sa kwo li ani ré hen na, en li na têrij hen.» Menba, bay kôli iyôn ba: «Na kwôlê wom jôbi ðiba kwo hen dôlêni nibay ré.» <sup>5</sup> Judas bêt selé hende to tôre subu hen bô \*iyéy Emen a aṅ si ô ulé gaṅne dirij yiri. <sup>6</sup> Damné kap bay bê kwôbe pô selé hende to hen, aṅ kôlji iyôn ba: «Selé to na na, dé wo nana bi bô magela wo yi naṅ jeṅgêri hen né, wôsa na lari kwôbe.» <sup>7</sup> Kirija bay narij kwôlê sara menba, bay genge ciré kelij kirij ka gawra woṅ ôbi jibé hen, aṅ bi ré yi sa kamjê kergê. <sup>8</sup> Ôbi a bay ré uwôge kirij bay ka hen, kirij kap kwôbe kwôy kemnêṅ kemnêṅ hen. <sup>9</sup> Na ôbi á, kwôlo \*ôbi kibi Emen Jérêmi na kôl hen, ariri ré lij. Ôbi na kôl iyôn

ba: «Bay pô lari tôre subu aṅ lari bi wo hen, na kwo kam \*Israyêl biṅ sara wô kilipni. <sup>10</sup> Aṅ bay kelip kirip ka gawra woṅ ôbi jibé hen, mega wo Kelma na ayip tôô ben hen iyôṅ.»

*Pilat engerip Jésu kwôlê*  
(Mk 15: 2-20, Lk 23: 1-4,13-25, Ja 18: 18 - 19: 6)

<sup>11</sup> Kiripna bay ôrip naṅ Jésu tumô ôbi emê sa iyére Pilat a, menba, ôbi engeriri kôl iyôṅ ba: «Ju na kelma ôbi emê sa iyé Jubnê bi ba?» Menba, Jésu uwôli sara iyôṅ ba: «Jôbi a kelê hen.» <sup>12</sup> Kiripna damné kaṅ bay bê kwôbe naṅ surpê pôy kwôlê dîri Jésu sari a hen iyôṅ na, ôbi uwôli kwôlê wôni sara ré. <sup>13</sup> Menba, Pilat kôli iyôṅ ba: «Ju toy kwôlo bay pôy kêmbêm sam a hen né ba?» <sup>14</sup> Nipna, Jésu uwôli kwôlê wôni pôn nêṅ iyôṅ sa kwo bay pôy dîri sari a hen né. Menba, tini kelma ge kay damaṅ.

*Bay uwôl kwôli temare sa Jésu a*

<sup>15</sup> Elê elê naṅ sa geserê \*Pak ba, ôbi emê iyére ôrip naṅ hara woṅ ulê dangay wo gawré gey hen pôn ta ta. <sup>16</sup> Wulé bi wo hen na, Barabas na dangay wo hini ôm gaṅ. <sup>17</sup> Menba, Pilat engerip biṅé iyôṅ ba: «Na i a kené gey bi ené uwôli ta bêngge ba? Barabas laba Jésu wo bay uwôgeri \*Krist hen dî ba?» <sup>18</sup> Wôsa ôbi

hôn wo ré na terbére a ré liji aṅa bay ré berip Jésu bi hen. <sup>19</sup> Kiripna Pilat ba kini jerê kwôlê a tô menba, tamni jé kwôli iyôṅ ba: «Jôbi ju jô kwôlê sa gawra woṅ derôre bi wo hen na ré, wôsa yoyre hen na, wônê gelen gusip gaṅ gengip sari.» <sup>20</sup> Damné kaṅ bay bê kwôbe naṅ surpê gwôsiji biṅé bi ré engere bi ôbi emê sa iyére ré uwôl Barabas ta, aṅ Jésu a ré diri dî. <sup>21</sup> Ôbi emê sa iyére kôli iyôṅ ba: «Dangaynê ka wôô na na, na kwo yôṅ a kené gey bi ené uwôli ta bêngge ba?» Menba, bay uwôli sara iyôṅ ba: «Uwôl Barabas ta dî.» <sup>22</sup> Ôbi emê sa iyére Pilat hô engereji iyôṅ ba: «Jésu wo bay uwôgeri Krist hen ba, en liri iyen ba?» Menba, bay kêmbêm uwôli sara iyôṅ ba: «Béeri sa gurô tagelê béni.» <sup>23</sup> Ôbi emê sa iyére hô engereji iyôṅ ba: «Na mi ka habip a ôbi ré li ba?» Menba, bay kêmbêm kôl kaṅ ta iyôṅ ba: «Béeri sa gurô tagelê, béeri sa gurô tagelê.» <sup>24</sup> Pilat bô wo diré nêmbê lè ani ré nip men, heragê kôba ôm gaṅ a men na, ôbi ay kam pilip kôbri tu biṅé kêmbêm kôl iyôṅ ba: «En naṅ tô bê kwôbri gawra woṅ derôre bi wo hen a, na kwôlê woṅge kenbay hanje nip.» <sup>25</sup> Menba, bay kêmbêm uwôli sara iyôṅ ba: «Bi kwôbriri bu sarni naṅ sa kwôṅgêrni.» <sup>26</sup> Menba, Pilat uwôl Barabas ta, menba, ôbi bi bay yêmnê

Jésu naŋ tinêre aŋ nôgiri biŋ asgarŋê bi ré ô bééri haji niŋ.

### *Asgarŋê ayrê Jésus*

27 Asgarŋê ka ôbi emê sa iyére ôriŋ naŋ Jésus kini merê ôbi emê iyére a, aŋ asgarŋê kêm ka bô ira hen na, méérji Jésus ta kumôj. 28 Aŋ, bay tô bargay kari yiri a aŋ, aŋ dôbri bargay ka dami ka sêy ka biŋé ka damné hen yiri a. 29 Men, bay gaa jabga woŋ kenare naŋ gesem dôbri sari a men, bay dôbri celaŋ woŋ kenare kôbri woŋ gusurô aŋ cibiji gubarji tôŋ tumôri a aŋ bay ayrêri kôl iyôŋ ba: «Nini lêm dosé, kelma wo Jubŋê.» 30 Men, bay tibiri kalê tiri a men, bay dô celaŋ woŋ kenare bi wo kôbri a hen, sêp sari a men. 31 Kirija bay sili hen iyôŋ niŋ, menba, bay dô bargay ka bay ré dôbri yiri a hen aŋ aŋ hô tôbri kari hôriŋ aŋ ôriŋ naŋ di ciré erê bééri sa gurô tagelê haji niŋ.

### *Bay bér Jésus sa gurô tagelê*

(Mk 15: 21-32, Lk 23: 26-43, Ja 19: 17-27)

32 Kirija bay so nô naŋ derô iyére menba, bay uwôŋ Simô wo na gawra wo Sirên hen, bay biri eren biri ay gurô tagelê wo Jésus. 33 Kirija bay ô biŋ kirij ka bay uwôgeji Gwôlgwota hen, bôri na ibé sa gawra

hen. 34 Kirij bay ka hen na, bay biŋ Jésus care to poliŋ naŋ anŋa daŋ bi ré yi, kirija ôbi yi gel menba, ôbi kaŋ\*. 35 Aŋ bay bééri sa gurô tagelê. Kirija bay bééri sa gurô tagelê kô niŋ menba, bay pô bargay kari cêŋji naŋ geré wo jalaw terê. 36 Menba, bay mô gemni haji niŋ. 37 Bi biŋé ré hôn wô mi a bay ré diri ba na, bay li are di sa gurô ta sari a kôl iyôŋ ba: «Gawra bi wo hen, na Jésus kelma wo Jubŋê.» 38 Men, bay béere bay bô habré ka pôni wôô naŋ Jésus, kwo pôni sa kôbri maa men, kwo pôni sa kôbri gusurô men. 39 Biŋé ka ô tô geré hen na, bay tiiré Jésus men, bay li sarji ômiŋ ya ya 40 aŋ kôl iyôŋ ba: «Jôbi wo na ju kôl jeré téé iyéy Emen aŋ jeré hô dé hôriŋ sa subu dêj hen na, gôliŋ naŋ yem ta. Hena jeré na kema Emen ba, ju herbo tôŋ sa gurô tagelê niŋa gelé.» 41 Damné kaŋ bay bê kwôbe naŋ \*bay derê tô tôô to Emen naŋ surŋê kôba sili kôl iyôŋ ba: 42 «Ôbi gôliŋ naŋ biŋé menba, nêŋ gôliŋ naŋ yiri ré, hena ôbi ré na Kelma wo Israyêl ba, bi dera yiri tôŋ sa gurô tagelê pa dema niné bê bôrni sari a. 43 Ôbi bi bôri sa Emen, aŋ kôl diré na kema Emen. A hena Emen ré geyri ba, bi sa dôri uwôl ta hari niŋ.» 44 Bay bô habré

\* 27:34 27: 34 Ca ba na, na hana wo bay biŋ kwôni bi kirija bay ré ca béréri ba bi yiri ré liri gaŋ né. 27:35 27: 35 Kurôŋ kibé 22: 19 27:38 27: 38 Esay 53: 12 27:39 27: 39 Kurôŋ kibé 22: 8 27:40 27: 40 Matiyé 26: 61 27:43 27: 43 Kurôŋ kibé 22: 9

ka bay béérji sa gurô tagelê kwari hen kôba tiréri hen iyôn men.

*Kwôli temare to Jésus*

(Mk 15: 33-41, Lk 23: 44-49, Ja 19: 28-30)

<sup>45</sup> Ayiñ tôri tu tare kwôy tare to yébé ayiñ sa tône ta hen na, kirijñ hendu sa terare a na kêm. <sup>46</sup> Nañ tare hende to yébé ayiñ sa tône ta hen, menba, Jésus jô gura wo dami kôl iyôn ba: «Eli, Eli lema sabaktani.» Bôri na: «Emen wujê, Emen wujê wô mi a jeré dên añ hen iyôn ba?» <sup>47</sup> Bijné ka pônî ka dèbe ya hen na, kirijña bay toy tôri hen iyôn, menba, bay kôl iyôn ba: «Ôbi uwôge \*Eli.» <sup>48</sup> Kwo pônî ô lew ô ayê kibi bargay dôbê bô kam tinador ka bay uwôgeji binêger hen, añ dôbe kibi gurô añ erañ sa dôbri kibri a, bi ré yi. <sup>49</sup> Menba, ka pônî kôli iyôn ba: «Di jan, naa gelé na ba, Eli a sa gôlijñ nañ dî ba?» <sup>50</sup> Menba, Jésus hô dô gura wo dami menba, kibri wôm hari nij.

<sup>51</sup> Kirijñ bay ka hen, menba, bargay ka bay ha jôrijñ bô \*iyéy Emen hen na, yégijñ derôre a wôô ayiñ tôri ta kwôy uwôl tône men, sa terare yebagijñ men, keram wayrijñ a men. <sup>52</sup> Kampê wayrijñ añ bijné kañ bay lê añañ derôre tu Emen a ka na ma hen na, ji si kampê. <sup>53</sup> Kirijña bay so bô kampê hen iyôn menba, cêgi jê sé wo Jésus a ná, bay ô derô

iyére to yi nañ jengêre to na Jérusalêm hen, añ bijné kwône gilji hôn.

<sup>54</sup> Dami wo asgarjê nañ asgarjê ka ré dèbe wô gemé Jésus hen, gel sa terare to yebagijñ hen men, are kêm ka li are hen a men na, harê liji damañ añ bay kôl iyôn ba: «Gawra bi wo hen na, na Kema Emen bi tiri a men.» <sup>55</sup> Kirijñ bay ka hen na, yébé ka pônî kwône ka na ô nañ Jésus hen kôba, dèbe ya sêd wolé gel are bay ka hen men. Na bay a na lêrê jé biri hen kirijña ôbi na ayiñ tô jé wori Galilé a kwôy sañ nà hen. <sup>56</sup> Perê yébé bay ka hen na, na si Mari to Magdala nañ tojñ yoo si \*Jak nañ Josêp men, yoo kam Jébédé a men.

*Bay em Jésus*

(Mk 15: 42-47, Lk 23: 50-56, Ja 19: 38-42)

<sup>57</sup> Pa dema tare ré ta kurijñ na, gawra woñ ôbi uné wo bay uwôgeri Josêp, ôbi na gawra wo Arimaté. Ôbi na na ôbi tô Jésus men. <sup>58</sup> Ôbi ô uné Pilat añ engeriri temay Jésus, menba, Pilat ay tôô bi bay ré dîri ré ay. <sup>59</sup> Josêp ay temay Jésus añ lêgere nañ kibi bargay ka bôri ka kôrbi a. <sup>60</sup> Añ ôrijñ emé bô kampê kari kañ yiri ka ôbi bi bay kerge haw bô keram a añ ôbi gereñge kulmañ keram wo dami dé kibi a añ ô hari nij. <sup>61</sup> Mari to Magdala nañ to pônî hen môrji wor kwiniji si sa kampê iyôn.

*Bay gem sa kapê*

<sup>62</sup> Cêgi beré sa têt sa merê ta a hen, menba, damné kap bay bê kwôbe nap Parisinêê ôrji ô upé Pilat. <sup>63</sup> Añ kôli iyôn ba: «Kelma, bôrni jibéni sa kwôlo ôbi benare bi wo hen na kôl kirija ôbi na bay ta tô hen, ôbi na kôl iyôn ba: <Sa wôô, subu tori menba, na jê sé kampê.> <sup>64</sup> Iyôn ba, ay têt bi bay gem sa kampê kwôy wulê subu, wô wo bay tôri maa sa derêri ôrij, añ a kelê ôbi a ré jê sé kampê hen, menba, kwôlê woy benare bi wo hen, a emê dê kwo tumô hen añ sôn.» <sup>65</sup> Menba, Pilat kôlji iyôn ba: «Gelênge, en bênge asgarnê hen, erênge ken ô gemé mega wo ken geyij hen iyôn.» <sup>66</sup> Menba, bay ô seriné kibi kampê bay ka hen ta, añ dî asgarnê mô gem haji nij.

**28***Jésu ji si kampê*

(Mk 16: 1-11, Lk 24: 1-12, Ja 20: 1-18, Jé lé bay jé 2: 24-38)

<sup>1</sup> Cêgi \*sa merê ta a nap sa demas nap tô kirij kirija kirij ba hendu d'urum d'urum tô menba, Mari to Magdala nap to pônî hen eraji sa kampê ciré sa gelé. <sup>2</sup> Kirij bay ka hen menba, terare yebagij dep dep wôsa mana wo Kelma hena derômaraj a herbo era sa gerenge kulmaj keram wolé añ day mô sara. <sup>3</sup> Yiri jerajnê mega wulanê emen

iyôn men, bargay kari kôba, bôrê môj wôbgê iyôn a men. <sup>4</sup> Kemnare li asgarnê kap bay gemé sa kampê hen, añ bay wuderé jag jag añ bay yi mega temay bijné iyôn. <sup>5</sup> Mana wo Emen kôlij yébé bay ka hen iyôn ba: «Kemnanje ré, en hôn wo kené woge na Jésus wo bay na bééri sa gurô tagelê hen. <sup>6</sup> Ôbi nap na, ôbi ji si kampê mega wo ôbi na kôlij hen iyôn. Eranje ken sa gel kirija bay na uwôlijni ya hen. <sup>7</sup> Añ ken ô lew ô kôlij bay tôri wo ôbi ré ji si kampê, añ ré ô tumôrnge a Galilé yaj nij añ na yaj a kené erê geléri. Ôbi a, ené kelênge hen.» <sup>8</sup> Yébé bay ka hen henaji sa kampê gerji nap kemnare men, nap yi deré men, ô kôlij bay tô Jésus kwôlê bi wo hen. <sup>9</sup> Menba, Jésus jô kwiniji añ kôlji iyôn ba: «En lêngge dosé.» Menba, bay uso dâ ligiri a bu têri añ heramiri. <sup>10</sup> Menba, Jésus kôlji iyôn ba: «Harênge ré, erênge ken ô kôlij yênên ré ôrji Galilé wôsa na yaj a bay ré sa gelen.»

*Kwôlo asgarnê kap bay gemé kampê hen kôl*

<sup>11</sup> Kirija yébé bay ka hen, baa tô geré tô menba, asgarnê ka ré gem sa kampê hen, ka pônî heraji perê ira sa ô kôlij damné kap bay bê kwôbe kwôli are bay ka ciré gelo hen. <sup>12</sup> Damné kap bay bê kwôbe uwôge

surñê aɲ daɲji aɲ gengeji bi cire biɲ asgarñê bay ka hen lari mê. <sup>13</sup> Aɲ bay kôl iyôɲ ba: «Kelêɲge iyôɲ ba, bay tôri ré era yoyre sa gômse temayri ôriɲ kirijna nini ba tô kum a tô hen. <sup>14</sup> A hena ôbi emê sa iyére ré toy ba, nijna henê kwôlo nijna kôli aɲ nijna derêɲge kibi kwôlê a seɲge.» <sup>15</sup> Asgarñê bay ka hen, eɲge lari bi wo hen, aɲ kôlji na mega bi wo bay ré kelaji hen iyôɲ. Aɲ kwôlê bi wo hen ôm naɲ kirijɲ kirijɲ perê Jubñê kwôy kemnêɲ kemnêɲ.

*Jésu si sa bay tôri a*

*(Mk 16: 14-18, Lk 24: 36-49, Ja 20: 19-27, 21: 1-23, Jê lê bay jê 1: 6-8)*

<sup>16</sup> Bay tô Jésus ka môj kibi pôn hen, ôrji Galilé sa keram wo Jésus gelji hen. <sup>17</sup> Kirijna bay gel Jésus menba, bay heramiri, nijba, ka pôni meremné bôrji a. <sup>18</sup> Menba, Jésus uso dfa ligirji a aɲ kôlji iyôɲ ba: «Emen ben néé woɲ gôlijɲ sa aɲga sa terare men, sa ka derômaranɲ a a men. <sup>19</sup> Erêɲge yi tô yê bijné ka sa terare a na kêɲ aɲ ken belêɲgeji bi bay yi bay tôɲ aɲ ken liji batêm naɲ hini Iba bijné men, hini Kemari men, hini Tunu toɲ hendi bô bôré a men. <sup>20</sup> Aɲ ken gelji bê kwôlê sa are kêɲ ka na en ayijɲ tôô bêɲge a hen. Aɲ ken hôn wo ené baa naɲ ken naɲ wulê wulê kwôy wo tô terare a kerê.»



## **Kwôlo Dôri wo Emen wo Mark kôl kwôli bô magtubu tori a Kwôlo kôl kwôli magtubu to Mark li hen**

Kwôlo Dôri wo Mark na, gengij na sa ãiné ka na Jubnê ré hen. Magtubu to Mark hende to hen na, na magtubu to mena dêj senje men, kwôlo Jêsu wôni wo yêngi iyôn kôba na bô a a men. Nijba, magtubu hende to hen kôl na kwôli ãiné ka Jêsu men, kwôli berarê wo ôbi berare ãiné men, kwôli narijare kwôlê wo ôbi narij na ãiné a men. Kwôlo pôni wo yi bô magtubu to Mark a hen na, na bô magtubu to Matiyé a men, na bô to Ja a men, na bô to Luk a a men. Magtubu to Mark hende to hen kôl kwôli bô emê, wôsa tumô ba, hende kôl na kwôli Jêsu mega ré na Kema Emen (1: 1) men, deré kibi ba kôl na kwôli Kema Emen bi wo hen rée ma a bay rée béeri sa gurô tagelê (15: 39).

Sapitre 1 - 8: 26 a na, Jêsu gey wo kwôni ré hôn jog ðiré na i ba ré tô. Ôbi berare bay ômpare men, dage tunu to habij sa ãiné men, iyêl na ibiyare a men, menba, ãiné engere iyôn ba: «Gawra bi wo hen na I ba?» Nijba, Jêsu kôlij ãiné ka kôl ciré hôni hen iyôn ba: «Kôlijge kwôni

ené i ba ré pa pa.»

Sapitre 8: 26 - sapitre 16 a na, gey gelij ãiné ré hôn wô mi a Jêsu ré na Kema Emen ba.

Ãiné ka bay bê bôri sa Emen a ka bô emê wo Rômê na, gey gawré ka yi mônj emen iyôn hen. Gawré bay ka hen lêrê aŋga ðêrê sa kirij men, aŋga bay li ba kirij dô bij men, bay gôlij sa aŋga bô emê kêm a men.

Nijba, Jêsu wo na Kema Emen hen na, bul yiri gawra a bay Emen kwôlê kwôy wo uwôlij bô emê men, uwôlij temare a men. Bay tô Jêsu kôba are bay ka ôbi li hen na, bay hôn bôri perañ né. Añ li wo bay jibiri ðej kirija bay ôrij wô uwôlij kwôlê sari a a derijni hen. Na dami wo asgarjê woj Rômê a gelé temare to Jêsu ma hen, menba, ôbi kôl iyôn ba: «Gawra wo na na, na Kema Emen bi tiri.»

Kirija Jêsu ða kelê kwôlê wôni gengij sari ba ôbi uwôge yiri Kema Emen. Uwôgê bi wo hen na, gel na wo gawra bi wo hen, Emen né biri dampare kêm men, né woj ðé bô jalê sa gawré men, kwôlij uwôlij kwôlê sarji a a men. Men, gel wo Jêsu ré na gawra tiri a men. Men, gijê wo yi gengij sa Jêsu na jé lêri hen.

Kwôni wo ðenjse magtubu to Mark hende to hen na, a henê wo engere kwôlê wo kôl iyôn ba: «I a na Jêsu ba?» hen bô a. Añ kwôlo jeré hôn ulê sara lew ba na. Já

dênsê magtubu to Mark kap kerê dema jerê henê geré wo Jésus ay men, i a ré na Jésus ba a men tô.

*Derê kwôlê wo Ja ôbi lij  
bijné batêm*

*(Mt 3: 1-12, Lk 3: 1-18, Ja  
1: 19-28)*

<sup>1</sup> Kwôlê wo Dôri wo gengijn sa Jésus Krist Kema Emen ayijn tôri mega hen iyônj.

<sup>2</sup> Mega \*ôbi kibi Emen \*Esay na li bô magtubu to Emen a tumô kôl iyônj ba:

«Toy, nôbi Emen en jé mana wujê tumôm a bi ré ô janê geré wom.

<sup>3</sup> Na tôô ôbi ulê béré wo ôm derô gwôlê kôl iyônj ba:

«Nanênge geré wo Kelma men, janênge kam geré kari bi ô derôre a men.» »

<sup>4</sup> Na hen iyônj a Ja ré so aj ôbi lij bijné batêm derô gwôlê men, uwôlij béré kôl iyônj ba: «Belênge cêgernge bijn têrijn aj ken li batêm aj bi Emen né dijn bôri jalé sa têrijn tonje a.»

<sup>5</sup> Bijné ka bô emê wo Judé kêm naj ka Jérusalêm ôrji sa pôn pôn ligiri a. Bijné bay ka hen tô tô têrijn toji ta aj ôbi lij batêm bô cér wo Jurdê bi wo hen a.

<sup>6</sup> Ja tôbe bargay ka bay li naj gusiri jambal men, ôbi ha tô bôri naj arijn a men. Ari emêri na cérê men, timne a men. <sup>7</sup> Ôbi uwôl béré kôl iyônj ba: «Kwo a era cêgen a hen na, néé

wori gôlij kunjê men, en nêmen dengé terê ganji garbê kap têri ré a men. <sup>8</sup> Nôbi, en lênge batêm na naj kam nijba, ôbi ba a lênge batêm naj Tunu toj hendi bô bôre.»

*Batêm to Jésus*

*(Mt 3: 13-17, Lk 3: 21-22)*

<sup>9</sup> Na iyônj a, Jésus ré hena Najarêt bô emê wo Galilé aj bijn Ja liri batêm bô cér wo Jurdê. <sup>10</sup> Kirijna Jésus so bô kam a na, ôbi gel derômaraj bôlij aj Tunu toj hendi bô bôre yi mega derare iyônj herbo sari a. <sup>11</sup> Aj tô kwôni ôm derômaraj a kôl iyônj ba: «Ju na Keman, en purem damaj men, en li yi derê wô sam damaj a men.»

*Sidan sél Jésus*

*(Mt 4: 1-11, Lk 4: 1-13)*

<sup>12</sup> Kirijn bay ka hen na, Tunu toj hendi bô bôre dô tumô Jésus ôrijn naj dî derô gwôlê. <sup>13</sup> Ôbi li wulê tôre pôrbu derô gwôlê menba, Sidan era sa séli. Jésus mô perê tanare to noni nijba, \*manê ka derômaraj a sa li naj dî.

*Jésu uwôge bay tôri ka  
tumô pôrbu*

*(Mt 4: 12-22, Lk 4: 14-15,  
5: 1-11)*

<sup>14</sup> Kirijna bay bu Ja uwôl dangay a na, Jésus ô bô emê wo Galilé. Ôbi uwôl béré Kwôlo Dôri wo hena ligi Emen a. <sup>15</sup> Aj ôbi kôl iyônj ba: «Kirijn kô nijn aj \*emê iyére to Emen era dâ

nij. Dénge jé lêrenge wo habij hen ba, aɲ ken bêngge bônrgge sa Kwôlo Dôri a.»

16 Kirija Jésu ô kibi cér wo Galilé na, ôbi gel Simô naɲ yêni André ka na bay uré hen urji kuyê naɲ bera. 17 Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Eranje tôn a aɲ na bêngge ka yé bay uré bijné ben.»

18 Kirij bay ka hen na, bay déɲ bera toji aɲ, aɲ ôrji tôri a.

19 Kirija Jésu ô kelanɲ dê menba, ôbi gel si \*Jak naɲ yêni Ja kaɲ kami gawra wo bay uwôgeri Jébédé môrji bô bato ɲanji bera toji. 20 Kirij bay ka hen na, ôbi uwôgeji menba, bay déɲ ibarji Jébédé hen naɲ bay jé kari bô bato a aɲ ôrji tô Jésu a.

*Jésu dage tunu to habij  
(Lk 4: 31-37)*

21 Bay ôrji a sa iyé Kapêrnayôm. Aɲ naɲ sa \*sa merê ta a menba, Jésu ô bô \*iyéy dapare a ô gelij bijné are. 22 Tiniji ge kay sa derê kwôlê wo Jésu dô hen wôsa ôbi iyêl mega kelma dîba yi mega \*bay derê tô tô to Emen hen né.

23 Kirij bay ka hen na, bô iyéy dapare hende to hen na, gawra wo pônî wo tunu to habij yi bôri a hen soo ira. 24 Aɲ hende kôl iyôn ba: «Wuge! ju gey na mi yirni a ba? Jésu wo Najarêt. Ju era na wô mênêni. En hôn ju na i ba, ju na kwôni wo yi naɲ jengêri gay wo Emen a jori.»

25 Jésu ône kôl iyôn ba: «Wôm tôn aɲ mu séɲ bô gawra bi wo hen.»

26 Menba, tunu to habij hende to hen séɲ bôri a aɲ liri ôbi ka kula men, gwôrêri men. 27 Bijné kêm hare gaɲ, aɲ bay engerij yirji na ba ré na mi a ré yé hen iyôn ba. Derê kwôlê wo kôrbi wo na ba, ré na kwo naɲ néé. Wôsa gawra bi wo hen ay tôô bijn tunu to habij menba, hende biri kwôlê.

28 Aɲ hini emê wo Jésu ôm gôrij kirij kêm bô emê wo Galilé.

*Jésu berare bay ômpare  
kwône*

*(Mt 8: 14-17, Lk 4: 38-41)*

29 Kirija Jésu men, Simô men, André men, soji bô iyéy dapare a na, bay ôrji iyé si Simô naɲ André aɲ si Jak naɲ Ja kôba naɲ ci men. 30 Wulê bi wo hen na, mari Simô kal dere aɲ yi ira menba, bay kôlij Jésu kwôle. 31 Jésu ô kirij ka hende yij ya hen, aɲ fu kôbre buru hena ta, menba, hende berare aɲ hende li angaɲ emê biji.

32 Kirija tare kurij nij menba, bijné ka sa iyére hende to hen eraɲji naɲ bay ômpare kêm men bijné ka tunu to habij yi bôrji a hen a men bijn Jésu. 33 Aɲ bijné kêm ka sa iyére hende to hen dapji tumô iyére to Jésu môrij ya hen. 34 Jésu berare bijné kêm ka naɲ ômpare to gay gay to gelij tirji gusij hen men, ôbi dage tunu to habij bô bijné ka pônî a a

men. Nijba, Jésu jôrij tunu to habij iyêlê wôsa hende hôni dô.

*Jésu uwôl béré nañ kirij kirij bô emê wo Galilé (Lk 4: 42-44)*

<sup>35</sup> Kirija kirij ba hende durum durum tô na, Jésu hena si nô ô wolé derô gwôlê ô uwôbê añ uwôl Emen. <sup>36</sup> Simô nañ bijné ka mô nañ dî hen siji ô wogeri, <sup>37</sup> añ uwogjñi. Bay kôli iyôn ba: «Bijné kêm wogem.»

<sup>38</sup> Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Na erênge nañ sa iyére iyére bi na erê ulê béré yañ men. Na wô bi wo hen a ené soñ nô wolé hen.»

<sup>39</sup> Añ Jésu ô gôr bô emê wo Galilé uwôlij béré bô iyéy dapare a men, dagij tunu to habij a men.

*Jésu berare ôbi terbare (Mt 8: 1-4, Lk 5: 12-16)*

<sup>40</sup> Gawra wo pônî wo \*terbare liri era ligi Jésu a añ kurij tôñ di tijare tumôri a añ uwôli ré bô tu ja tori añ kôli iyôn ba: «Hena jeré gey ba já beraren.»

<sup>41</sup> Jésu jé kôbri hebijñi añ kôl iyôn ba: «Ew, en gey bi terbare tom hende to hen ré dôrij sam a.»

<sup>42</sup> Kirija Jésu kôli hen iyôn na, terbare dôrij sa gawra bi wo hen, lew, menba, ôbi berare. <sup>43</sup> Jésu dageri añ nayri añ kôli kwôlê wo iyêre kôli iyôn ba: <sup>44</sup> «Kôlij kwôni kwôlê wôni ré, nijba, ju ô gelij ôbi bê kwôbe yem añ ju li sarga nañ tôô to \*Moyis na añ hen añ bi bay ré gel wo

jeré na kwo séli tumô Emen a.»

<sup>45</sup> Nijba, kirija ôbi terbare ô na, ôbi ay tô kôlij bijné kêm, añ li wo Jésu nêem erê sa iyére tôni a ba wo bijné ré hôn né ba nañ. Jésu dîbu sêd nono añ bijné sooro gay gay era ligiri a.

## 2

*Jésu berare ôbi merayê (Mt 9: 1-8, Lk 5: 17-26)*

<sup>1</sup> Wulê sem cêgê menba, Jésu bulo hera Kapêrnayôm. Bijné toy mega wo ôbi ré ira hen ya. <sup>2</sup> Menba, kwônê bijné dapji añ li wo kirij dê iyôn kôba nañ men, já uné kibi iyére to ôbi môrij ya hen né a men. Menba, Jésu ay tô derê tô kwôlo Emen biji. <sup>3</sup> Bay erañ nañ gawra wo meray bij Jésu, bijné pôrbu a ayari erañ. <sup>4</sup> Nijba, bay nêem sañ nañ dî ligi Jésu a ré, sa kibi kwônê bijné. Menba, bay surge sa iyére dên a kirij ka Jésu dîbij ya hen añ herbijñi ôbi merayê nañ jaare to ôbi yi sara hen. <sup>5</sup> Kirija Jésu gel ayê bôô woji hen iyôn menba, ôbi kôlij ôbi merayê bi wo hen iyôn ba: «Melapnen, têrij tom dôrij sam a.»

<sup>6</sup> Kirij bay ka hen na, \*bay derê tô tôô to Emen kôba môrji ya men. Bay erem kwôlê bôrji a <sup>7</sup> iyôn ba: «Wô mi a gawra wo hen ré iyêl hen iyôn ba? Ôbi tiiré na Emen. I a na ôbi dé bôri jalê sa têrij a ba? Emen pôn nêñ

a na ôbi dé bôri jalê sa têriṅ lê gawra.»

<sup>8</sup> Kirijna bay erem hen iyôn na, Jésu hôn kwôlo yi bôrji a niṅ aṅ kôlji iyôn ba: «Wô mi a kené erem kwôlé wo hen iyôn bôrṅge a ba? <sup>9</sup> Kôlji ôbi merayê <Têriṅ tom dôriṅ sam a> a derê kelê lew, laba kôli <Hena ta ay jaare tom aṅ ju ô> a derê kelê lew dī ba? <sup>10</sup> Haw hen, ka henê wo nôbi \*Kema Gawra ené ôriṅ naṅ néé sa terare a nà, wô dôriṅ têriṅ sa bîné.» Menba, ôbi kôlji ôbi merayê na iyôn ba: <sup>11</sup> «En kôlem, hena ta ay jaare tom ôriṅ iṅ.»

<sup>12</sup> Menba, kirij bay ka hen, ôbi hena ta aṅ ay jaare tori lew siṅ nô. Kirij bay ka hen tu bîné kêm na sari a. Tiniji ge kay aṅ bay ay kibi Emen kôl iyôn ba: «Sa pôn nini gel aṅga geliṅ hen iyôn né kwôy.»

### *Jésu uwôge Lébi*

*(Mt 9: 9-13, Lk 5: 27-32)*

<sup>13</sup> Jésu si nô si kwa cér wo dami a. Bîné kêm era yiri a aṅ ôbi halji. <sup>14</sup> Kirijna Jésu ô tô geré menba, ôbi gel Lébi, woṅ kema Alpé, mô kini engé wôgê sa gasugo a menba, Jésu kôli iyôn ba: «Era tòn a.» Menba, ôbi hena ô tôri a.

<sup>15</sup> Jésu naṅ bay tôri ômji are iyé Lébi a menba, \*bay engé wôgê kwône naṅ bay lê têriṅ môriṅ ya naṅ ci men. Sa hende to hen na, bay kwône kôbji tôri. <sup>16</sup> Bay derê tô tô to Emen kaṅ bay tô Parisinêné gelji wo Jésu

ôm are naṅ bay engé wôgê men, naṅ bay lê têriṅ a men, menba, bay kôlji bay tôri iyôn ba: «Wô mi a Jésu ré ôm are naṅ bîné bay ka iyôngi hen ba?»

<sup>17</sup> Kirijna Jésu toy kwôlé wo bay kôl hen menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Na bîné ka ômiṅ a geyé dôktôr dība na ka berari a geyé dôktôr ré. En era sa terare a nà, na wô uwôgê bîné ka dôrnê ré, niṅba, en era na wô uwôgê bay lê têriṅ dī.»

*Kwôlo gengiṅ sa beré yi sa emê a*

*(Mt 9: 14-17, Lk 5: 33-39)*

<sup>18</sup> Kirij bay ka hen na, bay tô Ja ôbi lê batêm naṅ bay tô Parisinêné jôriṅ bôrji kurôn wôsa ayê bôô woji. Bîné ka pôni era sa engeriṅ Jésu iyôn ba: «Wô mi a bay tô Ja ôbi lê batêm naṅ bay tô Parisinêné ré jôriṅ bôrji kurôn wô sa ayê bôô woji menba, bay tom jôbi ba, li hen iyôn né wô mi ba?»

<sup>19</sup> Jésu uwôlji sara iyôn ba: «Bîné ka era kini kurô hen ba ka dé bi bay ré jôriṅ bôrji kurôn kirijna ôbi iyéy kurô ba ya naṅ ci tô hen ba? Hena ôbi ré mô naṅ ci ba ya tô na, bay a nêmé kaṅ emê ré. <sup>20</sup> Wulê wo bay a derê ôbi kurô perêri a aṅ hen na, na wulê bi wo hen a bay ré jôriṅ bôrji kurôn.»

<sup>21</sup> «Kwôni ayrê bargay ka kôrbi uwôliṅ tu ka ôli sa pôn ba? Hena kwôni ré ay bargay ka kôrbi uwôliṅ tu ka ôli na, bargay ka ôli hen

na, a yêgijn a tumô tumô.  
<sup>22</sup> Kwôni a bê care to kôrbi  
 bô gwolé woɲ ariɲ wo ôli a  
 ba? Hena ré na iyôɲ na, care  
 hende to hen a anê gwolé bi  
 wo hen. Aɲ care men gwolé  
 a men na, na aɲga a mênij  
 kêm. Dô wo care to a wubé  
 tô hen na, bi biɲ bô gwolé wo  
 kôrbi a.»

*Kwôlo gengijn sa sa merê  
 ta*  
 (Mt 12: 1-8, Lk 6: 1-5)

<sup>23</sup> Sa to pôni a na sa \*sa  
 merê ta menba, Jêsu naɲ bay  
 tôri ôrji si bô yagê kaw ka  
 bay uwôgeji blé hen, menba,  
 bay tôri pôy sa kaw bay  
 ka hen kôbriji a ôriɲ ta.  
<sup>24</sup> Menba, Parisiɲêɲê kôliɲ  
 Jêsu iyôɲ ba: «Wô mi a, bay  
 tôm ré li aɲga tôô to \*Moyis  
 jô lê naɲ sa merê ta hen ba?»

<sup>25</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôɲ  
 ba: «Na ken dêɲse kwôli  
 aɲga kelma Dabid na li  
 kirija bay ôriɲ naɲ aɲgaɲ  
 emê ré aɲ kurôɲ na liji naɲ  
 biɲé kari hen né ba? <sup>26</sup> Ôbi  
 na si bô \*iyéy Emen a wulê  
 wo Abiyatar na na ôbi bê  
 kwôbe wo dami hen, aɲ  
 kelma Dabid naɲ biɲé kari  
 ômji mapa bi wo bay tibij  
 Emen hen. Mapa bi wo  
 hen, na yi gengijn sa bay bê  
 kwôbe mera hen ba, na li  
 iyeɲ ba?»

<sup>27</sup> Menba, Jêsu hô kôlji  
 iyôɲ ba: «Na Emen a biɲ  
 gawra sa sa merê ta dîba,  
 Emen na dî gawra bi ré uwôl  
 hini emê sa sa merê ta a ré.  
<sup>28</sup> Hen iyôɲ na, nôbi Kema

Gawra ena Kelma sa sa merê  
 ta men.»

### 3

*Gawra wo kôbri ma*  
 (Mt 12: 9-14, Lk 6: 6-11)

<sup>1</sup> Jêsu hô bô \*iyéy dapare.  
 Gawra wo pôni wo kôbri ma  
 mô ya. <sup>2</sup> Biɲé ka mô ya hen  
 bô Jêsu ciré gelé sé ôbi ré  
 berarê gawra bi wo hen naɲ  
 sa \*sa merê ta wô uwôliɲ  
 kwôlê sari a. <sup>3</sup> Menba, Jêsu  
 kôliɲ gawra wo kôbri ma bi  
 wo hen iyôɲ ba: «Hena ta ju  
 era sa dèbe derôre a na.»

<sup>4</sup> Menba, Jêsu engeriɲ  
 biɲé ka dèbe naɲ dî hen  
 iyôɲ ba: «Lê derê men, lê  
 habré men naɲ sa sa merê ta  
 a ba, na kwo yôɲ a derê ba?  
 Berarê kwôni laba deréri dî  
 ba?»

Menba, bay mô wôm  
 sidij. <sup>5</sup> Jêsu bôriɲ pôn pôn  
 naɲ bô tarê men, naɲ tu ja  
 a men, wô kibi bô dengelé  
 woji. Menba, Jêsu kôliɲ ôbi  
 kôbi ma bi wo hen iyôɲ ba:  
 «Jé kôm.» Menba, ôbi ay  
 kôbri ta menba, kôbri bi wo  
 hay hen hô dô hôriɲ kini a.  
<sup>6</sup> Kamaɲ Parisiɲêɲê siji nô  
 bô iyéy dapare a aɲ wogéji  
 geré naɲ biɲé ka kelma  
 \*Hérôd wô deré Jêsu.

*Kwônê biɲé era ligi Jêsu a*

<sup>7</sup> Jêsu naɲ bay tôri dôriɲ  
 yirji wolé kibi cér wo Galilé.  
 Biɲé kwône ka hena sa  
 iyére to Galilé men, ka hena  
 sa iyére to Judé biri ôriɲ.  
<sup>8</sup> Ka hena Jérusalêm men,  
 ka hena sa iyé Idumé men,  
 ka hena si cêgi cér wo bay

uwôgeri Jurdê hen naŋ ka hena sa iyé Tir a naŋ sa iyé Sidôn. Bijné kwône era ligiri a wôsa bay toy kwôli are kêm ka ôbi li. <sup>9</sup> Jêsu kôlij bay tôri bay ré bu sa tê bato biri wô wo kwônê bijné ma ré dirêri. <sup>10</sup> Jêsu li hen iyôn wôsa ôbi berare bijné gaŋ niŋ, aŋ ka ôriŋ naŋ ômpare yirji a hen nôgeriŋ yirji si ligiri wô hebé yiri aŋ ciré uwônŋ gelé. <sup>11</sup> Kirina tunu to habiŋ gel Jêsu, menba, cibji gubarji tumôri a aŋ kôl kaŋ a ta kôl iyôn ba: «Ju na Kema Emen na tiri.» <sup>12</sup> Menba, Jêsu fanji dô bi bay ré li bi bijné ré hôn wo diré na i ba ré pa pa.

*Jêsu tô bay tôri ka môj kibi wôô hen*  
(Mt 10: 1-4, Lk 6: 12-16)

<sup>13</sup> Jêsu hena ô si sa keram a. Ôbi uwôge bijné ka ôbi tôrji aŋ bay eraji ligiri a. <sup>14</sup> Aŋ tô môj kibi wôô perêrji a aŋ uwôgeji bay jé men, bay ré ba naŋ dî aŋ ôbi jéji ô ulê béré. <sup>15</sup> Men, bi bay ré uwôn néé wô dagiŋ tunu to habiŋ.

<sup>16</sup> Impê ka môj kibi wôô ka Jêsu tôrji hen na, heniji a na: Simô, Jêsu biri hini wo dangi ré na Piyêr. <sup>17</sup> Si \*Jak naŋ yêni Ja kaŋ kam Jêbédé Jêsu biji hini ré na Bowanêrjês, iyayriri na «enê emen». <sup>18</sup> Jêsu uwôge André, Pilip, Bartélémi, Matiyé, Tomas, Jak woŋ kema Alpé, Tadé, Simô woŋ kema iyére hen <sup>19</sup> naŋ Judas Iskariyôt wo a sa derê tumô

bay bayi Jêsu aŋ bi bay ré sa biri hen.

*Balê Jêsu dôri ôriŋ wolé*

<sup>20</sup> Menba, Jêsu bulo hera ô ira menba, kwônê bijné hô daŋji sôn aŋ li wo Jêsu naŋ bay tôri uwonji kini emê ani ré kwôy. <sup>21</sup> Kirina bay gel yi hen iyôn na, balê Jêsu sa dôri ôriŋ wôsa bay kôl iyôn ba: «Ôbi gal.»

*Jêsu uwôl kwôlê sa kwôlo bay uwôli sari a hen*

<sup>22</sup> Menba, bay derê tôô to Emen ka hena Jérusalêm kôlji iyôn ba: «\*Béyêljêbul mô bôri a, na kelma wo tunu to habiŋ hende to hen a biri néeri aŋa ôbi ré dagiŋ tunu to habiŋ.»

<sup>23</sup> Jêsu uwôge bijné ligiri a aŋ kôlji kwôlê naŋ gwsore kôl iyôn ba: «Sidan sa pôn dagerê yiri sôn ba? <sup>24</sup> Hena bijné ka bô emê iyére tôni a ré kariŋji aŋ sêŋji ba, emê iyére hende to hen a yé sem né. <sup>25</sup> Hena bijné ka pôn bô ira kariŋji aŋ sêŋji ba, bô iyére hende to hen a yé sem né. <sup>26</sup> Hena Sidan né sêŋ naŋ yiri gaŋ na, néé wori a naŋé.»

<sup>27</sup> «I a nê mê wô piyé kibi geré wo ôbi néé aŋ siŋ ira ô pôriŋ aŋgari ba? Hena kwôni ré gey lê hen iyôn na, ôbi a harêri tumô pa dem aŋa ré diŋ yiri pôriŋ aŋgari tô.»

<sup>28</sup> «Na tu kwôlê a ené ena kelêŋge hen, têriŋ to bijné kêm men kirina bay a kelê kwôlo habiŋ gengiŋ sa Emen a men na, têriŋ toji

hende to hen a dôriɲ sarji a. <sup>29</sup> Niɲba, i i wo kôl kwôlo habiɲ gengiɲ sa Tunu toɲ hende bô bôre na, têriɲ tori hende to hen a dôriɲ né yôd. Wôsa na têriɲ to yi naɲ kunu a ôbi ré li hen.» <sup>30</sup> Jêsu kôl hen iyôɲ, wôsa bay kôl tunu to habiɲ ré yi bôri a.

*Yoo Jêsu naɲ yêniêri*

*(Mt 12: 46-50, Lk 8: 19-21)*

<sup>31</sup> Yoo Jêsu naɲ yêniêri saji aɲ ðibiɲi nô, bay jé uwôge Jêsu. <sup>32</sup> Kwônê ðiɲé mô méeri ta menba, bay kôli: «Ju toy, yom naɲ yêniêri ðibiɲi nô hen ya. Bay geyem.»

<sup>33</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôɲ ba: «Bijé ka yôɲ a na yon men, yêniêri men ba?»

<sup>34</sup> Menba, Jêsu bô kwônê ðiɲé ka mô tôɲ kwari a hen aɲ kôbji, menba, ôbi kôl iyôɲ ba: «Berêɲge nà, ken gel kwônê ðiɲé ka yi hen na, bay a yé mega yon men, yêniêri men iyôɲ. <sup>35</sup> Kwôni wo li aɲga Emen gey hen na, ôbi a na yênen men, yêren men, yon men.»

## 4

*Gwosoy kwôlo gengiɲ sa ôbi cé*

*(Mt 13: 1-9, Lk 8: 4-8)*

<sup>1</sup> Jêsu hô ay tô geliɲ ðiɲé are kibi céri wo Galilé. Kwônê ðiɲé era sa ðaɲ ligiri a, aɲ li wo ôbi ðayi mô bô bato wo yi bô céri a hen, aɲ tô kwônê ðiɲé ka ba hen ðibiɲi terare a ða kwa céri a. <sup>2</sup> Jêsu geliɲ kwônê ðiɲé are dé dé

naɲ gwosoy kwôlê gay gay. Ôbi kôlji iyôɲ ba:

<sup>3</sup> «Toyêɲge, sa to pôni gawra wo pôni si ô wô wusé kaw bô yagê wori a. <sup>4</sup> Kirija ôbi wuse kaw bay ka hen iyôɲ na, kwa ka pôni heriɲ bêɲgê geré aɲ ciré sa gôl ôm. <sup>5</sup> Kwa ka pôni heriɲ kirij kaɲ jerew a niɲba, terare to wurôbi to hanêre ré ôriɲ tôɲ ba naɲ. Menba, bay si lew haji, <sup>6</sup> niɲba, kirija tare jôriɲ, menba, jubu gaɲ aɲ kaw bay ka ré heriɲ kirij kaɲ jerew a hen na, ma wôsa hanêri ô kelan né. <sup>7</sup> Kwa ka pôni heriɲ perê gesem a. Kirija bay si, menba, gesem bi wo hen yêri aɲ sarji si ré. <sup>8</sup> Kwa ka pôni heriɲ terare to dôri a aɲ si dô men, ðebe dô men, yê dô a men. Sa ka pôni gusiɲniɲi ô tôre subu, ka pôni tôre jii men, ka pôni ô arew men.»

<sup>9</sup> Menba, Jêsu kôl iyôɲ ba: «Kwôni wo mari ya wô toyiɲ kwôlê bi wo hen ba, bi toy.»

*Wô mi a Jêsu ré kôl kwôlê naɲ gwosore ba?*

*(Mt 13: 10-17, Lk 8: 9-10)*

<sup>10</sup> Kirija kwônê ðiɲé ôriɲ ta niɲ menba, bay tô Jêsu ka môj kibi wôô hen naɲ ka ðaɲgi ka méeri hen, eɲgeriri kwôlê gengiɲ sa gwosore to ôbi ré iyêlji hen.

<sup>11</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôɲ ba: «Kwôɲge kenbay ba, Emen bêɲge ken hôn aɲga gengiɲ sa emê iyêre tori ka yi kini uwôbêri a hen. Niɲba, ðiɲé ka ba nô hen ba, toy na bô



gwsore a. <sup>12</sup> Are bay ka hen yi hen iyôn aṅ bi «kirija bay ré bô kirij ba, bay ré gel ani ré men, kirija bay ré toy kwôlê ba, bay ré hôn bôri ré men. Yi hen iyôn wô wo bay ma ré ayê bôri aṅ bi têriṅ toji ré dôriṅ iyôn né.» »

*Jésu dô bô gwsore to ôbi cé kaw hen*

(Mt 13: 18-23, Lk 8: 11-15)

<sup>13</sup> Jésus hô kôlji iyôn ba: «Ken hôn bô gwsoy kwôlê wo hen né ba? Ka lê iyeṅ a kené henê tô gwsore to dṅgi to ba hen ba?

<sup>14</sup> Ôbi wusé kaw, wuse kwôlo Emen. <sup>15</sup> Bijné ka yi mega bēngê geré ka kaw herij ya hen na, na bijné ka toy kwôlê bi wo hen menba, Sidan era lew sa mēne kwôlê wo bay ré toy hen bôri a aṅ.

<sup>16</sup> Bijné ka yi mega kirij kaṅ jerew ka kaw herij ya hen na, na bijné ka toy kwôlê bi wo hen, menba, enge naṅ yi derê. <sup>17</sup> Nijba, bijné bay ka hen na, hanêriṅ naṅ men, bay debe sa têriṅ a sem né a men. Aṅ kirija aṅgaṅ bô emê kuriṅ sarji a ley, bay gilji gusiṅ ley, wô kibi kwôlê bi wo hen na, bay herij.

<sup>18</sup> Bijné ka yi mega kirij kaṅ gesem ka kaw herij ya hen na, na bijné ka toy kwôlê bi wo hen, <sup>19</sup> nijba, ermé kwôlo sa terare a nà men, kwôli aṅgaṅ uné men, ermé sa doṅ aṅga gay gay a men na, yêr kwôlê bi wo hen duu aṅ li ani ré. <sup>20</sup> Bijné ka yi

mega kirij ka dôri ka kaw herij ya hen na, na bijné ka toy kwôlê bi wo hen aṅ ay lij jé sara, bay yi mega kaw ka uwon kirij ka dôri iyôn. Bay toy kwôlê bi wo hen men, bay enge aṅ lij ariri a men. Aṅ ka pôni gusiṅniṅ ô tôre subu men, ka pôni tôre jii men, ka pôni ô arew men.»

*Gwsoy kwôlo gengij sa lampa*

(Lk 8: 16-18)

<sup>21</sup> Jésus hô engeriji iyôn ba: «Kwôni dī tare bô lampa aṅ emné gwore sara réba déré tô kalan a sa pôn ken gel ba? Hena ôbi ré dī tare a bô lampa ba, na wô teré ta gurô pal a ré ba? <sup>22</sup> Wôsa aṅga yi kini uwôbêriṅ a ba, a sa yé tu wolé men, ka kwôni hôn né tô ba, a sa yé tu tare a nô men. <sup>23</sup> Hena kwôni ré naṅ mari wô toyij kwôlê wo en kôl hen na, bi toy.»

<sup>24</sup> Jésus hô kôlji iyôn ba: «Dēngge tu melênê sa yernge a wôsa kwôlê wo ken toy a. Gway wo ken ay gengij are bi hen a Emen né hô gengij bēngge hôriṅ, dô réba a dē kwo na ken lij megêrna hen sôn. <sup>25</sup> Wôsa kwôni wo naṅ uné ba, bay a hô biri a sara. Nijba, kwo ari uné kari lôg hen na, bay a deré bay ka lôg hen kôbri a aṅ sôn.»

*Gwsoy kwôlo gengij sa kay cé ka si sa kibriji*

<sup>26</sup> Jésus hô kôlji iyôn ba: «\*Emê iyére to Emen na, yi mega gawra wo ô wusé kay cé bô yagê iyôn. <sup>27</sup> Kirija ôbi

yi kum yoyre men, hena ta tô kirij men na, ôbi hôn na ba kaw ka diré wusu hen ré si iyeŋ ba men, ré đubu iyeŋ ba a men ba, ôbi hôn né. <sup>28</sup> Terare bi kay cé gwôbe aŋ đubu cêgeri wori ba, kaw si sa, cêgeri wori sôŋ sa kaw bay ka hen yi gusij. <sup>29</sup> Aŋ kirija sa kaw né nij na, bay jé bay walêrji sa wal wôsa na tay walêrji nij.»

*Gwosoy kwôlo gengij sa gusij ilew*

(Mt 13: 31-32, Lk 13: 18-19)

<sup>30</sup> Jésu hô kôl iyôŋ ba: «Emê iyére to Emen na, na gengére naŋ mi pôn ba? Na mi a nana ayê gengij ba? <sup>31</sup> Emê sa iyére to Emen na, yi mega gusij iluw iyôŋ. Kirija kwôni ciji na, bay dê gôlij gusij anga kêm ka terare a na. <sup>32</sup> Nijba, kirija kwôni ciji na, bay si aŋ đubu aŋ yi gurô wo dami gôlij sa gurô ka bijé ban hen, aŋ kôbri gaŋné aŋ li wo ciré ka derômaran a kêm sa li gwoné woji ya.»

<sup>33</sup> Na naŋ gwosoy kwôlo gay gay bi wo hen a Jésu uwôlij béré. Ôbi kôl hen iyôŋ aŋ bi ka debe toy hen, ré hôn dô. <sup>34</sup> Jésu kôlji kwôlé wôni ba ulê gwosore bô ré. Nijba, kirija ôbi na pini naŋ bay tôri na, ôbi dôrji tô gwosore hende to gay gay hen.

*Jésu jôrij kal geré*

(Mt 8: 23-27, Lk 8: 22-25)

<sup>35</sup> Wulê bi wo hen na, Jésu kôlij bay tôri iyôŋ ba: «Na

dayêŋge tera cér wo dami hen.»

<sup>36</sup> Bay đéj kwônê bijé menba, bay tôri ôrij naŋ dî bô bato a wo ôbi môrij hen, bato ka đanji kwône kirij bay ka hen. <sup>37</sup> Kirij bay ka hen na, kal wo dami ge aŋ di kam bi a bô bato aŋ li wo kam wôn bôri. <sup>38</sup> Menba, kirij bay ka hen Jésu gesel sari yij kum si tô bato yaŋ. Bay tôri eŋni aŋ kôli iyôŋ ba: «\*Rabi, ju gel wo naa mênij hen né ba?»

<sup>39</sup> Jésu eŋij tô kum a aŋ ône kal naŋ néeri men, kôlij cér iyôŋ ba: «Cér wôm tôŋ.» Menba, kal dî geré ba men, kirij iyer iyêêr a men. <sup>40</sup> Menba, Jésu kôlij bay tôri iyôŋ ba: «Wô mi a kené hare hen iyôŋ ba? Wô mi a kené bi bônŋe sa Emen a ré ba?»

<sup>41</sup> Kirij bay ka hen na, harê wo dami liji men, tiniji ge kay a men aŋ bay kôl perêrji a iyôŋ ba: «Gawra wo nà, ná kwo iyenŋi a kal naŋ cér kôba, ré biri kwôlé hen ba?»

## 5

*Jésu berare gawra wo tunu to habij yi bôri a*

(Mt 8: 28-34, Lk 8: 26-39)

<sup>1</sup> Bay era sa bij cêgi cér wo bô emê wo Gérasénijê. <sup>2</sup> Menba, Jésu herbe tôŋ menba, gawra wo pôni so si sa kampê iyôŋ, aŋ era ligiri a. Na gawra wo tunu to habij mô bôri a. <sup>3</sup> Gawra bi wo hen na, kini merêri na sa kampê aŋ kwôni nêmerêri harêri naŋ gaŋgi musure

ré. <sup>4</sup> Wôsa bay ulêri ganġi musure têri a men kôbri a men. Nijba, ôbi ka ganġi musure hende to hen aġ. Aġ kwôni nê m wo a berêri bij né. <sup>5</sup> Sa pôn pôn ôbi mô sa kamjê men, sa keramjê men, karê kula men, walê yiri naġ jerew a men.

<sup>6</sup> Kirijna ôbi gel Jêsu ke-laġ menba, guro aġ sa cubu gubari tumôri a. <sup>7</sup> Menba, ka kula naġ néri kôl iyônġ ba: «Ju gey mi yen a ba, Jêsu Kema Emen wo ta, en uwôlem naġ hini Emen, gelen gusij né.»

<sup>8</sup> Ôbi kôl hen iyônġ wôsa Jêsu kôl iyônġ ba: «Tunu to habij si aġ bô gawra bi wo hen.»

<sup>9</sup> Menba, Jêsu enġeriri iyônġ ba: «Henem na i ba?» Menba, ôbi kôl iyônġ ba: «Henen na kwônê bijé, wôsa nini kwône.»

<sup>10</sup> Menba, ôbi kôlij Jêsu iyônġ ba: «En uwôlem dage tunu to habij hende to hen aġ bô emê woni a.»

<sup>11</sup> Kirij bay ka hen na, da kwa keram a na, kwônê gwôsijô ka ô m are dëbiji ya.

<sup>12</sup> Tunu to habij hende to hen uwôlij Jêsu kôl iyônġ ba: «Nini uwôlem dagêni bê bô gwôsijô ka dëbu hen.»

<sup>13</sup> Jêsu gey naġ ci sara. Aġ tunu to habij hende to hen siji ôrji bô gwôsijô bay ka hen, aġ li wo gwôsijô bay ka sak wô hen yêseraji ta sa keram a herijji bô kam a, aġ yiji kam maji kêm.

<sup>14</sup> Bay gemé gwôsijô bay ka hen ge ô kôlij bijé derô

ira men, kôlij bijé nono men, kwôli are bay ka hen, aġ bijé kêm ôrji gelé. <sup>15</sup> Bay era ligi Jêsu a aġ gel gawra wo na ôrij naġ tunu to habij bôri a hen. Ôbi mô tôġ men, tôbe bargay men, tiri iyer dô a men. Kirijna bay gel hen iyônġ, menba, harê liji. <sup>16</sup> Bijé ka ré gel anġa sa sa gawra bi wo tunu to habij na bôri a hen men, anġa sa sa gwôsijô hen a men hen na, bay ô dôrij bijé. <sup>17</sup> Menba, bijé kêm ay tô enġeré Jêsu ré si erêġ bô emê woji a.

<sup>18</sup> Kirijna Jêsu day bô bato a menba, gawra wo tunu to habij na bôri a hen, enġeriri dîré erê naġ dî. <sup>19</sup> Jêsu jôri aġ kôl iyônġ ba: «Ô ij tom ligi balêm a aġ ju kôlji kwôli anġa Kelma li naġ ju hen men, na iyeġ a ôbi ré bô tu ja tom ba men.»

<sup>20</sup> Ôbi ô aġ kôlij bijé naġ sa iyére iyére to tôre môġ hen kwôli anġa Jêsu ré li naġ dî hen aġ bijé kêm tiniji ge kay.

*Môni Jayrus naġ iyore top hende ômjare*

(Mt 9: 18-26, Lk 8: 40-56)

<sup>21</sup> Jêsu day naġ bato ô si cêgi cér menba, kwônê bijé hô danġi ligiri a. Jêsu mô na kibi cér a. <sup>22</sup> Kirij bay ka hen menba, gawra wo pôni kwo bay uwôgeri Jayrus. Ôbi na kelma woġ sa \*iyéy danare to pôni. Kirijna ôbi gel Jêsu menba, ôbi cubu gubari tumôri a, <sup>23</sup> aġ uwôli

kôl iyôn ba: «Môpnen to dê ta ma, era ju sa uwôl kôm sara bi hende gôl ben, aɲ bi hende wôl sum sa terare a na.»

<sup>24</sup> Jêsu hena ô naɲ dî menba, kwônê bîné ô tôri a aɲ nôgeriɲ yirji.

<sup>25</sup> Kirij bay ka hen na, iyore to pônî kwôbe ô yere a li elê môj kibi wôô. <sup>26</sup> Hende li tu ɲa gaɲ kirija bîné gay gay woge geré ciré berarêre men, hende mêne kôbre gaɲ a men, niɲba, hende berare ré. Yere hô lere ôriɲ tumô tumô. <sup>27</sup> Iyore hende to hen toy kwôli Jêsu naɲ aɲga ôbi li hen menba, hende era perê kwônê bîné si cêgeri aɲ hende hebe bargay kari. <sup>28</sup> Wôsa hende kôl bôre a iyôn ba: «Hena ené hebe bargay kari mera kôba, na berarê senje.» <sup>29</sup> Kirij bay ka hen na, kwôbe wo na ô yere a hen na, naɲ aɲ yere gware aɲ hende berare. <sup>30</sup> Jêsu bô mega kwa nééri ré dôri menba, ôbi bul hô perê kwônê bîné aɲ kôl iyôn ba: «Na i a hebé bargay kaɲê ba?»

<sup>31</sup> Menba, bay tôri kôli iyôn ba: «Ju gel kwônê bîné ka nôgerem hen né aɲ jeré kôl: «Na i heben ba?» »

<sup>32</sup> Menba, Jêsu bô kwari dîré gelé i a ré heberi hen ba. <sup>33</sup> Iyore hende to hen na, hare aɲ wuré wôsa hende hôn aɲga sa sara hen. Menba, hende era sa cubu gubare tumô Jêsu a aɲ kôli aɲga ré li are hen. <sup>34</sup> Menba, ôbi kôle iyôn ba: «Yêren,

ayê bôô woré gôliɲ naɲ mu, ô naɲ bô jalê aɲ bi ômpare toré hende to hen dôriɲ saré yôd.»

<sup>35</sup> Kirija Jêsu iyêl ba ya tô menba, bîné ka bô iyé kelma woɲ ôbi sa iyéy dapare hen saji sa kôliɲ kelma bi wo hen iyôn ba: «Môpnem na ma niɲ, menba, ju dôyré \*Rabi wô mi sôn ba?»

<sup>36</sup> Niɲba, Jêsu toy kwôlê bi wo bay kôl hen menba, ôbi kôliɲ kelma woɲ sa iyéy dapare hen iyôn ba: «Hare ré, bi bôm san a.»

<sup>37</sup> Jêsu jô wo kwônî ré biri niɲba, bîné ka ô naɲ dî a na Piyêr men, \*Jak naɲ yêni Ja men. <sup>38</sup> Bay saji iyé kelma woɲ ôbi sa iyéy dapare a. Kirij bay ka hen Jêsu gel wo bîné herage men, ka pônî sôm men, karêji kula a men. <sup>39</sup> Ôbi si bô ira aɲ kôliɲ iyôn ba: «Wô mi a kené herage gaɲ men, sômnê a men iyôn ba? Mône to nà ná, ma ré, hende yi na kum.»

<sup>40</sup> Menba, bay ayrêri. Kirij bay ka hen na, Jêsu dageji kêm nô aɲ ay iba mône naɲ yore men, bîné ka ré biri hen men, ôriɲ naɲ ci bô iyére to mône hende to hen yij ya hen. <sup>41</sup> Jêsu fu kôbi mône aɲ kôl iyôn ba: «Talita kum.» (Iyayriri na: «Mône hena ta, en kôlê.»)

<sup>42</sup> Kirij bay ka hen na, hende hena aɲ ô ta. Mône hende to hen na elêre na môj kibi wôô. Bîné ka dîbu ya hen na, tiniɲi ge kay damaɲ. <sup>43</sup> Jêsu kôliɲ iyôn ba, kwôlê wo hen na,

bay ré kôlij kwôni ré pa pa.  
Menba, ôbi kôlji bay ré bure  
anğan emê.

## 6

*Bijné ka Najarêt kap bê  
bôrji sa Jésus a*  
(Mt 13: 53-58, Lk 4: 16-30)

<sup>1</sup> Jésus erêj kirij bay ka hen an hô sa iyére tori a an bay tôri ôrji nağ di. <sup>2</sup> Kirijna sa \*sa merê ta nêmen menba, Jésus ay tô gelij bijné are bô \*iyéy dapare a. Kwônê bijné ka mô ya hen na, toy kwôlo ôbi kôl hen menba, tiniji ge kay an bay kôl iyôn ba: «Gelé anğa na ba, hena na yôn sôn ba? Tu melênê wo na ba, i a biri ba? Iyeğ a ôbi ré li gijnê wo yi iyôn ba?» <sup>3</sup> Jésus na ôbi albê gurô ré ba? Mari a na yori ré ba? \*Jak men, Josês men, Jud men, Simô a men a na yênêri ré ba? Yênêri kap yébé môrji perêrna nà ya ré ba?» Kirij bay ka hen na, ermé woji liji kwôy an bay kapni. <sup>4</sup> Menba, Jésus kôlji iyôn ba: «\*Ôbi kibi Emen na, kirij ka đanği a ba bay a biri kwôlê haji, nijba, sa iyére tori men, perê balêri a men na, bay biri kwôlê ré.»

<sup>5</sup> Kirij bay ka hen na, Jésus li anğan gijnê kani pôn né kwôy, nijba, ôbi berare bay ômpare ka pônî uwôlij kôbri sarji a. <sup>6</sup> Bê wo bay bi bôrji sari a ré hen na, đê sari.

*Jésu jé bay tôri ka môj kibi  
wôô hen*  
(Mt 10: 5-15, Lk 9: 1-6)

Jésu ô nağ sa iyére đa đa hen wô gelij bijné are. <sup>7</sup> Na hen iyôn a, ôbi ré uwôge bay tôri ka môj kibi wôô an jéji wôô wôô an biji néé bi bay ré dagij tunu to habij. <sup>8</sup> Jésus kôlji iyôn bay ré ay ani kani pôn kôbriji a ré. Bay ré ay saade wôni ré men, magela wôni ré men, selé tôni ré men, nijba bay ré ay na kwoore kôbriji a mera. <sup>9</sup> Bay ré dôbe garbê têrji a, nijba, bay ré tôbe bargay wôô wôô ré.

<sup>10</sup> Jésus hô kôlji iyôn ba: «Kirijna ken si bô iyére tôni a na, ken mô ya kwôy jéj kirijna ken ôrij ta. <sup>11</sup> Kirij ka yôn yôn ka ken ô ya ana bay ré berênge yirji a ré men, bay toy kwôlê kebrenge a ré a men na, ken gage beni têrnge. Ôbi a na anğan gelé ka a ulê kwôlê sarji a.»

<sup>12</sup> Bay tô Jésus ôrji an uwôlji béré bij bijné an bi bay ré bul cêgeriji bij têrij toji. <sup>13</sup> Bay dage tunu to habij kwône men, bay đu sa bay ômpare kwône nağ wen an bay berare.

*Temay Ja ôbi lij bijné  
batêm*

(Mt 14: 1-12, Lk 9: 7-9)

<sup>14</sup> Kelma \*Hérôd toy kwôlê wo bijné kôl hen wôsa wulê bi wo hen na, hini Jésus ôm gôrij kirij. An bay kôl ôbi ré na Ja ôbi lê batêm a ré so hera perê bijné ka ma a na wô bi wo hen a ôbi ré ôrij nağ néé woğ lij anğan geğné kêm hen. <sup>15</sup> Men, ka pônî kôl iyôn ba: «Na \*Eli», ka

daŋgi kôl iyôn ba: «Na ôbi kibi Emen mega ka ca tumô hen.»

<sup>16</sup> Kirija Hérôd toy kwôli anɔa Jésu li hen menba, ôbi kôl iyôn ba: «Na Ja ôbi lê batêm wo na en bi bay naa, jô sari hen a hô hera sôn hen.»

<sup>17</sup> Wôsa Hérôd naɔ yiri a na bé bay na fu Ja ôbi lê batêm aɔ bay haréri naɔ gaŋgi musure aɔ bay uwôli daŋgay a. Ôbi li hen iyôn wô kibi \*Hérodíyad toɔn tami yêni Pilip to ôbi ayre liɔ tamni hen. <sup>18</sup> Ja ôbi lê batêm na kôliɔ Hérôd iyôn ba: «Dé wo jeré ayê tam yênem liɔ tamnem ré.» <sup>19</sup> Hérodíyad bôre tare gaɔ sa kwôlo Ja ôbi lê batêm kôl hen aɔ hende gey teré deréri, niɔba, hende nê m né. <sup>20</sup> Hérôd kemnaɔ Ja ôbi lê batêm gaɔ. Wôsa ôbi ré na kwôni wo ré li are naɔ gerérji men, ôbi ré na ôbi bô bôré a men. Menba, Hérôd jô sari. Kirija Ja ôbi lê batêm kôliɔ Hérôd kwôlé hen iyôn na, Hérôd dôbe mari dô toyiɔ men, kwôlé wori bi wo hen dôyréri damaɔ a men, niɔba, ôbi toyri naɔ yi deré.

<sup>21</sup> Sa to pôni a na Hérodíyad uwoɔn geré. Sa hende to hen na, na sa lê yi deré gengiɔ geseré sa yê Hérôd. Hérôd li anɔaɔ emê uwôgeriɔ ðiné ka li jé naɔ ði hen men, dami ka asgar né men, bay upé ka damné damné ka bô emê wo Galilé a men. <sup>22</sup> Kirija bay ka hen na, môni Hérodíyad soo

bô ira naɔ wôré. Menba, wôré wore bi wo hen dôriɔ Hérôd gaɔ men, dôriɔ kergê kari gaɔ a men. Menba, kelma Hérôd kôliɔ môni temale hende to hen iyôn ba: «Enɔeren anɔa mu gey mera aɔ na béré.» <sup>23</sup> Hérôd dusu yiri buru kôl iyôn ba: «Anɔa yôn yôn ka mu gey na, na béré, hena ré na soré kwa emê iyére tiɔné bi meré emê kôba na béré.»

<sup>24</sup> Hende si kirija ka hende ré wôriɔ hen aɔ, aɔ ô enɔeré yore iyôn ba: «Na mi a ené enɔere ba?» Menba, yore uwôle sara iyôn ba: «Enɔere sa Ja ôbi lê batêm.»

<sup>25</sup> Hende hô bul hô lew bô iyére to kelma Hérôd môriɔ ya hen. Hende ô ligiri a aɔ kôli iyôn ba: «En gey bi jeré ben sa Ja ôbi lê batêm lew bô subra.»

<sup>26</sup> Menba, tiri mène damaɔ. Niɔba, wô tôô to ôbi ré ay hen men, wô tu kwônê kergê kari a men na, ôbi gey jôriɔ mône hende to hen anɔa hende enɔere hen né. <sup>27</sup> Kelma Hérôd bi asgar pôn era lew aɔ kôli ré ô jera sa Ja ôbi lê batêm daŋgay a eraɔ. Asgar bi wo hen ô jeré sa Ja ôbi lê batêm daŋgay a, <sup>28</sup> aɔ ula bô subra eraɔ aɔ biɔ môni temale hende to hen aɔ hende ôriɔ biɔ yore. <sup>29</sup> Kirija bay tô Ja toy hen iyôn na, bay era sa ay temayri ô emé.

*Jésu gôse impê dubu*  
(Mt 14: 13-21, Lk 9: 10-17,  
Ja 6: 1-14)

<sup>30</sup> Bay jé danji ligi Jésu a an bay kôli kwôli anɗa ciré la hen men, kwôli gelé wo ciré gelon bɛné are hen a men.

<sup>31</sup> Menba, Jésu kôlji iyônɗ ba: «Eranɗe nan en na erênɗe wolé sêd an derô gwôlê an ken dô bul dê.» Ôbi kôlji hen iyônɗ wôsa bɛné kwône era ligirji a men, hôrji an bay uwon kirin kan emê ani ré kwôy.

<sup>32</sup> Jésu nan bay tôri ɗayji bô bato wô erê wolé derô gwôlê kelaɗ nan iyére.

<sup>33</sup> Bɛné kwône gelji wo bay ô hen menba, bɛné kwône hônji an bɛné nan sa iyére iyére gerji nan têrji saji tumô kirin ka Jésu nan bay tôri ca erê ya hen.

<sup>34</sup> Kirina Jésu herbo tônɗ bô bato a menba, ôbi gel kwônê bɛné menba, tirji liri ja wôsa bay yi môn gamgê ka ôbi abêrji nan iyônɗ. Menba, ôbi ay tô halêji gengin sa are kwône. <sup>35</sup> Kirina kirin kô gan nin, menba, bay tô Jésu era ligiri a an kôli iyônɗ ba: «Kirin ka nà ná, kelaɗ men, kirin kôba kô a men,

<sup>36</sup> dô wo ju kôlin bɛné bi bay ô sa kam iyére ka ɗa ɗa na ô wogé ani kelé emê.»

<sup>37</sup> Menba, Jésu uwôlji sara iyônɗ ba: «Kenbay ken biji anɗan emê.» Menba, bay kôli iyônɗ ba: «Hen ba, nina erê kelé mapa na tu \*déniyé arew wô dema niné biji a bay ré emê ba?»

<sup>38</sup> Menba, Jésu engeriji iyônɗ ba: «Ken nan mapa iyeɗ ba? Erênɗe ken ô gelé.»

Menba, bay ô gelé an kôli iyônɗ ba: «Mapa na bay nan kuyê wôô.»

<sup>39</sup> Kirin bay ka hen Jésu kôlin bay tôri iyônɗ ba: «Binge bɛné ré mô tônɗ nan gwogelérji gwogelérji sa kalmê ka geɗ a hen.»

<sup>40</sup> Menba, bɛné mô nan gwogelérji, gwogelérji hen iyônɗ. Ka pônɗ na arew men ka pônɗ tôre bay men.

<sup>41</sup> Jésu pô mapa wo bay hen nan kuyê ka wôô hen kôbri a an ôbi bô kirin si derômaran an lin Emen dosé an biilê mapa kôbri a an bin bay tôri ré cêɗ bɛné. Ôbi hô ka kuyê ka wôô hen an biji bi bay ré cêɗ bɛné kêm a sara. <sup>42</sup> Bɛné bay ka hen ôm uyirê. <sup>43</sup> An tô mapa wo ba nan tô kuyê ka ba hen na, bay pô wiinê gwapê môj kibi wôô. <sup>44</sup> Perê bɛné ka ôm mapa bi wo hen na, impê na dubu bay.

*Jésu ô sa kam a*

*(Mt 14: 22-33, Ja 6: 15-21)*

<sup>45</sup> Kirina bɛné ôm mapa kô hen iyônɗ nin na, Jésu bi bay tôri ɗay bato a ré ôrji tera tumô si kwa wo Bêtsayda an ɗôbi ɗiré ba cêgê wô kôlin bɛné ré irê in nin, dema ɗiré erê tôrji a tô. <sup>46</sup> Kirina Jésu kôlin bɛné ré irê in nin, menba, liji dosé an ɗin yiri ô sa keram a wô uwôlê Emen.

<sup>47</sup> Kirina tare kirin na, bato wo bay tô Jésu ɗubu derô cér a bôb menba, Jésu ɗubu terare a pini. <sup>48</sup> Jésu bô wo bay tôri gelin gusin sa jibé bato bô cér a wôsa kal ge si tumôrji menba, kirina

## 7

kwôrê ka tumô yel nij hen menba, ôbi era sa kam a si ligirji menba, ô mega dîrê dêji jerê iyôn. <sup>49</sup> Kirijna bay tôri gili wo ôbi era sa kam a hen iyôn menba, bay erem yaŋ ba ré na, kampê menba, harê liji aŋ bay bi gura. <sup>50</sup> Wôsa bay geli kêm aŋ harê liji gaŋ. Kirij bay ka hen, menba, Jêsu iyêlji kwôlê kôl iyôn ba: «Harêŋge ré, na nôbi Jêsu déŋge bôrŋge jal.»

<sup>51</sup> Menba, ôbi day naŋ ci bô bato a menba, kal iyer men. Menba, tiniji ge kay damaŋ. <sup>52</sup> Wôsa bay na hôn bô geŋê wo gengij sa mapa wo na tumô hen né wô kibi bô denŋolé woji.

*Jêsu berare bay ômpare bô emê wo Génésarêt a*  
(Mt 14: 34-36)

<sup>53</sup> Kirijna bay di cér jô menba, bay saji bô emê wo Génésarêt menba, bay wuro bato sa ha kwonŋgé cér a. <sup>54</sup> Kirijna bay herbe tôŋ bô bato a menba, ßiné bô Jêsu hôn. <sup>55</sup> Menba, bay guroji naŋ sa iyére iyére peraji bay ômpare naŋ jaare ôrinji kirij ka yôn yôn ka bay toy wo Jêsu ré ô ya hen. <sup>56</sup> Kirij ka yôn yôn ka Jêsu ô ya na, ré na sa iyére to dê, ré na to dami a kôba ßiné eraŋ naŋ bay ômpare bô gêgêre a aŋ bay uwôli bi ré dîji ciré hebé kibi bargay kari ka yi serem serem hen. Kirij bay hen na, ßiné kêm ka hebiri menba, berare.

*Angaŋ tô môŋ ka balê ka cay*

(Mt 15: 1-9)

<sup>1</sup> Si Parisinêŋê naŋ \*bay derê tô tôô to Emen ka pôni henaji Jérusalêm sa daŋji ligi Jêsu a. <sup>2</sup> Bay gel wo bay tô Jêsu ka pôni ômji emê naŋ kôbriji wo \*kagemi wôsa bay pul ré.

<sup>3</sup> Parisinêŋê naŋ tô Jubnê ka ba hen kêm a men na, bay ôm emê ba pelé kôbriji derê ré ré, wôsa bay bi kwôlê sa hara wo balêrji a. <sup>4</sup> Hena bay ré hena bô gêgêr a hera ba, bay pul kôbriji dema bay ré ôm are. Bay bi kwôlê sa hara wo daŋgi a mega kwon pelé karbé toŋ yê are men, pelé téwre men, naŋ pelé karbé to bay iyege hen a men.

<sup>5</sup> Menba, Parisinêŋê naŋ bay derê tô tôô to Emen engeriji Jêsu iyôn ba: «Wô mi a bay tôm ré liji hara wo môpêrna né men, biji kwôlê sa hara wo balêrji a ré men ba? Bay ôm mapa naŋ kôbriji wo kagemi.»

<sup>6</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «\*Ôbi kibi Emen \*Esay na kôl ca tumô gengij sarŋge kenbay kaŋ bay kelê kwôlê kebrenge wôô wôô hen, kôl iyôn ba:

<Gawrê bay ka hen na, bay ay keben na naŋ kibriji na mera

dîba bôrji ba kelaŋ naŋ en men.

<sup>7</sup> Bay teben hen na déŋ iyôn men,



anğa bay gelij bijné hen kôba na tôo to gawré a men.»

<sup>8</sup> Ken dî tôo to Emen aḡ ken gem na hara wo gawré hen dî.»

<sup>9</sup> Jésu hô kôl iyôn ba: «Ken li dô gaḡ sa jibé tôo to Emen déḡ wô gemij hara wonḡe.

<sup>10</sup> Wôsa \*Moyis na kôl iyôn ba: «Bij ibam naḡ yom kwôlê men, kwôni wo kôlij ibari naḡ yori kwôlo habij ba bi bay diri.» <sup>11</sup> Nijba, kenbay ken kôl iyôn ba: «Hena kwôni ré kôlij ibari naḡ yori iyôn ba: «Anğa ré ené béḡge hen na, na bay a ené bij Emen hen», <sup>12</sup> iyôn na, ôbi ôrij doḡ bij ibari naḡ yori ani ré nij.» <sup>13</sup> Na hen iyôn a, kené mène kwôlo Emen wo kôl hen naḡ hara wo balêḡge wo na dî cêgeriji a béḡge hen. Aḡ ken li anğa đanḡi ka gelij hen iyôn a sôn.»

*Anğa li aḡ gawra kagemij*

*(Mt 15: 10-20)*

<sup>14</sup> Jésu hô uwôga kwônê bijné sôn aḡ kôlji iyôn ba: «Toyéḡge dô aḡ ken hôn kwôlê wo na kelêḡge hen.

<sup>15</sup> Anğa hena nô ô bô gawra na, na anğa li bi bôri \*kagemij hen né, nijba, anğa soo bô gawra a lê a ôbi ré kagemij hen dî. [ <sup>16</sup> Hena kwôni wo ré naḡ mari wô toyij kwôlê bi wo en kôl hen na, bi toy]»

<sup>17</sup> Kirija Jésu ô bô ira menba, kirija kwônê bijné

naḡji nij menba, bay tôri eḡgeri gengij sa bô kwôlê wo ôbi ré kôl hen. <sup>18</sup> Jésu kôlji iyôn ba: «Kenbay kôba ken hôn bô kwôlê bi wo hen né men ba? Ken hôn wo anğa hena nô ô si kibi gawra na, na anğa liri ôbi \*kagem né. <sup>19</sup> Wôsa anḡaḡ emê na, ô na sa têmrê gawra ré nijba, ô na bôri a. Menba, hô so aḡ.» Jésu kôl hen iyôn wô wo anḡaḡ emê kêḡ ré dô emê.

<sup>20</sup> Jésu kôl iyôn ba: «Anğa soo bô gawra na, na anğa liri ôbi kagem. <sup>21</sup> Wôsa na anğa hena bô gawra a biri ermé kwôlê wo habij mega yijare toḡ iyôn tôḡ hen men, gemsare men, deré temare a men. <sup>22</sup> Na ôbi á, bay ré yi bay yij naḡ yébé bijné men, bay ré yij bay geyére gursu men, bay bô hendé men, bay lamêre bijné men, bay lê anğa bôriji gey men, bay tu bôriyare men, bay kelê kwôlê wo habij gengij sa megêriji men, bay lêre geḡ men, bay kelêre kwôlê iyôn a tôḡ ba henê tô geréri a men hen. <sup>23</sup> Anḡaḡ lê bay ka hen na, hena na bô gawra apa gawra ré li apa ôbi ré kagemij hen.»

*Iyore toḡ grêk bi bôre sa Jésu*

*(Mt 15: 21-28)*

<sup>24</sup> Jésu ô aḡ kirij bay ka hen aḡ ô kirij ka sa iyé Tir yij ya hen. Jésu si bô iyére to ôbi gey merê ya hen. Ôbi gey wo kwôni ré hôn né,

nijba, ôbi a merê kirij kani a ba wo bijné ré hôn né ré. <sup>25</sup> Kirij bay ka hen na, iyore to pôni to tunu to habij yi bô môjne a toy kwôli Jésus menba, era sa cubu gubare tumôri a. <sup>26</sup> Iyore hende to hen na, na môni sa iyére hende to Jésus môrij ya hen, hende iyêl kibi grêk. Hende uwôlij Jésus ré dage tunu to habij hende to hen bô môjne a aj. <sup>27</sup> Jésus kôle iyôn ba: «Di kamrê bi ôm are dem wôsa dé wo kwôni ré ay kwô wo kamrê uwôlij garé ré.»

<sup>28</sup> Menba, iyore hende to hen uwôli sara iyôn ba: «Na tiri, Kelma, nijba, kam garé ôm habelê kwô wo herij tô kibi kamrê ré ba?»

<sup>29</sup> Menba, Jésus kôle iyôn ba: «Sa kibi kwôlê woré wo me kôlen hen na, ô ij harê nij, wôsa tunu to habij hende to hen dôrij bô môjnê nij.»

<sup>30</sup> Kirijna hende ô ij, menba, hende uwoj môjne yi sa kalañ a aj hende hôn wo tunu to habij na ré dôrij bô môjne a nij.

*Jésu berare gawra woj meñ*

<sup>31</sup> Jésus hena sa iyé Tir a aj so si Sidôn si kwa cér wo Galilé aj sê sa iyére to tôre môj hen kara. <sup>32</sup> Bay erañ naj gawra woj meñ men, iyêlê kwôlê kôba gôli a men, aj bay uwôlij Jésus ré uwôl kôbri a sari a aj bi ôbi ré berare. <sup>33</sup> Jésus biri ôrij wolé kelañ naj kwônê bijné. Jésus tôbe kôbri bô

mari a men, tebe kalê aj hebij kôli gawra bi wo hen. <sup>34</sup> Menba, Jésus ay tiri ta aj bô kirij si derômaraj aj dô bul wo dami aj kôl iyôn ba: «Epata» iyayriri na: «Maa bôlinje.»

<sup>35</sup> Kirij bay ka hen na, bô maa gawra na bôlij men kôli kôba beserij aj ôbi iyêl kwôlê dô yarara. <sup>36</sup> Jésus kôlji bay ré kôlij kwôni ré pa pa. Nijba, kirijna ôbi kôlji bay ré kôlij kwôni ré na, kirij bay ka hen dema bay ré kôlij bijné kwôli anja Jésus li hen tumô tumô. <sup>37</sup> Tini bijné ge kay sa anja Jésus li hen aj bay kôl iyôn ba: «Anja kêm ka ôbi li hen na, ôbi li dô, ôbi li bi menjê toy kwôlê men, bijné ka iyêl kwôlê dô ré, kôba iyêl men.»

## 8

*Jésu abe bijné dubu pôrbu (Mt 15: 32-39)*

<sup>1</sup> Kirij bay ka hen na, kirijna kwônê bijné hô danji a sôn menba, kirij bay ka hen na bay ôrij naj anjan emê kani ré kwôy menba, Jésus uwôge bay tôri aj kôlji iyôn ba: <sup>2</sup> «Tu bijné ka na lèn ja damañ wôsa na sa subu nij wo bay li naj en na, aj anja bay ré ôm ba naj. <sup>3</sup> Hena ené kôlji bay ré ô ij naj kurôn bôrji na, ka pôni a herij tô geré wôsa ka pôni henaji kelañ.»

<sup>4</sup> Bay tô Jésus kôli iyôn ba: «Na lê na iyeñ a nana bijné emê uyê bôrji kirijna na dibij derô gwôlê na ba?»

5 Jésu engeriji iyôn ba: «Ken ôrijn najn mapa iyen ba?» Bay uwôli sara iyôn ba: «Nini ôrijn najn mapa jurgem.»

6 Menba, ôbi kôlijn kwônê bijné ré mô tôñ terare a. Ôbi pô mapa wo jurgem hen an kirijna ôbi lijn Emen dosé menba, ôbi biilê tôñ an bij bay tôri bi bay ré cé. Menba, bay cén kwônê bijné bay ka hen. 7 Bay tô Jésu ôrji najn kam kuyê dê. Jésu lijn Emen dosé wô kuyê bay ka hen an bij bay tôri bi bay ré cé a men. 8 Kwônê bijné bay ka hen na, ôm mapa uyirê dô an bay pô tôri wo ba gwanê jurgem. 9 Kwônê bijné bay ka hen na nêmb bijné dubu pôrbu. Menba, Jésu dji ôrji haji nij. 10 Kirijn bay ka hen menba, Jésu day bô bato najn bay tôri an ôrji emê wo Dalmanuta a.

*Parisijnêné engerijn Jésu ré li anğan gijnê biji*  
(Mt 16: 1-4)

11 \*Parisijnêné soji an narijnji kwôlê najn Jésu wô sélijn bôri na, bay kôli ré li anğan gelé ka ré gel wo nêé wori ré hena na derômaran a. 12 Jésu dô bul wo dami an kôl iyôn ba: «Wô mi a kenbay bijné na kemnên hen kené engere anğan gijnê ba? Na tu kwôlê a ené ena kelênge hen, anğan gelé kani pôn iyôn kôba a lijn bêngge ka gelé haw hen né.»

13 Menba, ôbi erên kibi Parisijnêné an hô day bô bato ô si cêgi cér iyôn.

*Wubure to Parisijnêné najn to Hérôd*  
(Mt 16: 5-12)

14 Bay tôri gerban pera mapa an mapa na pôn nêñ kôbriji a bô bato. 15 Jésu yêge marji kôl iyôn ba: «Berênge dô wôsa wubure to Parisijnêné najn to \*Hérôd.»

16 Bay tô Jésu narijn kwôlê perêrji a kôl iyôn ba: «Na wô wo nana ôrijn najn mapa ré hen ana ôbi ré kôl hen iyôn ba?»

17 Jésu toy kwôlê wo bay kôl an ôbi engeriji iyôn ba: «Wô mi a kené erem sa mapa wo ken ôrijn né hen ba? Kenbay kôba ken hôn né tô sôn ba? Bô dengelé wonge ba ya ba? 18 Ken najn turnge nijba, ken gel kirijn né, ken najn marnge nijba, ken toy kwôlê wôni ré ba? Bôrnge ôlijn sa sa to 19 kirijna na en biilê mapa wo na bay an bij bijné ka dubu hen né ba? Tôri wo ba ba, na pôrijn gway iyen ba?» Bay tôri kôli iyôn ba ré na gway môj kibi wôô. 20 «Men, kirijna na en biilê mapa wo jurgem bij bijné ka dubu pôrbu hen né ba? Hen ba, na ken pô tôri wo ba na gway iyen ba?» Bay kôli sara iyôn ba ré gway jurgem.

21 Menba, Jésu hô kôlji iyôn ba: «Ken hôn né tô ba?»

*Jésu berare ôbi tu tîj wo Bêtsayda*

<sup>22</sup> Jésus nap bay tôri ôrji Bêtsayda. Bay erap nap gawra wo tiri tîj bîj Jésus. Bay uwôli bi ôbi ré uwôl kôbri a sari a. <sup>23</sup> Jésus bu kôbi ôbi tu tîj bi wo hen ap ôrij nap dî kelan nap iyére. Menba, Jésus liri kalê tiri a ap ôbi uwôl kôbri a sari a menba, ôbi engeri iyôn ba: «Ju gel ani ba?»

<sup>24</sup> Ôbi tu tîj bi wo hen bôl tiri ap kôl iyôn ba: «En gel bîjé nijba, bay yi mega gurônê ka ô ta iyôn.»

<sup>25</sup> Menba, Jésus hô dî kôbri a tiri a menba, kirîna ôbi tu tîj bi wo hen bô kirîj dééj menba, tiri bôlij ôbi gel are kê m dô. <sup>26</sup> Menba, Jésus kôli ré ô ij nijba, ré hô si bô iyére ré.

*Piyêr kôl Jésus ré na Krist*  
(Mt 16: 13-20, Lk 9: 18-21)

<sup>27</sup> Jésus ô nap bay tôri ôrji sa kam iyére to da nap bô emê wo Sésaré Pilip a menba, tô geré na, ôbi engeriji iyôn ba: «Bîjé kôl ené na i ba?» <sup>28</sup> Menba, bay kôli iyôn ba: «Ka pôni kôl jeré na Ja ôbi lê batêm, ka pôni kôl jeré na \*Eli, ka dangi kôl jeré na \*ôbi kibi Emen wo pôni.» <sup>29</sup> Nijba, Jésus engeriji iyôn ba: «A kenbay ken kôl ené na i ba?» Menba, Piyêr kôli iyôn ba: «Ju na \*Krist, kwo Emen dôri hen.»

<sup>30</sup> Menba, Jésus kôli nap tôri to man bi bay ré kôlij

kwôni diré na Krist, kwo Emen dôri hen, ré pa pa.

*Jésu kôl kwôli anga ré sa sari a*

(Mt 16: 21-28, Lk 9: 22-27)

<sup>31</sup> Jésus ay tô gelji are kôl iyôn ba: «Dé wo nôbi \*Kema Gawra ené gelij gusij damañ ap, surjê men, damné kap bay bê kwôbe nap \*bay deré tô tô to Emen, bay a kapen men, bay a deren a men, ap sa wôd, subu tori menba, na jê sé kamjê.»

<sup>32</sup> Jésus kôl kwôlê bi wo hen dad a ta. Menba, Piyêr bîri ôrij wolé ap nayri.

<sup>33</sup> Menba, Jésus hô bul bô bay tôri ka ba hen ap kôlij Piyêr iyôn ba: «Ô kelan nap en, Sidan, wôsa ermé wom némij nap kwo Emen ré. Ermé wom na kwo gawrê.»

<sup>34</sup> Menba, Jésus uwôge kwônê bîjé nap bay tôri ap kôlij iyôn ba: «Hena kwôni ré gey yé ôbi tôn ba, bi uwôl yiri ap men, bi ay gurô tagelê wori wop temare sari a ap era tôn a. <sup>35</sup> Kwôni wo gey gemé yiri ba a mênêri, nijba, kwôni wo uwôl yiri ap wô san men, wô sa Kwôlo Dôri a men na, a gôlij nap dî. <sup>36</sup> Hena kwôni ré uwop anga sa terare a na kê m apa ré mène merê tu gej wori ba, derêri yôn ba? <sup>37</sup> Na mi a kwôni ré bé apa ré kerangij merê tu gej wori bi wo hen ba? <sup>38</sup> Na wô bi wo hen a hena kwôni ré dii tayre san a men, sa kwôlê wupê men, perê bîjé sa terare a na ka yi

mega bay wogé yébé megêrji hen men, bay têriṅ a men hen na, nôbi Kema Gawra na déé tayre sari a kirija na buloṅ hera naṅ \*manê ka derômaranṅ a ka yi naṅ jengêrji hen naṅ hini emê wo Iban.»

## 9

<sup>1</sup> Jêsu hô kôlji sônṅ iyônṅ ba: «Na tu kwôlê a ené ena kelêṅge hen, perê ñiné ka na na, ka pôni a gelé dampay \*emê iyére to Emen naṅ tirji dema ré maji tô.»

*Yi Jêsu bilij yi gay sa keram a*

(Mt 17: 1-13, Lk 9: 28-36)

<sup>2</sup> Wulê jii cêgê menba, Jêsu tô si Piyêr naṅ \*Jak naṅ Ja aṅ ôriṅ naṅ ci sêd wolé naṅ ñiné ta sa keram wo yêṅgi a. Kirij bay ka hen na, tu Jêsu bilij yi gay tirji a men, <sup>3</sup> bargay kari bilij bôri terij aṅ jeranê wo ôbi pelé bargay wôni wo a pelé selé hen iyônṅ na naṅ. <sup>4</sup> Si \*Eli naṅ Moyis soji aṅ iyêlji naṅ Jêsu. <sup>5</sup> Menba, Piyêr kôlij Jêsu iyônṅ ba: «\*Rabi, dô wo na merêṅge na, niṅa lê iyéy gergé subu pôn tom men, pôn to Eli men, pôn to \*Moyis a men.»

<sup>6</sup> Piyêr hôn kwôlê wo ða kelê ré wôsa harê liji. <sup>7</sup> Kirij bay ka hen na, kirij ka geri so sa têlji ta, menba, tôô gawra ôm bô a kôl iyônṅ ba: «Kwo ðebe hen na, na Keman, en piri damanṅ, toyêṅge kwôlê kibri a.»

<sup>8</sup> Menba, kirij bay ka hen na, bay tô Jêsu bô kwarji

niṅba, gel kwôni ré, niṅba, Jêsu a ðebe pini naṅ ci.

<sup>9</sup> Kirija bay herbo tôṅ sa keram a menba, Jêsu kôlji bay ré kôlij kwôni kwôli anṅa bay gel hen né kwôy wo ðôbi \*Kema Gawra ðirê jij sij kampê.

<sup>10</sup> Si Piyêr naṅ Jak naṅ Ja gem kwôlê bi wo hen bôrji a menba, bay nariṅ kwôlê perêrji a kôl iyônṅ ba: «Kwôlê wo Jêsu kôl wô jê sé perê ñiné ka ma a hen na, bôri na iyeṅ pôn ba?»

<sup>11</sup> Menba, bay engeriri iyônṅ ba: «Wô mi a \*bay derê tô tôô to Emen ré kôl iyônṅ ba ré na Eli a ré hera tumô \*Krist, kwo Emen dôri hen ba?»

<sup>12</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyônṅ ba: «Na Eli a hera tumô wô panê are kêṅ naṅ kiniji kiniji ba? A hen iyônṅ ba, wô mi a ré lij bô magtubu to Emen a wo nôbi Kema Gawra ené gelij gusij men, bay ré tôrnen a men ba?»

<sup>13</sup> Niṅba, en kelêṅge, Eli na sa aṅ bay na liri anṅa bôrji gey mega wo bay na li bô magtubu to Emen a gengij sari.»

*Jêsu berare kema wo tunu to habij yi bôri a*

(Mt 17: 14-21, Lk 9: 37-43a)

<sup>14</sup> Kirija Jêsu naṅ Piyêr naṅ Jak naṅ Ja heraji ða ligi tô bay tôri ka ba hen menba, bay gel kwarji a kwônê ñiné naṅ bay derê tô tôô to Emen wo nariṅji kwôlê. <sup>15</sup> Kirija kwônê ñiné gelji Jêsu menba, tiniṅ ge

kay aṅ bay guro wô liri dosé.  
 16 Jésu enḡeriji iyôṅ ba: «Na kwôli mi a kené narip na ba?»

17 Menba, gawra wo pôni peré kwônê ðipné uwôli sara iyôṅ ba: «Rabi, en eraṅ naṅ kema bem wôsa tunu to habip jôri iyêlê kwôlê.  
 18 Men, kirip ka yôṅ yôṅ ka ôbi ðibip ya na, tunu to habip hende to hen dôri ku men, wôbre si kibri a men, ôbi gederé kapni men, yiri kêm senḡal a men. En uwôlip bay tôm ré dage tunu hende to hen, nipba, bay nê né.»

19 Menba, Jésu uwôli sara iyôṅ ba: «Kenbay ka ayê bôwonge naṅ hen na, na meré na wô lê naṅ ken yôd ba? Men, na têê iyeṅ a ené ulê bôn jalê sarḡe a ba? Eraṅge naṅ kema bi ben na.»

20 Bay eraṅ naṅ kema bi wo hen biri. Menba, kiripna tunu to habip hende to hen gel Jésu menba, ay kema ku aṅ ôbi gerḡe men, wôbre si kibri a a men. 21 Jésu enḡere iba kema iyôṅ ba: «Sa iyeṅ a are bay ka hen né liri iyôṅ ba?» Menba, iba kema kôli ré na ca naṅ kampêri yeṅ.  
 22 «Têê kwône tunu to habip hende to hen dôri uwôl tare a, réba bô kam a bip teré diri. Nipba, hena jeré nê né lê ani ba, ju li naṅ ni men, ju bô tu na toni men.»

23 Jésu kôli iyôṅ ba: «Wô mi a jeré kôl: «Hena jeré nê né ba?» Ani a gôlip kwôni wo bi bôri sa Emen a ré.»

24 Kirip bay ka hen menba, iba kema na kôl naṅ tôri to dami kôl iyôṅ ba: «En bi bôn sa Emen a, li naṅ en aṅ bi ayê bôw wupê ré ô tumô men.»

25 Jésu bô wo kwônê ðipné daṅ menba, ôbi ône tunu to habip hende to hen aṅ kôle iyôṅ ba: «Tunu to jôrip ðipné iyêlê kwôlê men to bip ðipné yi menḡê a men hen, en ay tôô béré séṅ bô kema wo hen, aṅ mu hô hô ré nip.»

26 Menba, tunu hende to hen séṅ aṅ li kema kaarê kula men, yêsirê naṅ néeri a men. Aṅ ôbi yi mega ré ma iyôṅ, aṅ ðipné ka pôni kôba kôl ôbi ré ma. 27 Menba, Jésu bu kôbi kema aṅ jôgeri hena ta aṅ ôbi ðubu ta.

28 Kiripna Jésu ô ip nip menba, bay tôri enḡeriri pini iyôṅ ba: «Wô mi a, na niné nê dagê tunu to habip hende to hen né ba?»

29 Menba, ôbi uwôlji sara iyôṅ ba: «Tunu to habip to hen iyôṅ na, séere nô na naṅ uwôlê Emen.»

*Jésu hô kôl kwôli aṅga ré sa sari a*  
 (Mt 17: 22-23, Lk 9: 43b-45)

30 Jésu naṅ bay tôri ôrji aṅ kirip bay ka hen aṅ siji si bô emê wo Galilé a aṅ bay ðibiji tôṅ né wôsa Jésu gey bi kwôni ré hôn né. 31 Wôsa ôbi hal bay tôri kôl iyôṅ ba: «Bay a beren nôbi Kema Gawra bip ðipné aṅ bay a deren aṅ sa wôd, subu tori menba, na jê sé kampê.»

32 Nijba, bay hôn bô kwôlo ôbi kôl hen né. Men né bay hare enđeréri men.

*I a na kwo dami ba?*  
(Mt 18: 1-5, Lk 9: 46-48)

33 Jésu nap bay tôri saji bij Kapêrnayôm, menba, kirija bay sa bij iyére nij menba, Jésu enđerégi iyôn ba: «Kené narañ na kwôli mi kirija nana erañ tô geré hen ba?»

34 Menba, bay tôri wômji sidin wôsa tô geré bay narin kwôlê sa i a ré na kwo dami perêrji a ba. 35 Menba, Jésu mô tôn, añ uwôga bay tôri ka môj kibi wôô hen añ kôlji iyôn ba: «Hena kwôni ré gey yé kelma ba, bi yi ôbi cêgi megêri kêm men, bi yi ôbi lê jé biji a men.»

36 Menba, Jésu ay kema wo dê sa điri derôrji a añ ôbi ayri kabêrêri a añ kôlji iyôn ba: 37 «I, i wo bu kema wo dê mega kwo na yiri a nap henen na, ôbi beren na nôbi yiri a hen. Men, kwôni wo beren a yiri a na, beren na nôbi mera yiri a hen ré nijba, na Iban wo joon hen a, ôbi ré điri a yiri a hen men.»

*Kwôni wo jebéna sêd añ ré ba, na kwona*  
(Lk 9: 49-50)

38 Ja kôli iyôn ba: «Rabi, nini gel gawra wo pônî dage tunu to habin nap henem menba, nini jôri sara wôsa ôbi era tôrna ré.»

39 Menba, Jésu kôl iyôn ba: «Jôrenğiri ré, wôsa kwôni li are nap henen na, a kelé

kwôlen habinê ré nij. 40 Na ôbi á, kwôni wo na ôbi barena ré ba, na kwona. 41 Hena kwôni wo ré bêngge kam kañ yê bô môni gwore a wô wo kené ay hini \*Krist, kwo Emen dôri hen na, na tu kwôlê a ené ena kelêngge hen, ôbi a ba upé sa kôbri ré.»

*Têriñ na aña dami*  
(Mt 18: 6-9, Lk 17: 1-2)

42 «Hena kwôni ré li aña kwo iya tô ayê bôô wori a hen ré kurin na, hena bay ré hari keram wo dami a tôri a añ bay ré uwôli a bô cér a kôba na aña dê gôlin gusin to Emen a gili hen. 43 Hena ré na kôm a lê aña jeré li têriñ na, dô wo ju jôri añ. Dô wo ju mô tu geñ nap kunum nap kôm pôn dô dê, erê bô géhên to na tare to enge bariñ né hen nap kôm wôô. [ 44 Na kirin ka wôgne kôba ma ré men, tare kôba bariñ né men.] 45 Hena têm né lêm wo ju li têriñ na, dô wo ju jôre añ. Dô wo ju meray añ môriñ tu geñ nap kunum dô dê wo ju ôriñ nap têm wôô añ ju ôriñ bô géhên a. [ 46 Na kirin ka wôgne kôba ma ré men, tare kôba bariñ né men.] 47 A hena ré na tum a lê aña jeré li têriñ na, dôre añ, dô wo ju si bô \*emê iyére to Emen a nap tum pôn dô dê wo jeré ô bô géhên a nap tum wôô. 48 Na kirin ka wôgne kôba ma ré men tare kôba bariñ né men. 49 Wôsa kwôni wo yôn yôn kôba tare a bij sari a mega

wo bay bijn dôre sa kilij a iyôn.»

<sup>50</sup> «Dôre na anja dôri, nijba, hena hende ré gerañ né ba, bay a lere iyeñ a ré herê gerañgê hôriñ ba? Yéñge mega dôre iyôn añ ken mô nañ bô jalê perêrñge a.»

## 10

*Kwôlo gengij sa karijare to iyore nañ iba*

(Mt 19: 1-12, Lk 16: 18)

<sup>1</sup> Jêsu ay gerê ô bô emê wo Judé a cêgi cér wo Jurdê a. Bijné kwône hô danji ligiri a. Ôbi gelji are gañ gañ, menba, tê pôn a sôn ôbi gelji are.

<sup>2</sup> \*Parisijnêñê ka pôni ay tô iyêlê nañ Jêsu wô sêlijn bôri, bay enjeriri iyôn ba: «Tôô tona kôl wo iba ré dagê tamni hari ba?»

<sup>3</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Na kwôli mi a \*Moyis na ré kelêñge kené li ba?»

<sup>4</sup> Bay kôli iyôn ba: «Moyis na kelêni iyôn ba: <Kwôni wo ré dage tamni ba, ré buru magtubu toñ bê tôre kôbre a.> »

<sup>5</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Na wô bô dengelé wonje aña Moyis na ré ayij tôô hende to hen béñge hen.

<sup>6</sup> Nijba, kirijna Emen na ay tô dé tô terare na, ôbi dî gawrê iba nañ iyore. <sup>7</sup> Na wô bi wo hen aña iba ré dé ibari nañ yori añ, añ dé yiri nañ tamni <sup>8</sup> añ bay wôô hen a yiji na gawra wo pôn.

Mega hen iyôn na, bay na bijné wôô ré nij, nijba, bay yi mega gawra pôn. <sup>9</sup> Na tôri bi wo hen aña kwôni ré nê mê bisiré anja Emen day lij kurônji yi wo pôn hen né.»

<sup>10</sup> Kirijna bay ré baj ijn tô na, bay tô Jêsu hô enjereri gengij sa kwôlê won dagê iyore wo ôbi ré kôl hen.

<sup>11</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Kwôni wo dage tamni añ enjiñ to danji na, ôbi li têriñ nañ tamni to tumô hen. <sup>12</sup> A hena iyore ré dage kurôre añ enjiñ iba wo danji na, hende li têriñ.»

*Jêsu tô kibri sa kamrê*

(Mt 19: 13-15, Lk 18: 15-17)

<sup>13</sup> Bijné erañ nañ kamrê ka dê bijn Jêsu bi ôbi ré uwôl kôbri sarji a, nijba, bay tôri nayji. <sup>14</sup> Jêsu gel wo bay tôri li hen iyôn menba, bôri tari, añ ôbi kôlji iyôn ba: «Dêñge kamrê bi era legen a dîba ken jôreñgeji ré. Wôsa \*emê iyére to Emen yi gengij sa bijné ka yi mega kamrê ka dê dê bay ka hen iyôn. <sup>15</sup> Na tu kwôlê a ené kelêñge hen, kwôni wo gey bi Emen né yi kelma wori mega kema wo dê lij hen iyôn ré na, ôbi a ulê têri bô emê iyére tori a ré kwôy.»

<sup>16</sup> Menba, Jêsu bu kamrê a kabrêri a añ tô kibri a sarji a añ uwôl kôbri a sarji a a men.



*Ôbi uné wo pôni*

(Mt 19: 16-30, Lk 18: 18-30)

17 Kirija Jésu ô tô geré na, gawra wo pôni guro aṅ sa cubu gubari tumôri a aṅ engereri iyônṅ ba: «\*Rabi wo dôri, na mi a ené lê aṅa ené môriṅ tu geṅ naṅ kunun ba?»

18 Menba, Jésu kôli iyônṅ ba: «Wô mi a jeré uwôgen kwo dôri ba? Kwôni wo dôri naṅ, Emen pôn nêṅ a na kwo dôri. 19 Ju hôn tôô to Emen na ay kôl iyônṅ ba: «Duu temare ré men, yij yijare toṅ têtirij ré men, gômse ré men, kôl kwôlê woṅ benare dî sa bîné ré men, lij kwôni aṅga habij né men, bîj ibam naṅ yom kwôlê a men.» »

20 Ôbi hô kôlij Jésu iyônṅ ba: «Rabi, tôô hende to hen en li kêm naṅ kamṅên yeṅ.»

21 Jésu piri aṅ bôri aṅ, kôli iyônṅ ba: «Aṅga pôni bam ya. Ô perê ari uné kam kêm ju keléṅ aṅ laririji na, ju céṅ bay nimré. Aṅ ari uné ka kwôni yi derômaranṅ a gemem ligi Emen a ya. Menba, jôbi ju era tòn a.»

22 Nijba, kirija ôbi toy kwôlê bi wo hen iyônṅ na, tiri mène aṅ ôbi kurij ô ta naṅ tu ja wôsa aṅgaṅ uné kari mê gaṅ.

23 Jésu bô kwari aṅ kôlij bay tôri iyônṅ ba: «Bi bîné kaṅ bay uné ré si bô emê iyére to Emen a na, iyére gaṅ.»

24 Kwôli kelê Jésu lij bay tôri harê. Ôbi hô kôlij iyônṅ ba: «Milṅén, sé bô emê iyére to Emen a na, iyére gaṅ. 25 Jambal a sé lew si tu iyom libra gôlij ôbi uné ré si bô emê iyére to Emen a.»

26 Bay tô Jésu hen denṅôri tiji damaṅ a aṅ bay kôl perêrji a iyônṅ ba: «Nijba, i a uné gelê ba?»

27 Jésu bôrji aṅ kôl iyônṅ ba: «Uné gelê na, gawra nêṅ né, nijba, Emen nêṅ. Wôsa Emen nêṅ lê are kêm.»

28 Piyêr kôli iyônṅ ba: «Gel, nini déṅ are kêm aṅ nini era tòm a.»

29 Menba, Jésu uwôli sara iyônṅ ba: «Na tiri, en kelêṅge, hena kwôni ré déṅ iyére tori, yêneri, yori, ibari, kamni naṅ yagê wori wô san men, wô sa Kwôlo Dôri a men na, 30 ôbi a uné haw hen kirij bay ka hen têê arew iyére men, yêné men, yori men, kamré naṅ yagê a men, aṅ are bay ka hen kêm a era naṅ bô emê, aṅ tôre to cêgi na, ôbi a merê tu geṅ naṅ kwini. 31 Bîné kwône ka nà ná ka tumô hen na, haw hen na bay a yé bay cêgê men, bay cêgê ka haw hen a herê yé bay tumô men.»

*Jésu hô kôl kwôli aṅga ré sa sari a a sônṅ*

(Mt 20: 17-19, Lk 18: 31-34)

32 Jésu naṅ bay tôri ôrji geré wô erê Jérusalêm, menba, Jésu ô tumôrji a. Bay tôri denṅôrji tiji men,

tô bijné ka ô tôrji a hen na, harê liji men. Têê pôn a sôn Jêsu uwôge bay tôri ka môj kibi wôô hen ligiri a aŋ ay tô kelêji kwôli aŋga ré sa sari a hen kôl iyôn ba: <sup>33</sup> «Ken toy, nana erênge na Jérusalêm a hen, aŋ bay a beren nôbi \*Kema Gawra bijn damné kaŋ bay bê kwôbe men, bay derê tô tôô to Emen a men, aŋ bay a dén kwôlê woŋ temare san a men, bay a nôgen bijn bijné ka na Jubnê ré hen a men. <sup>34</sup> Aŋ bay a ayren men, bay a teben kalê san a men, bay a sên men, aŋ bay a deren aŋ sa wôô, subu tori menba, na jê sé kampê.»

*Si Jak naŋ Ja uwôliŋ Jêsu are*  
(Mt 20: 20-28)

<sup>35</sup> Kam Jêbédé ka wôô Jak naŋ Ja eraŋ ligi Jêsu aŋ kôli iyôn ba: «Rabi, nini gey bi jeré li aŋga nini engerem hen béni.» <sup>36</sup> Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «Na mi a kené gey bi ené li bénge ba?»

<sup>37</sup> Bay uwôli sara iyôn ba: «Béni bi niné sa ô merê kwo pôn sa kôm woŋ gusurô a men, kwo pôn sa kôm woŋ maa a men bô emé iyére tom a.»

<sup>38</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Aŋga ken engere hen ba, ken hôn dô bi ba? Ka nê mê yê kam kaŋ bô emé ka na yê hen ba? Men batêm to bay a lèn hen na, ka nê mê lê ba?»

<sup>39</sup> Bay hô kôliŋ Jêsu iyôn ba: «Nija nê mê yê senge.» Menba, ôbi uwôli sara iyôn

ba: «Ka yê kam kaŋ bô emé ka na yê hen men, batêm to bay ka lèn hen kôba ka lê a men haŋge, <sup>40</sup> niŋba, kwoŋ merê sa kôbi woŋ gusurô a men, kwoŋ maa a men na, na nôbi a gengé ré, niŋba, na Iban a gengé kirij wô bijné kari ka ôbi na bu sa têrji niŋ hen.»

<sup>41</sup> Menba, bay tô Jêsu ka ba môj hen, kirija toy hen iyôn na, bôrji tarji sa si Jak naŋ Ja. <sup>42</sup> Jêsu uwôgeji kêm aŋ kôli iyôn ba: «Ken toy, kilmé ka sa terare a na ôm sa bijné kaji men, bijné ka damné kôba gôliŋ sarji a men. <sup>43</sup> Niŋba, kenbay ba bi yi hen iyôn perêrŋge a ré. Perêrŋge a hen aŋa kwôni ré gey yê kwo dami ba, bi yi mana woŋge men, <sup>44</sup> kwo gey yê kwo tumô ba, bi yi lema woŋge men. <sup>45</sup> Na hen iyôn a, nôbi Kema Gawra ené era sa terare a na na wo bijné ré yi manê kaŋê ré, niŋba, na wô yê mana woŋi men, ayê yen bijn temare têtijn sa bijné kwône a men.»

*Jêsu berare Bartimé ôbi tu tij*

(Mt 20: 29-34, Lk 18: 35-43)

<sup>46</sup> Jêsu naŋ bay tôri men naŋ kwônê bijné a men saŋi sa iyé Jériko. Kirija bay ca sé aŋ Jériko na, ôbi tu tij kwo pôni hini ôm Bartimé kema Timé mô bêngê geré wô uwôlê are. <sup>47</sup> Ôbi toy wo ré na Jêsu wo Najarêt menba, ôbi uwôgiri kaŋ a ta:

«Jésu, \*kunga kelma Dabid, bô tu na tijê.»

<sup>48</sup> Menba, bijné kwône nayri bi ôbi ré wôm tôn, nijba, ôbi hô ôm nap nééri a: «Kunga kelma Dabid, bô tu na tijê.»

<sup>49</sup> Menba, Jésus debu tôn an kôl iyôn ba: «Uwôgagiri na.» Bay uwôga ôbi tu tij bi wo hen an kôl iyôn ba: «Uwôl bôm pô, an ju hena ta era upéri wôsa ôbi uwôgem.»

<sup>50</sup> Ôbi tu tij bi wo hen uwôl bargay kari kap kelanê an, an hena kerêd sa têri a era ligi Jésus a. <sup>51</sup> Jésus ay kwôlê an engeriri iyôn ba: «Na mi a jeré gey bi ené li bem ba?» Ôbi tu tij bi wo hen kôl iyôn ba: «\*Raboni, en gey gelé kirijn.»

<sup>52</sup> Menba, Jésus kôl iyôn ba: «Ô, ayê bôô wom gôlij nap ju.» Menba, kirijn bay ka hen na, ôbi gel kirijn hôrij an ôbi ay geré ô tô Jésus a.

## 11

*Jésu sa bijn Jérusalêm*

*(Mt 21: 1-11, Lk 19: 28-40, Ja 12: 12-19)*

<sup>1</sup> Kirijna bay eraji da nap Jérusalêm na, bay siji si kwa Bêtpajé men, Bétani men, kwa Keram wo Olibiyé a, menba, Jésus jé bay tôri wôô, <sup>2</sup> an kôlji iyôn ba: «Erênge iyére to tumôrñge hen, kirijna ka bijn na, ka upé kema kura harijn tôn wo kwôni dayri ré tô, bisirêñgeri ken eraj. <sup>3</sup> An

hena kwôni ré engerêñge iyôn ba: «Wô mi a kené busereri ba?» ba, ken kôli: «Na Kelma a geyé.» An kirijn bay ka hen ôbi a dênge ka eraj.»

<sup>4</sup> Bay ôrji menba, bay uwôn kema kura harijn nô bêngê geré da kibi ira. An bay dôri. <sup>5</sup> Bijné ka pônî ka dibiji ya hen engeriji: «Wô mi a kené buser kema kura wo hen ba?» <sup>6</sup> Menba, bay tô Jésus uwôlji sara mega ôbi ré kôlji iyôn, menba, bay diji ô.

<sup>7</sup> Bay eraj nap kema kura na bijn Jésus an bay bi bargay kaji cêgi kura an Jésus day mô sara. <sup>8</sup> Bijné kwônê bi bargay kaji tô geré, ka pônî pôy germé nono sa biji tô geré a men. <sup>9</sup> Ka pônî ô tumôri a men, ka pônî ba cêgeri a men an bay ka gura ôm:

«Hosana, terê kibi yi gengijn sa kwôni wo era nap hini Kelma.

<sup>10</sup> Bi terê kibi yi gengijn sa emê iyére to era hen, na emê iyére to môyrena kelma Dabid.

Hosana yi derômaraj a ta.»

<sup>11</sup> Jésus sa Jérusalêm, an ôbi ô bô \*iyéy Emen a. Kirijna ôbi kôbe kirijn gel kêna, ôbi ô Bétani nap bay tôri ka môj kibi wôô hen wôsa tare pôô gap nij.

*Tôgôre to yêere nap*

*(Mt 21: 18-19)*

<sup>12</sup> Sa pôn cêgê kirijna Jésus nap bay tôri henaji Bétani hen na, kurôn li Jésus. <sup>13</sup> Ôbi

bô kirij̄n kelañ dē menba, gel tōgōre to mare lebé ôbi ô gelé yañ ba diré upé yêre, nij̄ba, kirij̄na ôbi era da menba, uwōñ na mare mera wōsa na geserêre ré tō. <sup>14</sup> Menba, J̄ésu kōlij̄n tōgōre hende to hen iyōñ ba: «Kwōni a emê yêrê cêgê ré nij̄n.» Bay tōri toy kwōlê wo ôbi kōl hen.

*J̄ésu ô derô haba wo iyéy Emen a*

*(Mt 21: 12-17, Lk 19: 45-48, Ja 2: 13-22)*

<sup>15</sup> Bay sa bij̄n Jérusalēm, menba, J̄ésu ô derô haba wo iyéy Emen a menba, ôbi dage bij̄né kēm ka erañ nañ anjañ gara men, ka era wō kelé are a men hen. Men, ôbi nôgerê tabel to bay kerangê gursu nañ to bay dére de-rare gara hen hee a men. <sup>16</sup> Ôbi dī kwōni ay ani kani pōn iyōñ sij̄n si bō iyéy Emen ré. <sup>17</sup> Menba, J̄ésu halji kōl iyōñ ba: «Lij̄n bō magtubu to Emen a kōl iyōñ ba: <Iyére tij̄né a yé na iyére to tō mōñ wo bij̄né a era wō uwōlê Emen ya ré ba?> Menba, kenbay ken ay lij̄n kini merê bandi.»

<sup>18</sup> Damné kañ bay bê kwōbe men, \*bay derê tō tō to Emen men na, toy kwōlê bi wo hen iyōñ menba, wogéji geré wō deré J̄ésu. Bay hareri wōsa gelé are kari dē sa kwōnê bij̄né men, dôrji a men.

<sup>19</sup> Kirij̄na tare kurij̄n menba, J̄ésu nañ bay tōri siji

sa iyére hende to hen ôrji añ.

*J̄ésu nañ tōgōre to hay (Mt 21: 20-22)*

<sup>20</sup> Tô kirij̄n, kirij̄na bay ré ôrji tō geré na, bay tō J̄ésu gelji tōgōre hay kwōy dī hanêre a. <sup>21</sup> Piyêr erem sa kwōlê wo J̄ésu na kōlij̄n tōgōre tumô hen menba, ôbi kōlij̄n J̄ésu iyōñ ba: «\*Rabi, gel tōgōre to na ju tōmne hen hay.»

<sup>22</sup> J̄ésu ay kwōlê kōlji iyōñ ba: «Bêñge bōrñge sa Emen a. <sup>23</sup> Na tu kwōlê a ené kelêñge hen, hena kwōni ré kōlij̄n keram wo hen iyōñ ba: <Dô yem wolé añ ju ô kurij̄n a bō cér a> aña ôbi ré bi bōri sara na, are bay ka a lij̄n ôbi a gelé nañ tiri, wōsa ôbi gaanê ré, nij̄ba, bi bōri sa kwōlê wo ôbi kōl hen. <sup>24</sup> Na bi wo hen aña ené kelêñge, anja yōñ yōñ ka ken uwōlij̄n Emen na, dô wo ken bi bōrñge sara mega wo kené uwōñ nij̄n, menba, are bay ka hen a lij̄n bêñge. <sup>25</sup> Men, sa pōn pōn kirij̄na ken hena wō uwōlê Emen aña kené ôrij̄n nañ kwōlê wōni nañ kwōni na, déñge bōrñge jal sara añ bi Ibareñge Emen wo mô derōmarañ a kōba bi dī bōri jal sa têrij̄n lêreñge a men. [ <sup>26</sup> Nij̄ba, hena kené dī bōrñge jal ré na, Ibareñge Emen wo mô derōmarañ a kōba a dé bōri jalê sa têrij̄n lêreñge a ré men. ]»

*Tôô to Jésu hena na yôn ba?*

*(Mt 21: 23-27, Lk 20: 1-8)*

<sup>27</sup> Jésu naɲ bay tôri hô heraji Jérusalêm menba, kirijna Jésu ô derô haba wo iyéy Emen a menba, damné kaɲ bay bê kwôbe naɲ bay derê tô tôô to Emen naɲ surjê eraji ligiri a. <sup>28</sup> Aɲ bay engeriri iyônɲ ba: «Na naɲ tôô to yôn a jeré lij are bay ka kêm hen ba? I a bem tôô hende to hen a jeré lij are bay ka hen ba?»

<sup>29</sup> Menba, Jésu hô uwôlji sara iyônɲ ba: «En gey engerénge kwôlê pôn aɲ ken uwôlen sara. Aɲ na kelénge naɲ tôô to yôn a ené lij are bay ka kêm hen. <sup>30</sup> Batêm to Ja na lij ðijé hen na, hena na derômaran a laba na ligi gawrê ba? Uwôlence sara.»

<sup>31</sup> Nijba, bay kôl perêrji a kôl iyônɲ ba: «Hena nana kôl ré na batêm to ré hena na derômaran a na, ôbi a kelê wô mi a na nana bi bôrna sari a ré ba? <sup>32</sup> Hena nana kôl batêm to Ja lij ðijé hen ré hena na ligi gawrê na, ðijé a lèn kwôlê.» (Bay hare wôsa kwônê ðijé bô Ja mega \*ôbi kibi Emen na tiri.)

<sup>33</sup> Menba, bay uwôli sara iyônɲ ba: «Nini hôn né.» Menba, Jésu kôlji iyônɲ ba: «Hen iyônɲ na, nôbi kôba na kelénge na naɲ tôô to yôn ené lij are bay ka hen né men.»

## 12

*Gwosoy kwôlo gengij sa*

*bay yagé tɲador*

*(Mt 21: 33-46, Lk 20: 9-19)*

<sup>1</sup> Jésu kôlji gwosoy kwôlo ðanɲi kôl iyônɲ ba: «Gawra wo pôni yage tɲador. Ôbi ay haba woɲ gerem a sara. Ôbi pi iyom wô uwôrijɲ yêre ya. Aɲ ôbi li iyére to dami toɲ gemé yagé bi wo hen sara. Menba, ôbi bij bay yagé tɲador yagé wori bi wo hen aɲ bay têbri naɲ geserê geserê aɲ ðij yiri ôrijɲ kergare. <sup>2</sup> Kirijna geserê né tɲador sa nij na, ôbi jé mana wori ô upé bay gemé tɲador hende to hen bi ôbi ré ô engé kwa yêre wori eraɲ biri. <sup>3</sup> Bay gemé tɲador hende to hen na, berji mana bi wo sê aɲ dageri hô kôbri senge. <sup>4</sup> Ôbi iyé tɲador na hô jé mana wori kwo ðanɲi menba, bay gemé tɲador bay ka hen hô sêri biri iyare sari a men, tiréri a men. <sup>5</sup> Ôbi iyé tɲador na hô jé mana wo ðanɲi sônɲ menba, bay gemé tɲador na diri. Menba, ôbi hô jé ka ðanɲi kwône menba, bay liji na mega bi wo bay na lij ka tumô hen iyônɲ. Bay sê ka pôni men, bay duu ka pôni men. <sup>6</sup> Nijba, kemari wo ôbi piri hen a ba. Ôbi jéri ligirji a mega gerjé jé aɲ kôl iyônɲ ba: «Ôbi ba, bay a kemnaɲ tini tô.» <sup>7</sup> Nijba, bay gemé tɲador na kôlij yirji iyônɲ ba: «Na ôbi emé cibré ibari bi a na, erange, na deréngeri aɲ anɲa cibré

ibari a kêm na na banje.>  
 8 Menba, bay biri diiri aɲ uwôl temayri kelan wolé naɲ yagê tɲador.»

9 «Ôbi iyéy tɲador a lê iyeɲ niɲ ba? Ôbi a sa deré bay gemé tɲador aɲ a biɲ ka dʒangi gemé. 10 Ken dênse kwôlê bi wo hen bô magtubu a ré ba?

<Keram bi wo bay dé iyére na kapni hen na, ôbi a hô yé keram woɲ dé tô iyére.

11 Na Kelma a lê hen iyôn aɲ na aɲga dami gan.»

12 Bay sa Jubnê woge geré ciré beré Jésu niɲba, bay hariɲ kwônê biɲé, wôsa bay hôn dô wo gwosore to ôbi ré kôl hen na, ré gengiɲ na sarji. Menba, bay ôrji wolé aɲ ligiri a.

*Têbê wôgê wo Sésar*

(Mt 22: 15-22, Lk 20: 20-26)

13 Bay jé \*Parisɲêɲê ka pônɲi naɲ biɲé ka \*Hérôd ligi Jésu a wô beréri sa kwôli kelêri a. 14 Bay sa kôli iyôn ba: «\*Rabi, nini hôn wo kwôli kelêrem kêm na, na kwôlê woɲ tiri men, kwôlê bi wo pôn hen a jeré kôliɲ biɲé kêm a men. Wôsa ju dô tu kwônɲi ré men, ju geliɲ naɲ geré wo Emen naɲ tu kwôlê a men. Hen iyôn na, têbê wôgê wo kelma wo dami \*Sésar na, na aɲgan lê laba, na aɲgan lê ré ba? Niné têbri laba, niné têbri ré dɲi ba?»

15 Jésu hôn gwosore toji hende to hen dô aɲ kôliɲ iyôn ba: «Wô mi a kené sél bôn iyôn ba? Ayênge selé pôn ben na na gelé.»

16 Bay aya selé hende to hen biri. Menba, Jésu engereji iyôn ba: «Sa kwônɲi wo yi yé na naɲ aɲga bay dɲi yé na ba, gengiɲ na sa i ba?» Menba, bay uwôli sara ré na to kelma wo dami Sésar.

17 Menba, Jésu kôliɲ iyôn ba: «Aɲga na ka Sésar ba, ken biɲ Sésar, aɲga na ka Emen ba, ken biɲ Emen.»

Menba, tiniɲi ge kay sa kwôlê wo Jésu kôl hen.

*Kwôlo gengiɲ sa jê sé kamɲê wo biɲé ka ma*

(Mt 22: 23-33, Lk 20: 27-40)

18 \*Sadusiɲêɲê ka kôl iyôn ba biɲé ka ma ré jê sé kamɲê ré kwôy hen, eraɲi ligi Jésu aɲ engeriri kwôlê kôl iyôn ba: 19 «Rabi, tôô to \*Moyis na kelêna iyôn ba: <Hena kwônɲi ré ma aɲa ré dɲi tamni mamare aɲa hende ré yê ré tô na, yêni kwônɲi wo ma hen na ré enge turgôri aɲ ré yêɲ kamrê biɲ yêni wo ma hen.> 20 Niɲ na biɲé ka pônɲi na jurgem tô yêniɲare a. Kwo iyêri enge iyore menba, ma baa yê kema. 21 Ôbi cêgeri enge turgôri menba, ôbi ma baa yê kema. Are bay ka hen sa sa kwo subi a a men. 22 Are bay ka hen sa sa biɲé bay ka jurgem hen kêm ba wo bay ré yê kamrê. Menba, cêgeriɲi a

kêm na, iyore hende to hen ma a men. <sup>23</sup> Kirija bijné ka ma a jê sé kamnê hen na, na i perê yêné ka jurgem hen a na kurô iyore na ba? Wôsa bay kêm na na kwôrnêre.»

<sup>24</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Kwôli kelêrnge sanjij nap ken nono, wôsa ken hôn kwôlo yi bô magtubu to Emen a hen ré men, ken hôn ibé iyêrê wo Emen né a men. <sup>25</sup> Kirija bijné ka ma a jê sé kamnê na, imjê a enjé yébé ré nij men, yébé kôba a engeji imjê ré a men. Nijba, bay a yé mega \*manê ka derômaran a iyôn. <sup>26</sup> Kwôlê wo gengij sa bijné ka ma na sé bay ré jê sé laba, ré jê sé ré ba ba, na ken dêjse bô magtubu to \*Moyis a kirija Emen sijn sari a kwa kam gurônê hen né ba? Emen na kôli iyôn ba: «Nôbi ena Emen wo \*Abraham, kwo Isak nap kwo Jakwôb.» <sup>27</sup> Emen na Emen wo bijné ka mô tu gep dîba ôbi na Emen wo ka ma hen né. Ermé kwôlê wonje gerij nap ken kay daman.»

*Tôo to dami gôlij megêre*  
(Mt 22: 34-40, Lk 10: 25-28)

<sup>28</sup> Ôbi derê tô tôo to Emen wo pônî toyji wo bay narij menba, ôbi hôn wo Jêsu ré uwôlji sara dô. Ôbi uso da an enjere Jêsu iyôn ba: «Tôo to yôn a na to dami dê megêre ba?»

<sup>29</sup> Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Gel, tôo to tumô a na: «Toy

\*Israyêl, Kelma Emen wona na Kelma pôn nêj. <sup>30</sup> An jâ peré Kelma wom Emen nap bôo pôn men, nap tunum kêm men, nap ermé wom kêm men, nap néém kêm a men.» <sup>31</sup> Gel kwo jôgij wôo wori a na: «Gey megam mega ju geyij yem hen iyôn. Tôo to danji to dami dê ka wôo hen ba nap.» »

<sup>32</sup> Ôbi derê tô tôo to Emen kôlij Jêsu iyôn ba: «Rabi wo dôri, ju kôl na tiri kirija ju kôl Emen ré na pôn nêj hari an Emen wônî wo danji ré nap. <sup>33</sup> An bi jeré piri nap ermé wom men, nap néé wom men, jeré gey megam mega yem iyôn a men, na anja dô dê sarganê ka gay gay kêm hen.»

<sup>34</sup> Jêsu gel wo ôbi ré uwôli sara dô hen iyôn nap tu melênê menba, ôbi kôli iyôn ba: «Ju kela nap \*emé iyére to Emen né.» Menba, kwônî wo danji erem wôsa engeriri kwôlê ré nij.

*Krist, na kwo kelma Dabid*  
(Mt 22: 41-46, Lk 20: 41-44)

<sup>35</sup> Jêsu ay tô gelij bijné are bô \*iyéy Emen a kôl iyôn ba: «Wô mi a bay derê tô tôo to Emen ré kôl \*Krist, kwo Emen dôri hen, ré na \*kunga kelma Dabid ba? <sup>36</sup> Kelma Dabid nap yiri kôba Tunu toj hendi bô bôré wôn bôri an biri kôl iyôn ba:

«Kelma Emen na kôlij  
Kelma wunê iyôn ba:

«Sa mô sa kôben woj  
gusurô,  
kwôy wo na bij bay barem  
a yé anğan sêlé têm.»

<sup>37</sup> Kelma Dabid naŋ yiri kôba  
uwôge gawra bi wo hen  
Kelma menba, iyeŋ a ôbi ré  
yé kuŋgari sôŋ ba?»

*Jésu gelij bijé are gengij  
sa bay derê tô tô to Emen*  
(Mt 23: 1-36, Lk 20: 45-  
47)

Aŋ kwônê bijé toy kwôlé  
wori bi wo hen naŋ yi derê.  
<sup>38</sup> Kirija Jésus gelji menba  
ôbi kôl iyôŋ ba: «Berêŋge  
dô wô bay derê tô tô to  
Emen ka gey palê naŋ bar-  
gay ka yêŋnê wo ré gel  
wo ciré na ka damné heŋ  
men, gey bi bay ré liji dosé  
yôd yôd tu wolé men, <sup>39</sup> ka  
gey kirij ka tumô bô \*iyéy  
dapare a men, kini emê are  
a hen a men. <sup>40</sup> Men, bay na  
bay mênêre are bô iyé yébé  
kaŋ mamê, aŋ wôsa lamij  
tu bijé na, bay uwôl Emen  
dé dé dé, na déŋ iyôŋ. Bijé  
bay ka hen na, kwôlé wo  
Emen a ulêji sarji a hen na,  
na kwôlé wo dami.»

*Anğan baliyare ka iyore  
toŋ mamne*  
(Lk 21: 1-4)

<sup>41</sup> Jésus mô bul kwini si  
kirij ka bay dîŋ sunugu lari  
ya hen aŋ ôbi bô kwônê bijé  
iyeŋ a bay ré bi lari ba. Bijé  
ka ôrij mê na, bay bi mê.  
<sup>42</sup> Iyore to pôni toŋ hende  
tu na kôba era men, aŋ bi  
kam sêlé wô to nêŋ gursu

pôn né hen. <sup>43</sup> Menba, Jésus  
uwôge bay tôri aŋ kôlji iyôŋ  
ba: «Na tu kwôlé a ené  
ena kelêŋge hen, mamne  
toŋ hendi nimré hende to  
hen na, bi dê bijé kêm ka  
ré sa bi hen. <sup>44</sup> Wôsa bijé  
bay ka hen kêm hen bi na  
gursu to bay ôrij doyre ré  
nij hen, nijba, hende na, bi  
na lari kêm wo hende ôrij  
doyre wô kelij anğan emêre  
hen.»

## 13

*Jésu kôl kwôli mênê iyéy  
Emen*  
(Mt 24: 1-2, Lk 21: 5-6)

<sup>1</sup> Kirija Jésus so bô \*iyéy  
Emen a na, ôbi tôri wo pôni  
kôli iyôŋ ba: «Ca! \*Rabi, gel  
keram naŋ iyére ka hen.»

<sup>2</sup> Menba, Jésus kôl iyôŋ  
ba: «Ju gel iyére hende to  
damné hen ba? Keram wôni  
wo a ba ta sa megari a ba  
naŋ, bay kêm a mênij.»

*Anğan tu na*

(Mt 24: 3-14, Lk 21: 7-19)

<sup>3</sup> Jésus mô sa Keram wo Oli-  
biyé aŋ bilij kwini si sa iyé  
iyéy Emen. Menba, Piyêr,  
\*Jak, Ja naŋ André engeriri  
kwôlé kirija bay ré môrij  
piniji naŋ dî hen. <sup>4</sup> Bay kôli  
iyôŋ ba: «Kelêni, kirija yôŋ  
a are bay ka kêm hen ré sa  
ba? Men na mi a gelé mega  
are bay ka hen ré ca kerê nij  
ba?»

<sup>5</sup> Menba, Jésus kôlji iyôŋ  
ba: «Dêŋge tu melênê sa  
yerŋge a bi kwôni lamêŋge  
naŋ kwôlé woj benare ré.  
<sup>6</sup> Wôsa bijé kwône a ayêji



henen aɲ a kelêji: «Na nôbi a na \*Krist, kwo Emen dôri hen.» Aɲ bay a lamijɲ bijné kwôné. <sup>7</sup> Kirijɲa ka toyé kwôli kumbul ôm da réba kelaɲ naɲ ken na, dênge bônɲge hare ré wôsa are bay ka hen a sa môj môj dem, nijba, na gerɲé wulê bi wo hen né tô. <sup>8</sup> Tô yê pôn a lê kumbul naɲ tô yê wo dɲangi men, emê iyére pôn a sɛɲ naɲ to dɲangi men, terare a yebagijɲ naɲ sa iyére gay gay men, kurôɲ a lê kirijɲ a men, nijba, are bay ka kêm hen na, yi mega yê wo ay tô lê iyore iyôn.»

<sup>9</sup> «Dênge tu melênê sa yerɲge a wôsa bay a ôrijɲ naɲ ken tumô bay jerê kwôlê men, bay a sênge naɲ tinêre bô \*iyéy dapare a men, bay a ôrijɲ naɲ ken tumô kilmé men, tumô bay emê iyére a men, wô san, aɲ bi kené uwôlijɲ béré Kwôlo Dôri. <sup>10</sup> Na mi mi kôba béré Kwôlo Dôri wo Emen a uwôlijɲ naɲ kirijɲ kirijɲ bi tô yê bijné kêm toy dema are bay ka hen ré sa tô. <sup>11</sup> Kirijɲa bay ôrijɲ naɲ ken tumô bay jerê kwôlê a na, ken sun tumô wô kwôlê wo kené erê kelê hen né, nijba, ken kôl kwo Emen a bênge kirijɲ bay ka hen. Wôsa na kenbay a iyêlê ré, nijba, na Tunu toɲ hendi bô bôré a bênge kwôlê kebrenge a. <sup>12</sup> Gawra a desé sa yêni aɲ bi bay ré diri men, iba kema a lijɲ kemari hen iyôn hende to hen men, kamrê kôba a peré sa balêrji bi bay ré derji a men.

<sup>13</sup> Bijné kêm a tôrɲênge wô kibi henen, nijba, kwôni wo bu bôri iyére kwôy derijɲ kibi ba, ôbi a gelê.»

*Angaɲ bô emê ka a lê bijné ka Jérusalêm*

(Mt 24: 15-28, Lk 21: 20-24)

<sup>14</sup> «Kirijɲa ken gel aɲga habijɲ ka mène kirijɲ, dɲi yirji kirijɲ ka bay ré merê ya ré hen, kwôni wo dênse na bi hôn dô. Kirijɲ bay ka hen na, bi bijné ka Judé ba, ge sa keram a men, <sup>15</sup> kwôni wo mô tô tunu a nô ba, bi era ira wô erê ayê ani bô iyére tori a ré nijɲ men, <sup>16</sup> kwôni wo dɛbe bô yagê ba, bi hera uwo wô ayê bargay kari ré a men. <sup>17</sup> Wulê bi wo hen na, bô emê wo dami a lê yébé kaɲ bay kwoo men, ka kamniji yi kuba ba ya tô hen a men. <sup>18</sup> Uwôlênge Emen bi are bay ka kêm hen bi sa terbére a ré. <sup>19</sup> Wôsa wulê bi wo hen na, bô emê wo bijné a lê hen na, na bô emê wo dami wo kwôni gel sa pôn né ayijɲ tôri wo Emen na dɲijɲ tô terare kwôy kemnênɲ hen men, kwôni a herê gelé bô emê bi wo iyônɲgi hen ré nijɲ a men. <sup>20</sup> Aɲ hena Emen né jô kibi sa hende to hen ta ré na, kwôni pôn nêɲ iyôn kôba a uné gelê ré. Nijba, ôbi bu kibi kirijɲ dê wôsa bijné kari ka ôbi tôrji hen. <sup>21</sup> Hena kwôni ré kelênge iyôn ba: «\*Krist, kwo Emen dôri hen ré ná ná» ley, «ré ná yan» ley na, ken bi bônɲge sa kwôlê wori a ré. <sup>22</sup> Wôsa Kristɲé kaɲ bay benare hen naɲ bay

kibi Emen kap bay benare kwône a lê anğan gelé nap kap giñê wô lamij biñé men, biñé ka Emen kôba bay a masê wo ciré lamêji a men. <sup>23</sup> Kenbay kôba ken berêñge dô wôsa en kelêñge kêm kô tumô nij.»

*Sa hera wupê nôbi Kema Gawra*

(Mt 24: 29-31, Lk 21: 25-28)

<sup>24</sup> «Menba, kirij bay ka hen na, cêgi bô emê bi wo a lê biñé hen na, tare to tay a berarê ré nij men, geserê a ené ré nij men, <sup>25</sup> têbêñne a herij ta men, anğan néé ka derômaran a a yebagij mênij a men. <sup>26</sup> Menba, bay a gelen nôbi \*Kema Gawra hera perê kirij ka geri a nap néé wo dami men, nap dampare to dami a men. <sup>27</sup> Kirij bay ka hen na, na jé manê kapê ka derômaran a dayrê sa biñé ka na en tôrji hen sa terare a na kêm a men.»

*Kwôlo gengij sa tângôre to libé*

(Mt 24: 32-35, Lk 21: 29-33)

<sup>28</sup> «Ayêñge tângôre ken gengij kirij, kirijna tângôre jubu aj libé hen na, ken kôl kami emen ré ba da nij. <sup>29</sup> Kenbay kôba kirijna ken gel wo are bay ka hen sa nij na, ken hôn wo nôbi Kema Gawra ené da kibi geré nij. <sup>30</sup> Na tu kwôlê a ené ena kelêñge hen, gawrê ka haw hen na, ka pôni a ba geñ

kirijna are bay ka hen a sañ. <sup>31</sup> Derômaran nap sa terare a napê nijba, kwôlê wupê na, a napê ré kwôy.»

*Emen pôn nêñ a henê sa to sa terare a kôrij*  
(Mt 24: 36-44)

<sup>32</sup> «Kwôlo gengij sa wulêri nap tayriri na, kwôni pôn nêñ iyôn hôn né men, \*manê ka derômaran a hôn né men, Kema kôba hôn né a men, nijba, na Ibari pôn nêñ hari a henê mera. <sup>33</sup> Berêñge dô, yêñge kum né wôsa ken hôn kirijna yôn a are bay ka hen ré sañ né. <sup>34</sup> Yi mega gawra wo da erê kergare iyôn. Ôbi dên iyére tori aj bij manê kari jé a kôbriji a. I ba nap lê jéri. Ôbi ay tôô bij ôbi gemé kibi iyére ré yi kum né. <sup>35</sup> Merêñge tu geñ wôsa ken hôn kirijna yôn a kelma ôbi iyé iyére ré sañ né. Na perare, na sa kirij ka jali, na yelé kwôrê, na tô kirij ba, kwôni hôn né. <sup>36</sup> Merêñge tu geñ bi kirijna ôbi sa dus ba, upêñge tô kum a ré. <sup>37</sup> Kwôlê wo en kelêñge hen na, en kôlij na biñé kêm: merêñge sa têrñge a.»

## 14

*Damnê kap bay bê kwôbe nap bay derê tô tôô to Emen gey deré Jésus*

(Mt 26: 1-5, Lk 22: 1-2, Ja 11: 45-53)

<sup>1</sup> Ba sa wôô wo bay a lê geserê wo bay uwôgeri \*Pak

hen men, wô lij geserê wo mapa wo wubere naɲ bô a hen a men menba, damné kaɲ bay bê kwôbe naɲ \*bay derê tô tô to Emen woge geré gwsore wô berij Jésu aɲ diiri. <sup>2</sup> Nijba, bay kôl bi ciré biri bôb naɲ sa geserê ré, wô wo bijné ma ré lij kwôlê naɲ ci.

*Iyore to pôni bij Jésu wen sari a*

*(Mt 26: 6-13, Ja 12: 1-8)*

<sup>3</sup> Kirija Jésu mô Bétani a iyé Simô wo \*terbare liri hen, menba, iyore to pôni eraɲ naɲ ider wo dîné dô wo bay li naɲ kalmê ka bay uwôgeji nar wo garari mé hen, bô murda wo bay li naɲ \*albatre hen kôbre a. Hende uson ligi Jésu a aɲ hende ti kibi murda bi wo hen aɲ wuseri sari a kirija bay mô tôɲ kibi emê a hen. <sup>4</sup> Bijné ka pôni bôrji tarji sara aɲ bay pamnê kwôlê kôl iyôn ba: «Wô mi a hende ré mène ider wo dîné dô hen iyôn ba? <sup>5</sup> Hena bay ré keléɲ na keléɲare kôba, bay ré upé \*déniyé arew subu lay aɲ cén bay nimré ré ba?» Menba, bay nay iyore hende to hen damaɲ. <sup>6</sup> Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Déngere dê iyôn. Wô mi a kené dôyrêre hen iyôn ba? Anɲa hende lén hen na, na anɲa dôri. <sup>7</sup> Wôsa bay nimré a merê perêɲge a naɲ wulê wulê aɲ ka lê derê naɲ ci kirija ken gey, nijba, nôbi ba na merê naɲ ken naɲ wulê wulê ré. <sup>8</sup> Hende li anɲa hende nêmlê. En ma

ré tô, nijba, hende sa bèn ider san a gemij temayren.» <sup>9</sup> Menba, ôbi hô kôlji iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kelêɲge hen, naɲ kirij kêm sa terare a na ka bay a ulê béré Kwôlo Dôri ya hen na, bay a deré kwôli anɲa iyore hende to hen li hen ermij sara.»

*Judas gey ayê sa Jésu bij damné kaɲ bay bê kwôbe*

*(Mt 26: 14-16, Lk 22: 3-6)*

<sup>10</sup> Judas Iskariyôt ôbi tô Jésu wo pôni perê ka môj kibi wôô hen ô upé damné kaɲ bay bê kwôbe wô geléji geré beré Jésu. <sup>11</sup> Yi damné kaɲ bay bê kwôbe dôrji gaɲ kirija bay toy kwôlê wo ôbi kôlji hen aɲ bay genge ciré biri gursu. Menba, Judas woge geré wo dîré ayij sa Jésu bij damné kaɲ bay bê kwôbe.

*Jésu ôml Pak naɲ bay tôri*

*(Mt 26: 17-25, Lk 22: 7-14, 21-23, Ja 13: 21-30)*

<sup>12</sup> Wulê wou ayê tô lê geserê mapa wo wubere naɲ bô hen na, na sa to bay dirij gamgê wô lij geserê Pak, bay tô Jésu kôli iyôn ba: «Na yôn a jeré gey bi niré ô berem sa tê lê geserê Pak ya ba?»

<sup>13</sup> Jésu jé bay tôri wôô aɲ kôlji iyôn ba: «Erêɲge bô iyére to dami a hen. Ka upé gawra wo pôni ay kam naɲ téwre sari a eraɲ si tumôrɲge. Erêɲge tôri a. <sup>14</sup> Aɲ bô iyére to ôbi a sé bô hen na, ken kôlij ôbi iyéy iyére iyôn ba: «\*Rabi kôl iyôn ba, bô iyére to yôn, a

diré ômijî emê woyî Pak nañ bay tôri ya ba?»<sup>15</sup> Menba, ôbi a gelênge bô iyére to dami ta to bay nan bôre kô nij. Na ya hende to hen a kené beré sa tê Pak ya.»

<sup>16</sup> Bay tô Jêsu ka wôô hen ôrji añ sa bijji derô ira menba, uwonji are bay kêmben hen mega wo Jêsu ré kôlji hen iyôn, menba, bay bu sa tê Pak ya.

<sup>17</sup> Kirijîna tare kurijî menba, Jêsu nañ bay tôri ka môj kibi wôô hen saji. <sup>18</sup> Kirijîna bay mô kibi angan emê menba, Jêsu kôl iyôn ba: «Na tiri, en kelênge, kwôni pôn perênge a wo ôm nañ en hen a sa ayê san.»

<sup>19</sup> Tu bay tô Jêsu ay tô lê na, añ i ba engerijî Jêsu iyôn ba: «Na nôbi ré rê?»

<sup>20</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Kwôni pôn perênge kenbay bay ka môj kibi wôô kwo dôbe kôbri nañ en bô gwore a hen. <sup>21</sup> Nôbi \*Kema Gawra na eré na mega wo na lijî bô magtubu to Emen a gengijî san hen iyôn. Nijba, bô emê a kurijî sa kwôni wo ay san nôbi Kema Gawra hen. Bay henañ ré yêri ré kôba ré dô sôn.»

*Jêsu dî tô emê wo Kelma*  
(Mt 26: 26-30, Lk 22: 15-20, 1 Kworêntijê 11: 23-25)

<sup>22</sup> Kirijîna bay mô ômji emê menba, Jêsu ay mapa añ tô kibri sara menba, fiilê añ bijî bay tôri añ kôlji iyôn

ba: «Engeñge, ôbi yi mega kurônji yen iyôn.»

<sup>23</sup> Menba, ôbi hô ay gwoy care toñ yê tijador añ ôbi lijî Emen dosé, menba, ôbi bijî añ bay yi kêmben. <sup>24</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Kwo ná, yi môj kwôbren woyî bijîna nañ Emen wo bijî tôñ wô kibi bijî kwône. <sup>25</sup> Na tiri, en kelênge, na hô yê care toñ yê tijador ré nij, kwôy wulê wo na sa yijî to kôbri nañ ken bô \*emê iyére to Emen a.»

<sup>26</sup> Kirijîna bay kebe kurôn menba, Jêsu nañ bay tôri ôrji sa Keram wo Olibiyé.

*Jêsu kôlijî Piyêr kwo ré tôrnêri*

(Mt 26: 31-35, Lk 22: 31-34, Ja 13: 36-38)

<sup>27</sup> Jêsu kôlji iyôn ba: «Ka juben dên kêmben wôsa lijî bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Na deré ôbi abê gamgê menba, bay a userijî kêmben.» <sup>28</sup> Nijba, cêgê menba, kirijîna na jê sé kamjê na, na eré tumônge a Galilé a.»

<sup>29</sup> Menba, Piyêr kôlijî Jêsu iyôn ba: «Kirijîna megên a dêm añ na, nôbi na dêm añ né.»

<sup>30</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kôlem hen, kemnêjî bô yoyre hende to hen kura a yelê têê wôô ré añ já kelê jeré hônen né têê subu.»

<sup>31</sup> Nijba, Piyêr hô kôlji iyêre kôl iyôn ba: «Hena ré na wo ené ma ré ju kôba, na kelê ené hônem né ré.»

Menba, bay kêm kôl mega wo Piyêr kôlij hen iyôn.

*Jésu uwôl Emen Gêtsémané a*  
(Mt 26: 36-46, Lk 22: 39-46)

<sup>32</sup> Menba, Jésus nap bay tôri ôrji kirij ka bay uwôgeji \*Gêtsémané, an Jésus kôlij bay tôri iyôn ba: «Merênge tôj na, an nôbi na erê uwôlé Emen.»

<sup>33</sup> Jésus ôrij nap Piyêr, \*Jak nap Ja nap dî. Ôbi sun men, ôbi anje daman a men. <sup>34</sup> Ôbi kôlji iyôn ba: «Tun li na môj teré dun iyôn, merênge na, an ken yi kum né.»

<sup>35</sup> Menba, Jésus usu dê tumô, an cubu gubari dij kwini tôj an uwôl Emen mega wo hena ré nêw wo anja ré sa sari a hen na, ré sa ré. <sup>36</sup> Ôbi kôl iyôn ba: «Aba, Iban, ju nêw lê are kêm. Li bi en yi gwoy kam toj gusij hende to hen né. Iyôn hari kôba, li anja bôm gey hen dîba ka bôn nôbi a geyé hen né.»

<sup>37</sup> Ôbi bulo hera ligi bay tôri a, menba, ôbi uwonji tô kum a. Menba, Jésus kôlij Piyêr ba: «Simô, ju yi kum! Ju nêw merê tu gey sem né ba? <sup>38</sup> Merênge tu gey an ken uwôl Emen bi kené herij bô anjan lamé ré. Ken gey merê tu gey hanje nijba, na néérnje a nêwê ré dî.»

<sup>39</sup> Jésus hô dô tôri an ligi bay tôri ka subu hen an uwôl Emen mega wo tumô

iyôn sôn. <sup>40</sup> Jésus hô bulo hera menba, uwonji tô kum a wôsa bay nêw merê gey né. Menba, bay hôn kwôlé woj kelêri ré.

<sup>41</sup> Jésus hô bulo hera jôgij têe subu wori menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Yênge kum an ken dô bul hanje nij. Kô nij. Gel, tayriri sa wo nôbi Kema Gawra na uwôlij kôbi bay têrij a. <sup>42</sup> Henanje ta, na erênge, gel ôbi ayé san bij bijné bi, sa nij.»

*Bay bu Jésus*  
(Mt 26: 47-56, Lk 22: 47-53, Ja 18: 3-12)

<sup>43</sup> Jésus iyêl ba ya tô menba, Judas ôbi tô Jésus perê ka môj kibi wôw hen so nap kwônê bijné ka nap yebere toj kaskar men, ka nap kwore a men. Damné kap bay bê kwôbe men, \*bay derê tô tôw to Emen nap surjê a joji. <sup>44</sup> Judas woj ôbi ayé sa Jésus hen na, na kôlij kwônê bijné bay ka hen iyôn ba: «Kwôni wo na ibé tô mari liri dosé hen na, na ôbi a kené biri, an ken ôrij nap dî men, ken bôri dô a men.» <sup>45</sup> Kirija bay sa menba, Judas era ligi Jésus a an uwôgeri «Rabi» an ibe tô mari.

<sup>46</sup> Menba, kwônê bijné bay ka hen salam Jésus bu. <sup>47</sup> Kwôni wo pônî perê bijné ka debe ya hen na, dô yebere toj kaskar tori an dij maa mana wo \*dami wo damné kap bay bê kwôbe jô. <sup>48</sup> Menba, Jésus ay kwôlé kôlji iyôn ba: «Ken eran

naɲ yebere toɲ kaskar men, kwore men kôberɲge a wô berenare mega wo kené kena beré na gemsá iyôn. 49 En mô perêɲge a sa pôn pôn gelij ðijé are bô \*iyéy Emen a menba, ken era sa beren né wô mi ba? Nijba, yi hen iyôn bi kwôlo na lij bô magtubu to Emen a hen na, ariri ré lij.»

50 Menba, bay tô Jésu kêm gerji ðiri aɲ.

51 Kema mana wo pôni bi Jésu. Kema mana bi wo hen dôbe bargay ka lebari a yiri a. Asgarjê ka ðu Jésu hen na, sa herij sa mana bi wo hen aɲ ðiri. 52 Nijba, ôbi ju bargay kari aɲ, aɲ ge yiri senge.

*Jésu ðebu tumô bay jeré kwôlê a*

(Mt 26: 57-68, Lk 22: 54-55,63-71, Ja 18: 13-14,19-24)

53 Bay ôrij naɲ Jésu iyé dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe menba, damné kaɲ bay bê kwôbe ka ðaɲgi men, surjê men, bay derê tô tô tô Emen a men, saji wô dapare. 54 Piyêr ô tô Jésu a dôrij tôri baɲ cêgê dê dê kwôy ôrij karaɲ derô haba wo dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe a. Ôbi mô iyêbe tare naɲ bay gemé kibi iyé dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe bi wo hen.

55 Damné kaɲ bay bê kwôbe naɲ \*Sanédren kêm woge geré wo ciré ðiri kwôlo dami sari a aɲ ciré derijni, nijba, bay uwon geréri ré. 56 Wôsa ka pôni kôl kwôlê won benare gengij sari.

Nijba, kwôlê woji bi wo hen bij pôn né. 57 Ka pôni hena aɲ kôl kwôlê won benare gengij sari kôl iyôn ba: 58 «Nini toy wo ôbi kôl iyôn ba: <Na té iyéy Emen to gawré a dé naɲ kôbriji hen aɲ sa subu na heré dé to ðaɲgi hôrij aɲ na to gawré a dé naɲ kôbriji ré.> »

59 Gengij sa kwôlê wo iyére bi wo hen kôba, kwôlê woji bij pôn né.

60 Menba, dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe hena ta peré kwônê ðijé aɲ engere Jésu iyôn ba: «Ju uwôl kwôlê sa kwo gawré bay ka hen kôl gengij sam hen né ba?»

61 Jésu wôm tôn. Ôbi uwôl kwôlê wôni sara ré. Menba, dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe hô engeri kôl iyôn ba: «Ju na \*Krist, kwo Emen dôri hen, Kema Emen wo nê m ayê kibi hen ba?»

62 Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Ena ôbi bi a merê hen. Aɲ ka gelen nôbi Kema Gawra na merê sa kôbi gusurô wo Emen won ôbi néé hen men, ka gelen na hera peré kirij ka geri a derômaran a.»

63 Menba, dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe yêgeré bargay ka yiri a hen aɲ aɲ kôl iyôn ba: «Nana hô gem na i dema ré kelêna kwôli sôn ba? 64 Ken toy tiiré wo ôbi tiiré Emen ôm hen nij na, kwôli mi a kené erem nij ba?»

Menba, bay kêm uwôli kwôlê sari a kôl iyôn ba: «Ôbi na kwon deré.»

<sup>65</sup> Menba, bijné ka pôni ay tô tibéri kalê a sari a men, bay ha tiri ta aṅ bay esuge kôbriji cibijni aṅ bay kôli iyônṅ ba: «Li yem môṅ jeré na \*ôbi kibi Emen iyônṅ aṅ ju kelêni i a dêm hen ba?»

Menba, bay gemé kibi iyé dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe hen kôba, sêri tô mari a a men.

*Piyêr tôriṅ Jêsu*

(Mt 26: 69-75, Lk 22: 56-62, Ja 18: 15-18,25-27)

<sup>66</sup> Kirijna Piyêr ré môriṅ tôriji a tôṅ derô haba hen na, hende lê jé iyé dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe to pôni a sa. <sup>67</sup> Hende gel Piyêr wo iyêbe tare môriṅ hen menba, hende hôri dééṅ aṅ kôli iyônṅ ba: «Jôbi kôba na ju ô naṅ Jêsu wo Najarêt men ré ba?»

<sup>68</sup> Menba, Piyêr uwôser kôl iyônṅ ba: «En hôn né. En hôn bê kwôlê wo me kôl hen né.» Menba, ôbi si ô si kibi geré nô. <sup>69</sup> Hende gili menba, hô kôlij bijné ka debe ya hen iyônṅ ba: «Ôbi na kwo gawrê bay ka hen men.»

<sup>70</sup> Piyêr hô uwôser têê pôn a sônṅ. Sem cêgê menba, bijné ka debe ya hen na, kôlij Piyêr iyônṅ ba: «Na tiri wo jôbi kôba ju na kwo bijné bay ka hen wôsa ju na kwo Galilé men.»

<sup>71</sup> Menba, Piyêr dusu yiri kôl iyônṅ ba: «Hena ené kôl ya ré ba, bi Emen deren. Gawra wo ken kôl kwôli hen na, en hônî ré.»

<sup>72</sup> Kirij bay ka hen têê wô wori menba, kura yel.

Menba, hô Piyêr jibri sa kwôlo Jêsu na kôli kôl iyônṅ ba: «Já uwôserê jeré hônén né têê subu dema kura ré yilé têê wôô.» Menba, ôbi si nô aṅ sôm.

## 15

*Jêsu dèbu tumô Pilat a*

(Mt 27: 1-2,11-14, Lk 23: 1-5, Ja 18: 28-38)

<sup>1</sup> Tô kirij cud menba, damné kaṅ bay bê kwôbe danji naṅ surjê men, \*bay derê tô tôô to Emen naṅ \*Sanédren kêm ka ba hen a men. Kirijna bay harê Jêsu menba, bay ôriṅ naṅ dī ô bij Pilat. <sup>2</sup> Pilat engereri iyônṅ ba: «Ju na kelma ôbi emê sa iyé Jubnê bi ba?» Menba, Jêsu uwôli sara iyônṅ ba: «Jôbi a kelê hen.»

<sup>3</sup> Damné kaṅ bay bê kwôbe karê kwôlê wo kwôni dīṅ Jêsu a sari a. <sup>4</sup> Menba, Pilat hô engereri iyônṅ ba: «Ju uwôli kwôlê wôni sa kwôlê wo bay kôl kêm hen né ba? Toy kwôlê wo bay pôy dém kem a hen.»

<sup>5</sup> Menba, Jêsu uwôli kwôlê wôni sara ré aṅ li wo tini Pilat ge kay.

*Bay uwôl kwôli temare sa Jêsu a*

(Mt 27: 15-26, Lk 23: 13-25, Ja 18: 39 - 19: 16)

<sup>6</sup> Elê elê naṅ sa geserê \*Pak ba, Pilat uwôl kwôni pôn ta hô dangay a. Na kwôni wo bijné gey bi bay ré uwôli ta. <sup>7</sup> Gawra wo pônî bay uwôgeri Barabas yi dangay a naṅ bandijnê wôsa bay na gey bi kelma ré ômjî ré,

menba, bay na duu gawra pôn. <sup>8</sup> Kwônê bijné eraji si iyé Pilat an bay kôlij Pilat ré li anga kwo ré lèrê gan gan hen biji. <sup>9</sup> Menba, Pilat uwôlji sara iyôn ba: «Ken gey bi ené ulênge kelma wo Jubnê ta ba?»

<sup>10</sup> Wôsa ôbi hôn wo ré na terbére a ré liji ana damné kan bay bê kwôbe ré berij Jêsu bi hen. <sup>11</sup> Menba, damné kan bay bê kwôbe gwôsiji bijné ré kôlij Pilat ré uwôl Barabas ta dî. <sup>12</sup> Pilat hô engereji iyôn ba: «Na mi a ené lê nan kwo bay uwôgeri kelma wo Jubnê hen ba?»

<sup>13</sup> Menba, bay kêmi kôli kibriji pôn iyôn ba: «Diri an ju bééri sa gurô tagelê.»

<sup>14</sup> Pilat engereji iyôn ba: «Na mi ka habij a ôbi ré li ba?» Menba, bay hô kôli kêmi iyôn ba: «Bééri sa gurô tagelê.»

<sup>15</sup> Pilat gey lê anga bôrji gey hen an ôbi uwôl Barabas ta men, ôbi bi bay yêmnê Jêsu nan tinêre an nógiri bij asgarnê bi ré ô bééri haji nij.

### *Asgarnê ayrê Jêsu*

*(Mt 27: 27-31, Ja 19: 2-3)*

<sup>16</sup> Asgarnê ôrij nan Jêsu kini merê Pilat a menba, bay uwôge tô kwônê bijné kaji ka ba hen. <sup>17</sup> Bay dôbij Jêsu bargay ka hendi silim silim men, bay gaa jabga wop kenare nan gesem dôbri sari a a men. <sup>18</sup> Menba, bay liri dosé kôl iyôn ba: «Dosé tom, kelma wo Jubnê.»

<sup>19</sup> Menba, bay sêri sari a nan gusera men, bay tibiri kalê a sari a men, bay cubu gubarji tumôri a mega wo ciré biri kwôlê iyôn a men. <sup>20</sup> Kirija bay sili hen iyôn nij na, bay dô bargay ka hendi silim silim ka bay ré dôbri yiri a hen men, bay hô tôbri bargay kari hôrij an bay sij nan dî nô wô erê bééri sa gurô tagelê.

### *Bay bér Jêsu sa gurô tagelê*

*(Mt 27: 32-44, Lk 23: 26-43, Ja 19: 17-27)*

<sup>21</sup> Simô wo na gawra wo Sirên uwo tô nonore a ô erê wori. Ôbi na iba si Alêksander nan Rupus. Menba, asgarnê biri eren biri ay gurô tagelê wo Jêsu.

<sup>22</sup> Menba, asgarnê ôrij nan Jêsu kirij ka bay uwôgeji Gwôlgwota. Gwôlgwota na, iyayriri na ibé sa gawra.

<sup>23</sup> Bay gey ciré bij Jêsu care top kam tinador nan kalmê ka bay uwôgeji \*miir hen bô bi ôbi ré yi, nijba, Jêsu kan. <sup>24</sup> Asgarnê bér Jêsu sa gurô tagelê an pôrji bargay kari cênji nan geré wo jalaw terê. <sup>25</sup> Kirija bay bééri sa gurô tagelê hen iyôn na, tare na dengêse top tô kirij.

<sup>26</sup> Sa gurô wo bay bééri ya hen na, bay li magtubu di ya uwôlij kwôlê sari a kôl iyôn ba: «Kelma wo Jubnê.»

<sup>27</sup> Bay bér bay gemsare ka pônî wôô nan Jêsu, kwo pônî sa kôbri maa men, kwo pônî sa kôbri gusurô men. [ <sup>28</sup> Na hen iyôn a kwôlo na lij



bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Bay dayri pôn nap bay gemsare» hen ré ô nap geréri têrê têrê.]

<sup>29</sup> Bijné ka ô tô geré hen kôba, tiiré Jésu aṅ lɪn sarji ômiṅ ya ya aṅ bay kôl iyôn ba: «Jôbi ju kôl jeré té \*iyéy Emen aṅ jeré hô dé hôriṅ sa subu dêj hen na, <sup>30</sup> gôliṅ nap yem aṅ ju herbo tôṅ sa gurô tagelê nɪna gelé.»

<sup>31</sup> Damné kaṅ bay bê kwôbe nap bay derê tô tô to Emen ayrê Jésu kôliṅji perêrji a iyôn ba: «Ôbi gôliṅ nap bijné menba, ôbi nêmi gôliṅ nap yiri ré. <sup>32</sup> Ôbi wo na \*Krist, kwo Emen dôri hen, Kelma wo \*Israyêl bi herbo sa gurô tagelê tôṅ bi nɪna gelé aṅ nɪna bê bôrni sari a.»

Bijné ka bay béérji kwari a hen kôba, tiréri a men.

### *Temay Jésu*

(Mt 27: 45-56, Lk 23: 44-49, Ja 19: 28-30)

<sup>33</sup> Kirɪna tare dɪbu dɪṅne na, kirɪn hendu sa terare a nà kêm kwôy tare tô yébé ayɪn sa tôṅne ta hen. <sup>34</sup> Kirɪna tare to yébé ayɪn sa tôṅne ta hen nêmi menba, Jésu jô gura wo dami kôl iyôn ba: «Elwa, Elwa lema sabaktani?» (Bôri na: «Emen wupê, Emen wupê wô mi a jeré déni aṅ hen iyôn ba?»)

<sup>35</sup> Bijné ka pôni ka dɛbe ya hen na, kirɪna bay toy tôri hen iyôn, menba, bay

kôl iyôn ba: «Toyéṅge, ôbi uwôge \*Eli.»

<sup>36</sup> Menba, kwo pôni ge ô dôbê kibi bargay bô kam tɪnadɔr ka bay uwôgeji binêger hen aṅ dôbe kibi gurô bɪn Jésu bi ôbi ré yi, aṅ kôl iyôn ba: «Di jan, naa gelé sé Eli a so sa herberi sa gurô tagelê ba?»

<sup>37</sup> Menba, Jésu jô gura nap tôri to dami menba, kibri wôm men.

<sup>38</sup> Bargay ka bay ha jôriṅ bô iyéy Emen a hen na, yéṅiṅ derôre a wôô ayɪn tôri ta kwôy uwôl tôṅ. <sup>39</sup> Dami wo asgar wo dɛbe si tumô gel temayri hen na, kôl iyôn ba: «Gawra bi wo hen na, na Kema Emen bi tiri a men.»

<sup>40</sup> Kirɪn bay ka hen na, yébé ka pôni dɛbe ya sêd wolé gel. Perêrji a na Mari to Magdala men, Mari toṅ yo si \*Jak wo dê nap Josês men, Salomé men. <sup>41</sup> Yébé bay ka hen na ôriji tô Jésu a men, na li aṅaṅ emê biri a men, kirɪna ôbi na bay Galilé. Men, yébé ka dɛṅgi kwône ka na ôriji nap Jésu Jérusalêm a hen ya men.

### *Emé Jésu*

(Mt 27: 57-61, Lk 23: 50-56, Ja 19: 38-42)

<sup>42</sup> Kirɪna tare kurɪn nɪn na, mega wo na sa béré sa tê sa \*sa merê ta menba, <sup>43</sup> Josêp wo Arimaté sa, ôbi na Sanédriṅ wo dami wo bay biri kwôlê perê megêri a men, ôbi mô gem \*emê iyére to Emen ta a era hen. Ôbi ay harê uwôl aṅ ô iyé \*Pilat a ô

engéneri temay Jésu. <sup>44</sup> Tini Pilat ge kay wo Jésu ré ma niŋ. Menba, ôbi jé uwôga dami wo asgarŋê aŋ engeri séé Jésu ré ma na ca yeŋ ba? <sup>45</sup> Kirija dami wo asgarŋê kôli mega wo Jésu ré ma na tiri na, Pilat ay tôô bi bay ré dî Josêp ré ayê temayri. <sup>46</sup> Josêp kelo kibi bargay ka bôri aŋ, dô temay Jésu tôŋ sa gurô tagelê aŋ lêgeriri naŋ bargay ka bôri aŋ ô eméri bô iyom wo bay kerge bô keram a, menba, gerŋge kulmaŋ keram legiŋ kibi kampê ta. <sup>47</sup> Mari to Magdala naŋ Mari toŋ yo Jak gelji kirij ka bay emiŋ Jésu ya hen.

## 16

*Jésu ji si kampê*

*(Mt 28: 1-8, Lk 24: 1-12, Ja 20: 1-10)*

<sup>1</sup> Kirija sa \*sa merê ta di jô niŋ menba, Mari to Magdala men, Mari yo \*Jak men, Salomé men, kelji ider wo dîné dô bi ciré erê wusé sa temay Jésu a. <sup>2</sup> Sa pôn cêgi sa sa merê ta a naŋ sa demas menba, yébé bay ka hen ôrji tô kirij pulôl sa kampê kirija tare aya gubeŋ hen. <sup>3</sup> Bay kôliŋ yirji iyôŋ ba: «I a gerŋgé kulmaŋ keram wo yi kibi kampê hen béna ba?»

<sup>4</sup> Bay ay tirji menba, gelji kulmaŋ keram wo dami bi wo hen kwôni gerŋgeri wolé. <sup>5</sup> Bay si bô kampê aŋ gelji kema mana pôn mô si sa kôbi gusurô sa kampê. Kema mana bi wo hen dôbe bargay ka bôri aŋ yeŋge.

Menba, yébé bay ka hen harê liji. <sup>6</sup> Menba, ôbi kôli iyôŋ ba: «Harêŋge né. Ken woge na Jésu wo Najarêt wo bay na bééri hen né ba? Ôbi ji si kampê. Ôbi naŋ na. Gelêŋge kirij ka bay emiŋni ya hen a nà. <sup>7</sup> Herêŋge ken ô kôliŋ bay tôri men, Piyêr a men, mega wo Jésu ré ô tumôrŋge a Galilé. Na yaŋ a kené erê geléri mega wo ôbi na kelêŋge hen iyôŋ.»

<sup>8</sup> Yébé bay ka hen soji bô kampê gerji men, bay wuré men, harê liji a men. Bay kôliŋ kwôni kwôlê wôni ré wôsa harê liji gaŋ.

*Jésu si sa Mari toŋ Magdala*

*(Mt 28: 9-10, Ja 20: 11-18)*

[ <sup>9</sup> Jésu ji si kampê tô kirij cud sa pôn cêgi sa sa merê ta menba, ôbi si sa Mari to Magdala to ôbi na dage tunu to habiŋ jurgem a yere a. <sup>10</sup> Mari to Magdala ô kôliŋ megêre ka na naŋ dî hen ka uwôbe aŋ sôm hen mega wo teré uŋa Jésu. <sup>11</sup> Kirija bay toy wo Jésu ré ji si kampê men, hende gelori a men na, bay nare sara.

*Jésu si sa bay tôri ka wôô hen*

*(Lk 24: 13-35)*

<sup>12</sup> Cêgeri wori menba, Jésu gel yiri gay biŋ bay tôri ka wôô perêrji a ka ôrji nono hen. <sup>13</sup> Menba, bay heraji a Jérusalêm a sa kôliŋ tô megêrji ka ba hen, ciré uŋa Jésu menba, megêrji bay ka hen na naŋ ci.

*Jésu si sa bay tôri ka môj kibi pôn hen*

(Mt 28: 16-20, Lk 24: 36-49, Ja 20: 19-23, *Jé lê bay jé 1: 6-8*)

<sup>14</sup> Cêgê menba, Jésus si sa bay tôri ka môj kibi pôn hen kirijna bay mô ôm emê menba, Jésus nayji wôsa bô denjelé woji men, wô wo bay bi bôrji sa kwôlê wo bijné ka uwopni tô jê sé kampê hen na ré a men.

<sup>15</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Erênge nap sa iyére iyére sa terare a nà aṅ ken uwôl béré Kwôlo Dôri bijn gawré kêm. <sup>16</sup> Kwôni wo bi bôri sa Kwôlo Dôri bi wo hen a men, li batêm a men ná, a upé gelê. Nipba, kwôni bi bôri sara ré na kwôlê a beré sari. <sup>17</sup> Gelênge aṅgaṅ gijnê ka a upé bijné ka bi bôrji sa Kwôlo Dôri a a nà: nap henen ná, bay a dagê tunu to habijn men, bay iyêlê kibi kwôlê wo đañné a men. <sup>18</sup> Hena bay ré bu kalaw nap kôbriji ley, yiji hana wo maṅ a men kôba, ani kani a liji ré. Hena bay ré uwôl kôbriji sa bay ômpare a ná, bay a berarê.»

*Jésu hô derômaraṅ a*

(Lk 24: 50-53, *Jé lê bay jé 1: 9-11*)

<sup>19</sup> Kelma Jésus kirijna ôbi kôlij bay tôri hen iyôn menba, Emen ayri ôrij ta derômaraṅ a aṅ ôbi ô merê sa kôbri wop gusurô. <sup>20</sup> Menba, bay tôri ôrji ulê béré nap kirij kêm. Kelma li nap ci aṅ ôbi bi bay li aṅgaṅ gijnê bijn tô kwôlê wo bay

kôl hen mega wo ré na tu kwôlê.]

*DERÉ KIBI KWÔLÊ*

[Menba, Mari to Magdala men, Mari top yo Jak men, nap Salomé a men, ôrji lew ô kôlij Piyêr nap megêri kwôlê wo kema mana wo ré kelaji hen. Cêgeri wori menba, Jésus nap yiri jéji si tô emen men, si kini kirijpare tare a men, ulê béré kwôlo yi nap jengêri hen men, kwo a mênij né hen men, kwo kwôni a uwôrij gelé wo nap kwini hen a men hen.]

## Kwôlo Dôri wo Emen wo Luk kôl kwôli bô magtubu tori a Kwôlo kôl kwôli magtubu to Luk li hen

Mega wo Matiyé lij Kwôlo Dôri wori hen iyôn na, Kwôlo Dôri wo Luk li bô magtubu tori a hen na, ôbi li môj Mark na lij kwori hen iyôn. Kwôlo ôbi li bô magtubu tori hende to hen a na:

1. Ôbi kôl na kwôli Ja ôbi lê batêm mega wo ré na ôbi kelê kwôli sa wo Jésu (3: 1-20) men, batêm to Jésu li men, lamê wo ôbi bare lamni a men (3: 21 - 4: 13).
2. Ôbi kôl kwôli derê kwôlê wo Jésu dô Galilé men, berarê wo ôbi berare bijné a men (4: 14 - 9: 50).
3. Ôbi kôl na kwôli kergare to Jésu hena Galilé ô Jérusalêm a hen (9: 51 - 19: 28). Nijnba, Luk hô kôl kwôlo dangi gap sa kwo Mark na kôl nij hen. Kwôlo ôbi kôl ôbi a na: Gawra wo Samari wøj ôbi bô derê men, ôbi uné wøj ôbi galé hen men, kema gawra wo ge kay aji bay hô uwøjni hen men, erê wo Jésu ô iyé si Mart nap Mari a a men.
4. Ôbi kôl na kwôlê yê wo

bay yê Jésu Jérusalêm a (19: 29 - 21: 38).

5. Na kwôli gerjé gusij to Jésu nap kwôli temayri (Sapitre 22-23).
6. Ôbi duu kibi magtubu tori hende to hen nap kwôli wulê wøj Pak (Sapitre 24) kirija Jésu sijn sa bay tôri ka wôô ka ô wô erê Emayus hen pa dema ré sa kôl kwôli ayê wo Emen ay Jésu hôrij derômaraj a tó.

Sapitre 1: 1-4 na, Luk kôl kwôli kwôni wo ôbi li magtubu hende to hen biri hen men, kwôli soderé wo ôbi soderé magtubu tôri hende to hen a men. Bô magtubu Kwôlo Dôri hende to ôbi li hen na, ôbi kôl kwôli tô môj wo Jésu nap kwo Ja ôbi lê batêm (Sapitre 1-2). Na ya hen a ôbi ré kôl kwôli sé wo \*mana wo derômaraj a si sa Mari a men, kwôli yê Ja ôbi lê batêm men, yê Jésu nap ayê wo bay abê gamgê ay kibri hen nap kurônj wo Mari kebe hen men, kwôli Jakari men, kwôli Siméjôn a men. Men, Luk kôl wo Jésu ré na Emen men, ré na tô môj wo \*Israyêl men, kwôli anja saari li bijn bijné ka sa terare a na a men. Luk kôl kwôli geyé wo Emen gey bijné ka bay bôrji môj ani ré hen men, ka bay tôrjéji hen men, yébé men, bay nimré men, bijné ka na Jubjé ré hen a men. Men kwôli jé wo dami wo Tini Emen li men, yi derê men, heramê men, uwôlê Emen a men wo Kwôlo Dôri bi wo hen bijn

bijné hen.

Perê bay lê magtubu ka pôrbu ka gengijn sa Kwôlo Dôri hen na, na Luk a dé yiri yi bijné ka na Jubnê ré hen a damañ. Mega wo bay hôn hara wo Jubnê ré hen iyôn na, ôbi mase wô derê tô ança bay hôn né hen sélé biji. Kwona nabay ka kemnêñ na, na Kwôlo Dôri wo hônijn dô. Men, hena nana dêñse dô ba, naa sé sa ôbi gôlijn nañ gawrê kêm hen a men.

*Luk kôl kwôli ança ré liri ana díré da lij magtubu hende to hen*

<sup>1</sup> Dami wupê Téwpil, mega wo bijné kwône na li magtubu kôlijn kwôli ança li sa iyére toni a hen men, <sup>2</sup> bay kôl kwôli are bay ka hen têj têj mega wo kamañ ka tumô ka na gel nañ tirji añ bay yi bay ulê béré kwôlê bi wo hen iyôn men hen. <sup>3</sup> Na ôbi á, nôbi kôba, kirijna en kôbe tô are bay ka bay na kôl kwôliji hen ayijn tôri tô hanêrji a yeñ hen na, dami wupê Téwpil, <sup>4</sup> en gey bi ené lê magtubu dôrem kwôliji bi jeré hôn mega wo kwôli are bay ka kêm ka na ju toy hen na, ré na kwôlê woñ tiri, díba benayri ré nañ.

*Béré kwôli yê Ja ôbi lij bijné batêm*

<sup>5</sup> Kirijna \*Hérôd a nà ná kelma wo Judé hen na, ôbi bê kwôbe wo bay uwôgeri Jakari hen mô ya, ôbi na gwogelé jé wo ca ba nà ná

Abiya a nà ná ôbi sari hen. Tamni Elijabêt na tô môp wo Arôn wo na \*dami wo damné kañ bay bê kwôbe hen. <sup>6</sup> Bay wôô fem na bijné kañ derôre tumô Emen a men, bay li tôô to Kelma kêm men, bay bi kwôlê sara a men nañ tô geréri. <sup>7</sup> Nijba, bay ôrijn nañ kamrê ré wôsa Elijabêt yê wore nañ. Añ haw hen bay kôba haal nij men.

<sup>8</sup> Sa to pôni a ná, Jakari ô wô lê jé wo bay bê kwôbe tumô Emen a wôsa na wulê woji. <sup>9</sup> Mega wo bay lêré gañ gañ hen iyôn na, bay dô Jakari nañ jalatirê bi ré ô uwoyé gindiriw bô ira kirijn ka yi nañ jengêrji ka gengijn sa Kelma hen. <sup>10</sup> Kwônê bijné uwôl Emen nô tay uwoyé gindiriw bi wo hen a. <sup>11</sup> Kirijn bay ka hen na, mana wo Kelma si sa Jakari kini uwoyé gindiriw bi wo hen a añ débu si sa kôbi gusurô. <sup>12</sup> Kirijna Jakari gel mana wo Kelma hen iyôn menba, tini ge kay men, harê kôba liri damañ a men. <sup>13</sup> Nijba, \*mana wo Kelma bi wo hen kôli iyôn ba: «Hare ré, Jakari, wôsa Emen toy uwôlê wom. Tamnem Elijabêt a yêm kema iba añ já uwôgeri Ja. <sup>14</sup> Já upé yi derê damañ men, bijné kwône a lê yi derê wô sa yêri a men. <sup>15</sup> Wôsa ôbi a yé gawra wo dami tumô Kelma men, ôbi a yê care to bay li nañ yê tijador hen né men, ança maañ ka đañgi kani ré a men, añ Tunu toñ hendi

bô bôre a wunê bôri ayij tôri kirija ôbi baj bô yori a tô. <sup>16</sup> Ôbi a heraj naj kam \*Israyêl kwône bij Kelma Emen woji. <sup>17</sup> Men, ôbi a yé ôbi ulê béré wo Kelma naj Tini Emen to \*Eli na ôrij hen men, naj néé wo ôbi na ôrij hen a men, wô lê bi balê kamrê kaj imjê ré gey kamniji men, derê tumô bay narê kwôlê bi bay ré erem kwôlê woj derôre aj ré yij gawré ka ôbi bu sa têrji wô sa wo Kelma hen men.»

<sup>18</sup> Jakari kôlij \*mana wo derômaraj a iyôj ba: «Na ba na henê na iyej pôn mega wo kwôlê bi wo hen ré na tiri ba? Wôsa ena kwo iyêri nij men, tamnen kôba haal nij a men.» <sup>19</sup> Mana wo derômaraj a uwôli sara iyôj ba: «Ena Gabriyel wo debu tumô Emen. Ôbi a joon bi ené iyêlem men, ené kôlem kwôli Kwôlo Dôri bi wo hen. <sup>20</sup> Mega wo ju bi bôm sa kwôlê wo en kôlem a hen né bi wo wulêri nêmba ariri a lij hen na, já iyêlê kwôlê ré kwôy jêj wulê are bay ka hen a lij.»

<sup>21</sup> Kirija Jakari ba bô ira tô menba, bijnê gemni nô aj bay sun wo ôbi ré yo gaj kirij ka yi naj jengêrji a. <sup>22</sup> Kirija ôbi so nô na, ôbi nêmba iyêlêji kwôlê wôni ré menba, bay hôn mega wo pelal ré jerari kirij ka yi naj jengêrji a hen, ôbi liji kôbri mera aj mô menen.

<sup>23</sup> Kirija wulê jé bê kwôbe wori kô nij na, ôbi hô ij hari nij. <sup>24</sup> Cêgeri wori

menba, Elijabêl yi kwoo, menba, hende uwôbe kwôy li geserê bay, aj kôl iyôj ba: <sup>25</sup> «Gelênge, anja Kelma li ben wulê wo ôbi uwôlij tiri san a aj anja na yén tayre tu bijnê hen na, ôbi dôren kibi a nij.»

### *Béré kwôli yé Jésus*

<sup>26</sup> Geserê jii cêgi kwôli kwooy Ja ôbi lê batêm a menba, Emen jé mana wori wo bay uwôgeri Gabriyel hen Najarêl a bô emê wo Galilé. <sup>27</sup> Ligi môni temale to bay môjne bij Josêp wo na kunga kelma Dabid hen. Môni temale hende to hen hene na Mari. <sup>28</sup> Mana wo derômaraj a ô iyé Mari a aj kôle iyôj ba: «En lêrê dosé, mini to Emen li dô naj mu hen, Kelma baa naj mu.»

<sup>29</sup> Kirija Mari toy hen iyôj menba, tuunu ge kay aj hende erem iyôj ba dosé to na ba bôre ré na iyej ba? <sup>30</sup> Menba, \*mana wo derômaraj a kôle iyôj ba: «Hare ré Mari, Emen genge lê derê naj mu. <sup>31</sup> Mu toy, ma yé kwoo aj ma yê kema iba aj ma uwôgiri Jésus.

<sup>32</sup> Ôbi a yé kwôni wo dami men, bay a uwôgiri Kema Emen woj ôbi gôlij sa are kêm hen men, Kelma Emen a biri merê sa gagay kenare to môyri Dabid a men. <sup>33</sup> Ôbi a merê sa tô môj wo Jakwôb a yôd aj emê iyére tori a kerê ré kwôy.» <sup>34</sup> Mari kôlij mana wo derômaraj a iyôj ba: «En yij naj iba wôni ré menba, na yé kwoo na

iyen ba?»<sup>35</sup> Menba, mana wo derômaran a uwôle sara iyôn ba: «Tunu toj hendi bô bôre a herbé sarê an néé wo Emen woy ôbi gôlij sa are kêm hen a têlê sarê nan tunuru. Na ôbi á, kema wo ré yêj hen ré yij nan jengêri hen men, bay a uwôgiri Kema Emen a men.<sup>36</sup> Elijabêt toj gôbrerê hen kôba yi kwori kema iba nan halêre hen li geserê jii nij, hende to bay na kôl yê wore ré nan bi.<sup>37</sup> Wôsa ani gôlij Emen né.»

<sup>38</sup> Menba, Mari kôl iyôn ba: «Ena hende jé to Kelma. Bi are bay ka hen yi mega wo ju kôlij hen iyôn.»

Menba, mana wo derômaran a dñre an ô.

### *Mari ô gelé Elijabêt*

<sup>39</sup> Sem cêgê menba, Mari hena kerêd ô lew môni iyére to bô emê wo Juda to keram yi ya gan hen.<sup>40</sup> Hende si bô iyé Jakari a an lij Elijabêt dosé.<sup>41</sup> Kirija Elijabêt toy dosé to Mari lere hen menba, kema wo bôre a hen li yiri menba, Tunu toj hendi bô bôre wôn bôre ta.<sup>42</sup> Hende jô gura wo dami an kôl iyôn ba: «Terê kibi wo Emen yi sarê gôlij kwo yébé kêm men, terê kibi wo Emen yi sa kema wo yi bôre a hen a men.<sup>43</sup> Yo Kelma wupê, eni to na a meré era kwôy sa gelen hen ba?<sup>44</sup> Wôsa kirija en toy dosé menba, kema wo yi bôn a hen li yiri lij yi derê.<sup>45</sup> Yi derê yi wô sa to bi bôre sa kwôlo hende na toy a kibi mana wo Kelma

an hôn mega wo ariri a lij hen.»

### *Kurôn wo Mari kebe*

<sup>46</sup> Menba, Mari kôl iyôn ba:

«En kebe kurôn nan yi derê ayij kibi dampare to Kelma.

<sup>47</sup> En sê perê sa kibi Emen woy ôbi gôlij nan en.

<sup>48</sup> Bi wo ena hendi jé tori to ena ani ré hen kôba ôbi dñ tiri san a.

Na tiri, tô yê ñiné kêm a kelê kwôy kwôy wo yi derê ré yi wô san.

<sup>49</sup> Wôsa kwo néeri gôlij sa are kêm hen li anja dami wô san.

Hini yi nan jengêri.

<sup>50</sup> Bô derê wori yi wô sa ka hareri a hen nan tô môj môj.

<sup>51</sup> Ôbi eraj nan néé wori an userij ñiné ka ôrij nan ermé woy uwôyrê yi hen.

<sup>52</sup> Ôbi dage bay néé ka tôj na sa gagay kenare toji a an henaj nan ka bay bôrji môj ani ré hen ta.

<sup>53</sup> Ôbi bij ka kurôn liji hen ari uné kwôy nêmj men,

bay uné ba ôbi tô ari uné kaji bay ka hen an

an dageji kôbriji senje men.<sup>54</sup> Ôbi era sa li nan ñiné ka Israyêl ka na manê kari hen

wôsa ôbi gôrbij sa bô derê wo ôbi na li nan \*Abraham hen né men,

<sup>55</sup> kwôy kemnêj kôba, ôbi li nan kwôngêri

mega wo ôbi na ayiŋ tôri biŋ  
mônêrna hen iyôn.»

<sup>56</sup> Mari mô iyé Elijabêt a  
kwôy geserê subu dema ré  
hô iŋ tô.

*Yê Ja ôbi lê batêm naŋ  
walê keŋ wori*

<sup>57</sup> Wulê wo Elijabêt a yêŋ  
nêm menba, hende yê kema  
iba. <sup>58</sup> Bay kware naŋ balêre  
toy wo Kelma ré li dô naŋ tu  
hen iyôn na, bay kôba li yi  
derê naŋ tu men. <sup>59</sup> Wulê  
jurgem cêgi yê Ja ôbi lê  
batêm a menba, bay ôriŋ  
naŋ dî ciré erê walêri keŋ  
men, bay gey uwôgiri Jakari  
mega hini ibari iyôn men.

<sup>60</sup> Niŋba, yori kôl iyôn ba:  
«Eŋ eŋ, bay ré uwôgeri Ja  
dî.» <sup>61</sup> Menba, bay kôle iyôn  
ba kwôni woŋ gôbrerê wo  
hini ôm iyôn ba naŋ. <sup>62</sup> Bay  
liŋ Jakari kôbriji na ba ôbi ré  
gey uwôgiri iyeŋ ba? <sup>63</sup> Ôbi  
engere are dîré dîŋ are aŋ  
dî iyôn ba: «Hini na Ja.»  
Menba, bay kêm tiniŋi ge kay.

<sup>64</sup> Kirîŋ bay ka hen menba,  
kibri naŋ kôli beseriŋ aŋ ôbi  
iyêl kwôlê uwôliŋ hini emê  
sa Emen a. <sup>65</sup> Kirîŋ bay ka  
hen na, harê li biŋé kêm ka  
mô kwa kwa hen men, ka  
merê sa kam iyére to sa iyé  
Judé to keram yi ya gaŋ hen  
a men na, kôl kwôli are bay  
ka hen. <sup>66</sup> Biŋé kêm ka toy  
kwôli are bay ka hen na, fu  
bôrji a aŋ bay pamniŋ iyôn  
ba: «Kema bi wo hen a yé  
iyeŋ?»

Na tiri kôbi Kelma na sari  
a.

*Kurôn wo Jakari kebe  
gengiŋ sa aŋga ré era hen*

<sup>67</sup> Tunu na wôn bô Jakari  
iba kema bi wo hen aŋ na  
kôliŋ biŋé kwôlo Emen na  
kôl hen kôl iyôn ba:

<sup>68</sup> «Heramê yi gengiŋ sa  
Kelma wo na Emen  
wo Israyêl,

wôsa ôbi era sa li naŋ biŋé  
kari a men,  
ôbi dôrji kôbi bay bareji a a  
men,

<sup>69</sup> ôbi soŋ naŋ ôbi néé woŋ  
ôbi gôliŋ naŋ na perê  
kwôŋgê mana wori  
kelma Dabid a.

<sup>70</sup> Na hen iyôn a ôbi na ré kôl  
ca tumô naŋ bay kibri  
ka na yi jeŋgêrji hen.

<sup>71</sup> Mega wo ôbi dîré derêna  
kôbi bay barena men,  
kôbi biŋé kêm ka tôrjêna  
hen a men.

<sup>72</sup> Ôbi gel bô derê wori wo sa  
mônêrna men,

hô erem sa tôô toŋ biŋare to  
yi naŋ jeŋgêre to ôbi  
na ay hen men,

<sup>73</sup> sa tôri to ôbi na ay biŋ  
\*Abraham ibarna,

<sup>74</sup> dîré derêna kôbi bay  
barena aŋ nana tibri  
naŋ harê ré niŋ

<sup>75</sup> men, bi nana yiŋ naŋ  
jeŋgêrna men,

nana yiŋ kaŋ derôre a men  
kwôy wo nana baŋ sa  
terare a na tô hen.

<sup>76</sup> Aŋ jôbi kema na,  
bay a uwôgem \*ôbi kibi  
Emen woŋ ôbi gôliŋ sa  
are kêm hen

wôsa já erê tumô Kelma a  
wô panê geré wori

<sup>77</sup> men, bi biŋé kari ré hôn  
dîré sa gôliŋ naŋ ci



apɔ ðiré ðijɔ bôri jal sa têrijɔ  
toji a.

<sup>78</sup> Emen wona na ôbi berê tu  
ja wo dami men,

na ôbi bô derê wo dami a  
men.

Na hen iyônɔ aɔa, ôbi réé  
bé kirijɔ ka perañgi  
ka hena derômarañ a  
gelijɔ

mega tare to aya hen iyônɔ  
perañge kirijɔ sarna.

<sup>79</sup> Apɔ kirijɔ ka perañgi bay ka  
hen na,

perañge si sa ðijé ka mô  
dilemne a hen men,

ka mô tini temare a hen a  
men hen

wô derê tumôrji ôrijɔ napɔ ci  
tô geré bô jalê a.»

### *Manare to Ja ôbi lê batêm*

<sup>80</sup> Kema bi wo hen kwori  
ba, ôbi a ðebé men, suriyare  
uwôgeri a men. Apɔ kirijɔna  
tiri melên nijɔ menba, ôbi a  
erê merê derô gwôlê kwôy  
wulê wo ôbi a gelijɔ yiri  
tumô \*Israyêl a.

## 2

### *Yê Jêsu*

*(Mt 1: 18-25)*

<sup>1</sup> Wulê bi wo hen na,  
kelma wo dami \*Sésar Ogust  
ay tôô bay ré ðenɔse ðijé ka  
sa terare a nà kêm ka bô emê  
wori a hen. <sup>2</sup> Tôô to tumô toɔ  
ðenɔsê ðijé hende to hen na,  
na bô elê wo Kirinus kelma  
wo Sésar Ogust na ðiri ôm  
sa iyé Siri hen. <sup>3</sup> Bijé kêm ô  
ðé hiniji i ba tô môɔn wori a,  
wori a. <sup>4</sup> Na hen iyônɔ a Josêp  
kôba ré hena Najarêt bô emê  
wo Galilé apɔ hera Bêteléhêm  
sa iyé kelma Dabid a bô emê

wo Judé wôsa balêri napɔ  
tô môɔn wori na kwo kelma  
Dabid. <sup>5</sup> Ôbi ô wô ðé hini  
napɔ tamni Mari. Hende yi  
kwoo a men. <sup>6</sup> Sa hende to  
bay môrijɔ Bêteléhêm a wô  
ðijɔ hiniji hen na, sa yê wo  
Mari nê m a men. <sup>7</sup> Menba,  
hende yê kema woɔn kalmare  
bi wo hen apɔ lêgeriri napɔ  
bargay uwôli sa kirijɔ ka bay  
bijɔ lari emê ya hen wôsa  
kirijɔ ka bay ré yijɔ napɔ bô  
iyéy kergê.

### *Mana wo derômarañ si sa bay gemé gangê a*

<sup>8</sup> Bô nono sa iyére hende  
to hen a na, bay abê gangê  
môrji nono gem gangê kaji  
bô yoyre a. <sup>9</sup> Menba, mana  
wo Kelma si sarji a apɔ  
kirijɔ ka perañgi ka Kelma  
perañge kirijɔ sarji a menba,  
kirijɔ bay ka hen na, harê  
liji damañ. <sup>10</sup> Menba, \*mana  
wo Kelma bi wo hen kôlji  
iyônɔ ba: «Harênge né wôsa  
en era na wô kelênge Kwôlo  
Dôri wo a yé yi yé wo  
dami wo ðijé kêm hen.  
<sup>11</sup> Kemnêɔ bay yênge sa iyé  
kelma Dabid a ôbi gôlijɔ napɔ  
ken ôbi a na \*Krist wo Emen  
na dôri men, na Kelma a  
men hen. <sup>12</sup> Anɔa a gelênge  
ré na kema bi wo hen a ré  
nà a nà: ka uné kema wo  
bay yêri haw apɔ lêgerijɔ napɔ  
bargay uwôlijɔ kirijɔ ka bay  
bijɔ lari emê ya hen.» <sup>13</sup> Kirijɔ  
bay ka hen na, kwônê \*manê  
ka derômarañ a soji ðebiji  
kwa kwo tumô hen apɔ kibji  
kurônɔ ayijɔ kibi Emen kôl  
iyônɔ ba:

14 «Hini emê yi derômaran a ta mereg wô sa Emen men,

bô jalê yi sa terare a nà, wô sa kibi bijné ka ôbi li dô nap ci hen men.»

*Bay gemé gamgê ôrji Bêteléhêm a*

15 Kirina manê ka derômaran a bay ka hen diji an an belji hô ta nijn menba, bay gemé gamgê kôl iyôn ba: «Na erênge kwôy Bêteléhêm a ô gelénge are bay ka li are ka Kelma kelêna kwôliji hen.» 16 Bay iyêlbeji ô menba, uwônji Mari nap Josêp men kema wo dê bi wo hen, yi a sa kirijn ka bay bijn lari emê ya hen.

17 Kirijn ka bay gili hen iyôn nijn menba, bay dô kwôlo ciré toya gengijn sa kema bi wo hen hen. 18 Menba, bijné kêm ka toy kwôlo bay gemé gamgê dô hen na, tiniiji ge kay kêm. 19 Kwo Mari ba hende gem kwôlê bi wo kêm hen bôre a an woge wô henê bôri. 20 Menba, bay abê gamgê belji hô in nap kebê kurôn ayê kibi nap heramê Emen wô kwôli anja ciré toy men, ciré gel a men hen wô wo ré bijn nap kwôlo \*mana wo derômaran a na ré kôlji hen.

*Bay dî hini Jésus*

21 Wulê jurgem cêgi yêri a menba, kirina sa waliñ kema bi wo hen keñ nêm menba, bay uwôgeri Jésus mega wo mana wo derômaran a na

uwôgijn ni pa dema bay na ré yijn kwoyri tô hen iyôn.

*Bay ôrij nap Jésus iyéy Emen a*

22 Kirina wulê wo si Josêp nap Mari ré lôijn yirji nêm mega wo tôo to \*Moyis na kôlijn hen iyôn menba, bay ôrij nap Jésus Jérusalêm a ciré erê gelijn Kelma\*. 23 Mega wo lijn bô magtubu tôo to Kelma kôl iyôn ba: «Kema iba wo yôn yôn wo na yê kalmare na, a yé gay bijn Kelma» 24 men, wô bijn kwôbe mega wo tôo to Kelma kôlijn iyôn ba ré na «bijnjalo wôo réba kam derare ré na wôo men hen.»

*Kwôlo Siméjnôn kôl gengijn sa Jésus*

25 Kirijn bay ka hen na, gawra wo pôni mô Jérusalêm a ya hini na Siméjnôn. Na kwôni wop derôre men, li tôo Emen dô a men. Ôbi mô gem bi diré gelé kwo ré gôlijn nap \*Israyêl hen an Tunu toñ hendi bô bôre ba nap dî. 26 Tunu toñ hendi bô bôre kôli ôbi ré ma ré kwôy wo ôbi ré gelijn Krist wo Kelma Emen dôri an jori hen. 27 Tunu toñ hendi bô bôre jubu tô bôri menba, ôbi era bô \*iyéy Emen a menba, kirina balê Jésus erap nap dî ciré lijn gengijn sari anja tôo kôl ré lijn hen menba, 28 ôbi ayri kabrêri a an ay kibi Emen kôl iyôn ba:

\* 2:22 2: 22 Na lôpnê yi wô sélijn tumô Emen a.

29 «Haw hen Kelma dî mana  
wom ô nañ bô jalê  
hari niñ

wôsa ju li tòm to na ju ay  
hen niñ,

30 wôsa en gel gelê wom bi  
nañ tun niñ.

31 Gelê bi wo na ju ßu sa têêri  
tu ßijé a kêm hen.

32 Ôbi na kirij ka perañgi ka  
a lê añ

ßijé ka sa terare a na kêm  
ka na Jubnê ré hen a  
hônem men,

ôbi a yé hini emê wo Israyêl  
ßijé kari a men.»

33 Kirij bay ka hen na,  
balê kema na tiniñi ge kay sa  
kwôlo Simépôn kôl gengij  
sari hen. 34 Simépôn tô kibri  
sarji a añ kôlij Mari yo kema  
na iyôn ba: «Sa kibi kema  
bi wo Emen dôri hen na,  
ßijé kwône Israyêl a a herij  
men, ka a hena ta. Ôbi a yé  
añgañ gelé ka Emen ka ßijé  
a kañê. 35 Na ôbi a lê bi ermé  
wo uwôbe bô ßijé hen réé  
hônij. Kworé mini Mari ba,  
ma gelij gusij môn yebere a  
rée wayê kabrêré iyôn.»

*Kwôlo gengij sa hendi  
kibi Emen to bay uwôgere  
Aan hen*

36 Kirij bay ka hen na,  
hendi kibi Emen to pôni  
hene na Aan mô ya, hende  
na môni Panuwêl wo tô yé  
wo Asêr. Hende na iyore to  
haal gañ niñ. Hende na gô  
iyére elê jurgem nañ kurôre  
woñ ôbi biyére. 37 Menba,  
hende mô mamare añ elêre  
na, tôre marge kibi pôrbu.  
Hende ba erê bô iyéy Emen a

sa pôn né kwôy yoyre nañ tu  
tare men, hende tebe Emen  
men, jôrij bôre kurôn men,  
uwôli a men. 38 Hende sa  
ya têj kirijna balê Jêsu erañ  
nañ dî wô gelij Emen hen  
menba, hende lij Emen dosé  
añ dô kwôli kema bi wo hen  
bij ßijé kêm ka mô gem wo  
Emen né dô Jérusalêm kôbi  
Rômêñê a hen.

*Jêsu nañ balêri belji hô  
Najarêt a*

39 Kirijna Jêsu nañ balêri  
liji tôô to Kelma hende to  
hen kô niñ menba, bay belji  
hô sa iyérji a Najarêt a bô  
emê wo Galilé. 40 Jêsu  
debu men, ibêri gese men,  
tu melênê wôn bôri men, bô  
derê wo Emen baa nañ dî a  
men.

*Jêsu ô bô iyéy Emen a  
kirijna elêri na môj kibi wôô*

41 Nañ elê elê ba balê  
Jêsu ô Jérusalêm a kwôy  
kwôy wô lê geserê \*Pak.  
42 Jêsu elêri na môj kibi wôô  
niñ menba, bay ôrij nañ  
dî mega wo hara woji kôl  
hen iyôn. 43 Kirijna bay li  
geserê bi wo hen kô niñ  
menba, balê Jêsu bul hô  
Najarêt a menba, ôbi baa  
tôn Jérusalêm a menba, bay  
hôn né. 44 Bay kôl yañ  
ba ôbi ré ô añê perê ßijé  
ka bay uwo ßem hen ya  
ya, añ bay ô kwôy li wulê  
pôn geré. Menba, bay ay  
tô wogéri perê milnérji a  
men, perê balêrji a a men.  
45 Niñba, bay uwôjni ré.  
Menba, bay wogeri kwôy  
hôrij Jérusalêm a. 46 Bay

wogeri hen iyôn kwôy sa subu dema bay ré ô upéri mô tôn bô iyéy Emen a perê bay gelinare bijné tôte to Emen a. Ôbi toy kwôlo bay kôl hen men, ôbi engeriji kwôlê sara men. <sup>47</sup> Bijné kêm ka toy kwôlo ôbi kôl hen men, tu melênê wori men, kwôlo ôbi uwôlji sara hen a men na, tiniji ge kay. <sup>48</sup> Kirijna balêri gili kirij bay ka hen a ná, tiniji ge kay aŋ yori kôli iyôn ba: «Keman, wô mi a jeré lêni aŋga hen iyôn ba? Nibay naŋ ibam nini sun kwôlem gaŋ aŋ nini wogem kebijn kirij.» <sup>49</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Wô mi a kené wogen ba? Ken hôn mega wo enéé cibé tun tô aŋga Iban a iyôn né ba?» <sup>50</sup> Nijba, bay hôn bô kwôlo ôbi kôlji hen né kwôy.

<sup>51</sup> Ôbi bul hô naŋ ci Najarêt a. Men, ôbi biji kwôlê sa are kêm a a men. Yori gem are bay ka kêm hen bôre a dô. <sup>52</sup> Jêsu dëbu men, tu melênê wori kôba erê tumô tumô men, ôbi dé tu Emen men, tu gawrê a men.

### 3

*Ja ôbi lij bijné batêm, ôbi derê kwôli Emen*

<sup>1</sup> Bô elê môj kibi bay wo emê iyére to Tibêr \*Sésar kelma wo dami wo Rômêpê hen na, Pos \*Pilat wo Sésar na dîri ôm iyére to Judé men, \*Hérôd na na kelma sa terare to Galilé men, yêni

Pilip na na kelma sa terare to Ituré men, to Trakwontid a men, Lisaniya na na kelma sa terare to Abilên a a men. <sup>2</sup> Si Aan naŋ Kayib ná damné ka damné kaŋ bay bê kwôbe. Bô elê bi wo hen a ná, Emen bijn Ja kema Jakari kwôli a kibri a derô gwôlê. <sup>3</sup> Menba, Ja hena ô gôr sa iyére kêm to yi têm têm kibi cér wo Jurdê hen. Aŋ kôl iyôn ba: «Belêŋge cêgernge bijn têriŋ aŋ ken li batêm aŋ bi Emen né dîŋ bôri jalé sa têriŋ tonge a.» <sup>4</sup> Ôbi a, kwôlo \*ôbi kibi Emen \*Esay na kôl bô magtubu tori a hen ré ô ya têt têt hen. Ôbi na kôl iyôn ba:

«Bay toy tôte kwôni wo uwôl gura derô gwôlê kôl iyôn ba:

«Nanêŋge geré wo Kelma men,

janêŋge kam geré kari bi ô derôre a men.

<sup>5</sup> Tu dogé kêm a ligij men, keram naŋ sa gôserew a hera némij naŋ sa terare men,

geré wo kwônji a yé derôre men,

geré wo yi jerew ba janij némij a men.

<sup>6</sup> Aŋ bijné kêm a gelé gelé wo Emen bijn bijné hen.» »

<sup>7</sup> Ja kôlij kwônê bijné ka era bi ôbi ré liji batêm hen iyôn ba: «Kenbay ka ken yi môŋ jênêre iyôn hen, na i a gelêŋge bi kené gerij uwonŋge wo Emen wo a era hen ba? <sup>8</sup> Bi jé lêreŋge gel wo kené bul cêgernge

bij têtirj tonge, aŋ ken dī kelê <\*Abraham na ibarni, Abraham na ibarni> hen baa nij, wōsa en kelênge, jerew wo yi hen na, Emen a nêmé belé lij kamrê bij Abraham. <sup>9</sup>Haw hen na, tigre yi tô gurô pôn pôn nij aŋ gurô wo yôn yôn wo yêri dô ré ba, a dij jôrij aŋ uwôlij tare a.»

### *Jé lê wo gel hal wo kôrbi*

<sup>10</sup> Kwônê bijné engere Ja iyôn ba: «Na mi a niné lê ba?» <sup>11</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Hena kwôni ré naŋ bargay wôô ba, bi bij kwo ôrij né hen pôn men, kwo ôrij aŋgaŋ emê ba, bi bij kwo naŋni hen men.» <sup>12</sup> \*Bay engé wôgê kôba era sa li batêm men, aŋ engerijji Ja iyôn ba: «Rabi, na mi a niné lê ba?» <sup>13</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Wôgê bi wo bay genge hen a kené engé, dība ken enge ani kani a sara ré.» <sup>14</sup> Asgarjê kôba era sa engeriri iyôn ba: «A nibay ba, niné li iyeŋ ba?» Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Engéngge gursu kôbi kwôni a naŋ kabrê iyêrê ré men, piyênge kwôlé dīŋ kwôni sari a wô uwôrij gursu toni ré a men. Nijba, ken cebe turŋge a sa sa kôbreŋge wo bay têbênge hen mera.»

<sup>15</sup> Bijné mô gem aŋ i ba erem bôri a kôl iyôn ba: «Ôbi a na \*Krist, kwo Emen dôri hen ba?» <sup>16</sup> Menba, Ja uwôlji sara kêm kôl iyôn ba: «Nôbi ba, en lênge batêm na naŋ kam, nijba, ôbi wo

era hen na, na kwo nééri dē kupê aŋ en nêmbeseré gaŋgi garbê kaŋ têri ré. Ôbi a lênge batêm naŋ Tunu toŋ hendi bô bôrê men, naŋ tare a men. <sup>17</sup> Ôbi ū gwore toŋ péé kaw kôbri a wô labij kirij kaŋ péé kaw kari ya, aŋ a pera kaw kari eraŋ bê a bô béér a. Kurmérji ba, ôbi a uwoyé aŋ bô tare to enge barij né yôd hen.» <sup>18</sup> Na hen iyôn men, naŋ gelé kwôlo daŋgi a men, a Ja ré uwôlij béré Kwôlo Dôri bij bijné. <sup>19</sup> Men, ôbi na nay kelma Hérôd wô \*Hérodijad toŋ tami yêni to ôbi na enge hen men, wô aŋga habij kêm ka ôbi li hen a men. <sup>20</sup> Wôsa nôm a sa têtirj tori hende to kêm hen na, Hérôd bi bay ū Ja uwôli daŋgay a a sôn.

### *Batêm to bay lij Jésu*

<sup>21</sup> Kirija Ja na lij bijné kwône batêm hen na, Jésu kôba li batêm men. Ôbi uwôl Emen menba, kirij bay ka hen, derômaraj bôlij, <sup>22</sup> aŋ Tunu toŋ hendi bô bôrê herbo mega derare iyôn sari a aŋ tô kwôni hena derômaraj a kôl iyôn ba: «Ju na Keman, en purem damaŋ men, en li yi derê wô sam damaŋ a men.»

### *Tô môŋ wo Jésu*

<sup>23</sup> Kirija Jésu ayij tô lê jé wori hen na, elêri na tôre subu ley. Bijné kêm erem wo ôbi ré na kema Josêp wo tô môŋ wori a nà hen: Josêp woj kema Éli, <sup>24</sup> kema Matat, kema Lébi, kema Mêlki,

kema Iyanay, kema Josêp,  
 25 kema Matatiyas, kema  
 Amôs, kema Nayum, kema  
 Êsli, kema Nagay, 26 kema  
 Maat, kema Matatiyas, kema  
 Séméyin, kema Iyôsêk,  
 kema Iyôda, 27 kema  
 Iyôwanan, kema Résa, kema  
 Jorobabêl, kema Salatiyêl,  
 kema Néri, 28 kema Mêlki,  
 kema Adi, kema Kwosam,  
 kema Êlmadam, kema  
 Er, 29 kema Jésus, kema  
 Eliyêsêr, kema Iyôrim, kema  
 Matat, kema Lébi, 30 kema  
 Siméjôn, kema Juda, kema  
 Josêp, kema Iyônam, kema  
 Eliyakim, 31 kema Méléya,  
 kema Ména, kema Matata,  
 kema Natan, kema Dabid,  
 32 kema Jesé, kema Obêd,  
 kema Bohoj, kema Sala,  
 kema Nasôn, 33 kema  
 Aminadab, kema Admin,  
 kema Arni, kema Esrôm,  
 kema Parês, kema Juda,  
 34 kema Jakwôb, kema  
 Isak, kema Abraham, kema  
 Tara, kema Nakôr, 35 kema  
 Séruk, kema Rago, kema  
 Palêk, kema Ebêr, kema  
 Sala, 36 kema Kaynam, kema  
 Arpasad, kema Sêm, kema  
 Nowé, kema Lamêk, 37 kema  
 Matusala, kema Ênôk, kema  
 Iyarêt, Maléléyêl, kema  
 Kaynam, 38 kema Enôs,  
 kema Sêt, kema Adam, kema  
 Emen.

#### 4

##### *Jésu gôlij sa anğan sélé*

1 Tunu wôn bô Jésus  
 menba, ôbi hena kibi cér wo  
 Jurdê a bulo hera. Hende

ôrij nap dî derô gwôlê.  
 2 Sidan séli wulê tôre pôrbu,  
 wulê bi wo hen na, ôbi  
 ôm ani ré kwôy an kirija  
 wulê bi wo tôre pôrbu hen  
 kô nij, menba, kurôj liri.  
 3 Kirij bay ka hen na, Sidan  
 kôlij Jésus iyôj ba: «Hena  
 jeré na Kema Emen ba, ju  
 kôlij jerew wo yi hen ré  
 belij kwô.» 4 Menba, Jésus  
 uwôli sara iyôj ba: «Lij bô  
 magtubu to Emen a kôl iyôj  
 ba: «Na kwô mera a gawra  
 ré emê gôlij né.» »

5 Menba, Sidan ôrij nap  
 dî sa keram a ta an turna  
 to nana kôlij na menba, ôbi  
 gili emê iyére to sa terare a  
 nà kê. 6 An kôli iyôj ba:  
 «Na bem néé woj emê iyére  
 hende to hen nap hini emê  
 wo yi ya hen wôsa bay na  
 ben na nôbi an na bij kwôni  
 wo bôn gey. 7 Iyôj ba, hena  
 jeré jubu gubam tumôn a ba,  
 na bem kê.» 8 Menba, Jésus  
 uwôli sara iyôj ba: «Lij  
 bô magtubu to Emen a kôl  
 iyôj ba: «Kelma woj Emen  
 wom pôn nêj hari a jeré  
 jebé gubam tumôri a men,  
 na ôbi a jeré tibéri a men.»  
 »

9 Menba, Sidan hô ôrij  
 dî Jérusalêm a an ayri dîri  
 ta yej sa \*iyéy Emen a an  
 kôli iyôj ba: «Hena jeré  
 na Kema Emen ba ju deraj  
 kurij tôj na gelé, 10 wôsa  
 na lij bô magtubu to Emen  
 a kôl iyôj ba: «Ôbi a ayê tôô  
 bij \*manê ka derômaraj a  
 gengij sam bi bay ré sa

gemem» <sup>11</sup> men, «Bay a ayem kôbriji a bi tèm ré di keram wôni ré.» » <sup>12</sup> Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Na lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Kelma Emen wom na, já séléri ré.» » <sup>13</sup> Kirijna gwsore to díré sélj Jésu naj nijn menba, Sidan dô yiri yi Jésu a kwôy gemijn wulê wo danji.

*Jésu ay tô jé wori sa terare to Galilé a*

<sup>14</sup> Jésu bulo hera Galilé naj néé wo Tunu aj hini emê wori ôm gôrij kirij kêm sa ira. <sup>15</sup> Ôbi gelij bijné are bô \*iyéy dapare a naj sa iyére iyére aj bay kêm ay kibri.

*Bijné ka Najarêt kaj Jésu*

<sup>16</sup> Jésu hera Najarêt kirij ka ôbi na iyêrij ya hen, menba, mega wo ôbi lêré gan gan hen iyôn na, ôbi ô bô iyéy dapare a naj sa \*sa merê ta aj hena ta wô dênse magtubu tô to Emen. <sup>17</sup> Bay biri magtubu to lêgerij to \*Esay \*ôbi kibi Emen, kirijna ôbi bôl menba, uwon kirij ka bay na li kôl iyôn ba: <sup>18</sup> «Tini Kelma yi san a wôsa ôbi a dôren bi ené uwôlij béré Kwôlo Dôri bijn bay nimré men, wô kôlij dangayné kwôli bêreji ta men, kôlij bay tu tij ré geléji kirij hôrij men, ka bay gelij tirji gusij hen kôba kwôli deréji bô gusij men, <sup>19</sup> ulê béré kwôli elê wop bô

derê wo Kelma bijn gawré hen a men.» <sup>20</sup> Jésu lêgere magtubu hende to hen ta aj bijn ôbi jé wo pônij aj mô tôj bijné kêm ka bô iyéy dapare a hen na, tirji yi sari a. <sup>21</sup> Menba, ôbi kôljij iyôn ba: «Kemnên na, kwôlé bi wo en dênse aj ken toy hen na, ariri lij bénge nij.» <sup>22</sup> Bijné kêm ka mô ya hen na, kôl kwôli dô men, tiniji ge kay sa kwôli bô derê wo ôbi kôljij hen aj bay kôl iyôn ba: «Ôbi na kema Josêp ré ba?» <sup>23</sup> Menba, ôbi kôljij iyôn ba: «En hôn kena kôlen gwsoy kwôlo kôl iyôn ba: «Dôktôr berare yem pa dem.» Ka kelé iyôn ba: «Bay kelêni kwôli anja ju li Kapêrnayôm a. A iyôn ba, ju li sa iyére tom a hen iyôn men.» » <sup>24</sup> Menba, ôbi uwôljij sara iyôn ba: «Na tu kwôlé a ené kelênge hen, kwôni wo na ôbi kibi Emen na, sa iyére tori a na, bay a geyé kwôlé wori ré. <sup>25</sup> Na tu kwôlé a ené ena kelênge hen, yébé kaj mamê na kwône sa iyé \*Israyêl bô wulê \*Eli a. Bô elê bi wo hen a na, emen uwônge ré li elê subu naj geserê jii aj kurôn wo dami li bijné sa ira kêm. <sup>26</sup> Hen iyôn hari kôba Emen jé Eli uné yébé bay ka hen né kwôy, nijba, ôbi jéri ligi mamne to pônij to mô Sérêpta, emê iyére to Sidôn a hen dí. <sup>27</sup> Menba, bijné kaj bay \*terbare na kwône sa Israyêl bô wulê

wo ôbi kibi Emen Elijé a, nɪɲba, kwôni pôn perêrji a hen kôba berare ré, nɪɲba, na Nama wo Siri hen a Elijé ré berari dɪ.»

<sup>28</sup> Kirɪɲa bay toy kwôlê bi wo hen iyôn na, bay kêm bô iyéy dapare bôrji tarji. <sup>29</sup> Menba, bay hena naɲ bô tarê bu Jésu sɪɲ naɲ dɪ nô wolé sa ira aɲ. Bay ôrɪɲ naɲ dɪ kwôy ta sa keram wo bay na dɪɲ tô sa iyére toji ya hen bi ciré nôgêri kuré aɲ tôn. <sup>30</sup> Nɪɲba, ôbi wuɲ perêrji aɲ ô erê wori.

*Jésu dage tunu to habɪɲ bô gawra wo pônɪ a Kapêrnayôm a*

<sup>31</sup> Jésu ô Kapêrnayôm a to na iyére to dɛaɲgi sa terare to Galilé. Ôbi gelɪɲ bɪɲé are naɲ sa sa merê ta. <sup>32</sup> Bɪɲé ka mô ya toy kwôlê kibri a hen na, tiniji ge kay sa derê kwôlê wori bi wo hen, wôsa ôbi iyêl mega kwôni wo ôrɪɲ naɲ tôô iyôn men, naɲ néé iyôn a men. <sup>33</sup> Bô iyéy dapare hende to hen na, gawra wo pônɪ wo tunu to habɪɲ yi bôri a hen mô ya. Ôbi kôl naɲ tôri to dami kaɲ a ta kôl iyôn ba: <sup>34</sup> «Wuge! ju gey na mi yirni a ba, Jésu wo Najarêt? Ju era na wô mênêni ba? En hôn ju na i ba, ju na kwôni wo yi naɲ jengêri gay wo Emen a jori.» <sup>35</sup> Jésu ône kôl iyôn ba: «Wôm tôn aɲ mu sɛɲ bô gawra bi wo hen a.» Tunu to habɪɲ hende to hen dô gawra na ku tôn perêrji a aɲ

sɛɲ bôri a nɪɲba, liri ani ka habɪɲ né. <sup>36</sup> Tini bɪɲé kêm ge kay aɲ bay kôlɪɲ perêrji a kôl iyôn ba: «Kwôlo na ba, na kwo yôn sôn ba? Ôbi ône tunu to habɪɲ naɲ néé menba, hende sɛɲ a men.» <sup>37</sup> Menba, hini emê wori ôm naɲ kirɪɲ kirɪɲ kêm gôriɲ sa iyére to méér Kapêrnayôm ta hen.

*Jésu berare bay ômɲare*

<sup>38</sup> Jésu hena bô iyéy dapare a era iyé Simô a. Yi mari Simô uwoy damaɲ aɲ hende yi tôn menba, bay uwôli ré bô tu ɲa tore men. <sup>39</sup> Ôbi deɲge sara aɲ ône yi uwoyé bi wo hen, menba, hende berare aɲ hena kerêd li aɲgaɲ emê biji.

<sup>40</sup> Kirɪɲa tare kurɪɲ nɪɲ menba, bɪɲé kêm ka ôrɪɲ naɲ bay ômɲare to gay gay iyére toji a hen na, bay eraɲ naɲ ci biri. Ôbi uwôl kôbri sarji a aɲ berareji. <sup>41</sup> Tunu to habɪɲ sɛɲ bô bɪɲé kwône aɲ kirɪɲa bay sɛɲ bô bɪɲé hen iyôn menba, bay kôl kaɲ a ta iyôn ba: «Ju na Kema Emen.» Nɪɲba, Jésu ôneji bi bay ré wôm tôn, wôsa bay hôn wo ôbi ré na \*Krist kwo Emen dôri hen.

<sup>42</sup> Kirɪɲa kirɪɲ wôl menba, Jésu si ô wolé derô gwôlê. Kwônê bɪɲé wogeri aɲ kirɪɲa bay uwôɲni nɪɲ menba, bay gey bi ôbi ré dɛbu naɲ ci wô wo ôbi ma ré erê apê sôn. <sup>43</sup> Nɪɲba, ôbi kôlji iyôn ba: «Yi gengɪɲ san bi ené ô ulê béré Kwôlo Dôri



wo \*emê iyére to Emen sa iyére to d̄aŋgi a wôsa na wô bi wo hen a, Emen né joon hen.» <sup>44</sup> Aŋ ôbi ô ulê béré bô iyéy dapare a sa terare to Judé.

## 5

*Jésu tô bay tôri ka tumô cog cog*

*(Mt 4: 18-22, Mk 1: 16-20, Ja 21: 1-11)*

<sup>1</sup> Wulê wo pôni kirija Jésus dibij kibi cér wo dami wo Génésarêt a menba, bijné nôgerij yirji si ligiri wô toyij kwôlo Emen. <sup>2</sup> Menba, ôbi gel bato wôô yi kibi cér wo dami bi wo hen na. Bay uré ka li jé bô a hen herbe tôŋ wô panê bura toji. <sup>3</sup> Bato bi wo wôô hen na, kwo pôni na kwo Simô. Jésus d̄ay mô bô aŋ kôli ôbi ré ôrij nap d̄i dê iyôŋ si bô cér. Menba, ôbi mô tôŋ bô bato bi wo hen a aŋ gelij kwônê bijné Kwôlo Dôri.

<sup>4</sup> Kirija ôbi dôrij kwônê bijné kwôlo Emen kô nij na, ôbi kôlij Simô iyôŋ ba: «Ôrij nap bato dê iyôŋ a bô dogé cér a aŋ ken bi bura tonje bô kam a urij.»

<sup>5</sup> Simô uwôli sara iyôŋ ba: «\*Rabi, nini ur kwôy kirij wôl sarni a aŋ nini bu ani ré nijba, na jôbi a kelê hen na, na hô bê bura kam a gelé sôŋ.»

<sup>6</sup> Kirija bay bi bura kam a menba, bay pô kuyê wôn berêj aŋ yêgerê bura toji hende to hen. <sup>7</sup> Bay lij megêrji ka bô bato wo pôni a

hen kôbriji ré era sa li nap ci men. Bay pô kuyê wôn bato bi wo wôô hen berêj berêj aŋ li wo bato d̄a dermij. <sup>8</sup> Kirija Simô Piyêr gel hen iyôŋ na, ôbi kurij tôŋ cubu gubari tumô Jésus a aŋ kôl iyôŋ ba: «Kelma, dô tôm aŋ yen a wôsa ena ôbi têrij.»

<sup>9</sup> Ôbi kôl hen iyôŋ wôsa bay nap megêri tiniji ge kay aŋ harê liji sa uré woj genê ka bay ur a hen. <sup>10</sup> Si \*Jak nap Ja kam Jébédé kap megêri bay uré hen kôba, tiniji ge kay aŋ harê liji men. Menba, Jésus kôlij Simô iyôŋ ba: «Hare ré wôsa ayij tôri kemnêŋ na, na gawrê a jeré uré nij.»

<sup>11</sup> Bay herap nap bato sa haarê tôŋ kibi cér men, bay d̄i aŋgaji kêm aŋ a men aŋ ôrji tô Jésus.

*Jésu berare ôbi terbare wo pôni*

*(Mt 8: 1-14, Mk 1: 40-45)*

<sup>12</sup> Wulê wo pôni kirija Jésus ô sa iyére to d̄aŋgi menba, gawra wo pôni wo \*terbare elemné yiri kêm so. Kirija ôbi gel Jésus menba, bôy meremne tumôri a aŋ uwôli kôl iyôŋ ba: «Kelma, hena jeré gey ba, já beraren.»

<sup>13</sup> Jésus jé kôbri hebijni aŋ kôl iyôŋ ba: «Ew, en gey bi terbare tom hende to hen ré dôrij sam a.» Kirij bay ka hen na, terbare nap yiri a.

<sup>14</sup> Jésus kôli iyôŋ ba: «Kôlij kwôni ré pa pa. Nijba, ô ju ô gelé yem tumô ôbi bê kwôbe a aŋ ju li sarga nap

tô to \*Moyis na ay hen aḅ bi bay ré gel wo jeré na kwo séli tumô Emen a.»

<sup>15</sup> Bay kôl kwôli Jésu naḅ kirij kirij men, bijné kwône era wô toyé kwôlê wori men, ka era bi ôbi ré berareji men. <sup>16</sup> Nijba, ôbi ba, dô yiri wolé kwôy kwôy derô gwôlê aḅ uwôl Emen.

*Jésu berare gawra wo meray*

*(Mt 1: 1-8, Mk 2: 1-12)*

<sup>17</sup> Wulê wo pôni Jésu mô wô gelij bijné are menba, \*Parisijnêné naḅ \*bay deré tô tô to Emen kôba mô ya men. Bay hena sa iyé Galilé a kêm men, sa iyé Judé a kêm naḅ sa iyé Jérusalêm a kêm a men. Aḅ néé wo Kelma baa naḅ dî aḅ ôbi berare bijné. <sup>18</sup> Bijné ka pôni aya gawra sa jaare a soḅ, na gawra woḅ ôbi merayê, bay woge ciré sij naḅ dî kirij ka Jésu môrij ya hen aḅ uwôli tumôri a. <sup>19</sup> Nijba, bay uwôḅ geré ré sa kibi kwônê bijné. Bay d̄ayij naḅ dî ta sa ira aḅ kergeji sa iyére hende to hen aḅ herbijni naḅ jaare tori hende hen d̄éḅ tumô Jésu a kirij ka ôbi môrij ya hen. <sup>20</sup> Kirija Jésu gel wo bay bi bôrji sari a hen iyôḅ menba, ôbi kôl iyôḅ ba: «Melapnen, têrij tom dôrij sam a.»

<sup>21</sup> Bay deré tô tô to Emen naḅ Parisijnêné erem bôrji a kôl iyôḅ ba: «Na i bi a tiiré Emen hen iyôḅ ba? Hena ré na Emen mera ré ba, i wo d̄anḅi a na ôbi deré têrij sa gawra ba?»

<sup>22</sup> Jésu hôn ermé woji menba, uwôlji sara iyôḅ ba: «Wô mi a kené erem kwôlo hen iyôḅ bôrḅge a ba? <sup>23</sup> Kelê iyôḅ ba: «Têrij tom dôrij sam a» a deré kelê lew, laba kelê «Hena ta ju ô» a deré kelê lew dî ba? <sup>24</sup> Haw hen ka henê wo nôbi \*Kema Gawra ené ôrij naḅ néé sa terare a na wô dôrij têrij sa bijné.» Menba, ôbi kôlij ôbi merayê na iyôḅ ba: «En kôlem, hena ta ay jaare tom ôrij ij.»

<sup>25</sup> Kirij bay ka hen na, ôbi hena tu bijné kêm aḅ ay jaare tori ôrij ij aḅ ayij kibi Emen. <sup>26</sup> Bijné kêm tiniji ge kay. Menba, bay heram Emen naḅ haré aḅ bay jamnij kôl iyôḅ ba: «Naa gel anḅan genê kemnêḅ.»

*Jésu uwôge Lébi bi ré yi ôbi tôri*

*(Mt 9: 9-13, Mk 2: 13-17)*

<sup>27</sup> Cêgeri wori menba, Jésu si ô menba, gel gawra wo pôni wo bay uwôgeri Lébi ôbi enḅé wôgê hen mô kini enḅé wôgê wori a. Menba, Jésu kôli iyôḅ ba: «Era tôn a.»

<sup>28</sup> Menba, ôbi d̄éḅ anḅari kêm aḅ hena ô tôri a.

<sup>29</sup> Ôbi li emê wo mêy uwôgij Jésu iyére tori a men, \*bay enḅé wôgê kêm men, bijné ka d̄anḅi kôba sa ômji are naḅ ci a men. <sup>30</sup> Menba, Parisijnêné naḅ bay deré tô tô to Emen kaji jamnij aḅ kôlij bay tô Jésu iyôḅ ba: «Wô mi a kené ôm men, yi men naḅ bay enḅé

wôgê men, bay têrijn men ba?»

<sup>31</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Na bijné ka berari a geyé dôktôr ré, nijba, na bay ômpare dî. <sup>32</sup> En era na wô uwôgê bijné ka bô yirji môjn bay lê anğan derô hen né, nijba, en era na wô bay têrijn aņ bi bay ré dî tô lê têrijn ba.»

*Engeré kwôlo gengijn sa jerê bôô kurônj*

(Mt 9: 14-15, Mk 2: 18-20)

<sup>33</sup> Parisijnêjê naņ bay derê tô tôô to Emen kôlijn Jêsu iyôn ba: «Bay tô Ja naņ kamaņ kani jôrijn bôrji kurônj men, uwôliji Emen a men ta ta nijba, bay tôm jôbi ba ômji men yiji men.»

<sup>34</sup> Jêsu kôlji iyôn ba: «Bijné ka era kini kurô hen ba ka dé bi bay ré jôrijn bôrji kurônj kirina ôbi iyéy kurô ba ya naņ ci tô hen ba? <sup>35</sup> Wulê wo bay a derê ôbi kurô perêrji a aņ hen na, na wulê bi wo hen a bay ré jôrijn bôrji kurônj.»

*Kwôlo gengijn sa anğa ôli naņ ka kôrbi*

(Mt 9: 16-17, Mk 2: 21-22)

<sup>36</sup> Jêsu kôlji gwosoy kwôlo pônî kôl iyôn ba: «Sa pôn kwônî yêge kibi bargay ka kôrbi wô uwôlijn tu ka ôli ba? Hena ré na iyôn na, bargay ka kôrbi hen yêgijn men, kibriji wo kôrbi bi wo yêgijn hen kôba a bijn naņ ka ôli hen né a men. <sup>37</sup> Men, sa pôn kwônî bêêrê care to kôrbi bô gwolé woņ arijn wo

ôli a ba? Hena ré na iyôn ba, care to kôrbi hende to hen a anê gwolé wo ôli bi wo hen aņ care a uwôsijn men, gwolé bi kôba a mênijn a men. <sup>38</sup> Iyôn ba, bi care to kôrbi bijn bô gwolé wo kôrbi a men. <sup>39</sup> Kwônî wo yi care to ôli hende to hen na, gey to kôrbi hen né nij, wôsa ôbi erem mega wo care to ôli hen a ré na to dôri dî.»

## 6

*Jêsu na Kelma sa sa merê ta a*

(Mt 12: 1-8, Mk 2: 23-28)

<sup>1</sup> Sa to pônî a na, na sa \*sa merê ta menba, Jêsu ay geré si bô kaw menba, bay tôri pôy sa kaw na aņ wuray ôm.

<sup>2</sup> Menba, \*Parisijnêjê ka pônî kôl iyôn ba: «Wô mi a kené li anğa tôô to \*Moyis jô lê naņ sa merê ta hen ba?»

<sup>3</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Ken dêņse kwôli anğa kelma Dabid na li kirina kurônj na liji naņ bijné kari hen né ba? <sup>4</sup> Ôbi na si bô \*iyéy Emen a aņ pô mapa wo bay tibijn Emen hen, ôm men, bijn bijné kari ôm men. Mapa bi wo hen na, kwônî wo đangji wo a emê ba naņ, na bay bê kwôbe a na bay emêri mera.»

<sup>5</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Nôbi \*Kema Gawra a na Kelma sa sa merê ta.»

*Jêsu berare gawra wo kôbri ma naņ sa sa merê ta*

(Mt 12: 9-14, Mk 3: 1-6)

<sup>6</sup> Sa sa merê ta wo đangji Jêsu ô bô \*iyéy dapare a

ap gelij bijné are, kirij bay ka hen na, gawra wo kôbri woj gusurô ma mô ya men. <sup>7</sup> \*Bay derê tô tô to Emen nap Parisijnê bô ciré gelé na ba Jésu ré berarêri nap sa merê ta ba ciré berij tô kôbri ap uwôlij kwôlê sari a. <sup>8</sup> Nijba, Jésu hôn ermé woji menba, ôbi kôlij ôbi kôbi ma bi wo hen iyôn ba: «Hena ta ju era sa debe derôre a na.» Menba, ôbi hena debe ta. <sup>9</sup> Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Na engerenge kwôlê pôn: Tôô tona gey bi kwôni ré li derê laba li habrê nap sa merê ta a ba? Men, ré gôlij nap gawra réba ré mêni nap sa sa merê ta a dī ba?»

<sup>10</sup> Ôbi bôrji mérin menba, kôlij ôbi kôbi hayê bi wo hen iyôn ba: «Jé kôm.» Ôbi li mega bi wo Jésu kôli hen iyôn menba, kôbri hô dô hôrij. <sup>11</sup> Menba, tu Parisijnê nap bay derê tô tô to Emen sêêrê sari a ap bay pamrij kwôli anga ciré lij Jésu.

*Jésu tô bay jé kari ka môj kibi wôô*

*(Mt 10: 1-4, Mk 3: 13-19)*

<sup>12</sup> Sa hende to hen na, Jésu ô wulê sa keram a wô uwôlê Emen kwôy kirij wôl sari a. <sup>13</sup> Kirija kirij wôl menba, ôbi uwôge bay tôri ap tô môj kibi wôô perêrji a ap uwôgeji bay jé. <sup>14</sup> Simô ba ôbi uwôgeri Piyêr, nap yêni André, Jak, Ja, Pilip, Bartélémi, <sup>15</sup> Matiyé, Tomas, \*Jak kema Alépé, Simô woj

kema iyére hen men, <sup>16</sup> Jud kema Jak men nap Judas Iskariyôt wo a sa ayê sa Jésu hen a men.

*Jésu gelij kwônê bijné are men, berare bay ômpare men*  
*(Mt 4: 23-25, Mk 3: 7-11)*

<sup>17</sup> Jésu herbo nap bay tôri ka môj kibi wôô hen sa keram a tôj ap debij nap ci tôj kirij ka beray a nap kwônê bay tôri ka ba hen men, kwônê bijné ka Judé men, ka Jérusalêm a men, ka hena kibi cér wo Tir nap kwo Sidôn a a men. <sup>18</sup> Bay era wô toyé kwôlê wori men, bi ôbi ré berareji men, bijné ka tunu to habij bôrji a kôba, ôbi berareji men. <sup>19</sup> Bijné kêm woge bi ciré heberi wôsa néé wo ôbi ôrij yiri a hen si ap berareji kêm.

*Kwôlo gengij sa merê derê nap merê bô bô emé*  
*(Mt 5: 1-12)*

<sup>20</sup> Jésu ay tiri bôrij bay tôri ap kôl iyôn ba: «Kenbay kap bay nimiré, yi derê yi wô sarŋge, wôsa \*emé iyére to Emen yi wô sarŋge <sup>21</sup> kenbay ka kurôn lénge haw hen, yi derê yi wô sarŋge, wôsa kena uyirê, kenbay ka ken sôm haw hen, yi derê yi wô sarŋge, wôsa ka merê bô yi derê a.»

<sup>22</sup> «Yi derê yi wô sarŋge, kirija bijné derénge men, kapénge men, tirénge men, uwôgerê henenge wo habij a men, wô san nôbi Kema Gawra. <sup>23</sup> Lénge yi derê wulê bi wo hen men, ken

nenjréré naj yi derê a men, wôsa sa kôbi wo dami yi derômaraj a ya, wôsa na hen iyônj a môpêrji na ré lij bay kibi Emen. <sup>24</sup> Nijba, kenbay kaj bay upé na, bô emê yi wô sarŋge, wôsa haw hen ken uwônj bô jalê wonŋe nij. <sup>25</sup> Kenbay ka ken uyê haw hen na, bô emê yi wô sarŋge, wôsa kurônj a lêngge tôre to cêgê, kenbay ka ken ayrê haw hen, bô emê yi wô sarŋge, wôsa ka merê bô tu ja a men, ka sômnê men.»

<sup>26</sup> «Kenbay ka bijné kêm dô kwôlênŋe wo dôri hen na, tu ja yi wô sarŋge, wôsa na hen iyônj a môpêrji na ré li naj bijné ka na li yirji môj ciré bay kibi Emen men hen.»

*Kwôlo gengij sa peré bay bare*

(Mt 5: 38-48, 7: 12)

<sup>27</sup> «Kenbay ka ken mô toy kwôlê keben a hen na, en kelênŋe perênŋe bay bareŋge men, lêngge derê naj ka derênŋe hen a men. <sup>28</sup> Terênŋe kebrenŋe sa ka tômênŋe hen men, uwôlênŋe Emen wô sa ka lêngge habij hen a men. <sup>29</sup> Kwo di tô mam ba, ju hô bul kwo si hen biri a men, kwo ay bargay kam kaj kabrêm ba, ju jôri kaj kelanê né men, <sup>30</sup> kwo uwôlem are ba, ju biri men, kwo pô anŋam eren ba, ju hô engereri ré nij. <sup>31</sup> Anŋa ken gey bi megêrŋge ré li bênŋe hen na, kenbay kôba, ken li hen iyônj naj ci men.»

<sup>32</sup> «Hena kené pur na ka perênŋe ba, bijné a kelê kené li derê na iyen ba? Wôsa bay lê têrij kôba, pur na ka pirji men. <sup>33</sup> Hena kené li derê naj ka li dô naj ken ba, bijné a kelê kené li derê na iyen ba? Wôsa bay lê têrij kôba, li na hen iyônj men. <sup>34</sup> Hena kené gwôyij na ka ken hôn wo bay ré herê têbênŋe hôrij ta ba, bijné a kelê kené li derê na iyen ba? Wôsa bay lê têrij kôba, gwôyij na bay lê têrij ka a herê têbêji hôrij hen iyônj men. <sup>35</sup> Nijba, kenbay ba, ken pur bay bareŋge men, lêngge derê naj ci men, gwôyijŋe aj bi bôrŋge wo kené upé hôrij né. Hen iyônj na, anŋaj têbê sa kôbrenŋe a mê men, ka yij kam Emen wo ta men. Wôsa ôbi li derê naj bay bô hendé men, naj bay bô habré a men. <sup>36</sup> Berênŋe tu ja to bijné mega Ibarenŋe Emen bôrij hen iyônj men.»

*Jerênŋe kwôlê sa megêrŋge a ré*

(Mt 7: 1-5, 15: 14, 10: 24-25)

<sup>37</sup> «Jerênŋe kwôlê sa megêrŋge a ré menba, Emen kôba, a jerê kwôlê sarŋge a ré men, ken dô kwôlê sa kwôni a ba, Emen a derê kwôlê sarŋge a men, ken di bôrŋge jal sa megêrŋge a ba, Emen kôba, a dé bôri jalê sarŋge a men. <sup>38</sup> Ken bij bijné are ba, bay a hô bênŋe men. Bay a tôngê men, tôbê dema a hô bênŋe wôsa gway wo ken ay gengij are bi hen

a, Emen né gengijɪ béngge hôrijɪ.»

<sup>39</sup> Jésu hô kôlji nap gwosore kôl iyôŋ ba: «Ôbi tu tij a beré jemna bij megari ôbi tu tij ba? Hena ré na iyôŋ ba, bay wôô kêm a herijɪ bô iyom a ré ba? <sup>40</sup> Ôbi tô kwôni na, a gôlijɪ dami wori ré nijba, hena ôbi ré dī tiri dô tô aŋga ôbi geli hen na, ôbi a yé môŋ ôbi sari iyôŋ men.»

<sup>41</sup> «Wô mi a jeré ô wô beré kalmê ka dê ka yi tu yênem a hen ba? A yibré wo dami ka yi tum jôbi a hen ba, ju gel ré ba? <sup>42</sup> Wô mi a jeré kôlijɪ yênem: «Yênen, dī jan na deré kalmê ka dê ka yi tum a hen aŋ», aŋ jôbi ba, ju gel yibré wo dami wo yi tum a hen né ba? Jôbi woŋ ôbi kelé kwôlê kem wôô wôô hen, dô yibré wo dami wo yi tum hen aŋ dema jeré gelé kirijɪ sélé wô dôrijɪ ka yi tu yênem a hen tô.»

*Ôbi tô Jésu woŋ tiri  
(Mt 7: 16-20, 12: 33-37)*

<sup>43</sup> «Gurô wo dôri na, yêri wo habijɪ ba nap men, kwo habijɪ wo yêri dô ba nap men. <sup>44</sup> Gurô wo yôŋ yôŋ ba, nap yêri yêri dība kwôni a karê tôgôre sa cébrijɪ a ré men, kwôni a karê yê tijador sa gariyaŋ a ré men. <sup>45</sup> Gawra woŋ ôbi lê deré na, lê deré wori bi wo hen hena na bôri a men, ôbi habré kôba, habré wori bi wo hen hena na bôri a men. Wôsa na aŋga wôn bô gawra dema ré si kibri a tô.»

<sup>46</sup> «Wô mi a kené uwôgen <Kelma, Kelma> menba, ken li aŋga en kelêŋge kené li hen né ba? <sup>47</sup> Kwôni wo era legen a aŋ toy kwôlê wujé men, lijɪ ariri a men na, na gelêŋge séé ôbi gelijɪ na nap i ba? <sup>48</sup> Ôbi yi mega gawra woŋ ôbi dé iyére iyôŋ: Ôbi pi iyom dōge aŋ dī tôre sa keram a kam kaŋ biyé ka ge nap néérji hen kôba, lere ani ré wôsa tôre dīŋ dô. <sup>49</sup> Nijba, kwo toy aŋ lijɪ ariri ré na, gelijɪ nap gawra wo dī iyére tori dô ré aŋ dī na sa hal a iyôŋ. Kam kaŋ biyé ge nap néérji menba, tere aŋ, aŋ ani kare kani pôn iyôŋ kôba, ba ta ré.»

## 7

*Jésu berare mana wo dami wo asgarjê woŋ Rômê  
(Mt 8: 5-13, Ja 4: 46-54)*

<sup>1</sup> Kirijɪ Jésu dôrijɪ bijné kwôlê kô nij menba, ôbi ô Kapêrnayôm a. <sup>2</sup> Ya hende to hen na, dami wo asgar kaŋ Rômêjê ka arew hen, mana wori ômijɪ tu temare a men, na lema wo ôbi geyri gaŋ a men. <sup>3</sup> Ôbi toy kwôli Jésu menba, jé surjê kaŋ Jubjê yiri a ré ô uwôli bi ré era sa berare mana wori bi wo hen biri men. <sup>4</sup> Kirijɪ bay sa ligi Jésu a menba, bay maseri aŋ kôli iyôŋ ba: «Ôbi dé wo jeré li aŋga ôbi gey hen biri. <sup>5</sup> Wôsa ôbi geyéna nabay kaŋ Jubjê men, ôbi a dé \*iyéy dapare hen a men.»

<sup>6</sup> Jésu hena ô nap ci. Kirijɪ bay ba dā nap iyére

menba, dami wo asgarjê bi wo hen jé miljéri ô kôlij Jésu iyôŋ ba: «Kelma, merên yem iyôŋ né, wôsa en nêŋ wo jeré uwôl têm kibi iyére tijê ré. <sup>7</sup> Na ôbi á, ené nêŋ erê naŋ yen ô unem né hen. Ay tom menba, mana wujê a berarê mera. <sup>8</sup> Nôbi bay san ya men, ena ôbi sa asgarjê ka ba hen men. Aŋ hena ené kôlij kwo pôni iyôŋ ba: «Ô» ba, ôbi ô men, hena ené kôli «Era» ba, ôbi era men, en kôlij mana wujê «Li aŋga na» ba, ôbi li men, «Li ka hen» ba, ôbi li a men.»

<sup>9</sup> Kirija Jésu toy kwôlo ôbi kôl hen menba, yiri dôri sari a aŋ ôbi bul uné kwônê bijné ka ô tôri a hen aŋ kôl iyôŋ ba: «En kelêŋge sa iyé \*Israyêl kôba, en uwôŋ kwôni wo ayê bôô wori yi môŋ kwo gawra wo na ba, naŋ.»

<sup>10</sup> Kirija bay jé heraji uwo menba, bay uwôŋ mana wori na berare nij.

*Jésu béér kema mana wo ma a Nêŋ a*

<sup>11</sup> Menba, Jésu hena Kapêrnayôm ô sa iyére to bay uwôgere Nêŋ hen. Bay tôri naŋ kwônê bijné ôrji naŋ dî. <sup>12</sup> Kirija bay ba dî naŋ iyére menba, bay uwôŋ bijné ka ay temare ôriŋ ciré erê emé. Kema mana bi wo ma hen na, na pôn nêŋ hari kôbi yori a. Hende na mamne. Bijné kwône bure ôriŋ sa kampê. <sup>13</sup> Kirija Kelma bôre menba, ture liri

na menba, ôbi kôle iyôŋ ba: «Sôm né.»

<sup>14</sup> Ôbi uso dâ aŋ hebe jaare to bay ayiŋ temare hen, bijné bay ka ay temare hen dêbe tôŋ menba, ôbi kôl iyôŋ ba: «Kema mana, en kôlem hena ta.»

<sup>15</sup> Menba, ôbi temare bi wo hen hena mô ta aŋ iyêl kwôlê. Menba, Jésu biri bijné yori. <sup>16</sup> Bijné kêm tiniji ge kay men, harê liji a men aŋ bay ay kibi Emen kôl iyôŋ ba: «\*Ôbi kibi Emen wo dami hena perêrna men, Emen uwôl tiri sa gawré kari a men.»

<sup>17</sup> Kwôlo bay kôl gengiŋ sa Jésu hen na, ôm naŋ kirij kirij sa iyé Judé men, sa iyére to kwa kwa hen a men.

*Bay jé ka Ja ôbi lê batêm (Mt 11: 2-19)*

<sup>18</sup> Bay tô Ja ô dôriŋ ôbi iyére toji kwôli are bay ka kêm hen menba, ôbi uwôge bay tôri wôô. <sup>19</sup> Aŋ jéji ligi Kelma engeriri iyôŋ ba: «Jôbi a na kwo a era hen bi, laba kwo nini mô gemni hen ba ya tô dî ba?» <sup>20</sup> Bay jé bay ka hen sa bijné ligi Jésu aŋ kôli iyôŋ ba: «Ja ôbi lê batêm a joni yem a bi niné engerem iyôŋ ba, jeré na kwo ré era hen bi, laba kwo niné mô gemni hen ré ba ya tô dî ba?»

<sup>21</sup> Kirij bay ka hen na, Jésu berare bay ômpare kwône men, bijné ka ômpare to gay gay liji hen men, ka tunu to habiŋ bôrji a hen men, bay tu tijê kwône gel

kirip dô a men. <sup>22</sup> Menba, ôbi uwôlij bay jé bay ka hen sara iyôn ba: «Herênge ken ô kôlij Ja kwôli anga ken toy men, ka ken gel men hen, bay tu tij gel kirip men, bay moré ô ta dô men, bay \*terbare berare men, menjê toy kwôlê men, bijné ka ma béér men, béré Kwôlo Dôri uwôlij bijn bay nimré a men. <sup>23</sup> Yi deré yi wô sa kwôni wo dî ayê bôô wori an né wô san.»

<sup>24</sup> Kirija bay jé ka Ja hôrji nij menba, Jésu kôlij bijné kwôli iyôn ba: «Na ken ô gelé na mi derô gwôlê hen ba? Gusura wo kal yebageri hen laba, <sup>25</sup> ken ô gelé na mi ba? Gawra wo tôbe bargay ka dôri laba? Bijné ka tôbe bargay ka dôri an mô bô deré na, bay mô na iyé kilmé a dî. <sup>26</sup> Nijba, na mi a kené ô gelé na mi dî ba? Ken ô gelé na ôbi kibi Emen wôni ba? Na tu kwôlê a ené ena kelênge hen, na ôbi kibi Emen bi, an ôbi gôlij ôbi kibi Emen an sôn. <sup>27</sup> Na wô sari ôbi a, na ré lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Toy, en jé mana wupê tumôm a bi ré panê geré wom.» <sup>28</sup> En kelênge peré gawrê ka yébé a yêji hen na, en gel kwôni wo a dampé môj Ja iyôn ba nan, nijba, kwo bay bôri môj ani ré iyôn bô \*emê iyére to Emen a hen na, na kwo dami dêri.»

<sup>29</sup> Kirija bijné kêm nan \*bay engé wôgê toy kwôlo Jésu kôl hen menba, bay

hôn wo Emen ré na kwôni woj derôre an bay bijn Ja liji batêm. <sup>30</sup> Nijba, \*Parisijnê nan \*bay deré tô tô to Emen kanji anga Emen genge wô sarji hen an kanj bi Ja ré liji batêm.

<sup>31</sup> Jésu hô kôlji iyôn ba: «Bijné bay ka haw hen, na ayêji gengij na nan i ba, en hôn né. Bay gelij nan i ba, en hôn né. <sup>32</sup> Bay yi mega kamrê ka li wôrê tô geré an kôlij yirji iyôn ba: «Nini ibênge tégê menba, ken wôô sara ré men, nini kebe kurôn temare menba, ken sôm sara ré a men.» <sup>33</sup> Wôsa kirija Ja ôbi lê batêm san na, ôbi ôm mapa ré men, yi care ré a men, menba, ken kôl iyôn ba: «Tunu to habij yi bôri a.» <sup>34</sup> Nôbi \*Kema Gawra en sa an ôm men, yi men, menba, ken kôl iyôn ba: «Gelênge ôbi lamê nan ôbi kwoyé wo na, ôbi na melan bay engé wôgê nan bay têrij a men.» <sup>35</sup> Nijba, bijné ka bi bôrji sa tu melênê wo Emen hen na, bay hôn wo tu melênê bi wo hen ré na kwoj derôre.»

*Jésu ô iyé Simô woj Parisijnê hen*

<sup>36</sup> \*Parisijnê wo pôni uwôge Jésu ré ô emê are nan dî menba, Jésu gey an ô merê kibi emê a nan dî. <sup>37</sup> Kirip bay ka hen na, iyore to pôni to sa iyére hende to hen to bay hône gan wô jé lêre wo habij hen so. Hende toy wo Jésu ré mô ôm are iyé Parisijnê hen ya. Hende aya



ider bô murda wo bay li nap \*albatre hen. <sup>38</sup> Hende debu si cêgi Jêsu si têri\*. Hende sôm an jôm têri nap cémne an mô an nap gusiri sare men, ibe an wusu ider bi wo hen a. <sup>39</sup> Kirija Parisinjê bi wo uwôga Jêsu hen gel hen iyôn menba, ôbi kôl bôri a iyôn ba: «Hena gawra wo hen henañ ré na ôbi kibi Emen ba, ôbi réé henê wo ré na iyore to yôn a ré hebiri hen ba men, ôbi réé henê wo hende ré na hendi têriñ men.» <sup>40</sup> Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «Simô, na kôlem kwôlê pôn.» Menba, Simô kôli iyôn ba: «Kelma kôlen.»

<sup>41</sup> Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «Gawra wo pôni ôriñ nap telare tori sa bijné wôô, kwo pôni nap dubu arew men, kwo pôni nap dubu môj men. <sup>42</sup> Ôbi gel wo bay ôriñ nap ani kap têbêri ré menba, ôbi dji telare hende to hen mera. Perê bijné bay ka wôô hen na, kwo yôn a geyé gawra bi wo hen ba?»

<sup>43</sup> Simô uwôli sara iyôn ba: «Na kwo telare tori mé gap hen a geyéri damañ.» Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «Ju kôl na tiri.»

<sup>44</sup> Ôbi bul si ligi iyore hende to hen an kôliñ Simô iyôn ba: «Ju gel, iyore hende to hen ba? En era iyére tom a menba, ju bèn kam sa tèn a ré, nijba, hende pulen tèn nap cémne men, mô nap gusiri sare a men. <sup>45</sup> Ju ibe tô man ré hen na, gel wo

jeré beren yem a ré, nijba, kirija hende sañ yeñ a ré ibe tèn baj hen. <sup>46</sup> Ju bèn wen san a ré, nijba, hende bèn ider sa tèn a. <sup>47</sup> En kôlem, têriñ tore to kwôni hende to hen dôriñ sara nij, na ôbi a, hende ré puren damañ hen. Kwôni wo bay dî bôriñ jal sa têriñ tori to dé hen na, ôbi pur dé iyôn men.»

<sup>48</sup> Jêsu kôliñ iyore hende to hen iyôn ba: «Têriñ toré dôriñ sarê.»

<sup>49</sup> Bijné ka mô ôm are nap ci hen jamniñ kôl iyôn ba: «Gawra wo yôn a erê kwôy dé bôri jalê sa têriñ to bijné hen ba?» <sup>50</sup> Jêsu kôliñ iyore hende to hen iyôn ba: «Ayê bôô woré gôliñ nap mu, ô nap bô jalê.»

## 8

### *Yébé kap bay bê Jêsu*

1 Sem cêgê menba, Jêsu ô nap sa iyére to dami men, to dé men, wô ulê béré Kwôlo Dôri wo gengiñ sa \*emê iyére to Emen, an bay tôri ka môj kibi wôô hen ô nap dî. <sup>2</sup> Yébé ka ôbi dage tunu to habiñ bôriñ a hen men, ka ômpare to gay gay na liji an ôbi na berareji hen kôba ôriñ tôri a men. Perê yébé bay ka hen na, Mari to Magdala to ôbi na dage tunu to habiñ jurgem bôre a hen kôba, ya men, <sup>3</sup> Jan tami Suja ôbi berê sa anga kelma \*Hêrôd men, Sujan nap yébé ka dangi kwône li nap Jêsu

\* 7:38 7: 38 Jubnê na, yi tôn cubu gwolérji dema ré ômiñ are.

naɲ bay tôri sa anɲa naɲji a hen.

*Gwosoy kwôlo gengin sa kay cé*

(Mt 13: 1-23, Mk 4: 1-20)

<sup>4</sup> Bijné kwôné hena naɲ sa iyére iyére era sa danji ligi Jésu a menba, ôbi kôl kwôlé naɲ gwosore kôl iyôn ba:

<sup>5</sup> «Sa to pôni gawra wo pôni ô wusé kay cé. Kirina ôbi wuse hen iyôn na, ka pôni heriɲ bênggê geré menba, tê bijné dîiré men, ciré gôl ôm men. <sup>6</sup> Ka pôni heriɲ peré jerew a, bay si menba, ma lew wôsa bay uwôn kirin ka jôbi ré. <sup>7</sup> Ka pôni heriɲ peré gesem a, bay dèbu naɲ gesem na bem haji niɲba, gesem na yêrji duu. <sup>8</sup> Niɲba, ka pôni heriɲ terare to dôri aɲ sarji si dô. Sa ka pôni gusiɲniɲi ô arew.» Menba, Jésu kôl iyôn ba: «Kwôni wo mari ya wô toyiɲ kwôlé bi wo hen ba, bi toy.»

<sup>9</sup> Menba, bay tôri engeriri iyôn ba gwosore hende to hen hôre na iyeɲ ba? <sup>10</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Kwoɲge kenbay ba Emen bêngge ken hôn anɲa gengin sa emê iyére tori ka yi kini uwôbêrji a hen, niɲba, ka dɛɲgi ba, a kôlipji na naɲ gwosore. Na hen iyôn a, bay ré bô kirin niɲba, bay gel ani ré men, bay ré toy kwôlé niɲba, ré hôn bôri ré a men hen. <sup>11</sup> Bô gwosoy kwôlé bi wo hen a na: kaw ba, na kwôlo Emen. <sup>12</sup> Kaw bay ka hen na, ka heriɲ tô geré hen na, na bijné ka toy kwôlé bi

wo hen menba, Sidan era sa mène kwôlé bi wo hen aɲ bôrji a wôsa bay ma ré bê bôrji sara aɲ ma ré gôlij. <sup>13</sup> Ka heriɲ peré jerew a hen na, na bijné ka toy kwôlé bi wo hen menba, bi bôrji sara naɲ yi deré niɲba, hanêrji naɲ, bay bi bôrji sara sem iyôn niɲba, kirina anɲa lamê uwonji menba, bay dèɲ mera. <sup>14</sup> Ka heriɲ peré gesem a hen na, na bijné ka toy kwôlé bi wo hen niɲba, ermé kwôlé men, kwôli ari uné men, yi deré wo tôɲ sa terare a nà liji aɲ bay gese tô ayé bôw woji a ré. <sup>15</sup> Niɲba, ka heriɲ kirin ka dôri hen na, na bijné ka toy kwôlé bi wo hen naɲ bôw wo dôri aɲ berin bôrji iyére lij anɲa dôri.»

*Gwosoy kwôlé wo gengin sa lampa*

(Mk 4: 21-25)

<sup>16</sup> Jésu hô engeriji iyôn ba: «Kwôni dî tare bô lampa aɲ emné baɲa sara réba déré tô kalaɲ a sa pôn ken gel ba? Hena ôbi ré dî tare a bô lampa ba, na wô teré ta gurô pal a aɲ bi bijné ka era ira ba, ré gel perangêre ré ba? <sup>17</sup> Wôsa ani ka yi naɲ kini uwôbêrji a ka a ba gelé yirji nô ba, naɲ men, kwôlo ken kôl tô gwôsinaɲe a hen na, a hônin men, a yé tu wolé dèɲ a men. <sup>18</sup> Dèɲge tu melêné sa yernge a sa kwôlé wo ken toy a hen. Kwôni wo hôn are ba, Emen a heré biri bi ré hôn ka dɛɲgi a sara a niɲba, kwo hôn né hen na, ka dé bay ka ôbi hôn aɲ bô mega

ré na anja díré hôn hen na, Emen a lê aṅ ôbi a henê bay ka ôbi hôn hen ré nij.»

*Yo Jésu naṅ yêñêri*

(Mt 12: 46-50, Mk 3: 31-35)

<sup>19</sup> Yoo Jésu naṅ yêñêri er-aji ciré erê ligiri a nijba, bay nêṁ erê ɔa yiri a ré wôsa kwône bijné. <sup>20</sup> Bay ô kôli iyônṅ ba: «Yom naṅ yêñêṁ ɔbiji nõ hen ya, bay gey gelem.»

<sup>21</sup> Nijba, ôbi kôlij bijné iyônṅ ba: «Bijné ka toy kwôlo Emen aṅ lij ariri na, bay a na yon men, yêñên men.»

*Jésu jôrij kal geré*

(Mt 8: 18,23-27, Mk 4: 35-41)

<sup>22</sup> Wulê wo pônî Jésu ɔay bô bato a naṅ bay tôri menba, ôbi kôlji iyônṅ ba: «Na ɔayêṅge tera cér wo dami hen.» Menba, bay ɔay ô. <sup>23</sup> Kirijna bay tôri ô wô jibé bato hen iyônṅ menba, Jésu ba yi kum men. Kirij bay ka hen na, kal wo dami ay tô geré aṅ di kam bê a bô bato a. Aṅ bay mô kibi temare a wôsa bato toji hende to hen ta dermij. <sup>24</sup> Bay era sa eṅni aṅ kôli iyônṅ ba: «\*Rabi, Rabi, naa mênij.» Ôbi eṅgij tô kum a, menba, ône kal naṅ mêw, menba, kirij iyer iyêêr mera. <sup>25</sup> Menba, ôbi kôlji iyônṅ ba: «Ayê bô wongge na yônṅ nij ba?» Kirij bay ka hen na, harê lij men, tini ge kay a men aṅ bay kôl perêrji a kôl iyônṅ ba: «Ôbi na i aṅa kal naṅ mêw kôba, ré biri kwôlê hen ba?»

*Jésu berare gawra wo tunu to habij bôri a*

(Mt 8: 28-34, Mk 5: 1-20)

<sup>26</sup> Bay era sa bijn kibi cér wo bô emê wo Gérasénijê si tera naṅ sa terare to Galilé.

<sup>27</sup> Kirijna ôbi herbe tônṅ bô bato a menba, gawra wo pônî wo iyére hende to bay herbijn ya era ligiri a, na gawra wo tunu to habij bôri a. Aṅ ca yeṅ na, ôbi tôbe bargay ré men, yi bô ira ré a men. Kini yéri na sa kampê ɔi. <sup>28</sup> Kirijna ôbi gel Jésu menba, era sa kurij sa têri a kôl kaṅ a ta kôl iyônṅ ba: «Ju gey mi yen a ba, Jésu Kema Emen wo ta, en uwôlem gelen gusij né.»

<sup>29</sup> Ôbi kôl hen iyônṅ wôsa Jésu ône tunu hende to hen ré si aṅ bô gawra bi wo hen a. Wôsa têê kwône wo tunu hende to hen gelij tiri gusij. Bay harêri naṅ ganṅi musure men, bay uwôli musure têri a men, wô geméri nijba, ôbi ka musure hende to hen aṅ, aṅ tunu to habij hende to hen tôri ôrij derô gwôlê. <sup>30</sup> Jésu eṅgeri iyônṅ ba: «Henem na i ba?» Menba, ôbi kôli iyônṅ ba: «Henen na kwônê bijné.» Wôsa tunu to habij kwône mô bôri a. <sup>31</sup> Menba, tunu to habij hende to hen uwôlij Jésu ré dageji bê a bô iyom wo ɔogi a ré.

<sup>32</sup> Kirij bay ka hen na, gwôsijnô kwône ômji are ɔbij sa keram a menba, tunu to habij hende to hen uwôlij Jésu ré ɔiji ciré sééré bô gwôsijnô bay ka hen

menba, ôbi gey naɲ ci sara. <sup>33</sup> Tunu hende to hen si bô gawra bi wo hen a aɲ aɲ ôrji bô gwôsɨnô bay ka hen, aɲ li wo bay yêseraji ta sa keram a heriɲji bô cér a aɲ yiji kam maji kêm.

<sup>34</sup> Kirija bay gemé gwôsɨnô gel hen iyôn na, bay ge ô kôliɲ bɨné derô ira men, kôliɲ bɨné nono men, kwôli are bay ka hen. <sup>35</sup> Bɨné guro wô gelé are bay ka hen. Bay sa ligi Jêsu a menba, bay gel gawra wo tunu to habiɲ na bôri a hen mô tôɲ tê Jêsu a. Ôbi tôbe bargay men, tiri iyer dô a men, menba, harê liji. <sup>36</sup> Bɨné ka ré dɛbu ya gel wo tunu hende to hen sɛɲ bôri a hen na, dôrji kwôli gawra bi wo hen bɨɲ ka era cêgê hen. <sup>37</sup> Kirij bay ka hen na, bɨné ka bô emé wo Gêrgésénɨnê uwôliɲ Jêsu ré ô aɲ sa iyére toji a wôsa harê liji damaɲ menba, ôbi dɛy bô bato a bul hô Galilé. <sup>38</sup> Gawra wo Jêsu ré dage tunu to habiɲ bôri a hen si ô engeré Jêsu dɨré erê naɲ dɨ, niɲba, Jêsu dageri aɲ kôli iyôn ba: <sup>39</sup> «Hô iɲ aɲ ju ô kôliɲ bɨné kwôli aɲga Emen li naɲ ju.» Menba, ôbi ô aɲ kôliɲ bɨné kêm kwôli aɲga Jêsu ré li naɲ dɨ.

*Jêsu béér môni Jayrus men, berare iyore to kwôbe ô yere a*

*(Mt 9: 18-26, Mk 5: 21-43)*

<sup>40</sup> Kirija Jêsu hera Galilé menba, bɨné kêm jô kwini wôsa bay mô gemni. <sup>41</sup> Kirij bay ka hen na, Jayrus kelma

sa \*iyéy dapare sa. Ôbi cubu gubari tumôri a aɲ uwôli ré era iyére tori a, <sup>42</sup> wôsa môɲni to pôn nêɲ to elére môj kibi wôô hen ômiɲ ta ma.

Kirija Jêsu ô naɲ dɨ menba, bɨné kwône nôgeriɲ yirji ligiri. <sup>43</sup> Kirij bay ka hen na, iyore to pôni mô ya, kwôbe ô yere a li elê môj kibi wôô. Hende mêne ari upére kêm iyé bay kerbê a, niɲba, kwo pôn wo berare ba naɲ. <sup>44</sup> Hende era si cêgê aɲ hebe kibi bargay kari, menba, kirij bay ka hen na, kwôbe wo na ô yere a hen na, naɲ aɲ hende berare. <sup>45</sup> Jêsu engerere iyôn ba: «Na i a heben na ba?» Bay kêm uwôser menba, Piyêr kôli iyôn ba: «Kelma, na bɨné ka nôgeriɲ hen.»

<sup>46</sup> Menba, Jêsu kôl iyôn ba: «Kwôni heben wôsa néé wo en ôriɲ hen kwari dôriɲ.»

<sup>47</sup> Iyore hende to hen bô wo Jêsu ré hôn hen iyôn na, harê lere aɲ wuré aɲ era sa cubu gubare tumô Jêsu a aɲ kôli tu bɨné wô mi a teré heberi ba, men, kwôli berarê wo teré berare perañ hen a men. <sup>48</sup> Menba, Jêsu kôle iyôn ba: «Yêren, ayê bôô woré gôliɲ naɲ mu, ô naɲ bô jalê.»

<sup>49</sup> Kirija Jêsu iyêl ba ya tô menba, gawra wo iyé kelma sa iyéy dapare hen era sa kôli iyôn ba: «Môɲnem ma niɲ dɨba ju dôyrê Rabi ré.»

<sup>50</sup> Kirija Jêsu toy hen iyôn menba, ôbi kôliɲ kelma ôbi sa iyéy dapare hende to hen

iyôn ba: «Hare ré, bi bôm san a mera aṅ mômnen a béré.»

<sup>51</sup> Kirija ôbi sa bijn iyé kelma ôbi sa iyéy dapare hende to hen na, ôbi jôrij bijné erê ira naṅ dī nɪba dī si Piyêr Ja naṅ Jak men, yo mône naṅ ibare a men a erê naṅ dī. <sup>52</sup> Bijné kêm sôm men, bar men sare a. Menba, Jêsu kôl iyôn ba: «Sômênge ré hende ma ré, nɪba, yi na kum.»

<sup>53</sup> Bay ayrêri wôsa bay hôn wo hende ré ma. <sup>54</sup> Nɪba Jêsu bu kôbre aṅ uwôgere «Mômnen enḡin ta.»

<sup>55</sup> Kirij bay ka hen na, tune uwo yere a aṅ hende hena ta. Aṅ Jêsu kôlji bay ré buru aṅaṅ emê. <sup>56</sup> Balê mône tiniji ge kay, menba, Jêsu kôlji bay ré kôlɪn kwôni ré pa pa.

## 9

*Jêsu jé bay tôri ka môj kibi wôô hen ô ulê béré Kwôlo Dôri*

(Mt 10: 1-9, 11-14, Mk 6: 6-13)

<sup>1</sup> Jêsu day bay tôri ka môj kibi wôô hen aṅ biji néé naṅ dampare bi bay ré dagɪn tunu to habɪn kêm men, ôbi biji bi bay ré berare bay ômpare a men. <sup>2</sup> Ôbi jéji ulê béré \*emê iyére to Emen men, bi bay ré berare bijné a men. <sup>3</sup> Aṅ ôbi kôlji iyôn ba: «Ayênge ani kani kôbrenge a ré: kwoore ré men, magela ré men, kwô ré men, gursu ré a men. Perênge bargay wôô wôô ré men. <sup>4</sup> Iyére to

iyôn iyôn to ken ô ya aṅa bay ré berênge yirji a na, ken mô kirij bay ka hen kwôy ken ôrij ta. <sup>5</sup> Kirij ka iyôn iyôn ka ken ô ya aṅa bijné ré berênge yirji a ré na, kirija ken ô ta ba, ken gage beni tênge aṅ. Ôbi a na aṅaṅ gelé ka a ulê kwôlê sarji a.»

<sup>6</sup> Menba, bay tô Jêsu ô naṅ sa iyére iyére uwôlɪn béré Kwôlo Dôri men, berarij bijné naṅ kirij kirij a men.

*Yi Hérôd dôri ré wô hini emê wo Jêsu*

(Mt 14: 1-2, Mk 6: 14-16)

<sup>7</sup> \*Hérôd ôbi emê iyére to Galilé toy kwôli are bay ka li are hen kêm nɪba, ôbi hôn aṅaṅ lê ré. Wôsa ka pônɪ kôl ré na Ja ré a so perê bijné ka ma bulo hera hen.

<sup>8</sup> Ka pônɪ kôl ré na \*Eli a ré hera hen men, ka pônɪ kôl ré na \*ôbi kibi Emen wo cay a ré jê sé hen men.

<sup>9</sup> Hérôd kôl iyôn ba: «Ja na, nôbi a na bé bi bay na jô sari na, menba, kwôni wo en toy kwôli jé lêri na ba, na i ba?» Menba, ôbi woge dírê geléri.

*Jêsu bijn impê dubu bay emê*

(Mt 14: 13-21, Mk 6: 30-44, Ja 6: 1-14)

<sup>10</sup> Kirija bay jé ka Jêsu bulo hera menba, bay dôrij Jêsu kwôli aṅa cire la hen. Ôbi ôrij naṅ ci wolé piniji si kwa iyére to bay uwôgere Bêtsayda. <sup>11</sup> Kirija kwônê bijné hôn wo bay ré ô si Bêtsayda menba, bay ô tôrji

a. Jésu berji a yiri a aɲ dôrji kwôli emê iyére to Emen men, ôbi berare ka ômij a men.

<sup>12</sup> Kirij kô nij menba, bay tô Jésu ka môj kibi wôô hen eraji ligiri a sa kôli iyôn ba: «Kôlij bijné bi bay ré erê sa kam iyére to dé dé hen ô wogé kirij kaɲ yé men, wogeré aɲaɲ emê a men, wôsa kirij ka nà ná, na derô gwôlé.»

<sup>13</sup> Nijba Jésu kôlji iyôn ba: «Kenbay ken biji aɲaɲ emê.» Menba, bay kôli iyôn ba: «Nini ôrij naɲ mapa bay men, kuyê wôô a men mera. Hena ré na hen iyôn ba, nijna erê kelé a dema ré nê mê kwônê bijné bay ka hen dé?»

<sup>14</sup> Bijné bay ka hen na, na imjê dubu bay. Jésu kôlij bay tôri iyôn ba: «Bijnéji bi bay mô tôɲ naɲ gwogelérji gwogelérji tôre bay bay.»

<sup>15</sup> Bay li mega bi wo ôbi kôlji hen iyôn aɲ biji mô tôɲ kê m. <sup>16</sup> Jésu pô mapa wo bay naɲ kuyê ka wôô hen aɲ bô kirij si derômaran, lij Emen dosé wô sa mapa naɲ kuyê bay ka hen aɲ biilê mapa bi wo hen aɲ bij bay tôri ré cêɲ bijné. <sup>17</sup> Bijné bay ka hen ôm uyirê aɲ tôri wo baa na, bay tô Jésu pô gwanê môj kibi wôô.

*Piyêr hôn wo Jésu ré na Krist, kwo Emen dôri hen*

(Mt 16: 13-21, Mk 8: 27-31)

<sup>18</sup> Wulê pônî Jésu ô uwôlé Emen wolé aɲ bay tôri ô naɲ dî menba, ôbi engeriji iyôn ba: «Bijné kôl ené na i ba?»

<sup>19</sup> Bay uwôli sara iyôn ba: «Ka pônî kôl jeré Ja ôbi lê batêm men, ka pônî jeré na \*Eli men, ka pônî jeré ôbi kibi Emen wo cay a jê sé hen men.» <sup>20</sup> Ôbi kôlji iyôn ba a kenbay ba, ken kôl ené na i ba? Menba, Piyêr kôli iyôn ba: «Ju na \*Krist, kwo Emen dôri hen.»

<sup>21</sup> Ôbi ay tôô biji bay ré kôlij kwônî ré pa pa, <sup>22</sup> aɲ kôlji iyôn ba: «Dé wo nôbi \*Kema Gawra ené gelij gusij damaɲ men, surjê men, damné kaɲ bay bê kwôbe naɲ \*bay derê tô tôô to Emen a kaɲen men, bay a deren a men, aɲ sa wôô, subu tori menba, na jê sé kampê.»

*Kwônî a erê tô Jésu a na iyeɲ ba?*

(Mt 16: 24-28, Mk 8: 34 - 9: 1)

<sup>23</sup> Menba, Jésu uwôge bay tôri kê m aɲ kôlji iyôn ba: «Hena kwônî ré gey yé ôbi tô n ba, bi tôrnê yiri men, bi ay gurô tagelé wori wop temare sari a naɲ wulê wulê aɲ era tô n a. <sup>24</sup> Kwônî wo gey gemé yiri ba, a mênêri, nijba, kwônî wo uwôl yiri aɲ wô san na, a gôlij naɲ dî. <sup>25</sup> Hena kwônî ré uwop aɲa sa terare a na kê m, aɲa ré mène merê tu geɲ wori ba, derêri yôn ba? <sup>26</sup> Wôsa hena kwônî ré dii tayre san a men, sa kwôlé wupê a men na, nôbi Kema Gawra na déé tayre sari kirijna na buloj hera naɲ hini emê wupê men, kwo Iban men, naɲ

kwo \*manê ka derômaran a ka yi nan jengêrji hen. <sup>27</sup> Na tu kwôlê a ené ena kelênge hen perê bîné ka ná, ka pônî a gelé emê iyére to Emen nan tirji dema ré maji tô.»

*Dampare to Kema Emen  
(Mt 17: 1-8, Mk 9: 2-8)*

<sup>28</sup> Wulê marge cêgê menba, Jêsu uwôge Piyêr, \*Jak nan Ja an ôrij sa keram wô uwôlê Emen. <sup>29</sup> Kirijna ôbi uwôl Emen hen iyôn menba, tiri bilij yi gay men, bargay kari kôba, belij bôré terij men, jerannê a men. <sup>30</sup> Menba, gawré wôô so sa ðebu iyêl nan ði. Na si \*Moyis nan Eli, <sup>31</sup> a soji bô perangê wo derômaran a an iyêlji nan ði kwôli jé wori wo ôbi ré deré kibri nan temare Jérusalêm a hen. <sup>32</sup> Piyêr nan megêri hen na, kum layrêji an kirijna bay engejji tô kum a menba, bay gel perangê wo Jêsu nan impê ka wôô ka ðebu nan ði hen. <sup>33</sup> Kirijna bîné bay ka hen ô ta nij menba, Piyêr kôlij Jêsu iyôn ba: «\*Rabi dô wo na merênge na, na lênge iyéy gergé subu pôn tom men, pôn to Moyis men, pôn to Eli a men.» Wôsa ôbi hôn kwôlo ôbi kôl hen né.

<sup>34</sup> Kirijna Piyêr iyêl ba ya tô menba, kirij ka geri so sa têlji ta an kirijna bay gel wo kirij ka geri bay ka hen têlji ta hen iyôn menba, harê liji. <sup>35</sup> Menba, tô kwôni om bô kirij ka geri bay ka hen kôl iyôn ba: «Kwo ná ná, ná

Keman. En dôôri, toyênge kwôlê kibri a.»

<sup>36</sup> Kirijna tô kwôni bi wo hen wôm nij menba, bay gel na Jêsu a ðebé pini. Menba, bay wôm cêgêgê an bô wulê bi wo hen na, bay kôlij kwôni kwôli anga bay gelo hen né.

*Jêsu berare kema wo tunu to habij bôri a*

*(Mt 17: 14-18, Mk 9: 14-27)*

<sup>37</sup> Kirij wôl pôn cêgê menba, bay herboji tông sa keram a menba, kwônê bîné era ligi Jêsu a. <sup>38</sup> Menba, gawra wo pônî perê kwônê bîné bay ka hen kôl iyôn ba: «Rabi, en uwôlem gel kema wo ná ná ôbi a pôn nêh hen hari. <sup>39</sup> Kirij ka pônî a na, tunu to habij henan nan ði an liri ôbi tô gura men, sengalêeri men, wôbre era kibri a men, hende sêp yiri a lew ré a men. An kirijna hende sêp menba, ôbi merên tulôg tulôg. <sup>40</sup> En uwôlij bay tôm ré dage tunu to habij hende to hen, nijba, bay nêmené.»

<sup>41</sup> Jêsu kôlji iyôn ba: «Kenbay ka ayê bôô wonge nan an ken mô wô lê habré hen na, na merê na wô lê nan ken yôd ba? Men, na têe iyej a ené ulê bôn jalé sarngê a ba? Eraj nan kemam bi ben na.»

<sup>42</sup> Kirijna bay eraj nan kema bi wo hen biri menba, tunu to habij hende to hen ayri ku terare a an sengaliri. Nijba Jêsu ône tunu hende to hen an berare kema bi

wo hen aɲ ayri biɲ ibari.  
 43 Menba, biɲé kêm tiniji ge  
 kay sa damɲare to Emen a.

*Jésu hô uwôl béré temayri*  
 (Mt 17: 22-23, Mk 9: 30-  
 32)

Mega wo biɲé kêm tiniji  
 ge kay sa are kêm ka Jésus li  
 a hen menba, ôbi kôliɲ bay  
 tôri iyôɲ ba: 44 «Dôbêɲge  
 marɲge dô ken toyiɲ kwôlo  
 na kelêɲge hen: <Bay a  
 beren nôbi Kema Gawra biɲ  
 biɲé.> »

45 Niɲba bay hôɲ bô kwôlo  
 ôbi kôl hen né, wôsa ôbi  
 bi kwôlê bi wo hen yi kini  
 uwôbêri a hen iyôɲ bi bay  
 ré hôɲ bôri ré. Men, né bay  
 hare eɲgeréri men.

*I a na kwo dami ba?*

(Mt 18: 1-5, Mk 9: 33-37)

46 Bay tô Jésus nariɲ na ba,  
 i a ré kwo dami perêri a  
 ba? 47 Jésus hôɲ ermé woji  
 menba, bu kema wo dê sa  
 dî kwari a 48 aɲ kôliɲ iyôɲ  
 ba: «Kwôni wo bu kema wo  
 dê mega kwo na yiri a naɲ  
 henen na, ôbi beren na nôbi  
 yiri a hen men, kwo beren  
 yiri a ba, bu na kwo joon  
 hen yiri a hen men. Niɲba  
 henêɲge mega wo kwôni wo  
 na kwo dê perêriɲge a kêm  
 hen na, ôbi a na kwo dami.»

*Kwôni wo na ôbi bareɲge*  
*ré ba na kwonɲe*

(Mk 9: 38-41)

49 Menba, Ja kôli iyôɲ ba:  
 «Rabi, nini gel gawra wo  
 pôni dage tunu to habiɲ naɲ  
 henem menba, nini jôri sara,  
 wôsa ôbi na ôbi tôɲ mega  
 nibay iyôɲ né.»

50 Menba, Jésus kôl iyôɲ ba:  
 «Jôreɲgiri ré, wôsa kwôni  
 wo na ôbi bareɲge ré ba, na  
 kwonɲe.»

*Biɲé ka Samari bu Jésus*  
*yirji a ré*

51 Kirija wulê wo ôbi a  
 dêɲ sa terare ba da menba,  
 Jésus ay geré ré na mi mi  
 kôba dîré erê Jérusalêm a.  
 52 Ôbi jé biɲé tumôri a. Bay  
 ô menba, biɲ môni iyére to  
 Samari a wô beré sa tê saari.  
 53 Niɲba biɲé ka Samari biri  
 yirji a ré, wôsa ôbi ô na wô  
 erê Jérusalêm a. 54 Kirija  
 si \*Jak naɲ Ja bay tô Jésus  
 gel hen iyôɲ menba, bay kôl  
 iyôɲ ba: «Kelma, ju gey  
 bi niné kôliɲ tare ré hena  
 derômaran a sa uwoyréji aɲ  
 ba?»

55 Menba, Jésus bul upéji  
 aɲ nayji daman. [Aɲ kôl  
 iyôɲ ba: «Ken hôɲ tunu to  
 yi bôriɲge a aɲ lêɲge ken kôl  
 kwôlê bi wo hen né. Wôsa  
 nôbi Kema Gawra en era sa  
 terare a nà, ná wô mênê  
 gawrê ré niɲba, ná wô gôliɲ  
 naɲ ci dî.»] 56 Kirij bay ka  
 hen na, bay ô sa iyére to  
 danɲi a.

*Ayé yi bé wô yij ôbi tô*  
*Jésu*

(Mt 8: 19-22)

57 Kirija bay baɲ geré tô  
 menba, gawra wo pôni era  
 sa kôliɲ Jésus iyôɲ ba: «Kirij  
 ka yôɲ yôɲ ka já erê ya hen  
 na, na erê tôɲ a.»

58 Menba, Jésus kôli iyôɲ  
 ba: «Henê naɲ iyomniɲi  
 men, ciré naɲ gwonériɲi a  
 men, niɲba, nôbi Kema



Gawra ba kirij̄n ka na dôbij̄n san ya ba, naɲ.»

<sup>59</sup> Men, Jésu hô kôlij̄n kwo ðanɣi «Era tòn a.» Menba, gawra bi wo hen kôli iyônɣ ba: «Kelma, ði jan, ðén na erê emê iban dem.»

<sup>60</sup> Menba, Jésu kôli iyônɣ ba: «Di bij̄né ka yi mônɣ temare iyônɣ hen bi em megare temare aɲ jôbi ju ô ulê béré \*emê iyére to Emen.»

<sup>61</sup> Gawra wo ðanɣi kôlij̄n Jésu iyônɣ ba: «Nôbi en gey erê tòm a Kelma nij̄ba, ðén na erê lij̄n kamaɲ ka iyére tij̄né dosé dem.»

<sup>62</sup> Jésu kôli iyônɣ ba: «Kwôni wo bu tô mire to kelbê yagij̄n aɲa ré bare cêgeri ba, na kwôni wo dô wô jé wo emê iyére to Emen né.»

## 10

*Jésu jé bay tôri tôre jurgem kibi wôô*

(Mt 9: 37-38, 10: 7-16, Mk 6: 8-11, Lk 9: 3-5)

<sup>1</sup> Cêgeri wori menba, Kelma tô bay tôri ka ðanɣi tôre jurgem kibi wôô aɲ jéji wôô wôô tumôri a sa iyére to kêm men, kirij̄n kêm ka ôbi ða sé si ya hen. <sup>2</sup> Aɲ ôbi kôlj̄i iyônɣ ba: «Kaw kaɲ walê mē gaɲ nij̄ba, bay walêrji dê. Uwôlij̄nge ôbi iyéy kaw na bi jéɲ naɲ bij̄né bô kaw kari a. <sup>3</sup> Erênge, en jéngge mônɣ kam gamgê iyônɣ perê henɲê. <sup>4</sup> Ayênge magela gursu tóni ré men, saɲne toɲ bê bargay ré men, garbê ka ðanɣi a ré men, ðebéngge tónɣ geré

wô lij̄n bij̄né dosé ré a men. <sup>5</sup> Bô iyére to yônɣ yônɣ to ken ô ya ba, ken kôlij̄n bij̄né ka mô bô iyére hende to hen iyônɣ ba: «Bô jalê baa naɲ ken.» <sup>6</sup> Hena kwôni woɲ ôbi geyé bôô jalê wôni ré bô iyére hende to hen a ya na, terê kibi woɲge bi wo hen a baa naɲ ði, a hena ôbi bôô jalê wôni ré naɲ ba terê kibi woɲge bi wo hen a hera sarɲge a. <sup>7</sup> Bô iyére to yônɣ yônɣ to ken ô ya ba, merêngge ya hende to hen. Emêngge men, ken yi men aɲgaɲ kergare ka bay lêngge hen wôsa kwôni wo li jé ba, nê m upé sa kôbri. Diba ken ô naɲ kibi iyére iyére ré. <sup>8</sup> Sa iyére to yônɣ yônɣ to ken ô ya aɲa bay ré berêngge yirji a na, emêngge aɲga bay béngge hen. <sup>9</sup> Berarêngge bay ômpare kirij̄n bay ka ya hen men, ken kôlj̄i iyônɣ ba: «\*Emê iyére to Emen era kwôy upéngge.» <sup>10</sup> Nij̄ba sa iyére to yônɣ yônɣ to ken ô ya aɲa bay ré berêngge yirji a ré na, séngge tu wolé tô geré wo dami a aɲ ken iyônɣ ba: <sup>11</sup> «Bunu to sa iyére tonɣe a to bu têni hen kôba, nij̄a gagêre hôrij̄n béngge. Nij̄ba, ken hôn wo emê iyére to Emen ré ða nij̄.» <sup>12</sup> Na tu kwôlê a ené ena kelêngge hen Wulê woɲ jerê kwôlê a na, bij̄né ka \*Sodôm a bay a jerê kwôlê sarji a lôg gôlij̄n bij̄né ka sa iyére hende to hen sônɣ.»

*Sa iyére to kaɲ bê bôrji sa*

*Jésu a*

*(Mt 11: 20,24)*

<sup>13</sup> «Ayi! bijné ka Kworajin, bô emê yi wô sarê. Ayi! bijné ka Bêtsayda bô emê yi wô sarê. Hena anğan gijné ka lij sa iyére tonje a hen na, henañ né lij na Tir a ley Sidôn a ley na, na ca yeñ a bay henañ né haarê bargay ka yêgerij men, loberé bunu yirji a a men, bi ciré gelé wo ciré bul cêgerji bijn têrij toji nij. <sup>14</sup> Na ôbi á, wulê wo bay a jôrij kwôlé sa bijné a hen na, si Tir nañ Sidôn kwôlé a jôrij sarji a lôg gôlij kwonje. <sup>15</sup> A mini Kapêrnayôm, mu kôl bay ré ayêré kwôy ôrij ta derômarañ a ba? Ma herbé kwôy dogé iyom temare a ka na kirij ka habij hen.»

<sup>16</sup> Jésus kôlij bay tôri iyôn ba: «Kwo toy kwôlé wonje ba, toy na kunjê nôbi hen men, kwo kapênge ba, kapen na nôbi hen men, kap na kwo joon hen a men.»

*Bay tô Jésus ka tôre jurgem kibi wô hen buloji hera tô ulê béré woji a*

<sup>17</sup> Bay tô Jésus ka tôre jurgem kibi wô hen heraji nañ yi derê añ kôl iyôn ba: «Kelma, tunu to habij kôba, kirijna nini ay tôô buru nañ henem na, hende bêni kwôlé.»

<sup>18</sup> Menba, Jésus kôlji iyôn ba: «En gel Sidan hena derômarañ a kurij môj wulanê emen iyôn. <sup>19</sup> Na en bânge néé bi kené dôdirij kalaw men, dôdirij tiigre

men, dôdirij néé wo ôbi bare kêm men, ani ka a lêngge ba, nañ a men. <sup>20</sup> Lêngge yi derê wô wo tunu to habij kôba, ré dôbe sare bânge hen mera ré, nijba, ken li yi derê wô wo heneñge dij derômarañ a ya.»

*Jésu gelij bijné ka bay bôrji mega ani ré hen Ibari*

*(Mt 11: 25-27, Mt 13: 16-17)*

<sup>21</sup> Kirij bay ka hen na, Tunu toñ hendi bô bôré ay Jésus nañ yi derê añ ôbi kôl iyôn ba: «En ay kem Iban Kelma wo derômarañ a nañ kwo sa terare a nà, wôsa ju uwôbij bay tu melênê nañ bay tu jôrijare are bay ka hen añ ju yêge sarji gelij bijné ka bay bôrji mega ani ré hen dî. Na iyôn a, Iban na jeré genge nañ bô deré wom.»

<sup>22</sup> «Iban bèn are kêm kôben a, kwôni wo hôn Kema ba, nañ, na Ibari pôn dô men, kwôni wo hôn Iban ba, nañ nijba, na nôbi Kemari pôn nêj hapê men, ka en yêge sari nô biji hen a men mera.»

<sup>23</sup> Menba ôbi bul si ligi bay tôri kôlji piniji iyôn ba: «Yi derê yi wô sarñge kenbay ka ken gel are bay ka hen nañ turnje hen. <sup>24</sup> Wôsa en kelênge bay kibi Emen kwône nañ kilmé kwône na gey bi ciré gelé anga ken gel hen men, nijba, bay gel ré men, bay gey ciré toyé kwôlo ken toy hen nijba, bay toy ré a men.»

*Gwosoy kwôlo gengij sa gawra wo Samari wojp ôbi bô baliyare*

(Mt 22: 34-40, Mk 12: 28-31)

<sup>25</sup> Ôbi derê tô tô to Emen wo pônî hena ta aŋ kôlij Jêsu wô sêlij bôri kôl iyôn ba: «\*Rabi, na mi a ené lê aŋa ené uwônij gelê wo naŋ kwini ba?»

<sup>26</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Lij bô magtubu tôo tona kôl iyen ba? Ju dêŋse ba, kôl iyen ba?»

<sup>27</sup> Ôbi uwôli sara iyôn ba: «Já peré Kelma wom Emen naŋ bôo pôn men, naŋ tunum kêmen, naŋ néem kêmen, naŋ ermé wom kêmen, gey megam mega wo ju geyij yem hen iyôn men.»

<sup>28</sup> Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «Ju kôl na tiri. Li are bay ka hen kêmen, já upé gelê.»

<sup>29</sup> Nijba, ôbi gey gelé mega wo eŋgeré kwôlê wori bi wo hen ré na ya menba, ôbi hô kôlij Jêsu iyôn ba: «I a na megan ba?»

<sup>30</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Sa to pônî gawra wo pônî hena Jérusalêm wô erê Jérîko, kirija ôbi si sa bay bô habré na, bay biri tôrij aŋgari kêmen, sêri tu temare aŋ dij yirji ô.

<sup>31</sup> Ôbi bê kwôbe ay geré bi wo hen men, kirija ôbi gel gawra bi wo hen iyôn menba, sanje ta ô erê wori. <sup>32</sup> \*Lébit wo pônî kôba sa bij kirij bay ka hen men, ôbi gel gawra bi wo hen a men,

menba, sanje ta ô erê wori. <sup>33</sup> Nijba gawra wo Samari wo pônî wo ô kergare tori menba, sa bij da kwa gawra bi wo hen a, ôbi gili menba, tiri liri na. <sup>34</sup> Ôbi uso da ligiri a aŋ liri weŋ tu iyare a men, biri care toŋ kam tijador a a men, aŋ ha ta naŋ kibi bargay aŋ ayri dé sa kura tori toŋ yiri a aŋ ôrij naŋ di iyéy kergare a aŋ kôbiri. <sup>35</sup> Kirij wôl menba, ôbi tô selé wôo bij ôbi iyéy iyére hende to hen aŋ kôli iyôn ba: «Gemni dô ben aŋ hena jeré mène gursu tôni a ba kirija en hera ba na sa têbem.» »

<sup>36</sup> Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «Peré bijé bay ka subu hen na, i a na mega gawra bi wo bay bô habré ré sari hen ba?»

<sup>37</sup> Menba, ôbi derê tô tô to Emen bi wo hen kôli iyôn ba: «Na kwo li dô naŋ di hen a na megari.» Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «Ô aŋ jôbi kôba ju li hen iyôn men.»

*Jêsu ô iyé si Mart naŋ Mari a*

<sup>38</sup> Kirija bay bu geré ô menba, Jêsu sanje sa iyére to dê to pônî a menba, iyore to pônî bay uwôgere Mart berji kergare iyére tore a. <sup>39</sup> Hende ôrij naŋ yêere to dê to bay uwôgere Mari mô kwa Jêsu a tôŋ terare a wô toyé kwôlê wori. <sup>40</sup> Mart giiré si na si na wô lê aŋgaŋ emê. Hende era ligi Jêsu a aŋ kôli iyôn ba: «Kelma, yêren to dê dén en li jé

punen hen ba ju gel ré ba? Kôle ré sa jôgen lê men.»

<sup>41</sup> Menba, Kelma uwôle sara iyôn ba: «Mart, Mart, mu sun men, mu geré si na si na wô sa are kwône. <sup>42</sup> Nijba, are pôn nêj a na ka dôri. Na bay a Mari ré ay hen, kwôni a derê aj kôbre a ré.»

## 11

*Jésu gelij bay tôri uwôlé Emen*

(Mt 6: 9-13)

<sup>1</sup> Wulê wo pôni Jésus uwôl Emen kirij ka pôni a. Kirijna ôbi uwôl Emen kô menba, ôbi tôri pôn kôli iyôn ba: «Kelma, geléni uwôlé Emen môj kwo Ja ôbi lij bijé batêm na gelij bay tôri hen iyôn men.»

<sup>2</sup> Menba, Jésus kôlji iyôn ba: «Kirijna ken uwôl Emen ba, ken kôl iyôn ba: <Ibarni, bi bijé kêm hôn wo jeré yi naj jengêrem men,

bi bi emê iyére tom era men.

<sup>3</sup> Béni anğaj emê ka nini ôrij doyriji kemnêj hen.

<sup>4</sup> Di bôm jal sa têrij lêreni a men

wôsa nijbay kôba nini dî bôrni jal sa ka lêni habré a men.

Geméni aj ju bi bi niné herij bô anğa séléni hen né a men.» »

<sup>5</sup> Menba, ôbi hô kôlji iyôn ba: «Hena kwôni pôn perêrñge a hen ré naj melajni aja melajni bi wo hen ré ô upéri yoyre aj kôli iyôn ba: <Melajnen

gwôyen mapa subu <sup>6</sup> wôsa melajnen wo pôni sa aj ani ka ené biri ré ôm naj.»

<sup>7</sup> Aj hena melajni wo bô ira hen ré kôli iyôn ba: <Dén dê! Kermij ligij nij men, nijbay naj kamnen nini yi tøj nij a men, dîba na hena ta wô bem mapa ré.» <sup>8</sup> En kelênge hena ôbi ré hena biri mapa bi wo hen kôba, na wô wo ôbi ré na melajni ré nijba, na wô wo ôbi dôyrêri aj ôbi a hena biri mapa bi wo ôbi gey hen.

<sup>9</sup> Nijba, nôbi en kelênge: Enğerênge menba, bay a bêngge, wogênge menba, ka upé, dêngge kibi iyére menba, bay a belê bêngge. <sup>10</sup> Wôsa kwôni wo enğere ba, bay a biri, men, kwo woge ba, a upé men, kwo di kibi kermij ba, bay a belê biri men. <sup>11</sup> I a na iba kema perêrñge a hen aja hena kirijna kemari ré enğereri kuyê ba, ôbi a biri kalaw ré na kuyê ba?

<sup>12</sup> Réba hena ôbi ré enğereri cera ba, ôbi a biri tiigre ba?

<sup>13</sup> Hena kenbay kaj bay bô habré hen kôba, ken hôn bij kamnenge anğa dôri aja Ibarenge wo derômaraj a dema hena kené enğereri Tunu toj hendi bô bôré a ôbi ré bij ka uwôli hen né ba?»

*Jésu dage tunu to habij to jôrij gawra iyêlé*

(Mt 9: 32-34, 12: 22-30, Mk 3: 22-27)

<sup>14</sup> Sa to pôni Jésus dage tunu to habij to jôrij gawra

wo pôni iyêlê hen. Kirija tunu hende to hen sép nîj na, gawra bi wo tunu hende to hen ré jôôri iyêlê hen na, iyêl dô hari nîj, menba, kwônê bîjé ka ðebu ya hen na, tiniji ge kay kêm. 15 Nîjba, ka pôni perêrji a hen kôl iyôn ba: «Na nap nêé wo \*Béyêljébul kelma wo tunu to habîj apa ôbi ré dagîj tunu to habîj hen.»

16 Ka pôni ka gey sélé bô Jésus menba, kôli ré li angap gelé ka hena derômaran a ciré gelé. 17 Nîjba, ôbi hôn ermê woji menba, kôlji iyôn ba: «Hena kumbul ré kirîj perê bîjé ka sa terare to pôn nâ ba, sa terare hende to hen a mênîj, iyére a tiirîj kerôm kerôm a men. 18 Ken kôl ré na nap nêé wo Béyêljébul apa ené dagîj tunu to habîj hen. Iyôn ba, hena Sidan ré li kumbul nap Sidan ba emê iyére tori a erê derê sôn ba? 19 A hena ré na nap nêé wo Béyêljébul a ené dagîj tunu to habîj ba, bay tôrnge kenbay ba, dage na nap nêé wo i men ba? Iyôn ba, bay a yé bay jerê kwôlê sarnge a. 20 A hena ré na nap nêé wo Emen a ené dagîj tunu to habîj hende to hen na, iyôn ba, emê iyére to Emen era upénge nîj.»

21 «Kirija gawra wojn ôbi nêé gem kini merêri nap angap mapê kari na, ari upéri kêm yi nap kiniji. 22 Nîjba, hena kwo néri ré gôlîj kwori sa bîri tôrîj angap mapê kari bay ka ôbi na bi bôri sara hen menba,

kwo gôlîj sari bi wo hen pô angari kêm cé aj.»

23 «Kwônî wo nap en ré ba, na ôbi baren men, kwo day bîjé nap en ré ba, usuréji na usuré dî men.»

*Tunu to habîj hera  
(Mt 12: 43-45)*

24 Jésus hô kôl iyôn ba: «Kirija tunu to habîj sép bô kwônî a na, hende kayrê derê gwôlê woge kirîj kap derê bul, hena hende ré uwôn ré na, hende erem kôl iyôn ba: «Na herê kirîj ka na en soj ya hen gelé sôn.»

25 Kirija tunu hende to hen hera apa ré uwôn kirîj na sél dô men, are kêm yi nap kiniji a men na, 26 hende hô ô pera tunu to habîj to ðangi jurgem to habîj ðê aj sa jôgîj nap tu. Bay siji bô kirîj bay ka hen aj môrji ya aj gawra bi wo hen na, yiri habîj ðê kwo tumô aj tô.»

*Yi derê wojn tiri*

27 Kirija ôbi iyêl hen iyôn menba, iyore to pôni perê kwônê bîjé kôli iyôn ba: «Yi derê baa nap iyore to yêm aj ju yi kubare hen.»

28 Nîjba, ôbi kôl iyôn ba: «Yi derê baa nap kwônî wo toy kwôlo Emen aj li ariri hen dî.»

*Angap gelé kapê nôbi  
Kema Gawra  
(Mt 12: 38-42)*

29 Kirija kwônê bîjé dayrîj ligi Jésus a hen iyôn menba, Jésus kôl iyôn ba: «Bîjé ka haw hen na, na bîjé ka habîj, bay gey na angap gelé mera nîjba, bay

a baj na naj anğan gelé ka Jonas bi wo hen mera, dîba bay a gelé ka dāngi kani ré kwôy. <sup>30</sup> Mega wo Jonas na yi anğan gelé bij bijé ka Ninibé a hen iyôn na, nôbi \*Kema Gawra na yé anğan gelé bij bijé ka haw hen men. <sup>31</sup> Wulê wop jerê kwôlê a na, tólômne to Séba a hena aj a ulê kwôlê sa impê ka haw hen, wôsa hende hena na kelañ aj era na wô toyé gwosoy kwôlê wop tu melênê wo Salomôn. Nijba na ná, kwôni wo gôlij Salomôn aj hen kôba na ya. <sup>32</sup> Wulê wop jerê kwôlê a na, bijé ka Ninibé a henaji tumô bijé ka haw hen aj ulê kwôlê sarji a, wôsa derê kwôlo wo Jonas li aj bay bul hal woji. Nijba na ná, kwôni wo gôlij Jonas aj hen kôba na ya.»

*Kirij ka perangi ka yi gawra*  
(Mt 5: 15, Mk 4: 21, Lk 8: 16)

<sup>33</sup> «Kwôni dî tare bô lampa ba na wô uwôbê ré men, na wô emé gwore sara ré a men, nijba, hena ôbi ré dî tare a bô lampa ba, na wô dé ta gurô pal a aj bi bijé ka ré era ira hen ré gel perangêre. <sup>34</sup> Tum na lampa to yem. Hena tum né dô ba, tô yem wo baa kêm hen mô na bô kirij ka perangi a men, nijba, kirijna tum ômij ley na, tô yem wo baa kêm hen kôba, mô na bô dilemne a men. <sup>35</sup> Bô dô

ré ba, kirij ka perangi ka yi yem a hen ma yé kirij ka dilemne. <sup>36</sup> Hena yem kêm ré na kirij ka perangi a, dîba kwari wo pônî baa bô dilemne a ré na, ôbi a merê bô kirij ka perangi a mega lampa perangem naj berarê wore hen iyôn.»

*Jésu uwôl kwôlê sa Parisijêñê naj bay derê tô tôo to Emen*

(Mt 23: 4-36, Mk 12: 38-40)

<sup>37</sup> Jêsu iyêl ba ya tô menba, \*Parisijêñê wo pônî uwôgeri ré ô emê are iyére tori a. Menba, ôbi ô emê are bay ka hen naj dî. <sup>38</sup> Parisijêñê bi wo hen tini ge kay dînañ wôsa Jêsu ôm are ba pelé kôbri mega wo tôo toji kôl hen iyôn. <sup>39</sup> Jêsu bô ti Parisijêñê bi wo hen iyôn menba, kôli iyôn ba: «Kenbay Parisijêñê na, na cêgi karbé toj yê are men, cêgi dasa men, a kené pul nijba, bônge wo bôo na, na ermé kwôlê wop gemsare men, habré men. <sup>40</sup> Bay galê, ken hôn wo kwôni wo li cêgi are hen a lê bôrji a men né ba? <sup>41</sup> Berênge baliyare naj bay nimré naj anga yi bô karbé tonge a hen men, naj ka yi bô dasa wonge a hen a men aj ka yé ka séli yôd.»

<sup>42</sup> «Gusij yi wô sarngê, kenbay Parisijêñê, ken ay kibi anğan na kilij kange ka môj kêm ka na tamla men, uu men, têrêre a men hen bij Emen nijba lê anğan

derôre nap peré Emen ka ken dī aṅ hen na, bay a na aṅgaṅ dami ka kené lê sa ka ken li hen a.»

<sup>43</sup> «Gusij̄ yi wô sarṅge kenbay Parisij̄nê, wôsa ken gey kini merê ka tumô bô \*iyéy dapare a men, ken gey bi b̄ijé ré lēṅge dosé tu wolé nap bê kwôlê a men hen. <sup>44</sup> Gusij̄ yi wô sarṅge, wôsa ken yi môṅ kampê ka kwôni li ani sara ré ka kwôni ô sara ba henê iyôṅ hen.»

<sup>45</sup> Menba, ôbi derê tô tô to Emen wo pôni kôlij̄ J̄su iyôṅ ba: «Kelma, mega wo ju kôlij̄ hen na, na nibay a jeré tiréni hen men.»

<sup>46</sup> Menba, J̄su uwôli sara iyôṅ ba: «Kenbay kap bay derê tô tô to Emen kôba, gusij̄ yi wô sarṅge, wôsa ken pô aṅga néy néy dééré sa b̄ijé menba, kenbay ba, kema kôbreṅge iyôṅ kôba, hebe ani ré. <sup>47</sup> Gusij̄ yi wô sarṅge, kenbay ka ken ṅan kampê bay kibi Emen dô hen menba, nà ná balêṅge a na diréji. <sup>48</sup> Ôbi a, kené gel mega wo kené dege sa jé lê balêṅge a, wôsa bay na duu bay kibi Emen men, kenbay ken ṅan sa kampêr̄ji dô men. <sup>49</sup> Na ôbi á, Emen nap tu melênê wori hen na ré kôl iyôṅ ba: «Na j̄eṅ nap bay kibi Emen men, bay jé a men, n̄j̄ba, bay a deré ka pôni men, bay a gelij̄ tu ka pôni gusij̄ men.» <sup>50</sup> Ôbi a, gawré ka haw hen, kwôlê

rée beré sarji wô kibi bay kibi Emen ka bay na derji ca kirij̄na tô terare na d̄ij̄ yeṅ. <sup>51</sup> Ayij̄n tô sa kwôbri Abêl a kwôy saṅ sa kwo Jakari a wo bay diri derô to kini bê kwôbe a nap \*iyéy Emen hen. Na tu kwôlê a ené ena kelēṅge hen, kwôlê a beré sa gawré ka hawi hen, wô sa temayriji.»

<sup>52</sup> «Gusij̄ yi wô sarṅge, kenbay bay derê tô tô to Emen ka ken ay lakêlê henê are kôbreṅge a\*. Aṅ kenbay ken kap henê Emen men, ken j̄orij̄n ka d̄angi ka gey henêri hen ré hôni ré a men.»

<sup>53</sup> Kirij̄na J̄su da sé erê ta menba, Parisij̄nê nap bay derê tô tô to Emen engereri kwôlê si na si na nap bô taré <sup>54</sup> sébij̄n kibri ciré gelé aṅ hena kwôlê wôni ré si kibri habij̄n ba, ciré uwôlij̄n kwôlê sari a.

## 12

*J̄su yêge maa bay tôri gengij̄n sa b̄ijé kap bay kelé kwôlê kibriji wôô wôô hen*

(Mt 10: 26-33, Mt 10: 19-20)

<sup>1</sup> Kirij̄n bay ka hen na, b̄ijé dayrij̄n nap kwônêr̄ji aṅ li wo bay d̄orij̄n sa t̄erji. Menba, J̄su kôlij̄n bay tôri iyôṅ ba: «Dēṅge tu melênê sa yerṅge a d̄iba ken yi bay kelé kwôlê kibriji wôô wôô môṅ kwo \*Parisij̄nê iyôṅ né. Wôsa lamê tu kirij̄n kaji bay ka

**11:51** 11: 51 Dé tô are 4: 8    **11:51** 11: 51 2 Kronik 24: 20-22    \* **11:52** 11: 52 Bay derê tô tô to Emen ná, na bay henêre tôô to Emen derê wo ré gelij̄n b̄ijé bay ré h̄on n̄j̄ba, bay li hen iyôṅ né.

hen na, yi môñ wubere iyôn.  
 2 Ani ka uwôbe ka baa gelij ba, naj men, ka bô kwôni a ka a baa hônij ba, naj a men. 3 Wôsa kwôlo kêm wo ken kôl bô dilemne a hen na, a toyij tu tare dëp dëp men, kwo ken gwôsij marŋge a bô ira hen kôba bay a dayê ta sa ira dema ré kelê kañ a ta a men.»

4 «En kelêŋge milpên, hariŋge ka a deré kurôŋgi yerŋge añ cêgeri wori ba, a lê ani ré nij hen né. 5 Na gelêŋge kwôni wo ken hareri. Hariŋge kwo a deré kurôŋgi yi añ nêm ulêŋge bô tare toj \*gêhên a hen a men. Na tiri, ôbi a kené hareri dî.»

6 «Bay dap diya bay dema ré na tu selé wôô tô hen ba, ken gel ré ba? Nijba, Emen ba, hônji pôn pôn kêm. 7 Gusuri sarŋge kôba Emen dêŋse. Nijba, ken hare ré, wôsa ken dami tu Emen gôlij diya bi wo kwône hen né ba?»

8 «En kelêŋge kwôni wo kôl tu bijé kêm diré na kujé na, nôbi \*Kema Gawra na kelé tumô manê ka Emen a ôbi ré na kujé men. 9 Nijba, kwôni wo uwôser diré hōnen né tu bijé na, nôbi Kema Gawra na kelé ené hōni ré tumô manê ka Emen a men.»

10 «Men, kwôni wo kôl kwôlo habij gengij san nôbi Kema Gawra na, Emen a dé bôri jalê sari a, nijba, kwo tiiré Tunu toj hendi bô bôre na, Emen a dé bôri jalê sari a ré kwôy yôd.»

11 «Kirija bay ôrij naj ken bô \*iyéy dapare a ley, tumô bay sa kirij a ley, tumô kilmé ley na, ken sun wô kwôlo kené erê kelê wô jôrij sarŋge ré. 12 Wôsa Tunu toj hendi bô bôre a gelêŋge kirij bay ka hen, kwôlo kené kôl.»

*Gwosoy kwôlo gengij sa gawra woj ôbi upé woj ôbi galé*

13 Menba, kwôni pôn peré bijé kôlij Jêsu iyôn ba: «Kelma, kôlij yênen bi niné cëp ari cibré kani.»

14 Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «I a dén bi ené yi ôbi jerê sarŋge a men, ôbi cé are kaŋge men ba?»

15 Menba, Jêsu hô kôli iyôn ba: «Dêŋge tu melênê sa yerŋge a, dîba ken yi limé ka aŋgañ upé ré. Na wô wo kwôni uwôn are gañ apa ré môrij tu geñ né.»

16 Menba, Jêsu hô kôli gwosoy kwôlo daŋgi kôl iyôn ba: «Gawra wo pôni na ôbi upé wo uwoj are gañ bô yagê wori a. 17 Menba, gawra bi wo hen kôl iyôn ba: «Na lê iyeñ a, kirij ka ené bij kaw kañé ré naj nij na ba?» 18 Menba, ôbi hô kôl iyôn ba: «Aŋga na lê a na: Na téé béer wo cay hen añ, añ na hô dé kwo damné damné añ na dayê kaw naj ari upé kañé kêm bô. 19 Añ na kelé iyôn ba: «Bô ari upé kaam kêm ka yi hen, na ka a lê elê kwônê, dô bul añ ju ôm men, yi men, lij yi derê.» > 20 Nijba, Emen kôli iyôn ba:



«Ôbi galê, bô yoyre hende to hen, na derê bul wom aṅ aṅ aṅga ju dayrê kê m hen ba i a baṅ niṅ ba?» »

<sup>21</sup> Menba, Jêsu kôl iyôn ba: «Na aṅga sa sa biṅé ka dayrê ari uné kaji dîba biṅ kwôni men ré hen aṅ kaṅji wogé ari uné ka ligi Emen a.»

*Môriṅ Emen a tôn  
(Mt 6: 25-33)*

<sup>22</sup> Jêsu kôliṅ bay tôri iyôn ba: «Gelêṅge, na ôbi a, ené kelêṅge kené sun wô aṅga kené emê gôliṅ ré men, wô aṅga kené tôbê yerṅge a ré men hen. <sup>23</sup> Wôsa merê tu geṅ na, gôliṅ aṅgaṅ emê men, yi gôliṅ bargay a men ré ba? <sup>24</sup> Berêṅge haṅga ken gel, bay ci ani ré men, wal ani ré men, kini bê aṅgaji naṅ men, béér woji naṅ a men, niṅba, Emen abeji hen ba, kenbay ba, ken gôliṅ ciré ré ba? <sup>25</sup> Perêṅge a hen i a nê mê ulê wulê pôn a sa megari a wô wo diré sun gaṅ ba? <sup>26</sup> Hena nêṅge ré naṅ wô liṅ aṅga dê, dê bay ka hen iyôn ba, wô mi a kené sun wô sa tô ka baa hen ba? <sup>27</sup> Berêṅge béé gesela ken gel, bay li jé ré men, bay li bargay kani ré a men, niṅba en kelêṅge kelma Salomôn naṅ hini emê wori hen kôba, tôbe bargay dê kwo pônî wônî perêrji a hen né. <sup>28</sup> Hena kalmê ka nono ka kemnêṅ yi hen aṅ kiya bay a uwoyé aṅ hen, Emen tôbiji bargay aṅ kenbay dema ôbi ré lê are bêṅge ré ba? Ayi! gawrê

ka ayê bôô woji naṅ hen. <sup>29</sup> Sunêṅge wô ari emêṅge ré men, wô aṅgaṅ yêreṅge a ré a men. <sup>30</sup> Are bay ka kê m hen na, bay henê Emen né a wogéji yôd yôd merênê liji tô ré hen, dîba kenbay ba, Ibareṅge hôn aṅga ken ôriṅ doyriji hen. <sup>31</sup> Wogêṅge emê iyére tori tumô dî aṅ are bay ka kê m hen ôbi a bêṅge a sara a.»

*Ari uné ka a naṅé ré  
(Mt 6: 19-21)*

<sup>32</sup> «Kenbay ka ken yi môṅ gamgê kaṅé iyôn ka lôṅ tumôn a hen, harêṅge ré wôsa Ibareṅge genge wo diré bêṅge emê iyére tori. <sup>33</sup> Kelêṅge aṅ ari uné kaṅge kê m aṅ ken birij baliyare naṅ larirji. Nanêṅge magela gemé lari woṅge wo a mênij né hen men, aṅgaṅ uné ka derômaran a ka a naṅé ré hen men, wôsa kirij bay ka hen na, ôbi gemsare a erê biṅ ya ré men, a beré kar ré a men. <sup>34</sup> Wôsa kirij ka cirarem yij ya na, ermé wom kôba, na kirij bay ka hen men.»

*Gwosoy kwôlo gengij sa  
merê sa têê a*

<sup>35</sup> «Tôbêṅge bargay kaṅ jé men, ken dî lampa tonṅe eṅge yôôd a men. <sup>36</sup> Yêṅge mega manê ka mô gem hera wo ôbi iyére toji kirijna ôbi a uwo tô kurô aṅa ré di kibi geré menba, bay bôl lew biri iyôn. <sup>37</sup> Yi derê yi wô sa manê bay ka ôbi iyére toji sa aṅ uwoṅji geṅ. Na tu kwôlê a ené ena kelêṅge hen

ôbi a tôbê bargay kaɲ jé aɲ  
 biji bay merê tôɲ aɲ ôbi biji  
 aɲgaɲ emê pôn pôn kêm.  
 38 Hena ôbi ré sa na sa kirijɲ  
 ka jali, kibi kirijɲ ka wôli a  
 aɲa ré uwonji tu geɲ sa têrji  
 a na, yi derê yi wô sarji.  
 39 Ken hôn wo hena ôbi iyéy  
 iyére henaɲ né hôn wulê wo  
 gemsa ré era wô gemsêri na,  
 ôbi henaɲ ré déri sé bô ira  
 ré. 40 Kenbay kôba, ken mô  
 sa têrɲge a wôsa ken hôn,  
 nôbi Kema Gawra na sa naɲ  
 wulê wo ken bi bônɲge sara  
 hen né».

*Mana wɔɲ ôbi bôô pôn  
 naɲ kwo bôri wôô wôô  
 (Mt 24: 45-51)*

41 Menba, Piyêr kôl iyônɲ  
 ba: «Kelma, ju kôl gwosoy  
 kwôlê bi wo hen iyônɲ na wô  
 sarni laba, na wô sa bijné  
 kêm dî ba?»

42 Menba, Kelma kôli iyônɲ  
 ba: «I a na ôbi gemé are wɔɲ  
 ôbi bê kwôlê men, ôbi tu  
 melênê a men wo ôbi iyéyri  
 a dîri ré bô sa ari upéri men,  
 sa bay jé kari men, ré biji  
 emê wo sa pôn pôn kêm naɲ  
 wulêri men, tayriri men ba?  
 43 Yi derê yi wô sa mana  
 bi wo hen wo ôbi iyéyri sa  
 aɲ uwonni li jé wori bi wo  
 hen iyônɲ. 44 Na tu kwôlê a  
 ené ena kelêɲge hen, ôbi a  
 dîri berê sa ari upéri kêm.  
 45 Nijba, hena mana bi wo  
 hen ré kôl iyônɲ ba: «Gel,  
 ôbi iyéyren baa aɲê tô» aɲ  
 sê manê naɲ kalmê kaɲ bay  
 jé men, ôm men, yi men  
 aɲ kwoyiɲ a men na, 46 ôbi  
 iyéyri a sa naɲ wulê wo ôbi

bu sa têri ré hen aɲ ôbi a liri  
 bisijne men, ôbi a gili gusijɲ  
 a men, mega bay gilijɲ bay  
 lê are naɲ bôô pôn né gusijɲ  
 hen iyônɲ.»

47 «Mana wo hôn bô geyé  
 wo ôbi iyéyri aɲa ré bu sa  
 têri ré men, li are bijɲ naɲ bô  
 geyé wo ôbi iyéyri bi wo hen  
 né men na, a upé sêê damaɲ.  
 48 Nijba, kwo hôn né aɲa ré  
 li aɲga nêem sêê na, bay a  
 sêri lôg. Kwôni wo bay biri  
 are gaɲ ba bay a hô engereri  
 damaɲ a men, kwo bay biri  
 are gemé damaɲ ba, bay a hô  
 engeré damaɲ a men.»

*Wô mi a Jésu ré era sa  
 terare a na ba?*

49 Menba, Jésu kôl iyônɲ  
 ba: «En era sa terare a na,  
 na naɲ tare. Aɲ en denɲa  
 damaɲ bi hende ré enɲe nijɲ.  
 50 Na batêm to bay a lên,  
 batêm hende to hen na gusijɲ  
 to lên. Aɲ en aɲge kwôy  
 wo bay a lên batêm hende  
 to hen. 51 Ken erem yaɲ  
 ba, ré na bô jalê a ené eraɲ  
 sa terare a nà? En en, na  
 bô jalê a ené eraɲ sa terare  
 a nà ré, nijba na kariɲare.  
 52 Wôsa ayiɲ tôri haw hen,  
 hena bijné ré bay bô ira ba,  
 bay a kariɲ ka subu hen a  
 bijɲ tôrji men, ka wôô hen  
 kôba a bijɲ tôrji. 53 Iba kema  
 a kariɲ naɲ kemari men,  
 kema a kariɲ naɲ ibari men,  
 yo mône a kariɲ naɲ môpne  
 men, môni iyore a kariɲ naɲ  
 yore men, kariɲare a yé perê  
 iyore a naɲ maare a a men,  
 perê maare a naɲ tu a men.»

<sup>54</sup> Jésu hô kôlij kwônê bijné iyôn ba: «Kirija ken gel emen yé si kini kuripare tare ba, ken kôl iyôn ba: <Emen a uwôngé> menba, yi hen tiri a men. <sup>55</sup> Men, kirija ken gel kal guro si tô emen menba, ken kôl iyôn ba: <Kirij né uwoyé> menba, kirij bay ka hen uwoy tiri a men. <sup>56</sup> Kenbay bay kelê kwôlê kibriji wôô wôô hen, ken hôn gengé anga sa terare a nà nap ka derômaran a hen iyôn menba, wô mi a kené hôn wulê wo ken mô ya hen né ba?»

<sup>57</sup> «Men, wô mi a kené hôn derê tu angan derôre ré ba? <sup>58</sup> Hena jeré ôrij nap ôbi barem kibi bay jerê kwôlê a na, li bi kwôlê wonge bijn pa dema kené bijn ligi bay jerê kwôlê a tô. Réba ôbi a ôrij nap ju kibi ôbi jerê kwôlê wo dami a men, ôbi jerê kwôlê wo dami bi wo hen a ôrij nap ju bijn asgarjê an bay a uwôlem dangay a. <sup>59</sup> En kôlem, hena ré na selé a baa kôba, já têbê kerê iyôn iyôn dema bay réé uwôlam ta tô.»

## 13

*Dô wo ken di jé lêrenge wo habij hen baa ré ba, ka ma*

<sup>1</sup> Wulê bi wo hen na, bijné ka pôni era sa kôlij Jésu kwôli bijné ka Galilé ka pôni ka \*Pilata na bi bay na dirji sa wulê wo bay lij sarga woji hen. <sup>2</sup> Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Ken erem mega wo bijné ka Galilé bay ka hen ré li têrij dê ka baa kêm hen,

ana bay ré lij hen iyôn ba? <sup>3</sup> En en, na iyôn né, nijba, en kelênge hena kené bul hal wonge ré ba, ka mênê hen iyôn men. <sup>4</sup> Men, bijné ka môj kibi marge ka iyére to dami to Silowé tij an dirji kêm hen ba, bay li têrij dê tô bijné ka Jérusalêm a kêm ka baa hen ba? <sup>5</sup> En en, na iyôn né, en kelênge hena kené bul hal wonge ré ba kenbay kôba, ka mênê kêm gelij hen iyôn men.»

*Gwosoy kwôlo gengij sa tôgôre to yêere nap*

<sup>6</sup> Menba, Jésu kôlji gwosoy kwôlo pôni kôl iyôn ba: «Gawra wo pôni ôrij nap gurô tôgôre bô yagê tijador tori a, ôbi era diré sa karê yêere menba, ôbi uwôn né. <sup>7</sup> Menba, ôbi kôlij ôbi gemé yagê tijador na iyôn ba: <Elê subu nij wo en era wô karê yê tôgôre hende to hen nijba, en uwôn né. Dere jô an. Wô mi a hende ré mênê néé terare an ba?> <sup>8</sup> Nijba, ôbi gemé yagê tijador na kôli iyôn ba: <Kelma, dere hen iyôn elê wo na a, an na beré tôre men, na bê kap lari a a men. <sup>9</sup> Dô ré ba, elê wo era hen hende a yê tô. A hena hende ré yê ré nij ba, ju dere jô ham nij.> »

*Jésu berare iyore toj hende merayê nap sa merê ta*

<sup>10</sup> Wulê wo pôni a na, na sa merê ta a, menba, Jésu gelij bijné are bô \*iyéy dapare to pôni a. <sup>11</sup> Kirij bay ka hen na, iyore to pôni to tunu to

habij lere meray li elê môj kibi marge denge tòn kwôy dîba nê m derê sare ta ré.  
 12 Kirijna Jêsu gele menba, uwôgere aŋ kôle iyôn ba: «Iyore merayê woré dôrij sarê.»

13 Ôbi uwôl kôbri sara menba, kirij bay ka hen na, hende dô sare ta aŋ heram Emen. 14 Kelma ôbi sa iyéy dapare hende to hen, bôri tari sa aŋga Jêsu li a nap sa merê ta a hen, menba, ôbi kôlij kwônê bîné iyôn ba: «Wulê woŋ lij jé na, na jii, na bô wulê bi wo hen a kené era bi bay ré berarênge dîba na nap sa merê ta a ré.»

15 Menba, Kelma uwôli sara iyôn ba: «Kenbay kap bay kelê kwôlê kebrenge wô wô hen, kwônî pôn perênge a hen, nap sa merê ta a dô kelba wori réba kura wori tô gwogel a ôrij biri kam né ba? 16 Iyore hende to hen kôba, na kuŋga \*Abraham to Sidan gele gusij kwôy elê môj kibi marge hen ba, ken gey bi ené dôre bô lemnare to Sidan a ré wôsa ré na merê ta a ba?»

17 Kwôlê bi wo Jêsu kôl hen na, bay bayriri kê m tayre diji menba, tô kwônê bîné ka baa hen, li yi derê wô sa aŋga dô dê kirij ka ôbi li kê m hen.

*Gwosoy kwôlo gengij sa gusij siwre*

(Mt 13: 31-33, Mk 4: 30-32)

18 Jêsu kôl iyôn ba: «\*Emê iyére to Emen ba, na gengére nap mi pôn ba? Na ba, na ayê na mi gelij

ba? 19 Emê sa iyére to Emen na yi mega gusij iluw iyôn. Kirijna kwônî ci bô yagê wori a na, ôbi si men, dîbu aŋ yi gurô aŋ ciré ka derômaran a kê m sa li gwoné woji ya.»

*Gwosoy kwôlo gengij sa wubere*

20 Jêsu kôl iyôn ba: «Emê iyére to Emen ba, na gengére nap mi pôn ba? 21 Emê iyére to Emen hende to hen yi môj wubere to dê to iyore ay polij nap kurman kuré kwôrô subu menba, lijî sôr iyôn.»

*I a sé bô emê iyére to Emen ba?*

22 Jêsu ô nap sa iyére men, sa kam iyére men, gelij bîné are aŋ bu geré na wô erê Jérusalêm a. 23 Kwônî wo pônî kôli iyôn ba: «Kelma, hen ba, bîné côm iyôn a uné gelê dê?» Menba, ôbi kôljî iyôn ba: 24 «Masênge ken si ira si kibi geré wo yêeri, wôsa en kelênge bîné kwône a wogé ciré sé ira nijba, bay a nê m ré.»

25 «Kirijna ôbi iyéy iyére a hena legé kermij na, hena kené baa nô ba, ken hôn wo ka dê kermij dô dô aŋ ka uwôlêri kelê iyôn ba: «Kelma, Kelma bôl bény men.» Menba, ôbi ulênge sara iyôn ba: «En hôn kirij ka ken hen aŋ ya hen né.»

26 Menba, ka kelê iyôn ba: «Na nini ô m men, yîi a men nap ju ré ba? Na ju gelij bîné are perê iyére toni a ré ba?» 27 Menba, ôbi a ulênge sara iyôn ba: «En kelênge

ené hôn kirij̄n ka kené henaj̄ ya hen né. Erênge yeŋ kenbay bay lê habrê.> <sup>28</sup> Ka sômê men, emnê kapneŋge mêêrê, mêêrê a men, kirij̄na ka gelé Abraham, Isak, naj̄ Jakwôb naj̄ bay kibi Emen kêm bô emê iyére to Emen a menba, kenbay bay a bêŋge aj̄ nô. <sup>29</sup> Aj̄ gawrê a hena si tô emen men, kini kurij̄pay tare a men, sa kôbi maa naj̄ sa kôbi gusurô aj̄ a danji kibi gwoy emê a bô emê iyére to Emen a. <sup>30</sup> Men, ken hôn wo bijné ka pôni ka ðebe tumô haw hen na, a yé ka cêgi men, ka ðebe cêgê haw hen a yé ka tumô men.»

*Jésu bar wô Jérusalêm  
(Mt 23: 37-39)*

<sup>31</sup> Kirij̄n bay ka hen na, \*Parisij̄nê ka pôni era ligi Jésu a kôli iyôn̄ ba: «Erêŋ kirij̄n ka na, wôsa \*Hérôd gey ðiré derem.»

<sup>32</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn̄ ba: «Ô ken ô kôlij̄n mungôre bi wo hen iyôn̄ ba: <Kemnêŋ en dage tunu to habij̄n bô bijné men, en berare bay ômpare men, kiya na lê hen iyôn̄ a menba, ðaŋ to hen, na deré kibi jé wupé.> <sup>33</sup> Nij̄ba, kemnêŋ en bu na geré wupé men, kiya men, ðaŋ to hen a men, wôsa bi \*ôbi kibi Emen na, dé wo bay ré diri wolé ré nij̄ba, Jérusalêm a ði.»

<sup>34</sup> «Bijné ka Jérusalêm, bijné ka Jérusalêm, kenbay ka ken duu bay kibi Emen men, ken gôbe ka bay jéji legerŋge a hen duu naj̄ jerew a men, têê

kwône en woge ené dayênge môŋn tôôre ðaŋ sa kamne tô mesérere a iyôn̄ nij̄ba, ken gey ré. <sup>35</sup> Dô, haw hen na, Emen a deré kôbri aj̄ ðêŋge sa iyére tonje kôbrenje a. Na tu kwôlé a ené ena kelêŋge hen, ka gelen ré nij̄ kwôy wo wulêri a nê mê aj̄ ka kelê: <Terê kibi yi sa kwo era naj̄ hini Kelma.> »

## 14

*Jésu berare ôbi ômpare naj̄ sa merê ta a*

<sup>1</sup> Wulê wo pôni a na \*sa merê ta a menba, bay uwôge Jésu ré ô emê are iyé ôbi sa Parisij̄nê wo pôni a. Ka mô kibi gwore a naj̄ ði hen na, bôri jê jê. <sup>2</sup> Kirij̄n bay ka hen na, gawra wo pôni mô ya, na kwôni wo yiri uwôyrê. <sup>3</sup> Menba, Jésu engere \*bay derê tô tôô to Emen naj̄ \*Parisij̄nê iyôn̄ ba: «Tôô kôl kwôni ré berare kwôni sa merê ta a, laba iyeŋ ba?»

<sup>4</sup> Menba, bay uwôli kwôlé wôni sara ré. Menba, Jésu ay ôbi ômpare bi wo hen berareri aj̄ kôli ré ô ij̄n. <sup>5</sup> Menba, ôbi bul si ligi bijné aj̄ engereji iyôn̄ ba: «I a naj̄ kemari réba kelba wori kurij̄n a kelma aja ré erê ayêri lew ré, wôsa ré na sa merê ta ba?»

<sup>6</sup> Menba, bay nê mê ulêri kwôlé wôni sara ré.

*Gwosoy kwôlo gengij̄n sa kini merê tumô kini gerê a*

<sup>7</sup> Jésu kôlij̄n megêri kergê bay ka hen gwosoy kwôlo

pôni, wôsa ôbi gel wo kwôni wo era ba, say na kirij ka tumô a dema ré môrij menba, ôbi kôlji iyôn ba: <sup>8</sup> «Kirija kwôni uwôgem kini gerê na, say kini merê ka tumô dema jeré môrij a ré, wôsa bay ma uwôgê kwôni wo dami wo dêm tô. <sup>9</sup> Añ ôbi wo uwôgênge hen a kôlem iyôn ba: <Diri kirij.> Menba, já hena nañ tayre hen erê merê gerjé. <sup>10</sup> Nijba, hena kwôni ré uwôgem kini gerê ley na, ô ju ô merê gerjé kelôg añ bi kwo uwôgem hen era sa kôlem iyôn ba: <Melapnen, hena ju era tumô a na ði.> Hen iyôn na, a yé yi yéé wom tu bijé kêm ka ôbi uwôgaraji hen. <sup>11</sup> Wôsa kwôni wo dô sari ta ba, bay ðeréri tón nijba, kwo dôbe sari ba, bay a biri derê sari ta men.»

<sup>12</sup> Menba, Jêsu kôlij gawra wo uwôgaji hen iyôn ba: «Kirija ju uwôge bijé wo emê na, uwôge milnêm ré men, yênêm ré men, balêm ré men, bay upé kañ bay kwam hen né a men, wôsa bay kôba, a herê uwôgem gônij tu uwôgê wo ju uwôgeji hen, añ hô têbem merênê wom ta. <sup>13</sup> Nijba, kirija ju uwôge bijé wô emê nañ sa geserê na, uwôge bay nimré men, bay merayê men, bay moré men, bay tu tij a men. <sup>14</sup> Añ já upé yi derê wôsa bay nêm uwôgemare gônij tu ré, añ Emen a sa têbem sa kôm wulê wo bijé ka li are

derôre a jijn kirij sé kampê hen.»

*Gwosoy kwôlo bay nimré ka gase hôlmê bijé ka bay uwôgeji hen*

(Mt 22: 1-10)

<sup>15</sup> Kirija Jêsu kôl hen menba, gawra wo pôni perê bijé ka ôbi uwôgeji hen kôli iyôn ba: «Yi derê yi wô sa kwôni wo ôm emê bi wo hen bô \*emê iyére to Emen a.»

<sup>16</sup> Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «Gawra wo pôni ða lê anğan emê menba, ôbi ré uwôgerê bijé kwône.

<sup>17</sup> Kirija tay emê nêm menba, ôbi jé mana wori ré ô kôlij bijé ka ôbi uwôgeji hen iyôn ba: <Eranje hanje nij, wôsa emê na kô nij.>

<sup>18</sup> Menba, bijé bay ka hen, kañji pôn pôn kêm. Kwo tumô kôli iyôn ba: <En kel yagê wo kerbay añ na erê ô gelé ðiba na bij né, ði bôm jal.> <sup>19</sup> Kwo ðanji kôl iyôn ba: <En kelo kelbê môj añ na erê séléji gelé ðiba, na bij né, ði bôm jal.> <sup>20</sup> Kwo ðanji kôl iyôn ba: <En gô iyére haw ðiba, na erê ré.>

<sup>21</sup> Mana bi wo hen bulo hera sa kôlij ôbi iyéryi kwôlo bay kelari hen. Menba, bôri tari menba, ôbi kôlij mana wori iyôn ba: <Ô haw hen gégêr a men, tô geré a a men ju ô uwôgera bay nimré men, bay merayê men, bay tu tij men, bay moré a men.>

<sup>22</sup> Mana bi wo hen ô añ hera sa kôli iyôn ba: <Kelma, nini uwôgeraji mega wo ju kelêni hen iyôn, nijba, kirij

hò baa ya sòh. > <sup>23</sup> Ôbi kôli iyôn ba: <Hò hò geré wo ô si nono hen men, ô si bô yagê hen uwôla òjé bi ré era aṅ bi bô iyére tìjé ré wôn dô. <sup>24</sup> Wôsa en kelêṅge kwôni pôn perê ka na en uwôgeji tumô hen, a hebé emê wujé bi wo hen kibri a ré. > »

*Déj ari upé kêm aṅ wô erê tô Jésu a*

<sup>25</sup> Kwônê òjé bu geré naṅ Jésu menba, ôbi bul kôlji iyôn ba: <sup>26</sup> «Hena kwôni ré gey era legen a aṅa ré gey ibari dên men, gey yori dên men, gey tamni dên men, gey kamni dên men, gey yêneri dên men, gey yiri gaṅ dên a men na, a nêmé yé ôbi tôn biṅ né. <sup>27</sup> Kwôni wo ay gurô tagelê wori aṅ ôriṅ tôn a ré na, a nêmé yé ôbi tôn biṅ né. <sup>28</sup> Na i a perêṅge a hen, hena ré gey dé iyére to dami ba, a merê tòn gengé ari lêere kêm gelé hena ré nêmé lê kerê dema ré ay tôre tô ré ba? <sup>29</sup> Hen iyôn né ba, tôre a òjé mera menba, dére a gelé taa aṅ òjé gel hen iyôn menba, bay a ayrêri. <sup>30</sup> Aṅ bay a kelê iyôn ba: <Gel, gawra ay tô dé iyére menba, nêmé dé kerê ré yi hen!> <sup>31</sup> Réba kelma wo yôn a kirija òja lê kumbul naṅ kwo òṅgi ba, a gelé na ba, naṅ gawrê dubu môj ba, ré nêmé lê kumbul naṅ gawrê dubu tôre wô ba, ré ba? <sup>32</sup> A hena ôbi ré bô mega òjé nêmé ré na, kirija kwon ôbi bayri hen ba, kelaṅ tô ba, ôbi jé gawrê kari ô engeré

bi ciré biṅ tòn né ba? <sup>33</sup> Iyôn na, hena kwôni perêṅge a hen, né déj ari upéri kêm né ba, a nêmé yé ôbi tôn né.»

*Dôre to geraṅ né*

<sup>34</sup> «Dôre na aṅga dôri, niṅba, hena hende to hen ré geraṅ ré ba, bay a lere iyeṅ a ré herê geraṅê hôriṅ ba? <sup>35</sup> Kwôni a liṅ ani ré niṅ, dô wô terare ré men, wô bê a sa kaṅ lari a ré a men, bay a bêṅ na bêṅpare òjé mera. Kwo mari ya, aṅa ré gey toyé kwôlé bi wo hen ba, bi toy.»

## 15

*Jésu naṅ bay têriṅ*

<sup>1</sup> \*Bay enṅé wôgê naṅ òjé kaṅ bay lê têriṅ eraji ligi Jésu a kêm wô toyé kwôlé wori. <sup>2</sup> Menba \*Parisipêné naṅ bay derê tô tô to Emen jamniṅ kôl iyôn ba: «Gawra wo hen, bu bay têriṅ yiri a men, ôm are naṅ ci a men!»

*Gwosoy kwôlo gengiṅ gemga wo ge kay aṅ bay hô uwonni*

*(Mt 18: 12-14)*

<sup>3</sup> Menba Jésu kôlji gwosoy kwôlé kôl iyôn ba: <sup>4</sup> «I a perêṅge a hen aṅa ré naṅ gamgê arew aṅa kwo pôn ré ge kay aṅa ôbi ré dé ka tôre dengêse kibi dengêse hen nono aṅ erê wogé kwo pôn bi wo ge kay hen kwôy wo ôbi a uwonniṅni ré ba? <sup>5</sup> Kirija ôbi uwonni na, ôbi ayari da a tôri a naṅ yi derê. <sup>6</sup> Aṅ kirija ôbi eraṅ uwon ba, dayrê miṅéri men, bay kwari a men, aṅ kôlji

iyôn ba: «Lênge yi derê na en, wôsa en uwôn gemga wupê wo na ge kay hen nij.» » <sup>7</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «En kelênge, na hen iyôn a yi derê ré yé derômaraŋ a wô kibi ôbi têriŋ pôn nêŋ wo bul cêgeri biŋ têriŋ tori, dê ka tôre deŋgêse kibi deŋgêse kaŋ bay lê aŋgaŋ derôre ka ôriŋ doy belé cêgereji biŋ têriŋ toji ré hen.»

*Gwosoy kwôlo gengiŋ sa selé to kuriŋ kay aŋ hô uwônij*

<sup>8</sup> «Iyore to yôn a naŋ selé môj aŋa ré to pônî ré kuriŋ kay aŋa hende ré dé tare bô lampa a men, labê bô iyére men, kibê kirij kwôy wo hende uwônij selé tore hende to hen né ba? <sup>9</sup> Kirijna hende uwôn menba, dayrê milnêre naŋ bay kware aŋ kôlji iyôn ba: «Lênge yi derê naŋ en wôsa en uwôn selé tijê to na kuriŋ kay hen nij.» » <sup>10</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «En kelênge, na hen iyôn a manê ka Emen ré lê yi derê wô kibi ôbi têriŋ pôn nêŋ wo bul cêgeri biŋ têriŋ tori.»

*Gwosoy kwôlo gengiŋ sa kema mana wo ge kay aŋ bay hô uwônij*

<sup>11</sup> Jêsu hô kôl gwosoy kwôlo daŋgi kôl iyôn ba: «Gawra wo pônî naŋ kamni kaŋ impê wô. <sup>12</sup> Kwo dê kôlij ibari iyôn ba: «Iban, ben aŋgaŋ cibré ka ju genge lê jeré ben kirijna tum né

naŋ hen.» Menba, ibarji céji are bay ka hen. <sup>13</sup> Sem cêgi are bay ka ôbi uwôn hen menba, ôbi kelêŋ aŋgari bay ka hen aŋ hen aŋ naŋ larirji ôriŋ kelaŋ sa iyére to daŋgi a ô mênê are bay ka hen kaŋ aŋ sa aŋgaŋ iyôn tôn a. <sup>14</sup> Kirijna ôbi mênê are bay ka hen kaŋ kô nij na, kurôn wo dami kuriŋ sa terare hende to ôbi ô ya hen, menba, nimirê kuriŋ upéri hare nij. <sup>15</sup> Ôbi ô engeré jé, iyé gawra wo pônî wo sa terare hende to hen a menba, gawra bi wo hen jéri ô gemé gwôsijô nono. <sup>16</sup> Bôri gey emê aŋga gwôsijô ôm hen nijba, kwônî biri ré. <sup>17</sup> Ôbi erem dé dé aŋ kôl iyôn ba: «Bay lê jé na yere iyeŋ iyé iban a ôm emê gôlji tôn aŋa nôbi kurôn ré deren na men ba? <sup>18</sup> Na erê ligi iban a, aŋ na kôli iyôn ba: «Iban, en li têriŋ naŋ Emen men, naŋ ju a men. <sup>19</sup> En nêŋ wo jeré uwôgen kemam ré nij. Nijba, ju bôren mega ôbi lê jé wom iyôn dî.» » <sup>20</sup> Ôbi hena ô ligi ibari a.»

«Kirijna ôbi baa kelaŋ tô menba, ibari gili menba, bô tu ŋa tori aŋ ge jô kwini aŋ biri pêb a kabrêri a. <sup>21</sup> Menba, kemari kôli iyôn ba: «Iban, en li têriŋ naŋ Emen men, naŋ ju a men. En nêŋ wo jeré uwôgen kemam ré nij.» <sup>22</sup> Nijba, ibari kôlij manê kari iyôn ba: «Eranje naŋ bargay ka dôri lew ken tôbri men, dôbêŋgeri gamaŋ kôbri a



men, garbê têri a a men.  
 23 Buronje kema kelba wo uwor dô hen, ken duu na emênge lip yi derê, 24 wôsa kema wo nà ná, yi mega na ré ma iyôn apa ré hô gôl hen men, ôbi na ge kay nijba, en uwopni.> Menba, bay ay tô lê yi derê.»

25 «Kemari wo iyêri ré baa nono. Kirija ôbi uwo da nap iyére menba, toy né deré men, wôrê men.  
 26 Ôbi uwôge mana wo pôni engereri mi a ré lê are ba?  
 27 Menba, mana bi wo hen kôli iyôn ba: <Na yênem a uwo apa ibam né duu kema kelba wo uwori hen, wôsa ôbi ré uwo nap derêri.>  
 28 Menba, bôri tari ap ôbi gey erê ira ré. Nijba, ibari so sa uwôlêri. 29 Menba, ôbi kôlij ibari iyôn ba: <En li jé nap ju elê kwône, nijba, sa pôn iyôn kôba, en na kwôlê kem a ré. Men, kema kwa wôni iyôn kôba, ju ben en duu lip yi derê nap milpên né a men. 30 Nijba, kirija kemam wo hen wo na pô angam ô mênê ap sa yébé hera menba, ju duu kema kelba wo uwori hen biri.>  
 31 Menba, ibari kôli iyôn ba: <Kema, jôbi ju mô nap en kwôy kwôy men, angapê kêm na kam a men. 32 Nijba, dô bi na emênge men, na lêngge yi derê wôsa yênem wo nà ná, na ma apa ré hô gôl hen men, ôbi na ge kay ap en hô uwopni.> »

*Gwosoy kwôlo gengij sa ôbi gemé are wop ôbi gwosore*

1 Menba, Jêsu kôlij bay tôri iyôn ba: «Gawra wop ôbi upé wo pôni ôrij nap ôbi gemé upé wori bi wo hen. Bay ô kôli ôbi gemé upé wori bi wo hen ré mênê anjari.

2 Menba, ôbi jé uwôgari ap kôli iyôn ba: <En toy kwôlê gap gengij sam. Gelen tô anjanê na gelé wôsa já yé ôbi gemé anjanê ré nij.>

3 Menba, ôbi gemé anjari bi wo hen, kôl bôri a iyôn ba: <Na lê iyej a ôbi iyeren ré dagen kini jé na ba? Yagê ré néen nêmené. Erê dôsé ré dii tayre. 4 En hôn anja na lê, ap kirija ôbi dagen bô jé ba, bi bijné ka pôni beren a yirji a.>

5 Ôbi jé uwôgerê bijné ka telare sarji a hen pôn pôn ap ôbi engerij kwo tumô hen iyôn ba: <Telare to gawra wupê na iyej sam a ba?>

6 Ôbi uwôli sara iyôn ba: <Na todelej wej olibiyé arew.> Ôbi gemé are bay ka hen kôli iyôn ba: <Gel, magtubu tom a nà, mô tôn lew ap ju mênê kwo cay hen ap ju di ré na tôre bay.>

7 Ôbi hô engere kwo dangi iyôn ba: <A jôbi tom na iyej ba?> Ôbi uwôli sara iyôn ba: <Na sewal kaw arew.> Ôbi gemé are bay ka hen kôli iyôn ba: <Gel, magtubu tom a nà, mô tôn lew ju mênê kwo cay hen ap ju di ré na tôre marge.>

8 Menba, ôbi iyéy are na, den ôbi gemé are wop ôbi benare bi wo hen, wôsa ôbi

li are naɲ gwosore. Ôbi a, biɲé ka sa terare a nà ré melên naɲ megêrji dê ka mô kirij ka perañgi a hen.»

<sup>9</sup> «Hena kené ôriɲ naɲ ari upé ka sa terare a nà ná, ken berij baliyare naɲ biɲé aɲ kirijna ari upé bay ka hen naɲ nij ná, bay a berénge yirji a kirij ka yi naɲ kwiniiji hen. <sup>10</sup> Kwôni wo cube tiri sa aɲga dê ka yi kôbri a hen na, ka mêêy kôba, ôbi a cibé tiri tôre a hen iyôn men. Nijba, kwo cube tiri tô ka dê dê a naɲ geréri ré na, ka mêêy kôba, ôbi a lê naɲ tô geréri ré iyôn a. <sup>11</sup> Hena aɲgaɲ upé ka sa terare a na kôba, ken li naɲ gerérji ré hen ba, i a béngge gemé aɲgaɲ upé kaɲ tiri hen ba? <sup>12</sup> Hena kené gem aɲga kwôni wo dɲangi dô ré hen ba, i a béngge kaɲge kaɲ yerɲge ba?»

<sup>13</sup> «Mana pôn nêɲ a lê jé bij bay iyéryi wôô ré: dô ré ba, ôbi a tôrnê kwo pôn aɲ perij kwo pôni, réba a dé yiri yi kwo pôni a aɲ kaɲê kwo pôni. Ka nê mê lê jé bij Emen men, gursu a men né.»

*Kwôlo gay gay wo Jésus kôl (Mt 11: 12-13, 5: 31-32, Mk 10: 11-12)*

<sup>14</sup> \*Parisijnêɲê ka gey gursu gaɲ hen toy kwôlê bi wo kêm hen iyôn menba, ayrêji Jésus. <sup>15</sup> Menba, Jésus kôlji iyôn ba: «Kenbay ken li yerɲge môɲ biɲé kaɲ derôre iyôn tu gawré nijba, Emen hôn bônge, aɲga gawra bô mega aɲga dami hen na, tu Emen a ba, na aɲgaɲ iɲamê.»

<sup>16</sup> Menba, Jésus hô kôlji iyôn ba: «Tôô to \*Moyis naɲ kwôlo bay kibi Emen na, na aɲga biɲé na lij jé mera kwôy saɲ sa Ja ôbi lê batêm a. Aɲ ayij tôri kirij bay ka hen na, béré kwôli \*emê iyére to Emen uwôlij aɲ gawra wo yôn yôn ba, woge sé bôô naɲ néri. <sup>17</sup> Derômaraɲ naɲ sa terare a dêji jerê lew, nijba ani ka tôô ka dê iyôn ley, kam aɲga cibij dê dê sara hen ley, ka a dôriɲ aɲ ba naɲ kwôy.»

<sup>18</sup> «Kwôni wo dage tamni aɲ engij to dɲangi na, ôbi yij na yijare toɲ têriɲ hen men, kwôni wo enge iyore to kurôre dagere hen kôba, ôbi yij na yijare toɲ têriɲ hen a men.»

*Gwosoy kwôlo gengij sa ôbi upé naɲ Lajar*

<sup>19</sup> «Sa pôn gawra wo pôni na ôbi upé. Ôbi tôbe bargay ka gararji mê mê men, sônrij dô a men. Sa pôn pôn bô iyére tori a na, na emê naɲ yi derê. <sup>20</sup> Lajar na ôbi nimré wo yiri kêm yi iyare men, kini merêri na kibi iyé ôbi upé bi wo hen a. <sup>21</sup> Ôbi gey emê habelê kwô wo herij tô kibi ôbi upé hen, nijba, ôbi uwôn né. Garê kôba era sa lê tu iyare tori hende to hen men. <sup>22</sup> Ôbi nimré bi wo hen ma aɲ bay emni menba, manê ka derômaraɲ sa ay tini ôriɲ ligi \*Abraham a. Ôbi upé kôba ma men aɲ bay emni. <sup>23</sup> Kini merê bay temare a, kirijna ôbi mô bô gusij a

## 17

menba, ay tiri menba, gel Abraham nap Lajar kwari a. <sup>24</sup> Menba, ôbi jô gura kôl iyôn ba: <Iban Abraham, bô tu na tinê an jé Lajar ô dôbê kema kôbri bô kam a an era sa jalij tôn wôsa en gelij gusij bô tare a na.> <sup>25</sup> Menba, Abraham kôli iyôn ba: <Keman, erem mega wo na jeré mô bô ari uné a, kirija na ju baj sa terare a nà, menba, Lajar ba, na môrij bô nimrére a an haw hen, bay jal bôri nà, menba, jôbi ju mô bô gusij a men.> <sup>26</sup> Men, perêrŋge kenbay a nap nibay na, iyom wo dami yi ya an kwôni wo gey hena si ligirni wô erê unêŋge ba, a nê mê ré men, kwo hena si legerŋge wô era si ligirni kôba, a nê mê ré a men.> <sup>27</sup> Ôbi uné na, kôli iyôn ba: <En uwôlem iban, jé Lajar iyé iban a <sup>28</sup> wôsa yênen baa bay ya, bi ré ô kôlji bi bay ré era kirij kap gusij ka en môrij ya nà ré.> <sup>29</sup> Menba, Abraham kôli iyôn ba: <Magtubu to Moyis nap to bay kibi Emen yan ya, bi bay bi kwôlê sara.> <sup>30</sup> Ôbi hô kôli iyôn ba: <En en, nê mê né tô iban Abraham, hena kwôni wo ma ré hô ligirji a ba, bay a uwôlê bô jalê sa têrij lêreji a.> <sup>31</sup> Menba, Abraham kôli iyôn ba: <Hena bay ré toy kwôlê kibi Moyis a nap kibi bay kibi Emen ré ná, hena kwôni wo may ré ji si kamjê kôba, bay a toyé kwôlê kibri a ré.> »

*Jésu yêge ma bay tôri gengij sa are kwône*

(Mt 18: 6-9, 21-22, Mk 9: 42, Mk 11: 22-26)

<sup>1</sup> Jésu kôlij bay tôri iyôn ba: «Are kwône ka a lê an gawra a lij têrij môj môj. Nijba, gusij yi wô kwôni wo li apa megari ré kurij hen. <sup>2</sup> Hena bay ré hari keram wo dami a tôri a, an bay ré uwôli a bô cér a, kôba, na anga dê gôlij gusij to Emen a sa gili hena ôbi ré li kwo iya wôni ré kurij.

<sup>3</sup> Debêŋge sa têrŋge a.»

«Hena yênem ré li têrij nap ju ba, ju kôli, hena ôbi ré uwôlem bô jalê ba, ju dî bôm jal sari a. <sup>4</sup> Men, hena tu tare pôn a ôbi ré li têrij nap ju têê jurgem ana têê jurgem iyôn a ôbi ré uwôlem bô jalê na, ju dî bôm jal sari a.»

<sup>5</sup> Bay jé kôlij Kelma iyôn ba: «Bi bi ayê bôô woni ô tumô.» <sup>6</sup> Kelma kôl iyôn ba: «Hena henaŋ ayê bôô wonŋge ré dê mega gusij siwre iyôn ana henaŋ kené kôlij gurô wo hen iyôn ba: <Dôrij nap hanêm ju ô debé bô cér a> na, ôbi a bê kwôlê sara.»

*Jé wo mana a lê*

<sup>7</sup> «I a perêrŋge hen a, ré ôrij nap mana wo uwo tô yagê ley, tô gemé lari a ley ba, a kôli iyôn ba: <Era lew ju sa ôm are ba?> <sup>8</sup> Ôbi a kôli na iyôn ba: <Ô ju ô lê emê ben, tôbe bargay kap cé emê an kirija na emê men,

yê men, nij na, jôbi ju ô emê men, yê men, ham nij ré ba?»<sup>9</sup> Hen ba, bay diini wô jé bi wo bay kôli ré li hen ba?<sup>10</sup> Kenbay kôba, kirija ken li anja kêm ka Emen kelênge kené li hen na, kelênge iyôn ba: «Nina bay jé dên iyôn nini li anja Emen kelêni niné li mera.» »

*Jésu berare bay terbare môj*

<sup>11</sup> Jésus ay si jengê Samari nap Galilé wô erê Jérusalêm.<sup>12</sup> Kirija ôbi bij sa iyére to pôni a menba, bay \*terbare môj jôrji kwini. Bay debu sêd wolé.<sup>13</sup> Bay kôli kaŋ a ta kôl iyôn ba: «Rabi, Jésus, bô tu pa toni men.»

<sup>14</sup> Menba, Jésus gelji menba, kôlji iyôn ba: «Ô ken ô gelij bay bê kwôbe yerŋge bi ôbi hôn wo kené berare.» Kirija bay ô menba, bay berare.<sup>15</sup> Kirija kwo pôni gel wo dîré berare hen iyôn menba, bulo hera heram Emen nap tôri to dami.<sup>16</sup> Ôbi jubu gubari dij kwini tôŋ tumô Jésus a liri dosé, gawra bi wo hen na, na kwo Samari.<sup>17</sup> Menba, Jésus engereri iyôn ba: «Ken berare môj kêm né ba? Menba, ka denŋése hen yôn ba?»<sup>18</sup> Kwôni pôn iyôn perê ka denŋése a hen erem wô heramê Emen né: aŋ na kerga wo nà, a hera mera!»

<sup>19</sup> Menba Jésus kôli iyôn ba: «Hena ta ju ô. Ayê bôw wom berarem.»

*Sa wo emê iyére to Emen (Mt 24: 3-42)*

<sup>20</sup> Menba, \*Parisipênê engererij Jésus iyôn ba: «Wulê wo yôn a emê iyére to Emen hende to hen ré saŋ ba?» Menba, Jésus kôlji iyôn ba: «Emê iyére to Emen a sa mega anja ken gel nap turnge hen né.<sup>21</sup> Kwôni a kelê: «Gel, ôbi a nà», «ôbi a yaŋ» hen iyôn né. Henenŋge wo emê iyére to Emen ré perêrŋge a nà nij.»

<sup>22</sup> Menba, Jésus kôlij bay tôri iyôn ba: «Wulê wo era hen na, ka ôrij doyi gelen nôbi \*Kema Gawra sa pôn nêŋ iyôn hanŋe kôba, ka gelen ré.<sup>23</sup> Menba, bay a kelênge iyôn ba: «Ôbi ná nà», «ôbi ná yaŋ.» Erêŋge ré men, ken jaar ré a men.<sup>24</sup> Wôsa kirija emen wulaŋ ba, berare derômaranŋ kêm aŋ bijé kêm gel hen iyôn na, wulê wupê nôbi Kema Gawra kôba, a gelij na hen iyôn men.<sup>25</sup> Nijba, pa dema wulê bi wo hen ré sa tô ná, na gelij gusiŋ damaŋ men, bijé ka haw hen a kapen a men.<sup>26</sup> Wulê wo nôbi Kema Gawra na heranŋ hen na, are a yé mega na yij bô wulê wo Nowé a iyôn.<sup>27</sup> Bijé na ôm men, yi men, enŋij yirji men, dî kamniji kaŋ yébé enŋe impê a men, kwôy wulê wo Nowé sij bô bato tori a menba, kam bélem sa ay kirij aŋ bijé kêm ma.<sup>28</sup> Men, mega wulê wo Lôti iyôn na, bijé na ôm men, na

yi men, ka na kel men, ka na dī gara men, ka na ban men, ka na dī iyére men. <sup>29</sup> Nijba, wulê wo Lôt sijn aɲ \*Sodôm a menba, Emen bi tare naɲ pudur mega to bunu a iyôn hena derômaranɲ a uwônge aɲ derji kêm aɲ. <sup>30</sup> A yé gelijn hen iyôn wulê wo nôbi Kema Gawra na gelé yen nô.»

<sup>31</sup> «Wulê bi wo hen na, kwôni wo mô tô tunu a nô ba, bi era ira wô erê ayê ani bô iyére tori a ré nij men, kwôni wo dɛbe bô yagê ba bi hera uwo ré nij. <sup>32</sup> Erménge sa anɲa na sa sa tami Lôt a hen. <sup>33</sup> Kwôni wo gey gemé yiri ba, a mênêri men, kwo mênêri ba, a gôlij naɲ dī men. <sup>34</sup> En kelênge bô yoyre hende to hen na, bijné wôô yi sa kalaɲ a bem ba, kwo pôn a ayijn menba, kwo pôni a baa tôɲ men. <sup>35</sup> Yébé wôô a dɛbé uwoyé kuré bem menba, to pôn a ayijn menba, to pôni a baa tôɲ. [ <sup>36</sup> Impê wôô a dɛbé yagê bem menba, kwo pôn a ayijn menba, kwo pôni a baa tôɲ. ]»

<sup>37</sup> Menba, bay tôri engereri iyôn ba: «Na yôn a are bay ka hen ré yé ya ba?» Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Na kirijn ka temay are yi ya a, dunu ré daɲ ya men.»

## 18

*Gwosoy kwôlo gengijn sa iyore toɲ mamne naɲ ôbi jeré*

*kwôlê*

*(Mk 7: 24-30, Lk 11: 5-10, Esay 62: 6-7)*

<sup>1</sup> Menba, Jêsu hô kôlji gwosoy kwôlo danɲi wô geléji bi bay ré uwôl Emen ta ta dība, bi bay ré dī bôrji mène ré. <sup>2</sup> Ôbi kôlji iyôn ba: «Sa iyére to pôni a na, ôbi jeré kwôlê wo pôni mô ya, ôbi hariɲ Emen né men, erem sa kwôni a ré a men. <sup>3</sup> Mamne to pôni mô sa iyére hende to hen men, hende era sa pôn pôn sa kôli iyôn ba: <Jerêni kwôlê woni nibay naɲ ôbi baren wo na.> <sup>4</sup> Têê kwône ôbi kaɲ menba, ôbi kôl iyôn ba: <Hena ené hariɲ Emen né men, erem sa kwôni a ré a men, kôba, <sup>5</sup> wô dôyrê wo mamne hende to hen dôyren hen na, naa jeré kwôlê bi wo hen biji aɲ bi hende hera sa dôyren ré nij.> »

<sup>6</sup> Kelma hô kôlji iyôn ba: «Toyénge dô kwôlo ôbi jeré kwôlê bi wo habijn hen kôl hen. <sup>7</sup> Hen ba, Emen dem a ré jeré kwôlê bijn bijné ka ôbi tôrji ka sôm uwôgeri yoyre naɲ tu tare hen bi ôbi ré lê naɲ ci hen ré ba? <sup>8</sup> En kelênge, ôbi a hena lew jeré kwôlê bi wo bijn biji. Nijba, kirijn a nôbi \*Kema Gawra na bulo hera ba, na upé ayê bôô wôni sa terare a nâ pa pa ba?»

*Gwosoy kwôlo gengijn sa Parisijnê naɲ bay enɲé wôgê*

<sup>9</sup> Jésu hô kôl gwosore to danji wô sa bîné ka bô yirji môñ ciré na kañ derôre tu Emen a añ bô megêrji môñ ani ré hen. <sup>10</sup> Ôbi kôl iyôn ba: «Bîné wôô ôrji bô \*iyéy Emen a wô uwôlê Emen, kwo pôni na \*Parisijnê men, kwo pôni na \*ôbi engé wôgê men. <sup>11</sup> Kwoñ Parisijnê hen, debu ta añ uwôl Emen kôl iyôn ba: «Emen, en lêm dosé wôsa en yi mega tô gawrê ka baa hen ka na bay gemsare men, bay bô habré men, bay wônijn wônijare toñ iyôn a tôñ hen né men, en yi môñ ôbi engé wôgê wo hen né a men. <sup>12</sup> En jôrij bôn kurôn têê wôô bô demas a men, en bi kibi ança môj kapé kêm ka en uwôñ hen a men.» <sup>13</sup> Menba, ôbi engé wôgê dô tôri sêd añ, añ berê kirijn si derômarañ kôba, ôbi gey ré, nijba, sê dençôri bera bera kôl iyôn ba: «Emen, bô tu na tinê wôsa ena ôbi têrij.» <sup>14</sup> En kelênge, ôbi hô in sari sençe wôsa têrij tori dôrij sari a, nijba, kwoñ Parisijnê hen na, tori dôrij sari a ré, wôsa kwôni wo dô sari ta ba, bay a deréri tôñ men, kwo dôbe sari ba, bay a biri deré sari ta men.»

*Jésu tô kibri sa kamrê*

(Mt 19: 13-15, Mk 10: 13-16)

<sup>15</sup> Bîné erañ nañ kamrê ka dê dê bi Jésu ré uwôl kôbri sarji a. Kirijna bay tôri gel hen iyôn menba, bay nay bîné bay ka hen. <sup>16</sup> Nijba,

Jésu biji bay erañ nañ ci añ kôl iyôn ba: «Dênge kamrê era yen a, dîba, ken jôrengeji ré, wôsa \*emê iyére to Emen yi gengijn sa bîné ka yi mega kamrê bay ka hen iyôn. <sup>17</sup> Na tu kwôlê a ené kelênge hen, kwôni wo gey bi Emen né yi kelma wori mega kema wo dê lij hen iyôn ré na, ôbi a ulê têri bô emê iyére tori a ré kwôy.»

*Kema mana woñ ôbi uné*  
(Mt 19: 16-30, Mk 10: 17-31)

<sup>18</sup> Menba, kelma wo Jubnê wo pôni engerijn Jésu iyôn ba: «\*Rabi wo dôri, na mi a ené lê aña ené môrij tu geñ nañ kunun ba?»

<sup>19</sup> Menba, Jésu kôli iyôn ba: «Wô mi a jeré uwôgen kwo dôri ba? Kwôni wo dôri nañ Emen pôn nêñ a na kwo dôri. <sup>20</sup> Ju hôn tôô to Emen na ay kôl iyôn ba: «Yijn yijare toñ têrij ré men, duu temare ré men, gômse ré men, kôl kwôlê woñ benare dî sa bîné ré men, bijn ibam nañ yom kwôlê a men.» »

<sup>21</sup> Menba, ôbi uwôli sara iyôn ba: «En li tôô hende to kêm hen nañ kamjên yen.»

<sup>22</sup> Kirijna Jésu toy hen iyôn menba, kôli iyôn ba: «Ança pôni bam ya, kel are uné kam añ, añ larirji ba, ju cêñ bay nimré añ já uné ari uné derômarañ a menba, jôbi ju era tôn a.»

<sup>23</sup> Kirijna ôbi toy hen iyôn menba, tiri mêne damañ, wôsa ari uné kari mê gañ.

24 Jésu bôri aṅ kôl iyônḡ ba: «Sé bô emê iyére to Emen a na, iyére naṅ bay upé. 25 Jambal a sé lew si tu iyom libra, gôlijḡ ôbi upé bi ré si bô emê iyére to Emen a.»

26 Bijné ka mô ya toy hen, kôl iyônḡ ba: «Iyônḡ nijḡ ba, i a upé gelê ba?»

27 Jésu kôl iyônḡ ba: «Anḡa gawra nêḡm lê ré ba, Emen nêḡm lê.»

28 Piyêr kôl iyônḡ ba: «A nibay ka nini dèṅ ari upérni kêm aṅ eraṅ tôm a hen ba, kwoni ba, a yé iyeṅ ba?»

29 Jésu uwôli sara iyônḡ ba: «Na tu kwôlê a ené ena kelêṅge hen, hena kwôni ré dèṅ iyére tori, tamni, yêḡnêri, balêri, naṅ kamni wô sa emê iyére to Emen na, 30 a upé dè ka hen haw hen kirijḡ bay ka hen, aṅ wulê wo dāṅgi a ba, ôbi a merê tu geṅ naṅ kwini a men.»

*Jésu hô kôl têê subu wori kwôli temayri naṅ kwôli jê sé wori kampê*

(Mt 20: 17-19, Mk 10: 32-34)

31 Jésu ôrijḡ naṅ bay tôri ka môj kibi wôô hen wolé aṅ kôlji iyônḡ ba: «Nana erêṅge na Jérusalêm a hen aṅ kwôlo bay kibi Emen na li bô magtubu a gengijḡ san nôbi Kema Gawra hen na, ariri a lijḡ. 32 Wôsa bay a nôgen bijnḡ bijné ka na Jubnê ré hen aṅ bay a ayren men, teren men, teben kalê tun a a men. 33 Kirijḡa bay a sên menba, bay a deren aṅ sa wôô, subu tori menba, na jê sé kampê.»

34 Menba, bay tôri hôn bô kwôlo ôbi kôlji hen né, wôsa bô kwôlê hen iyére naṅ ci aṅ bay hôn kwôlo Jésu dā kelê hen né.

*Jésu berare ôbi tu tijḡ wo pônḡ Jériko*

(Mt 20: 29-34, Mk 10: 46-52)

35 Jésu era ba dā naṅ Jériko menba, ôbi tu tijḡ pônḡ mô bēṅgê geré wô uwôlê are. 36 Ôbi toy né kwônê bijné ka ô hen menba, ôbi enḡgere ré na mi ba? 37 Menba, bay kôli iyônḡ ba: «Na Jésu wo Najarêt a erê hen.» 38 Menba, ôbi uwôgiri kaṅ a ta kôl iyônḡ ba: «Jésu, kuṅga \*kelma Dabid, bô tu ja tijê.»

39 Bijné ka ô tumô hen ôni bi ôbi ré wôm tōṅ, nijḡba, ôbi hô ôm naṅ nêri a, kôl iyônḡ ba: «Kuṅga kelma Dabid, bô tu ja tijê.»

40 Jésu dēbu tōṅ aṅ kôl bay ré eraṅ naṅ dī. Kirijḡa ôbi era dā menba, Jésu enḡgereri iyônḡ ba: 41 «Na mi a jeré gey bi ené li bem ba?» Menba, ôbi kôli iyônḡ ba: «Kelma, en gey gelê kirijḡ.»

42 Menba, Jésu kôli iyônḡ ba: «Gel kirijḡ. Ayê bôô wom gôlijḡ naṅ ju.»

43 Menba, kirijḡ bay ka hen na, ôbi gel kirijḡ aṅ ô tô Jésu a heramijḡ Emen. Bijné kêm ka gel hen iyônḡ menba, bay heram Emen men.

## 19

*Jésu ô iyé Jasé*

<sup>1</sup> Jésu sa bij Jériko menba, way perê iyére ôrij hen iyôn menba, <sup>2</sup> kirij bay ka hen na, gawra wo pôn bay uwôgeri Jasé ôbi na ôbi sa \*bay engé wôgê men, na ôbi upé a men. <sup>3</sup> Ôbi woge dîré gelé i a ré na Jésu ba, nijba, ôbi nêmené, wô kwônê bijé wôsa ôbi na menay. <sup>4</sup> Ôbi ge tumô ô dayê bô bôlij a wô gelé Jésu, wôsa ôbi a ayé na si kirij bay ka hen. <sup>5</sup> Kirija Jésu sa kirij bay ka hen menba, ay tiri gili menba, kôli iyôn ba: «Jasé, herbo tôn lew, na erê wulé iyére tom a kemnê.»

<sup>6</sup> Jasé herbo tôn lew a bu Jésu yiri a na yî derê. <sup>7</sup> Kirija bijé gel hen iyôn, menba, bay namnij kôli iyôn ba: «Na iyé ôbi têrij a, ôbi ré ô yé ya.»

<sup>8</sup> Menba, Jasé hena dëbu ta kôlij Kelma iyôn ba: «Na bij bay nimré kwa ari upéren men, hena na ené ôm anga kwônî wugem ba, na hô têbri hôrij tê pôrbu.»

<sup>9</sup> Menba, Jésu kôlij iyôn ba: «Kemnê bijé ka bô iyére to na uwôn gelé wo Emen, wôsa ôbi kôba, na kunga \*Abraham men. <sup>10</sup> Na iyôn a, nôbi \*Kema Gawra ené era na wô wogé ka ge kay hen wô gôlij na ci.»

*Gwosoy kwôlo gengij sa lôr*

*(Mt 25: 14-30)*

<sup>11</sup> Mega wo bijé toy kwôlé bi wo hen iyôn na, Jésu kôlij gwosoy kwôlo dangi. Ôbi baa da na Jérusalêm

menba, bay kôli yan ba \*emê iyére to Emen ré gelé yere tirji a haw hen a men. <sup>12</sup> Ôbi kôli iyôn ba: «Gawra wo pôn baléri na kilmé ô sa iyére to kelangi bay ré ô dôbri kenare sari a dema dîré hera tô. <sup>13</sup> Pa dema ôbi ré ô tô na, ôbi uwôga manê kari môj aji céji lari wo lôr pôn pôn aji kôlij iyôn ba: «Lijge jenga kwôy wo na uwôn.» Menba, ôbi ô hari nij. <sup>14</sup> Nijba, kelma bi wo hen na, bijé geyri ré, menba, bay jé bijé tôri a kôli iyôn ba: «Nini gey bi ôbi ré emêni ré nij.» »

<sup>15</sup> «Menba, kirija ôbi bulo hera tô engé kenare tori hende to hen na, ôbi jé uwôga manê ka ôbi na biji lari hen, dîré gelé mi a bay ré lij na gursu hende to hen ba. <sup>16</sup> Kwo tumô era aji kôlij iyôn ba: «Kelma, lôr wom bi wo pôn hen na, en hô uwôn megari môj a sara.» <sup>17</sup> Menba, ôbi kôlij iyôn ba: «Dô ju na mana wo dôri. Mega wo ju cubu tum dô sa anga dê a dô hen iyôn na, na bem iyére môj ju ôm.» <sup>18</sup> Kwo jôgij wô era aji kôlij iyôn ba: «Kelma lôr wom bi wo na ju ben hen na, en hô uwôn kamni bay a sara.» <sup>19</sup> Menba, ôbi kôlij mega wo ré kôlij kwo tumô hen kôli iyôn ba: «Jôbi ju ôm iyére bay.» <sup>20</sup> Kwo dangi era aji kôlij iyôn ba: «Kelma gel lôr wom bi a na, en uwôbere wolé bô kibi bargay a. <sup>21</sup> Wôsa en hare wôsa ju na kwônî wo mapji:



lôr wo ju bi gem né kôba, ju uwôn men, ju ci ré kôba, ju wal a men.> <sup>22</sup> Menba, ôbi kôli iyôn ba: <Na kwôlo si kem a, a ené jôriþ kwôlê sam a, jôbi wo habiþ bi wo hen. Ju hôn wo ené na gawra wo maþi men, lôr wo ené bi gemé ré kôba, ené uwôn men, ené ci ré kôba, ené wal a men. <sup>23</sup> Hen iyôn ba, wô mi a jeré ô bê lari wuþé iyéy geméri a ré ba? Aþ heraren na ba, ené enge naþ kamne a sara a ré ba?> <sup>24</sup> Menba, ôbi kôliþ ðiné ka ðube kirþ bay ka hen iyôn ba: <Engeþge lôr bi wo hen kôbri a aþ, ken biþ kwo ôriþ môj hen a.> <sup>25</sup> Bay kôli iyôn ba: <Kelma, ôbi ôriþ môj niþ.> <sup>26</sup> Kelma na kôliþ iyôn ba: <En kelenge kwôni wo naþ upé bay a hô biri a sara. Niþba, kwo ari upé kari lôg hen na, bay a deré bay ka lôg hen kôbri a aþ sôn. <sup>27</sup> Kwo bay baren ka na gey bi ené ômji ré hen na, eraþge naþ ci na, ken derji tun a nà.> »

*Anþa ðiné li wô sa wo Jêsu Jérusalêm a*

*(Mt 21: 1-11,15-17, Mk 11: 1-10, Ja 12: 12-16)*

<sup>28</sup> Kirþa Jêsu kôl kwôlê bi hen iyôn niþ menba, ôbi dô tumô ðiné na wô eré Jérusalêm a. <sup>29</sup> Kirþa ôbi ba ða naþ Bêþpajé naþ Bétani a men ka yi si kwa Keram wo Olibiyé a hen menba, Jêsu jé bay tôri wôô, <sup>30</sup> aþ kôliþ iyôn ba: «Erenge iyére to tumônge hen, kirþa ken

biþ na, ka upé kema kura hariþ tôþ wo kwôni dayri sa pôn né tô, bisiréþgeri ken eraþ. <sup>31</sup> Aþ hena kwôni ré kelenge iyôn ba: <Wô mi a kené busereri ba?> Ba ken kôl iyôn ba: <Na Kelma a geyé.> »

<sup>32</sup> Bay jé bay ka hen ôrji menba, uwonþi are kê m mega bi wo Jêsu ré kôliþ hen iyôn. <sup>33</sup> Kirþa bay ca buseré kema kura bi wo hen menba, bay iyéri engeriþ iyôn ba: «Wô mi a kené buser kema kura wo hen ba?>

<sup>34</sup> Menba, bay uwôliþ sara iyôn ba: «Na Kelma a geyé.»

<sup>35</sup> Menba, bay eraþ naþ kema kura bi wo hen biþ Jêsu aþ bay bi bargay kaji cégeri a aþ Jêsu ðay sara. <sup>36</sup> Aþ geré wo ôbi ay hen na, ðiné bi bargay kaji tôþ tô geré tumôri a. <sup>37</sup> Ôbi ba ða naþ Jérusalêm kirþa ôbi herbo sa Keram wo Olibiyé a menba, bay tôri kê m naþ kwônérji ayji kibi Emen kaþ a ta naþ yi deré wô anþan giþé kê m ka bay gel hen.

<sup>38</sup> Menba, bay kôl iyôn ba:

«Bi teré kibi yi wô sa Kelma wo era naþ hini Kelma Emen hen.

Bi hô jalê yi derômaran a men,

bi ayé kibi yi wô sa Emen men.»

<sup>39</sup> \*Parisipênê ka pôni peré kwônê ðiné hen kôliþ Jêsu iyôn ba: «Kelma nay bay tô m bi bay ré wôm karé gura tôþ.»

<sup>40</sup> Ôbi uwôlji sara iyôn ba: «En kelênge, hena bay ré wôm tôn ba, na jerew a karê gura.»

*Jésu sôm wô sa Jérusalêm*

<sup>41</sup> Kirijna ôbi ba da nap Jérusalêm an kirijna ôbi ay tiri gele menba, ôbi sôm wô sare. <sup>42</sup> An ôbi kôl iyôn ba: «Mini kôba, hena meré hôn wo wulê bi wo hen anga ré béré bô jalê hen, nijba Emen bi teré tij sara haw hen. <sup>43</sup> Kworé mini ba, wulê wo era hen na, bay bare karê a méré sarê men, bay a gasererê si na si na a men. <sup>44</sup> Bay a mênênge yôd an mini nap bijé ka bôré a men, bay a dé keram wôni baa ta sa megari a sa iyére toré ré, wôsa me hôn wulê wo Emen eraj wô sarê hen né.»

*Jésu dage bay dé gara bô iyéy Emen a*

(Mt 21: 10-16, Mk 11: 15-19, Ja 2: 13-22)

<sup>45</sup> Menba, Jésus ô derô haba wo \*iyéy Emen a an dage bijé ka di gara hen. <sup>46</sup> Ôbi kôlji iyôn ba: «Lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Iyére tijê a yé iyéy uwôlé Emen» menba, kenbay ken ay lij kini merê bandi.»

<sup>47</sup> Ôbi gelij bijé are sa pôn pôn iyéy Emen a. Damné kap bay bê kwôbe nap \*bay derê tô tô to Emen wogeji geré bi ciré diiri, men kilmé kap bay sa bijé kôba, na hen iyôn men, <sup>48</sup> nijba, bay uwôn kwôlé wôni woj diiri

sari a ré, wôsa bijé kêm dôbe marji toyij kwôlé wori.

## 20

*I a bij Jésus tôô ba?*

(Mt 21: 23-27, Mk 11: 27-33)

<sup>1</sup> Wulê wo pôni a na, Jésus gelij bijé are derô haba wo \*iyéy Emen a an uwôlij béré Kwôlo Dôri menba, damné kap bay bê kwôbe men, \*bay derê tô tô to Emen nap bay sa bijé saji. <sup>2</sup> An bay kôli iyôn ba: «Kelêni na nap tôô to yôn a jeré lij are bay ka hen men, i a bem tôô hende to hen a men, ba?»

<sup>3</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Nôbi kôba na engerenge kwôlé pôn men. Kôlengen: <sup>4</sup> batêm to Ja na lij bijé hen na, hena na derômaraj a laba hena na ligi gawré di ba?»

<sup>5</sup> Bay kôlij perêrji a iyôn ba: «Hena nana kôl: «Hena na derômaraj a» ba, ôbi a kelê: «Wô mi a na kené bi bônge sari a ré ba?» <sup>6</sup> A hena nana kôl na to gawré ba, bijé a gôbêna deré wôsa bay hôn wo Ja ré na \*ôbi kibi Emen.»

<sup>7</sup> Menba, bay kôli ciré hôn kirij ka tôô tori hende to hen ré henaj ya hen né.

<sup>8</sup> Menba, Jésus kôlji iyôn ba: «Nôbi kôba, na kelênge na nap tôô to yôn a ené lij are bay ka hen né men.»

*Gwosoy kwôlo gengij sa bay yagê tinador kap bay bô habré*

(Mt 21: 33-46, Mk 12: 1-12)

<sup>9</sup> Menba, Jésu kôliɲ ðiɲé gwosoy kwôlo pôni kôl iyôn ba: «Gawra wo pôni yage tɲador, ôbi biɲ bay yagê tɲador yagê wori bi wo hen aɲ bay têbri naɲ geserê geserê aɲ ðiɲ yiri ôriɲ kergare to kelangi aɲ wula gaɲ. <sup>10</sup> Kirɲa wulê néere nêɲ niɲ menba, ôbi jé mana wori ô uné bay yagê tɲador hende to hen bi bay ré biri kwa yêre tori men. Niɲba bay sê mana bi wo hen aɲ dageri hô kôbri seɲge. <sup>11</sup> Ôbi hô jé mana wo ðangi menba, ôbi kôba, bay sêri men, tiréri a men aɲ bay dageri hô kôbri seɲge. <sup>12</sup> Ôbi hô jé mana wo ðangi wo jôgɲiɲ têê subu sôn menba, ôbi kôba, bay sêri iyare aɲ dageri. <sup>13</sup> Ôbi iyéy tɲador na kôl iyôn ba: «Na ba, na lê iyeɲ ba? Na jé keman wo en geyri hen. Dô ré ba, ôbi ba, bay a kemnaɲ tini tô.» <sup>14</sup> Niɲba, kirɲa bay gili hen iyôn menba, bay kôl iyôn ba: «Na ôbi emê cibré ibari ôbi a na. Na deréɲgeri aɲ na baɲge naɲ aɲgaɲ cibré bay ka hen.» <sup>15</sup> Bay ðiri bô yagê ôriɲ wolé aɲ bay diiri.»

«Hen ba, ôbi iyéy tɲador hende to hen a liji iyeɲ niɲ ba? <sup>16</sup> Ôbi a era naɲ yiri sa deré bay yagê bay ka hen aɲ biɲ ka ðangi yagê bi wo hen.»

Kirɲa kwônê ðiɲé toy hen iyôn menba, bay kôl iyôn ba: «Eɲ eɲ, a yé hen iyôn né

kwôy.»

<sup>17</sup> Jésu bôrji tirji a aɲ kôlji iyôn ba: «Kwôlo kôl iyôn ba: «Keram bi wo bay dé iyére na kaɲni hen na, ôbi a hô yé keram woɲ dé tô iyére» hen ba, bôri na iyeɲ ba? <sup>18</sup> Kwôni wo yôn yôn wo kurɲi sa keram bi wo hen a na, gerɲéri a tɲi men, kwo keram bi wo hen kurɲi sari a ba, a hederéri men.»

*Bay sél Jésu wô sa têbê wôgê wo kelma wo dami Sésar*  
(Mt 22: 15-22, Mk 12: 13-17)

<sup>19</sup> Bay derê tô tô to Emen naɲ damné kaɲ bay bê kwôbe woge bi ciré ðeré Jésu kirɲi bay ka hen, niɲba, bay hariɲ ðiɲé. Bay hôɲ dô wo gwosore to ôbi ré kôl hen na, ré gengɲi na sarji. <sup>20</sup> Ayiɲ tôri wulê bi wo hen na, bay bôri jô jô menba, bay jé ðiɲé ka li yirji môɲ ciré na kaɲ bay lê are naɲ gerérji hen ligi Jésu a wô ðeréri sa kwôli keléri a ô biɲ bay emé sa iyére. <sup>21</sup> Bay engereri kwôlê kôl iyôn ba: «\*Rabi, nini hôɲ wo kwôli kelêrem men, gelé aɲgam men na, na kwôlê woɲ tiri men, ju dô tu kwôni ré men, ju geliɲ ðiɲé are naɲ geré kwôlo Emen woɲ tiri a men. <sup>22</sup> A têbê wôgê wo kelma wo dami \*Sésar ba, tôô kôl niné têbe laba, niné têbe ré ðiba?»

<sup>23</sup> Jésu hôɲ gwosore toji hende to hen menba, ôbi kôlji iyôn ba: <sup>24</sup> «Benge selé

pôn nà na gelé. Sa kwôni wo yi hen men, anɔa bay dī yéé hen a men ba, na ka i ba?» Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Na to kelma wo dami Sésar.»

<sup>25</sup> Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Dô, anɔa na ka Sésar ba, ken bij Sésar, anɔa na ka Emen ba, ken bij Emen.»

<sup>26</sup> Bay nê m beréri tu bîné sa kwôlo ôbi kôl a hen né men, tiniɔi ge kay aɔ bay wôm tôɔ mera.

*Sadusiɔnêné engere kwôlé gengiɔ sa jê sé wo bîné ka ma*  
(Mt 22: 23-33, Mk 12: 18-27)

<sup>27</sup> Bîné ka pôni bay uwôgeɔi \*Sadusiɔnêné. Bay na bîné ka bi bôrɔi sa jê sé wo bîné ka ma a ré. Menba, ka pôni eraji ligi Jésu a engeriri kwôlé kôl iyôn ba: <sup>28</sup> «Rabi, \*Moyis na kelêna iyôn ba: «Hena kwôni wo yêni ré ma aɔa ré dī tamni mamare aɔa hende ré yê ré tô na, ôbi eɔne yêɔ kamrê bij yêni wo ma hen.» <sup>29</sup> Nij na, bîné ka pôni na jurgem tô yêniɔare a. Kwo iyêri eɔge iyore yê ré tô menba, ma. <sup>30</sup> Kwo têê wô men, <sup>31</sup> kwo subi eɔɔi turgôrɔi hende to hen iyôn kwôy jurgem toji hende to hen nijba bay yêɔ ré tô menba, maji kêm. <sup>32</sup> Cêgerɔi kelôg menba, iyore hende to hen ma a men. <sup>33</sup> Iyore hende to hen na, kirɔa bîné ka ma a jê sé ba hende yé tami i pôn ba? Wôsa bay

jurgem toji hende to hen na na kwôrɔnêre.»

<sup>34</sup> Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Gawrê ka sa terare a na, eɔɔi yirɔi. <sup>35</sup> Nijba, ka Emen bôrɔi mega bîné ka dîré bij gelé wo a era hen na, kirɔa bîné ka ma a jê sé kamɔê hen na, bay a eɔɔi yirɔi ré. <sup>36</sup> Bay a ma ré nij a men, wôsa bay yi mega \*manê ka derômaran a iyôn. Bay na kam Emen wôsa Emen bij jī si kamɔê nij. <sup>37</sup> Wô jê sé wo bîné ka ma na, Moyis kôba, na gel wo bay ré sa jê sé. Kwôlo ôbi na li bô magtubu a gengiɔ sa kwôli germé ka yi môn tare iyôn hen, aɔ ôbi uwôge Kelma Emen na kwo \*Abraham, kwo Isak aɔ kwo Jakwôb. <sup>38</sup> Hena Emen ré na Emen wo kwôni na, gel wo kwôni bi wo hen ré mô tu geɔ, dība, ôbi na Emen wo ka ma hen né. Wôsa tiri a na bîné kêm mô tu geɔ.»

<sup>39</sup> Bay derê tô tô to Emen ka pôni kôli iyôn ba: «Kelma ju kôl dô.»

<sup>40</sup> Aɔ bay hare engeréri kwôlé sa ani kani a nij.

*Krist na Kelma wo Dabid men, kuɔgari a men*

(Mt 22: 41-46, Mk 12: 35-37)

<sup>41</sup> Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Bîné li iyer aɔa kené kôl Krist, kwo Emen dôri hen ré na kuɔga \*kelma Dabid ba? <sup>42</sup> Wôsa Dabid aɔ yiri kôba kôl bô magtubu toɔ kurôn to cay a kôl iyôn ba:

«Kelma Emen na kôlij  
 Kelma wujê iyôn ba:  
 «Sa mô sa kôben woj  
 gusurô a,  
 43 kwôy wo na bij bay  
 barem a yé anğan sêlê  
 têm.» >  
 44 A hena Dabid ré uwôgeri  
 Kelma, ba a lê iyeŋ a ôbi ré  
 yé kuŋgari sôn ba?»

*Jésu yêge maa bay tôri  
 wôsa bay derê tô tôô to Emen  
 (Mt 23: 1-36, Mk 12: 37-  
 40)*

45 Jésus kôlij bay tôri tu  
 bijé ka mô toy kwôlê hen  
 iyôn ba: 46 «Berêŋge dô wô  
 \*bay derê tô tôô to Emen  
 ka gey palê naŋ bargay ka  
 yêŋné ka ré gel wo ciré na ka  
 damné hen men, gey bi bijé  
 ré liji dosé yôd yôd tu wolé  
 men, kirij ka tumô bô \*iyéy  
 dapare a men, kini emê are  
 a a men hen. 47 Men, bay gey  
 emê yébé kaŋ mamê men,  
 uwôlji Emen jô kibi ré hen  
 a men na, Emen a ulê kwôlo  
 dami sarji a.»

## 21

*Ari bé ka mamne top  
 hendi nimré bi  
 (Mk 12: 41-44)*

1 Jésus bô kirij kwari a  
 menba, ay tiri gelij bijé  
 ka eraŋ naŋ anğan baliyare  
 kaji sa bi kirij ka bay bij  
 lari a hen. Bijé bay ka  
 hen na, na bay uné kêm.  
 2 Ôbi gel iyore to pônî to  
 na mamne top hende nimré  
 kôba, era sa bi kam selé  
 tore wôô to nêmi ani ré hen

men. 3 Menba, Jésus kôl iyôn  
 ba: «Na tu kwôlê a ené  
 ena kelêŋge hen, mamne  
 top hende nimré hende to  
 hen na, bi dê bijé bay ka  
 hen kêm. 4 Wôsa bijé bay  
 ka hen kêm hen, bi na gursu  
 to bay ôrij doyre ré nij hen,  
 nijba, hende ba, bi na lari  
 kêm wo hende ôrij doyri wô  
 kelij anğan emêre hen.»

*Jésu uwôl béré kwôli  
 mênê iyéy Emen  
 (Mt 24: 1-2, Mk 13: 1-2)*

5 Kirija bijé ka pônî kôl  
 kwôli \*iyéy Emen naŋ keram  
 wo dôri wo bay dij hen  
 men, are kêm ka bay bi wô  
 panij bôre hen a men ré dô  
 menba, Jésus kôlji iyôn ba:  
 6 «Are bay ka ken gel hen na,  
 wulê wo era hen na, keram  
 wônî wo a ba, ta sa megari a  
 ba, naŋ, bay kêm a mênij.»

*Ari bô emê naŋ gelijare  
 gusij  
 (Mt 24: 3-14, Mk 13: 3-8)*

7 Bay engereri iyôn ba:  
 «Kelma, kelêni kirij ka yôn  
 a are bay ka kêm hen ré sa  
 ba? Men, na mi a gelé mega  
 wo are bay ka hen ré ca sa  
 nij ba men.»

8 Menba, Jésus kôl iyôn  
 ba: «Berêŋge dô, bi kwônî  
 lamêŋge ken ge kay ré,  
 wôsa bijé kwône a ayé  
 henen aŋ a kelê: «Na nôbi  
 a na \*Krist, kwo Emen dôri  
 hen» men, «Wulêri sa nij»  
 a men na, ken ô tôrji a ré.  
 9 Kirija ken toy kwôli kum-  
 bul naŋ kwôli bijé ka kaŋ  
 Kelma woji ômi na, déŋge

bônge hare ré, wôsa are bay ka hen a sa môj môj dem nijba, na gerjé wulê bi wo hen né tô.»

<sup>10</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Tô yê pôn a lê kumbul nap kwo danji men, emê iyére to pôn a sêj nap to danji men, <sup>11</sup> yebaginare terare to dami dami a yé men, kurôn nap ômpare a yé nap sa iyére iyére men, anga li harê harê nap anğan gijê ka li harê harê a yé derômaran a men.»

*Anga a sa sa bay tô Jésus a*  
(Mt 10: 17-22, Mk 13: 9-13)

<sup>12</sup> «Nijba, pa dema are bay ka hen ré sa tô na, bay a perênge men, bay a gelénge gusij men, bay a ôrij nap ken tumô bay jerê kwôlê ka bô \*iyéy danare a men, bay a ôrij nap ken danğay a men, tumô kilmé ka damné a men, tumô bay emê sa iyére a men, wô kibi henen. <sup>13</sup> Are bay ka kêm hen a bénge na geré ulê béré Kwôlo Dôri. <sup>14</sup> Kirija bay ôrij nap ken tumô bay jerê kwôlê na, ken erem wô kwôlo kené erê kelê wô jôrij sarņge ré. <sup>15</sup> Wôsa nôbi, na bénge kwôlê woj kelê nap tu melênê wo kwôni perêrji a hen a nê mê narê nap ken né. <sup>16</sup> Balênge kap bay yêrenge nap yênênge men, balê ka kwôni nap milpênge a ayê sarņge men, bay a lê aj ka pôni kwône perênge a hen bay a derji. <sup>17</sup> Bijé kêm a tôrjênge wô kibi henen, <sup>18</sup> nijba, gusiri sarņge pôn

iyôn kôba, a kayê ré. <sup>19</sup> Na wô lêjnê wo ken lêjnê hen aja kené ôrij bij kini gelê woj tiri hen.»

*Jésu kôl kwôli mênê Jérusalêm*

(Mt 24: 15-21, Mk 13: 14-19)

<sup>20</sup> «Kirija ken gel wo asgarjê mér Jérusalêm ta nij na, ken hôn wo tay mênêre na ré sa nij. <sup>21</sup> Iyôn ba, bi bijé ka Judé ba, ge sa keram a men, ka mô Jérusalêm a ba, bi siji nô men, ka bô nono ba, bi heraji uwo ré nij men. <sup>22</sup> Na hen iyôn hende to hen a, Emen rée gelij bijé gusij wô kibi têrij mega wo na kôlij bô magtubu tori a hen iyôn. <sup>23</sup> Wulê bi wo hen na, bô emê wo dami a lê yébé kap bay kwoo men, ka kamniji yi kuba baa ya tô hen a men, wôsa gusij to dami a lê bijé men, bô Emen a tari sarji a a men. <sup>24</sup> Bijé ka na Jubnê ré hen, a deréji nap yebere men, bay a pôrji ôrij perê tô yê bijé ka sa terare a nà kêm men, bay a herédé Jérusalêm têrji a kwôy wo wulê wo Emen na biji hen a kôrij.»

*Hera wupê nôbi Kema Gawra*

(Mt 24: 29-31, Mk 13: 24-27)

<sup>25</sup> «Anğan gijê a yé sa tare a men, sa geserê a men, sa têbênge a a men, aj sa terare a nà ná, harê a deré bijé wô néé mêw wo dami wo cér men, <sup>26</sup> harê a deré bijé wô anğan gusij ka a

era sa terare a nà hen, wôsa anğan nées ka derômaran a a yebagin tij. <sup>27</sup> Menba, bay a gelen nôbi Kema Gawra hera perê kirin ka geri a, nan nées wo dami men, dampare to dami a men. <sup>28</sup> Kirina ken gel are bay ka hen sa nin na, nanênge yerige an ken dô sarige ta hanje nin, wôsa merê sa senje wonje ba da nin.»

*Anğa gel wo emê iyére to Emen ré ba da*

(Mt 24: 32-35, Mk 13: 28-31)

<sup>29</sup> Menba, Jésu ay anğan gelé gelji kôl iyôn ba: «Gelênge tógôre nan gurô wo danji kêm. <sup>30</sup> Kirina bay ay tô jebé menba, ken hôn wo kami emen ré baa da nin. <sup>31</sup> Kenbay kôba, kirina ken gel wo are bay ka hen sa nin na, ken hôn wo emê iyére to Emen ré da nin. <sup>32</sup> Na tu kwôlê a ené ena kelênge hen, gawré ka haw hen na, ka pôni a ba geñ kirina are bay ka hen a san hen. <sup>33</sup> Derômaran nan sa terare a nanê, ninba, kwôlê wupê na, a nanê ré kwôy.»

*Dé tu melênê sa yi a*

<sup>34</sup> «Dênge tu melênê sa yerige a bi emê nan anğan yê nan suné anğa sa terare a nà, ma lê an bônge a gôrbin sa wulê wo nôbi Kema Gawra na heran hen, réba na sé sarige a dus. <sup>35</sup> Wôsa wulê bi wo hen, a sa mega bera iyôn sa biné ka sa terare a nà kêm. <sup>36</sup> Merênge geñ sa uwôlê Emen a yôd

yôd bi Emen bénge néé bi ken gôlin sa anğa kêm ka a sa sarige a hen an bi ken dibin ta tumôn nôbi Kema Gawra.»

<sup>37</sup> Tu tare ba, Jésu gelin biné are derô haba wo iyéy Emen a, an perare ba, ôbi si ô wulê sa Keram wo Olibiyé a kwôy kwôy. <sup>38</sup> Menba, biné kêm era ligiri a nan tô kirin cud wô toyé kwôlê wori bô iyéy Emen a.

## 22

*Kilmé woge wô deré Jésu*

(Mt 26: 1-5, 14-16, Mk 14: 1-2, 10-11, Ja 11: 45-53)

<sup>1</sup> Geserê wo bay li nan mapa wo wubere nan bô wo na \*Pak hen ba da. <sup>2</sup> Menba, damné kan bay bê kwôbe nan \*bay derê tô tô to Emen woge geré wô deré Jésu, ninba, bay harin biné.

<sup>3</sup> Menba, Sidan ô bô Judas wo bay uwôgeri Iskariyôt wo na ôbi tô Jésu wo pôni perê ka môj kibi wôo hen.

<sup>4</sup> Ôbi ô iyêlê nan damné kan bay bê kwôbe men, bay gemé \*iyéy Emen men, wô wogé geré won beré Jésu.

<sup>5</sup> Bay li yi derê daman an bay genge ciré biri gursu. <sup>6</sup> Ôbi gey nan ci an woge geré wo diré beré Jésu biji wolé diba tu biné a ré.

*Jésu bi bay bu sa tê Pak*

(Mt 26: 17-25, Mk 14: 12-16, Ja 13: 21-30)

<sup>7</sup> Nan sa geserê wo bay li nan mapa wo wubere nan bô hen baa ya tô menba, sa nê kemnên wo bay ré duu

kam gamgê wô lij gesserê Pak bi wo hen. <sup>8</sup> Jêsu jê Piyêr nañ Ja añ kôlji iyôn ba: «Erênge ken ô ßeré sa tê Pak wo naa emênge hen.»

<sup>9</sup> Bay kôli iyôn ba: «Na yôn a jeré gey bi niné ô ßeré sa tê Pak na ya ba?»

<sup>10</sup> Ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Kirîna ka erê bij perê ira na, ka upé gawra wo pôni ay téwre sari a erañ si tumôrnge. Erênge tôri a kwôy derô haba wo ôbi a sijn ya. <sup>11</sup> Añ ken kôlij ôbi iyéy iyére bi wo hen iyôn ba: «\*Rabi kôl iyôn ba, bô iyére to yôn, a ðiré ômijn emê woñ Pak nañ bay tôri ya ba?» <sup>12</sup> Menba, ôbi a gelênge bô iyére to dami ta to bay nan bôre kô nijn. Na ya hende to hen a kené ßeré sa tê Pak ya.»

<sup>13</sup> Bay ô menba, uwonji are kêm mega wo Jêsu ré kelaji hen iyôn menba, bay ßu sa tê Pak ya.

*Jêsu ôm gesserê Pak nañ bay tôri*

(Mt 26: 26-30, Mk 14: 22-25, 1 Kworêntijê 11: 23-26)

<sup>14</sup> Kirîna tayreri nêmenba, Jêsu mô ôm emê nañ bay tôri. <sup>15</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «En ôrij doy bi ené emê Pak bi wo hen môj môj nañ ken dema ené gelij gusijn tô. <sup>16</sup> Wôsa en kelênge, na emê kwo ðangi ré nij kwôy wo meré sa senge wo gesserê woñ Pak bi wo hen kôl kwôli hen na, kibri a derijn bô \*emê iyére to Emen a.»

<sup>17</sup> Menba, ôbi ay gwoy care toñ yê tijador añ lij Emen dosé sara menba, kôl iyôn ba: «Engênge ken cêj. <sup>18</sup> Wôsa en kelênge na hô yê care toñ yê tijador hende to hen ré nij kwôy wo emê iyére to Emen a sañ.»

<sup>19</sup> Men, ôbi hô ay mapa añ kirîna lij Emen dosé sara menba, ßiilê bij bay tôri añ kôl iyôn ba: «Kwo nà ná, yi mega kurôngi yen wo na ayê bé wô sarngge, lênge hen iyôn iyôn ken ermijn san a.»

<sup>20</sup> Men, ôbi biji care toñ yê tijador mega wo ôbi ré biji mapa hen iyôn cêgi emê a añ ôbi kôl iyôn ba: «Gwoy care toñ yê tijador to nà ná, na gwore to gel bijare to kôrbi to Emen nañ ßiné nañ geré wo kwôbren wo a bij tôn wô sarngge hen.»

*Jêsu kôl kwôli kwôni wo ré ayê sari*

(Mt 26: 20-25, Mk 14: 17-21)

<sup>21</sup> «Gel, kwo a ayê san hen ôm emê nañ en. <sup>22</sup> Nôbi \*Kema Gawra, na erê nañ geré wo Emen na genge. Nijba, bô emê a kurijn sa kwôni wo ay san nôbi Kema Gawra hen.»

<sup>23</sup> Menba, bay pamnijn kôl iyôn ba: «I a lê hen iyôn perêrna nà ba?»

*Bay tô Jêsu woge bi ciré hené perêrji a hen i a ré yé kwo dami ba?*

(Mt 18: 1-4, 20: 25-28, Mk 9: 34, 10: 42-45, Ja 13: 2-17)

<sup>24</sup> Bay tô Jêsu nariñ nañ néerji wô sa i a ré yé



kwo dami perêrji a hen ba?  
<sup>25</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba:  
 «Kilmé ka sa terare a nà  
 ná, ôm sa bîjé kaji men, ka  
 nañ kenare tôni ba, li bay  
 uwôgeji bay lê derê men.  
<sup>26</sup> Dô wo kenbay ken li hen  
 iyôn né. Nijba, bi kwo dami  
 perêrñge a ba, bi yi kwo dê  
 men, kwo ôm sa kirij ba,  
 bi yi mega mana iyôn men.  
<sup>27</sup> Turnge kenbay a ba, i a na  
 kwo dami ba? Kwo mô tôñ  
 wô emê hen laba, kwo li jé  
 hen dî ba? Na kwo mô tôñ  
 wô emê hen né ba? Nijba,  
 nôbi en mô perêrñge a môñ  
 mana iyôn. <sup>28</sup> Kenbay kena  
 bîjé ka lêñné nañ en perê  
 gusij a. <sup>29</sup> Ôbi a, mega wo  
 lban né ben emê iyére tori  
 hen iyôn na, nôbi kôba, en  
 béñge hen iyôn men. <sup>30</sup> Ka  
 emê men, yê men, nañ en  
 bô emê iyére tipê a men, ka  
 merê sa gagay kenare a wô  
 emê tô môñ wo \*Israyêl wo  
 môj kibi wôô hen a men.»

*Jêsu kôlij Piyêr kwo ré  
 kelê kwo ré hôni ré*  
 (Mt 26: 31-35, Mk 14: 27-  
 31, Ja 13: 36-38)

<sup>31</sup> Kelma kôl iyôn ba:  
 «Simô, Simô, bô dô réba  
 Sidan engere dîré yéñge  
 mega wo bay yép kaw ciré  
 dôrij kalmé ka habij añ hen  
 iyôn. <sup>32</sup> Nijba, nôbi en uwôl  
 Emen wô sam, bi ayê bôô  
 wom ré mênij né. Añ wulê  
 wo já buloñ herañ yen a hen  
 na, já yé ôbi dôbij yênêm  
 ibiyare bôrji a.»

<sup>33</sup> Piyêr kôli iyôn ba:  
 «Kelma, nôbi nañ jôbi na,  
 ré na dañgay, ré na temare  
 kôba, na ba cêgê ré.»

<sup>34</sup> Jêsu kôli iyôn ba: «En  
 kôlem, Piyêr, kura a yilé ré  
 tô menba, já kelê têê subu  
 jeré hônen né.»

*Gusij to a lê bay tô Jêsu  
 hen ba da*

<sup>35</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba:  
 «Kirija na en jéñge añ na  
 ken ay gursu ré men, magela  
 woñ bê bargay wôni ré men,  
 garbê ré a men, hen ba, mi  
 a nañêñge ba?» Bay uwôli  
 sara iyôn ba: «Ani na nañêni  
 ré.»

<sup>36</sup> Ôbi kôlji iyôn ba: «Haw  
 hen na, kwôni wo nañ gursu  
 ba, bi ay men, kwo nañ  
 magela woñ bê bargay ya  
 ba, bi ay men, kwo yebere  
 tori toñ kaskar nañ ba, bi  
 ay bargay kari keléñ añ  
 kelij yebere toñ kaskar men.

<sup>37</sup> Wôsa en kelêñge, na lij  
 bô magtubu to Emen a kôl  
 iyôn ba: «Bay dôñseri nañ  
 bay dagê sa tôô.» Añ kwo  
 gengij san ba, ariri a lij.»

<sup>38</sup> Bay kôl iyôn ba:  
 «Kelma, gel yebere toñ  
 kaskar wôô yi na.» Ôbi  
 uwôlji sara iyôn ba: «Nêm  
 iyôn.»

*Jêsu uwôl Emen sa Keram  
 wo Olibiyé*

(Mt 26: 36-46, Mk 14: 32-  
 42, Ja 18: 1-2)

<sup>39</sup> Menba, Jêsu si añ ô  
 sa Keram wo Olibiyé mega  
 wo ôbi lêrê gañ gañ hen  
 iyôn menba, bay tôri ô nañ

dî. <sup>40</sup> Kirîna bay ô bij menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Uwôlênge Emen bi ken kurîj bô anğan lamê ré.»

<sup>41</sup> Menba, Jêsu dô tori wolé kelañ dê nañ ci añ cubu gubari tôn añ uwôl Emen kôl iyôn ba: <sup>42</sup> «Iban, hena jeré gey ba, ju nôgê gwoy kam toñ gusîj hende to hen wolé. Iyôn hari kôba, bi bô geyé wupê nôbi a lij ré, nijba, kwom jôbi dî.»

[ <sup>43</sup> Menba, \*mana wo derômarañ a si sari a añ dôbri ibiyare bôri a. <sup>44</sup> Anğê liri menba, ôbi uwôl Emen yôd yôd nañ néri añ enjeléri bilîj yi môñ kumi kwôbe iyôn herîj tôn terare a.]

<sup>45</sup> Kirîna ôbi uwôl Emen hen nij, menba, ôbi hena hera ligi bay tôri a menba, uwonji tô kum a wôsa tu ja dê sarji. <sup>46</sup> Ôbi kôlji iyôn ba: «Kamañ! wô mi a kené yi kum ba? Henange ta ken uwôl Emen bi ken herîj bô anğan lamê ré.»

### *Bay bu Jêsu*

(Mt 26: 47-56,69-75, Mk 14: 43-54,66-72, Ja 18: 3-12,25-27)

<sup>47</sup> Jêsu iyêl baa ya tô menba, kwônê bijé soji. Judas ôbi tô Jêsu perê ka môj kibi wôo hen dera tumôrji, menba, ôbi era ligi Jêsu a wô ibé tô mari wô liri dosé. <sup>48</sup> Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «Judas, na nañ ibé tô maa lij dosé aña jeré ayîj san nôbi Kema Gawra hen ba?»

<sup>49</sup> Kirîna bay tôri ka mééri hen gel hen iyôn menba,

kôlji iyôn ba: «Kelma niné sêji nañ yebere toñ kaskar ba?»

<sup>50</sup> Menba, kwo pôni di maa mana wo \*dami wo damné kañ bay bê kwôbe woñ gusurô jô. <sup>51</sup> Menba, Jêsu jôrji añ kôl iyôn ba: «Dêngeji bay li.»

Menba, ôbi hebe maa mana bi wo añ ji. <sup>52</sup> Jêsu kôlij damné kañ bay bê kwôbe nañ bay sa bay gemé \*iyéy Emen nañ bay sa bijé ka era wô beréri hen iyôn ba: «Ken ayen lij gemsalaba, wô mi a kené erañ nañ yebere toñ kaskar men, kwore men, ba? <sup>53</sup> Kirîna na en mô nañ ken sa pôn pôn bô iyéy Emen hen ba, na ken burene wô mi ba? Nijba, haw hen na tare tonje men, kirîj ka hendi a gelé néé woji nô men hen.»

### *Piyêr uwôsur diré hôn Jêsu ré*

(Mt 26: 57-58, Mk 14: 53-54, Ja 18: 12-18,25-27)

<sup>54</sup> Bay biri ôriñ sîj iyé \*dami wo damné kañ bay bê kwôbe a. Piyêr ô tôri dôriñ tôri cêgê. <sup>55</sup> Bay lam tare dami derô haba a añ môrji iyêbe añ Piyêr kôba mô perêrji a men. <sup>56</sup> Hende jé to pôni gel Piyêr mô iyêbe tare menba, hende bôri dééj añ kôl iyôn ba: «Gawra wo na kôba, na ô nañ dî men ré ba?»

<sup>57</sup> Menba, ôbi uwôsur kôl iyôn ba: «Iyore, en hônî ré.»

<sup>58</sup> Sem cêgê menba, kwo dangi gili añ kôli iyôn ba: «Jôbi kôba, ju na kwoji men

ré ba?» Menba, ôbi uwôsur kôl iyôn ba: «Ena kwoji ré.»

<sup>59</sup> Tare pôn cêgê menba, kwo dɛngi kôl iyôn ba: «Na tiri yôd, gawra bi wo hen, na ô nap dî men, wôsa ôbi na kwo Galilé.»

<sup>60</sup> Menba, Piyêr uwôli sara iyôn ba: «En hôn bô kwôlo ju kôl hen né.» Kirija ôbi iyêl baa ya tô menba, kura yel men. <sup>61</sup> Kirij bay ka hen na, Kelma bul bô Piyêr dɛɛn menba, Piyêr erem sa kwôlo Kelma na kôli hen: «Pa dema kura ré yel tô ba, já uwôserê têê subu jerê hōnen né.» <sup>62</sup> Ôbi si nô aɲ sôm bɛgerôg bɛgerôg.

*Bay tiiré Jésu men, bay sêri men*

(Mt 26: 67-68, Mk 14: 65)

<sup>63</sup> Gawrê ka gem Jésu hen ayrêri men, sêri men. <sup>64</sup> Bay ha tiri ta aɲ engereri iyôn ba: «Li yem môɲ \*ôbi kibi Emen iyôn, aɲ ju kelêni i a dêm hen ba?»

<sup>65</sup> Menba, bay tiréri daman.

*Bay ôrij nap Jésu Jésu tumô bay jerê kwôlê sa Jubnê*  
(Mt 26: 59-65, Mk 14: 55-64, Ja 18: 19-24)

<sup>66</sup> Kirija kirij wôl menba, dapare to surɲê men, damné kap bay bê kwôbe men, \*bay derê tô tô to Emen a men dapji. Aɲ bay ôrij nap Jésu tumô bay jerê kwôlê sa Jubnê. <sup>67</sup> Aɲ bay kôli iyôn ba: «Hena jeré na \*Krist, kwo Emen dôri hen ba, ju kelêni.» Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Hena ené kelênge kôba, ka bê

bônɲge sara ré, <sup>68</sup> men, hena ené engerênge kwôlê kôba, ka uwôlen sara ré a men. <sup>69</sup> Nijba, ayij tôri haw hen na, nôbi Kema Gawra na merê sa kôbi gusurô wo Emen woy ôbi néé a.»

<sup>70</sup> Bay kêm kôli iyôn ba: «Iyôn ba, ju na Kema Emen ta!» Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Ôbi a kené kôl hen, ena Kema Emen.» <sup>71</sup> Menba, bay kôl iyôn ba: «Nana gey bi kwôni wo dɛngi ré derêna kwôli sôn ba? Nana toy nap marna kibri a nij.»

## 23

*Bay ôrij nap Jésu tumô Pilat a*

(Mt 27: 1-2, 11-14, Mk 15: 1-5, Ja 18: 28-38, Jé lê bay jé 4: 25-28)

<sup>1</sup> Menba, bay jerê kwôlê sa Jubnê hena kêm ôrij nap dî tumô ôbi emê iyére \*Pilat a. <sup>2</sup> Bay dîri kwôlê sari a kôl iyôn ba: «Gawra wo nà ná, nini uwôɲni sa mênê bɲé kani a men, jôri bi bay ré têbe wôgê wo kelma wo dami \*Sésar men, kôl dîré na \*Krist, kwo Emen dôri hen wo na kelma ôbi emê sa iyére hen.»

<sup>3</sup> Menba, Pilat engeriri iyôn ba: «Ju na kelma ôbi emê sa iyé Jubnê bi ba?» Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Jôbi a kelê hen.»

<sup>4</sup> Menba, Pilat kôlij damné kap bay bê kwôbe nap kwônê bɲé iyôn ba: «En uwôɲ kwôlê wôni woy beréri ré.»

<sup>5</sup> Nijba, bay kôl môj kôl iyôn ba: «Ôbi sôge tô ðijé men, gelji are ayij tôri Galilé, sa iyé Judé kêm aþ kwôy saþ tôn na.»

*Bay ôrij naþ Jésu tumô ôbi emé iyére Hérôd a*

<sup>6</sup> Kirija bay kôl hen iyôn menba, Pilat engere na ba, ôbi ré na kwo Galilé ba? <sup>7</sup> Menba, kirija ôbi hôn wo Jésu ré na bô emé wo \*Hérôd a menba, ôbi jéþ naþ dî bij Hérôd wôsa wulê bi wo hen na, ôbi na Jérusalém a ya men. <sup>8</sup> Kirija Hérôd gel Jésu menba, yiri dôri gaþ wôsa ôbi ôrij doy geléri na ca yeþ wô kwôlo ôbi toy gengij sari hen men, ôbi gey gelé angaþ gijê ka ôbi li hen a men. <sup>9</sup> Ôbi engereri kwôlê kwône nijba, Jésu uwôli kwôlê wôni sara ré. <sup>10</sup> Damné kaþ bay bê kwôbe naþ \*bay derê tô tô to Emen ðibiji kirij bay ka hen ya men, aþ ðiri kwôlo dami dami sari a naþ bô tarê. <sup>11</sup> Hérôd naþ asgarþê kari bôri mega ani ré iyôn men, ayrêri men, bay dôbri bargay ka eþné aþ dageri hôrij bij Pilat. <sup>12</sup> Sa hende to hen na, si Hérôd naþ Pilat þirji milþare hôrij wôsa bay na na janê tumô.

*Bay dî kwôli temare sa Jésu a*

(Mt 27: 15-30, Mk 15: 6-19, Ja 18: 39 - 19: 16)

<sup>13</sup> Pilat jé uwôga damné kaþ bay bê kwôbe men, kilmé men, kwônê ðijé a men. <sup>14</sup> Aþ kôlji iyôn ba:

«Ken eraþ naþ gawra wo na ben aþ ken kôl iyôn ba, ôbi ré mène ðijé, nijba, kirija en engeriri turþge a nà ná, en uwôn perê kwôlo kêm wo ken ðiri sari hen kwo nêm þeréri ba, naþ. <sup>15</sup> Hérôd kôba, na iyôn hende to hen, na ôbi a, ôbi ré joþ naþ dî herap ben hen. Iyôn ba, ani ka ôbi li ka nêm deréri ba, naþ. <sup>16</sup> Na béé bi bay sêri naþ tinêre aþ na uwôli ta mera.»

[ <sup>17</sup> Elê elê naþ sa geserê \*Pak na, Pilat ulêrê dangay pôn ta ta.]

<sup>18</sup> Menba, bay kôl kibriji pôn kag kôl iyôn ba: «Diri aþ ju uwôl Barabas ta béni dî.»

<sup>19</sup> Bay na þu Barabas wôsa bay na sôge tô ðijé derô ira bi bay ré kaþ kelma woji men, ôbi na duu temare a men. <sup>20</sup> Pilat hô engereji wôsa ôbi gey ulê Jésu ta. <sup>21</sup> Nijba, bay kaþ aþ kôl naþ nérji kôl iyôn ba: «Béeri sa gurô tagelê, þéeri sa gurô tagelê.»

<sup>22</sup> Têê subu wori Pilat engereji iyôn ba: «Gawra bi wo hen, li na mi ka habij ba? En gel ani yiri a ka nêm deréri ré. Na béé bay a sêri naþ tinêre aþ na ulêri ta mera.»

<sup>23</sup> Nijba, bay uwôli bay ré þéeri ta môj môj aþ bay kôl ba, kelê, kôl ba, kelê. <sup>24</sup> Menba, are bay ka bay engere hen na, Pilat gey naþ ci sara. <sup>25</sup> Ôbi uwôl kwo yi dangay a wôsa ôbi na sôge tô ðijé bi bay ré kaþ kelma woji hen men, wô sa deré

temare men hen ta. Ôbi wo bay engereri bi, menba, ôbi nôge Jêsu biji bi bay ré lij anġa bôrji ré gey.

*Bay ôrij nap Jêsu wô deréri*

(Mt 27: 32, Mk 15: 21, Ja 19: 17-27)

<sup>26</sup> Kirijna bay bu Jêsu ôrij menba, gawra wo pônî bay uwôgeri Simô, ôbi na kwônî wo Sirên uwo nono menba, asgarjê biri biri ay gurô tagelê wo Jêsu ôrij tôri a.

<sup>27</sup> Kwônê bijné ô tôri a, an perê bijné bay ka hen na, yébé ka pônî bar sêp denġôrji. <sup>28</sup> Jêsu bul upéji an kôlji iyôn ba: «Kenbay yébé ka Jérusalêm, sômênge san a ré, nijba, ken sôm wô sarġe kenbay men, wô sa kamnenge a men dî. <sup>29</sup> Wôsa wulê wo era hen na, bay a kelê iyôn ba: «Yi derê yi wô sa yébé ka yê woji nap hen men, ka na ba yê tô hen men, ka sa pôn iyôn bijn kamrê kuba ré hen a men.» <sup>30</sup> An bijné a kôljin keram iyôn ba: «Herġe sarni a» men, bay a kôljin gôserew «Uwôbêni» men. <sup>31</sup> Wôsa hena bay ré lèn nôbi wo en yi môj gurô wo gej iyôn hen, hen iyôn ba, kwonġe kenbay ka ken yi môj gurô wo hay hen ba, a sa yé iyej ba?»

<sup>32</sup> Bay ôrij nap bijné ka danġi wô ka na bay bô habrê wô deréji nap Jêsu men.

*Bay bér Jêsu sa gurô tagelê*

(Mt 27: 33-44, Mk 15: 22-32)

<sup>33</sup> Kirijna bay sa kirij ka bay uwôgeji ibé sa gawra hen menba, bay bér Jêsu sa gurô tagelê nap bay bô habrê ka wô kwo pônî bay bééri sa gurô tagelê wori a sa kôbi Jêsu woġ gusurô men, kwo pônî bay bééri sa gurô tagelê wori a sa kôbi Jêsu ma men. <sup>34</sup> Jêsu kôl iyôn ba: «Iban, dî bôm jal sarji a, wôsa anġa bay li hen na, bay hôn né.»

An bay pô bargay kari cénji nap geré wo jalaw teré.

<sup>35</sup> Kwônê bijné dūbu ya gel. Bay sa Jubjê ba, ayrêri an kôl iyôn ba: «Ôbi gôljin nap bijné menba, bi gôljin nap yiri hari nij ta, ôbi wo kôl dîré na Krist, kwo Emen dôri hen, hen!»

<sup>36</sup> Asgarjê kôba ayrêri an eranjji nap kam ka tayi ciré biri an bay kôl iyôn ba: <sup>37</sup> «Hena jeré na kelma wo Jubjê ba, ju gôljin nap yem.»

<sup>38</sup> Bay li are di yi gurô a ta sari a ta kôl iyôn ba: «Gawra bi wo hen, na kelma wo Jubjê.»

<sup>39</sup> Ôbi bô habrê wo pônî wo bay bééri nap dî hen tiréri kôl iyôn ba: «Ju na Krist, kwo Emen dôri hen ré ba? Iyôn ba, ju gôljin nap yem men, ju gôljin nap ni men.»

<sup>40</sup> Kwo pônî hen, kôljin megari na iyôn ba: «Ju harij Emen né kwôy ba? Jôbi kôba, ju geljin gusj hende

to hen men. <sup>41</sup> Kwona nabay ba, na jé lêrena wo habij̄n a nana gelij̄n gusij̄n hen, nij̄ba ôbi ba, li ani kani ka habij̄n né.»

<sup>42</sup> Menba, ôbi kôl iyôn̄ ba: «Jésu erem san a kirij̄na já hera wô emê kenare.»

<sup>43</sup> Menba, Jésus uwôli sara iyôn̄ ba: «En kôlem na tiri, kemnêñ hende to hen já merê naj̄ en \*Paradis a ka na kirij̄n ka dôri hen.»

### *Temay Jésus*

(Mt 27: 45-56, Mk 15: 33-41, Ja 19: 25-30)

<sup>44</sup> Kirij̄na tare ðubu ðij̄ne menba, kirij̄n hendu sa tare a nà kêm kwôy wo yébé ayij̄n sa tôn̄ne ta. <sup>45</sup> Aj̄ tu tare têlij̄n ta. Menba, bargay ka bay ha jôrij̄n bô \*iyéy Emen a hen yêgij̄n derôre a.

<sup>46</sup> Menba, Jésus jô gura wo dami kôl iyôn̄ ba: «Iban, en bem tunun a kôm a.»

Kirij̄na ôbi kôl hen iyôn̄ menba, kibri wôm hari nij̄n.

<sup>47</sup> Kirij̄na dami wo asgarj̄né ðebu gel hen iyôn̄ menba, ôbi heram Emen kôl iyôn̄ ba: «Gawra bi wo hen na, na gawra woj̄n derôre tiri a men.»

<sup>48</sup> Kirij̄n bay ka hen, ðij̄né kêm ka ðubu ya, gelji are bay ka hen na, bay sêêrê dençôrji hôrij̄n ij̄n. <sup>49</sup> Milpéri kêm ðebu sêd wolé naj̄ yébé ka era tôri a ca yeñ Galilé hen, kôba, ðebu ya, gel men.

### *Bay em Jésus*

(Mt 27: 57-61, Mk 15: 42-47, Ja 19: 38-42)

<sup>50</sup> Gawra wo pôni hini na Josêp, ôbi na perê bay jerê

kwôlê sa Jubnê hen. Ôbi na kwôni wo dôri men, kwoj̄n derôre a men. <sup>51</sup> Ôbi na bij̄n naj̄ megêri sa ermé woji a ré men, sa jé lêreji a ré a men, wo bay na li naj̄ Jésus hen. Ôbi na gawra wo sa iyé Arimaté bô emê wo Judé. Ôbi na mô gem \*emê iyére to Emen. <sup>52</sup> Ôbi ô uné Pilat aj̄ ençereri temay Jésus. <sup>53</sup> Ôbi dô temay Jésus tôn̄ sa gurô tagelê aj̄ lêgeriri naj̄ kibi bargay aj̄ ô emé kampê ka bay kerge bô keram a ka kwôni emij̄n ya tumô ré tô hen. <sup>54</sup> Na wulê wo bay berij̄n sa têrji, wôsa \*sa merê ta ba ða.

<sup>55</sup> Yébé ka ré era tôri ca Galilé yeñ hen na, ôrji tô Josêp a, bay gel sa kampê men, ulê wo bay uwôlij̄n temay Jésus hen a men. <sup>56</sup> Menba, bay belji hô ô janê sa tê weñ wo ðij̄né hen men, ider a men hen wô bê sa temay Jésus a.

Menba, dôrji bul naj̄ sa merê ta mega tôô kôl hen iyôn̄.

## 24

*Jésu ji si kampê*  
(Mt 28: 1-10, Mk 16: 1-9, Ja 20: 1-10)

<sup>1</sup> Aj̄ naj̄ sa demas tô kirij̄n cud menba, yébé ka henañ dôrji bul naj̄ \*sa merê ta hen heraji sa kampê naj̄ weñ men, ider wo ðij̄né dô hen men wo bay henañ ðu sa têri hen. <sup>2</sup> Bay gel kulman keram wo luge kibi kampê hen gerçij̄n yi wolé.

<sup>3</sup> Menba, bay si bô kampê, menba, bay gel temay Kelma Jêsu ré. <sup>4</sup> Kirîna bay namniñ na ba, mi a ré yé hen iyôn ba tô menba, gawrê wôo ka bargay kaji bôderê terij terij siji dîbiji tumôrji a. <sup>5</sup> Menba, harê li yébé bay ka hen añ bay di kuniji tôn, gawrê bay ka hen kôlji iyôn ba: «Wô mi a kené woge kwôni wo mô geñ perê ka ma a ba?» <sup>6</sup> Ôbi ji si dîba ôbi nañ na. Ermênge sa kwôlo ôbi na kelênge kirîna ôbi na bañ Galilé tô hen. <sup>7</sup> Ôbi na kôl iyôn ba: «Nôbi \*Kema Gawra na uwôliñ kôbi bay lê têriñ a, bay a féren sa gurô tagelé añ sa wôo, subu tori menba, na jê sé kampê.» »

<sup>8</sup> Kirîñ bay ka hen menba, bay hô erem sa kwôlo Jêsu bi wo hen a. <sup>9</sup> Bay heraji sa dôriñ bay tô Jêsu ka môj kibi pôn hen kwôlê bi wo hen men, bay kôliñ ka dangi kêm a men. <sup>10</sup> Yébé bay ka hen na, na Mari to Magdala men, Jan men, Mari toñ yoo \*Jak nañ megêrji ka na ô nañ ci hen kôba, kôliñji bay tô Jêsu men. <sup>11</sup> Nîba, bay bô kwôlê bi wo hen yi mega dilemne iyôn tirji a, dîba, bay bi bôrji sa kwôlo yébé bi wo hen a ré. <sup>12</sup> Nîba, Piyêr ge ô sa kampê, ôbi donge nîba, gel na bargay ka bay na lêgeriñ Jêsu hen mera, menba, ôbi bul hô añ tini ge kay sa are bay ka li are hen.

*Jêsu si sa bay tôri ka wôo ka ô ca erê iyére to bay uwôgere Emayus hen*

<sup>13</sup> Wulê bi wo hen na, bay tôri wôo perêrji a hen ôrji ca erê Emayus a. Emayus na, na kilométer môj kibi wôo nañ Jérusalêm. <sup>14</sup> Bay dô kwôli are bay ka kêm ka ré li are hen. <sup>15</sup> Kirîna bay iyêl hen iyôn menba, Jêsu si sarji a añ ô nañ ci. <sup>16</sup> Nîba, ani jôrji bi bay ré hôni. <sup>17</sup> Ôbi kôlji iyôn ba: «Na kwôli mi a, kené iyêl ôriñ hen ba?»

Menba, bay dëbu tôn, menba, tirji mène. <sup>18</sup> Kwo pônî perêrji a hen bay uwôgeri Kléyopas uwôli sara iyôn ba: «Jôbi pôn nêñ ham Jérusalêm a hen a henê aña li are bô wulê bi wo hen a ré!» <sup>19</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Na mi a lê are ba?»

Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Kwôlo gengiñ sa Jêsu wo Najarêt wo na \*ôbi kibi Emen woñ ôbi néé men, ôbi kôl kwôlê men, li are a men, nañ néé tumô Emen a men, tumô gawrê a men. <sup>20</sup> Damné kañ bay bê kwôbe kana nañ kilmé biri dîri kwôli temare sarji a añ bay bééri sa gurô tagelé. <sup>21</sup> Nîbay ba, nini kôl yañ ba ôbi a ré derê \*Israyêl bô lemnare a. Nîba, sa are bay ka kêm hen na, li sa subu nîñ wo are bay ka kêm li are. <sup>22</sup> Nîba, yébé kani ka pônî li tinini ge kay wôsa bay ô sa kampê nañ tô kirîñ cud menba, <sup>23</sup> bay uwôn temayri ré menba, bay hera sa kôl iyôn ba \*manê ka derômarañ a ré jôrji añ ré kôlji ôbi ré mô

gej. <sup>24</sup> Megêrni ka pônî ô sa kampê menba, uwonji are bay ka hen mega yébé ré kôlij iyôn nijba, ôbi ba, bay gili ré.»

<sup>25</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Ayi! gawrê ka henê anğaji nap hen, ken jal sa bé bônge sa kwôlo bay kibi Emen na kôl, kôl iyôn ba: <sup>26</sup> \*Krist, kwo Emen dôri hen ré gelij gusij dema ré merê bô derê a tô ré ba?»

<sup>27</sup> Ôbi dôrji bô magtubu to Emen to kôl gengij sari. An ayij tôri sa magtubu to \*Moyis a kwôy san sa magtubu to bay kibi Emen a.

<sup>28</sup> Kirija bay ba ða nap iyére to bay ca erê ya hen menba, ôbi li mônj ðiré erê kelangé iyôn. <sup>29</sup> Menba, bay jôri môj môj kôl iyôn ba: «Mô nap ni wôsa tare kurij nij men, kirij kô nij a men.» Menba, ôbi ô ira nap ci. <sup>30</sup> Kirija ôbi mô emê nap ci menba, ôbi ay mapa an lij Emen dosé menba, bôl an biji. <sup>31</sup> Kirij bay ka hen menba, tirji yêgij an bay hônî menba, bay gili ré nij. <sup>32</sup> Menba, bay kôl iyôn ba: «Ani ré uwoy bôrna mônj tare iyôn kirija ôbi ré derêna bô magtubu tô geré hen né ba?»

<sup>33</sup> Kirij bay ka hen na, bay bul hô Jérusalêm a, bay uwôn bay tôri ka môj kibi pôn hen nap ka ðanği ðanji. <sup>34</sup> An ka ðanji hen, kôlij ka uwo Emayus a hen iyôn ba: «Kelma ji si kampê na tiri, an ôbi si sa Simô a.»

<sup>35</sup> Menba, bay dô kwôli anğa ré li are tô geré hen men, jôrijare to tirji ré jôrij sari a kirija ôbi ré bôl mapa biji hen men.

*Jêsu si sa bay tôri ka môj kibi pôn a hen*

(Mt 28: 16-20, Ja 20: 19-29, Mk 16: 14-18, Jê lê bay jê 1: 1-8)

<sup>36</sup> Bay iyêl hen iyôn baa ya tô menba, Jêsu si ðebu derôrji a an kôlji iyôn ba: «Bi bô jalê wo Emen ba, nap ken.»

<sup>37</sup> Harê duu bay tô Jêsu an bay kôl yan ba ciré gel na kampê kani. <sup>38</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Ken hare wô mi ba? Wô mi a kené meremné ba? <sup>39</sup> Gelênge kôben nap têên, na nôbi nap yen. Hebenge ken gel, tunu ôrij nap kurôngi ré men, ibé ré men, mega wo ken gel yen a hen iyôn.»

<sup>40</sup> Ôbi kôl hen iyôn menba, gelji kôbri nap têêri. <sup>41</sup> Yirji dôrji derê wo bay nêmbé bôrji sara ré men, tiniji ge kay baa ya a men, an ôbi kôlji iyôn ba: «Ken ôrij nap ani kap emê ré ba?»

<sup>42</sup> Menba, bay biri kuyê kap payê. <sup>43</sup> Ôbi enge an ôm tirji a. <sup>44</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Na kwôlo na en kelênge kirija na en baj nap ken ôbi a hen: kwôlo na kôlij gengij san bô magtubu tô to Moyis a men, bay kibi Emen nap kurông kibé a men, hen a ariri ré lij hen.»

<sup>45</sup> Kirij bay ka hen menba, ôbi bi tirji jôrij bi bay ré hôn



bô magtubu to Emen. <sup>46</sup> Añ kôlji iyôn̄ ba: «Na mega wo na lij̄ kôl iyôn̄ ba: Krist, kwô Emen dôri hen, a gelij̄ gusij̄ añ sa wôô, subu tori menba, ôbi a jê sé kampê. <sup>47</sup> Men, bay a ulê béré bij̄ tô yê ðij̄né ré dī tô têrij̄ lêreji baa añ bi Emen ré ðij̄ bôri jal sarji a kêm, ayij̄ tôri Jérusalêm a tumô. <sup>48</sup> Na ken gel are bay ka hen naj̄ turnge añ kenbay a yé bay dôrij̄ ðij̄né kwôliji. <sup>49</sup> Nôbi na jor naj̄ an̄ga Iban na ayij̄ tôô ben hen. Kenbay ba, ken mô na hende to hen kwôy wo ka uwônij̄ néé wo hena derômarañ a.»

*Jésu d̄ay ô derômarañ a*

*(Mk 16: 19-20, Jé lê bay jé*

*1: 9-11)*

<sup>50</sup> Menba, ôbi ôrij̄ naj̄ ci si Bétani iyôn̄ añ pô kôbri ta tôrij̄ kibri a sarji a. <sup>51</sup> Kirij̄na ôbi tô kibri sarji a baa ya tô menba, Emen ayri ôrij̄ ta derômarañ a. <sup>52</sup> Kwoji bay ba, kirij̄na bay di kwiniji tôñ añ heramiri menba, bay bul hô Jérusalêm a naj̄ yi deré wo dami. <sup>53</sup> Añ sa pôn pôn bay mô derô haba wo \*iyéy Emen a ayij̄ kibi Emen.

## **Kwôlo Dôri wo Emen wo Ja kôl kwôli bô magtubu tori a Kwôlo kôl kwôli magtubu to Ja li hen**

Kwôlo Dôri wo Ja na, na magtubu to ôbi li bijn bay ayê bôô ka Siri. Magtubu hende to hen, bay soderére tôn na kini kwôlo bay kôl kôl men, gwsore to bay lij hen, kôba, yi gay dê na gwsore to bay lij magtubu to Matiyé men, Mark men, Luk a a men hen. Ja dëbu ga na sa iyay kwôlo Jésu wo yi kini uwôbêri a hen men, ari lêri a a men.

Ayij tôri sa sapitre 1-12 a na, kôl na kwôli ari lê Jésu ka jurgem ka dê kirij hen. Bay a na giné wo gel wo Jésu ré na Kema Emen. Sapitre bi wo hen kôba, kôl kwôli upé wo si Jésu uwônij na ôbi sa Jubné wo pôni (Sapitre 3) hen men, na iyore to Samari (Sapitre 4) hen men, na bay ômjare hen a men (Sapitre 5 na 9). Perê kwôlé bi wo ôbi gelij bijné hen na, Jésu gel wo diré yi môj kwô wo kwôni ré ôm ba, ré gôlij iyôn men, diré yi môj ôbi abê gamgê wo dô tumô gawré ôrij ligi Ibari Emen a iyôn men, diré yi môj tare toj hendi perangê kirij sa terare a na a men. Na hen

iyôn a, Jésu ré yêge sa yiri gelij bijné hen.

Sapitre 13-21 a na, kôl na kwôli dé wo Jésu a dé sa terare na a belé herê ligi Ibari a hen. Ôbi dôrij bay tôri kwôlé men, banji wô wulê wo diré napê perêrji a (13-16) hen men, uwôl Ibari wô sarji (Sapitre 17) men, kwôli anga yi sa temay Jésu a (Sapitre 18-19).

Kwôli are bay ka yi gengij sa temay Jésu hen na, gelij na kwo si Matiyé na Mark na Luk kôl hen iyôn têt têt. Sapitre 20-21 a na, na sa Pak, Jésu gel yiri ge na iyôn gelij bay tôri. Ôbi lê magtubu to Ja hende to hen kôl iyôn ba: «Ôbi li magtubu hende to hen iyôn bi bijné ka na gel Jésu ré hen na, bi bay kôba, ré bijn bôrji sari a men.» (Sapitre 20: 29-31.)

Kwôlo Dôri wo Ja bi wo hen na, kôl kwôli Jubné kwôy kwôy mega bijné ka yi gay iyôn. Hena Jésu ré kôl kwôli Jubné ba, na Jubné kêm né. Nijba, na ka ka kwôlé wori hen dî. Perê bay ka kapêri bay ka hen na, kwônêrji ba, na bay sa Jubné. Jésu yiri na Jub men, bay tôri ka ôbi tôrji tumô hen kôba, na Jubné a men. Kirija Ja kôl kwôlé a ôm Jub, Jub ba, na wô sa bijné ka Jub hen kêm mera ré nijba, na wô sa bijné kêm ka ka Jésu Krist hen.

Kwôlo Dôri wo Ja li bô magtubu tori a hen na, kôl kwôli yê Jésu ré men, kwôli

ayê tô jé wori ré a men. Nijba, ayê tô gelé wo Jésus ré na kwôlo Emen men, ôbi na ré mô nap Emen ca tumô yeŋ kwôy kemnêŋ. (Sapitre 1: 1-18.)

Jésu wo na kwôlo Emen hen na, era sa terare a nà sa mô nap gawrê. Ôbi a, bay ré nê mê yij kam Emen hen. Wulê wo Jésus na bay sa terare a nà tô hen na, ôbi na bij nap Ibari dô men, ôbi na ôbi jé wori a men.

Bijé kêm ka woge Emen nap bô pôn hen na, bay a henêri nap geré wo Kemari.

*Jésu Krist na Kwôlo men, kirij ka perañgi men, merê tu geŋ a men*

*(1 Ja 1: 1-3,5-10)*

<sup>1</sup> Pa dema, Emen ré ayij tô dé are tô na, Gawra wo bay uwôgeri Kwôlê hen, na ya nij, ôbi na mô nap Emen ca yeŋ men, Kwôlê bi wo hen na na Emen a men. <sup>2</sup> Kwôlê bi wo hen, na mô nap Emen pa dema, ôbi na ré ayij tô dé are. <sup>3</sup> Ap are kêm ka na dîj hen na, na na nap geré wo Kwôlê bi wo hen men, are bay ka kêm hen, ka ôbi ré baa lêreji ba, nap. <sup>4</sup> Na Kwôlê bi a, merê tu geŋ ré yi bôri a men, merê tu geŋ bi wo hen, a na kirij ka perañgi ka bijé ka sa terare a nà a men. <sup>5</sup> Kirij ka perañgi bay ka hen, perañge bô dilemne a, nijba, dilemne nap kirij ka perañgi bay ka hen.

<sup>6</sup> Menba, Emen jé gawra wo bay uwôgeri Ja. <sup>7</sup> Ôbi

era na wô derê kwôli Kirij ka Perañgi bay ka hen, ap bi bijé ré bi bôrji sarji a, sa kibi kwôlê wo dîré dô hen a men. <sup>8</sup> Ôbi na Kirij ka Perañgi bay ka hen né, nijba, ôbi era na wô kelê kwôlijji dî. <sup>9</sup> Kirij ka Perañgi bay ka hen na, na nap tiri, ka era sa terare a nà, ap perañge kirij ap bijé kêm gel kirij.

<sup>10</sup> Gawra bi wo na Kwôlê hen na, sa mô sa terare a nà ya, ap ná sa kibri apa Emen na ré dîj terare nap are kêm ka yi sara hen, menba, gawrê bay ka sa terare a nà, tirji jôrij sari a ré. <sup>11</sup> Ôbi era sa iyére tori a nijba, kari nap dèj dèj bay ka hen kapni. <sup>12</sup> Nijba, ka pônî perê ka geyri ap bi bôrji sari a hen na, ôbi biji geré bi bay ré bilij yi kam Emen. <sup>13</sup> Bijé bay ka hen yi kam Emen na, mega wo gawra yêj kamni hen iyôn né men, na nap bô geyé wo gawra wôni ré a men, nijba, na Emen a beléji a, bay ré yij kamni hen.

<sup>14</sup> Men, Kwôlê bi wo hen bilij yi gawra ap sa mô perêrna nà, ap bô derê nap tu kwôlê yi yiri daman men, nana gel dampare tori a men, dampare tori hende to hen, na to Iba Kema a bij Kemari wo pôn nêj nêj hen. <sup>15</sup> Ja na kôl kwôli kan a ta kôl iyôn ba: «Na wô sari ôbi apa na ené kelêŋge iyôn ba: «Ôbi ré era cêgen a hen ya men, dampare tori ré gôlij tijê a men hen», wôsa ôbi na mô ca tumôn yeŋ.»

16 Sa kibi bô derê wori apana nana uwôn terê kibi wo gay gay hen. 17 Ca ba, Emen na bi \*Moyis a na geléna tôte, nĩba, bô derê na tu kwôlê na, na Jêsu Krist a sa bēna. 18 Wôsa kwôni wo gel Emen ba, na tôte, nĩba, na Kemari wo pôn nēn nēn wo na Emen wo mô na Ibari hen, a gelénari apana nana hōni hen.

*Kwôlo Ja ôbi lê batêm dô*  
(Mt 3: 1-12, Mk 1: 1-8, Lk 3: 15-18, Ja 5: 33-36)

19 Bay sa Jubnê ka Jérusalêm jéji bay bê kwôbe na kam \*Lébi ligi Ja a engeri iyôn ba: «Jôbi ju na i ba?»

20 Menba, ôbi uwôsirji ré, a kôlji waŋ ta kôl iyôn ba: «Na nôbi a na \*Krist, kwo Emen dôri hen, bi ré tôte.»

21 Menba, bay engeriri iyôn ba: «Nĩba, ju na i dī ba? Ju na \*Eli \*ôbi kibi Emen laba?» Menba, Ja uwôlji sara iyôn ba: «Ena ôbi ré.» Menba, bay hô engeriri iyôn ba: «Nĩba, ju na ôbi kibi Emen wo bay na kôl kwôli hen dê?» Menba, Ja kôlji iyôn ba: «Ena ôbi ré tôte a men.»

22 Menba, bay hô engeriri iyôn ba: «A na nĩba, ju na i dī a jeré kelêni kwôlo gengin sam ba, nĩna herê ô kôlin ka joni hen ré ba?»

23 Menba, Ja uwôlji sara iyôn ba: «Ena tôte kwo ôm derô gwôlê a kôl iyôn ba: «Nanēnge geré wo Kelma bi ô derôre.» Na mega wo ôbi

kibi Emen \*Esay na kôl hen iyôn.»

24 Perê bĩné ka bay jéji yi Ja a hen na, Parisinênê kôba ya men. 25 Aŋ bay engeriri iyôn ba: «Ju na Krist, kwo Emen dôri hen ré men, \*Eli ré men, ôbi kibi Emen ré a men menba, wô mi a jeré lin bĩné batêm dī ba?»

26 Menba, Ja hô uwôlji sara iyôn ba: «Nôbi ba, en lēnge batêm na na kam, nĩba, gawra wo pōni mô perēnge a hen ya, wo ken hōni ré.

27 Ôbi era cēgena hen ya aŋ ena ani wo na beseré ganji garbê kari ré.»

28 Are bay ka kēm hen lin na sa iyé Bétani a, cēgi cér wo Jurdê kirin ka Ja lin bĩné batêm ya hen.

*Jêsu Kema Kwormo wo Emen*

29 Wulê pôn cēgê menba, Ja gel Jêsu era ligiri a, menba, ôbi kôl iyôn ba: «Gelēnge na Kema Kwormo wo Emen wo dô tērin sa bĩné ka sa terare a na bi a na.

30 Na ôbi á, na ené kôl kwôli kôl iyôn ba: «Gawra wo pōni era cēgena hen na, dampare tori gôlin tĩnê wôsa ôbi na mô ya ca tumôn yeŋ a men.»

31 Na en hōn mega ôbi a ré na Kema Kwormo wo Emen né. Aŋ en lin bĩné batêm na kam aŋ bi kam \*Israyêl ré hōnĩni.»

32 Ja dô kwôli kôl iyôn ba: «En gel Tini Emen herbo ta derômaran a mega derare iyôn sari a. 33 Na en

hôn wo ôbi ré na i ba, ré nijba, na Emen wo na joon bi ené lijñ ßijné batêm nañ kam hen na, na ôbi a kôlen iyôn ba: «Kwôni wo já gelé Tunu herbe añ ðebe sari a hen na, na ôbi a lijñ ßijné batêm nañ Tunu toñ hendi bô bôrê.»<sup>34</sup> Ôbi a, kirijna ené gel hen iyôn menba, en kôl ôbi ré na Kema Emen bi hen.»

*Bay tô Jésu ka tumô*  
(Mt 4: 18-22)

<sup>35</sup> Wulê pôn cêgê menba, Ja nañ bay tôri ka wôô hen hô heraji kirijñ bay ka hen.<sup>36</sup> Añ kirijna ôbi gel Jésu wo ô hen menba, ôbi kôl iyôn ba: «Geléngge na Kema Kwormo wo Emen bi a nà.»

<sup>37</sup> Kirijna bay tô Ja bay ka wôô hen, toy kwôlo ôbi kôl hen menba, bay ô tô Jésu a.<sup>38</sup> Kirijna Jésu bare cêgeri gelji wo bay era tôri a menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Ken woge na mi ba?» Menba, bay engereri iyôn ba: «\*Rabi, (hini bi wo hen bôri ôbi gelijñ ßijné are) iyére tom na yôn ba?»

<sup>39</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Erange ka sa gelé» menba, bay ô, ô gelé kirijñ ka ôbi môrijñ ya hen, menba, bay mô nañ ði sem. Kirijna tare pôô nijñ menba, bay ô ta.

<sup>40</sup> André woñ yêni Simô Piyêr na kwo pônî perê bay tô Ja bay ka wôô ka na toy kwôlo Ja añ na ô tô Jésu a hen.<sup>41</sup> Na André bi a erê upé yêni Simô tumô añ kôli iyôn ba: «Nini upa \*Mési» (hini

bi wo hen bôri na Krist, kwo Emen dôri hen).

<sup>42</sup> Menba, ôbi ôrijñ nañ Simô ligi Jésu a, Jésu bô Simô añ kôli iyôn ba: «Ju na Simô kema Jonas, nijba, haw hen bay uwôgem Képas.» (Bôri na «keram.»)

*Jésu uwôge Pilip men, Nataniyêl men*

<sup>43</sup> Wulê pôn cêgê menba, Jésu genge ðiré erê Galilé. Ôbi uwôn Pilip añ kôli iyôn ba: «Era tôn a.»

<sup>44</sup> Pilip na kwôni wo Bêtsayda mega si André nañ yêni Piyêr hen iyôn men.<sup>45</sup> Pilip uwôn Nataniyêl añ kôli iyôn ba: «Nini uwôn kwo Moyis na kôl kwôli bô magtubu tôô a hen men, bay kibi Emen kôba, na kôl kwôli bô magtubu toji a hen men. Na Jésu wo Najarêt woñ kema Josêp.»

<sup>46</sup> Menba, Nataniyêl kôli iyôn ba: «Sa iyé Najarêt a ba, ani ka dôri a hena ya pa pa ba?» Menba, Pilip kôli iyôn ba: «Era já sa erê gelé hen tô.»

<sup>47</sup> Kirijna Jésu gel Nataniyêl era ligiri a menba, ôbi kôl iyôn ba: «Gel, na Israyêl woñ ðéjñ wo ermé wôni wo habijñ nañ bôri a.»

<sup>48</sup> Menba, Nataniyêl engereri iyôn ba: «Ju hônen na yôn ba?» Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Pa dema, Pilip ré uwôgem tô na, en gelem kirijna ju môrijñ tô tôgôre a hen.»

<sup>49</sup> Menba, Nataniyêl uwôli sara iyôn ba: «Rabi, ju na

Kema Emen, ju na Kelma wo Israyêl.»

<sup>50</sup> Jêsu kôli iyôn ba: «Wô wo en kôlem ené gelem tō tōgôre a bi a, jeré bi bôm sara hen ba? Já gelé anga dami ka dê ka hen an tō.»

<sup>51</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kelênge hen, haw hen ka gelé derômaran a bôlij an manê ka Emen a herbé men, dayê herê men, san nôbi \*Kema Gawra a.»

## 2

*Gijnê wo tumô cog cog wo Jêsu li*

<sup>1</sup> Wulê wôo cêgê menba, gerê iyére yi Kana emê wo Galilé a. Menba, yoo Jêsu ô ya men. <sup>2</sup> Jêsu kôba, bay uwôgeri kini gerê iyére hende to hen a nan bay tôri. <sup>3</sup> Care toj kam tijador yê bijné menba, yoo Jêsu kôli iyôn ba: «Care toj kam tijador to bijné ré yi nan nij.»

<sup>4</sup> Menba, Jêsu kôle iyôn ba: «Yoon, mini a kôlen kwôli anga ené li ré. Tare tijê nê m ré tō.»

<sup>5</sup> Menba, yori kôlij bay cé emê hen iyôn ba: «Anga ôbi a kelênge kené li ba, ken li mera.»

<sup>6</sup> Kirij bay ka ya hen, téwnê ka bay li nan keram jii yi ya, na téwnê ka Jubnê lônnij yirji wô sêlij tumô Emen a. Téwnê bay ka hen na, pôn ba, ay tawa subu subu. <sup>7</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Kebênge kam ken

bi wiinê téwnê bay ka hen ta.»

Menba, bay kebe kam bi wiinê téwnê bay ka hen telêj telêj ta. <sup>8</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Kebênge ken bijn ôbi sa bay cé emê na hanje nij.»

Menba, bay kebe ôrij biri. <sup>9</sup> Kirija ôbi sa bay cé emé bi wo hen yi gel menba, kam bay ka ré belij care toj kam tijador hen, nijba, ôbi hôn kirij ka care toj kam tijador hende to hen henan ya ré, nijba, bay jé ka ré kebe kam hen na, bay hôn dô menba, ôbi uwôge ôbi kurô bi wo hen <sup>10</sup> an kôli iyôn ba: «Dôd ba, bijné céré na care toj kam tijador to dôri tumô an kirija bijné ka bay uwôgerêji hen kwoyré nij dema bay ré cé to melangi cêgê tō menba, jôbi ba, ju gem care toj kam tijador tom to dôri na yôn ana jeré soj nan tu nà tō ba?»

<sup>11</sup> Na sa iyé Kana bô emê wo Galilé a Jêsu ré li gijnê wori wo tumô cog cog, an gelij dampare tori an bay tôri bijn bôrji sari a.

<sup>12</sup> Cêgi gerê iyére hende to hen menba, bay ôrji Kapêrnayôm nan yori men, yênêri men, bay tôri a men, nijba, bay wôl ya gan né.

*Jêsu dage bay lê jenga bô iyéy Emen a*

<sup>13</sup> Sa lê geserê \*Pak wo Jubnê baa da menba, Jêsu ô Jérusalêm a. <sup>14</sup> Ôbi uwôn derô haba wo \*iyéy Emen

a, kelbê ka bay eraj gara men, gamgê men, derare naj bay kerangê lari ka môrji tòn hen. <sup>15</sup> Menba, Jêsu gwôje ganje lij sera aj ôbi dageji kêm bô iyéy Emen a naj gamgê men, kelbê kaji men, ôbi nôgerê tabel to bay kerangê lari wo gay gay hen hee aj useré lari woji bi wo hen a men, <sup>16</sup> aj ôbi kôlij bay eraj naj derare gara na iyôn ba: «Ôrijge naj derare tonje hen ken sijn nô, ka ayê iyé Iban lij kini lê gara wonje né.»

<sup>17</sup> Menba, bay tôri erem sa kwôlo na lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «En gey iyére tom gar. Geyé bi wo en gey iyére hende to hen, hen na, payren môj tare to uwoy gawra iyôn.»

<sup>18</sup> Menba, Jubnê kôli iyôn ba: «Na mi kaj gijnê a jeré lê geléni aj bi niné hônij wo jeré nême lê mega wo ju lij hen iyôn ba?»

<sup>19</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Tênge iyéy Emen hende to hen aj, aj na hô dé hôrij sa subu dêj.» <sup>20</sup> Jubnê kôl iyôn ba: «Iyéy Emen to yi hen na, li elê tôre pôrbu kibi jii dema niné li kô tô menba, jôbi ju kôl sa subu dêj menba, jeré dé kerê ba?»

<sup>21</sup> Nijba, Jêsu kôl na kwôli iyéy Emen to na kurôngi yiri hen. <sup>22</sup> Na ôbi á, kirija Jêsu ré ji si kamnê menba, bay tôri erem sa kwôlê bi wo ôbi na kôl hen, aj bay bi bôrji sa

kwôlo Emen a men, sa kwôlo Jêsu na kôl a hen a men.

<sup>23</sup> Kirija Jêsu baj Jérusalêm a tô lê geserê Pak a na, bijnê kwône bi bôrji sari a wô gijnê wo gay gay wo ôbi li. <sup>24</sup> Nijba, ôbi bi bôri sarji a ré wôsa ôbi hônji pôn pôn kêm. <sup>25</sup> Ôbi ôrij doy bi bay ré dôri kwôli kwôni ré a men, wôsa ôbi hôn bô gawré kêm.

### 3

*Nikwodêm ô iyêlê naj Jêsu*

<sup>1</sup> Perê \*Parisijnê a na, gawra wo pôn bay uwôgeri Nikwodêm. Ôbi na kelma perê kilmé ka Jubnê. <sup>2</sup> Ôbi era ligi Jêsu a yoyre aj kôli iyôn ba: «\*Rabi, nini hôn wo jeré na dami woj ôbi gilipare bijnê tôto Emen wo hena ligi Emen a. Wôsa hena Emen né baa naj kwôni ré ba, ôbi a nême lê anjar gijnê mega wo ju lij hen iyôn né.»

<sup>3</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kôlem hen, hena gawra ré hô yêj dañ ré ba, ôbi a gelé \*emê iyére to Emen né.»

<sup>4</sup> Nikwodêm uwôli sara iyôn ba: «Hena gawra ré na kwo iyêri nij ba, a hô yêj dañ na iyej ba? Ôbi a hô herê bô yori a dema bay ré yêri hôrij ba?»

<sup>5</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kôlem hen, hena gawra ré yêj naj geré wo kam men,

kwo Tunu a men ré na, ôbi a gelé emê iyére to Emen né. <sup>6</sup> Anḡa kurôḡgi yi a yê ba, na kurôḡgi yi men, ka Tunu a yê ba, na Tunu men. <sup>7</sup> Bi deḡḡôm tém wô kelê wo en kôlem jeré hô yêḡ daḡ hen né. <sup>8</sup> Kal ge na kirij̄ ka bôri gey a men, ju toy na néri mera, d̄iba, ju hôn na ba, ôbi hena na yôḡ ba, ré men, ôbi ô na yôḡ ba, ré a men. Gawra wo Tunu a yêri kôba, a yé na mega bi wo hen iyôḡ men. Wôsa já gelé Tunu ré, nij̄ba, na jé wo hende li yi gawra a jeré gelé.»

<sup>9</sup> Menba, Nikwodêm kôli iyôḡ ba: «Hen ba, a lij̄ na iyeḡ iyeḡ pôn ba?»

<sup>10</sup> Menba, Jésu uwôli sara iyôḡ ba: «Ju na dami ôbi gelipare kam \*Israyêl are menba, ju hôn are bay ka hen, ré wô mi ba? <sup>11</sup> Na tu kwôlé a ené kôlem hen, nini kôl kwôli anḡa nini hôn men, nini dô kwôli anḡa nini gel naḡ tirni a men, menba, ken kaḡ bê bôḡḡe sa kwôli are bay ka nini derêḡḡe hen. <sup>12</sup> Hen aḡa kené bi bôḡḡe sa kwôli anḡa sa terare a nà, ka en derêḡḡe hen ré ba, ka lê iyeḡ a kené bê bôḡḡe sa ka derômaranḡ a ka na derêḡḡe kwôlij̄i hen ba? <sup>13</sup> Anḡ kwôni wo d̄ay ô derômaranḡ a ba, naḡ, nij̄ba, na kwo na hena derômaranḡ a bi pôn hari. Ôbi a na nôbi \*Kema Gawra. <sup>14</sup> Mega wo \*Moyis na iyege lari lij̄ kalaw aḡ dôbe kibi gurô a ta hen iyôḡ na, gel wo

nôbi Kema Gawra kôba, bay a ayen dé ta hen iyôḡ men. <sup>15</sup> Anḡ bi i i wo ré bi bôri san a ba, ré mô tu geḡ naḡ kwini. <sup>16</sup> Wôsa Emen gey b̄ij̄né ka sa terare a nà, damaḡ aḡa ré joḡ naḡ Kemari wo pôn nêḡ nêḡ hari hen sa terare a nà, bi i i wo ré bi bôri sari a ba, ré mène ré, nij̄ba, ré mô naḡ kwini. <sup>17</sup> Wôsa Emen joḡ naḡ Kemari sa terare a nà na wô jerê kwôlé sa b̄ij̄né ré, nij̄ba, bi bay ré uwôḡḡij̄ gelê sa kibri d̄i. <sup>18</sup> Na ôbi á, kwôni wo ré bi bôri sari ba, bay a jerê kwôlé sari a ré nij̄. Nij̄ba, kwo kaḡ bê bôri sari a ba, bay jô kwôlé sari a nij̄, wôsa ôbi bi bôri sa hini Kema Emen wo pôn nêḡ nêḡ hari hen né. <sup>19</sup> Jerê kwôlé bi wo hen na, na wo kirij̄ ka peranḡi era sa terare a nà, nij̄ba, gawrê kaḡji aḡ wô kirij̄ ka hendi d̄i, wôsa jé lêreji na kwo habij̄. <sup>20</sup> Ôbi a, i i wo ré li habré ba, kaḡ na kirij̄ ka peranḡi aḡ, ôbi era tu kirij̄ ka peranḡi bay ka hen a ré, wô wo jé lêri wo habij̄ hen ma ré yé tu wolé. <sup>21</sup> Nij̄ba, ôbi lêre anḡaḡ tiri na, ôbi era kirij̄ ka peranḡi a, aḡ ari lêri ka dôri hen na, b̄ij̄né gel wôsa bay b̄ij̄ naḡ tôô to Emen.»

*Ja ôbi lê batêm dô kwôli Jésu*

<sup>22</sup> Cêgeri wori menba, Jésu naḡ bay tôri ôrji bô emê wo Judé aḡ môrji ya. Anḡ lij̄ b̄ij̄né batêm. <sup>23</sup> Ja kôba lij̄ b̄ij̄né batêm kirij̄ ka kam ya,



ka bay uwôgeji Enôn ka ða naŋ Salim hen. Wôsa kirij bay ka hen na, kam yi ya damaŋ aŋ ðiné era bi ôbi ré liji batêm. <sup>24</sup> Wôsa wulê bi wo hen na, bay uwôl Ja daŋgay a ré tô.

<sup>25</sup> Kirij bay ka hen na, bay tô Ja nariŋ kwôlê naŋ Jub wo pôni gengij sa lôjê yi wô sêlij tumô Emen a wo na hara wo Jubnê hen. <sup>26</sup> Bay era sa uwôŋ Ja aŋ kôli iyôŋ ba: «Rabi, gawra wo na ðebe naŋ ju cêgi Jurdê, aŋ na ju dô kwôli hen na, gel ôbi lij ðiné batêm aŋ ðiné kêm ô ligiri a.»

<sup>27</sup> Menba, Ja uwôlji sara iyôŋ ba: «Hena Emen ré bij kwôni are ré ba, ôbi a nê mê upé ani sa kibri ré. <sup>28</sup> Kenbay, na ken toy kwôlo na en kôl kôl iyôŋ ba: «Ena \*Krist, kwo Emen dôri hen ré, nijba, bay joon tumôri a ði.» <sup>29</sup> Yi mega kwôni wo enge iyore na, hende na tori nijba, ôbi tô kibri ba, ðebu na ða kwari a. Ôbi toy tôri to ôbi dôrij kwôlê hen menba, yiri dôri. Ôbi a, yen ré dôren damaŋ hen. <sup>30</sup> Bi dampare tori ô tumô tumô aŋ bi tijê nôbi hera cêgê men.»

<sup>31</sup> Kwôni wo hena derômaraŋ a era ba, ôbi gôlij sa are kêm, nijba, kwo na kwo sa terare a nâ ba, na kwo sa terare a men. Ôbi kôl na kwôli aŋga sa terare a nâ a men, nijba, kwo hena derômaraŋ a ba, gôlij sa are kêm. <sup>32</sup> Kwo hena derômaraŋ a bi wo hen, dô na kwôli aŋga ôbi na gel

men, na toy a men, nijba, kwôni bi bôri sa kwôli bi wo ôbi dô hen né. <sup>33</sup> Kwôni wo bi bôri sa kwôli bi wo ôbi dô hen na, ôbi gel na wo Emen ré kôl na tu kwôlê. <sup>34</sup> Wôsa kwo Emen jori hen na, kôl na kwôli aŋga Emen kôl wôsa Emen biri Tini damaŋ. <sup>35</sup> Baba Emen gey Kemari aŋ ôbi biri are kêm kôbri a. <sup>36</sup> Ôbi a, kwôni wo bi bôri sa Kema ba, a merê naŋ kwini, nijba, kwo kaŋ bê bôri sari a kwôy ba, a merê naŋ kwini ré, nijba, bô tarê wo Emen baa sari a.

## 4

*Jésu iyêl naŋ iyore toŋ Samari*

<sup>1</sup> \*Parisijênê toy wo ðiné kwône ré bi bôri sa Jésus a damaŋ men, ôbi ré liji batêm a men ðê ka Ja. <sup>2</sup> Tiri wori ba, Jésus naŋ yiri lij kwôni batêm ré, nijba, na bay tôri a lij ðiné batêm ði. <sup>3</sup> Kirija Jésus toy kwôlo bay kôl hen iyôŋ, menba, ôbi hena bô emê wo Judé bulo hera kwo Galilé a. <sup>4</sup> Mega wo ôbi a sé si Samari môj môj hen iyôŋ, menba, <sup>5</sup> ôbi sa bij môni iyére to Samari to bay uwôgere Sikar ða naŋ yagê wo Jakwôb na bij kemari Josêp ca yeŋ hen. <sup>6</sup> Kirij bay ka hen, ôbi uwôŋ kelmá wo Jakwôb. Tare ðebe ðijne nij, menba, ôbi merên tô kergare tori hende to hen, aŋ mô dô bul kibi kelmá bi wo hen a.

<sup>7</sup> Menba, iyore to Samari era wô gebé kam menba,

Jésu kôle iyôn ba: «Ben kam na yê men.»

<sup>8</sup> Wôsa bay tôri nap nap dî, wôsa bay ô derô ira wô kelé anğan emê. <sup>9</sup> Menba, iyore to Samari hende to hen kôli iyôn ba: «Wô mi a jôbi woj Jub jeré engeren eni toj Samari kam kap yê ba?» Wôsa Jubnê binji nap Samari ré. <sup>10</sup> Menba, Jésus uwôle sara iyôn ba: «Hena ré meré hôn anğan bé senje ka Emen men, ré meré hôn kwo engeréré kam kap yê hen a men na, ré na mini a ré engereri kam kap yê dî, an ôbi a ré béré kam ka kwôni yi ba, a gôlij hen.»

<sup>11</sup> Menba, hende kôli iyôn ba: «Kelma, kelmá doge men, ju ôrij nap gangi jelaŋgê ré a men, menba, já lê iyeŋ a jeré upé kam kap gelé bay ka hen ba? <sup>12</sup> Jôbi ju gôlij môyrini Jakwôb wo na béni kelmá bi wo hen wo ôbi na yi kamni men, kamni nap ari abê kari kôba, na yi a men hen ba?»

<sup>13</sup> Menba, Jésus kôle iyôn ba: «I i wo yi kami kelmá bi wo hen na, kam a hô diri hôrij. <sup>14</sup> Nijba, kwôni wo yi kam ka na biri hen na, kam a diri cêgê ré nij, an kam bay ka na biri hen na, a yé tu kam ka sederij ka a yé yiri a kwôy, an ôbi a meré nap kwini.»

<sup>15</sup> Iyore hende to hen kôli iyôn ba: «Kelma, ben kam bay ka hen na yê an bi kam dên cêgê ré nij men, bi en hera sa gebe kam na ré nij a men.»

<sup>16</sup> Jésus kôle iyôn ba: «Ô mu ô uwôga kurôre ken hera na.»

<sup>17</sup> Menba, iyore hende to hen kôli iyôn ba: «Eni na, kurôn nap.» Menba, Jésus kôle iyôn ba: «Kwôlo mu kôl kurôre ré nap hen na, na tiri. <sup>18</sup> Wôsa kwôrjêré ka tumô na bay, an kwo mu mô tumôri a haw hen na, na kurôre ré. Kwo hen ba, mu kôl na tiri.»

<sup>19</sup> Iyore hende to hen kôli iyôn ba: «Kelma, ju na \*ôbi kibi Emen bi tiri. <sup>20</sup> Môngêrni na tebe Emen sa keram wo na. Menba, kenbay kap Jubnê ken kôl kini tibé Emen ré na Jérusalêm a mera.»

<sup>21</sup> Jésus kôlij iyore hende to hen iyôn ba: «Bi bôre sa kwôlo na kelê hen. Era baa tumô a hen na, kirij ka biné a tibij Emen Iba biné hen na, na sa keram a na ré men, na Jérusalêm a ré a men. <sup>22</sup> Kenbay kap Samaritên ken tebe Emen nijba, ken hônî ré, nijba, nibay kap Jub na, nini tibri men, nini hônî a men. Wôsa tô gelé hena na yi Jubnê.

<sup>23</sup> Wulêri nêmen nij wo biné ka tebe Emen Iba biné hen na, bay a tibéri na tibé woj tiri hen men, nap tunu a men. Wôsa na bay tibé Emen bay ka hen iyôŋgi hen a Emen né wogeji. <sup>24</sup> Emen na Tunu an ka tibri hen na, bi tibri nap tunu men, nap bôpôn a men.»

<sup>25</sup> Iyore hende to hen kôli iyôn ba: «En hôn wo \*Mési (wo na \*Krist, kwo Emen dôri hen) ré sa sa, an kirija

ôbi ré sa na, ôbi ré sa derêni tô are kêm.»

<sup>26</sup> Menba, Jésus kôle iyôn ba: «Na nôbi Krist, kwo Emen dôri hen bi a iyêlê nap mu hen.»

<sup>27</sup> Kirij bay ka hen, menba, bay tôri heraji men, ap tiniji ge kay wô iyêlê wo ôbi iyêl nap iyore hen. Nipba, kwôni pôn iyôn perêrji a hen engereri na ba, ju engere ani ba, ré men, na kwôli mi a, jeré iyêl nap tu ba, ré a men.

<sup>28</sup> Ap iyore hende to hen dî téwre tore ap kibi kelmá ap ge hô derô ira ô kôlij bijné iyôn ba: <sup>29</sup> «Eranje ken sa gel gawra wo kôlen kwôli are kêm ka na en lérê hen. Ôbi a yé na Krist, kwo Emen dôri hen bi ré ba?»

<sup>30</sup> Menba, bijné sooro derô ira ap eraji uwopni.

<sup>31</sup> Menba, bay tôri kôli ré ôm are ap bay kôl iyôn ba: «\*Rabi, ôm are dem.»

<sup>32</sup> Nipba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Anjan emêren ya a men nipba, na kenbay a henê ré hen.»

<sup>33</sup> Bay tôri kôl perêrji a kôl iyôn ba: «Na ba, kwôni erap nap anjan emê sa biri ba?»

<sup>34</sup> Menba, Jésus kôlji iyôn ba: «Lê anja kwo joon hen men, deré kibi jé wori a men na, ôbi a na emê wupê. <sup>35</sup> Kwongge kenbay ba, ken kôl ré baa geserê pôrbu a dema kaw ré yé walê tô. Nipba, nôbi en kelênge, ayênge turnge ta ken gelij kaw ka né yi walê nij hen. <sup>36</sup> Kwôni wo wal

kaw ba, uwôn sa kôbri nij ap dayrê na kaw ka dôri wô merê tu gen wo nap kwini. Iyôn ba, ôbi cé men, ôbi walê kaw a men na, bi ré liji yi derê bem. <sup>37</sup> Gwosoy kwôlo bay na kôl kôl iyôn ba: «Kwo pônî ré ci men, kwo pônî ré wal men» hen na, na tu kwôlê. <sup>38</sup> En jênge ken ô walê kaw ka, ka dangi a na lê jériji, ap ken ô na dilmirji.»

<sup>39</sup> Menba, kaman ka Samari ka sa iyére hende to hen kwône bi bôrji sa Jésus, sa kibi kwôlo iyore hende to hen. Hende kôl iyôn ba: «Ôbi dôren tô anja kêm ka na en lérê hen.» <sup>40</sup> Menba, kirija kaman ka Samari sa uwopni menba, bay uwôli bi ôbi ré wôl nap ci sem, menba, ôbi wôl nap ci wulê wô. <sup>41</sup> Bijné kwône daman bi bôrji sari a, sa kibi kwôlo ôbi kôl hen. <sup>42</sup> Menba, bay kôlij iyore hende to hen iyôn ba: «Nini bi bôrni sari a na wô kibi kwôlo mu kelêni hen mera ré, nipba, na wôsa nini toy kwôlo ôbi kôl hen nap marni, ana niné hôn wo ôbi ré na ôbi gôlij nap bijné ka sa terare a nà, tiri a men.»

*Jésu berare kema gawra wo dami wo kelma*

<sup>43</sup> Kirija wulê wo wô bi wo hen kô nij, menba, Jésus ô bô emê wo Galilé a. <sup>44</sup> Wôsa ôbi na kôl tumô kôl iyôn ba: «\*Ôbi kibi Emen na, balêri a biri kwôlê ré.» <sup>45</sup> Kirija ôbi sa bijn Galilé na, bijné ka Galilé biri yirji

a wôsa ka pôni ka na ô lê geserê Jérusalêm a hen na, bay na gelo are kê m ka ôbi na la hen.

<sup>46</sup> Jêsu hô bul hô Kana bô emê wo Galilé a, kirij ka ôbi na li kam bilij care toj kam tinador hen. Sa iyé Kapêrnayôm a na, gawra wo dami wo kelma kemari ômij. <sup>47</sup> Añ kirijna ôbi toy wo Jêsu ré hena Judé sa bij Galilé na, ôbi ô ligiri a ô uwôli bi ré era iyére tori a sa berare kemari wo ômij ða ma hen biri men. <sup>48</sup> Menba, Jêsu kôli iyôñ ba: «Hena kené gel anjan gijê ré men, anjan gelé ré a men na, ka bê bôrñge san a ré.»

<sup>49</sup> Menba, dami wo kelma bi wo hen, kôli iyôñ ba: «Kelma era lew wô wo keman maa ma.»

<sup>50</sup> Jêsu kôli iyôñ ba: «Ô ham nij, wôsa kemam berare nij.» Ôbi bi bôri sa kwôlo Jêsu kôli hen, añ kirij ô hari nij. <sup>51</sup> Kirijna ôbi baa tô geré tô menba, manê kari jô kwini añ kôli iyôñ ba: «Kemam berare nij.»

<sup>52</sup> Menba, ôbi engeriji iyôñ ba, ré na nan tare iyen a ôbi ré berare ba? Menba, bay kôli iyôñ ba: «Henan nan tare to sugi ana yiri ré jal.»

<sup>53</sup> Menba, ôbi hôn wo henañ ré na nan tare hende to hen, ana Jêsu henañ né kôli iyôñ ba: «Kemam berare nij» hen, menba, ôbi nan ðijé ka bô iyére tori a kê m biji bôrji sa Jêsu a.

<sup>54</sup> Jêsu li gijê wo têê wôy bi wo hen, na kirijna ôbi henañ bô emê wo Judé herap kwo Galilé a hen.

## 5

*Jêsu berare gawra wo kwa yiri ma*

<sup>1</sup> Cêgê gijê bi wo hen, menba, wulê lê geserê wo Jubnê wo pôni nê m menba, Jêsu ô Jérusalêm a. <sup>2</sup> Jérusalêm a na, ða nan kibi geré wo bay uwôgeri ré na kibi geré wo gamgê hen na, iyom wo dami wo bay pi bij kam bô lij tagare toj pelé to bay uwôgere Bêjtata nan kibi hébre hen. Kibi tagare hende to hen na, bay li pal bay ya. <sup>3</sup> Tô pal bi wo pôn pôn hen na, bay ômpare men, bay tu tij men, bay merayê ka gay gay hen môrji ya. [Bay gem bi kam né pelasij. <sup>4</sup> Wôsa \*mana wo derômaran a wo pôni herbo bô tagare hende to hen a ta ta añ pelase kam. Añ kwôni wo herbe bô a tumô kirijna kam pelasij hen na, ômpare tori hende to hen, na toj mi mi kôba, dôrij yiri a.]

<sup>5</sup> Kirij bay ka hen na, gawra wo pôni wo ômpare liri li elê tôre subu kibi marge yi ya men. <sup>6</sup> Jêsu gili wo ôbi yi tôñ hen iyôñ men, ôbi hôn wo gawra bi wo hen ré ômij elê kwône a men na, Jêsu kôli iyôñ ba: «Ju gey berarê ba?»

<sup>7</sup> Ôbi ômpare bi wo hen uwôli sara iyôñ ba: «Kelma,

kirija kam pelasij na, kwôni wo ré ayen uwôl bô tagare a naɲ, aɲ kirija en masa bi ené kurij bô a, menba, ôbi ômpare wo ðaɲgi kurij bô a tumôn nijɲ.»

<sup>8</sup> Menba, Jésu kôli iyôɲ ba: «Hena ta ay jaare tom ôrijɲ.»

<sup>9</sup> Kirij bay ka hen na, ôbi berare aɲ ay jaare tori ôrijɲ. Na naɲ sa \*sa merê ta, <sup>10</sup> menba, bay sa Jubnê kôli iyôɲ ba: «Na sa sa merê ta, ðiba ré jeré ayê kwoy wom né.»

<sup>11</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôɲ ba: «Kwo beraren hen kôlen iyôɲ ba: <Ay kwoy wom ju ôrijɲ.> »

<sup>12</sup> Menba, bay engereri iyôɲ ba: «Na i bi a kôlem: <Ay kwoy wom ju ôrijɲ hen ba?> »

<sup>13</sup> Nijba, ôbi hôn kwôni wo kôli kwôlê bi wo hen né, wôsa Jésu kay perê bijné ka kwôni ka ðebe ya hen.

<sup>14</sup> Cêgê menba, Jésu uwonni derô haba wo \*iyéy Emen a, menba, kôli iyôɲ ba: «Ju berare nijɲ nijba, ju hô li têrijɲ ré nijɲ wô wo aɲga ðê ka hen, maa hô lêm sôɲ.»

<sup>15</sup> Menba, gawra bi wo hen, ô kôlijɲ bay sa Jubnê iyôɲ ba, ré na Jésu a na ré berarêri hen. <sup>16</sup> Na ôbi á, Jubnê ré woge Jésu wôsa ôbi ré berare gawra naɲ sa merê ta. <sup>17</sup> Nijba, Jésu kôlji iyôɲ ba: «Iban na li jé aɲ ôbi li na hen iyôɲ yôôd. Aɲ nôbi kôba, en li hen iyôɲ men.»

<sup>18</sup> Na wô ôbi wo hen, aɲa bay sa Jubnê ré woge damaɲ

a ciré deréri wô wo ôbi ré ðage sa tôô to gengijɲ sa sa merê ta hen mera ré nijba, wô wo ôbi ré uwôge Emen Ibari men, ôbi ré li yiri ðiré na Emen iyôɲ a men.

*Emen bijɲ Kemari Jésu tôô sa are kêm a*

<sup>19</sup> Jésu hô kôlji iyôɲ ba: «Na kelêɲge na tu kwôlê: Kema na nê mê lê ani kani sa kibri ré, nijba, ôbi li na aɲga ôbi gel yi Ibari a men, na aɲga Ibari li kêm hen, na bay a, ôbi ré li hen men. <sup>20</sup> Wôsa Baba Emen gey Kemari aɲa ré gili aɲga ôbi li hen kêm men, ôbi a hô gili ka dami ðê ka ken gel hen a men, aɲ bi tunuɲge ré ge kay damaɲ a. <sup>21</sup> Mega Baba Emen béér bijné ka ma aɲ biji bay mô tu geɲ hen na, Kemari kôba, a bijɲ i i wo bôri gey na, ôbi a biri merê tu geɲ men. <sup>22</sup> Ôbi a, Baba Emen ba, ré jô kwôlê sa kwôni a ré, nijba, ôbi day tôô toɲ jerê kwôlê kêm bijɲ Kemari kôbri a. <sup>23</sup> Aɲ bi bijné ré ay kibi Kema môɲ kwo bay ayijɲ kibi Ibari hen iyôɲ men. Wôsa kwôni wo ay kibi Kema ré ba, Ibari wo jori hen kôba ôbi ay kibri ré a men.»

<sup>24</sup> «Na tu kwôlê a ené kelêɲge hen: kwôni wo toy kwôlê wuɲê, aɲ bi bôri sa kwo joon a hen na, ôbi a merê naɲ kwini men, ôbi a erê kini jerê kwôlê a ré nijɲ a men, nijba, ôbi yi mega kwôni wo na ma iyôɲ, aɲ haw hen ôbi mô tu geɲ. <sup>25</sup> Na tu kwôlê a ené kelêɲge hen:

wulê nê m nij wo ðijé ka ma a toyé tô Kema Emen aŋ ka toy tôri hen na, bay a merê tu geŋ. <sup>26</sup> Mega wo Iba Kema na hanê merê tu geŋ hen iyôn na, Kemari kôba, ôbi biri yi hanê merê tu geŋ men. <sup>27</sup> Men, ôbi biri tôô bi ré jôriŋ kwôlê sa ðijé a men, wôsa ôbi na \*Kema Gawra. <sup>28</sup> Bi kwôlê wo en kelêŋge hen li tunuŋge ge kay ré, wôsa kirijna wulêri nê m na, ðijé ka ma ma hen a toyé tôri. <sup>29</sup> Menba, bay a jê sé kamŋê. Aŋ kaŋ bay lê derê hen na, bay a jê sé kamŋê wô merê tu geŋ men, kaŋ bay lê habrê ba, bay a jê sé kamŋê bi bay ré jô kwôlê sarji a men.»

*Bijé ka dô kwôli Jésus*

<sup>30</sup> «Ani ka en nê m lê sa keben ba, naŋ. En jô kwôlê sa ðijé a na naŋ kwôlo Emen kôlen hen. Aŋ jerê kwôlê wupê bi wo hen, na naŋ gerêri wôsa en woge na bô geyé wupê ré, nijba, bô geyé wo kwo joon hen dî. <sup>31</sup> Hena ré na nôbi a derê kwôlen naŋ keben wupê ba, ka bê bôŋge san a ré. <sup>32</sup> Nijba, kwôni wo ðaŋgi wo dô kwôlen hen ya, aŋ en hôn wo kwôlen wo ôbi ré dô hen na, ré na tiri. <sup>33</sup> Ken jé yi Ja a aŋ kwôlo ôbi dô gengij san hen na, na kwôlê woŋ tiri. <sup>34</sup> Kupê nôbi ba, na gawra a derê kwôlen ré, nijba, en kôl kwôli Ja hen iyôn bi kené uwôŋij gelê. <sup>35</sup> Ja na yi môŋ tare toŋ tô deŋere to berare kirij, aŋ na ken li yi derê sem wô

kirij ka perañgi bay ka hen. <sup>36</sup> Nijba, nôbi ba, ôbi derê kwôlen ya, aŋ kwôlen bi wo ôbi dô hen na, damaŋ gôlij kwo Ja aŋ, wôsa aŋga en li hen na, na Iban a ben a ené li hen, aŋ na bay a derê kwôlen men, gel wo Iban a ré joon hen a men. <sup>37</sup> Men, Iban bi wo joon hen na, ôbi naŋ yiri dô kwôlen, nijba, ken toy tôri ré men, ken gili ré a men. <sup>38</sup> Kwôlê wori yi bôŋge a ré, wôsa ken bi bôŋge sa kwo ôbi jori hen né. <sup>39</sup> Men, ken deŋse men, kôbe tô magtubu to Emen a men, wôsa ken erem mega ré na sa kebre aŋa kené môriŋ naŋ kunuŋge hen. Aŋ na magtubu hende to hen, a na hende derê kwôlen. <sup>40</sup> Bi wo hen, kôba, ken kaŋ era yen a bi kené mô naŋ kunuŋge.»

<sup>41</sup> «Hini emê wupê na, hena na ligi gawrê a ré. <sup>42</sup> Nijba, en henêŋge men, en hôn wo geyé Emen na, ré naŋ bôŋge a a men. <sup>43</sup> En era naŋ hini Iban menba, ken kapen, nijba, kwo era sa kibri wori menba, na ôbi a kené geyri dî men. <sup>44</sup> Kenbay ka ken gey ayij kibi yerŋge dîba, ken woge ayê kibi wo hena ligi Emen a mera ré hen, menba, ka lê iyeŋ a kené bê bôŋge san a ba? <sup>45</sup> Ma ka ermé yaŋ ba, ené ulêŋge kwôlê sarŋge a tumô Iban a. Nijba, ôbi ulêŋge kwôlê sarŋge a ba, na \*Moyis wo ken dî bôŋge sari a hen dî. <sup>46</sup> Wôsa hena, na kené bi bôŋge sa Moyis a

ba, ré kené bê bônḡe san a men, wôsa ôbi na li magtubu to kôl kwôlen. <sup>47</sup> Nijba, hena kené bi bônḡe sa magtubu to Moyis a ré ba, ka lê iyeḡ a kené bê bônḡe sa kwôlê wupê a ba?»

## 6

*Jésu bij bijné ka kwôni emê*

(Mt 14: 13-21, Mk 6: 30-44, Lk 9: 10-17)

<sup>1</sup> Cêgi kwôlo Jésu kôl hen menba, ôbi ô si cêgi cér wo Galilé wo bay uwôgere Tibériyad hen. <sup>2</sup> Bijné kwône kôbe tôri wôsa bay gel gijné wo ôbi li sa bijné kaḡ bay ômpare a hen. <sup>3</sup> Menba, Jésu naḡ bay tôri đayji ô merê sa keram a. <sup>4</sup> Wulê bi wo hen na, sa lê geserê \*Pak wo Jubnê hen kôba, baa đa men.

<sup>5</sup> Menba, kirija Jésu ay tiri ta menba, gel kwônê bijné ka era ligiri a hen, menba, ôbi engerij Pilip iyônḡ ba: «Naa erê kelê mapa na yônḡ a nana bijn bijné bay ka hen ré ôm ba?» <sup>6</sup> Ôbi kôl hen iyônḡ, bi đirê hônij kwôlo bô Pilip a. Wôsa Jésu hôn anḡa đa lê nij. <sup>7</sup> Menba, Pilip uwôli sara iyônḡ ba: «Bi i i ba ré uwônḡ dê dê ôm na, hena nana kel mapa na tu \*déniyé arew wôl kôba, a yêji ba ya.»

<sup>8</sup> Menba, ôbi tô Jésu wo pônḡi wo bay uwôgeri André woḡ yêni Simô Piyêr hen kôli iyônḡ ba: <sup>9</sup> «Kema wo pônḡi ôrij naḡ mapa bay wo

bay li naḡ ôrj\* men kuyê wôl nà ya a men, nijba, kwônê bijné ka hen ba, mapa wo bay naḡ kuyê ka wôl hen, a liji mi ba?»

<sup>10</sup> Menba, Jésu kôl iyônḡ ba: «Bijnéji bi bay mô tôḡ.» Kalmê yi ḡaḡ kirij bay ka hen.

Bay mô tôḡ aḡ bay kêm na imḡê dubu bay. <sup>11</sup> Menba, Jésu pô mapa bi wo hen, aḡ kirija lij Emen dosé menba, cêḡ bijné bay ka hen men, ôbi pô kuyê lij mega ôbi wo hen iyônḡ aḡ cêji a sara mega wo bônḡi gey. <sup>12</sup> Kirija bijné bay ka hen uyirêji nij, menba, Jésu kôlij bay tôri iyônḡ ba: «Perêḡe tô mapa wo baa hen điba, ken đī mēne aḡ né.»

<sup>13</sup> Menba, bay tôri dayrê tô mapa wo bay hen ḡwanê môj kibi wôl.

<sup>14</sup> Kirija bijné gel gijné wo Jésu li hen iyônḡ menba, bay kôl iyônḡ ba: «Gawra wo hen na, \*ôbi kibi Emen wo Emen kôl ré sa sa terare a nà, bi na tiri.»

<sup>15</sup> Jésu hôn wo bay ré sa dôri ereḡ wô biri kenare hen iyônḡ menba, ôbi dô yiri pini hô sa keram a.

*Jésu ô sa kam a*

(Mt 14: 22-33, Mk 6: 45-52)

<sup>16</sup> Kirija kirij yi burgem menba, bay tôri ôrji kibi cér a. <sup>17</sup> Bay đay bô bato a cirê erê tera Kapêrnayôm a. Kirij yoy nij menba, Jésu sa uwonḡi ré tô tô. <sup>18</sup> Menba, kal wo dami ge aḡ mēw tôrij

\* 6:9 6: 9 Ôrj ná, na kaw ka yi mega gêmê iyônḡ.

damañ. <sup>19</sup> Kirija bay tô Jêsu jubu bato nê m kilomêter jii ley menba, bay gel Jêsu era sa kam a añ sa ða kwarji a menba, harê liji damañ. <sup>20</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Harênge ré, na nôbi.»

<sup>21</sup> Bay gey ciré ayêri bô bato a nija, bay bij kirij ka bay ca erê ya hen, jigê mera.

*Jêsu na kwô woñ merê tu geñ*

<sup>22</sup> Wulê pôn cêgê menba, kirija kwônê bijé ka baa cêgi cér a hen, gel wo bato ré baa pôn añ bay tô Jêsu ré ay ôrij na piniji añ Jêsu ré ðay nañ ci ré. <sup>23</sup> Bay gel kwônê bato to ðangi wo hena si Tibériyad sa ðubu ða nañ kirij ka Jêsu henañ pôrij mapa añ lij Emen dosé pa dema ré biji ô m tô hen. <sup>24</sup> Kirija bay gel wo Jêsu nañ bay tôri nañji menba, bay ðayji bô kwônê bato bi wo hen a añ ôrji Kapêrnayôm ciré ô wogé Jêsu.

<sup>25</sup> Kirija bay uwonni cêgi cér a menba, bay kôli iyôn ba: «\*Rabi, ju sa nà ná kirij ka yôn ba?»

<sup>26</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Na kelênge na tu kwôlê, ken wogen na wô ginê wo ken gel en li hen né nija, na wô mapa wo na ken ô m uyirê hen ði.

<sup>27</sup> Lênge jé na wô añañ emê ka kiya a uyê hen né nija, ken li jé wô ka a yé yôd añ a lê añ ka merê nañ kununje a men hen

ði. Añañ emê bay ka hen na, na nôbi \*Kema Gawra a bênge. Wôsa na Ibarna Emen a ben tôô hende to hen bi ené lij hen iyôn.»

<sup>28</sup> Menba, bijé bay ka hen engerij Jêsu iyôn ba: «Na ba, nija lê iyeñ a niné lê añañ Emen gey niné li hen ba?»

<sup>29</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Jé wo Emen gey bi wo hen na, na wo kené bi bônje sa kwo ôbi jori a hen.»

<sup>30</sup> Menba, bay kôli iyôn ba: «Añañ ginê kañ gelé ka yôn a jeré lê bény bi niné gel añ bi niné bij bôrni sam a ba? <sup>31</sup> Mômêrni na ô m añañ emê ka bay uwôgeri \*man ka na hena derômarañ a derô gwôlê hen, mega wo na lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Ôbi na biji emê wo hena derômarañ a bay na ô m.» »

<sup>32</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kelênge hen: \*Moyis a na bênge emê bi wo na hena derômarañ a hen né, nija, nà ná Iban a na bênge emê woñ tiri bi wo hena derômarañ a hen ði.»

<sup>33</sup> Wôsa emê wo Emen na, na kwo hena derômarañ a añ ôbi a lê a bijé ré mô tu geñ hen.

<sup>34</sup> Menba, bijé bay ka hen uwôli sara iyôn ba: «Kelma, bény emê bi wo hen kwôy kwôy.»

<sup>35</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Na nôbi, a na emê



wop merê tu geɲ bi wo hen, aɲ kwôni wo era yen a ba, kurông a liri ré nij men, kwo bi bôri san a ba, kam a diri ré nij a men. <sup>36</sup> Nijba, ré ené kelênge ken gelen naɲ turnge hen nij, kôba, ken kap bê bôrɲge san a a men. <sup>37</sup> Bijé kêm ka Iban ben hen na, a era legen a men, kwôni wo era legen a ba, na dagêri nô ré a men. <sup>38</sup> Wôsa en hena derômaran a era sa terare a, na wô lê bô geyé wupê ré, nijba, bô geyé wo kwo joon hen dî. <sup>39</sup> Bô geyé wo kwo joon bi wo hen na, na bi ené gem ka ôbi ben hen dô, dîba, ené dî pôn iyôn kôba, ré kay ré men, bi ené biji ré ji si kampê Wulê wop jerê kwôlê a a men. <sup>40</sup> Bô geyé wo Iban na, na wo i i wo ré gel Kemari aɲ bi bôri sari a na, ré mô naɲ kwini men, bi ené sa biri ré ji si kampê Wulê wop jerê kwôlê a a men.»

<sup>41</sup> Sa kwôlo Jêsu na kôl hen Jubnê kôl perêrji a kôl iyôn ba: «Ena emê wo hena derômaran a hen.» <sup>42</sup> Menba, bay kôl iyôn ba: «Ôbi a na Jêsu wop kema Josêp na ré ba? Men, nana hôn ibari naɲ yori a men ré ba? Menba, ôbi uwôn na yôn a ré kôl iyôn ba: «Ena emê wop merê tu geɲ wo hena derômaran a hen ba?» »

<sup>43</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Namɲnge perêrɲge a ré. <sup>44</sup> Hena Iban wo joon hen, ré wuro kwôni

ben ré na, ôbi nêw wo a era upen sa kibri ré, aɲ nôbi, na sa biri jê sé kampê Wulê wop jerê kwôlê a. <sup>45</sup> Bay kibi Emen na li bô magtubu a kôl iyôn ba: «Bijé kêm na, Emen a sa geléji kwôlê.» Aɲ kwo sa toy kwôlo Iban aɲ bi bôri sara hen na, a era upen. <sup>46</sup> Kwôni wo sa terare a na wo gel Emen naɲ tiri ba, naɲ tô, nijba, na kwo hena ligi Emen a hen a gelé Ibarna Emen dî. <sup>47</sup> Na kelênge na tu kwôlê: kwôni wo bi bôri san a na, a merê naɲ kwini. <sup>48</sup> Nôbi a na emê wop merê tu geɲ. <sup>49</sup> Mòpêrɲge na ôm man derô gwôlê kôba, bay na ma. <sup>50</sup> Nijba, emê wo hena derômaran a hen bi a na, aɲ i i wo ôm ba, a ma ré. <sup>51</sup> Ena emê wop merê tu geɲ wo hena derômaran a, aɲ hena kwôni ré ôm emê bi wo hen na, ôbi a merê naɲ kwini. Emê wo na bé hen na, na kurônggi yen wo na bé wô merê tu geɲ wo bijé sa terare a na.»

<sup>52</sup> Kwôlo Jêsu kôl hen na, bay sa Jubnê kôl perêrji a kôl iyôn ba: «Ôbi a lê iyen a ré béna kurônggi yiri nana emê ba?»

<sup>53</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Na kelênge na tu kwôlê: hena kené ôm kurônggi yen nôbi Kema Gawra ré men, ken yi kwôbreren ré a men na, ka merê tu geɲ wop tiri hen né. <sup>54</sup> Kwôni wo ôm kurônggi yen men, yi kwôbreren a men na, ôbi a merê naɲ

kwini, aṅ na sa biri jê sé kamṅê Wulê woṅ jerê kwôlê a. <sup>55</sup> Wôsa kurôṅgi yen a na emê woṅ tiri woṅ emê men, kwôbreren na aṅgaṅ yê kaṅ tiri kaṅ yê a men. <sup>56</sup> Kwôni wo ôṃ kurôṅgi yen men, yi kwôbreren a men na, ôbi biṅ naṅ en men, nôbi kôba, na biṅ naṅ dī men. <sup>57</sup> Mega Iban woṅ ôbi jonare mô geṅ hen iyôṅ na, nôbi kôba, na sa kibri aṅa ené môriṅ geṅ men hen. Ôbi a, kwôni wo ré ôṃ kurôṅgi yen ba, a merê tu geṅ wô keben men hen. <sup>58</sup> Na emê wo hena derômaranṅ a bi a nà, ôbi na mega kwo môpêṅge na ôṃ kôba, na maṅ hen né. Niṅba, kwôni wo ôṃ emê bi wo hen na, ôbi a merê naṅ kwini.»

<sup>59</sup> Jêsu gelip biṅé kwôlê bi wo hen na \*iyéy dapare a Kapêrnayôm a.

*Bay tô Jêsu ka pôni dīri aṅ*

<sup>60</sup> Bay tôri toy kwôlê bi wo hen menba, ka pôni kwône kôl iyôṅ ba: «Kwôlo ôṃ hen na, iyêre gaṅ hen ba, i a geyé ba?»

<sup>61</sup> Jêsu hôn wo bay tôri ré kôl kwôlê sa kwôlê bi wo hen a menba, ôbi kôlji iyôṅ ba: «Kwôlê bi wo hen mène bôṅge ba? <sup>62</sup> A hen ba, hena kené sa gelen nôbi Kema Gawra hena hô kirip ka en na henap ya hen ba, ka sa kelê iyeṅ niṅ ba? <sup>63</sup> Na Tunu toṅ hendi bô bôre a na hendi bé merê tu geṅ dība, kurôṅgi yi nêṃ ani ré. Kwôlo ené kôl hen na,

na kwôlê woṅ Tunu men, hende a bé merê tu geṅ a men. <sup>64</sup> Niṅba, biṅé ka pôni perêṅge a hen na, bi bôṅji san a ré.» Jêsu na kôl hen iyôṅ wôsa ôbi na hôn ka ré bê bôṅji sari a ré hen men, kwo ré sa ayê sari hen a men niṅ.

<sup>65</sup> Menba, Jêsu hô kôlji iyôṅ ba: «Na ôbi á, na ené kelêṅge iyôṅ ba: Hena Emen né biṅ kwôni geré ré ba, ôbi naṅ yiri a era bê bôri san a ré.»

<sup>66</sup> Kirip bay ka hen na, bay tôri ka pôni dô yirji yiri a aṅ.

<sup>67</sup> Menba, Jêsu kôlip bay tôri ka môj kibi wôo hen iyôṅ ba: «A kenbay, kôba ka deré yernge yen a aṅ men ba?»

<sup>68</sup> Menba, Simô Piyêr uwôli sara iyôṅ ba: «Kelma, niṅa erê upé na i men ba? Wôsa na jôbi pôn nêṅ a naṅ kwôlo a biṅ biṅé merê wo naṅ kwini. <sup>69</sup> Nini bi bôrni sam a men, nini hôn wo jeré na Kwo yi naṅ jeṅgêri wo Emen jori hen men.»

<sup>70</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôṅ ba: «Na nôbi a terêṅge kenbay ka môj kibi wôo hen ré ba? Niṅba, kwo pôni perêṅge a hen na Sidan.»

<sup>71</sup> Ôbi kôl hen iyôṅ na wô Judas Iskariyôt kema Simô, wôsa ôbi a na kwo perê bay tô Jêsu ka môj kibi wôo hen wo a sa ayê sari.

## 7

*Yênê Jêsu kaṅ bê bôṅji sari a*

1 Kirija Jésu iyêlij bay tôri kwôlê kô nij hen iyôn menba, ôbi ô gôr emê wo Galilé wôsa ôbi gey erê emê wo Judé a ré, wôsa bay sa Jubnê woge wo ciré deréri. 2 Wulê bi wo hen na, sa lê geserê wo Jubnê wo bay uwôgeri kwon iyéy gergé hen baa da. 3 Menba, yênêri kôli iyôn ba: «Hena ta, ju ô Judé aji bi bay tôm ô gelé are kêm ka ju li hen men. 4 Hena kwôni ré gey bi bijné ré hône ba, a lê ani najalê ré, mega wo ju li anga gelij hen iyôn na, liji aji bi tu bijné gel.»

5 Yênêri kaj dên dên bay kôba, kaj bê bôrji sari a men. 6 Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Wulê wupê nôbi nêr ré tô, nijba, kenbay ba, wulê kêm na kwo dôri. 7 Kenbay ba, bijné a derênge ré, nijba, nôbi ba, bay a dôren, wôsa en dô kwôli jé lêreji wo habij hen ta. 8 Kenbay ken ô lê geserê bi wo hen hanje, nijba, nôbi ba, na erê ré, wôsa wulê wupê nêr ré tô.»

9 Kirija Jésu kôlji hen iyôn menba, ôbi ba, tôn Galilé.

*Jésu ô kini lê geserê wo bay uwôgeri kwon iyéy gergé hen*

10 Kirija yênêri ôrji lê geserê bi wo hen nij, menba, Jésu ô men, nijba, ôbi ô najalê dîba, kwôni hôn né. 11 Bay sa Jubnê wogeri kini lê geserê bi wo hen a, aji engereji iyôn ba: «Ôbi yôn ba?»

12 Bijné kôl kwôlê daman gengij sari aji ka pôni kôl iyôn ba: «Ôbi na gawra wo dôri» men, ka pôni kôl iyôn ba: «Ôbi na gawra wo habij wôsa ôbi bi bijné kay daman.» 13 Nijba, kwôni wo ré kôl kwôli Jésu kaj ta ba, naj wôsa bay harij bay sa Jubnê.

14 Kirija bay li geserê kwôy sa bôb derôre a nij menba, Jésu ô derô haba wo \*iyéy Emen a ô gelij bijné are. 15 Derê kwôlê wori bi wo dê kirij menba, bay sa Jubnê kôl iyôn ba: «Ôbi dôyrê magtubu to Emen né menba, li iyej a ôbi ré hôn tô to Emen hen iyôn ba?»

16 Menba, Jésu uwôlji sara iyôn ba: «Anga en gelij bijné hen na, na kajê ré, nijba, na ka kwo joon hen dî. 17 Hena kwôni wo ré gey lê bô geyé wo Emen dema ré henê na ba, gelé angapê bay ka hen, ré na ka Emen laba, ené iyêl na sa keben dî ba tô. 18 Kwôni wo kôl kwôlê sa kibri na, ôbi woge na hini emê wo gengij sari nijba, kwo woge hini emê wo kwo jori hen na, na ôbi a kelê kwôlê won tiri. Kwôni bi wo iyônggi hen na, na ôbi lê angap lamê tu kirij né. 19 \*Moyis na bênge tôô nijba, kwôni na bi kwôlê sa tôô hende to hen a ré, menba, wô mi a kené gey kené deren ba?»

20 Menba, kwônê bijné uwôli sara iyôn ba: «Ba, ju yé? I a geyé dîré derem ba?»

21 Menba, Jésu uwôlji sara iyôn̄ ba: «En li gijnê na pôn tô nap̄ \*sa merê ta menba, tunun̄ge ge kay mera ba? 22 Moyis na bén̄ge tôô top̄ walê keñ. Ôbi a, hena ré na nap̄ sa merê ta, a wulê wop̄ walij̄ gawra keñ ré nê̄m ba, ken wali keñ hen. (Tiri wori ba, tôô hende to hen, hena na yi Moyis a ré, nij̄ba, hena na yi môpên̄r̄nge a di.) 23 Hena kené walij̄ kema wo dé keñ nap̄ sa merê ta bi tôô to Moyis ré dagij̄ ré ba, wô mi a kené dī bôn̄r̄nge tarên̄ge san a, kirija en berare yi gawra yôd sa merê ta a ba? 24 Jerên̄ge kwôlê nap̄ kini dība, ken jô kwôlê wop̄ bôd a tôñ hen né.»

*Jésu na Krist, kwo Emen dôri hen bi ba?*

25 Bijné ka pôni ka Jérusalêm kôl iyôn̄ ba: «Na gawra wo bay wogeri ciré deréri bi a na ré ba? 26 Ôbi iyêl dībij̄ tu wolê hen iyôn̄ menba, bay kôl kwôlê wôni ré, wô mi ba? Na ba, kilmérna hôn wo ôbi ré na \*Krist, kwo Emen dôri hen nij̄ ba? 27 Wôsa gawra wo hen na, nana hôn kirij̄ ka ôbi henap̄ ya hen, nij̄ba, kirija Krist, kwo Emen dôri hen a sa na, kwôni a henê kirij̄ ka ôbi henap̄ ya hen né.»

28 Menba, Jésu gelij̄ bijné kwôlê derô haba wo iyéy Emen a ap̄ iyêl kañ ta kôl iyôn̄ ba: «Ken hôn kirij̄ ka en henap̄ ya hen dô men, ken hôn̄en a men, en era na sa keben né, nij̄ba, kwo joon

hen na, na gawra wop̄ ôbi bôô pôn̄ nij̄ba, ken hôn̄i ré. 29 Nij̄ba, nôbi ba, en hôn̄i wôsa en hena na ligiri a, ap̄ na ôbi a joon hen.»

30 Bay woge ciré beréri nij̄ba, bay nê̄m beréri ré, wôsa wulê wop̄ beréri nê̄m ré tô. 31 Bijné kwône bi bôn̄r̄ji sari a ap̄ bay kôl iyôn̄ ba: «Kirija Krist, kwo Emen dôri hen a sa sa ba, ôbi a lê gijnê dē kwo gawra hen ba?»

32 Kirija \*Parisijnên̄ toy kwôlo bijné kôl gengij̄ sa Jésu hen, menba, damné kañ bay bê kwôbe nap̄ Parisijnên̄ jé bay gemé iyéy merê ré ô berori eraj̄.

33 Jésu kôl iyôn̄ ba: «Na merê nap̄ ken sem a, dema ené herê ligi kwo joon a hen tô. 34 Ap̄ ka sa wogen nij̄ba, ka up̄en né, wôsa ka nê̄mê bijn̄ kirij̄ ka na môrij̄ ya hen né.»

35 Sa kwôlo ôbi kôl hen menba, Jubnê kôl kôl iyôn̄ ba: «Kirij̄ ka yôn̄ a ôbi ré erê ya a nana uwop̄ni ré ba? Ôbi a erê up̄é na Jubnê ka userij̄ sa iyé Grêknê hen ap̄ a erê gelij̄ Grêknê are dē.

36 Bô kwôlo ôbi kôl iyôn̄ ba: «Ka sa wogen nij̄ba, ka up̄en né, wôsa ka nê̄mê bijn̄ kirij̄ ka na môrij̄ ya hen né hen ba, na iyen̄ ba?» »

*Hanê kam ka bijn̄ bijné gelê*

37 Gerpé wulê lê geserê wo na wulê wo dami hen na, Jésu hena dēbu ta ap̄ iyêl kañ a ta kôl iyôn̄ ba: «Hena kwôni wo kam ré diri ba, bi era up̄en ap̄ sa yi kam ka

na biri hen. <sup>38</sup> Kwôni wo bi bôri san a ba, hanê kam kaŋ gelê a geré bôri a, mega wo magtubu to Emen kôlij hen iyôn.»

<sup>39</sup> Jêsu kôl hen iyôn gengij na sa Tunu to ka bi bôrji sari a hen ré sa upé, wôsa Tunu hende to hen na bij ré tô, wôsa Jêsu uwôn dampare tori ré tô.

*Karijare yi perê bijé wô sa Jêsu*

<sup>40</sup> Bijé toy kwôlo ôbi kôl hen menba, bay kôl iyôn ba: «Gawra wo hen, na \*ôbi kibi Emen wo nana mô gemni bi tiri.»

<sup>41</sup> Men, ka pôni kôl iyôn ba: «Na Krist, kwo Emen dôri hen» men, ka pôni kôl iyôn ba: «Krist, kwo Emen dôri hen bi a hena na Galilé men ba? Eñ eñ. <sup>42</sup> Magtubu to Emen kôl ôbi réé hena na tô môj wo kelma Dabid a men, sa iyé kelma Dabid to bay uwôgere Bêteléhêm hen a men ré ba?»

<sup>43</sup> Menba, bijé karij sa kibi Jêsu. <sup>44</sup> Ka pôni perê gey ciré beréri nijba, kwôni biri ré tô.

*Bô denjéle wo damné ka Jubné*

<sup>45</sup> Kirija bay gemé iyéy Emen hen bulo hera menba, damné kaŋ bay bê kwôbe naŋ Parisijênê engeriji iyôn ba: «Wô mi a kené burori ré ba?»

<sup>46</sup> Menba, bay uwôlji sara iyôn ba: «Nini gel gawra wo iyêl môj kwo hen sa pôn né.» <sup>47</sup> Parisijênê kôlji iyôn ba: «Kenbay kôba, ken do

bay lamange men ba? <sup>48</sup> Ken gelo dami wona wôni ley, \*Parisijê ley ba bôrji sari a men ba? <sup>49</sup> Kwônê bijé bay ka hen na, bay hôn tôô to Moyis dô ré, aŋ tômê fu sarji.»

<sup>50</sup> Parisijê wo pôni wo bay uwôgeri Nikwodêm wo na era sa uwôn Jêsu yoyre hen kôlij megêri iyôn ba: <sup>51</sup> «Tôô tona jôô wo nana fu gawra naŋ kwôlê pa dema ôbi ré dô kwôli anga ôbi li hen tô.»

<sup>52</sup> Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Jôbi ju na kwo Galilé men ba? Kôbe bô magtubu to Emen a aŋ já gelé wo ôbi kibi Emen wôni ré hena Galilé ré kwôy.» [<sup>53</sup> Menba, i i kôba hô ij ij.

## 8

*Iyore to bay bure sa wônijare toj têrij a*

<sup>1</sup> Kirija i i kôba, ô ij nij menba, Jêsu ô sa Keram wo Olibiyé. <sup>2</sup> Tô kirij cud menba, ôbi bul hô derô haba wo \*iyéy Emen a menba, bijé kêm uso da ligiri a. Ôbi mô tôj aŋ dôrji kwôlê. <sup>3</sup> Menba, \*bay derê tô tôô to Emen naŋ \*Parisijênê eraŋ naŋ iyore to bay jerare sa wônijare toj têrij hen. Aŋ bay dere debe tumô bijé kêm.

<sup>4</sup> Menba, bay kôlij Jêsu iyôn ba: «\*Rabi, iyore to ná, nini jerare sa wônijare toj têrij a. <sup>5</sup> Tôô to \*Moyis na kelêni mega wo yébé bay ka iyôŋgi hen na, bi

niné gôbiji deréj na jereu. Nijba, kwom jôbi ba, ju kôl iyen ba?»

<sup>6</sup> Bay engereri hen iyôn bi ciré sélipni bi ciré dîj kwôlê sari a. Nijba, Jésus he sari tôj an dî ani terare na kema kôbri. <sup>7</sup> Mega wo bay engereri têtê kwône hen iyôn menba, Jésus dô sari ta, an kôlji iyôn ba: «Bi kwôni wo perêrge a hen wo li têrij ré ba, ay jereu uwôlip iyore hende to hen tumô na gelé.»

<sup>8</sup> Menba, ôbi hô he sari tôj an dî ani terare a. <sup>9</sup> Kirija bay toy hen iyôn menba, bôrji dôyrêji an bay nal pôn pôn ô, ayij tôri sa surjê a kwôy sa sa ka kamrê. Menba, Jésus na iyore hende to ré dëbu derôrji a hen a bajji mera. <sup>10</sup> Kirija Jésus dô sari ta an gel na iyore hende to hen a dëbé baa hen mera menba, ôbi kôle iyôn ba: «Bay ô yôn ba? Kwôni jô kwôlê wôni saré ré ba?» <sup>11</sup> Menba, hende uwôli sara iyôn ba: «Kelma, kwôni jô kwôlê wôni san a ré.» Menba, Jésus kôle iyôn ba: «Nôbi kôba, en biré na kwôlê ré men, ô haré nij, nijba, mu hô li têrij ré nij.»]

*Jésu na kirij ka perangi ka sa terare a na*

<sup>12</sup> Jésus hô kôlji iyôn ba: «Ena kirij ka perangi ka sa terare a na. Kwôni wo era tôn a ba, a erê kirij ka hendi a ré nij, nijba, ôbi a upé

kirij ka perangi ka a biri ôbi a merê tu gej hen.»

<sup>13</sup> Sa kwôlo ôbi kôl hen menba, Parisijêjê kôli iyôn ba: «Ju dô kwôlem na kem hen na, kwôlê wom bi wo hen na tiri ré.»

<sup>14</sup> Menba, Jésus uwôlji sara iyôn ba: «Hena ené dô kwôlê wupê na keben kôba, na tu kwôlê wôsa en hôn kirij ka en hen na ya men, ka na ôrij ya hen a men, nijba, kenbay ken hôn kirij ka en hen na ya hen né men, ka na ôrij ya hen né a men. <sup>15</sup> Kenbay ba, jerê kwôlê wonge na mega gawrê jôrij hen iyôn nijba, nôbi en jô kwôlê sa kwôni a ré. <sup>16</sup> A hena ené jô kwôlê sa kwôni a ba, jerê kwôlê wupê bi wo hen na, bij na tu kwôlê wôsa ena penen ré, nijba, Iban wo joon hen na na en. <sup>17</sup> Men lij bô magtubu tôo tonje a kôl iyôn ba: «Hena bijé wôo ré dô kwôli kwôni na, na tu kwôlê a bay ré kôl hen.» <sup>18</sup> En dô kwôlen na keben men, Iban wo joon hen kôba, dô kwôlen a men.»

<sup>19</sup> Menba, bay kôli iyôn ba: «A Iban bi yôn ba?» Menba, Jésus uwôlji sara iyôn ba: «Ken hônen ré men, ken hôn Iban ré a men. Hena kenê hônen ba, ka henê Iban men.»

<sup>20</sup> Jésus kôlji kwôlê bi wo hen, na kirija ôbi gelij bijé are bô iyéy Emen a kwa kirij ka kini bê gursu yij ya hen nijba, kwôni pôn iyôn

kôba, ñiri ré wôsa wulê wori nê m ré tô.

*Ka nê m ê erê kirij ka na erê ya hen né*

<sup>21</sup> Jêsu hô kôlji iyôn ba: «Na erê aŋ ka wogen aŋ ka maŋ tô têrij tonŋe a. Ka nê m ê erê kirij ka na erê ya hen né.»

<sup>22</sup> Sa kwôlê bi wo hen a na, damnê ka Jubnê kôl iyôn ba: «Ôbi a deré yiri naŋ kôbri a ré kôl iyôn ba: ka nê m ê erê kirij ka na erê ya ré hen ba?»

<sup>23</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Kena ka tôŋ nà, nijba, nôbi ena kwo ta. Ken ô tô aŋga sa terare a nà, nijba, nôbi ba, en ô tô aŋga sa terare nà ré. <sup>24</sup> Na ôbi á, ré ené kelêŋge kené ma tô têrij tonŋe a hen, wôsa hena kené bi bôrŋge sa kwo en kôl ené na ôbi hen ré ba, ka ma tô têrij tonŋe a.»

<sup>25</sup> Bay engereri iyôn ba: «Ju na i ba?» Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Ôbi a ré ené kelêŋge tumô nij.

<sup>26</sup> Kwôlo ré ené kelê men, jerê men gengij sarŋge na, yi damaŋ nijba, kwo joon hen na, kôl na tu kwôlê aŋ na kwôlo en toya kibri a a ené kôlij ñiné ka sa terare a nà hen.»

<sup>27</sup> Nijba, bay hôn wo ré gengij na sa Ibari a ôbi ré kôlji hen né. <sup>28</sup> Jêsu hô kôlji iyôn ba: «Wulê wo ka sa dén nôbi \*Kema Gawra ta sa gurô tagelê hen dema kené henê kwo en kôl ené na ôbi hen, ené li ani kani sa keben ré nijba, ré na aŋga Iban

na ré gelen hen a ené kôl kwôlij hen dî. <sup>29</sup> Ôbi wo na joon hen, na naŋ en dîba, ôbi dén aŋ né, wôsa en li na aŋga bôri ôbi gey hen.»

<sup>30</sup> Jêsu iyêl hen iyôn menba, ñiné kwône bi bôrji sari a.

*Kwônŋê Abraham kaŋ tiri*

<sup>31</sup> Menba, ôbi kôlij Jubnê ka bi bôrji sari a hen iyôn ba: «Hena kené gem kwôlê wupê bôrŋge a na, kena bay tô n tiri. <sup>32</sup> Men, ka henê tu kwôlê men, tu kwôlê bi wo hen a derêŋge bô lemnare a a men.»

<sup>33</sup> Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Nibay nina kwônŋê \*Abraham men, kwôni na lêni lemnare ré a men, menba, wô mi a jeré kôl iyôn ba: «Ka merê sarŋge senŋe ba?» »

<sup>34</sup> Menba, Jêsu hô uwôlji sara iyôn ba: «Na kelêŋge na tu kwôlê, hena kwôni ré ay yiri bij têrij na, ôbi na lema wore. <sup>35</sup> Lema a merê bô ira kwôy ré, nijba, kema iyére a merê ya kwôy dî. <sup>36</sup> Hena nôbi Kema Gawra ené derêŋge bô lemnare to têrij a ba, ka merê sarŋge senŋe tiri a men. <sup>37</sup> En hôn wo kené na kwônŋê Abraham a men, nijba, ken gey bi kené deren wôsa ken gey kwôlê wupê ré. <sup>38</sup> Nôbi en kôl na kwôli aŋga en gel yi Iban a, nijba, kenbay ken li na aŋga na toy kwôlij kibi ibarenŋe a.»

<sup>39</sup> Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Nibay ibarni na Abraham.» Nijba, Jêsu

uwôlji sara iyôn ba: «Hena henaŋ kené na kam Abraham ba, henaŋ kené lê anŋa Abraham na li hen dī. <sup>40</sup> Haw hen ken gey kené deren nôbi woŋ ôbi kelêŋge tu kwôlê wo en toy kibi Emen a hen, nijba, Abraham wo na ibareŋge bi hen na, na li hen iyôn né. <sup>41</sup> Kenbay ken li na anŋa ibareŋge na li.» Menba, bay kôli iyôn ba: «Nibay nijba lamnaŋê ré, wôsa Emen pôn nêŋ hari a na Ibarni.»

<sup>42</sup> Menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Hena Emen henaŋ a ré na Ibareŋge na, henaŋ kené geyen, wôsa en hena na ligi Emen a a ené sa hen men, en era na sa keben ré, nijba, na ôbi a joon hen a men. <sup>43</sup> Menba, wô mi a kené hôn bô kwôlê wupê ré ba? Wôsa ken nêŋ toyé kwôlê wupê ré. <sup>44</sup> Ibareŋge na Sidan aŋ ken gey lê na anŋa bô ibareŋge gey hen. Ôbi na na ôbi deré temare ca tumô yeŋ men, na ôbi benare a men dība kwôlê woŋ tiri nap yiri a. Kirija ôbi gey lê benare na, ôbi kôl kwôlê nap sa yiri, wôsa ôbi na ôbi lê benare men, ôbi na iba benare a men. <sup>45</sup> Nijba, na wô wo en kôl tu kwôlê hen aŋa kené kap bê bôŋge sara hen. <sup>46</sup> I a perêŋge a hen a gelé wo ené li têriŋ ba? A hena ené kôl na tu kwôlê ba, wô mi a kené kap bê bôŋge san a ba? <sup>47</sup> Kwôni wo na kwo Emen na, toy kwôlo Emen kôl hen, nijba, kenbay ken toy ré, wôsa kena ka Emen

né.»

<sup>48</sup> Menba, Jubnê uwôli sara iyôn ba: «Kwôlo na nini kôl jeré na gawra wo Samari men, tunu to habij ré yi bôm a a men hen na, na na benare ré.» <sup>49</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Tunu to habij yi bôn a ré, nijba, en ay na kibi Iban menba, ken ay keben né. <sup>50</sup> En woge na hini emê wupê ré, nijba, ôbi a wogé hini emê wo gengij san men, ôbi jeré kwôlê a men na, hen ya. <sup>51</sup> Na tu kwôlê a ené kelêŋge hen: kwôni wo gem kwôlê wupê bôri a na, temare a deréri ré nij.»

<sup>52</sup> Menba, Jubnê kôli iyôn ba: «Haw hen nini hôn wo tunu to habij ré yi bôm a nij. Wôsa \*Abraham ma men, bay kibi Emen kôba maji a men, menba, jôbi ju kôl iyôn ba: «Hena kwôni ré gem kwôlê wupê ba, temare a deréri ré nij.» <sup>53</sup> Jôbi ju na kwo dami dê Abraham wo na ma hen ba? Bay kibi Emen kôba, maji menba, jôbi ju li yem môŋ i iyôn ba?»

<sup>54</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Hena ené ay kibi yen ba, ayê kibi yi wupê bi wo hen na ani ré. Na Iban wo ken kôl ré na Emen woŋge hen a ayê keben. <sup>55</sup> Ken hônî ré, nijba, nôbi ba, en hônî. Hena ené kôl ené hônî ré na, réé ené yé ôbi benare môŋ kenbay iyôn men, nijba, en hônî men, en gem kwôlê wori a men. <sup>56</sup> Ibareŋge Abraham na sê peré wo dīré gelé wulê wupê



bi wo hen. Ôbi na gel aṅ na li yi derê.»

<sup>57</sup> Menba, Jubnê kôli iyônṅ ba: «Elêrem nê m tôte bay ré tô menba, na ju gel Abraham niṅ ba?»

<sup>58</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyônṅ ba: «Na tu kwôlê a ené kelêṅge hen: pa dema Abraham na ré yêṅ tô na, na en ya niṅ.»

<sup>59</sup> Kirijna bay toy hen iyônṅ menba, bay pô jere w ciré gôbijni menba, Jêsu uwôbe aṅ séṅ derô haba wo \*iyéy Emen a aṅ ô.

## 9

*Jêsu berare gawra wo tiri na toṅ bô yori a*

<sup>1</sup> Wulê wo pôni Jêsu ô tô geré menba, ôbi gel gawra wo pôni wo tiri na toṅ bô yori a. <sup>2</sup> Menba, bay tôri engereri iyônṅ ba: «\*Rabi, gawra wo nà ba, na wô kibi têriṅ tori laba to balêri a lê aṅa tiri ré tiṅ bô yori a hen ba?»

<sup>3</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyônṅ ba: «Na wô sa têriṅ tori ré men, to balêri ré a men, niṅba, tiri tiṅ bi néé wo Emen ré gel yiri nô sari a. <sup>4</sup> Mega wo kirij ka perañgi baa nà tô hen na, bi na lêṅge jé wo kwo joon hen. Wôsa yoyre baa da niṅ aṅ kwôni a nê m ê lê jé ré niṅ. <sup>5</sup> Mega wo en baa sa terare a nà tô hen na, ena kirij ka perañgi ka biṅé ka sa terare a nà.»

<sup>6</sup> Kirijna ôbi kôl kwôlê bi wo hen iyônṅ kô niṅ menba, ôbi tebe kalê tôṅ aṅ bulôniṅ

terare. Ôbi ay terare hende to ôbi bulôṅ hen aṅ li tu ôbi tu tiṅ bi wo hen a. <sup>7</sup> Aṅ Jêsu kôli iyônṅ ba: «Ô ju ô pelé tum bô kam tagare ka bay uwôgeji Silowé hen.» (Silowé bôri na ôbi jé.) Ôbi ô pelé tiri bô kam tagare hende to hen menba, ôbi gel kirij dô aṅ bulo hera.

<sup>8</sup> Bay kwari men, biṅé ka na hôni tumô tumô môṅ ôbi uwôlê are hen na, bay kôl iyônṅ ba: «Kamaṅ, na gawra wo na miirê uwôl are na hen né ba?»

<sup>9</sup> Menba, ka pôni kôl ré na ôbi men, ka pôni kôl ré na kwôni wo geliṅ naṅ dī dī men. Menba, ôbi naṅ kibri kôlji iyônṅ ba: «Na nôbi.»

<sup>10</sup> Menba, bay kôli iyônṅ ba: «Ju li iyeṅ a jeré gel kirij hen iyônṅ ba?»

<sup>11</sup> Menba, ôbi kôlji iyônṅ ba: «Gawra wo bay uwôgeri Jêsu hen a bulôṅê terare aṅ lèn tun a, aṅ kôlen iyônṅ ba: <Ô ju ô pelé tum bô kam tagare to Silowé.> Menba, en ô pelé tun menba, en gel kirij mera.»

<sup>12</sup> Menba, bay hô engereri iyônṅ ba: «Gawra bi wo hen na yônṅ ba?» Menba, ôbi kôlji iyônṅ ba: «En hôn né.»

*Parisijêṅê engerij ôbi tu tiṅ bi wo hen kwôlê*

<sup>13</sup> Menba, bay ôriṅ naṅ gawra bi wo tiri na tiṅ ligi \*Parisijêṅê. <sup>14</sup> Na na naṅ \*sa merê ta a aṅa Jêsu na ré bulôṅ terare li a tu gawra bi wo hen aṅ biri gel kirij hen. <sup>15</sup> Menba, Parisijêṅê kôba

hô engereri men, ôbi ré li na iyeŋ a ré gel kirij hen ba? Menba, ôbi kôlji iyôŋ ba: «Ôbi bulôŋ terare lèn tun a aŋ en ô pelé menba, en gel kirij mera.»

<sup>16</sup> Sa kwôlê bi wo hen a na, Parisijênê ka pôni kôl iyôŋ ba: «Gawra wo hen na, hena na ligi Emen a ré, wôsa ôbi bi kwôlê sa sa merê ta a ré.» Men, ka pôni kôl iyôŋ ba: «Gawra woŋ ôbi têriŋ ba, a lê iyeŋ a ré lêrê giŋê wo hen iyôŋ ba?» Menba, kariŋare yi perêrji a.

<sup>17</sup> Menba, bay hô engere ôbi tu tiŋ na iyôŋ ba: «Kirijna ôbi li aŋ ju gel kirij hen iyôŋ na, jôbi ba, na kwôli mi a jeré kôl gengij sari ba?» Menba, ôbi uwôlji sara iyôŋ ba: «Ôbi na \*ôbi kibi Emen.»

<sup>18</sup> Bay sa Jubnê na wo ôbi na ré na ôbi tu tiŋ aŋa ré gel kirij hen iyôŋ né kwôy wo bay ô eraj naŋ balêri. <sup>19</sup> Menba, bay engereji iyôŋ ba: «Na kemarŋge wo ken kôl tiri ré tiŋ bô yori a bi a nà ba? Menba, li iyeŋ a ôbi ré gel kirij haw hen ba?»

<sup>20</sup> Menba, bay uwôlji sara iyôŋ ba: «Nini hôn wo ré na kemarni men, nini hôn wo tiri na ré tiŋ na bô yori a a men. <sup>21</sup> Nijba, ôbi li iyeŋ a ré gel kirij ba, ba nini hôn né. Men, i a lê a ôbi ré gel kirij hen ba, ba a men ba, nini hôn ré nij. Engeréŋgeri, tiri sur nij hen na, ôbi a kelê kwôlo gengij sari.»

<sup>22</sup> Na ôbi á, balêri ré kôl hen iyôŋ wôsa bay hariŋ bay

sa Jubnê wôsa bay na genge mega wo hena kwôni wo ré hôn Jêsu ré na \*Krist, kwo Emen dôri hen na, bay réé dagêri bô \*iyéy dapare a. <sup>23</sup> Na ôbi á, balêri ré kôl iyôŋ ba: «Tiri sur nij hen na, engeréŋgeri ôbi hen.»

<sup>24</sup> Parisijênê hô uwôgeji gawra bi wo tiri na tiŋ hen aŋ kôli iyôŋ ba: «Kôl kwôlê woŋ tiri tumô Emen a wôsa nini hôn wo gawra bi wo ju kôl ré berarem hen na, na ôbi têriŋ.»

<sup>25</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôŋ ba: «Hena ôbi ré na ôbi têriŋ ba, en hôn né, nijba, aŋa pôn ka en hôn na, tumô ba, tun na tiŋ nijba, haw hen en gel kirij.»

<sup>26</sup> Menba, Parisijênê hô engereri iyôŋ ba: «Ôbi lêm na mi ba? Ôbi li na iyeŋ a ré bôl tum hen ba?» <sup>27</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôŋ ba: «Ré ené kelêŋge nij menba, kené toy ré wô mi ba? Wô mi a kené hô gey toyé a sôŋ ba? Kenbay kôba, ken gey yé bay tôri men ba?»

<sup>28</sup> Bay tiréri aŋ kôl iyôŋ ba: «Jôbi a na ôbi tôri dī terô, nijbay nijna bay tô \*Moyis. <sup>29</sup> Nini hôn mega wo Emen na ré iyêl naŋ Moyis. Nijba, gawra wo nà ná, nini hôn kirij ka ôbi henaj ya hen ré.»

<sup>30</sup> Menba, ôbi uwôlji sara iyôŋ ba: «Kwôlo hen na, en hôn né, ôbi li aŋ en gel kirij hen na, ré kené henê kirij ka gawra bi wo hen henaj ya hen. Menba, ken hôn kirij ka ôbi henaj ya hen

né. <sup>31</sup> Nana hôn wo Emen ré toy uwôlê wo bay têrijn ré hari nijba, hena kwôni ré biri kwôlê men, li anja ôbi gey hen a men na, na kwôni bi wo hen a ôbi ré toy uwôlê wori. <sup>32</sup> Wôsa nini toy tumô mega wo kwôni na ré bôl tu kwôni wo tijn bô yori a iyôn sa pôn né. <sup>33</sup> Hena gawra bi wo hen ré hena na ligi Emen a ré na, ôbi ré nê mê lê ani ré kwôy.»

<sup>34</sup> Menba, Parisijnê nê kôli iyôn ba: «Ju yêj bô têrijn a menba, ju gey geléni are ba?» Menba, bay dageri bô iyéy dapare a.

*Bijné ka hôn ciré na bay tu tijn né*

<sup>35</sup> Kirijna Jésu toy wo bay ré dage gawra bi wo hen menba, ôbi ô upéri an kôli iyôn ba: «Ju bi bôm sa \*Kema Gawra ba?» <sup>36</sup> Menba, gawra bi wo hen uwôli sara iyôn ba: «Kelma, ôbi na i a ené bê bôn sari a ba?»

<sup>37</sup> Jésu kôli iyôn ba: «Ju gili. Kwôni wo iyêl nap ju hen na, na ôbi.» <sup>38</sup> Menba, ôbi kôlijn Jésu iyôn ba: «Kelma, en bi bôn sam a.» An ôbi cubu gubari tumôri a.

<sup>39</sup> Menba, Jésu kôl iyôn ba: «En era sa terare a nà ná wô jerê kwôlê an bi bay tu tijn ré gel kirijn men, ka gel kirijn hen ré hô gase yi bay tu tijn men.»

<sup>40</sup> Parisijnê nê ka pônî ka ðebu nap ði hen toy kwôlê bi wo hen, an kôli iyôn ba: «Nibay kôba, nijna bay tu tijn men ba?»

<sup>41</sup> Menba, Jésu uwôlji sara iyôn ba: «Hena henañ turnge ré tijn na, henañ kwôlê têrijn henañ né beré sarngge ré. Nijba, haw hen wo ken kôl iyôn ba nini gel kirijn, na ôbi a, kwôli têrijn tonge ré fu sarngge a baa ya hen.»

## 10

*Gwosoy kwôlo gengijn sa ôbi abê gamgê nap gamgê kari*

<sup>1</sup> «Na tu kwôlê a ené kelênge hen: kwôni wo si si kibi geré wo iyéy gamgê ré, nijba, si si tu telare aja ré ô bô a na, na ôbi gem-sare men, na bandi a men. <sup>2</sup> Nijba, kwôni wo si si kibi geré ba, ôbi a na ôbi abê gamgê hen ði. <sup>3</sup> Ôbi gemé kibi iyé gamgê hen bôl kibi iyére biri an gamgê toy tôri hôn men, ôbi uwôge ka na kari hen, nap heniji heniji an ôbi sijn nap ci nô. <sup>4</sup> Kirijna ôbi sijn nap gamgê kari bay ka hen kê m nô nij na, ôbi a derê tumôrji men, bay a erê tôri a a men, wôsa bay hôn tôri. <sup>5</sup> Gamgê bay ka hen ô tô kwôni wo ðangî a ré, nijba, bay a geréri ði wôsa bay hôn tôri ré.»

<sup>6</sup> Jésu kôlji gwosoy kwôlê bi wo hen nijba, bay hôn kwôlo ôbi kôlji hen ré kwôy.

*Jésu na ôbi abê gamgê wo dôri*

<sup>7</sup> Menba, Jésu hô kôlji iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené kelênge hen: en yi mega kibi geré wo iyéy gamgê iyôn. <sup>8</sup> Bijné kê m ka na

era tumôn hen na, na bay gemsare men, na bandi a men aṅ gamgê na toy tórji ré. <sup>9</sup> Ena kibi geré. Hena kwôni ré si legen na, ôbi a upé gelê men, ôbi a era ira men, a sé men, ôbi a upé kalmé kaṅ emê ka lebé dô a men. <sup>10</sup> Ôbi gemsare ba era na wô gemsare men, deré temare men, mênê kirij a men. Nijba, nôbi en era bi bijé ré mô tu geṅ men, ré uwôn terê kibi wo gay gay wo bô a hen a men.»

<sup>11</sup> «Ena ôbi abê gamgê wo dôri. Ôbi abê gamgê wo dôri na, ay yiri uléṅ wô gamgê kari. <sup>12</sup> Nijba, kwôni wo abe gamgê wô uwônij gursu mera díba na ôbi abêrji ré men, gamgê kôba na kari ré a men hen na, kirijna ôbi gel heṅ era menba, ôbi ge díji aṅ, aṅ heṅjê waserêji. <sup>13</sup> Ôbi li hen iyôn wôsa ôbi li jé na wô uwônij gursu mera, díba, erem sa gamgê a ré. <sup>14-15</sup> Ena ôbi abê gamgê wo dôri. Mega wo Iban hōnen men, nôbi kôba, en hōni men hen iyôn na, en hōn gamgê kaṅé men, bay kôba hōnen men. En ay yen uléṅ wô sa gamgê kaṅé. <sup>16</sup> En ôrij naṅ gamgê ka pōni ka naṅ bô ira nà tô. Gamgê bay ka hen na, na erê eraṅ naṅ ci, aṅ bay a toyé tōn aṅ bay kēm a sa daṅ kiniji pōn men, ôbi gemérji kôba, a pōn a men.»

<sup>17</sup> «Iban geyen na wôsa en ay yen uléṅ dema ené sa upé hōrij tô hen. <sup>18</sup> Aṅ yen bi wo

en ay uléṅ hen na, na kwôni a beren eren né, nijba, na nôbi a ayê bé naṅ bô geyé wupê. En nēm dé yen bij temare men, en nēm derê yen kebre a a men. Na tôô Iban to kelan a ené li hen.»

<sup>19</sup> Sa kwôlê bi wo ôbi kôl hen na, karijare hô yi peré Jubjê. <sup>20</sup> Ka pōni peré kwône kôl iyôn ba: «Tunu to habij bōri a men, na kubra a men, menba, wô mi a kené toy kwôlê kibri a ba?»

<sup>21</sup> Men né, ka pōni kôl iyôn ba: «Kwôni wo tunu to habij bōri ba, a kelê kwôlê hen iyôn né men, tunu to habij ba, a belê tu ôbi tu tij ba men.»

### *Jubjê kaṅ Jésu*

<sup>22</sup> Bay li geserê woj belé kibi \*iyéy Emen Jérusalém a kibi kelanê a. <sup>23</sup> Menba, Jésu ô palé derô haba wo iyéy Emen a si tô pal wo uwôgeri ré na kwo Salomôn hen. <sup>24</sup> Menba, Jubjê sa méeri ta aṅ kôli iyôn ba: «Kirijna yôn a jeré bé bōrni kurij tōṅ ba? Hena jeré na Krist, kwo Emen dôri hen ba, ju kelêni waṅ ta nija toyé.»

<sup>25</sup> Menba, Jésu uwôlji sara iyôn ba: «Na en kelêṅge nijba, na ken kaṅ bê bōrṅge sara. Wôsa aṅga en li naṅ hini Iban hen na, na bay a derê kwôlen. <sup>26</sup> Nijba, ken bi bōrṅge sara ré, wôsa kena gamgê kaṅé ré. <sup>27</sup> Gamgê kaṅé na, toy tōn men, en hōnji men, bay era tōn a a men. <sup>28</sup> Men, nôbi en biji bay mô tu geṅ naṅ kwiniji men, bay a mênê

ré yôd men, kwôni a dôrji kôben a ré a men. <sup>29</sup> Iban bi wo na ben bijné bay ka hen na, gôlij sa are kêm aṅ kwôni nê m derêji kôbri a ré a men. <sup>30</sup> Nibay naṅ Iban niṅa gawrê ka pôn.»

<sup>31</sup> Menba, Jubnê hô pô jerew ciré gôbij Jêsu deré.

<sup>32</sup> Menba, ôbi kôlji iyôn ba: «En li aṅga dôri ka hena yi Iban a kwône gelêṅge niṅba, na wô ka yôn pôn aṅa kené kena gôben deré kwôlij hen ba?»

<sup>33</sup> Menba, Jubnê uwôli sara iyôn ba: «Na wô lê aṅga dôri a niné gôbem deré hen mera ré, niṅba, wô tiiré wo ju tiiré Emen men, wô wo jôbi ju na gawra menba, ju li yem môṅ Emen iyôn a men hen.»

<sup>34</sup> Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «Lij bô magtubu tôô tonṅe a kôl Emen na ré kôl iyôn ba: «Kena emen men.» <sup>35</sup> Nini hôn kwôlo magtubu to Emen ré kôl hen na, kwôni a mênê ré wôsa na bijné bay ka bay na uwôl béré kwôlé wori biji hen a, Emen ré uwôgeji emen men hen. <sup>36</sup> Wôsa kuṅê nôbi ba, na Iban a dôren aṅ joon sa terare a menba, ken kôl ené tiiré na Emen wô kelê wo en kôl ené na Kema Emen hen. <sup>37</sup> Hena ené li aṅga Iban li hen men né, ken bi bônṅe san a ré men. <sup>38</sup> Niṅba, hena ené li aṅga Iban li hen aṅa kené gey bê bônṅe san a ré na, ken bi bônṅe sa aṅga Iban li bay ka en li hen.

Hen iyôn hari kôba, ken bi bônṅe sa are bay ka hen a bi ken hôn dô mega wo Iban ré bijn naṅ en men, nôbi kôba, ené bijn naṅ dī men.»

<sup>39</sup> Sa kwôlé bi wo hen a na, Jubnê hô woge ciré beréri, niṅba, ôbi si selay ô.

<sup>40</sup> Menba, Jêsu hô ô cêgi cér wo Jurdê kirij ka Ja ôbi lê batêm na lij bijné batêm ya hen, aṅ ô merê ya. <sup>41</sup> Bijné kwône era ligiri a aṅ kôl iyôn ba: «Ja ôbi lê batêm na li giṅê wôni pôn nêṅ iyôn né, niṅba, kwôlo ôbi na kôl kêm gengij sa gawra bi wo hen na, na kwôlé woṅ tiri.»

<sup>42</sup> Menba, kirij bay ka hen na, bijné kwône bi bônṅi sari a.

## 11

### *Jêsu bi Lajar ji si kamṅé*

<sup>1</sup> Gawra wo pôni bay uwôgeri Lajar mô Bétani a, ôbi ômij. Sa iyére hende to hen na, si Mari naṅ yêre Mart môrji ya. <sup>2</sup> (Mari hende to hen na na, na to na wusij Kelma ider sa têri a men, na mô naṅ guseri sare men hen. Aṅ Lajar bi wo ômij hen na yêne.) <sup>3</sup> Si Mari naṅ Mart jé kôlij Jêsu iyôn ba: «Kelma, gel kwo ju geyri gaṅ hen ômij.»

<sup>4</sup> Kirija Jêsu toy hen iyôn menba, ôbi kôl iyôn ba: «Ômpare to hen na, na to a diri ré, niṅba, na to a gelé hini emê wo Emen men, na to bay ayij kibi Kema Emen a men.»

<sup>5</sup> Jésu gey Mari naɲ yêre Mart men, yêneji Lajar a men damañ. <sup>6</sup> Wulê bi wo ôbi toy wo Lajar ré ômiɲ hen na, ôbi hô wôl sa wôo cêgê a, kirɲ ka ôbi môriɲ ya hen. <sup>7</sup> Menba, ôbi kôliɲ bay tôri iyôɲ ba: «Na herêɲge Judé.»

<sup>8</sup> Menba, bay tôri kôli iyôɲ ba: «\*Rabi, Jubnê na gey ciré gôbem deré naɲ keram haw hen menba, já hô herê Judé sôɲ ba?»

<sup>9</sup> Menba, Jésu uwôlji sara iyôɲ ba: «Wulê pôn ba, na tare môj kibi wôo ré ba? Hena kwôni ré ô kirɲ tu tare ba, a hebirɲ né, wôsa ôbi gel kirɲ ka perañgi ka sa terare a nà. <sup>10</sup> Niɲba, hena kwôni ré ô kirɲ yoyre na, ôbi a hebirɲ wôsa kirɲ ka perañgi ka ôbi ré gelɲ kirɲ naɲ.»

<sup>11</sup> Cêgi kwôlê bi wo hen na, ôbi kôlji iyôɲ ba: «Melapnena Lajar yi kum, aɲ na erê engeri.»

<sup>12</sup> Menba, bay tôri kôli iyôɲ ba: «Kelma, hena ôbi ré yi na kum ba, ôbi a beraré seɲge.»

<sup>13</sup> Jésu kôlji na kwôli temay Lajar niɲba, bay kôl yaɲ ba ôbi ré kôlji na kwôli kum. <sup>14</sup> Menba, Jésu kôlji waɲ a ta iyôɲ ba: «Lajar ma. <sup>15</sup> Yen dôren gaɲ wô sarɲge wô naɲê wo en naɲ kirɲ bay ka hen, wôsa ôbi wo hen a lê dema kené bê bôɲge san a. Na erêɲge upéri.»

<sup>16</sup> Sa kwôlê bi wo hen a na, Tomas wo bay uwôgeri Kerma hen kôliɲ megêri bay tô Jésu ka baa hen iyôɲ

ba: «Nabay kôba, na erêɲge men. Hena ré temare hende kôba, na maɲge naɲ dî.»

<sup>17</sup> Kirɲa Jésu sa menba, toy wo Lajar ré emiɲ li wulê pôrbu kamɲê niɲ. <sup>18</sup> Bétani naɲ Jérusalêm na, perêrji da seɲge, na kilométer subu mera. <sup>19</sup> Na hen iyôɲ a, Jubnê kwône ré eraji temare ligi si Mari naɲ Mart a wô jalê bôrji wô yêniɲi wo ma hen.

<sup>20</sup> Kirɲa Mart toy wo Jésu era hen ya, menba, hende hena jô kwini aɲ Mari ba, mô baa ira. <sup>21</sup> Mart kôliɲ Jésu iyôɲ ba: «Kelma, hena henaɲ jeré ná nà ba, yêniɲi henaɲ ré ma ré tô. <sup>22</sup> Niɲba, haw hen kôba, en hôɲ wo aɲga yôɲ yôɲ ka jeré engerɲ Emen ba, ôbi ré bem.»

<sup>23</sup> Menba, Jésu kôle iyôɲ ba: «Yênê a jê sé kamɲê.»

<sup>24</sup> Mart uwôli sara iyôɲ ba: «En hôɲ wo ôbi ré jê sé kamɲê kirɲa biɲé ka ma ré jê sé Wulê woɲ jeré kwôlê a hen.»

<sup>25</sup> Menba, Jésu kôle iyôɲ ba: «Nôbi, ena ôbi biɲ biɲé jê sé kamɲê men, ena ôbi biji merê tu geɲ a men. Hena kwôni ré bi bôri san a ba, ré ma na ma kôba, a merê tu geɲ. <sup>26</sup> Men, i i wo mô tu geɲ aɲ bi bôri san a ba, a ma ré kwôy. Mu bi bôré sara ba?» <sup>27</sup> Mart kôli iyôɲ ba: «En bi bôn sam a Kelma, wo jeré na \*Krist kwo Emen dôri hen, Kema Emen wo ré era sa terare a nà bi.»

<sup>28</sup> Kirɲa hende kôl hen iyôɲ menba, kuriɲ ô ta. Aɲ

uwôge yêre Mari jigêd aṅ kôle iyôn ba: «Rabi ḏebu hen ya uwôgerê.»

<sup>29</sup> Kirija Mari toy hen iyôn menba, hende hena kerê jô kwini. <sup>30</sup> Wôsa Jêsu sa biṅ sa iyêre hende to hen ré tô niṅba, ôbi baa na kirij ka Mart ré uwonni ya hen. <sup>31</sup> Menba, Jubnê ka ré mô bô ira naṅ Mari wô jalê bôre hen, kirija bay gel wo hende hena kerêd si nô hen iyôn na, bay hena ô tôre a aṅ kôlji iyôn ba: «Yaṅ ba, hende ô na sa kamṅê ta erê sômê.»

<sup>32</sup> Kirija Mari sa biṅ kirij ka Jêsu ḏebij ya hen na, kirija hende gili menba, hende kurij tôn têri a aṅ kôli iyôn ba: «Kelma, hena henaṅ jeré ná nà ba, yênen henaṅ ré ma ré.»

<sup>33</sup> Jêsu gel wo hende sôm men, Jubnê ka ré bare hen kôba, sôm a men na, bôri erem kwôlê gaṅ aṅ céمني uwôsij. <sup>34</sup> Menba, Jêsu enjere Mari iyôn ba: «Ken emni yôn ba?» Menba, hende kôli iyôn ba: «Kelma, era ju sa gel.»

<sup>35</sup> Menba, Jêsu sôm. <sup>36</sup> Kirija Jubnê gel wo Jêsu sôm hen iyôn menba, bay kôl iyôn ba: «Gelêṅge geyé wo ôbi geyri kêm hen.»

<sup>37</sup> Aṅ ka pônî perêrji a kôl iyôn ba: «Ôbi wo na bôl tu ôbi tu tiṅ hen, henaṅ ré nê mê lê aṅ bi Lajar ré ma ré ré ba?»

<sup>38</sup> Menba, bôri erem kwôlê damaṅ a sôn aṅ ôbi ô sa kamṅê. Kamṅê bay ka

hen, na uwormo keram a aṅ kulmaṅ keram ḏij kibé. <sup>39</sup> Menba, Jêsu kôl iyôn ba: «Nôgêṅge kulmaṅ keram hen aṅ.» Menba, Mart yêri ôbi temare bi wo hen, kôli iyôn ba: «Kelma, ôbi emij li wulê pôrbu aṅ ḏijé niṅ.»

<sup>40</sup> Menba, Jêsu kôle iyôn ba: «Na en kôlê hena meré bi bôre san a ba, meré gelé néé wo Emen ré ba?»

<sup>41</sup> Menba, bay nôge kulmaṅ keram wo yi kibi kamṅê a hen aṅ, aṅ Jêsu ay tiri bôrij kirij si ta aṅ kôl iyôn ba: «Iban, en lêm dosé wô kwôlo ju toy keben a niṅ hen. <sup>42</sup> Kupê nôbi ba, en hôn wo jeré toy kwôlê keben a kwôy kwôy haṅê, niṅba, en kôl na wô kwônê biṅé ka ḏebu méren ta hen ḏi, bi bay ré bi bôrji san a mega wo ré na jôbi a ré joon hen.»

<sup>43</sup> Kirija ôbi kôl hen iyôn menba, kôl naṅ tôri to dami kôl iyôn ba: «Lajar, so nô.»

<sup>44</sup> Menba, ôbi temare bi wo hen nungero so. Têri naṅ kôbri lêgerij ta naṅ kibi bargay men, tiri hariṅ naṅ kibi bargay a men, menba, Jêsu kôlji iyôn ba: «Beserêṅgeri aṅ ken ḏiri ô.»

*Jubnê way kwôli deré Jêsu*

<sup>45</sup> Jubnê ka kwônî ka era temare uné Mari hen gel aṅga Jêsu li hen, menba, bay bi bôrji sari a. <sup>46</sup> Niṅba, ka pônî perêrji a ôrji uné \*Parisinêṅê aṅ kôlji kwôli aṅga Jêsu ré la hen. <sup>47</sup> Menba, damné kaṅ bay bê kwôbe naṅ

Parisinêné uwôgeji dapare to \*Sanédrên aṅ kôl iyôn ba: «Na lêngge na iyeṅ ba? Wôsa gawra wo hen na, li gijê kwône. <sup>48</sup> Hena nana dɛṅgeri li hen iyôn na, bijné kêm a bê bôrji sari a, menba, Rômêné a eraji sa mênê \*iyéy Emen tona men, tô yê wona a men.»

<sup>49</sup> Menba, kwo pôni perêrji a bay uwôgeri Kayib na \*dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe elê bi wo hen a, ôbi kôlji iyôn ba: «Ken hôn ani ré kwôy. <sup>50</sup> Bi gawra pôn nêṅ ré ma wô sa bijné kêm a derê laba, bi sa iyére ré mênijn derê dī ba?» <sup>51</sup> Ôbi kôl hen iyôn na sa kibri ré, wôsa elê bi wo hen na, ôbi na dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe aṅ ôbi kôlji ta mega wo Jêsu ré sa ma wô sa iyére. <sup>52</sup> Na wô sa iyére pôn mera ré, nijba, na wô hô dayê bijné ka Emen ka userijn hen lij kurônggi yi wo pôn.

<sup>53</sup> Ayijn tôri wulê bi wo hen na, bay way kwôli ciré deréri. <sup>54</sup> Na ôbi aṅa Jêsu ré gel yiri waṅ waṅ tu Jubnê ré hen, aṅ ô sa iyére to kwa derô gwôlé to bay uwôgere Eperêm hen ô merê ya naṅ bay tôri.

<sup>55</sup> Mega wo geserê lê \*Pak wo Jubnê baa dā menba, bijné ka naṅ sa iyére iyére kwône ôrji Jérusalêm a tumô Pak a dê ciré erê lôpê yirji wô sélip tumô Emen. <sup>56</sup> Bay woge Jêsu aṅ bay engerijn perêrji a derô haba wo iyéy Emen a iyôn ba:

«Ken erem mega wo ôbi ré era kini geserê na ré ba?»

<sup>57</sup> Wulê bi wo hen na, damné kaṅ bay bê kwôbe naṅ Parisinêné na kôlij bijné iyôn ba: «Hena kwôni wo ré hôn kirijn ka Jêsu môrij ya ba, ré kôl ta aṅ bi ciré erê beréri.»

## 12

*Mari bi ider sa tê Jêsu a*

<sup>1</sup> Baa wulê jii dema geserê \*Pak ré lij tô menba, Jêsu hera Bétani sa iyé Lajar wo ôbi na biri ji si kampê a hen. <sup>2</sup> Kirijn bay ka hen na, Mart li aṅaṅ emê bijné Jêsu menba, perê kwônê bijné bay ka mô ôm are hen na, Lajar kôba, ya men. <sup>3</sup> Menba, Mari ay kwa gaasa woṅ ider wo dīné dô wo garari mê wo bay li naṅ kalmê ka bay uwôgeji nar hen, eraṅ sa wuse sa tê Jêsu a aṅ mô naṅ gusiri sare aṅ bô iyére kêm dīné ider. <sup>4</sup> Judas Iskariyôt ôbi tô Jêsu wo pôni wo a ayê sa Jêsu hen, kôl iyôn ba: <sup>5</sup> «Wô mi a nana kaṅ ayê ider bi wo hen enṅijn \*déniyé arew subu aṅ cêṅ bay nimré ré ba?»

<sup>6</sup> Ôbi kôl hen iyôn na wô geyé wo ôbi gey bay nimré ré, nijba, wôsa ôbi na ôbi gemsare men, ôbi a na ôbi gemé lari a men, aṅ lari wo bay biri gemé hen na, ôbi gômse kwari dê dê. <sup>7</sup> Nijba, Jêsu kôl iyôn ba: «Déngere dê iyôn, wôsa hende li hen iyôn tumô ermiṅ sa emé wo bay a sa emen a hen. <sup>8</sup> Bay nimré a merê naṅ ken naṅ



wulê wulê tô, nijba, nôbi ba, na merê nap ken nap wulê wulê ré.»

<sup>9</sup> Menba, Jubnê kwône toy wo Jésus ré na Bétani a na, bay era na wô geléri ôbi mera ré, nijba, na wô gelé Lajar wo ôbi na biri ji si kampê hen a men. <sup>10</sup> Menba, damné kap bay bê kwôbe genge wo Lajar kôba, ciré diréri men. <sup>11</sup> Wô sé wo Lajar ji si kampê hen na, Jubnê kwône kapji damné kap bay bê kwôbe aji bi bôrji na sa Jésus a dî.

*Anya bijné li wô sa wo Jésus Jérusalêm a*

<sup>12</sup> Wulê pôn cêgê menba, bijné kwône ka era wô lê geserê hen toy wo Jésus ré dâ era Jérusalêm a hen ya men, menba, <sup>13</sup> pôrji demaḡ gare kôbriji a aḡ gerji jôriḡ kwini nap gura kôl iyôn ba: «Hosana, heramê yi wô sa Emen. Bi terê kibi yi wô sa kwo era nap hini Kelma Emen hen. Kwo era hen bi a na kelma wo \*Israyêl hen a men.»

<sup>14</sup> Jésus uwôn kema kura dâḡ mega wo na lip bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

<sup>15</sup> «Kenbay bijné ka Sijô,\* harêḡge ré, gelêḡge Kelma woḡge dâḡa mera sa kema kura a era hen ya.»

<sup>16</sup> Kirij bay ka hen na, bay tô Jésus hôn ani bô are bay ka hen a ré. Nijba, kirijna Emen gel dampare to Jésus nij, dema bay ré erem mega

wo na ré lip bô magtubu to Emen a wô sari aḡa bijné ré li ariri hen.

<sup>17</sup> Bijné kêm ka na dēbe nap Jésus kirijna ôbi na uwôḡḡ Lajar aḡ na biri ji si kampê hen na, bay dô kwôli are bay ka ôbi na li hen. <sup>18</sup> Na ôbi á, bijné ré jô kwini Jésus nap gere wôsa bay na toy kwôli ḡḡnê bi wo ôbi na li hen. <sup>19</sup> Menba, \*Parisijênê kôl perêrji a kôl iyôn ba: «Gelêḡge, ka nêḡmê ré nij, wôsa bijné kêm ô tôri a.»

*Bijné ka pônî ka na Jubnê ré hen, gey erê gelé Jésus men*

<sup>20</sup> Grêḡnê ka pônî perê ka ô wô tibé Emen sa geserê bi wo hen a na, <sup>21</sup> bay kôlij Pilip wo Bêtsayda bô emê wo Galilé a hen iyôn ba: «Kamaḡ, nini gey gelé Jésus.»

<sup>22</sup> Menba, Pilip ô kôlij André menba, bay wôḡ bêm ô kôlij Jésus. <sup>23</sup> Menba, Jésus uwôljji sara iyôn ba: «Wulê wo Emen a gelij bijné dampare tijê nôbi \*Kema Gawra hen nêḡm nij. <sup>24</sup> Na kelêḡge na tu kwôlê: hena ḡsiḡ kaw ka bay ci hen, ré ma ré na, bay yi na kiniji a hen mera, nijba, hena bay ré ma dema ré sé aḡ a yé ḡsiḡ mê. <sup>25</sup> Ôbi a, kwôni wo ré ôḡm dô sa terare a nâ, aḡ erem san a ré ba, kay na yiri, nijba, kwo geyen ḡôlij emê wo sa terare a nâ ba, gem na yiri wô merê tu ḡḡ wo nap kwini men. <sup>26</sup> Men, hena kwôni wo ré gey yé

**12:13** 12: 13 Kurôn kibé 118: 25-26 pônî. **12:15** 12: 15 Jakari 9: 9

\* **12:15** 12: 15 Na hini Jérusalêm wo

mana wupê ba, a era tòn a aṅ kirij ka na sa merê ya hen na, ôbi kôba, a sa merê ya men. Hena kwôni ré na mana wupê ba, Iban a ayê kibri.»

*Jésu kôl kwôli temayri*

<sup>27</sup> «Haw hen na, bôn erem kwôlê gaṅ. Ré ené kelê iyôn ba: Iban, dôren kibi aṅga ca sa san a hen, nijba, na wô bi wo iyônggi hen aṅa ené eraṅ kwôy sa terare a nà, bi ené sa gelij gusij hen. <sup>28</sup> Iban, ay kibi henem.»

Menba, tôô gawra ôm derômaran a kôl iyôn ba: «En heramiri nij, aṅ na hô heramiri a sôn.»

<sup>29</sup> Menba, kwônê bîjé ka debe ya aṅ toy hen na, bay kôl yaṅ ré na emen a ré ené hen men, ka pônî kôl iyôn ba ré na \*mana wo derômaran a ré iyêlê kwôlê naṅ dî hen men.

<sup>30</sup> Menba, Jésus kôl iyôn ba: «Na wô san nôbi a kené toy tôô hende to hen né, nijba, na wô sarṅge kenbay dî. <sup>31</sup> Haw hen, na wulê wo Emen a jôrij sa kwôlê sa bîjé ka sa terare a nà men, na wulê wo bay a dagij Sidan kelma wo sa terare a nà a men. <sup>32</sup> Nijba, nôbi na, kirijna bay a sa déṅ sa gurô tagelê na, na wuro gawré kêm yen a.»

<sup>33</sup> Jésus kôl hen iyôn gelij geré wo dîré sa maṅ hen.

<sup>34</sup> Menba, kwônê bîjé uwôli sara iyôn ba: «Na lij bô magtubu tôô tona kôl iyôn

ba: <\*Krist, kwo Emen dôri hen ré merê naṅ kwini yôd> menba, wô mi a jeré kôl iyôn ba: <Bay ré sa dé Kema Gawra sa gurô tagelê ba?> Men, i na Kema Gawra bi men ba?»

<sup>35</sup> Menba, Jésus uwôlji sara iyôn ba: «Mega wo kirij ka peranji baa perêṅge a sem tó hen na, erêṅge kirij ka peranji a wô wo dilemne maa gwôsêṅge. Wôsa kwôni wo ô dilemne a na, hôn kirij ka ôbi ôrij ya hen né. <sup>36</sup> Mega wo kirij ka peranji bay ka hen baa perêṅge a tó hen na, ken bi bôrṅge sarji a aṅ bi ken bilij yi kami kirij ka peranji.»

Kirijna Jésus kôl kwôli are bay ka hen nij, menba, ôbi dîji aṅ ô uwôbê kelaṅ naṅ ci.

<sup>37</sup> Bi wo Jésus li aṅgaṅ giṅê kwône tirji a bay gel hen a men, hen kôba, bay bi bôrji sari a ré. <sup>38</sup> Ôbi a, kwôlo \*ôbi kibi Emen \*Esay na kôl hen a ariri ré lij hen. Ôbi na kôl iyôn ba:

«Kelma, i a bê bôri sa kwôlo nini dô hen ba?

Men, na i a Emen né yêge sa néé wori biri ba?»

<sup>39</sup> Bay nêṅ bê bôrji sara ré, wôsa Esay na hô kôl a kôl iyôn ba:

<sup>40</sup> «Emen bi tirji gel kirij né men,

bi bôrji dengel aṅ bi tirji ré gel kirij né,

aṅ bi bay ré hôn ani ré.

Emen kôl iyôn ba:

En li hen iyôn bi bay ré bulo hera upen né,

wô wo hena bay ré hera  
 ujen ba,  
 ma ené berarêji.»

<sup>41</sup> Esay kôl kwôli are bay  
 ka hen iyôn wôsa ôbi gel  
 dampare to Jésu aya ôbi ré  
 kôlij kwôli hen.

<sup>42</sup> Bi wo hen kôba, peré  
 damné ka Jubjê hen na, ka  
 pôni kwône bi bôrji sari a,  
 nijba, bay gel yirji nô ré wô  
 Parisinjê, wôsa bay hare  
 wô wo bay maa ré dagêji  
 bô \*iyéy dapare a. <sup>43</sup> Wôsa  
 bay gey dené wo gawrê gôlij  
 kwo Emen.

*Kwôlê a jôrij nañ kwôlo  
 Jésu*

<sup>44</sup> Menba, Jésu iyêl kañ  
 a ta kôl iyôn ba: «Kwôni  
 wo bi bôri san a ba, bi na  
 san nôbi a mera ré nijba,  
 bi na sa kwo joon a hen  
 men. <sup>45</sup> Men, kwôni wo  
 gelen nôbi ba, gel na kwo  
 joon hen men. <sup>46</sup> Wôsa en  
 era sa terare a nà ná môn  
 kirij ka perangi iyôn, añ bi  
 i i wo ré bi bôri san a ba,  
 ré mô kirij ka hendi a ré  
 nij. <sup>47</sup> Hena kwôni wo ré toy  
 kwôlê wupê aya ré gem ré  
 na, na nôbi a jerê kwôlê sari  
 a ré, wôsa en era sa terare  
 a nà, ná wô jerê kwôlê sa  
 bijné a ré, nijba, na wô gôlij  
 nañ ci dî. <sup>48</sup> Kwôni wo kapen  
 men, gey kwôlê wupê a ré a  
 men na, ôbi jerê kwôlê sari  
 a ya, wôsa na kwôlê bi wo  
 en uwôl béréri hen a sa jerê  
 kwôlê sari a, Wulê woñ jerê  
 kwôlê a. <sup>49</sup> Nôbi na, en iyêl  
 na kwôlê wôni sa keben ré,

nijba, Iban wo joon hen ôbi  
 kôlen nañ kibri wori kwôlo  
 ené sa kôl men, ené uwôlij  
 béréri a men. <sup>50</sup> Añ en hôn,  
 tôô tori na, na merê wo nañ  
 kwini. Na ôbi á, kwôlo kêm  
 wo ené kôl hen na, en kôl  
 na mega bi wo Iban na kelan  
 hen iyôn.»

## 13

*Jésu pul tê bay tôri*

<sup>1</sup> Wulê pôn tumô sa lê  
 geserê \*Pak a na, Jésu hôn  
 wo wulê wo dîré henañ sa  
 terare a nà herê ligi Ibari  
 a ré baa ða nij. Ôbi na  
 pur bijné kari ka sa terare a  
 nà. Ôbi pirji hen kwôy wo  
 ôbi derij kibi wulê wori sa  
 terare a nà.

<sup>2</sup> Kirija Jésu nañ bay tôri  
 môrji kibi emê a perare  
 menba, Sidan na dôbe ermé  
 wo habij bô Judas Iskariyôt  
 woñ kema Simô a bi ré sa  
 dese Jésu. <sup>3</sup> Jésu hôn wo  
 Emen ré biri néé sa are kêm  
 men, ôbi hôn wo dîré hena  
 na ligiri a men, dîré hô na  
 ligiri a a men. <sup>4</sup> Menba, ôbi  
 hena kibi emê bi wo hen  
 a dô bargay ka sa megêrji  
 a hen yiri a añ, menba, ay  
 kibi ka ôbi ré harij tô bôri  
 hen. <sup>5</sup> Menba, ôbi bi kam  
 bô dasa a pilij tê bay tôri  
 añ mô nañ kibi bargay bay  
 ka ôbi ré harij tô bôri hen.  
<sup>6</sup> Kirija Jésu sa sa Simô Piyêr  
 a menba, Piyêr kôli iyôn ba:  
 «Kelma, jôbi a hô pelen nôbi  
 tèn dî ba?»

<sup>7</sup> Menba, Jésu uwôli sara  
 iyôn ba: «Añga en li hen

na, ju hôn bôrji haw hen né, nijba, era tumô hen na, já sa henê bôrji tô.»

<sup>8</sup> Menba, Piyêr hô kôli iyôn ba: «Já pelé tên nôbi ré kwôy.» Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Hena ené pelem tên né ba, já yé ôbi tên ré kwôy.»

<sup>9</sup> Menba, Simô Piyêr hô kôli iyôn ba: «Kelma, hena ré na hen iyôn ba, pul tên mera ré, nijba, ju pul kôben nañ san kêmen a men.»

<sup>10</sup> Menba, Jêsu kôli iyôn ba: «Kwôni wo pul yiri ba, sél nij aña na têri a ré pelé mera. Kenbay kena ðijé ka séli, nijba, ken sél kêmen né.»

<sup>11</sup> Wôsa Jêsu hôn kwo a ayê sari hen, aña ré kôli iyôn ba: «Ken sél, nijba, ken sél kêmen né hen.»

<sup>12</sup> Kirijna ôbi pilji têrji kô nij men, tôbe bargay kari hôrij a men nij na, ôbi hô mô kibi emê aña kôlji iyôn ba: «Aña en li hen ba, ken hôn bôrji ba? <sup>13</sup> Ken uwôgen \*Rabi men, Kelma men. Ken uwôgen na ya wôsa ena ôbi sarñge men, Kelma woñge a men, na tiri. <sup>14</sup> A hena nôbi woñ Rabi woñge men, Kelma woñge a men hen, a peléñge têrñge hen na, kenbay kôba, ken pilij têrñge hen iyôn men. <sup>15</sup> Wôsa en li hen iyôn geléñge na gelé aña bi kené lij perêrñge a hen iyôn men, mega wo nôbi en lij hen iyôn men. <sup>16</sup> Na tu kwôlê a ené keléñge hen: mana a gôlij sa dami wori

ré men, ôbi jé a gôlij sa kwo jori hen né men. <sup>17</sup> Haw hen wo ken hôn are bay ka kêmen hen nij na, hena kené li arirji ba, yerñge a sa deréñge.»

<sup>18</sup> «En kôli hen iyôn, na wô sarñge kenbay kêmen né, wôsa en hôn ðijé ka en tôrji hen. Nijba, kwôlo na lij bô magtubu to Emen a hen na, arirji a lij. Kwôlê bi wo hen na, kôli iyôn ba: «Kwo ômen kwô nañ en hen na, ôbi a hô yé ôbi bareren.» <sup>19</sup> En keléñge haw hen pa dema are bay ka hen ré sa tô, aña kirijna bay sa nij ba, kené hôn mega wo «Ena kwo en kôli ené na ôbi hen.» <sup>20</sup> Na tu kwôlê a ené keléñge hen: kwôni wo ðu kwo en jêri hen yiri a na, na nôbi a, ôbi ré beren yiri a hen men, kwo beren nôbi yiri a ba, ðu na kwo joon hen yiri a hen men.»

*Jêsu kôli kwôli gawra wo ré sa deséri*

<sup>21</sup> Jêsu kôli hen iyôn menba, ermé kwôlê liri damañ aña ôbi kôli iyôn ba: «Na tu kwôlê a ené keléñge hen: kwôni pôn perêrñge a hen a sa ayê san.»

<sup>22</sup> Menba, bay tôri bôrij tirji aña bay hôn na ba, ôbi ré kôli na kwôli i ba ré. <sup>23</sup> Ôbi tôri wo pôni kwo ôbi geyri gañ hen, mô kwari a aña yi ley kabrêri a. <sup>24</sup> Simô Piyêr liri kôbri ré engerij Jêsu na ba, ré na i a ôbi ré kôlij kwôli hen ba? <sup>25</sup> Ôbi tôri wo ôbi geyri gañ bi wo hen

yi kabrêri a aṅ kôli iyôn ba:  
«Kelma, na i bi ba?»

<sup>26</sup> Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Na kwo na beré mapa jibij kilij biri hen.»  
Ôbi fu mapa jibij kilij aṅ bij Judas woj kema Simô Iskariyôt. <sup>27</sup> Kirija Judas enge mapa bi wo hen kôbi Jésu a menba, Sidan ô bôri a menba, Jésu kôli iyôn ba: «Aṅga ju gey lê hen na, ju li lew ham nij.»

<sup>28</sup> Nijba, tô bay tôri ka môrji kibi emê naṅ ci hen hôn na ba, wô mi a Jésu ré kôl hen ba, ré kwôy. <sup>29</sup> Aṅ ka pônî kôl yaṅ ba, mega wo Judas ré na ôbi gemé lari hen na, Jésu ré gey kelêri na iyôn ba: «Ô kelé aṅga na lij geserê Pak réba ré kôli ré li naṅ bay nimré men.»  
<sup>30</sup> Judas enge mapa bi wo hen menba, hena si nô men. Kirij hendu nij a men.

*Periṅge yernge, na tôô to kôrbi*

<sup>31</sup> Kirija Judas si nô nij menba, Jésu kôl iyôn ba: «Haw hen bay a gelé damṅare tijê nôbi \*Kema Gawra men, bay a gelé damṅare to Emen sa keben a men. <sup>32</sup> Hena bay ré gel damṅare to Emen wô sa kibi keben na, ba ḍa wo Emen naṅ yiri kôba, a gelé damṅare to Kemari men. <sup>33</sup> Yênen kapê, na merê naṅ ken gaṅ ré nij. Ka wogen nijba, mega wo na en kôlij Jubjê hen iyôn na, ka nêmé erê kirij ka na erê ya hen né. <sup>34</sup> Na déṅge tôô to

kôrbi tôṅ: Periṅge yernge. Mega wo en peréṅge hen iyôn na, kenbay kôba, ken periṅ yernge hen iyôn men. <sup>35</sup> Kirija ken periṅ yernge hen iyôn dema bijné kêm ré henê wo kené na bay tôn tô.»

*Jésu kôl kwôli uwôserê wo Piyêr ré sa uwôserê dirê hôni ré hen*

<sup>36</sup> Menba, Simô Piyêr kôli iyôn ba: «Kelma, já erê na yôn ba?» Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Kirij ka na erê ya hen na, já nêmé erê ya haw hen né, nijba, dê iyôn a dema, jeré sa erê tôn a tô.»

<sup>37</sup> Menba, Piyêr kôli iyôn ba: «Kelma, wô mi a ené erê tôm a haw hen né ba? Na temare hende kôba, na ma wô sam.»

<sup>38</sup> Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Na tiri wo já geyé ma wô san ba? Na tu kwôlê a ené kôlem hen: kura a yelê ré tô menba, já uwôserê têé subu jeré hônen né.»

## 14

*Jésu na geré woj erê ligi Ibari a*

<sup>1</sup> Menba, Jésu kôlji iyôn ba: «Erméṅge kwôlê wônî ré, nijba, ken bi bôṅge sa Emen a men, ken bi bôṅge san a a men. <sup>2</sup> Wôsa kini merê yi gaṅ bô iyé Iban a. Hena henaṅ ré na hen iyôn réba, henaṅ ené keléṅge waṅ a ta. En ô wô panê kirij ka gengij sarnge. <sup>3</sup> Aṅ kirija na erê aṅ kirija en janaṅge kirij kera nij na, na bulo hera sa peréṅge naṅ en, aṅ bi kirij ka en sa ô

merê ya ba, kenbay kôba ka merê ya men. <sup>4</sup> Kirij ka na erê ya hen na, ken hôn geré wo ô kirij bay ka hen a men.»

<sup>5</sup> Menba, Tomas kôli iyôn ba: «Kelma, nini hôn kirij ka já ôrij ya hen né, menba, nijna lê iyej a niné henê geré wo ô ya hen ba?»

<sup>6</sup> Menba, Jésus kôli iyôn ba: «Nôbi ena geré men, tu kwôlê men, merê tu gej a men. Kwôni a erê ligi Iban a ba, sé si legen né. <sup>7</sup> Hena kené hônên ba, ken hôn na Iban men. Aj haw hen ba, ken hônni men, na ken gili a men nij.»

<sup>8</sup> Menba, Pilip kôli iyôn ba: «Kelma, geléni Iban aj yerni a derêni mera.»

<sup>9</sup> Menba, Jésus kôli iyôn ba: «Pilip, en mô naj ken nà ca yej apa jeré kôl jeré hônên ré tô ba? Kwôni wo gelen nôbi ba, gel na Iban men, menba, li iyej a jeré kôl iyôn ba: «Geléni Iban sôn ba?» <sup>10</sup> Ju bi bôm sara mega wo ené na yi Iban a men, Iban ré na yen a men ré ba? Kwôlo en kelênge hen na, en kelênge na sa keben né aj Iban wo yi yen a hen na, ôbi a lê anjari. <sup>11</sup> Iyôn ba, ken bi bônge sa kwôlê wo en kôl iyôn ba: En bij naj Iban a men, Iban kôba, bij naj en men hen. Men, hena ré na iyôn né kôba, ken bi bônge san a, wô kibi anja en li hen. <sup>12</sup> Na tu kwôlê ené kelênge hen: kwôni wo bi bôri san a na, ôbi a lê anja en li hen men, a hô lê ka dê

ka en li hen aj sôn, wôsa en ô na ligi Iban a tô. <sup>13</sup> Aj are kêm ka ka engeré naj henen hen na, na lê bénge aj bay ré gelij dampare to Iba Kema sa kibi Kemari. <sup>14</sup> Hena kené engere ani naj henen na, na lê bénge.»

*Jésu ay tôri diré jéj naj Tunu toj hendi bô bôre bij bay tôri*

<sup>15</sup> «Hena kené geyen ba, ka bê kwôlê sa tôô tijê a men. <sup>16</sup> Aj nôbi na uwôlê Iban aj ôbi a bénge hende lê naj ken to dangi bi ré sa mô naj ken yôd naj kuune. <sup>17</sup> Hende a na Tunu toj tu kwôlê to bijé ka sa terare a nà. Bay a geyére ré, wôsa bay gele ré men, bay hône ré a men. Nijba, kenbay ba, ken hône, wôsa hende mô naj ken men, mô bônge a a men.»

<sup>18</sup> «Na dénge kam tijanê ré, nijba, na hera unéngge hen ya. <sup>19</sup> Dê iyôn a menba, bijé ka sa terare a nà, a gelen ré nij, nijba, kenbay ba, ka gelen. Mega wo en mô tu gej hen iyôn na, kenbay kôba ka merê tu gej a men. <sup>20</sup> Wulê bi wo hen na, ka henê wo nibay naj Iban niné yi mega gawra wo pôn iyôn men, kenbay naj en kôba, nana yi mega gawra wo pôn iyôn men.»

<sup>21</sup> «Kwôni wo hôn tôô tijê aj bi kwôlê sara dô ba, ôbi a puren men, Iban a peréri men, nôbi kôba, na peréri men, na lê aj ôbi a henê wo ené na i ba, a men.»

22 Menba, Judas wo na kwoɲ Iskariyôt ré hen kôli iyôɲ ba: «Këlma, na iyen a jeré gelé yem béni nibay dîba bijɲ bîjé ka sa terare a nà, ré hen ba?»

23 Menba, Jésu uwôli sara iyôɲ ba: «Hena kwôni ré geyen ba, a bê kwôlê sa kwôlê wupê men, Iban a geyéri men, nibay naɲ Iban niɲa era upéri aɲ sa bijɲ naɲ dî a men. 24 Niɲba, kwôni wo geyen ré, ba, a bê kwôlê sa kwôlê wupê ré men. Aɲ kwôlo ken toy keben a hen na, na kwôlê wupê ré, niɲba, na kwo Iban wo joon hen dî.»

25 «Na en kelêɲge kwôli are bay ka hen kirijɲa na en baɲ naɲ ken hen. 26 Hende lê naɲ ken to na Tunu toɲ hendi bô bôrê to Iban a joɲ naɲ henen béɲge hen na, hende a gelêɲge are kêɲ men, a jebé tô bôrɲge sa kwôlo kêɲ wo na en kelêɲge a hen a men.»

27 «En déɲge naɲ bô jalê wupê, en béɲge bô jalê wupê, en béɲge na môɲ kwo bîjé ka sa terare a nà, bijɲ hen iyôɲ né. Iyôɲ ba, ken dî bôrɲge bôɲ kam ré men, ken sun ré a men. 28 Na ken toy, na en kelêɲge iyôɲ ba: «Na erê aɲ na bulo hera upéɲge.» Hena kené geyen ba, ka sa lê yi derê wô wo en hô ligi Iban a wôsa ôbi dami dên. 29 Na en kelêɲge kwôli are bay ka hen ca tumô niɲ dema bay ré sa tô, aɲ bi kirijɲa are bay ka hen ré sa ba, kené bijɲ bôrɲge sara.

30 Na iyêlê naɲ ken gaɲ cêgê ré niɲ, wôsa kelma wo sa terare a nà wo na Sidan hen era hen ya. 31 Ôbi ôriɲ naɲ néé san a ré. Niɲba, na bé bîjé ka sa terare a nà, ré hôn wo ené gey Iban aɲ ené li na aɲga ôbi ré gey ené li hen. Henange ta, na erêɲge aɲ kirijɲ ka nà.»

## 15

*Jésu a na tô gurô tijaɲɔr*

1 «Ena yi tijaɲɔr toɲ tiri hen men, Iban a na ôbi gemére men. 2 Kam kôbi tijaɲɔr to yê ré ba, ôbi dere jô aɲ, niɲba, to yê ba, ôbi jane bi ré hô yê damaɲ a. 3 Haw hen kena bîjé ka sédelé sa kibi kwôlo na en ulêɲge béréri hen. 4 Hena kené bijɲ naɲ en ba, nôbi ba, kôba na bijɲ naɲ ken men. Hena kôbi tijaɲɔr ré baa yi gurôre a ré ba, a nêɲê yê sa kibri bijɲ né, hen iyôɲ na, kenbay kôba, hena kené bijɲ naɲ en ré ba, ka nêɲê lê ani kani ka dôri sa kebrenge ré kwôy hen iyôɲ men.»

5 «Nôbi ena yi tijaɲɔr aɲ kenbay kena kami kôbre. A hena kwôni ré bijɲ naɲ en aɲa nôbi ené bijɲ naɲ dî a men na, ôbi a lê aɲga dôri damaɲ bijɲ Emen, wôsa hena nôbi ené naɲ ken ré ba, ka lê ani kani sa kebrenge ré. 6 Hena kwôni ré bijɲ naɲ en ré ba, bay a uwôli aɲ, môɲ kam kôbi tijaɲɔr to bay na soor aɲ hay menba, bay pô bi bô tare a aɲ uwoyéɲ hen iyôɲ. 7 Hena kené bijɲ naɲ en men,

hena kwôlê wupê yi bônge a a men na, engerenge anga yôn yôn ka ken gey aŋ ka upé. <sup>8</sup> Hena kené li anga damaŋ biŋ Emen na, bay a ayê kibi Iban men, ôbi a, kené yŋ bay tôn a men tô. <sup>9</sup> Mega wo Iban geyen hen iyôn na, nôbi kôba, en geyenge hen iyôn men. Biŋge naŋ en, aŋ bi na perenge. <sup>10</sup> Hena kené bi kwôlê sa tôô tiŋê ba, na perenge mega wo nôbi en biŋ kwôlê sa tôô to Iban a, aŋ ôbi puren hen iyôn men.»

<sup>11</sup> «En kelenge kwôli are bay ka hen, aŋ bi yi derê wo yi yena hen na, ré yi yenge a iyôn men, aŋ bi yi derê wonge bi wo hen ré dô dô cerêd. <sup>12</sup> Na tôô tiŋê nôbi a na: «Periŋge yenge mega nôbi kôba, en perenge hen iyôn men.» <sup>13</sup> Ayê yem biŋ temare wô sa milnê na, peré wo dê kwo hen ba, naŋ. <sup>14</sup> Hena kené li anga en ay tôô béŋge hen na, kena milnê. <sup>15</sup> Na uwôgêŋge manê cêgê ré niŋ yôd, wôsa kwôni wo na mana na, hôn anga ôbi iyéryi li hen né. Nôbi en uwôgêŋge milnê wôsa en gelenge anga Iban na gelon hen kê. <sup>16</sup> Na kenbay a dôren né, niŋba, na nôbi a terenge aŋ jenge aŋ bi jé lêreŋge ré yi kwo dôri kwôy kwôy men, ré yi naŋ kiniji a men. Aŋ bi kirija kené engeriŋ Iban anga yôn yôn naŋ henen ba, ôbi ré béŋge a men. <sup>17</sup> Tôô to en ay

béŋge a na: «Periŋ yenge.» »

*Biŋé ka sa terare a nà kaŋ Jésu naŋ biŋé kari*

<sup>18</sup> «Hena biŋé ka sa terare a nà ré derenge yôd na, ken hôn wo bay na ré kapen yôd na hen iyôn men. <sup>19</sup> Hena henaŋ kené na ka sa terare a nà ná, sa terare henaŋ ré geyé anhare. Niŋba, kena ka sa terare a nà ré men, en terenge na perê biŋé ka sa terare a nà na wô bi wo hen aŋa bay ré derenge yôd hen. <sup>20</sup> Ermenge sa kwôlo na kelenge hen: «Mana a gôliŋ sa dami wori ré.» Hena bay na ré gelen gusiŋ ba, kenbay kôba, bay a gelenge gusiŋ hen iyôn men, hena bay na ré bi kwôlê sa kwôlê wupê a ba, bay a bê sa kwonge a hen iyôn men. <sup>21</sup> Niŋba, bay a lêŋge are bay ka kê. Hena wô kibi henen, wôsa bay hôn kwo joon hen né. <sup>22</sup> Hena na ené sa ré men, na en kôli kwôlê wo Emen ré a men na, têriŋ henaŋ ré naŋê yirji a. Niŋba, haw hen, bay a derê kibriji wô sa têriŋ toji biŋ né. <sup>23</sup> Kwôni wo kapen ba, kaŋ na Iban hen men. <sup>24</sup> Hena na ené li perêrji a anga kwôni na li tumô sa pôn ré hen na, têriŋ henaŋ né naŋê yirji a, niŋba, haw hen wo bay gel are bay ka en li hen kôba, bay kaŋêni nibay naŋ Iban. <sup>25</sup> Niŋba, yi hen iyôn bi kwôlo na liŋ bô magtubu tôô toji a kôl iyôn



ba: «Bay kapen yôd na d'êp iyôn» hen na, bi ariri ré lij.»

<sup>26</sup> Menba, Jêsu hô kôlji iyôn ba: «Kirîna hende lê nap ken to na Tunu top hendi yêgê sa kwôlê woj tiri bij bîné hen to hena ligi Iban a a sa na, hende a sa derênge kwôlen.

<sup>27</sup> Men, kenbay kôba, ka sa derê kwôlen, wôsa na kena nap en kirîna na en ayij tô jé wupê kwôy kemnêj kemnêj.»

## 16

<sup>1</sup> «Na en kelênge kwôli are bay ka hen, ap bi kené dî tô ayê bôd wonje ap né. <sup>2</sup> Bay a dagênge bô \*iyéy dapare a men, era baa tumô hen na, kwôni a derênge menba, a ermé môj dîré tebe na Emen hen. <sup>3</sup> Bay a lê hen iyôn, wôsa bay hôn Iban ré men, bay hônen nôbi ré a men. <sup>4</sup> En kelênge kwôli are bay ka hen, ap kirîna bay ré sa ba, kené erem mega wo na ené kelênge kwôliji tumô nij. Na en kelênge ca tumô ré, na wô wo na en baa nap ken tô.»

*Jé wo Tunu top hendi bô bôré a lê*

<sup>5</sup> «Haw hen, na herê ligi kwo na joon a hen. Menba, kwôni pôn nêj iyôn perêrênge a hen engeren iyôn ba: «Ju ô na yôn ba», ré kwôy. <sup>6</sup> Na wô wo en kelênge kwôli are bay ka hen, ana turnge ré ja hen ba? <sup>7</sup> Nij na, na kelênge na tu kwôlê: hena ené ô ba, a derê wô sarênge, wôsa hena

ené ô ré ba, hende lê nap ken a era unênge ré. Nijba, hena ené ô na, na jon nap tu bênge. <sup>8</sup> Ap kirîna hende a sa na, hende a gelij bîné ka sa terare a nà, mega wo ermé woji wo gengij sa têrij men, sa lê angap derôre a men, sa jerê kwôlê a a men hen na, ré habij. <sup>9</sup> Wôsa kwo gengij sa têrij ba, na wô wo bay bi bôrji san a ré. <sup>10</sup> Men, kwôj lê angap derôre ba, na wô wo na erê ligi Iban a, ap ka gelen cêgê ré nij yôd hen. <sup>11</sup> Men, kwo gengij sa jerê kwôlê a ba, na wô wo kelma wo sa terare a nà, bay jô kwôlê sari a nij a men.»

<sup>12</sup> «Kwôlê baa gap wo ré ené kelênge tô, nijba, haw hen en hôn wo ré dê sarênge. <sup>13</sup> Kirîna Tunu top hende yêgê sa kwôlê woj tiri bij bîné hen, a sa na, hende a gelênge tu kwôlê kê, wôsa hende a kelê kwôlê wôni sa kebre ré, nijba, na kwôlo hende toya men, hende a kelênge kwôli anga a era hen a men. <sup>14</sup> Hende a gelij bîné dapare tijê wôsa na kwôlo hende toyo keben a ré kelênge hen. <sup>15</sup> Are kê ka Iban ôrij hen na, na kapê nôbi men. Na ôbi á, ené kôl hende ré sa kelênge na kwôlo hende toyo keben a hen.»

*Bô emê a sa bilij yé yi derê*

<sup>16</sup> «Dê a menba, ka gelen ré nij men, sem cêgê menba, ka hô gelen.»

17 Sa kwôlê bi wo hen a na, bay tôri ka pôni engerij yirji kôl iyôn ba: «*«Dê a menba, ka gelen ré nij men, sem cêgê menba, ka hô gelen wôsa en ô na ligi Iban a, hen ba, bôri na iyej ba?»*

18 Menba, bay hô kôl iyôn ba: «*Ba kwôlo ôbi kôl iyôn ba: «Dê a» hen ba, bôri na iyej ba? Wôsa nana hôn bô kwôlê wori bi wo hen né.»*

19 Jêsu hôn wo bay ré gey engereri kwôlê menba, ôbi kôl iyôn ba: «*Ken engeren na kwôlê na sa kwo ené kôl iyôn ba: «Dê a menba, ka gelen ré nij men, sem cêgê menba, ka hô gelen hen ba?»* 20 Na tu kwôlê ené kelênge hen: ka sômnê men, ka âarê men, menba, bijé ka sa terare a nà ba, a merê naj yi derê. Kenbay ka gelij gusij nijba, gusij tonje hende to hen a sa belij yi derê. 21 Kirijna iyore ta yê na, hende gelij gusij wôsa wulê wore nê, nijba, kirijna hende yê kema uwôl tôj nij na, yi derê wo gawra ré yêj sa terare a nà hen lere aj hende gôrbij sa gusij to na lere hen. 22 Kenbay kôba, haw hen ken gelij gusij nijba, na hô gelênge ka lê yi derê aj kwôni wo a derê yi derê wonje bi wo hen ba, naj nij.»

23 «*Wulê bi wo hen a na, ka engeren kwôlê wôni ré kwôy. Na tu kwôlê ené kelênge hen, anja yôn yôn ka ken engerij Iban naj henen na, ôbi a bênge.*

24 Kwôy kemnêj kemnêj kôba, ken engere ani naj henen ré tô. Engerênge aj ka upé aj bi yerêge ré derênge cerêd.»

*Jêsu gôlij sa néé wo sa terare a nà*

25 «*En kelênge kwôli are bay ka kê, hen naj gwsore nij. Nijba, wulêri a nê, na, na kelênge na naj gwsore ré nij. Nijba, na kelênge kwôli Iban waj ta. 26 Wulê bi wo hen na, ka engeré are naj henen dîba, na uwôlij Iban are wô sarêge ré nij. 27 Wôsa Iban bi naj yiri geyênge, wôsa ken geyen men, ken bi bônje san a mega wo ené hena na ligiri a a men. 28 En hena na ligi Iban a a ené era sa terare a nà. Haw hen, na hena sa terare a nà, herê ligi Iban a.»*

29 Bay tôri kôli iyôn ba: «*Gel, haw hen ju kôl kwôli Iban waj a ta men, ju kôl gwsore tôni ré men. 30 Haw hen, nini hôn wo jeré hôn are kê aj kwôlê wo kwôni da engerem tô kôba, ju hôn nij. Na ôbi á, niné bi bônri sam a wo jeré hena na ligi Iban a hen.»*

31 Menba, Jêsu uwôlji sara iyôn ba: «*Ken hôn nij ba?*

32 Wulêri nê, nij wo ka userij aj i ba a wayê kwini erê erê aj ka dén penen. Nijba, ena penen ré, wôsa Iban na naj en. 33 Na en kelênge kwôli are bay ka hen, bi kené uwôn bô jalê legen a. Ka gelij gusij sa terare a nà, nijba, ken bu

bôrŋge iyêre wôsa en gôlij  
sa néé wo sa terare a nà  
nij.»

## 17

*Jésu uwôl Ibari wô sa bay  
tôri*

<sup>1</sup> Kirija Jésu kôl hen iyôn  
kô nij menba, ay tiri bôrij  
kirij si derômaran aj kôl  
iyôn ba: «Iban, wulêri nê  
nij. Ay kibi Kemam aj bi  
Kemam kôba, ay kem men.  
<sup>2</sup> Wôsa ju biri tôô sa bijné  
ka sa terare a nà kêm bi ré  
bij ka ju biri hen merê wo  
naj kwini. <sup>3</sup> Aj merê wo  
naj kwini bi wo hen na, na  
bi bay ré hônem jôbi Emen  
woj tiri pôn nêj ham hen  
men, bay ré hôn Jésu \*Krist  
wo ju jori hen a men. <sup>4</sup> En  
gel dampare tom sa terare a  
nà men, en li jé wo na ju bèn  
kôben a hen kô nij a men.  
<sup>5</sup> Iyôn ba, Iban, haw hen wo  
ju môrij hen na, ju hô ben  
dampare tijê to na en baj  
legem a tumô pa dema tô  
terare na ré dijn tô hen.»

<sup>6</sup> «Bijné ka sa terare a nà,  
ka na ju teraji ben hen na, en  
li kwôy aj bay hôn dampare  
tom. Bay na kam apa jeré  
ben hen, ôbi a, bay ré bi  
kwôlê sa kwôlê wom a hen.  
<sup>7</sup> Aj haw hen, bay hôn mega  
wo are kêm ka jeré ben hen  
na, ré hena na legem a.  
<sup>8</sup> Wôsa na kwôlo na ju kelan  
a ené kôlji men, bay enge  
bijn bôrji sara aj bay hôn  
dô wo ené hena na legem a  
tiri men, bay bi bôrji sam a  
mega wo jôbi a na ré joon a  
men.»

<sup>9</sup> «Na wô sarji bay a ené  
uwôlem hen. En uwôlem  
na wô sa bijné ka sa terare  
a nà ré, nijba, wô sa ka ju  
ben hen, wôsa bay na kam.  
<sup>10</sup> Wôsa anja na kajê ba,  
na kam men, ka na kam ba,  
na kajê men. Aj bay ré  
gelij dampare tijê yirji a.  
<sup>11</sup> Nôbi ena kwo sa terare  
a nà ré nij, nijba, bay ba,  
baji sa terare a nà tô, wôsa  
na herê legem a. Iban wo  
yi naj jengêri, bijné ka na  
ju ben hen na, ju gemji naj  
henem, aj bi bay yi mega  
gawra wo pôn, mega wo  
nabay kôba, nana pôn hen  
iyôn men. <sup>12</sup> Kirija na en  
baj naj ci sa terare a nà tô  
na, na en gemji naj henem.  
Na en gem ka na ju ben hen  
diba, kwôni pôn nêj iyôn  
kôba, na kay ré. Nijba,  
na kema woj ôbi mênê pôn  
hari a kayê, aj bi kwôlo na  
yi bô magtubu to Emen a  
hen ré ô naj geréri. <sup>13</sup> Aj  
haw hen wo na herê legem a  
hen na, en kôl kwôli are bay  
ka hen wo en baa sa terare  
a nà tô, bi bay ré uwôjij  
yi derê wujê mega wo yen  
nôbi kôba, dôren hen iyôn  
men. <sup>14</sup> En kôlji kwôlê wom  
menba, bijné ka sa terare a  
nà kajji yôd, wôsa bay li  
anja bijné ka sa terare a nà li  
hen né, mega wo nôbi kôba,  
ena kwo sa terare a nà ré  
hen iyôn men. <sup>15</sup> En uwôlen  
na wo jeré pôrji sa terare a  
nà ôrij legem a ré tô, nijba,  
jeré gemji wô wo Sidan woge  
wô bêji kayê hen di. <sup>16</sup> Bay  
na ka sa terare a nà ré, mega

wo nôbi kôba, ena kwo sa terare a nà ré hen iyôn men. <sup>17</sup> Bi tu kwôlê wom liji bi bay yi bîné ka yi naŋ jengêrji, wôsa kwôlê wom na, na tu kwôlê. <sup>18</sup> Mega wo na ju joon perê bîné ka sa terare a nà hen iyôn na, nôbi kôba, en jéji perê bîné ka sa terare a nà hen iyôn men. <sup>19</sup> En ay yen lij jé bem wô sarji aŋ bi bay kôba, ré ayiŋ yirji lij jé bem tiri hen iyôn men.»

<sup>20</sup> «Na wô sarji bay piniji a ené uwôlem hen né, niŋba, wô sa ka a bê bôrji san a wô kwôlo bay ka ju ben hen a dôrji hen a men. <sup>21</sup> En uwôlem na wo bay kê m ré yi mega gawra wo pôn. Iban, bi bay bîŋ pôn naŋ na, mega wo nabay kôba, nana yi môŋ gawra wo pôn hen iyôn men, bi bay yi mega gawra wo pôn iyôn men. Aŋ bi bîné ka sa terare a nà ré bi bôrji san a wo jôbi a ré joon hen. <sup>22</sup> Hini emê wo na ju ben hen na, nôbi kôba, en biji men, aŋ bi bay ré bîŋ pôn mega wo nabay nana bîŋ pôn hen iyôn men. <sup>23</sup> Aŋ nôbi naŋ ci niŋa gawra wo pôn mega wo jôbi naŋ en nana gawra wo pôn hen iyôn men, aŋ bi bay ré bîŋ pôn dô. Ôbi a, bîné ka sa terare a nà ré henê wo jôbi a na ré joon men, jeré geyji môŋ kwo jeré geyen hen iyôn men hen.»

<sup>24</sup> «Iban, en gey bi kirij ka ené merê ya hen na, bîné ka na ju ben hen ré mô ya men, aŋ bi bay ré gel dampare to na ju ben hen, wôsa ju geyen

ca tumô dema tô terare na ré diŋ tô. <sup>25</sup> Iban woŋ ôbi lê aŋgaŋ derôre, bîné ka sa terare a nà na hônem ré, niŋba, nôbi en hônem, aŋ ka na ju ben hen hôn wo jôbi a na ré joon. <sup>26</sup> En li aŋ bay hônem men, na hô lê aŋ bi bay hônem damaŋ a. Aŋ bi geyé wo ju geyen hen na, bi bay kôba, geyiŋ megêrji hen iyôn men, bi nôbi ené bîŋ pôn naŋ ci a men.»

## 18

*Kwôli beré wo bay bu Jésus*  
(Mt 26: 47-56, Mk 14: 43-50, Lk 22: 47-50)

<sup>1</sup> Kirija Jésus uwôl Emen hen iyôn kô niŋ menba, ôbi naŋ bay tôri dayji si cêgi tu kam ka bay uwôgeri Sédrôn aŋ bay ô bô yagê wo pôn wo bay banij gurô ya wo yi kirij bay ka hen a. <sup>2</sup> Menba, Judas wo a sa ayê sari hen hôn kirij bay ka hen dô, wôsa Jésus naŋ bay tôri ôrji ya gaŋ gaŋ. <sup>3</sup> Menba, Judas dera asgarjê naŋ bay gemé \*iyéy Emen ka damné kaŋ bay bê kwôbe naŋ \*Parisijêjê a joji hen eraŋ kirij bay ka hen naŋ tare toŋ tô depere men, lampa men, aŋgaŋ maŋé a men. <sup>4</sup> Jésus hôn aŋga ré sa liri hen, menba, ôbi jera kwiniŋi aŋ kôlji iyôn ba: «Ken woge na i ba?»

<sup>5</sup> Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Nini woge na Jésus wo Najarêt.» Menba, ôbi uwôlji sara iyôn ba: «Na nôbi bi a na.»

Judas woŋ ôbi ayê sari hen kôba, naŋ ci ya men. <sup>6</sup> Kirija Jêsu kôlji iyônŋ ba: «Na nôbi bi a na», menba, bay hô naŋ cêgeriji aŋ herijji. <sup>7</sup> Jêsu hô engeriji iyônŋ ba: «Ken woge na i ba?» Menba, bay kôl iyônŋ ba: «Nini woge na Jêsu wo Najarêt.»

<sup>8</sup> Menba, Jêsu hô uwôlji sara iyônŋ ba: «Ré ené kelênge tumô ré na nôbi bi a ré na ré ba? A hena ré na nôbi a kené wogen ba, kamaŋ ka hen ba, ken dîji ô aŋgaji.»

<sup>9</sup> Ôbi kôl hen iyônŋ bi kwôlo na ré lijn bô magtubu to Emen a kôl iyônŋ ba: «Ka na ju ben hen na, kwôni pôn nêŋ iyônŋ kôba, kay ré hen na, ariri ré lijn.» <sup>10</sup> Simô Piyêr wo ôriŋ naŋ yebere toŋ kaskar to kôbri a hen, dô diŋ maa mana wo pôni wo \*dami wo damné kaŋ bay bê kwôbe woŋ gusurô jô. Mana bi wo bay di mari jô hen na, hini na Malkus. <sup>11</sup> Menba, Jêsu kôlijn Piyêr iyônŋ ba: «Dôbe yebere tom hôriŋ bô sabare a. Ju gey bi ené geliŋ gusiŋ to Iban na dî gengiŋ san hen né ba?»

*Bay ôriŋ naŋ Jêsu biŋ Aan dami wo damné kaŋ bay bê kwôbe*

(Mt 26: 57-58, Mk 14: 53-54, Lk 22: 54)

<sup>12</sup> Menba, asgarjê naŋ dami woŋi men, bay gemé iyéy Emen a men ßeroŋi Jêsu aŋ harêri naŋ gaŋne.

<sup>13</sup> Menba, tumô ba, bay ôriŋ

naŋ dî iyé Aan a wo na môy Kayib woŋ dami wo damné kaŋ bay bê kwôbe bô elê bi wo hen a hen. <sup>14</sup> Men, na Kayib bi a na kôlijn damné ka Jubnê iyônŋ ba: «Hena gawra pôn ré ma wô sa ßijé ka sa ira ba, dô hen.»

*Piyêr uwôser dîré hôn Jêsu ré*

(Mt 26: 69-70, Mk 14: 66-68, Lk 22: 53-57)

<sup>15</sup> Simô Piyêr naŋ ôbi tô Jêsu wo pôni kôbiji tô Jêsu. Ôbi tô Jêsu wo pôni bi wo hen na, dami wo damné kaŋ bay bê kwôbe hôni dô. Na ôbi á, bay ré dîri ô naŋ Jêsu ira derô haba wo dami wo damné kaŋ bay bê kwôbe bi wo hen a hen. <sup>16</sup> Niŋba, Piyêr ba, ðebo baa nô kibi geré. Menba, ôbi tô Jêsu bi wo hen so sa iyêl naŋ iyore to gem kibi geré hen menba, hende dî Piyêr ô ira men. <sup>17</sup> Hende gemé kibi geré hende to hen engeriŋ Piyêr iyônŋ ba: «Jôbi ju na ôbi tô gawra bi wo hen men, ré ba?» Menba, ôbi kôle iyônŋ ba: «Eŋ eŋ, ena ôbi tôri ré.»

<sup>18</sup> Kelanê dii menba, bay jé naŋ bay gemé iyéy Emen hen lamŋi tare iyêbe. Menba, Piyêr kôba, era sa iyêbe naŋ ci men.

*Kwôlo dami wo damné kaŋ bay bê kwôbe engeriŋ Jêsu*

(Mt 26: 59-66, Mk 14: 55-64, Lk 22: 66-71)

<sup>19</sup> Dami wo damné kaŋ bay bê kwôbe engeriŋ Jêsu kwôlê gengiŋ sa bay tôri

men, sa ari gelé kari a men.  
 20 Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «En kôl kwôlê wupê tu wolé men, en gelip bijné are bô \*iyéy dapare a men, bô iyéy Emen a men, kirij ka Jubnê kêm dap ya hen a men díba, en li ani kani nap uwôbê ré. 21 Wô mi a jeré engeren ba? Engerij bijné ka na toy kwôlo na en dô hen. Wôsa bay hôn kwôlê bi wo na en dôrji hen.»

22 Kirija Jésu kôl hen iyôn menba, ôbi gemé iyéy Emen wo pôni kwo ré dèbe kwa hen di Jésu tô mari a ap kôli iyôn ba: «Na hen iyôn a jeré uwôlij dami wo damné kap bay bê kwôbe kwôlê sara hen ba?»

23 Menba, Jésu uwôli sara iyôn ba: «Hena ené iyêl habij ba, ju gelen kwôlê bi wo en iyêl habij hen. A hena kwôlo ené iyêl hen na tiri ba, wô mi a jeré dên ba?»

24 Menba, Aan jép nap Jésu nap kôbri wo ré harij bijn dami wo damné kap bay bê kwôbe Kayib.

*Piyêr hô kôl díré hôn Jésu ré*

(Mt 26: 71-75, Mk 14: 69-72, Lk 22: 58-62)

25 Kirij bay ka hen na, Piyêr dèbe iyêbe tare tori hende to hen baa ya menba, kwôni wo pôni engereri iyôn ba: «Jôbi kôba ju na perê bay tô gawra bi wo hen men ré ba?» Menba, Piyêr uwôser kôl iyôn ba: «En en, ena ôbi tôri ré.»

26 Mana wo dami wo damné kap bay bê kwôbe

wo pôni na gôbri kwo Piyêr na di mari jô hen kôli iyôn ba: «Kaman, na gelem bô yagê a nap dí ré ba?»

27 Nijba, Piyêr hô uwôser a menba, kirij bay ka hen na, kura yel.

*Bay ôrij nap Jésu bijn kelma \*Pilát*

(Mt 27: 1-2, 11-14, Mk 15: 1-5, Lk 23: 1-5)

28 Tô kirij cud menba, bay hena nap Jésu iyé Kayib a ôrij iyé ôbi emê sa iyére woj Rômê wo bay uwôgeri Pilát hen. Nijba, damné ka Jubnê ôrji ira ré wôsa Pilát na Jub ré, wôsa erê iyé kwôni na Jub ré na, a lê ap bay a kagemê. Bay gey bi yirji ré \*kagem né, bi ciré ômij geserê \*Pak. 29 Na ôbi á, ôbi emê sa iyére Pilát ré so nô dema ré sa uwonji hen. Kirija ôbi sa menba, engeriji iyôn ba: «Na kwôli mi a kené uwôl sa gawra bi wo hen a ba?»

30 Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Hena gawra bi wo hen hena ré li habré wôni ré ba, hena niné erap nap dí tumôm a ba?»

31 Menba, Pilát uwôlji sara iyôn ba: «Berengeri ken ôrij ap kenbay ken ô jerê kwôlê sari a nap tôo tonge.» Menba, bay hô uwôli sara iyôn ba: «Kenbay kap Rômê ken kelêni niné uwôlij kwôni kwôlê woj temare sari a ré.»

32 Na hen iyôn apa kwôlo Jésu na kôl gengij sa geré temayri to díré ma hen, ariri ré lij hen. 33 Menba, Pilát

bul hô ira ô uwôgê Jêsu aṅ engereri iyôṅ ba: «Ju na kelma wo Jubnê bi ba?»

<sup>34</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôṅ ba: «Kwôlo ju engeren hen, na kwo jôbi a ermé hen iyôṅ laba, na kwôni a kôlen hen iyôṅ gengiṅ san dī ba?»

<sup>35</sup> Menba, Pilat uwôli sara iyôṅ ba: «Nôbi ena Jub ba? Na yênem kam naṅ damné kaṅ bay bê kwôbe a erap naṅ ju ben. Nipba, ju la na mi ba?»

<sup>36</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôṅ ba: «Emê iyére tipê na to sa terare a nà ré. Hen aṅa emê iyére tipê henaṅ ré na to sa terare a nà ná, henaṅ manê kaṅ henaṅ ré karê maṅê wô san aṅ bi bay ré buren biṅ damné ka Jubnê ré. Nipba, na hen iyôṅ né, wôsa emê iyére tipê na to sa terare a nà ré.»

<sup>37</sup> Menba, Pilat hô engereri iyôṅ ba: «Iyôṅ ba, ju na kelma dê?» Menba, Jêsu uwôli sara iyôṅ ba: «Na ôbi, a jeré kôl hen, ena Kelma. Nôbi en yêṅ aṅ en era sa terare a nà wô derê kwôli tu kwôlê aṅ biṅê kêm ka na ka tu kwôlê hen na, bay toy kwôlê wupê bi wo hen.» <sup>38</sup> Menba, Pilat hô engereri Jêsu iyôṅ ba: «Tu kwôlê ba, na mi ba?»

*Bay uwôl kwôli temare sa Jêsu a*

(Mt 27: 15-31, Mk 15: 6-20, Lk 23: 13-25)

Cêgi kwôlê bi wo hen menba, ôbi hena hô si nô ô upé Jubnê aṅ kôlji iyôṅ ba: «Ken toy, nôbi en

uwôṅ kwôlê wôni wo na berijṅ gawra bi wo hen né. <sup>39</sup> Nipba, naṅ hara wonṅe na, en uwôl danggay pôn pôn ta béṅge kwôy kwôy naṅ geserê Pak hen ba, ken gey bi ené uwôl kelma wo Jubnê ta béṅge ba?»

<sup>40</sup> Menba, bay ka gura naṅ kwônêrji iyôṅ ba: «Nini gey ré, ulêni Barabas ta dī.» Men né, Barabas bi wo hen na, na bandi men.

## 19

<sup>1</sup> Menba, \*Pilat ay tôô bi bay ré yêmnê Jêsu naṅ tinêre. <sup>2</sup> Asgarṅê gaa jabga wopṅ kenare naṅ gesem aṅ dôbri sari a men, bay dôbri bargay kaṅ kenare ka sêyi yiri a a men. <sup>3</sup> Menba, bay uso da ligiri a aṅ kôli iyôṅ ba: «Dosé tom kelma wo Jubnê» men, bay sêri tô mari a men.

<sup>4</sup> Menba, Pilat hô so nô aṅ kôliṅ Jubnê iyôṅ ba: «Gelêṅge, en saṅ naṅ dī nô béṅge bi kené hôn mega wo ené uwôṅ kwôlê wôni wo habijṅ yiri a ré.»

<sup>5</sup> Jêsu so naṅ jabga wopṅ kenare wopṅ gesem naṅ bargay ka sêyi kaṅ kenare ka bay ré tôbri yiri a hen. Menba, Pilat kôl iyôṅ ba: «Gelêṅge, gawra bi a hen.»

<sup>6</sup> Kirijṅa damné kaṅ bay bê kwôbe naṅ bay gemêrji gili hen iyôṅ menba, bay bi gura kôl iyôṅ ba: «Béringeri sa gurô tagelê, béringeri sa gurô tagelê.» Menba, Pilat kôlji iyôṅ ba: «Kenbay ken biri aṅ ken ô bééri sa gurô

tagelê dîba, nôbi en uwôn ani kani ka ôbi li ka habij né.»

<sup>7</sup> Menba, Jubnê uwôli sara iyôn ba: «Nibay nini ôrij nap tôte toni ya an nap tôte toni hende to hen na, nija deréri, wôsa ôbi kôl diré na Kema Emen.»

<sup>8</sup> Kirija Pilat toy kwôlê bi wo hen iyôn menba, harê hô liri damañ a. <sup>9</sup> Ôbi hô kini merêri a an engerij Jêsu iyôn ba: «Jôbi ju na gawra wo yôn ba?»

Nijba, Jêsu uwôli kwôlê wôni sara ré. <sup>10</sup> Menba, Pilat kôli iyôn ba: «Na nôbi a jeré wômen tôñ hen ba? Ju hôn mega wo ené ôrij nap néé wop béremare sa gurô tagelê men, kwop uwôlemare ta a men iyôn né ba?»

<sup>11</sup> Menba, Jêsu uwôli sara iyôn ba: «Hen apa Emen henañ ré bem néé bi wo hen ré ba, henañ jeré ôrij nap néé wôni san a ré kwôy. Na ôbi á, kirija kwo ré beren bem hen na, ôbi li na têrij to dami dêm.»

<sup>12</sup> Kirij bay ka hen na, Pilat woge geré diré ulêri ta. Nijba, Jubnê ka gura kôl iyôn ba: «Hena jeré uwôli ta ba, ju na melañ kelma wo dami \*Sésar ré kwôy. Kwôni wo li yiri môn kelma iyôn na, ôbi na ôbi bayi Sésar.»

<sup>13</sup> Kirija Pilat toy kwôlê bi wo hen iyôn menba, ôbi soñ nap Jêsu nô an ô merê kirij jeré kwôlê ka bay uwôl dañne ya ka bay uwôgeji nap hébre «Gabata» hen.

<sup>14</sup> Na wulê wop beré sa têtê geserê \*Pak. Tare dëbu diñne nij menba, Pilat kôlij Jubnê iyôn ba: «Gelênge, kelma wonge bi.»

<sup>15</sup> Nijba, Jubnê bi gura kôl kibriji pôn hóm iyôn ba: «Diri, diri, bééri sa gurô tagelê.» Menba, Pilat kôlji iyôn ba:

«Kelma wonge bi a kené gey bi nôbi ené bééri sa gurô tagelê hen ba?» Menba, damné kan bay bê kwôbe kôl iyôn ba: «Kelma woni na Sésar pôn nêñ hari.»

<sup>16</sup> Menba, ôbi nôge Jêsu biji bi bay ré ô bééri sa gurô tagelê.

*Bay bér Jêsu sa gurô tagelê*

(Mt 27: 32-44, Mk 15: 21-32, Lk 23: 26-43)

Menba, bay biri ôrij. <sup>17</sup> Jêsu ay gurô tagelê wori an sañ kirij ka bay uwôgeji ibé sa gawra ka nap kibi hébre ba bay uwôgeji Gwôlgwota hen. <sup>18</sup> Na kirij bay ka hen a apa bay ré bééri sa gurô tagelê ya nap bijné ka pôni wôd. Kwo pôni sa kôbri gusurô men, kwo pôni sa kôbri maa men an Jêsu derôrji a.

<sup>19</sup> Pilat dî are yi gurô an di ta sa gurô tagelê wo Jêsu a an kôl iyôn ba: «Jêsu wo Najarêt, kelma wo Jubnê.»

<sup>20</sup> Jubnê kwône dênse kwôlê bi wo hen wôsa kirij ka bay bérrij Jêsu ya hen na, dfa nap iyére. An are bay ka bay li di ta hen na, na nap kibi hébre men, kibi latên men,



kibi grêk a men. <sup>21</sup> Damné ka bay bê kwôbe ka Jubnê kôlij Pilat iyôn ba: «Di <Na kelma wo Jubnê> ré nijba, ju dī <Ôbi ré kôl iyôn ba: «Ena kelma wo Jubnê.» > »

<sup>22</sup> Menba, Pilat uwôlji sara iyôn ba: «Anja en dī tōn da nij na, yi na yérji.»

<sup>23</sup> Kirija asgarnê bér Jésu kô nij menba, bay pô bargay kari soderé kirij pôrbu an cénji. Bay ay bargay kari ka kabrêri ka yéngi ka tu sejrêrji na an na kibi bargay pôn nêh hena ta kwôy era tōh. <sup>24</sup> Menba, bay kôl iyôn ba: «Na yégerênge ré nijba, na jibij jala terê gelé na i a beré ba?» An bi kwôlo na lij bô magtubu to Emen a hen, ariri ré lij. Magtubu hende to hen kôl iyôn ba: «Bay cén bargay ka nê men, ka kabrên bay jibij jala terê a men.» Na hen iyôn a asgarnê ré li hen.

<sup>25</sup> Da kwa gurô tagelê wo Jésu a na, yori na yère debiji ya, Mari toj tam Klopas men, Mari to Magdala a men. <sup>26</sup> Kirija Jésu gel yori men, gel ôbi tôri wo ôbi geyri ga hen debu kware a men na, ôbi kôle iyôn ba: «Yon, gel, kemarê a hen nij.»

<sup>27</sup> Men, ôbi kôlij ôbi tôri bi wo hen iyôn ba: «Gel, na yom a hen.» Ayij tôri wulê bi wo hen na, ôbi ôrij na to iyère tori.

### Temay Jésu

(Mt 27: 45-56, Mk 15: 33-41, Lk 23: 43-49)

<sup>28</sup> Cêgeri wori menba, Jésu hōn wo are kēm ré kō nij menba, kōl iyōn ba: «Kam dêên.» An bi kwôlo lij bô magtubu to Emen hen na, ré bij.

<sup>29</sup> Kirij bay ka hen na, ba ja gerêngê wo pōni yi na kam tijador ka bay uwôgeji binêger hen bô. Asgarnê dôbe jaa bô a an dôbe kibi gurô wo bay uwôgeri \*hisôp hen an uson sa dôbri kibri a. <sup>30</sup> Kirija Jésu yi kam ka gerangi bay ka hen menba, ôbi kôl iyôn ba: «Kibi are kēm derij nij.»

Menba, ôbi di sari tōn menba, kibri wôm hari nij.

<sup>31</sup> Kirij bay ka hen na, na wulê woj janê sa té kwô woj emê \*sa merê ta a menba, Jubnê hare wô wo temay Jésu na gawrê ka wôo hen maa ré yé kwôy sé sa sa merê ta, wôsa sa merê ta na, na sa to dami. Menba, bay ô engeré Pilat ré pōy tērji an bi bay ré ma lew an ré tō temayrij bi tōh.

<sup>32</sup> Bijé ka bay bérji na Jésu hen na, asgarnê sa pōy tērji wôo kēm. <sup>33</sup> Kirija bay sa sa Jésu a menba, bay gel wo ôbi ré ma nij menba, bay dī piyê tēri ba, mera.

<sup>34</sup> Asgar wo pōni jebu kabrê Jésu na yère menba, kirij bay ka hen na, kwôbe na kam so. <sup>35</sup> Kwo gel are bay ka hen na, dô kwôlij an

kwôlê wori bi wo hen na tiri men, ôbi hôn wo dîrê kôl na tu kwôlê men, dîrê kôl hen iyôn bi kenbay kôba, kené bijn bônge sara men. <sup>36</sup> Are bay ka hen yi hen iyôn bi magtubu to Emen ré ô nañ gerére magtubu hende to hen na kôl iyôn ba: «Ibéri wôni pôn nêñ iyôn kôba, a bôn né.» <sup>37</sup> Men, magtubu hende to hen hô kôl iyôn ba: «Bay a sa gelé kwo bay na cibri hen a men.»

*Si Josêp nañ Nikwodêm em Jésus*

(Mt 27: 57-61, Mk 15: 42-47, Lk 23: 50-56)

<sup>38</sup> Cêgê menba, Josêp wo Arimaté woñ ôbi ayê bôô hen era sa engere Pilat dîrê erê ayê temay Jésus, wôsa ôbi na ôbi tô Jésus nijba, na nañ jalê, wôsa ôbi hariñ Jubnê. Pilat dege nañ dî sara dema ôbi ré ô ayê temay Jésus ôriñ tô. <sup>39</sup> Nikwodêm wo na ô nañ yoyre ô upé Jésus hen erañ nañ ider wo dîné dô wo bay li nañ \*miir men, alowês a men hen comlé tôre subu. <sup>40</sup> Si Josêp nañ Nikwodêm ayji temay Jésus lêgere nañ kibi bargay ka bay yêgerê men wuse ider sari a men mega wo Jubnê liirij hen iyôn. <sup>41</sup> Kirijna bay na bérinj Jésus ya hen na, na dâ kwa kini banê gurô añ kirij bay ka hen na, kampê ka kôrbi ka bay kerge bô keram a ka bay emij kwôni ya sa pôn né hen yi ya. <sup>42</sup> Na bô kampê bay ka hen a bay ré emij

Jésu ya, wôsa na kampê ka yi dâ nañ kirij ka bay na bééri ya hen. Wôsa Jubnê bu sa têe anga gengij sa sa merê ta.

## 20

*Jésu ji si kampê*  
(Mt 28: 1-8, Mk 16: 1-8, Lk 24: 1-12)

<sup>1</sup> Nañ sa demas tô kirij cud wo kirij baa hendu dîrum dîrum tô menba, Mari to Magdala ô sa kampê. Menba, hende gel kulman keram wo bay na ligij kibi kampê hen gerñgij yi wolé. <sup>2</sup> Hende ge ô upé Simô Piyêr nañ ôbi tô Jésus wo pônî wo Jésus geyri gañ hen añ kôlji iyôn ba: «Bay dô Kelma kampê ôriñ añê añ nini hôn kirij ka bay uwôli ya hen né.»

<sup>3</sup> Piyêr nañ ôbi tô Jésus wo pônî bi wo hen siji gerji ô sa kampê. <sup>4</sup> Menba, bay gerji wô bem nijba, ôbi tôri wo pônî bi wo hen ge gôlij Piyêr añ bij sa kampê tumô. <sup>5</sup> Ôbi denge tôn kôbe bô kampê menba, gel na kibi bargay ka bay na lêgerij Jésus hen, a yé tôn mera. Nijba, ôbi si bô kampê ré. <sup>6</sup> Simô Piyêr wo guro cêgeri a tôn tôn hen sa menba, si bô kampê menba, gel na kibi bargay a yé tôn mera. <sup>7</sup> Men, bargay ka bay na lêgerij sa Jésus hen, lêgerij yi wolé piniji dîba, yi nañ ka bay na lêgerij yiri hen né. <sup>8</sup> Menba, ôbi tô Jésus wo ré guro sa tumô hen si

bô kampê aṅ gel menba, ôbi bi bôri sara. <sup>9</sup> Wôsa kwôlo na liṅ bô magtubu to Emen a wo Jêsu ré jê sé kampê hen na, kwôy saṅ wulê bi wo hen na, bay tôri na hôn ré tô tô. <sup>10</sup> Menba, bay tô Jêsu bay ka wôô hen bilji hô iṅ.

*Jêsu si sa Mari to Magdala*

(Mt 28: 9-10, Mk 16: 9-11)

<sup>11</sup> Niṅba, Mari ḏebe nô kibi kampê sôm. Kirijna hende sôm ḏibij iyôn menba, denge tôṅ jêl bô kampê. <sup>12</sup> Menba, hende gel \*manê ka derômaran a wôô ka tôbe bargay ka bôri môrji kirij ka bay na uwôliṅ Jêsu ya hen, kwo pôn si sari men, kwo pôn si cêbêri men. <sup>13</sup> Menba, bay kôle iyôn ba: «Iyore, wô mi a meré sôm ba?» Menba, hende uwôlji sara iyôn ba: «Wôsa bay dô temay Kelma wupê aṅ en hôn kirij ka bay uwôli ya hen né.»

<sup>14</sup> Kirijna hende kôl hen iyôn menba, bare cêgere menba, gel Jêsu ḏebe hen niṅba, hende hôn wo ré na Jêsu ré. <sup>15</sup> Menba, Jêsu kôle iyôn ba: «Iyore wô mi a meré sôm ba? Mu woge na i ba?» Menba, hende kôl yan ba, ré na ôbi gemé kini banê gurô bi wo hen menba, hende kôli iyôn ba: «Gawra, hena ré na jôbi a ré ayêri ôriṅ wolé ba, ju kôlen na erê ô ayêri.»

<sup>16</sup> Menba, Jêsu uwôgere: «Mari», menba, hende bul aṅ uwôgeri: «\*Raboni»,

naṅ kibi hébre bôri na ôbi gelij biṅé are.

<sup>17</sup> Menba, Jêsu kôle iyôn ba: «Heben né wôsa en ô ta ligi Iban a ré tô. Niṅba, ô mu ô upé yênen aṅ mu kôlji iyôn ba, ené erê ta ligi Iban a wo na Ibarenge kenbay men, ligi Emen wupê a wo na Emen wonge kenbay men hen.»

<sup>18</sup> Menba, Mari to Magdala ô kôliṅ bay tô Jêsu wo teré gelo Kelma aṅ hende kôlji kwôlo ôbi ré kelare hen.

*Jêsu si sa bay tôri a*

(Mt 28: 16-20, Mk 16: 14-18, Lk 24: 36-49)

<sup>19</sup> Perare to demas hende to hen na, bay tôri danji mô bô ira aṅ legeji kermij dô sarji a, wôsa bay hariṅ Jubnê. Menba, Jêsu so ḏebe derôrji a aṅ kôlji iyôn ba: «Bi bô jalê wo Emen baa naṅ ken.»

<sup>20</sup> Kirijna ôbi kôl hen iyôn menba, ôbi gelji hôlmê iyare to kôbri men, kwa bôri a men. Kirijna bay tôri gili hen iyôn menba, yirji dôrji damaṅ. <sup>21</sup> Menba, Jêsu hô kôlji iyôn ba: «Bi bô jalê baa ré ken. Mega wo Iban na joon hen na, nôbi kôba, en jénge men.»

<sup>22</sup> Kirijna ôbi kôl hen iyôn kô niṅ menba, ôbi dô bul wo dami sarji a aṅ kôlji iyôn ba: «Engeṅge Tunu toṅ hendi bô bôre. <sup>23</sup> Biṅé ka ka ḏé bônge jalê sa têriṅ toji a hen na, Emen kôba, a ḏé bôri jalê sa têriṅ toji a men, ka ken ḏi bônge jal têriṅ toji a ré hen na, Emen kôba,

a dé bôri jalê sa têriŋ toji a ré men.»

### *Kwôlo Jésu kôliŋ Tomas*

<sup>24</sup> Tomas ôbi tôri wo pôni perê ka môj kibi wôô wo bay uwôgeri Kerma hen ré naŋ kirija Jésu ré siŋ sa megêri a hen. <sup>25</sup> Tô megêri ka baa hen kôli iyônŋ ba: «Nini gel Kelma.» Menba, ôbi kôlji iyônŋ ba: «Hena ené gel kôbri wo bay na di naŋ pôndé hen né men, hena ené dôbe kôben hôlmê iyare to kôbri a hen ré men, hena ené dôbe kôben kwa kabrêri ka bay na cubu naŋ dargaw hen né a men na, na bê bôn sara ré kwôy.»

<sup>26</sup> Wulê marge cêgê menba, bay tô Jésu hô danji bô ira menba, Tomas naŋ ci niŋ. Kermiŋ ligiriŋ ta menba, Jésu so dèbe derôrji a aŋ kôl iyônŋ ba: «Bi bô jalê baa ré ken.»

<sup>27</sup> Menba, ôbi kôliŋ Tomas iyônŋ ba: «Eraŋ naŋ kôbem nà aŋ ju hamij hôlmê iyare to kôben a men, uson naŋ kôm nà aŋ ju hamij hôlmê iyare to kwa kabrên a hen a men, aŋ ju dī narê kwôlê wom baa aŋ ju bi bôm sara.»

<sup>28</sup> Menba, Tomas uwôli sara iyônŋ ba: «Kelma wupê, Emen wupê.»

<sup>29</sup> Menba, Jésu kôli iyônŋ ba: «Na wô gelé wo ju gelen hen aŋa jeré bi bôm sara hen. Niŋba, biŋé ka gelen né aŋ bi bôrji san a hen na, yirji a dôrji.»

<sup>30</sup> Jésu hô li aŋgaŋ giŋé ka gay gay kwône a tu bay tôri a niŋba, kwôliŋ kôliŋ bô

magtubu a na ré. <sup>31</sup> Niŋba, are bay ka hen liŋ bô magtubu a hen iyônŋ, bi kené bi bôrŋge sara mega wo Jésu ré na \*Krist Kema Emen aŋ hena kené bi bôrŋge sari a ba, kené môriŋ tu geŋ sa kibri.

## 21

*Jésu si sa bay tôri ka ju-rgem a hen kibi cér wo bay uwôgeri Tibériyad hen*

<sup>1</sup> Cêgê menba, Jésu hô si sa bay tôri a kibi cér wo Tibériyad a. Geré sé wo ôbi siŋ sarji a bi a na.

<sup>2</sup> Wulê wo pôni na, Simô Piyêr men, Tomas woŋ Kerma hen men, Nataniyéŋ wo Kana bô emê wo Galilé a naŋ kam Jébédé men, bay tô Jésu ka pôni wôô a men bay kêm danji kirij pôn. <sup>3</sup> Simô Piyêr kôlji iyônŋ ba: «Na erê uré.»

Menba, bay kôli iyônŋ ba: «Nibay kôba, niŋa erê naŋ ju men.»

Menba, bay si ô aŋ dāyji bô bato a ôrji uré. Yoyre hende to hen na, bay fu kuyê kani pôn nêŋ iyônŋ né kwôy. <sup>4</sup> Tô kirij pulôl menba, Jésu dèbu kibi cér a niŋba, bay tôri hôn wo ré na ôbi ré. <sup>5</sup> Menba, Jésu kôlji iyônŋ ba: «Kam manê, ken fu kuyê kani ré ba?» Menba, bay uwôli sara iyônŋ ba: «Nini fu ani ré kwôy.»

<sup>6</sup> Menba, ôbi kôlji iyônŋ ba: «Bêŋge bera si sa kôbi gusurô hen iyônŋ aŋ ka upé kuyê.»

Bay uwôl bera menba, bay nê m wurére ta bijn ré nij, wô kuyê ka mêy ka bay pera hen. <sup>7</sup> Menba, ôbi tô Jésus wo Jésus geyri gan hen kôlij Piyêr iyôn ba: «Na Kelma.» Menba, kirijna Simô Piyêr toy wo ré na Kelma hen iyôn menba, ôbi hô dôbe bargay ka ôbi ré harij tô bôri urij hen a, nengere kurij kam a. <sup>8</sup> Tô bay tô Jésus ka baa hen jubo bato wuroj kuyê ka wôn bera hen eraj guba cér a, wôsa bay ré na mêter arew naj guba cér. <sup>9</sup> Kirijna bay sa bijn guba menba, bay gel deserî tare to kuyê jééj sara naj mapa yé kwa a menba, Jésus kôlji iyôn ba: <sup>10</sup> «Eranje naj kuyê ka ken pera hen dê iyôn.»

<sup>11</sup> Simô Piyêr day bô bato a naj wuro bera to kuyê ka damné arew naj tôre bay kibi subu wôn bô ta hen tôj, bi wo kuyê wôn bera kê m hen kôba, hende yégerij ré kwôy. <sup>12</sup> Menba, Jésus kôlji iyôn ba: «Eranje ken sa ôm.» Nijba, ôbi tôri wôni pôn iyôn kôba, nê m engeréri iyôn ba: «Ju na i ba ré.» Wôsa bay hôn wo ré na Kelma nij. <sup>13</sup> Menba, Jésus uso da naj ay mapa naj biji men, hô pô kuyê biji a men.

<sup>14</sup> Hen a ba, na têe subu tori wo Jésus sij sa bay tôri a kirijna ôbi jijn sij kamjê hen.

### *Jésu iyêl naj Piyêr*

<sup>15</sup> Kirijna bay ô m are kô nij menba, Jésus engerij Simô Piyêr iyôn ba: «Simô kema

Ja, ju geyen gôlij kaman ka baa hen ba?» Menba, Simô Piyêr uwôli sara iyôn ba: «Ew Kelma, ju hôn wo ené geyem.» Menba, Jésus kôli iyôn ba: «Iyôn ba, ju abe kam gangê kapê ben.»

<sup>16</sup> Jésus hô engereri wo têe wô wori iyôn ba: «Simô kema Ja, ju geyen ba?» Menba, Piyêr uwôli sara iyôn ba: «Ew Kelma, ju hôn wo ené geyem.» Menba, Jésus kôli iyôn ba: «Iyôn ba, ju gem gangê kapê ben.»

<sup>17</sup> Jésus hô engereri wo têe subi iyôn ba: «Simô kema Ja, ju geyen ba?» Menba, tu Piyêr li ja wô engeré wo Jésus ré engereri têe subu iyôn ba: «Ju geyen ba?» hen. Menba, ôbi uwôli sara iyôn ba: «Kelma, ju hôn are kê m men, ju hôn wo ené geyem a men.» Menba, Jésus kôli iyôn ba: «Iyôn ba, ju abe gangê kapê ben. <sup>18</sup> Na tu kwôlê a ené kôlem hen: Kirijna na ju baj mana tô na, jôbi a na harê tô bôm wom naj kôm men, ju ô kirij ka bôm jôbi a na geyé a men. Nijba, kirijna já halê na, já perê kôm ta naj na kwôni wo dangi a harem tô bôm naj a ayem ôrij kirij ka bôm gey ré a hen.»

<sup>19</sup> Ôbi kôl hen iyôn diré gelij temare to Piyêr ré sa ma hen naj ré na temare to ré sa ulê hini emê sa Emen. Kirijna Jésus kôl hen iyôn kô nij menba, ôbi kôlij Piyêr iyôn ba: «Era tôn a.»

<sup>20</sup> Kirijna Piyêr bare cêgeri menba, ôbi gel ôbi tô Jésus

wo Jésu geyri gaŋ hen era tôrji a. Na ôbi a na yé kabrê Jésu a kibi emê aŋ na engereri iyôn ba: «Kelma, na i bi a ayê sam hen ba?»<sup>21</sup> Kirija Piyêr gili menba, ôbi kôlij Jésu iyôn ba: «Kelma, a kwo na ba, na mi a sa sari a men ba?»

<sup>22</sup> Menba, Jésu kôli iyôn ba: «Hena ené gey bi ôbi ré mô geŋ kwôy wo ené buloŋ heraj ba, dôlem jôbi iyeŋ ba? Jôbi ju era tôn a.»

<sup>23</sup> Sa kwôlê bi wo hen a na, bay ayê bôô kôl iyôn ba, ôbi tô Jésu bi wo hen ré ma ré. Nija, Jésu na kôlij Piyêr mega wo ôbi tôri bi wo hen ré ma ré ré, nija, Jésu na kôli na iyôn ba: «Hena ené gey bi ôbi ré ma ré kwôy wo na buloŋ heraj ba, dôlem jôbi iyeŋ ba?»

<sup>24</sup> Na ôbi tô Jésu wo Jésu geyri gaŋ bi a derê kwôli are bay ka hen men, na ôbi a lê bô magtubu hende to na hen a men. Aŋ nini hôn wo kwôlê bi wo ôbi ré dô hen na, ré na tiri.

<sup>25</sup> Jésu hô li aŋga dangi kwône a. Aŋ hena bay ré gey ciré derê kwôliji pôn pôn kê m bô magtubu a ba, kirij ka bay ré bij magtubu hende to hen ba, ré najê sa terare nà.

## Magtubu to Jé lê bay jé to Luk li Kwôlo kôl kwôli magtubu to Luk li hen

Magtubu to Jé lê bay jé na, na magtubu to jôgijî wôô to Luk li. Bô to tumô a to na Kwôlo Dôri hen na, ôbi na kôl na kwôli anɔa Jésu na li kirijîa ôbi na baɔ sa terare a nà mera. Ayijî tôri sa ayê wo Emen ayri hôrijî derômaran a (Sapitre 1: 11) men, merê wo ôbi mô perê bay tôri a hen ba, yi gay nij. Wôsa bay gili naɔ tirji na iyônɔ ré nij.

Na hen iyônɔ a, magtubu Jé lê bay jé ré kôl wô dé tô dapare to bay ayê bôô hen. Jésu mô perêrji a naɔ tini to li jé bô bay ayê bôô a hen. Ôbi kôl kwôli dapare to bay ayê bôô ka na Jubnê hen (naɔ \*ôbi jé Piyêr) Jérusalêm a men, bijné ka na Jubnê ré ka Antiyôk a men, Kworênt a men, Pilip a a men. Kwôli kergare toɔj ulê béré to \*ôbi jé Pol men, gusijî to dapare hende to kôrbi hende to hen men, kwôli janê wo bay ayê bôô bay ka hen jan kwôlé woji bi wo hen naɔ néé wo Tini Kelma men hen.

Luk dêɔse magtubu kwône dema, ré lijî magtubu to Jé lê bay jé hen tô. Perê magtubu hende to ôbi dêɔse hen na, tori toɔj yiri to ôbi li sa pôn pôn hen. Kirijîa

ôbi kôl kwôli kergare toji to bay hena Trowas wô erê Pilip a hen na, ôbi ôm nini nini gel wo ôbi ré ya men (Sapitre 16:10-40), kergare toji hende to hen ôrijî naɔ ci kwôy bijn Jérusalêm, aɔ na ya hende to hen a, bay ré bu Pol (Sapitre 20: 5 - 21: 18) men, hena wo bay hena Sésaré wô erê Rôm aɔ Pol li elê wôô ya hen, dema bay ré jô kwôlé sari a tô (Sapitre 27-28).

Anɔa tumô ba, Luk kôl kwôli soderé wo diré soderé magtubu tori hende to hen tôɔj (Sapitre 1:8) men, kwôli dé tô dapare to bay ayê bôô Jérusalêm a cêgi ayê wo Emen ay Jésu hôrijî derômaran a hen (Sapitre 1:1 - 8: 3) men, kwôli béré Kwôlo Dôri wo ôm gôrijî sa iyére (Sapitre 8: 4 - 12: 25) men, ôm perê bijné ka kibi cér Méditérané men, ôm kwôy bijn Rôm iyére to dami to bô emê wo sa terare a nà (Sapitre 13 - 28: 31).

Béré Kwôlo Dôri bi wo hen, ôm naɔ kirijî kirijî sa terare a nà ná sa kibi derê kwôlé wo bay jé men, kwôli kelêrji tumô bijné a a men. Kwôli Jésu wo bay dô bijn bijné kêm hen na, (Jubnê men, bijné ka na Jubnê ré hen men) na, Jésu bi wo na mô sa iyé Palistin a hen. Tunu toɔj hendi bô bôré yêge sa Jésu bijn tôri kwôy kwôy men, sa kwôli kelêri men, sa jé lêri a men.

Kwôli anɔa kôlijî bô magtubu to Jé lê bay jé a nà ná, na kwôli anɔa églis to

naŋ elê bi wo kê m hen ré lê:  
Ulê béré Kwôlo Dôri wo Jé su  
Krist biŋ gawrê sa terare a  
na kê m.

*Jé su kôl kwôli Tunu toŋ  
hendi bô bô rê to Ibari ré joŋ  
(Lk 1: 1-4)*

1 Dami wuŋê Téwpil, bô  
magtubu tiŋê to tumô to na  
en li hen na, na en kôl  
kwôli aŋga Jé su na li men,  
kwôlo ôbi na geliŋ biŋé a  
men. Kwôli are bay ka  
en kôlem kwôliji hen na,  
na kiriŋa ôbi na ayiŋ tô jé  
wori hen. <sup>2-3</sup> Kwôy wulê wo  
Emen ayri hôriŋ derômaran  
a. Pa dema Emen ré ayri  
hôriŋ derômaran a tô na,  
cêgi temayri a na, na bay jé  
bay ka ôbi na tôrji hen a, ôbi  
ré si sarji a tumô têê kwône  
naŋ yiri na iyôŋ kwôy wulê  
tôre pôrbu aŋ geliŋ wo ré na  
dôbi a ré jé sé kamŋê hen  
men, kôlji kwôli \*emê iyére  
to Emen a men. Ôbi na geliŋ  
bay jé ka ôbi na tôrji hen, tôô  
tori hende to hen naŋ néé  
wo Tunu toŋ hendi bô bô rê.

*Jé su kôlji kwôli Tunu toŋ  
hendi bô bô rê to Emen ré joŋ  
biji*

4 Wulê wo pôni ôbi mô  
ôm emê naŋ ci, menba, ôbi  
kôlji iyôŋ ba: «Merêŋge  
Jé rusalê m a nà kwôy ken  
gem aŋga Iban na genge  
dîré béŋge aŋ na en kelêŋge  
kwôliji hen, dîba, ken ô apê  
ré tô. <sup>5</sup> Wôsa Ja ba, na  
liŋ biŋé batê m na naŋ kam  
niŋba, era baa tumô a hen  
na, na naŋ Tunu toŋ hendi

bô bô rê a Emen ré lêŋge  
kenbay batê m niŋ.»

*Jé su d'ay ô derômaran a*

6 Kiriŋa bay tô Jé su môrji  
naŋ dî baa ya tô menba, bay  
eŋgereri iyôŋ ba: «Kelma,  
na wulê bi wo hen a jeré hô  
biŋ kam \*Israyêl kenare toji  
hôriŋ hen ba?»

7 Menba, ôbi uwôlji sara  
kôl iyôŋ ba: «Kwôlo gengiŋ  
sa wulê naŋ tayi kwôlo ken  
eŋgeren hen na, dôlêŋge  
kenbay ré, niŋba, na Iban  
a gengé naŋ bô geyé wori.  
8 Niŋba, kenbay ba, ka  
sa uné néé kiriŋa Tunu  
toŋ hendi bô bô rê a herbo  
sarŋge a dema kené yé bay  
derê kwôlen Jé rusalê m a  
men, Judé a men, Samari  
men, gôriŋ kiriŋ kê m sa ter-  
are a nà a men tô.»

9 Kiriŋa ôbi kôlji hen iyôŋ  
kô niŋ menba, Emen biri d'ay  
tirji a hen bô kiriŋ ka geri a  
ô derômaran a.

10 Kiriŋa bay d'ebu bô  
derômaran d'êŋ kiriŋ ka  
Jé su ôriŋ ya hen baa ya tô,  
menba, gawrê wôô ka tôbe  
bargay ka bôri soji dîbiji  
kwarji a. <sup>11</sup> Aŋ kôlji iyôŋ ba:  
«Ken gawrê ka Galilé, wô mi  
a kené d'ebe bô derômaran  
hen iyôŋ ba? Jé su bi wo  
Emen biri d'ay ô derômaran  
a aŋ ken d'ebu bô hen na,  
herari kôba, a yé môŋ ôbi  
wo ken gili ôriŋ derômaran  
a hen iyôŋ têj têj.»

*Bay dô gawra pô n gasiŋ  
hôlmê Judas*

12 Bay tô Jé su hena sa  
Keram wo Olibiyé heraji



Jéruusalêm a, hena ya erê Jéruusalêm a na, na kilomêter pôn. <sup>13</sup> Kirijna bay hena sa keram heraji uwo menba, bay ðay bô iyére to tayi to bay dayrijn ya gañ gañ hen. Kamañ ka ðay ô bô iyére hende to hen a na: Piyêr, Ja, \*Jak, André, Pilip, Tomas, Bartélémi, Matiyé, Jak kema Alpé, Simô woñ kema iyére hen nañ Jud woñ kema Jak hen. <sup>14</sup> Bay kôlijn kapniji añ danji ta ta wô uwôlé Emen nañ bôô pôn añ yébé ka pôn men, si Mari toñ yoo Jésu men, yêneri a men nañ ci ya men.

<sup>15</sup> Wulê sem cêgê menba, bay ayê bôô arew nañ tôre wôô danji menba, Piyêr hena ðebu ta perêrji a wô kelê kwôlé. <sup>16</sup> Ôbi kôl iyôn ba: «Yênên, kwôlo magtubu to Emen na kôl añ Tini na yêge sari ca tumô yeñ bij Dabid añ ôbi na kôl kwôli Judas wo ré sa derê tumô bay beré Jésu hen na, ariri ré lijn nij. <sup>17</sup> Judas Iskariyôt bi wo hen na, na na kwoni añ na uwoñ jé môñ kwo nini li hen iyôn men.»

<sup>18</sup> (Na nañ lari kwôbe bi wo ôbi na uwôn hen a ôbi na ré kelij yagê menba, na sa kurij añ bôri wañ añ kworjéni begij kêm añ. <sup>19</sup> Bijé ka Jéruusalêm kêm toy kwôli anga sa sa Juda a hen. Na ôbi á, bay ré uwôge yagê bi wo Hakeldama hen, bôri na «yagê woñ kwôbe.»)

<sup>20</sup> «Ôbi a, bay ré li bô magtubu toñ kurôn kôl iyôn ba:

«Bi bô iyére tori yi senje men, bi kwôni mô bô ré men.»

Men, hô lijn kôl iyôn ba:

«Bi kwôni wo ðangi ré gase ri kini jé wori a a men.»

<sup>21-22</sup> Bi kwôni wo ðangi era sa jôgij nañ na sa derê kwôli jê sé wo Kelma Jésu. Bi na kwôni wo na ô nañ na wulê kêm wo Kelma Jésu na ô nañ na nañ kirij kirij hen, ayij tôri sa batêm to Ja na liri a kwôy wulê wo Emen ayri perêrna ôrij derômaran a hen.»

<sup>23</sup> Menba, bay tô bijé wôô ði tumôrji a bay a na si Josêp wo bijé uwôgeri Barsabas men, Justus men hen men, Matiyas a men.

<sup>24</sup> Menba, bay ayê bôô kêm uwôl Emen kôl iyôn ba: «Kelma, jôbi wo ju hôn bô gawrê pôn pôn kêm hen na, geléni kwôni wo ju dôri peré kamañ bay ka wôô hen, <sup>25</sup> bi ré yi \*ôbi jé hôlmê Judas wo na ay jé wori ðéñ añ ôrij kirij kañ mênê ka na yi gengij sari hen.»

<sup>26</sup> Menba, bay pool hiniji ta añ bay ay pôn peré menba, na Matiyas a bay ré ayri jôgij nañ bay jé ka môj kibi pôn hen.

## 2

*Emen joñ nañ Tunu toñ hendi bô bôré bij bijé kari*

<sup>1</sup> Kirija sa lê geserê \*Pantékwôt nêmen menba, bay tô Jêsu danji kirij pôn. <sup>2</sup> Kirij bay ka hen na, néani ema si ta mônj kal wo dami iyônj, aņ so wôn bô iyére to bay môrij ya hen berêj ta. <sup>3</sup> Menba, ani gelij mônj kôli tare iyônj aņ userij mô sarji a pôn pôn kêm. <sup>4</sup> Menba, kirij bay ka hen na, Tunu toņ hendî bô bôre wôn bôrij aņ li aņ i i kôba iyêl kibi kwôlê wo danji wo Tunu hende to hen a biri a ré iyêl.

<sup>5</sup> Wulê bi wo hen na, Jubnê kaņ bay lê tôô Emen ka hena sa iyére to gay gay to sa terare a nà môrji Jérusalêm a ya men. <sup>6</sup> Kirija bay toy tôô bay tô Jêsu ka iyêl hen iyônj menba, bijné dayrij naņ kwônêrji aņ tiniji ge kay, wôsa i i kôba toy kwôlê wo bay ayê bôô kôl hen naņ kibi kwôlê wori, kwôlê wori. <sup>7</sup> Kirija bay toy hen iyônj menba, tiniji ge kay yôd aņ bay kôl iyônj ba: «Bijné bay ka kêm ka iyêl hen, na ka Galilé ré ba? <sup>8</sup> Menba, na iyeņ a i i ba, ré toy kibi kwôlê wori kwôlê wori kibriji a hen iyônj đî ba? <sup>9</sup> Wôsa nabay kêm ka nana đebe nà ná, nana ka tôrna gay gay, ka hena Partiya a men, Médiya a men, Elam men, Mésopotami a men, Judé a men, Kapadôs a men, Pônť a men, Asi a men, <sup>10</sup> Priji a men, Pampili a men, Ejipt a men, bô emê wo Libi to đa naņ Sirên hen men, ka na Rômênjê ka mô nà a

men. <sup>11</sup> Kamaņ ka Krêť a naņ Arabnjê kôba, ya naņ naa men, perêrna hen kôba, Jubnê kaņ đéj đéj ya men, ka ay bôrij kôba, ya men, menba, na iyeņ a nana toy kwôlo bay kôl gengij sa aņga đôri ka Emen li hen naņ kibi kwôlê wona, kwôlê wona đî ba?»

<sup>12</sup> Bay kêm tiniji ge kay aņ bay hôn kwôlê woņ kelê ré, menba, bay namrij perêrji a kôl iyônj ba: «Na mi a gelij hen iyônj ba?»

<sup>13</sup> Menba, ka pônî ayrêji kôl iyônj ba: «Na care a kwoyréji hen.»

#### *Derê kwôlê wo Piyêr*

<sup>14</sup> Piyêr ôbi tô Jêsu perê ka môj kibi pôn ka baa hen, hena đebe ta aņ uwôlji sara naņ tôri to dami kaņ a ta kôl iyônj ba: «Kenbay yênerni Jubnê naņ kenbay kêm ka ken mô Jérusalêm a hen, are bay ka yi hen na, dôbêņge marņge dô ken toyij kwôlo na kelê hen aņ bi ken hôn tôrji dô. <sup>15</sup> Mega wo bijné ka pônî perêrņge a kôl iyônj ba: «Bijné bay ka hen ré kwoy na kwoyé hen na», bay kwoy na kwoyé ré, wôsa tare baa jal tô. <sup>16</sup> Nijba, tiri wori ba, na kwôlo \*ôbi kibi Emen Jowêl na kôl hen a ariri ré yi kemnêj hen. Ôbi na kôl iyônj ba:

<sup>17</sup> «Nôbi Emen, en kelêņge kirija sa terare baa đa wo ta kerê nij na, gelêņge aņga na lê a na: Na bé Tunun erê sa gawrê kêm.

Aṅ kamneṅge kaṅ impê naṅ  
kaṅ yébé a yé bay  
keben men,

kam manê kaṅge a henêji  
tu kwôlê wo Emen bô  
pelal wo a jôrji a hen  
men,

Surpê kaṅge kôba, a henêji  
tu kwôlê wo Emen bô  
wônê woji a men.

18 Na tiri wulê bi wo hen na,  
na bê Tunun sa manê  
kaṅê

kaṅ impê naṅ kaṅ yébé a, aṅ  
bay a yé bay keen.

19 Men, na lê aṅgaṅ giṅê  
derômaran a men,  
aṅga dê kirij sa  
terare a nà,

kwôbe naṅ tare naṅ gusô  
tare a men a so yé ya.

20 Tare a bilij hendé culum  
men, geserê kôba, a  
bilij kwôbe a men,

cêgi are bay ka hen dema  
Wulê woṅ hini emê  
naṅ kwo dami wo  
Kelma wona ré sa tô.

21 Wulê bi wo hen na, i i wo  
bi bôri sa Kelma Emen  
a ba, a unê gelê. »

22 Menba, Piyêr kôl iyôn  
ba: «Kenbay bîjé ka \*Is-  
rayêl, dôbêṅge marṅge dô  
ken toyij kwôlo na kelêṅge  
hen. Jêsu wo Najarêt na  
gawra wo Emen gelêṅge néé  
wori naṅ aṅgaṅ giṅê naṅ  
kaṅ gelé ka dê sa kirij  
ka ôbi li perêṅge a mega  
bi wo ken gelij hen iyôn.

23 Gawra bi wo hen naṅ bô  
geyé men, naṅ gengé wo  
Emen na genge a men na,  
bay biri bêṅge aṅ ken diri

naṅ geré wo bay henê Emen  
né, aṅ bay bééri sa gurô  
tagelê. 24 Nijba, Emen biri ji  
si kampê aṅ dôri kibi gusij  
to temare a, wôsa néé wo  
temare nêṅ beréri tôṅ né.

25 Ôbi a, kelma Dabid na ré  
kôlij kwôli kôl iyôn ba:

«En gel Kelma tumôn a kwôy  
kwôy,

wôsa ôbi dêbe sa kôben woṅ  
gusurô bi ené kurij né

26 men, yen dôren men,  
en kebe kurônṅ naṅ yi  
derê wôsa

kurônṅgi yen a sa merê ta  
gengij sa aṅga Emen  
a sa lê ben.

27 Wôsa já dên aṅ perê  
temay bîjé a ré,

men, já dé mana wom wo yi  
naṅ jengêri hen, uyê  
ré men,

28 na ju gelen geré gelê men,  
já ben yi derê kirijna  
na dèbij tumôm a a  
men.» »

29 Menba, Piyêr kôl iyôn  
ba: «Yênên, dêṅge na  
kelêṅge kwôlo gengij sa  
môyrena Dabid, ôbi ma, aṅ  
bay emni nà aṅ sa kampêri  
yi kemnêṅ iyére tona na.

30 Nijba, ôbi nà ná ôbi kibi  
Emen men, ôbi na hôn aṅga  
Emen na genge dîré biri hen  
a men. Emen na ay tôri biri  
mega wo kuṅgari woṅ bôri  
a ré sa merê sa gagay kenare

a. 31 Ôbi na gel tumô aṅga  
Emen ré sa lê hen, na ôbi  
a, ôbi na ré kôl kwôli jê sé  
wo \*Krist, kwo Emen dôri  
hen perê bîjé ka may a aṅ

ôbi na kôl iyôn ba: «Emen na diri aɲ perê temay bijné ré men, kurôngi yiri na uyê kampê ré a men.»<sup>32</sup> Jésu bi wo hen na, Emen biri ji si kampê, nibay kêm nini gel naɲ tirni men, nini dô kwôli a men.<sup>33</sup> Men, Emen hôriɲ naɲ dî derômaran a aɲ mô sa kôbri woɲ gusurô a. Haw hen mega wo Emen na ayiɲ tôri hen iyôn na, ôbi biri Tunu toɲ hendi bô bôrê aɲ ôbi wusérére sarni a mega wo ken toy men, gel men, hen iyôn.<sup>34</sup> Kelma Dabid wo na day derômaran a ré hen, kôba, na kôl iyôn ba:

«Kelma Emen na kôliɲ Kel-  
maren iyôn ba: mô sa  
kôben woɲ gusurô a,  
<sup>35</sup> kwôy wo na bijn bay  
barem a yé anɲan sêlê  
têm.»

<sup>36</sup> Aɲ bi bijné ka sa iyé Israyêl a kêm hôn dô mega wo Jésu bi wo ken bééri hen na, ré na ôbi a Emen ré biri yi Kelma men, Krist, kwo Emen dôri hen men hen.»

*Bijné dubu subu bi bôrji sa Jésu a*

<sup>37</sup> Kirijna bijné toy kwôlê bi wo Piyêr kôl hen iyôn menba, bay hôn anɲa ca lê ré niɲ, menba, bay engeriɲ si Piyêr naɲ bay jé ka dangi iyôn ba: «Niɲa lê iyeɲ niɲ ba, yênerni?»

<sup>38</sup> Piyêr uwôli sara iyôn ba: «Denge jé lêrenge wo cay hen baa aɲ ken li batêm naɲ hini Jésu Krist aɲ bi Emen dîɲ bôri jal sa têriɲ

tonge a men ôbi a benge Tunu toɲ hendi bô bôrê a men.<sup>39</sup> Wôsa Tunu toɲ hendi bô bôrê to Emen na genge hen na, gengiɲ na sarɲge kenbay naɲ kam-  
nenge men, gengiɲ sa ka sa terare to kelanɲi a ka kwôni ka Kelma wona Emen a uwôgaji hen a men.»

<sup>40</sup> Piyêr hô dôri kwôlo dangi gay gay wô bôyiɲji men, dôbiɲji ibiyare bôrji a aɲ kôliɲ iyôn ba: «Benge bôrɲge sa gelê wo Jésu a dîba, ken uwôɲ anɲa bay têriɲ ka haw hen a upé hen né.»

<sup>41</sup> Bijné ka bi bôrji sa kwôlo Piyêr kôl hen na, bay liji batêm, aɲ wulê bi wo hen na, bay uwôɲ bijné dubu subu bi sarji a a.

*Bijnare to bay ayê bôô ka tumô*

<sup>42</sup> Bay ayê bôô ay yirji bijn bay jé ré gelji are men, bay bijn perêriɲ a men, ômji emê pôn men, uwôliɲ Emen pôn a men.

<sup>43</sup> Bijné kêm tiniɲi ge kay men, harê liji a men wôsa anɲan giɲê ka gay gay ka Emen bijn bay jé li hen.  
<sup>44</sup> Bijné kêm ka bi bôrji sa Jésu a hen na, bijnji perêriɲ a men, anɲaji kôba bay day kiniji pôn a men.<sup>45</sup> Ta ta bay keléɲ ari upêriɲ aɲ dî larirji cêɲji naɲ doɲ anɲa kwôni ôriɲ ôriɲ.

<sup>46</sup> Bay daɲ sa pôn pôn derô haba wo \*iyéy Emen a naɲ bôô pôn men, ômji emê iyé kwo hen a, kwo hen a men,

ômji nap yi derê men, bay uwôyrê yirji ré a men. <sup>47</sup> Bay heram Emen men, bîjé kêm kôba, geyji a men. Añ sa pôn pôn Kelma bi bîjé ka ôbi gôlij nap ci hen sarji a sarji a.

### 3

*Bay berare ôbi merayê derô haba wo iyéy Emen a*

<sup>1</sup> Sa to pônî a si Piyêr nap Ja ôrji \*iyéy Emen a nap tare to yébé ayij sa tône hen, wô uwôlê Emen. <sup>2</sup> Kibi geré wo bay uwôgeri «kibi geré wo li kalmare» hen na, gawra wo pônî wo meray bô yori a yeñ bay ayari ca sa dé kibi geré bi wo hen a. Sa pôn pôn bay ayri sa dî kibi geré bi wo hen a wô uwôlij bîjé ka ô men, hera men, derô haba wo iyéy Emen a hen gursu. <sup>3</sup> Kirijna ôbi gel si Piyêr nap Ja wo ca sé bô iyéy Emen a menba, ôbi masiji bi bay ré biri ani. <sup>4</sup> Menba, si Piyêr nap Ja bôri déj añ Piyêr kôli iyôn ba: «Berêni ju gel!»

<sup>5</sup> Ôbi bôrji añ kôl yañ ba, bay ré ca biri na ani. <sup>6</sup> Nijba, Piyêr kôli iyôn ba: «En ôrij nap gursu ré, nijba, anga en ôrij kôben a hen na, na ben: nap néé wo Jésus Krist wo Najarêt, hena ju ô ta!»

<sup>7</sup> Menba, ôbi bu kôbri woñ gusurô añ biri hena ta. Kirij bay ka hen na, têri nap tô gworjéri iyêderê hôrij.

<sup>8</sup> Ôbi nenjere debu ta nap têri añ ô ta. Añ ô nap ci derô haba wo iyéy Emen nenjéré

men, heramij Emen men. <sup>9</sup> Añ bîjé kêm gili wo ô ta men, heram Emen men. <sup>10</sup> Bay gili hôn menba, bay kôl iyôn ba: «Ôbi a na miirê kibi geré wo bay uwôgeri <kibi geré wo li kalmare> hen uwôdelê are na ré ba?» Añ tiniji ge kay wôsa anga ré sa sari a hen.

*Kwôlo Piyêr kôlij bîjé derô haba wo iyéy Emen a*

<sup>11</sup> Mega wo gawra bi wo hen dî tô si Piyêr nap Ja bul ré hen iyôn na, tini bîjé kêm ge kay añ bay era sôm sôm si ligirji a tô pal wo bay uwôgeri kwo Salomôn hen. <sup>12</sup> Kirijna Piyêr gel hen iyôn menba, ôbi kôlji iyôn ba: «Kam \*Israyêl, wô mi a tununje ré ge kay sa anga li are hen ba? Wô mi a kené berêni mega ré na néé woni ley, derê woni tu Emen ley, a niné berarij gawra bi wo hen ba? <sup>13</sup> Emen wo \*Abraham wo Isak nap kwo Jakwôb, Emen wo balêrna a ulê hini emê sa mana wori Jésus wo na ken ayri bi bay na diri añ kirijna \*Pilata na gey ulêri ta menba, <sup>14</sup> na ken kañ kwo yi nap jengêri men, kwoñ dôri men hen, añ na ôbi deré temare a na kené gey bi bay ré uwôli ta dî hen. <sup>15</sup> Añ Kelma ôbi tô gelê, a na kené bi bay diri dî. Nijba, Emen biri ji si kamjê perê bîjé ka ma a añ nini gel nap tirni. <sup>16</sup> Añ na wô wo nini bi bôrni sa Jésus a apa néé wo hini bi wo hen ré bij gawra bi wo ken gili añ hōni hen néé a ré debij ta hen. Na

tiri na sa kibi bê bô sa Jé su a woŋ tiri hen, aŋa gawra bi wo hen ré berariŋ yôd turŋe a hen.»

<sup>17</sup> «Iyôŋ ba, yênen, en hôn wo ré na henêri ré, aŋa kenbay naŋ kilmérŋe na kené liŋ are bay ka hen hen. <sup>18</sup> Emen ba, na kôl ca tumô naŋ tô bay kibri kêm wo \*Mési wo ôbi na genge diré joŋ hen, ré geliŋ gusiŋ, aŋ na ôbi a yé hen. <sup>19</sup> Beléŋe hal woŋe aŋ ken hera upé Emen, aŋ bi ôbi mô têriŋ toŋe aŋ. <sup>20</sup> Menba, Kelma a béŋe wulê woŋ derê bul kirija ôbi a joŋ naŋ \*Krist Jé su wo ôbi na dôri ca tumô gengiŋ sarŋe hen. <sup>21</sup> Pa dema wulê bi wo hen ré sa tô na, Jé su Krist a merê derômaran a kwôy wo derômaran naŋ sa terare a hô panin naŋ gerérji mega wo Emen na kôl kwôli ca tumô, naŋ tôô bay kibri ka yi naŋ jeŋgêrji hen. <sup>22</sup> Ôbi a \*Moyis na ré kôl iyôŋ ba: «Kelma woŋe Emen a derê gawra pôn perêrŋe a hen, liŋ ôbi kibri wo a yé môŋ nôbi iyôŋ. Ka toyé kwôlo kêm wo ôbi a keléŋe hen. <sup>23</sup> Kwôni wo kaŋ toyé kwôlé kibri a ba, bay a dagêri peré biŋé ka Emen aŋ, bay a diri.» <sup>24</sup> Bay kibi Emen kêm ayiŋ tôri sa Samiyêl a kwôy saŋ sa bay jebé tôri a na, kôlji kwôli wulê bi wo nana mô bô a haw hen. <sup>25</sup> Anŋa Emen na genge naŋ tôô bay kibri hen na, na wô sarŋe

kenbay. Iyôŋ ba, biŋare to Emen na biŋ naŋ môŋêrŋe hen na, na yi wô sarŋe men, ôbi na kôliŋ Abraham iyôŋ ba: «Na terê keben sa tô môŋ wo biŋé kêm ka sa terare a nà wô sa kibi kwôŋgêm.» <sup>26</sup> Na wô sarŋe kenbay tumô, aŋa Emen né dô mana wori jéri wô terê kibri sarŋe a men, wô lê bi kené bul hal woŋe a men hen.»

## 4

*Si Piyêr naŋ Ja tumô danare to surŋê a*

<sup>1</sup> Kirija si Piyêr naŋ Ja dôriŋ biŋé kwôlé baa ya tô menba, bay bê kwôbe naŋ dami wo bay gemé \*iyéy Emen naŋ \*Sadusiŋêŋê soji. <sup>2</sup> Bay li hen iyôŋ wôsa bôrji tarji wô gelé wo Piyêr naŋ Ja geliŋ biŋé are men, kwôli jê sé wo Jé su ji si kampê perê biŋé ka ma a hen a men. Aŋ gel wo biŋé kôba, ré jê sé kampê hen iyôŋ men. <sup>3</sup> Mega, kirin kô niŋ hen iyôŋ na, bay pôrji biji dangay a gemiŋ kirin ka wôli. <sup>4</sup> Perê biŋé bay ka toy kwôlo si Piyêr naŋ Ja hen na, kwône ay bôrji aŋ bay ayê bôô kêm nêŋ impê dubu bay iyôŋ.

<sup>5</sup> Kirija kirin wôl menba, bay sa Jubê naŋ surŋê naŋ \*bay derê tô tôô to Emen danji Jérusalêm a. <sup>6</sup> Kirin bay ka hen na, Aan \*dami wo damné kaŋ bay bê kwôbe men, Kayib men, Ja men, Alêksander naŋ balé

dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe kêm kôba, môrji ya. <sup>7</sup> Bay bi bay eraɲ naɲ si Piyêr naɲ Ja sa dîbijî ta tumôrji a, aɲ bay engeriji kwôlê iyôn ba: «Anɲa ken li hen na, ken li na iyeɲ iyeɲ pôn ba? Men, na naɲ néé wo i men, hini i men, aɲa kené lij are bay ka hen ba?»

<sup>8</sup> Tunu toɲ hendi bô bôrê wôn bô Piyêr aɲ ôbi kôlji iyôn ba:

<sup>9</sup> «Bay sa bîjé naɲ surjê, kemnêɲ ken engeréni wô derê wo nini li naɲ ôbi merayê hen men, niné li iyeɲ a ôbi ré berare hen ba men. <sup>10</sup> Kenbay men, bîjé ka \*Israyêl kêm toyénge dô, na naɲ hini Jésu Krist wo Najarêt wo ken bééri aɲ Emen biri ji si kamjê perê bîjé ka ma a hen, na wô sari aɲa gawra wo ðebu tumôrɲge a hen ré berariɲ hen. <sup>11</sup> Na ôbi, a magtubu to Emen ré kôl gengiɲ sari kôl iyôn ba:

«Keram wo kenbay bay dé iyére ken kaɲ hen, ôbi a hô yé kwoɲ dé tô iyére hende to hen hen.»

<sup>12</sup> Na ligiri ôbi a pôn nêɲ a kené upé kini gelê ðiba, kini gelê wo ðaɲgi naɲ, wôsa sa terare a nà kêm na, Emen na bi hini kwôni wo ðaɲgi wo ré gôlij naɲ bîjé ba, naɲ.»

<sup>13</sup> Kirijna bay gel wo si Piyêr naɲ Ja iyêl naɲ ibiyare hen iyôn menba, tiniji ge kay wô wo bay ré na bîjé ka beray mera ka ré dôyrê are gaɲ né a men menba, bay hôn wo bay ré na bay

erê naɲ Jésu. <sup>14</sup> Nijba, kirijna bay gel gawra bi wo berare hen ðebu kwarji a menba, bay hôn kwôlê woy kelê ré nij. <sup>15</sup> Menba, bay bîji bay séɲ kini ðapare to \*Sanédren a aɲ bay iyêlijji perêrji a. <sup>16</sup> Bay kôl iyôn ba: «Na lij bîjé bay ka hen na mi ba? Wôsa bay li giɲê wo dami tu bîjé ka Jérusalêm a gel kêm ðiba, na nê mê narê bîj né. <sup>17</sup> Nijba, bi kwôli giɲê bi wo hen ré ôm erê tumô tumô ré na, na karêɲgeji gwom bi bay ré dôriɲ kwôni kwôlê wôni naɲ hini Jésu ré nij pa pa.»

<sup>18</sup> Bay hô uwôgaji heraj aɲ kôlji iyôn ba: «Nini jô bi kené iyêl men, kené geliɲ kwôni ani a men naɲ hini Jésu.» <sup>19</sup> Menba, si Piyêr naɲ Ja uwôlji sara iyôn ba: «Kenbay ken erem ken gel, na ba, toyé kwôlê kebrenge a na lê aɲgaɲ derôre laba, bîj Emen kwôlê a na lê aɲgaɲ derôre ði ba? <sup>20</sup> Kwoni nibay ba, aɲga nini gel naɲ tirni men, nini toy naɲ marni a men hen na, nija wômê kwôliji tôɲ né.»

<sup>21</sup> Bay hô karêji gwom damaɲ a, aɲ bîji ta wôsa bay uwôɲ kwôlê wôni wo nê mê perêji ré. Wôsa bîjé kêm ay kibi Emen wô aɲga li are hen. <sup>22</sup> Gawra bi wo berare naɲ giɲê hen na, elêri ðê tôre pôrbu.

*Uwôlê Emen wo bay ayê bôô*

<sup>23</sup> Kirija bay biji ta menba, si Piyêr nañ Ja hôrji upé megêrji bay ayê bôô añ dôrji kwôlo kêm wo damné kañ bay bê kwôbe nañ surpê kelaji hen. <sup>24</sup> Kirija bay toy kwôlo si Piyêr nañ Ja dôrji hen iyôn menba, bay bi kibriji pôn añ uwôl Emen kôl iyôn ba:

«Kelma, na jôbi a dé derômarañ nañ sa terare men, cér nañ anğa kêm ka yi ya hen, <sup>25</sup> na jôbi a bé nañ geré wo Tunu toñ hendi bô bôre aña ré bi kwôlê bi wo hen kibi mana wom Dabid wo na môyrini hen, añ ôbi na kôl iyôn ba:

<Wô mi a bijné ka sa terare a nà ré karê mañê hen iyôn ba?

Men, wô mi a bijné ré lêre anğan déñ iyôn bay ka hen ba?

<sup>26</sup> Kilmé ka sa terare a na ñan yirji men, bijné kêm ka ôriñ nañ néé bijn tôrji wô lij kumbul

nañ Kelma Emen men, nañ kwo ôbi dôri hen a men.>

<sup>27</sup> Wôsa na hen iyôn a, si \*Hérôd nañ Pos \*Pilat ré danji sa iyére hende to nà nañ bijné ka sa terare a nà a men, bijné ka Israyêl a a men wô lê kumbul nañ Jêsu mana wom wo ju dôri ñiri yi gay hen. <sup>28</sup> Na hen iyôn a, bay ré lij are kêm ka na ju genge ca tumô nañ néé wom hen men, nañ bô geyé wom a men hen.»

<sup>29</sup> «Haw hen na, Kelma dôbe mam ju toyin gwom to bay karêni hen, añ ju bijn manê kam ré kôl kwôlê wom nañ ibiyare. <sup>30</sup> Jé kôm añ bi berarê bijné men, ginê nañ anğan gelé ka gay gay lij nañ hini mana wom Jêsu wo yi nañ jengêri hen.»

<sup>31</sup> Kirija bay uwôl Emen hen iyôn kô niñ menba, terare yebagin kirin bay ka bay môriñ ya hen, añ Tunu toñ hendi bô bôre wiinê bôrji añ bay dô kwôlo Emen nañ ibiyare.

### *Bijnare to bay ayê bôô*

<sup>32</sup> Bijné kêm ka ay bôrji hen na, bôrji nañ ermé woji na pôn men, kwôni wo kôl ari upéri a ré nà iyôn ba, nañ men, bay kêm day ari upérji na pôn. <sup>33</sup> Bay jé dô kwôli jê sé wo Kelma Jêsu kamñê nañ néé wo dami añ terê kibi wo Emen baa nañ ci kêm. <sup>34</sup> Kwôni pôn iyôn perêrji a wo na ôbi nimré ba, nañ, wôsa ka ôriñ nañ kirin men, iyére men ley na, bay keléñ añ erañ nañ lari are bay ka bay keléñ hen. <sup>35</sup> Añ sa bijn bay jé. Añ i i ba, bay biri gengin sa doy anğa ôbi ôriñ.

<sup>36</sup> Menba, Josêp wo bay jé uwôgeri Barnabas (hini Barnabas bi wo hen na, bôri na «ôbi dôbê ibiyare bô kirin a») ôriñ nañ yagê wori ya. Ôbi na tô môñ wo \*Lébit wo yêp Sipre a. <sup>37</sup> Ôbi keléñ yagê wori bi wo hen, añ erañ nañ lariri sa bijn bay jé.



## 5

*Kwôlo gengin sa si Ananiyas nan Sapira*

<sup>1</sup> Nijba, gawra wo pôni bay uwôgeri Ananiyas bay nan tamni Sapira. Bay keléj yagê woji. <sup>2</sup> Menba, ôbi dera kwa lari na dê do tôj an tamni hôn men an eran nan tôri wo baa hen sa bij bay jé. <sup>3</sup> Menba, Piyêr kôli iyôn ba: «Ananiyas, wô mi a Sidan ré ô bôm a an ju kôlij Tunu top hendi bô bôrê kwôlê woj benare hen iyôn ba? Wôsa ju dera kwa lari yagê bi wo hen dê do tôj. <sup>4</sup> Yagê bi na kwom ré ba? Hena na jeré gey kôba, na já dé keléri an baa ré ba? A hena na jeré keléj kôba, lariri na na kwom ré ba? Wô mi a ermé kwôlo hen iyôn ré yi bôm a ba? Na gawrê a jeré liji benare hen né, nijba, na Emen.»

<sup>5</sup> Kirina Ananiyas toy kwôlê bi wo hen iyôn menba, ôbi kurin an ma. Bijé kêm ka toy kwôlê bi wo hen na, tiniji ge kay. <sup>6</sup> Kam manê sa ay temayri ô haarê an ôrij ô emé.

<sup>7</sup> Tare subu cêgê menba, tamni Sapira ô ira tô si Piyêr a. Anja sa sa kurôre a hen na, hende hôn né kwôy tô. <sup>8</sup> Menba, Piyêr engerere iyôn ba: «Na lari yagê kêm wo ken keléj bi ré ba?» Menba, hende uwôli sara iyôn ba: «Ew, na lariri bi kêm.»

<sup>9</sup> Piyêr hô kôle iyôn ba: «Ken li iyej a kené bij ke-brengé wô sébé Tini Kelma

hen iyôn ba? Toy tê ka uwo emo kurôre hen ema kibi geré hen ya, bay a ôrij nan mu men.»

<sup>10</sup> Kirin bay ka hen menba, hende kurin an ma tumô Piyêr a. Kirina manê bay ka hen soji ira menba, bay uwôn temayre an ay ôrij emé kwa kurôre a. <sup>11</sup> Kirin bay ka hen na, bay ayê bôô kêm nan bijé kêm ka toy kwôlê bi wo hen na, harê wo dami liji.

*Anjan ginê ka gay gay ka bay jé li*

<sup>12</sup> Bay jé li anjan gelé nan kan ginê kwône tu bijé a. Bay ayê bôô kêm kôlij kaniji an danji tô pal wo Salomôn a. <sup>13</sup> Kwôni wo dangi wo gey dan nan ci ba, nan. Men né, bijé kêm dô kwôliji wo dôri ta men. <sup>14</sup> An bijé nan kwônêrji impé men, yébé men bi bôrji sa Kelma an danji nan ci.

<sup>15</sup> Bijé soorin nan bay ômpare tô geré, ka pôni sa kwoy a men, ka pôni sa jaare a men, an bi kirina Piyêr ré sa ba, tini ré ô si sa kwo pôni gan. <sup>16</sup> Kwônê bijé henaji sa kam iyére to kwa Jérusalêm a hen eran bay ômpare men, ka tunu to habin dôyrêji men, an bay kêm berare.

*Bay pô bay jé pa dema bay ré biji ta*

<sup>17</sup> Kirina \*dami wo damné kan bay bê kwôbe nan bay tôri kan \*Sadusinêné gel hen iyôn menba, terbére liji menba, bay genge wo ciré

lê ani. <sup>18</sup> Bay pô bay jé ô biji danggay tô kwônê bîné a. <sup>19</sup> Nîbba, derô yoyre menba, mana wo Kelma sa bôl kibi iyéy danggay aṅ biji si nô aṅ kôlji iyônṅ ba: <sup>20</sup> «Erêṅge ken ô dēbé \*iyéy Emen a aṅ ken uwôlîṅ bîné béré kwôlê kêm woṅ gelê bi wo hen.»

<sup>21</sup> Bay toy kwôlê kibri a aṅ kirîṅa kirîṅ perañ soṅ soṅ menba, bay ô derô haba wo iyéy Emen a aṅ gelîṅ bîné are. Dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe naṅ bay tôri uwôgeji dapare to surṅê ka kam \*Israyêl kêm menba, bay jé wogé bay jé bô danggay a. <sup>22</sup> Nîbba, kirîṅa asgarṅê saji bîṅ iyéy danggay menba, bay uwonji ré menba, bay buloji hera sa dôriṅ bay jériji hen kôl iyônṅ ba: <sup>23</sup> «Nini uwônṅ kibi geré ligîṅ men, bay geméri hen kôba môrji ya a men, nîbba, kirîṅa nini bôl kermîṅ menba, nini uwônṅ kwônî ira ré.»

<sup>24</sup> Kirîṅa dami wo bay gemé iyéy Emen naṅ damné kaṅ bay bê kwôbe hen toy hen iyônṅ menba, bay hôn kwôlê woṅ kelê sa aṅga sa sa bay jé a hen né aṅ bay engere mi a ré lê are hen iyônṅ ba. <sup>25</sup> Menba, kirîṅ bay ka hen na, kwônî era sa kôlji iyônṅ ba: «Gel, bîné ka ken biji danggay a hen dēbiji derô haba wo iyéy Emen a gelîṅ bîné are yaṅ.»

<sup>26</sup> Menba, dami wo bay gemé iyéy Emen ô naṅ bîné kari ôrji perê bay jé herañ. Bay liji ani ré wôsa bay hare

wô wo bîné ma ré gôbiji naṅ jerew. <sup>27</sup> Bay eraṅ naṅ ci sa gelîṅ dapare to surṅê menba, dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe engeriji kwôlê. <sup>28</sup> Ôbi kôlji iyônṅ ba: «Nini jerêṅge yôd bi kené gelîṅ bîné are naṅ hini gawra bi wo hen, menba, ken li aṅ bîné ka Jérusalêm kêm toy kwôlê woṅge bi wo hen men, ken gey lê bi kwôbri gawra bi wo hen ré hera sarni a men.»

<sup>29</sup> Menba, Piyêr naṅ bay jé uwôlji sara iyônṅ ba: «Bîṅ Emen kwôlê dô dē bîṅ gawrê kwôlê. <sup>30</sup> Jésu bi wo na ken bi bay na bééri a sa gurô aṅ ma hen na, Emen wo môṅêrna na biri ji si kamṅê. <sup>31</sup> Na ôbi aṅa Emen né ayri dîri mô sa kôbri woṅ gusurô a mega Kelma men, ôbi gôlîṅ naṅ bîné men, aṅ bi kam Israyêl ré uwônṅ geré bilîṅ hal woji aṅ Emen né dîṅ bôri jal sa têriṅ toji a. <sup>32</sup> Nibay nini dô kwôli are bay ka hen, nibay naṅ Tunu toṅ hendi bô bôrê to Emen bîṅ bîné ka biri kwôlê hen.»

<sup>33</sup> Kirîṅa bay dapare toy kwôlê bi wo hen iyônṅ menba, bôrji tarji aṅ bay gey ciré deré bay jé. <sup>34</sup> Nîbba, gawra wo pônî bay uwôgeri Gamaliyêl, ôbi na \*Parisîné men, na ôbi gelé tôô wo dami wo bîné kêm biri kwôlê. Ôbi hena perêrji aṅ kôl bay ré bîṅ bay jé ré siji nô sem. <sup>35</sup> Menba, ôbi kôlîṅ surṅê ka dap hen iyônṅ ba: «Kenbay kam Israyêl,

erménge dô sa anga ken gey lê nan bîné ka hen. <sup>36</sup> Wulê wo na di jô hen na, nana gel Tédas wo kôl dîré na kwôni wo dami an li bîné arew pôrbu ô tôri a. Bay diri, menba, bay tôri bay ka hen kôba, usuriñji a men, an ani ka baa ba, nan. <sup>37</sup> Cêgeri wori ba, nana gel Judas wo Galilé bô wulê woñ sajima hen, ôbi kôba, day bîné tôri a an bay diri menba, bay tôri bay ka hen kêm usuriñji. <sup>38</sup> Iyôn ba, en kelénge, dénge turnge tô bîné ka hen a ré niñ, déngiji ô. Hena ermé woji nan jé lêreji bi wo hen ré na kwo gawrê na, ôbi a nanê sa kibri mera. <sup>39</sup> A hena ré na kwo Emen na, kena nê mê mênê ré kwôy. Berénge dô ré ba, ka lê kumbul nan Emen!»

Menba, bay gey kwôlê wori bi wo hen, <sup>40</sup> menba, bay hô uwôga bay jé heran an bay bi bay sêji an bay karji gwom bi bay ré uwôge hini Jésu cêgê ré niñ an bay biji ta. <sup>41</sup> Bay jé soji kini dapare to surjê a nan yi derê wôsa Emen ré bôrji môñ gawrê ka nê, ana ré bi ciré gelin gusin wô hini Jésu hen.

<sup>42</sup> Nan wulê wulê derô haba wo iyéy Emen a men, bô iyé bîné a men a na, bay gelin bîné are men, bay uwôl béré Kwôlo Dôri mega wo Jésu ré na \*Krist, kwo Emen dôri hen.

## 6

*Bay tô bîné jurgem bi ré li*

*nan bay jé*

<sup>1</sup> Wulê bi wo hen na, bay tô Jésu kwône erê tumô tumô menba, kwôlê yi perê Jubnê ka iyêl kibi grêk hen nan ka yêñ sa terare toji a, wôsa ka iyêl kibi grêk hen kôl sa cé are ka nan wulê wulê hen na, bay ré lin mamê kaji dô ré. <sup>2</sup> Bay jé ka môj kibi wôh hen uwôge dapare to dami to bay ayê bôh kêm an kôlji iyôn ba: «Dé wo nibay niné dî ulê béré kwôlo Emen baa an ô wô cé emê ré. <sup>3</sup> Iyôn ba, yêñêni, wogénge gawrê jurgem perênge a hen ka bay kôl kwôliji dô men, ka Tunu top hendi bô bôrê bôrji a men, kan bay tu melênê a men, an niña biji jé bi wo hen kôbri a. <sup>4</sup> An nibay ba, niña erê wô uwôlê Emen men, gelin bîné are men.»

<sup>5</sup> Bîné kêm gey kwôlê woji bi wo hen: bay dô Etiyên, na kwôni wo ayê bôh wori dô men, Tunu top hendi bô bôrê kôba wôn bôri a men, Pilip men, Prokôr men, Nikanôr men, Timôn men, Parménas nan Nikwolas wo na kwôni wo Antiyôk wo na Jub ré niñba, na bi bôri sa tôh toji a hen a men. <sup>6</sup> Bay eran nan ci sa gelin bay jé, an bay uwôl Emen wô sarji men, bay uwôl kôbriji sarji a a men.

<sup>7</sup> Kwôlo Emen ô tumô tumô men, bîné ka bi bôrji sara hen kôba kwône daman a Jérusalêm a men, bay bê kwôbe kwône bi bôrji sa Jésu a men.

*Bay bu Etiyên*

8 Terê kibi naɲ nées wo Emen baa naɲ Etiyên aɲ ôbi li aɲgaɲ giɲê men, kaɲ gelé damné damné a men tu biɲé bay gel. 9 Kirija bay gel hen iyôn menba, biɲé ka pônî bô \*iyéy dapare to bay uwôgere iyéy dapare to limé ka mô sarji seɲge to na Jubnê ka Sirên naɲ ka Alêksandri daɲ ya hen, naɲ ka Silisi a naɲ ka Asi a men aɲ bay kê m nariɲ kwôlê naɲ dî. 10 Niɲba, bay nê m dèbè geraɲ tumôri a ré, wôsa ôbi iyêl naɲ tu melênê wo Tunu a biri hen. 11 Menba, bay têbe biɲé aɲ ré kôl iyôn ba: «Nini toy wo ôbi kôl kwôlo habiɲ gengiɲ sa \*Moyis men, sa Emen a men.» 12 Bay sôge tô biɲé men, surɲê naɲ \*bay derê tô tô to Emen. Bay era sa bu Etiyên erenɲ ôriɲ naɲ dî tumô sanédren a.

13 Kirij bay ka hen na, bay eraɲ naɲ gawrê ka pônî sa pôy kwôlê woj benare dîri sari a kôl iyôn ba: «Gawra bi wo hen, dî kelê kwôlo habiɲ gengiɲ sa \*iyéy Emen tona to yi naɲ jeɲgêre hen baa ré men, gengiɲ sa tô to Moyis hen baa ré a men. 14 Men, nini toy ôbi kôl iyôn ba: «Jésu wo Najarêt bi wo hen ré mênê iyéy Emen men, ré hô ɲanê hara wo Moyis na ay béna hen a men.» »

15 Biɲé kê m ka mô kini dapare to surɲê hende to hen, hen na, tirji na sari a aɲ bay gel tiri yi môɲ to \*mana wo derômaraɲ a iyôn.

**7***Derê kwôlê wo Etiyên*

1 \*Dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe engereri iyôn ba: «Kwôlo bay kôl kê m hen na, na tiri ba?»

2 Menba, Etiyên uwôli sara iyôn ba: «Balên naɲ yê nê n, toyéɲge, Emen ôbi hini emê si sa môyrena \*Abraham a kirija ôbi na môriɲ Mésopotami a pa dema ré ô môriɲ Haran a tô. 3 Aɲ Emen na kôli iyôn ba: «Déɲ sa iyére tom men, balê m men, aɲ ju ô sa iyére to na gelem hen.» 4 Menba, Abraham déɲ sa iyé Kaldé, aɲ ôriɲ môriɲ Haran a. Kirij bay ka hen cêgi temare to ibari a menba, Emen biri era sa mô sa iyére to ken môriɲ ya haw hen. 5 Niɲba, sa iyére hende to hen na, kirij kani dê iyôn kôba, ôbi jô biri ré, kaɲ dîɲ têri ya kôba, naɲ niɲba, Emen ay tôri dîré biri ôbi men, kwônggêri men, kirij bay ka hen, bi wo Abraham kemari na naɲ hen kôba. 6 Aɲ Emen kôli iyôn ba: «Kwônggê m a merê sa iyére to d'angi a men, bay a liji lemnare men, bay a geliɲ tirji gusiɲ kwôy elê arew pôrbu. 7 Niɲba, biɲé ka sa iyére hende to gelji gusiɲ hen na, nôbi Emen na jerê kwôlê sarji a, aɲ cêgeri wori menba, na biɲ biɲé kaɲê a séɲ sa iyére hende to hen a, aɲ bay a teben sa iyé Kanan hende to nà.» 8 Menba, Emen kôliɲ Abraham iyôn ba: «Aɲga gel

bijare hende to hen na, ôbi a na walê kenj. Na ôbi á, kirija Abraham ré yê Isak li sa marge menba, wali kenj. Isak lij Jakwôb hen iyôn men, Jakwôb kôba, lij kamni ka môj kibi wôô kaj môpêrna hen iyôn men.»

9 «Kam Jakwôb li terbére naj yêni Josêp aj bay biri kelén bi bay ré ôrij naj dî lê lemnare Ejipt a. Nijba, Emen ba, naj dî. 10 Men, Emen dôri kibi gusij to kêm a aj biri tu melênê men, biri dé tu Parawôn kelma wo Ejipt a. Kelma wo Ejipt bi wo hen biri ôm Ejipt men, biri bô sa bô iyére tori a men. 11 Kirij bay ka hen na, kurôn wo dami kurij sa iyé Ejipt a kêm men, sa iyé Kanan a men, gusij to dami li bijé aj môpêrna uwôn ani kaj emê ré kwôy. 12 Kirija bay toy wo kaw ré yi Ejipt a ya na, Jakwôb jé kamni ka na môpêrna hen ôrji têê pôn. 13 Têê wôô wori wo bay hera menba, Josêp li aj yêneri gili hôn aj na wulê bi wo hen dema Parawôn ré hôn balê Josêp tô. 14 Josêp jé wogé ibari Jakwôb naj balêri kêm aj bay kêm na bijé tôre jurgem kibi bay. 15 Jakwôb era sa mô Ejipt a, ôbi ma kirij bay ka hen, môpêrna kôba, môrji na ya men, maji na ya a men. 16 Bay pôrji ôrij Sisêm a ô emé bô kampê ka Abraham na kel kôbi kam Hemôr Sisêm a hen.»

17 «Kirija wulê wo anga Emen na ayij tôri bij Abraham hen baa da wo a lij

menba, bijé yêj yirji Ejipt aj bay kwône tumô tumô. 18 Kwôy wulê wo kelma wo dangi wo hôn Josêp ré hen ayij kenare sa Ejipt a. 19 Kelma bi wo hen lam balêrna men, lij habrê, aj ôbi bij bay déj kamni ka bay yê haw hen bi ré ma aj. 20 Na wulê bi wo hen aja \*Moyis ré yêj ya. Ôbi na kema wo li manare men, dê tu Emen a men. Bay aberi geserê subu bô iyé ibari a. 21 Menba, kirija bay diri aj menba, môni Parawôn ayri ô gemé mega kemare woj bôre iyôn. 22 Bay gelij Moyis tu melênê wo Ejipt kêm aj ôbi na kwôni wo dami sa kwôli kelêri a men, sa jé lêri a a men.»

23 «Kirija ôbi li elê tôre pôrbu menba, ôbi erem erê uné yêneri Israyêlnê. 24 Ôbi gel yêni wo Ejiptinê wo pôn gelij gusij menba, ôbi ô jerê sari aj ôbi di Ejiptinê bi wo hen duu. 25 Ôbi kôl naj ba, yêneri ré henê mega wo ré na Emen a ré da gôlij naj ci naj gerê wori hen, nijba, bay hôn né. 26 Wulê wo dangi ôbi hô gel yêneri wôô sênji menba, ôbi waji aj gey bi bay ré hô bij hôrij aj ôbi kôlji iyôn ba: «Milnén, kena yêne a menba, wô mi a kené lij yernge habij hen iyôn ba?» 27 Menba, kwo gelij tu yêni gusij hen nôgeri wolé aj kôli iyôn ba: «I a dém jeré na kelma woni men, ôbi jeré kwôlé sarni a a men ba? 28 Ju gey deren mega wo hena naj dirij Ejiptinê

wo pòni hen iyôn men ba?>  
 29 Kirija Moyis toy hen iyôn  
 menba, ge ô uwôbê sa iyé  
 Madina a, ôbi yê kam impê  
 wôô kirij bay ka hen.»

30 «Kirija elê tôre pôrbu  
 nêmenba, \*mana wo  
 derômaran a si sari a derô  
 gwôlê da nan keram wo  
 Sinay a perê germé kan tare  
 a. 31 Kirija Moyis gel hen  
 iyôn menba, tini ge kay an  
 ôbi uso da diré gelé, menba,  
 ôbi toy tô Kelma om kôl  
 iyôn ba: 32 «Ena Emen wo  
 môpên Abraham, Isak nan  
 Jakwôb.» Moyis wuré an  
 gey ayê tiri gelin ré nij.  
 33 Menba, Kelma kôli iyôn  
 ba: «Tô garbê têm a an wôsa  
 kirij ka ju dibij ya hen na,  
 na terare to yi nan jengêre.  
 34 Na tiri, en gel gusij to  
 bay gelin biné kanê Ejipt a  
 hen men, en toy nôre woji a  
 men, an en herbo wô dôrji  
 bô lemnare a. Era, haw hen,  
 na jém Ejipt a.» »

35 «Moyis bi wo bay na  
 kanji kôl iyôn ba: «I a dém  
 kelma ôbi jeré kwôlê sarni  
 a ba hen» na ôbi a, Emen  
 né diri mega kelma men, ôbi  
 derêji bô lemnare a nan néé  
 wo mana wo derômaran a  
 wo na sij sari a bô germé  
 kan tare a hen. 36 Na ôbi a  
 sij nan ci Ejipt a lij anjan  
 ginê nan kan gelé sa iyé  
 Ejipt a men, bô cér wo sêyi  
 a men, derô gwôlê a men  
 kwôy elê tôre pôrbu. 37 Na  
 Moyis bi a na kôlij Israyêlné  
 iyôn ba: «Emen a derê ôbi  
 kibri pôn perê yênêrnye a

hen, lij ôbi kibri mega nôbi  
 iyôn.» 38 Kirija kam \*Israyêl  
 na dan derô gwôlê hen na,  
 na na ôbi a na derê tô kwôlê  
 perê môpêrna nan mana wo  
 derômaran a wo iyêli sa  
 keram wo Sinay a. Na ôbi a  
 engé kwôlê won gelé bi wo  
 hen heran béna hen.»

39 «Nijba, môpêrna na  
 gey biri kwôlê ré men, bay  
 kanji an ermé woji hô yi  
 na si Ejipt a di. 40 Bay  
 kôlij Arôn iyôn ba: «Lêni  
 kamrê ka ô tumôrni a nija  
 gelé diba Moyis bi wo de-  
 rani soj Ejipt a hen na, ôbi  
 belij na mi kôba nini hôn  
 né.» 41 Wulê bi wo hen na,  
 bay iyege kema kelba mega  
 kamrê kaji iyôn an bay li  
 sarga biji men, bay ay kibi  
 ari lê kaji bay ka hen nan  
 yi derê a men. 42 Emen ay  
 tiri an sarji men, diji bay ay  
 kibi têtênye to derômaran  
 a. Bay kibi Emen kôl kwôlij  
 kôl iyôn ba:

«Kam Israyêl, kirija na ken  
 duu lari lij sarga bô  
 elê wo tôre pôrbu wo  
 na ken li derô gwôlê a  
 hen ba,

na ná nôbi a na kené li ben  
 hen ba?

43 Na nôbi a na kené li ben  
 hen né, nijba, ken  
 ay iyéy gergé to emen  
 won Môlôk

nan anja ken gengij emen  
 wonje won têtênye  
 wo ken uwôgeri  
 Répan hen,

kamrê bay ka ken li an ken  
 ay kibriji.

Na ôbi á, ené perênge ôrij  
kelan nap Babilôn a  
sôj.> »

44 «Derô gwôlê a na,  
mônêrna na ôrij nap iyéy  
gergé to magtubu toj bijnare  
yi bô. Iyéy gergé hende  
to hen, na dij na mega  
to Emen na gelij Moyis ré  
dij hen iyôn. Wôsa ôbi  
kôlij Moyis ré li gilij nap  
to kwo ré gel hen iyôn têj  
têj. 45 Iyéy gergé hende to  
hen na, bay bijn mônêrna  
kap bay jibérji an bay ay  
ôrij kôbriji a kirijna Josuwé  
na dôrij tumôrji an bay na  
bôyij kumbul sa iyére to  
bijné ka danji a ka Emen  
na dageji tumôrji a hen. Bay  
gem iyéy gergé hende to hen  
kwôy san sa emê kenare to  
kelma Dabid a. 46 Na kelma  
Dabid bi a dé tu Emen an  
ôbi engereri tôô bi diré dé  
iyére bijn Emen wo Jakwôb.  
47 Nijba, na kemari Salomôn  
a lê \*iyéy Emen hende to hen  
biri.»

48 «Nijba, Emen wo  
derômaran a mô na bô iyére  
to kôbi gawra a lê ré. Mega  
\*ôbi kibi Emen kôl iyôn ba:

49 <Kelma kôl iyôn ba:  
Derômaran na gagay  
kenare tijê men, sa  
terare na kini bê tèn  
ya men.

Na iyére to iyengi a kené lê  
ben ba?

Men kirij ka yôn a ené erê  
merê ya wô dôrij bul  
ba?

50 Men, are bay ka kêm hen  
na nôbi a lê ré ba?> »

51 «Ay! Kenbay gawrê kap  
bay sa iyêrê hen, bônge  
denjel môj bô bijné ka bi  
bôrji sa Emen a ré iyôn  
men, ken lugu marjge ta sa  
kwôlo Emen kôl hen men,  
ken debij Tunu toj hendi bô  
bôrê iyére kwôy kwôy men,  
ken gelij nap mônêrnge a  
men. 52 Ôbi kibi Emen wo  
yôn a mônêrnge na ré gili  
gusij ré ba? Tumô bay na  
duu ka na uwôl béré sa wo  
ôbi lê anjan derôre wo pôn  
nên hen, na ôbi a kené ay  
sari an diri. 53 Kenbay ka  
Emen na benge tôô nap geré  
wo \*manê ka derômaran a  
nijba, na ken bi kwôlê sa tôô  
hende to hen a ré.»

### *Bay gôbe Etiyên duu*

54 Kirijna surjê ka mô kini  
danare hen toy kwôlê bi wo  
Etiyên kôl hen menba, tirji  
sêrê sari a men, bay gederé  
kapniji kap bô tarê sari a a  
men.

55 Nijba, Tunu toj hendi  
bô bôrê wôn bôri an ôbi  
bô kirij si derômaran  
menba, gel dampare to  
Emen men, ôbi gel Jésus  
debu sa kôbi Emen woj  
gusurô a men. 56 Ôbi kôl  
iyôn ba: «Toyénge, en gel  
derômaran bôlij an en gel  
\*Kema Gawra debe sa kôbi  
Emen woj gusurô a.»

57 Menba, bay karê gura  
wo dami ligij marji ta an  
bay bi kibriji pôn carij sari  
a, 58 biri ôrij wolé kelan nap  
iyére an bay gôbri duu. Bijné  
ka debu ya gel hen na, ôrij

naŋ bargay kaji ô bê a tumô kema mana wo bay uwôgeri Sôl hen bi ré gem. <sup>59</sup> Kirija bay gôbri ca deré hen iyôn menba, Etiyên uwôl Emen kôl iyôn ba: «Kelma Jésus, enge tunun.» <sup>60</sup> Menba, ôbi jubu gubari tôn aŋ jô gura wo dami kôl iyôn ba: «Kelma, dî bôm jal sa têriŋ toji a.»

Kirija ôbi kôl hen iyôn menba, kibri wôm men.

## 8

<sup>1</sup> Aŋ Sôl dege naŋ biŋé ka duu Etiyên hen.

*Sôl gelij tu bay ayê bôô gusiŋ aŋ bay useriŋ*

Wulê bi wo hen na, bay ay tô gelij bay ayê bôô gusiŋ to habij hen Jérusalêm a. Wulê bi wo hen na, bay ayê bôô kêm useriŋji ge si sa kam iyére men, si Judé men, Samari a men, aŋ na bay jé a baji Jérusalêm a mera.

<sup>2</sup> Biŋé kaŋ bay tibé Emen kaŋ bay bôô pôn sôm Etiyên dô aŋ emni. <sup>3</sup> Sôl ba, mase wô mênê bay ayê bôô. Ôbi ô naŋ bô iyére iyére pô impê naŋ yébé biji daŋgay a.

<sup>4</sup> Bay ayê bôô ka useriŋ hen na, ôrji naŋ kirij kirij wô uwôlê béré Kwôlo Dôri wo Emen.

*Pilip uwôl béré Kwôlo Dôri wo Emen Samari a*

<sup>5</sup> Ôbi a, Pilip ré ô sa iyére to dami a bô emê wo Samari a ô ulê béré Kwôlo Dôri wo \*Krist, kwo Emen dôri hen bij biŋé. <sup>6</sup> Biŋé kêm dôbe marji toyiŋ kwôlo Pilip kôl

hen. Bay toy kwôli bi wo hen men, bay gel aŋgaŋ giŋé ka ôbi li hen a men.

<sup>7</sup> Tunu to habij kwône séŋ bô biŋé aŋ karê gura wo dami men, bay merayê kwône kôba, berare a men. <sup>8</sup> Biŋé kêm sa ira li yi deré wo dami.

<sup>9</sup> Sa iyére hende to hen na, gawra wo bay uwôgeri Simô mô ya, ôbi na beli, ôbi li aŋga tini biŋé ka Samari ge kay kwôy kwôy. Ôbi li yiri môŋ kwôni wo dami iyôn.

<sup>10</sup> Aŋ biŋé kêm kamrê ré, ka iyêrjê ré dôbe marji toyiŋ kwôlê wori. Aŋ bay kôl iyôn ba: «Gawra wo hen na, na néé wo Emen wo bay kôl ré na néé wo dami hen.»

<sup>11</sup> Menba, bay biri kwôlê damari wôsa ca yeŋ ôbi li tiniŋ ge kay naŋ aŋgaŋ beli kari bay ka hen. <sup>12</sup> Niŋba, kirija bay bi bôrji sa Kwôlo Dôri wo Pilip uwôlji gengij sa \*emê iyére to Emen men, gengij sa hini Jésus Krist a men na, bay li batêm impê ré naŋ yébé ré. <sup>13</sup> Simô bi wo hen kôba, ay bôri aŋ li batêm aŋ dî tô Pilip bul ré kwôy. Kirija ôbi gel aŋgaŋ giŋé men, kaŋ gelé ka lij hen menba, tini ge kay.

<sup>14</sup> Kirija bay jé ka baa Jérusalêm a hen toy wo biŋé ka Samari ré bi bôrji sa kwôlo Emen a hen iyôn menba, bay jé si Piyêr naŋ Ja ô upéji.

<sup>15</sup> Kirija bay ô bij Samari menba, bay uwôl Emen wô bay ayê bôô bi ôbi ré biji Tunu toŋ hendi bô bôre.



<sup>16</sup> Wôsa kwôni iyôn perêrji a hen wo Tunu toj hendi bô bôre herbe sari a baa naj tô, bay li na batêm naj hini Kelma Jêsu mera. <sup>17</sup> Si Piyêr naj Ja uwôlji kôbriji a sa bay ayê bôô ka Samari a naj bay uwôn Tunu toj hendi bô bôre.

<sup>18</sup> Menba, kirija Simô gel wo bay jé ré uwôl kôbriji sa bay ayê bôô a dema ôbi ré uwôn Tunu toj hendi bô bôre tô hen iyôn menba, ôbi kôl diré bij si Piyêr naj Ja gursu. <sup>19</sup> Aj ôbi kôlji iyôn ba: «Benge néé bi wo hen men, naj bîné ka en uwôl kôben sarji a ba, bi uwôn Tunu toj hendi bô bôre men.»

<sup>20</sup> Menba, Piyêr uwôli sara iyôn ba: «Kenbay naj gursu tom hende to hen ken mène kêm, wôsa ju erem mega jeré kelé naj gursu anja Emen bi senje hen. <sup>21</sup> Anjam kani naj naj ni bô jé woni a, wôsa bôm yi na pôn tumô Emen a ré. <sup>22</sup> Di tô bô habre wom bi wo hen baa naj ju engerij Kelma hena ré iyej ba, ré di bôri jal sam a wô ermé wo habij bi wo sa sam a hen. <sup>23</sup> Wôsa en bôrem hen na, terbére wôn bôm naj na lema wo têrij tom hende to hen.»

<sup>24</sup> Menba, Simô kôlij si Piyêr naj Ja iyôn ba: «Kenbay ken uwôl Kelma wô san naj bi are bay ka ken kôlij kwôliji hen na, ré sa san a ré.»

<sup>25</sup> Kirija si Piyêr naj Ja dô kwôli hen iyôn men, bay uwôl béré kwôlo wo Kelma

a men, menba, bay bilji hô Jérusalêm a. Tô geré a na, bay uwôl béré Kwôlo Dôri naj kirij kirij sa kam iyére to bô emé wo Samari a.

*Si Pilip naj dami wo Etiyopi danji*

<sup>26</sup> Mana wo Kelma kôlij Pilip iyôn ba: «Já eré si kini kirijare tare iyôn tô geré wo hena Jérusalêm ô Gaja hen. Geré bi wo hen na, na derô gwôlê a.» <sup>27</sup> Menba, Pilip hena lew ô. Kirij bay ka hen dami wo Etiyopi wo li jé gemé lari bô emé wo Kandasé tôlômne to Etiyopi. Ôbi uwo tô tibé Emen Jérusalêm a. <sup>28</sup> Ôbi bul hô ij menba, mô bô pus a naj dônse magtubu to ôbi kibi Emen \*Esay. <sup>29</sup> Tunu kôlij Pilip iyôn ba: «Uso dfa, ju debu kwa pus bi wo hen a.»

<sup>30</sup> Menba, ôbi ge ô menba, toy dami wo Etiyopi bi wo hen wo dênse magtubu to \*ôbi kibi Emen Esay, menba, ôbi kôli iyôn ba: «Ju hôn bô magtubu to ju dênse hen ham ba?»

<sup>31</sup> Menba, ôbi uwôli sara iyôn ba: «Hena kwôni ré dô tôre ben ré ba, na lê iyej a ené henê ba?» Menba, ôbi kôlij Pilip ré day mô kwari a.

<sup>32</sup> Kwôlo Emen wo ôbi dênse bi a na:

«Ôbi bôl kibri ré  
mega demañne to bay fu  
ôrij ca eré deré iyôn.  
Mega kema gemga wo wôm  
kôbi ôbi karé gusuriri  
a hen iyôn.»

33 Bay uwôli tayre sari a nɪɪba, kwôni wo ré jô sari ba, naɪ men,

na i a derê kwôli kwôngêri ba?

Wôsa bay mène gelê wori sa terare a nà.»

34 Menba, dami wo Etiyopi bi wo hen engerɪɪ Pilip iyôɪ ba: «En uwôlem, kôlen na kwôli i a, ôbi kibi Emen ôbi bi wo hen ré kôl kwôli hen iyôɪ ba? Na kwôli ôbi gaɪ laba, na kwôli kwôni wo daɪɪɪ dɪba?»

35 Naɪ kwôlê bi wo magtubu to Emen kôl hen na, Pilip berɪɪ tô kôbri aɪ uwôliɪ béré Kwôlo Dôri wo Jésu. 36 Bay era era menba, bay saji kibi kam ka pôni a menba, dami wo Etiyopi bi wo hen kôliɪ Pilip iyôɪ ba: «Gel, kam a yé na, na mi a jeré bi ené li batêm ba?»

[ 37 Menba, Pilip kôli iyôɪ ba: «Hena jeré bi bôm pôn sara ba, já lê batêm.» Menba, dami bi wo hen uwôli sara iyôɪ ba: «En bi bôn sara mega wo Jésu Krist ré na Kema Emen.»]

38 Ôbi bi bay debɪɪ naɪ pus tôɪ, aɪ bay naɪ Pilip herbɪɪ ôrɪɪ bô kam a menba, Pilip liri batêm. 39 Kirɪɪna bay so bô kam a menba, Tini Kelma ay Pilip ôriɪ aɪ dami wo Etiyopi bi wo hen gili ré nɪɪ yôd, menba, ôbi bu geré wori naɪ yi derê ô. 40 Tunu ôriɪ naɪ Pilip ô uwôli Ajôt a aɪ ôbi uwôl béré Kwôlo Dôri naɪ sa iyére iyére to ôbi ôriɪ

ya hen kwôy wo ôbi sa bɪɪ Sésaré.

## 9

*Sôl ay bôri*

*(Jé lê bay jé 22: 6-16, 26: 12-18)*

1 Kirɪɪ bay ka hen na, ermé wo Sôl ba, yi na sa mênê bay tô Kelma men, sa derérɪ a a men, ôbi ô uné \*dami wo damné kaɪ bay bê kwôbe, 2 aɪ engereri bi ôbi ré biri magtubu to ré dô tumôri aɪ dɪré ôriɪ wô \*iyéɪ daɪare to Damas a. Hena dɪré uwôɪ bɪɪé ka ay geré wo Kelma, imɪé ley yébé ley ba, dɪré peraji harê heraj Jérusalêm a.

3 Ôbi bu geré ô menba, kirɪɪna ôbi baa da naɪ Damas menba, kirɪɪ bay ka hen na, kirɪɪ ka perajɪ hena derômaraj a sa têli naɪ perajêrɪɪ. 4 Kirɪɪna ôbi kurɪɪ tôɪ menba, ôbi toy tôô kwôni kôli iyôɪ ba: «Sôl, Sôl, wô mi a jeré gelen gusɪɪ iyôɪ ba?»

5 Ôbi engere iyôɪ ba: «Ju na i ba, Kelma.»

Menba, tô hende to hen uwôli sara iyôɪ ba: «Ena Jésu, na nôbi a jeré gelen gusɪɪ hen. 6 Nɪɪba, hena ta, ju ô derô ira aɪ bay a gelem aɪa já lê.»

7 Bɪɪé ka ô naɪ dɪ hen debɪɪ tôɪ, nɪɪba, bay bôl kibriɪ kôliɪ kwôlê wôni ré men, bay toy tôô gawra, nɪɪba, bay gel kwôni ré men.

<sup>8</sup> Sôl hena terare a, bôl tiri hari, niŋba, ôbi gel kirij nê, aŋ bay bu na kôbri dema ré ôrij naŋ derô ira Damas a. <sup>9</sup> Aŋ sa subu ôbi nêmen gelé kirij nê men, ôbi ôm ani ré men, yi ani ré a men.

<sup>10</sup> Ôbi tô Jêsu wo pônî bay uwôgeri Ananiyas mô Damas a ya. Kelma si sari a bô pelal a aŋ uwôgeri «Ananiyas!» menba, ôbi yuge ôm iyôn ba: «En nà Kelma!»

<sup>11</sup> Menba, Kelma kôli iyôn ba: «Hena ta, ju ô tô geré wo bay uwôgeri kwo dëbu <derôre> a hen aŋ ju engere gawra wo bay uwôgeri Sôl wo Tars iyé Judas a, ôbi mô uwôl Emen kirij bay ka hen ya. <sup>12</sup> Sôl gel bô pelal a gawra wo bay uwôgeri Ananiyas wo so ira aŋ uwôl kôbri a sari a bi ôbi ré hô gel kirij hôrij.»

<sup>13</sup> Ananiyas uwôli sara iyôn ba: «Kelma, en toy bijné kwône kôl kwôli gawra bi wo hen men, habré kêm wo ôbi lij bijné kam ka Jérusalêm a hen a men. <sup>14</sup> Men, damné kaŋ bay bê kwôbe biri tôô bi ré eraŋ nà, sa pôrij bijné kêm ka ré uwôge henem hen aŋ ré harêji a men.»

<sup>15</sup> Menba, Kelma kôli iyôn ba: «Ô, wôsa gawra bi wo hen en dôri mega aŋgaŋ ulé béré henen naŋ kirij kirij bijn bijné ka iyére to dfaŋgi a men, bijn kilmé kaji men, bijn kam \*Israyêl a men. <sup>16</sup> Nôbi

naŋ yen na gili gusiŋ to ôbi a gelij wô henen.»

<sup>17</sup> Menba, Ananiyas hena ô. Ôbi bijn bô iyére hende to hen aŋ uwôl kôbri a sa Sôl a, aŋ kôl iyôn ba: «Yênen Sôl, na Kelma Jêsu bi wo so sam a tô geré bi wo jeré eraŋ hen, na ôbi a joon bi jeré hô gel kirij hôrij men, bi Tunu top hendi bô bôrê ré wôn bôm a men.»

<sup>18</sup> Kirij bay ka hen menba, ani kani gelij môŋ palmé kuyê iyôn herij tiri a aŋ ôbi gel kirij men, hena ta, aŋ bay liri batêm a men. <sup>19</sup> Kirijna bay biri aŋgaŋ emé ôm menba, ôbi uwôn neri hôrij.

*Sôl dô kwôlo Emen Damas*  
a

Sôl wôl sem naŋ bay tô Jêsu ka Damas a. <sup>20</sup> Menba, kirij bay ka hen ôbi ô ulé béré bô iyéy dapare mega wo Jêsu ré na Kema Emen. <sup>21</sup> Bijné kêm ka toy kwôlo ôbi kôl hen na, tiniji ge kay sari a aŋ bay engere iyôn ba: «Na gawra bi wo hen, a na lij bijné ka uwôge hini Jêsu bi wo hen habré Jérusalêm a na ré ba? Men, na ôbi na era dôd nà wô perêji harê ôrij bijn damné kaŋ bay bê kwôbe hen ré ba?»

<sup>22</sup> Niŋba, ôbi uwôn neri tumô tumô sa derê kwôlé wori aŋ Jubnê ka Damas uwôn kwôlé wop kelé ré, kirijna ôbi gelji wo Jêsu ré na \*Krist, kwo Emen dôri hen.

<sup>23</sup> Wôl gaŋ cêgê menba, Jubnê bay ka hen bijnji bi ciré deréri. <sup>24</sup> Niŋba, Sôl toy

kwôli deréri bi wo hen. Bay mô gem kibi iyére hende to hen yoyre naŋ tu tare bi ciré deréri. <sup>25</sup> Nijba, bô yoyre a menba, bay tôri ayri bô gway a herbe nô si sa gweŋ.

*Sôl ô Jérusalêm a*

<sup>26</sup> Kirija ôbi sa bij Jérusalêm a menba, ôbi ô upé megêri bay tô Jêsu nijba, bay kêh hare wôsa bay kôl iyôn ba: «Ôbi ré na ôbi tô Jêsu bi pa pa hari ba.»

<sup>27</sup> Barnabas ôriŋ naŋ dî ligi bay jé aŋ dôrji kwôli gelé wo Sôl ré gelo Kelma tô geré men, kwôlo Kelma kôli a men. Ôbi dôrji kwôli deré kwôlo ôbi dô naŋ ibiyare naŋ hini Jêsu a Damas a hen men. <sup>28</sup> Wulê bi wo hen na, ôbi mô naŋ ci men, ô men hera naŋ ci a men bô Jérusalêm a men, dô kwôlê naŋ ibiyare a men naŋ hini Kelma. <sup>29</sup> Ôbi iyêl naŋ Jubné ka iyêl kibi grêk hen men, nariŋ kwôlê naŋ ci a men, nijba, bay woge geré wô deréri. <sup>30</sup> Kirija yêneri toy hen iyôn menba, bay ôriŋ naŋ dî Sésaré a aŋ biri ô Tars a.

<sup>31</sup> Bay ayê bôô ka sa iyé Judé men, ka Galilé naŋ ka Samari a kêh môrji naŋ bô jalé men, halij yirji men, hariŋji Tini Kelma a men, bay kwône erê tumô tumô naŋ néé wo Tunu toŋ hendi bô bôre.

*Ené ôbi merayê*

<sup>32</sup> Piyêr ô gôr kirij sa ira menba, ôbi sa bij upé bay ayê bôô ka Lida a. <sup>33</sup> Kirij

bay ka hen na, ôbi uwôn gawra wo bay uwôgeri Ené wo yi sa kalaŋ a. Ôbi meray li elê marge. <sup>34</sup> Piyêr kôli iyôn ba: «Ené, Jêsu Krist berarem. Hena ta, ju naŋ kalaŋ kam naŋ kôm!» Kirij bay ka hen na, ôbi hena ta. <sup>35</sup> Kirija bijé ka Lida naŋ ka tu wolé wo Sarôn a gili hen iyôn menba, bay kêh bi bôrji sa Kelma.

*Tabita béér*

<sup>36</sup> Sa iyé Jopé a na, hende ayê bôô to pônî bay uwôgere Tabita mô ya. Hene bi wo hen naŋ kibi grêk ba na Dôrkas aŋ bôri na: Cénire. Hende na hendi lê aŋga dôri kwôy kwôy men, hendi bu baliyare naŋ bay nimré a men. <sup>37</sup> Wulê bi wo hen na, hende ômiŋ aŋ ma. Bay pule aŋ ô ulêre bô iyére to ta a. <sup>38</sup> Bay tô Jêsu ka Jopé toy wo Piyêr ré na Lida a ya. Lida na da naŋ Jopé menba, bay jé bijé wôô ô kôli iyôn ba: «Era lew upéni dîba, ju mera sem né.» <sup>39</sup> Piyêr hena kerêd ô naŋ ci. Kirija ôbi sa bij menba, bay ôriŋ naŋ dî bô iyére to ta hende to hen, kirij bay ka hen na, yébé kaŋ mamê usoji ligiri a naŋ sômê men, bay gili bargay ka hende na sônre kirija hende na baŋ naŋ ci tô hen a men.

<sup>40</sup> Piyêr bi bay si nô kêh aŋ jubu gubari tôn aŋ uwôl Emen menba, bul si ligi temare aŋ kôl iyôn ba: «Tabita, hena ta.» Hende bôl ture aŋ kirija hende gel Piyêr menba, hena mô ta.

41 Ôbi fu kôbre buru hena ta, aɲ uwôga bay ayê bôô naɲ mamê aɲ gelji hendi temare hende to hen. 42 Bijé ka Jopé kêm toy kwôli are bay ka hen, aɲ bay kwône ay bôrji bij Kelma. 43 Piyêr wôl gaɲ Jopé a iyé gawra wo bay uwôgeri Simô woɲ ôbi uwôɲsê ariɲ hen.

## 10

### *Pelal jô Kwôrney a Sésaré*

1 Sa iyé Sésaré a na, gawra wo bay uwôgeri Kwôrney mô ya, ôbi na dami wo asgarjê ka Rômêjê ka bay uwôgeji ré na Itali hen. 2 Gawra bi wo hen, na ôbi lê tôô Emen aɲ, bay naɲ bijé ka bô iyére tori ayji kibi Emen kwôy kwôy men, ôbi li naɲ Jubjê kaɲ bay nimré damaɲ men, ôbi uwôl Emen ta ta a men. 3 Wulê wo pônî naɲ tare to yébé ayiɲ sa tôpne hen menba, ôbi gel aɲ hôn mana wo Emen na iyônɲ naɲ yiri bô pelal a wo so iyére tori a aɲ kôli iyônɲ ba: «Kwôrney.»

4 Ôbi bô mana wo Emen bi wo hen déɲ naɲ harê aɲ ôbi kôli iyônɲ ba: «Kelma, na mi ba?» Menba, mana wo Emen bi wo hen uwôli sara iyônɲ ba: «Uwôlê Emen wom naɲ lê wo ju li naɲ bay nimré hen na, dôriɲ Emen aɲ ôbi gôrbij sam né. 5 Jé bijé kam haw hen, ô Jopé ô kelaj gawra wo bay uwôgeri Simô wo jelêri na Piyêr hen ré era. 6 Ôbi yi iyé megari Simô woɲ ôbi uwôɲsê ariɲ wo iyére tori da naɲ kibi cér a hen.»

7 Kirijna mana wo Emen bi wo ré iyêli hen ô niɲ menba, Kwôrney uwôga manê kari wôô naɲ asgar wo pônî woɲ ôbi jé wori woɲ ôbi lê tôô Emen hen. 8 Ôbi dôrji kwôli aɲga ré li are hen kêm menba, jéji Jopé.

### *Pelal jô Piyêr a Jopé*

9 Kirijna kirij wôl aɲ bay ay geré ô aɲ baji da naɲ Jopé menba, Piyêr day sa iyére toɲ dur dur a wô uwôlê Emen naɲ tay diɲne. 10 Kurônɲ liri aɲ ôbi gey aɲgaɲ emê. Kirijna bay la emê ciré biri menba, pelal jôri. 11 Ôbi gel derômaraj bôliɲ aɲ ani kani ka geliɲ naɲ kibi bargay ka dami ka bay fu jeɲlare wo pôrbu hen iyônɲ sa herbe kwôy sa terare a.

12 Bô bargay ka dami bay ka hen a na, tanare to tère pôrbu kêm bô naɲ tu ka gay gay ka erge hen men, naɲ tu ciré ka gay gay kêm a men. 13 Menba, tôô kwônî kôli iyônɲ ba: «Piyêr, hena ta, ju duu tanare hende to kêm aɲ ju ôm.»

14 Piyêr uwôli sara iyônɲ ba: «En gey ré Kelma, en ôm ani kani ka jôriɲ naɲ ka \*kagemi sa pôn né.»

15 Tôô kwônî bi wo hen hô kôli iyônɲ ba: «Aɲga Emen liɲ ka séli ba, jôbi já kelé ré na ka \*kagemi ba?»

16 Are bay ka hen sa hen iyônɲ têê subu aɲ, cêgê menba, bargay ka dami bay ka hen hô ayiɲ hôriɲ derômaraj a.

17 Piyêr erem na ba, pelal wo ré jôri na ba, bôri ré na iyeŋ pôn ba? Menba, kirij bay ka hen na, bay jé ka Kwôrney ka ré wogéji iyé Simô hen, saji kibi geré men. 18 Bay uwôge bay iyére aŋ engeriji iyôŋ ba: «Na iyére to nà a Simô woŋ Piyêr ré yi ya hen ba?»

19 Piyêr erem sa pelal wo ré jôri a hen baa ya tô, menba, Tunu kôli iyôŋ ba: «Gel, impê subu wogem. 20 Hena ta, ju ô naŋ ci dîba, ju erem sem né, wôsa na nôbi a joji hen.»

21 Piyêr herbo uwôŋ bîjé bay ka hen aŋ kôlji iyôŋ ba: «Na nôbi wo ken wogé bi a nà. Ken era gelen wô mi ba?» 22 Menba, bay uwôli sara iyôŋ ba: «Na Kwôrney dami wo asgarŋê a jéni. Ôbi na kwôni woŋ derôre men, ôbi ay kibi Emen men, Jubnê kêm kôba, geyri a men. \*Mana wo derômaran a kôli ôbi ré uwôgam jeré era iyére tori a bi ôbi ré toy kwôlo jeré kelêri.»

23 Piyêr biji bay era ira aŋ wôl naŋ dî. Kirijna kirij wôl menba, ôbi ô naŋ ci, yêneri bay ayê bôô ka pôni ka Jopé biri ôrij. 24 Daŋ tô hen menba, bay bîj Sésaré. Kwôrney mô gemji naŋ balêri men, miljêri kaŋ déŋ ka ôbi jé uwôgaji hen a men. 25 Kirijna Piyêr da sé ira menba, Kwôrney jô kwini aŋ di kwini tôŋ tumôri a kwôy terare a naŋ bê kwôlê wo dami. 26 Nijba,

Piyêr biri ta, aŋ kôli iyôŋ ba: «Hena ta! Wôsa nôbi kôba, ena gawra môŋ jôbi hen iyôŋ men.»

27 Ôbi iyêl naŋ dî aŋ ô ira, kirij ka bîjé ka kwôni daŋ ya hen, 28 menba, ôbi kôlji iyôŋ ba: «Ken hôn mega wo kwôni woŋ Jub naŋ hara wori na, ré erê naŋ kwôni wo sa iyére to daŋgi a ré men, erê iyére tori a ré a men. Nijba, Emen gelen mega wo ené bô kwôni môŋ aŋga kagemi ré men, wo ré nêmbi kwôni ré ô naŋ dî ré iyôŋ né a men. 29 Na iyôŋ a, kirijna kené jé uwôgan menba, en kurij era mera dîba, en meremné ré hen. Iyôŋ ba, en gey henê tô uwôgê wo ken jé uwôgan hen.»

30 Menba, Kwôrney uwôli sara iyôŋ ba: «Kemnêŋ li sa subu nij naŋ tare to yébé ayij sa tôjne mega megare na iyôŋ hen na, en uwôl Emen iyére tijê. Menba, kirij bay ka hen na, gawra wo pôni naŋ bargay ka enŋê so dëbu tumôn a. 31 Aŋ kôlen iyôŋ ba: «Kwôrney, Emen toy uwôlê wom men, bôri gôrbij sa lê wo ju li naŋ bay nimiré hen né a men. 32 Jé bîjé ô Jopé ô uwôga Simô wo jelêri na Piyêr wo yi iyé Simô ôbi uwôŋsê arij wo mô kibi cér a hen ré era.» 33 Kirij bay ka hen menba, en jé bîjé wogem aŋ naŋ bô derê wom a jeré eraŋ upéni hen. Haw hen nibay kêm nini mô na tumô Emen a wô toyé kwôlê kêm wo Kelma

kelam jeré sa kelêni hen.»

*Piyêr ô iyé Kwôrney a*

<sup>34</sup> Menba, Piyêr ay kwôlê kôl iyôn̄ ba: «Haw hen en hôn dô bêñ bêñ niñ wo Emen na, ré dô tu kwôni ré, <sup>35</sup> añ gawra wo yôn̄ yôn̄ wo sa iyére to yôn̄ yôn̄ wo biri kwôlê men, li anğan derôre a men hen na, ré dé tiri. <sup>36</sup> Ken hôn béré kwôlo ôbi na jêñ bij kam \*Israyêl hen. Béré bi wo hen gengiñ sa Kwôlo Dôri woñ bô jalê nañ geré wo Jésus Krist wo na Kelma wo ñiné kêm hen. <sup>37</sup> Cêgi derê kwôlê wo Ja nañ batêm to ôbi na liñ ñiné a men hen na, ken hôn kwôli are bay ka li are ayiñ tôrji Galilé a kwôy sa iyé Judé a hen. <sup>38</sup> Ken hôn iyeñ a Emen ré dô Jésus wo Najarêt bi wo hen men, bé wo ôbi biri néé nañ geré wo Tunu toñ hendi bô bôre men. Men, ken hôn iyeñ a ôbi ré ô gôr sa iyére liñ ñiné derê men, berariñ ñiné kêm ka mô bô lemnare to Sidan a a men hen, wôsa Emen baa nañ dî. <sup>39</sup> Añ nibay ka pônî nini gel ari lêri bay ka kêm hen nañ tirni sa iyé Jubnê men, Jérusalêm a men. Ôbi bi wo bay na bééri sa gurô tagelê añ diri hen. <sup>40</sup> Li sa wôô, subu tori menba, Emen biri ji si kamnê men, biri gel yiri, <sup>41</sup> bij ñiné kêm né niñba, ka ôbi na tôrji tumô mega bay derê kwôli are bay ka hen iyôn̄. Na nibay ka na nini ôm men, yi men, nañ dî cêgi jê sé wo Emen biri

ji si perê ñiné ka ma a hen. <sup>42</sup> Añ ôbi kelêni niné uwôl béré añ geliñ ñiné mega wo ré na Emen a ré ñiri mega ôbi jeré kwôlê iyôn̄ sa ñiné ka mô geñ men, ka ma a a men, <sup>43</sup> Na ôbi á, bay kibi Emen kêm na ré kôl kwôli kôl iyôn̄ ba: «Emen dî bôri jal nañ néé wo hini sa têriñ to kwôni wo yôn̄ yôn̄ wo bi bôri sari a.» »

*Biné ka na Jubnê ré hen uwôn̄ Tunu toñ hendi bô bôre men*

<sup>44</sup> Piyêr kôl kwôli are bay ka hen baa ya tô menba, Tunu toñ hendi bô bôre herbe sa ñiné kêm ka mô toy kwôli bi wo hen. <sup>45</sup> Jubnê ka baa Piyêr erañ hen kirina bay gel wo Tunu toñ hendi bô bôre to Emen a bé heriñ sa ñiné ka sa iyére to ñangi a men hen iyôn̄ menba, tiniñi ge kay. <sup>46</sup> Bay toy ñiné bay ka hen iyêl kibi yê wo ñangi men, heramiñi dampare to Emen men. Menba, Piyêr kôl iyôn̄ ba: <sup>47</sup> «Naa jeré bi ñiné bay ka hen ré li batêm nañ kam haw hen wo bay uwôn̄ Tunu toñ hendi bô bôre môñ nabay iyôn̄ men hen ba?»

<sup>48</sup> Menba, ôbi ay tôô bi bay ré liji batêm nañ hini Jésus Krist menba, bay kôli ré wôl sem nañ ci.

## 11

*Piyêr dô kwôli anga ré li are iyé Kwôrney a hen bij bay ayê bôô ka Jérusalêm a*

<sup>1</sup> Bay jé naṅ bay ayê bôô ka Judé toy wo ðijé ka na Jubné ré hen ka pônî kôba, ré toy kwôlo Emen men. <sup>2</sup> Kirija Piyêr hera Jérusalêm a menba, yêneri Jub kaṅ bay ayê bôô nayri kôl iyôṅ ba: <sup>3</sup> «Ju ô iyé ðijé ka na Jubné ré hen men, ju ôm are naṅ ci a men!»

<sup>4</sup> Menba, ôbi dôrji tô kwôlê bi wo hen pôn pôn naṅ geréri geréri kôl iyôṅ ba: <sup>5</sup> «En mô Jopé a uwôl Emen menba, en gel bô pelal a ani kani gelij naṅ kibi bargay ka dami iyôṅ herbo derômaran a tôṅ naṅ kibriji pôrbu kwôy ða kwan a. <sup>6</sup> En kôbe bôrji menba, en gel tanare to tere pôrbu men, to noni men, ka erge men, ciré men. <sup>7</sup> Menba, en toy tôô kwôni kôlen iyôṅ ba: «Piyêr, hena ta, ju duu tanare hende to kêm hen ju ôm.» <sup>8</sup> En uwôli sara iyôṅ ba: «En gey ré kwôy Kelma. Wôsa kirij ka en yêṅ na, ani kani ka jôrij naṅ ka \*kagemi si keben a ré.» <sup>9</sup> Tôô kwôni hô ôm derômaran a kôl iyôṅ ba: «Anṅa Emen kôl ré na ka séli ba, jôbi já kelê ré na ka kagemi ré.» »

<sup>10</sup> «Are bay ka hen, sa hen iyôṅ têê subu menba, are bay ka kêm hen hô pôrij hôrij ta derômaran a. <sup>11</sup> Kirij bay ka hen menba, gawrê subu saji kibi iyére to en môrij ya hen, bay joji na Sésaré. <sup>12</sup> Tunu kôlen ené hena ô naṅ ci ðiba, ené gaanê ré. Yênerna bay ayê bôô ka jii ka en eraṅ naṅ

ci nà a bèn ôrij Sésaré a. Menba, nini ô ira kêm iyé Kwôrney a. <sup>13</sup> Ôbi derêni kwôli \*mana wo derômaran a wo ðiré gili bô iyére tori a aṅ ré kôli iyôṅ ba: «Jé gawrê ô Jopé ô uwôga Simô woj Piyêr. <sup>14</sup> Aṅ kwôli anṅa ôbi a dôrem hen na, a bem gelê naṅ ðijé kêm ka bô iyére tom a.» <sup>15</sup> Kirija ena belê keben tô menba, Tunu toṅ hendi bô bôre herij sarji a mega wo na herij sarna tumô hen iyôṅ men. <sup>16</sup> Menba, en erem sa kwôlo Kelma na kôl kôl iyôṅ ba: «Ja na lij ðijé batêm naṅ kam nijba, kenbay ba, Emen a lêngge batêm naṅ Tunu toṅ hendi bô bôre.» <sup>17</sup> Hena Emen né bu baliyare naṅ ci mega wo ôbi na bu naṅ na wôsa bê bôô wona sa Kelma Jêsu Krist a hen iyôṅ ba, ena i a ené jôrij Emen lê anṅari ba?»

<sup>18</sup> Kirija bay toy hen iyôṅ menba, bay hô ði bôrji jal aṅ ayji kibi Emen kôl iyôṅ ba: «Emen bij ðijé ka na Jubné ré hen kôba, geré bi ré bul hal woji aṅ ré uwôrij gelê woj tiri hen men.»

### *Dé tô églis ka Antiyôk*

<sup>19</sup> Bay tô Jêsu ka na userij wô sa gusij to bay gelji cêgi temare to Etiyên a hen na, ôrji kwôy bij Pinisi, Sipre naṅ Antiyôk, bay uwôl béré bij na Jubné mera. <sup>20</sup> Nijba, ka perêrji a ka na ka Sipre a men, Sirên a men, hen kirija sa bij Antiyôk menba, bay uwôl béré Kwôlo Dôri wo Kelma Jêsu bij ðijé ka na



Jubnê ré hen men. <sup>21</sup> Née wo Kelma baa naŋ ci aŋ biŋé ka ay bôrji biŋ Kelma kwône erê tumô tumô.

<sup>22</sup> Kwôlê bi wo hen era sa kuriŋ maa bay ayê bôô ka Jérusalêm a aŋ bay jé Barnabas Antiyôk a. <sup>23</sup> Kirija ôbi sa aŋ gel terê kibi wo Emen tô sa biŋé hen iyôn na, yiri dôri damaŋ aŋ ôbi kôlji bay ré dī bôrji pôn lêŋniŋ tô Kelma.

<sup>24</sup> Barnabas bi wo hen, na kwôni wo li aŋgaŋ derôre men, Tunu toŋ hendi bô bôre wôn bôri men, ayê bôô wori dô a men. Aŋ biŋé kwône bi bôrji sa Kelma.

<sup>25</sup> Menba, Barnabas ô Tars a wô wogé Sôl. <sup>26</sup> Kirija ôbi uwonni menba, heran naŋ dī Antiyôk a. Bay mô bem elê pôn naŋ bay ayê bôô ka Antiyôk a. Bay geliŋ kwônê biŋé are. Na Antiyôk a a bay ré ay tô dé hini woŋ Krétijé hen sa bay tô Jésus a.

<sup>27</sup> Wulê bi wo hen na, bay kibi Emen hena Jérusalêm a era Antiyôk. <sup>28</sup> Kwo pôni perêrji a bay uwôgeri Agabus Tunu gili mega kurôn wo dami ré lê sa terare a nà. (Aŋ kurôn bi wo hen li sa terare a nà tiri a men wulê wo Kulod na ômiŋ kenare hen.) <sup>29</sup> Bay tô Jésus gengiji ciré lê naŋ yênerji ka Judé naŋ ari upé ka Emen né biji. <sup>30</sup> Bay wôge are bay ka hen aŋ jéŋ si Barnabas naŋ Sôl ôriŋ biŋ surpê ka bay ayê bôô ka Judé.

## 12

*Bay duu Jak men, bay bu Piyêr a men*

<sup>1</sup> Wulê bi wo hen na, kelma \*Hérôd ay tô geliŋ tu bay ayê bôô ka Jérusalêm a gusiŋ. <sup>2</sup> Ôbi bi bay duu \*Jak woŋ yêni Ja hen naŋ yebere. <sup>3</sup> Aŋ kirija ôbi bô wo yi Jubnê ré dôrji hen iyôn menba, ôbi bi bay bu Piyêr. Wulê bi wo hen na, na sa lê geserê mapa wo wubere naŋ bô a hen.

<sup>4</sup> Hérôd bi bay bu Piyêr ô uwôli danggay a aŋ biŋ asgarjê pôrbu, pôrbu gwogelérji pôrbu débu gemni. Aŋ cêgi \*Pak a dema ciré jeré kwôlê sari a tumô biŋé tô.

<sup>5</sup> Piyêr yi danggay a menba, bay ayê bôô uwôl Emen yôôd naŋ bôô pôn wô sari.

<sup>6</sup> Bô yoyre hende to kiya Hérôd da jôriŋ kwôlê sari a hen na, bay harêri naŋ musure aŋ ôbi yi kum derô asgarjê wôô men, bay gemé kibi geré débu gem men.

<sup>7</sup> Niŋba, kirij bay ka hen na, mana wo Kelma so menba, iyéy danggay perange. Mana wo Kelma bi wo hen di kwa bô Piyêr aŋ eŋni aŋ kôli iyôn ba: «Hena ta, lew.» Kirij bay ka hen na, musure beseriŋ kôbri a. <sup>8</sup> Aŋ mana bi wo hen kôli iyôn ba: «Ha tô bôm men, ha ganŋi garbé kam a men.» Ôbi li hen iyôn hende to hen menba, mana bi wo hen hô kôli iyôn ba: «Dôbe bargay kam kaŋ kelanê aŋ ju era tôn a nà.»

<sup>9</sup> Piyêr so tôri a nijba, ôbi bô môñ ré na pelal a ré jôri hen dîba, ré na anğan tiri ré. <sup>10</sup> Bay saa asgarjê ka gem kibi geré hen kini wôô kara, menba, saji kibi geré woñ masure a wo si kini derô iyére hen, menba, kibi geré bi wo hen bôlij sa kibri tumôrji a mera. Kirijna bay si nô nij menba, bay ô sem tô geré menba, mana wo Kelma bi wo hen dép Piyêr.

<sup>11</sup> Tini uwo yiri a an ôbi kôl iyôn ba: «Haw hen, en hôn nij, na tiri, na Kelma a jo mana wori sa dôren kibi néé wo Hérôd a men, kibi habré kêm wo Jubnê genge ré sa san a hen a men.»

<sup>12</sup> Kirijna ôbi hôn anğa ré li are hen iyôn nij menba, ôbi ô iyé Mari toñ yoo Ja wo bay uwôgeri Mark hen, ðijé kwône mô uwôl Emen ya. <sup>13</sup> Kirijna ôbi di kibi geré menba, hende jé to pôni bay uwôgere Rodé so era wô belê kermij. <sup>14</sup> Hende toy tôô Piyêr hôn an wo ré bôl kibi kermij biri na, yi derê lere an hende ge ô kelê Piyêr ré dëbu kibi geré yan ya. <sup>15</sup> Bay kôle iyôn ba: «Mu gal.» Nijba, hende kôlji wo ré na tiri. An bay kôl iyôn ba: «Na \*mana wo derômaran a woñ ôbi geméri.»

<sup>16</sup> Piyêr hô di kibi kermij menba, bay sa bôl menba, na ôbi menba, tiniñ ge kay. <sup>17</sup> Ôbi liji kôbri bay ré wôm

tôn menba, ôbi dôrji kwôli derê wo Kelma ré dôri bô dangay a an ôbi kôlji iyôn ba: «Erênge ken ô kôlij Jak\* nan bay ayê bôô kêm.» Menba, ôbi si bu geré ô kirij ka dangi a.

<sup>18</sup> Kirijna kirij wôl menba, harê li asgarjê daman an bay engere anğa ré sa sa Piyêr a hen. <sup>19</sup> Hérôd bi bay wogeri nijba, bay uwopni ré. Menba, ôbi bi bay engerij asgarjê ka na gem kibi geré hen kwôlé an ôbi kôl bay ré derji. Menba, Hérôd hena Judé era Sésaré an uwôl ya nêm kwôlé.

### *Temay kelma Hérôd*

<sup>20</sup> Hérôd ôrij nan kwôlé nan ðijé ka Tir a men, ka Sidôn a a men. Bay way ciré jé ðijé yiri a, wôsa bay hôn wo tô kibri wo bay uwôgeri Blastus hen ré gey bi ðiré lê nan ci bi bay ré nan kwôlé woji bi wo hen nan bô jalê. Wôsa are kêm ka bay ôrij doyriji hen na, hena na sa iyére tori a.

<sup>21</sup> Menba, wulê wo bay genge hen na, Hérôd tôbe bargay kari kan kenare an mô sa gagay kenare a an dôrji kwôlé tu wolé. <sup>22</sup> Menba, ðijé kôl iyôn ba: «Na emen a kelê kwôlé hen dîba, na gawra ré.»

<sup>23</sup> Kirij bay ka hen na, mana wo Kelma di Hérôd wôsa ôbi ay dampare to Emen lij tori, menba, wôñne ômni an an ôbi ma.

\* 12:17 12: 17 Na Jak woñ yêni Kelma.

<sup>24</sup> Nijba, kwôlo Emen ba, ôm ôriņ naņ kwini tumô tumô.

<sup>25</sup> Kirijna si Barnabas naņ Sôl liji jé wo bay joji Jérusalêm a hen kô niņ na, bay bul hô Antiyôk a, bay herañ naņ Ja woņ Mark hen kôbriji a.

## 13

*Bay tô si Barnabas naņ Sôl aņ jéji ô ulê béré kwôlo Emen*

<sup>1</sup> Perê bay ayê bôô ka Antiyôk a na, bay kibi Emen ya men, bay gelé are kôba ya a men, hiniņi a na: Barnabas, Siméjôn wo ba uwôgeri gawra wo hendi hen men, Lusiyus wo Sirên men, Manayen wo na melañ \*Hérôd woņ kelma kirijna ôbi na baņ kema hen men, Sôl men. <sup>2</sup> Wulê wo pôni kirijna bay tebe Kelma jôriņ bôri kurôņ menba, Tunu toņ hendi bô bôre kôl iyôņ ba: «Terêņge si Barnabas naņ Sôl ken điji gay ben wô jé wo en uwôgeji kwôli hen.»

<sup>3</sup> Kirijna bay jôriņ bôri kurôņ men, uwôl Emen a men kô niņ menba, bay uwôl kôbriji sarji a aņ điji ô.

*Si Barnabas naņ Sôl ôrji sa iyé Sipre a*

<sup>4</sup> Kirijna si Barnabas naņ Sôl bô wo Tunu toņ hendi bô bôre a ré jéji ulê béré hen iyôņ na, bay henaji Antiyôk eraji Sélesi a wô ayêji bato ôriņ iyére to derô cér to bay uwôgere Sipre hen. <sup>5</sup> Kirijna bay sa biņ Salmin Sipre a

menba, bay uwôl béré kwôlo Emen bô \*iyéy dapare to Jubnê. Bay ôriņ naņ Ja Mark kôbriji a bi ré li naņ ci.

<sup>6</sup> Kirijna bay ô naņ kirij kirij sa iyére to derô cér a hen kwôy saņ Papôs a menba, bay uwôņ ôbi beli wo li yiri môņ \*ôbi kibi Emen iyôņ, ôbi na Jub, hini ôm Bar-Jésu, aņ naņ kibi grêk ba na Elimas. <sup>7</sup> Ôbi na melañ Sêrgiyus Pawlus ôbi emê sa iyére to derô cér a hen, Sêrgiyus bi wo hen na, na ôbi tu melênê, ôbi jé uwôga si Barnabas naņ Sôl wôsa ôbi ôriņ doy toyé béré kwôlo Emen. <sup>8</sup> Nijba, Elimas woņ beli hen jibji sêd aņ woge wô jôriņ kelma ré bi bôri sa Jésus a. <sup>9</sup> Menba, Tunu toņ hendi bô bôre wôn bô Sôl wo na Pol hen aņ ôbi bôri <sup>10</sup> aņ kôli iyôņ ba: «Jôbi na, gwosore naņ habré wôn bôm, kema Sidan, ôbi bayi aņga dôri, đi mênê geré aņga Kelma genge hen baa. <sup>11</sup> Ju toy, haw hen Kelma a dem aņ tum a dôbê hendé aņ já gelé berarê tare ré sem.»

Kirij bay ka hen na, tiri dôbe hendu aņ ôbi mô bô dilemne a aņ ôbi bul si na si na woge kwôni bi ré ßu kôbri. <sup>12</sup> Kirijna kelma gel are bay ka hen iyôņ menba, ôbi ay bôri wôsa ari gelé ka gengiņ sa Kelma dô tini.

*Si Pol naņ Barnabas gey erê Antiyôk bô emê wo Pisidi a*

<sup>13</sup> Pol naņ megêri đayji bato Papôs a wô erê Pêrgé

bô emê wo Pampili a. Menba, Ja Mark ðiji ya hen aṅ bul hô Jérusalêm a. <sup>14</sup> Bay hena Pêrgé ayji geré kwôy saṅ biṅ Antiyôk bô emê wo Pisidi a. Naṅ \*sa merê ta a menba, bay ô bô iyéy dapare a aṅ môrji tòn. <sup>15</sup> Kirija bay ðeṅse magtubu tôo naṅ to bay kibi Emen menba, bay sa iyéy dapare hende to hen, jé kôlji iyôn ba: «Yênêrni, hena kwôlê woṅ dôbê ibiyare wôni ya a kené gey kôlji ðijé ba, ken kôl.»

<sup>16</sup> Menba, Pol hena li kôbri bi bay ré wôm tòn aṅ kôl iyôn ba: «Kam \*Israyêl naṅ kenbay ka ba hen ka ken tebe Emen hen, toyéṅge. <sup>17</sup> Emen wo ðijé ka Israyêl na tô môpêrna. Men, ôbi bijji bay yêṅ kwône sa iyé Ejipt a, aṅ naṅ néé wori na, ôbi dôrji siṅ aṅ a men. <sup>18</sup> Ôbi uwôl bôri sarji a derô gwôlê li elê tôre pôrbu. <sup>19</sup> Ôbi bi bay mène tô yê ðijé jurgem bô emê wo Kanan a na, ôbi biṅ ðijé kari sa iyére toji bay liṅ toji. <sup>20</sup> Are bay ka kêm hen li elê arew pôrbu naṅ tôre bay. Cêgeri wori menba, ôbi bijji bay jerê kwôlê kwôy saṅ sa Samiyêl ôbi kibi Emen a. <sup>21</sup> Menba, bay gey ôbi ré bijji kelma menba, Emen bijji Sawul kema Kis môṅ wo Bênjamin ôbi ôm kenare li elê tôre pôrbu. <sup>22</sup> Kirija Emen kaṅ Sawul na, ôbi bijji Dabid mega Kelma woji. Na wô sari ôbi a na ré kôl kwôli

kôl iyôn ba:

«Dabid kema Jésé na na kwôni wo en diini, ôbi a lê are kêm ka bôn gey hen.»

<sup>23</sup> Kuṅga Dabid wo pôni na Jésu wo Emen ðiri mega ôbi gôliṅ naṅ kam Israyêl wo ôbi na ay tôri ðiré bijji hen. <sup>24</sup> Pa dema Jésu ré saṅ tô na, Ja na uwôl béré biṅ kam Israyêl kêm ré ði tô têriṅ toji aṅ ré liji batêm. <sup>25</sup> Kirija ôbi duu kibi jé wori niṅ menba, kôl iyôn ba: «Ken kôl ené na i ba? Ena kwo ken mô gemni hen ré tô. Niṅba, gel ôbi era cêgena hen ya, en nêṅ beseré ganṅi garbê kaṅ têri ré.»

<sup>26</sup> «Yênên, kenbay kaṅ kwôṅgê \*Abraham naṅ ðijé kêm ka sa iyére to ðanṅi a ka mô tebe Emen hen kôba, kwôli gelê bi wo hen na, Emen gengiṅ na sarna nabay tumô. <sup>27</sup> Bijé ka Jérusalêm naṅ kilmérji hôn Jésu ré na i ba ré, aṅa bay ré ði kwôli temare bu sari hen. Bay ðeṅse magtubu to bay kibi Emen naṅ sa merê ta a kwôy kwôy niṅba, bay hôn bôre ré. Aṅ ulê wo bay uwôl kwôlê sa Jésu hen na, bay li na aṅga magtubu to bay kibi Emen na kôl hen. <sup>28</sup> Bay uwôn kwôlê wôni wo nêṅ temayri ré, niṅba, bay kôliṅ \*Pilat ré bi bay ré diri. <sup>29</sup> Aṅ kirija bay li are kêm ka magtubu to Emen na kôl gengiṅ sari hen niṅ na, bay tôri derari sa gurô tagelê ô emé. <sup>30</sup> Niṅba, Emen biri ji

si kampê. <sup>31</sup> Añ wulê kwône ôbi si sa ka na bari henañ Galilé erañ Jérusalêm a hen, bay a na bay kelê kwôli haw hen bijn kam Israyêl. <sup>32</sup> Nibay kôba, nini ulênge béré Kwôlo Dôri bi wo hen na kañ tôô to Emen na ay bijn môpêrna hen. <sup>33</sup> Ôbi li ariri béna nabay kwôngêri, kirina ôbi bijn Jésu ji si mega wo na lijn bô kurôn wo jôgijn wôô bô magtubu kurôn a kôl iyôn ba:

<Jôbi a na Keman

añ kemnêñ nôbi ena Ibam.>

<sup>34</sup> Emen na kôl dîré bijn Jésu ré jê sé kampê dîba, ré hô ma a ré nij. Na ôbi á, ôbi na ré kôl iyôn ba:

<Na béngge anga yi nañ jengêrji nañ kañ tiri ka nôbi na en genge ené bijn Dabid hen.>

<sup>35</sup> Na ôbi á, ôbi ré kôl bô magtubu to ðanji a kôl iyôn ba:

<Já dé mana wom wo yi nañ jengêri hen uyê kampê ré.>

<sup>36</sup> Ken hôn, bô wulê bi wo hen na, Dabid na li bô geyé wo Emen. Añ kirina, ôbi ma añ bay ayri ô emé kwa môpêri a añ ôbi uyê. <sup>37</sup> Nijba, kwo Emen biri ji si kampê hen na, uyê ré.

<sup>38-39</sup> Yênen, henênge mega wo ré na sa kibi Jésu aña béré dé bôô jalê sa têriñ a ré uwôlij hen. Men, na na sa kibri aña i i wo ré bi bôri sari a ba, têriñ tori kêm to

tôô to \*Moyis na nê m derê sarngge a ré hen réé dôriñ. <sup>40</sup> Berênge dô wô kwôlo bay kibi Emen na kôl hen na, bi arirji sa sarngge a ré. Bay na kôl kwôliji kôl iyôn ba:

<sup>41</sup> <Toyênge kenbay kañ bay uwôyrê yi kañ bay kelê kwôlo habijn gengijn sa kwôlo Emen kôl hen.

Na lê are ka gelé, are bay ka na lê hen na,

hena kwôni ré derênge kwôliji kôba, ka bê bônge sara ré.

Kirina ken ba geñ tô hen na, are bay ka hen a lê añ tununge geré kayê añ ka erê añ.> »

<sup>42</sup> Kirina si Pol nañ Barnabas soji nô bô \*iyéy dapare a menba, bay uwôliji bi bay ré hô dôriji kwôlê bi wo hen hôriñ sa merê to cêgê.

<sup>43</sup> Cêgi dapare a menba, Jubnê kwône nañ bijné ka bi bôriji sa tôô to Jubnê hen ôriji tô si Pol nañ Barnabas añ si Pol nañ Barnabas iyêl nañ ci men, bay dôbji ibiyare bôriji a men bi bay ré lêñnê tô bô derê wo Emen a men.

*Jubnê ka Antiyôk kañji béré Kwôlo Dôri wo Si Pol nañ Barnabas uwôliji hen*

<sup>44</sup> Nañ sa merê ta to ðanji a menba, bijné ka derô ira kêm era wô toyé Kwôlo Kelma. <sup>45</sup> Kirina Jubnê gel wo bijné era kwône hen iyôn menba, terbére liji añ bay gage kwôlo si Pol añ bay

tiréri. <sup>46</sup> Si Pol naɲ Barnabas kôlji naɲ ibiyare kôl iyôn ba: «Béré kwôlo Emen bi wo hen, ré uwôlij bérge na kenbay tumô. Nijba, mega wo ken kaɲ kwôlê bi wo hen aɲ ken bô yerŋge mega wo kené nê m upé gelê wo naɲ kwini ré hen iyôn nij na, nija erê upé bijné ka iyére to daɲgi a. <sup>47</sup> Wôsa Kelma ay tôô béni kôl iyôn ba:

«En dé m môn kirij ka perañgi iyôn bijn tô yê bijné ka sa terare a nà, wô ulê béré kwôlê woɲ gelê bijn bijné kêm gôrij kirij sa terare a nà.» »

<sup>48</sup> Kirija bijné ka iyére to daɲgi hende to hen toy hen iyôn menba, bay li yi derê men, ay kibi kwôlo Kelma men, aɲ ka gelê wo naɲ kwini na yi wô sarji hen na, ayji bôrji kêm.

<sup>49</sup> Béré kwôlo Kelma ô m naɲ kirij kirij sa ira kêm. <sup>50</sup> Menba, Jubnê gwôse yébé ka tebe Emen ka balêrji na ka damné hen naɲ damné bi bay kôl bay ré lij si Pol naɲ Barnabas habré men, bay ré dageji sa iyére toji a a men. <sup>51</sup> Si Pol naɲ Barnabas yebageji beni têrji sarji a aɲ dïɲ yirji ô Ikôniyôm a. <sup>52</sup> Bay tô Jésu ka Antiyôk a yirji dôrji men, Tunu toɲ hendi bô bôré wôn bôrji a men.

## 14

*Si Pol naɲ Barnabas ôrji Ikwoniyôm a*

<sup>1</sup> Ikôniyôm a kôba, si Pol naɲ Barnabas ôrji \*iyéy daɲare to Jubnê aɲ dôrji kwôlê aɲ li wo, Jubnê naɲ bijné ka na Jubnê ré hen a kwône ay bôrji. <sup>2</sup> Nijba, Jubnê ka kaɲ kwôlê woji bi wo hen na, gwôseji bijné ka na Jubnê ré hen, ré lij bay ayê bôô habré. <sup>3</sup> Si Pol naɲ Barnabas wôl gaɲ Ikôniyôm a men, bay uwôl béré kwôlo Emen naɲ ibiyare men, wôsa bay bi bôrji sa Kelma menba, ôbi biji néé bay lij angaɲ ginê naɲ kaɲ gelé. Aɲ gel wo béré kwôlê woɲ bô derê bi wo bay ré uwôl hen na, ré na tiri. <sup>4</sup> Aɲ li wo bijné ka Ikôniyôm a bay ka hen kariɲ kirij wôô: ka pôni ô tô Jubnê men, ka pôni ô tô bay jé men.

<sup>5</sup> Jubnê naɲ ka na Jub ré hen naɲ kilmérji genge ciré gelij si Pol naɲ Barnabas gusij men, ciré gôbêji deré a men. <sup>6</sup> Kirija si Pol naɲ Barnabas toy hen iyôn menba, bay ge si sa iyé Listre a men, Dêrb a men ka bô emê wo Likaniya naɲ sa iyére to mérji hen. <sup>7</sup> Aɲ bay uwôl béré Kwôlo Dôri wo Emen ya.

*Si Pol naɲ Barnabas ôrji Listre a men, Dêrb a a men*

<sup>8</sup> Listre a na, gawra wo pôni na ôbi merayê mô ya, wôsa têri meray wôô bem naɲ kampêri yeɲ, aɲ nê m débé ta ré. <sup>9</sup> Wulê wo pôni ôbi toy Pol dô kwôlê. Menba, Pol bôri déɲ tiri a, aɲ bô wo

ôbi bi bôri sa Emen a mega wo ré berarêri. <sup>10</sup> Menba, Pol kôli naɲ tôri to dami kôl iyônɲ ba: «Hena, ju dëbu ta naɲ têm!» Ôbi hena neɲgere aɲ ô ta.

<sup>11</sup> Kirijna kwônê bijné gel anɲa Pol li hen iyônɲ menba, bay kôl naɲ kibi kwôlê woji Likawnijné kôl iyônɲ ba: «Kamrê bul yirji gawré aɲ herbiji sarna.»

<sup>12</sup> Menba, bay uwôge Barnabas «Jês»<sup>\*</sup> men, Pol «Hêrmês»<sup>†</sup> men, wôsa Pol a na ôbi kibriji. <sup>13</sup> Ôbi tibé kamrê Jês ka iyéyrerji dɲɲ cêd kibi kalmê hen, bi bay ôriɲ naɲ kelbê ka bay elageji naɲ béé gurô bi ré li manare hen, nô wolé naɲ iyére, wôsa ôbi gey bi bijné ré li sarga bijn si Pol naɲ Barnabas.

<sup>14</sup> Kirijna bay jé Barnabas naɲ Pol toy hen iyônɲ menba, bay yêgerê bargay kaji aɲ gerji ô ligi bijné kariɲ gura kôl iyônɲ ba: <sup>15</sup> «Miljéni, wô mi a kené li hen iyônɲ ba? Nibay kôba niné gawré mega kenbay hen iyônɲ men. Béré Kwôlo Dôri wo nini uwôl béɲge hen na, na wo kené dɲi tô kamrê kaɲ dɲɲ iyônɲ bay ka hen aɲ, aɲ kené bul uné Emen woɲ ôbi merê tu geɲ men, ôbi dé derômaranɲ naɲ sa terare men, cér naɲ anɲa kêm ka yi ya hen a men. <sup>16</sup> Wulê wo na tumô hen na, Emen na dɲi bijné i i ba, na ay geré

wori geré wori, <sup>17</sup> nijba, ôbi na gelji yiri naɲ bô derê wori kwôy kwôy wôsa ôbi bi emen uwônɲge men, kaw naɲ geserêri geserêri a men. Na tiri ôbi a béɲge emê naɲ kwônêri men, bi yi derê wôn bôrɲge a men.»

<sup>18</sup> Kwôlê bi wo Pol dôrji hen kôba, bay naɲ Barnabas li kôbriji a kôbriji a dema bay ré jôriɲ bijné bi ré li sarga biji tô.

<sup>19</sup> Cêgi are bay ka hen na, Jubnê ka hena Antiyôk bô emê wo Pisidi a naɲ Ikôniyôm eraji sa gwôse bijné aɲ bay gôbe Pol naɲ keram kuu aɲ wuréri ô ulê wolé naɲ iyére aɲ bay kôl yaɲ ba ôbi ré ma nij. <sup>20</sup> Nijba, kirijna bay ayê bôô daɲ sari a menba, ôbi hena ta, aɲ hô derô ira. Kirijna wôl menba, bay ôriɲ naɲ Barnabas Dêrb a.

*Si Pol naɲ Barnabas buloji hera Antiyôk a bô emê wo Siri a*

<sup>21</sup> Kirijna si Pol naɲ Barnabas uwôl béré Kwôlo Dôri Dêrb a aɲ bijné kwône bi bôrji sa Jêsu hen iyônɲ menba, bay bulo hera si Listre, Ikôniyôm a naɲ Antiyôk bô emê Pisidi a. <sup>22</sup> Aɲ kirijna kêm ka bay ô ya hen na, bay dôbji ibiyare bô bay ayê bôô a bi bay ré lêɲnê tô ayê bôô woji a men, bay kôlji iyônɲ ba: «Naa gelij gusijna gaɲ dem aɲa nana sé bô \*emê iyére to Emen a tô.»

\* **14:12** 14: 12 Na hini emen wo dami wo Grêkɲê. † **14:12** 14: 12 Na hini emen wo Grêkɲê woɲ ôbi jé wo emen wo kwôni wo Grêkɲê tebe hen.

23 Bô églis a pôn pôn na, bay tô surjnë biji men, uwôlji Emen men, jôriņ bôrji kurôn a men, aņ bay biji kôbi Kelma wo bay bi bôrji sari a hen. 24 Kirij bay ka hen na, bay so si bô emê wo Pisidi a aņ saji bij Pampili. 25 Bay uwôl béré kwôlo Emen Pêrgé a aņ ôrji Ataliya a. 26 Kirij bay ka hen na, bay day bô bato wô herê Antiyôk bô emê wo Siri a kirij ka bay na hen a ya hen men, na kirij bay ka hen a a bay na ré điji naņ bô derê wo Emen wô jé wo bay la hen men hen.

27 Kirijna bay bij menba, bay day bay ayê bôo aņ dôrji kwôli are kêm ka Emen ré li naņ geré woji hen men, wô belê wo ôbi ré bôl kibi geré bij bijné ka na Jubnê ré hen bi bay kôba ré bi bôrji sari a men hen. 28 Menba, bay wôl gaņ naņ bay ayê bôo.

## 15

*Kwôlê yi Antiyôk a gengij sa walê keņ*

1 Bijné ka pôni hena Judé era Antiyôk a. Bay gelij bay ayê bôo are aņ kôlji iyôn ba: «Hena kené wal keņ môņ wo tôo to \*Moyis kôl hen iyôn ré ba, ka uné gelé ré.» 2 Si Pol naņ Barnabas narij naņ ci sa kwôlê woji bi wo hen a. Bay narij kwôlê damaņ sara. Bay genge bi Pol, Barnabas naņ bay ayê bôo ka pôni ka Antiyôk ré ôrji Jérusalêm a ô uné bay jé

naņ surjnë wô sa kwôlê bi wo hen.

*Danare to dami to Jérusalêm*

3 Bay ayê bôo ka Antiyôk a điji geré. Si Pol naņ megêri siji si Pinisi naņ Samari aņ dôrji kwôli bilé wo bijné ka sa iyére to danđi a bul uwôn Emen hen menba, yi bay ayê bôo bay ka hen dôrji damaņ. 4 Kirijna bay bij Jérusalêm a menba, bay ayê bôo naņ bay jé naņ surjnë berji a yirji a menba, si Pol naņ megêri dôrji kwôli aņa Emen né li naņ geré woji hen.

5 Parisijênê ka pôni ka ay bôrji hen na, kôlji iyôn ba: «Kôlįnge bijné ka na Jubnê ré hen ré wal keņ men, ré bi kwôlê sa tôo to Moyis a a men.»

6 Bay jé naņ surjnë danđi wô kebê kwôlê bi wo hen gelé. 7 Kirijna bay narij kwôlê uwoy gaņ hen iyôn menba, Piyêr hena aņ kôl iyôn ba:

«Yênên, ken hôn, Emen na dôren perêrņge a na ca yeņ bi ené uwôl béré Kwôlo Dôri bij bijné ka na Jubnê ré hen bi bay ré toy aņ ré bij bôrji sara. 8 Emen bi wo hôn bô gawrê hen na, ôbi gel wo điré geyji aņ biji Tunu toņ hendi bô bôrê mega wo na béna nabay hen iyôn men. 9 Diba ôbi dô tirji dê iyôn gay naņ na ré, na naņ ayê bôo woji a ôbi ré biji yij bijné ka séli hen. 10 Iyôn nij ba, wô mi a kené cubu tu Emen ayij aņa néy bay ka môņêrna na nêmen ayê ré men, nabay



kôba nana nê m ayê ré men hen dé sa bay ayê bô ba? <sup>11</sup> Nana bi bôrna mega wo nana upé gelê nap bô derê wo Kelma Jêsu môp wo bay kôba, uwôpnap gelê hen iyôn men.»

<sup>12</sup> Kirijna Piyêr dô kwôlê bi wo hen iyôn menba, bay wôm sidin, menba, bay toy si Pol nap Barnabas dôrji kwôli ginê nap angap gelê ka Emen né biji ciré li perê bijné ka na Jubnê ré hen.

<sup>13</sup> Kirijna bay iyêl kô nijn menba, \*Jak kôl kwôlê kôl iyôn ba: «Yênên, toyênge kwôlo na kelê hen. <sup>14</sup> Simô kelêna haw, na wô terê wo Emen na ré tô bijné kari tumô perê bijné ka na Jubnê ré hen. <sup>15</sup> Kwôli are bay ka hen na, bijn nap kwôlo bay kibi Emen na kôl kôl iyôn ba:

<sup>16</sup> «Cêgi are bay ka hen menba, na hô hera dé iyé Dabid to tij hen ta. Hôlmêre wo baa hen na, na herê dére hôrijn men, na hô janêre ta derê a men.

<sup>17</sup> Kirijn bay ka hen na, tô bijné ka sa terare a ka baa hen a wogéji Kelma.

Na tiri, tô yê bijné kêm ka na en uwôgeji ré yi kapê hen.

<sup>18</sup> Gel, na kwôlo Kelma kôl bi a na,

ôbi na bi are bay ka hen hôrijn ca yeŋ.»

<sup>19</sup> Na ôbi á, ené gey bi nana dayrê anga néy dí sa bijné ka na Jubnê ré ka bul upé Emen hen né. <sup>20</sup> Na lêngge

magtubu biji mera kôlji bi bay ré ôm tanare to bay tibijn kamrê hen ré men, bay ré yijn yinare toj têrijn ré men, tanare to kwôbe bijn tôŋ né hen né men, kwôbe ré a men. <sup>21</sup> Ca wo balê yeŋ na, bijné dênsêrê tôô to Moyis \*sa merê ta a kwôy kwôy bô \*iyéy dapare a, nap sa iyére iyére.» Jak kôl kwôlê bi wo hen iyôn wôsa tôô to Moyis to jô are bay ka hen na, bijné hôn ca yeŋ.

*Magtubu to bay bay jén bijn bay ayê bôô ka na Jubnê ré hen*

<sup>22</sup> Menba, bay jé nap surpnê nap bay ayê bôô kêm bijnji bi ciré tô gawrê perêrji a hen, jéji Antiyôk a nap si Pol nap Barnabas. Bay tô si Jud wojn Barsabas nap Silas bay na bijné ka bay ayê bôô kêm biji kwôlê men, geyji men.

<sup>23</sup> Bay biji magtubu hende to hen kôl iyôn ba:

«Bay jé nap surpnê nap bay ayê bôô kêm lijn bay ayê bôô ka na Jubnê ré ka Antiyôk men, ka Siri a nap ka Silisi a dosé. <sup>24</sup> Nini toy mega wo yêênêrni ka pônî ré ô dôyrênge men, ré mène ermé wojge a men, nap kwôli kelêrji, nijba, na nibay a jéji ré. <sup>25</sup> Na ôbi á, niné kôlijn kapnini wô terê bijné an jéji yerŋge a nap yêênêrni si Pol nap Barnabas, <sup>26</sup> ka ay yirji uwôl an wô sa hini Kelma Jêsu Krist hen. <sup>27</sup> Nini jé si Jud nap Silas bi ré ô kelênge nap kibrijji a, kwôlo

nini li bô magtubu a hen.  
 28 Wôsa Tunu toj hendi bô  
 bôre men, nibay men, nini  
 genge bi niné déngge ani kani  
 ka néy sa ka ré lij hen a ré  
 nij. 29 Anja nini kôl kwôliji  
 bô magtubu hende to hen a  
 na: Emê tanare to bay tibij  
 kamrê ré men, emê kwôbe  
 ré men, lari ka bay gwôse  
 tôrji hen né men, yij yijare  
 toj têrij hen né a men.  
 Hena kené pô yerngge aj yi  
 are bay ka hen a na, ken li  
 dô. Dosé toj yêrijare.»

30 Bay dî bay jé kaji bay  
 ka hen geré ôrji, aj bay  
 sa bij Antiyôk a aj bay  
 day bay ayê bô kêm aj  
 biji magtubu hende to hen.  
 31 Kirija bay dêngse na, yirji  
 dôrji damañ wô ibiyare to  
 magtubu hende to hen dôbji  
 bôrji a hen.

32 Mega wo si Jud naj Silas  
 kôba, na bay kibi Emen men  
 hen iyôn na, bay dôrji kwôlê  
 damañ dôbji ibiyare bôrji a  
 men, gerijji a men. 33 Bay  
 wôl naj ci sem menba, bay  
 dîji geré hô uné ka na joi  
 hen naj derêri. [ 34 Nijba,  
 Silas genge diré baa tôñ aj  
 na Jud pini a herê Jérusalêm  
 a.]

35 Menba, si Pol naj Barnabas  
 môrji Antiyôk a. Bay  
 naj ka dangi kwône gelij  
 bijné are men, uwôlij béré  
 Kwôlo Dôri wo Kelma a men.

*Si Pol naj Barnabas  
 karijji*

36 Sem cêgê menba, Pol  
 kôlij Barnabas iyôn ba: «Na  
 hô ô gelé yênerna ka sa

iyére to pôn pôn to na nana  
 uwôlij béré kwôlo Kelma ya  
 hen. Aj na ô gelé na ba, bay  
 yi iyen pôn ba?»

37 Barnabas gey bi Ja woj  
 Mark hen ré ô naj ci.  
 38 Nijba, Pol gey bi ôbi ré ô  
 naj ci ré, wôsa ôbi na doji  
 aj Pampili a tumô men, na ô  
 naj ci kini jé woji a cêgê ré  
 nij a men. 39 Kwôli Ja bi wo  
 hen li, aj narijare to dami  
 yi perêrji a aj bay karij aj  
 i ba ô naj kwa wori kwa  
 wori. Barnabas ay Mark naj  
 dî ôrij Sipre a men, 40 Pol  
 ay Silas naj dî, aj kirija bay  
 ayê bô uwôl Emen bi ré tô  
 kibri sari a menba, bay ô haji  
 nij. 41 Bay ô bô emê wo  
 Siri a men, Silisi a a men aj  
 dôbij ibiyare bô bay ayê bô  
 a tô ayê bô woji a.

## 16

*Pol gey bi Timoté ré bij  
 bay naj Silas*

1 Pol sa bij Dêrb a men,  
 Listre a a men. Kirij bay ka  
 hen na, ôbi ayê bô wo pôni  
 bay uwôgeri Timoté, yori na  
 Jub to ay bôre men, ibari na  
 Grêk men. 2 Kwôli ôm dô  
 peré bay ayê bô ka Listre a  
 men, ka Ikônnyôm a a men.  
 3 Pol gey ayêri bi ré ô naj  
 dî. Ôbi wali keñ wô Jubnê ka  
 mô sa iyére hende to hen a,  
 wôsa bay hôn kêm wo ibari  
 ré na Grêk. 4 Sa iyére to si  
 Pol naj Silas ô ya ya hen na,  
 bay dôrij bijné tô to bay jé  
 naj surjê na ay Jérusalêm  
 a, aj bay kôlji bay ré bi  
 kwôlê sara. 5 Bay ayê bô

uwôn nérji tô bê bô woji a men, kwônêrji erê tumô nap wulê wulê a men.

*Emen uwôge Pol Maséduwan a*

<sup>6</sup> Tunu toj hendi bô bôre jô bi si Pol nap Silas ré uwôl béré Kwôlo Dôri Asi a menba, bay soji si kirij ka yi perê Priji a nap Galati a hen. <sup>7</sup> Kirija bay baa da nap Misi a menba, bay woge ciré erê Bitini a, nijba, Tini Jésus jôrji. <sup>8</sup> Bay so si Misi a wê erê Trowas a. <sup>9</sup> Pelal jô Pol yoyre to pôni a menba, ôbi gel gawra wo Maséduwan wo pôni debu ta tumôri a ap uwôli kôl iyôn ba: «Era Maséduwan, ju sa li nap ni men.» <sup>10</sup> Perañ cêgi pelal bi wo hen menba, nini woge geré wê erê Maséduwan a, wôsa nini hôn wo ré na Emen a ré uwôgêni bi niné ulê béré Kwôlo Dôri bij bijé ka Maséduwan a hen.

*Iyore to pôni bay uwôgere Lidi ay bôre Pilip a*

<sup>11</sup> Nini hena Trowas a ay bato ôrij sa iyére to derô cér a to bay uwôgere Samotras hen. Kirija kirij wôl cêgê menba, nini sa bij Néyapolis. <sup>12</sup> Menba, nini ô Pilip a to na iyére to Rômêjê ôm men, na kibi iyére to tumô bô emê wo Maséduwan a men, ap nini wôl gap ya. <sup>13</sup> Nap \*sa merê ta a menba, nini sép wolé ô kibi cér a kirij ka nini kôl yan ba niné upé kirij ka Jubné ré uwôlij Emen ya, nini mô tôj iyêl

nap yébé ka dap kirij bay ka hen. <sup>14</sup> Iyore to pôni perêrji a hen bay uwôgere Lidi, hende na iyore to Tiyatir men, na hendi dé gara bargay ka gararji mê mê hen men, na hendi tibé Emen a men. Kelma bôl bôre ap hende dôbe mare toyij kwôlo Pol dô. <sup>15</sup> Bay lere batêm nap bijé ka bô iyére tore a kêm menba, hende uwôgêni iyôn ba: «Hena kené bôren mega wo ené bi bôn tiri sa Kelma na, erange iyére tijê a.» Hende masêni ap nini gey nap tu sara.

*Bay bu Pol uwôl dangay a Pilip a*

<sup>16</sup> Wulê wo pôni nini ô kini uwôlê Emen a menba, môni temale toj hendi jé to pôni era yerni a, tunu to habij yi bôre a ap lere hende kôrbe ap uwôn are damañ bij bay iyéyrere nap kerbé kare bay ka hen. <sup>17</sup> Hende era tôrni a nijay nap Pol pé pé karé gura kôl iyôn ba: «Bijé ka hen, na manê ka Emen wo derômarañ a, bay ulênge na béré geré wo a ôrij nap ken kini gelê.»

<sup>18</sup> Hende ôm hen iyôn wulê kwône. Deré kibri menba, bô Pol tari menba, ôbi bare cêgeri ap kôlij tunu hende to bôre a hen iyôn ba: «En kôlé nap hini Jésus Krist sép bô iyore hende to hen a.»

Menba, tunu hende to hen sép bôre a kirij bay ka hen a men. <sup>19</sup> Kirija bay iyérere bô wo tunu to sañ nap lari biji hen ré si erêj hen iyôn

na, bay pô si Pol naɲ Silas wuréji ôriɲ tu wolé tumô bay emé iyére a. <sup>20</sup> Bay ôriɲ naɲ ci biɲ bay jerê kwôlê kaɲ Rômêɲê aɲ kôl iyônɲ ba: «Biɲé ka hen gusiré biɲé derô iyére tona a men, bay na Jubɲê a men. <sup>21</sup> Men, bay gelɲ biɲé hal wo jôriɲ, wo nabay kaɲ Rômêɲê nana bi bôrna sara ré hen men, nana ay liɲ jé ré hen a men.»

<sup>22</sup> Bô biɲé ka daɲ hen tarji sarji a men, menba, bay jerê kwôlê bi bay tô bargay yi si Pol naɲ Silas a aɲ bi bay yêmnêji naɲ sera. <sup>23</sup> Aɲ cêgi sê wo bay sêji a hen menba, bay biji daɲgay a aɲ kôliɲ gumɲa woɲ ôbi gemé iyéy daɲgay hen ré bôrji dô. <sup>24</sup> Na kwôlo bay kôli wô sarji bi wo hen menba, ôbi ôriɲ naɲ ci ô bê a bô iyére to gerɲé aɲ harê têrji bô kwogelé gurô a.

<sup>25</sup> Da naɲ sa kirɲ ka jali menba, si Pol naɲ Silas uwôli Emen men, kibji kurônɲ heramiri a men, aɲ megêrji bay daɲgay toy tôrji. <sup>26</sup> Menba, kirɲ bay ka hen na, terare yebaɲiɲ naɲ nére aɲ tô iyéy daɲgay a yebaɲiɲ kêm. Kibi iyére kêm pôliɲ, men, musure to bay hariɲ tê daɲgayɲê hen kôba, beseriɲ kêm a men. <sup>27</sup> Gumɲa woɲ ôbi gemé kibi iyére hen enɲiɲ tô kum a menba, gel kibi geré kêm pôliɲ hen iyônɲ menba, ôbi dô yeberere tori ðiré derɲi yiri. Wôsa ôbi kôl yaɲ ba, daɲgayɲê kêm ré si ge niɲ. <sup>28</sup> Niɲba, Pol jô gura

kaɲ a ta kôl iyônɲ ba: «Duu yem né nini baa na ya kêm.»

<sup>29</sup> Ôbi enɲere tare ôriɲ lew bô ira, ôbi wuré naɲ harê aɲ ô kuriɲ tê si Pol naɲ Silas a.

<sup>30</sup> Ôbi biji bay so nô aɲ ôbi kôliɲ iyônɲ ba: «Gawrê, na lê iyeɲ a ené uwônɲiɲ gelé ba?»

<sup>31</sup> Menba, bay uwôli sara iyônɲ ba: «Bi bôm sa Kelma Jêsu a, aɲ já upé gelé jôbi naɲ biɲé ka bô iyére tom a.»

<sup>32</sup> Aɲ bay uwôli béré kwôlo Kelma naɲ biɲé ka bô iyére tori a kêm. <sup>33</sup> Derô yoyre hende to hen, ôbi ôriɲ naɲ ci ô pelé tu iyare to yirji a hen aɲ, menba, kirɲ bay ka hen, bay liri batêm naɲ biɲé ka bô iyére tori a kêm.

<sup>34</sup> Men, ôbi ôriɲ naɲ si Pol naɲ Silas iɲ tori ô biji emé aɲ li yi derê naɲ biɲé ka iyére tori a wô bê wo ðiré bi bôri sa Emen a hen.

<sup>35</sup> Kirɲa kirɲ wôl menba, bay jerê kwôlê Rômêɲê jé bay tôrji ô kôliɲ gumɲa na iyônɲ ba: «Bi gawrê bay ka hen ta.»

<sup>36</sup> Menba, gumɲa na ô kôliɲ Pol kôl iyônɲ ba: «Bay jerê kwôlê jé kôlen ené bêɲge ta. Hen iyônɲ na, ken si ô naɲ bô jalé haɲge niɲ.»

<sup>37</sup> Niɲba, Pol kôliɲ bay jé na iyônɲ ba: «Kwôlê wôni fu sarni ré tô menba, bay bi bay sêni tu wolé nibay kaɲ Rômêɲê, bay bêni daɲgay a aɲ haw hen bay gey ciré bêni ta jegêd iyônɲ mera. Na iyônɲ né. Bi bay era naɲ yirji sa bêni ta.»

<sup>38</sup> Bay jé ka bay jerê kwôlê bay ka hen hô ô kôliɲ kwôlo

Pol kelaji hen menba, harê li bay jerê kwôlê bay ka hen wôsa bay toy wo si Pol naṅ Silas ré na Rômêṅ men. <sup>39</sup> Menba, bay era sa uwôlji bô jalê aṅ biji ta aṅ kôlji bay ré erêṅ sa ira. <sup>40</sup> Kirija si Pol naṅ Silas siji dangay a menba, bay ô uné Lidi. Aṅ kirija bay gel bay ayê bôô men, dôbji ibiyare bôrji a a men, menba, ôrji ta.

## 17

*Si Pol naṅ Silas ôrji Tésalonik a*

<sup>1</sup> Si Pol naṅ Silas soji si Ampipolis naṅ Apoloni aṅ sa bijn Tésalonik, Jubṅê ôriṅ naṅ \*iyéy dapare kirij bay ka hen. <sup>2</sup> Mega wo Pol lêrê gaṅ gaṅ hen iyôṅ na, ôbi ô naṅ \*sa merê ta a subu bô iyéy dapare a ô iyêlê naṅ bijné ka mô ya hen gengij sa kwôlo Emen. <sup>3</sup> Ôbi gelji mega wo kwôlo Emen ré kôl hen, mega kwo Emen né dôri hen ré ma aṅ Emen ré biri hô gôl hôriṅ. Ôbi hô kôlji iyôṅ ba: «Jésu bi wo en kelêṅge kwôli hen na, na ôbi a na \*Mési kwo Emen dôri hen.»

<sup>4</sup> Si Pol naṅ Silas bôy Jubṅê ka pôni naṅ kwôlê bi wo hen, aṅ bay ôrji tôrji a men, bijné ka na Jubṅê ré kaṅ bay tibé Emen hen kôba, kwône ô tôrji a men, yébé ka damné damné hen kôba, ô tôrji a a men.

<sup>5</sup> Nijba, Jubṅê ka pôni terbére liji aṅ bay pera bay galê ka bay uwonji tô geré hen, aṅ li bay gusuré bijné

derô ira. Bay ôrji iyé gawra wo bay uwôgeri Jasôn hen ciré erê wogé si Pol naṅ Silas ôriṅ naṅ ci tumô dapare to kwône bijné a wô jerê kwôlê sarji a. <sup>6</sup> Kirija bay unaji ré nij menba, bay pera si Jasôn naṅ bay ayê bôô ka pôni eraṅ naṅ ci tumô bay emê sa iyére a, bay kôl iyôṅ ba: «Bijné bay ka hen gusuré bijné ka sa terare aṅ, haw hen bay ná nà nij <sup>7</sup> aṅ bay yi iyé Jasôn a. Bijné bay ka kêm hen li na aṅga bijn naṅ tôô to kelma \*Sésar hen né, wôsa bay kôl iyôṅ ba: <Ciré naṅ kelma wo dangi ya, bay ré uwôgeri Jésus.> »

<sup>8</sup> Kwôlê woji bi wo hen gusuré kwônê bijné naṅ bay emê sa iyére. <sup>9</sup> Aṅ bay li Jasôn naṅ bay ayê bôô têbiji pa dema bay ré biji ta tô.

*Si Pol naṅ Silas ôrji Béré a*

<sup>10</sup> Bô yoyre hende to hen bay ayê bôô bijn si Pol naṅ Silas ô Béré. Kirija bay sa bijn menba, bay ô iyéy dapare to Jubṅê. <sup>11</sup> Jubṅê ka Béré a na, li dô dîba, bay yi mega ka Tésalonik ré, bay gey Kwôlo Dôri wo si Pol bi wo hen naṅ bô pôn, aṅ naṅ wulê wulê bay dêṅse magtubu to Emen ciré gelé na ba, kwôlê wo Pol ré dô hen na, ré na tiri hari bi ba. <sup>12</sup> Aṅ ka pôni kwône perêrji a ay bôrji. Men, perê bijné ka sa iyére to dangi a bay ka hen na, yébé ka damné damné hen naṅ impê kwône a men ayji bôrji men.

<sup>13</sup> Kirija Jubnê ka Tésalonik toy wo si Pol ré uwôl béré kwôlo Emen a Béré a men na, bay saji wô gwôsê kwônê bijné aɲ sôge tôrji. <sup>14</sup> Kirij bay ka hen na, bay ayê bô bijn Pol ô si kibi cér iyôn aɲ na si Silas naɲ Timoté a baji tôn. <sup>15</sup> Bijné ka bi Pol hen na, ôrij naɲ dī kwôy Atên a dema ré heraji Béré a tô, aɲ Pol kôlji ré heraji sa kôlij si Silas naɲ Timoté ré eraji upéri lew Atên a.

### *Pol na Atên a*

<sup>16</sup> Kirija Pol mô gem si Silas naɲ Timoté Atên a menba, bôri tari wô kamrê ka ôbi gel naɲ kirij kirij perê ira hen.

<sup>17</sup> Ôbi iyêl naɲ Jubnê men, bijné ka sa iyére to daɲgi a ka mô tebe Emen hen men, bô iyéy daɲare a men, sa pôn pôn ôbi iyêl tu wolé naɲ bijné ka ôbi uwonji tô geré hen a men. <sup>18</sup> Bay henê are ka bay uwôgeji épikurijnê naɲ étoysijnê\* hen kôba, era sa iyêl naɲ dī. Ka pônî engere iyôn ba: «Ôbi heragê bi wo hen kôl na kwôli mi hen ba?» Kirija ka pônî toy wo Pol dô kwôlo Jésu men, kwôli jê sé wo bijné ka ma a men na, bay kôl iyôn ba: «Ôbi dô na kwôli kamrê ka sa iyére to daɲgi a.»

<sup>19</sup> Menba, bay biri ô naɲ ci kini daɲare to bay emê sa iyére a to bay uwôgeji \*Ayéropaj hen aɲ kôli iyôn ba: «Derêni tô aɲgaɲ gelé

ka kôrbi ka ju kôl kwôliji hen nija henê. <sup>20</sup> Wôsa ju derêni na kwôlo kôrbi kôrbi aɲ nini gey henê tô kwôlê bi wo hen.»

<sup>21</sup> Bijné ka Atên a kêm, kergê ré bay iyére ré naɲ wulê wulê môrji na wô toyé men, kelé men, kwôli aɲga si haw.

<sup>22</sup> Menba, Pol hena dëbu ta tumôrji a, aɲ kôl iyôn ba:

«Bijné ka Atên, tun a ba, ermé wonje yi sa Emen a kêm. <sup>23</sup> Wôsa kirija en ô derô ira na, en gel iyéy kamrê kanje men, en gel kirij uwoyé aɲgaɲ sarga bijn Emen kwône nijnba, kwo pônî ka bay dī are sara kôl iyôn ba: «Kini uwoyé gindiriw wo emen wo nini hônî ré.» Iyôn ba, na Emen wo ken tibri aɲ ken wônî ré bi a ené era wô ulé béré kwôlê wori hen.»

<sup>24</sup> «Emen wonj ôbi dé sa terare naɲ are kêm ka yi ya hen, ôbi wonj Kelma wo derômaran naɲ kwo sa terare a nà, ôbi mô na bô iyére to kôbi gawra a lê ré men, <sup>25</sup> ôbi ôrij doy gawra ré li ani biri ré, wôsa na ôbi a bijn gawrê kêm gelé naɲ bul naɲ are kêm a men. <sup>26</sup> Na naɲ gawra pôn nêɲ a ôbi ré lij tô bijné kêm hen, aɲ dīji sa terare a nà kêm men, ôbi genge wulê wo are kêm a lij men, jengê kini merêrji biji a men. <sup>27</sup> Ôbi li hen iyôn bi gawrê ré wogeri aɲ kirija bay ré hamnêri wô upéri, aɲ

\* **17:18** 17: 18 Hini bi wo wôl hen na, na bijné ka ô tô ermé wo Grêknê ka bay uwôgeji Epikurus naɲ Jéno hen.

iyen̄ ba, bay ré uwon̄ni. Tiri wori ba, Emen d̄ebu kelan̄ nan̄ kwôni iyôn̄ perêrna na ré.

<sup>28</sup> <Wôsa na yiri a a nana uwôn̄n̄ gelê hen men, nana nê m ôri n̄ si na si na hen men,

nana yin̄ gawrê hen a men.> Mega wo bay piyê kurôn̄ kan̄ge ka pôn̄i na kôl hen:

<Wôsa nana kwôn̄gêri.>

<sup>29</sup> Mega wo nana kwôn̄gêri hen iyôn̄ na, na ermên̄ge mega wo ôbi ré gelin̄ môn̄ kamrê ka bay li nan̄ lôr men, nan̄ lari men, réba jerew wo jerapnê men, wo na ermê nan̄ kôbi gawra lê hen né nin̄. <sup>30</sup> Emen erem sa wulê wo gawrê kêm na na, bay tu tin̄ hen ré nin̄, nin̄ba, haw hen ôbi uwôge gawrê kêm nan̄ kirin̄ kêm bi bay ré d̄i tô têrin̄ lêreji an̄. <sup>31</sup> Ôbi genge wulê wo ôbi a jôrin̄ kwôlê sa b̄inê a kêm nan̄ geréri nan̄ kwo ôbi dôri hen. Ôbi biri ji si kampê perê b̄inê ka ma wô gelin̄ b̄inê kêm mega wo ré na ôbi a d̄irê dôri ré yi ôbi jerê kwôlê hen.»

<sup>32</sup> Kirin̄a bay toy wo Pol kôl wô jê sé kampê wo b̄inê ka ma menba, ka pôn̄i ayrêri men, ka pôn̄i kôl iyôn̄ ba: «Cêgê já hô kelê nin̄a toyê a.»

<sup>33</sup> Kirin̄ bay hen menba, Pol d̄iji an̄ ô ta. <sup>34</sup> Menba, ka pôn̄i d̄i yirin̄ yiri a menba, ay bôrji, perêrji a na, gawra wo bay uwôgeri Dénis wo na dami perê dapare to bay berê sa iyére hende to hen men, iyore to bay uwôgere

Damaris, nan̄ b̄inê ka d̄an̄gi a men.

## 18

### *Dé tô églis to Kworênt*

<sup>1</sup> Cêgê menba, Pol hena Atên a ô Kworênt a. <sup>2</sup> Ya hende to hen na, ôbi uwôn̄ Jub wo pôn̄i bay uwôgeri Akilas na kwôni wo bay yêri sa iyé Pôn̄t. Ôbi hena Itali a sa haw nan̄ tamni Prisil, wôsa kelma wo dami Kulod na ay tôri bi Jubnê kêm ré ôrji an̄ sa iyé Rôm a. Menba, Pol bu mil̄pare nan̄ ci. <sup>3</sup> Mega wo Pol kôba, na ôbi lê tanda môn̄ bay iyôn̄ men hen na, ôbi mô iyére toji a an̄ li jé nan̄ ci. <sup>4</sup> Nan̄ \*sa merê ta a merê ta a kwôy kwôy na, ôbi dô kwôlê bô \*iyéy dapare a an̄ woge bi Jubnê nan̄ Grêknê ré bi bôrji sa kwôlê wori bi wo hen a.

<sup>5</sup> Nin̄ba, kirin̄a si Silas nan̄ Timoté henaji Maséduwan a saji menba, ôbi d̄i jé lê tanda ba, an̄ li na jé derê kwôlê yôd kôlin̄ Jubnê mega wo Jésus ré na \*Mési kwo Emen dôri hen. <sup>6</sup> Bay kan̄ kwôli men, bay tiréri a men menba, Pol gage bunu bargay kari an̄ kôlji iyôn̄ ba: «Kwôbren̄ge a baa sar̄nge a, kwôlê wôn̄i nan̄ san a, an̄ haw hen, na erê iyé b̄inê ka na Jubnê ré hen.»

<sup>7</sup> Ôbi hena kirin̄ bay ka hen ô iyé Titus Justus a wo na ôbi tibé Emen wo iyére tori jénin̄ nan̄ iyéy dapare hen. <sup>8</sup> Krispus ôbi sa iyéy dapare hende to hen bi bôri sa Kelma nan̄ b̄inê ka bô

iyére tori a kêm men, bijné kwône ka Kworênt a ka toy kwôlo Pol hen na, ay bôrji aɲ bay liji batêm.

<sup>9</sup> Bô voyre to pôni a, Kelma kôlij Pol bô pelal a iyôn ba: «Hare ré dô kwôlê yôd yôd dîba ju wôm tôn né. <sup>10</sup> Ena naɲ ju, kwôni wo a dé kôbri sam a wô gelem gusij ba, naɲ, wôsa bijné kapê kwône baa derô iyére hende to hen ya tô.»

<sup>11</sup> Pol mô Kworênt a li elê pôn naɲ geserê jii dôrij bijné kwôlo Emen.

*Bay ôrij naɲ Pol tumô Galinô a*

<sup>12</sup> Wulê wo Galinô na na ôbi emê kirij ka Akay a hen na, Jubnê bijn tôrji aɲ birji Pol ôrij kini jerê kwôlê a. <sup>13</sup> Aɲ bay kôl iyôn ba: «Gawra bi wo hen woge bi dîré biyê bijné bi bay ré tebe Emen naɲ geré wo bijn naɲ tôô ré hen.»

<sup>14</sup> Pol dâ kelê kwôlê tô menba, Galinô kôlij Jubnê iyôn ba: «Hena henaɲ ré na dagê sa tôô lay, ré na aɲga habij kani ka dami lay na, ré ené toyé kwôlê wonje bi wo hen tiri a men. <sup>15</sup> Nijba, mega wo na naɲare tonje to gengij sa kwôlê wonj kelê men, sa hini a men, sa tôô tonje a men hen na, na kwôlê wonje dîba, nôbi na janê kwôlo hen iyôngi hen né.»

<sup>16</sup> Menba, ôbi dageji kini jerê kwôlê a. <sup>17</sup> Bay kêm bu Sôstên ôbi sa iyéy dapare sêri kini jerê kwôlê a nijba, dôlij Galinô ré kwôy.

*Pol bulo hera Antiyôk a*

<sup>18</sup> Pol wôl gaɲ Kworênt a menba, ôbi déj yênêri bay ayê bôô aɲ dâɲ tera naɲ bato wô erê Siri naɲ si Prisil naɲ Akilas. Nijba, pa dema ôbi ré dâ erê tô na, ôbi bi bay dili sari a Sênkré a, wôsa ôbi na ay tôri tumô Emen a. <sup>19</sup> Bay sa bijn Epês a menba, Pol dî si Prisil naɲ Akilas aɲ, aɲ ô iyéy dapare a ô dôrij Jubnê kwôlê. <sup>20</sup> Bay kôli ôbi ré wôl sem naɲ ci, nijba, ôbi kap. <sup>21</sup> Pa dema ôbi ré ô ta, tô ná, ôbi kôlji iyôn ba: «Hena Emen né gey na, na hô hera.»

Menba, ôbi ay bato ô ta. <sup>22</sup> Kirijna ôbi sa bijn Séсарé aɲ herbe tôn menba, ôbi ô Jérusalêm wô lij bay ayê bôô ka ya hen dosé pa dema ré ô Antiyôk a. <sup>23</sup> Ôbi wôl ya hende to hen sem menba, bul hô ô gôr bô emê wo Galati a naɲ Priji dôbij ibiyare bô bay ayê bôô ka ya hen a.

*Apolôs ô Epês a men, Kworênt a men*

<sup>24</sup> Jub wo pôni bay uwôgeri Apolôs ôbi yêp na Alêksandri a, ôbi sa bijn Epês a. Na kwôni wo kwôlê gwa kibri a men, hôn magtubu to Emen dô a men. <sup>25</sup> Bay na hali naɲ geré wo Kelma, menba, ôbi uwôl béré men, gelij bijné naɲ geréri kwôlo Jésus naɲ yi derê nijba, na batêm to Ja a ôbi ré hôn mera. <sup>26</sup> Ôbi dô kwôlê naɲ ibiyare bô \*iyéy dapare a nijba, kirijna si Prisil naɲ



Akilas toy kwôlo ôbi dô hen iyôn menba, bay biri ô nañ ci añ gili geré wo Emen damañ a nañ geréri. <sup>27</sup> Menba, ôbi genge ðiré erê bô emê Akay a, bay ayê bôô dôbri ibiyare bôri a, añ bay li magtubu bijn bay ayê bôô ka Kworênt a bi bay ré biri yirji a dô. Kirijna ôbi ô bijn menba, nañ bô derê wo Emen na, ôbi li nañ bay ayê bôô damañ. <sup>28</sup> Wôsa ôbi kôl kwôlê nañ ibiyare tu wolé kañj kwôlo Jubnê men, gelji nañ magtubu to Emen mega wo Jésu ré na Mési kwo Emen dôri hen.

## 19

### *Pol sa bijn Epês a*

<sup>1</sup> Kirijna Apolôs baa Kworênt a tô na, Pol waya si bô emê wo Asi sa iyére to keram yi ya hen añ sa bijn Epês a. Ôbi uwôn bay ayê bôô ka pônî kirij bay ka hen. <sup>2</sup> Añ ôbi engeriji iyôn ba: «Kirijna na kena bijn bônge sa Jésu hen na, na ken uwôn Tunu toñ hendi bô bôré ba?» Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Kwôli Tunu toñ hendi bô bôré kôba, nini toy ré.»

<sup>3</sup> Pol engeriji iyôn ba: «Batêm to yôn a bay ré lêngge ba?» Menba, bay uwôli sara iyôn ba: «Na batêm to Ja na uwôl bérére hen.»

<sup>4</sup> Menba, ôbi kôl iyôn ba: «Ja na lijn bijné ka \*Israyêl batêm to gel wo bay ré ðéñ tô têrij toji añ, añ ôbi na kôlji bi bay ré bi bônji sa kwo

ré era cêgeri a hen, ôbi a na Jésu.»

<sup>5</sup> Kirijna bay toy kwôlê wori bi wo hen iyôn menba, bay bi bay liji batêm nañ hini Kelma Jésu. <sup>6</sup> Pol uwôl kôbri sarji a menba, bay uwôn Tunu toñ hendi bô bôré añ bay iyêl kibi yê wo ðangi men, bay uwôl béré kwôlo Emen biji hen a men. <sup>7</sup> Bijné bay ka hen kêm na môj kibi wôô.

### *Pol dô kwôlê a Epês a*

<sup>8</sup> Pol ô bô \*iyéy ðanare a añ dô kwôlê kwôy kwôy li geserê subu, ôbi dôrijn bijné kwôli \*emê iyére to Emen nañ ibiyare bi ðiré biyêji. <sup>9</sup> Ka pônî bônji dengel añ kañ kwôli bi wo hen tu bijné añ kôlji kwôlo habijn gengijn sa geré wo Kelma hen, menba, Pol dô yiri yirji a añ dô bay ayê bôô ôrijn wolé, añ nañ wulê wulê ôbi dôrji kwôlê bô iyéy gelé are to Tiranôs a. <sup>10</sup> Ôbi gilji are bay ka hen iyôn kwôy li elê wôô añ li wo bijné ka sa iyé Asi a Jubnê ré, Grêknê ré kêm toyji kwôlo Kelma.

<sup>11</sup> Añ Emen bijn Pol li giné wo ðê kirij. <sup>12</sup> Añ na hen iyôn a bijné ré pô kibi bargay ka hebe yiri hen ô hebijn yi bay ômpare, menba, bay be-rare men, ka tunu to habijn si añ bônji a men. <sup>13-14</sup> Jubnê ka pônî dagijn tunu to habijn bô bay ômpare a ôrijn si na si na. Perê Jubnê bay ka hen na, na kam \*dami wo damné kañ bay bê kwôbe won Jub wo bay uwôgeri Sébéba ka

jurgem hen. Aṅ bay kôba, gey uwôgê hini Kelma Jésu sa bîné ka ôriṅ naṅ tunu to habiṅ bôriji a hen aṅ bi hende ré séṅ, menba, bay kôliṅ tunu to habiṅ hende to hen iyôṅ ba: «En ay tòn béṅge naṅ hini Jésu wo Pol uwôl béré kwôlê wori hen bi kené si aṅ.»

<sup>15</sup> Menba, tunu to habiṅ hende to hen uwôlji sara iyôṅ ba: «En hôn Jésu men, en toy kwôli Pol a men. Niṅba, kenbay ba, kena si i men ba?» <sup>16</sup> Menba, gawra wo tunu to habiṅ yi bôri a bi wo hen kuriṅ sarji a aṅ basirêji gôliṅ, aṅ bay tôriṅ kôbri a aṅ bay séṅ iyére tori a ge tôriṅ senge men, naṅ iyare yirji a men. <sup>17</sup> Bîné ka Epês a kêm Jubnê ré, Grêknê ré toy kwôlê bi wo hen, aṅ bay kêm harê liji aṅ bay bi kwôlê damaṅ sa hini Kelma Jésu. <sup>18</sup> Aṅ kwônê bîné ka ay bôriji hen era sa dô tô jé lêreji wo habiṅ bi wo hen ta tu wolé. <sup>19</sup> Bîné kwône ka na li aṅgaṅ beli hen na, eraṅ naṅ magtubu toji toṅ beli hende to hen, aṅ uwoyré aṅ tu bîné. Magtubu toji hende to hen larirji kêm na, ré erê selé sak tôre bay.

<sup>20</sup> Na iyôṅ a, kwôlo Kelma ré ô tumô tumô naṅ néé wori men, gel néé wori bi wo hen a men.

*Kwôlê yi Epês a aṅ Pol ô ta*

<sup>21</sup> Cêgi are bay ka kêm hen menba, Tunu toṅ hendi bô bôré dô tumô Pol aṅ ôbi genge ðiré sé si Maséduwan

naṅ Akay aṅ erê Jérusalêm a. Ôbi kôl iyôṅ ba: «Hena ené bîṅ yeṅ na, na erê Rôm a men.»

<sup>22</sup> Ôbi jé si Timoté naṅ Erast megêri bay jé Maséduwan a aṅ ôbi ba, wôl sem bô emê wo Asi a.

<sup>23</sup> Wulê bi wo hen na, kwôlê wo dami yi Epês a wô sa geré wo Kelma.

<sup>24</sup> Sa hende to hen na, gawra wo pôni bay uwôgeri Démétriyus, na ôbi igé lari, ôbi ay lari aṅ ige are gelip naṅ iyéy kamrê kaṅ Artémis hen aṅ bay kel, aṅ ôbi naṅ bay jé kari uwôṅiṅ are damaṅ kini jé woji bi wo hen a. <sup>25</sup> Ôbi day bay jé kari naṅ megêri bay igé lari aṅ kôlji iyôṅ ba: «Megên, ken hôn, na jé wona bi wo hen a béna derê hen. <sup>26</sup> Ken gel men, toy a men, aṅga gawra woṅ Pol bi wo hen li hen. Ôbi kôl mega wo emen wo kôbi gawra a ré lê hen na, ré na emen woṅ tiri ré. Aṅ ôbi bôy bîné kwône, na Epês a pôn mera ré, niṅba, bô emê wo Asi a kêm. <sup>27</sup> Aṅ kwôlê wori bi wo hen a lê aṅ jé wona a mênij men, hini emê wo iyéy emen wo dami woṅ Artémis hen kôba a mênij a men. Aṅ emen bi wo bîné ka bô emê wo Asi a naṅ sa terare a na kêm tebe hen na, damaṅare tori a naṅé sari a.»

<sup>28</sup> Kirijna bay toy hen iyôṅ menba, bôriji tarji aṅ bay ka gura kôl iyôṅ ba: «Artémis emen wo Epês a na kwo dami.»

<sup>29</sup> Lê woji bi wo hen ay kirij derô ira aj bay pô si Gayus naj Aristark ka Maséduwan megê Pol kap bay biri ôrij kergare hen ôrij naj ci tu wolé. <sup>30</sup> Pol gey diré erê uné kwônê bijné tu wolé nijba, bay ayê bôô jôri. <sup>31</sup> Miljéri ka damné ka Asi ka pôni kôba, kôli ôbi ré ô tu wolé ré.

<sup>32</sup> Heragê wo dami om tu wolé aj i i ba ka gura wori wori, li aj kini dapare a hen na, kwôni hôn na ba, wô mi a bay ré dap ba, ré kwôy. <sup>33</sup> Perê kwônê bijné bay ka hen na, ka pôni dôrij Alêksander woj Jub wo bay ayri dî tumô hen sa tê kwôlê bi wo hen, ôbi li kôbri bi bay ré wôm tøj aj diré dôrij kwôlê jôrij sa si Gayus naj Aristark. <sup>34</sup> Nijba, kirija bay hôn wo ôbi ré na Jub hen iyôj menba, bay ka gura kibriji pôn kwôy li tare wôô kôl iyôj ba: «Artémis emen wo Epês a na kwo dami, Artémis emen wo Epês a na kwo dami.»

<sup>35</sup> Menba, dami wo pôni woj ôbi emê sa iyére biji bay wôm tøj aj kôlji iyôj ba:

«Gawré ka Epês, bijné kêm hôn wo sa iyé Epês ré na sa iyére to iyéy emen Artémis naj anja gelij naj ci ka kurij ta hen. <sup>36</sup> Kwôni wo a narê ba, naj, iyôj na, wômênge tøj dîba, ken li are mega kené erem kwôlê ré iyôj né. <sup>37</sup> Gawré ka ken eraj naj ci na ná, bay li ani kani ka habij iyéy kamrê

a ré men, bay uwôge hini kamrê wo habij wôni ré a men. <sup>38</sup> Hena Démétriyus naj bay jé kari ré ôrij naj kwôlê wôni naj kwôni na, wulê woj jerê kwôlê ya men, kilmé na ya men, bi bay uwôgij yirji tumôrji a. <sup>39</sup> Men, hena kwôlê wôni wo dangi ré ya ba, naa janê tumô bay jerê kwôlê ka bay tôrji dî naj geréri hen. <sup>40</sup> Nana bô dô ré ba, bay a ulêna kwôlê sarna mega wo nana na bay mène kirij wô sa dapare tona to kemnêj, wôsa ani ka li ana nana dap na ba, naj, men, naa nêmé derê tô dapare hende to hen ré a men.»

Kirija ôbi kôl hen iyôj menba, ôbi bijn bijné bur haji nij.

## 20

*Pol bul hô Maséduwan a men, Grês a men*

<sup>1</sup> Kirija tô kwôlê bi wo hen jôrij nij menba, Pol day bay ayê bôô aj dôbji ibiyare bôrji a. Men liji dosé aj bu geré wô erê Maséduwan a.

<sup>2</sup> Kirija ôbi ô naj kirij kirij sa iyé Maséduwan a dôrij bay ayê bôô kwôlê kwône dôbij ibiyare bôrji a, menba, ôbi ô Grês a. <sup>3</sup> Aj ôbi li geserê subu ya. Kirija ôbi da ayê bato wô erê Siri a menba, ôbi toy wo Jubné ré way kwôli liri habré hen ya, menba, ôbi genge herê si Maséduwan. <sup>4</sup> Bijné ka biri tô kergare tori hende to hen a na: Sopatêr kema Pirus wo Béré a men, Aristark naj

Sékôndus ka Tésalonik men, Gayus wo Dêrb naṅ Timoté men, Tikik naṅ Tropim ka bô emê wo Asi a men. <sup>5</sup> Bijné bay ka kêm hen na, ôrji tumô ô geméni Trowas a. <sup>6</sup> Nibay ba, nini hena Pilip cêgi geserê wo mapa wo wubere đij ya ré hen menba, nini li wulê bay geré dema niné bij upéji Trowas a tô, aṅ nini li wulê jurgem ya.

*Gerjé kergare to Pol ô Trowas a*

<sup>7</sup> Naṅ sa demas perare menba, nini daṅ kibi emê wo Kelma aṅ Pol kiya đā erê ta nij menba, ôbi iyêl naṅ bay ayê bôô kwôy sa kirij jal. <sup>8</sup> Bô iyére to ta to nini daṅ ya hen na, lampa kwône berare kirij ya. <sup>9</sup> Kema mana wo pôni bay uwôgeri Etik mô đā naṅ tu pinêter menba, yi kum kaṅ đôre wôsa Pol dô kwôlê cêgeri kelaṅ. Kum ayri aṅ ôbi kurij ta bô iyére to subi to ta\* aṅ bay ca ayêri ta menba, ôbi ma. <sup>10</sup> Pol herbo aṅ era lew sa denge gili aṅ sa ayri kôbri a aṅ kôl iyôṅ ba: «Sunénge ré! ôbi baa geṅ baa ya.»

<sup>11</sup> Menba, Pol hô đay hôrij bô ira ta, aṅ ô merê kibi gwoy emê to Kelma menba, bay hô iyêl kwôy wo tare sij menba, ôbi ô ta hari nij.

<sup>12</sup> Kema mana bi wo hen, gôl aṅ bay ayri ôrij ij aṅ na yi derê wo dami.

*Pol hena Trowas ô Milé*

<sup>13</sup> Nibay nini đay bato ôrij Asôs a tumô. Na ya hen a Pol ré sa đayê naṅ ni. Na hen iyôṅ a, ôbi ré genge, wôsa ôbi gey điré erê naṅ têri.

<sup>14</sup> Kirijna ôbi sa bij upéni Asôs a menba, bay daṅ naṅ ni aṅ nini ô Mitalên a. <sup>15</sup> Kirij bay ka hen na, kirijna kirij wôl menba, nini ô kwôy đā naṅ Kiyô, aṅ đāṅ to hen menba, nini sa bij Samôs a aṅ wulê pôn cêgê menba, nini sa bij Milé. <sup>16</sup> Pol genge điré đebé tôṅ a Epês a ré, wôsa ma điré đebé sem bô emê wo Asi. Wôsa ôbi mase hena ré iyeṅ ba, điré bij Jérusalêm a tumô \*Pantékwôt.

*Pol lij surjê ka Epês a dosé Milé a*

<sup>17</sup> Pol jé uwôgê surjê ka bay ayê bôô ka Epês a Milé a. <sup>18</sup> Kirijna bay sa bij upéri menba, ôbi kôlji iyôṅ ba:

«Ken hôn hal wupê naṅ ken wulê kêm wo na en môrij perêrnge a kirijna na en saṅ bô emê wo Asi a hen. <sup>19</sup> En li jé bij Kelma naṅ uwôyrê yi ré men, naṅ cémé tun a men, perê wayê wo Jubnê way kwôlen wô gelen gusij hen a men. <sup>20</sup> Ani kani ka dôri ka ré lê naṅ ken ka en uwôbe sarji tôṅ ba, naṅ, en uwôl béré are kêm men, en gelénge are tu wolé men, bô iyére tonge a men. <sup>21</sup> Angaṅ gelé kapê na, na wo Jubnê naṅ bijné ka iyére to đāṅgi a ré ré bul upé Emen men, ré bi bôrji sa Kelma

\* 20:9 20: 9Na iyére to bay đī sa megare a megare a.

wona Jésu a men. <sup>22</sup> Haw hen, Tunu buren eren bi ené ô Jérusalêm a, anğa a lèn ya hen kôba, en hôn né tô. <sup>23</sup> Nijba, anğa pôn ka en hôn na, nañ sa iyére iyére to en ôrij hen na, Tunu toñ hendi bô bôre gelen wo ené yé dangay men, ené gelij gusij damañ a men. <sup>24</sup> Nijba, en bô yen mega ani ré iyôn, derêri ba, na wo ené fu iyére derij kibi jé wo Kelma Jésu bèn kôben a hen. Ôbi a na ulé béré Kwôlo Dôri wo gengij sa bô deré wo Emen hen.»

<sup>25</sup> «Na en mô perêrnge a na kêm uwôl béré kwôli \*emê iyére to Emen añ haw hen, en hôn kwôni pôn iyôn perêrnge a hen a gelé tun né nij yôd. <sup>26</sup> Na ôbi á, ené kelêrnge kemnêñ wañ a ta hen, hena kwôni pôn perêrnge a ré ge kay ba, na kwôlê wupê nôbi ré nij. <sup>27</sup> Wôsa na en uwôlêrnge béré anğa Emen na genge hen kêm dîba, na en uwôbêrnge sarji tôñ né. <sup>28</sup> Gemêrnge yerñge dô men, ken gem gamgê kêm ka Tunu toñ hendi bô bôre bêrnge ken yi bay gemérji hen men, berêrnge sa bay ayê bô ka Emen uwonji nañ kwôbri kemari wori hen a men. <sup>29</sup> En hôn wo cêgen wo na ôrij ta hen na, gawrê ka gelij môñ heñê iyôn hen, a tôbê yirji perêrnge a añ gamgê kôba, bay a dîji ré. <sup>30</sup> Perêrnge a hen kôba, bijné ka pôn a kelê kwôlê woñ benare añ wô terê bay ayê bô bô bê a

tôrji a. <sup>31</sup> Dêrnge tu melênê sa yerñge a. Ken hôn, elê subu wo na en li perêrnge a hen na, yoyre nañ tu tare en halêrnge pôn pôn, añ kirij ka pôn a nañ cémé tun a.»

<sup>32</sup> «Añ haw hen na, en bêrnge kôbi Emen a men, nañ kwôlê wori woñ bô deré hen. Ôbi ôrij nañ néé wo ka debij tô ayê bô woñge a men, kwon bêrnge anğa dôri kêm ka ôbi gem wô bijn bijné ka na kari hen men. <sup>33</sup> En li tu bôriyare sa gursu to kwôni a ré men, sa lôr wo kwôni a ré men, sa bargay ka kwôni a ré a men. <sup>34</sup> Kenbay ken hôn ené li jé nañ kôben wupê aña niné uwônij anğa ré li nañ ni nibay nañ megên. <sup>35</sup> Kirijna en li jé damañ hen iyôn na, en gelêrnge na gelé, wôsa na hen iyôn a, kené lê nañ bay nimré men, ermij sa kwôlo Kelma Jésu nañ yiri na kôl kôl iyôn ba: «Kwôni wo bi na, li yi deré gôlij kwôni wo uwôn.» »

<sup>36</sup> Kirijna ôbi kôl kwôlê bi wo hen iyôn kô nij menba, ôbi cubu gubarji tôñ nañ ci kêm añ uwôl Emen. <sup>37</sup> Bay kêm herij tô Pol a nañ sômê men, biri a kabrêrji a a men wô liri dosé toñ erê ta. <sup>38</sup> Tirji li ja wô sa kwôlo ôbi kôl iyôn ba: «Bay ré gelé tiri ré nij hen.» Añ bay biri kwôy ôrij kibi bato a.

## 21

*Pol ô Jérusalêm a*

<sup>1</sup> Kirija nini dji aṅ niṅ menba, nini ay bato aṅ hergiṅ sarni si Kôs a, aṅ nini wôl ya. Kirija kirij wôl menba, nini ô Rôd a aṅ nini wôl ya. Aṅ nini hena Rôd a ô Patara. <sup>2</sup> Kirij bay ka hen na, nini uwôṅ bato to ta erê Pinisi a menba, nini day ô.

<sup>3</sup> Kirija nini gel sa Sipre ba da menba, nini dere aṅ sa kôbi maa aṅ nini ô si Siri, aṅ nini herbe Tir a, wôsa bay ca terê aṅga bô bato hen tôṅ.

<sup>4</sup> Nini li sa jurgem ya hende to hen, wôsa nini uwôṅ bay ayê bôô ya. Menba, Tunu kôli bay ré kôlij Pol ré ô Jérusalêm a ré. <sup>5</sup> Kirija wulê woni kô niṅ menba, nini ô wô dayê bato wô erê kergare toni menba, bay kêm bêni naṅ yéberji men naṅ kamniji dé kibi kalmê a naṅ iyére. Kirij bay ka hen na, nini cubu gubarni tôṅ kibi cér a aṅ nini uwôl Emen. <sup>6</sup> Aṅ kirija nini lij dosé kô niṅ menba, nini day bô bato a menba, bay hô iṅ haji niṅ.

<sup>7</sup> Kirija nini hena Tir a sa bij Tolémé menba, nini ô beré kôbi bay ayê bôô ka ya hen aṅ nini wôl naṅ ci. <sup>8</sup> Kirij wôl menba, nini hena ya hen ô Sésaré aṅ nini ô wulê iyé Pilip woṅ ôbi ulê beré wo pôni perê ka jurgem ka bay na tôrji Jérusalêm a hen. <sup>9</sup> Kamni kap kalmê pôrbu na bay kôlij bijé kwôlo Emen yêge sari biji hen men. <sup>10</sup> Kirija nini li wulê kwône hen iyôṅ

menba, \*ôbi kibi Emen wo bay uwôgeri Agabus hen hena Judé sa. <sup>11</sup> Ôbi era sa upéni aṅ ay arij wo Pol hariṅ tô bôri hen, hariṅ kôbri wori naṅ têri tori aṅ kôl iyôṅ ba: «Kwôlo Tunu toṅ hendi bô bôre kôl iyôṅ ba: «Ôbi iyéy arij woṅ harê tô bôô bi wo hen na, gel, na hen iyôṅ a, Jubnê ré biri harê Jérusalêm a aṅ bij bijé ka sa iyére to daṅgi a.» »

<sup>12</sup> Kirija nini toy hen iyôṅ menba, nibay naṅ bay ayê bôô ka Sésaré nini mase Pol ré ô Jérusalêm a ré.

<sup>13</sup> Niṅba, ôbi ulêni sara iyôṅ ba: «Wô mi a kené sômnê men, wô mi a kené woge wô té deṅgôn men, hen iyôṅ ba? Na yé daṅgay a mera ré niṅba, na temare hende kôba, na ma Jérusalêm a wô sa hini Kelma Jésus.»

<sup>14</sup> Mega wo nini nêni biyêri ré hen iyôṅ menba, nini uwôli dôriṅ dôriṅ ré niṅ, aṅ nini kôl iyôṅ ba: «Bi Kelma li bô geyé wori.»

<sup>15</sup> Kirija wulê woni nêni hen iyôṅ menba, nini jan yerni aṅ nini ô wô erê Jérusalêm a, <sup>16</sup> bay ayê bôô ka Sésaré bêni aṅ bay ôriṅ naṅ ni iyé gawra wo bay uwôgeri Nasôn wo niṅ erê yé iyére tori a hen, ôbi na kwôni wo Sipre hen, ôbi na ôbi ayê bôô ca yeṅ.

*Pol ô gelé surjê ka églis to Jérusalêm*

<sup>17</sup> Kirija nini sa bij Jérusalêm a na, bay ayê bôô beréni yirji a naṅ yi derê.

18 Kirijî wôl menba, nini ô nap Pol iyé \*Jak a aŋ surjê ka églis kêm kôba ya men. 19 Pol liji dosé menba, dôrji kwôli are kêm ka Emen né li nap geré wori sa iyé bijné ka na Jubnê ré a hen. 20 Si Jak nap surjê toy kwôlo Pol dôrji hen iyôn menba, bay heram Emen aŋ kôli iyôn ba: «Yênini, ju gel Jubnê kwône ay bôrji men bay kêm dî yirji damaŋ baa yi tôô to \*Moyis a baa ya tô. 21 Men, bay kôlji kwôli aŋaŋ gelé ka jeré gelij Jubnê ka mô peré bijné ka sa iyére to dŋangi a hen, bi bay ré dŋep tôô to Moyis men, jeré kôlji bay ré walij kamniji keŋ ré men, bay ré li hara wo Jubnê ré a men. 22 Na lŋge iyeŋ nij ba? Wôsa bay a toyé wo jeré sa hen ya. 23 Li aŋa njina kôlem hen. Perêrni a na bijné pôrbu ka na ay tôrji bijn Emen nà ya. 24 Pôrji nap ju, ju ôrijî lôrijî yem nap ci mega wo hara wona gey hen iyôn men, ju têbe are kêm ka bay lij sarga hen aŋ bi bay dilji sarji. Aŋ kirijîna bijné gel hen iyôn menba, bay a kelê kwôlo bay na ré kôlji gengij sam hen na, ré na kwôlê wop benare dŋep iyôn, wôsa jôbi kôba, jeré li tôô baa ya men. 25 Bijné ka sa iyére to dŋangi a ka ay bôrji hen na, nini li magtubu ayijî tôô kôlji iyôn ba: <Bay ré ôm tanare to bay tibijî kamrê hen né men, kwôbe ré men, tanare to kwôbrere bijn tôŋ né hen né men, bay ré yijî

yijîre toŋ têrijî ré a men.> »

26 Kirijî wôl menba, Pol pô bijné bay ka hen ôrijî aŋ lôrijî yiri nap ci men, ôbi ô \*iyéy Emen a wô jeré sa to kirijîna lôjê yi ré kô nij ba, dîré bê kwôbe wô sarji pôn pôn.

*Bay bu Pol derô haba wo iyéy Emen a*

27 Kirijîna wulê wo jurgem hen da kerê nij menba, Jubnê ka hena bô emê wo Asi sa hen, gelji Pol iyéy Emen a menba, gwôsiji bijné kêm aŋ bay bîri. 28 Aŋ bay ka gura kôl iyôn ba:

«Kam \*Israyêl, néninge men, gel gawra wop ôbi eré nap kirijî kirijî kôlijî bijné kêm kwôlo habijî gengij sa kam Israyêl men, sa tôô to Moyis men, sa iyéy Emen a men hen. Aŋ haw hen ôbi hô erap nap bijné ka na Jubnê ré hen derô haba wo iyéy Emen a wô ménij kirijî ka yi nap jengêrji bay ka hen sôŋ.»

29 Bay kôl hen iyôn, wôsa bay gel Tropim wo Epês a derô ira nap dî menba, bay erem yaŋ ba ôbi ré ôrijî nap dî derô haba wo iyéy Emen a.

30 Aŋ lê woji bi wo hen ay bijné kêm derô ira aŋ bay dayrijî nap kwônêrji. Bay bu Pol sijî nô derô haba wo iyéy Emen a aŋ bay legéré kibi geré ta lew lew. 31 Kirijî bay ka hen na, bay gey ciré deréri menba, kwôli era sa kurijî ma dami wo asgarjê mega are ré li are bô Jérusalêm a kêm. 32 Menba,

ôbi day asgarjê nap bay sarji ôrij lew kwôli bijné bay ka hen, kirijna bay gel asgarjê nap damné kaji bay ka hen iyôn menba, bay dī sê Pol ba. <sup>33</sup> Dami wo asgarjê bay ka hen era sa bi bay biri aŋ kôlji bay ré harê kôbri nap ganji musure wôô, aŋ engere ôbi ré na i ba? Men, ré na mi a ôbi ré li ba a men. <sup>34</sup> Nijba, bijné bay ka kêm hen na, ka pôni kaa gura kôl na iyôn men, ka pôni kaa gura kôl na iyôn men, aŋ dami wo asgarjê nê toyé kwôlê wôni d'êrêrê henê ré, menba, ôbi bi bay ôrij nap Pol galay a. <sup>35</sup> Kirijna bay erap nap dī dā kibi ira menba, asgarjê ayri ta wôsa bô bijné tarji damaŋ. <sup>36</sup> Bijné kêm era tôri a aŋ ka gura kôl iyôn ba: «Diiri, diiri.»

*Pol dô kwôlê jôrij sari*

<sup>37</sup> Kirijna bay ca sijn nap dī bô galay a menba, Pol kôlij dami wo asgarjê iyôn ba: «En gey kôlem kwôlê pôn.» Menba, dami wo asgarjê na engere iyôn ba: «Ju hôn kelê kibi grêk men ba? <sup>38</sup> Iyôn ba, jôbi a na Ejipt, wo na gwôse bijné aŋ na gerij nap ka pôni dubu pôrbu derô gwôlê hen ba?»

<sup>39</sup> Menba, Pol kôli iyôn ba: «Ena ôbi ré. Nôbi ena Jub wo Tars bô emê wo Silisi a, ena kema iyére to dami, en uwôlen d'én na iyêlij bijné kwôlê.»

<sup>40</sup> Ôbi d'iri aŋ Pol hena d'ebu ta aŋ lij bijné kôbri. Né kirij wôm sidij menba, ôbi

kôlji kwôlê nap kibi yê Jubnê kôl iyôn ba:

**22**

<sup>1</sup> «Yênên nap balên, toyénge kwôlo na derénge wô jôrij san hen.»

<sup>2</sup> Né kirij hô wôm sidij a kirijna bay toy wo Pol iyêlij nap kibi yê wo Jubnê hen.

<sup>3</sup> Ôbi kôlji iyôn ba: «Ena Jub wo bay yên Tars a bô emê wo Silisi a. Nijba, en li manare na Jérusalêm a na men, ôbi gelenare are na Gamaliyêl men. Ôbi gelen are ka gengij sa tôô to môjêrna kwôy yôd. Na en ay yen bijn Emen môj wo kenbay kêm kemnêj ken lij hen iyôn men, <sup>4</sup> en gelij tu bijné ka ay geré wo Kelma hen, gusij men, ka pôni uwôn temare a men, en bi bay pô imjê ré yébé ré bay harê kôbriji nap musure aŋ biji dangay a men. <sup>5</sup> \*Dami wo damné kap bay bê kwôbe nap surjê kêm a kelénge mega wo ené kôl na tiri, wôsa na bay a na lê magtubu ben wô yênerna Jubnê ka Damas a, na wô peré bay ayê bôô ka ya hen herap nap ci Jérusalêm a wô gelji gusij.»

*Pol kôl kwôli ayê bôô wori (Jé lê bay jé 9: 1-19, 26: 12-26)*

<sup>6</sup> «En ô ô, menba, kirijna en baa dā nap Damas na, tare d'ebu d'ijne nij menba, kirij ka peranj ka dami hena derômaraj a sa peranje kirij kwan a. <sup>7</sup> En



kurij̄n t̄oŋ menba, en toy t̄oŋ kwôni kôlen iyôŋ ba: <Sôl, Sôl, wô mi a jeré gelen gusij̄n hen iyôŋ ba?> <sup>8</sup> En engere iyôŋ ba: <Ju na i ba, Kelma?> Menba, kwôni bi wo hen kôlen iyôŋ ba: <Ena Jésu wo Najarêt, na nôbi a jeré gelen gusij̄n hen.> »

<sup>9</sup> «Bijé ka ô nap en hen na, bay gel kirij̄n ka perañgi bay ka hen, nij̄ba, bay toy t̄oŋ kwôni bi wo iyêlen hen né. <sup>10</sup> En engere iyôŋ ba: <Kelma, na mi a ené lê nij̄ ba?> Menba, Kelma uwôlen sara iyôŋ ba: <Hena ta, ju ô Damas a, bay a gelem are kêm ka Emen ay t̄ori bem bi jeré li hen.> <sup>11</sup> Nij̄ba, perañgê wo kirij̄n ré perañge hen na, j̄oren gelé kirij̄n aŋ na bay bêren hen, a beré kôben ôrij̄n nap en Damas a.

<sup>12</sup> Kirij̄n bay ka hen na, gawra wo p̄oni bay uwôgeri Ananiyas na kwôni wo tebe Emen men, bi kwôlê sa t̄oŋ tona a a men, aŋ Jubnê ka Damas a kêm dô kwôli dô. <sup>13</sup> Ôbi era sa unen d̄ebu kwan a aŋ kôlen iyôŋ ba: <Yênen Sôl bi ju hô gel kirij̄n hôrij̄n.> Menba, kirij̄n bay ka hen na, en hô gel kirij̄n hôrij̄n aŋ en gili. <sup>14</sup> Ôbi kôlen iyôŋ ba: <Emen wo m̄ônêrna a dôrem bi jeré h̄on b̄o geyé wori men, jeré gel kwop̄ ôbi lê angap derôre hen men, jeré toyij̄n kwôlo ôbi ré kôlem nap kibri wori hen a men. <sup>15</sup> Já yé ôbi kelê kwôli tumô gawrê kêm gengij̄n sa anga ju gel nap tum hen

men, ka ju toy nap mam hen a men. <sup>16</sup> Wô mi a jeré hô gaanê s̄oŋ ba? Hena ta, ô ju ô lê batêm aŋ bi têrij̄n tom ré pilij̄n aŋ nap hini.> »

*Pol dô kwôli jé wo Emen né jéri ligi bijé ka na Jubnê ré hen*

<sup>17</sup> «Kirij̄na en hera Jérusalêm a na, wulê wo p̄oni en uwôl Emen b̄o \*iyéy Emen a menba, pelal j̄oren, <sup>18</sup> en gel Kelma aŋ ôbi kôlen iyôŋ ba: <Hena lew ju si ô aŋ Jérusalêm a, wôsa bay a toyé kwôlê wup̄ê wo ju dôrji hen né.> <sup>19</sup> En uwôli sara iyôŋ ba: <Kelma, bay h̄on dô wo na ré na nôbi a na ré erê nap b̄o \*iyéy dapare iyéy dapare perê bijé ka bi b̄orji sam a hen biji dangay aŋ sêji a men hen. <sup>20</sup> Men, kirij̄na bay na duu Etiyên wop̄ ôbi derê kwôlem hen na, nôbi kôba, na en ya men, na en bij̄ nap bay deréri bay ka hen men, na en gem bargay kaji a men.> »

<sup>21</sup> «Nij̄ba, Kelma kôlen iyôŋ ba: <Ô, wôsa na jém kelan upé bijé ka na Jubnê ré hen.> »

*Pol kôlij̄n dami wo as-garjê wo d̄iré na Rômê*

<sup>22</sup> Bijé dôbe marji toyij̄n kwôlo Pol bi wo hen kwôy sa bij̄ sa kwo ôbi kôl wô erê upé bijé ka sa iyére to dangi a hen menba, bay karê gura kôl iyôŋ ba: «Gawra wo hen iyôŋgi hen na, bi mênij̄ sa terare a nà aŋ! Ôbi dé bi ré gôl ré.»

<sup>23</sup> Bay karê gura men, tô bargay kaji lêrê belgey belgey men, pôrji terare wusiré ta a men. <sup>24</sup> Menba, dami wo asgarnê bi bay ôrijn na Pol bô galay a bi bay ré ô yêmnêri aṅ enrijni kwôlê hônij tô aṅga ôbi ré li aṅa bijné ré karê gura sari a hen. <sup>25</sup> Nijba, kirijna bay ca harêri aṅ bi ciré yêmnêri menba, Pol kôlij ôbi sa asgarnê wo wulê bi wo hen iyôṅ ba:

«Ken ôrijn naṅ tôô top sê kwôni wo na Rômê wo kwôlê biri ré tô hen ba?»

<sup>26</sup> Kirijna ôbi toy hen iyôṅ menba, ôbi ô kôlij dami woji iyôṅ ba: «Já lê iyeṅ ba? Gawra bi wo hen na Rômê.»

<sup>27</sup> Menba, dami wo asgarnê bi wo hen engere Pol iyôṅ ba: «Kôlen, ju na Rômê tiri a men ba?» Menba, Pol uwôli sara iyôṅ ba: «Ew, ena Rômê.»

<sup>28</sup> Ôbi hô kôl iyôṅ ba: «Nôbi en têbe damaṅ dema ené yij Rômê tô.» Menba, Pol kôl iyôṅ ba: «Nôbi en yêṅ Rômê.»

<sup>29</sup> Bijné ka ré ca engeriri kwôlê hen na, dô tôrji wolé ligi Pol a men, dami wo asgarnê bi wo hen kôba, harê liri men, kirijna ôbi hôn wo Pol ré na Rômê aṅ dîrê bi bay ré harêri naṅ ganṅi musure hen.

*Bay ôrijn naṅ Pol tumô dapare to surjê a*

<sup>30</sup> Dami wo asgarnê bi wo hen gey henê tô kwôlo Jubnê ré dîj Pol sari a hen. Aṅ

kirijna kirij wôl menba, ôbi bi bay besere musure têri a, aṅ ay tôri bijn bay sa bay bê kwôbe naṅ sanêdrên kêm bi bay ré daṅ. Menba, ôbi erap naṅ Pol sa dîji tumôrji a.

## 23

<sup>1</sup> Pol bô surjê dèṅ a bô tirji a aṅ kôlji iyôṅ ba: «Yênên, na naṅ bôô pôn a ené ayij geré wo Emen bi wo hen ca yeṅ kwôy saṅ kemnêṅ hen.»

<sup>2</sup> Menba, \*dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe Ananias kôlij bay tôri ka ḍebu ḍa kwa Pol a hen bay ré sê kibri. Menba, Pol kôli iyôṅ ba: <sup>3</sup> «Na jôbi a Emen ré dêm tumô, gweṅ wo bôri. Ju mô na wô jerê kwôlê naṅ tôô menba, tôô hende to hen ju ḍage sare aṅa jeré kôlji bi bay ré sên hen.»

<sup>4</sup> Bijné ka ḍebu ḍa kwa Pol a hen kôli iyôṅ ba: «Ju ô kwôy tiiré dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe wo Emen!»

<sup>5</sup> Menba, Pol uwôlji sara iyôṅ ba: «Yênên en hôn wo ré na dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe ré, wôsa lij bô magtubu a kôl iyôṅ ba: <Já tiiré ôbi sa bijné kam né.>»

<sup>6</sup> Pol hôn wo kwa surjê ré na \*Sadusijêṅ men, kwarji ré na \*Parisijêṅ men, na ôbi a, ôbi ré hena ḍebu ta tumôrji a aṅ kôl kaṅ a ta kôl iyôṅ ba: «Yênên, ena Parisijê, kema Parisijê, na wôsa en hôn mega bijné ka ma ré jê sé kampê hen, a

kené ka jerê kwôlê san a hen.»

<sup>7</sup> Kirija Pol kôl hen iyôn menba, narijare kwôlê yi perê Sadusijênê naj Parisijênê menba, dapare karij kini wôô. <sup>8</sup> Wôsa Sadusijênê kôl iyôn ba, bijé ka ma ré jê sé kamjê ré men, \*mana wo derômaraj a ré naj men, tunu to habij kôba, ré naj a men. Nijba, Parisijênê ba kôl are bay ka kêm hen ré ya men. <sup>9</sup> Heragê ôm wuu menba, \*bay derê tô tô to Emen ka pôni perê Parisijênê henaji karji majê naj nérji aj bay kôl iyôn ba:

«Nini uwôn kwôlê wôni woj uwôlij kwôlê sa gawra wo na a ré. Na tunu tôni réba, na mana wo derômaraj a a kôli kwôlê bi wo hen kôba nana hôn né.»

<sup>10</sup> Bay narij kwôlê uwoy tumô tumô menba, dami wo asgarjê hare wô wo bay ma ré yêgerê Pol derôre a menba, kôlij asgarjê ré ô perêrji a hen ré dera Pol heraj naj dî bô galay a.

<sup>11</sup> Derô yoyre menba, Kelma si sa Pol a aj kôli iyôn ba:

«Bu yem ibiyare, ju dera kwôlen Jérusalêm a nij, aj baa wo Rôm a kôba, já derê kwôlen hen iyôn men.»

### *Jubjê ge sa Pol ta ta*

<sup>12</sup> Kirija kirij wôl naj tô kirij menba, Jubjê gerji sa Pol ta ta aj dusu yirji kôl iyôn ba, ciré emê ani ré men, yê ani ré men, kwôy wo ciré derij Pol. <sup>13</sup> Bijé ka way kwôli Pol hen na, bay dê tôre

pôrbu. <sup>14</sup> Bay ô uné bay sa bay bê kwôbe naj surjê aj kôlji iyôn ba: «Nini dusu yirni niné emê ani ré kwôy wo niné derij Pol iyôn iyôn. <sup>15</sup> Kenbay naj surjê kêm ken ô kôlij dami wo asgarjê ré eraj naj Pol bêngge bi kené hô kebê kwôli gelé sôn, aj nibay ba, nijba janê yirni aj kirija bay eraj naj dî menba, nijba deréri geré.»

<sup>16</sup> Menba, kuna Pol woj kema yêri toy kwôlê bi wo hen iyôn menba, ô bô galay a ô kôli ta. <sup>17</sup> Menba, Pol jé uwôgê ôbi sa asgarjê wo pôni aj kôli iyôn ba: «Ôrij naj kema mana wo hen ligi dami wongge a ôbi ôrij naj kwôlê pôn ya da kôli.»

<sup>18</sup> Ôbi sa asgarjê bi wo hen ôrij naj dî bij dami woji aj kôli iyôn ba: «Pol woj dangay hen, a kelé ené eraj naj kema mana wo nà bem wôsa ôbi ré ôrij naj kwôlê pôn ya wô kôlem.»

<sup>19</sup> Dami wo asgarjê bi wo hen bu kôbi kema bi wo hen ôrij naj dî wolé engereri iyôn ba: «Na kwôli mi a jeré gey kôlen ba?»

<sup>20</sup> Menba, ôbi uwôli sara iyôn ba: «Jubjê way bi ciré era sa kôlem jeré bi Pol kiya ré ô tumô sanédren a mega ciré erê kebê tô kwôli gelé sôn iyôn. <sup>21</sup> Nijba, ju bi bôm sa kwôlê woji a ré wôsa bijé dê tôre pôrbu perêrji a uwôbê tô geré gemni, wôsa bay dusu yirji ciré emê ani ré men, yê ani ré men, kwôy wo ciré derijni, bay bu sa

têrji kô nij aṅ bay gem na toyé kwôlê wom mera.»

<sup>22</sup> Dami wo asgarṅê bi wo hen dī kema mana bi wo ô aṅ kôli iyôn ba: «Kwôlo ré kôli hen na, kwo ré kôlij kwôni wo dangi ré pa pa.»

*Bay jén naṅ Pol Sésaré bij ôbi emê sa iyére Pélis*

<sup>23</sup> Menba, dami wo asgarṅê na uwôga bay sa asgarṅê wôô aṅ kôlji iyôn ba: «Beréṅge sa ténge naṅ asgarṅê arew wôô men, asgarṅê kaṅ bay yéndê tôre jurgem men, bay jebé tónge kaṅ bay dargaw hen arew wôô a men aṅ ka erê Sésaré yoyre hende to hen kirija bijé ô yé tón tón hen.

<sup>24</sup> Wogéṅge yéndê ken bij Pol aṅ ken ôrij naṅ dī naṅ derêri ô bij Pélis ôbi emê sa iyére.»

<sup>25</sup> Ôbi li magtubu biji kôbri a kôl iyôn ba:

<sup>26</sup> «Klodyus Lisiyas, a lê magtubu hende to hen bij dami wupê ôbi emê sa iyére Pélis, en lêm dosé! <sup>27</sup> Jubṅê bu gawra wo en jén bem hen aṅ bay gey diri menba, en ôrij naṅ asgarṅê dema ené derari kôbriji a wôsa en toy wo ôbi ré na Rômê. <sup>28</sup> En gey ené henê tô kwôlo bay dīri sari a hen menba, en bi bay ôrij naṅ dī tumô sanédren a. <sup>29</sup> Menba, gel mega kwôlo bay dīri sari a hen na, gengij na, sa narinay kwôlo gengij sa tôô toji aṅ kwôlê wôni wo nêṁ deréri lay, yé dangay lay ba, naṅ. <sup>30</sup> Kirija en toy mega wo bay ré bu sa têrji

ciré deréri, na ôbi a, ené jén naṅ dī bem aṅ na kôlij bay déri kwôlê sari a bay ka hen ré ô kaṅgêri tumôm a.»

<sup>31</sup> Asgarṅê bi kwôlê sa tôô to dami woji ré ay biji hen, aṅ bay ôrij naṅ Pol yoyre hende to hen kwôy Antipatris a. <sup>32</sup> Kirija kirij wôl menba, asgarṅê ka naṅ têrji hen bilji hô galay a aṅ dīji bay yéndê a ôrij naṅ Pol.

<sup>33</sup> Kirija bay ô bij Sésaré a menba, asgarṅê kaṅ bay yéndê bij kelma Pélis magtubu hende to hen men, bay dôbri Pol kôbri a men.

<sup>34</sup> Ôbi dênse magtubu hende to hen aṅ engerij Pol iyôn ba: «Kwo ré na gawra wo bô emê wo yôn ba?» Menba, kirija bay kôli ôbi ré na kwôni wo Silisi a, <sup>35</sup> menba, ôbi kôli iyôn ba: «Kirija kamaṅ ka déṁ kwôlê sam a hen a saji pa dema ené engerem kwôlê tô.»

Aṅ ôbi ay tôô bi bay ré ôrij naṅ dī ô geméri iyére to \*Hérôd na dī hen.

## 24

*Jubṅê dīj Pol kwôlê sari a*

<sup>1</sup> Wulê bay cêgê menba, Ananiyas \*dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe naṅ surṅê ka pôni saji Sésaré naṅ gawra wo bay uwôgeri Têrtulus woṅ ôbi iré kwôlê woji, bay ô wô kaṅgê Pol kibi Pélis ôbi emê sa iyére.

<sup>2</sup> Pélis jé uwôga Pol aṅ Têrtulus uwôli kwôlê sari a kôl iyôn ba:

«Dami wupê Pélis, na wô sa kem jôbi aña niné môrij nap bô jalê hen men, na sa kibi tu melênê wom aña kirij ré panij wô derê wo sa iyére hende to hen. <sup>3</sup> Na kibi kelanêrem jôbi dami wupê Pélis aña niné uwônij are kêm kwôy kwôy nap kirij kirij hen, nini lêm dosé. <sup>4</sup> Bi ené jebam ré na, na kelê kwôlê dêj iyônj mera, na ôbi a, ené uwôlem dôbê mam ju toyij kwôlo nijna kôlem hen. <sup>5</sup> Nini bô mega gawra bi wo hen na, ré na ôbi mênê kirij wo habij men, ôbi cube tu Jubnê ka sa terare a nà kêm men, ôbi a na ôbi sa bijné ka bay uwôgeji \*Najarêtnê hen men. <sup>6</sup> Ôbi woge dîré mênê \*iyéy Emen aña niné biri. [Nini gey niné jeré kwôlê sari a nap tôo toni, <sup>7</sup> nijba, dami wo asgarjé Lisiyas era sa dôri kôbrini a nap néé, <sup>8</sup> aña kôlij bay déri kwôlê sari a bay ka hen ré era sa kañni tumôm a.] Hena jeré engeriri kwôlê na, kwôlo ôbi a uwôlem sara hen na, já kelê kwôlo niné kôl hen na, ré na tiri mera.»

<sup>9</sup> Jubnê kêm kôl iyônj ba: «Kwôlo Têrtulus ré kôl hen na, ré na tiri.»

*Pol dô kwôlê jôrij sari*

<sup>10</sup> Ôbi emê sa iyére lij Pol kôbri ré iyêl menba, ôbi uwôli sara kôl iyônj ba:

«En hôn wo jeré na ôbi jeré kwôlê bô iyére tona ca yey elê kwône aña nap bôo pôn a ené iyêlê kwôlê tumôm a jôrij san

hen. <sup>11</sup> Jôbi ju engere ju gel, li wulê môj kibi wôo ré tô wo en ô Jérusalêm a wô tibé Emen. <sup>12</sup> Aña kwôni gelen en iyêl nap kwôni derô haba wo \*iyéy Emen a ré men, en gwôse bijné iyéy dapare a ré men, kirij ka dangi a derô ira ré a men. <sup>13</sup> Bijné bay ka hen bay nêm derê tô kwôlo bay dén san a haw hen né. <sup>14</sup> Nijba, anga li are a na: En hôn wo ené na mana wo Emen wo môjnêrni nap geré wo kôrbi bi wo bay kôl ré na kwo habij hen men, en bi bôn sa kwôlo magtubu to Emen topj tôo a nap to bay kibi Emen kôl a hen a men. <sup>15</sup> En bi bôn sa Emen a aña bay kôba, bi bôrji sara mega wo bijné ka li angañ derôre nap kap bay lê habrê hen kôba, ré jêji sé kampê. <sup>16</sup> Na ôbi á, ené mase bi ené yij kwôni wojj ôbi bôo pôn tu Emen a men, tu gawré a men hen.»

<sup>17</sup> «Li elê kwône cêgen wo en henap Jérusalêm a ôrij a menba, en herap nap gursu to bay berij baliyare nap balên hen wô biji men, wô lê sarga bij Emen a men. <sup>18</sup> Na anga en li bay ka bay gelen derô haba wo iyéy Emen a bay a hen. En li nap bijné hara wojj lôpnê yi hen aña kwônê bijné na nap nap en men, kwôni li ani kani kap mapê ré a men. <sup>19</sup> Nijba, na Jubnê ka pônj ka Asi ka upen hen, aña hena kwôlê wôni ré ya kôba, ré na bay a ré sa kanjen tumôm a dî. <sup>20</sup> Kwo kamañ ka dube nà ná, bi bay

kôl kwôli anğa habij ka en li li kirijna na en dube tumô sanédrên a hen. <sup>21</sup> Na wô sa kwôlê pôn nêj wo na en kôl kañ a ta debij perêrji a hen a, bay ré uwôlij kwôlê san a. Na en kôl mega wo bijé ka ma ré jê sé kampê, na ôbi a, ené debij tumôrñge a hen, a kené ka jerê kwôlê san a hen.»

<sup>22</sup> Pélis hên kwôlo gengij sa ayê bôô hen dô, añ ôbi jô kibi sariya na ta añ kôl iyôn ba: «Kirijna dami wo asgarnê Lisiyas a sa dema ené jerê kwôlê woñge bi wo hen tô.»

<sup>23</sup> Ôbi kôlij ôbi sa asgarnê kañ bay gemé Pol hen ré hôrij nañ dî dangay a nijba, bi bay ré li iyêre nañ dî ré men, bay ré dî bi milnêri ka ré gey ba, ré sa gili men, ré li nañ dî a men.

### *Pol yi dangay a*

<sup>24</sup> Wulê sem cêgê menba, Pélis nañ tamni Drusil saji. Hende na Jub. Menba, ôbi jé uwôga Pol añ toy kwôlo ôbi kôl gengij sa bê bôô sa Jésus Krist a.

<sup>25</sup> Mega Pol kôl wô lê anğan derôre men, beré yi nañ jerê kwôlê wo a era hen a men, hen na, dengô Pélis tiri añ ôbi kôli iyôn ba: «Hô ham nij añ hen na, ené uwôn tulmô kirij dê ba na hô jé uwôgam tô.»

<sup>26</sup> Ôbi kôl yañ ba, Pol ma ré biri gursu aña ré jé uwôgeri kwôy kwôy wô iyêlê nañ dî hen.

<sup>27</sup> Elê wôô cêgê menba, Pôrkijus Pêstus ay kenare

hôlmê Pélis. Mega wo Pélis gey bi yi Jubnê ré dôrji sari a hen iyôn menba, ôbi dî Pol dangay a.

## 25

*Pol gey bi diré ôrij nañ kwôlê wori tumô kelma wo dami Sésar a*

<sup>1</sup> Pêstus sa kini ayê kenare tori a, li wulê subu menba, ôbi hena Sésaré ô Jérusalêm a. <sup>2</sup> Añ damné kañ bay bê kwôbe Emen, nañ bay sa Jubnê ôrji ô kañgé Pol yiri a añ bay maseri damañ <sup>3</sup> bi ôbi ré herañ nañ Pol Jérusalêm a. Ermé woji a na: bay way kwôli añ bôrji a ba, bay gey uwôbê tô geré wô deréri.

<sup>4</sup> Nijba, Pêstus kôlji iyôn ba: «Pol ré yi dangay a Sésaré a añ dôbi kôba, diré ða heré na heré ya haw hen.» <sup>5</sup> Ôbi hô kôlji iyôn ba: «Bi bay sarñge hô nañ en Sésaré añ hena gawra bi wo hen ré li ani ka habij ya ba, bi bay ô kañgêri!»

<sup>6</sup> Pêstus wôl Jérusalêm a wulê marge réba môj mera menba, bul hô Sésaré, añ kirijna kirij wôl menba, ôbi ô kini jerê kwôlê a añ bi bay erañ nañ Pol. <sup>7</sup> Kirijna Pol sa menba, Jubnê ka hena Jérusalêm hen méeri ta añ dîri kwôlo dami dami sari a nijba, bay nêem gelé dêrêrê anğa habij bay ka ôbi li hen né. <sup>8</sup> Nijba, Pol iyêl kwôlê jôrij sari kôl iyôn ba: «En li ani kani ka habij gengij sa tôô to Jubnê ré men, gengij sa \*iyéy Emen

ré men, gengijɲ sa ôbi emê sa iyére wo dami \*Sésar ré a men.»<sup>9</sup> Pêstus gey bi yi Jubnê ré dôri sari a menba, ôbi kôlijɲ Pol iyôn ba: «Ju gey erê Jérusalêm a bi ené janê kwôlê wom yeɲ ba?»

<sup>10</sup> Nijba, Pol uwôli sara iyôn ba: «En dëbu na kini jerê kwôlê wo ôbi emê iyére wo dami Sésar a na aɲ na na hende to hen a kwôlê ré a jôrijɲ san a. Mega wo ju gel hen iyôn na, nôbi en lijɲ Jubnê ani kani ka habijɲ ré yôd. <sup>11</sup> Hena kwôlê wôni ré ßu san lay, hena ené li ani kani ka habijɲ ka nê m wo bay ré deren ná, na kapê bi bay ré deren né ré, nijba, hena kwôlo bay dén san a hen, ré na kwôlê woɲ dëp iyôn na, kwôni nê m wo a ayen bijɲ ré. En gey bi ôbi emê sa iyére wo dami Sésar ré jan kwôlê woni bi wo hen.»

<sup>12</sup> Menba, Pêstus engerijɲ bay tôri kwôlê aɲ toy kwôlê wo bay kôli hen aɲ kôlijɲ Pol iyôn ba: «Ju gey bi ôbi emê sa iyére wo dami Sésar ré jan kwôlê woɲge bi wo hen nijɲ na, já erê tumôri a.»

*Bay ôrijɲ naɲ Pol tumô si Agripa naɲ yêri Béréni s a*

<sup>13</sup> Wulê sem iyôn cêgê menba, kelma Agripa naɲ yêri Béréni s saji Sésaré a wô lijɲ Pêstus dosé. <sup>14</sup> Mega wo bay wôl nê m kwôlê hen iyôn na, Pêstus dôrijɲ Agripa kwôli Pol kôl iyôn ba:

«Gawra wo pôni wo Péli s na ðiri danɲay a hen nà ya.

<sup>15</sup> Kirijɲ na en ô Jérusalêm a menba, damné kaɲ bay bê kwôbe naɲ surpê ka Jubnê eraji sa kaɲni aɲ bay gey bi kwôlê ré ßiri. <sup>16</sup> Nijba, en kôlijɲ iyôn ba: «Tôo to Rômêjê kôl jerê ßéré kwôni iyôn mera baa wo ôbi naɲ ka ðiri kwôlê sari a hen môri ßem men, baa wo ôbi ré dô kwôlê jôrijɲ sari ré a men.» <sup>17</sup> Bay saji na naɲ en, aɲ kirijɲ wôl, en dô bul ré tô menba, en ô kini jerê kwôlê a aɲ en bi bay eraɲ naɲ gawra bi wo hen. <sup>18</sup> Bay dëri kwôlê sari a bay ka hen saji nijba, kwôli ani kani ka habijɲ ka ôbi li dë rê rê iyôn ba: en gel ré. <sup>19</sup> Bay narijɲ naɲ ði na kwôli lê kwôlo Emen woji men, kwôlo gengijɲ sa gawra wo pôni wo bay uwôgeri Jêsu wo ma nijɲ nijba, Pol kôl ôbi ré hô mô geɲ baa ya hen. <sup>20</sup> Aɲ kwôlo na ulê sa kwôlo hen iyôn gi a ba, en hôn né, menba, en engerijɲ Pol kwo ré gey herê Jérusalêm a bi bay ré ô jerê kwôlê sari a yaɲ ba? <sup>21</sup> Nijba, Pol gey bi ôbi emê sa iyére wo dami Sésar ré jan kwôlê woji bi wo hen aɲ en bi bay gemni danɲay a kwôy wo na jé p naɲ ði tumô ôbi emê sa iyére wo dami Sésar a.»

<sup>22</sup> Menba, Agripa kôlijɲ Pêstus iyôn ba: «Nôbi en gey toyé kwôlo gawra bi wo hen men.» Menba, Pêstus uwôli sara iyôn ba: «Kiya tôɲ hen já toyéri mera.»

<sup>23</sup> Kirijɲ kirijɲ wôl menba, si Agripa naɲ yêri Béréni s

saji naꝓ kwônê ðiné men, bay sa asgarꝓê men, damné ka derô ira a men kini jeré kwôlê a aꝓ Pêstus bi bay eraꝓ naꝓ Pol. <sup>24</sup> Aꝓ ôbi kôl iyônꝓ ba:

«Kelma, Agripa, men, ken-bay kêm ka mô naꝓ ni na, ken gel gawra wo hen wo Jubꝓê kêm eraꝓi sa upen Jérusalêm a men, tôꝓ na men, wô kwôli aꝓ karêꝓi gura kôlꝓi ciré gey bi ôbi ré ma. <sup>25</sup> Kupê nôbi ba, aꝓga ôbi li ka nêꝓ deréri ba, en gel ré, niꝓba, mega wo ôbi gey ôbi emê sa iyére wo dami Sésar ré naꝓ kwôlê wori hen iyônꝓ niꝓ na, en genge ené jéꝓ naꝓ dî. <sup>26</sup> Aꝓ kwôlê wôni wo ené liꝓ magtubu biꝓ ôbi emê sa iyére wô sari ya ba, en gel ré, na ôbi á, ené biri ôbi era tumônꝓge a na men, tumôm jôbi kelma Agripa a men, aꝓ kiripna jeré engeriri kwôlê ba, bi ené uwônꝓ kwôlê wôni ba, ené liꝓ magtubu biꝓ ôbi emê sa iyére Sésar. <sup>27</sup> A yé mega kwôlê woꝓ galê iyônꝓ, hena ené jéꝓ naꝓ kwôni woꝓ daꝓgay baa lê magtubu kôliꝓ kwôli aꝓga bay ðiri sari a hen né.»

## 26

*Pol dô kwôlê tumô Agripa a*

<sup>1</sup> Agripa kôliꝓ Pol iyônꝓ ba: «Jôbi ju dô kwôlê wom.»

Menba, Pol ay kôbri ta aꝓ dô kwôlê wô jôriꝓ sari aꝓ kôl iyônꝓ ba:

<sup>2</sup> «Kelma Agripa, kwôlê kêm wo Jubꝓê ðén san a

hen na, yen dôren gaꝓ wô derê kwôlê wuꝓê tumôm a kemnêꝓ. <sup>3</sup> Wôsa ju hôn hal wo Jubꝓê men, naripay kwôlê woꝓi a men. En uwôlem uwôl bôm aꝓ ju toyiꝓ kwôlo na kelê hen.»

<sup>4</sup> «Jubꝓê kêm hôn hal wuꝓê naꝓ kampên men, hal wuꝓê wo ca yeꝓ wo na en môriꝓ perê balên a Jérusalêm a hen men, <sup>5</sup> bay hônen ca yeꝓ men, hena bay ré gey kôba, bay a derê kwôlen a men mega wo tô lê kwôlo Emen woni a ba, ené na \*Parisipê woꝓ ðéꝓ kaꝓ bay lê tôô ðê tô ðiné ka baa hen. <sup>6</sup> Aꝓ haw hen bay eraꝓ naꝓ en kini jeré kwôlê a na wô sa bê wo en bi bôn sa kwôlo Emen na ayiꝓ tôri biꝓ môꝓnêri hen. <sup>7</sup> Aꝓ tô yé woni wo môꝓ kibi wôô hen bi bôriꝓ wô gelé are bay ka Emen na ayiꝓ tôri hen, liꝓ. Na ôbi á, bay ré tebri yoyre naꝓ tu tare naꝓ bôô pôn hen, kelma Agripa, na wô sa bê bôô sa are bay ka Emen na genge hen, aꝓa Jubꝓê ré ðén kwôlê san a hen. <sup>8</sup> Wô mi a kenbay Jubꝓê kené bô mega wo Emen né biꝓ ðiné ka ma ré jê sé kampê ré ba?»

<sup>9</sup> «Nôbi naꝓ yen na en erem mega wo ené lê are bay ka kêm hen wô mênipni hini Jêsu wo Najarêt. <sup>10</sup> Na hen iyônꝓ a, na ené li Jérusalêm a, en pô bay ayê bôô kwône bi daꝓgay a naꝓ tôô to bay sa bay bê kwôbe ay ben men, kiripna bay ca dirꝓi kôba, en biꝓ naꝓ bay derérꝓi bay ka hen a men. <sup>11</sup> En ô naꝓ



\*iyéy dapare iyéy dapare gelji gusij̄n damañ aṅ bi bay ré d̄eṅ t̄ô ayê bôô woji men, bôn bi wo taren sarji a hen na, en ô wô gelji gusij̄n sa iyére to d̄añgi a a men.»

*Pol dô kwôli ayê bôô wori*  
(*Jé lê bay jé 9: 1-19, 22: 6-16*)

<sup>12</sup> «Na hen iyôṅ a, ené ô ené erê Damas a naṅ néé men, t̄ôô to bay sa damné kaṅ bay bê kwôbe ay d̄ôd ben hen a men. <sup>13</sup> Kelma Agripa, kirij̄na en baa geré t̄ô menba, naṅ tay d̄iṅne menba, en gel kirij̄n ka perañgi hena derômarañ a aṅ berare d̄ê tare aṅ aṅ perañgê woji bi wo hen era sa perañge kirij̄n kwan a naṅ kamaṅ ka ô naṅ en hen men. <sup>14</sup> Nini herij̄n t̄ôṅ terare a kêm menba, en toy t̄ôô kwôni kôlen naṅ kibi yê wo Jubnê kôl iyôṅ ba: <Sôl, Sôl, wô mi a jeré gelen gusij̄n hen iyôṅ ba? Debé wo ju d̄eben iyére hen na, ju mène na yem wom d̄eṅ iyôṅ.> <sup>15</sup> En engere iyôṅ ba: <Ju na i ba, Kelma> menba, Kelma uwôlen sara kôl iyôṅ ba: <Ena Jésus, na nôbi a jeré gelen gusij̄n hen. <sup>16</sup> Nij̄ba, hena ju d̄ebu ta. En si sam a na wô wo jeré yi mana wupê men, ôbi derê kwôlen wô kôlij̄n b̄ij̄né kwôli sé wo en si sam a hen men, wô gelé wo ju gelen kemnêṅ hen men, wô ulêji béré anṅa na gelen hen a men. <sup>17</sup> Na dôren kôbi Jubnê men, kôbi b̄ij̄né ka sa iyére to d̄añgi a ka na jém

yirji a hen a men. <sup>18</sup> En jém bi jeré bi tirji ré jôrij̄n men, bi jeré deraji bô kirij̄n kaṅ dilemne a herañ kirij̄n ka perañgi a men, jeré deraji bô néé wo Sidan a eraṅ kwo Emen a aṅ kirij̄na bay ré bi bôrji sari a ba, bi ôbi ré d̄iṅ bôri jal sa t̄erij̄n toji a aṅ bay ré uwôṅij̄n kirij̄n perê b̄ij̄né ka na ka Emen hen men.> »

*Pol kôl kwôli jé wori*

<sup>19</sup> «Kelma Agripa, kirij̄n bay ka hen na, en bi kwôlê sa pelal bi wo hena derômarañ a bi wo hen. <sup>20</sup> Menba, en dôrij̄n b̄ij̄né ka Damas a naṅ ka Jérusalêm a kwôlê tumô dema ené dôrij̄n ka bô emé wo Judé a kêm men, en dôrij̄n b̄ij̄né ka sa iyére to d̄añgi a, aṅ en kôlji bi bay ré d̄i t̄ô jé lêreji wo cay hen baa, aṅ bay ré bul upé Emen aṅ bi jé lêreji ré gel wo coré bul hal woji bi wo hen tiri a men. <sup>21</sup> Na t̄ôri bi wo hen a, Jubnê ré gelen wo en ô derô haba wo \*iyéy Emen a menba, bay beren ciré deren ôbi a hen. <sup>22</sup> Na wô ulê wo Emen uwôl kôbri baa ya san a kwôy kemnêṅ aṅa ené d̄ebij̄n dôrij̄n kwôlê b̄ij̄n b̄ij̄né kêm, ka beray men, ka damné men, en kôl na kwôli anṅa magtubu to bay kibi Emen naṅ t̄ôô to \*Moyis na kôl tumô nij̄ ré sa hen d̄iba, en kôl kwôli anṅa d̄añgi kani ré. <sup>23</sup> Bay na kôl iyôṅ ba, Mési, kwo Emen dôri hen réé gelij̄n gusij̄n men, ôbi ré yé kwo tumô wo ré jé sé kampê perê b̄ij̄né ka ma a men, ôbi ré ulê béré kirij̄n ka

peranji kap gelê bij Jubnê men, bij biné ka sa iyére to dangi a a men.»

*Pol kôlij Agripa ré bi bôri sa Emen a*

<sup>24</sup> Mega wo Pol iyêl hen iyôn menba, Pêstus ôn tôri kôl iyôn ba: «Ju gal Pol, ju dôyrê are gap, aj lêm aj ju gal.»

<sup>25</sup> Nijba, Pol uwôli sara iyôn ba: «En gal ré, Dami wupê Pêstus, na kwôlê wop tiri men, kwop derôre a men a ené kôl hen. <sup>26</sup> Kwôli are bay ka en dô bij kelma Agripa hen na, ôbi hôn dô. Iyôn ba, na nan ibiyare a ené iyêlê tumôri a hen. En hôn wo ôbi ré hôn kwôli are bay ka hen kê. Wôsa are bay ka kê hen na, lij na kini uwôbê ré. <sup>27</sup> Kelma Agripa, ju bi bôm sa kwôlo bay kibi Emen a na kôl hen ba? En hôn wo jeré bi bôm sara.»

<sup>28</sup> Agripa kôlij Pol iyôn ba: «Sem a menba, já lêm na yé ôbi ayê bô.»

<sup>29</sup> Pol uwôli sara iyôn ba: «Ré na kemnê, ré wôl gap kôba, na kwôlê wôni ré, nijba, en uwôl Emen bi ré na jôbi penem mera ré nijba, kenbay kê ka ken mô toy kwôlo en dô kemnê hen kené ay bônge môj nôbi iyôn, dîba en gey bi kené yi dangay a môj kupé iyôn né.»

<sup>30</sup> Kelma men, ôbi emê sa iyére men, Béréni nan biné kê ka mô nan ci hen henaji ta. <sup>31</sup> Aj kirina bay dô yirji wolé menba, bay kôlij perêrji a iyôn ba: «Ani ka

gawra bi wo hen li ka nê deréri réba beréri ba, nan.»

<sup>32</sup> Menba, Agripa kôlij Pêstus iyôn ba: «Hena gawra bi wo hen henañ ré gey bi Sésar ré nan kwôlê wori ré na, ré jeré uwôli ta mera.»

## 27

*Bay ay Pol ôrij Rôm a*

<sup>1</sup> Kirina bay genge wo niné ay bato wô erê Itali a menba, bay bij gawra wo bay uwôgeri Juliyus hen bi ré gem Pol nan megêri dangay ka dangi. Juliyus bi wo hen, na ôbi sa asgarê ka bay uwôgeji ré na ka kelma hen. <sup>2</sup> Menba, nini day bô bato to hena sa iyére to bay uwôgere Adramit aj ta erê si tera wo bô emê wo Asi a aj nini ô. Aristark wo Maséduwan wo sa iyére tori na Tésalonik a hen ô nan nini men.

<sup>3</sup> Kirina kirin wôl menba, nini sa bij Sidôn aj nini debe tøn sem menba, Juliyus lij Pol dô aj ôbi diri herbe ô beré kôbi milnéri men, bi bay ré li nan di sa anga ôbi ôrij doyriji hen men.

<sup>4</sup> Nini hô day ô ta aj nini bu si kwonje cér wo si Sipre wôsa kal ge si sarni gap. <sup>5</sup> Nini ô si kibi cér wo ô si Silisi nan Pampili hen aj nini sa bij Mira bô emê wo Lisi a.

<sup>6</sup> Kirin bay ka hen na, Juliyus dami wo asgarê bi wo hen uwôn bato to hena Alêksandri wo ta erê Itali a menba, ôbi béni nini day.

<sup>7</sup> Wulê kwône nini ge gaɲ né aɲ nini mase gaɲ dema niné sa biɲ sa iyé Sinid tô. Mega wo kal jerêni erê ta hen iyôn na, nini si si Salmoné iyére to yi sa iyére to derô a to bay uwôgere Krêt hen aɲ nini bu kwongé wo Krêt bi wo hen wo kal ge gaɲ ya ré hen.

<sup>8</sup> Aɲ kirija nini masa dé dé menba, nini sa biɲ kirij ka bay uwôgeji ré na kini débé bato ka dôri ka da naɲ sa iyé Lasé hen.

<sup>9</sup> Kirija nini wôl gaɲ hen iyôn menba, jebé bato na iyére wôsa wulê woy jerê hô kurôn woy kibi kelanê di jô niɲ\*. Menba, Pol yêge marji kôl iyôn ba: <sup>10</sup> «Miljén, en hô mega wo kergare tona ré na kergare to iyére, wôsa hena nana ô hen iyôn na, aɲga hô bato a naɲ bato yere kôba, a mênij men, nabay kôba, dô ré ba, na mênij a men.»

<sup>11</sup> Niɲba, Juliyus ba, bi bôri na sa kwôlo ôbi ayê gôni bato men, sa kwo ôbi iyéy bato a men dî dîba, sa kwôlo Pol a ré. <sup>12</sup> Mega wo kini débé bato bay ka hen dé merê ya kibi kelanê a ré hen iyôn menba, biɲé kwône ka naɲ ni hen ré, gey ciré erê kirij bay ka hen men. Bay gey hena ré iyeɲ ba, ciré erê Pénis kini débé bato wo Krêt wo yi si kini kirijay tare hen aɲ ciré erê merê ya kwôy derij kibi kelanê.

<sup>13</sup> Kal wo hena si sa kôbi gusurô wôre dê menba, bay kôl ré kô niɲ ciré gôl haji niɲ, aɲ bay ay musure to néy to bay ré uwôl kam a gerij bato tôɲ hen ta, aɲ ôrji si kwongé cér wo Krêt a da da. <sup>14</sup> Menba, kal wo bay uwôgeri Erakilôn wo hena si sa keram wo sa iyére to derô cér a hende to hen, aɲ ge naɲ néri. <sup>15</sup> Kal bi wo hen dô bato dulôn dulôn tumôri a aɲ bay nê m burore heraj né, aɲ nini dîri derêni ôrij mera. <sup>16</sup> Kal bi wo hen ayani soɲ si cêgi môni iyére to derô cér a to bay uwôgere Klawda hen aɲ hende têtêni ta dê menba, nini mase gaɲ dema niné hó buro bato woy gôlijare yi wo hariɲ tô bato hen da. <sup>17</sup> Bay jé ka hô bato a hen ayaji bato bi wo hen hô bato a aɲ harêji naɲ gaɲne tôɲ wô wo bato ma ré yêgerij. Bay hare wô wo bato ma ré erê hebé haal wo kwongé wo Libi a hen, menba, bay pô kwogelé wo damné damné wo bay harê kwa hô bato a hen bê kam a bi ré bu bato dê tôɲ aɲ dîji kal bi ré ôrij naɲ bato kirij ka bôri gey a.

<sup>18</sup> Mega kal lêni daman hen iyôn na, kirija kirij wôl menba, bay pô aɲga hô bato hen bêɲ hô kam a. <sup>19</sup> Kirij hô wôl cêgê menba, biɲé ka li jé hô bato hen pô kwa aɲgaɲ jé kaji ka pôni hô bato a hen naɲ kôbriji bêɲ kam a. <sup>20</sup> Wulê kwône wo nini gel

\* 27:9 27: 9 Naɲ geserê uwoktober na erê sa kam a naɲ bato na, iyére gaɲ.

tu tare ré men, tu têbêŋne ré a men, wôsa kal ge nap néri baa ya aŋ ermé wo niné erem wo kwôni ré gôlîj nap ni ba, nap nij.

<sup>21</sup> Bîjé bay ka bô bato a hen uwôn aŋga emê ré li wulê kwône nij. Pol hena đebu ta perêrji a aŋ kôlji iyôn ba: «Ken gel, milnên, henaŋ kené toy kwôlê wupé ba, henaŋ nana baŋge Krêt a aŋ aŋga mênij kêm hen na, henaŋ né yé iyôn né tô. <sup>22</sup> Nijba, haw hen ba, en uwôlêŋge gerêŋge kaŋneŋge wôsa kwôni pôn iyôn kôba, ani a liri ré, nijba, bato a mênij yôd đi. <sup>23</sup> Derô yoyre to henaŋgi hen na, \*mana wo Emen wo ena kwori aŋ en li jé biri hen si san a. <sup>24</sup> Aŋ kôlen iyôn ba: «Hare ré Pol, já erê tumô \*Sésar a iyôn iyôn, Emen nap bô derê wori gôlîj nap ju men, nap bîjé kêm ka bô bato a nap ju hen a men.» <sup>25</sup> Gerêŋge kaŋneŋge milnên, en bi bôn sa Emen a, wôsa a yé mega bi wo mana wori kôlen hen iyôn. <sup>26</sup> Nijba, kal a derêna ô bê kwonjé sa iyére to pônî to derô cér a hen.»

<sup>27</sup> Na wulê môj kibi pôrbu nij wo kal layrêni sa cér wo Adriyatik a, sa kirij ka jali menba, bay lê jé bô bato a hen, bô mega wo terare ré baa đa, <sup>28</sup> menba, bay uwôl gaŋne to bay ha aŋga néy a kibi a hen, kam a bi ciré gelij đogérji menba, đogé kam na tê tôte subu kibi jurgem, tumô dê menba, bay

hô uwôl a menba, bay uwôn tê tôte wô kibi marge. <sup>29</sup> Bay hare wô wo bato ma ré hebij nap keram wôni tô kam a menba, bay pô musure to damné pôrbu bi kam a si tô bato bi ré đebu kene pôn aŋ bay gem jeran bi kirij ré wôl lew. <sup>30</sup> Bay lê jé bô bato a hen gey ciré herbé geré menba, ayji gwosore kôl iyôn ba, ciré đayê bô bato won gelê a hen, ô gelé musure to damné to ciré bi tumô bato a hen. <sup>31</sup> Nijba, Pol kôlij Juliyus nap asgarjê iyôn ba: «Hena gawrê ka hen ré môrji bô bato ré na, kenbay ka gelé ré.»

<sup>32</sup> Menba, asgarjê jô gaŋgi bato toj gelê hende to hen aŋ, aŋ đi kal nôgerêri ôrij.

<sup>33</sup> Pa dema kirij ré wôl tô na, Pol kôlij bîjé kêm ka bô bato a hen bay ré ôm ani dê iyôn. Aŋ kôl iyôn ba: «Li wulê môj kibi pôrbu wo ken mô gem baa emê ani kwôy, aŋ haw hen, <sup>34</sup> en uwôlêŋge emêŋge ani dê réba ka gelé ré. Gusiri sa kwôni pôn nêj iyôn perêrjge a hen kôba, a kayê ré.»

<sup>35</sup> Kirija ôbi kôl hen iyôn menba, ay mapa aŋ lij Emen dosé tirji a kêm menba, ôbi bôl aŋ ôm. <sup>36</sup> Bay kêm ger kaŋniji aŋ ômji mapa bi wo hen men. <sup>37</sup> Nibay nina bîjé arew wôô nap tôte jurgem kibi jii bô bato a. <sup>38</sup> Kirija bay uyirê nij menba, bay pô kaw ka baa hen bêt kam a, aŋ đij bato gwa dê iyôn.

<sup>39</sup> Kirija kirij wôl nij menba, bay jé ka bô bato a hen, kay kirij aŋ bay gel na kwoŋgé naŋ haal mera. Bay kôl ré na iyeŋ ba, ciré deŋij naŋ bato tôŋ kirij bay ka hen. <sup>40</sup> Aŋ bay ka tô gaŋne to bay na hariŋ masure to damné bê a kam a hen men, bay buser gaŋne to bay na hariŋ gurô woŋ jebé bato hen aŋ men, bay ay bargay ka dê tumô bato a hen ta bi kal ré nôge bato ôrij aŋ herŋge sarji si sa haal. <sup>41</sup> Nijba, bato ô jebé kebre gôg haal a kirij ka kam têl sa haal ta hen, aŋ kini derêre naŋ, kal usuré tôre deŋgê deŋgê aŋ bô kam a.

<sup>42</sup> Asgarjê gey ciré deré danŋayjê wô wo ka pôni ma ré nélé geré erê. <sup>43</sup> Nijba, Juliyus jôrji wôsa ôbi gey gôlij naŋ Pol, ôbi kôl ka ré hôn nélé ba, herij kam a nél ô hayê, aŋ <sup>44</sup> tô ka ré baa hen na, ka réé dayê sa gurô bato a pa men, sa gerŋgare a pa men. Na hen iyôŋ a bay kêm ré ô bij kirij ka hay a naŋ derêri.

## 28

*Bijé ka Malt a bu si Pol naŋ megêri yirji a dô*

<sup>1</sup> Kirija nini si gôl kêm hen iyôŋ nij, menba, cêgê dema niné sa toy wo iyére to derô cér a hende to hen bay ré uwôgere Malt. <sup>2</sup> Bijé ka sa iyére hende to hen na, bay lêni dô damaŋ. Bay lam tare to dami béni nini iyêbe, wôsa emen uwôŋge aŋ ke-lanê dii damaŋ. <sup>3</sup> Pol pô

kam gurô bi tare a menba, jênêre so bô a wô tare to uwoyre hen aŋ ger kôbri lêp pa da da a. <sup>4</sup> Kirija bay iyére gel wo jênêre lêê a kôbi Pol a hen iyôŋ menba, bay jamnij perêrji a kôl iyôŋ ba: «Gawra wo hen, na ôbi deré temare, wôsa jerê kwôlo Emen bu sari aŋ gey bi ôbi ré gôl ré, ôbi gelaŋ cér sôŋ, a jênêre ré gereri hen a hen.»

<sup>5</sup> Nijba, Pol wusu jênêre hende to hen uwôl tare a aŋ ani kani iyôŋ kôba, liri ré. <sup>6</sup> Ka pôl kôl yaŋ ba, ciré geléri ré uwôyrê réba kurij ma nijba, bay gem dé dé aŋ ani iyôŋ liri ré, menba, bay hô kôl iyôŋ ba: «Ôbi na emen!»

<sup>7</sup> Da kwa kirij ka bay môrij ya hen na, kirij ka Pibuyus ôbi emê sa iyére to derô cér a hende to hen kaŋ yiri yi ya, ôbi béni nini ô yé ya wulê subu aŋ lêni kergare dô a men. <sup>8</sup> Kal di ibari men, bi kaŋ kwôbe damaŋ a men aŋ yi ira. Pol ô tôri a ô geléri, ôbi uwôl Emen aŋ uwôl kôbri sari menba, ôbi berare. <sup>9</sup> Cêgeri wori menba, bay ômŋare ka sa iyére to derô cér a hende to hen kêm eraji men, aŋ ôbi berareji men. <sup>10</sup> Bay li are gay gay gel wo niné yi gay tirji a men, kirija nija dayê bô bato wô erê ta kôba, bay béni saade damaŋ a men.

*Si Pol naŋ megêri henaji Malt wô erê Rôm a*

<sup>11</sup> Nini li geserê subu Malt a dema niné ay bato

to Alêksandri a to bay uwôgere kamrê kap karmê hen wô ôrij Rôm a. Bato hende to hen na, harij tøj Malt a wô kibi kelanê. <sup>12</sup> Nini sa bij Sirakus aj nini li wulê subu ya.

<sup>13</sup> Nini hena ya hen bu kwongé cér ôrij Régiyo. Kirija kirij wôl menba, kal wo hena si cêgerni iyôj nôge tôrni aj nini li wulê wôo menba, nini ô bij Pujolês. <sup>14</sup> Nini uwôj bay ayê bôo ya aj bay kelêni niné li wulê jurgem naj ci. Na hen hende to hen a niné ô wô ôrij Rôm. <sup>15</sup> Kirij bay ka hen na, bay ayê bôo ka Rôm ka toy kwôlini hen na, jeraji kwinini kwôy saj gasugo wo Apiyus a men, ka pôni sa bij Obêrj to Subu a men, kirija Pol gelji hen iyôj menba, ôbi lij Emen dosé aj uwôj néeri dê.

### *Pol sa bij Rôm a*

<sup>16</sup> Kirija nini sa bij Rôm a menba, bay ay tôo ciré bij Pol iyére tori gay naj asgar pôn bi ré gemni.

<sup>17</sup> Wulê subu cêgê, menba, ôbi uwôge damné ka Jubnê ka Rôm a bi ciré naj. Kirija bay naj menba, Pol kôlji iyôj ba:

«Yênên, nôbi en lij balên ani ka habij né men, en dage sa hara wo môjnêrna ré a men, nijba, bay buren Jérusalêm a aj bij Rômênê. <sup>18</sup> Rômênê pi tô kwôlê wupê bi wo hen menba, bay uwôj kwôlê wôni wo nêmen der-enare ré aj bay gey uwôlen

ta. <sup>19</sup> Nijba, Jubnê kap aj lèn wo en gey bi \*Sésar ré naj kwôlê woni bi wo hen, nijba, kwôlê wôni wo na dé sa sa iyére tijê ba, naj. <sup>20</sup> Na tôri bi wo hen aja ené gey gelênge men, iyêlê naj ken men hen. Wôsa en yi dangay a na wô sa kwo kam \*Israyêl di bôrji sari a hen.»

<sup>21</sup> Menba, bay uwôli sara iyôj ba: «Yênêrni ka Judé li magtubu tôni iyôj béni gengij sam né men, kwôni wôni sa aj kelêni kwôlê wôni ré men, kelêni kwôlo habij wôni gengij sam né a men. <sup>22</sup> Nijba, nini gey bi jôbi jeré derêni nijna toyé, wôsa nini hôn wo bijé ré kap geré wonge bi wo ken ay hen naj kirij kirij.»

<sup>23</sup> Bay genge wulê naj Pol aj bay era naj kwônêrji uwôj ira. Kirija Pol dôrji kwôlê hen iyôj na, ôbi kôl kwôli \*emê iyére to Emen, aj tô kirij kwôy perare na, ôbi kôl kwôli Jêsu ayij tôri bô magtubu tôo to \*Moyis a naj bay kibi Emen. Ôbi li hen iyôj bi diré biyêji.

<sup>24</sup> Ôbi bôy ka pôni naj kwôlê wori bi wo hen men, ka pôni kap bê bôrji sara men.

<sup>25</sup> Kwôy wo bay ca usurij hen kôba, bay bij perêrji a ré, menba, Pol hô kôlji iyôj ba:

«Kwôlo Tunu top hendi bô bôrê na kôlij \*ôbi kibi Emen \*Esay kôlij môjnêrna hen na, na tiri. Ôbi na kôl iyôj ba:

<sup>26</sup> «Ô ju ô kôlij bijé bay ka hen iyôj ba:

Ka toyé derê niṅba, ka henê  
 ani bô ré kwôy,  
 Ka gelé derê niṅba, ka gelé  
 ani ré kwôy.

<sup>27</sup> Marji suriṅ ta aṅ bay toy  
 kwôlê wôni ré men,  
 Bay lugu tirji ta aṅ bay gel  
 ani ré men,  
 Wôsa bô ãiṅé bay ka hen  
 denḡel wôsa bay gey  
 bi ermé woji ré yi sara  
 ré,

Wô wo ma ciré belé unén  
 Aṅ ma ené berareji. > »

<sup>28</sup> Pol hô kôlji iyôṅ ba: «Bi  
 ken hôn mega wo béré kwôli  
 gelê wo Emen bi wo hen  
 na, uwôliṅ biṅ ãiṅé ka na  
 Jubnê ré hen, wôsa bay baa  
 a toyé.»

[ <sup>29</sup> Kirijna Pol kôl kwôlê  
 bi wo hen iyôṅ menba,  
 Jubnê ôrji ta, aṅ narij kwôlê  
 perêrji a damaṅ.]

<sup>30</sup> Pol li elê wôô bô iyére  
 to ôbi têbe naṅ geserê geserê  
 hen, aṅ ãiṅé kêṁ ka era  
 unéri hen na, ôbi iyêl naṅ  
 ci na ya. <sup>31</sup> Ôbi uwôl béré  
 \*emê iyére to Emen men,  
 geliṅ ãiṅé kwôlo gengiṅ sa  
 Kelma Jésu Krist naṅ ibiyare  
 aṅ kwôni iyôṅ dôyrêri sara  
 ré.

## **Magtubu to Pol li bijn Rômêjê Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen**

Na kirijna \*ôbi jé Pol dirij kibi kergare tori top ulê béré to têê subu hen a ôbi ré lij magtubu hende to hen bijn bay ayê bôô ka Rôm a hen. Ôbi gey erê na Rôm a wo ôbi ô ya sa pôn né tô hen, dîré erê kwôy Êspan a wô erê ulê béré Kwôlo Dôri (Sapitre 15: 22-24). Magtubu hende to hen na, ôbi kôl na kwôli kergare tori to ôbi dâ erê Rôm a hen men, kôlij kwôli anga dîré erê gelij bay ayê bôô ka ya hen men.

Magtubu hende to \*ôbi jé Pol li bijn bay ayê bôô ka Rôm a hen na, kôl na kwôli béré kêm wo ôbi uwôl hen. Ôbi day kwôli bi wo hen kêm an ôbi kôl iyôn ba: «Emen bô gawrê ka sa terare a nà mega bijnê kan derôre hena bay ré bi bôrji sari a, wôsa bê bôô woji bi wo hen nêm iyôn.» (Sapitre 1: 17).

Bô magtubu tori hende to hen na, mawi kwôlê na subu a.

1. Ayij tôri sapitre 1-8 ba, kôl na kwôli bê kwôlê sa tôô a to bijnê bô mega hende a ré lê an ciré dên tu Emen hen men, kwôli bê bôô sa Emen a nan geré wo Jésu Krist bôl béna hen

men. Eglis to Rôm na, bijnê ka bôre a na Jubnê kêm né. Jubnê kwône Rôm a men, ka pônî ay bôrji a men. Jubnê bay ka ay bôrji hen na, bay bi kwôlê sa tôô to \*Moyis a baa ya tô tô. Hen iyôn ba, bijnê ka na Jubnê ré ka bi bôrji sa Emen a hen ba, bay a bê kwôlê sa tôô to Moyis a men ba? Kwôlê bi wo hen na, guseré bijnê ka ay bôrji haw hen gap. \*Ôbi jé Pol kôl iyôn ba: Jubnê men, bijnê ka na Jubnê ré hen men kêm ré na bay lê têrij. Wôsa tôô tôni to dô gawra kibi têrij a yôd ba, nan. Nijba, gawrê ka sa terare a nà a gelêji sa kibi Tunu top hendi bô bôre wôsa na Jésu Krist a derê tumôrij ôrij tumô Emen a.

2. Sapitre 9-11 a na, kôl na kwôli \*Israyêl ka na bijnê ka Emen tôrji hen men, kwôli bay ayê bôô a men. Ayê bôô na, hanêri hena ligi Jubnê nijba, na Jubnê kêm a na bay ayê bôô ré. \*Ôbi jé Pol kôl iyôn ba Emen né pur Jubnê baa ya men, ré uwôgeji bijnê kari a men. Wulê a sa wo Jubnê a henê derê wo Emen nan geré wo Jésu Krist mega wo tô yê wo dangi hônij hen iyôn men.
3. Sapitre 12-15 a na, kôl na kwôli hal wo bay ayê bôô bô églis to Jésu Krist



a. Pol gel geré woy tibé Emen men, merê nap bô jalê tô yêniyare a a men. Ôbi uwôlij ka gese tô kwôlo Emen a hen, bi bay ré li nap ka iya hen men. Wôsa Emen tô gawrê kibi lemnare to têrij a men, kibi temare a men. Añ haw hen, bay a bij añ môrij derê perêrji a men, bay a bij nap \*Krist a men nap geré wo Tunu toñ hendi bô bôrê.

Pol duu kibi magtubu tori to ôbi li bij Rômênê hen nap dosé to ôbi lij bijé gay gay. Ôbi kebe hini impê nap hini yébé kwône lijji dosé (Sapitre 16). Na hen iyôn aña ôbi ré uso bay ayê bôô ka tumô dfa nap ka kemnêñ hen.

### *Dosé to ôbi lij*

<sup>1</sup> Nôbi Pol woy mana wo Jésus Krist wo Emen uwôgen bi ené yi \*ôbi jé wori hen a lê magtubu hende to hen. Emen a dôren dé gay bi ené uwôlij béré Kwôlo Dôri wori bij bijé.

<sup>2</sup> Kwôlo Dôri bi wo hen na, Emen na kôlij bay kibri ka tumô wo dîré jony béna añ bay na li kwôli bô magtubu to Emen a. <sup>3</sup> Kwôlo Dôri bi wo hen na, gengij na sa Kemari Kelma wona Jésus Krist. Kwo gengij sa kurôngi yi ba, ôbi yêñ na tô môñ wo kelma Dabid a. <sup>4</sup> Nijba, kwo gengij sa Tunu toñ hendi bô bôrê ba, Emen gel wo ôbi ré na Kemari nap néé, kirijna ôbi

biri ji si kampê hen. <sup>5</sup> Na sa kibri aña Emen né li dô nap en añ ben en yij \*ôbi jé wori hen, añ bi ené ô ulê béré Kwôlo Dôri bij bijé ka sa iyére to dñgi a añ bi bay ré bij bôrji sari a men, bay ré bijni kwôlê a men. Hen iyôn na, bay a ayê kibi hini Jésus Krist. <sup>6</sup> Kenbay kôba, kena perê bijé bay ka hen a men. Na Emen a na uwôgêñge bi kené yi bijé ka Jésus Krist.

<sup>7</sup> Na hen iyôn a, ené lij magtubu hende to hen béñge kenbay ka Rôm a ka Emen perêñge hen. Ôbi a uwôgêñge bi kené yi kari. Bi bô derê nap bô jalê wo Ibarna Emen nap kwo Kelma Jésus Krist ba nap ken.

### *Pol nap bay ayê bôô ka Rôm*

<sup>8</sup> Tumô dem ba, en lij Emen wupê dosé nap geré wo Jésus Krist wô sarñge kêñ. Wôsa bijé nap kirij kirij sa terare a nà toy wo kené bi bôrñge sa Jésus Krist. <sup>9</sup> Emen wo en li jé biri nap bôn pôn hen béré Kwôlo Dôri wo gengij sa Kemari wo en uwôl hen na, ôbi hôn wo kwôlo ené kôl hen na, ré na kwoñ tiri. Ôbi hôn kwôy kwôy wo kirijna ené uwôli na, ené erem sarñge a men. <sup>10</sup> En uwôli ôbi ré ben geré añ bi ené ôrij gelêñge nij. <sup>11</sup> Wôsa en ôrij doy erê gelêñge damañ men, ené béñge angañ baliyare ka Tunu toñ hendi bô bôrê ben hen añ bi kené dëbij sa têêrñge a. <sup>12</sup> Kwôlo en kôl

hen na, en gey bi nabay kêm nana dôbîj ibiyare bôrna. Bêê wo ken bi bôrñge sa Krist a hen na, a dôben ibiyare bôn a men, bê wo en bi bôn sa \*Krist hen na, a dôbêñge ibiyare bôrñge a men.

<sup>13</sup> Yênen, en gey bi kenê hôn wo ené genge kwôy kwôy ené erê sa gelêñge, nijba, en uwôn geré ré tô. En gey erê wô lê jé perêrñge a añ bi ré li nañ ðîné ka iyére tonje mega wo lij nañ ðîné ka sa iyére to ðanji a hen iyôn men. <sup>14</sup> Emen a ben jé bi wo hen. Na ôbi á, ré yi bi ené uwôlij béré Kwôlo Dôri bij ðîné ka tirji jôrij men, ka tirji jôrij né hen men, bij bay henê magtubu men, bay henê ani ré hen a men. <sup>15</sup> Na ôbi wo hen aña ené gey erê ulê béré Kwôlo Dôri bêñge kenbay ka Rôm a men hen.

#### *Néé wo Kwôlo Dôri*

<sup>16</sup> Tayre dên sa Kwôlo Dôri a ré ded. Kwôlo Dôri bi wo hen na, néé wo Emen woj gôlij nañ ðîné kêm ka bi bôrji sa Krist yi bô a ya. Ôbi gelij na Jubnê geré tumô, dema ré gelij ka tô yê wo ðanji a tô. <sup>17</sup> Na Kwôlo Dôri bi wo hen, a gelé wo iyeñ a Emen né bi ðîné yi kañ derôre tiri a hen ba. Geré bi wo hen na, na kirîna ðîné bij bôrji sa Jêsu Krist mera ðiba, geré wo ðanji nañ. Na mega wo na lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Kwôni wo na kwon derôre tun a ba, a merê tu

gej nañ geré ayê bô wori, nijba, kwo hô cêgê ba, yen a dôren sari a ré.»

#### *Bijé kêm na bay têrij*

<sup>18</sup> Na ta derômarañ a yeñ a Emen geléna mega wo bôri ré taari sa têrij kêm to ðîné ré li hen men, wô aña habij bay ka bay li hen a men. Jé lêreji wo habij bi wo hen, a jôrij ðîné henê tu kwôlê hen, <sup>19</sup> bi wo geré wo bay ré hônijni yi tu wolé hen. Emen bi nañ yiri a gelji bêt bêt. <sup>20</sup> Kirîna Emen na ðij tô terare yeñ kwôy kemnêñ na, kwôni na hôn na ba ôbi gilij na iyeñ ba, ré nijba, aña ôbi na ði a gelé wo ôbi ré na i ba men, gel wo ôbi ré na nañ néé wo ré kerê ré kwôy men, añ ré na ôbi pôn nêñ a ré na Emen. Añ bay a kelê ré na kwôlê woji ré, hena ciré biri kwôlê ré ré. <sup>21</sup> Bi wo bay hôn wo Emen né ya hen iyôn haji kôba, bay ay kibri ré men, bay liri dosé ré a men, mega wo bay ré lê hen iyôn. Bi wo bay ré li hen iyôn na, bay li ré, añ erméréji na kwôlo ðéñ iyôn mera men, môrji na bô dilemne a men, bay hôn ani kani ka dôri ré kwôy. <sup>22</sup> Bay kôl ciré na bay tu melênê, nijba, na bay galê ðéñ iyôn. <sup>23</sup> Bi bay ré ay kibi dampare to Emen woj ôbi merê nañ kwini hen na, bay kañ, añ ayji na kibi kamrê ka bay albe yi mega gawrê ka bay ba, a ma hen réba mega ciré môrij hen

iyôn men, ka pôni yi môp tanare to noni iyôn men, ka yi môp kalaw iyôn a men.

<sup>24</sup> Na wô sa bi wo hen aña Emen né dô kôbri aň, aň bi bay ré li aňga habiň bay ka bay ôriň doyriji hen. Bay ay yirji liň aňgaň tayre bay ka hen. <sup>25</sup> Tu kwôlê wo gengiň sa Emen hen na, bay điri kwa aň bay bu na tô benare đi. Bay ay kibi ari đé ka Emen men, bay li jé biji a men, niňba, bay ay kibi ôbi đé are bay ka kêm hen né. Dôd wori ba, nana ayê na kibri ôbi kwôy kwôy đi. \*Amên, bi yi geliň hen iyôn.

<sup>26</sup> Na hen iyôn aña Emen né dô kôbri aň, aň điji li aňgaň tayre bay ka bay gey lê hen. Yébé đi impê aň, aň yiň naň megêrji yébé. <sup>27</sup> Impê kôba, li hen iyôn men. Bay đi yébé aň, aň na doy yiň naň impê ka đanđi a deréji đi. Bay li aňgaň tayre naň megêrji impê. Bay li hen iyôn uwôliň na kwôlê sarji a gaň wô kibi têriň toji.

<sup>28</sup> Bijné bay ka iyôngi hen na, kaňji henê Emen. Aň ôbi dô kôbri aň, aň bi ermé woji ré habiň hen men, bi bay ré liň aňga bay réé lê ré hen a men. <sup>29</sup> Lê aňgaň derôre naň yirji a men, aňgaň lê ka habiň gay gay wôn bôrji, aň bay li tu bôriyare sa aňga megêrji a men, bay liň yirji habré men, bay liň megêrji terbére men, bay duu bijné men, bay nayriň men, bay lamij yirji men, bôrji habiň naň megêrji men, bay liň megêrji

jôm a men. <sup>30</sup> Bay mêne hini megêrji men, na bay bayi Emen men, bay tiiré megêrji men, uwôyrê yirji men, di denđôrji men, yirji gwaji sa ermé sa gwosoy lê têriň a kwôy kwôy men, bay biň balêrji kwôlê ré a men.

<sup>31</sup> Bay li are baa ermé tôrji men, bay li aňga bay kôl ciré lê hen né men, bay hôn peré megêrji ré men, bay bô tu ɲa to ka đanđi ré a men.

<sup>32</sup> Bijné bay ka hen na, hôn dô wo Emen na ré kôl iyôn ba: «Bijné ka ré ay geré wo habiň bi wo hen na, nê temare.» Bay hôn hen iyôn haji kôba, bay liň are bay ka hen tumô tumô. Bay li hen iyôn mera ré niňba, kirijna bay gel ka đanđi li aňga habiň ba, yirji dôrji daman a.

## 2

*Jerê kwôlê woň derôre wo Emen a sa jerê sa bijné*

<sup>1</sup> Ôbi a, jôbi wo jeré kôl jeré na ôbi jeré kwôlê sa megêm a, aň uwôliň kwôlê sarji a hen na, kwôni a đé bôri jalê sam a ré. Wôsa ju jô kwôlê sa megêm a menba, jôbi ju liň aňga habiň bay ka hen ta men. Ôbi a, kem ré uwôlem kwôlê sam a hen.

<sup>2</sup> Bijné kaň bay lê aňga habiň bay ka hen na, nana hôn mega wo kwôlo Emen ré uwôlji sarji a hen na, ré na jerê kwôlê woň tiri. <sup>3</sup> Jôbi wo jô kwôlê sa megêm a wô lê jériji wo habiň hen, menba, jôbi kôba ju li are bay ka hen

men. Emen a sa jerê kwôlê sam a môj môj. <sup>4</sup> Dô ré ba, ju bô Emen mega ani ré wô wo ôbi li dô. Añ ôbi furem jog ré tô men, uwôl bôri a men. Hôn wo ôbi ré lêm na dô hen, añ bi jeré belij jé lêrem. <sup>5</sup> Jôbi bi wo hen na, sam iyêre men, ju gey belé jé lêrem ré men. Na hen iyôn a, ré yi mega jeré dayrê na jerê kwôlo Emen sam a iyôn hen. Já gelij gusij wulê wo Emen a gelé bô tarê wori sa bijné bay ka iyôngi hen. Wulê bi wo hen na, ôbi a jerê kwôlê sa bijné kêm, naj jerê kwôlê woj derôre. <sup>6</sup> Ôbi a sa têbij bijné kêm sa kôbriji i ba, naj jé lêri jé lêri. <sup>7</sup> Bijné ka pôni na bay dé yirji sa lê anga dôri a kwôy kwôy. Na hen iyôn a bay ré gey bi Emen né ay kibriji men, ré kôl kwôliji wo dôri men, bay gey upé merê tu gej wo naj kwini a men. Añ na bay a Emen né biji merê tu gej wo naj kwini bi wo hen. <sup>8</sup> Nijba, bijné ka pôni bij Emen kwôlê ré men, bay gey kwôlê woj tiri ré, na anga habij a bay ré li mera men. Bijné bay ka hen na, bay a gelé bô tarê wo Emen men, bô mênê wori a men. <sup>9</sup> Bijné kêm naj bay lê habré hen na, Emen a gelij tirji gusij damañ. Jubnê a gelij gusij tumô dema, bijné ka na Jubnê ré hen ré gelij gusij tô. <sup>10</sup> Nijba, bay lê derê na, Emen a ayê kibriji men, ôbi a kelê kwôliji wo dôri men, a biji bô jalê a men. Ôbi a

bij Jubnê tumô dema ré bij bijné ka na Jubnê ré hen tô. <sup>11</sup> Wôsa Emen na ôbi derê tu kwôni ré.

<sup>12</sup> Bijné ka li têrij baa henê tô to Moyis hen na, bay a li têrij añ bay a mênê baa wo tô ré li ani kani naj ci. Jubnê ba, hôn tô to \*Moyis hende to hen, añ ka mênê tô hende to hen na, Emen a sa jerê kwôlê sarji a na naj tô hende to hen men. <sup>13</sup> Na wô toyé tô mera a kwôni ré yij kwo dôri tu Emen a ré, nijba, hena ôbi ré li tô hende to hen dema, ré yij derôre tu Emen a tô. <sup>14</sup> Bijné ka na Jubnê ré hen na, bay hôn tô to Moyis ré, nijba, ka pôni li naj sarji anga tô genge hen. Bay li yirji môj ciré hôn tô hende to hen, nijba, bay hône ré a men. <sup>15</sup> Bay gel na wo ari lê ka tô ré gey hen na, ré yi na bôrji a men, ermé woji gel a men. Ta ta ermé woji uwôl kwôlê sarji a men, dô kwôlê sarji a men. <sup>16</sup> Anga en kôl kwôliji hen na, a yé tu wolé wulê wo Emen a bij Jêsu Krist jerê kwôlê sa bijné. Wulê bi wo hen na, ôbi a jerê kwôlê sa bijné wô jé lêreji wo uwôbi hen mega Kwôlo Dôri wo en uwôl béreri hen kôl hen iyôn.

### *Jubnê naj tô to Moyis*

<sup>17</sup> Kwongge kenbay Jubnê ba, ken kôl mega wo kené na Jubnê men, ken dî yernge yi tô a añ ken dîj dengôrnge naj Emen. <sup>18</sup> Ken hôn, anga dôrij Emen na, tô

tori na gelénge geré bi kené dôrij tu anga dôri nan ka habij. <sup>19</sup> Kenbay ken erem mega kené gelij bay tu tij geré men, kené yé kirij ka perangi ka bijé ka mô dilemne a men, <sup>20</sup> ken kôl kené nê m gelij bijé ka hôn ani ré hen are men, kené nê m gelij kamrê are a men, wôsa ken kôl mega wo kené hôn tôô to Emen hen iyôn nij, an yi mega wo kené hôn na are kê m men, kené hôn na tu kwôlê a men. <sup>21</sup> Ken gelij bijé are menba, wô mi a kené gelij yerenge ré ba? Ken kôlij bijé ré gômse ré menba, wô mi a kené gômse ba? <sup>22</sup> Ken kôlij bijé ré yij nan yébé bijé ré menba, kenbay ken li wô mi men ba? Ken kôl kené gey kamrê ré menba, ken gômse anga bijé bij kamrê bay ka hen wô mi sôn ba? <sup>23</sup> Ken di denğorenge daman kôl iyôn ba: kené hôn tôô to Emen nij, nijba, ken mêne na tôô hende to hen, an bijé kôl kwôlo habij gengij sa Emen wô kebrenge wô mi sôn ba? <sup>24</sup> Na mega wo na lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Bijé ka na Jubnê ré hen tiiré Emen wô kebrenge kenbay Jubnê.»

<sup>25</sup> Kenbay Jubnê ken wal ken, gel wo kené na ka Emen. Hena kené li tôô to Moyis dô na, ken wo ken wal hen na, a lê nan ken, nijba, hena kené li tôô hende to hen ré na, walê ken wonge bi wo hen na, yi mega kené

wal ré tô iyôn. <sup>26</sup> Hena kwôni ré wal ken ré nijba, li na tôô to Moyis na, tu Emen a ba, ôbi yi mega diré wal ken iyôn. <sup>27</sup> Kenbay nan Jubnê ba, Emen na benge tôô tori to na lij bô magtubu a hen kebrenge a menba, ken bi bay walenge ken menba, ken mêne tôô hende to hen. Bijé ka na Jubnê ré hen na, kwoji ba, bay wal ken né, nijba, hena bay ré bi kwôlê sa tôô hende to hen a na, na bay a jerê kwôlê sarenge a. <sup>28</sup> Nijba, i a na Jub won tiri ba? Jub won tiri na, na kwo yi Jub nô na mera ré. An ga gel wo kwôni ré na kwo Emen na, na kwon walê ken wo bijé gel nan tirji hen mera ré, <sup>29</sup> nijba, Jub won tiri na, na kwo Emen bul ermé wori hen. Walê ken won tiri wo na kwo Tini Emen a lê bô gawra hen na, na kwôlo gengij sa tôô to lij bô magtubu to Emen a hen né. Emen a na ôbi ayê kibi gawra bi wo iyôngi hen, dîba, na bijé ré.

### 3

<sup>1</sup> Hena ré na iyôn ba, yé Jub ba, derêri yôn ba? Hena kwôni ré wal ken ba, li nan dî na iyen ba? <sup>2</sup> Li nan bijé daman nan geré kwône. Denge na derenge tôri ken toy: Emen na bij na Jubnê kwôlê wori tumô. <sup>3</sup> A hena ka pôni ré bi kwôlê sara ré ba, a lê wo Emen a dé bê kwôlê wori baa ba? <sup>4</sup> En en, na iyôn né. Hena gawré

ré na bay benare kêm haji kôba, Emen ba, na ôbi kelê kwôlê woy tiri. Na mega wo na lijn bô magtubu tori a kôl iyôn ba:

«Jôbi Emen hena jeré iyêl kwôlê ba,  
gawra hôn wo ré na kwôlê woy tiri.

Hena kwôni ré uwôlem kwôlê sam a ba,  
kwôlê wôni wo a beré sam ba, nap.»

<sup>5</sup> Kwôlê bi wo hen na, gawré kôl na hen iyôn hende to hen. Ka pôni a kelê habré wo niné li hen na, ré lê nap bijné ap bay ré henê mega wo Emen ba, ré na ôbi lê angap derôre. Hen ba, nija kôlji na kwôli mi ba? Nija kelê Emen ré li habij apa ré perêna hen ba? (En kôl na mega wo gawré kôlirij hen iyôn.) <sup>6</sup> Eñ eñ, na iyôn né kwôy. Hena Emen na ré na kwôni woy derôre ré ba, ôbi henañ ré jerê kwôlê sa bijné na iyeñ ba?

<sup>7</sup> Hena kwôni ré kôl iyôn ba, ena ôbi benare, hen iyôn na, benare tijê hende to hen a lê ap bijné a henê mega wo Emen ba, ré na kwôni woy tiri. Ap bay a heramiri wô sa bi wo hen. Iyôn ba, wô mi a kwôlê ré beré san wôsa ené na ôbi têrij sôn ba? <sup>8</sup> Ka pôni kôl iyôn ba: «Hena nana lêngge habré ap na gelij derê wo Emen ba, li mi ba?» Ka pôni kôlen kwôlo habij kôl iyôn ba ré na nôbi a ré kelê kwôlê bi

wo hen. Emen a jerê kwôlê sa bijné bay ka hen iyônji a hen, ap jerê kwôli bi wo hen na ya.

*Kwôni wo na kwoy derôre tumô Emen a ba, nap*

<sup>9</sup> Na kelê iyeñ ba? Hen ba, nabay kap Jubnê na, naa dê bijné ka na Jubnê ré hen ba? Eñ eñ, nana dêji ré kwôy. Na en kôl tumô kôl iyôn ba: «Nabay kap Jubnê men, bijné ka na Jubnê ré hen a men na, na têrij a emê iyére sarna.» <sup>10</sup> Na mega bi wo na lijn bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Kwôni woy derôre pôn nêñ iyôn kôba ré nap tumô Emen a hen.

<sup>11</sup> Kwôni pôn nêñ iyôn wo hôn angap derôre ba, nap men,

kwo pôn nêñ iyôn wo woge Emen kôba nap a men.

<sup>12</sup> Bay kêm bul cêgeriji bijn Emen men,

bay kêm ge kay men, kwôni pôn nêñ iyôn wo li anga dôri ba, nap kwôy.

<sup>13</sup> Anga so kibi kwôni a na, na anga habij ka nêmen deréri kwôni hen.

Kibriji kôl kwôlê woy benare men,

kwôli kelêrji ba yi mega gura kalaw wo duu bijné hen iyôn.

<sup>14</sup> Bay tideré bijné men, bay kôl na kwôlê woy dôre dôre kwôy kwôy men,

15 bay sê masê wô deré bijné a men.  
 16 Kirijn ka bay ô ya na, bay mène are men, bay gelijn bijné gusijn a men.  
 17 Bay hôn merê naj bô jalé naj bijné ré men,  
 18 bay harijn Emen né a men.»  
 19 Kirijna tôô geléna hen iyôn na, nana hôn wo anja hende ré geléna kêmen hen na, ré gelijn na ka Emen na biji tôô hende to hen men. Na ôbi á, Emen ré bu kibi bijné ka kôl ciré hôn né a ciré li hen, aj Emen a jerê kwôlê sarji a kêmen. 20 Na hen iyôn a, kwôni pôn nêj iyôn wo a kelê diré na kwojn derôre tumô Emen a wôsa diré li anja tôô ré kôl hen ba, naj. Tôô gel na têrijn to bijné nô bi bay ré hôn mera.

*Emen gôlij naj gawra na iyen ba?*

21 Haw hen na, na Emen a gelijn bijné geré wo bay ré yijn kaj derôre tumôri a. Geré bi wo hen na, na kwo d'angi d'iba, na kwo tôô hen né. Geré bi wo hen na, tôô to \*Moyis naj bay kibi Emen na kôl kwôli. 22 Geré bi wo bijné a yijn kaj derôre tumô Emen a hen na, na sa kibi anja Jésus Krist li hen. Emen bôl geré bi wo hen, bijn bijné kêmen ka bi bôrji sa Jésus a d'iba, na Jubnê mera ré, wôsa Emen dô tu kwôni ré. 23 Bijné kêmen li têrijn aj bay kelan naj Emen men, bay a upé hini emê wori ré a men. 24 Nijba, bô Emen dô naj

ci na d'ejn iyôn, ana ôbi ré biji yi bijné kaj derôre tiri a hen. Ôbi li hen iyôn naj geré wo Krist Jésus dôrji bô têrijn a hen. 25 Emen a ayêri dé bi ré ma aj bi kwôbriri ré dô têrijn toji sarji a aj. Hena bay ré bi bôrji sa Jésus Krist a ba, ôbi a dé bôri jalé sarji a. Ôbi li hen iyôn bi bijné ré hôn wo diré na kwojn derôre. Têrijn to bijné na li tumô hen na, Emen na pôrji wô sare ré. 26 Wôsa ôbi na uwôl bôri. Nijba, haw hen na, ôbi gel iyen a diré bi bijné ré yi kaj derôre ba men, ôbi gey yé kwôni wôjn derôre men, bijné ka ré bi bôrji sa Jésus a hen kôba, diré biji ré yi kaj derôre men.

27 Hena ré na hen iyôn ba, ani ka naa dij dengôrna hen ya ba? En en, ani naj. Anja dôri ba, na bê bôô sa Jésus Krist a d'iba, na bê kwôlê wona sa tôô a ré. Iyôn ba, ani ka naa dij dengôrna ba, naj. 28 Nana hôn wo Emen né bijn bijné ré yi kaj derôre na sa kibi bê bôô woji sa Jésus a d'iba, na wô wo bay ré li tôô to Moyis hen né. 29 Ken erem mega wo Emen ré na Emen wo Jubnê mera ba? Bijné ka na Jubnê ré hen kôba, na kari men ré ba? Ôbi na Emen woji a men. 30 Emen na pôn nêj hari. Hena Jubnê ré bi bôrji sa Jésus Krist a na, ôbi a biji bay a yé kaj derôre tiri a. Kwo bijné ka na Jubnê ré hen kôba, na hen iyôn men, hena bay ré bi

bôrji sa Jêsu Krist a. <sup>31</sup> Mega wo kôlij Emen ré bijñ ßijñé ré yi kañ derôre wô kibi bê bôw woji sa Jêsu a hen ba, kôl na wo nana kañij tôw ba? Eñ eñ, na iyôn né. Ôbi bi wo hen dema nana gelij derê tôw tô.

## 4

*Anğan gelé ka Abraham gel*

<sup>1</sup> Erména sa môyrena \*Abraham a, kwôli mi a nana erem gengij sari ba? Men, na mi a ôbi ré uwôñ kôbi Emen a gengij sa yirji woñ gawra hen ba? <sup>2</sup> Hena Emen na ré biri yi kwôni woñ derôre tiri a wô ari lêri ka dôri na, Abraham henañ né di deñğôri ba, ré na tiri niñba, ôbi nêw dê deñğôri tumô Emen a ré.

<sup>3</sup> Toyéñge kwôlo magtubu to Emen kôl kôl iyôn ba: «Abraham bi bôri sa Emen a, na ôbi a, Emen né biri yi kwôni woñ derôre tiri hen.»

<sup>4</sup> Henéñge wo hena kwôni ré li jé aña bay ré têbiri na, na sa kôbri wori dîba, bay biri na dèñ iyôn né. <sup>5</sup> Niñba, hena kwôni ré li ani kañ dèñ tu Emen ré, aña ré bi bôri sa Emen woñ ôbi berê tu na to bay têrij hen na, nañ ayê bôw wori bi wo hen na, Emen a biri yé kwôni woñ derôre tiri a. <sup>6</sup> Kelma Dabid kôba, na kôl kwôlé bi wo hen iyôn tumô men. Ôbi na kôl kwôli ßijñé ka Emen biji yi kañ derôre tiri a dîba, ôbi

bi bôri sa jé lêreji a ré. Bijñ bay ka hen na, yi derê yi wô sarji.

<sup>7</sup> Ôbi kôl iyôn ba:

«Bijñé ka Emen dî bôri jal sa têrij toji a hen na, ré na ka yi derê ré yi wô sarji.

Bijñé bay ka Emen dô têrij toji añ hen na, na bay yi derê.

<sup>8</sup> Yi derê yi wô sa gawra wo Kelma Emen ßiri nañ kwôli têrij tori a ré hen.»

<sup>9</sup> Kwôlo kelma Dabid na kôl hen ba, na kôl gengij na sa bay walé keñ a, yirji ré derêji mera ba? Eñ eñ, ka wal keñ né hen kôba, bay a lê yi derê a men. Nana toy mega wo Emen né bô Abraham môñ kwôni woñ derôre tiri a, wô bôri wo ôbi bi sari a. <sup>10</sup> Kirijna Abraham na yij kwôni woñ derôre tu Emen a hen ba, ôbi na wal keñ niñ laba, na wal ré tô ba? Wulé bi wo hen na, ôbi na wal keñ né tô a men. <sup>11</sup> Keñ wo Abraham na wal hen na, na anğa gel wo ôbi na ré bi bôri sa Emen a niñ men, Emen na ré biri yi kwôni woñ derôre tiri a kirijna ôbi na bi bay wali keñ ré tô hen a men. Na ôbi wo hen, aña Abraham ré na iba ßijñé ka wal keñ né niñba, bi bôrji sa Emen a, añ ôbi bôrji mega ßijñé kañ derôre hen. <sup>12</sup> Bijñé ka wal keñ hen kôba, Abraham na ibarji men niñba, bi bay li môñ ôbi na lij hen iyôn men, wôsa pa dema ôbi na



ré wal kenj tô na, ôbi na bi bôri sa Emen a nij.

*Anja Emen genge điré béna hen na, naa uné naj geré wo ayê bôô*

<sup>13</sup> Emen na genge điré bij Abraham naj kwôngêri sa terare. Anja Emen na genge điré bij Abraham hen na, ôbi na genge wô wo Abraham na li tôô ba? Ôbi na kôl hen iyôn, na wôsa Abraham na bi bôri sari a an yij kwôni woj derôre tiri. <sup>14</sup> Hena ré na bijné ka li tôô a ré uné anja Emen genge hen na, iyôn ba, bijné ka bi bôri sari a hen na, bay bi na đej iyôn, an anja Emen na genge hen kôba, a yé ani tirji a ré a men. <sup>15</sup> Na hen iyôn, wôsa tôô li an bô Emen taari sa bijné, wôsa bay li tôô hende to hen né. Hena tôô na ré naj ba, kwôni hena ré mênêre ba?

<sup>16</sup> Iyôn ba, anja Emen na genge hen na, na wô sa bijné ka bi bôri sari a hen. Ôbi li hen iyôn wô gelij bô deré wori. Ôbi gey bij kwôngê \*Abraham kêm điba, bij na bijné ka bi bôri sa tôô to \*Moyis a hen mera ré, nijba, ôbi bij bijné kêm ka bi bôri sari a, mega Abraham na bij bôri sari a hen iyôn men, wôsa Abraham na ibarna nabay kêm. <sup>17</sup> Na mega wo na lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «En đém ju yi môy tô yê bijné kwône.» Tu Emen a na, Abraham na

ibarna wô kibi bê bôô wori sari a. Na Emen bi wo hen a na ôbi bij bijné ka ma ji si men, kirija ôbi ay tôri na, anja naj kôba, ôbi biji yi ya a men. <sup>18</sup> Kirija bijné na bô mega geré dé bôô sa Emen a ré naj hen iyôn haji kôba, Abraham ba, na đī bôri sa Emen a men, na bi bôri sari a men. Na hen iyôn aja Emen né li anja ôbi na genge điré lê bij Abraham hen, an ôbi yij iba tô yê bijné kwône mega Emen na kôli kôl iyôn ba: «Kwôngêm a kwônê.» <sup>19</sup> Wulê bi wo Emen na kôli hen na, elê Abraham na a nê mê arew ley, an ôbi hôn wo điré na kwo hali nij men, Sara kôba, yê wore ré naj a men, nijba, ôbi bi bôri sa Emen a ré lê anja ôbi na ré genge hen biri. <sup>20</sup> Ôbi hôn wo điré uné anja Emen na genge điré biri hen, an ôbi meremné ré, nijba, bôri wo ôbi bi sa Emen a hen na, biri néri an ôbi heramiri. <sup>21</sup> Ôbi hôn hôn dô sari a wo Emen ré ôrij naj néé woj lij anja ôbi ré genge điré lê biri hen. <sup>22</sup> Na ôbi wo hen aja, Emen né biri yi kwôni woj derôre tiri a hen. <sup>23</sup> Kwôlo na lij bô magtubu a kôl iyôn ba: «Emen ré bôôri mega kwôni woj derôre tiri a» hen na, na lij hen iyôn gengij na sa Abraham pini mera ré. <sup>24</sup> Bay li hen iyôn na wô sarna, an hena nana bi bôrna sa Emen wo bij Kelma wona Jêsu ji si peré

ka ma a hen na, ôbi a berêna mega bîjé kañ derôre tiri a men. <sup>25</sup> Jêsu bi wo hen na, Emen na uwôli kôbi bîjé, añ bi ré ma wô kibi têriñ tona, menba, ôbi biri ji si perê bîjé ka ma a, añ bi nana yîñ bîjé kañ derôre tiri a men.

## 5

### *Jêsu hô dayêna nañ Emen*

<sup>1</sup> Mega hen iyôn na, Emen berêna mega bîjé kañ derôre tiri a wô kibi ayê bôb wona, añ haw hen nana mô ré bô jalê nañ Emen sa kibi aña Kelma wona Jêsu Krist li hen. <sup>2</sup> Na ôbi a belê geré bi Emen né béna derê wori wô kibi bôrna wo nana bi sa Jêsu a hen. Na bô derê bi wo hen a nana mô bôb a haw hen men, nana liñ yi derê a men, wôsa nana dî bôrna mega Emen né sa béna hini emê wori men. <sup>3</sup> Nana li yi derê na wô bi wo hen mera ré, niñba, naa li yi derê kirîna nana mô bô gusîñ a ba, ré geléna ulê bôb. <sup>4</sup> Kirîna nana uwôl bôrna hen iyôn na, a béna berê bôrna iyêrê hen iyôn men, bôrna wo nana bu iyêre hen, a béna dé bôb sa Emen a men. <sup>5</sup> Hena nana dî bôrna hen iyôn na, a yé señge ré, wôsa Emen na geléna geyé wo dîré geyéna hen. Añ na Tini to ôbi na béna hen a gelé.

<sup>6</sup> Kwôlo en kôl hen na, en kôl na wo ca ba, néé wo na nana gôliñ nañ yerna ba, nañ. Wulê bi wo hen na,

\*Krist sa ma wô sarna nabay kañ bay têriñ. Na wulê wo Emen na genge. <sup>7</sup> Bi kwôni ré ma wô kibi kwôni wop derôre na, nana hôn wo ré na aña iyêre gap. Hena ôbi na ré na ôbi lê derê a men ley dema kwôni ré geyé ma wô kibri. <sup>8</sup> Niñba, Jêsu Krist ba, ma wô sarna kirîna nana bañ bô têriñ a tô. Na hen iyôn a Emen né geléna geyé wo dîré geyéna hen. <sup>9</sup> Na nañ kwôbri Jêsu Krist wo ma wô sarna hen aña, Emen né berêna mega bîjé kañ derôre tiri a hen. Na hen iyôn a, nana hôn wo Jêsu Krist réé gôliñ nañ na, añ bi bô Emen né taari sarna ré niñ. <sup>10</sup> Ca kirîna na nana bay bayi Emen tô hen na, ôbi na hô bi nana biñ pôn nañ dî nañ temay Kemari. Añ haw hen wo nana biñ nañ dî hen na, nana hôn dô wo ôbi réé gôliñ nañ na yôd wôsa Kemari mô tu geñ. <sup>11</sup> Na hen iyôn mera ré. Nana li yi derê tumô Emen nañ geré wo Kelma wona Jêsu Krist, añ nana li yi derê wôsa ôbi a derê tumôrna ôriñ ligi Emen a añ bi nana hô biñ pôn nañ dî.

### *Kwôlo gengîñ sa si Adam nañ Krist*

<sup>12</sup> Na gawra pôn nêñ a lê têriñ menba, hende gôñ sa terare nà. Na wô kibi têriñ hende to hen aña, bîjé ré mañ hen. Na hen iyôn a, temare ré gôñ kirîñ kêm men, duu gawrê kêm a men, wôsa bay kêm li têriñ.

<sup>13</sup> Têrij na yi sa terare a na nij dema Emen na ré bij \*Moyis tôô tô. Wulê wo tôô na nañ tô hen na, Emen na uwôl kwôlê sa bijé kwôli têrij toji ré. <sup>14</sup> Nijba, hen iyôn hari kôba, wulê wo Adam a yeñ kwôy sañ sa kwo Moyis a na, temare na ôm iyére sa bijé kêm. Bi wo têrij toji na yi mega to Adam to na bij kwôlê sa Emen a ré hen iyôn né.

Adam na na tini kwo a era hen. <sup>15</sup> Bijé bay ka wôô hen na, gelijji ré. Wôsa têrij to Adam na li hen na, a némij nañ anga Emen béna hen né. Na tiri, bijé kwône ma wô kibi têrij to gawra pôn nêñ a lê, nijba, bô derê wo Emen dê añ sôn. Ôbi tô kibri damañ sa bijé kwône déñ iyôn men, liji dô wô kibi Jêsu Krist a men. <sup>16</sup> Anga Emen bi na, yi gelij gay dîba, yi mega têrij né. Têrij to gawra pôn nêñ li hen na, li añ Emen uwôl kwôlê sa bijé. Nijba, kirija Emen li bô derê wori nañ bijé, bi wo bay li têrij damañ hen haji kôba, ôbi biji yi bijé kañ derôre añ kwôlê a beré sarji ré nij. <sup>17</sup> Na tiri, gawra pôn nêñ a lê têrij menba, temare ôm iyére sa gawrê kêm wô kibi têrij tori hende to hen. Hen iyôn ba, nana hôn wo sa kibi Jêsu Krist pôn nêñ na, nana uwôn are damañ. Bijé ka Emen biji bô derê wori damañ añ biji yi kañ derôre tiri a hen na, bay a merê tu geñ nañ kwiniji men, bay gôlij sa are kêm,

sa kibi gawra pôn nêñ, ôbi a na Jêsu Krist.

<sup>18</sup> Na ôbi á, nana gel wo kwôlê bu sa bijé kêm sa kibi Adam pôn nêñ wo li têrij hen men, sa kibi Jêsu Krist pôn nêñ wo li anga dôri hen a lê aña kwôlê ré bu sa bijé kêm né hen men, ôbi biji mô tu geñ nañ kwiniji a men. <sup>19</sup> Nana gel wo bijé kwône yi bay têrij wô kibi gawra pôn nêñ wo bij Emen kwôlê ré hen iyôn na, bijé kwône yi kañ derôre tiri a wô kibi bê kwôlê wo Jêsu Krist pôn nêñ men. <sup>20</sup> Emen na bij bijé tôô to Moyis bi têrij toji ré ô tumô tumô menba, kirija têrij to bijé ô tumô tumô hen iyôn na, bô derê wo Emen kôba, ô tumô tumô dê añ sôn. <sup>21</sup> Na hen iyôn a, bô derê wo Emen ré li añ bijé yi kañ derôre tiri a, mega wo têrij ôrij nañ néé woñ dirij gawrê hen iyôn men. Bô derê wori bi wo hen li añ nana môrij tu geñ nañ kununa añ na Kelma wona Jêsu Krist a belê geré béna.

## 6

*Nana ma tô têrij a nijba, nana mô tu geñ nañ geré wo Jêsu*

<sup>1</sup> Hena ré na hen iyôn ba, naa kelê kwôli mi ba? Hena ré na hen iyôn ba, naa lê têrij añ bi Emen né béna bô derê wori damañ a ba? <sup>2</sup> En eñ, na hen iyôn né kwôy. Kwo gengij sa têrij ba, nana ma añ nana nêmerê bô têrij a ré kwôy nij. <sup>3</sup> Ken hôn dô kirija bay na lêna

batêm hen na, ken hôn wo na nana bijn pôn nap Jêsu Krist hen iyôn hanje ba? Wulê bi wo hen na, nana ma nap dî men. <sup>4</sup> Kirijna bay na lêna batêm hen na, nana ma nap dî men, bay eména nap dî men, ap bi jé lêrena ré yi na anja kôrbi mega wo Ibarna Emen bi Jêsu ji si kampê nap néé wori wo gôlij sa are kêmen hen.

<sup>5</sup> Na tiri, nana ma mônj ôbi iyôn ana nana bijn pôn nap dî hen. Mega wo hen iyôn na, nana bijn pôn nap dî sa kwo gengij sa jê sé kampê wori wo ôbi jijn sij kampê hen iyôn men. <sup>6</sup> Nana hôn wo kirijna Jêsu na ma sa gurô tagelê hen na, Emen na bér jé lêrena wo cay hen ya men, ap bi yi woj têtirj ré ma men, bi têtirj ré lêna lemnare ré nij a men. <sup>7</sup> Wôsa têtirj ôrij nap néé sa kwôni wo ma hen ré nij yôd. <sup>8</sup> Nabay nap \*Krist nana manje, ôbi a nana hôn wo nana merê tu gejn nap dî men hen. <sup>9</sup> Men, nana hôn wo Jêsu Krist wo ré ji si kampê hen na, réé ma ré nij yôd men, temare ré ôrij nap néé sari a ré nij a men. <sup>10</sup> Kirijna ôbi ma na, ôbi dô yiri ap yi têtirj a têtê pôn yôd, ap haw hen wo ôbi mô tu gejn hen na, ôbi li are kêmen ermijn na sa Emen a.

<sup>11</sup> Nap ken kôba, na hen iyôn men. Henênge mega wo kené ma nij ap kené dô yernge yi têtirj a yôd ap nij. Ap haw hen ken mô tu gejn

tumô Emen a sa kibi bijnare pôn tonje nap Jêsu Krist.

<sup>12</sup> Mega na hen iyôn na, bi têtirj ré hô uwôn néé sa kurôngi yernge a ré nij yôd. Men ken mô wô bê kwôlê sa anja habij ka kurôngi yi gey hen né a men. <sup>13</sup> Dênge bi têtirj ré hô uwôn geré si kwa yernge wo pôn a wô lij habré ré nij. Nijba, ken ay yernge bijn Emen mega bijné ka ma ap béer hen iyôn men, ken ay yernge biri yôd ap bi ôbi perênge lij anjan derôre.

<sup>14</sup> Iyôn ba, têtirj a gôlij sarnge ré nij wôsa ken mô tô tô to \*Moyis ré nij, nijba, ken mô na bô bô derê wo Emen a.

*Nana limé ka Emen laba, ka têtirj dî ba?*

<sup>15</sup> Hen ba, naa kelê kwôli mi ba? Naa lê têtirj wô wo nana mô tô tô to Moyis a ré nij, nijba, nana mô na tô bô bô derê wo Emen a ba? Eñ eñ, na hen iyôn né kwôy. <sup>16</sup> Ken hôn mega wo hena kené ay yernge bijn kwôni ap ken kôli kené biri kwôlê ba, ken yi na limé kari iyôn ré ba? Hena têtirj ré gôlij sarnge ba, kena limé kare ap ken woge na temare sarnge a, nijba, hena kené bijn Emen kwôlê ba, kena limé kari men, ka yé gawré kap derôre tiri a a men. <sup>17</sup> Na kena limé ka têtirj ca tumô ré ba? Nijba, haw hen na, ken bi kwôlê sa kwôlê woj tiri a wo bay na gelênge hen nap bô pôn. Iyôn ba, na lijge Emen dosé

wô sa are bay ka hen kê. 18 Iyôn ba, kena limé ka têrij ré nij, wôsa Emen derênge aŋ ken yi na limé kari, aŋ bi jé lêrenge ré yi kwoŋ derôre. 19 En ay limé gengij naŋ are bay ka hen, aŋ bi kené hôn, wôsa ken jal sa henê are a gaŋ. Tumô ba, na ken ay yerŋge yôd wô lij habré men, ken li têrij hende kê. Hen ôrij tumô tumô mega wo na ken lij ca tumô hen iyôn. Aŋ na kena limé kaji. Nijba, haw hen na, ken ayênge yerŋge bij Emen yôd wô lij aŋgaŋ derôre aŋ bi jé lêrenge yij kwo séli, aŋ ken yij limé kaji men.

20 Ca ba, na kena limé ka têrij kwôy kwôy men, ani ka na berênge eren bi kené li aŋga Emen gey hen kôba, naŋ a men. 21 Wulê bi wo na, ken lij aŋga habij aŋ tayre dênge sara kemnên kemnên hen na, na mi ka dôri a kené uwôn ya ba? Are bay ka hen na, ôrij naŋ gawra na kini temare a dî. 22 Nijba, haw hen na, kena limé ka têrij ré nij, mega wo Emen derênge kibé hen na, ken yi na limé kari nij. Iyôn ba, aŋga dôri kaŋ upé na, na lê jerenge wo a yé kwo séli men, deré kibri ba, ka merê tu geŋ naŋ kununge a men. 23 Hena kwôni ré li têrij ba, aŋga têbê sa kôbri ba, na temare. Nijba, aŋga Emen bij gawré dên iyôn hen na, na merê tu geŋ wo naŋ kwini. Ôbi béna na wô wo nana bij pôn naŋ Kelma

wona Jêsu Krist.

## 7

*Tô to Moyis naŋ néé sarna ré nij*

1 Yênen, na kelênge kenbay ka ken hôn tô hen ken toy. Ken hôn mega wo tô ré ôrij naŋ néé sa kwôni a na, na kirija ôbi ré môrij tu geŋ tô mera ré ba? 2 Na gengênge naŋ iyore to kurôre ya. Kirija kurôre bi wo hen mô tu geŋ baa ya tô na, hende a kaŋêri aŋ ôrij wô kwo daŋgi ré wôsa tô haare naŋ kurôre baa ya. Nijba, hena ôbi ré ma na, tô to na haare naŋ kurôre hen na, li ani naŋ tu ré nij. 3 Hena kurôre ré ma ré tô aŋa hende ré enge iba wo daŋgi na, hende yij na yijare toŋ têrij. Nijba, hena ôbi ré ma nij na, hende na sare senge. Hena hende ré gey engé iba wo daŋgi kôba, a engé dîba, kwôni a jôre ré men, hende yij na yijare toŋ têrij hen ré men. 4 Yênen, kwonje kenbay kôba, na hen iyôn men. Kwo gengij sa tô ba, ken ma naŋ dî, wô kibi bijare tonje naŋ \*Krist. Ôbi a, kené na kari ôbi wo Emen biri ji si kampê hen. Kena bijé kari aŋ bi jé lêrenge ré yij kwo dôri tu Emen a. 5 Ca kirija na nana lij aŋga bôrna na gey tô hen na, tô na gel wo aŋga nà ré na têrij men, ka hen ré na têrij men. Kirija geléna hen iyôn na, nana gey lê têrij hende

to hen daman a, an têrij hende to hen nôgêna bi a kibi temare a. <sup>6</sup> Ca ba, na nana limé ka tôô to \*Moyis, nijba, haw hen na, tôô to na beréna lemnare hen na, yi mega nana ma tôre a nij. Na hen iyôn a, Emen né derêna tôre a hen. An haw hen jé wo Emen wo nana li hen na, na kwo kôrbi wo Tini Emen a geléna díba, na nan kwo tôô to Moyis to lijn bô magtubu a hen né.

### *Tôô nan têrij*

<sup>7</sup> Hen ba, gel wo tôô to Moyis na ré habij ba? En en, na iyôn né, nijba, hena tôô hena ré nan ba, ré ené henê wo têrij ré na anja habij tumô Emen a ré. A hena tôô hena ré kôl iyôn ba: «Já lê tu bôriyare ré» réba ré ené henê tu bôriyare ré habij na iyen ba? <sup>8</sup> Nijba, na henê bi wo en hôn tôô hen ana, têrij ré uwônij kene yen a hen men, na ôbi a, ené lij tu bôriyare sa anja gay a hen men. A hena tôô ré nan ba, néé têrij kôba, nan men. <sup>9</sup> Ca wo na en hônij tôô ré tô hen na, na en mô tu gej, nijba, kirijna en hôn tôô na nij dema ené lij têrij hen. <sup>10</sup> Ôbi a, ené man wô kebre. Wôsa Emen bi tôô bi ré bij bijné mô tu gej menba, hende hô bilij temay deréren. <sup>11</sup> Ôbi a, kirijna ené hôn tôô menba, têrij uwônij kene yen a an lamen en li têrij an yij temay deréren.

<sup>12</sup> Iyôn ba, Emen a dé tôô, an kwôlo yi bô a kêm hen na, na kwo séli men, kwôlê bi wo hen, na kwoj derôre men, kwo dôri a men. <sup>13</sup> Hen ba, na Kwôlo Dôri bi wo hen, a deren hen ba? En en, na iyôn né. Na têrij a deren dí. An li an hende bu tô kôbi Kwôlo Dôri bi wo hen ana, na ré deren hen. Na hen iyôn a, sa kibi tôô a nana hôn wo têrij ré na anja habij daman hen.

### *Têrij gôlij sa gawra*

<sup>14</sup> Nana hôn wo tôô na, ré yi gengij na sa Tini Emen, nijba, nôbi ena gawra mera ana ené yij lema wo têrij hen. <sup>15</sup> An anja en li hen na, en hôn tôrji ré. Wôsa anja en gey lê hen ba, en li ré menba, ka en gey lê ré kwôy hen a ené li dí men. <sup>16</sup> Hena ené kap anja habij ka en li hen ba, en hôn wo tôô na ré dô. <sup>17</sup> Ôbi a, kirijna ené li habij ba, na nôbi a lê hen né, nijba, na têrij to hôn a hen lê habré hen. <sup>18</sup> En hôn wo lê anja dôri ré nan yen a. An nan ermé wujê wôj gawra na, en gey lê anja dôri hapê, nijba, en nêmené. <sup>19</sup> Anja dôri ka ené lê hen na, en li ré, an na ka habij ka en gey lê ré hen, a ené hô li dí men. <sup>20</sup> Hena ené li anja habij ka en gey lê ré hen na, na nôbi a lê hen né, nijba, na têrij to yi yen a hen a lê hen.

<sup>21</sup> Anja en gel yen a na: en gey lê anja dôri nijba, têrij a gasê yé tumôn a dí. <sup>22</sup> Bôn a ba, yen dôren sa

tôo to Emen a hajê, <sup>23</sup> nijba, anğa habij ka yi bôn a hen na, li kumbul nap ka dôri ka en hôn hen. Anğa habij bay ka yi yen a hen, a lê aja ené yij lema wo têrij hen. <sup>24</sup> Ayi! na lê iyej ba? I a dôren kôbi yen wo ôrij nap en kibi temare a hen ba? <sup>25</sup> Na Emen a dôren kibi a nap néé wo Kelma wona Jêsu Krist, aj en liri dosé nap bôn pôn. Ôbi a, ré nap bô geyé wupê na, ené gey bê kwôlê sa tôo to Emen a, nijba, nap iya wupê woj gawra hen na, ena lema wo têrij.

## 8

*Merê tu gej wo Tunu top hendi bô bôre bij bijé*

<sup>1</sup> Iyôn ba, haw hen na, Emen a ulê kwôlê sa bijé ka bij pôn nap Jêsu Krist hen ré nij. <sup>2</sup> Wôsa néé wo Tunu top hendi bô bôre wo béna merê tu gej woj tiri hen na, hena na ligi Jêsu Krist a. Men, ôm iyére san a aj ena lema wo têrij nap kwo temare ré nij. <sup>3</sup> Tôo to \*Moyis na nê m lê bi nana mô tu gej ré, wôsa nana gawrê ka iya men, nana nê m bê kwôlê sa tôo a ré a men. Nijba, anğa tôo na nê m lê ré na, Emen liji. Ôbi a, ôbi ré jêp nap Kemari sa terare a nà, bi ré bul yiri gawra aj ré gelij nap nabay kap bay têrij bay ka hen iyôn men, ré ma wô sa têrij tona a men. Na hen iyôn a, Emen na ré jô kwôlê sa têrij to yi

bô gawrê hen. <sup>4</sup> Ôbi li hen iyôn bi nana lij tôo to Moyis dô jêd, nabay ka nana ô tô néé wo Tunu top hendi bô bôre a dîba, tô kwo kurôngi yi a ré nij hen. <sup>5</sup> Bijé ka li anğa bôrji gey hen na, ermé woji yi na sa anğaji bay ka hen, nijba, ka li anğa dôrij Tunu hen na, ermé woji yi na sa anğa dôrij Tunu a dî. <sup>6</sup> Hena nana erem na sa anğa dôrij kurôngi yi a kwôy kwôy na, nana woge na temare, nijba, hena nana erem na sa anğa dôrij Tunu a kwôy kwôy na, naa merê tu gej men, naa upé bô jalê a men. <sup>7</sup> Bijé ka erem na sa anğa bôrji gey a kwôy kwôy hen na, na bay bayi Emen, wôsa bay bi kwôlê sa tôo Emen a ré. Tiri wori ba, bay nê m né. <sup>8</sup> Bijé ka li anğa bôrji gey kwôy kwôy hen na, bay a nê mê dé tu Emen né.

<sup>9</sup> Kenbay na, jê lêrenge na kwo kurôngi yi ré nijba, na kwo Tini Emen, hena hende ré mô bôrjenge a tiri a men. Ôbi a, kwôni wo Tini \*Krist ré nap bôri a ba, na kwori ré hen. <sup>10</sup> Hena Krist ré mô bôrjenge a ba, Tini a bênjenge ka merê tu gej, wôsa kené na bijé kap derôre tu Emen a. Nijba, kurôngi yerenge ô na kibi temare a wô kibi têrij to ken li hen. <sup>11</sup> Hena Tini Emen wo na bij Jêsu Krist na ji si kampê perê bijé ka ma a hen ré yi bôrjenge a tiri na, Emen bi wo hen a bênjenge ka merê tu gej hen iyôn men, wô kibi Tini to mô bôrjenge a hen.

<sup>12</sup> A iyôn ba, yênen, bi jé lêrena bijn nap kwo Tunu toj hendi bô bôre dîba, bi bijn nap kwo kurônggi yi ré nij. <sup>13</sup> Hena jé lêrenge ré na kwoj kurônggi yi ba, ka ma, nijba, hena kené li are nap néé wo Tunu toj hendi bô bôre na, ka ménê ka habijn ka yi yerŋge a hen kêm aŋ, ôbi a, kené môrijn tu geŋ hen. <sup>14</sup> Bijné kêm ka Tini Emen a derê tumôrji hen na, bay na kami Emen. <sup>15</sup> Tunu hende to Emen béŋge hen na, na toj lemnare ré men, na toj kemnare ré a men, nijba, hende li aŋ ken yi kam Emen. Ôbi a, nana uwôj geré uwôgijn Emen: «Baba» hen. <sup>16</sup> Tunu hende to hen, a lê aŋa nana hôn dô bôrna wo nana na kam Emen tiri a men hen. <sup>17</sup> Mega wo nana kamni hen iyôn na, naa upé nap Krist aŋga dôri ka ôbi dî gengijn sa bijné kari hen men. Na nabay ka Krist a upé are bay ka hen. Hena nana gelijn gusijn nap dî na, naa meré nap dî bô hini emê wori a men.

*Aŋga dôri ka nana mô gem hen*

<sup>18</sup> En hôn wo gusijn to nana gelijn haw hen na, na ani ré dîba, a némijn nap hini emê wo Emen a sa béna hen né. <sup>19</sup> Ari dé ka Emen kêm mô gem wulê bi wo ôbi a gelé kamni tu wolé bi bijné ré gelji hen. <sup>20</sup> Emen na pô ari déri aŋ bay yi mega ani ré. Bay ba, na gey bi ôbi ré bôrji mega ani ré iyôn né, nijba, na ôbi a derê kôbri aŋ

yirji a, nijba, aŋgaŋ dé bôô sara yi ya. <sup>21</sup> Wôsa wulê wo pôni na, ôbi a derê ari déri kêm bô lemnare a, aŋ bi bay ré mô sarji senge dîba, bay ré mène ré men, bay ré sa uwôjijn hini emê mega kam Emen iyôn, aŋ ré môrijn sarji senge men. <sup>22</sup> Nana hôn dô wo kirjina Emen na ayijn tô dé aŋgari kwôy kemnéŋ na, ari déri bay ka hen, gelijn na gusijn men, jôr baa ya môj yê wo ôl denŋô iyore hen iyôn men. <sup>23</sup> Gusijn hende to hen na, ari déri bay ka hen, a gelijn piniji mera ré, nijba, nabay ka ôbi na béna Tini tumô dema na ré hô béna aŋgaŋ baliyare kari a tô hen kôba, na jôrê na hen iyôn hende to hen men, nana mô gem wulê wo Emen ré sa berêna mega kamni aŋ ré sa derêna bô gusijn hende to hen yôd nij hen. <sup>24</sup> Emen gôlijn nap na nijba, turna gel derê wori bi wo hen né tô. Iyôn hari kôba, nana dî bôrna sara. Hena nana gel are bay ka nana dî bôrna sara hen nij ba, a hô yé aŋgaŋ dé bôô sara sôn ba? Kirjina tu kwôni gel are nij ba, a hô dé bôri sara ré nij. <sup>25</sup> Nijba, na wô wo nana gel ré tô aŋa nana dijn bôrna sara hen. Ôbi a, nana uwôlijn bôrna môrijn gemijn hen.

<sup>26</sup> Na ôbi á, Tunu toj hendi bô bôre ré sa li nap na wôsa nana ka iya. Men, nana hôn gwosoy uwôlijn Emen are ré a men. Aŋ na Tunu hende to hen, a hô gasé



uwôlê Emen kebrena naŋ kwôlê wo gawra nê m kelê ré hen. <sup>27</sup> Aŋ Emen wo hôn aŋga yi bô gawrê hen na, ôbi hôn aŋga Tunu toŋ hendi bô bô rê gey hen. Wôsa hende gase uwôli are kibi ðiné ka Emen naŋ gwosoy uwôlê wo dôriŋ Emen damaŋ hen.

<sup>28</sup> Bîné kêm ka pur Emen hen na, ôbi uwôgeji naŋ gengé wori. Aŋ nana hôn mega wo aŋga habîŋ kêm ka sa sarji a hen na, Emen bul liŋ ka dôri biji. <sup>29</sup> Wôsa ðiné kêm ka ôbi cobji tumô niŋ hen na, ôbi na genge tumô bi bay ré geliŋ naŋ Kemari iyônŋ aŋ bi Kemari ré yi kwo seri wo yê nêri bay ka hen kêm. <sup>30</sup> Bîné bay ka ôbi genge ré yi kari hen na, ôbi na uwôgeji, ka ôbi uwôgeji bay ka hen na, ôbi bôrji mega ðiné kaŋ derôre tiri a, ka ôbi bôrji mega ðiné kaŋ derôre bay ka hen na, ôbi biji hini emê wori men.

*Emen geyéna na naŋ kwîni*

<sup>31</sup> Iyônŋ niŋ ba, kwôli mi a nana kelê sônŋ ba? Hena Emen né na kwona ba, i wo ðaŋgi a yé ôbi barena sônŋ ba? <sup>32</sup> Emen bi wo hen, jera Kemari ré niŋba, jori sa terare a nà bi ré sa ma wô sa ðiné kêm. Mega ôbi béna Kemari hen iyônŋ na, ôbi a béna tô aŋga baa kêm hen a men. <sup>33</sup> Bîné ka Emen na cobji hen na, i a ðiji kwôlê sarji a sônŋ ba? Wôsa na ôbi a bôrji mega ðiné kaŋ derôre

tiri a. <sup>34</sup> Men, i a nê mê perêji a men ba? Wôsa Jêsu Krist naŋ yiri ma wô sarna men, Emen biri ji si kampê aŋ ô merê sa kôbri woŋ gusurô a aŋ uwôli wô sarna. <sup>35</sup> Peré wo Jêsu Krist peréna hen na, na mi a karêna naŋ ði ba? Na bô emê laba, tu ŋa laba, gusiŋ to bay geléna hen laba, kurônŋ laba, erê tô senge laba, aŋga ômi laba, temare a karêna naŋ ði ði ba? Ani kani ka a karêna naŋ ði ba, naŋ. <sup>36</sup> Mega wo na liŋ bô magtubu to Emen a kôl iyônŋ ba:

«Na wô kem jôbi a niné môriŋ kibi temare a kwôy kuriŋ tare hen men, tu ðiné a ba, nini yi mega gamgê kaŋ deré iyônŋ a men hen.»

<sup>37</sup> Niŋba, are bay ka lêna kêm hen na, nana gôliŋ sarji naŋ néé wo kwo peréna hen.

<sup>38</sup> Wôsa nôbi ba, en hôn wo ani kaŋ bay karêna naŋ ði aŋ jôri wo ré peréna ba, naŋ, temare, merê tu geŋ, \*manê ka derômaranŋ a, naŋ aŋgan néé ka gay gay bô kal a, ré na aŋga hawi hen, ka a era tô hen, <sup>39</sup> néé wo tayii, kwo tôŋgii, ari dé Emen bay ka kêm hen a nê mê karêna naŋ peré wo ôbi peréna hen né, wôsa peré wori wo ôbi peréna hen na, ôbi geléna na naŋ aŋga Kelma wona Jêsu Krist li hen.

## 9

*Kwôlo gengiŋ sa Jubnê*

1 Kwôlo na kelê hen na, na tu kwôlê, wôsa ena kwo Jêsu Krist dîba, na iyêlê benare ré. Nañ geré wo Tunu toñ hendi bô bôre na, ermé wupê bi wo hen gelen wo kwôlê wupê ré na tu kwôlê. 2 Tiri wori ba, bôn mène damañ men, dengôn dônñen yôod a men. 3 Hena ré na ança ré yi derê wo balên Jubnê na, en gey wo Emen né ré tômen mène añ men, ré ré dôren yi \*Krist a añ wô kibriji. 4 Bay na kam \*Israyêl ka Emen a terêji ré yi kamni men, ôbi gelji damñare tori men, ôbi bijn nañ ci men, ôbi biji tôo men, ôbi gelji geré tibéri woñ tiri hen men, ôbi genge biji ança gay gay hen a men. 5 Bay na kwôngê môñerna kañ bay hini emê hen añ kirija Jêsu Krist era sa terare a nà mega gawra hen kôba, na tô môñ woji a men. Bi heramê yi wô sa Emen woñ ôbi sa are kêmen hen. \*Amên, bi yi gelijn hen iyôn.

6 Hen iyôn na, na wô wo ança Emen na genge lê hen na, ré nañ nij ré. En kôl hen iyôn wôsa kam Israyêl ka pônî na kam Israyêl kañ tiri ka na kam Emen hen né. 7 Men, kwôngê \*Abraham na kwône haji nijba, na kwôngêri kañ tiri kêmen né, wôsa Emen na kôlij Abraham iyôn ba: «Kwôngê ka kemam Isak a yé kwôngê kañ tiri.» 8 Bô kwôlê bi wo

hen na, kôl na iyôn ba, na kwôngêri ka bay yêji nañ yijare hen né, nijba, na ka bay yêji sa kibi tôo to Emen na ay bijn Abraham hen. Na bay a na kwôngêri kañ tiri hen dî. 9 Emen na genge kôl iyôn ba: «Na hera, iyôn ba, kirija en bulo hera hen na, Sara a yê kema iba nij.»

10 Na wô kwo Sara punu ré nijba, Rébéka kôba, kamne ka wôo hen ibarji na pôn. Ôbi a na môyrena Isak. 11-12 Gengijn sa kamne bay ka wôo hen na, Emen na kôle iyôn ba: «Kemarê wo seri a yé mana wo kwon ôbi cêgeri.» Kirija Emen na kôle hen na, bay na li ani kani ka dôri nañ ka habijn ré tô men, bay na yêñ ré tô a men. Emen li hen iyôn gel wo ança diré gey lê ba, diré li men, diré dô gawra wori perê bijné, na wô uwôgê wo ôbi uwôgeri hen mera dîba, na wô jé lêri wo dôri hen ré. 13 Na mega wo na lij bô magtubu to Emen a tumô kôl iyôn ba: «Nôbi Emen na en gey Jakwôb nijba, na en kañ Esawu.»

14 A hen ba, naa kelê iyen ba? Naa kelê Emen ré li na ançañ derôre ré ba? En en, naa kelê iyôn né. 15 Wôsa ôbi na kôlij \*Moyis tumô iyôn ba: «Kwônî wo en gey lê derê nañ dî ba, na lê men, kwo en gey berê tu ja tori kôba, na berê a men.» 16 Iyôn ba, kirija Emen dô

kwôni ba, dôri mera, wôsa ôbi bô tu na tori dîba, na wô bô geyé wo kwôni bi wo hen né men, na wô jé lêri wo dôri ré a men. <sup>17</sup> Na lij bô magtubu to Emen gengij Parawôn kelma wo Ejipt a kôl iyôn ba: «En bem kenare aṅ ené gelij bijné kêm néé wupê sam a men, bi henen ré ôm naṅ kirij kirij sa terare a nà a men.» <sup>18</sup> Na ôbi á, nana hôn wo Emen ré li dô naṅ i i wo ôbi gey men, kwo ôbi biri li sa iyêre ba, li sa iyêre men.

*Bô tarê wo Emen naṅ berê tu na tori*

<sup>19</sup> Hena ré na hen iyôn ba, ka pônî a kôlen iyôn ba: «Wô mi a Emen né nay bijné ka pônî wô kibi jé lêreji ba?» Wôsa na ôbi a geyé bi bay ré li hen iyôn. <sup>20</sup> Jôbi gawra wo ju engere hen iyôn ba, ju na i men, a jeré gagij Emen kwôlê hen ba? Sa pôn bapâ kôlirij ôbi jibéri wô mi a jeré juben hen iyôn ba? Eṅ eṅ, ôbi a kelê hen iyôn né. <sup>21</sup> Ôbi jibé na, na aṅga ôbi gey lê naṅ gerem ba, ôbi li mera. Ôbi gey ba, jô gerem derôre a aṅ kwari pôn ba, ôbi lij bapâ wo yi naṅ jengêri men, kwari wo pônî ôbi lij bapâ wo bay ômij are naṅ wulê wulê hen men.

<sup>22</sup> Hena Emen né gey lê môj kwo ôbi jibé hen iyôn ba, kwom jôbi ba, dôlem iyeṅ men ba? Ôbi gey bijné

ré hôn bô tarê wori men, néé wori a men. Na hen iyôn a, ôbi ré uwôlij bôri sa ka bôri tari sarji a, ka ré mênê men hen. <sup>23</sup> Emen li hen iyôn wô geléna nabay ka ôbi bô tu na tona hen derê wo dampare tori. Na nabay bay ka hen, a ôbi na ré ßu sa terna bi nana uwôn derê wo dampare tori hende to hen hen. <sup>24</sup> Nabay kêm nana bijné ka ôbi tôrji bi ré yi kari hen, na Jubnê a ôbi ré tôrji mera ré, nijba, ôbi tô bijné ka na Jubnê ré hen a men. <sup>25</sup> Na mega wo kôlij bô magtubu to Osé a kôl iyôn ba:

«Bijné ka ca ba, na na kapê ré hen na,

haw hen na uwôgêji bijné kapê.

Tô yê wo tumô ba, en geyji ré hen na,

haw hen na kelêji «en geyéṅge».

<sup>26</sup> Kirij bay ka hen, ka na en kôlji:

«Kena bijné kapê ré» hen na, na kirij bay ka hen gaṅ a ené uwôgêji kamnen nôbi Emen woj ôbi merê tu geṅ hen.»

<sup>27</sup> Kwo Israyêl ba, \*ôbi kibi Emen \*Esay na kôl kwôlê gengij sarji kôl iyôn ba:

«Hena kam Israyêl na ré kwône mega haal wo kibi cér a iyôn kôba, ka Emen a gôlij naṅ ci ba, damaṅ ré ded.

<sup>28</sup> Kelma Emen a era lew jerê kwôlê sa bijné ka sa terare a na.»

29 Na mega wo Esay na kôl tumô kôl iyôn ba:

«Hena Emen Kelma wo na ôbi sa are kê m na ré tô kwôngêrna ka pôni dî ré ba,  
nana manje kê m mega bîjé ka \*Sodôm na j \*Gwomôr iyôn.»

### *Jubnê ka Kwôlo Dôri*

30 Iyôn ba, naa kelê kwôli mi ba? Naa kelê mega wo bîjé ka na Jubnê ré ba, na ré woge geré wo j iyôn derôre tu Emen a ré, nijba, bay ré yi ka j derôre tiri a wô bê bô woji sari a. 31 Kwo Jubnê ba, wogéji wô lê tô wô iyôn derôre tu Emen a, nijba, bay herij geré. 32 Wô mi a bay herij ba? Wôsa bay erem ya j ba ciré yé bîjé ka j derôre tu Emen wô jê lêreji a j bay bi bôri sa Emen a ré. A j yi mega bay ré sê têrji yi keram wo j ôbi heré bîjé hen. 33 Lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Toyéjge, na dé keram sa iyé Sijô,  
a j bîjé a sê têrji sara.  
Na keram wo bîjé a herij wô kibri.  
Nijba, kwôni wo bi bôri sari a ba,  
tayre a diri ré ded.»

## 10

1 Yê nê n, en gey na j bôn pôn wo balên Jubnê ré eraji bi Emen né gôlij na j ci. En uwôli hen iyôn dama j. 2 En hôn dô wo bay gey lê jê bîj Emen tiri na j yi gwa nijba,

yi gwa woji bi wo hen tôri dî j na sa henê are ka j tiri a hen né. 3 Bay hôn geré wo Emen li a j gawra iyôn kwô j derôre tiri a hen né. Bay woge geré wo j iyôn derôre tu Emen a sa yirji a men. Na hen iyôn a, bay ré ka j geré wo Emen li a j kwôni a iyôn derôre tiri a hen hen. 4 En kôl hen iyôn wôsa kirija Jêsu Krist era sa terare a na ná, ôbi duu kibi tô to \*Moyis, a j ôbi li hen iyôn bi bîjé ka ré bi bôri sari a na, bay a ré yé ka j derôre tu Emen a dî.

*Emen gey gôlij na j bîjé kê m*

5 Moyis na li bô magtubu a tumô kôl wô yé derôre na j geré wo tô. Ôbi na kôl iyôn ba: «Kwôni wo li tô dô dô jêd ná, a merê tu gey wô kebre.» 6 Geré wo bîjé bîj bôri sa Emen a a j iyôn ka j derôre hen na, yi gay. Bay li bô magtubu to Emen a gengij sa geré bi wo hen kôl iyôn ba: «Kôl bôm a iyôn ba: <I a dayê derôrmara j a?> iyôn né.» (Kôlij \*Krist bi ré herbo tô j ba.) 7 «Men, ju kôl iyôn ba: <I a herbé tô terare a?> iyôn né men.» (Kôlij Krist bi ré hena perê bîjé ka ma hera ba.) 8 Nijba, magtubu to Emen hende to hen kôl iyôn ba: «Kwôli ayê bô ré na dâ kwam a nij. Kwôlê bi wo hen yi na kem a men, bôm a a men.» Na kwôli ayê bô bi wo pôn hen a niné uwôl béreri bîj bîjé,

bi bay ré bi bôrji sa Emen a hen\*. <sup>9</sup> A hena jeré kôl nap kem mega wo Jésus ré na Kelma men, hena jeré erem bôm a Emen né sijn nap dī perê ðijé ka ma a a men na, Emen a gôlij nap ju. <sup>10</sup> Na bê wo nana bi bôrna sa Jésus tiri hen, a nana yij gawrê kap derôre tu Emen a men, hena nana kôl nap kebrena Jésus ré na Kelma na, nà upé gelê.

<sup>11</sup> Wôsa lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Bijé kêm ka bi bôrji sari a hen na, tayre a diji ré kwôy.»

<sup>12</sup> Ôbi a, ré jeré na Jub, Jub réé kôba, na kwôlê wôni ré, wôsa Kelma bi wo pôn hen a na kwo tô kibri sa ðijé kêm ka uwôge hini hen. <sup>13</sup> Wôsa lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «I i wo uwôge hini Kelma ba, ôbi a gôlij nap dī.»

<sup>14</sup> Nijba, hena ðijé ré bi bôrji sa kwôlo gengij sari hen ré ba, bay a uwôgê hini na iyej ba? Men, hena bay ré toy kwôli ré ba, bay a bê bôrji sa kwôlê bi wo hen na iyej ba? Men, hena kwôni na ré kôlji kwôli bi wo hen né ba, bay a toyé kwôli bi wo hen na iyej ba? <sup>15</sup> Men hena bay ré jêj nap kwôni ô kôlji ré ba, ôbi a lê iyej, a ré erê kelêji ba? Lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Bijé li yi derê wô ka a era sa kôlji kwôlo dôri hen.»

<sup>16</sup> Nijba, bay ka toy hen kôba, bi bôrji sara kêm né. Ôbi a, \*ôbi kibi Emen \*Esay na ré kôl iyôn ba: «Kelma, i a bê bôri sa béré wona ba?» <sup>17</sup> Ôbi a, kené hôn wo kirija kwôni bi bôri sa Kwôlo Dôri a ba, na wô toyé wo ôbi toy nij hen men, kirija kwôni toy kwôlo gengij sa \*Krist ba, gel wo kwôni ré kôli nij a men.

<sup>18</sup> Hena ré na hen iyôn ba, na engerenge kwôlê pôn: Na ba, na tiri wo Jubné toy béré Kwôlo Dôri ré kwôy ba? Bay toy a men. Na mega wo lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Bijé ô ulê béré kwôlo Emen nap kirij kirij sa terare a nà men, tôôrji ôm kurij kelan dē a sôn.»

<sup>19</sup> Na hô engerenge kwôlo dangi a: Jubné ba, na hôn kwôlê bi wo hen né na tiri a men ba? Moyis na kôl tumô nij kôl iyôn ba:

«Emen kôl iyôn ba, na lê aji kenbay ðijé kapê ka lê terbére nap tô yé ðijé ka ken bôrji môj ani ré hen men,

na lê bôrjge a tarêjge sa ka henê angaji nap hen a men.»

<sup>20</sup> Li kwôy wo ôbi kibi Emen Esay kôl Emen né kôl iyôn ba:

\* **10:8** 10: 8 Jésus hena derômaraj a sa nij men, ôbi ji si kampê nij a men. Iyôn ba, kwôni a yé derôre tu Emen a wô kibi jé lêri ré nijba, wô kibi anga Jésus li hen dī. **10:11** 10: 11 Esay 28: 16 **10:13** 10: 13 Jowêl 3: 5 **10:15** 10: 15 Esay 52: 7 **10:16** 10: 16 Esay 53: 1 **10:18** 10: 18 Kurôn kibé 19: 5 **10:19** 10: 19 Détéronôm 32: 21

«Bijné ka na wogen né kwôy  
hen a hô dê tôre  
uwôgen men,

ka na engeren né hen a  
ené hô biji bay ré hô  
hônén men.»

<sup>21</sup> Kwo gengijn sa kam \*Is-  
rayêl ba, ôbi kôlji iyôn ba:  
«En jé kôben naj wulê wulê  
si ligi bijné kaj bay bê kwôlê  
ré hen men, bay sa iyêrê hen  
a men nijba, bay kaj.»

## 11

*Emen kaj bijné kari kaj  
Israyêlnê hen ré*

<sup>1</sup> Na hô engeré kwôlo  
dangi sôn: A hen iyôn ba,  
yi mega wo Emen né kaj  
bijné kari kaj \*Israyêl hen  
dê? En en, na iyôn né. Nôbi  
kôba, ena kema Israyêl men,  
ena tô yê wo Bênjamin woj  
kunga \*Abraham hen a men.

<sup>2</sup> Emen kaj bijné kari ka ôbi  
na tôrji ca tumô bi ré yi kari  
hen né. Ken hôn kwôlo bay  
na li bô magtubu to Emen  
a gengijn sa \*Eli hen né ba?

Ôbi na bar tumô Emen a, wô  
sa kam Israyêl kôl iyôn ba:

<sup>3</sup> «Kelma, bijné bay ka hen  
na duu bay kem kô men, bay  
mêne kini bê kwôbe a men,  
aj na nôbi a baa pôn nêj  
nâ mera a bay ré gey ciré hô  
deren a sôn hen.» <sup>4</sup> Menba,  
Emen uwôli sara iyôn ba:

«Na jôbi pôn mera a baa  
ré, nijba, en gem bijné kajê  
dubu jurgem ka tebe kamrê  
kaj \*baal ré hen ya.» <sup>5</sup> Ôbi  
a, bô wulê wo kemnêngi hen

kôba, Emen tô bijné ka pôni  
perê kam Israyêl a naj derê  
wori hen iyôn men. <sup>6</sup> Hena  
Emen né tô bijné naj bô derê  
wori na, gel na wo ôbi ré  
tôrji na wô jé lêreji wo dôri  
hen né. A hena ôbi ré tôrji  
na wô jé lêriji wo dôri ba, yi  
mega wo bô derê wori bi wo  
hen na, ré na baliyare ré nij,  
nijba, ré na têbê sa kôbi dî.

<sup>7</sup> Bô kwôlê bi wo hen kôl  
na iyôn ba, anga kam Israyêl  
ré woge hen na, bay ré uwôn  
ré. Nijba, ka pôni ka Emen  
na ré tôrji perê hen a ré  
upé. Nijba, tôrji ka baa  
hen ba, na bô dengelé woji  
a jôrji upé are bay ka hen  
hen. <sup>8</sup> Na mega wo na lij bô  
magtubu to Emen a kôl iyôn  
ba: «Emen bi bi bay hôn tô  
ani kani ré men, ôbi na lugu  
tirji men, marji a men, kwôy  
kemnêj kemnêj kôba, bay  
môrji na hen iyôn hende to  
hen baa ya.» <sup>9</sup> Kelma Dabid  
kôba, na kôl iyôn ba:

«Bi kwô woj geserê wo bay  
ôm hen,

bi pôrji môj boyre pôrij  
kurôn hen iyôn men,

bi ré herijnji men, Emen né  
gelji gusijn a men.

<sup>10</sup> Men, ré ti tirji aj bay ré  
gel kirijn né men,

ré gelji gusijn kwôy wo yirji  
ré ilji sara a men.»

<sup>11</sup> Na hô engeré kwôlo pôni  
a sôn: Kirijn Jubnê na herijn  
hen ba, na herijnji na yôd ba?  
En en, bay na herijnji na yôd  
ré. Nijba, na wô têrij to bay

li hen aña Emen né gôlijɩ naɩ bɩjé ka na Jubɩê ré hen aɩ bi bay ré lijɩ terbére sarji a. <sup>12</sup> Na wô têrijɩ to kam Israyêl li hen aña bɩjé ré uwôɩɩɩ derê wo Emen bi wo hen kêɩ hen. Bay na herijɩ tô tô to Emen aña ôbi ré lijɩ derê naɩ bɩjé ka na Jubɩê ré hen bay ka hen hen. Mega wo Emen li derê naɩ ka na Jubɩê ré hen iyôɩ hen na, kirijɩ Israyêl a hera upéri hen na, bɩjé kêɩ a upé derê damaɩ a.

*Emen gôlijɩ naɩ bɩjé ka na Jubɩê ré hen iyeɩ ba?*

<sup>13</sup> Haw hen ba, na iyêlêɩge kenbay ka kena Jubɩê ré hen. Ena \*ôbi jé wo Emen jooɩ yernge a. Aɩ en li yi derê sa jé bi wo ôbi ben a hen. <sup>14</sup> Dô ré ba, lê bi wo en li hen iyôɩ na, na wo balên kaɩ Jub ré gelen aɩ terbére ré li ka pôni aɩ ré eraji bi Emen né gôlijɩ naɩ ci sa kibi jé wo en li hen. <sup>15</sup> Nôgê wo Emen nôge Jubɩê dɛɩɩ kwa hen, a na tô bɩpare to ôbi bɩjɩ naɩ bɩjé ka Jubɩê ré hen. Kirijɩ ôbi a sa berji yiri a hôrijɩ hen ba, a sa yé iyeɩ ba? A sa yé mega kwôni wo na ma aña ré so kamɩê iyôɩ.

<sup>16</sup> Hena kwôni ré ay kwa mapa aña ré bɩjɩ Emen ba, tôri wo baa hen na, na kwo Emen a men. A hena kwôni ré bɩjɩ Emen hanê gurô ba, kam kôbri kôba, na kwori a men. <sup>17</sup> Kam Israyêl na, yi mega gurô woɩ banê wo bay uwôgeri olibiyé wo bay soor

kam kôbri ka pôni aɩ hen iyôɩ. Aɩ jôbi ba, ju yi mega kema kôbi gurô olibiyé wo noni wo bay biyari sa jem naɩ kwoɩ banê hen iyôɩ. Kwôlê bi wo hen kôl gengijɩ na sarɩge kenbay kaɩ Jubɩê ré hen né ba? Ôbi a, aɩga dôri ka Jubɩê ré uwôɩ hen na, haw hen kenbay kôba, ken uwôɩ hen iyôɩ men, mega wo hanê gurô bɩjɩ kam kôbri gura hen iyôɩ. <sup>18</sup> Hena ré na hen iyôɩ na, ken bô kam kôbi gurô woɩ banê wo soorijɩ hen mega wo ré na ani ré hen iyôɩ né. Hen iyôɩ ba, ken di dengôrɩge na wô mi ba? Wôsa néé kema kôbi gurô na, hena na hanêri a dɩba, néé hanê gurô hena na kam kôbri a ré.

<sup>19</sup> Dô ré ba, perêɩge a hen na, kwo pôni a kelê Emen né soore kôbi gurô wo pôni aɩ, bi enê uwôɩɩɩ kirijɩ hôlmêri a. <sup>20</sup> Na tiri, Emen dɩ kam Israyêl aɩ wô wo bay bi bôrji sari a ré. Jôbi ba, ôbi gasem hôniɩi a wô wo jeré bi bôm sari a. Hen iyôɩ hari kôba, ju kemnaɩ Emen dɩba, ju di dengôm né. <sup>21</sup> Men, ju hôn mega wo Jubɩê ka yi mega gurô woɩ banê wo Emen bi a tôrji hen kôba, ôbi soorji hen na, jôbi kôba, hena jeré hô kaɩni ba, ôbi a soorem môɩ kwoji hen iyôɩ men ré ba? <sup>22</sup> Henêɩge wo Emen ré na ôbi bô derê, niɩba, ôbi li iyêre men. Lê iyêre wori bi wo hen, na naɩ bɩjé kari ka hô cêgê. Niɩba,

kenbay ka ken baa hen, hena kené bij pôn nap dî yôd ba, ôbi a lê derê nap ken, réba ôbi a dênge jerê ap men. 23 Kwo Jubnê ba, hena bay ré dji tî têtîj toji ap, ap buloji hera uné Emen ba, ôbi a hô dji hôrij hôlmêrji a wôsa ôbi nê m lê hen iyôn. 24 Kenbay kap Jubnê ré hen na, ken yi môj kam kôbi gurô olibiyé wo noni wo bay da jera ap sa jem yi kwoj banê a iyôn. Hena Emen né li anga kwôni nê m lê nap ken né hen iyôn na, Jubnê ka yi mega kôbi gurô olibiyé woj banê hen dema ôbi ré herap nap ci dji hôniji a hôrij lew ré ba?

*Emen li derê nap Jubnê piniji ré, nijba, na nap bijé kêm*

25 Yênen, en gey bi kené hôn kwôlo yi kini uwôbêri a wo Emen yêge sari bânge hen, ap bi kené dij denngônge ré. Wôsa sa iyêrê wo kam Israyêl ka pôn a yé hen iyôn yôd ré. Nijba, bay a sa belé jé lêreji hen tô. Bay li sa iyêrê bi bijé ka na Jubnê ré ka ré baa bê hôrji sa Emen a hen na, ré bi kô dem. 26 Ap na hen iyôn a, ôbi ré gôlij nap kam Israyêl kêm mega wo na li bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Ôbi gôlij nap bijé ka ré hena Sijô ap ré sa derê têtîj sa kwônngê Jakwôb a ap kêm\* . 27 Na bijare to nôbi Emen

en bij nap ci kirija na sa derê têtîj sarji a hen.»

28 Jubnê ba, na wô kapé wo bay kap Kwôlo Dôri hen ana bay ré yij bay bayi Emen hen. Yi hen iyôn, bi kenbay kap Jubnê ré hen kené uwônij gelé. Nijba, bay ba, na Emen a tôrji bi bay ré yi kari men, ôbi perji a men. Wôsa ôbi na ay tôori bij mônrji tumô ca nij. 29 Kirija Emen uwôge gawra ana ré biri ani na, are bay ka hen ôbi biri na yôd dîba, a belé ermé wori ré nij. 30 Kenbay kap Jubnê ré hen, ca ba, na ken narij Emen kwôlê ap haw hen na wô wo Jubnê kapni ana ôbi ré hôrij tu ja tonge hen. 31 Jubnê bay kôba, kwoji a yé hen iyôn men. Haw hen na, bay narij Emen kwôlê ana ôbi ré li derê nap ken hôniji a hen. Nijba, lij hen iyôn bi bay kôba, ré dî têtîj toji baa ap bi bay ré hera sa uwônij ap bi ôbi ré hôrij tu ja toji men. 32 Ôbi a, Emen ré dî bi bijé kêm yi bay narê kwôlê hen iyôn ap bi diré lij derê nap ci kêm.

*Bi bijé kêm ay kibi Emen*

33 Emen na, hôri dô daman dê sa kirij men, ôbi hôn are kêm men, tu melênê wori dê kirij men, kwôlo ôbi erem ba, kwôni nê m derê tôri ré men, jé lêri kôba, kwôni a nê mê henê tôri ré a men. 34 Na mega wo na lij bô

\* 11:26 11: 26 Na wo Jubnê pôn pôn kêm ré uné gelé ré, nijba, gel na geré Jubnê ré uwônij gelé. 11:27 11: 27 Esay 59: 20,21, 27: 9



magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Kwôni a henê ermé kwôlo Kelma ré men, kwôni a gili kwôlê ré a men.»

<sup>35</sup> «Men, i a na gwôyij Emen ani bi ré sa hô têbiri hôrij ba?

Kwôni naj kwôy.»

<sup>36</sup> Wôsa ôbi a dé are bay ka kêm hen men, na sa kibri aña are bay ka kêm hen ré yij ya hen men, are kêm na kari a men. Iyôn ba, bi bijné ay kibi Emen naj kwini. Amên, bi yi gelij hen iyôn.

## 12

### *Hal wo mana wo Emen*

<sup>1</sup> Yênen, mega wo Emen gel berê tu na tori hen iyôn na, en uwôlênge bi kené ay yerŋge biri mega anğan sarga ka mô tu geŋ ka yi naj jengêrji aŋ dé tiri hen iyôn. Ôbi a na tibé Emen wo dôri hen. <sup>2</sup> Bi jé lêrenge yi mega kwo bijné ka sa terare a nà ré men, déŋge bi Emen béŋge ermé wo kôrbi wo a belênge aŋ ka yé gay hen a men. Hena kené li hen iyôn na, ka henê anğa Emen gey hen men, anğa dôri naj ka dé tiri hen men, ka dô dô jêd hen a men.

<sup>3</sup> Naj anğa Emen ben naj bô derê wori hen na, en kelênge kenbay kêm bi kwôni di dengôri ré men, ken yi bay ayê sa gasaŋ ré a men. Gelênge ayê bôô wo Emen béŋge bi kené kôbij jé lêrenge naj geré woj

derôre hen. <sup>4</sup> Gawra na, yiri na pôn hari nijba, sodirij kirij kwône men, jé lêreji na gay gay a men. <sup>5</sup> Nabay kôba, nana yi na hen iyôn hende to hen men. Nana kwône hana nijba, tô bijnare tona a naj \*Krist ba, nana pôn nêj. Nabay kêm nana bijn pôn mega kwa yi gawra wo gay gay bijn pôn hen iyôn. <sup>6</sup> Emen béna gwosoy jé pôn pôn naj bô derê wori. Iyôn ba, bi i i kôba, li jé lêri mega wo Emen na bijnni hen iyôn. Hena Emen ré bem bi jeré kôl kwôlo si kibri a na, ju liri naj geré bôm wo ju bi sari a hen. <sup>7</sup> Hena ôbi ré bem bi jeré li naj bijné ba, lê naj bijné kam bay ka jeré cubu tum tô a. Hena ôbi ré bem bi jeré gelij bijné are ba, gelé angam bay ka hen a jeré cubu tum tô a. <sup>8</sup> Hena ôbi ré bem bi jeré yi ôbi dôbij megêm ibiyare bôrji a ba, ju cubu tum tô a. Hena ôbi ré bem bi jeré yi ôbi lê naj bay nimré ba, ju li naj bôm pôn. Hena ôbi ré bem bi jeré dô tumô kirij ba, ju li naj yi gwa. Hena ôbi ré bem bi jeré yi ôbi beré baliyare naj bijné ba, ju li naj yi derê.

<sup>9</sup> Pur yênem naj bôô pôn men, ju di yem yi anğa dôri a a men. Nijba, anğa habij ba, ju kaŋji men, ju gerji a men. <sup>10</sup> Perijŋge yerŋge wôsa nabay bay ayê bôô kêm nana yêné men, ken bijn yerŋge kwôlê naj bôô wo pôn a men. <sup>11</sup> Ayênge yerŋge kêm ken lij jé dîba

ken yi kwijnê ré men, lêngge jé wo Kelma Jésu naŋ bôô pôn a men. <sup>12</sup> Sênge peré sa aŋga Emen genge diré béngge ka ken dí bôrŋge sara hen men, gusij to ken gelij hen kôba, ken bu bôrŋge men, uwôlênge Emen ta ta a men. <sup>13</sup> Aŋga nanij yênerŋge kaŋ bay ayê bôô ba, ken li naŋ ci men, bijné kêm ka era iyére tonje a ba, ken berji yerŋge a dô a men.

<sup>14</sup> Uwôlênge Emen bi ré tô kibri sa ka gelênge gusij hen, díba, bi ré liji habij né. <sup>15</sup> Hena bijné ré li yi derê ba, ken li naŋ ci men, hena bay ré sôm ba, ken sôm naŋ ci men. <sup>16</sup> Merênge naŋ bô jalê perênge a men, uwôyrênge yerŋge ré men, jé wo yôn yôn wo bay béngge ba, ken li mera men, ken bô mega kené na bay tu melênê iyôn né a men.

<sup>17</sup> Hena kwôni ré lêm habij ba, ju liri habré hôrij a ré, nijba, ju mase lê aŋga dôri ka bijné hôn ré na ka dôri hen dí. <sup>18</sup> Kwo gengij sam ba, li kwôy aŋ ju mô naŋ bô jalê naŋ bijné kêm. <sup>19</sup> Yênen, kenbay gaŋ ken di bare ré, nijba, ken dí bi Emen di bare hende to hen naŋ uwonje wori dí, wôsa lij bô magtubu tori a kôl iyôn ba: «Nôbi Kelma a kelê hen, bare na, nôbi a dê men, nôbi a têbij gawra jé lêri a men.» <sup>20</sup> Nijba jôbi ba, hena kurôn ré li ôbi barem ba, ju biri emê ôm men, hena kam

ré diri ba, ju biri yi a men. Lê bi wo ju li hen iyôn na, tayre a diri. <sup>21</sup> Di bi habré gôlij sam ré, nijba, ju gôlij sa habré naŋ lê aŋga dôri dí.

## 13

*Bi bay ayê bôô bij bay emê sa iyére kwôlê*

<sup>1</sup> Bi i i kôba, bi bij bay emê sa iyére kwôlê, wôsa kenare kêm na, na Emen a bé aŋ bijné ka na kilmé hen na, na Emen a biji kenare hende to hen. <sup>2</sup> Ôbi a, kwôni wo ré li sa iyêrê naŋ kilmé ba, ôbi kaŋ na aŋga Emen genge ré yi hen iyôn hen. Bay narê kwôlê bay ka hen na, woge na jerê kwôlê Emen sarji a hen. <sup>3</sup> Bijné ka li aŋga dôri ba, a kemnaŋ kilmé ré, nijba, na bay lê habré a kemnaŋ kilmé dí. Ju gey bi jeré kemnaŋ kilmé ré ba? Iyôn ba, ken li aŋga dôri bi bay ay kebrenge. <sup>4</sup> Wôsa kilmé na, na bay jé ka Emen ka mô bi ciré dôbênge ibiyare bôrŋge a bi kené lij aŋga dôri. Hena kené li aŋga habij na, ken kemnaji wôsa tôô to Emen biji ré pôrijen hen na, na dên iyôn né. Kilmé bay ka hen, na bay jé ka Emen ka a perê bay lê habré gelijji bô tarê wo Emen. <sup>5</sup> Iyôn ba, hena kené bij kilmé bay ka hen kwôlê ba, na wô gerij bô tarê wo Emen mera ré, nijba, ken biji kwôlê ermij mega wo ré na geré wo dôri.

<sup>6</sup> Na tôri bi wo hen aña kené têtijî wôgê men hen, wôsa Emen dî \*bay enjé wôgê bay ka hen bi ré li jé wo dôri. <sup>7</sup> I i ba, ken biri anğari ka gengijî sari sari. Bijnge bay enjé wôgê, wôgê woji men, bay enjé anğar sa iyére ba, ken biji anğaji men, kwo nêmbê kwôlê ba, ken biri kwôlê a men. Ka nêmbi kené kemnañ tiniji ba, ken kemnañ tiniji men.

### *Na perijnge yerna*

<sup>8</sup> Dénge talare to kwôni yi sarñge a ré, nijba, bi telay peré dema ré yi sarñge a dî. Kwôni wo pur megari ba, li na tôô to Emen dô dô jêd hen. <sup>9</sup> Tôô to Emen kôl iyôn ba: Jeré wogé tam megam ré men, jeré deré temare ré men, jeré gemsê ré men, jeré li tu bôriyare ré a men. Tôô hende to hen nañ tôre to baa hen dap na bô hende to pôn hen, kôl iyôn ba: Pur megam mega wo ju perijî yem iyôn. <sup>10</sup> Kwôni wo pur megari ba, a liri habrê ré nij. Ôbi a, hena jeré pur megam ba, ju li na tôô dô dô jêd hen.

### *Merênge sa têrñge a wô hera wo Krist*

<sup>11</sup> Lênge hen iyôn damañ a wôsa ken hôn wulê wo nana mô bô a hen. Haw hen na, ken enjijî tô kum a wôsa wulê wo Emen a gôlijî nañ na hen baa dâ gôlijî kirijî na nana bijî bôrna sa Jêsu Krist a hen. <sup>12</sup> Haw hen kirijî ka hendi ca erê nij, aña na kirijî ka perañji a gasê nij. Iyôn ba, bi jé lêrenge

yi kwo kirijî ka hendi ré nij men, perênange anğar mañê ka kirijî ka perañji a bay ka hen a men. <sup>13</sup> Bi jé lêrena yi kwoñ derôre mega bijné ka ré mô kirijî ka perañji a iyôn dîba, na mô wô lamê ré men, wô yê care kwoyrijî ré men, na li anğar iyôn a tôn hen né men, na yijnge iyôn a tôn né men, na merênge wô nañare ré men, na lénge terbére ré a men. <sup>14</sup> Bi Kelma Jêsu Krist a yé mega anğar mañê kanje iyôn men, bi doy lê anğa habijî ka yi bôrñge a hen bi dô néérñge ré a men.

## 14

### *Jô kwôlê sa megam a ré*

<sup>1</sup> Yênen, berênge kwo iya tô ayê bôô wori a hen yerñge a dîba, ken nariñ nañ dî sa ermé wori a ré. <sup>2</sup> Kwôlo gengijî sa anğar emê na, ka pônî erem mega wo emê anğa pônî ré jôrijî né aña bay ôm are kêmba. Nijba, ka iya tô ayê bôô woji a ba, lêe na ma kelijî mera. <sup>3</sup> Iyôn ba, kwôni wo ôm are kêmba hen na, bi bô kwo dô tu emê hen mega wo ré na ani ré iyôn né men, kwo dô tu emê hen kôba, bi jô kwôlê sa kwo ôm are bôm bôm hen né, wôsa na Emen a biri yiri a hen. <sup>4</sup> Iyôn ba, jôbi ju na i a jeré jeré kwôlê sa mana wo kwôni a ba? Hena ôbi ré ðebe gerañ sa jé wori a, ré kurijî kôba, na ôbi sari a kelê dî. Ôbi a ðebe gerañ

wôsa Kelma ôrij nâj néé wôj gerijni.

5 Bijé ka pôni erem wo wulê kêm ré gelij nijba, ka pôni erem wo wulê wo pôni ré dê megari. Iyôj ba, bi i i ba, bi bi bôri sa ermé wori a wori a mega wo ré na anja dôri kañ lê. 6 Ôbi a, kwôni wo ré erem mega wo wulê wo pôni ré gelij gay nañ megêri na, ôbi li hen iyôj ayij na kibi Kelma wona men, kwo ôm are kêm hen na, ôbi li hen iyôj ayij na kibi Emen men, wôsa ôbi liri dosé wô emê bi wo ôbi biri hen. Men, kwo dô tu emê hen na, ôbi li hen iyôj ayij na kibi Emen wôsa ôbi liri dosé wô emê bi wo ôbi ôm hen. 7 Ôbi a, hena kwôni perêrna na, ré mô tu geñ ba, mô na wô sari ôbi gañ mera né men, kwo ma kôba, ma na wô sari ôbi gañ mera ré a men. 8 Hena nana mô tu geñ ba, nana mô bij na Kelma, a hena nana ma kôba, nana ma na wô biri na ôbi men. A hena ré na temare, merê tu geñ, kôba, nana ka Kelma kêm. 9 Wôsa Jêsu Krist ma añ ji si kamjê bi ðiré yij Kelma sa ka mô tu geñ a men, sa ka ma a a men. 10 A hen iyôj ba, wô mi a jeré jô kwôlê sa yênem a men, ju bôri mega ani ré hen iyôj a men ba? Nabay naa saa erê ðibé tumô Emen a kêm añ ôbi a jeré kwôlê sarna. 11 Na mega wo lij bô magtubu to Emen a kôl iyôj ba:

«Na tu kwôlê a ené ena

kelênge hen,  
nôbi Kelma Emen,  
gawrê kêm a sa cibé gubarji  
tumôn a  
añ a ayê keben ené na  
Emen.»  
12 Iyôj ba, na i i kôba, a  
derê tô kwôlê wori nañ kibri  
tumô Emen a.

*Li bi yênem kurij né*

13 Mega wo hen iyôj na, na jerênge kwôlê sa megêrna ré men, gengênge bi ken li ani kani ka a lê añ bay a lê têrij hen né a men. 14 Nôbi wo ena kwo Kelma Jêsu hen na, en hôn dô san a wo anjañ emê kani ka \*kagem ré nañ, a hena kwôni ré erem mega wo emê wo pôni ré kagem ba, are bay ka hen kagem na tiri a men. 15 Hena jeré mène bô megam wô kibi emê wo ju ôm hen na, yi mega wo jeré geyri ré iyôj. Mène yênem wo \*Krist ma wô sari men hen wô sa anjam kañ emê hen mera ré. 16 Jôbi ba, ju bô mega wo ré dô tum a nijba, hena gawrê réé berê mega ré na ka habij na, ju li ré. 17 Emê iyére to Emen yi na wô sa anjañ emê ré men, wô sa anjañ yê ré a men, nijba, yi na wô lê anjañ derôre men, erê jalê perêrna men, lê yi derê a men, bay a na anja Tunu toñ hendi bô bôrê bi nana li. 18 Hena kwôni ré li jé bij Krist hen iyôj na, dôrij Emen men, dôrij gawrê a men.

19 Iyôj ba, na li na anja a lê añ bô jalê a yij perêrna

hen men, ka a lê naɲ gawrê aɲ bi ayê bôo woji ré ôriɲ tumô hen a men. <sup>20</sup> Iyôn ba, yênen, mêne jé wo Emen wô kibi aɲga ju ôm hen né. Aɲgaɲ emê kani ka kagem ba, naɲ haji, niɲba, hena megam rée kuriɲ wô kibi emê wom bi wo hen na, ju li na têriɲ. <sup>21</sup> Aɲga dôri na, na wo jeré ôm tanare ré men, jeré yi care ré men, jeré li ani kani ka a lê aɲ yênem a kuriɲ bô têriɲ a hen né a men. <sup>22</sup> Hena jeré erem wo are kêmba, jeré emê senge, réba ka pôni ré yi emê ré kôba, bi ermê wom sa are bay ka hen na, bi kenbay naɲ Emen a henê mera. Ôbi a, kwôni wo ré da lê are aɲa bôri ré dôyrêri ré na, yiri a dôri. <sup>23</sup> Hena kwôni ré ôm are aɲa ré meremné na, kwôlê biri wôsa ôbi li na naɲ geré wo ayê bôo ré. Aɲga yôn yôn ka nana li naɲ geré wo ayê bôo ré hen na, na têriɲ.

## 15

### *Li aɲga dôriɲ megêm*

<sup>1</sup> Ôbi a, nabay ka néerna ré ya tô ayê bôo a hen na, naa lêngge naɲ ka iya hen sa aɲga néji hen dîba, naa lêngge aɲga derêna lê hen mera ré. <sup>2</sup> Bi i i kôba, li aɲga dôriɲ megêri wô derê woji aɲ bi ayê bôo woji ré ôriɲ tumô tumô. <sup>3</sup> Wôsa \*Krist na woge lê aɲga ré dôri dôbi ré niɲba, na mega wo na liɲ bô magtubu to

Emen a kôl iyôn ba: «Hare to bay tuurem hen na, ban na nôbi san a.» <sup>4</sup> Kwôlo kêmba wo liɲ bô magtubu to Emen a hen na, liɲ hen iyôn bi ré geléna kwôlê woɲ tiri. Kwôlo Emen bi wo hen na, béna ulê bôo men, dôbêna ibiyare bôrna men, aɲ bi nana dîɲ bôrna sara men. <sup>5</sup> Bi Emen wo na hanê ulê bôo men, hanê dôbê ibiyare bô bîné a men hen na, bi li bi ken biɲ pôn perêrɲge a men, ken liɲ mega wo Jêsu Krist na liɲ hen iyôn men. <sup>6</sup> Aɲ bi kenbay kêmba ken biɲ tôorɲge pôn heramiɲ Emen wo na Iba Kelma wona Jêsu Krist hen.

*Béré Kwôlo Dôri wo uwôliɲ biɲ bîné ka na Jubné ré hen*

<sup>7</sup> Iyôn ba, bi i i kôba, bi bu yêni yiri a mega wo Jêsu Krist na bérêna yiri a hen iyôn men, lêngge hen iyôn aɲ bi bîné ré heramiɲ Emen. <sup>8</sup> Na tu kwôlê a ené kelêngge hen, Jêsu Krist sa yi mana wo Jubné bi dîré liɲ aɲga Emen na genge dîré lê hen aɲ gelji wo tôo to Emen na ré ay biɲ mônêrji hen na, ôbi ré dèbe sa têri a baa ya. <sup>9</sup> Men, ôbi sa biɲ ka na Jubné ré hen kôba, ré heram Emen wô kibi lê derê wori. Mega wo na liɲ bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Na tôri bi wo hen aɲa ené heramem perê bîné men,  
na ayê kem naɲ kurôn a men hen.»

<sup>10</sup> Magtubu hende to hen hô kôl iyôn ba:

«Kenbay kap Jubnê ré hen na,  
lênge yi derê nap bijné ka Emen.»

<sup>11</sup> Magtubu hende to hen kôl kirij ka pôni a kôl iyôn ba:

«Kenbay kêm kap Jubnê ré hen ayênge kibi Kelma men,

bi bijné kêm ay kibri a men.»

<sup>12</sup> \*Ôbi kibi Emen \*Esay kôba na kôl iyôn ba:

«Kunğa Jésé ré sa aŋ a yé kelma wo bijné ka na Jubnê ré hen

aŋ bay ré sa dé bôrji sari a.»

<sup>13</sup> Emen wo na hanê bôrŋge wo ken dî sari a hen na, bi bi yerŋge derêŋge kwôy kwôy men, bi béŋge bô jalé a men, nap geré wo ayê bô wŋge. Na hen iyôn a, bôrŋge wo kené dî sari a bi wo hen ré ôrij tumô tumô nap néé wo Tunu top hendi bô bôrê.

*Pol kôl kwôli jé wori*

<sup>14</sup> Yênen, en hôn dô san a wo kené na bijné ka lê deré ré wôn bôrŋge men, hené are ré wôn bôrŋge dô men, kené nêmen gelij yerŋge are a men. <sup>15</sup> Nijba, kwôlo gay gay wo en kôl bô magtubu tijê a hen na, en kôl dad a ta aŋ bi ené jebij tô bôrŋge sa aŋga pôni a. En kôl hen iyôn wô kibi aŋga dôri ka Emen li ben hen, <sup>16</sup> ôbi dén bi ené yi mana wo Jésu Krist perê bijné ka na Jubnê ré hen men, en ay yen yôd bij

Emen wô uwôlij béré Kwôlo Dôri wori a men. En uwôl béré bi wo hen bijn bijné kap Jubnê ré hen, bi bay ré yij mega aŋga bê kwôbe ka dôrij Emen ka Tunu top hendi bô bôrê bi yi gay biri hen iyôn. <sup>17</sup> Mega wo en bijn nap Jésu Krist hen iyôn na, yen yén sa jé wo Emen wo li hen. <sup>18</sup> Hena kwôlê wôni wo ené kelê ré ya ba, na kelê na kwôli aŋga Jésu Krist li nap geré wujê hen. Ôbi ben bi ené eraŋ nap bijné ka na Jubnê ré hen tumô Emen a aŋ bi bay ré biri kwôlê. Ôbi li nap geré kwôlo en kôl hen men, nap aŋga en li hen a men. <sup>19</sup> Ôbi ben néé en lij gijê wo gay gay men, Tini Emen kôba, gel néé wore a men. Ôbi a, ené uwôlij béré Kwôlo Dôri wo gengij sa Jésu Krist nap kirij kirij bijn bijné ayij tôri Jérusalêm a kwôy Iliri a hen. <sup>20</sup> Béré Kwôlo Dôri bi wo hen na, na en uwôl na kirij ka kwôni dô kwôli Krist tumô ya ré tô hen. Na en gey ulê na kirij bay ka iyônggi a hen, wô wo ma ené erê delmi jé wo kwôni wo dŋgi.

<sup>21</sup> En li hen iyôn bi ré bijn nap kwôlo magtubu to Emen a na kôl kôl iyôn ba:

«Bijné ka kwôni na dôrji kwôlo gengij sari ré tô hen kôba,

a gilli men, ka kwôli na kurij marji a ré kwôy hen kôba,

a henê tô Kwôlo Dôri bi wo hen men.»

*Pol kôl kwôli erê kergare tori to da sa erê Rôm a hen*

<sup>22</sup> Yênen, ôbi a, têê kwône ené uwôn geré ôrij gelênge ré hen. <sup>23</sup> Haw hen jé wo na buren sa iyére hende to hen ari na jôren erê hen na, en li kô nij. Li elê kwône wo en genge ené erê gelênge. <sup>24</sup> Ari kirija na sa erê Êspan a na, na sé si sarngge ari na wulê sem ari ken dema bôn ré kurij tôj tô. Men, en gey bi kené li ari en sa erê kergare tijê to Êspan a hende to hen a men. <sup>25</sup> Nijba, kwo haw hen ba, na erê Jérusalêm a ari jé wo bijé ka Emen ka ari pa dem. <sup>26</sup> Wôsa bay ayê bôô ka Maséduwan ari ka Akay genge ciré wôgê are lij bijé ka Emen ka pôni ka Jérusalêm ari bay nimré hen. <sup>27</sup> Bay a hena ari bôri a ré genge dîba, na kwôni a kôli ré. Ari dôd kôba, bay ré lê hen iyôn. Mega wo Jubné ari bay ayê bôô na li ari ka na Jubné ré hen ari ari gengij sa Tunu hen iyôn na, dé wo ka na Jubné ré hen kôba, bi biji ari ari ari men. <sup>28</sup> Kirija en ôrij ari ari wôgê bay ka hen biji nij na, na erê gelênge pa dema ené erê kergare tijê to Êspan hen tô. <sup>29</sup> Kirija na sa erê gelênge na, Krist a terê kibri damari sarngge a ari geré wupê.

<sup>30</sup> Yênen, sa kibi Kelma wona Jésus Krist men, sa kibi Tunu to li ari nana

ari yerna hen a men na, en uwôlênge bi kené jôgen uwôlê Emen men, kené uwôli ari kum né wô san a men. <sup>31</sup> Ari bi bijé ka Judé ka bi bôri sa Jésus Krist a ré hen, ré gelen gusij né men, bi ari ené ôrij bij bijé ka Emen ka Jérusalêm a hen ré dôri a men. <sup>32</sup> Iyôn ba, hena Emen né uwôlen sara men ba, na bij ari genge ari yi deré ari na erê deré bul dé iyôn iyére tonge a. <sup>33</sup> Emen wo na hanê bô jalé wo bijé hen, bi ba ari ken kêm. Amên, bi yi gelij hen iyôn.

## 16

*Dôsê to Pol lij bijé ka pôni ka perê hen*

<sup>1</sup> Na derênge kwôli yêrena Pébé ari hendi jé to bô églis to Sênkré a hen deré ken toy. <sup>2</sup> Kirija hende a bij iyére tonge a ba, ken bure yernge a dô ari hini Kelma wona mega bay ayê bôô ré lê hen iyôn. Ari kêm ka ari ba, ken li ari tu sara wôsa hende na iyore to li ari bijé kwône men, nôbi kôba, hende li ari en a men.

<sup>3</sup> En lij si Prisil ari kurôre Akilas dosé, bay na megên ari bay jé ka Jésus Krist. <sup>4</sup> Kirija bijé na gelen gusij tu temare a hen na, bay a na sa gôlij ari en men, bay kôl iyôn ba, ré na temare kôba, ciré lê ari en a men. Ôbi a, ené lij dosé damari wô ari bay li hen ari na nôbi a lij dosé hende to hen penen né,

nijba, églisnê kêm ka bay ayê bôo kap Jubnê ré hen kôba, liji dosé men. <sup>5</sup> En lij églis to dap iyére toji a ap tebe Emen hen dosé men, en lij Epaynêt woj melapnen hen dosé men. Ôbi a na ôbi ayê bôo wo tumô bô emê wo Asi a. <sup>6</sup> En lij Mari to merên wô sarŋge hen dosé. <sup>7</sup> En lij si Andronikus nap Juniya ka na balên hen dosé men. Na megên ka bay na perêni pôn men, bay na bay jé ka Jésus Krist ka bijné hônji dô hen men, bay na bijné ka na bi bôrji sa Jésus Krist a tumôn a men.

<sup>8</sup> En lij Ampliyatus woj melapnen tô Kelma wona hen dosé. <sup>9</sup> En lij Urbên megarni woj ôbi jé wo Jésus Krist hen dosé men, en lij melapnen Stakis kôba, dosé a men. <sup>10</sup> En lij Apêlêš wo bay na séeli ap na dëbu sa têri a tô bê bôo wori sa \*Krist hen kôba, dosé men, bijné ka iyé Aristobul a kôba, en liji dosé men. <sup>11</sup> En lij Hérodion wo na gôbren Jub hen dosé men, bijné ka iyé Narsis a ka na ka Kelma wona hen kôba, en liji dosé men. <sup>12</sup> En lij si Tripên nap Tripos ka li jé damaŋ bijn Kelma wona hen kôba, dosé men, en lij yêrena Pêrsid to li jé damaŋ bijn Kelma hen kôba, dosé men. <sup>13</sup> En lij Rupus gawra wo Emen wo kwari nap tô jé wo Kelma hen dosé men, yori to yi mega yon iyôn hen kôba, en lere dosé a men. <sup>14</sup> En lij Asinkrit men, Plégon men,

Hêrmês men, Patrobas men, Hêrmas men, bay ayê bôo kêm ka nap ci hen dosé a men. <sup>15</sup> En lij Pilolôg men, Juli men, si Néré nap yêri men, en lij Olympus nap tô bijné ka Emen kêm ka nap ci hen dosé men.

<sup>16</sup> Lijge dosé pôn pôn kêm nap yi derê men, églisnê ka Jésus Krist kêm ka na kôba, lëŋge dosé a men.

### *Gerjê yêgê maa*

<sup>17</sup> Yênen, en kelëŋge ca bi ken bô bijné kap bay kapê Kwôlo Dôri wo na ken bi bôrŋge sara tumô nij hen dô. Na hen iyôn apa bay ré li ap kariŋare yi perê bijné hen men, bay li ap ka pôn herij a men hen. Iyôn ba, ken dô yerŋge yirji a ap. <sup>18</sup> Gawrê bay hen iyônŋi hen na, liji na jé wo Kelma wona Krist ré, nijba, bay li jé na wô bôrji mera men, bay lam bijné ka kwôlê woji wôni nap hen nap kibriji wo dôri hen men, nap kwôlê woj layê kirij hen a men. <sup>19</sup> Kwonŋe kenbay ba, bijné kêm hôn wo kené bijn Kelma wona kwôlê nij. Ôbi a, yen ré dôren gap wô sarŋge hen, nijba, en gey bi kené melên ap bi kené lij anŋa dôri dëba, kené bijn nap anŋa habij né. <sup>20</sup> Emen wo na hanê bô jalê hen a sa mênê néé wo Sidan, ap baa da wo ka sa gôlij sari nij.

Bi bô derê wo Kelma wona Jésus Krist baa nap ken.

<sup>21</sup> Timoté wo li jé nap en hen lëŋge dosé men, si



Lusiyus naꝓ Jasôn naꝓ Sosi-  
patêr ka na balên hen kôba,  
lênge dosé men.

<sup>22</sup> Magtubu hende to Pol  
bénge hen na, na nôbi  
Têrtiyus a lê hen. Aꝓ nôbi  
bi kôba, en lênge dosé naꝓ  
hini Kelma men.

<sup>23</sup> Gayus wo en mô iyére  
tori a hen lênge dosé.  
Bay ayê bôô kêm era sa  
tebe Emen na iyére tori a.  
Erast, ôbi gemé lari wo sa  
iyére hen, bay naꝓ yênena  
Kwartus kôba, lênge dosé  
men.

<sup>24</sup> [Bi bô derê wo Kelma  
wona Jêsu Krist baa naꝓ ken  
kêm. Amên, bi yi giliꝓ hen  
iyôꝓ.]

### *Pol ay kibi Emen*

<sup>25</sup> Ayênaꝓge kibi Emen  
wôsa ôbi nêm wo a bénge  
néé bi kené díbiꝓ iyére tô  
ayê bôô woꝓge a. Na mega  
bi wo en kôliriꝓ ðiꝓé gaꝓ gaꝓ  
kiriꝓa en uwôliꝓ béré Kwôlo  
Dôri wo gengiꝓ sa Jêsu Krist  
hen. Men, na naꝓ geré  
Kwôlo Dôri bi wo hen aꝓa  
Emen na ré yêgiꝓ sa aꝓga yi  
kini uwôbêrji a ca yeꝓ hen  
men. <sup>26</sup> Niꝓba, haw hen, ôbi  
yêge sari niꝓ naꝓ kwôlo bay  
kibi Emen na kôl gengiꝓ sari  
hen. Ôbi a, kwôlê bi wo hen  
ré ôm naꝓ kiriꝓ kiriꝓ peré  
ðiꝓé mega wo Emen na ayiꝓ  
tôô bi ðiꝓé ré bi bôrji sari  
a men, ré biri kwôlê a men  
hen iyôꝓ.

<sup>27</sup> Ayênaꝓge kibi Emen wo  
na ôbi tu melênê pôn nêꝓ  
hari hen. Wô kibi Jêsu Krist  
ná, bi ayê kibi yi wô sari naꝓ

elê elê. Amên, bi yi geliꝓ hen  
iyôꝓ.

## Magtubu to tumô to Pol li bij Kworêntijênê Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen

Kirija Pol ôrij kergare tori toj ulê béré to téé wôo hen na, ôbi li geserê môj kibi marge sa iyé grêkênê to bay uwôgere Kworênt hen. Eglis to ôbi dî tôre ya hen na, na bijé ka ca, ba na hôn Emen né hen a kwônê ya. Bay na gawré ka ari unérji gañ né.

Kworênt na sa iyére to ari unére damañ, wôsa hende yi na kibi cér a, añ bato erañ nañ angañ gara mê mê ya men, jeñga yé dô tô bijé men, ari lê ka gel tô yê wo gawré kwône ya men, bay henê are nañ lê emen kwône a men. Nijba, yij yijare toj iyôn a tôñ hen kôba, ô nañ tôre men. Añ kamañ ka ay bôrji haw hen na, are gay gay na ka dôyrêji, añ na ôbi a, Pol ré ange gañ wô sarji hen.

Kirija Pol dji añ, añ ô ta nij menba, cêgê menba, ôbi toy kwôlo gay gay wo bay kôli gengij sa bay ayê bôo bay ka hen. Añ na kwôlo sun kirij gañ. Na ôbi a lê Pol aña, ôbi ré lij magtubu têe pôrbu biji hen. To wôo hen ba, yi bô Magtubu Tôo toj Bijare to Kôrbi a ya. Tô to baa hen na, kwôle kôlij bô 1 Kworêntijê 5: 9-13 men,

bô 2 Kworêntijê 2: 3, 7: 8 men. Magtubu to wôo to bô Magtubu Tôo toj Bijare to Kôrbi a hen na, Pol li na kirija ôbi ôrij kergare tori toj ulê béré to têe subu hen. To pôn hen ba, ôbi li na kirija ôbi na ná Epês a men (1 Kworêntijê 16: 8) to têe wôo ba, na ka pôni kôl ré na Epês a sôn men, ka pôni kôl ré na Maséduwan a men.

Sapitre 1: 1-9 bô magtubu to tumô to Pol li bij Kworêntijê hen na, kôl na kwôli dosé to ôbi lij men, uwôlê wo ôbi uwôl Emen lijni dosé hen a men. Sapitre 1: 10-4: 21 hen na, Pol kôlij Kworêntijê ré dî tô karijare toji baa. Sapitre 5 hen na, Pol kôlji bi bay ré dage bay yijare toj iyôn a tôñ hen perêrji a añ. Sapitre 6: 1-11 hen na, ôbi kôlji bi bay ré kanjij yirji tumô bay emê sa iyére a ré. Sapitre 6: 12-20 hen na, kôl na kwôli anga Kworêntijê ré ay yirji lij têrij né. Cêgê dema ôbi ré uwôlji kwôlê sa kwôlo gay gay wo bay na engereri hen tô. Sapitre 7 na, kôl na kwôli engé yi. Sapitre 8: 1 - 11: 1 hen na, kôl na kwôli emê tanare to bay tibij kamrê hen men, kwôli anga bay ré li gengij sa dayré kamrê nañ Emen hen. Sapitre 11: 2-34 hen na, kôl na kwôli bay ayê bôo nañ emê wo Kelma. Sapitre 12-14 hen na, kôl na kwôli gwosoy jé lê wo Tunu toj hendi bô bôré a bé. Sapitre 15 hen na, kôl na kwôli jé

sé kampê wo bijné ka ma. Sapitre 16 hen na, ôbi duu kibi magtubu tori hende to hen nañ kwôlo gay gay wo yi ya. Perê kwôlê bi wo hen na, na kwo gengijn wôgê are men, ança Pol genge ñiré lê men, kwôli dosé to ôbi liji a men.

Gengijn sa kwôlê bi wo kêm hen na, \*ôbi jé Pol iyêlji na nañ tôri to dami. Ôbi gelji mega wo bê bôô pôn sa \*Krist a a ré lê an kwôlê bi wo hen ré janijn. Men, peré yi ré na ança dami gôlijj tô ança baa hen kêm men (Sapitre 13).

### *Dosé to ôbi liji*

<sup>1</sup> Nôbi Pol, wo Emen uwôgen bi ené yi \*ôbi jé wo Krist Jésu nañ bô geyé wori hen. Nibay nañ yêna Sôstên <sup>2</sup> a lê magtubu hende to hen bijn églis to Emen to sa iyé Kworênt a ka ôbi ñiji gay sa kibi bijnare toji nañ Krist Jésu, an ré yiji bay bô bôre nañ bijné kêm ka mô nañ kirijn kirijn, an uwôge hini Kelma woji Jésu Krist wo na kwoni men hen. <sup>3</sup> Bi bô derê nañ bô jalé wo Ibarna Emen nañ kwo Kelma Jésu Krist baa nañ ken.

### *Terê kibi wo tô Krist a*

<sup>4</sup> En lij Emen wupê dosé kwôy kwôy wô sarŋge. Ôbi li dô nañ ken sa kibi bijnare to ken bijn nañ Jésu Krist hen. <sup>5</sup> Sa kibi bijnare to ken bijn nañ Krist Jésu hen ana Emen né béŋge ari upé kêm hen. Ari upé bay ka hen

ka pôni a na: henê kwôlê men, henê ança gay gay hen a men. <sup>6</sup> Derê tô kwôlo gengijn sa Krist dôbe hanêri perêrŋge a. <sup>7</sup> An kirija na ken mô kerem gem wulê wo Kelma wona Jésu Krist wo na nini gelêŋge hen réé herañ hen na, tinay ani kani ka gengijn sa Tunu lêŋge ré. <sup>8</sup> Men, ôbi a gerêŋge tô ayê bôô wŋge a kwôy an bi kené yijn bijné ka kwôni uwôl kwôlê sarji a ré, sa to Kelma Jésu Krist a herañ wô jôrijj kwôlê sa bijné hen. <sup>9</sup> Emen na ôbi bôô pôn, an na ôbi a uwôgêŋge bi kené bijn nañ Kemari Jésu Krist Kelma wona hen.

### *Karijare to yi bô églis a*

<sup>10</sup> Yênen, en uwôlêŋge nañ hini Kelma wona Jésu Krist bi kwôlê wŋge ré bijn men, bi karijare ré nañ perêŋge a a men, nijba, bi kené bijn pôn yôd nañ ermé wŋge men, nañ ança ken genge hen a men. <sup>11</sup> Wôsa yênen, en toy kwôlê wŋge kibi bijné ka iyé Klowé mega wo karijare ré yi perêrŋge a.

<sup>12</sup> Kwôlo en kôl hen na, en toy mega wo i i kôba, ré kôl ñiré na kwo Pol ñi men, ñiré na kwo Apolôs ñi men, ñiré na kwo Piyêr ñi men, ñiré na kwo Krist ñi a men. <sup>13</sup> Hen ba, ken erem mega wo Krist ré karij kwône hen iyôŋ ba? Na Pol a ma wô sarŋge sa gurô tagelê hen ba? Batêm to bay na lêŋge hen ba, na nañ hini Pol ba?

14 En lijn Emen dosé wôsa kwôni wo en liri batêm perênge a hen ba, najn. Na si Krispus najn Gayus mera a na ené lijn batêm, 15 ajn bi kwôni ré kôl ré na najn hini Pol a bay ré lêngge batêm né. 16 Di jan, en gôrbijn, bijné ka bô iyé Êstépanus kôba, na en lijn batêm men, nijba, tô ka baa hen na, en hôn wo ené lijn kwôni wo ðangi batêm né. 17 Wôsa Krist na joon wô lijn bijné batêm né, nijba, na wô ulê béré Kwôlo Dôri wori najn gwosoy kwôlê wo gawra ré, ajn bi ré li ajn temare to Krist to sa gurô tagelê hen ré yi anja beray mera ré.

*Jésu Krist na néé men, tu melênê men wo Emen*

18 Béré wo gengijn sa temare to Krist to sa gurô tagelê hen na, yi na anja gali tu bijné ka ca mênê hen, nijba, nabay ka Emen ða gôlijn najn na hen na, temare to Krist na néé wo Emen. 19 Wôsa lijn bô magtubu to Emen a nijn kôl iyônj ba:

«Na mênê tu melênê wo bay tu melênê men,

na mênê henê anja bay henê are a men.»

20 Iyônj ba, na kwôli mi a nana kelê gengijn sa bay henê are men, bay lère magtubu men, bay narijare kwôlê a men ka sa terare a na nijn ba? Emen gel mega wo tu melênê wo sa terare a na, ré na kubrare.

21 Emen najn melênê wori na gey bi bijné ka sa terare a ré hônij najn melênê woji ré, nijba, ôbi gey gôlijn najn bijné ka bi bôrji sa kwôli wo nini uwôl béreri ajn bay bô mega kwôlo gali hen. 22 Wôsa Jubnê gey na anjan gijné nijba, Grêknê ba, gey kwoji na tu melênê. 23 Nijnba, nibay nini uwôl na béré kwôlo gengijn sa Krist, kwo Emen dôri hen wo ma sa gurô tagelê hen. Béré kwôlê bi wo hen na, yi na mega kwôle wojn tiiré kirijn tu Jubnê men, na kwojn galê tu Grêknê a men. 24 Nijnba, bijné ka Emen uwôgeji ka na Jubnê men, Grêknê a men hen na, na Krist a na néé wo Emen men, tu melênê wori a men. 25 Wôsa anja bijné bô mega kubrare to Emen hen na, na anjan tu melênê ka gôlijn sa tu melênê wo gawrê men, anja bijné bô mega iya wo Emen hen kôba, na néé wo gôlijn sa kwo gawrê a men.

26 Yênen, kenbay ka Emen na uwôgênge hen na, na kena si i ba? Wôsa najn ermé wo gawrê na, perênge a hen na, bay tu melênê na kwône ré men, bay néé kôba, na kwône ré men, bijné ka damné kôba, na kwône ré a men. 27 Nijnba, Emen pô anja bijné bô mega anja gali hen, uwôlijn tayre sa bay tu melênê a men, ka bay bôrji mega ré iya hen uwôlijn tayre sa bay néé a men. 28 Ôbi ay anja dé ka sa

terare a nà, ka bay bô mega ani ré, réba ka bay kaṅ a men hen, bi dîré mênij ka bay bô môṅ ré na ka dôri dî hen. <sup>29</sup> Aṅ bi tumô Emen ba, kwôni ré dij denḡôri ré. <sup>30</sup> Nijba, Emen dayênḡe naṅ Krist Jêsu kwo Emen dîri mega tu melênê wona iyôn hen. Na sa kibri aṅa nana yij bijné kaṅ derôre men, ka yi naṅ jenḡêrji men, ka mô sarji senḡe a men hen. <sup>31</sup> Iyôn ba, lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Kwôni wo gey dê denḡôri ba, bi di wô sa kibi aṅga Kelma li hen dî.»

## 2

*Ulê béré kwôli Krist wo na ma sa gurô tagelê hen*

<sup>1</sup> Yênen, kirija nôbi na en bij iyére tonḡe a na, na en uwôl béré kwôlo Emen wo yi naṅ kini uwôbêri a hen, na naṅ gwoy kwôlê wôni ré men, na naṅ tu melênê wôni ré a men. <sup>2</sup> Wôsa tumô dema ené ôrij perênḡe a tô na, na en genge ené erê kelênḡe kwôli ani kani ka dāṅgi a ré, nijba, ené kelênḡe na kwôli Jêsu Krist men, kwôli temayri to sa gurô tagelê hen a men mera. <sup>3</sup> Kirija na en ôrij iyére tonḡe a hen na, en iya men, kemnare lèn aṅ en wuré a men. <sup>4</sup> Na en iyêl men, gelênḡe men naṅ kwôlê woṅ tu melênê wo gawrê woṅ biyê kirij hen né, nijba, aṅga Tini Emen li hen na, gel na wo kwôlo na

ené kôl men, gelé wo na ené gelênḡe men hen na, ré na naṅ néé wore. <sup>5</sup> Aṅ bi kené bij bônḡe sa \*Krist a naṅ tu melênê wo gawrê ré, nijba, wô sa kibi néé wo Emen.

*Tu melênê wo Emen dî*

<sup>6</sup> Nijba, nibay nini gilij bay ayê bôô ka gese hen, tu melênê nijba, na tu melênê mega kwo sa terare a nà ré men, kwo kilmé ka sa terare a nà ka ca, mênê hen né a men. <sup>7</sup> Nijba, nini gelênḡe tu melênê wo Emen wo nà ná aṅga na yi kini uwôbêrji a tu gawrê men, na tu melênê wo Emen na genge wô hini emê wona ca tumô dema tô terare na ré dij tô men. <sup>8</sup> Tu melênê bi wo hen na, kelma wôni wo sa terare a nà, wo na hôn ba, naṅ wôsa hena bay na ré hôn ba, bay henaṅ ré béré Kelma ôbi hini emê hen ré. <sup>9</sup> Nijba, lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Aṅga tu kwôni na gel ré kwôy men, maa kwôni na toy ré kwôy men, ka bô kwôni na erem sara ré kwôy a men hen na, na are bay ka hen aṅa Emen né bu sa têrji wô bij bijné ka piiri hen.» <sup>10</sup> Na hen iyôn a, ôbi ré bi Tini jô turna sa aṅga na yi kini uwôbêrji a hen, wôsa Tini hende to hen a kebê dōḡé are kêm men, dōḡé ermé wo Emen kêm a men. <sup>11</sup> Wôsa gawra hôn aṅga yi bô megari gawra ré, nijba, ôbi bi a henê ermé wo yi bôri

a, mega wo hen iyôn nij na, kwôni hôn anja gengij sa Emen né, nijba, Tini a henê di. <sup>12</sup> Na nana uwôn na tunu to sa terare a nà ré, nijba, na Tunu to Emen a jôn an bi nana hônij anjan baliyare kêm ka ôbi béna hen. <sup>13</sup> Men nana kôl kwôli are bay ka a kêm hen nan kwôlê wo gawré gel nan tu melênê woji hen né, nijba, nini gelij bijné are nan kwôlê wo Tunu bēni kibrini a hen. Na ôbi á, niné dô tô anjan Tunu ka bijné ka Tunu mô bōrji a uwôn hen.

<sup>14</sup> Nijba, gawra wo ôrij nan Tunu ré ba, a uné anja Tini Emen bi hen né men, ôbi hônji ré a men, wōsa are bay ka hen yi mega anja gali iyôn tiri a, wōsa na Tini Emen a bé tu gawra jōrij sa derê are a. <sup>15</sup> Kwôni wo Tunu mô bōri a na, ôbi hôn derê tu are kêm an ôbi ba, kwôni a nēmê jerê kwôlê sari a ré. <sup>16</sup> Wōsa lij bō magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«I a hēnê ermé wo Emen ba? I a gili kwôlê ba?»

Nijba, nabay nana ôrij nan ermé wo Krist.

### 3

#### *Manê ka Emen*

<sup>1</sup> Yēnēn, nôbi, ré ené iyêlênge mega bijné ka Tunu to Emen mô bōrji iyôn, nijba, en iyêlênge mega wo kené na ka sa terare a nà iyôn men, mega wo kené na kamrê tô \*Krist a iyôn a men. <sup>2</sup> Na en bēnge na

kuba a na kené yi dība, na kwô ré, wōsa ken nēm emé kwô ré tô. An haw hen kōba, ken nēm né a sōj. <sup>3</sup> Wōsa ken yi mega bijné ka sa terare a nà baa ya, wōsa kirija terbére nan karinare yi perênge a hen iyôn na, gel na wo kené na bijné ka sa terare a nà men, jé lērengge ré ô nan ermé wo gawré a men. <sup>4</sup> Wōsa kirija kwôni kôl «Nôbi ena kwo Pol» men, kwo pôni kôl diré na kwo Apolôs men hen iyôn ba, jé lērengge yi na mega kwo gawré ka sa terare a nà iyôn né ba?

<sup>5</sup> I a na Apolôs men, Pol men ba? Nijna manê ka Emen ka na gelênge geré ayê bōô, i ba nan jé wo Kelma biri biri. <sup>6</sup> Nôbi en ci, Apolôs wusu kam sara, nijba, na Emen a lê a ré si men, dūbu a men hen. <sup>7</sup> Iyôn nij na, ôbi cé na ani ré men, ôbi wusé kam na ani ré a men, nijba, Emen wo bi si men, dēbe men hen a na are. <sup>8</sup> Kwo ci men, kwo wusu kam men na, na gawré ka pôn an i i ba a uné anjan tēbê sa kōbri wo gengij sa jé lêri jé lêri. <sup>9</sup> Wōsa nibay nini li jé pôn nan Emen men, kenbay ken yi mega bō yagê wori iyôn men. Men, ken yi mōj iyére tori to ôbi dī hen iyôn a men. <sup>10</sup> Nan bō derê wo Emen ben mega ôbi tu melênê wōj ôbi dé iyére hen na, nôbi en dī tô iyére an kwôni wo fanji a dé sara, nijba, i i ba, bi cubu

tiri dô tô iyére tori hende to ôbi dî hen. <sup>11</sup> Kwôlo gengij sa dé tô iyére na, kwôni a nê mê dé tô iyére to dangi kwa ré nij, tô iyére hende to hen na, na Jêsu Krist. <sup>12</sup> Kirij ka pôni a ðipé dî iyére naj lôr men, lari men, keram wo dôri a men, men ka pôni dî naj gurô men, telare men, moo a men. <sup>13</sup> I i ba, jé lêri a sa yé tu wolé Wulê woj jerê kwôlê a. Aj Wulê bi wo hen na, tare a sa gelé derêrji naj habrêrji. <sup>14</sup> Hena kwôni ré dî iyére ba, na sa tôre to na dîj hen nij aj gôlij tare hen nij na, ôbi a upé sa kôbri. <sup>15</sup> Hena tare ré uwoy jé lê kwôni bi wo hen na, ôbi a upé sa kôbri ré, nijba, ôbi ba, a gelé nijba, yi mega kwo bay ré derari bô tare a iyôj.

<sup>16</sup> Ken hôn wo kené na iyé Emen iyôj né ba? Men, ken hôn wo Tini Emen né mô bôrjge a a men iyôj né ba? <sup>17</sup> Hena kwôni ré mêne iyé Emen na, Emen bi kôba, a mênêri men, wôsa iyé Emen na, yi naj jengêre aj kenbay kena iyére hende to hen.

<sup>18</sup> Bi turjge lamêjge ré, hena kwôni ré bô yiri mega dîré na ôbi tu melênê perêrjge a naj melênê wori woj sa terare hen na, bi yi ôbi galé dema ré yé ôbi tu melênê woj tiri tô. <sup>19</sup> Wôsa tu melênê wo sa terare a nà, na kubrare tu Emen a, wôsa lij bô magtubu to Emen a kôl iyôj ba: «Emen pô bay

tu melênê naj gwsore toji gan.» <sup>20</sup> Men, hô lij bô magtubu to Emen a kirij ka pôni a kôl iyôj ba: «Emen hôn ermé wo bay tu melênê bay ka hen kê m, aj ôbi hôn wo ermé woji bi wo hen, ré na ani ré a men.» <sup>21</sup> Iyôj nij ba, kwôni a dé dengôri wô sa megari gawra ré, wôsa are kê m na kanje. <sup>22</sup> Hena ré na, Pol, Apolôs, Piyêr, sa terare, merê tu gej, temare, anja hawi, ka a era tô hen, are bay ka hen kê m na kanje. <sup>23</sup> Men, kena ka Krist men, Krist kôba, na kwo Emen a men.

## 4

### *Ôbi jé wo Krist*

<sup>1</sup> Na hen iyôj na, bay réé berêni mega manê ka \*Krist kap bay berê sa kwôlo Emen wo na yi kini uwôbêri a hen. <sup>2</sup> Iyôj ba, kwôni wo na ôbi berê sa are na, hal wo tumô wo nini gey yiri a na: bi li jé naj bô pôn. <sup>3</sup> Hena kené jô kwôlê san a, hena ré na bay jerê kwôlê ka sa terare a nà a jerê san a kôba, dôlen nôbi ré, wôsa nôbi en jô kwôlê sa yen a ré. <sup>4</sup> En li ani kani ka ermé wujê a uwôlen kwôlê san a ré tô. Nijba, na ôbi bi wo hen a ené yij derôre hen né, wôsa na Kelma a jerê kwôlê san a. <sup>5</sup> Iyôj ba, jerêjge kwôlê sa megêrjge a jug tumô ré tô, kwôy sa to Kelma a heraj aj a sa gelé anja na uwôbe kirij ka hendi hen nô men, a sa yêré

ermé wo bô ãijé hen nô a men, aŋ sa hende to hen na, i i ba Emen a biri hini emé wo gengij sari sari.

<sup>6</sup> Yênen, na wô sarŋge a ené kôl kwôlê bi wo hen gengij san men, sa Apolôs a men hen, aŋ bi kené hônij tô kwôlê bi wo hen mega nibay iyôn, ðiba kené ðage sa kwo lij bô magtubu to Emen a hen ré. Men, bi kené uwôyrij yerŋge kené na ka kwo na ði men, ka kwo hen ði men ré. <sup>7</sup> Wôsa i a na ðém jeré na kwo dami sa megêm ba? Aŋga ju uwôn hen na, ju uwôn na seŋge. A hena jeré uwôn na seŋge ba, wô mi a jeré ðij denġôm mega wo jeré uwôn na seŋge iyôn né ba?

<sup>8</sup> Haw hen ken uyirê nij men, kena bay upé men, ken yi kilmé a men, nijba, nibay nini yi ré tô. Nijba, tiri ba, en gey bi kené ôm iyére dô aŋ nibay kôba, niné ôm iyére naŋ ken men. <sup>9</sup> Wôsa en bô mega wo Emen né ðéni nibay bay jé kari bi niné yi gerjé ãijé ka bay jô kwôli temare sarji a hen iyôn. Aŋ nini yi ari lê wôrê ka sa terare a nà kêmen, tu \*manê ka derômaran a men, tu gawrê a men. <sup>10</sup> Nina bay galê wôsa niné na ka Krist, nijba, kenbay ba, kena bay tu melênê tô bijare tonġe a naŋ Krist, néérni naŋ, nijba, kena bay néé, bay denġe, menba, nibay ba, bay kapêni men. <sup>11</sup> Kwôy kemnêŋ kôba, kurôn lêrêni men,

kam dêrêni men, nini tôbrê gerŋga are men, bay sêrêni men, iyéy yéreni kôba, naŋ a men. <sup>12</sup> Nini li jé naŋ kôbrini woni wô abij yerni men, kirija ãijé tirêni ba, nini tô kibrini sarji a a men. Kirija bay gelêni gusij ba, nini uwôl bôrni sarji a men. <sup>13</sup> Men, kirija bay pôy kib-rini ba, nini iyélji kwôlo dôri. Aŋ nini yi mega gubij wo ãijé iyôn men, mega aŋga habij ðê kirij iyôn a men kwôy kemnêŋ.

<sup>14</sup> Kwôlê bi wo en kelêŋge kêmen hen na, na wo tayre ré ðeŋge ré, nijba, en halêŋge na mega wo kené na kam-nen ka en pirji iyôn. <sup>15</sup> Hena kené ôrij naŋ bay sarŋge dubu môj tô Krist a kôba, ðôd ba, ibareŋge na pôn nêŋ hari. Wôsa kirija na en ulêŋge béré Kwôlo Dôri hen na, en yi mega ibareŋge iyôn tô merê tu geŋ tonġe a naŋ Jêsu Krist. <sup>16</sup> Ôbi a, ené kelêŋge bi kené yi mega nôbi iyôn men hen. <sup>17</sup> Na ôbi wo hen na, ené jêŋ naŋ Timoté wo yi mega keman wo en piri men, ôbi bôô pôn sa aŋga Kelma men, ôbi a jebé tô bôrŋge sa aŋga dô tumôn sa geré wupé a naŋ Krist Jêsu hen. Bay a na aŋga en gelij ãijé naŋ kirij kirij men, bô églisjê kêmen a men.

<sup>18</sup> Aŋ ãijé ka pônli li geŋ mega ené nêmenê bij upêŋge ré iyôn. <sup>19</sup> Nijba, hena bô Kelma ré gey ba, baa ða wo na bij upêŋge hen ya. Aŋ na sa henê na ba, bay lê geŋ bay



ka hen ôrijn nap néé laba, na kwôlê woŋ dèj iyônj mera dī ba? <sup>20</sup> Wôsa kirijna Emen na ôbi sa kwôni na, kwôni bi wo hen ôrijn nap néé woŋ lij are dība, na nap kwôlê woŋ kelê mera ré. <sup>21</sup> Na ba, ken gey na mi ba? Hen ba, ken gey bi ené era unéŋge aŋ ené sa sêŋge laba, ené era nap peré men, baliyare a men dī ba?

## 5

*Bijé ka bô églis a kap bay yij yijare toj iyônj a tôj hen*

<sup>1</sup> En toy bijé kôl mega wo kwôni wo pôni perêrŋge a hen ré li aŋgaŋ hapê. Aŋgaŋ hapê bay ka hen na, na wo ôbi yirij nap tam ibari. Are bay ka ôbi li hen na, bay henê Emen né kôba, a lê hen iyônj né tô. <sup>2</sup> Menba, ken uwôyrê yerŋge na dèj iyônj réba ré kené merê nap ja aŋ kwoŋ ôbi lê are bay ka iyônjgi hen na, ré kené dagêri perêrŋge a aŋ. <sup>3-4</sup> Kupê nôbi ba, hena ené kelaŋ nap ken kôba, ermé wupê na nap ken. Aŋ en jô kwôlê sa ôbi lê are bay ka iyônjgi hen nij nap hini Kelma wona Jêsu mega wo ené na perêrŋge a iyônj. Kirijna ken dap aŋ ena perêrŋge a nap ermé wupê hen na, néé wo Kelma wona Jêsu a yé perêrŋge a. <sup>5</sup> Kwôni bi wo iyônjgi hen na, ken dīri kôbi Sidan a bi mène kurônjgi yiri aŋ bi tini ré sa uwôj gelê Wulê wo Kelma a sa jôrij kwôlê sa bijé hen.

<sup>6</sup> Ken gel, ken di denŋôrŋge na dèj iyônj, wôsa ken hôn wo «Wubere ré dē iyônj kôba, ré wubu parin wo bay bulônj hen» né ba? <sup>7</sup> Bêŋge wubere to cay to na têrij hen aŋ, aŋ bi ken yij gawrê ka séli mega parin wo bay bulônj wo wubere nap bô a iyônj hen. Kena ka séli tiri a men, wôsa bay bi kwôbri Kema Kwormo wona lij geserê wo bay uwôgeri \*Pak hen. Kema Kwormo bi wo hen, na \*Krist, kwo Emen dôri hen. <sup>8</sup> Kirijna nana li geserê wo bay uwôgeri Pak hen na, na lêŋge nap bô habrê ré men, nap têrij ré a men, wôsa bô habrê na, yi mega mapa wo bay li nap wubere iyônj, nijba, na lêŋge nap bô wo séli men, nap tu kwôlê a men, aŋ yi mega mapa wo bay li nap wubere ré hen iyônj.

<sup>9</sup> Bô magtubu to na en li bêŋge tumô hen na, na en kelêŋge kené bij nap bay yij yijare toj iyônj a tôj hen né. <sup>10</sup> Kwôlê wo en kô hen na, en kôl gengij na sa bijé kêm ka sa terare a nà, ka na bay yij yijare toj iyônj a tôj hen né men, bay geyé lari hen né men, gemsê hen né men, bay tibé kamrê hen né a men, wôsa hena henaŋ ré ré na iyônj ba, henaŋ kené napê sa terare a nà. <sup>11</sup> Nijba, kwôlê wo en kelêŋge hen na, na wo kené bij nap kwôni wo kôl dīré na yênenŋge ôbi ayê bô, nijba, ôbi na ôbi wogé yébé men, ôbi geyé lari men,

ôbi tibé kamrê men, ôbi jôm men, ôbi kwoyé men, ôbi gemsare a men na, na anğan emê kôba, ken ôm nañ dî ré.

<sup>12-13</sup> Jerê kwôlê sa bîné ka na bay ayê bôô ré hen na, na kwôlê wupê nôbi ré. Emen a sa jerê kwôlê sarji a. Nîjba, kenbay a sa jerê kwôlê sa ka na kanje hen ré ba? Wôsa lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Dagênge ôbi lê habré perêrnge a añ.»

## 6

*Jerê kwôlê sa megam ôbi ayê bôô a*

<sup>1</sup> Hena kwôlê ré yi perêrnge a ba, wô mi a kené ôriñ bîj bay henê Emen né dema ré jô kwôlê bénge dîba, ligi bay ayê bôô a ré ba? <sup>2</sup> Ken hôn mega wo kenbay bay ayê bôô kené sa jerê kwôlê sa bîné ka sa terare a nà iyôn né ba? Iyôn nîj ba, wô mi a kené nêmanê kam kwôlo yi perêrnge a hen né ba? <sup>3</sup> Ken hôn wo nabay nana sa jerê kwôlê sa \*manê ka derômarañ a iyôn né ba? Iyôn nîj ba, jerê kwôlê sa anğa sa terare a nà dema ré gelêna ba? <sup>4</sup> Kirîna ken ôriñ nañ kwôlê bi wo iyôngi hen na, wô mi a kené ô janê ligi bîné ka na ani ré bô églis a hen ba? <sup>5</sup> En kôl hen iyôn añ bi tayre ré dênge. Perêrnge a hen na, ôbi tu melênê wôni pôn iyôn kôba, nañ bi ré jô kwôlê perê yêneri a kwôy ba? <sup>6</sup> Na hen iyôn a, i i ba ré ôriñ nañ

yêni tumô bay henê Emen a ré dema ré jô kwôlê bénge hen ba?

<sup>7</sup> Na tayre to dami wo kené ôriñ nañ yernge tumô bay jerê kwôlê a. Wô mi a kené kañ geyé anğa nañ tô gerérji ré ka bay lénge hen a mera ré ba, men wô mi kené kañ bi bay ré gemsênge a men mera ré ba? <sup>8</sup> Tiri wori ba, kenbay ken li anğa nañ tô gerérji ré men, yênernge kôba, ken gômssiji a men. <sup>9</sup> Ken hôn mega wo bay bô habré ré gelé tu \*emê iyére to Emen né iyôn né ba? Bi turnge lamênge né, wôsa bay yîjare toñ iyôn a tôñ hen men, bay tibé kamrê men, bay wogé yébé megêrji men, bay yîjare nañ megêrji imñê men, <sup>10</sup> bay gemsare men, bay geyé lari men, bay kwoyé men, bay tiiré hare men, bay bégerem a men na, bay a gelé tu emê iyére to Emen ré ded. <sup>11</sup> Tumô ba, ka pônî perêrnge a na li na hen iyôn hende to hen men, nîjba, bay pelénge añ ken yi nañ jengêrnge bîj Emen nîj men, kena bîné ka kwôlê dôriñ sarji a nañ néé wo Kelma Jêsu Krist men, kwo Tini Emen wona a men.

*Ayênge yernge ken uwôlij hini emê sa Emen a*

<sup>12</sup> Are kêman na kañ lê, nîjba, are kêman na ka dôri wô sarngé ré, men, are kêman na kañ lê, nîjba, na dé bi ani kani burem lemnare ré. <sup>13</sup> Anğan emê yi na wô sa

bô gawra men, bô gawra yi na wô sa anğan emê bay ka hen a men, nijba, Emen a sa mênêji wôê bem men, yi gawra yi na wô yipare top iyôn a tôñ hen né, nijba, yi na wô lij jé bij Kelma an na Kelma bi a abêri. <sup>14</sup> Emen wo bij Kelma ji si kampê hen na, a béna nabay kôba, na jê sé kampê nan néé wori hen iyôn men.

<sup>15</sup> Ken hôn mega wo yerñge ré na kwa yi \*Krist iyôn né ba? Iyôn nij ba, na ayê kwa yen wo na kwo Krist hen hô dayê nan kwo hende yip yipare top iyôn a tôñ hen ba? Na lê iyôn né. <sup>16</sup> Ken hôn mega wo kwôni wo ré yip nan hende wônipare top iyôn a tôñ ba, ré bij pôn nan tu iyôn ré ba? Wôsa lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Iba nan iyore ré yé kurôngi yi wo pôn.» <sup>17</sup> Nijba, kwôni wo dî yiri bij Kelma na, tini bij pôn nan dî men.

<sup>18</sup> Geriñge yipare top iyôn a tôñ hen. Têriñ kêm to kwôni li na, yi na yiri a nô na, nijba, kwôni wo yip yipare top iyôn a tôñ hende to hen na, ôbi li têriñ na nan yiri gan. <sup>19</sup> Ken hôn mega wo yerñge ré yi mega iyéy merê to Tunu top hendi bô bôre to Emen bure sa mô bôreñge a hen ré ba? Iyôn ba, kena sa yerñge ré. <sup>20</sup> Wôsa Emen kelêñge nan gara wo daman. Iyôn ba, bi i i kôba, ré ay yiri uwôlij hini

emê sari a dî.

## 7

### *Kwôlo gengij sa engé yi*

<sup>1</sup> Haw hen na kelêñge kwôlo gay gay wo na ken li magtubu engeren hen. Kwo pôn perê wo gengij sa engé yi hen na, dô wo iba ré enge iyore ré. <sup>2</sup> Nijba, bi kené yip yipare top têriñ ré na, bi iba enge iyore to gengij sari men, iyore kôba, enge iba wo gengij sare men. <sup>3</sup> Bi iba ay yiri bij tamni men, tamni kôba, ré jôriñ kurôre yere ré men. <sup>4</sup> Wôsa iyore mô na sa yere ré, nijba, kurôre a na ôbi sa yere men, iba kôba, na sa yiri ré, nijba, tamni a na hende sa yiri. <sup>5</sup> Jôriñge yerñge ré, nijba, ka jôriñ yerñge na kirijna tôoreñge pôn wô yip né an bi kené berij yerñge wô uwôlij Emen kirijna a pôni an ken hô dan hôriñ wô wo Sidan ma lamêñge wô nême gemé yerñge wo nan hen.

<sup>6</sup> Nijba, en gelêñge na gelé dîba, na tôô a ené ay béñge hen né. <sup>7</sup> Tiri wori ba, en gey bi gawrê kêm ré mô mamare mega nôbi en môriñ hen iyôn, nijba, i i ba, Emen biri anğari ka gengij sari sari. <sup>8</sup> Iyôn ba, en kôlij mamê men, yébé ka kwôrjêrji ma hen a men na, hena bay ré mô mamare môñ kupê nôbi iyôn na, na anğa dôri. <sup>9</sup> Nijba, hena bay ré nême gemé yirji ré, ba, bi bay enğij yirji wôsa engé

na dô gôlijn wo gemé yirji ré gôlji.

10 En ay tôô bijn ka ençijn yirji nijn hen (na nôbi a kelê ré, nijba, na Kelma a kelê) bi iyore ré kap kurôre ré.

11 Hena hende ré karijn nap kurôre ba, bi hende mô sa kôbri dîba, a ençé iba wo dançi ré, réba bi hende hera upé kurôre hôrijn men, iba kôba, a dagê tamni ré a men.

12 Kwôlo na kelê hen na, (na nôbi a kelê dîba, na Kelma ré) hena ôbi ayê bôô ré ôrijn nap tamni to ay bôre ré, aña ré dôre merê nap dî ba, bi ôbi dagere ré. 13 Men, hena iyore tojn hende ayê bôô aña kurôre ré na ôbi ayê bôô ré, aña ôbi ré gey merê nap tu ba, bi hende kapni ré men. 14 Wôsa iba wo ay bôri ré ba, na sa kibi tamni tojn hende ayê bôô hende to hen, a ôbi ré yijn kwôni wo Emen men, iyore to ay bôre ré kôba, na sa kibi kurôre wopn ôbi ayê bôô bi wo hen, aña hende ré yijn to Emen men hen. Hena ré na iyôn né ba, kamniji a yé ka \*kagemi, bi wo dôd ba, bay na ka séli tu Emen a hen. 15 Nijba, hena iba wo hôn Emen né, ré gey kapê tamni tojn hende ayê bôô ba, bi ôbi kapne, men, hena iyore to hôn Emen né, aña ré gey kapê kurôre wopn ôbi ayê bôô hen ba, bi hende kapni men, perê bi wo wôô hen na, ani kani harji ré, wôsa Emen uwôgêna bi nana mô nap bôô jalê. 16 Mini, iyore tojn hende ayê bôô hen, ma

henê iyej wo meré gôlijn nap kurôre wopn ôbi henê Emen né hen ba? Men, jôbi ôbi ayê bôô hen, já henê iyej wo jeré gôlijn nap tamnem tojn hende henê Emen né hen ba?

*Bi jé lêrençe yi mega Emen gey hen iyôn*

17 Tôô to en ay bijn bay ayê bôô a na: bi i i kôba, li jé wori nap gwosoyri wo Kelma na biri hen. Men, bi ôbi li jé lêri wo ôbi na li kirija Emen na uwôgejni hen men. 18 Hena kwôni na ré wal keñ nij, kirija Emen na uwôgejni hen na, bi woge wô mênê gerêri ré nij men, hena kwôni wo na ré wal keñ né, kirija Emen na uwôgejni hen na, bi ôbi wal keñ ré nij men. 19 Walê keñ na ani ré men, walê keñ né kôba, na ani ré a men, nijba, ança dôri ba, na bê kwôlê sa tôô to Emen a pôn dô a na ançan lê ka dôri. 20 Iyôn ba, bi i i kôba, mô kini uwôgê wo Emen na uwôgejni ya hen. 21 Hena na jeré na lema aña Emen na ré uwôgem na, bi ju ançe ré, nijba, hena jeré uwôn tulmô kirij ka a lê aña já merê sam sençe na, ju woge wô merê sam sençe. 22 Wôsa kwôni wo na lema aña Kelma ré uwôgeri ba, na kwôni wo mô sari sençe wo Kelma a na ôbi sari. Nijba, kwo na kema iyore nij aña \*Krist ré uwôgeri ba, ôbi na lema wo Krist.

23 Emen a kelênçe, nap ança gararji nap hen. Iyôn ba, kena kari nij dîba, ken

yi limé ka gawrê ré nij.  
<sup>24</sup> Yênen, i i ba, na nap jé lêri jé lêri kirija Emen na uwôgejni hen. Iyôn ba, bi i i kôba, mô nap jé wori, jé wori bi wo hen.

*Kwôlo gengijn sa mamê nap yébé ka kwôrnêrji ma*

<sup>25</sup> Kwôlo na ken engeren gengijn sa mamê hen na, Kelma ben tôô to gengijn sarji ré, nijba, kwôlo en kôl hen na, ena gawra senge nijba, na wô sa kibi bô derê wo Kelma aña ré, yé bê bôô sara hen.

<sup>26</sup> Nap gusijn to haw hen na, ermé wujê a na: dô wo iba ré mô mamare mega ôbi môrijn hen iyôn mera.

<sup>27</sup> Hena jeré enge iyore nij ba, ju dagere ré nij men, hena jeré enge ré tô ba, ju dô bul mera men. <sup>28</sup> Nijba, hena iba ré enge iyore ba, ôbi li na têrijn né men, hena temale ré enge iba ba, hende li na têrijn né a men, nijba, ðijé kap bay engé yi bay ka hen na, bay a gelijn gusijn sa terare a nà, kunjê nôbi ba, en gey derênge na bô gusijn hende to hen a ði.

<sup>29</sup> Yênen, kwôlo na kelênge a na: kirijn kô nij, iyôn ba, ka engin yirji ba, bi mô mega wo ciré engin né tô men. <sup>30</sup> Ka mô nap cémé tirji a ba, bi mô mega ciré mô nap bô emê ré iyôn men, ka sê peré ba, bi mô mega ciré mô nap peré ré iyôn men, ka kel are ba, bi mô môjn ciré ôrijn nap ani ré iyôn men, <sup>31</sup> ka tôbe yirji bô anga sa terare a nà ba, bi bi

bôrji sara ré, wôsa sa terare môjn wo yijn haw hen iyôn na, a yé dé dé ré.

<sup>32</sup> En gey bi kené erem kwôlê wôni ré, kwôni wo enge iyore ré tô na, erem na sa anga Kelma men, ðiré lê iyen a ðiré dé tu Kelma ba men. <sup>33</sup> Nijba, kwôni wo enge iyore na, ange na kwôli anga sa terare a nà men, ðiré lê iyen a ðiré lê anga ré dôrijn tamni ba men.

<sup>34</sup> An ermé wori yi kini wôô. Men, iyore to kurôre nap men, tojn temale a men na, bay erem na sa anga Kelma, wôsa bay gey yé kari nap jé lêreji men, ermé woji a men. Nijba, to enge iba na, erem na sa anga sa terare a nà men, erem na ba, teré lê iyen a teré ðéj tu kurôre ba a men.

<sup>35</sup> En kôl hen iyôn, na wô derê wonge ðiba, na wô ðénge ani sarngé a ré, an bi kené lij angan derôre men, ka dôri men, kené ayijn yerngé kêm bij Kelma a men.

<sup>36</sup> Na kelênge kwôlo gengijn sa bay gusô ka genge ciré karijn hen. Hena kwon iba ré bô mega ðiré li dô ré nap tojn iyore men, hena doy engé iyore ré diiri an ôbi erem ðiré engé iyore na, iyôn ba, bi ôbi enge mega wo bôri gey, ðiba na têrijn a ôbi ré li hen né. <sup>37</sup> Nijba, kwôni wo bu bôri iyêre an gemijn yiri an nap bôô geyé wori a ôbi ré genge ðiré engé hendi gusôri ré na, ôbi li dô. <sup>38</sup> Iyôn ba, kwôni wo

enđe hendi gusôri ba, li dô men, kwo enđe ré ba, li dô daman a men.

<sup>39</sup> Iyore to kurôre ya na, bi hende mô tumôri a yôd, nijba, hena ôbi ré ma na, hende na sare senđe an hena hende ré gey ba, a enđe iba wo bôre gey, nijba, bi ôbi na megare ôbi ayê bôô.

<sup>40</sup> Hena hende ré mô hen iyônj mera ba, réé derê. Na ermé wupê nôbi a hen. Nôbi kôba, Tini Emen mô bôn a men.

## 8

### *Tanare to bay tibij kamrê*

<sup>1</sup> Haw hen na kelê na kwôli tanare to bijné tebij kamrê hen. Tiri wori ba, «Nabay kêm nana bay hené are» mega wo ken kôlij hen iyônj, an gawra dij denđôri, nijba, peré a bijn yênem néeri tô ayê bôô tori a đi.

<sup>2</sup> Hena kwôni ré erem mega wo điré na ôbi hené are na, ôbi hôn na mega wo réé hônij hen iyônj ré tô.

<sup>3</sup> Nijba, hena kwôni wo pur Emen ba, Emen hōni men.

<sup>4</sup> Iyônj ba, kwôlo gengij sa anđan emê ka bay tebij kamrê hen na, nana hôn wo bay ré na ani sa terare a nà ré, nijba, ré na Emen a ré pôn nêj mera. <sup>5</sup> Na tiri wôsa derômaran a men, sa terare a nà a men na, bijné pô are kwône lij emen men, lij kilmé a men. Bijné bôrji mega ré na emen haji,

<sup>6</sup> nijba, kwona nabay ba, Emen na pôn nêj hari, ôbi a na Ibarna wo đi are kêm

men, nana môrijj gej biri hen men, Jêsu Krist a na Kelma pôn nêj men, na sa kibri a are kêm ré yij ya hen men, sa kibri a nana môrijj gej hen a men.

<sup>7</sup> Nana hôn wo kamrê ré na ani ré, nijba, bijné kwône hôn kwôlê bi wo hen né. Ka na hônij nan kamrê hen na, kirijna bay ôm tanare to bay tibij kamrê hen na, bay bô mega wo ré na kwôy kamrê baa ya, baa ya. Ay bay bô mega ciré \*kagem tu Emen wô kibi kwôy kamrê bi wo ciré ôm hen. <sup>8</sup> Nijba, na anđan emê a ôrijj nan na ligi Emen a ré, hena nana ôm né ba, en mêne ani ré a men, hena nana ôm kôba, naa uwôrijj ani ré a men.

<sup>9</sup> Hena ré hen iyônj hari kôba, ken bô dô, wô wo emê bi wo ken ôm nan bô geyé wonđe hen na, maa lê an ka iya tô kwôlo Emen a hen, maa lij têrijj. <sup>10</sup> Wôsa hena kwôni ré gelem jôbi wo ju hôn are bay ka hen, an ju mô ôm emê kibi kamrê na, kwo ré gelem hen apa ré iya na, ôbi a geyé emê tanay kamrê mega wo jôbi ju ômijj hen iyônj men né ba? <sup>11</sup> Na iyônj apa, hené are kam bay ka hen, ré mênê yênem wo iya wo \*Krist ma wô sari men hen. <sup>12</sup> Na hen iyônj a, kené li têrijj nan yênerjge men, ken mênijj ermé woji wo dé hen men, lê are bay ka hen iyônjgi hen na, ken li na têrijj nan Krist hen. <sup>13</sup> Na ôbi á, hena anđan emê réé lê an yênen a lij têrijj na, na emê

tanare ré kwôy yôd wô wo maa lê aŋ yênen a hô lê têriŋ sôŋ.

## 9

### *Aŋga gengiŋ sa ôbi jé*

<sup>1</sup> Nôbi, en nêmen lê are sa keben men, ena \*ôbi jé bi men, en gel Kelma wona Jêsu bi men, kenbay a na ari gelé ka jé wupê wo tô Kelma a men. <sup>2</sup> Hena ené na \*ôbi jé tu biŋé ka pônî a ré kôba, kenbay ba, ena \*ôbi jé turŋge a, wôsa kena ari gelé ka jé wupê wo en li mega \*ôbi jé iyôŋ tô Kelma hen.

<sup>3</sup> Kwôlo na kelê dôriŋ kwôlê san a kirija biŋé lèn jôm a na:

<sup>4</sup> Nôbi kôba, en nêmen wo ené emê men, yê men wô kibi jé wo en li hen né ba? <sup>5</sup> Mega wo bay jé ka pônî men, yêné Kelma men, Piyêr a men ôrji kirij nap yéberji kôbriji a hen ba, nôbi kôba, réé ené eŋge iyore ba, réé ené nêmen ôriŋ nap tu kôbena hen iyôŋ men né ba? <sup>6</sup> Na ba, na nibay nap Barnabas mera a réé lê jé kwa kwoŋ derê kwôlê hen wô abiŋ yerni ba? <sup>7</sup> Na ôbi kumbul wo yôŋ a sêŋ kumbul aŋa ré têbe yiri gaŋ ba? Men, i a yagê tijaŋor aŋa ré ôm yere ré ba? Men, i a abê lari aŋa réé yê kubarji ré ba?

<sup>8</sup> En ay na lê jé gawrê a ené gengiŋ kwôlê bi wo hen mera ré, niŋba, tôo to Emen kôba, kôl hen iyôŋ men né

ba? <sup>9</sup> Na liŋ bô magtubu tôo to \*Moyis a kôl iyôŋ ba: «Hena kelba ré dô kaw ba, jeré harê kibri ta ré?» A hen ba, Emen aŋge na wô kelba ba? <sup>10</sup> Ôbi kôl kwôlê bi wo hen gengiŋ na sarni nibay ré ba? Ew na wô sarni aŋa na ré liŋ bô magtubu to Emen a hen. Iyôŋ ba, kwôni wo yage ba, dî bôri na sa yagê wori bi wo hen men, kwo ti kaw ba, dî bôri na sa gusiŋniŋi a men. <sup>11</sup> Hena na niné ci kay aŋgaŋ Tunu perêrŋge a aŋa kené béni ari upé ka sa terare a nà men hen ba, na aŋga gaŋ ba? <sup>12</sup> Hena ka pônî ka eŋgerêŋge are hen ba, nibay nini nêmen eŋgerêŋge are dé aŋ sôŋ ré ba?

Niŋba, nini eŋgere are bay ka hen kôbreŋge a ré men, nini bu bôrni sa are a kêmen wô wo Kwôlo Dôri wo Krist ma ré gusiŋriŋ. <sup>13</sup> Ken hôn, ka li jé bô \*iyéy Emen a na, uwôŋ aŋgaŋ emêrji na kirij bay ka hen men, ka li jé kini bê kwôbe a kôba, céŋji na aŋgaŋ bê kwôbe bay ka hen men. <sup>14</sup> Na mega bi wo hen iyôŋ a, Kelma ré ayiŋ tôri bi bay derê Kwôlo Dôri ré uwôŋiŋ ari emêrji wô kibi derê kwôlê bi wo hen men.

<sup>15</sup> Niŋba, nôbi na, en li hen iyôŋ né kwôy, aŋ haw hen wo en kôl hen iyôŋ kôba, na wo ené eŋgeriŋ ani kani ré. En ma ba, dô gôliŋ wo kwôni ré mênê yi yé wupê wo gengiŋ sa jé bi wo en li seŋge hen. <sup>16</sup> Wôsa hena ené uwôl béré Kwôlo

Dôri ba, na dij denğôn né, niŋba, na aŋga Emen a dén ereŋ san a, wôsa hena ené uwôl béré Kwôlo Dôri bi wo hen né ba, kwôlê a beren. <sup>17</sup> Hena ené uwôl béré naŋ bô geyé wuŋê ba, en nêmu upé sa kôben, niŋba, hena ené uwôl béré naŋ bô geyé ré ba, na Emen a dén ereŋ a san a. <sup>18</sup> Iyôŋ niŋ ba, aŋgaŋ sa kôben ba, na mi ba? Na béré wo en uwôl bi mera, aŋ en kaŋ eŋgeré aŋgaŋ têbê sa kôben gengiŋ sa béré wo en uwôl hen.

<sup>19</sup> Bi wo ena sa yen hen haŋê kôba, en li yen mega lema wo biŋé kêm, aŋ bi ené gôliŋ naŋ gawrê damaŋ. <sup>20</sup> Hena ené mô perê Jubŋê ba, en li yen mega Jubŋê iyôŋ, bi ené gôliŋ naŋ ci. Bi wo tôô to Moyis ôm san né hen kôba, kirija en mô perê ka bi kwôlê sa tôô hende to hen na, en li yen mega ené bi kwôlê sa tôô hende to hen men, bi ené gôliŋ naŋ ci. <sup>21</sup> Men kirija en li jé perê biŋé ka na Jubŋê ré hen na, en mô mega kwôni wo na Jub né iyôŋ men, en li hen iyôŋ wô gôliŋ naŋ ci. Hena, ré na hen iyôŋ kôba, en dî tôô to Emen aŋ né, niŋba, en li na tôô to \*Krist. <sup>22</sup> Kirija en mô perê biŋé ka iya a ba, en li yen mega ôbi iya iyôŋ, bi ené gôliŋ naŋ ci men, en bul yen gay gay hen iyôŋ, bi ené gôliŋ naŋ ka pôni naŋ geré wo gay gay. <sup>23</sup> En li are bay ka hen, na wô Kwôlo Dôri aŋ bi ené uwôliŋ derê wo yi bô a hen.

<sup>24</sup> Ken hôn, bô gere a na, na biŋé kwône a geré, niŋba, kwôni pôn nêŋ a upé sa kôbri. Iyôŋ ba, ken ge gere toŋ uwôliŋ sa kôbi hen dî. <sup>25</sup> Ôbi gere wo yôŋ yôŋ wo jô yiri sa aŋga gay gay a ba, na wô uwôliŋ gwôyé niŋba, na kwo a mênliŋ tô hen, niŋba, nabay ba, nana li jé na wô uwôliŋ gwôyé wo a mênliŋ né kwôy hen. <sup>26</sup> Iyôŋ ba, nôbi en ge na gere toŋ iyôŋ a tôŋ hen né men, kirija en ay kôben ba, en dij are yôd dîba, en meremné ré. <sup>27</sup> Men, en geliŋ yen gusiŋ men, en liri lemnare men, aŋ bi kwôlo ené dô biŋ biŋé ka daŋgi hen na, bi nôbi kôba, ené uwôliŋ derêri men dîba, bi ené nal ré.

## 10

### *Aŋgaŋ gelé ka kam Is-rayêl gel*

<sup>1</sup> Yênen, en gey bi kené hôn mega wo môŋêrni kêm na ré mô tô kirija ka geri a men, bay kêm na ré day cér wo dami hen a men. <sup>2</sup> Tô kirija ka geri bay ka hen men, cér wo bay na day hen a men na, yi mega bay na ré liji batêm kêm mega bay tô \*Moyis iyôŋ. <sup>3</sup> Men, bay kêm ômji kwô woŋ giŋê wo Emen <sup>4</sup> men, bay yi kam kaŋ giŋê ka Emen a men. Men, bay yi kam kaŋ giŋê ka so kabré keram a ka ô naŋ ci hen. Keram bi wo hen, na \*Krist bi naŋ yiri. <sup>5</sup> Cêgi are bay ka kêm hen kôba, bô Emen dôri sa ka pôni a ré kwône, na



ôbi a, temayriji ré yij bijak bijak derô gwôlê hen.

<sup>6</sup> Iyôn ba, are bay ka hen yi mega anğan gengé perêrna, bi doy anğa habij ré lêna mega wo na lijji hen iyôn né. <sup>7</sup> Yénge bay tibé kamrê mega ka pônî na yij hen iyôn né, mega wo na lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Bay mô ôm men, yi men, an henaji ta wôô.» <sup>8</sup> Na yénge bay yijare toj iyôn a tôj mega ka pônî perêrji a na lij hen iyôn né, bay na li hen iyôn an ðijé na ma sak tôre wôô kibi subu tu tare pôn. <sup>9</sup> Na séléngge Krist mega wo ka pônî na sélj Emen hen iyôn né, bay na li hen iyôn, an kalaw na gederéji duu. <sup>10</sup> Barénge mega wo ka pônî na ðarij hen iyôn né, bay na ðar hen iyôn, an mana wo Emen woj ôbi deré kirij hen, na sa derji.

<sup>11</sup> Are bay ka hen sa sa kam Israyêlnê mega anğan gelé iyôn wô halij ka ðangi men, na lij bô magtubu to Emen a wô halêna nabay ka kemnênge ka tô terare baa ða wo ta kerê sarna nij hen men. <sup>12</sup> Iyôn ba, hena ôbi ayê bôô ré erem mega wo ðiré ðubu iyêre tô ayê bôô wori a ba, bi ôbi bô dô wô wo maa kurij. <sup>13</sup> Anğa gay gay ka séléngge hen na, na sél na ðijé kêm hen iyôn men, nijba, Emen na ôbi bôô pôn ðiba, a dé bi anğan sélé bay ka hen ré ðê sarjge

ré men, ôbi a béna geré bi nana ðebij geran tô a, an bi nana dôrij bô a.

*Polyêge maa Kworëntijêjê gengij sa kamrê*

<sup>14</sup> Milpên kapê, na ôbi a, ené kelênge hen, gerijge kamrê. <sup>15</sup> En iyêl mega ené kôlij na bay tu melênê iyôn, kenbay ken kôbe bô kwôlo na kelê hen. <sup>16</sup> Gwoyi yê kam to Kelma to nana lij Emen dosé wô sare hen ba, gel na wo nana bij pônî nan kwôbri Krist ré ba? Men, mapa wo nana ðiilê hen ba, gel na wo nana bij pôn nan yi Krist a men ré ba? <sup>17</sup> Mega wo mapa pôn hari an nabay ka kwôni hen nana ðan sara hen na, gel na wo nana na kurôngi yi wo pôn, wôsa na mapa bi wo pôn hen a nabay kêm nana cêj hen.

<sup>18</sup> Berénge \*Israyêl ka ôm anğan bê kwôbe hen na, bay bij pôn na nan Emen wo kini bê kwôbe bay ka hen yi gengij sari hen ré ba? <sup>19</sup> Na ba, en gey kelê tanare to bay ré tibij kamrê hen ba, ré na are ba? Réba en kôl kamrê a ré na are ði ba? <sup>20</sup> Na hen iyôn né. Nijba, en kôl iyôn ba, anğa bay henê Emen né bi bi bay ré bij kwôbe hen na, bay bij na tunu to habij ðiba, bay bij na Emen né men, en gey bi kené bij pôn nan tunu to habij né a men. <sup>21</sup> Ka yê are bô gwore to Kelma men, hô yij nan gwore to tunu

to habij a men né, men, ka emê nañ Kelma men, hô emê nañ tunu to habij a men né. <sup>22</sup> Hena kené li hen iyôn ba, ken woge bi Kelma ré li terbére. Na ba, néerna a gôlij kwori ba?

*Lê are kê m uwôlij hini emê sa Emen a*

<sup>23</sup> Ken kôl: «Are kê m na kañ lê» na tiri, nijba, are kê m dô lê ré men. «Are kê m na kañ lê», nijba, are bay ka kê m hen a bij églis néere ré. <sup>24</sup> Bi kwôni woge derê wori mera ré, nijba, bi woge derê wo megêri dî.

<sup>25</sup> Tanare kê m to bay dîj gara hen na, kelé nge ken ô m mera dîba, bi ken eremnéré kwôlé wôni sara ré. <sup>26</sup> Wôsa lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Sa terare nañ anga kê m ka yi sara ré na ka Kelma.»

<sup>27</sup> Hena ôbi henê Emen né wôni ré uwôgê nge kené ô emê are nañ dî apa kené gey erê na, emê nge are kê m ka ôbi bé nge hen mera dîba, ken engere tôrji ré. <sup>28</sup> Nijba, hena kwôni ré kelé nge iyôn ba, tanare to hen, na to bay ré tibij kamré ba, ken ô m né, wô kelé bi wo ôbi kelé nge nij hen men, wô suné wo ôbi sun hen a men. <sup>29</sup> En kôl na wô suné wori ôbi dîba, wô suné wom né, wôsa suné wo kwôni wo ðanji a jôren lê anga bôn gey hen ba? <sup>30</sup> Hena ené lij Emen dosé dema, ené ô mij are tô ba, i a kôlen jôm wô kibi emê bi wo en ô m hen ba?

<sup>31</sup> Iyôn ba, anga yôn yôn ka ken ô m men, ka ken yi men, anga gay gay ka ken li a men na, ken li wô uwôlij hini emê sa Emen a. <sup>32</sup> Lê nge ani kani ka a mênê Jubjê ré men, Grêknê ré men, églis to Emen né a men. <sup>33</sup> Nôbi kôba, en li na hen iyôn men, en li are kê m bi ré dôrij gawré kê m dîba, en woge na derê wujê nôbi mera ré, nijba, en woge na derê wo bîjé kê m añ bi bay ré uwôrij gelé.

## 11

<sup>1</sup> Ayenge ken lij ari gengé kanje mega wo nôbi kôba, en ay \*Krist lij ari gengé kané iyôn men hen.

*Bô églis a ba, bi iyore ha sare nañ mindil*

<sup>2</sup> Iyôn ba, en dené nge wô wo ken gôrbij sa jé lêren ré men, sa anga na en gelé nge hen ré men, ken cubu tur nge tô ari gelé ka Krist ka bay na gelen añ nôbi kôba, en gelé nge men hen. <sup>3</sup> Nijba, en gey bi kené hôn dô wo ôbi sa impê kê m ba, ré na Krist men, iba ré na ôbi sa iyore men, Emen ré na ôbi sa Krist men. <sup>4</sup> Iba wo uwôl Emen ley, dô kwôlé lay apa ré dôbe ani sari na, ôbi uwôl tayre sa Krist woj ôbi sari a. <sup>5</sup> Nijba, iyore toni to uwôl Emen ley, dô kwôlo hena kibi Emen a ley, a ré ha sare ta ré ba, yi mega hende ré uwôl tayre sa kurôre woj ôbi sare hen

men, yi mega hende ré dul na sare iyôn a men. <sup>6</sup> Wôsa hena iyore ré ha sare ré ba, bi hende ka sare aj. A hena karêre ré yere tayre na, bi hende ha ta. <sup>7</sup> Iba a dôbê ani sari a ré, wôsa ôbi gelij na Emen men, na ôbi ulê hini emê sa Emen a a men, nijba, iyore ba, uwôl na hini emê sa kurôre a. <sup>8</sup> Nijba, Emen na dô kabré na iyore a ré lij iba ré, nijba, na kabré iba a, ôbi na ré dô lij iyore dî. <sup>9</sup> Men, Emen na li iba bij iyore ré, nijba, ôbi na li iyore bij iba dî. <sup>10</sup> Wô kibi \*manê ka derômaraj a na, dô wo iyore ré ha are sara, bay a gelé wo hende ré na hendi dôbê sare bij kurôre. <sup>11</sup> Tô Kelma na, iyore na sa yere ré men, iba kôba, na sa yiri ré a men. <sup>12</sup> Wôsa mega wo bay dô iyore yi iba hen hari kôba, iyore a yê iba men, iyôn ba, bay kêm henaji na ligi Emen a.

<sup>13</sup> Erménge ken gel, hena iyore ré uwôl Emen aj baa harê are sara ba, dé ba? <sup>14</sup> Dé wo Emen dî iba hen, gel wo hena iba ré dî gusiri sari yêjnê ba, ré yi tayre iyôn né ba? <sup>15</sup> Nijba, kwo iyore a gusiri sare ré yêjnê ba, uwôl na hini emê sara, wôsa Emen dî gusiri sa iyore bi ré yi mega aŋaŋa têlê sare iyôn. <sup>16</sup> Hena kwôni ré gey narê kwôlê bi wo hen a ba, kwôlo en kôli a na: nibay na, hara woni wo gelij iyôn na, na men, églis to Emen to kôl iyôn kôba, na a men.

*Gwoy emê wo Kelma*  
(Mt 26: 26-29, Mk 14: 22-25, Lk 22: 15-20)

<sup>17</sup> Nijba, kwôlo na kelénge hen na, en halénge na halê dîba, na denénge ré, wôsa dapare tonje lénge habré damaŋ dîba, lénge dô ré. <sup>18</sup> Kwôlo tumô wo na kelê a na: bijé kôlen kirija kené dap ba, kené karij gay gay aj en bô mega wo kwôlê woji bi wo hen kwari ré na tiri a men. <sup>19</sup> Wôsa karijare to ken karij hen, a lê aja kené hônij bijé ka bay bôô pôn ka perénge a hen. <sup>20</sup> Iyôn ba, dapare to ken dap hen na, gel wo kené dap na wô emê kwô wo Kelma ré, nijba, ken ôm na ani. <sup>21</sup> Wôsa kirija ken mô wô emê na, i ba iyêlbe na wô yiri wori, menba, ka pôni kurôn liji men, ka pôni kwoyré ta men. <sup>22</sup> Iyére tonje to kené ômij are men, yij are men, na ba? Hen ba, ken bô églis to Emen mega ani ré ba? Hen ba, ken sul na ka aŋgaji na hen ba? Hen ba, en kelénge na iyen ba? Mega hen iyôn ba, en denénge ba? Na denénge sa kwo hen a ré kwôy.

<sup>23</sup> Aŋa en gelénge hen na, Kelma na gelen men. Bô yoyre to bay ca birijni hen na, ôbi ay mapa <sup>24</sup> menba, lij Emen dosé aj biilê aj kôl iyôn ba: «Kwo na na, yi mega kurônji yen wo na ayê bé wô sarnge, lénge hen iyôn iyôn ken ermij san a.» <sup>25</sup> Cêgi emê a na, ôbi biji care toj yê tijador mega wo

ôbi ré bijji mapa hen iyôn aɲ ôbi kôl iyôn ba: «Gwoy care toɲ yê tɲador to na na, na gwore to gel bijpare to kôrbi to Emen naɲ bɲé naɲ geré wo kwôbren. Kirɲ ka yôn yôn ka kena yê na, ken yi ermɲ san a.» <sup>26</sup> Wôsa kirɲa ken ôm mapa bi wo hen men, ken yi care toɲ yê tɲador hende to hen a men na, ken hô uwôl na béré temay Kelma hen kwôy wo ôbi a herap.

<sup>27</sup> Iyôn ba, kwôni wo ôm mapa wo Kelma men, yi care toɲ yê tɲador tori a men, naɲ tô geréri ré na, ôbi li têriɲ gengɲ sa kurôngi yi Kelma men, gengɲ sa kwôbriri a men. <sup>28</sup> Iyôn ba, i i ba, bi kôbe bôri aɲ bi ôm mapa men, yɲ care toɲ yê tɲador men.

<sup>29</sup> Wôsa hena kwôni ré ôm men, yi men aɲa ré erem mega wo ré na kurôngi yi Kelma ré na, ôbi li hen iyôn uwôliɲ na kwôlê sari a. <sup>30</sup> Na ôbi á, ka pônɲ kwône perêrɲge a hen, ré iyay men, ômɲ men, ka pônɲ map a men hen. <sup>31</sup> Hena nana jô kwôlê sarna ba, bay a jeré kwôlê sarna ré niɲ. <sup>32</sup> Hena Kelma ré jô kwôlê sarna ba, ôbi halêna na halê dɲba, ôbi gey bi bay ré sa perêna naɲ bɲé kêm né.

<sup>33</sup> Iyôn niɲ ba, yênen, kirɲa ken dap wô emê are ba, ken gemɲ yernge dem. <sup>34</sup> Hena kurôn né li kwôni ba, bi ema aɲgari iyére tori a dema ré era tô, aɲ bi uwôliɲ bôri gemɲ megêri,

dô gôliɲ wo ken dap aɲ uwôliɲ kwôlê sarnge a. Tô kwôlo baa hen na, kirɲa na biɲ unɲge dema ené gelɲge geréri tô.

## 12

*Gwoyoy jé lê wo Tunu biɲ kwôni*  
(*Epês 4: 4-16, Rôm 12: 3-8*)

<sup>1</sup> Yênen, kwôlo gengɲ sa aɲgari bé ka Tunu biɲ bɲé hen na, en gey bi kené hôn men. <sup>2</sup> Ken hôn, kirɲa na ken baɲ henê Emen tô hen na, bay na wurɲge dê dê aɲ lɲge aɲ ken tebe kamrê kap menɲ hen. <sup>3</sup> Ôbi a, ené kelɲge kwôni wo tôm Jêsu ré mêne ba, na Tini Emen a biri a ré kôl hen né, niɲba, kwôni wo kôl «Jêsu ré na Kelma» na, na Tini Emen a biri a ré kôl hen.

<sup>4</sup> Jé lê wo gengɲ sa Tunu na, tôri gay gay hari, niɲba, Tini Emen hende to pôn nɲ hen a bé. <sup>5</sup> Gwoyoy lê jé biɲ Kelma na, tôri na gay gay, niɲba, jé bi wo kêm hen liɲ biɲ na Kelma. <sup>6</sup> Gwoyoy lê are na gay gay haji, niɲba, Emen bi wo pôn nɲ hen a bé gwosoy jé bi wo hen. <sup>7</sup> Na i i kôba, Emen a biri jé lê wo gel mega wo Tunu ré naɲ dɲ, bi ré liɲ jé biɲ bɲé kêm. <sup>8</sup> Tini Emen a biɲ gawra wo pônɲ iyêl naɲ tu melênê men, biɲ kwo dɲngi iyêl naɲ geré henê are men. <sup>9</sup> Na Tunu hende to hen a biɲ kwo na, ayê bôo men, kwo hen, néé wop berariɲ bay ômpare men, <sup>10</sup> biɲ kwo

na, néé woŋ lij anŋaŋ giŋê men, biŋ kwo hen, kôlij biŋé kwôlo hena kibi Emen a men, biŋ kwo na, henê anŋa Tunu ka hena ligi Emen a hen men, ka hena ligi tunu to dŋaŋi a men, biŋ kwo hen, iyêlê kibi kwôlo gay gay hen men, biŋ kwo na, belé kibi kwôlê bi wo hen a men. <sup>11</sup> Tini Emen hende to pôn hen a lê are bay ka kêm hen aŋ i i ba, hende biri jé wo gengiŋ sari mega wo bôre gey.

*Kewi yi gawra na pôn, niŋba, soderiŋ kiriŋ kwône*

<sup>12</sup> Ken gel, kewi yi gawra na pôn hari, niŋba, sôderiŋ gay gay ôbi wo sôderiŋ hen hari kôba, na yi wo pôn nêŋ. Krist kôba, yi na mega wo hen iyôŋ men. <sup>13</sup> Na hen iyôŋ a, Jubnê men, Grêk men, lema men, kema iyore a men na, nabay kêm bay lêna batêm sa kibi Tunu hende to hen, aŋ nana yiŋ yi wo pôn men, Emen bure hende mô bôrna pôn pôn kêm a men.

<sup>14</sup> Wôsa kewi yi na pôn mera ré niŋba, sodiriŋ kwône. <sup>15</sup> Hena têê ré kôl teré na kôbi ré, iyôŋ ba, ena kwa kewi yi ré. Na wô kelê wo hende kôl hen iyôŋ, a jerê bi hende ré yi kwa kewi yi ré. <sup>16</sup> Men, hena maa ré kôl dîré na tu ré, iyôŋ ba, ena kwa kewi yi ré. Na wô kelê wo ôbi kôl hen iyôŋ, a jerê bi ôbi ré yi kwa kewi yi ré. <sup>17</sup> Hena kewi yi a ré na tu pôn mera ba, maa woŋ toyé kwôlê ba, ré yôŋ ba?

Réba maa a ré na kewi yi pôn mera ba, gôni woŋ ayiŋ gesami are ba, ré yôŋ ba? <sup>18</sup> Niŋba, Emen dî kwa yi bi wo gay gay hen naŋ kini kini mega wo bôri gey. <sup>19</sup> Hena na ré na kwa yi pôn mera ba, kewi yi ba, ré na yôŋ ba? <sup>20</sup> Iyôŋ ba, kwa yi gay gay ya hari, niŋba, kewi yi na pôn hari.

<sup>21</sup> Tu a kôlij kôbi ju dôren né iyôŋ né men, sa a kôlij têê ken dôren né iyôŋ né a men. <sup>22</sup> Kwa yi bi wo nana bô mega wo ré dê dê senŋe hen na, na ôbi bi a na are hen. <sup>23</sup> Kwa yi wo nana bô mega ani ré hen na, na ôbi á, nana cubu turna sara men, kwo dé kelê kwôli ré hen ba, nana cubu turna sara damaŋ. <sup>24</sup> Niŋba, kwa yi bi wo yi tayre ré hen na, gey cibé tu tô a ré niŋ. Emen ŋan yi aŋ bi ka ré yi kini cibé tu tô a dema ré cibij tu tô a. <sup>25</sup> Ôbi li hen iyôŋ bi kwa yi bi wo dê dê hen né kariŋ naŋ kewi yi ré, niŋba, bi i i ba, ré ermij sa megari a dî. <sup>26</sup> Hena kwa yi pôn né ômij ba, tô ka baa hen kôba, ômij men, hena kwo pôni yiri ré dôri ba, tôrji wo baa hen kôba, yirji dôrji naŋ dî men.

<sup>27</sup> Kenbay kêm kena yi \*Krist aŋ i i ba, yi mega kwa yiri iyôŋ. <sup>28</sup> Bô églis a na, Emen di na bay jé tumô, wôô wori ba, ôbi dî bay kibri, subu tori ba, na bay derê tô kwôlê men, bay lê giŋê men, bay beraré biŋé men, bay lê naŋ biŋé men,

bay derê tumô kirij men,  
 bay iyêlê kibi kwôlo gay gay  
 hen a men. <sup>29</sup> Iyôŋ ba,  
 bay kê m na bay jé ré men,  
 bay kibi Emen ré men, bay  
 gelij bijné are ré men, bay  
 lê anğan gijné ré men, <sup>30</sup> bay  
 berarê bay ômpare ré men,  
 bay iyêlê kibi kwôlo gay gay  
 hen ré men, bay belé kibi  
 kwôlê bi wo hen ta ré a men.  
<sup>31</sup> Ôrijnge doy anğan bé ka dô  
 dê megêrji hen.

Aŋ na gelênge geré ka dôri  
 ka dê ka hen aŋ sôŋ.

## 13

### *Kwôlo gengij sa peré*

<sup>1</sup> Hena ené iyêl kibi kwôlo  
 gawrê men, kwo \*manê ka  
 derômaran a a men aŋa  
 peré kirij ré naŋ yen a na,  
 en yi mega manan wo ô m  
 déj iyôŋ men, musure to  
 bay sêêrê déj iyôŋ hen a  
 men. <sup>2</sup> Hena ené ôrij naŋ  
 néé woŋ kôlij kwôlo Emen  
 men, en hôn anğ a yi kini  
 uwôbêrji a kê m men, en hôn  
 anğ a gay gay men, hena ené  
 ôrij naŋ ayê bôo wo nê m  
 ôrgij naŋ keram a men aŋa  
 peré kirij ré, naŋ yen a na  
 ena ani ré tô. <sup>3</sup> Hena ené  
 pô ari unéren kê m bijn bijné  
 men, hena ené ay yen bi bay  
 ré uwoy aŋa peré kirij ré,  
 naŋ yen a ba, na uwôrijni ani  
 ré a men.

<sup>4</sup> Ôbi peré kirij na, na ôbi  
 ulê bôo men, ôbi lê derê  
 men, ôbi lê terbére ré men,  
 na ôbi dê dengô ré men,  
 na ôbi uwôyré yi ré men,  
<sup>5</sup> ôbi lê ani kaŋ tayre ré men,

ôbi woge derê wori mera ré  
 men, bôri tari lew lew ré  
 men, di bayi kwôlê ré men.  
<sup>6</sup> Anğ a na kaŋ derôre ré hen  
 na, ôbi li yi derê sara ré,  
 nijba, yiri dôri na sa anğan  
 derôre dî men, <sup>7</sup> ôbi dî bôri  
 jal sa are a kê m men, hena ré  
 na mi mi kôba, ôbi gem ayê  
 bôo wori dô men, ôbi dî bôri  
 na sa anğ a dôri a men, ôbi  
 lêjné sa are a kê m a men.

<sup>8</sup> Kwôlo hena kibi Emen  
 a a kerê tô men, iyêlê  
 kibi kwôlo wo gay gay hen  
 a kerê tô men, henê are  
 kôba, a kerê tô a men,  
 nijba, peré kirij ba, a  
 naŋê kwôy. <sup>9</sup> Wôsa henê  
 anğana men, derê kwôlo  
 Emen wona a men na, na  
 kwari tô. <sup>10</sup> Nijba, kirijna  
 anğ a dô cerêd hen sa nij na,  
 ka na lij baa geré hen a sa  
 naŋê.

<sup>11</sup> Kirijna na en baŋ kema  
 na, na en iyêl kwôlê woŋ  
 kampare men, en erem  
 kwôlê woŋ kampare men,  
 en dô kwôlê woŋ kampare  
 a men, nijba, kirijna tun sur  
 na nij na, en dî lê anğan  
 kampare bay ka hen baa.  
<sup>12</sup> Wôsa haw hen ba, yi mega  
 nana gelênge na bô anğan  
 gelé tunu a iyôŋ tô, nijba,  
 tôre to cêgê dema nana gelé  
 sélé. Kwo haw hen ba, en  
 hôn na kwarji tô, nijba, tôre  
 to cêgê, na henê derê jêd jêd  
 mega Emen hônên dô hen  
 iyôŋ men.

<sup>13</sup> Haw hen are baa subu:  
 ayê bôo men, dé bôo men,  
 peré kirij a men, nijba,  
 anğ a dami gôlji ba, na peré.

## 14

*Kelê kwôli gwoyoy jé lê wo Tunu bij kwôni*

<sup>1</sup> Iyôñ ba, wogéñge peré kirij men, ken ôrij doy anğan baliyare ka Tunu bi hen men. Añ kwoñ ulê béré kwôlo hena kibi Emen a hen, a bi lénge damañ dî men.

<sup>2</sup> Kwôni wo iyêl kibi kwôlo wo gay gay na, ôbi iyêl na nañ gawrê ré, nijba, iyêl na nañ Emen, wôsa kwôni hôn bô iyêlê wori bi wo hen né, aña na nañ néé wo Tunu a ôbi ré kôlij kwôli anğa yi kini uwôbêrji a hen. <sup>3</sup> Nijba, kwôni wo uwôl béré kwôlo hena kibi Emen a na, ôbi iyêl bij na gawrê, aña ôbi bi bay gese tô ayê bôo woji a men, dôbijji ibiyare bôrji a men, jal bôrji a men. <sup>4</sup> Kwôni wo iyêl kibi kwôlo wo gay gay na, ôbi dôbij na yiri ibiyare gan, nijba, kwo uwôl béré kwôlo hena kibi Emen a hen na, ôbi bij na églis néére hen.

<sup>5</sup> En gey bi kenbay kêm kené iyêl kibi kwôlo wo gay gay hen hanje, nijba, en gey bi kené uwôl béré kwôlo hena kibi Emen a hen damañ a men, wôsa kwôni wo uwôl béré kwôlo hena kibi Emen a ba, dê kwo iyêl kibi kwôlo wo gay gay hen. Hena ôbi iyêlê kibi kwôlo wo gay gay bi wo hen, ré dô bô kwôlê bi wo hen dôbij ibiyare bô églis a ré ba, a lê nañ kwôni ré. <sup>6</sup> Iyôñ ba, yênen, hena ené ô yernge a aña en iyêl kibi kwôlo wo gay gay hen, aña ené yêge sa

kwôlê wôni bénge né men, sa anğan henê kani ré men, en uwôl béré kwôlo hena kibi Emen a ré men, en gelénge ani ré a men ba, ena ôbi lê nañ ken ba?

<sup>7</sup> Yi mega tégê men, jêngê men iyôñ, hena tôrji ré ôm némij né ba, kwôni a lê iyeñ a ré henê kurôñnji ba? <sup>8</sup> Men, hena tôo burunju ré ôm nañ gerére ré ba, kwôni a lê iyeñ a ré henê wo ré na toñ kumbul ba? <sup>9</sup> Yi mega kwôni wo iyêl kibi kwôlo wo dangi iyôñ. Hen ba, kwôni a henê bô kwôlo ôbi iyêl hen iyeñ ba?

Wôsa kwôli bi wo hen hônij dô ré men, yi mega wo ôbi ré iyêl na iyôñ a tôñ iyôñ a men. <sup>10</sup> Kibi yê wo gawrê sa terare a na na, kwône nijba, kwo pôn nêñ wo bôri baa hônij ba, nañ. <sup>11</sup> Nijba, hena ené hôn kibi yê wo kwoni iyêl hen né na, ena kerga tiri a men, nôbi kôba, ôbi na kerga tun a men. <sup>12</sup> Mega wo yernge gwanje sa wogé anğan baliyare ka gengij sa Tunu hen iyôñ na, wogéñge ka a bij églis néére hen dî.

<sup>13</sup> Na ôbi á, kwôni wo ré iyêl kibi kwôlo wo dangi na, bi uwôl Emen bi ré biri diré nêmen derê bô kwôlê wori bi wo hen ta. <sup>14</sup> Wôsa hena ené uwôl Emen nañ kibi kwôlo wo dangi na, na tunun a uwôli hen mera dîba, henê anğanê li ani kani ré. <sup>15</sup> Iyôñ nij ba, na lê iyeñ ba? Na uwôli nañ tunun men, na uwôli nañ henê anğanê a men, men, na kibri kurôñ

naṅ tunun men, na kibri kurôn naṅ henê anṅaṅê a men. <sup>16</sup> Ju toy, hena ré na tunum a liṅ Emen dosé ba, kwo mô kwam a hen ba, a henê bôri na iyeṅ a ré degé sara ré na tiri ba? Wôsa tiri wori ba, ôbi hôn bô kwôlê bi wo hen né. <sup>17</sup> Ju liṅ Emen dosé dô ham, niṅba, li naṅ kwo mô kwam a hen né.

<sup>18</sup> En liṅ Emen dosé wôsa en iyêl kibi kwôlo wo gay gay hen, gelêṅge kenbay kê. <sup>19</sup> Niṅba, bô églis a na, en iyêl kwôlê dêṅ iyôn wo bay hôn bôri aṅ en gelinji are dô gôlin iyêlê kwôlo kwôni wo na kibi kwôlo bay hôn bôri ré hen.

<sup>20</sup> Yênen, bi ermé kwôlê woṅge yi mega kwo kamrê iyôn né, niṅba, ken erem kwôlê woṅ suriyare dî. Kwo gengin sa lê aṅga habin a ba, bi ermé kwôlê woṅge ré yi mega kwo kamrê ka dê iyôn.

<sup>21</sup> Liṅ bô magtubu to Emen kôl iyôn ba: «Kelma kôl iyôn ba:

«Na bé ãiné ka iyêl kibi kwôlo ãangi,  
a iyêlin ãiné kapê bay ka hen men, na iyêlêji naṅ geré wo kergê men,

bi wo hen kôba, bay a toyé ré a men.» »

<sup>22</sup> Mega hen iyôn na, iyêlê kibi kwôlo wo gay gay hen na, yi gengin na sa ãiné ka ay bôri ré hen, niṅba, ulê béré kwôlo hena kibi Emen a na, yi na wô sa bay ayê bô dîba, yi na wô sa ãiné kê. <sup>23</sup> Hena bay ayê bô ré

daṅ aṅa ré iyêli kibi kwôlo wo gay gay hen, aṅa ka ay bôri ré réba, kwôni iyôn mera ré sa perêri a ba, bay a berêji mega kwôbrê iyôn ré ba? <sup>24</sup> Niṅba, hena kené dô kwôlo hena kibi Emen a naṅ kibi kwôlo bay hôn hen, aṅa kwôni wo ré ay bôri ré réba, kwôni iyôn mera ré sa ba, a henê tô kwôlê wo ken dô hen derê. Aṅ kwôlê bi wo hen, a bé tiri a jôrin sa têrin tori a. Men, bay a jerê kwôlê sari a naṅ kwôlê bi wo ôbi toy hen a men. <sup>25</sup> Aṅ ermé wo uwôbe bôri a hen na, a yé tu wolé nô, aṅ ôbi a dê kwini tôn ayin kibi Emen kelê iyôn ba: «Na tiri wo Emen na perêriṅge a bi.»

*Anṅaṅ lê ka naṅ gerêri gerêri bô églis a*

<sup>26</sup> Yênen, ka lê iyeṅ niṅ ba? Kirina ken daṅ ba, bi i i kôba, soṅ naṅ jé lêri, bi kwo pôn bi kebe kurôn men, kwo pôni bi gelin ãiné are men, kwo ãangi yi ôbi yêgê sa kwôlo Emen wo yi kini uwôbêri a hen men, kwo pôn bi yi ôbi iyêlê kibi kwôlo gay gay men, kwo pôni bi yi ôbi derê bô kwôlê bi wo hen ta a men. Lêṅge hen iyôn kê, ken dôbin ibiyare bôriṅge a. <sup>27</sup> Hena ãiné ré iyêl kibi kwôlo kwôni hôn né na, bi gawrê wô réba subu iyêl pôn pôn aṅ kwôni wo ãangi dô bô kwôlê bi wo bay iyêl hen ta. <sup>28</sup> Niṅba, hena ôbi derê bô kwôlê bi wo hen ré naṅ ba, bi bay iyêlê kibi



kwôlo gay gay bi wo hen, bi môrji menenj bô églis a, aɲ bi iyêlij yirji men, iyêlij Emen a men.

<sup>29</sup> Bi bay kelê kwôlo hena kibi Emen a wôô réba subu dô kwôlê aɲ bi tô ka baa hen mô kôbe bôri. <sup>30</sup> Nijba, hena kwôni ré mô tôɲ aɲa Emen né yêge sa kwôlê wôni biri na, bi kwo ré debu dô kwôlê hen na, bi wôm jan aɲ bi toyij kwôlo Emen yêge sari hen. <sup>31</sup> Kenbay pôn pôn kêm ka gasij yerɲge derê kwôlo hena kibi Emen a hen, wô halij ðijé men, dôbji ibiyare bôrji a a men. <sup>32</sup> Kwôni woyi ôbi derê kwôlo hena kibi Emen a bi wo hen na, ôbi na ôbi sa are bay ka Emen biri hen. <sup>33</sup> Wôsa Emen na ôbi bô jalê ðiba, na ôbi guseré kirij né.

Mega wo yi bô églis to ðijé ka yi gay a kêm hen na, <sup>34</sup> bi yébé mô kibriji menenj bô églis a wôsa dé wo bay ré iyêl ré, nijba, bi bay ré dôbe sarji mega wo tôô to \*Moyis na kôl hen iyôɲ. <sup>35</sup> Hena bay ré gey enjeré kwôlê wôni ba, bi bay sa enjerij kwôrɲêrji ira, wôsa bi iyore ré iyêl kwôlê bô églis a ba, yi tayre.

<sup>36</sup> Kwôlo Emen bi na, hena iyére tonje a ba? Men, sa na unjege kenbay pununje ba? <sup>37</sup> Hena kwôni ré erem ðiré na ôbi derê kwôlo hena kibi Emen a men, Tunu ré bôri a a men na, ôbi a hené mega wo kwôlo ené li bô magtubu a béɲge hen na, ré na tôô to Kelma. <sup>38</sup> Hena kwôni ré kaɲ kwôlo en kôl

hen na, tôre to cêgê Emen a kaɲêri men.

<sup>39</sup> Iyôɲ nij ba, yênen, bi doy ulê béré lɲge men, ken jôrij bay ayê bôô iyêlê kibi kwôlo wo gay gay hen ré. <sup>40</sup> Nijba, bi are kêm lij naɲ kiniji men, naɲ tô gerérji a men.

## 15

### *Jê sé kamɲê wo Krist*

<sup>1</sup> Yênen, Kwôlo Dôri wo na en derɲge aɲ na ken ði bôrɲge sara aɲ ken ðebij sa tɲɲge a baa ya hen na, en hô jubu tô bôrɲge sara. <sup>2</sup> Hena kené ðubu sa tɲɲge a tô Kwôlo Dôri a mega wo en kelɲge hen na, ken uwôɲ gelê nij, réba ayê bôô woye na ani ré tô.

<sup>3</sup> Kwôlo na en kelɲge hen na, na kwôlo bay na dôren men. Kwôlo bay na dôren wo dô ðê megêri a na: na wo \*Krist ma wô kibi tɲɲ tona mega wo magtubu to Emen na kôlij hen iyôɲ. <sup>4</sup> Bay emni li sa wôô, subu tori menba, ôbi ji si kamɲê mega wo magtubu to Emen kôlij hen iyôɲ. <sup>5</sup> Ôbi si sa Piyêr men, cêgeri wori ba, si sa bay tôri ka môj kibi wôô a hen men. <sup>6</sup> Cêgeri wori ba, ôbi si sa bay tôri ka kwôni ka arew bay ka daɲ hen men. Bijé bay ka hen na, ka pôni a ma ðiba, ka pôni kwône baa ya tô. <sup>7</sup> Cêgeri wori ba, ôbi si sa yêni \*Jak a men, sa bay jé a kêm a men.

<sup>8</sup> Cêgê kêlog ba, ôbi si san a nôbi wo en yi mega

bô dôrijare iyôn hen men.  
 9 Wôsa nôbi a na kwo dê perê bay jê a kêmen, en nêmen wo bay ré ré uwôgen \*ôbi jê ré a men, wôsa na en gelij tu églis to Emen gusij.  
 10 Nijba, na sa kibi bô derê wo Emen a, ené yij gawra kemnêj hen men, derê wo ôbi ben hen na, a mênij ré, en li jê dê bay jê bay ka hen kêmen, na nôbi a lê jê bi wo hen né, nijba, na derê wo Emen a lê jê yen a hen.  
 11 Iyôn ba, Kwôlo Dôri bi wo hen na, hena ré na nôbi a derê lay, megên bay jê lay na, na ôbi, a na niné derêjge hen men, na ôbi, a kené bi bôrjge sara men hen.

*Jê sé kampê wona nabay gawrê*

12 Mega wo nini uwôl béré, Krist ré ji si kampê perê bijé ka ma a menba, wô mi a ka pôni ka perêjge a hen ré kôl jê sé kampê ré napê ba?  
 13 A hena bijé ka ma réé jê sé kampê ré ba, Krist kôba, ji si kampê ré men.  
 14 A hena Krist ré ji si kampê ré ba, ulê béré woni na ani ré men, ayê bô wôjge kôba, na ani ré a men.  
 15 A hena ré na tiri wo bijé ka ma ré jê sé kampê ré ba, nijba bay benare gengij sa Emen, wô wo nini kôl Emen né bi Krist ré ji si kampê.  
 16 Wôsa hena bijé ka ma réé jê sé kampê ré ba, Krist kôba, na ji si kampê ré men,  
 17 hena Krist ré ji si kampê ré ba, ayê bô

wôjge na ani ré men, ken baa bô têrij tonje a baa ya a men.  
 18 Men, bijé ka ma tô Krist hen kôba, mênê nij a men.  
 19 Hena ré na wô merê tu gej wona sa terare a nâ mera, aja nana dij bôrna sa Krist na, bay a barêna gôlij bijé ka sa terare a nâ kêmen.

20 Nijba, Emen bi Krist ji si kampê perê bijé ka ma na tiri, aj ôbi a na gawra wo tumô wo ji si kampê perê bijé ka ma a.  
 21 Na sa kibi gawra pôn a temare ré derij bijé hen men, na sa kibi gawra pôn a bijé réé jij sij kampê hen men.  
 22 Na tô Adam a, bijé kêmen ré map hen men, na tô Krist a, bay kêmen réé môrij tu gej hen men.  
 23 Mega wo Emen a bé i i ba, a jê sé kampê nap kini kini hen iyôn na, ôbi bi Krist ji si tumôrji menba, kirija Krist a bulo hera na, bijé ka na kari hen kôba, a jêji sé kampê men.  
 24 Sa to are kêmen a kerê na, Krist a mênê emê iyére men, tunu to habij to ôm sa kirij hen men, to ôrij nap tô to sa terare a nâ, hen a men, dema ré bij Emen Iba bijé emê iyére kôbri a tô.  
 25 Krist a emê iyére kwôy wo Emen a biri a gôlij sa bay bareri.  
 26 Temare a na hendi bare to cêgê kelôg to ôbi a mênê.  
 27 Mega wo magtubu to Emen na kôl iyôn ba, Emen né day are kêmen biri mô sara. Nijba, kwôlo kôl are kêmen hen na, ay Emen wôj ôbi bij Krist

merê sa are kê m hen né.  
 28 Kirijna Emen day are kê m  
 bijn Krist mô sara hen iyôn  
 na, Kemari wo ôbi day are  
 biri mô sara hen kôba a dôbê  
 sari bijn Emen a bi Emen ré  
 yij ôbi sa are kê m.

29 Ermênge sa ka bi bay liji  
 batêm kibi ka ma hen ken  
 gel, hen ba, bay a upé na  
 mi bô a ba? Hena ré na  
 tiri wo bijné ka ma a jêji sé  
 kampê ré ba, wô mi a bay  
 ré bi bay liji batêm kibi ka  
 ma hen ba? 30 A hen iyôn ba,  
 wô mi a niné mô kibi temare  
 kwôy kwôy ba? 31 Yê nê n, en  
 mô kibi temare a kwôy kwôy  
 a na tiri wo yen yén hen  
 iyôn tô Kelma wona na wô  
 kebrenge. 32 Hena ré na wô  
 derê wo kurônggi yi a ené sêp  
 nap bijné ka Epês ka yi mega  
 kurôn iyôn hen ba, en uwôn  
 mi bô ba? Hena bijné ka ma  
 hen ré jê sé kampê ré ba,  
 na emênge men, na yênge  
 men, wô wo kiya na mange.

33 Bi turnge lamênge ré,  
 wôsa lê milnare nap bijné  
 ka habij na, mène hal wo  
 dôri. 34 Ermênge a na ken dî  
 lê anga habij baa. Tayre réé  
 dênge wô wo bijné ka pônî  
 perêrnge hen, hôn Emen né  
 kwôy.

### *Yi ka ji si kampê hen*

35 Nijba, kwôni a engeré  
 iyôn ba, Emen a bé bijné ka  
 ma a jê sé kampê na iyen ba  
 men, kirijna bay ji si kampê  
 nij ba, yirji a gelij na iyen  
 ba men? 36 Kubra, ani ka ju  
 ci hen, hena gusiñniji ré uyê  
 ré ba, a sé haji ba?

37 An ga ju ci hen, a ré na  
 mêêre ba, an ga dan gi kani  
 ba hen na, na gusiñniji bi  
 wo hen, a jeré ci hen dîba,  
 na gurôrji a jeré ci hen né.  
 38 Emen a bé gusiñ an ga gay  
 gay bay ka hen, yi gurô wo  
 bôri gey. A na gusiñ gurô wo  
 yôn yôn kôba, a sé na gurô  
 bi wo hen.

39 Kurônggi yi na, gelij kê m  
 né: kwo gawra gelij gay  
 men, kwo kurôn gelij gay  
 men, kwo ciré gelij gay men,  
 kwo kuyê kôba, gelij gay a  
 men.

40 An ga derômaran a ya  
 men, ka sa terare a na kôba,  
 ya men, ka derômaran a  
 enné gelij gay men, ka  
 sa terare a na enné gelij  
 gay a men. 41 Enné wo  
 tare to tay gelij gay men,  
 kwo geserê gelij gay men,  
 kwo têtêñne kôba, gelij gay  
 men, têtêñne to pônî kôba,  
 enné gelij gay nap megêre.

42 A yé gelij hen iyôn  
 hende to hen, kirijna Emen  
 a bé bijné ka ma hen jê  
 sé kampê. Kurônggi yi wo  
 emij hen na, na kwo uyêy,  
 nijba, kirijna ji si kampê ba,  
 na kwo uyêy ré nij yôd.

43 Kirijna yi gawra emij na,  
 ôbi yi na an ga habij, nijba,  
 kirijna Emen a sa biri jê sé  
 kampê ba, ôbi a enné men,  
 kirijna bay emni ba, néri nap,  
 nijba, kirijna ji si kampê ba,  
 néri ya. 44 Na kurônggi yi a  
 bay ré em, na kwo uyêy hen,  
 nijba, kirijna ji si kampê ba,  
 na yi woj Tunu wôsa hena  
 kurônggi yi ré ya ba, yi woj

Tunu kôba, ya men. <sup>45</sup> Na iyôn a ré lijn bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Adam wo tumô na gawra wo mô tu gejn.» Nijnba, Adam wo cêgê ba, na Tunu to bijn bijné mô tu gejn hen. <sup>46</sup> Nijnba, anga era tumô ba, na ka gengijn sa Tunu ré, nijba, gengijn na sa kurôngi yi gawra, an ka gengijn sa Tunu ba, era na cêgê. <sup>47</sup> Gawra wo tumô ba, lijn naj kumranj terare, nijba, kwo cêgê hena na derômaranj a. <sup>48</sup> Bijné ka mô sa terare a nà yi mega gawra wo na lijn naj kulmanj terare iyôn men, ka derômaranj a ba, yi mega kwo hena derômaranj a iyôn men. <sup>49</sup> Mega wo nana gelijn naj gawra wo sa terare a na hen iyôn na, tôre cêgê ba, na gelijn naj kwo derômaranj a hen iyôn men.

<sup>50</sup> Yênen, en kelênge kwôlê bi wo hen iyôn wôsa kurôngi yi naj kwôbe a upé \*emê iyére to Emen ré, men kurôngi yi wo uyê hen a merê naj kwo a uyê ré hen yôd ré men. <sup>51</sup> Toyênge, na kelênge kwôlo yi kini uwôbêri a hen, na manje kêm né, nijba, yerna wo ôli hen a sa belijn kwo kôrbi. <sup>52</sup> Are bay ka hen, a sa na mega tum to li gemes iyôn, kirijna burunju to cêgê kelôg a emê, kirijna hende a emê na, bijné ka ma a jê sé kampê naj yirji wo a ma ré hen men, nabay kôba, yerna a belijn kwo kôrbi

men. <sup>53</sup> Wôsa yi wo uyê hen, a belijn yé kwo a uyê ré hen men, yi wo ma hen a belijn kwo a ma ré hen men. <sup>54</sup> Kirijna yi bi wo hen a bilijn hen iyôn nij na, kwôlo na lijn bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Joor a ayijn sa temare a nij» hen ariri a lijn. <sup>55</sup> «Hum! temare, néé woré bi yôn nij ba? Menarê yôn nij ba?» <sup>56</sup> Mena temare ba, na têrijn men, na tôô to \*Moyis a bijn têrijn néere men. <sup>57</sup> Na lijn Emen wo bi nana ay joor hen dosé, wô sa kibi anga Jésus Krist Kelma wona li hen.

<sup>58</sup> Mega wo hen iyôn nij na, yênen kapê, débênge geranj sa têrnge a dîba, ken dî kwôni lênge ken herijn né men, lênge jé wo Kelma naj kununje kununje an ken hôn mega wo jé wo kené li bijn Kelma hen na, ré yé senje ré.

## 16

*Wôgê are ka gengijn sa yênerna*

<sup>1</sup> Kwôlo gengijn sa wôgê are wô bijné ka Emen ka Jérusalêm a na, kenbay kôba, ken li mega wo na en ayijn tô bijn églis to bô emê wo Galati a hen iyôn men. <sup>2</sup> Naj demas demas na, i i ba ay kibi ari upéri dî gay an bi na sa saaren dema kené wôge tô ré. <sup>3</sup> Kirijna na sa na, bijné ka ken tôrji hen na, na sa biji magtubu kôbriji a an bay a ôrijn naj angan wôgê

kanje bay ka hen Jérusalêm a.

<sup>4</sup> Hena ré yi wo nôbi nap yen ené ô ba, bay a erê nap en.

*Anja Pol genge dîré lê*

<sup>5</sup> Na sé si bô emê wo Maséduwan a na bij upênge hen ya, wôsa en erem ené sé si ya. <sup>6</sup> Dô ré ba, na wulê sem nap ken, môp ené mô kwôy kibi kelanê a iyôn, a kenbay a ben geré dema ené erê ta tô. <sup>7</sup> Wôsa en gey gelênge iyôn a erê ta mera ré, nijba, hena Kelma ré gey ba, na wulê sem nap ken.

<sup>8</sup> Na merê Epês a kwôy sa \*Pantékwôt a. <sup>9</sup> Bi wo bay baren kwône haji hen, kôba, en uwôn kirij lij jé wo yi are.

<sup>10</sup> Hena Timoté ré bij upênge ba, ken li nap dî bi mô nap suné perêrênge a ré, wôsa ôbi kôba, li jé wo Kelma mega nôbi iyôn men. <sup>11</sup> Bi kwôni tôrnêri ré, nijba, ken li nap dî bi ô kergare tori hende to hen nap bô jalê a bi hera upen, wôsa en mô gemji.

<sup>12</sup> Kwôlo gengij sa yêni Apolôs na, en kôli kwôy kwôy ré ô upênge nap yênerna, nijba, ôbi gey erê haw hen né tô, nijba, kirijna ôbi uwôn geré ba, a erê gelênge tô.

*Geré tôô to Pol ay biji nap dosé to ôbi lij*

<sup>13</sup> Merênge tu gey men, debênge gerañ tô ayê bôo wonje a men, debênge ibiyare a men dîba, ken hare

ré. <sup>14</sup> Lênge are kêmen nap baliyare.

<sup>15</sup> Ken hôn mega wo Êstépanus nap bijé ka iyére tori a, a na bay ayê bôo ka tumô ka bô emê wo Akay a men, bay ay yirji lij jé wô bijé ka Emen a men. Yênen, en uwôlênge bi kené dôbe sarênge bij bijé <sup>16</sup> bay ka iyôngi hen men, kené dôbe sarênge bij megêrji kêmen ka li jé nap ci hen a men.

<sup>17</sup> Yen dôren gañ wô sa si Êstépanus nap Pôrtunatus nap Akaykus. Wôsa bay li anja kené lê ben hen nij.

<sup>18</sup> Men, bay bi tunun uwo yen a men, tununje kenbay kôba, uwo yerênge a a men. Bijé bay ka iyôngi hen na, nêmen dené.

<sup>19</sup> Églis to bô emê wo Asi a lênge dosé men, Akilas nap Prisil men, bijé ka Emen ka dañ bô iyére toji a kêmen hen lênge dosé nap hini Kelma. <sup>20</sup> Bay ayê bôo kêmen lênge dosé men, kenbay kôba, ken berij yerênge a a ken lij dosé a men.

<sup>21</sup> Nôbi Pol a lê kwôli dosé hende to hen nap kôben.

<sup>22</sup> Hena kwôni ré pur Kelma ré ba, ken dageri perêrênge a a. Bi Kelma wona hera.

<sup>23</sup> Bi bô derê wo Kelma Jésus baa nap ken.

<sup>24</sup> En perênge kêmen nap hini Jésus Krist.

## **Magtubu to jôgin wôo to Pol li bij Kworêntipê Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen**

Magtubu to têt wôo to Pol hô li bij kamaŋ ka Kworênt sôŋ hen na, gel wo perêrji ré dô gaŋ né. Ka pôni perêrji a hen, na li bôri taari damaŋ wôsa bay kôl ciré hôn dampare tori top \*ôbi jé hen né. Pol kôl kwôlê damaŋ gengiŋ sa kwôlê woji bi wo hen, niŋba, ôbi gel peré wo diré perji hen men, ôbi ôriŋ doy wo ciré hô bij tôŋ a men. Na ôbi á, kirija ôbi ré toy kwôli Kworêntipê wo bay ré gey belé hal woji hen, menba, ôbi li yi deré damaŋ (Sapitre 7: 5-15).

Sapitre 1: 1-11 hen na, ôbi kôl kwôli aŋga ômi ka sa sari a bô emê wo Epês a hen men, iyeŋ a Emen né jal bôri ba men.

Sapitre 1: 12 - 7: 16 hen na, ôbi kôl kwôli perêrji wo ré habiŋ naŋ kamaŋ ka Kworênt a hen men, kwôli dampay jé wo \*ôbi jé wo Jêsu Krist. Men, ôbi kôlji wô mi a diré iyêl naŋ tôri to dami bô magtubu to tumô hen ba men, yiri ré dôri wô wo magtubu hende to hen ré li aŋ ermé wo Kworêntipê ré hô yi gay men hen.

Sapitre 8-9 hen na, ôbi kôl kwôlo gengiŋ sa wôgê are wô bay ayê bôo ka bô emê wo Judé a, ôbi kôlji Kworêntipê ré fu baliyare wôsa ôbi kôlji iyôŋ ba: «Men, ken hôn deré wo Kelma wona Jêsu Krist ôbi wo are kêmi yi kôbri a, niŋba, ôbi na li yiri ôbi nimré wô sarnge, ôbi li are bay ka hen iyôŋ aŋ hô yiŋ ôbi nimré aŋ bi kenbay kené hô yiŋ bay uné tu Emen a.» (1 Kworêntipê 8: 9.)

Sapitre 10-13 tô magtubu to ba hen na, Pol iyêl naŋ tôo to đanŋi niŋ. Ôbi iyêl naŋ tôri to dami gengiŋ sa ka kôl ôbi ré na \*ôbi jé woŋ tiri ré hen. Ôbi duu kibi magtubu tôri hende to hen đêj iyôŋ naŋ kwôlê woŋ baliyare.

Tôo Pol to iyêliŋ kwôlê bô magtubu hende to hen na, ôbi kôl hen iyôŋ na wô jôriŋ sari ré men, sa ermé wori wôni ré a men. Hena ôbi ré mase bi diré gelé dampare tori top \*ôbi jé hen na, na wo gawré ré enge Kwôlo Dôri dô yôd men, bay ré hôn \*Krist mega Kelma woji iyôŋ a men.

### *Dosé to ôbi liji*

<sup>1</sup> Nôbi, Pol \*ôbi jé wo Krist Jêsu naŋ bô geyé wo Emen. Nibay naŋ yênena Timoté a lê magtubu hende to hen bij églis to Emen to sa iyé Kworênt a men, bij biŋé kêmi ka ôbi điji gay ka bô emê wo Akay a hen a men.  
<sup>2</sup> Bi bô deré naŋ bô jalé wo Ibarna Emen naŋ kwo

Kelma Jêsu Krist baa naɓ ken.

*Pol lij Emen dosé*

<sup>3</sup> Ayê kibi yi wô sa Emen wo na Iba Kelma wona Jêsu Krist hen men, ôbi na Ibarna wo bô tu ɓa tona men, ôbi na Emen woɓ ôbi jalê bô ñijé a men. <sup>4</sup> Ôbi jal bôrna bô gusij tona kêm aɓ bi nabay kôba, nana jal bô ka mô bô gusij to gay gay a hen, mega nabay kôba, Emen, na jal bôrna hen iyôɓ men.

<sup>5</sup> Ken gel, gusij to nana gelij damaɓ hen na, Krist kôba, na gelij na hen iyôɓ men, na hen iyôɓ a bô jalê wo Krist ré jalê bôrna damaɓ hen iyôɓ men hen. <sup>6</sup> Hena niné gelij gusij ba, na wô bô jalê wonɓe men, wô gelê wonɓe a men. Hena niné mô bô jalê ba, na wô bô jalê wonɓe aɓ bi kené uwôlij bôrɓe aɓ ñerij bôrɓe iyêre tô gusij to nibay kôba, na nini gelij hen iyôɓ men hen. <sup>7</sup> Nini ði bôrni sarɓe a baa ya, wôsa nini hôn mega wo gusij to ken gelij naɓ ni hen na, bôrɓe a sa jalê naɓ ni hen iyôɓ men.

<sup>8</sup> Yênen, nini gey bi kené hôn mega wo gusij to na nini gelij bô emê wo Asi hen na, na ðê sarni kwôy aɓ na nini erem mega wo niné merê tu geɓ môrij na iyôɓ né. <sup>9</sup> Kwoni ba, na nini erem mega wo bay na ré genge kwôli temayrini nij, nijba, are bay ka hen, na yi hen iyôɓ aɓ bi nana bij bôrna sa yerna ré, nijba, sa

Emen woɓ ôbi bij ñijé jê sé kampê hen ði. <sup>10</sup> Na ôbi a na derêni kibi temare a men, a terêni kibi a a tô men, na tiri, nini ði bôrni mega wo ôbi ré terêni kibi temare a hen iyôɓ kwôy kwôy a men. <sup>11</sup> Mega ken uwôl Emen wô sarni wô kibi gusij to nini gelij hen hen na, ariri a lij wô kibi uwôlê wo ñijé kwône uwôli hen men, Emen a terê kibri sarni a men, ñijé ka ðaɓgi kwône a liri dosé wô sarni a men.

*Pol ði kibi kergare tori ta*

<sup>12</sup> Nini hôn wo aɓga niné li sa terare a nà ná, niné li naɓ bô pôn men, Emen a ré béni a niné li hen a men. Yirni yéni gaɓ wôsa aɓga niné li naɓ ken hen na, ré na kaɓ tiri. Aɓ na bô derê wori a derê tumôrni ðiba, na tu melênê wo gawrê ré. <sup>13</sup> Kwôlo nini li bô magtubu a béɓge hen na, na ôbi wo ken dêɓse hôn hen mera ðiba, na kwôlo ðaɓgi ré. En erem wo kené henê bôri derê jêd jêd, <sup>14</sup> wôsa haw hen na, ken hôn na kwari mera. Aɓ bi Wulê wo Kelma Jêsu a heraj hen na, niné yi ari ayê kibi kaɓge men, kenbay kôba, kené yi ari ayê kibi kani men.

<sup>15</sup> Mega wo na en erem mega wo ermé wonɓe ré yi na hen iyôɓ hen na, na en gey ené erê unéɓge kenbay tumô aɓ bi kené uwôrij derê têê wô, <sup>16</sup> men, kirija ené hena iyêre tonɓe a ba, ené erê Maséduwan a dema ené hera iyêre tonɓe a aɓ bi kené sa li naɓ en sa kergare

to na erê Judé a hen. <sup>17</sup> Na ba ken erem mega wo ené li are baa erméri ba? Laba wo ermé wupê ré yi na mega kwo gawrê iyôn ba? Añ hena ené ôm ew ba, en ôm eñ eñ a men ba? <sup>18</sup> Mega wo Emen na kwôni woj bô pôn hen iyôn na, kwôlo nini kelênge hen na, a yé eñ men, eñ eñ a men wôô ré. <sup>19</sup> Wôsa Kema Emen woj Jêsu Krist wo nibay nañ si Silas nañ Timoté nini uwôl béreri perênge a hen na, ôbi era na wô emê ew men, eñ eñ a men ré. Tiri wori ba, ôbi ôm na eñ mera. <sup>20</sup> Na ôbi á, are kê m ka Emen na genge ðiré bé hen na, are bay ka hen a lij nañ geré wo Krist Jêsu. Men, nañ geré wori apa nana emê \*Amên wô ayij kibi Emen hen a men. <sup>21</sup> Emen bi a lê a nibay nañ ken nana ðebij gerañ tô bijare tona nañ Krist hen men, ôbi a ðéna nañ jengêrna a men, <sup>22</sup> ôbi a ðéna anğar talê kari yerna añ ðéna sa kôbri men, bi Tini mô bôrna añ gel wo ðiré béna anğar kwôni a tô.

<sup>23</sup> En kôl nañ hini Emen, hena kwôlo ené kôl hen ré na tiri ré ba, bi ôbi bi en ma. En ô Kworênt a ré hen na, na wô wo kirija ené ô ba, ma ené lê añ bôrnge ma ré mênê. <sup>24</sup> Nini woge wô berênge erenğ gengij sa anğar kené bij bôrnge sara hen né, nijba, nini li jé nañ ken bi kené uwônij yi derê, wôsa ken ðebu gerañ tô ayê bô wonge a baa ya tô.

## 2

<sup>1</sup> Mega wo hen iyôn na, en genge herê iyére tonje a ré nij, wô wo ma na erê lê ani kani ka bôrnge maa herê mêne môj kwo tumô hen iyôn sôn. <sup>2</sup> Ken gel, hena nôbi ené li bôrnge mêne ba, i wo ðanji a lê apa yen né dôren nij ba? Wôsa kenbay kê m bôrnge mêne nij. <sup>3</sup> Na tôri bi wo hen a, na ené lij magtubu hende to hen benge añ na en bañ erê upenge wô wo jé lêrengge maa mênê bôn. Wôsa na kenbay bay a ré lê a yen né dôren hen. Wôsa en hôn anğar ben yi derê hen, a benge kenbay kôba, yi derê hen iyôn men. <sup>4</sup> Kirija na en lij magtubu hende to hen na, bôn erem kwôlê kwôy en sôm a kibi a a men. Na en li hen iyôn na wô mênij bôrnge ré, nijba, bi kené hôn wo ené perenge damañ.

### *Dé bô jalé sa lê habré a*

<sup>5</sup> Hena kwôni perênge a hen, ré li ani ka li bô kirij mêne ba, na bôn nôbi a mênê punen mera ré, nijba, a mênê bôrnge kenbay kê m a men, na kenbay kê m ré, nijba, ka pônij bôrji mêne damañ men, ka pônij bôrji mêne lôg men. <sup>6</sup> Gawra bi wo iyôngi hen na, bijé kwône perênge a hen jô kwôlê sari a nij, añ nê m hen iyôn. <sup>7</sup> Nijba, haw hen na, ken ði bôrnge jal sari a añ ken jal bôri wô wo ermé kwôlê maa ðê sari. <sup>8</sup> Iyôn na, en uwôlênge bi ken ði



bôrŋge jal sari a dema ôbi ré henê wo kené piri baa ya. <sup>9</sup> Na tôri bi wo hen a, na ené lipj magtubu hende to tumô hen béŋge bi ené sélêŋge gelé na ba kené ay kwôlê wupê lipj jé bi hanje ba? Hen. <sup>10</sup> Haw hen en kelêŋge, kwôni wo ken dí bôrŋge jal sari a ba, nôbi kôba, en dí bôn jal sari a men, wôsa nôbi en dí bôn jal sa ari lê gawra bi wo hen a, hena ôbi ré lèn ani ka habij hari ré hen kôba, en dí bôn jal sari a wô kebrenje tumô \*Krist a. <sup>11</sup> En gey bi Sidan ré uwôŋ néri sarna ré, wôsa nana hôn masê wo ôbi mase diré gelêna hen.

### *Suné wo Pol wo môrij Trowas a*

<sup>12</sup> Kirija en hena ô Trowas a ené erê ulê béré Kwôlo Dôri wo Krist na, kirija en bij ya menba, en hôn wo Kelma Jêsu ré jan tô geréri tumôn a nij, <sup>13</sup> nijba, bôn yi kegege wô gelé wo en gel yêna Tit ré tô hen menba, en lipj bay ayê bôô ka Trowas a dosé aj en dij yen ô Maséduwan a.

### *Krist ay joor*

<sup>14</sup> Ayênanje kibi Emen, wôsa ôbi a derê tumôrna sa sê peré wô kumbul wo Krist bôy hen, wôsa nana bij pôn naj Jêsu Krist men, ôbi jêna naj kirij kirij bi nana uwôl béré Kwôlo Dôri wori wo gengij sa Krist hen a men. Kwôlo Dôri bi wo hen na, yi mega wo wej wo dijé gôrij kirij kêm aj bijé hônij Krist hen iyôŋ. <sup>15</sup> Na

tiri, nini yi mega gesami anja dijé dô aj na Krist a bij Emen hen, wôsa nini uwôl béré kwôlê wo Krist bij bijé ka Emen gôlij naj ci hen men, ka ca mênê hen a men. <sup>16</sup> Wôsa bijé ka Emen dâ gôlij naj ci hen na, gesamnini dijéji dô aj bay gey kwôlê woni, nijba, ka ca mênê hen na, gesamnini dijéji habij aj bay maj sa kebre. Iyôŋ ba, jé bi wo hen na, nini nêm lê sa yerni mera ré. <sup>17</sup> Nijba, nini nêm lê jé bi wo hen wô wo Emen a jéni, bijé ka pôni kwône uwôl béré kwôlo Emen na wô uwôrij gursu mera mega ciré na bay lê jenga iyôŋ, nijba, nijbay nini li môj kwoji hen iyôŋ né. Nini uwôl béré Kwôlo Dôri bi wo hen naj bôô pôn tumô Emen a wô wo niné bij pôn naj Jêsu Krist.

## 3

*Bijare to cay to Emen li naj tôô men, bijare to kôrbi to ôbi li naj Tunu toj hendi bô bôré men*

<sup>1</sup> Kirija nini kôl hen iyôŋ ba, gel na wo niné hô ay tô dê dengôrni ta nij ba? Laba, nini gey magtubu to kwôni ré béni dema ré gelé mega wo niné na bay jé kaj tiri ba? Laba nini gey kené béni magtubu tôni dema niné ôrij tumô a ba? Bijé ka pôni li hen iyôŋ nijba, nijbay nini li môj kwoji hen iyôŋ né. <sup>2</sup> Na kenbay a réé yé mega magtubu toni to \*Krist li dengôrni a

iyôn. Añ ðipé kêm hôn men, ðêñse men. <sup>3</sup> Kenbay kena magtubu hende to hen añ Krist a lê nañ kôbri bêt bêt nañ geré wo jé woni. Ôbi lere na nañ kami anğan lê magtubu hen né, nijba, lere na nañ Tini Emen woñ ôbi merê tu geñ hen. Ôbi lere na sa habelê keram a ré, nijba, lere na bô gawré a ði.

<sup>4</sup> Nini kôl hen iyôn wô kibi bôrni wo nini bi sa Emen a nañ geré wo Krist hen. <sup>5</sup> Nini hôn wo niné nêm lê jé bi wo hen nañ néé woni nibay ré, nijba, na Emen a béni néé wori aña niné lip jé bi wo hen hen. <sup>6</sup> Ôbi a béni néé bi wo hen aña niné yij manê kari, añ bi niné dôrij ðipé kwôli bîpare to kôrbi to ðiré bîp nañ ci hen. Bîpare to kôrbi hende to hen na, na tôô to bay li bô magtubu a hen né, nijba, na Tunu toñ hendi bô bôrê a derê tumôrni ya. Tôô to bay li bô magtubu a hen na, na tôô to duu ðipé tu Emen a, nijba, na Tunu toñ hendi bô bôrê a biji merê tu geñ wo nañ kwini.

<sup>7</sup> Tumô ba, Emen na li tôô tori na sa habelê keram a añ kirijna ôbi li hen iyôn na, ðipé na gel perangê wori wo na li añ tu \*Moyis na jeranê birij birij hen men. Ôbi wo kirij ka perangi bay ka hen ca yé sem né hen haji kôba, kam \*Israyêl na nêm berê tu Moyis ré, wôsa tiri na jeranê birij birij gan. Hena tôô to na mêne ðipé hen kôba, na era nañ

perangê wo Emen, hen ba, <sup>8</sup> jé wo Tunu toñ hendi bô bôrê hen, dema ré era nañ perangê wo Emen ðê añ sôn ré ba? <sup>9</sup> Wô kibi tôô hende to hen, a Emen réé jôrij kwôlê sa ðipé hen. A hena bîpare to cay to na tôô to na jô kwôlê sarna hen, gel perangê wo Emen hen ba, bîpare to kôrbi to lêna nana yi gawré kañ derôre tumô Emen a hen ba, a geléna perangê wo Emen ðê kwo tôô añ sôn né ba? <sup>10</sup> Iyôn ba, tôô to tumô na perange hare nijba, haw hen perangê wore bi wo hen nañ nij, wôsa kirij ka kôrbi so añ ðê sa ka cay hen nij. <sup>11</sup> Añ haw hen na, tôô to cay to Emen na ay bîp ðipé to na yi sem né hen kôba, na perange hen iyôn ba, bîpare to kôrbi to a yé yôd hen ba, a perangê ðê añ sôn ré ba?

<sup>12</sup> Nini kemna ulê béré Kwôlo Dôri ré, wôsa nini ði bôrni sara wo ré na kwôlê woñ tiri. <sup>13</sup> Añ nibay ba, nini li môñ kwo Moyis wo na têt tiri nañ bargay wôsa perangê wo Emen wo na perange tiri a hen ða mesela hen men, ôbi na gey bi kam Israyêl ré gel perangê wo Emen wo ða mesela hen né a men. <sup>14</sup> Nijba, bay na hôn tô are bay ka hen dô ré, añ kemnêñ kemnêñ kôba, kam-niji hôn dô ré hen iyôn men. Kirijna bay ðêñse magtubu bîpare to cay hen na, bay hôn bôre dô ré, yi mega wo bay ré têt tirji nañ bargay ka cay bay ka hen iyôn. Nijba,

na kirija kwôni bij pôn na  
 Krist dema bargay bay ka  
 hen ré na tiri a a, dema  
 ôbi ré hôn tô are dô tô.  
<sup>15</sup> Ôbi wo kemnêj kemnêj  
 hen kôba, kirija bay dêjse  
 magtubu to Moyis kôba, bay  
 hôn bôre ré baa ya baa ya  
 a, yi mega bargay bay ka  
 hen ré têt ermé woji baa ya.  
<sup>16</sup> Nijba, kirija kwôni bul si  
 ligi Kelma na, bargay bay ka  
 hen na tiri a a. <sup>17</sup> Na hen  
 iyôn, wôsa hini woj Kelma  
 bi wo hen men, Tunu toj  
 hendi bô bôre a men na, na  
 aŋga pôn. Wôsa kirij ka  
 Tini Kelma ya ba, bijé mô  
 sarji senje dîba, bay na limé  
 ré nij. <sup>18</sup> Ôbi a nabay kêm  
 ka nana bi bôrna sa Jésus a  
 hen, bargay bay ka hen têt  
 turna ré nij, wôsa nana gel  
 perangê kirij ka Kelma ka  
 perange hen. A, Tini Kelma  
 li a, nana bilij gelij na  
 dî daman a. Nabay kôba,  
 perangê wona ô tumô tumô  
 na hen iyôn men. Ôbi wo  
 hen, a na jé wo Kelma wo na  
 Tunu hen li hen.

#### 4

*Bapa woj gerem wo  
 aŋga uné ka gengij sa Tunu  
 yi bô*

<sup>1</sup> Nini hôn wo ré na lê deré  
 wo Emen a, ôbi ré béni jé  
 bi wo hen, na ôbi á, yerni  
 ré iléni ré hen. <sup>2</sup> Nini li ani  
 kani na uwôbê ré men, nini  
 li ani ka tayre ré men, nini  
 laserê kwôni ré men, nini  
 pol kwôlo Emen na kwon

benare ré a men, nijba, nini  
 iyêl na tu kwôlê tumô Emen  
 a. A, nini gey bi bijé ré  
 hôn wo kwôlo niné iyêl hen  
 na, ré na tiri tumô Emen  
 a. <sup>3</sup> Wôsa gawrê ka pôni  
 na, hôn tô Kwôlo Dôri bi wo  
 nini dô hen né baa ya tô  
 tô. Yi mega ré uwôbij tirji  
 a baa ya. Nijba, na bijé ka  
 ca mênê hen a henê ré hen  
 mera. <sup>4</sup> Bay ba, Sidan wo  
 na emen wo sa terare a na  
 hen jôrji henê tô Kwôlo Dôri  
 wo bay ré bij bôrji sara hen  
 men, ôbi gey bi bay ré gel  
 kirij ka perangi ka perange  
 sarji a hen né men. Kirij ka  
 perangi bay ka hen na, na bô  
 Kwôlo Dôri a. A, Kwôlo Dôri  
 bi wo hen a gelé perangê wo  
 \*Krist wo gelij na Emen  
 têt têt hen. <sup>5</sup> Kirija nini  
 uwôl béré Kwôlo Dôri na,  
 nini dô gengij na sarni ré,  
 nijba, nini dô gengij na  
 sa Jésus Krist wo na Kelma  
 hen. A, kwoni nibay ba,  
 nini kelêjge niné na mané  
 kange sa kibi Jésus. <sup>6</sup> Kirija  
 Emen na dîj sa terare na,  
 ôbi kôl iyôn ba: «Bi kirij  
 ka perangi ré perange kirij  
 ka hendi a.» Na ôbi wo  
 hen a, ôbi ré bi kirij ka  
 perangi kari perange kirij  
 bôrni a men hen. Kirij  
 ka perangi bay ka hen na,  
 geléna perangê wori wo  
 perange tu Jésus a hen.  
<sup>7</sup> Nibay ba, nini yi môj  
 bapa woj gerem iyôn,  
 nijba, Emen bi aŋga dôri  
 bay ka hen bôrni a. Ôbi  
 li hen iyôn bi bijé ré gel

mega wo néé wopɔɔ lij jé na, ré hena ligiri a díba, ré na kwoni nibay ré. <sup>8</sup> Bijné gaserêni gaɔɔ hari, nijba, dê sarni ré tô men, nini mô naɔɔ ermé kwôlê hani, nijba, nini bu bôrni baa ya tô, <sup>9</sup> Bijné geléni gusijɔɔ nijba, Emen déni aɔɔ né tô men, bay sêni dê sarni nijba, bay deréni ré tô, <sup>10</sup> bay gey wo ciré deréni kwôy kwôy haji mega wo bay na derijɔɔ Jêsu hen iyôɔɔ men, nijba, nini baa tu geɔɔ baa ya aɔɔ bi bay ré hôɔɔ wo Jêsu kôba, ré mô tu geɔɔ yerni a ya men. <sup>11</sup> Ôbi a, merê wo niné mô sa terare a nà ná, Bijné woge wo ciré deréni wô kibi Jêsu aɔɔ bi Bijné ré gel merê tu geɔɔ wori yerni wo iya a hen. <sup>12</sup> Ôbi a, nibay niné ay yerni Bijné temare aɔɔ bi kenbay ba, kené môrijɔɔ tu geɔɔ.

<sup>13</sup> Magtubu to Emen kôl iyôɔɔ ba: «En bi bôn sari a aɔɔa ené uwôlijɔɔ béré kwôlê wori hen.» Nibay kôba, nini li na hen iyôɔɔ men, nini bi bôrni sari a aɔɔa niné uwôlijɔɔ béré wori hen men. <sup>14</sup> Emen na bi Kelma Jêsu ji si kampê aɔɔ nini hôɔɔ wo ôbi ré béni niné jê sé kampê hen iyôɔɔ men, wô wo niné Bijné pôn naɔɔ Jêsu men, aɔɔ Emen a sa ôrijɔɔ naɔɔ ni men, kenbay a men tumôri ôbi Emen a gaɔɔ. <sup>15</sup> Are bay ka kêm ka lêni hen na, na wô sarɔɔge aɔɔ bi kwônê Bijné ré uwôlijɔɔ bô derê wo Emen. Na hen iyôɔɔ a, Bijné kwônê ré lijɔɔ Emen

dosé men, ayijɔɔ kibi dampare tori a men hen.

*Yi wo kôrbi naɔɔ kwo ôli*

<sup>16</sup> Na tôri bi wo hen a, yerni ré iléni ré hen wôsa nini hôɔɔ wo néérni ré dôrijɔɔ dê dê nijba, tinini ba, néére ya baa ya naɔɔ wulê wulê. <sup>17</sup> Gusijɔɔ to nini gelijɔɔ hen na, a naɔɔê wulê wo pônɔɔ a tô. Aɔɔ hinini a sa emê wô kibi gusijɔɔ toni hende to hen tô. Wôsa hini emê bi wo hen na, na kwo dê kwo kêm hen men, a yé naɔɔ wulê wulê a men. Ôbi a, kirija niné erem sa gusijɔɔ hende to lêni hen na, nini bô mega wo ré lôg seɔɔge. <sup>18</sup> Nini erem na sa aɔɔga nini gel ré tô hen díba, nini erem na sa ka nini gel nijɔɔ hen né. Aɔɔga tu gawra gel nijɔɔ hen na, na aɔɔga a naɔɔê tô nijba, aɔɔga gelijɔɔ né tô hen na, na ka yi na naɔɔ kwiniji.

## 5

<sup>1</sup> Nini hôɔɔ wo yirni wo na iyéy gergé to nini môrijɔɔ bô a sa terare a nà hen na, hena ré tijɔɔ ba, Emen né sa béni to daɔɔgi to derômarajɔɔ a to ôbi a lê naɔɔ kôbri a to a yé yôd hen. <sup>2</sup> Sa terare a nà ná, nini sômnê yerni wôsa nini gey wo Emen né béni iyére toni to kôrbi to derômarajɔɔ a hen, bi niné erê merê ya nijɔɔ. <sup>3</sup> Aɔɔ kirija Emen a béni yi bi wo hen na, nijɔɔa môrijɔɔ bô a yôd aɔɔ tinini a merê yere seɔɔge ré nijɔɔ. <sup>4</sup> Haw hen wo nini mô bô iyéy gergé toni

a hen na, nini gelij gusij men, nini jôr a men. Nijba, na wô wo nini gey wo Emen né dô yerni wo hawi hen né, nijba, nini gey bi ôbi ré bény yerni wo kôrbi aŋ yi wo kôrbi bi wo a meré yôd hen, ré gase kwo ôli wo a ma hen. <sup>5</sup> Na Emen bi a gengé bi niné uwôŋ yi wo kôrbi bi wo hen men, na ôbi a bény Tini aŋa niné hônij wo ôbi a ré bény yi wo kôrbi bi wo hen men, ôbi a réé bény aŋga kwôni ka baa hen kêm a men.

<sup>6</sup> Na tôri bi wo hen a, niné berij bôrni iyêre hen men, ôbi a niné hôn wo kirijna niné aŋ yerni wo ôli hen baa ya tô na, niné kelan aŋ iyé Kelma Jésus tô. <sup>7</sup> Nini gili aŋ tirni ré tô, nijba, nini mô hen iyôn wôsa nini bi bôrni sari a. <sup>8</sup> Nini bu bôrni iyêre men, nini gey dé yirni wo na aŋ, aŋ niné eré meré aŋ Kelma iyêre tori a. <sup>9</sup> Na ôbi á, hena niné baa sa terare a nà baa ya tô, hena niné mô aŋ dî nij kôba, nini gey lê na aŋga dé tiri hen dî. <sup>10</sup> Wôsa nabay kêm naa sa débenge tumô Jésus Krist a bi ôbi ré jô kwôlé sarna. Aŋ i i kôba, ôbi a têbri sa kôbri wô jé wori wo ôbi na li sa terare a nà hen. Aŋ hena na nana li aŋga dôri ba, ôbi a têbêna deré men, a hena na nana li ka habij ba, ôbi a perêna men.

*Krist a hô dayêna aŋ Emen*

<sup>11</sup> Nibay nini hôn kemnaŋ Tini Kelma. Na ôbi á, niné woge bi niné biyé bijé bi

bay ré hôn wo kwôlé woni wo niné kôl hen na, ré na tu kwôlé. Wôsa Emen ba henêni dô men, kenbay kôba, en erem wo kené hônen men. <sup>12</sup> Ken kôl aŋ ba niné di na dengôrni, nijba, nini di dengôrni ré nijba, nini gelenge na geré bi yernge ré yenge wô sarni. Aŋ kirijna bijé ré dô kwôlini habij ba, kené hôn kwôlé woj ulêji sara. Wôsa bay ba, gel yirji na nô tu bijé nà mera dîba, kôbe bôrji ré. <sup>13</sup> Hen ba, nina kwôbrê mega wo bijé ka pôni kôlij hen iyôn ba? A hena niné yi kwôbrê ba, na wô bij Emen. A hena niné na kwôbrê ré ba, na wô benge kenbay. <sup>14</sup> Jé wo nini li hen na, nini li hen iyôn wôsa nini hôn wo peré wo \*Krist a ré emé sarni men, haw hen nini hôn wo gawra pôn a ré ma wô sa bijé kêm hen. Na ôbi á, tu Emen a ba, yi mega bijé ré ma aŋ dî iyôn men. <sup>15</sup> Ôbi ma na wô sa bijé kêm aŋ bi ka mô tu geŋ baa ya hen, ré lij aŋga bôrji ré gey hen né, nijba, bay ré lij aŋga bôri ôbi ré gey hen dî. Wôsa na wô sarji aŋa ôbi ré maŋ aŋ Emen biri ji si kampê hen.

<sup>16</sup> Na hen iyôn aŋa haw hen niné bôrij cêgi gawré nô hen mera ré bi wo ca ba, na nini jô kwôlé sa Krist na hen iyôn men hen, nijba, haw hen nini li hen iyôn né nij. <sup>17</sup> Kwôni wo bij pôn aŋ Jésus Krist na, na gawra wo kôrbi aŋ aŋga ka cay hen aŋ nij, aŋ are kêm a yé na

ka kôrbi nij.

<sup>18</sup> Emen a lê are bay ka kêm hen. Añ jo Krist bi ré hô bêna pôn nañ dī, añ haw hen béni jé bi niné ô kôlij bijné ðiré gey hô biji pôn nañ dī nij. <sup>19</sup> Kwôlo nini kôl hen na, na wo Emen ré jo Krist ré hô sa bi bijné pôn nañ dī ðiba, ôbi erem sa têrij toji a ré nij, añ jéni bi niné ô kôlij bijné ðiré gey bi bay ré hô bij nañ dī.

<sup>20</sup> Na ôbi á, niné yij bay jé ka Jésus Krist hen. Añ yi mega Emen né uwôge bijné kibi kwôlo si kibriini a hen. Nini uwôlênge nañ hini Krist herange ken sa bij nañ Emen ðiba, ken yi bay bareri ré nij. <sup>21</sup> Wôsa Jésus Krist na li têrij tôni ré kwôy, nijba, Emen bi bay liri mega ôbi têrij iyôñ wô sarna añ bi bijnare to nana bij nañ Krist hen na, ôbi ré berêna mega bijné kañ derôre tiri a.

## 6

<sup>1</sup> Na ôbi á, niné li jé pôn nañ Emen añ nini uwôlênge bi bô derê wo Emen wo li nañ ken hen na, ken mène añ senge ré. <sup>2</sup> Wôsa Emen na kôl bô magtubu tori a kôl iyôñ ba:

«Sa lê derê wupê a na, na en toy uwôgê wom men, sa gelê wupê na, en li nañ ju a men.»  
Iyôñ ba, haw hen na, yênen, na wulê wo Emen gey lê derê nañ bijné men, gey gôlij nañ ci a men.

<sup>3</sup> Nini gey lê ani kani ka habij bi ré jôrij bijné erê tô Emen a ré, wôsa nini gey bi kwôni ré dô kwôli jé woni habij né. <sup>4</sup> Bô jé kêm bi wo nini li hen na, nini gel wo ré na jé wo Emen a niné li hen. Na ôbi á, perê ermé kwôlê wo gay gay hen men, perê bô emê wo gay gay hen men, perê gusij to gay gay to bay geléni a men hen kôba, nini bu bôrni iyêre baa ya tô hen. <sup>5</sup> Bay sêni men, bay perêni men, bay gwôse bijné sarni a men, nini li jé wop temare men, nini uwôj kini yé kum né men, nini uwôj kini emê ani ré a men. <sup>6</sup> Nini gel wo niné na mané ka Emen nañ jé lêreni wo na kwop tayre ré hen men, nañ henê ançani men, nañ ulê bô wôni men, nañ bô derê woni men, nañ Tunu toñ hendi bô bôre to bôrni a hen men, nañ peré megêrni wop tiri hen men, <sup>7</sup> nañ béré kwôlê wop tiri wo nini uwôl hen a men. Añ Emen béni néé wori. Jé lêreni wop derôre a na ançañ mané ka nini sêñ nañ ôbi bare men, nini jôrij sarni a men. <sup>8</sup> Bijné ka pôni toy kibriini men, ka pôni dô kwôlini habij men, ka pôni ay kibriini men, ka pôni tiréni men, ôbi wo nini kôl kwôlê wop tiri hen kôba, bay berêni mega bay benare iyôñ a men. <sup>9</sup> Bay bô mega niné na ani ré, nijba, bijné kêm henêni men, bay bô mega

niné ma nij, nijba, nini mô tu geɲ baa ya. Bay geléni gusijɲ nijba, bay deréni ré tô. <sup>10</sup> Bay geléni gusijɲ hani nijba, yerni deréni baa ya men, tu bijné a ba, nina bay nimré, nijba, nini bijn bijné ari upé damaɲ tô kwôlo Emen a yi mega niné ôrijɲ naɲ ani ré yôd nijba, nini ôrijɲ naɲ are kê m a men.

<sup>11</sup> Kenbay bijné ka Kworênt a na, na nini kelênge na tu kwôlê dîba, na nini jerênge bôrni ré.

<sup>12</sup> Nibay ba, nini bôl bôrni béngge, nijba, na kenbay a jeréni bôrɲge dî. <sup>13</sup> Haw hen en iyêlênge mega wo kené na kamnen iyôɲ. Belênge bôrɲge béni mega wo nibay nini bôlijɲ bôrni béngge hen iyôɲ men dîba, ken jeréni bôrɲge ré.

*Bijge pôn naɲ bay kaɲé Emen hen né*

<sup>14</sup> Bijge pôn naɲ bijné ka kaɲ bê bôrji sa Jésu a hen né. Sa pôn aɲgaɲ derôre naɲ ka habijɲ biirijɲ ba? Laba kirijɲ ka berari naɲ ka hendi biirijɲ ba? <sup>15</sup> Laba Jésu Krist naɲ Sidan ba, kwôlê woji a bijn hari ba? Laba, bijné ka bi bôrji sa Jésu a men, ka bi bôrji sari a ré men, na kwôlê woji a bijn ba? <sup>16</sup> Laba \*iyéy Emen ba, a bijn naɲ kamrê hare ba? Wôsa nabay na, nana iyéy Emen woɲ ôbi merê tu geɲ hen. Mega wo Emen bi na kôl iyôɲ ba: «Na merê naɲ ci men,

na erê perêrji a men. Na yé Emen woji men, bay a yé bijné kaɲé men.»

<sup>17</sup> Ôbi a Kelma Emen ré kôlji iyôɲ ba:

«Séngge aɲ perê bay lê habré aɲ ken mô sêd naɲ ci. Hebéngge ani kani ka \*kagemi ré aɲ na berênge yen a.

<sup>18</sup> Aɲ na yé Ibarengge men, kenbay kôba,

ka yé kamnen kaɲ impê naɲ kaɲ yébé men.

Na Kelma woɲ ôbi ibé iyêré a kelê hen iyôɲ.»

## 7

<sup>1</sup> Yênen kaɲé, Emen na ay tôri dîré béna are bay ka kê m hen. Mega wo hen iyôɲ na, na pelênge aɲga habijɲ kê m ka yerna hen aɲ men, ka yi tununa hen aɲ a men, aɲ na kemnaɲge tini Emen aɲ na yijɲ bijné kari yôd a men.

*Yi derê wo Pol*

<sup>2</sup> Belênge bôrɲge béni men kamaɲ, nini lijɲ kwôni ani ka habijɲ né men, nini bobré kwôni ré men, nini laserê kwôni enɲijɲ aɲgari ré a men. <sup>3</sup> En kôl hen iyôɲ ené dîɲ kwôlê sarɲge a ré, wôsa ken hôn wo na en kôl ené perêngge hen. Aɲ hena niné mô tu geɲ, niné ma kôba, ani ka a karêni naɲ ken ba, naɲ. <sup>4</sup> Wôsa en béngge bôn yôd men, yen yén damaɲ wô sarɲge a men. Perê gusijɲ to en gelijɲ a na,

ken dôben ibiyare bôn a damañ aṅ yen dôren gaṅ.

<sup>5</sup> Kirija nini sa Maséduwan a na, kini derê bul woni naṅ yôd, wôsa kwôlê yéré si na si na. Bijé nayriṅ naṅ ni aṅ bôrni kôba, yi lôm né a men.

<sup>6</sup> Nijba, kirija yerni iléni na, Emen woṅ ôbi dôbij biyé ka mô bô gusiṅ a ibiyare bôrji a hen, a béni néérni hôriṅ naṅ sa wo Tit. <sup>7</sup> Wôsa na saari a béni néérni mera ré, nijba, kwôlo ôbi derêni kôba, béni néérni a men, ôbi kelêni iyôṅ ba, kené dôbri ibiyare bôri a damañ men, kené gey gelenare men, bôrṅge ré tarêṅge wô aṅga habij ka kené li hen men, kené gey jerê san kôbi bay baaren a a men, aṅ kirija en toy hen iyôṅ na, yen dôren damañ a.

<sup>8</sup> En hôn wo magtubu to na en li béṅge tumô hen na, ré li bôrṅge ré mène, nijba, nôbi ba, bôn mène ré. Bôn réé mênê wôsa na en hôn wo magtubu hende to hen ré lê aṅ bôrṅge ré mène sem, <sup>9</sup> nijba, haw hen yen dôren sa magtubu to na en li béṅge hen. En li yi derê na wô wo magtubu hende to hen li bôrṅge mène hen ré nijba, bôrṅge bi wo mène hen na, li aṅ ken di tô têriṅ tonṅge baa. Iyôṅ ba, Emen a geyé bi bôrṅge ré mène hen iyôṅ bi kené diṅ tô têriṅ tonṅge baa. Aṅ na habré a na niné lêṅge hen né. <sup>10</sup> Wôsa bôrṅge wo Emen li aṅ mène hen na, li aṅ ken bul cêgerṅge bij têriṅ tonṅge aṅ gôlij naṅ ken aṅ barêri naṅ nij, nijba, bô

mênê wo sa terare a nà ná, na kwo ôriṅ naṅ ken kibi temare a. <sup>11</sup> Aṅ bôrṅge bi wo mène hen na, na Emen a geyé aṅ haw hen na yerṅge kariṅ aṅ li bôrṅge mène men, ulêṅge suné aṅ ken ôriṅ doy gelenare men, ôbi béṅge yi gwa bi kené lij aṅgaṅ derôre men, ken ôriṅ doy halê ôbi lêre are bay ka hen men, gel wo kebrenṅge ré bô kwôlê bi wo kêm hen a ré men.

<sup>12</sup> Na ôbi á, hena na ené li magtubu hende to hen béṅge ba, na wô ôbi lê habré bi wo hen né men, na wô kwo bôri na mène wô kibi kwôlê bi wo hen, hen né men, nijba, na wo kené hôn wo tumô Emen a ba, ken li aṅga nini kelêṅge kené li hen naṅ yi gwa. <sup>13</sup> Haw hen na, bôrni kuriṅ tôṅ nij men, bôrni jal mera ré, nijba, yerni derêni damañ a kirija nini toy wo yi Tit ré dôri wôsa kené jal bôri. <sup>14</sup> Kirija na en jé Tit iyére tonṅge a na, en ay kebrenṅge gaṅ tumôri a kirija ôbi ô gelé menba, na tiri a men. Nini kelêṅge na tu kwôlê kwôy kwôy, men, kebrenṅge bi wo nini ay tumô Tit a hen kôba, na tiri a men, aṅ yi mega bi wo na nini kôlij hen iyôṅ. <sup>15</sup> Wôsa kirija ôbi ô bij iyére tonṅge a na, ken biri kwôlê men, ken biri yerṅge a naṅ dôbé sa men, aṅ kirija ôbi erem sara na, yiri dôri sarṅge a. <sup>16</sup> Yen dôren gaṅ wôsa en hôn wo kené na gawré ka ené bê bôn sarṅge a.



## 8

*Baliyare to bay ayê bôô ka Maséduwan*

<sup>1</sup> Yênen, nini gey kelênge kwôli anğa bay ayê bôô ka Maséduwan li hen. Are bay ka hen na, gel bô derê wo Emen wo yi bôrji a hen.

<sup>2</sup> Bay gelij gusij damañ haji, nijba, yirji dôrji, nimré liji haji, nijba, bay bi are damañ nañ bô baliyare.

<sup>3</sup> Bay hena nañ bôrji a ré bi anğaji bay ka hen, añ i i ba, bi gengij sa nééri nééri men, dê sa nééri a men wôsa na anğa en gel nañ tun.

<sup>4</sup> Bay uwôlêni bi niné diji geré bi cibay kôba, ciré lê baliyare nañ bay ayê bôô ka Jérusalêm a men.

<sup>5</sup> Men, anğa bay li hen na, dê sa ka nini genge hen añ men, bay ay yirji bij Kelma Jésus tumô añ nañ bô geyé wo Emen na, bay ay yirji béni nibay men.

<sup>6</sup> Kenbay ba, Tit na wôge are iyére tonje a tumô nij. Na ôbi á, niné gey bi ôbi ré hô ô deré kibi jé wo dôri wo ôbi na li perênge a hen.

<sup>7</sup> Kena bay upé sa are bay ka kêm hen a: tô ayê bôô a men, sa gwosoy kwôli kelênge a men, sa henê are kanje a men, sa yerenge wo gwange yôôd hen men, sa peré wo ken peréni hen a men. Iyôn ba, nini gey bi kené yi bay upé sa ari bé a a men.

<sup>8</sup> Kwôlo en kôl hen na, na tôô a ené ay béngge hen né, nijba, en kôl kwôli yi gwa wo megênge hen iyôn bi ené gelé na ba, kené pur

megênge tiri nañ bôô pôn hanje ba? <sup>9</sup> Men, ken hôn derê wo Kelma wona Jésus Krist ôbi wo are kêm yi kôbri a, nijba, ôbi na li yiri ôbi nimré wô sarngge, ôbi li are bay ka hen iyôn añ hô yij ôbi nimré añ bi kenbay kené hô yij bay upé tu Emen a.

<sup>10</sup> Iyôn ba, na kelênge kwôlo en erem gengij sa kwôlê bi wo hen hen. Elê wo di jô hen na, na na kenbay a na geyé wôgê are tumô añ kenbay a ayê tôri tumô tiri a men. Iyôn ba, dô wo kené duu kibi ari wôgê kanje bay ka hen.

<sup>11</sup> Derênge kibri nañ yi derê mega wo na ken ayij tô gengéri hen iyôn. Añ anğa ken uwôn kôbrenge a a kené bi.

<sup>12</sup> Wôsa hena kené bij Emen anğa ken uwôn hen nañ yi deré na, Emen a geyé, nijba, hena ani ré nañ kôbrenge ba, Emen a geyé kené biri môj môj ré.

<sup>13</sup> En gey na wo kené bij megênge ari upé kanje kêm añ bi bay ré môrij dô añ kenbay dema kené bap nañ nimrére ré, nijba, en gey na wo kené némij dî.

<sup>14</sup> Haw hen wo are kôbrenge a dê hen na, ken bij ka are nañji hen men. Añ tôre to cêgê hena bay ré sa ôrij kôbriji a dê men ba, bay a hô sa béngge men tô.

<sup>15</sup> Añ a yé mega wo na lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Kwôni wo na pô kwô wo bay uwôgeri \*man hen mê ba, ôm gôli ré men, ka pô dê hen kôba,

ôm yêji ré men, aṅ i i ba,  
uwôṅ ôm nêmnî nêmnî.»

### *Tit naṅ bay bêêri*

<sup>16</sup> Mega wo nini li naṅ ken hen iyôṅ na, Tit kôba, gey lê naṅ ken damaṅ hen iyôṅ men. Na Emen a biri ermé bi wo hen aṅ nini liṅ Emen bi wo hen dosé wô ermé wo dôri wo ôbi biri hen. <sup>17</sup> Ôbi ba, bi kwôlê sa jé wo na nini jéri hen. Niṅba, ca kôba, ôbi erem gaṅ dîré erê iyére tonḡe a. <sup>18</sup> Nini bi gawra wo pôni ô naṅ dî ya. Gawra bi wo hen na, bay ayê bôô kêm ay kibri wôsa ôbi uwôl béré Kwôlo Dôri biji. <sup>19</sup> Na ôbi wo hen mera a niné jéri hen ré, niṅba, na églispê kêm a dôôri bi ré ô naṅ ni, wô jegêni wôgê are. Jé wo dôri bi wo hen, a ulê hini emê sa Kelma a men, gel wo niné gey lê naṅ biṅé a men.

<sup>20</sup> Lari wo nini uwôṅ na, mê gaṅ aṅ nini gem dô dîba, nini gey bi kwôni ré ulêni kwôlê sarni a kini céri a ré. <sup>21</sup> Nini woge wô lê aṅga dôri tu Emen a mera ré, niṅba, tu gawrê a men.

<sup>22</sup> Men, nini jé yêni wo pôni naṅ kamaṅ ka wôô hen, na gawra wo nini kôbri gaṅ aṅ nini hôn wo ôbi ré ay yiri biṅ jé wo Emen. Aṅ haw hen kôba, ôbi li jé damaṅ wôsa ôbi bi bôri sarḡe a. <sup>23</sup> Tit ba, na megan ôbi jé wo nini li jé bem aṅ bi niné liṅ naṅ ken men, kamaṅ ka wôô ka biri hen na, na églispê a jéji iyére tonḡe a. Jé bi wo hen

na, uwôl hini emê sa \*Krist a. <sup>24</sup> Perêṅge biṅé bay ka hen damaṅ, aṅ kirijna églis to jéji hen toy hen iyôṅ na, bay a henê wo kebrenḡe wo niné ay tirji a hen na, ré na tiri.

## 9

### *Ari wôgê ka gengij sa yênerna bay ayê bôô*

<sup>1</sup> Kwôlo gengij sa lari wo niné jéṅ biṅ bay ayê bôô ka Jérusalêm a hen na, dé wo niné hô bēṅge magtubu ré niṅ. <sup>2</sup> Wôsa en hôn wo kené gey lê naṅ ci. En dôriṅ kamaṅ ka Maséduwan a kwôlenḡe kôl iyôṅ ba: «Bay ayê bôô ka Akay a na, na naṅ elê wo di jô a bay a na gengé ciré lê naṅ bay ayê bôô ka Jérusalêm a. Kirijna bay toy hen iyôṅ na, biṅé kwône perêrji a gey ciré lê naṅ ci men.» <sup>3</sup> Na iyôṅ a, ené jé yênerna ka subu hen yerḡe a bi kené bu sa tê lari bi wo hen tumô mega wo na en kôlij hen iyôṅ. Aṅ kirijna niné biṅ iyére tonḡe a ba, kebrenḡe wo na en ay hen na, ré yi tiri. <sup>4</sup> Réba kirijna nini biṅ naṅ kamaṅ ka Maséduwan aṅ bay ô gelé wo kené bu sa tê lari bi wo hen né tô na, tayre a dên tumôrji a wô wo na en kôlji kené bu sa tê lari na kô niṅ. Aṅ kenbay kôba, tayre a dēḡe men. <sup>5</sup> Ôbi a, kirijna ené erem hen iyôṅ menba, en jé Tit naṅ yênerna ka wôô hen bi ré ôrji upēḡe tumô.

Aṅ bi bay ré ô jegêṅge beré sa tê lari wo na ken genge kené bé hen. Aṅ kirijna ené bijn ba, kené bu sa têri kô nij, hen iyôn na, a gelé wo kené wôge naṅ bô derê dîba, kwôni a ré beréṅge eren né.

<sup>6</sup> Erméṅge sa gwosoy kwôlo kôl iyôn ba, kwôni wo ré ci kwôrôro iyôn ba, ré upé lôg men, kwo ré ci tu woléri damaṅ ba, ré upé damaṅ men hen. <sup>7</sup> Kwôlo gengij sa aṅgaṅ bé bay ka hen na, na i i ba, bi bi mega wo bôri genge hen iyôn dîba, bi gaané ré men, bi kwôni bi maseréṅge dema kené bi ré a men. Nijba, ken bi naṅ bôo pôn wôsa Emen gey kwôni wo bi naṅ yi derê. <sup>8</sup> Ôbi nêṁ béṅge are upé ka gay gay dê sa ka ken ôrijn doyrijni hen kwôy kwôy hen aṅ bi kené uwôn berij baliyare tumô tumô naṅ tôrji wo baa hen hen. <sup>9</sup> Na hen iyôn a, na ré lijn bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Gawra wo bôri dô na, bu baliyare naṅ bay nimré men, bô derê wori bi wo hen kôba, a yé naṅ kwini a men.»

<sup>10</sup> Na Emen a bijn bijné kay cé men, aṅgaṅ emê ka bay ôṁ hen men, ôbi bi are ba, bi mê a aṅ bi bay ré berij baliyare naṅ bijné mê hen iyôn men. <sup>11</sup> Men, Emen a béṅge are gay gay aṅ bi kené berij baliyare naṅ bijné men, ôbi a bijné kwône ré

lijn Emen dosé wô aṅga kené biji naṅ geré woni hen men.

<sup>12</sup> Lari wo ken wôge hen na, na wô lijn naṅ bijné ka Emen mera ré, nijba, bijné kwône a lijn Emen dosé damaṅ wô baliyare tonṅe hende to hen.

<sup>13</sup> Are bay ka ken wôge hen na, bijné kwône a heramê Emen wô bê kwôlê wonṅe wo gel bê bôo wonṅe sa Kwôlo Dôri wo \*Krist a hen men, bay a heramêri wô kibi are bay ka kené biji hen men, wô ka kené bijn bijné ka daṅné hen a men hen. <sup>14</sup> Bay a uwôlê Emen wô sarṅge men, bay a peréṅge a men, wô kibi bô derê wo dê kirij wo Emen béṅge hen. <sup>15</sup> Na lijn Emen dosé wô kibi aṅgaṅ bé ka dê kirij ka ôbi béna hen.

## 10

*Pol ka maṅê sa jé wori a*

<sup>1</sup> Nôbi Pol na, ken kôl iyôn ba, kirijna ené mô naṅ ken ba, ené jal menba, kirijna tòn né dô dema ené nayêṅge men, nijba, en gey jalê men, en gey derê men, mega Jêsu Krist iyôn. <sup>2</sup> Na ôbi á, ené gey bi kené bul hal wonṅe aṅ kirijna ené sa bijn iyére tonṅe a ba, ené erê nayêṅge ré nij hen. Wôsa bijné ka pônî perêṅge a kôl ené li jé na wô uwônij aṅga sa terare a nà. Bijné bay ka hen iyônṅi hen na, na erê nayêji damaṅ. <sup>3</sup> Nini baa sa terare a nà, na tiri nijba, sêṅpare to nini sêṅ hen na,

na toj sa terare ré. <sup>4</sup> Anğaj mapê ka kôbrini a hen na, na ka ñijé sa terare a nà ré, nijba, na ka hena ligi Emen a dî. Anğaj mapê bay ka hen na, nê mênê kirij ka bayi Emen môrij ya hen men, nini bu kibi bay benare kaj bay narijay kwôlê hen a men. <sup>5</sup> Nini mênê anğaj uwôyrê yi ka jôrij ñijé ré hôn Emen hen men, nini iyêl kwôlo ré bul ermé wo ñijé kêm aj bi bay ré bij \*Krist kwôlê naj ermé woji hen a men. <sup>6</sup> Hena kené gelij ñijé kené bij Krist kwôlê na, nija uwôrij néerni wô pôrij bay narê kwôlê.

<sup>7</sup> Kenbay ba, ken bô na cêgi are nô na mera. Ken toy, hena kwôni ré kôl diré na kwo Krist ba, bi hôn wo nibay kôba, niné na ka Krist hen iyôj men. <sup>8</sup> Wôsa tô to en ôrij hen na, na Kelma Jêsu Krist a ben bi ené lij naj ken dîba, bi ené mênêjge ré. A hena ené di denğon naj tô hende to hen kôba, tayre dên né. <sup>9</sup> Men, en gey bi kené erem mega wo bô magtubu tijê a na, ené dôbêjge harê bôrjge a mera ré. <sup>10</sup> Bijé ka pônî kôl iyôj ba, kirija ené li magtubu biji ba, ené kôlji kwôlo iyêri iyêri. Nijba, kirija ené mô naj ci ba, ené jal dîba, kwôlê wupê ré na ani ré a men. <sup>11</sup> Bijé bay ka kôl hen iyôj hen na, bi bay hôn wo kwôlê bi wo ené kôl bô magtubu a hen na, kirija

en bij upêjge ba, na lê na mega bi wo na en kôlij bô magtubu a hen iyôj têt têt.

<sup>12</sup> Bijé bay ka hen na, bô yirji mega ciré na ka damné iyôj, nijba, nija kelê niné nêrij naj ci ré men, bay bô mega wo ciré na cibay mera menba, na kwôbrê a men. <sup>13</sup> Aj kwoni nibay ba, nini di denğorni na naj jé wo Emen bēni kôbrini a hen mera dîba, nija dē denğorni naj anğa đanği ré. Jé bi wo Emen bēni hen na, na ôbi á, niné ôrij iyére tonjge a hen. <sup>14</sup> Ôbi a, kirija niné saj iyére tonjge a naj Kwôlo Dôri wo Krist hen na, nini li jé wo đanği sa kwo Emen na bēni hen né. <sup>15</sup> Niné di denğorni naj jé wo ka đanği a lê hen né wôsa dôlêni sara ré, nijba, nini bi bôrni sarjge a mega wo kené bê bôrjge derê sa Jêsu. Aj bi jé woni wo perêrjge a hen ré ô tumô mega wo Emen na gengij hen iyôj. <sup>16</sup> Ôbi a, niné uwôrij geré uwôlij béré Kwôlo Dôri sa iyére to kelan naj ken to ñijé toy kwôlê bi wo hen né tô hen, dîba, nini gey bi niné dē denğorni sa jé wo megêrni a na lê hen né.

<sup>17</sup> Nijba, bay na li bô magtubu to Emen a kôl iyôj ba: «Kwôni wo gey dē denğori ba, bi di wô kibi anğ Kelma a lê hen dî.» <sup>18</sup> Wôsa na ñijé ka ay kibi yirji a Emen né denji hen né, nijba, na ka ôbi a ayê kibriji dem hen dî.

# 11

*Pol nap bay jé kap bay benare hen*

<sup>1</sup> Haw hen na, na iyêlê mega wo ené gal iyôn nijba, ken dên na iyêlê. <sup>2</sup> En li terbére sarŋge a, terbére hende to en li sarŋge a hen na, hena na ligi Emen a. Wôsa ken yi môŋ môni temale to en môŋne wô bij \*Krist wo na ôbi gusôre pôn nêŋ iyôn hen. <sup>3</sup> Nijba mega wo Êb na dî kalaw na lamijne nap gwosore tori hen na, en hare wô wo kwôni ma ré belé ermé woŋge aŋ yerŋge wo ken dî yi Krist a nap bôô pôn yôd hen ma kené dên hen iyôn men. <sup>4</sup> En kôl hen iyôn wôsa hena ôbi gelé kwôlê woŋ benare ré era sa gelêŋge kwôlê ba, ken diri derêŋge a men. Kwôlo bijné bay ka hen dô gengij sa Jésu hen na, bij nap kwoni ré men, tunu to bay kelêŋge kwôle hen na, na Tunu to ken uwôŋ hen né men, Kwôlo Dôri wo bay derêŋge hen kôba, na kwo na nini derêŋge hen né a men. Hen iyôn hari kôba, ken dôbij marŋge toyij a men.

<sup>5</sup> Ken bô mega wo bay ré na bay jé ka damné nijba, bay dên nap ani kani ré. <sup>6</sup> Na tiri, keben nenlé môŋ kwoji iyôn né hari nijba, kwo gengij sa henê are na, en hôn men, aŋ en gelêŋge sél têê kwône nap geré wo gay a men.

<sup>7</sup> Kwôlo Dôri wo Emen wo na en diirêŋge hen ba, na

en engerêŋge ani kani ba? Na en dôbe san aŋ bi kenbay kené yij bijné hen ba, na en li habij ba? <sup>8</sup> Kirija na en lij jé perêrŋge a hen na, na églis to dané a na ben are dîba, na na kenbay ré. Aŋ yi mega wo ené pera aŋga bijné ka dané sa lij jé bêŋge iyôn. <sup>9</sup> Kirija na en lij jé perêrŋge a hen na, are na napen kôba, na en engerêŋge ani ré aŋ na na bay ayê bôô ka Maséduwan a na ben aŋga na napen bay ka hen. Wulê bi wo hen na, na en dôyrêŋge wô ani ka ré napen bay ka hen né men, na engerêŋge ani ré nij kwôy a men. <sup>10</sup> Nap tu kwôlê wo Krist wo yi bôn a nà ná, kwôni wo sa emé iyére to Akay a nà wo a jôren dê denŋôn wô kwôlo en kôl hen ba, nap. <sup>11</sup> En li hen iyôn hen ba, en geyêŋge na geyé ré ba? Na iyôn né, wôsa Emen hôn wo ené perêŋge.

<sup>12</sup> Are bay ka en li hen na, na lê hen iyôn iyôn aŋ bi bay jé kap bay benare bay ka hen ré uwôŋ kini dê denŋôrji wo ciré li jé mega nibay iyôn men né. <sup>13</sup> Bijné bay ka hen na, na bay jé kap tiri ré men, bay kôl kwôlê woŋ tiri gengij sa jé woji bi wo hen né men, bay li yirji môŋ ciré na bay jé ka Krist iyôn a men. <sup>14</sup> Bi denŋôrŋge têŋge sa are bay ka bay li a hen né. Wôsa Sidan bi kôba, nêmen belé yiri mega diré na \*mana wo derômaraj a wo na kirij ka perajij hen. <sup>15</sup> Iyôn ba, bay jé kari ka bul

yirji mega ciré na bay jé ka Emen kap tiri hen na, ken dī deŋgôrŋge téŋge ré, nijba, sa to cêgê kelôg a hen na, Emen a sa jerê kwôlê sa jé lêreji bi wo hen a.

*Pol kôl kwôli gusij to dīre gelij wô Krist*

<sup>16</sup> En hô kelêŋge bi kwôni bôren mega ôbi galê iyôŋ né. Réba hena kené bôren mega ené na ôbi galê iyôŋ kôba, déŋge bi na dê deŋgôn dê men. <sup>17</sup> Na tiri, na Kelma a ben tôô a ené kôlij kwôlê bi wo hen né, wôsa kirijna en di deŋgôn ba, en iyêl na mega ôbi galê iyôŋ. <sup>18</sup> Bijé kwôni di deŋgôrji naŋ aŋga sa terare a nà, iyôŋ ba, na lê môŋ kwoji iyôŋ men. <sup>19</sup> Kenbay ken kôl kené na bay tu melênê menba, wô mi a, kené dī bay galê derêŋge kwôlê ba? <sup>20</sup> Men, yerŋge derêŋge sa bijé ka lêŋge mega limé kaji iyôŋ men, ken dīji bay emêŋge men, lamêŋge men, dô turŋge men, sê tô marŋge a men. <sup>21</sup> Henan ken gey bi ené li na hen iyôŋ men nêê? Nijba, nôbi ba néén yôŋ, a ené lij môŋ kwoji hen iyôŋ men ba?

Iyôŋ ba, ken dī bôrŋge jal san a aŋ na iyêlê môŋ ôbi galê iyôŋ haw hen men, na dê deŋgôn naŋ aŋga bijé dij deŋgôrji hen men. <sup>22</sup> Bay dī deŋgôrji wô wo ciré na Hébre ba, nôbi kôba, ena Hébre men. Bay kôl ciré na kam \*Israyêl ba, nôbi kôba, ena kema Israyêl men. Bay na kwôŋgê \*Abraham ba,

nôbi kôba, ena kuŋga Abraham men, <sup>23</sup> bay kôl ciré na manê ka Krist ba, nôbi kôba, ena mana wori men aŋ en li jé gôlji aŋ sôŋ. En iyêl môŋ san ré naŋ iyôŋ, en li jé dêji kêm men, en yi dangay gôlji men, bay sên daman gôlji men, en mô kibi temare a têê kwône gôlji a men. <sup>24</sup> Damné ka Jubné pôren têê bay. Ôbi wo têê bay hen na, bay yêmnen kibi sera tôre subu kibi deŋgêse deŋgêse. <sup>25</sup> Damné ka Rômêŋê kôba, sênji naŋ kwore têê subu men, bijé gôben naŋ jerew têê pôn men, bato herij naŋ en kam a têê subu aŋ kwo têê pôn na, en li yoyre pôn men, tu tare pôn men bô kam a. <sup>26</sup> Kergare hende to en erê kêm hen na, en kurij kibi temare a bô cér a men, en kurij kibi temare a kôbi bay gemsare a men, en kurij kibi temare a kôbi yênen kap Jub men, ka na Jubné ré hen a men. Kirij kêm ka en ô ya hen na, en kurij kibi temare a, ré na derô ira, bô kalmê, bô cér a, naŋ yênen kap bay benare hen kôba, en kurij na kibi temare a. <sup>27</sup> En li jé daman môŋ ené ma iyôŋ. Sa to pôni a ba, en uwôŋ kini yé kum né men, en bu bôn iyêre sa kurôŋ wo lèn hen men, sa kam ka dên hen a men. Sa to pôni a, en ba emê are men, kelanê dên daman men, bargay ka ené dôbe kôba, naŋ a men. <sup>28</sup> Gusij to daŋgi kwône lêreŋen ya nijba, na derê kwôliji kêm

né men, anğa bu bôn ba, na églisjê kêm mera wôsa en sun kwôliji sa pôn pôn.  
<sup>29</sup> Hena kwôni ré iya ba, nôbi kôba, en bô môj ené iya hen iyôn men, hena kwôni ré kurij ba, bôn taren damaņ.  
<sup>30</sup> Hena bay ré li aņ en di deņgôn ba, en di na naņ iya wupê bi wo hen.  
<sup>31</sup> Emen Iba Kelma wona Jêsu hôn wo ené kôl na kwôlê woņ tiri. Bi hini emê yi wô sari kwôy kwôy.  
<sup>32</sup> Kirija na en baņ Damas a na, kelma wo bô emê iyére to kelma wo dami Aretas ay tôô bij bijé kari đebu kibi geré pôn pôn wo haba woņ gerem wo bay ay sa iyére a hen aņ bi bay ré buren.  
<sup>33</sup> Nijba, bay ayê bôô uwôlen bô gway a aņ, bay ha gaņne ya aņ herben nô cêgi haba si tu tulumô kirij ka pôni aņ en giiri gôl.

## 12

*Pelal wo jô Pol naņ anğa Emen yêge sarji gili hen*

<sup>1</sup> Na dê deņgôn sem a bi wo lê wo en li hen iyôn ba, na anğa habij hen. Haw hen, na derê kwôli anğa Kelma gelen bô pelal a hen.  
<sup>2</sup> Kemnêj li elê môj kibi pôrbu nij wo Emen na ay ôbi ayê bôô wo pôni wo en hônî dô hen ôrij naņ đî derômaraņ a to jôgij subu a. Na ba, na yiri a bay ré ay ôrij laba na tini ba, ba na hôn né, nijba, Emen a henê.  
<sup>3-4</sup> En kôl sôn gawra bi wo Emen ayri ôrij derômaraņ a hen na, na

pelal laba, ôbi ô naņ yiri ta na iyôn kôba, nôbi en hôn né nijba, Emen a henê. Aņ kwôlo gawra bi wo hen toya derômaraņ a hen na, kwôni nêem kelê bij né men, Emen bij kwôni tôô ré hô kôl ré nij a men.  
<sup>5</sup> Na dê deņgôn wô ayê wo Emen ay gawra bi wo hen ôrij derômaraņ a hen nijba, kupê nôbi ba, na dê deņgôn na wô iya wo en iya hen đî.  
<sup>6</sup> Hena ré ené di deņgôn kôba, en gal ré wôsa na kelê na kwôlê woņ tiri. Nijba, na dê deņgôn né aņ bi kené ermij sara gaņ gôlij sa anğa na en li ken gel hen né men, sa kwôlo na ken toy keben a hen né a men. Kirij bay ka hen dema kené henê wo ené na ôbi galê réba ené na kwo dami men tô.

<sup>7</sup> Ré ené uwôyrê yen wô anğa dê kirij ka Emen gelen hen nijba, Emen ben anğa lèn habij bi ré jôren uwôyrê yen. Anğa habij bay ka hen na, yi mega mana wo Sidan ré dên aņ bi ré jôren uwôyrê yen iyôn.  
<sup>8</sup> Gengij sa anğa lèn habij bay ka hen na, en uwôl Emen têê subu bi ré dôrji yen a aņ  
<sup>9</sup> nijba, ôbi kôlen iyôn ba: «Bô derê wupê bi wo en bem hen nêem, wôsa na kirija néé gawra naņ dema ibé iyêrê wupê ré li jé yiri a.» Aņ yen dôren gaņ aņ en di deņgôn sa néén ôbi wo naņ hen, aņ bi ibé iyêrê wo \*Krist ré baa naņ en.  
<sup>10</sup> Kwôlê bi wo hen li aņ yen ilen né kwôy. Hena ené iya, hena bay ré teren, bay ré gelen gusij, ené mô

na bô tu ja, ené mô na bô bô emê a kôba, en hôn wo ené gelij gusij na wô sa Krist. Añ yen dôren wôsa kirija néén nañ dema Krist ré ben néén damañ a.

*Pol sun wô bay ayê bôô ka Kworênt*

<sup>11</sup> Kenbay a lê a ené li are mega ôbi galê hen iyôn hen, ré na kenbay a ré derê kwôlen nijba, ken dô ré aña ené dô kwôlen nañ keben wupê hen. Nôbi ba, ena ani ré hapê, nijba, bay jé kanje ka hawi bay ka ken kôl ré na ka damné hen kôba, dên né. <sup>12</sup> Wôsa kirija na en bañ iyére tonje a hen na, na en li jé nañ ulê bôô yôd aña Emen ben en li anjañ gijê ka gay gay. Anjañ gijê bay ka hen na, gel wo ené na \*ôbi jé wop tiri. <sup>13</sup> Anja dôri ka en li iyé bay ayê bôô ka danga a hen na, na en li iyére tonje a hen iyôn men, dîba na en dô turnje ré. Anja pôn nêñ ka en ba lê iyére tonje a na, na wôsa na en uwôlênje kené ben ani ré hen. Iyôn hari kôba, ken dî bônje jal san a.

<sup>14</sup> Ba da wo na herê iyére tonje a hen ya. Hen a ba, na têê subu a nij. Ôbi wo na herê hen kôba, en gey bi kené ben ani ré a men. Wôsa na yernje a ené gey dîba, na gursu tonje ré. Yi mega kamrê nañ balêrji iyôn, wôsa na kamrê a abê balêrji ré, nijba, na balêrji a abêji dî. <sup>15</sup> Ré ené kay anjañê kêm men, ré ené merên môñ ené ma aña iyôn

wô sarnje kôba, na lê yi derê. Na ba, ken puren lôg na wô wo nôbi ené perênje damañ bi ba?

<sup>16</sup> Ken hôn wo nôbi na, ené enjerenje ani ré. Menba, ka pôni kôl iyôn ba, ené na ôbi gwosore men, ené na ôbi lamê kirij a men. <sup>17</sup> Na ba, en lamênje na iyen iyen ba? Laba na nañ kamañ ka na en jéji iyére tonje a hen a ené lamênje hen ba? <sup>18</sup> Na Tit nañ yênena wo na en kelênje kwôli hen, a na ené jéji yernje a. Na ba, na Tit bi a lamênje enjij anjañje ba? Ken hôn wo nôbi men Tit men na, nini li jé bem nañ ermé wo pôn men, nañ geré bi wo pôn hen men.

<sup>19</sup> Kwôlo nini li bô magtubu a bênje hen na, ermênje wo niné kôl hen iyôn wô jôrij sarni ré, nini kelênje hen, na nañ hini Emen wôsa nija ka Krist. Yênên nini kelênje hen iyôn wôsa nini gey bênje na néernje bi kené ôrij tumô tumô tô ayê bôô wonje a. <sup>20</sup> En kemna wô wo kirija ené bij iyére tonje ba, jé lèrenje ma ré sa yé kwo en gey hen né. A hena ré yi hen iyôn ba, jé lèren nôbi kôba, a derênje ré kwôy men. Dô ré ba, kirija en bij perênje a na, na erê upé nañare men, terbére men, bô tarê men, janare men, hare men, jôm men, dê dengô men, lê anja bôd bôd a men. <sup>21</sup> Dô ré ba, kirija en bij iyére tonje a na, Emen wupê a lê aña tayre ré dên turnje a wô kibi ka



pôni ka kap dé tô têrij toji aṅ hen men, tô yijare toji toṅ iyôṅ a tôṅ hen né men, tô aṅgaṅ iyôṅ a tôṅ ka bay na lêêrê ca hen. Hena ré yi hen iyôṅ na, a gelij né ené sôm iyôṅ.

## 13

*Gerjé halê wo Pol hal ka-man ka Kworênt*

<sup>1</sup> Na a ba jôgij na têê subu wori a ené ena herê iyére toṅge a hen, aṅ kirija nija bij na, nija jerê kwôlê sa bay lê habrê a mega wo na kôlij bô magtubu to Emen a hen iyôṅ. «Hena kwôni ré bôy kibi megari ley na, bi ñijé nêṃ wôô réba subu kôl hen iyôṅ a dema niné jerê kwôlê sari a.» <sup>2</sup> Kergare tijê to jôgij têê wôô to na en ôrij iyére toṅge a hen na, na en hal ñijé kap bay lê têrij nap tô ka ba hen a men. Haw hen wo tôṅ dô nij hen na, en hô halêṅge sôṅ aṅ kirija ené sa bij iyére toṅge a na, ené jerê kwôlê sarji a kêm. <sup>3</sup> Ken gey henê na ba \*Krist a ré bé a ené iyêl hen ba? Iyôṅ ba, na erê gelêṅge ken gel. Wôsa ôbi na kwôni wo li jé nap néeri perêṅge a ñiba, ôbi iya ré. <sup>4</sup> Kirija bay na béeri sa gurô tagelê hen ba, ôbi na iya hari nijba, haw hen ôbi mô tu geṅ nap néé wo Emen aṅ kwoni nibay ka nini bij nap ñi hen na, néerni nap môṅ kwori hen iyôṅ men, nini mô tu geṅ hen, na wô kibi merê

tu geṅ wori aṅ kirija nini sa bij iyére toṅge a na, nija sa lê jé nap néé wo Emen.

<sup>5</sup> En kelêṅge bi ken kôbe yerṅge dô ken gel, na ba kené bi bôrṅge sa Jêsu a bi hanṅge ba? Ken hôn wo Jêsu Krist ré mô bôrṅge a hen iyôṅ né ba? Hena ré na hen iyôṅ ré ba, ken ge na kay hen. <sup>6</sup> En erem mega wo nibay ba, jé lêreni ré gel wo niné na bay jé kap tiri. <sup>7</sup> Men, nini uwôl Emen bi kené li ani kani ka habij né men, nini gey gelé mega niné na bay jé ka li jé dô iyôṅ né a men. Nijba, nini gey gelêṅge sa lê aṅga dôri a bi wo ñijé a kelê niné kôl kwôlê, nijba, niné li ani ré hen. <sup>8</sup> Nini kôl hen iyôṅ na wôsa nini nêṃ lê ani kani ka habij gengij sa kwôlê woṅ tiri bi wo hen né, nijba, na aṅgaṅ tiri ka gengij sa kwôlê woṅ tiri bi wo hen a niné lê. <sup>9</sup> Hena kené iyére tô kwôlo Emen a hanṅge aṅa nibay niné iya kôba, nini li yi derê men, nini uwôl Emen bi ré bêṅge bi kené dô cerêd men. <sup>10</sup> En li magtubu hende to hen bêṅge tumô aṅ kirija ené sa bij ba, kené bul jé lêreṅge aṅ ené sa nayêṅge ré nij. Wôsa Emen ben tôô na wo ené lij na nap ken ñiba, na wo ené mênêṅge aṅ né.

<sup>11</sup> Yênen, haw hen na, na deré kibi magtubu tijê nij, en kelêṅge, masêṅge bi ken dô cerêd men, ken dôbij ibiyare bôrṅge a men, bi

kwôlê wonje bij men, ken mô naɲ bô jalê perêrɲge a a men. Ôbi a, Emen wonj ôbi peré bijné men, ôbi bij bijné bô jalê a men hen na, ré baa naɲ ken.

<sup>12</sup> Lijge dosé tô yêniɲare a naɲ peré men, bay ayê bôô ka naɲ en na kôba, lêɲge dosé kê m a men.

<sup>13</sup> Bi bô derê wo Kelma Jêsu Krist men, peré wo Emen peréna hen men, bijnare to Tunu toɲ hendi bô bô rê bêna pôn hen a men hen na, bi baa ré ken kê m.

## **Magtubu to Pol li bijn Galatnê Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen**

Elê arew subu pa dema Jêsu Krist ré yêp tô na, bijnê ka pônî bay uwôgeji Kêlt gwoluwa eraji kwôy sa môrji Turki bô emê wo Asî a. Kwôngêrji a bay ré uwôgeji Galatnê hen, sa môrji ða nap Ankara na sa iyêre to dami to Turki. Ka pônî bi bôrji sa Kwôlo Dôri wo \*ôbi jé Pol uwôl bérêri kirîpa ôbi ôrij kergay ulê béré tori to têê wôo nap to têê subu hen (Jé lê bay jé 16: 6, 18: 23).

Nijba, cêgi Pol a menba, gawrê ka ðangi era iyé Galatnê. Gawrê bay ka hen gelin bijnê are kôl iyôn ba bay ayê bôo ka ré na Jubnê ré hen na, bay ré bi kwôlê sa tôo Jubnê kê m ap to kôl bay ré wal keñ hen men. Kwo Pol ba, tôo toñ walê keñ hende to hen na, bijn nap Kwôlo Dôri woñ tiri wo Jêsu Krist hen né. Hende li ap bay ayê bôo ka Galat yi limé kare. Kirîpa Pol toy kwôlê bi wo hen a Epês a na, ka li môñ ciré gey kwôlo janêri bay ka hen na, ôbi li magtubu to iyêre biji.

Wô herap nap ka gey kwôlo janêri bay ka hen tó Kwôlo Dôri woñ tiri hen na, Pol li are subu.

Ka tumô ba, ôbi kôl kwôlo gengij sari. Ôbi kôl kwôli ayê bôo wori, magtubu to bay derê tumô églis to Jérusalêm li biri kôl iyôn ba bay ayê bôo ka na Jubnê ré hen réé bê kwôlê sa tôo to Jubnê ré hen. Men, kwôlo yi perêrji a bay nap Piyêr gengij sa bê kwôlê sa magtubu hende to hen men, kwôli dampare tori toñ \*ôbi jé hen ap kôl mega wo jé bi wo hen na, ré na Kelma a ré biri (Sapitre 1-2).

Ka wôo ba, Pol ði têri sa magtubu tôo to cay a ap kôl iyôn ba, kwôni ré uné gelê wô kibi bê kwôlê sa tôo to Jubnê ré, nijba, wô kibi anga Jêsu Krist li hen ði (Sapitre 3-4).

Ka subu ba, ôbi kôl derij kibi kwôlê wori kôl iyôn ba, merênge sarñge senge nap tôo ap bi Tini Emen dô tumôrñge. Wôsa Tunu a ré bê ermé wo gay gay hen bô gawra ap kwo tumô ba, na peré (Sapitre 5-6).

Eglisnê men, bay ayê bôo men bi toy kwôlê bi wo hen ap dege sara nap bôo pôn ap bi bay ré môrij sarji senge.

### *Dosé to Pol liji*

<sup>1</sup> Nôbi Pol a jén nap magtubu hende to hen béñge hen. Henênge dô mega wo ené na \*ôbi jé wo gawrê a ré jén né men, gawra wôni a ré era sa kôlen kwôli ré a men. Nijba, ré na Jêsu Krist nap Ibarna Emen wo bi Jêsu ji si kampê hen, bay a jén ap ðén mega \*ôbi jé hen. <sup>2</sup> Yênerna

bay ayê bô kêm ka mô nap en na nini dap kibri ni jép nap magtubu hende to hen bij églis kêm to yi sa iyé Galati a hen lijji dosé ap kôlji iyôn ba: <sup>3</sup> Bi bô derê nap bô jalê wo Ibarna Emen nap kwo Kelma Jésus Krist baa nap ken. <sup>4</sup> En gey bi kené hôn dô wo Jésus Krist ré ay yiri bij temare wô derêna kibi têrij lêrena nap bô geyé wo Ibarna Emen a ap bi diré derêna kibi néé wo habij wo sa terare a nà wo haw hen. <sup>5</sup> Bi hini emê yi wô sa Emen kwôy nap kwini. \*Amên, bi yi gelij hen iyôn.

*Kwôlo Dôri wo Emen na pôn nêh hari*

<sup>6</sup> Bôn mênij damañ wô wo kirija en dênge ap menba, peran cêgena na, ken dî tô Emen wo uwôgênge nap bô derê wo \*Krist hen ap, menba, ken hena lew gey ari gelé ka dangi ka bay kôl ré na «Kwôlo Dôri» men hen. <sup>7</sup> Tiri wori ba, Kwôlo Dôri wo dangi ba, nap nijba, en kôl hen iyôn wôsa gawrê ka pôni dôyrênge ap gey bi ciré belé Kwôlo Dôri wo Krist hen lij kwo dangi. <sup>8</sup> Ken toy, hena ré na nibay kap bay jé ley, \*mana wo derômaran a ley, apa niné ulênge béré Kwôlo Dôri wo dangi nap kwo na nini ulênge tumô nij hen na, en uwôl Emen bi ré tòm kwôni bi wo hen. <sup>9</sup> Mega wo na en kelênge tumô nij hen iyôn na, haw hen na hô kelênge têê pôn

a sôn: hena kwôni wôni ré ulênge béré Kwôlo Dôri wo dangi nap kwo na ken enge hen na, en uwôl Emen ré tòm kwôni bi wo hen.

<sup>10</sup> Kwôlo en kôl hen na, gel wo ené woge na diné wo gawrê laba kwo Emen dî ba? Na diné wo Emen a ené woge dî. A hena ené woge na diné wo gawrê ba, ené yé mana wo Krist ré.

*Pol li na iyen a ré yij ôbi jé ba?*

<sup>11</sup> Yênen, en kelênge Kwôlo Dôri wo en uwôl béréri bénge hen na, na gawrê a ejeré ré. <sup>12</sup> Wôsa na gawra wôni a kôlen kwôli Kwôlo Dôri bi wo hen né men, kwôni a gelen né a men, nijba, na Jésus Krist a yêgê sari ben.

<sup>13</sup> Na ken toy kwôli jé lêren wo cayi kirija na en baj tô hara wo Jubnê tô hen men, lê wo na en lij églis to Emen bisijne hen men, masê wo na en mase bi ené mênêji hen a men. <sup>14</sup> Ap na en teberé Emen nap geré hara wo Jubnê damañ dê megên kap bay ereren men, na en lêrê hara wo môpêrna damañ dêji ap a men.

<sup>15-16</sup> Nijba, pa dema na ené yêp tô na, Emen nap bô derê wori na dôren ap uwôgen bi ené li jé biri. Ap kirija ôbi genge diré gelen Kemari ap bi ené uwôl béré Kwôlo Dôri wori peré bijné ka na Jubnê ré hen na, en engerij kwôni kwôlê

wôni ré nij. <sup>17</sup> Men, en ô Jérusalêm a ligi kamaŋ ka na na, bay jé tumôn hen né, nijba, en hena ô hô emê wo Arabi a dema ené hô bulo hera Damas a tô. <sup>18</sup> Aŋ elê subu cêgê dema, ené ô Jérusalêm ô uné Piyêr bi niné ô gelij yirni tô. Aŋ en wôl naŋ dī wulê môj kibi bay. <sup>19</sup> En gel \*ôbi jé wôni wo dŋgi ré, nijba, na \*Jak woŋ yêni Kelma wona Jésus a ené gili mera.

<sup>20</sup> Kwôlê bi wo en kôl hen na, en kelêŋge tumô Emen a, na kwôlê woŋ tiri.

<sup>21</sup> Cêgi kergarjê iyé Piyêr a Jérusalêm a hen na, en ô Siri a men, Silisi a a men.

<sup>22</sup> Nijba, wulê bi wo hen na, églis ka sa iyé Judé a na, bay na hônen né tô. <sup>23</sup> Nijba, bay na toy na kwôlen kibi bijé ka dŋgné a mera. Bay kôlji iyôn ba: «Gawra wo ca ba, na gelij turna gusij hen na, haw hen ôbi a hô ulê béré Kwôlo Dôri bi wo ôbi na mase dīré mênê hen.»

<sup>24</sup> Menba, bay ay kibi Emen wô aŋga ôbi li naŋ geré wupê hen.

## 2

*Pol naŋ megêri bay jé ka pônī Jérusalêm a*

<sup>1</sup> Elê môj kibi pôrbu cêgê menba, en hô bul hô a Jérusalêm a. Barnabas a bèn men, en eraŋ naŋ Tit kôbena a men. <sup>2</sup> Herê wo en bul hô Jérusalêm a hen na, na Emen a kôlen bi ené hô.

Aŋ kini dapare to nini dap pinini naŋ bay derê tumô églis hen na, en dôrji tô béré Kwôlo Dôri wo en uwôl béréri perê bijé ka na Jubnê ré hen. En li hen iyônŋ wôsa en gey bi jé wo na en li hen men, kwo en li haw hen a men ré yi aŋga beray ré. <sup>3</sup> Aŋ Tit woŋ Grêk wo na baan eraŋ Jérusalêm a hen kôba, bay kôl ôbi ré wal keŋ iyônŋ né. <sup>4</sup> Bi wo kamaŋ ka dī yirji môj ciré na yênêrna hen, mase bi ôbi ré wal keŋ hen. Gawrê bay ka hen iyônŋgi hen na, tôbe yirji perêrna môj bay walê tô kirij iyônŋ bi ciré hônij tô merê wo nana mô sarna senge sa kibi bijare to nana bij naŋ Jésus Krist hen, aŋ ciré lêna lij limé ka tôô to \*Moyis. <sup>5</sup> Nini dīji bay biyêni ré, nijba, nini dūbu sa têrni a. Kwôlo Dôri bi wo hen na, na tu kwôlê aŋ en gey bi ré yi naŋ kini wô sarŋge dība, bi ré polij né.

<sup>6</sup> Ka bay bôrji môj ré na bay derê tumô kirij hen na, bay ay tôô to dŋgi tôni ben né. Bijé bay ka hen na, dampare toji hende to hen dôlen nôbi ré, wôsa Emen hô na yi kwôni nô na mera ré. <sup>7</sup> Bijé bay ka hen hô mega wo Emen a ré ben jé woŋ ulê béré bij bijé ka na Jubnê ré hen, mega wo ôbi na bij Piyêr yi ôbi ulê béré Kwôlo Dôri bij Jubnê hen iyônŋ men. <sup>8</sup> Wôsa Emen wo na bij Piyêr ré yi \*ôbi jé wo

gengijn sa Jubnê hen na, na ôbi a ben bi nôbi kôba, ené yi \*ôbi jé wo gengijn sa bijné ka na Jubnê ré hen men. <sup>9</sup> Añ si \*Jak nañ Piyêr nañ Ja ka bay bôrji môñ damné ka églis hen kôba, bô mega wo jé wo ené li hen na, ré na Emen a ré bên dîd kôbena. Menba, bay bu kôbrini nibay nañ Barnabas lêni dosé añ gel wo ciré bijn nañ nini. Na hen iyôn a niné bijn sara kêm wo nibay ba, niné erê lê jé perê bijné ka na Jubnê ré hen men, bay ba, ré ô perê Jubnê men. <sup>10</sup> Nijnba, bay kelêni bi niné erem sa yênerni kañ bay nimré ka Jérusalêm a mera. Añ en ay kwôlê woji bi wo hen dô bôn a añ lij ariri.

### *Pol nay Piyêr Antiyôk a*

<sup>11</sup> Kirijna Piyêr sa bijn Antiyôk a na, ôbi li dô ré añ en kôli tiri a tu bijné. <sup>12</sup> Wôsa, pa dema bijné ka pônî ka Jak joji hen ré sa tô na, Piyêr ôm are nañ yênerna ka na Jubnê ré hen, nijba, kirijna bijné bay ka hen saji bijn menba, Piyêr dô yiri añ dê dê yi yênerna ka na Jubnê ré hen men, ôbi ôm are nañ ci ré nij a men. Wôsa ôbi hariñ yêneri Jubnê ka hena Jérusalêm a sa añ gey bi bijné ré wal keñ hen. <sup>13</sup> Men, yênerni Jub kañ bay ayê bôô ka Antiyôk hen kôba, li na añañ harê mega bi wo Piyêr lij hen iyôn men, Barnabas kôba, dî bay dôôri

uwôl tôrji a men. <sup>14</sup> Menba, kirijna en gel mega wo jé lêreji bi wo hen ré bijn nañ lê aña bijn nañ tu kwôlê wo Kwôlo Dôri hen ré na, en kôlij Piyêr tu bijné iyôn ba: «Piyêr, jôbi ju na Jub menba, ju li are mega bijné ka na Jubnê ré hen iyôn wô mi ba? Men, jé lêrem bi wo hen bijn nañ tôô to Jubnê ré a men. Wô mi a jeré gey bi bijné ka na Jubnê ré hen ré li mega Jubnê iyôn ba?»

*Na sa kibi ayê bôô a Jubnê nañ bijné ka na Jubnê ré hen ré uwôn gelê*

<sup>15</sup> Nabay nana Jubnê kañ dên dîba, nana bijné ka hen ka hôn tôô to Emen né hen né. <sup>16</sup> Nijnba, nana hôn mega wo kwônî ré derê tu Emen na wô bê wo ôbi bi bôri sa tôô to Moyis a hen ré, nijba, na wô kibi aña Jésus li hen dî. Na ôbi á, nabay kôba nana bijn bôrna sa Jésus Krist a añ bi nana yij bijné kañ derôre tu Emen sa kibi aña \*Krist li hen dîba, na sa kibi lê aña tôô to Moyis kôl nana li hen né. Wôsa na sa kibi lê aña tôô to Moyis kôl nana li hen a, kwônî ré yij kwônî woñ derôre tu Emen a ré. <sup>17</sup> A hena nana woge bi nana yé bijné kañ derôre sa kibi bijnare tona nañ Krist menba, nana li têriñ mega bijné ka na Jubnê ré hen ta men, hen ba gel wo Krist a ré lê a nana li têriñ hen ba? Na hen iyôn né. <sup>18</sup> A hena ené hô li tôô to na en mène

hen hôriŋ ba, gel mega wo ené na ôbi đagê sa tôô hende to hen. <sup>19</sup> Na tôô to Moyis hende to hen a lê a ené yi môŋ temay gawra iyôn hen, aŋ hende ôm san ré niŋ. Yi hen iyôn bi ené môriŋ tu geŋ wô sa Emen. Na hen iyôn a, ené ma naŋ Krist sa gurô tagelê hen. <sup>20</sup> Aŋ bi hena ené mô tu geŋ ba, ré na nôbi a ré merê naŋ sa yen hen né niŋ, niŋba, ré na Krist, a merê bôn a. Hena ené mô tu geŋ haw hen ba, na sa kibi bôn wo en ay biŋ Kema Emen wo geyen aŋ ay yiri biŋ temare wô san hen. <sup>21</sup> En kaŋ bô derê wo Emen li naŋ en hen né. Hena Emen né bô kwôni mega kwoŋ derôre wô bê kwôlê wori sa tôô to Moyis a na, Krist na ma đéŋ iyôn.

### 3

#### *Tôô to Moyis naŋ ayê bôô*

<sup>1</sup> Ayi! kenbay Galatnê ka ermé kwôlê woŋge naŋ hen. Na i a belé turnge hen iyôn ba? Bi wo nôbi naŋ yen en geléŋge aŋga gengiŋ sa temay Jêsu Krist sa gurô tagelê yi turnge a tu wolé hen. <sup>2</sup> En gey engeréŋge kwôlê pôn. Na ken uwôn Tunu to Emen na wô sa lê aŋga tôô to Moyis kôl ré liŋ hen laba, na wô wo ken toy béré Kwôlo Dôri aŋ ken bi bônŋge sara hen đí ba? <sup>3</sup> Wô mi a turnge ré jôriŋ né hen iyôn ba? Wô mi a kené ay tôri naŋ Tunu to Emen

menba, haw hen ba, ken gey deré kibri naŋ néé woŋge niŋ ba? <sup>4</sup> Gusiŋ to ken geliŋ kêm hen na, ken bô mega wo ré na ani ré iyôn ba? Gusiŋ tonge hende to hen a yé wo beray ré. <sup>5</sup> Kirija Emen béŋge Tunu tori men, liŋ giŋê perêrŋge a a men hen na, na wô sa ken li aŋga tôô to Moyis kôl ré liŋ hen laba, na wô wo ken toy béré Kwôlo Dôri aŋ ken bi bônŋge sara hen đí ba?

<sup>6</sup> Na hen iyôn a, magtubu to Emen ré kôl gengiŋ sa \*Abraham kôl iyôn ba: «Ôbi na bi bôri sa Emen a, aŋa Emen na ré bôri mega kwôni woŋ derôre hen sa kibi ayê bôô wori.» <sup>7</sup> Henéŋge mega wo biŋé ka ré bi bôri sa Emen a hen na, bay a ré na kwônŋgê Abraham kaŋ tiri hen. <sup>8</sup> Magtubu to Emen na kôl ca tumô mega wo Emen né bé bi biŋé ka na Jubnê ré hen, ré yé biŋé kaŋ derôre tiri a wô sa kibi ayê bôô woji. Na ôbi á, magtubu to Emen hende to hen ré uwól béré Kwôlo Dôri bi wo hen tumô biŋ Abraham kôl iyôn ba: «Emen a terê kibri sa tô yê biŋé ka sa terare a nà kêm wô sa kem.» <sup>9</sup> Abraham na bi bôri sa Emen a aŋ Emen na tô kibri sari a. Aŋ Emen tô kibri sa biŋé kêm ka bi bôri sari a hen, mega wo ôbi tôriŋ kibri sa Abraham a hen iyôn men.

<sup>10</sup> Kwo biŋé kêm ka bi kwôlê sa tôô to \*Moyis a, aŋ

erem mega wo ciré yé kap derôre sa kibi tôô hende to hen na, tômê bu sarji. Wôsa magtubu to Emen kôl iyôn ba: «Kwôni wo bi kwôlê kwôy kwôy sa tôô to Moyis a kêm to lijn bô magtubu a hen ré na, kwôlê ré biri.»<sup>11</sup> Na tiri wo gawra a yé kwôni wopn derôre tu Emen a wô kibi tôô to Moyis ré. Wôsa lijn bô magtubu to Emen na kôl iyôn ba: «Kwôni wo na kwopn derôre tu Emen a sa kibi ayê bôô wori na, ôbi a merê tu gejn.»<sup>12</sup> Tôô nap ayê bôô na pôn né. Kwo tôô ba, lijn bô magtubu to Emen a kôl hen iyôn ba: «Kwôni wo li are kêm ka tôô kôl ré lijn hen na, ôbi a merê tu gejn na wô sa kibriji men.»<sup>13</sup> \*Krist, ay yiri bi apn tômê bu sari wô sarna apn ôbi derêna kibi tômê wo tôô a. Wôsa na lijn bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Kwôni wo bay haari kabrê gurô hen na, na kwo Emen tômni bi a hen.»<sup>14</sup> Yi hen iyôn bi terê kibi wo Emen na genge diré terê sa Abraham a hen, bi ré yi wô sa bijné ka na Jubnê ré hen men sa kibi Jêsu Krist. Men, naa uwônijn Tunu to ôbi na genge diré béna wô bê bôô wona sari a hen men.

*Tôô to Moyis nap gengé wo Emen*

<sup>15</sup> Yênen, na ayê jé lê gawrê ka sa terare a nà gengijn nap kwo Emen ken gel. Hena kwôni na ré kôl

kapni dî tônj nij na, kwôni wo dangi nêem belé ré nij men, nêem ulê kwôlê wôni sara ré nij a men.<sup>16</sup> Na hen iyôn a, Emen na ré ayijn tôri bijn Abraham wô anja diré lê biri nap kwungari hen. Magtubu to Emen kôl iyôn ba: «wô kwônjgêri» mega wo ré na bijné ka kwôni iyôn né. Nijnba, kôl iyôn ba: «wô kungam» hen iyôn na, gel na wo ré kôl na kwôli gawra pôn, ôbi a na Krist hen.<sup>17</sup> Bô kwôlo en kôl hen ôbi a na: Emen na kôl kapni apn kwôli are bay ka ôbi kôlijn kwôliji hen na, ré lijn. Elé arew pôrbu nap tôre subu cêgê dema ôbi ré bijn kam \*Israyêl tôô tô. Nijnba, tôô a nêemê mênê kapni ka ôbi na kôl hen ré men, hende a nêemê mênê anja ôbi na genge diré bijn Abraham hen né a men.<sup>18</sup> Hena ré na wô bê kwôlê sa tôô a apn kwôni ré uwônijn anja Emen na genge hen na, gel wo ré na sa kibi anja ôbi na genge hen né. Nijnba, na sa kibi anja Emen na genge hen a ôbi ré tôrijn kibri sa Abraham a hen.

<sup>19</sup> Hena ré na hen iyôn ba, wô mi a Emen na ré dî tôô ba? Ôbi dî tôô hende to hen wô gelijn bijné bi ré hônijn anja ré bijn nap bô geyé wori ré hen. Tôô hende to hen a yé hen iyôn kwôy gemijn kungu Abraham wo Emen na ayijn tôri gengijn

**3:10** 3: 10 Détéronôm 27: 26    **3:11** 3: 11 Habakuk 2: 4    **3:12** 3: 12 Lébitik 18: 5    **3:13** 3: 13 Détéronôm 21: 23    **3:16** 3: 16 Dé tô are 12: 7    **3:17** 3: 17 Sé nô 12: 40



sari hen a saɲ. Emen na biɲ \*manê ka derômaran a na kôl kwôli tôô hende to hen an gawra pôn a na ðebé derô biɲé naɲ Emen\*. <sup>20</sup> Ôbi ðebé derô gawré na, gan gan ba, ðebe na peré gwogelé gawré wôô a, niɲba, kirina Emen na ay tôri biɲ Abraham hen na, ôbi ðebé derôri a na naɲ, niɲba, na ôbi naɲ yiri a na kôliɲ Abraham mera.

### *Wô mi a tôô ré ðiɲ ba?*

<sup>21</sup> Hen ba, gel wo tôô ré biɲ naɲ anɲa Emen genge ðiré biɲ Abraham hen ré ba? Na tiri, hende biɲ naɲ are bay ka hen kwôy. Niɲba, hena tôô to na ré biɲ gawré mô tu geɲ hen henaɲ ré ya ba, hende na ré lê an gawré na ré yiɲ kaɲ derôre tu Emen a. <sup>22</sup> Liɲ bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: Biɲé kêm sa terare a nà ré na limé ka têriɲ. Yi hen iyôn bi Emen né biɲ biɲé ka ay bôri hen anɲa ôbi na genge hen. Ôbi biɲi hen iyôn na wô kibi anɲa Jêsu Krist li hen.

<sup>23</sup> Pa dema kwôli ayê bôô ré ôm tô na, nibay kaɲ Jub ba, na tôô to Moyis a na emê sarni an tôô hende to hen a na beréni lemnare kwôy wo Emen yêge sa Kwôlo Dôri wo gengiɲ sa bê bôô sa Jêsu a. <sup>24</sup> Na hen iyôn a tôô hende to hen, na ré ôm sarni kwôy wo Krist saɲ, an bi niné yiɲ gawré kaɲ derôre tu Emen a sa kibi anɲa Jêsu li hen. <sup>25</sup> Niɲba, haw hen wo kwôlo

gengiɲ sa anɲa Jêsu li hen ôm niɲ hen iyôn na, nibay kaɲ Jub ba, tôô to Moyis a derê tumôrni ré niɲ.

<sup>26</sup> Iyôn ba, na sa kibi ayê bôô wonɲe naɲ biɲare to ken biɲ naɲ Jêsu Krist hen a kenbay kêm kené yiɲ kam Emen hen. <sup>27</sup> Na hen iyôn a, kenbay kêm ka na ken biɲ naɲ Krist sa kibi batêm tonɲe hen na, ken yi môɲ Krist hen iyôn men. <sup>28</sup> Iyôn ba, na kelê iyôn ba: Kwo na Jub men, kwo nà na Jub ré men, kwo nà, na lema men, kwo nà na kema iyére men, kwo nà na iba men, to nà na iyore men ré niɲ. Wôsa kenbay kêm ken biɲ pôn sa kibi biɲare tonɲe naɲ Jêsu Krist. <sup>29</sup> Hena kené na biɲé ka Krist ba, kena kwôngê Abraham, iyôn ba, ka uné anɲa Emen na genge ðiré béé hen.

## 4

<sup>1</sup> Na hô kelê kwôlê wo ené kôl hen naɲ gwosoyri wo ðanɲi: kema won ôbi emê cibré ibari na, na kwôni wo anɲa ibari bay ka hen kêm na kari. Niɲba, hena ôbi ré baa kema tô ba, ôbi yi mega lema iyôn. <sup>2</sup> Wôsa kwôy jéɲ sa to ibari na genge hen na, na biɲé ka ðanɲé a berê sari men, sa anɲa gengiɲ sari bay ka hen a men. <sup>3</sup> Nibay kôba, kirina na nini yi mega kamrê iyôn hen na, na nini na limé ka néé wo tunu to ôm sa kirin sa terare a nà hen. <sup>4</sup> Niɲba, kirina wulé

\* 3:19 3: 19 Gawra wo magtubu kôl kwôli hen na, na Moyis.

wo Emen na genge hen nêmen nîj menba, ôbi jo Kemari aṅ iyore a yêri aṅ tôô to \*Moyis a emê sari men. <sup>5</sup> Men, bi ôbi ré sa jô sarni nibay Jubnê ka na nini mô tô tôô to Moyis a hen aṅ bi niné yîj kami Emen.

<sup>6</sup> Men, bi ôbi ré gel wo kené na kamni na, Emen jo Tini Kemari sa mô bôrna a aṅ Tunu hende to hen uwôgeri «Iban, Iban.» <sup>7</sup> Iyôṅ nîj ba, kena limé ré nîj nîjba, kena kamni. Mega wo kena kamni hen iyôṅ na, Emen a béṅge are kêm ka ôbi dî gem wô sa kamni hen.

*Pol sun kwôli Galatjê*

<sup>8</sup> Kirîja na ken hôn Emen né tô hen na, na kena limé ka emen wo sa terare a nà wo na kwôj tiri ré hen. <sup>9</sup> Nîjba, haw hen wo ken hôn Emen nîj, réba haw hen wo Emen henêṅge nîj hen men, menba, wô mi a kené hô hera naṅ bô geyé woṅge tô tunu to ôm sa kirîj sa terare a nà to néere naṅ hen men, to na ani ré hen bi kené hô yé limé kaji sôn ba? <sup>10</sup> Ken toy, ken dî yerṅge damaṅ sa wulê wo pônî a men, sa geserê wo pônî a men, wulê wo pônî bô elê a men, sa elê wo pônî a a men. <sup>11</sup> En sun gaṅ wô sarṅge wôsa merênê wo en merên wô sarṅge kêm hen na, na déj iyôṅ mera ba?

<sup>12</sup> Yênen, en uwôlêṅge bi kené yi môj nôbi hen iyôṅ men, mega wo nôbi kôba, na en yi mega kenbay hen

iyôṅ men hen. Kirîja na en môriṅ perêrṅge a hen kôba, na ken lèn habîj né. <sup>13</sup> Ken hôn wô mi a na ené derêṅge Kwôlo Dôri tumô kaṅ hen ba? Na wô sa kibi ômpare to na lèn hen. <sup>14</sup> Aṅ naṅ ômpare tîjê hende to hen na, na na aṅga néey sarṅge a nîjba, na ken bôren mega ani ré, iyôṅ né nîjba, ken lèn dô mega wo ené na mana wo derômaran wo Emen men, mega wo ené na Jésus Krist bi naṅ yiri iyôṅ a men. <sup>15</sup> Na ken li yi derê damaṅ menba, haw hen na mi a lê are ba? Wôsa en hôn wo tumô ba, na turṅge kôba, na ken nêmen terê ben. <sup>16</sup> Aṅ haw hen ba, ena ôbi bareṅge wô kwôlê woṅ tiri wo en kelêṅge kwôy kwôy hen ba?

<sup>17</sup> Bîjé bay ka kôl kwôlê woṅ benare gengîj sa Kwôlo Dôri hen dî yirîj yerṅge a, nîjba, ermé woji na kwo dôri ré. Ermé woji ba na wô terêṅge kôben a aṅ bi kené yîj bîjé kaji dî. <sup>18</sup> Na tiri, dé yi yi kwônî a damaṅ na, dô nîjba, bi na naṅ ermé wo dôri aṅ bi yi hen iyôṅ kwôy kwôy dîba, na wô merê wo en mô naṅ ken hen mera ré. <sup>19</sup> Kamnen, en hô gelîj gusîj damaṅ a wô sarṅge mega wo iyore gelîj gusîj sa yê a hen iyôṅ. Na gelîj gusîj hende to hen iyôṅ kwôy wo na hônîj mega wo kené ay hal wo \*Krist. <sup>20</sup> Ermé wupé ba, en gey ré ené merê naṅ ken haw hende to hen aṅ ré ené iyêlêṅge derê naṅ tôn to damî wôsa en sun kwôlêṅge

damaŋ.

*Kwôlo gengiŋ sa si Agar naŋ Sara*

<sup>21</sup> Kenbay ka ken gey yé limé ka tôô to Moyis hen kôlenge, na ken toy kwôlo na liŋ bô magtubu tôô hende to hen a ré ba? <sup>22</sup> Na liŋ bô magtubu tôô hende to hen kôl iyôŋ ba: \*Abraham na ré yê kamrê wôô. Kwo pôn yori ré na lômne to bay uwôgere Agar hen men, kwo pôn yori ré na môni iyére to bay uwôgere Sara hen men. <sup>23</sup> Kwo yori na toŋ lômne hen na, hende yi kwoyri naŋ yipare, niŋba, kwo yori na môni iyére hen na, hende yi kwoyri na naŋ yipare hare niŋba, na sa kibi tôô to Emen na ay biŋ Abraham\*. <sup>24</sup> Kwôli yébé bay ka wôô hen na, yi mega aŋgaŋ gelé iyôŋ: yébé bay ka wôô hen na, en pôrji gengiŋ biŋare to yi kene wôô hen: Biŋare to tumô hen na, na gengere naŋ Agar, tôre hena na sa keram wo Sinay a. Aŋ hende yê kamrê kaŋ limé hen. <sup>25</sup> Hini woŋ Agar bi wo hen na, kôl na kwôli keram wo Sinay wo yi sa iyé Arabi a hen. Haw hen ba, hende yi mega Jérusalêm to kemnêŋgi iyôŋ wôsa Jérusalêm na lômne naŋ biŋé ka mô bôre a hen kêm. <sup>26</sup> Niŋba, Jérusalêm to derômaraŋ a yi mega

yorna toŋ môni iyére iyôŋ. Jérusalêm hende to hen gengiŋ na sa Sara. <sup>27</sup> Wôsa magtubu to Emen kôl iyôŋ ba:

«Li yi derê mini to kamné naŋ hen.

Uwôl gura woŋ yi derê mini to yê lêré sa pôn né hen

wôsa iyore to kurôre dere aŋ hen na,

kamne a kwônê dê to kurôre geyre hen.»

<sup>28</sup> Yênen, iyôŋ ba, kenbay kôba, ken yêŋ na sa kibi tôô to Emen na ay hen mega Isak iyôŋ men. <sup>29</sup> Tumô ba, kema wo bay yêri naŋ yipare hen na, geliŋ tu kwo bay yêri sa kibi Tini Emen hen gusiŋ, kemnêŋ kôba, yi mega hen iyôŋ men. <sup>30</sup> Niŋba, magtubu to Emen na kôl iyôŋ ba: «Dage iyore toŋ lômne hen naŋ kemare aŋ, wôsa ôbi nêem emê cibré naŋ kwo yori na toŋ môni iyére hen né.»

<sup>31</sup> Iyôŋ ba, yênen, nana kam iyore to na lômne hen né, niŋba, nana kam toŋ môni iyére hen dî.

## 5

*Mênêŋge merê wo ken mô naŋ sarnge hen né*

<sup>1</sup>\*Krist derêna bô lemnare bi nana mô sarna seŋge tiri a men. Iyôŋ ba, ken dèbe sa têrŋge a dîba, ken hô ô yé limé hôriŋ ré niŋ.

**4:22** 4: 22 Dé tô are 16: 15, 21: 2 \* **4:23** 4: 23 Wôsa Sara na na to haali niŋ men, yê wore na naŋ a men. **4:23** 4: 23 Dé tô are 17: 16 **4:27** 4: 27 Esay 54: 1 **4:29** 4: 29 Dé tô are 21: 9 **4:30** 4: 30 Dé tô are 21: 10

<sup>2</sup> Toyénge kwôlo nôbi Pol na kelênge hen: Hena kené bi bay walênge keŋ ba, anŋa Krist na li hen kenbay ba, li naŋ ken né. <sup>3</sup> En hô kelênge sôn kwôni wo bi bay wali keŋ na, bi ôbi bi kwôlê sa tôô to \*Moyis a kêm. <sup>4</sup> Kenbay ka ken woge kené yé gawré kaŋ derôre tu Emen wô bê kwôlê wonge sa tôô to Moyis a hen na, ken kariŋ na naŋ Krist hen men, bô derê wo Emen kôba, ka upé ré niŋ a men. <sup>5</sup> Kwona nabay ka nana dî bôrna sa Emen a hen na, nana hôn wo ôbi ré bé nana yé bîjé kaŋ derôre tiri a. Aŋ na sa kibi néé wo Tini wo li jé naŋ geré wo ayê bôô wona hen aŋa nana môriŋ gemiŋ wulê bi wo hen hen. <sup>6</sup> Mega wo nini biŋ naŋ Krist Jésus hen iyôn na, nini hôn wo walê keŋ, walê keŋ ré kôba, ré na ani tu Emen a ré. Niŋba, kwôni wo bi bôri sa Krist a aŋ geyiŋ megêri a men na, na anŋa dôriŋ Emen.

<sup>7</sup> Na ken ô dô tô ayê bôô wonge a menba, na i a hera sa gusérénge aŋa ré jerênge bê bôrnge sa kwôlê woŋ tiri a hen ba? <sup>8</sup> Ermé kwôlê woŋ mênê kiriŋ bi wo hen iyônŋi hen na, hena na ligi Emen woŋ ôbi uwôgêrnge hen a né. <sup>9</sup> Gwosoy kwôlo pôni kôl iyôn ba: «Wubere ré dê iyôn kôba, ré wubu parin wo bay bulôn hen.» <sup>10</sup> Iyôn hari kôba, en bi bôn sarnge a baa ya, mega wo nana biŋ pôn naŋ Kelma hen iyôn na,

en hôn wo ermé wonge ré na pôn naŋ kupê, niŋba, ôbi gusérénge bi wo hen na, ré na i i kôba, Emen a beréri.

<sup>11</sup> Yênen, kupê nôbi ba, hena ené uwôl béré mega wo walê keŋ ré na anŋa dôri ba, wô mi a bay ré gelen gusiŋ sôn ba? A hena ré na hen iyôn ba, béré wo en uwôl gengiŋ sa Krist wo bay bééri sa gurô tagelê hen na, ré lê bô Jubnê ré tarji san a ré niŋ. <sup>12</sup> En gey bi bîjé ka dôyrênge aŋ kelênge kené wal keŋ hen na, bi bay kôba, ré tô tôri aŋ men.

<sup>13</sup> Yênen, kwonŋe kenbay ba, Emen na uwôgênge bi kené mô sarnge senŋe. Iyôn ba, ken ay merê sa senŋe tonŋe hende to hen liŋ malare wô liŋ anŋa bôrnge gey hen né, niŋba, ken periŋ yernge men, ken yi bay jé ka megêrnge men. <sup>14</sup> Kwôlê pôn nêŋ day kwôlo yi bô tôô to Moyis a hen kêm. Kwôlê bi wo hen kôl iyôn ba: «Gey megam mega wo ju geyiŋ yem hen iyôn men.» <sup>15</sup> A hena jé lêrenge ré yi môŋ kwo tanare noni hen iyôn sa gederiŋ a men, sa liŋ yernge habré a men na, déŋge tu melênê sa yernge a réba ka mênîŋ yernge.

*Bi Tunu dô tumôrna dîba, doy anŋa yi bôrna hen né*

<sup>16</sup> Bô kwôlo en kôl bi a na: bi jé lêrenge yi môŋ kwo Tunu toŋ hendi bô bôrnê dôriŋ tumôrŋge hen iyôn. Na ôbi á, kené liŋ anŋa

bôrŋge gey ré hen. <sup>17</sup> Na tiri, anğan kurôngi yi bijn nap kap Tunu ré men, kap Tunu bijn nap kap kurôngi ré a men. Wôsa Tunu nap kurôngi yi, na bijnji ré. An gel wo kené lê anğa bôrŋge gey hen mera ré. <sup>18</sup> Nijnba, hena Tunu top hendi bô bôré ré dô tumôrŋge na, ken mô tô tô to Moyis a ré nijn.

<sup>19</sup> Anğan kurôngi yi ka bijné li hen na, hônijn dô bay a na: yipare top iyôn a tôŋ hen men, ermé kwôlo habijn men, lê anğan iyôn a tôŋ men, <sup>20</sup> tibé kamrê men, tibé tunu to habijn bi ré li nap ci men, bijné dôrij yirji men, napare men, terbére men, bô tarê men, lê janare men, karijare men, bijnare nap ka gey kwôlê woji men, <sup>21</sup> tu bôré men, kwoyé men, lamê men, lê anğa đangi ka habijn ka yi mega bay ka hen a men. En kelêŋge haw hen mega wo na en kelêŋge tumô hen iyôn na, ka li are bay hen na, a ulê têrji bô \*emê iyére to Emen né kwôy.

<sup>22</sup> Nijnba, jé lê wo Tunu a na: peré yi men, yi derê men, bô jalê men, ulê bôô men, lê derê nap bijné men, bô derê men, bôô pôn men, <sup>23</sup> kalê jalê men, jerê yi sa lê anğan habijn a men. Lê anğa dôri bay ka hen na, tôô to Emen kap né. <sup>24</sup> Kwo bijné ka na ka Jésus Krist hen na, yi mega wo bay ré bér jé lêriji woŋ kurôngi yi wo habijn

hen men, doy lê anğa gay gay hen a men sa gurô tagelê iyôn. <sup>25</sup> Mega wo Tunu béna nana mô tu geŋ hen iyôn na, bi hende dô tumôrna sa jé lêrena a men. <sup>26</sup> Na yêŋge bay uwôyrê yi ré men, na cibjnge turna ré men, na lijge janare ré a men.

## 6

### *Na lijge nap yerna*

<sup>1</sup> Yênen, hena kené uwôn kwôni perêŋge a hen sa lê ani kani ka habijn na, ken-bay ka Tunu to Emen dô tumôrŋge hen na, ken herap nap đĩ geré wo dôri nap tôô to jali. En kelêŋge pôn pôn kêm bi i i kôba, bô dô wô wo ma ka lê habrê bi wo hen iyôn men. <sup>2</sup> Enjngge anğa néy sarŋge a. Hena kené li hen iyôn na, ken li na tôô to \*Krist hen. <sup>3</sup> Wôsa hena kwôni ré erem mega đĩré na kwo dami menba, na kwo dami bi wo hen né a men na, ôbi lam na yiri đej iyôn. <sup>4</sup> Bi i i kôba, kôbe jé lêri dô gel, a hena yiri ré yéri ba, na wô sa kibi jé lêri wori điba, bi ay gengijn nap kwo megêri ré. <sup>5</sup> Wôsa i i kôba, a sa đebé tumô Emen a nap jé lêri jé lêri.

<sup>6</sup> Kwôni wo bay geli Kwôlo Dôri wo Emen hen na, bi ôbi ay kibi ari upéri kêm bijn ôbi geléri kwôlo Emen bi wo hen men. <sup>7</sup> Lamêŋge yerŋge ré, kwôni nêŋ wo a wôrij nap Emen né. Wôsa na anğa kwôni ci a ré walê điba, a walê ani ka đangi

hôlmêrji a ré. <sup>8</sup> Kwôni wo li anğan kurônggi yi ba, ôbi a uné sa kôbri gengiñ sa anğan kurônggi yi men. Bay a na temare. Nijba, kwo li anğa Tunu ba, têbê sa kôbri ba, na merê tu geñ wo nañ kwini hen men. <sup>9</sup> Iyôn ba, bi yerna iléna sa lê anğa dôri a ré wôsa hena nana di tô lê anğa dôri baa ré na, wulêri a sa wo na uné anğan sa kôbi ka dôri. <sup>10</sup> Iyôn ba, hena nana uwôn geré ba, na li derê nañ bijné kêm. Nijba, kañ bay ayê bôô ba, na li nañ ci damañ a.

*Gerjé yêgê wo Pol yêge marji nañ dosé to ôbi hô liji*

<sup>11</sup> Kwôlo ayiñ tôri nà hen na, na nôbi a lê magtubu hende to hen nañ kôben mega ken gel wo en talêré kadem kadem hen. <sup>12</sup> Bijné bay ka gey perênge eren bi kené wal keñ hen na, na ka gey gelé na yirji mera. Bay li hen iyôn wô wo bay ma ré geliñ tirji gusiñ wô kibi temare to Krist kabré gurô tagelé a men. <sup>13</sup> Bijné kañ bay walé keñ bay ka hen kôba, biji kwôlé sa tôô hende to hen a ré, nijba, bay li hen iyôn na wô uwôyriñ yirji wo kené gey nañ ci sa walé keñ a iyôn mera. <sup>14</sup> Nijba, kupé nôbi ba, hena ené di denngôn ba, en di na wô sa kibi temay Kelma wona Jêsu Krist sa gurô tagelé. Wôsa kupé nôbi ba, sa kibi temay Jêsu Krist hende to hen na, anğa sa terare a nà yi môñ temay are

iyôn tun a men, nôbi en yi môñ ené ma iyôn nañ anğa sa terare a nà men. <sup>15</sup> Na ôbi á, walé keñ, walé keñ ré kôba, na ani ré, nijba, anğa dô ba, na wo nana yi ari dé Emen ka kôrbi. <sup>16</sup> Bijné kêm ka jé lêreji yi môñ kwo en geliñ haw hen iyôn na, bi bô jalé wo Emen nañ beré tu na tori baa nañ ci piniji ré nijba, bi baa nañ bijné ka Emen kêm men.

<sup>17</sup> Wulê wo era baa tumô hen na, bi kwôni dôyren ré niñ, wôsa gusiñ to en uwon wô sa Jêsu hen na, tilere baa yen a baa ya tô.

<sup>18</sup> Yênen, bi bô derê wo Kelma wona Jêsu Krist baa nañ ken kêm. \*Amên, bi yi geliñ hen iyôn.

## Magtubu to Pol li bijn Epêsijnê Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen

Nêm elê tôre wôo iyôn cêgi Jêsu Krist a ná, églisnê ka bi bôrji sa \*Krist a kwône ô tumô tumô bô emê wo Asi a wo kennên ba na sa iyê Turki hen. Eglisnê bay ka kêm hen bijn dô perêrji a, aṅ to Epês a ná, na to nêm kwôlê diyaṅ. Kergare tori toṅ ulê béré to têe subu to Pol ô hen na, ôbi ô Epês a aṅ mô ya li elê subu (Jé lê bay jé 19: 1, 20: 1). Sapitre 3:1 kwôy sapitre 4: 1 ná, kôl wo Pol ré li magtubu hende to hen bijn Epêsijnê na kirina ôbi ré baṅ danṅay a. To ôbi li bijn kamaṅ ka Pilip a men, Pilémô men, Kwolôs a a men hen kôba, na danṅay a a ôbi ré li biji hen men.

Kwôlo ôbi kôlji bô magtubu tori hende to hen na, gel wo ôbi ré li bijn na gawré kwône dîba, ré na kamaṅ ka Epês a piniji mera ré. Mawi kwôlo bô magtubu hende to hen a nà: Gengé wo naṅ kwini wo Emen genge. Bô gengé bi wo hen na, kôl na wo Emen ré sa dayê aṅga derômaraṅ a naṅ ka sa terare a nà kêm aṅ bi ôbi sarji ré na pôn nêṅ hari, ôbi a na Krist. (Sapitre 1: 10.)

Sapitre 1:1-2 na, Pol kôl kwôlê dê dôriṅ tumô mag-

tubu tôri hende to hen men, sapitre 6: 21-24 na, ôbi kôl kwôlê dê deriṅ kebre men. Kwôlê woṅ gelé wo ôbi li bô magtubu tori hende to hen na, ôbi soderéri kirin wôo.

1. Sapitre 1: 3 kwôy sapitre 3: 21 nà, ôbi kôl na kwôli aṅga dê kirin ka Emen li wô sarna naṅ geré wo Jêsu Krist hen dema ré dô kwôli bijnare naṅ Jêsu Krist men, naṅ bay ayê bôo a men. Men, gel dayê wo Emen ré day Jubnê naṅ bijné na Jubnê ré hen pôn bi ré yi bijné kari.
2. Sapitre 4: 1 kwôy sapitre 6: 20 na, Pol kôliṅ Epêsijnê bi jé lêreji ré yi kwo kôrbi wô bijnare to bay bijn naṅ Jêsu Krist hen. Ôbi a na hal woji bô églis a men, naṅ megêrji bay ayê bôo men, naṅ bijné ka bô iyére toji a men, naṅ bijné ka nô a men.

Bô magtubu tori hende to hen na, Pol pô are subu wô kôliṅ kwôli bijnare to bay ayê bôo. Aṅgaṅ gengé ka tumô ba, na kurôṅgi yi gawra aṅ Jêsu Krist a na sari men, bay ayê bôo na yi men, aṅgaṅ gengé ka wôo ba, na iyére aṅ Jêsu Krist a na keram wo bay dîṅ tebre, aṅgaṅ gengé ka subi ba, na eṅgé yi aṅ Jêsu Krist a yé môṅ iba iyôn men, églis a yé môṅ iyore iyôn men. Aṅ gel wo hena bay ayê bôo ré dî yirji yôd kwôy yi Kelma woji wo pôn hen né ba, bijnare ré naṅ kwôy.

*Dosé to Pol lij bijné ka Emen ka Epês*

<sup>1</sup> Nôbi, Pol \*ôbi jé wo Krist Jésu napj bô geyé wo Emen.

En li magtubu hende to hen béngge kenbay bijné ka Emen ka Epês a. Kenbay ka ken débu geranj tô bijnare tonje a napj Jésu Krist hen. <sup>2</sup> Bi bô deré napj bô jalê wo Ibarna Emen napj kwo Kelma Jésu Krist baa napj ken.

*Deré wo kwari napj wo Emen li napj bijné kibi Krist*

<sup>3</sup> Ayênanje kibi Emen wo na Emen wo Kelma wona Jésu Krist men, na Ibari a men hen wôsa ôbi li dô napj na napj anja dôri ka gay gay kap Tunu ka hena derômaranj a. Ôbi béna hen iyônj wô wo nana bijn napj Jésu Krist. <sup>4</sup> Pa dema Emen na ré dî tô terare tô na, ôbi na terêna bi nana yi bijné kari wô bijnare to nana bijn napj Krist hen anj bi nana yij bijné ka yi napj jengêrji men, ka ani kani ka habij napj yirji a a men tiri a. <sup>5</sup> Na wô geyé wo ôbi geyéna hen anja ôbi na ré genge ca tumô bi nana yij kamni sa kibi anja Jésu Krist li hen. Anj na bô geyé wori anja ôbi ré lij are bay ka hen béna hen. <sup>6</sup> Ôbi li hen iyônj bi nana ay kibri wô bô deré wori bi wo dê kirij hen. Deré wori bi wo hen na, ôbi béna na déj iyônj wôsa nana bijn napj Kemari wo ôbi geyri hen.

<sup>7</sup> Wô bijnare to nana bijn napj Kemari bi wo hen

anja ôbi ré têbe sarna napj kwôbri Kemari bi wo hen anj dîj bôri jal sa têrij tona a anj na hen iyônj anja ôbi ré geléna dampay deré wori hen. <sup>8</sup> Deré wori bi wo hen na, ôbi béna damanj men, béna tu melênê wo gay gay men, ermé wo dôri a men. <sup>9</sup> Anj bi nana hôn anja yi kini uwôbêrji a ka ôbi na genge ca bi dîré sa lê napj geré wo Krist, kwo Emen dôri hen hen. <sup>10</sup> Gengé wori bi wo hen na, na wo kirija wulêri sa nêmba, dîré sa dayê anja derômaranj a napj ka sa terare a nà kêmba anj bi Krist, kwo Emen dôri hen pôn nêj ré yi ôbi sarji.

<sup>11</sup> Men, sa kibi bijnare to nana bijn napj Krist hen anja Emen na ré terêna ca tumô napj gengé wori. Na gengé wo ôbi na genge men, na gey a men anja ôbi ré lij are bay ka kêmba hen. <sup>12</sup> Iyônj ba, nabay ka nana bi bôrna tumô sa Krist a nij hen na, ayê kibi dampare to Emen yi wô sarni.

<sup>13</sup> Kenbay kôba, kirija na ken toy béré wo gengij sa kwôlê woj tiri wo gengij sa Kwôlo Dôri wo gôlij napj ken hen na, ken bi bôrngge sa Krist a anja Emen né talêngge are yerngge a hen. Anja ôbi talêngge yerngge a hen bay a na Tunu topj hendi bô bôré to ôbi na genge dîré béngge hen. Anj ré gel wo nana na kari. <sup>14</sup> Tunu hende to hen a na ari upé ka tumô ka Emen genge dîré sa bijn bijné kari hen. Iyônj ba, naa sa upé tô ari upé ka baa hen kirija



Emen a sa derêna kibi habré a yôd an hen. Iyôn ba, na ayênge kibi dampare tori.

*Pol uwôl Emen wô bay ayê  
bôô ka Epês*

15 Na tôri bi wo hen apa, kirîna ené toy wo kené ay bônge bij Kelma Jêsu men, kené pur bîné ka Emen a men na, 16 en liri dosé kwôy kwôy wô sarnge. Kirîna en uwôl Emen na, en uwôli wô sarnge men 17 bi Emen wo Kelma wona Jêsu Krist wo na Ibarna woŋ ôbi hini emê hen bi ré béŋge tu melênê naŋ geré wo Tini to a yêgê sari béŋge hen men, ka hônijni derê a men hen. 18 Men, en uwôli bi turnge ré jôrij sa anŋa ken dî bônge sara ka ôbi uwôgênge kwôliji hen men, en uwôli bi kené hôn dampay anŋa dôri ka gay gay ka Emen na genge dîrê bij bîné kari hen. 19 Men, en gey bi kené hôn néé wori wo dê kirij wo li jé yerna nabay ka nana bi bôrna sari a hen. 20 Na néé bi wo pôn hen a Emen na ré bi Krist na jîj sîj kampê an sa biri ô merê sa kôbri woŋ gusurô a derômaran a hen. 21 Na kirij bay ka hen a Emen né dîri sa tunu to gay gay to ôrij naŋ tôô hen men, to ôrij naŋ néé wo gay gay kêm a men. Men, sa kenare to gay gay a hen men, dere sa ka gôlij sa kirij a a men. Men, sa hini wo yôn yôn woŋ dampare wo uwôgij

haw na, mera ré nijba, kwo a uwôgij tôre cêgê a men hen.

22 Men, Emen biri are kêm kôbri a bi ôbi ré ôm sarji. Mega wo ôbi biri are kêm kôbri a bi ôbi ré ôm sarji hen iyôn na, ôbi biri yi Kelma sa églis a a men. 23 Hende a na yiri wôsa na bôre a a bîné ré hônij Krist men, gelij hal wori kêm a men. Mega wo yi Krist bi a kôba, nana hônij Emen men, gelij hal wori kêm a men hen iyôn.

## 2

*Emen gôlij naŋ bîné naŋ  
bô derê wori*

1 Ca ba, na ken yi môp temay gawré iyôn wô kibi bê wo ken bij Emen kwôlê ré hen men, wô kibi têrij tonje a men. 2 Ca ba, jé lêrenge na habij mega jé lê bîné ka sa terare a nà habij hen iyôn men, na jé lê dami wo tunu to habij toj hendi néé to bô kal a hen a, na kené ô tôre a men, na hende a lê jé haw hen bô bîné kaŋ bay narîjay Emen kwôlê hen a men. 3 Nibay kêm na nini yi mega bîné bay ka hen men. Wôsa kirîna na nini lij anŋa bôrni na gey hen men, ka ermé woni na yi sara hen a men. Wôsa na nana yêj na bô habré a. An ré niné gelij gusij tô bô tarê wo Emen a wô kibi jé lêreni bi wo iyôngi bi wo hen mega bîné iyôn men.

4 Nijba, Emen na, bô tu na tona damaŋ men, ôbi geyêna

damaŋ a men. <sup>5</sup> Tôri bi wo hen a, nabay na nana yi môŋ temay gawrê iyôŋ wô kibi têriŋ tona. Aŋ yi mega Emen ré béna na nana ji si kamŋê a naŋ Krist iyôŋ men. Na tiri, na naŋ bô derê wori a, ôbi ré gôliŋ naŋ ken déŋ iyôŋ hen. <sup>6</sup> Wô kibi biŋare to nana biŋ naŋ Krist hen na, ôbi bi nana ji si kamŋê naŋ dî bem hen men, hô déna bi nana ô emê iyére naŋ dî derômaran a a men. <sup>7</sup> Ôbi li naŋ na hen iyôŋ bi dîré geliŋ biŋé ka ré era hen bô derê wori wo dê kirij wo dîré li naŋ na, naŋ geré wo Jêsu Krist hen. <sup>8</sup> Na tiri, Emen gôliŋ naŋ ken naŋ bô derê wori men, wô sa kibi anŋa Jêsu li hen a men. Na wô kibi lê anŋanŋe ka dôri a kené gôliŋ hen né, niŋba, Emen béŋŋe na déŋ iyôŋ. <sup>9</sup> Ka kelê yan ba, ré na sa kibi jé lêreŋŋe wo dôri aŋa Emen né gôliŋ naŋ ken hen. A iyôŋ ba, kwôni a nê mê dê deŋgôri sara ré pa pa. <sup>10</sup> Na tiri, na Emen bi a hô déna wô kibi biŋare to nana biŋ naŋ Jêsu Krist hen bi nana liŋ anŋa dôri ka gay gay. Aŋ anŋa dôri bay ka hen na, ôbi na bu sa têrji tumô bi nana sa li.

*Bay ayê bôô kê m biŋ pôn tô Jêsu Krist a*

<sup>11</sup> Kenbay ba, ken yêŋ Jub ré. Niŋba, bi bôrŋŋe jibéŋŋe sa anŋa na sa sarŋŋe a hen. Jubnê uwôŋe yirji bay walê keŋ aŋ kenbay ba, bay uwôŋeŋŋe bay walê keŋ né.

Niŋba, walê keŋ bi wo hen na, na anŋa kôbi gawra a lê mera. Iyôŋ ba, kenbay ka kena Jubnê ré bay ka hen na, ermêŋŋe sa kwôlo na: <sup>12</sup> Wôsa wulê bi wo hen na, na ken kelan naŋ \*Krist men, na ken nê m yé perê biŋé ka Emen na cobji hen né men, anŋa Emen na genge dîré biji sa kibi dayê wo ôbi na dayji naŋ dî hen na, ken dâ kwa a ré a men. Men, anŋa na kené biŋ bôrŋŋe sara na naŋ men, Emen kôba, na ken hôni ré a men. <sup>13</sup> Niŋba, haw hen sa kibi biŋare tonŋe naŋ Jêsu Krist na, kenbay ka ca ba, na ken kelan naŋ Emen hen na, haw hen ba, ken dâ naŋ dî sa kibi temay Krist to ayij yiri liŋ sarga hen. <sup>14</sup> Wôsa na wô sari aŋa nana môriŋ naŋ bô jalê hen. Réba ca ba, Jubnê naŋ biŋé ka na Jubnê ré hen, na nana biŋé ka gay gay, niŋba, ôbi li aŋ nana yi tô yê wo pôn. Men, ca ba, dôriŋare na uwôl gurô perêrna niŋba, ôbi mêne dôriŋare hende to hen aŋ naŋ temayri. <sup>15</sup> Ôbi mêne tô to Jubnê naŋ anŋa gay gay ka bay genge hen aŋ dîré dayij Jubnê naŋ biŋé ka na Jubnê ré hen pôn aŋ bay ré yi biŋé ka gay gay ré niŋ. Men, bay ré hô yi tô môŋ wo kôrbi sa kibi biŋare to bay biŋ naŋ dî hen. Na hen iyôŋ a ôbi ré bi bô jalê yi perêrji a men. <sup>16</sup> Sa kibi temare to Krist ma sa gurô tagelê hen na, ôbi mêne dôriŋare to na yi perêrji a hen aŋ men,

dayji bi bay yi kurônggi yi wo pôn men, hô biji pôn nañ Emen a men. <sup>17</sup> Na ôbi á, Krist, kwo Emen dôri hen ré era sa uwôl béré Kwôlo Dôri wo kôl kwôli bô jalê béngge kenbay ka kena Jubnê ré ka na ken kelan nañ Emen hen men, bij Jubnê ka na da nañ dî hen a men. <sup>18</sup> Wôsa na sa kibi anga Krist li hen aña nabay Jubnê nañ bijné ka na Jubnê ré hen kêm, nana nê mê uso da ligi Emen Iba bijné a bem nañ néé wo Tunu toñ hendi bô bôrê hende to pôn hen.

<sup>19</sup> Ôbi a, haw hen kené na kergê ka hena kelan ré nij, nijba, kena kam iyére mega kwo bijné ka Emen iyôn men, ken yij kam Emen a men hen. <sup>20</sup> Wôsa bay jé nañ bay kibi Emen a yé mega tô iyére to dîñ an kenbay kena gerem wo bay jubu sara. Iyére hende to hen na, Krist a na keram wo bay dîñ tebre. <sup>21</sup> Men, na sa kibri aña iyére hende to hen ré môrij gerañ hen men, ôbi buru dîñ debu tumô tumô bi ré yi iyéy Emen to ré yi nañ jengêre wô kibi Emen. <sup>22</sup> Bijnare to ken bij nañ Krist hen na, kenbay kôba, ken yi môñ gerem wo bay jibij iyére iyôn nañ bay ayê bô kêm bi kené yij iyére to Tini Emen mô bô hen.

### 3

*Jé wo Pol li wô sa bijné ka na Jubnê ré hen*

<sup>1</sup> Na wô bi wo hen aña, ené uwôl Emen wô sarngge, nôbi Pol wo en yi danggay a wô kibi Jésu Krist hen men, wô sarngge kenbay ka kena Jubnê ré hen a men. <sup>2</sup> Wôsa en hôn wo na kené toy mega wo Emen a ré ben jé bi wo hen nañ bô deré wori bi ené li wô sarngge. <sup>3</sup> Ôbi yêge sa anga yi nañ kini uwôbêrji hen ben bi ené hôn. Na are bay ka ôbi yêge sarji ben hen aña, ené li kwôliji bô magtubu a dê béngge hen. <sup>4</sup> Hena kené dêngse ba, ka hené mega wo kwôlo yi nañ kini uwôbêri wo gengij sa Jésu Krist hen na, ené hôn dô. <sup>5</sup> Kwôlo yi nañ kini uwôbêri wo gengij sa Jésu Krist bi wo hen na, tumô ba, Emen na yêge sa kwôlê bi wo hen bij bijné ka tumô hen ré nijba, haw hen nañ geré wo Tini na, ôbi yêge sa kwôlê bi wo hen bij bay jé nañ bay kibri ka ôbi na dîji nañ jengêrji hen. <sup>6</sup> Kwôlo Emen yêge sari bi wo hen na, na wo nañ geré wo Kwôlo Dôri na, bijné ka na Jubnê ré hen ré uwôn deré wo Jubnê uwôn hen men. Men, bay na kurônggi yi wo pôn nañ ci men. An sa bijnare tona nañ Jésu Krist na, anga Emen genge dîré bij Jubnê hen kôba, bay uwôn nañ ci men. <sup>7</sup> Emen nañ bô deré wori a ré ben bi ené yi mana wori nañ néé wori bi ené uwôlij béré Kwôlo Dôri. <sup>8</sup> Perê bijné ka

Emen a kêm hen na, nôbi ena ani ré woɲ kwôy niɲba, Emen li dô naɲ en aɲ ben bi ené kôliɲ kwôli derê wo dê kirij wo na uwôɲ tô \*Krist, kwo Emen dôri hen hen bij bijé ka na Jubnê ré hen. <sup>9</sup> Aɲ bi ené bi bijé kêm ré hôn wo iyeɲ a aɲga yi kini uwôbêrji a ka Emen na genge dîrê lê hen ré yé môj môj ba? Na ôbi á, Emen woɲ ôbi dé are kêm hen, na gem are bay ka yi naɲ kini uwôbêrji hen naɲ dî tô. <sup>10</sup> Aɲ sa kibi églis na, bijé ka ôriɲ naɲ tôô men, bay néé a men, ka derômaraɲ a ré hônij tu melênê wo Emen wo gay gay hen. <sup>11</sup> Ôbi li hen iyônɲ naɲ ermé kwôlo ôbi na erem ca dema tô terare na ré dîɲ tô hen, aɲa Jésu Krist Kelma wona ré sa li hen. <sup>12</sup> Wôsa nana bij pôn naɲ Krist, sa kibi aɲga ôbi li hen a men, aɲa nana nê m erê ligi Emen a naɲ bôô pôn hen. <sup>13</sup> Ôbi á, ené sôm sarɲge a bi yerɲge ré iléɲge wô gusij to ené gelij wô sarɲge hen né. Wôsa gusij hende to en gelij hen na, a saɲ naɲ derê wo dami béɲge.

### *Peré wo Krist peréna*

<sup>14</sup> Na wô sa bi wo hen aɲa, ené jubu guban tumô uwôliɲ Ibarna Emen hen. <sup>15</sup> Na sa kibi Ibarna Emen bi aɲa tô yê bijé ka derômaraɲ a naɲ ka sa terare a na ré yij ya hen. <sup>16</sup> Wôsa Emen naɲ damɲay aɲga dôri gay gay ka ôbi bij bijé ôbi á, ené uwôli bi Tini ré béɲge

née bi kené birij bônɲge iyêre dem aɲa kené yij bay ayê bôô ka dèbu geraɲ tô. <sup>17</sup> Men, en uwôli bi sa kibi ayê bôô woɲge na, Krist ré mô bônɲge a yôd. Men, en uwôli bi kené pur Emen men, kené pur megêrɲge a men. Ôbi a yé môɲ hanêrɲge wo tôbij tôn iyônɲ men, môɲ iyêre to tôre dîɲ dô iyônɲ a men hen. <sup>18</sup> Na ôbi dema kenbay naɲ megêrɲge bay ayê bôô ka kwôni hen, kené hônij peré wo Krist ré peréna hen na, ré dami dê kirij wo kwari ré naɲ. <sup>19</sup> Men, en uwôli bi kené hôn peré wo Krist bi wo nana nê m henê ré hen kwôy wo hal wo Emen kêm ré yi yerɲge a.

<sup>20</sup> Emen na ôbi nê m ê lê are kêm. Ôbi nê m lê aɲga dê sa ka naa engereri ré li béna hen men, dê sa ka naa erem hen a men. Ôbi nê m lê hen iyônɲ naɲ née wori wo li jé yerna hen. <sup>21</sup> Ayênaɲge kibri wô kibi aɲga dôri ka ôbi li naɲ geré wo églis men, naɲ geré wo Jésu Krist a men hen. Ayênaɲge kibri hen iyônɲ kwôy naɲ elê elê yôd.

\*Amên, bi yi gelij hen iyônɲ.

## 4

### *Kurôngi yi Jésu Krist na pôn nêɲ hari*

<sup>1</sup> Ôbi á, ené sôm sarɲge a nôbi wo en yi dangay a wô wo en li jé bij Kelma hen, bi jé lêreɲge ré yi mega kwo Emen na gey kirijna ôbi

na uwôgênge hen. <sup>2</sup> Yéngge bay dê denngô ré men, lêngge iyêre naŋ bijné ré men, yéngge bay ulê bôô men, uwôlinge bônge sa yernge a wô peré wo ken perin hen men. <sup>3</sup> Lêngge kwôy bi bijnare to Tunu li aŋ ken bijn hen na, ré mênin né. Nijnba, ken môringe naŋ bô jalê. <sup>4</sup> Wôsa bijné ka Emen kêm na, yi môŋ gawra wo pôn iyôn men, Tunu toŋ hendi bô bôre kôba, na pôn a men. Men, aŋga ken bi bônge sara kené sa upé ka Emen na uwôgênge kwôliji hen kôba, na pôn a men. <sup>5</sup> Men, nabay kêm kelmarena na pôn men, bôrna wo nabay kêm nana ay bijn Emen men, batêm to bay lêna hen a men kôba, na pôn. <sup>6</sup> Men, Emen na pôn nêŋ hari a ré na Iba bijné kêm men, na ôbi sa are kêm men, li jé naŋ geré wo bijné kêm men, mô bô bijné kêm a men.

<sup>7</sup> Nijnba, Emen béna nabay pôn pôn kêm gwosoy jé, ninba, na \*Krist a céna mega ôbi gey. <sup>8</sup> Na ôbi á, ré lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Ôbi day ta merag

aŋ ôbi pô bijné ka ôbi peraji  
kibi kumbul a hen tôri  
a gelin bijné

aŋ ôbi cén bijné aŋga gay  
gay.»

<sup>9</sup> Lij bô magtubu to Emen kôl iyôn ba: «ôbi day ta» hen ba, bôri na iyeŋ pôn ba? Kôl na iyôn ba, tumô dem ba, ôbi ré herbe tôŋ kwôy tô terare

a. <sup>10</sup> Aŋ ôbi bi wo herbe tô terare a hen na, ôbi a na kwo day ta sa derômaran yeŋ aŋ bi dîré lê bi ari déri ré dôrin cerêd mega dîré gey hen iyôn. <sup>11</sup> Na ôbi naŋ yiri a cén bijné jé lêreji jé lêreji hen. Na ôbi á, ôbi ré bijn ka pônî ré yi bay jé men, ka pônî ré yi bay kibi Emen men, bay uwôlé béré Kwôlo Dôri men, bay beré sa églis aŋ gelin bijné kwôlo Emen a men hen. <sup>12</sup> Ôbi dî gawre bay ka hen iyôn, bi bay ré nan bay ayê bôô bi ré lij jé wo Emen aŋ bi églis to yi môŋ kurônŋi yi Krist iyôn hen ré gesin ôrin tumô tumô, <sup>13</sup> hen iyôn kwôy wo nabay kêm naa bijnge pôn sa ayê bôô wona men, naa bijn sa hené wo nana hôn Kema Emen hen a men. Ôbi á, nana yin surjê tô ayê bôô wona kwôy wo naa sa yin môŋ Krist iyôn hen. <sup>14</sup> Wulê bi wo hen na, naa yé kamrê ka dê dê ré nin men, naa yé mega bato wo mêw tôri ôrin si na si na hen né nin men, naa dé bi aŋgaŋ gelé kap benare ka bijné ka yi môŋ kal iyôn hen terêna ôrin né nin men, naa dé bijné lamêna naŋ gwosore toji hen ré nin a men. <sup>15</sup> Nijnba, kirina nana perin yerna aŋ kôlin yerna kwôlê woŋ tiri hen iyôn na, naa yin ka surjê sa aŋga gay a tô Krist a wo na ôbi sarna hen. <sup>16</sup> Nijnba, na sa kibri aŋa nana yin yi wo pôn hen, men kam yi bay ka hen

ré jimnij naŋ kini kini hen aŋ kam yi bay ka gay gay hen ré lij jé wo gengij sari sari hen a men. Ôbi á, yerna ré dëbij gesij wôsa bay ayê bôô perij yirji.

*Bijé ka bij naŋ Krist hen na, bi jé lêreji yi kwo kôrbi*

<sup>17</sup> Kwôlo na kelê hen na, en kôl naŋ hini Kelma. En uwôlênge bi jé lêrenge ré yi môŋ kwo bay henêre Emen né hen né nij, wôsa na bijé ka ermé kwôlê woji na kwon ani ré hen men, <sup>18</sup> ermé woji yi môŋ kirij kaŋ dilemne iyôn men, gelê wo Emen gôlij naŋ bijé hen kôba, bay uwôn ré a men. Wôsa sarji iyêre aŋ bay hôn ani ré a men. <sup>19</sup> Men, tayre diji ré men, bay ay yirji lij aŋga habij ka gay gay ka bay gey lê hen iyôn kwôy kwôy hen men.

<sup>20</sup> Kenbay ba, na hen iyôn a bay na ré gelênge gengij sa Krist hen né. <sup>21</sup> En hôn wo na kené toy kwôli tumô nij. Aŋ tu kwôlê wo bay na gelênge kenbay ka ken bij naŋ Krist hen na, hena na yiri a. <sup>22</sup> Iyôn ba, bi jé lêrenge yi môŋ kwo cay ré nij. Jé lêrenge wo cay bi wo hen li aŋ ken yi bijé ka doy lê aŋga habij lênge aŋ mênênge. <sup>23</sup> Iyôn ba, ken bi Emen bul jé lêrenge men, ermé wonge a men, bi yi kwo kôrbi. <sup>24</sup> Men, bi jé lêrenge wo kôrbi bi wo hen, yi môŋ kwo Emen hen iyôn. Jé lê wo kôrbi bi wo hen na,

bi bij naŋ tu kwôlê men, kwôlê won derôre men, bi dé tu Emen a men.

<sup>25</sup> Iyôn ba, ken kôljinge kwôlê won benare ré nij, nijba, kôljinge yerŋge kwôlê won tiri, wôsa nabay kêmenana yi môŋ kurônŋgi yi wo pôn iyôn. <sup>26</sup> Hena bônŋge ré tarênge na, ken dî bô tarê bi wo hen lênge aŋ ken lij ani ka habij né men, ken dî tare kurij sara ré a men. <sup>27</sup> Diba ken dîŋ ôbi bare geré ré. <sup>28</sup> Bi kwôni wo na gemsêré ba, bi gômse ré nij, nijba, bi li jé damaŋ naŋ kôbri wori uwônij are naŋ gerérji wô lij naŋ yiri men, ré li naŋ bay nimré a men. <sup>29</sup> Kelênge kwôlo habij ré nijba, ken kôl kwôlo a lê naŋ megênŋge dî men, ken kôl na kwôlo a nê mê dôbij ka toy kebrenge a hen ibiyare men. <sup>30</sup> Lênge bi tu Tini Emen li ja ré. Hende na aŋgaŋ talê ka ôbi talênge yerŋge a aŋ gel wo kené na kari. Aŋ tôre cêgê ba, Emen ré sa gôlij naŋ ken yôd hen. <sup>31</sup> Iyôn ba, ken dî ermé wo habij wo gay gay wo yi bônŋge a hen men, bayi kwôlê men, bôô mênê men, bôô tarê men, naŋare men, tirinare a men na, ken dî baa. <sup>32</sup> Nijba, ken li dô naŋ megênŋge men, ken bônŋ tu ja tonŋge men, dîŋge bônŋge jal mega wo Emen dîŋ bôri jal sarŋge a wô bijare to ken bij naŋ Krist hen men.

## 5

*Jé lê bijné ka mô kirij ka perangi a*

<sup>1</sup> Haw hen kena kam Emen ka ôbi perenge, iyôn ba, ken bi jé lêreŋge yi mega kwori hen iyôn men. <sup>2</sup> Anŋa yôn yôn ka ken li ba, ken li hen iyôn perij megêreŋge damaŋ mega wo \*Krist peréna aŋ ay yiri bijn temare wô sarna hen iyôn men. Ôbi ay yiri bi môŋ lari wo bay ca tebijn Emen iyôn aŋ dé tu Emen.

<sup>3</sup> Haw hen wo kena ka Emen nij hen na, bi kwôli yinare toŋ iyôn a tôŋ men, uwôriŋare môŋ garê iyôn men, tu bôriyare a men na, bi kwôliji kôlij perêreŋge a ré nij men, <sup>4</sup> déŋge wo kené kôl kwôlê woŋ tayre naŋ kwoŋ galé ré nij men, kené peliŋge pelinare to habijn hen ré nij a men, nijba, ken lij Emen dosé wô anŋa ôbi li hen dî. <sup>5</sup> Iyôn ba, ken hôn wo upé kini merê bô emê iyére to Krist a naŋ to Emen a na, ré yi gengij na sa yinare toŋ iyôn a tôŋ hen ré men, sa bay uwôriŋare môŋ garê iyôn hen né men, sa bay garemnê are hen né a men. Wôsa ôbi garemnê are na, garemnê anŋari bay ka hen yi mega kamrê kari iyôn.

<sup>6</sup> Bi bijné lamêreŋge naŋ kibi derê woji hen né, wôsa anŋa habijn bay ka hen iyônŋi hen a lê bô Emen tari sa bay narê kwôlê a hen. <sup>7</sup> A iyôn ba, ken li milpare naŋ bijné bay ka iyônŋi hen né. <sup>8</sup> Wôsa ca ba, na ken mô bô dilemne

a nijba, haw hen wo ken bijn naŋ Kelma hen na, ken mô na kirij ka perangi a nij. Iyôn ba, bi jé lêreŋge yi mega ka mô kirij ka perangi a iyôn dî. <sup>9</sup> Wôsa lê anŋa dôri men, kaŋ derôre men, kaŋ tiri a men, hena na kirij ka perangi a. <sup>10</sup> Masêreŋge bi ken li anŋa a dôriŋ Kelma Jêsu hen dî.

<sup>11</sup> Bijnge naŋ bay lê anŋan déŋ iyôn ka lij bô dilemne a hen né, nijba, ken dô tô jé lêreji woŋ déŋ iyôn bi wo hen ta dî. <sup>12</sup> Wôsa anŋa bijné bay ka hen li naŋ jalê hen na, hena niné kôl kwôliji ta kêm ba a yé tayre damaŋ. <sup>13</sup> Aŋ kirijna are bay ka kêm yi tu wolé na, bijné a gelé derêreji réba habêreji lew. <sup>14</sup> Wôsa anŋa yi tu wolé na, na ka perangi. Na ôbi á, bay ré kôl iyôn ba:

«Jôbi wo ju yi kum hen na, enŋij aŋ ju bér perê bijné ka ma a aŋ Krist a bem merê kirij ka perangi a.»

<sup>15</sup> Iyôn ba, ken kôbe jé lêreŋge dô. Bi jé lêreŋge yi môŋ kwo bijné ka hôn ani ré hen iyôn né, nijba, bi yi môŋ kwo bijné kaŋ bay tu melênê iyôn dî. <sup>16</sup> Wulê wo nana môriŋ haw hen na, na wulê wo habijn, iyôn ba, hena kené uwôn geré wô lij anŋa dôri ba, ken li kwôy kwôy. <sup>17</sup> Yêreŋge kwôbrê ré, nijba, ken mase wô henê anŋa Kelma Jêsu gey bi kené li hen.

<sup>18</sup> Ken yi bay kwoyé ré, wôsa kwoyé na anŋa mène

gawra, nijba, ken dî Tunu toɲ hendi bô bôrê wôn bôrnge dî. <sup>19</sup> Dôbijnge ibiyare bôrnge a naɲ kurôn woɲ ayiɲ kibi Emen men, naɲ kurôn wo gay gay wo Tini béngge hen men, ken kebe hen iyôn heramiɲ Kelma naɲ bôô pôn a men. <sup>20</sup> Lijge Ibarna Emen dosé kwôy kwôy sa are kêm a naɲ hini Kelma wona Jêsu Krist.

*Hal wo dôri wo yébé naɲ kwo kwôrnêrji*

<sup>21</sup> Kenbay ka ken biɲ Krist kwôlê hen na, dô wo kenbay kôba, ken dôbiɲ sarnge men.

<sup>22</sup> Yébé, dôbijnge kwôrnêrnge sarnge mega wo ken dôbiɲ Kelma hen iyôn men. <sup>23</sup> Wôsa kurô iyére a na Kelma wore mega wo Krist na ôbi sa églis hen iyôn men, hende na yiri men, na ôbi a gôliɲ naɲ tu a men. <sup>24</sup> Iyôn ba, bi yébé dôbiɲ kwôrnêrji sarji sa are kêm a mega wo églis dôbiɲ sare biɲ Krist hen iyôn men.

<sup>25</sup> Imnê, kenbay kôba, ken pur yébérnge mega wo Krist periɲ églis aɲ ayiɲ yiri biɲ temare wô sare hen iyôn men. <sup>26</sup> Ôbi li hen iyôn bi ðiré ðere naɲ jengêre biɲ Emen, ôbi pule naɲ kam men, naɲ kwôlê wori a men. <sup>27</sup> Wôsa ôbi li bi hende ré sa tumôri a naɲ hini emê men, bi hende ré sél men, yere ré léé ré men, ré yi kworiɲ ré a men, aɲ bi ani kani ka habiɲ ré naɲ yere a. <sup>28</sup> Kwo

kwôrnê yébé kôba, na hen iyôn hende to hen men. Bi bay pur yébéri mega wo bay periɲ kurôngi yiri hen iyôn men. Wôsa kwôni wo pur tamni ba, pur na yiri ôbi gaɲ. <sup>29</sup> Wôsa kwôni wo tôriɲ kurôngi yiri wori ba, naɲ, nijba, ôbi biri emê men, gemni dô môɲ kwo Jêsu lij églis hen iyôn. <sup>30</sup> Wôsa nabay kêm nana yi môɲ kam yi Krist hen iyôn. <sup>31</sup> Lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Na hen iyôn aɲa iba ré ðé ibari naɲ yori aɲ, aɲ bay naɲ tamni a merêji bem wô wo haw hen bay na kurôngi yi wo pôn.» <sup>32</sup> Kwôlê bi wo hen na, na kwo dami wo yi kini uwôbêri a wo magtubu to Emen yêge sari béna. Aɲ en hôn wo kwôlê bi wo hen ré kôl gengiɲ na sa Krist naɲ églis. <sup>33</sup> Men, kwôlê bi wo hen yi gengiɲ sarnge kenbay men. Bi i i kôba, gey tamni mega wo ôbi geyiɲ yiri hen iyôn. Men, yébé kenbay kôba, ken biɲ kwôrnêrnge kwôlê men.

## 6

*Hal wo kamrê wo dôri men kwo balêrji wo dôri men*

<sup>1</sup> Kamrê mega wo kena ka Kelma Jêsu hen na, ken biɲ balêrnge kwôlê wôsa na hal wo dôri. <sup>2</sup> Tôô Emen to pônî kôl iyôn ba: «Biɲ ibam naɲ yom kwôlê.» Tôô hende to hen, na to tumô to era naɲ terê kibi. <sup>3</sup> Terê kibi wo era naɲ tôô hende to hen a na: «Bi yem ré dôrem men, jeré



môrijn cêgem kelan sa terare a nà a men.»

<sup>4</sup> Kenbay balê kamrê na, ken li bi bô kamnenge tarji ré, nijba, ken gemji men, ken gelji men, ken halji a men, mega wo Kelma Jêsu geléna geréri hen iyôn.

*Hal wo dôri wo limé nap kwo bay iyéreji wo dôri men*

<sup>5</sup> Kenbay ka kena limé hen na, binje bay iyérenge kwôlê men, ken hareji men, ken wuré tumôrji a men, lêngge jé nap bôrnge pôn a men. A hena kené li hen iyôn na, na \*Krist a kené biri kwôlê sari a hen, <sup>6</sup> dîba, ken li na wô tirji ré men, bi bay ré denénge a men mera ré, nijba, ken li are kêm ka Emen gey hen nap bô pôn wôsa kena limé ka Krist. <sup>7</sup> Lêngge jé biji nap yi deré mega kené li bij na Kelma iyôn dîba, ken li mega wo kené li bij na gawrê iyôn né. <sup>8</sup> Henénge mega wo hena kwôni wo ré na lema, ré na lema ré kôba, Kelma ré sa têbêri sa kôbri wô kibi lê angari ka dôri ka ôbi li hen.

<sup>9</sup> Kenbay bay iyéy limé kôba, ken li dô nap ci hen iyôn men dîba, ken kôlji na sênge na sênge iyôn né. Henénge mega wo kenbay nap limé kanje bay ka hen kêm ôbi iyéyrenge wo dami wo derômaran a ré na pôn nêh hari. Ôbi dô tu gawrê ré.

*Anğan mapê ka Emen bij biné kari*

<sup>10</sup> Gerjé kwôlê wupê wo na kelénge a na: Bi nérnge ya tô Kelma wona nap néé wori wo dami wo ôbi bénge hen. <sup>11</sup> Perénge anğan mapê kêm ka Emen bénge hen kôbrenge a an kirijna Sidan ré era wô lamérnge ba kené gôlij gwosore tori. <sup>12</sup> Wôsa kumbul wo nana li hen na, na nap gawrê ré, nijba, na nap tunu to habij to ôm sa kirij men, to ôrij nap tôô men, to ôrij nap néé to bô dilemne a hen nap to habij to bô kal a to ôrij nap néé hen a men. <sup>13</sup> Iyôn ba, ken pô anğan mapê ka Emen. Ôbi á, kirijna wulê wo habij ré sa sarngge a ba, kené dëbij Sidan iyére men, kené dëbij geran sa ténge a kwôy wo ken derij kibi kumbul.

<sup>14</sup> Iyôn ba, ken dëbu sa ténge a, an bi tu kwôlê yi mônj arij won harê tô bôô iyôn men, bi lê anğan derôre yi mônj \*bargay kan kumbul ka ken tôbe tëlîj kabêrnge iyôn men. <sup>15</sup> Yernge wo gwanje tô ulê béré Kwôlo Dôri wo bij biné bô jalé hen na, yi mônj garbê ka ken tôbe ténge a iyôn men. <sup>16</sup> Bôrnge wo ken bi nap wulê wulê sa Emen a hen na, yi mônj malare to ken tëlîj yernge an kirijna ôbi bare ré heronje nap dêsê ka tare yirji a hen ba, ré sa bare mapêrji an.

17 Men, engênge gelê wo yi mega jabga woŋ kumbul wo ken tôbe sarŋge a iyôŋ men, ken enge kwôlo Emen wo yi mega yebere toŋ kaskar to Tunu toŋ hendi bô bôrê bi hen. 18 Are bay ka kêm ka ré dêŋsij hen na, ken uwôl Emen bi ré li naŋ ken sara. Merênênge sa uwôlê Emen a ré mega wo Tunu gelênge hen iyôŋ. Iyôŋ ba, ken mô tu geŋ men, ken lêŋnê tô a kwôy men, ken uwôl Emen wô bay ayê bô kêm a men. 19 Men, ken uwôli wô san bi kirijna ené ay kwôlê wô kelê ba, ôbi ré bèn kwôlê wo dôri keben a bi ené kôl naŋ ibiyare wô kôlij bijné Kwôlo Dôri wori wo yi naŋ kini uwôbêri hen bi bay ré hôn. 20 Na sa kibi Kwôlo Dôri bi wo hen apa ené yij ôbi derê kwôli Krist men, en yij dangay a a men hen. Uwôlênge Emen bi ené uwôl béré Kwôlo Dôri bi wo hen naŋ ibiyare wôsa dô lê dîba, bi ené hare ré.

*Dosé to ôbi liji wô derij kibi kwôlê wori*

21 Yênena Tikik wo nana piri wo li jé wo Kelma naŋ bô pôn hen na, ôbi a sa kelênge kwôlo gengij san aŋ bi kené hôn ené yi iyeŋ ba men, na mi a ené li ba, a men. 22 Na wô bi wo hen apa ené jéri yernge a, bi ôbi ré ô kelênge kwôlini men, ré dôbênge ibiyare bôrŋge a a men hen.

23 Bi Ibarna Emen naŋ Kelma wona Jêsu Krist bijn

yênêrni bay ayê bô kêm bô jalê men, bi li bi ken perij yernge men, ken bijn bôrŋge sa Jêsu Krist a a men tumô tumô. 24 Bi Emen tô kibri sa bijné kêm ka pur Kelma wona Jêsu Krist naŋ bô pôn naŋ wulê wulê hen.

## Magtubu to Pol li biñ Pilipinêñê Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen

Pilip ná, ná sa iyére to yi bô Erôp a an hende a na sa iyére to tumô cog cog to Pol uwôliñ béré Kwôlo Dôri ya. Kergare to têê wôo toñ ulê béré to Pol ô hen ana ôbi ré dññ tô églis hende to Pilip a hen. (Jé lê bay jé: 16: 12-40.)

Elê kwône cêgê kirina ôbi yin dangay a hen ana ôbi ré liñ magtubu hende to hen. Na magtubu toñ baliyare senge wôsa ôbi gey liji na dosé wô anga bay jén Eaprodid erañ biri kirina ôbi na mô bô nimiré a hen men, ôbi gey dôbêji ibiyare bôrji a bi bay ré ay yirji biñ \*Krist nañ bôo pôn dñba, bay ré dñ kwôni lamji nañ angañ gelé kañ benare ka ay tô yé perêrji a hen né.

Anga tumô ba (Sapitre 1: 1-11), Pol kôl na kwôli yi derê wori men, kwôli dosé to ôbi liñ kamañ ka Pilip wô lê wo bay na li nañ dñ hen a men, dema ré kôlji kwôli anga ré sa sari a hen tô. Ôbi kôl kwôli angañ dé bôo sara kari ka dñré ôriñ tô biñare tori a nañ Jêsu Krist bi wo dñré hôn bô wulê wo kiyay ré hen. (Sapitre 1: 12-26.) Men, ôbi dôbiñ Pilipinêñê ibiyare bôrji a bi bay ré dèbiñ gerañ tô ayê

bôo woji a men, bay ré biñ perêrji a men, ré dôbiñ sarji men, ré liñ nañ yirji a men mega Jêsu Krist gel hen iyôn. (Sapitre 1: 27 - sapitre 2:28.)

Pa dema si Pol nañ bay ayê bôo ka Pilip ré geliñ tô na, si Eaprodid nañ Timoté a dôriñ Pol kwôli kamañ ka Pilip a men, bay a dôrji kwôli Pol men. (Sapitre 2: 19-30.)

Sapitre 3 ná, Pol yêge maa Pilipinêñê wô sa biñé ka bi bôrji pôn sa Kwôlo Dôri a ré hen men, ôbi kôlji bi bay ré genge jé lêri ôriñ tumô tumô kwôy wo bay ré geliñ nañ Jêsu Krist iyôn.

Sapitre 4 nà, ôbi duu kibi magtubu tori nañ dôbê ibiyare men, lê dosé wô anga ôbi uwôn hen men, ôbi ñu kôbriji a men.

Magtubu hende to hen na, bay uwôgere na magtubu toñ yi derê. Wôsa ayin tôre kwôy derin kebre na, hende kôl na kwôli yi derê damañ. Na bê bôo pôn sa Krist a sañ nañ yi derê bi wo hen hen.

### *Dosé to Pol liji*

1 Nôbi Pol, nibay nañ Timoté bay jé ka Jêsu Krist a lê magtubu hende to hen benge kenbay bay ayê bôo ka Pilip a wô kibi biñare nañ Kelma Jêsu Krist hen men, nini li magtubu hende to hen biñ bay derê tumô kirin men, diyakerñê a men.  
2 Bi bô derê nañ bô jalé wo Ibarna Emen nañ kwo Kelma Jêsu Krist baa nañ ken.

*Pol uwôl Emen wô sa bay ayê bôô ka Pilip*

<sup>3</sup> Kirija en erem sarnge a na, en lij Emen dosé ta ta wô sarnge men. <sup>4</sup> Kirija en uwôl Emen wô sarnge na, ta ta en li nap yi derê. <sup>5</sup> Wôsa na ken li nap en sa ulê béré Kwôlo Dôri a kirija na ken toy kwôli keben a kwôy sañ kemnêñ hen. <sup>6</sup> En hôn wo Emen bi wo dî tô lê anga dôri bôrñge a hen na, ôbi a lê hen iyôn kwôy wo Jésus Krist a herap. <sup>7</sup> Ermé wo en erem sarnge a hen iyôn na, na anga dôri wôsa bôn yi sarnge a. Wôsa derê wo Emen li nap en an ben en yi mana wori hen. Wo en yij danggay a haw hen, wo na en baj senge an en uwôlij béré Kwôlo Dôri dô hen na, kenbay kôba, ken uwôn men. <sup>8</sup> En perénge damañ an Emen hôn wo ré na tiri. Peré wo en perénge hen na, hena na yi Jésus Krist a ganj.

<sup>9</sup> Gel, anga en uwôlij Emen kwôlênge bay a na: ré béñge bi kené perij yernge tumô tumô a men, bi turnge ré jôrij sa are kêm a men, kené hônij derê tu anga dôri nap ka habij a men. <sup>10</sup> Men, bi kené kôbe anga dôri dema kené li a men. Ôbi a, wulê wo Jésus ré a herap ba, ka sélé gelij gay men, kwôni a upé ani ka habij yernge a ré a men. <sup>11</sup> Men, ka lê anga dôri kwôy kwôy nap néé wo Jésus Krist a men.

An kirija bijné gel hen iyôn menba, bay a ayê kibi Emen men, heramiri a men.

*Gelê hena na ligi Jésus a*

<sup>12</sup> Yênen, en gey bi kené hôn mega wo anga ré sa san a hen na, ré li an Kwôlo Dôri ré ô tumô tumô dîba, ani kani ré jôri ré. <sup>13</sup> Na hen iyôn ana asgarñê kêm ka gem iyé ôbi emé iyére hen nap bijné ka danggi a men ré hôn wo ené yi danggay na wô kibi Jésus Krist hen. <sup>14</sup> Yé wo en yi danggay a hen na, li an bay ayê bôô kwône bij Kelma Jésus Krist bôrji damañ a. Bay hare ré nij nijba, bay uwôl béré kwôlo Emen damañ a dî.

<sup>15</sup> Ka pôni perêrji a hen dô kwôli Jésus Krist wôsa bay li na terbére nap en men, bay woge na narijare nap en a men. Nijba, ka pôni ba, uwôl béré kwôlo Emen nap ermé wo dôri men. <sup>16</sup> Bay li hen iyôn wôsa bay puren men, bay hôn wo Emen a ré ben jé bi wo hen bi ené gelij bijné wo Kwôlo Dôri bi wo hen ré na kwon tiri. <sup>17</sup> Nijba, bijné ka ené kôl kwôliji tumô hen na, bay uwôl béré Kwôlo Dôri wo Jésus Krist bi wo hen nap ermé wo dôri ré nijba, na nap ermé won terbére mera. An bay erem yan ba, lê wo ciré li hen iyôn na, bôn né mène damañ a danggay a.

<sup>18</sup> Hena bay ré iyêl nap bô habrê, nap bôô pôn, kôba, li ani ré. Derêri ba, na wo

kwôlo Krist ô tumô tumô apan yen dôren damañ. Ôbi a, ené lê yi derê hen iyôn kwôy kwôy hen. <sup>19</sup> Wôsa en hôn wo are bay ka kêmen hen ré lê apan ené sêp bô danggay a senge wô uwôlê wo ken uwôl Emen wô san hen men, wô lê wo Tini Jésus Krist li nap en hen a men. <sup>20</sup> Ôbi a, anga ené mô gem apan en erem sara damañ hen na, na wo tayre ré sa dên né nijba, haw hen, ca yep kwôy ôripan tumô a hen na, ené iyêl napan ibiyare apan ré ené ma na ma, ré ené mô tu gep kôba, ené uwônijp nêp ayijp yep kêmen uwôlijp hini emê sa Krist a. <sup>21</sup> Kupê nôbi ba, hena ené mô tu gep ba, na wô ayê kibi Krist apan temare na derê wupê. <sup>22</sup> A hena ené mô tu gep baa ya ba, na lê anga a lê napan gawrê. Nijba, temare men, merê tu gep men ba, na ka yôn a ené ayê pôn ba en hôn né. <sup>23</sup> Are bay ka wô hen lèn apan en gaanê damañ, nôbi ba, en gey ma apan ené erê merê napan Jésus Krist dô gôlijp merê tu gep. <sup>24</sup> Nijba, wô sarngge kenbay na, bi ené mô tu gep sa terare a nà ná, dô damañ. <sup>25</sup> Mega wo en hôn wo ré na tiri hen iyôn na, en hôn wo ené merê tu gep perêngge a apan bi ayê bô wongge ré ô tumô tumô men, bi yerngge ré derêngge sara a men. <sup>26</sup> Apan kirijpa na so danggay sa unêngge hôrijp na, ka dê dengôrngge wô sa keben tô Jésus Krist a.

<sup>27</sup> Iyôn ba, ken li anga bijp napan Kwôlo Dôri wo Krist hen. Ôbi a, ré ené ô gelêngge, ré ené ô ré kôba, en gey toyé wo kené dëbu geran men, ermê wongge ré na pôn men, wo kené bi tôrngge karip manê sa ayê bô wo dïp sa Kwôlo Dôri a hen men. <sup>28</sup> Harijngge bay barengge ré kwôy. Hena kené hare ré kwôy nijp na, bay a henê mega kwôji ba, cirê mênê nijp. Apan Emen a gelêji mega kenbay ba, dôbi a ré gôlijp napan ken hen. <sup>29</sup> Na bô derê wo Emen a lê a kené lip jé bijp Krist hen, na wô bôrngge wo ken bi sari a hen mera ré, nijba, wô gusijp to ken gelijp wô sari hen a men. <sup>30</sup> Wôsa manê wo en kaarê hen na, haw hen kenbay kôba, ken ka napan en men nijp. Mega wo ken hôn hen iyôn ná, en ka baa ya.

## 2

### *Kwôli dôbê sa to Krist napan dampare tori*

<sup>1</sup> Bijpare to ken bijp napan \*Krist a hen na, bêngge néerngge ba? Men, perê wo ôbi perêngge hen ba, dôbêngge ibiyare bôrngge a ba? Ken bijp napan Tunu top hendi bô bôrê men, ken bijp perêrngge a men, perijp men, ken dôrijp perêrngge a a men ba? <sup>2</sup> Iyôn ba, bi ken bijp pôn men, bi ken perijp yerngge napan bô pôn men, bi ermê wongge kôba, ré pôn men, bi tunungge yi pôn sa anga

ken woge hen a men. An bi ben yi derê. <sup>3</sup> Lênge ani kani nap ermé woj terbére ré men, wo kené dên megêrñge ré a men. Nijba, ken dôbijn sarñge men, ken bô megêrñge mega ré na ka damné dênge a men. <sup>4</sup> Bi i i ba, erem sa derê wori a mera ré, nijba, sa kwo megêri a a men. <sup>5</sup> Ôriñge perêrñge a mega bijné ka bijn pôn nap Jêsu Krist iyôn.

<sup>6</sup> Ôbi na na Emen ca yeñ hari nijba,

ôbi woge bi diré némijn nap dî môj môj ré.

<sup>7</sup> Nijba, ôbi dên dampare tori hende to hen nap bô geyé wori an mana.

Ôbi yêñ mega gawrê yêñ hen iyôn men, bijné gili wo ôbi ré na gawra a men.

<sup>8</sup> Ôbi bô yiri mega ani ré iyôn an bijn Emen kwôlê kwôy ô mañ temare toñ tayre sa gurô tagelê.

<sup>9</sup> Na ôbi á, Emen né ayri dî sa are a kêmen hen men, ôbi biri hini wo dê sa hini kêmen a men hen.

<sup>10</sup> An bi bijné ka derômaran a nap ka sa terare a nâ men,

ka ma a men kêmen kirijna bay ré toy hini Jêsu ba,

bay kêmen ré di kwiniñi tøn tumôri a.

<sup>11</sup> An bi bijné kêmen ré kôl Jêsu ré na Kelma,

an uwôlij hini emê sa Emen Iba bijné a.

*Bay ayê bô na kirij ka perañgi ka bijné ka sa terare a nâ*

<sup>12</sup> Yênen kanê, hen iyôn na, kirijna na en ban iyére tonge a hen na, na ken bèn kwôlê nijba, haw hen wo en nap hen kôba, ken bêm kwôlê daman a. Gelê wo Emen gôlij nap ken hen na, kenbay kôba, ken li jé sara nap harê men, ken wuré a men. <sup>13</sup> Wôsa Emen li jé bôrñge a bi kené uwônijn néerñge woj geyé anga bijn nap gengé wori wo dôri hen men, kené liji a men. <sup>14</sup> Jé wo yôn yôn wo ken li na, ken bare ré men, ken narijn sara ré a men, <sup>15</sup> an bi ken yi bijné ka kwôlê wôni fu sarji ré men, bijné ka séli men, ken yijn kam Emen ka ani ka habijn nap yirji a men perê bijné kan bay laserê kirij hen men, bay bô habré a men ka sa terare a nâ. Perañgêñge perê gawrê bay ka hen mega tay tô depere iyôn. <sup>16</sup> Wôsa ken kôlji kwôlo a gôlij nap bijné. A hena kené li hen iyôn na, wulê wo Jêsu a heran hen na, yen a sa yén tumôri a wô kebrenge, wôsa gel wo jé wo na en li tu temare hen na, na ré na dên iyôn né.

<sup>17</sup> Ayê bô wonge yi môñ sarga wo ken li bijn Emen iyôn. An hena bay ré deren an kwôbren uwôsijn jôgijn nap sarga wonge bi wo hen na, en li yi derê wô sarga bi wo hen men, en li yi derê

nañ ken a men. <sup>18</sup> Kenbay kôba, bi yernge derênge men, nôbi kôba, na sê peré nañ ken men.

*Pol jé si Timoté nañ Epa-prodid*

<sup>19</sup> En erem hena Kelma Jésu ré gey men na, ené jé Timoté iyére tonje a hen ya. Añ kirina ôbi ré bulo hera ba, ré sa dôben ibiyare bôn a nañ kwôlenge wo ôbi a sa dôren hen. <sup>20</sup> Wôsa kwôni wo sun kwôlenge men, li nañ ken môñ kwo en lij hen iyôn ba, nañ, na Timoté bi pôn nêñ hari. <sup>21</sup> Wôsa bijné kêm woge na derê wo gengij sarji mera, dîba woge ciré lê anga gengij sa Jésu Krist hen né. <sup>22</sup> Wôsa anga Timoté li hen na, gelênge wo ôbi ré na kwôni woj bôn pôn, wôsa jé ulê béré Kwôlo Dôri wo ôbi li nañ en hen na, yi môñ kema wo li jé nañ ibari hen iyôn. <sup>23</sup> Ôbi a, kirina ené hôn kwôlo gengij san nij na, na jéri yernge a hapê nij. <sup>24</sup> Nañ bôn wo en bi sa Kelma a hen na, en hôn wo nôbi kôba, ené eré iyére tonje a hen ya men.

<sup>25</sup> Kwo gengij sa yênen Epaprodid woj megan ôbi jé men, megan ôbi mapê wo tô ulê béré kwôlo Emen a wo na ken jori yen a bi ré era sa li nañ en sa anga napen a hen na, en erem wo ené jép nañ dî hôrij béngge. <sup>26</sup> Wôsa doy heré ô gelênge liri gap men, ôbi sun wô toyé wo kené toy wo diré ômij hen a men. <sup>27</sup> Na

tiri, tumô ba, ômpare liri tu temare a hari nijba, Emen bô tu ja tori men, nôbi kôba, Emen bô tu ja tijê a men añ berareri añ bi bô emê wo dangi ré hô lèn a ré nij. <sup>28</sup> Ôbi a, ené iyêlbe bi ené biri bi ré hô unênge añ kirina kené geli ba, yernge ré derênge men, nôbi kôba, dengôn ré kurij tôn men hen. <sup>29</sup> Iyôn ba, kirina ôbi ô bij na, ken biri yernge a dô nañ yi derê mega yênênge tô Kelma iyôn. Añ kwôni mega ôbi hen iyôn na, ken biri kwôlê. <sup>30</sup> Wôsa baa da wo ôbi na da ma tô jé wo Krist a. Ôbi ay yiri ulêñ lij jé wo kenbay a na ré lê ben hen.

### 3

*Gawra a lê iyeñ a ré yij kwon derôre tu Emen a ba?*

<sup>1</sup> Añ haw hen yênen, kwôlo baa wo na kelê a na: Lênge yi derê wô bijnare to ken bij nañ Kelma hen. Kwôlo na en kelênge bô magtubu a tumô hen na, na hô kelênge a sôn dîba, keben a manen sara ré, wôsa en hô kôl hen iyôn bi ré li nañ ken. <sup>2</sup> Bay jé kap bay lê habré men, bijné ka yi môñ garê iyôn hen men, bijné ka mô wô kôlij megêrji ré wal ken hen a men na, berêngeji dô. <sup>3</sup> Wôsa na nabay a na bay walê ken kap tiri hen dîba, na bay ré. Wôsa nana tebe Emen na sa kibi Tini men, nana di dengôrna wô kibi bijnare to nana bij nañ Jésu Krist hen a men dîba, nana

bi bôrna na sa anġaŋ yi yé ka gawrê hen né. <sup>4</sup> Dôd ba, nôbi kôba, ré ené bê bôn sa anġaŋ yi yé bay ka na ka gawrê mera hen men. A hena bîjé ka pôni ré erem mega ciré bê bôrji sa anġaŋ yi yé kaji bay ka hen na, nôbi kôba, ré ené nê mê bê bôn sara gôlij kwoji aŋ sôn. <sup>5</sup> Wôsa balên kaŋ bay yênare na ena \*Israyêl men, ena kuŋga Bênjamin men, ena Hébrejê woŋ kij men, en yêŋ li sa marge menba, bay walên keŋ men, kwôŋ bê kwôlê sa tôô to Jubjê ba, ena \*Parisjê woŋ d'êŋ a men. <sup>6</sup> Kwo gengij sa jé lêren ba, na en gelij tu églis gusij naŋ yi gwa men, lê anġaŋ derôre ka tôô to \*Moyis genge hen na, kwôni uwôŋ ani kani ka habij yen a ré a men. <sup>7</sup> Are bay ka hen na, ca ba, na en bôrji mega ari upéren iyôŋ, nijba, haw hen wô kibi \*Krist na, en bôrji mega anġa ré naŋ iyôŋ. <sup>8</sup> Na tiri, are bay ka kê m ka na en dij dengôn hen na, en bôrji mega ani ré iyôŋ gengij naŋ ka dô d'ê ka na henê Jêsu Krist wo na Kelma wupê hen. Aŋ na wô kibri ôbi aŋa ené kaŋij are kê m hen men, en bôrji yi mega anġaŋ bêŋ iyôŋ tun a a men hen aŋ bi ené uwôŋij anġa dô d'ê aŋ ka na Krist hen d'î. <sup>9</sup> Men, bi ené bîj pôn naŋ d'î dô cerêd a men. Na wô bê wo en bi kwôlê sa tôô to Moyis a hen a ené yij

gawra woŋ derôre cerêd tu Emen a hen né. Nijba, na wô kibi anġa Krist li hen. Aŋ na Emen a bé gawra yé kwôŋ derôre cerêd tiri a wô kibi bê wo ôbi bi bôri sa Krist a hen. <sup>10</sup> Anġa bu bôn daman ba, na wo ené hôn Krist men, ené hôn néé wori wo ôbi jîj sîj kamjê hen men, ené gelij gusij mega ôbi na gelij hen iyôŋ men, ené maŋ môj kwo ôbi maŋ hen iyôŋ a men. <sup>11</sup> Ôbi a, nôbi kôba, ené d'î bôn mega ené sa jê sé kamjê môj kwo ôbi jîj sîj kamjê hen iyôŋ men.

<sup>12</sup> En kôl na wô wo ené uwôŋ are bay ka kê m hen nij né men, ené na gawra wo dô cerêd nij a men né, nijba, en mase bi ené beré are bay ka hen naŋ kôben bi ré yi kaŋê, wôsa Jêsu Krist a buren dera bi ené yi kwori hen. <sup>13</sup> Yênen, en erem wo ené bu are bay ka hen kôbena nij ré tô. Nijba, anġa en li haw hen na, en gôrbij anġa cêgen a aŋ en mase upé ka tumô a hen d'î. <sup>14</sup> Na ôbi á, ené ge yôd yôd bi ené upé are bay ka hen men, bi ené uwôŋij sa kôbi derômaran a wo Emen uwôgêna kwôli naŋ geré wo Jêsu Krist hen a men.

<sup>15</sup> Nabay ka nana ka surjê tô kwôlo Emen a hen na, ermé wona ré yé hen iyôŋ d'î. A hena ka pôni perêŋge a hen ré erem kwôlo d'angi bôrji a ba, Emen a yêgê sari bêŋge senge. <sup>16</sup> Na mi mi



ba, geré wo na nana ayênge aṅ nana erênge tô a kwôy saṅ kemnên hen na, ôbi a nana erênge tô a yôd yôd dî.

<sup>17</sup> Yênên, kenbay kêm ken ay sa tèn men, gawré ka jé lèreji na kwo dôri môṅ kwo na nini gelênge hen iyônṅ a kené dî turṅge tôrji a dî men. <sup>18</sup> Kwôlê wo hen na, na en kelênge têê kwône tumô niṅ, aṅa haw hen ené hô kelênge naṅ cémé tun a a hen. Bijné kwône jé lèreji gel wo bay ré na bay bayi temare to Krist sa gurô tagelê. <sup>19</sup> Bijné bay ka iyônṅi hen na, mênê yi wô sarji. Wôsa bôrji a na emen woji men, bay di dengôrji sa lê aṅgaṅ tayre a men, bay erem na sa aṅga sa terare a na mera a men. <sup>20</sup> Nabay ba, nana bijné ka bô \*emê iyére to derômaranṅ a men, nana mô gem Kelma wona Jésus Krist wo na ôbi gôliṅ naṅ na hen bi ré hena derômaranṅ a sa upéna men. <sup>21</sup> Wulê wo ôbi a heranṅ hen na, ôbi a ayê yerna wo iya aṅ a sa ma hen gasiṅ kwoṅ hini emê môṅ kwori iyônṅ. Ôbi li hen iyônṅ na naṅ néé wo li aṅ are kêm biri kwôlê hen.

## 4

*Pol geliṅ bay ayê bôô ka Pilip aṅga bay ré lê*

<sup>1</sup> Iyônṅ ba, yênên kapê, doy gelérṅge lén damanṅ men, en li yi derê wô kebrenge men, ken yi môṅ ari dê dengô kapê iyônṅ a men. Na hen iyônṅ a, kené debiṅ geraṅ

derê sa bijnare to ken bijn naṅ \*Krist hen.

<sup>2</sup> Ebodi naṅ Sêntis, en sôm sarṅge a bi bô jalê ré yi perênge a wô wo kena yênê tô Kelma. <sup>3</sup> Jôbi megan ôbi jé hen kôba, en uwôlen bi jeré li naṅ yébé bay ka wôô hen, wôsa nibay naṅ ci nini geliṅ gusiṅ tô ulê béré Kwôlo Dôri bijn bijné a. Kléma naṅ bay jé ka dāṅgi kwône kôba, li jé naṅ ni men. Aṅ bay kêm hiniji yi bô magtubu toṅ merê tu geṅ to hini bijné ka Emen a sa gôliṅ naṅ ci naṅ kwiniṅi hen ya men.

<sup>4</sup> Lênge yi derê naṅ wulê wulê wô wo ken bijn naṅ Kelma. En kelênge ba, en hô kelênge a sônṅ: lénge yi derê.

<sup>5</sup> Bi derê wonge yi tu wolé. Henênge wo baa dā wo Kelma a hera niṅ. <sup>6</sup> Seninṅge ani kani ré, niṅba, aṅga naṅênge ba, ken engeriṅ Emen kwôy kwôy men, ken liri dosé wô sarji a men. <sup>7</sup> Ôbi a, bô jalê wo Emen wo gôliṅ sa are kêm ka gawré hôn hen a jalê bôrṅge naṅ ermé wonge, wôsa ken bijn naṅ Jésus Krist.

<sup>8</sup> Yênên, gerné kwôlo na kelênge a na: erménge sa aṅga dôri ka bijné a dené ka ná: aṅgaṅ tiri men, ka dé wo jeré biji kwôlê hen men, aṅgaṅ derôre men, ka séli men, ka nêm wo bijné ré gey hen men, ka bay kôl kwôliṅi dô hen a men. <sup>9</sup> Aṅga na en kelênge kwôliṅi ken toy aṅ ken bi bôrṅge sara hen men,

ka en li ken gel nap turnge hen a men na, bay a kené li di. Ap Emen woj ôbi bé bô jalê hen a baa nap ken.

*Pol lij bay ayê bôô ka Pilip dosé wô anga bay jép biri hen*

<sup>10</sup> En lij Kelma dosé men, yen dôren damaŋ a men wôsa ken hô erem san a. Ken erem wô lê nap en na ca yeŋ nijba, na geréri a na kené uwôn ré tô. <sup>11</sup> En kôl hen iyôn na wô wo ené ôriŋ doy ani ré, nijba, en hôl lê yi derê sa anga yi kôben a hen kwôy kwôy. <sup>12</sup> Wôsa en hôl merê bô nimiré a men, bô ari upé a men. Kirij ka yôn yôn kôba, en hôl merê bô upé a men, bô kurôn a men, bô anga mêy a men, bô ka dê a a men. <sup>13</sup> En uwôn néén môriŋ bô are bay ka kêm hen sa kibi néé wo Krist ben hen. <sup>14</sup> Nijba, ken li dô kirija ken li nap en sa gusiŋ tijê hen.

<sup>15</sup> Kenbay miljén Pilipinêné, ken hôl, wulé wo en dij emê iyére to Maséduwan ap, ap kirija en ayij tô ulê béré Kwôlo Dôri hen na, na kenbay penenŋe mera a na lê nap en, díba églis tôni to đanŋi na li nap en né. <sup>16</sup> Kirija en baj Tésalonik a tô kôba, ken li nap en têê kwône sa anga napen a.

<sup>17</sup> En kôl hen iyôn na wo kené hô ben ani ré, nijba, en erem sa terê wo Emen a sa terê kibri sarŋge a wô kibi lê wo ken li nap en hen.

<sup>18</sup> En uwôn are kêm ka na

ken jop ben hen ap gôlen tôŋ a. Are kêm ka na ken jop Epaprodid eraŋ ben hen na, en uwôn ap ani kani napen ré nij. Are bay ka hen yi môŋ sarga wo gôrmeri đijé dôriŋ Emen men, dé tiri a men iyôn. <sup>19</sup> Emen wupé woj ôbi ari upé ka kwôni hen na, ôbi a béŋge are kêm ka ken ôriŋ doyriji hen tô Jésu Krist a. <sup>20</sup> Bi na ayênge kibi Ibarna Emen kwôy nap kunena. \*Amên, bi yi gelij hen iyôn.

*Gerjé dosé to ôbi liji wô derij kibi magtubu tori*

<sup>21</sup> Lijŋe đijé ka Emen kêm wô kibi bijare toji nap Jésu Krist hen dosé. Men yênêrna kaŋ bay ayê bôô ka mô nap en nà hen kôba, lénge dosé men. <sup>22</sup> Bijé ka Emen kêm lénge dosé, nijba, ka iyé kelma \*Sésar a lénge dosé damaŋ a.

<sup>23</sup> Bi Kelma Jésu Krist tô kibri sarŋge a pôn pôn kêm.

## **Magtubu to Pol li bijn Kwolosinênê Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen**

Kwolôs na na sa iyére to bô emê wo Asi a. Kwolôs na kilométer arew wôo nap Epês si tô emen iyôn. Pol ô Kwolôs sa pôn ré, nijba, na megari ôbi jé Epapras a na ná kwôni wo tumô wo na ô ulê béré Kwôlo Dôri ya. (Sapitre 1:7 men, Sapitre 4:12.) Epapras bi kôba, na kwôni wo Kwolôs. Kirija Pol yij danggay a Rôm hen na (Sapitre 4: 3, 10, 18), Epapras ô kôli mega wo bay ayê bôo ka Kwolôs a ré ay geré anğan gelé ka kôrbi.

Bijné kap bay gelére anğa kôrbi bay ka hen na, bay kôl hena kwôni ré gey hené Emen men, uwônijn gelé a men na, bay kôl bay réé tibé tunu to habijn to ôrij nap néé hen men, bay réé dôbê sarji bijn lê hara woji mega walé keñ iyôn men, bay réé cibé tirji sa tôo to gengijn sa emê men, gengijn sa anğan yê men hen.

Kirija Pol toy kwôlê bi wo hen iyôn menba, ôbi sun an hena li magtubu lew bijn bay ayê bôo ka Kwolôs. Ôbi kôlji mega wo gelé wo Emen ré bi nap geré wo Jésus Krist hen na, ré nêni iyôn. An na si Tikik nap Onésim a ôrij nap magtubu hende to hen bijn

(Sapitre 4:7, 9). Sapitre 1: 1-14 na, Pol liji dosé men, uwôl Emen an liri liri dosé men. Sapitre 1: 15 - 2: 3 kôl na kwôli néé nêni wo \*Krist. Ôbi gôlij sa tunu kêm to ôrij nap néé hen men, ôbi na ôbi sa églis pôn nêni hari men.

Sapitre 2: 4-25 na, Pol yêge maa bay ayê bôo ka Kwolôs gengijn sa kwôlê woj benare wo gawré ka pônij usuréri sa iyére toji a hen. Sapitre 3: 1 - 4: 6 na, Pol hô kôlji kwôli hal wo kôrbi wo nana ay kirija nana bijn nap Krist hen men, perê bay ayê bôo a men, bô iyére toji a men, nap bijné ka nô a men. Sapitre 4: 7-18 na, Pol duu kibi magtubu tori nap kwôlo gay gay wo ôbi kôl kwo gengijn sari men, dosé to ôbi li bijn nap kôbri wori hen men.

Anğan gelé kap benare bay ka hen na, tôri gay gay dîba, na pôn né. Nijba, anğa pôn ka bilijn dan ré ná, na wô wo bay gusuré bay ayê bôo an nôgeji kelan sa bê bôo sa Krist a pôn nêni. Na ôbi á, magtubu to Pol ré li bijn bay ayê bôo ka Kwolôs hen na, yi mega ôbi ré li bijn na bay ayê bôo ka kemnêni men iyôn. Magtubu hende to hen kôl kwôli gelé wo Krist gôlij sa are kêm hen men, kwôli derê wo ôbi derêna bô lemnare to tunu to habijn berêna bô a hen men.

*Dosé to Pol lij kamañ ka Kwolôs*

1 Nôbi Pol nap yênena Timoté, a lê magtubu hende to hen béngge hen. Nôbi, ena \*ôbi jé wo Krist Jésu nap bô geyé wo Emen.

2 En li magtubu hende to hen béngge kenbay bijné ka Emen ka Kwolôs a kap bay bô pôn ka ken bijn nap Krist hen. Bi bô derê nap bô jalé wo Ibarna Emen baa nap ken.

### *Pol lij Emen dosé*

3 Nini lij Emen Iba Kelma wona Jésu Krist dosé sa pôn pôn kirija nini uwôli wô sarngge. 4 Wôsa nini toy kwôli ayê bô wongge wo tô Krist Jésu a men, kwôli peré wo ken pur bijné ka Emen a men hen. 5 Ken li hen iyôn wôsa kirija béré kwôlê wop tiri kurij marengge a kwini ta na, na ken toy kwôli angap dé bô sara ka yi bô kwôlê bi wo hen a. Na ôbi á, ayê bô wongge nap peré wo ken pur yênêrngge hen ré dïj sa anga ken dï bôrngge sara ka Emen na dï gengij sarngge derômaran a hen. 6 Kwôlo Dôri bi wo hen na, sa perêrngge a. Ôbi bijn bijné derê men, ô tumô tumô gôr kirij sa terare a nà, na na hen iyôn hende to hen ayij tôri wulê wo na ken toyij men, ken hônij bô derê wo Emen tiri a men hen. 7 Na Kwôlo Dôri bi wo hen a na kené toy kibi Epapras megarni ôbi jé wo nini piri hen. Ôbi li jé nap bô pôn bijn Krist wô derê

wongge men, 8 ôbi derêni wô peré wo Tunu top hendi bô bôre béngge ken pur bijné ka Emen hen a men.

9 Ôbi á, ré ayij tôri wulê wo nini toyij kwôlengge hen na, nibay kôba, nini uwôl Emen sa pôn pôn wô sarngge men, nini engeriri ré béngge tu melênê kêm nap henê are kêm ka Tunu bi hen, dema kené hônij are kêm ka ôbi gey hen derê. 10 Iyôn ba, bi jé lêrengge gel wo kené na ka Kelma an kené li anga ré dé tiri hen kwôy kwôy men, kené li anga dôri ka gay gay hen men, kené hôn Emen tumô tumô men, 11 bi Emen né béngge nérngge sa are kêm a nap néé dampare tori an bi kené berij bôrngge iyêre sa are kêm a men, kené yi bay ulê bô men, kené li nap yi derê a men. 12 Iyôn ba, ken lij Ibarna Emen dosé wôsa na ôbi a lê ana kené uwônij anga ôbi na genge diré sa bijn bijné kari bô emê iyêre to kirij ka perangi a hen. 13 Men, ôbi derêna eren bô emê iyêre to dilemne a bi nana ôrij bô emê iyêre to Kemari wo ôbi geyri hen dï. 14 Na sa kibi anga Kemari bay ka li hen ana ôbi ré derêna bô habré a an dïj bôri jal sa têrij tona a men hen.

### *Krist nap jé lêri*

15 Krist bi wo hen gel Emen wo kwôni gili ré hen men, ôbi na Kema Emen wo na ôbi sa ari dé ka Emen kêm

a men. <sup>16</sup> Wôsa nà naṅ geré wori aṅa Emen na ré dīṅ are kêm ka derômaranṅ a naṅ ka sa terare a nà men, ka tu gawra gel men, ka tu gawra gel ré hen a men. Sa gagay kenare a men, sa ka gôliṅ sa kirijṅ a men, sa tunu to gay gay to ôrijṅ naṅ tôte men, to ôrijṅ naṅ néé wo gay gay kêm a men hen na, na dīṅ naṅ geré wo Kemari men, wô bijṅ na Kemari bi wo hen a men.

<sup>17</sup> Ôbi na tumô are kêm men, are bay ka kêm hen yi naṅ kiniji kiniji naṅ geré wori a men. <sup>18</sup> Ôbi na Kelma sa Églis to yi môṅ kurôṅgi yiri iyôṅ hen. Wôsa ôbi na ayê tô are men, kwo tumô wo ji si kampê aṅ hô ma ré nij. Na hen iyôṅ aṅa ôbi ré yijṅ tumô are kêm hen. <sup>19</sup> Wôsa are kêm ka yi yi Emen a hen na, ôbi gey bi ré yi yi Kemari a hen iyôṅ men yôd. <sup>20</sup> Emen genge bi are kêm ka sa terare a nà naṅ ka derômaranṅ a ré hô bijṅ pôn naṅ dī naṅ geré wo Kemari. Aṅ ôbi bi bô jalê yi perêrji a naṅ gawrê sa kibi kwôbri Kemari wo bijṅ tôṅ sa gurô tagelê hen.

<sup>21</sup> Kenbay na, ca ba na ken kelanṅ naṅ Emen men, na kena bay bayiriri a men wôsa ermê wonṅe naṅ jê lêrenṅe na habijṅ. <sup>22</sup> Nijba, haw hen Emen hô bēṅge pôn naṅ dī nij sa kibi temay Kemari wo ay yi gawra môṅ kwona iyôṅ hen aṅ bi kené yijṅ bijé ka yi naṅ jengêrji ka séli ka kwôni a nēmê ulê kwôlê sarji a ré, wulê wo

ôbi ré ôrijṅ naṅ ken tumôri a. <sup>23</sup> Iyôṅ ba, ken bu ayê bôṅ wonṅe iyêre môṅ tô iyêre to dīṅ dô iyôṅ dība, ken dī ani nōṅēṅge wolé sa aṅga ken dī bōrṅge sara ka ken toy bô Kwôlo Dôri a hen né. Kwôlo dôri bi wo hen na, bay na uwôl béreri bijṅ gawrê pôn pôn kêm sa terare a nà: aṅ nôbi Pol kôba, en yi mana wo Emen wô ulê béré Kwôlo Dôri bi wo hen men.

### *Jé wo Pol li wô sa Églis*

<sup>24</sup> Haw hen yen dôren sa gusijṅ to en gelijṅ wô sarṅge hen. En gelijṅ gusijṅ mega wo Krist na gelijṅ wô églis to yi môṅ kurôṅgi yiri hen iyôṅ hen aṅ en dirijṅ kibi jé woṅ gusijṅ wô Krist wo na baa hen. <sup>25</sup> Na ôbi á, ené yijṅ mana wo Églis na wôsa Emen a bēn jé bi wo hen kôben a bi ené uwôlijṅ béré derê kwôlê wo dôri hen kêm yôd. <sup>26</sup> Kwôlo Dôri bi wo hen na, na yi kini uwôbêri a ca yeṅ nijba, haw hen Emen yêge sari bijṅ bijé kari nij. <sup>27</sup> Emen a gengé bi dīré yêgê sa Kwôlo Dôri bi wo hen aṅ bi bijé ré hōn mega gengé wori bi wo hen na, ré na aṅga ré dô gaṅ aṅ ré lê naṅ tô yê bijé kêm. Kwôlo na yi naṅ uwôbêri bi wo hen na, na wo Krist ré mô bōrṅge a. Na ôbi á, kené dīṅ bōrṅge wo kené sa upé hini emé wo Emen wo Krist ôrijṅ men hen. <sup>28</sup> Nini kôl kwôli Jêsu Krist bijṅ bijé kêm men, nini yêge marji men, nini gelji naṅ tu melênê kêm a men,

bi kwôni wo ré bij nâj Krist ba, ré gesij. <sup>29</sup> Na wô jé bi wo hen aña ené mase wô lê jé nâj néé wo Krist wo li jé damañ yen a hen.

## 2

<sup>1</sup> En gey bi kené hôn wo ené ka mañê wô sarñge damañ men, wô sa bay ayê bôô ka Lawdisé a men, wô sa ñijé kwône ka gel tun né tô hen a men. <sup>2</sup> En li hen iyôn bi kenbay men bay men kené dôbij ibiyare bôrñge a men, bi kené pirij yernge nâj bôô pôn a men. Men, kené hôn tu kwôlê nâj are kêma ka yi bô a hen. Na ôbi a béñge ka henê sarñge a derê kwôlo Emen wo yi nâj kini uwôbêri hen. Kwôlo yi nâj kini uwôbêri bi wo hen na, na \*Krist bi nâj yiri. <sup>3</sup> Na yiri a a anğaj uné kêma ka gengij sa tu melênê nâj henê are ka hena ligi Emen a hen ré uwôbij ya.

<sup>4</sup> En kelênge hen iyôn bi kwôni ré lamênge nâj kibi derê wori ré. <sup>5</sup> Bi wo en nâj perêrñge a hen kôba, en erem kwôlenge damañ men, en li yi derê wôsa en hôn wo kené li are kêma perêrñge a nâj geréri men, kené bi bôrñge dô sa Krist a, a men.

*Dénge tu melênê sa yernge a wô sa bay lamé kirij*

<sup>6</sup> Haw hen wo ken bô Krist Jêsu mega Kelma wonge hen na, bi jé lêrenge kôba yi mega kwo ôbi gey hen iyôn men. <sup>7</sup> Bi hanêrñge tôbij tôj dô tô Krist Jêsu a men,

bi jé lêrenge yi môj kwori iyôn men, ken ðebe geran tô ayê bôô wonge a men, ken biri bôrñge kwôy kwôy mega wo bay na gelênge hen iyôn. Men, ken lij Emen dosé kwôy kwôy a men.

<sup>8</sup> Dénge tu melênê sa yernge a ðiba, bi kwôni lamênge bi a tôri a nâj ermé wori wonj ðéj iyôn hen né, wôsa ermé bi wo iyônji hen na, yi gengij na sa hara wo gawré men, yi gengij na sa tunu to habij to ôm kirij sa terare a nâ a men, ðiba na kwo gengij sa Krist hen né. <sup>9</sup> Wôsa are kêma ka yi yi Emen a hen na, bay a yé yi Krist a kêma hen men. <sup>10</sup> Na sa kibi ñijare to ken bij nâj ði hen aña anğa Tunu bi hen ré nâjênge ré hen. Wôsa ôbi a na Kelma sa tunu to gay gay to ôrij nâj tôô hen men, sa to ôrij nâj néé wo gay gay hen a men.

<sup>11</sup> Mega wo ken bij pôn nâj Krist hen iyôn na, yi mega wo kené wal keñ iyôn. Na keñ wo kôbi gawra a walê ré, nijba, na jé lêrenge kêma wo habij a Krist ré dô yôd añ hen. <sup>12</sup> Kirijna bay na lénge batêm hen na, yi mega kené ma añ emij nâj Krist men, yi mega kené ji si kamjê nâj ði hen iyôn men, wôsa ken bi bôrñge sa néé wo Emen wo sij nâj ði perê ñijé ka ma a hen. <sup>13</sup> Kenbay ka kena Jubnê ré hen na, ca ba na ken yi mega kené ma iyôn wô kibi têrij tonge men, wô kibi keñ wo na ken wal ré tô

hen a men, nijba, Emen hô bêngge gelê nap Krist wôsa ôbi dî bôri jal sa têrijn tona kêm. <sup>14</sup> Ca ba magtubu to na ulêna kwôlê sarna hen, na ya wôsa na nana dâge sa tôô to Emen. Nijba, ôbi dô têrijn to yi sarna hen an yi mega ôbi ré bér magtubu hende to ulêna kwôlê sarna hen sa gurô tagelê. <sup>15</sup> Sa kibi temay Krist sa gurô tagelê na, ôbi tô anğan mapê kôbi tunu to gay gay to ôrijn nap tôô hen men, sa to ôrijn nap néé wo gay gay hen men. Ôbi ôrijn nap ci tu wolé gelij bijné wo diré gôlij sarji.

<sup>16</sup> Iyôn ba, ken dî kwôni jô kwôlê sarnge a sa anga ken ôm men, yi men hen né, men, sa kwôlo gengij sa lê geserê a ré a men, sa lê geserê wo kerbay a ré men, sa \*sa merê ta a ré a men. <sup>17</sup> Wôsa are bay ka kêm hen na, na tini anga na ré era hen an Jêsu Krist a na yirji wojn tiri hen tô. <sup>18</sup> Dênge bi bijné uwôl kwôlê sarnge a ré. Bijné bay ka uwôl kwôlê sarnge a hen na kôl jeré pôy yem men, jeré tebe \*manê ka derômaran a a men. Men, bay kôl na kwôli anga ciré gel kwôy kwôy bô pelal a men. Bijné bay ka iyônggi hen na, bi wo bay na ani ré hen kôba, bay uwôyrê yirji men, ermé woji na kwo gawrê mera a men. <sup>19</sup> Bay dî yirji yi Krist a Kelma woji a ré nij yôd. Ôbi yi mega saa iyôn an Églis yi mega kurônggi yiri iyôn. Bijné ka

bij nap dî hen na, ôbi biji are kêm ka bay ôrijn doyriji hen. Men, ôbi li an bay bij pôn perêrji a mega wo yi gawra bij pôn sa kibi lawri nap kibi kurijni hen iyôn an bay dëbijn mega wo Emen gey hen iyôn.

<sup>20</sup> Bê wo ken bij pôn nap Krist an yi mega kené ma nap dî iyôn hen na, ken dôrijn kôbi néé wo tunu to habij to sa terare a nà nij menba, wô mi a kené yi môjn kené baa tô néé wo tunu to habij hende to hen ba? Men, wô mi a kené dî bi bay ré hô dêngge hara bi wo iyônggi hen sarnge a ba? <sup>21</sup> Hara bi wo hen a na: «Ay anga na ré men, ôm anga hen ré men, hebe anga hen ré a men.» <sup>22</sup> Hara bi wo kêm hen na, gengij na sa anga kwôni ay lij jé ba nap hen. Wôsa na hara nap gelé anga gawrê ka ejer nap sarji. <sup>23</sup> Na tiri wo hara wojn piyé yi men, tibé \*manê ka derômaran a men, gelij yi gusij a men hen na, yi mega anğan tu melênê kap lê haji nijba, bay ôrijn nap néé wojn dôrijn doy anga yi bô gawra hen né. Wôsa na anga dôrijn na gawrê mera.

### 3

*Jêsu Krist li an ken yi bijné ka kôrbi*

<sup>1</sup> Mega wo Emen bêngge ken ji si kampê nap \*Krist hen na, bi ermé wonge yi na sa anga \*emê iyére to derômaran a kirij ka Krist môrijn ya sa kôbi Emen wojn

gusurô a hen dî. <sup>2</sup> Erménge sa anğa derômaran a kwôy kwôy dîba, ken erem sa anğa habîj ka yi sa terare a nà ré. <sup>3</sup> Wôsa yi mega kené ma nap Krist iyôn a gelé wonge wop tiri uwôbîj na kôbi Krist a ligi Emen a. <sup>4</sup> Krist wo li a nap ken uwôj gelé wop tiri hen a gelé yiri nô tu wolé na, kenbay kôba, Emen a gelénge tu wolé nap dî hen iyôn men. A nap kenbay nap dî ka upé hini emê a men.

<sup>5</sup> Iyôn ba, ken dî tô jé lêrenge wo habîj wo sa terare a nà hen baa yôd. Jé lê wo habîj bi a na: yîpare top iyôn a tôj men, wônîpare môj to garê iyôn men, doy lê anğa habîj ka gay gay ka ca derem hen men, lê anğa habîj ka bôrjge gey hen men, garemne are a men. Wôsa garemne are na, yi mega kamrê kap tibé iyôn. <sup>6</sup> Wôsa lê are bay ka iyôngi hen apa bô tarê wo Emen ré sa sa bay narê kwôlê a hen. <sup>7</sup> Kenbay kôba, kirîja na ken bap bô têrij a tô na, na ken li na hen iyôn men.

<sup>8</sup> Nîjba, haw hen na, ken li anğa habîj ka na kebê hen né: bô tarê men, wanê men, bô habrê men, lê jôm men, kwôlê wop tayre wo si kebrenge a hen men, <sup>9</sup> benare to perênge a a men. Wôsa ken dô yernge yi jé lêrenge wo cay wo habîj wo ken lêêrê gan gan hen a nap nîj. <sup>10</sup> A nap haw hen jé lêrenge na kwo kôrbi nîj. A nap na Emen

a bénge ermé wo kôrbi bi wo hen kwôy kwôy bi kené gelîj nap dî men, kené hônî dô jêd jêd a men hen. <sup>11</sup> Iyôn ba, derê tu kirîj wo kwo nà, ná Jub men, kwo nà, ná Jub ré men, kwo nà wal ken, kwo nà, wal ken né, kwo nà, ná kerga, kwo nà, tiri jôrij né men, kwo nà ná lema men, kwo nà, ná ôbi sa yiri men kôba, li ani ré nîj, nîjba, anğa dôri ba, na Krist pôn nêj hari men, ôbi mô bô bîjé kari a kêm a men.

<sup>12</sup> Mega Emen terênge bi kené yi kari a nap perênge a men hen na, kenbay kôba, ken bôrij tu ja tonge men, ken dôrijge perênge a men, bi kalênge jal men, uwôlînge bôrjge sa yernge a men. <sup>13</sup> Dénge bôrjge tarênge sa megênge a ré, nîjba, hena kwôni ré nap kwôlê wôni nap megari kôba, bi dî bôri jal sari a mega wo Kelma kôba, na dîj bôri jal sari a hen iyôn men hen. <sup>14</sup> Ken li are bay ka kêm hen men, ken perîj yernge a men. A nap peré yi a lê apa kené bîj pôn derê hen. <sup>15</sup> Bi bô jalê wo Krist bénge hen na, bi dô tumôrjge. Wôsa Emen uwôgênge bi kené hôn bô jalê bi wo hen bi kené yîj kurôngi yi wo pôn. Iyôn ba, ken liri dosé. <sup>16</sup> Kwôlo Krist wo na ken toy nap upé kêm wo yi bô a hen na, ken fu bôrjge a dô men, ken gelîj yernge men, ken



yêgijn marŋge a men naŋ tu melênê. Ayêŋge kibi Emen naŋ kurôŋ heramê men, kurôŋ ayê kibi men, naŋ kurôŋ wo Tunu bêŋge hen men. Kibêŋge hen iyôŋ ken liŋni dosé naŋ bôrŋge pôn. <sup>17</sup> Are kêm ka ken li men, kwôlo kêm wo ken kôl a men hen na, ken li mega wo Kelma Jêsu gey hen iyôŋ men, ken liŋ Ibarna Emen dosé wô sari a men.

*Hal wo dôri wo bay ayê bôô naŋ megêrji bay ayê bôô*  
<sup>18</sup> Yêbé, dôbîŋge kwôrŋêrŋge sarŋge wôsa dé wo ka biŋ naŋ Kelma ré li hen iyôŋ. <sup>19</sup> Impê, perêŋge yêbêrŋge dîba, ken bi turŋge mêne sarji a ré. <sup>20</sup> Kamrê, biŋge balêrŋge kwôlê sa are kêm a. Hena kené li hen iyôŋ na, dôriŋ Kelma. <sup>21</sup> Balê kamrê kaŋ impê, lêŋge bi bô kamneŋge tarji ré, réba bôrji ma mênê.

<sup>22</sup> Kenbay kaŋ limé kôba, biŋge bay iyére tonŋge ka sa terare a nâ kwôlê sa are kêm a men. Beŋgeji kwôlê wô tirji aŋ bi yirji ré dôriŋ sarŋge a mera ré, niŋba, ken biji kwôlê woŋ tiri wôsa ken hariŋ tini Kelma Jêsu. <sup>23</sup> Jê wo yôŋ yôŋ wo ken li ná, lêŋge naŋ bôô pôn mega wo kené li biŋ na Kelma iyôŋ, dîba na mega kené li biŋ na megêrji gawrê iyôŋ né. <sup>24</sup> Men, ken hôn wo ré na Kelma a ré têbêŋge sa kôbreŋge naŋ anŋa Emen na ayiŋ tôri dîré biŋ biŋé kari hen. Aŋ na Krist a na dami wo ken li jé biri hen

dî. <sup>25</sup> Niŋba, kwôni wo li habiŋ ba, Emen a têbri sa kôbri wô kibi habrê wori bi wo ôbi li hen dîba, ôbi a deré tu kwôni ré.

#### 4

<sup>1</sup> Kenbay bay iyéy limé, liŋge limé kaŋge bay ka hen anŋaŋ gerêrji men, kaŋ derôre men, wôsa kenbay kôba, ôbi iyéreŋge derômaranŋ a ya men.

*Dosé to Pol liŋ naŋ gerjê kwôlê wo ôbi kôl wô deriŋ kibi kwôlê wori*

<sup>2</sup> Lêŋnêŋge tô uwôlê Emen a aŋ ken mô tu geŋ men, ken liŋ Emen dosé a men. <sup>3</sup> Men, ken uwôl Emen wô sarni aŋ bi ôbi dî geré bény bi niné iyêliŋ kwôlê wo dôri wori men, uwôliŋ béré kwôli wo na yi kini uwôbêri a wo gengiŋ sa Krist hen a men. Aŋ na wô kibi kwôlê bi wo hen apa haw hen ené yiŋ danŋay a hen. <sup>4</sup> Men, bi ené dô kwôlê wori sél bi biŋé kêm ré hônî dô men. Wôsa yi gengiŋ san bi ené li hen iyôŋ.

<sup>5</sup> Erêŋge perê biŋé ka hôn Emen né a hen naŋ tu melênê aŋ geré kêm wo ken uwôŋ na, ken li hen iyôŋ. <sup>6</sup> Iyêlêŋge naŋ tô toŋ baliyare naŋ biŋé ka bi bôrji sa Krist ré hen men, bi kwôli kelêrŋge bi wo hen nengele mega dôre iyôŋ a men. Ôbi a, kené hônîŋ geré ulê kwôlê sa kwôlê woŋi a.

<sup>7</sup> A kwôlo gengiŋ san ba, yênena Tikik wo nana geyri wo li jé wo Kelma naŋ

bôri pôn nañ en hen a erê derênge ba ka toyé senge.

<sup>8</sup> Ôbi á, ené jéri dōd yerñge a bi ré ô derênge kwôlini men, ré dôbênge ibiyare bônge a a men hen. <sup>9</sup> En jéji nañ Onésim yênena wo ðebe sa têri a men, kwo nana geyri wo na yênenge woñ kema iyére hen men. Bay a sa derênge kwôli are kêm ka sa sarni a nà hen.

<sup>10</sup> Aristark wo yi danğay a nañ en hen lênge dosé men. Mark woñ kuna Barnabas hen kôba, lênge dosé a men. Mega wo na en kelênge kwôli hen iyôn na, hena ôbi ré biñ unênge ba, ken biri yerñge a. <sup>11</sup> Jésu wo bay uwôgeri Justus hen kôba, lênge dosé men. Bijé bay ka subu ka en kebênge hiniji hen na, na Jubnê ka bi bônji sa Emen a men, na bay mera a lê jé nañ en wô \*emê iyére to Emen men, bay dôben ibiyare bôn a damañ a men.

<sup>12</sup> Epapras woñ yênenge kema iyére wo li jé biñ Krist Jésu hen kôba, lênge dosé. Ôbi uwôl Emen ta ta nañ yi gwa wô sarñge bi kené ðebij gerañ men, kené gesij tô ayê bôô woñge a men, kené hôn añ kené li are kêm ka Emen gey hen a men. <sup>13</sup> En kôl hen iyôn bi kené hôn mega wo ôbi ré merên gañ wô sarñge men, wô sa bijé ka Lawdisé men, ka Hiyéropolis a a men. <sup>14</sup> Luk woñ dôktôr wo nana geyri

hen, bay nañ Démas kôba, lênge dosé men.

<sup>15</sup> Ljnge yênerna ka Lawdisé men, ljnge Nimpa nañ églis to yi iyére tori a hen dosé béni men. <sup>16</sup> Kirijna ken ðênse magtubu hende to hen perênge a nij na, ken biñ églis to Lawdisé a bi ðênse men, bi bay jéñ nañ magtubu to na en li biji hen bi kenbay kôba, ken ðênse men. <sup>17</sup> Kôljnge Arsip ré cubu tiri tô jé wo Kelma ré biri kôbri a hen dô añ ré duu kibri.

<sup>18</sup> Kwôli dosé to lij nà nà, na nôbi Pol a lê nañ kôben wupê hen. Bi bônge gôrbij sa yé wo en yi danğay a hen né.

Bi bô derê wo Emen baa nañ ken.

## Magtubu to tumô to Pol li bij Tésalonisijê Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen

Na kirijna \*ôbi jé Pol ôrij kergare tori toj ulê béré to têê wôô hen ana ôbi ré henañ Pilip sañ Tésalonik a. Ôbi dî tô églis kirij bay ka hen nijba, ôbi wôl ya gap né, wôsa Jubnê ka mô ya hen na, ka pôni díbri iyêre. An liri wo ôbi hena Tésalonik lew ô Béré (Jé lê bay jé 17: 1-10). Cêgê kirijna ôbi na Kworênt menba, megari ôbi jé Timoté era sa uwopni an dôri kwôli Tésalonik. Na ôbi á, Pol ré lij magtubu tori to tumô bij Tésalonisijê hen. Na Kworênt a a ôbi ré li magtubu hende to hen bij hen. Bay henê are kôl iyôn ba magtubu hende to hen ré na to ca tumô magtubu kêm to yi bô Magtubu Tôô toj Bijare to Kôrbi a hen. Hende lij na elê tôre bay cêgi yê Jésu Krist a.

Sapitre 1: 1-3:13 na, kwôli Tésalonisijê ka Timoté dôrij Pol hen na, biri yi derê damañ. Ôbi lij Emen dosé wôsa bay yi anğan gelé bij bijné ka dangan ka bô emê bi wo hen a men, ôbi kôl kwôli jé wo ôbi na li nañ yiri perêrji a hen men, kwôli

geyé wo díré erê geléji hen men.

Sapitre 4: 1-12 na, ôbi dôbji ibiyare bôrji a bi bay ré lêgnê mera ré, nijba, bay ré ô tumô tumô tô geré ayê bôô woji a. Sapitre 4: 13-5: 11 a na, ôbi uwôlji kwôlê sa kwôlo bay engereri gengij sa jê sé wo bijné ka ma men, gengij sa hera wo \*Krist nañ dampare tori hen men. Sapitre 5: 12-28 hen na, ôbi duu kibi magtubu tori nañ tôô to ôbi ay biji men, lijji dosé a men.

Magtubu hende to hen na, a jalê bô ka ange kwôli anga a lê are gerjé wulê hen. Derêri ba, na wo bay ayê bôô ré gel wo coré na gawrê ka kirij ka perangi an kwo ré gengij sa wulê wo kiyay ba, bay ré dî bôrji mega wo wulê bi wo hen ré sa nijba, kwo tayriri ba, ré na kwôlê wôni ré. An wulê bi wo hen na, bay ré merê kwôy yôd nañ Kelma (4: 17).

*Dosé to Pol lij bay ayê bôô ka Tésalonik a*

<sup>1</sup> Nôbi, Pol nañ Silas nañ Timoté a lê magtubu hende to hen bêngge kenbay bijné ka Ibarna Emen nañ ka Kelma wona Jésu Krist ka Tésalonik a. Nini lêngge dosé. Bi bô derê nañ bô jalê wo Emen baa nañ ken.

*Pol lij Emen dosé wô bay ayê bôô ka Tésalonik a*

<sup>2</sup> Nini lij Emen dosé kwôy kwôy wô sarngge kêm men, kirijna nini mô wô uwôlêri ba, nini uwôli wô sarngge

a men. <sup>3</sup> Kirija nini mô wô uwôlê Ibarna Emen ba, nini erem sa jé wo ken li wô kibi ayê bôo wonje hen men, kwo ken li wô kibi peré wo ken perij Emen hen men, wô kibi beré wo ken bu bônje iyêre sa anja ken dî bônje sara tô Kelma Jêsu Krist hen a men. <sup>4</sup> Yêênêrni, nini hôn wo Emen né perênje men, ré terênje kené yi kari a men. <sup>5</sup> Wôsa béré Kwôlo Dôri wo nini uwôl hen na, na nini uwôl nap kwôlo kibriini a hen mera ré, nijba, na nap néé wo Tunu toj hendi bô bôre. Men, na nini hôn wo béré kwôlo niné iyêl hen, ré na tu kwôlê men, ken hôn hal wo na nini môrij perênje a hen a men. Na nini li hen iyôn na wô derê wonje. <sup>6</sup> Men, kenbay ba, ken ay na sa têrni men, sa tê Kelma men. Bi wo ken gelij gusij hen kôba, ken ay kwôlo Emen bônje a nap yi derê wo Tunu toj hendi bô bôre bênje hen. <sup>7</sup> Na ôbi á, kené na ari gelé ka dôri ka bay ayê bôo ka Maséduwan a nap ka Akay a aj bi bay ré lij hen iyôn men hen. <sup>8</sup> Sa kebrenje kenbay na, bijé toy kwôlo gengij sa Kelma. Na sa iyé Maséduwan a nap Akay a mera ré, nijba, kwôli bê bôo wonje sa Emen a ôm nap kirij kirij aj kwôlo nija hô kelê gengij sari ba, nap nij. <sup>9</sup> Wôsa bay nap kibriji woji dô kwôli beré wo na ken beréni yernje a wulê wo na nini ôrij iyére

tonje a hen men, kwôli dé wo ken déj kamrê aj ken bul upé Emen woj tiri woj ôbi merê tu gej a men hen wô lê jé biri. <sup>10</sup> Men, kené môrij gemij Kemari wo ré hena derômaraj a hera hen a men. Na Kemari Jêsu wo ôbi biri ji si kamrê hen ôbi a sa derêna bô bô tarê wo Emen wo a era hen.

## 2

*Jé wo Emen wo Pol na li Tésalonik a*

<sup>1</sup> Yêênê, kenbay nap yernje ken hôn wo kergare to niné ô iyére tonje a hen na, ré na wo beray ré. Wôsa anja nini ô wô lê hen na, nini duu dô. <sup>2</sup> Pa dema niné era upênje Tésalonik a tô na, gusij to bay na geléni men, tiiré wo bay na tiréni a Pilip a a men na, ken hôn nij. Iyére tonje a kôba, bijé ka pôni li kumbul nap ni damaj, nijba, Emen béni néé bi niné uwôlij béré Kwôlo Dôri wori bênje. <sup>3</sup> Aj kelê wo nini kôlij bijé bi ré bi bôrji sa kwôlo Emen a hen na, nini kôl na kwôlê woj benare ré men, kwôj bô habré ré men, kwôj lamé kirij né a men. <sup>4</sup> Nijba, na kwôlo Emen gey a niné kôl hen, wôsa ôbi beréni mega wo niné nê m apa ré béni kwôli niné kôlij bijé hen. Nini uwôl béré bi wo hen na wô wo gawré ré dinéni ré, nijba, bi ré dôrij Emen wo hôn ermé woni hen dî. <sup>5</sup> Men, ken hôn men, Emen kôba, hôn a men wo kwôlo niné kôl hen na, ré na kwôj

laserê kirij ré men, niné bili na wô uwôrij gursu ré a men. <sup>6</sup> Men, nini gey diné wo gawra ré men, kwoŋge kenbay ré men, kwo kani ka đanji ré a men. <sup>7</sup> Wôsa nini nê m wo ré niné nêŋge wô wo niné na bay jé ka Jêsu Krist, nijba, nini li hen iyôn né. Aŋ kirijna na nini mô perêrŋge a hen na, na nini bêŋge ulôŋ môŋ iyore to bij kamne ulôŋ hen iyôn. <sup>8</sup> Na wô peré wo nini perêŋge hen apa niné uwôlij béré Kwôlo Dôri wo Emen bi wo hen bêŋge hen. Nini geyêŋge daman aŋ ré na yerni bi kôba, niné ayê lij jé bêŋge hen. <sup>9</sup> Yêênêrni, ermêŋge sa jé wo nini li perêrŋge a merênij kê m hen. Wulê bi wo na nini uwôlij béré Kwôlo Dôri bêŋge hen na, na nini li jé yoyre nan tu tare aŋ bi niné môrij kwôni perêrŋge a hen né.

<sup>10</sup> Men, na ken gel jé lêreni wulê wo na nini ban perêrŋge a kenbay bay ayê bôô hen men, Emen kôba, na hôn a men wo ré na jé lê wo dôri men, kwoŋ derôre a men điba, ré na kwo habij né. <sup>11</sup> Men, ken hôn wo na niné cubu tirni tôrŋge a pôn pôn kê m mega wo iba kamrê ré lij nan kamni hen iyôn. <sup>12</sup> Men, na nini dôbêŋge ibiyare bôrŋge a men, na nini jal bôrŋge men, na nini masêŋge bi jé lêreŋge ré dé tu Emen woj ôbi uwôgêrŋge bi kené si bô emê iyére tori a men, kené

mô bô hini emê wori a a men hen.

<sup>13</sup> Men, nini lij Emen dosé kwôy kwôy wôsa kirijna nini ulêŋge béré kwôli na ken toy aŋ bij bôrŋge sara hen na, na ken bô mega ré na kwôlo gawrê ré, nijba, ré na kwo Emen. Na tiri, kwôlê bi wo hen na kwo Emen apa ré li jé bôrŋge kenbay kan bay ayê bôô a hen. <sup>14</sup> Yêênê, na gusij to bay na gelij églis to Judé to na to Emen aŋ bi bôre sa Jêsu Krist hen a kenbay kôba, bay ré gelêŋge hen men. Yêênêrŋge gan a gelêŋge gusij mega wo Jubnê na gelij bay ayê bôô ka Judé gusij hen iyôn men. <sup>15</sup> Na Jubnê bay ka hen a na deré Kelma wona Jêsu nan bay kibi Emen ka tumô apa ré hô geléni gusij kemnêŋ a men hen. Aŋ jé lêreji dôrij Emen ré men, bay na bay bayi đijé kê m a men. <sup>16</sup> Bay mase ciré jerêni bi niné kôlij đijé ka na Jubnê ré hen kwôlo Emen wo a gôlij nan ci hen. Ôbi a na têrij to bay li derij kibi to gay gay to bay lêre hen aŋ bugo bô tarê wo Emen sarji a.

*Pol genge herê erê gelé bay ayê bôô ka Tésalonik a*

<sup>17</sup> Yêênê, kirijna bay na dagêni sa iyére tonŋge a na, doyrêŋge lêni lê wo ken gel ré. Na yerni a na erê hen nijba, tinini ba nan ken yeŋ. Aŋ nini mase wo niné herê ô gelêŋge. <sup>18</sup> Nôbi nan yen en genge têê kwône enê herê ô gelêŋge nijba,

Sidan a jerêni. <sup>19</sup> Na kenbay nap tō bay ayê bōô ka baa hen a na tō anğa nini mō gem hen men, yi derê woni men, gwōyê woŋ dampare wo nija diŋ deŋgōrni tumō Kelma wona Jėsu a wulê wo ôbi a buloŋ herap hen a men. <sup>20</sup> Na tiri, wo kena ari dê deŋgō kani men, yi derê woni a men.

### 3

<sup>1</sup> Ôbi á, gelé wo nana gelij yerna ré ca yeŋ hen na, nēmēni nij apa niné genge nibay nap Silas niné erê merê Atên a sem, <sup>2</sup> apa na niné jé Timoté ô upéŋge hen. Ôbi na yēnena wo li jé wo Emen nap nini men, nini uwōl béré Kwōlo Dōri wo Jėsu Krist bēm a men, ôbi á, niné jéri yerŋge a bi ré ô lê nap ken men, ré dōbēŋge ibiyare bōrŋge a ap bi kené đebij iyēre sa ayê bōô woŋge a. <sup>3</sup> Wō wo gusij to bay geléŋge hen na, ma kena đéŋ geré wo Emen. Wōsa ken hōn mega wo gusij na, ré yi gengij na sarna nabay bijné ka Emen. <sup>4</sup> Na nini keléŋge ca tumō kirija na nini baŋ perērŋge a tō hen mega wo bay ré geléna gusij ap haw hen ba, ken gel nap turŋge nij. <sup>5</sup> Na ôbi á, bōn né bu kalmê ôm né apa na ené jé Timoté yerŋge a bi ré ô gelé na ba, kené bi bōrŋge dō sa Emen a baa ya ba, wōsa bōn hare wō wo Sidan ma ré lamēŋge ap jé wo na nini li perērŋge

a hen ma ré yé anğa beray đéŋ iyōŋ.

<sup>6</sup> Nijba, ôbi bulo hera nij ap derēni kwōlēŋge wo dōri kōl iyōŋ ba kené bi bōrŋge sa Jėsu Krist a baa ya men, kené perij yerŋge a men. Men, ôbi kelēni kené erem sarni a dō baa ya men, doy geléni ré lēŋge mega nibay kōba, doy gelérŋge ré lêni hen iyōŋ men. <sup>7</sup> Yēnēn, bi wo nini gelij gusij gap hen hari kōba, kirija Timoté derēni mega wo kené bi bōrŋge sa Jėsu Krist a baa ya hen iyōŋ na, bōrni kurij tōŋ hari nij. <sup>8</sup> Wōsa mega wo ken bu bōrŋge iyēre tō bijnare tonŋe a nap Kelma a baa ya tō hen na, nini bér cagaga nij. <sup>9</sup> Yerni bi wo yéni tumō Emen a wō sarŋge hen na, ré niné liri dosé wō sarŋge tēê dubu kōba, nēm né tō tō. <sup>10</sup> Men, nini uwōli yoyre nap tu tare bi ré bēni bi niné hō ô geléŋge men, niné hō geléŋge anğa gengij sa geré wo Emen wo ken hōn ré tō hen men.

<sup>11</sup> Bi Ibarna Emen nap yiri nap Kelma wona Jėsu bi ré bēni geré bi niné hō ô geléŋge. <sup>12</sup> Bi Kelma wona bēŋge bi ken perij yerŋge men, kené perij tō bijné ka đanŋi kēm a men tumō tumō mega wo nibay nini perēŋge hen iyōŋ men. <sup>13</sup> Na hen iyōŋ a, kené đebij iyērē tō kwōli a ap bi kené lij ani kani ka habij né men, kené yij gawrē ka séli tu Ibarna Emen a Wulê wo Kelma wona Jėsu a buloŋ herap sa

terare a nà naɲ \*manê ka derômaran a kêm hen.

## 4

### *Hal wo dôrij Emen*

<sup>1</sup> Yênen, kwôlo danɣi wo nija kelê a na: tumô ba, na nini gelênge hal wo kené li aɲ ré dôrij Emen, aɲ ken li na hen iyôn hende to hen têj têj. Men, haw hen nini hô uwôlênge men, nini sôm sarɣe a a men naɲ hini Kelma wona Jésus bi kené li hen iyôn tumô tumô. <sup>2</sup> Ken hôn na kaɲ tôô to Kelma wona Jésus wo na kôlij bijné ré li a niné kelênge hen men.

<sup>3</sup> Wôsa anɣa Emen gey na, na wo kené yi bijné ka séli tiri a men, kené jôô yerɣe sa yɲare toɲ iyôn a tôɲ a hen a men. <sup>4</sup> Men, bi i i ba, bi hôn kini merê naɲ tamni naɲ bô bôre men, naɲ geréri a men. <sup>5</sup> Diba ken dī doy yébé lénge dē sarɣe mega wo lij bijné ka hôn Emen né hen iyôn né. <sup>6</sup> Sa kwôlo gengij sa wogé yébé bi wo hen na, bi kwôni lij yêni ôbi ayê bôô habij gengij sari ré yôd. Na nini kelênge ba, na nini hô kelênge a tô: mega wo bijné kaɲ bay lère are bay ka iyôngi hen na, Emen a sa perêji. <sup>7</sup> Wôsa Emen na uwôgêna bi nana yɲ yɲare toɲ iyôn a tôɲ né, nijba, bi nana yɲ gawrê ka séli tiri a dī. <sup>8</sup> Ôbi á, kwôni wo ré kaɲ kwôlê bi wo hen na, na kwôlo gawrê a ôbi ré kaɲ hen né, nijba, na kwo Emen woɲ ôbi béɣe Tunu

toɲ hendi bô bôre hen a ôbi ré kaɲ hen.

<sup>9</sup> Yênen, kwôlo gengij sa peré wo kené perij yerɣe hen na, ken gey bi kwôni ré li magtubu béɣe kwôli ré nij, wôsa Emen na gelênge geréri nij. <sup>10</sup> Na tiri wo ken pur bijné ka Emen ka sa iyé Maséduwan kêm hanɣe, nijba, nini uwôlênge bi kené hô li hen iyôn daman a. <sup>11</sup> Men, masênge bi ken mô dô men, cebênge turɣe tô anɣa na kanɣe kaɲ yerɣe a men, merênge bi ken li jé naɲ kôbreɣe woɣe mega wo na nini kelênge tumô nij hen iyôn. <sup>12</sup> Lénge hen iyôn bi bijné ka ay bôrji ré tô hen na, ré dô kwôlénge dô men, kené môrij kwôni ré men.

### *Kwôlo gengij sa jê sé wo bijné ka ma*

<sup>13</sup> Yênen, kwôlo gengij sa bijné kaɲ bay ayê bôô ka ma hen na, nini gey bi kené hôn tôri dô aɲ bi kené li nimré mega bijné ka pôni ka ari dé bôô sara kaji naɲ hen iyôn né. <sup>14</sup> Wôsa nana hôn wo Jésus ré ma aɲ Emen ré biri ji si kampê men. Na hen iyôn a bijné ka ré ma tô Jésus a hen na, Emen ré sa biji bay ré jê sé kampê aɲ heraji naɲ Jésus men.

<sup>15</sup> Kwôlo nija kelê haw hen na, na kwôlo Kelma wona na kôl nij. Wulê wo ôbi a buloɲ heraj hen na, nabay ka nana baa geɲ hen, naa erê tumô ka ma nij hen né kwôy. <sup>16</sup> Aɲ wulê bi wo hen na, Emen a ayê tôri bé, menba, tôô dami wo

\*manê ka derômaran̄ a emê kan̄ ta, menba, burujju to Emen a emê menba, Kelma Jêsu Krist nan̄ yiri a herbo derômaran̄ a an̄ bijné ka na ma tô \*Krist, kwo Emen dôri hen hen na, bay a jê sé kampê tumô. <sup>17</sup> An̄ nabay ka nana baa tu geɲ hen na, Emen a sa dayêna nan̄ ci bô kirijn ka geri a wô jerê kwini Kelma wona ta an̄ naa sa erê merê nan̄ dî yôd. <sup>18</sup> Iyôn̄ ba, ken dôbijn̄ ibiyare bôn̄ge a nan̄ kwôlê bi wo hen.

## 5

*Merên̄ge sa têrn̄ge gemijn̄ hera wo Kelma*

<sup>1</sup> Yênen̄, kwôlo gengijn̄ sa wulê wo are bay ka hen a san̄ hen na, ken ôrij̄n̄ doɲ magtubu to niné li bénḡge gengijn̄ sa wulê bi wo hen ré nij̄n̄. <sup>2</sup> Wôsa kwôlo gengijn̄ sa Wulê bi wo Kelma wona a buloj̄n̄ heran̄ dus mega gema wo so yoyre hen na, ken hôn̄ dô nij̄n̄. <sup>3</sup> Kirij̄na bijné a kelê iyôn̄ ba: «Kirijn̄ ré yi nan̄ jalêr̄ji men, nan̄ derêr̄ji a men tô,» menba, mênê a soji dus môɲ yê wo jubu iyore dus lere iyôn̄. An̄ kwôni pôn̄ nêɲ iyôn̄ wo a baa ba nan̄. <sup>4</sup> Yênen̄, kenbay ba, ken mô na bô dilemne a wo wulê bi wo hen a jebénḡge dus môɲ ôbi gemsare iyôn̄ ré nij̄n̄. <sup>5</sup> Wôsa kenbay kena kirijn̄ ka peran̄gi men, kena kam kirijn̄ ka wôli a men dîba, kena ka dilemne ré nij̄n̄. <sup>6</sup> Iyôn̄ ba, na yén̄ge kum

mega wo bijné yijn̄ hen iyôn̄ né nij̄ba, na merên̄ge tu geɲ men, na dénḡge tu melênê sa yerna a men. <sup>7</sup> Hena kwôni wo ré gey yé kum ba, na yoyre a ôbi ré yi kum men, hena kwôni wo ré gey kwoyé care ba, na yoyre a ôbi ré kwoyé men. <sup>8</sup> Nij̄ba, nabay ba, nana kirijn̄ ka wôli iyôn̄ ba na dî tu melênê sa yerna. Men, ayê bôô wona nan̄ peré wo nana pur megêrna a men hen na, bi yi môɲ \*bargay kan̄ kumbul kan̄ musure ka nana tôbe têlin̄ yerna iyôn̄ men, gelê wo nana dî bôrna sara hen kôba, yi môɲ jabga woj̄n̄ kumbul wo ken têlin̄ sarn̄ge iyôn̄ a men. <sup>9</sup> Wôsa Emen na terêna na wo nana gelijn̄ gusijn̄ tô bô tarê wori a ré, nij̄ba, dîré gôlin̄ nan̄ na wô kibi an̄ga Kelma wona Jêsu Krist li hen dî. <sup>10</sup> Wôsa ôbi ma wô sarna an̄ bi nana ô merê nan̄ dî an̄ ré nana ma na ma, ré nana mô na tu geɲ kôba, wulê wo ôbi a heran̄ hen na, na kwôlê wôni ré nij̄n̄. <sup>11</sup> Iyôn̄ ba, ken dôbijn̄ ibiyare bôn̄ge a men, ken lij̄n̄ bô derê nan̄ yern̄ge kwôy kwôy mega wo ken lij̄n̄ nij̄n̄ hen iyôn̄.

*Gerɲé kwôlê woj̄n̄ dôbê ibiyare nan̄ dosé to ôbi lij̄i*

<sup>12</sup> Yênen̄, bijné ka li jé wo Emen perêrn̄ge a ka na ka Kelma dîji bi ré dô tumôn̄ge men, ré gelén̄ge are a men hen na, nini uwôlén̄ge bi kené biji kwôlê. <sup>13</sup> Lén̄ge tôr̄ji a men, ken



perji daman a wô jé wo Emen wo bay li perêrnge a hen. Kenbay kôba, ken mô nap bô jalê perêrnge a a men.

<sup>14</sup> Men, yênên, nini uwôlênge bi kené hal ñijé kañ kuynê men, kené dôbe ibiyare bô ñijé ka sun kwôlê hen men, kené li nap ka iya hen men, ulênge bônge sa ñijé kêm a a men.

<sup>15</sup> Berênge dô, hena kwôni ré lénge habij ba, ken hô liri habré hôrij turu a ré, nijba, ken lij derê perêrnge a men, ken li nap ñijé kêm a men.

<sup>16</sup> Lénge yi derê nap wulê wulê men, <sup>17</sup> ken uwôl Emen ta ta a men. <sup>18</sup> Hena kirij ré dô, ré habij kôba, ken lij Emen dosé. Wôsa na hen iyôn a Emen ré gey wo kenbay ka kené bij nap Jésu Krist hen kené li.

<sup>19</sup> Jôrijge Tunu lê jé wore ré men, <sup>20</sup> ken bô kwôlo ñijé ka kôl ciré na bay kibi Emen hen mega ani ré iyôn né, <sup>21</sup> nijba, ken kôbe tô kwôlo kêm wo bay kelênge hen ba, ré hena na ligi Emen a ba, añ kwo dôri a kené ay lij jé. <sup>22</sup> Men, bi lê ani kani ka habij uwôge henem ré a men.

<sup>23</sup> Bi Emen wojn ôbi bij ñijé bô jalê hen li añ ken yi ñijé ka séli tiri a men, bi gem ermé wonge men, tununge nap yerenge kêm añ bi Wulê wo Kelma wona Jésu Krist a buloj heraj hen na, kwôlê wôni wo habij ré sa fu sarngé ré. <sup>24</sup> Emen bi wo uwôgênge bi kené yi kari

hen na, ôbi a lê wôsa anja ôbi genge ba, ôbi li môj môj.

<sup>25</sup> Yênên, uwôlênge Emen wô sarni men.

<sup>26</sup> Lijge bay ayê bôo kêm dosé nap yi yé béni men.

<sup>27</sup> En uwôlênge nap hini Kelma wona bi kené dôjse magtubu hende to hen tumô bay ayê bôo a kêm.

<sup>28</sup> Na kwôlo en gey kelê bi a hen. Bi Kelma wona Jésu Krist tô kibri sarngé a.

## Magtubu to jôgij wôo to Pol li bij Tésalonisijnê Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen

Bô magtubu tori to têtê to wôo to ôbi li bij Tésalonisijnê hen na, \*ôbi jé Pol hô kôl kwôlo ôbi na kôl bô magtubu tori to tumô hen. Kwôlê bi wo hen na, na kwôlo gengij sa hera wo \*Krist naj dampare tori. Kwôlê bi wo hen dôyrê bay ayê bôo ka Tésalonik a. Ka pônî perêrji a hen na, kôl wulê bi wo hen ré sa nij (2: 2), ka pônî kap lê jé wô wo kibi kirij ré baa da nij naj na gawrê ka li jé hen a lê naj ci naj wulê wulê (3: 6-12). Magtubu hende to hen lij na wô najij kwôlê bi wo guseré églis to Tésalonik a hen.

Anja tumô ba \*ôbi jé Pol ay tô lij Emen dosé wô kibi ayê bôo men, peré men wo yi yi bay ayê bôo ka Tésalonik a hen men, ôbi uwôl Kelma bi ré biji bi bay ré lêjnê tô anja ôbi uwôgeji kwôliji hen (1: 1-12). Cêgi kwôlê bi wo hen peraj menba, ôbi sa sa mawi kwôlo bô magtubu hende to hen. Na kwôlo gengij na sa anjan gelé ka gengij sa hera wo Krist naj dampare tori. Hera wo Krist naj dampare tori a sa tumô

kwonj ôbi uwôbi yiri wonj ôbi habrê hen né. Ôbi a lê naj bijé a narij Emen kwôlê daman men, bay kapê Krist a men (2: 1-12). Tumô néé wo habrê bi wo a uwôngê sa gawrê hen na, dô wo bay ayê bôo ré dëbu sa têrji a sa bôo pôn woji a gengij sa Kwôlo Dôri men, bi bay ré merên tô uwôlê Emen a ré a men (2: 13-3: 5). Na naj néeri a Pol ré kurij uné kunjê naj gelji ka ré li jé naj bi ciré môrij kwôni ré hen (3: 6-15). Ôbi duu kibi magtubu tori naj terê kibi men, lij dosé a men (3: 16-18).

Sapitre 3: 10 wo kôl iyôn ba: «Kwôni wo ré kap lê jé ba, ré ôm are ré men» hen na, yêge maa Tésalonisijnê gengij sa dayê ayê bôo naj jé wo Emen bij bijé kari kôbriji a naj wulê wulê hen.

### *Dosé to ôbi liji*

<sup>1</sup> Nôbi, Pol naj Silas naj Timoté a lê magtubu hende to hen benge kenbay bijé ka Ibarna Emen naj ka Kelma wona Jésu Krist ka Tésalonik a. Nini lènge dosé. <sup>2</sup> Bi bô derê naj bô jalé wo Ibarna Emen naj kwo Kelma Jésu Krist baa naj ken.

*Kwôlo gengij sa jeré kwôlê Wulê wo Krist a heraj hen*

<sup>3</sup> Yênen, dé wo niné lij Emen dosé wô sarngé kwôy kwôy. Nini liri dosé wôsa ken bi bôrngé sari a baa ya tô men, kenbay kêm ken

perij yernge damañ a men tô. <sup>4</sup> Ôbi a, kirija niné ðebu tumô églisjê ka Emen a ba, nini di dengôrni wô kebrenge wôsa bay gelénge gusij damañ hari kôba, ken bu ayê bôo wonge iyêre baa ya tô.

<sup>5</sup> Na wô gusij hende to bay gelénge hen aña niné hôn wo Emen né sa jerê kwôlê sa ðijé nañ geréri hen, wôsa ken bu bôrnge iyêre baa ya tô. Ôbi a Emen ré lê wo ka sé bô emê iyêre tori a. Na wô wo ôbi na Kelma wonge aña bay ré gelénge gusij hen. <sup>6</sup> Ôbi a Emen né jerê kwôlê won derôre añ ðijé ka na gelénge gusij hen na, ôbi a geléji gusij men. <sup>7</sup> Ôbi a Wulê wo Kelma wona Jésus Krist nañ manê kari ka derômarañ a ka ôrij nañ néé hen a heraji hen na, kenbay ka bay gelénge gusij haw hen men, nibay a men na, ôbi a sa jalê bôrna. <sup>8</sup> Ôbi a hera nañ tare to kôle tô pelêm pelêm hen añ ðijé ka hôn Emen né men, ka bi bôrji sa Kwôlo Dôri wo gengij sa Kelma wona Jésus a ré hen a men na, ôbi a gelji gusij. <sup>9</sup> Bay a gelij gusij kelangê nañ Kelma men, nañ dampare tori to ðê kirij hen a men. Ôbi a na mênê wo nañ kwini hen. <sup>10</sup> Wulê bi wo hen na, na wulê wo Kelma wona Jésus a heraj. Kirij bay ka hen na, ðijé kari a heramiri men, ðijé kêm ka bi bôrji

sari a hen a ayê kibri a men. Kenbay kôba, ka perêrji a men wôsa na ken bi bôrnge sa béré kwôli wo na nini ulénge hen.

<sup>11</sup> Na ôbi á, niné uwôl Emen ta ta wô sarngge men hen. Men, nini uwôli bi jé lêrenge ré bij nañ uwôgê wo ôbi na uwôgênge hen men, nini uwôli bi ré bénge néé bi kené lij aña dôri kêm ka ken gey lê hen men, kené lij jé sa ayê bôo wonge a dô a men. <sup>12</sup> Ôbi a ðijé ré ayê kibi hini Kelma wona Jésus wô kebrenge men, bay ré ayê kebrenge wô kibri men. Na hen iyônj a bay ré gelé derê Emen wona nañ Kelma wona Jésus Krist a men hen.

## 2

*Ôbi bô habré a lê habré wori pa dema Kelma ré hera tô*

<sup>1</sup> Yênen, kwôlo gengij sa hera wo Kelma wona Jésus Krist nañ merê wo na erê merê nañ ði a men hen na, en uwôlênge bi <sup>2</sup> kené eremnére kwôlê si na si na ré men, kené sun wo Wulê wo Kelma ré heraj hen ré nêm nij né a men. Yan ba, kwôni na a kelénge Emen a ré kelê ley, kwôni na uwôlínge béré ley, nibay a na lê bô magtubu a ley kôba, ken bi bôrnge sara ré. <sup>3</sup> Dénge bi kwôni laménge nañ gwsore tori tôni ré pa pa, wôsa wulê bi wo hen a sa hen iyônj mera ré. Pa

dema wulê bi wo hen ré sa tô na, bijné kwône a kapê Emen men, ôbi bô habré wo a mênê yôd hen kôba, a gelé yiri nô a men. <sup>4</sup> Ôbi bô habré bi wo hen a kapê are kêm ka gawrê tebe hen men, bôrji môjn emen iyôj hen a men. Ôbi a kelê dîré gôlij sa are kêm men, a erê kwôy bô iyéy Emen a ô merê ya aj a kelê dôbi dîré na emen bi naj yiri.

<sup>5</sup> Kirija na en baj iyére tonje a hen na, na en kelênge kwôli are bay ka hen kêm menba, bôrjge jebênge sara ré ba? <sup>6</sup> Nijba, anja jôd wo are bay hen ré lij haw hen na, kenbay ken hôn. Nijba, naj wulê wo Emen na genge hen dema ôbi bô habré bi wo hen ré so tu wolé. <sup>7</sup> Néé wo ôbi bô habré bi wo yi naj kini uwôbêri hen na, gel yiri nô nij, nijba, a lê habré damañ a na wulê kwo na jôri geré hen a napê dem. <sup>8</sup> Hen dema ôbi bô habré bi wo hen ré so tu wolé. Aj Kelma Jêsu a mênêri naj bul woj kibri men, a mênêri naj néé wo hera wori a men. <sup>9</sup> Wulê wo ôbi bô habré bi wo hen a soñ hen na, a yé naj néé wo Sidan aj a lij anjan gijnê naj kaj gelé kaj benare ka gay gay. <sup>10</sup> Ôbi bô habré bi wo hen a sa lê anja habij ka gay gay wô lamij bijné wô biji bô mênê a wôsa bay kaj bê bôrji sa kwôlê woj tiri a wo ré gôlij naj ci hen. <sup>11</sup> Na wô wo bay kaj Emen aja

ôbi ré bi ermé woji habij aj dji bay bi bôrji na sa anjan benare a a men hen. <sup>12</sup> Ôbi a, Emen né perê bijné kêm ka kaj kwôlê woj tiri hen men, ka lê anja habij a beré bôrji hen dî men.

*Emen terênge bi dîré gôlij naj ken*

<sup>13</sup> Yênen, kenbay ka ken dé tu Kelma hen na, nija lij Emen dosé wô kebrenge kwôy kwôy. Wôsa ôbi na terênge bi kené yi ka tumô ka dîré gôlij naj naj néé wo Tunu toñ hendi bô bôrê to bi ken yi kari hen. Men, wô bôrjge wo ken bi sa kwôlê woj tiri a a men hen. <sup>14</sup> Na wô wo kené yij kari bi aja ôbi na ré uwôgênge wulê wo na nini uwôlij béré Kwôlo Dôri wori bênge hen. Emen na uwôgênge bi kenbay kôba, kené uwôj hini emê wo Kelma wona Jêsu Krist men. <sup>15</sup> Iyôj ba, yênen, ken debe geran tô kwôlo Emen a men, ken bi bôrjge jebênge sa kwôlo na nini gelênge a hen men, sa kwo na nini li bô magtubu a bênge hen a men.

<sup>16</sup> Bi Kelma wona Jêsu Krist naj yiri naj Ibarna Emen wo geyéna aj dôbêna ibiyare bôrna men, béna anjan bê bôd sara naj bô deré wori hen na, <sup>17</sup> bi dôbênge ibiyare bôrjge a damañ men, bi bênge néé wô lij anja dôri men, wô kôlij Kwôlo Dôri kwôy kwôy a men.

## 3

*Uwôlênge Emen wô sarni*

<sup>1</sup> Yênen, kwôlo baa wo nija kelê a na: nini uwôlênge bi kené uwôl Emen wô sarni bi kwôlo Kelma Jésus ré ôrij tumô lew lew men, bi bijné ré enge bijn kwôlê sara mega wo kenbay ken lij hen iyôn men. <sup>2</sup> Men, ken uwôli bi ôbi ré geméni wô bay bô habrê, wôsa na bijné kêm a geyé bê bôrji sa kwôlo nini uwôl béreri hen né.

<sup>3</sup> Wôsa Kelma na ôbi bôpôn aj ôbi a béngge ka beré bôrngge iyêrê men, a geméngge wô Sidan a men.

<sup>4</sup> Ôbi béni nini bi bôrni sarnge a men, nini hôn wo kené bi bôrngge sa kwôlo na nini kelêngge a hen baa ya tô aj kené lê na hen iyôn kwôy kwôy.

<sup>5</sup> Bi Kelma wona li naj ken aj ken geyij Emen kwôy kwôy men, ken berij bôrngge iyêre sa gusij to bay gelêngge a mega wo Jésus na berij bôri iyêre hen iyôn men.

*Lêngge jé mega wo nini lij hen iyôn men*

<sup>6</sup> Yênen, nini kelêngge naj hini Kelma wona Jésus Krist bi kené pô yerngge aj yi bay ayê bôpôn kap kwijê aj kap kwôlo na nini gelji hen.

<sup>7</sup> Ken hôn, anga na nini li hen na, na nini li bi kenbay kôba, kené lij hen iyôn men, wôsa wulê wo na nini baj iyêre tonge a hen na, ken hôn wo na niné li jé damaj. <sup>8</sup> Men, na nini

ôm anga kwôni déj iyôn né a men, nijba, na nini li jé yoyre naj tu tare môp niné naj iyôn wô abij yerni wôsa nini gey gelêngge gusij gengij sa angap emêrni ré.

<sup>9</sup> Lê wo nini li hen iyôn na, na engerêngge are a na gelêni ré, nijba, nini li hen iyôn bi niné yij angap gelé ka dôri bi kené li. <sup>10</sup> Wulê wo na nini baj iyêre tonge a tô hen na, na nini kelêngge iyôn ba: «Hena kwôni wo ré gey lê jé ré ba, bi ôm emê ré men.»

<sup>11</sup> Nini kôl hen iyôn wôsa bay kôl iyôn ba bijné ka pôni perêrngge a ré gey lê jé ré aj ré ô na wô dé tirji tô anga megêrji a di. <sup>12</sup> Bijné bay ka iyônggi hen na, nini kôlji naj hini Kelma wona Jésus Krist bi bay ré li jé naj wulê wulê wô uwônij angap emêrji.

<sup>13</sup> Yênen, kenbay ba, ken li anga dôri ôrij tumô tumô dîba, ken merên sara ré. <sup>14</sup> Hena kwôni ré bi kwôlê sa kwôlo nini li bô magtubu a béngge hen ré na, ken kôbri men, ken bijn naj di ré a men, aj bi tayre ré diri. <sup>15</sup> Aj ken haali mega yênenge iyôn dîba, ken bôri mega ré janenge iyôn né.

*Deré kibi kwôlê*

<sup>16</sup> Bi Kelma Jésus woj ôbi bijn bijné bô jalê hen ôbi naj yiri bi béngge bô jalê kwôy kwôy sa are kêm a men, bi baa naj ken kêm a men.

<sup>17</sup> Dosé toj derij kibi magtubu hende to hen na, na nôbi Pol naj kôben wupê a lê hen nij. Na hen iyôn

a ené derij kibi magtubu  
tijê kwôy kwôy men, na hen  
iyôŋ a ené lêrê a men.

<sup>18</sup> Na kwôlo en gey  
kelêŋge bi a hen. Bi Kelma  
wona Jêsu Krist tô kibri  
sarŋge a kê.

# Magtubu to tumô to Pol li bij Timoté Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen

Timoté na, na kema wo yori na Jub, ôbi ay bôri. Ibari na grêk. Na iyé Listre a bô emê Asi a kirijna Pol ôrijn kergare tori tojn ulê béré to têê wôô hen aña ôbi ré uwonjini ya. (Asi to tô bô a hende to hen na, kemnêj ba hene na Turki. Jé lê bay jé 16:1-3). Ayij tôri wulê bi wo hen na, Timoté yi tô kibi \*ôbi jé Pol perê ka kwôni a. Timoté bi Pol ôrijn naj kirij kirij wô ulê béré men, Pol jéri têê kwône wô janê kwôlê wo denggel denggel perê bijé ka kwôlê woji sun kirij hen men. Na hen iyônj a hini ré yij bô magtubu to Jé lê bay jé 17: 14-15, 18: 5, 19: 22 men, bô magtubu to gay gay to Pol li hen men (1 Kworêntijnê 4: 17, 16: 10-11, Pilipinjê 2: 19-24, 1 Tésalonisijnê 3: 2-6). Magtubu to wôô to Pol li bij Timoté hen men, bij Tit a men hen na, bay uwôgeji «magtubu to bay derê tumô kirij» (Lettres Pastorales).

Magtubu to tumô to Pol li bij Timoté hen na, kôl kwôli are subu:

1. Yêgê maa églis wô sa anjaj gelé kaj benare hen men, kwôli dayrê

ermé wo Jubnê naj kwo bijé ka na Jubnê ré hen ta wo bijé ka pôni mase ciré ulê béreri hen.

2. Magtubu hende to hen kôl na kwôli geré tibé Emen men, derê tumô églis men, hal wo bay derê tumô églis a men.
3. Deré kibri ba, hende gelij na Timoté geré lê jé wori men, berê sa bay ayê bôô a men naj bi ôbi ré yij mana wo Jésu Krist wo dôri (4:6).

Magtubu to Timoté to tumô hende to hen na, já soderére kirij wôô: Kwo tumô ba, kôl na kwôli gelij bay ayê bôô are men, naj bay derê tumôri men, (Sapitre 1-3) kwo jôgij wôô ba, na tôô to gengij sa jé wo Timoté a lê hen a men (Sapitre 4-6).

## *Dosé to Pol lij Timoté*

1 Nôbi, Pol a lê magtubu hende to hen. Nôbi wo ena \*ôbi jé wo Jésu Krist wo Emen wojn ôbi gôlij naj na hen a dôren men, naj kaj tôô Jésu Krist wo nana bi bôrna sari a a men hen. <sup>2</sup>En li magtubu hende to hen bem jôbi Timoté wo ju yi mega keman wojn bôn iyônj, sa kibi ayê bôô wom hen. Bi Ibarna Emen naj Jésu Krist Kelma wona tô kibriji sam a men, bi bay bô tu ja tom men, bi bay jal bôm a men.

*Pol yêge maa Timoté wô sa bijé kaj bay gelére are kaj benare hen*

<sup>3</sup> Mega wo na en kôlem wulê wo na ena ôrij Maséduwan hen na, mô a Epês a wôsa bijné ka pôni kap bay gelij megêrji anğaj benare hen na, ju kôlji bi bay dî ba. <sup>4</sup> Men, kôlji bi bay ré merên yirji sa kwôlê woñ dilemne a ré men, bay ré narij kwôlê wo gengij sa tô môñ woji wo kô ré hen ré a men. Wôsa are bay ka iyôngi hen na, uwôl na narijare mera dîba, bijñ nap geré gelê wo Emen genge aj nana hôn nap ayê bôô hen né. <sup>5</sup> En ay tôn bem kôl hen iyông na wô wo bay ayê bôô ré geyij yirji nap bôô pôn men, nap ermé wo dôri men, nap bê bôô woñ tiri a men. <sup>6</sup> Bijné ka pôni kap bay gelé anğaj benare bay ka hen bul cêgeriji bijñ hal wo dôri bi wo hen aj bay ge kay sa narijare kwôlê woñ iyông a tôñ bi wo hen. <sup>7</sup> Bay gey ciré yé damné kap bay gelij bijné tôô to Emen, nijba, bay gan kôba, hôn kwôlê woji bi wo hen ré men, kwôlê wo bay kôl nap ibiyare hen kôba, bay hôn tôri ré a men.

<sup>8</sup> Nana hôn mega wo tôô to Emen na ré dô, hena nana ay lij jé nap geréri. <sup>9</sup> Bi na henênge mega wo tôô ré dîj na wô sa bay lêre anğaj derôre ré. Nijba, hende dîj na wô sa bijné kap bay dagê sa tôô nap bay bê kwôlê ré hen men, bay lê habré nap bay lê têrij hen men, bay bijnare Emen nap anğaj yi nap jengêrji hen kwôlê ré

hen men, bay deré balêrji nap bay deré bijné hen men, <sup>10</sup> bay yij yijnare toñ iyông a tôñ hen men, bay yij nap megêrji impé hen men, bay lê jenga gawré hen men, bay benare hen men, bay gwôserê kwôlê tumô kilmé hen men, wô anğaj dangi kêm ka habijñ ka bijñ nap anğaj tiri ka na nana gelij bijné ka Emen gey nana li hen né. <sup>11</sup> Anğaj gelé kap tiri bay ka hen na, yi na bô Kwôlo Dôri wo Emen na bèn kôben a hen. Kwôlo dôri bi wo hen na, gengij na sa Emen woñ ôbi hini emê hen men, wo na hanê derê hen a men hen.

*Pol lij Emen dosé wô sa bô derê wori*

<sup>12</sup> En lij Jêsu Krist Kelma wona dosé wô wo ôbi ben néé sa jé wupê. En liri dosé wôsa ôbi bôren môñ ôbi bôô pôn iyông aj ré dôren bi ené li jé wori hen. <sup>13</sup> Bi wo ca ba, na en iyêl kwôlê wo habijñ gengij sari men, na en gili gusijñ men, na en tiréri a men hen. Nijba, Emen bô tu na tijê wôsa na en bi bôn sari a ré men, tun na jôrij sa anğaj na en li hen né a men. <sup>14</sup> Wô bijnare to en bijñ nap Jêsu Krist hen na, Kelma wona tô kibri daman a san a men, ôbi ben en bi bôn sari a men, ben en gey bijné ka dangi a men. <sup>15</sup> Na tu kwôlê a ené kelê hen, aj dô wo bijné kêm ré bi bôrji sara: Jêsu Krist era sa terare a na wô gôlij nap bijné kap bay lê têrij, aj nôbi kôba, ena



ôbi têrijn wo gôlijn sa bay lê têrijn kêrn aŋ sôn. <sup>16</sup> Na ôbi á, Emen ré bô tu na tijnê aŋ bi Jêsu Krist ré gel ulê bôô wori naŋ geré wupê nôbi dami ôbi lê têrijn aŋ bi ré yi aŋgaŋ gelé bijn bijné ka ca sa bê bôrijn sari a aŋ uwôrijn gelé wo naŋ kwini bi wo hen men hen. <sup>17</sup> Bi bijné heram men, ay kibi Kelma wo dami woŋ ôbi merê naŋ kwini hen kwôy kwôy men, kwo a ma ré hen men, kwo kwôni gili ré a men hen. Ôbi a na Emen pôn nêŋ hari. \*Amên, bi yi gelij hen iyôn.

<sup>18</sup> Keman Timoté, en bêm kap tôô hende to hen kôm a mega wo bay kibi Emen na kôl tumô gengijn sam hen iyôn. Erem sa kwôlê woji bi wo hen a aŋ bi li naŋ ju sa kumbul wo ju li naŋ bijné kap bay gelijare bijné aŋgaŋ benare hen. <sup>19</sup> Gem ayê bôô wom dô men, gem ermé wom a men. Wôsa bijné ka pônni kap lê jé naŋ ermé wo dôri bi wo hen aŋ mênijn ayê bôô woji. <sup>20</sup> Si Himéné naŋ Alêksander na perê bijné bay ka hen. En nôgiji bijn Sidan aŋ bi bay ré halij aŋ bi cêgê ba, bay ré tiiré Emen ré nijn.

## 2

*Kap tôô to gengijn sa uwôlê Emen*

<sup>1</sup> Iyôn ba, aŋga fu bôn daman ka en ayijn tôôn bijn bay ayê bôô na, na bi bay ré engerijn Emen ré bijn bijné aŋga bay ôrijn doyriji hen men, bay ré uwôli men, bay

ré sôm sari a men, bay ré liri dosé wô sa aŋga ôbi li bijn bijné kêrn hen a men. <sup>2</sup> Uwôlênge Emen wô sa kilmé men, wô bijné kêrn ka kenare kôbriji a hen a men, aŋ bi nana môrijn dê naŋ bô jalê men, bi nana dî yerna yi Emen a dô men. <sup>3</sup> Uwôlê Emen wô sa bijné kêrn na, na aŋga dôri men, na aŋga dé tu Emen woŋ ôbi gôlijn naŋ na hen a men. <sup>4</sup> Ôbi gey hen iyôn bi bijné kêrn ré gôl men, bay ré hôn tu kwôlê a men. <sup>5</sup> Wôsa Emen na pôn nêŋ hari men, ôbi débê derôrijn a naŋ bijné na, na Jêsu Krist pôn nêŋ hari men, ôbi na gawra a men. <sup>6</sup> Ôbi ay yiri lijn sarga aŋ bi bijné kêrn ré mô sarji senge. Ôbi li hen iyôn gelij bijné ka Emen ré gey gôlijn naŋ ci. Ôbi gel hen iyôn na wulê wo Emen na genge hen. <sup>7</sup> Na ôbi á, Emen ré dén bi ené yi ôbi uwôlê béré men, \*ôbi jé wo Krist a men hen. Aŋ bi ené gelij bijné ka na Jubnê ré hen aŋga gengijn sa ayê bôô men, tu kwôlê a men. En kôl na kwôlê woŋ tiri dîba, na benare ré.

<sup>8</sup> En gey bi bijné ré uwôl Emen naŋ kirijn kirijn men, bay ré pô kôbriji wo séli ta aŋ uwôlijni naŋ bôô wo pôn men, naŋ bô tarê ré men, naŋ naŋare ré a men.

*Kwôlo gengijn sa aŋga yébé ré li*

<sup>9</sup> En gey bi yébé ré ha bargay kaji naŋ tô gerériji dîba, kap lamijn impê hen

né men, bi bay ré duu yirji tōŋ men, bi ré pōy sarji toŋ bayrare ré men, ré elagêrê yirji naŋ lôr ré men, naŋ ré men, ré tōbe bargay ka gararji gaŋ hen né a men. <sup>10</sup> Nijba, aŋgaŋ kalmare kaji ba, bi yi na jé lêreji wo dôri hen, ôbi a dé yébé ka kôl ciré na ka Emen hen. <sup>11</sup> Kirijna yébé mô wô toyé kwôlê na, bi bay herage ré men, bi bij ôbi halêrji hen kwôlê a men. <sup>12</sup> En jôô wo yébé ré gelij impê are men, ré ôm sarji ré men, ré herage ré a men. <sup>13</sup> Wôsa Emen dī Adam tumô dema ré dī Êb tô. <sup>14</sup> Men, na Adam a dé Sidan lamni ré nijba, na iyore a dé ôbi lamne men, dfaŋi sa tōô to Emen a men. <sup>15</sup> Iyôŋ hari kôba, iyore a uné gelê wô kamrê ka hende a yê hen men, hena hende ré gem ayê bôô wore men, hena hende ré gey bijné men, hena jé lêre ré dé tu Emen men, hena hende ré pōy yere a men.

### 3

*Bay derê tumô églis to bay ayê bôô*

<sup>1</sup> Kwôlo ena kelê hen na, na kwôlê woŋ tiri. Hena kwôni ré ôriŋ doy yé ôbi derê tumô églis to bay ayê bôô na, ôbi denŋa na jé wo dôri hen. <sup>2</sup> Ôbi derê tumô kirij na, bi yi kwôni wo bay dô kwôli dô men, kwo tamni pôn men, ôbi beré yiri men, ôbi gemé yiri men, ôbi lêre are naŋ tô gerérji men, ôbi

beré kergê yiri a men, bi nê m gelij bijné are a men, <sup>3</sup> bi yi ôbi yê care gaŋné men, ôbi bégerem ré a men, nijba, bi na kwôni wo kalêri jal men, ôbi naŋare ré men, ôbi geyé gursu gaŋ né men, <sup>4</sup> bi bô sa iyére tori dô men, hal kamni aŋ bi bay ré liri sa iyêrê ré men, ré biri kwôlê dô a men. <sup>5</sup> En kôl hen iyôŋ wôsa hena kwôni ré hôn berê sa iyére tori ré ba, ôbi a lê iyeŋ a ré dôriŋ tumô églis to bay ayê bôô ba? <sup>6</sup> Men, bi na kwôni wo ay bôri haw ré wô wo ôbi maa dé dengôri, aŋ Emen maa biri mega wo na berij Sidan hen iyôŋ men, <sup>7</sup> bi bijné ka ay bôrji ré hen kôba, bi dô kwôli dô a men. Ré ba, tayre a diri tumôri a aŋ ôbi maa kurij bô boyre to Sidan a.

#### *Diyakerjê*

<sup>8</sup> Diyakerjê kôba, bi bay yi bay lêre are naŋ gerérji men, bay gwôserê kirij ré men, bay yê care gaŋ né men, bay a emê lim né a men. <sup>9</sup> Men, bay a beré tu kwôlê woŋ ayê bôô wo Emen na yêge sari hen naŋ ermé wo dôri men. <sup>10</sup> Men, bi bay sélji tumô aŋ hena bay ré li ani kani ka habij ka bay ré uwôlij kwôlê sarji a naŋ dema kené biji jé kôbriji a tô. <sup>11</sup> Yébé kaŋ diyakerjê kôba, bi yi bay lêre are naŋ gerérji men, bay kôlijare bijné kwôlo habij né men, bay yê care gaŋ né men, bay lêre are kê m naŋ bôô

pôn men. <sup>12</sup> Diyaker na, na kwôni wo a ôrijî naî iyore pôni nêj. Bi ôbi bô sa iyére tori dô men, hal kamni dô a men. <sup>13</sup> Hena diyakerpê ka ré li jé woji dô na, bîjné a bîji kwôlê men, bay jé bay ka hen a kelê kwôli ayê bôb wona tô Jêsu Krist a naî ibiyare.

*Kwôlo dami wo na yi naî kini uwôbêri wo Emen yêge sari*

<sup>14</sup> En li magtubu hende to hen bem hanê nijba, en erem wo ené erê gelem hen ya a men. <sup>15</sup> Aî hena ené bîjî lew ré ba, magtubu hende to hen a gelem hal wona wo dôri wo nabay bîjné ka Emen ka na églis to Emen woî ôbi merê tu geî hen. Églis hende to hen gere tu kwôlê môjî gurô woî derô iyére naî tô iyére gerîjî iyére hen iyôjî. <sup>16</sup> Na tiri, kwôlo na yi naî kini uwôbêri wo Emen yêge sari béna wo gengîjî sa ayê bôb wona hen na, na kwo dami. Aî kwôni wo a nêmé narê ba, naî.

Krist, kwo Emen dôri hen era naî yiri môjî gawra iyôjî men,

Tunu tojî hendi bô bôrê yêge sari mega kwôni woî derôre men,

\*manê ka derômaranî a kôba, gili a men.

Bay uwôl béréri perê tô yê bîjné ka sa terare a na men,

bîjné kwône sa terare a nà, na bi bôrjî sari a men,

Emen na ayri hôrijî ta derômaranî a a men.

## 4

*Bîjné kaî bay gelére are kaî benare*

<sup>1</sup> Tunu tojî hendi bô bôrê kôl wanî a ta kôl iyôjî ba: Bô gerjé wulê wo nana mô bô a hen na, gawrê ka pôni a déjî ayê bôb woji men, bay a kebê tô tunu tojî hende benare hende to hen men, bay a erê na tô anjan gelé ka tunu to habîjî hende to hen men.

<sup>2</sup> Bay a dé bîjné kaî bay kelê kwôlê kibrijî wôb wôb naî kaî bay benare bay ka ermé woji naî môjî ré uwôjî naî musure to sêy to bay dera bô tare a iyôjî hen gerîjî naî ci kayê. <sup>3</sup> Bîjné bay ka hen gelîjî megêrjî bi bay ré enge yébé ré men, anja pôni kôba, ré dô emê ré a men. Nijba, Emen a dé anjan emê bay ka hen bi bay ayê bôb ka hôni tu kwôlê hen aî kirîjî bay ré liri dosé sara menba, ré ôm. <sup>4</sup> Ari dé Emen kêni na ka dôri dîba, ani kani kaî kaî ba, naî. Wôsa are bay ka kêni ka Emen bi hen na, na enge aî na liri dosé wô sarjî. <sup>5</sup> Wôsa kwôlê wo Emen men, uwôlêri a men na, li wo anjan emê bay ka hen dé tu Emen.

*Ôbi jé wo Jêsu Krist wo dôri*

<sup>6</sup> Hena jeré gelîjî bay ayê bôb are bay ka hen kwôy kwôy men, hena jeré gôse yem naî kwôlê woî ayê bôb men, naî anjan gelé kaî tiri

ka ju bi kwôlê sara hen a men na, já yé mana wo Jésu Krist wo dôri. <sup>7</sup> Toy kwôlê woɲ dilemne wo gali wo bijn naɲ ayê bôô ré hen ré men, mase bi ju dī yem yi Emen a dī men. <sup>8</sup> Hena kwôni ré li are gay gay bi ibéri ré iyêserê na, na anɟa dôri haji niɲba, dé yi yi Emen a a na anɟa dôri ka dē are kêm. Wôsa a lê naɲ ju haw hen men, tôre to cêgê a men. <sup>9</sup> Kwôlê bi wo hen na, na tu kwôlê aɲ dé wo bijnê kêm ré bi bôrji sara. <sup>10</sup> Na wô ôbi bi wo hen aɲa nana berij yerna iyêre lij jé wô uwôɲij gelê wo Emen na genge dīré béna hen, wôsa nana bi bôrna na sari ôbi woɲ ôbi merê tu geɲ hen men, ôbi gôlij naɲ bijnê kêm hen a men. Aɲ gôlij naɲ bijnê ka bi bôrji sa Jésu Krist a tumô.

<sup>11</sup> Ju gelji are bay ka kêm hen men, ju ay tôm biji bi bay ré li a men. <sup>12</sup> Bi kwôni tôɲnem wôsa jeré na kema mana ré, niɲba, ju yi ôbi gelijare bay ayê bôô tô geré naɲ kwôli kelêrem men, jé lêrem men, geyé wo ju geyij bijnê hen men, bê bôô wom sa Emen a men, bô bôre wom a men. <sup>13</sup> Pa dema ené bijn uném tô na, dī yem sa denŝê magtubu to Emen a tumô bijnê men, uwôl béré kwôlê dôri men, halji a men. <sup>14</sup> Lij wôre naɲ néé wo Emen bem hen né. Ôbi na bem kirija bay kibi Emen na kôl kwôlê gengij sam aɲ surɲê na uwôlij kôbriji sam

a men hen. <sup>15</sup> Na jé bi wo hen aɲa jeré lê men, ay yem bijn jé bi wo hen bi bijnê kêm gel mega wo jeré dô tumô tumô tô geré wo Emen a. <sup>16</sup> Di tu melênê sa hal wom a men, dī tu melênê sa anɟa ju gelij bijnê hen men, dēbe iyêre sara a men. Hena jeré li hen iyôɲ na, já gôlij naɲ yem men, já gôlij naɲ bijnê ka toy kwôlê wom bi wo hen a men.

## 5

*Hal wom tumô bay ayê bôô a*

<sup>1</sup> Kirija ju mô wô pané kwôlê naɲ kwôni wo suri na, ju nayri ré niɲba, ju iyêli naɲ tôm to jali, mega wo ôbi ré na ibam iyôɲ. Kam manê ba, ju bôrji mega wo bay ré na yênem iyôɲ a men. <sup>2</sup> Bô yébé ka iyêrɲê mega ré na yoɲem iyôɲ men, kam kalmé ba, ju bôrji mega yênem kaɲ yébé iyôɲ dība, ju li tu bôriyare sarji a ré.

<sup>3</sup> Bijn yébé kaɲ mamê ka kwôni woɲ ôbi berê sarji naɲ hen kwôlê men, ju li naɲ ci a men. <sup>4</sup> Niɲba, hena iyore toɲ mamne ré ôrij naɲ kamne ley kwôɲgêre ley ya na, bi bay dôyrê lê jé sa ayê bôô woji a sa balêrji tumô wôsa balêrji naɲ môɲêrji na li naɲ ci na hen iyôɲ men. Wôsa lê bi wo bay li hen iyôɲ hen na, na anɟa dé tu Emen. <sup>5</sup> Iyore to na mamne tiri aɲ kwôni woɲ ôbi berê sare naɲ na, hende bi bôre na sa Emen a men, uwôli men, sôm sari a a men kwôy kwôy

bi ôbi ré li naɲ tu. <sup>6</sup> Nɲba, mamne toɲ hende lêre aɲga bôre hende a geyé mera hen na, hende mô tu geɲ hare nɲba, hende yi mega kwôni wo ma iyôɲ. <sup>7</sup> Gelji kwôlê bi wo hen aɲ bi kwôni ré kôl kwôliji wôni wo habɲ né. <sup>8</sup> Hena kwôni ré bô sa bɲné ka bô iyére tori a naɲ balêri dô ré na, ôbi déɲ na ayê bôô wori hen. Aɲ ôbi li na habré wo dê kwôni wo ay bôri ré hen sôɲ.

<sup>9</sup> Yébé kaɲ mamê ka já dé hiniji bô magtubu a aɲ lê naɲ ci a na: hena hende ré ôriɲ naɲ elê tôre jii men, hena kurôre na ré na pôn men, <sup>10</sup> bi hende yi iyore to bɲné na ay kebre sa ari lêre ka dôri a men, bi na iyore to na gem kamne dô men, na bu kergê yere a dô men, na pul tê bɲné ka Emen naɲ dôbê sa men, na li naɲ bɲné ka na mô perê bô emê men, na ay yere bɲɲ aɲgaɲ lê ka dôri a men nɲ na, ju dɲ hene bô magtubu a ham nɲɲ.

<sup>11</sup> Kwôlo gengɲ sa yébé kaɲ mamê ka baa kalmê tô hen na, dɲ hiniji bô magtubu a ré, wôsa dô réba doy yɲ naɲ impê a liji aɲ bay a geyé engé impê ka dɲaɲgi aɲ a déɲ geré wo Jésus Krist. <sup>12</sup> Hena bay ré li hen iyôɲ na, Emen a ulê kwôlê sarji a wôsa bay mène tôô to bay na ay ciré ayê yirji liɲ jé bɲɲ Jésus Krist hen. <sup>13</sup> Hena bay ré enge impê ré nɲ kôba, kirɲa hiniji dɲɲ bô magtubu

a nɲ na, dô ré ba, bay a yé bay kuyare aɲ ôriɲ naɲ kibi iyére iyére kaɲɲ liɲ jé men, bay a erê wô lê way men. Kwo dê aɲ na, bay tôbe kibriji bô kwôlê wo bɲné men, bay kôl na kwôli aɲga dôliji ré hen a men. <sup>14</sup> Na wô sa bi wo hen aɲa ené gey bi yébé kaɲ mamê ka ba kalmê tô hen bi ré enge impê men, ré yêɲ kamrê men, ré bôriɲ sa iyére toji a men, dɲba, ré bɲɲ bay barena geré bi ré kôliɲ kwôlê wo habɲ gengɲ sarna ré. <sup>15</sup> En kôl hen iyôɲ wôsa yébé kaɲ mamê ka pôni dɲji geré woɲ derôre hen aɲ, aɲ ôrji tô Sidan a.

<sup>16</sup> Hena iyore toɲ hendi ayê bôô ré ôriɲ naɲ yébé kaɲ mamê ka na balêre ya na, bi hende bô sarji, dɲba, bi hende nôgiji bɲɲ églis ré. Aɲ bi églis ré dɲɲ yere bôriɲ sa yébé kaɲ mamê ka kwôni wo ré bô sarji naɲ hen dɲ.

<sup>17</sup> Surɲê ka dô tumô bay ayê bôô dô hen na, bi ken biji kwôlê dô men, ken têbiji dô a men. Nɲba, ka dô kwôlê men, halênge a men hen na, ken biji kwôlê daman a. <sup>18</sup> Wôsa kwôlê wo Emen kôl iyôɲ ba: «Kirɲa kelba ré dɲirê kaw wô téréji ba, dô wo jeré ha kibri ta ré.» Kwôlo Emen bi wo hen hô kôl iyôɲ ba: «Kwôni wo ré li jé ba, dô wo ré uwôɲ sa kôbri a men.» <sup>19</sup> Hena kwôni ré uwôl kwôlê sa kwôni wo suri a pôn bô églis a ré li ani kani aɲ hena bɲné ré nêɲ wôô réba subu ré kôl

hen iyôn a ré na, ju bi bôm sara ré. <sup>20</sup> Bijné kap bay lêre têrij yôôd hen na, ju nayji tu kwônê bijné aj bi ka đangi ré hare.

<sup>21</sup> En uwôlem tumô Emen a men, tumô Jêsu Krist a nap tumô manê kari ka derômarañ a ka ôbi tôrji hen a men, bi ju bi kwôlê sa kwôlê wo en kôlem a hen. Li ani kani kap derê tu kirij né men, ju ô tô kwôni a iyôn mera ré men. <sup>22</sup> Hena lew ju uwôl kôm sa kwôni a bi ré lij jê bô églis a ré. Dô wo ju hône dô tumô dem réba yi mega jeré li têrij hende to ôbi li hen men. Li ani kani ka habij ré, nijba, ju yi kwôni wo séli đi. <sup>23</sup> Dô wo ju yi kam piniji mera ré nijba, ju yi care dê iyôn a men wô bôm wo lêrem gañ gañ hen.

<sup>24</sup> Têrij to bijné ka pôni yi tu wolé pa dema bay ré jô kwôlê sarji a tô. Nijba, tô bijné ka pôni na, kirijna kwôlê bu sarji dema jeré henê têrij lêreji tô. <sup>25</sup> Jê lê wo dôri wo bijné ka pôni li hen na, yi tu wolé a men. Hena ré yi nô tu wolé lew ré kôba, a uwôbij sem né.

## 6

<sup>1</sup> Bijné kêm ka na limé hen na, bi bay duu yirji aj bij bay iyére toji kwôlê aj bi kwôni ré tiiré Emen ré men, ré kô kwôlo habij gengij sa anğaj gelé ka nana gelji hen ré a men. <sup>2</sup> Limé ka bay iyére toji na bay ayê bôô hen na, bay a kapê biji kwôlê wô wo bay ré na yênêrji bay ayê

bôô mera ré, nijba, bi bay li jê woji dô damañ a, wôsa bijné ka bay li jê biji hen na, na bay ayê bôô ka bay geyji hen.

*Kwôlê wo gengij sa gelé are kap benare nap ari uné kap tiri*

Gel, anğa já gelij bijné men, dôbijji ibiyare bôrji a a men a na: <sup>3</sup> Hena kwôni ré gelij bijné anğa đangi aj kap tu kwôlê wo Kelma wona Jêsu Krist men, gelé wo nana gelij bijné sa anğa bij nap ayê bôô wona hen ré a men na, <sup>4</sup> ôbi na ôbi uwôyrê yiri đej iyôn men, ôbi hôn ani ré kwôy men, doy narijnare kwôlê nap napare sa iyay kwôlê woj kelê a liri mera a men. Are bay ka hen na, sap nap terbére men, bij tôrji narij kwôlê men, tirij yirji kwôy kwôy men, ermé kwôlê wo habij gengij sa megêrji a men. <sup>5</sup> Narijnay kwôlê wo kô ré hen yi perê bijné bay ka ermé woji mênij hen men, ka hôn tu kwôlê ré yôd hen a men. Bay erem mega wo bê bôô sa Emen na, ré na geré ari uné.

<sup>6</sup> Na tiri, hena kwôni ré bi bôri sa Emen a na, ôbi na ôbi uné tô kwôlo Emen a, hena yiri ré dôri sa anğa ôbi ôrij kôbri a hen. <sup>7</sup> Wôsa nana era sa terare a nà kôbrena senge men, na belé herê kôbrena senge a men. <sup>8</sup> Iyôn ba, hena nana ôrij nap anğaj emê men, bargay a men na, bay a hen nêm iyôn. <sup>9</sup> Bijné ka gey yé bay

upé bay ka hen na, herij̄n bô anɣan lamê a. Aɣ yi môt̄ bay ré herij̄n na bô boyre a iyôn̄ wô doy anɣa gali naɣ ka habij̄n ka liji hen. Doy are bay ka hen na, mên̄eji yôd mega wo ré na cér a ré perêji iyôn̄. <sup>10</sup> Wôsa geyé gursu na, na tô hanê mênê wo gay gay hen kêm. Aɣ bijné ka pôn̄i ôrij̄n doy upé gursu daman̄ aɣ li wo bay ge kay tô ayê bôô woji a aɣ denɣôrji lebarêji daman̄.

*Kaɣ tôô Pol to ay bijn Timoté*

<sup>11</sup> Nij̄ba, jôbi gawra wo ju na kwo Emen na, dô wo ju dôbe kôbem bô anɣa habij̄n bay ka hen a ré. Mase woge geré lê anɣan derôre tumô Emen a men, bi jé lêrem yi mega kwo Emen gey hen iyôn̄ men, bi bôm sari a kwôy kwôy men, gey megam men, uwôl bôm aɣ ju yi kwôn̄i wo kalêri jal a men. <sup>12</sup> Mega wo ju bi bôm sa Jêsu a hen iyôn̄ na, mase bi ju li anɣa ôbi gel hen, aɣ jeré uwôn̄ij̄n sa kôm wo na gelê wo naɣ kwini hen. Emen na uwôgem bi jeré li are bay ka iyôn̄gi hen kirij̄na na ju kôlij̄n kwôli ayê bôô wom tumô kwônê bijné hen. <sup>13</sup> En ay tôn̄ bem tumô Emen woɣ ôbi bé are kêm mô tu geɣ hen men, tumô Jêsu Krist a wo na kôl kwôlê woɣ tiri tumô kelma Pos \*Pilata kwôy hen, <sup>14</sup> bi jeré bi kwôlê sa kwôlê bi wo hen a men,

déɣ ani kani aɣ né men, li ani kani ka habij̄n sara ré a men. Li hen iyôn̄ kwôy jéɣ kirij̄na Kelma wona Jêsu Krist a herap. <sup>15</sup> Ôbi a bulo hera sa to Emen a gengé, ôbi na kwo bijné ay kibri men, ôbi pôn̄ nêɣ hari a ôrij̄n naɣ néé men, ôbi na Dami woɣ sa kilmé men, Dami wo damné ka ôm kirij̄n sa terare a na a men. <sup>16</sup> Ôbi pôn̄ nêɣ hari a na kwo ma ré men, ôbi mô bô kirij̄n ka peranɣi ka jôrij̄n bijné geléri hen men, kwôn̄i na gili tumô ré men, kwôn̄i a nêmê geléri haw hen ré a men. Damɣare naɣ néé wo yi sari naɣ kwini. \*Amên, bi yi gelij̄n hen iyôn̄.

<sup>17</sup> Bijné kaɣ bay upé ka haw hen na, ay tôm biji bi bay ré uwôyré yirji ré men, ré bi bôrji sa ari upérji bay ka hen né a men, wôsa bay hôn wo anɣan upé bay ka hen ré yé kwôy kôba, bay hôn né hen na, bi bay ré bi bôrji sa Emen woɣ ôbi bé are kêm naɣ kwônêrji aɣ nana môrij̄n naɣ yi derê hen d̄i. <sup>18</sup> Kôlji bi bay ré li anɣa dôri men, bi ari upérji ré na lê anɣaji ka dôri men, bay ré yi bay lê derê men, bay ré bu baliyare naɣ bijné naɣ ari upérji a men. <sup>19</sup> Hena bay ré li hen iyôn̄ na, bay d̄i anɣan upérji bay ka hen na kini uwôbêrji ka dôri a wô wulê wo kiyay. Ôbi á, bay ré sa meré deré naɣ gelê wo naɣ kwini.

<sup>20</sup> Timoté, cubu tum sa anɣa Emen bêm kôm a hen. Dôbe kem bô kwôlê woɣ dɛɣ iyôɣ a aɣ biɣ naɣ ayê bôô hen ré men. Dôbe kem bô kwôlê wo gengiɣ sa henê are a niɣba, na henê are bay ka hen né a men hen. <sup>21</sup> En kôlem hen iyôɣ wôsa ðijé ka pôni ka kôl ciré ôriɣ naɣ henê are bay ka hen aɣ bay na dɛɣ ayê bôô woɣi.

Bi bô derê wo Emen baa naɣ ken.



# Magtubu to jôgijn wôô to Pol li bij Timoté Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen

Magtubu to jôgijn wôô to Pol li bij Timoté hen na, na kirina ôbi gelijn gusijn gap dangay a Rôm a (Sapitre 1: 7). Wulê wo Pol a dirijn kibi jé wori baa da nij apa ôbi ré li magtubu hende to hen ayijn tôri bij kwo na ôbi bêeri ôrijn kirijn wo ôbi geyri gap hen (Sapitre 1: 2).

Sapitre 1: 3 - 2: 13 na, \*ôbi jé Pol ay tô lê magtubu tori nap lijn Emen dosé wô peré wo Timoté pur bijné men, wô ayê bôô wori a men. Wô gusijn to ôbi a upé men, kapé wo bay a kapé manê ka Kwôlo Dôri hen a men na, Pol ay tôri bij Timoté ré fu bôri iyêre sa gusijn a men, ré li mapé nap ibiyare men, nap bôô pôn a men mega asgar wo Jésus Krist iyôn. Men, Pol yêge maa Timoté bi ré dî tu melênê sa yiri a wô bijné kap bay geyé narijnare kwôlê wop déjn iyôn hen men, wô napare to gengijn sa kwôli kelêrji wop déjn iyôn wo a dôrem ôrijn kelangé nap ayê bôô hen men.

Sapitre 2: 14-4: 5 na, Pol kôlijn Timoté ré ay hal wori men, bi ôbi ré dëbu sa têri a nap bôô pôn sa angap gelé ka bijn nap kwôlo Emen ka

bay na gili nap kamnêri yen hen.

Sapitre 4: 6-22 na, deré kibi magtubu tori hende to hen na, Pol kôl kwôli kirijn ka ré iyêre nap dî. Nijba, ôbi lijn Kelma dosé wô geré wo ôbi gereri hen.

Kwôy wo ôbi derijn kibi jé wori na, Pol li mapé wo dôri wo gengijn sa Kwôlo Dôri (Sapitre 4: 7). Nap elê wo yôn yôn wo bijné dênse magtubu hende to hen na, Pol kôlji bi bay ré li mapé wo dôri bi wo hen dîba, bay ré harijn ôbi bare ré men, bay ré li nap ayê bôô men, ulê bôô men, peré bijné nap dëbé sa têê a a men.

<sup>1</sup> Nôbi Pol, \*ôbi jé wo Krist Jésus nap bô geyé wo Emen wo na genge bi ené uwôl béré gelé wo ayijn tôri dîré bij bijné wo yi yi Jésus Krist a kirina nana bij nap dî hen.

<sup>2</sup> En li magtubu hende to hen bem jôbi Timoté wo ju yi môjn keman wo en geyri hen iyôn. Bi Ibarna Emen nap Kelma wona Krist Jésus tô kibriji sam a men, bi bay bô tu na tom men, bi bay jal bôm a men.

*Pol uwôl Emen wô sa Timoté men, dôbri ibiyare bôri a a men*

<sup>3</sup> En lijn Emen wo en li jé biri nap bôn wo dôri mega wo môpnêrna kôba, na lijn jé biri hen iyôn dosé. En liri dosé wôsa yoyre nap tu tare kirina en mô wô uwôlêri na, en erem sam a kwôy kwôy.

<sup>4</sup> Bôn juben sa sômê wo na ju

sôm a hen aṅ en gey gelem aṅ bi yen ré dôren. <sup>5</sup> Men, en erem sa ayê bôô wom woṅ tiri hen, ayê bôô woṅ tiri bi wo hen na, agerem Loyis naṅ yom Énis na ôriṅ hen iyôṅ men aṅ en hôn wo jôbi kôba, ayê bôô wom ré na kwôṅ tiri hen iyôṅ men. <sup>6</sup> Na ôbi á, ené jubu tô bôm ta bi jeré cubu tum tô gwosoy jé wo Emen na bem kirija na en uwôliṅ kôben sam a hen dô dîba, bi ré yi aṅga beray mera ré. <sup>7</sup> Wôsa Tunu to Emen béna hen na, na to béna néé men, toṅ geyé bîjé men, toṅ gemé yi a men, dîba, na tunu toṅ haré ré.

<sup>8</sup> Hen iyôṅ na, dô wo ju dî tayre dêm sa dôriṅ bîjé kwôlê wo gengiṅ sa Kelma wona hen ré men, gengiṅ san nôbi wo en yi danggay a wô sa Jésus hen né a men. Nijba, ju geliṅ gusiṅ naṅ en wô sa kwôlê wo dôri wo Emen naṅ néé wo ôbi bem hen. <sup>9</sup> Emen a gôliṅ naṅ na men, ôbi a uwôgêna bi nana yi bîjé kari a men. Na wô jé lêrena wo dôri wo nana li hen né, nijba, na gengé wori men, bô deré wori a men. Na bô deré wo ôbi li naṅ na tô Jésus Krist a pa dema tô terare na ré dîṅ tô. <sup>10</sup> Men, haw hen ôbi geléna bô deré wori bi wo hen naṅ sa to ôbi gôliṅ naṅ na Jésus Krist na saṅ hen, wôsa Jésus Krist a mênê néé wo temare yôd. Aṅ naṅ kwôlê wo dôri bi wo hen na, ôbi yêge sa gelê wo a keré ré hen béna.

<sup>11</sup> Nôbi kôba, na wô kwôlê wo dôri bi wo hen a Emen ré dên mega ôbi ulê béré iyôṅ men, mega \*ôbi jé iyôṅ men, mega ôbi geliṅ bîjé are iyôṅ a men hen. <sup>12</sup> Na ôbi á, ené geliṅ gusiṅ hende to hen hen. Nijba, en dî tayre dên ré wôsa en hôn kwo en bi bôn sari a hen men, en hôn wo ôbi ré ôriṅ naṅ néé woṅ gemé aṅga ôbi bèn kôbena hen deré kwôy Wulê woṅ jeré kwôlê a. <sup>13</sup> Gem tu kwôlê wo ju toy keben a hen dô aṅ bi yi môṅ aṅgaṅ gelé kam iyôṅ men, ju fu ayê bôô wom iyêre men, pur bîjé a men wô kibi bîjare tona naṅ Jésus Krist. <sup>14</sup> Timoté, cubu tum sa aṅga Emen bêm kôm a hen dô naṅ néé wo Tunu toṅ hendi bô bôré to yi yerna hen a men.

<sup>15</sup> Ju hôn wo bay ayê bôô kêk ka mô bô emê wo Asi a na, dênji aṅ men, aṅ perêrji a hen na, si Pijélus naṅ Hemojêns kôba, dênji aṅ a men. <sup>16</sup> Nijba, bi Emen bô tu na to Onésipôr naṅ bîjé ka bô iyêre tori a, wôsa ôbi dôben ibiyare bôn a kwôy kwôy, men ôbi bi tayre diri san a wô wo ené na danggay ré a men. <sup>17</sup> Nijba, kirija ôbi sa Rôm a na, ôbi wogen dé dé ô upen. <sup>18</sup> Bi Kelma bô tu na tori wulê wo ôbi a jôriṅ kwôlê sa bîjé a hen. Are kêk ka ôbi na li naṅ en Epês a hen na, ju hôn dô.

## 2

*Bi jé lêrem yi môṅ kwo Jésus Krist hen iyôṅ*

<sup>1</sup> Keman, sa kibi bijnare to ju bijn nap Jésu Krist hen apa ôbi ré li derê nap ju hen. Iyôn ba, ju bu bôm iyêre. <sup>2</sup> Ap kwôlê wo ju toy keben a tu kwônê bijné hen na, ju gelijn bijné ka ju bi bôm sarji a ka a nê mê gelijn megêrji ka danji hen iyôn men hen.

<sup>3</sup> Gelijn gusijn nap bay ayê bôô kêm mega ôbi mapê wo Jésu Krist wo dôri iyôn. <sup>4</sup> Hena asgar wo ré mô sa têri a diré erê kibi kumbul a apa ré gey bi ôbi sari ré dini na, ôbi a dé tini sa anga cêgiri a hen ré nij. <sup>5</sup> Men, hena ôbi cogo wo ré li cogo nap geréri ré ba, bay a ayê kibri ba? <sup>6</sup> Men, ôbi yagé wo na cubu tiri dô sa yagé a terbére a na, kibi kelanê ba, ôbi a upé sa kôbri tumô. <sup>7</sup> Erem sa kwôlê wo en kôlem a hen ap Kelma a bé tum a jôrij sara ap já henê senje.

<sup>8</sup> Erem sa Jésu Krist a wop kunga kelma Dabid wo Emen na biri ji si kampê hen kwôy kwôy mega wo en kôl kwôli bô béré Kwôlo Dôri wo en uwôl a hen. <sup>9</sup> Na ôbi á, ené gelijn gusijn men, bay beren uwôl dangay a mega wo ené na ôbi lêre habré iyôn hen. Nijba, kwôlê wo Emen ba a yé dangay a men ba? <sup>10</sup> Na tôri bi wo hen apa ené berijn bôn iyêre sa gusijn hende to kêm hen wô derê wo bijné ka Emen na tôrji bi bay kôba, ré uwônijn gelê wo yi yi Jésu Krist a hen men, bay ré môrij bô hini emê wo nap kwini a hen a men. <sup>11</sup> Kwôlê wo na kelê hen na,

na tu kwôlê.

Hena na nana ma nap Jésu Krist na, na merênge tu gej nap dî a men.

<sup>12</sup> Men, hena na nana bu bôrna iyêre ba, na emê iyêre nap dî men.

Hena nana kapni ba, ôbi kôba, a kapêna men.

<sup>13</sup> Men, hena nana dèbu sa têrna ré ba, ôbi ba, dèbu sa têri a,

wôsa ôbi ba, a kelê baa lê ariri ré ré.

### *Ôbi jé wo dé tu Emen*

<sup>14</sup> Ju jubu tô bôrji ju hô jubu a tumô Emen a sa kwôlê wo na en kôlem hen. Halji bi bay narijn kwôlê sa kwôli kelêrji a ré. A hena bay ré narijn kwôlê mega hen iyôn na, dô ré wôsa a mênê ayê bôô wo bijné ka toyji hen. <sup>15</sup> Bu yem ta lij jé ap bi Emen bôrem mega kwôni wo dôri iyôn men, kwo tayre diri sa jé wori a ré men, môn kwo uwôl béré tu kwôlê nap geréri iyôn a men. <sup>16</sup> Jôô yem sa naripare kwôlê wop déj iyôn wo bijn nap ayê bôô ré hen, wôsa naripay kwôlê bi wo iyônggi hen a lê apa bijné ré dijn Emen dê dê ap hen. <sup>17</sup> Wôsa kwôli kelêrji lij bijné habijn mega bara to ô tumô tumô iyôn. Si Héméné nap Pilétus na perê bijné kap bay kelêre kwôlê wo habijn bi wo hen iyônggi hen. <sup>18</sup> Bay déj tu kwôlê bi wo hen ap, wôsa bay kôl iyôn ba Emen né bijn bijné ka ma ré ji si kampê nij. Ap mênê ayê bôô wo bijné ka pôni. <sup>19</sup> Nijba,

Emen dī tō ayê bôô wona iyêre kaŋ kaŋ. Aŋ tō ayê bôô bi wo hen na, are wôô dīŋ sara, ka tumô kôl iyôŋ ba: «Kelma hôn bīné kari» men, ka jôgīŋ wôô kôl iyôŋ ba: «Kwôni wo kôl dīré na kwo Kelma ba, bi jôô yiri sa lê anŋa habīŋ a.»

<sup>20</sup> Bô iyêre to dami a na, na gwoŋê kaŋ lôr naŋ kaŋ lari a yé ya mera ré, nīŋba, kaŋ gurô naŋ kaŋ gerem kôba, yi ya men. Gwoŋê kaŋ lôr naŋ kaŋ lari hen na, bay ômīŋ are na sa wulê wo dami a, nīŋba, kaŋ gurô naŋ kaŋ gerem hen na, bay ômīŋ are naŋ wulê wulê. <sup>21</sup> Kwo bay ayê bôô kôba, na hen iyôŋ men. Wôsa hena kwôni ré jôô yiri sa lê anŋa habīŋ bay ka en kôl kwôlīŋ hen aŋ dī yiri naŋ jengêri hen na, ôbi yi mega gwoŋê kaŋ lôr naŋ kaŋ lari iyôŋ Emen a ayêri līŋ jé wo dôri wo gay gay hen kêm. Wôsa ôbi ay yiri yôd bīŋ Kelma wô merê sa kôbri mega gawra wo já jéri bi ré li jé wo dôri wo gay gay hen. <sup>22</sup> Jôô yem sa doy anŋa li manê naŋ kalmê hen yôd aŋ. Aŋ ju woge wô lê anŋaŋ derôre men, ju gem ayê bôô wom men, gey megêm men, ju mô naŋ bô jalê a men. Li hen iyôŋ naŋ bīné ka uwôl Kelma naŋ bôô pôn hen. <sup>23</sup> Men, ju jubu bay narīŋare kwôlê wo gali hen sêd aŋ a men. Wôsa ju hôn wo narīŋare kwôlê wo gali bi wo hen iyôŋgi hen na,

saŋ naŋ narīŋare kwôy kwôy. <sup>24</sup> Nīŋba, ôbi jé wo Kelma na, dé wo ré naŋ nāŋ kwôni ré, nīŋba, ré li dô naŋ bīné kêm men, ré nêm gelīŋ bīné are men, ré na ôbi ulê bôô sa anŋa habīŋ ka bīné li naŋ dī hen a men. <sup>25</sup> Ôbi a ulê bôri pô gelīŋ bīné kaŋ bay jebé kwôlê sêd aŋ hen are. Wôsa dô réba Emen a bīŋi nêé bi bay ré bilīŋ ermé woŋi aŋ a bé tirŋi ré jôriŋ sa tu kwôlê. <sup>26</sup> Na hen iyôŋ dema bay ré henê ermé kwôlê wo dôri aŋ dôriŋ kibi boyre to ôbi bare Sidan a wo berŋi bay li anŋa bôri ré gey hen.

### 3

*Jé lê gawré kirīŋa sa terare baa dā wo ta kerê*

<sup>1</sup> Hôn wo kirīŋa sa terare baa dā wo a kerê nīŋ na, kirīŋ a iyêrê damaŋ. <sup>2</sup> Wôsa bīné a yé bay yerê men, bay geyé gursu men, bay dê deŋgôrŋi men, bay uwôyrê yi men, bay kelê kwôlo habīŋ gengīŋ sa Emen men, bay bīŋ balêrŋi kwôlê ré men, bay yilê kirīŋ men, bay bê kwôlê sa anŋa Emen a ré men. <sup>3</sup> Bay a yé bīné ka iyêre men, bay a berê tu ŋa to kwôni ré men, na bay kelê kwôlê wo habīŋ gengīŋ sa bīné men, na bay bégerem men, bay lê bisīŋne men, na bay bayī anŋa dôri men, <sup>4</sup> na bay perê sa megêrŋi men, bay lêre are môŋ bīné ka erem kwôlê ré iyôŋ men, bay uwôyrê yirŋi damaŋ men,

bay geyé derê wo sa terare a nà dé Emen a men. <sup>5</sup> Tu ßijé a ba, bay li môñ ciré na bay ayê bôô môñ nabay iyôn men, nijba, néé wo ayê bôô woñ tiri hen na, bay kañ. ßiné bay ka iyôngi hen na, pô yem wolé nañ ci. <sup>6</sup> Wôsa ka pônî ô bô iyé ßijé añ bôyji yébé kañ bay lê añ doy lê aña gay gay yi bôrji a hen nañ añañ gelé kaji kañ benare bay ka hen. <sup>7</sup> Yébé bay ka hen gey bi bay ré dôrji kwôlê ta ta haji nijba, bay nêem henê tu kwôlê ré kwôy. <sup>8</sup> Mega wo ca ba, si Janês nañ Jambrês\* na kañ Moyis hen iyôn na, ßijé bay ka hen kôba, kañji béré kwôlê woñ tiri bi wo hen men. Na ßiné ka ermé woji mênin añ na ßiné ka ayê bôô woji dé tu Emen né a men. <sup>9</sup> Nijba, jé lêreji bi wo hen a erê tumô ré, wôsa bay a bôrji mega bay galê iyôn mega wo bay na bôriñ si Janês nañ Jambrês mega bay galê hen iyôn men.

*Debe sa têm a sa aña bay na gelem a hen*

<sup>10</sup> Nijba, jôbi ju gel gelé are kañê dô men, ju hôn hal wupê men, ju hôn aña en genge ené lê hen dô men, ayê bôô wupê dô men, ulê bôô wupê dô men, ju hôn geyé wo en gey ßiné hen dô men, débé sa tê tijê a dô men, <sup>11</sup> ju hôn gusij to bay gelen hen dô men, añañ

tu ja ka lèn a Antiyôk a men, Ikôniyôm a men, Listre a a men hen na, ju hôn dô. En gelij gusij hende to kêm hen nijba, Kelma dôren kibi a kêm men. <sup>12</sup> Na tiri, ßiné kêm ka gey lê aña Emen gey hen wô wo ciré bij pôn nañ \*Krist Jêsu hen na, bay a gelji gusij na hen iyôn men. <sup>13</sup> Nijba, ßiné kañ bay bô habrê men, bay lamê kirij a men hen na, jé lêreji wo habij bi wo hen a erê tumô tumô, bay a lamê megêrji men, bay kôba, bay a lamêji men. <sup>14</sup> Nijba, jôbi ba, ju ðebu dô sa kwôlo bay na gelem añ na ju bi bôm sara dô hen wôsa ju hôn ßiné kañ bay gelemare are bay ka hen dô. <sup>15</sup> Wôsa kwôlo yi bô magtubu to Emen a hen na, ju hôn nañ kampêm yeñ. Kwôlê bi wo hen a bem tu melênê wo jeré bij bôm sa Jêsu Krist a añ jeré gôlij. <sup>16</sup> Kwôlo kêm wo lij bô magtubu to Emen a hen na, na kwôlo hena kibri a, iyôn ba, dô wô halij ßiné men, janijji men, enêji men, wô geléji geré lê añañ derôre a men. <sup>17</sup> Añ bi gawra wo Emen ré uwônij geré lij aña dôri ka gay gay.

## 4

*Gerjé halê wo Pol hal Timoté sa jé wo yi kôbri a hen*

<sup>1</sup> Kirija Jêsu Krist a hera wô emê iyére tori na, ôbi a

\* **3:8** 3: 8 Hini woñ Janês nañ Jambrês bi wo hen na, na hini wo Jubnê na uwôgij ßiné kañ beli bay ka wôô hen. Bay na gawrê ka Ejipt añ na bay a na kañê kwôlo Moyis hen. (Sé nô 7: 11-12.)

sa jerê kwôlê sa bijné ka baa tu geŋ naŋ ka ma a. A hena ré na hen iyôŋ ba, en ay tôn bem tumô Emen a men, tumô Jésu Krist a a men bi jeré <sup>2</sup> dô kwôlê wo dôri wo Emen bijn bijné aŋ ju đebu sara hena ré kirijŋ ré dô, ré habijŋ kôba, ju đebe sa têm a. Gelji wo aŋga bay ré li hen ré habijŋ men, ju ônejji wô têrijŋ toji men, ju dôbjji ibiyare bôrji a men. Li hen iyôŋ naŋ ermé woŋ geléji are men, ju uwôlijŋ bôm pô sarji a. <sup>3</sup> Wôsa wulê a sa wo bijné a geyé toyé béré kwôli aŋgaŋ gelé kaŋ tiri bay ka hen né. Nijba, bay a lê na aŋga bôrji gey hen men, darŋa toyé kwôlê diji aŋ bay dayré kwônê bijné kaŋ bay gelé are ligirji a bi bay ré kôljji kwôlê wo bay gey toyé hen đí. <sup>4</sup> Bay a ayê marji aŋ sa tu kwôlê a nijba, bay a dôbê marji wô toyijŋ kwôlê woŋ dilemne wo gay gay hen đí. <sup>5</sup> Nijba, jôbi na, ju đí tu melênê sa yem a sa are bay ka hen kêm. Bu bôm iyêre sa gusijŋ a men, li jé wom woŋ uwôlê béré Kwôlo Dôri wo gengijŋ sa Jésu Krist hen bijn bijné men, li jé woŋ ulê béré Kwôlo Dôri wo Kelma bêm kôm a hen dô a men.

<sup>6</sup> Wôsa kujê nôbi ba, en yi haw hen môjŋ care toj bêtôŋ iyôŋ. Wô wo wulê wo na maŋ baa đa nij. <sup>7</sup> Wôsa na en sêjŋ sêjpare toj ibiyare men, gere to na en ge hena, en duu kebre nij men, en gem kwôli ayê bôo dô a men. <sup>8</sup> Aŋ haw hen na, aŋgaŋ têbê

sa kôbi kaŋ tiri ka bijné ka ay joor hen yi gemen yaŋ ya. Bay a na gwôyê wo bay lê aŋgaŋ derôre. Aŋ Kelma woŋ ôbi jerê kwôlê woŋ derôre a ben Wulê wo ôbi a herajŋ wô jerê kwôlê sa bijné a hen. Ôbi a ben na nôbi penen mera ré, nijba, bijné ka gey herari hen men.

*Pol kôlijŋ Timoté kwôlê wo gengijŋ sari*

<sup>9</sup> Jubo yem ta ju era lew unen. <sup>10</sup> Wôsa aŋga sa terare a na bu bô Démas aŋ ôbi đén aŋ ôrijŋ Tésalonik a. Krésens ô Galati a men, Tit kôba, ô Dalmati a a men. <sup>11</sup> Aŋ na Luk pôn nêj hari a baa ré en na. Kirija já era ba, ju kelaŋ naŋ Mark ré era naŋ ju wôsa ôbi nêm lê naŋ en sa jé wo Emen a. <sup>12</sup> Tikik ba, en jéri Epês a. <sup>13</sup> Kirija já era ba, ju aya bargay kaŋê kaŋ kelanê ka na en đo iyé Karpus Trowas a hen kôm a eraŋ ben. Men, pera magtubu to beray hen kôm a eraŋ ben nijba, toj arijŋ hen na, ju gerbaŋ né pa pa.

<sup>14</sup> Alêksander woŋ ôbi bingê hen lèn aŋga habijŋ gaŋ. Kelma a têbêri sa bô habré wori bi wo ôbi lèn hen. <sup>15</sup> Jôbi kôba, ju đí tu melênê sa yem a men, wôsa ôbi kaŋ kwôlê wona.

<sup>16</sup> Kirija en đubu tumô bay jerê kwôlê a kunen ta kôl kwôlê jôrijŋ san na, kwôni pôn nêj iyôŋ wo na kujê ba naŋ. Bay kêm đén aŋ. Nijba, en uwôlijŋ

Emen bi ré jô kwôlê sarji a ré. <sup>17</sup> Nijba, Kelma baa naɲ en men, na ben néén a men, aɲ bi ené uwôlij béré Kwôlo Dôri dô bij bijé kêm ka na Jubê ré hen ré toy. Aɲ Kelma dôren kibi kwo a. <sup>18</sup> Ôbi a dôren perê aɲga habij a kêm aɲ a ben na sé bô emê iyére tori to derômaraɲ a naɲ derêri. Bi hini emê yi wô sari kwôy naɲ kwini. \*Amên, bi yi gelij hen iyôɲ.

*Dosé toɲ derij kibi kwôlê*

<sup>19</sup> Lij si Prisil naɲ Akilas naɲ bijé ka bô iyé Onésipôr a kêm dosé ben. <sup>20</sup> Erast baa Kworênt a men, Tropim ba, en dori a Milé a wôsa ôbi ômij. <sup>21</sup> Jubo yem ta, ju era unen tumô kibi terbére a. Ubulus men, Pudêns men, Linus men, Klodiya naɲ bay ayê bôô kêm lêm dosé men. <sup>22</sup> Bi Kelma baa ré ju, men, bi derê wo Emen baa ré ken kêm a men.

## Magtubu to Pol li bijn Tit Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen

Tit na ôbi ayê bôô wo tôri na Jub ré (Galatijê 2: 1-3). Ôbi na ôbi bê Pol ôrij kergare men, ôbi na dôbe yiri damaņ perê \*ôbi jé Pol naņ Kworêntijê wô janij kwôlê woji (2 Kworêntijê 7: 6-16). Na kirija Tit baj Krêt a apa Pol ré li magtubu hende to hen biri hen. Wôsa \*ôbi jé Pol na đori yeņ bi ré bô sa jé men, ré tó bijné đĩ bi ré dô tumô églis to sa iyé Krêt a hen men (Sapitre 1: 5).

Bô kwôlê woņ derê tumô magtubu hende to hen na, kôl na mawi kwôlê wo \*ôbi jé Pol kôl (1: 1-4).

Sapitre wo pôn na, kôl na kwôli hal wo kwôni wo gey yé ôbi derê tumô églis (1: 5-16).

Sapitre wo wôô na, kôl na kwôli hal wo Tit naņ gwogelê bijné ka bô églis a: ka iyêrjê men, yébé ka surjê, kam manê men, limé a men (2: 1-15).

Sapitre wo subi na, kôl na kwôli anğa bay ayê bôô ré lê men, merê wo bay ré mô naņ bô jalê men, đé wo bay ré đej tó anğa ré saņ naņ karijare a men (3: 1-11). Men deré kibri na, kwôli

tôô to Pol toņ yiri to ôbi ay bijn Tit men, dosé to ôbi liri a men (3: 12-15).

Kwôni wo dêņse magtubu hende to hen dô ba, henê wo hende ré kôl na kwôli Tit naņ jé lêri mera ré, nijba, kwôlo kôlij bô magtubu hende to na, na kwôlo yi perê bay ayê bôô a kwôy kemnêņ.

### *Dosé to Pol lij Tit*

<sup>1</sup> Nôbi Pol, lema wo Emen men, \*ôbi jé wo Jêsu Krist a men hen, a lê magtubu hende to hen bem hen. Emen a joon bi ené li naņ bijné ka ôbi tôrji hen sa ayê bôô woji a aņ bi bay ré iyêrij tó a a men, bi ené gelji bi bay ré hôn tu kwôlê aņ bi jé lêreji ré dé tu Emen. <sup>2</sup> Aņ bi bijné ré hôn wo gelê wo naņ kwini wo ciré mô gem hen na, ciré sa upé. Emen wo kôl kwôlê woņ benare sa pôn ré hen a ayê tôri béna wô gelê wo naņ kwini bi wo hen kirija tó terare na đij né tó hen. <sup>3</sup> Emen woņ ôbi gôlij naņ na hen a yêgê sa kwôlê bi wo hen naņ wulê wo ôbi na gengij hen aņ ôbi ay tôô ben bi ené dô kwôlê bi wo hen bijn bijné.

<sup>4</sup> En li magtubu hende to hen bem jôbi Tit. Ju yi môņ keman woņ bôn iyôn wôsa ayê bôô wona na pôn. Bi Ibarna Emen naņ Jêsu Krist woņ ôbi gôlij naņ na hen tó kibriji sam a men, bem bô jalê a men.

*Jé wo Tit a lê Krêt a*



<sup>5</sup> Na en dém Krêt a bi jeré nan anğa na baa janê tô hen nan gerérji men, jeré tô bijné bi bay ré bô sa églis pôn pôn to yi sa terare to Krêt a hen, men, ju erem sa tôô to na en bêm kôm a hen a men. <sup>6</sup> Kwôni wo na ôbi berê sa églis na, bi na kwôni wojî ôbi lêre ani kani ka habijî ré men, bi tamni na pôn men, bi kamni na bay ayê bôô men, bijné bôrji mega bay lê anğa iyôn a tôn ré men, bay narê kwôlê ré a men. <sup>7</sup> Ôbi derê tumô kirijî na, na ôbi gemé anğa Emen. Iyôn ba, bi ôbi li ani kani ka habijî né. Ôbi a yé ôbi jerow ré men, ôbi bô tarê ré men, ôbi kwoyé care ré men, ôbi bégerem ré men, bi na kwôni wo li jé dema ré uwônijî gursu dî men. <sup>8</sup> Bi yi ôbi lê kergare men, ôbi geyé lê anğa dôri men, ôbi kebê kwôlê men, ôbi lê anğan derôre men, ôbi a yé nan jengêri men, ôbi a jerê yiri sa lê anğa habijî a men, <sup>9</sup> ôbi a berê kwôlo já bijî bôm sara hen iyêrê an bijî nan ari gelé ka bay na gili hen. An hena ôbi ré li hen iyôn na, ôbi a dôbijî megêri ibiyare bôrji a nan ari gelé nan tiri bay ka hen. Men ôbi a gelé benare to bay gagê kwôlê bi wo hen an hen tu wolé a men.

<sup>10</sup> Wôsa bijné kwône na bay narê kwôlê men, na bay kelêre kwôlê wojî iyôn a tôn a men, bay lam bijné nan kwôlê woji wojî iyôn a tôn bi wo hen a men. Perê bijné

bay ka hen na, Jubnê nan bay ayê bôô hen a kwônê. <sup>11</sup> Bijné bay ka iyônji hen na, ju jôrji gelijî bijné kwôlê bi wo hen wôsa bay kôl iyôn an mênijî bô iyé bijné kwône. Wôsa kwôlê bi wo bay gelijî bijné hen na, na kwo bay ré gelji ré a men, nijba, bay gel hen iyôn ciré uwônijî na lari mera. <sup>12</sup> Na iyôn á, yêneji wojî Krêt wo bay bôri mega ôbi kibi Emen iyôn hen na ré kôl iyôn ba: «Bijné ka Krêt a na, na bay benare men, bay yi môjî tanare to mapî iyôn men, na bay lê jé ré men, ermiji na sa anğan emê a mera a men.» <sup>13</sup> Kwôlê wo ôbi kôl hen na, na tu kwôlê. Na ôbi á, ré dô wo jeré nayji damañ an bi ayê bôô woji ré na kwon tiri men, <sup>14</sup> bi bay ô tô kwôlê wojî dilemne wo Jubnê kôl hen ré nij men, bi bay ô tô tôô to bijné nan bay kapê tu kwôlê hen ré nij a men. <sup>15</sup> Wôsa bijné ka na ka séli tu Emen a na, are kêmen na ka séli tirji a men. Nijba, bijné ka li anğa kagemî an bi bôrji sa Emen a ré a men na, ari lérjijî kêmen na ka kagemî men. Wôsa henê are kaji nan ermé wo sa têmrêrji a a men na, \*kagem hen iyôn a men. <sup>16</sup> Bay kôl ciré hôn Emen nijba, jé lêreji gel wo bay ré hônî ré kwôy. An bay yi inamê tu kirijî a men, bay na bay sa iyêrê men, bay nêmen lê ani kani ka dôri iyôn né a men.

## 2

*Hal wo bijné ka surjê nan*

*bay ayê bôô a na*

<sup>1</sup> Nipba, jôbi ba, ju gelij bijné are ka bijn nap anğan gelé ka Emen kan derôre hen. <sup>2</sup> Kôlij impê ka surjê bi bay ré dî tu melênê sa yirji a men, bi jé lêreji ré nêmen wo bay a biji kwôlê men, bay ré dî tu melênê sa yirji a men, bay ré ô dô tô ayê bôô woj tiri hen men, sa geyé woj tiri hen men, sa ulê bôô woj tiri hen a men. <sup>3</sup> Yébé ka surjê kôba, ju kôlji iyôn hende to hen men, bi bay li anğa dé tu Emen hen men, bi bay kôlij megêrji kwôlo habij ré men, ré yiji limé ka care ré men, bi hal megêrji sa lê anğa dôri a a men. <sup>4</sup> An bi bay ré gelij yébé ka ba yirji a hen bi bay ré pur kwôrjêrji men, kamniji men, <sup>5</sup> bi bay ré dî tu melênê sa yirji a men, bi yi bay bô bôrê men, bi dé tu Emen men, gem bô iyére toji men, bi dôbe sarji bijn kwôrjêrji a men. Hena bay ré li hen iyôn na, bijné a tiiré Emen né.

*Kwôlo gengij sa kam manê*

<sup>6</sup> Kam manê kôba, ju halji bi bay ré dî tu melênê sa yirji a dô hen iyôn men. <sup>7</sup> Jôbi kôba, sa are kêmen ka ju li hen na, ju li dô bi megêman ayij hal wom wo dôri hen men, kirijna ju gelji are na, ju gel nap bôm pôn dîba, ju ay lij wôrê ré. <sup>8</sup> Kôl tu kwôlê wo kwôni a nêmen narê ré hen an bi tayre di bay barena, ôbi á, bay ré upé

kwôlê wôni wo habij kelê gengij sarna ré hen.

*Kwôlo gengij sa limé*

<sup>9</sup> Kôlij bijné kan limé hen bi bay ré bijn bay iyére toji kwôlê sa are kêmen a men, bay ré li are kêmen ka dôrij bay iyéreji hen men, bay ré gagji sa kwôlê wôni a ré men, <sup>10</sup> bi ré bay gômse anğaji kani ré a men. Nipba, bi bay li na anğa dôri an bi bay iyére toji bay ka hen ré bijn bôrji a sarji a men, are kêmen ka bay ré li hen na, bi bay ré li bi bijné ré kôl kwôli anğan gelé ka gengij sa Emen woj ôbi gôlij nap na hen na, ré na ka dôri gan.

*Bô derê wo Emen na hanê gelê wo bijné kêmen*

<sup>11</sup> Wôsa Emen na yêge sa bô derê wori wo na tô gelé wo bijné kêmen hen. <sup>12</sup> Nap bô derê wori bi wo hen a, ôbi ré geléna bi nana jubu anğa habij sêd an men, nana dî tô doyan anğa habij ka li gawrê hen an bi nana dij tu melênê sa yerna men, nana lij anğan derôre men, nana yij bay bôô pôn a men tu Emen a sa terare a na. <sup>13</sup> Na hen iyôn a, nana gemij wulê woj yi derê wo nana mô gem hen. Wulê wo dampare to Jêsu Krist woj ôbi gôlij nap na wo na Emen wo dami hen a gelé yere nô. <sup>14</sup> Ôbi ay yiri bijn temare wô sarna an bi diré derêna kibi hal wona woj kanê Emen a hen an, bi nana yij bijné kari kan djên ka séli men, nana lij anğa

dôri nap̄ yi gwa kwôy kwôy a men.

<sup>15</sup> Gel, na an̄ga já gelip̄ b̄jné bay a na: Dôbji ibiyare bôrji a men, nayji a men nap̄ tōô to yi kôm a hen d̄iba, ju d̄i bi kwôni bôrem mega ani ré iyôn̄ né.

### 3

#### *Hal wo ôbi ayê bôô*

<sup>1</sup> Jubu tō bô b̄jné ka Emen bi bay dôbe sarji b̄j bay emê sa iyére nap̄ bay jé kaji a men, bi bay biji kwôlê men, bôrji ré yi sa lê an̄ga dôri a men. <sup>2</sup> Kôlji bi bay ré tiiré kirip̄ ré men, bi yi bay nap̄are ré men, bi yiji gawrê ka dôri men, bi kalêrji ré jal nap̄ b̄jné kêm a men.

<sup>3</sup> Wôsa nabay kôba, ca ba, na nana bay galê men, bay narê kwôlê men, na nana ge kay men, na nana limé ka doy an̄ga gay gay nap̄ derê wo sa terare a nà a men, na nana mô wô lê habré men, wô lê terbére men, b̄jné na tôrjêna men, nabay kôba, na nana tôrjêji men.

<sup>4</sup> Nip̄ba, kirija Emen wop̄ ôbi gôlip̄ nap̄ b̄jné geléna bô derê wori nap̄ geyé wo ôbi gey b̄jné hen na, <sup>5</sup> na sa kibi lê an̄gañ derêre ka na nana li hen né, nip̄ba, na sa kibi bô derê wori mera. Ôbi na gôlip̄ nap̄ na sa kibi néé wo Tunu top̄ hendi bô bôre to béna nana yêp̄ ðañ hen men, béna gelê wo kôrbi a men sa kibi pelé wo hende peléna ap̄ nana sél hen.

<sup>6</sup> Wôsa Tunu top̄ hendi bô bôre hende to hen na, Emen

bêna sarna damañ nap̄ geré wo Jésu Krist ôbi gôlip̄ nap̄ na. <sup>7</sup> Ôbi li hen iyôn̄ bi nana yip̄ b̄jné kap̄ derêre tiri a wô bô derê wori men, naa upé an̄ga dôri ka ôbi d̄i wô sarna ka nana mô gem hen a men. <sup>8</sup> Kwôlo en kôl hen na, na tu kwôlê ap̄ en gey bi jeré ðebu sara damañ ap̄ bi ka bi bôrji sa Emen a hen ré ayip̄ yirji lip̄ an̄ga dôri cerêd. Men na bay a na an̄ga dôri ka a lê nap̄ gawrê a men hen. <sup>9</sup> Nip̄ba, ju uwôl kem sa narip̄ay kwôlê wop̄ galê hen né men, sa kwôlê wo gengip̄ sa derê tō môp̄ wo b̄jné wo ða kerê ré hen né men, sa nap̄are nap̄ narip̄ay kwôlê wo gengip̄ sa tōô to \*Moyis hen ré a men. Wôsa are bay ka iyôn̄gi hen na, na an̄gañ ðéj iyôn̄ men, a lê nap̄ kwôni ré a men. <sup>10</sup> Hena kwôni ré li ap̄ karijare yi perê bay ayê bôô a na, ôni têê pôn. Hena ôbi ré d̄i baa ré ba, ju hô ôni têê pôn a. A hena ôbi ré hô toy ré a nip̄ ba, ju d̄i tôri ap̄.

<sup>11</sup> Ju hôn wo gawra bi wo iyôn̄gi hen na, ré ge kay tō geré wo Emen a men, ôbi ré li têrip̄ men, têrip̄ tori hende to hen ré jibé kibri men.

#### *Gerjé kap̄ tōô to Pol ay b̄j Tit*

<sup>12</sup> Kirija na jé Artemas réba Tikik ré ô upém na, ju jubo yem ta, era upen Nikopolis a. Wôsa na yan̄ a ené erê merê kwôy derip̄ terbére. <sup>13</sup> Ge gere ju li nap̄ Jénas ôbi iré kwôlê hen nap̄

Apolôs a men sa kergarji toji to bay a erê hen dîba, bi ani kani naŋji ré. <sup>14</sup> Bi yênerna bay ayê bôô dôyrê lê jé wo dôri naŋ bôô pôn aŋ bi li naŋ biŋé dîba, bi jé woji bi wo hen yi kwo beray mera ré. <sup>15</sup> Biŋé kê m ka mô naŋ en na lêm dosé. Men, miŋnéni kaŋ bay ayê bôô kôba, ju liji dosé béni a men. Bi Emen tô kibri a sarŋge a kê m.

## **Magtubu to Pol li bijn Pilémô Kwôlo kôl kwôli magtubu to Pol li hen**

Pilémô na, na kwôni wo dami wo ay bôri men, na kwôni wo églis to Kwolôs a a men. Ôbi na melaj \*ôbi jé Pol a men (bêrsé 1). Ôbi na ôrij nap lema iyére tori wo hini na Onésim wo na si ge aj iyé Pilémô a aj ô upé Pol bô dangay a Rôm a. Aj Pol ayri bôri. Menba, Pol genge wô jép nap dî hôrij bijn ôbi iyéyiriri Pilémô. Na ôbi á, ôbi ré li magtubu hende to hen biri wô uwôlêri bi ôbi ré biri yiri mega lema iyôn ré, nij nijba, mega yêni tô kwôlo Emen a. Bijné ka pôni kôl ré na Onésim a na ré eraj nap magtubu to Pol li bijn kamañ ka Kwolôs men to ôbi li bijn Pilémô men hen. Magtubu hende to hen kini soderére a na:

Bêrsé 1-3 na, dosé to Pol lij Pilémô nap bijné ka bô iyére tori a.

Bêrsé 4-7 na, Pol lij Emen dosé wôsa ayê bôwori men, wô yi gwa wo Pilémô a men.

Bêrsé 8-22 na, Pol kôlij Pilémô gengij sa Onésim wo diré ða jép nap dî hôrij biri hen.

Bêrsé 23-25 na, ôbi liji dosé derij kibi magtubu tori.

Pol li magtubu hende hen nap tô to jali bijn melajni Pilémô. Ôbi ay tô tôni biri ré men, ðiri ani kani eren sari a ré men, ôbi hôn wo Pilémô a ré na ôbi sa Onésim a men. Ôbi kôlij Pilémô men, bijné kêm ka ðenja magtubu hende to hen na, mega wo bê bôwori sa Krist a ré bul eré yi a ré wo peré gawré hen lij kwo ðori.

### *Dosé to Pol lij Pilémô*

<sup>1</sup> Nôbi Pol wo en yi dangay a wô kibi jé wo \*Krist Jésu wo en li hen. Nibay nap yênena Timoté a lê magtubu hende to hen bem jôbi yênini Pilémô melajni men, megarni ôbi jé men hen. <sup>2</sup> Lij yêreni Apiya men, lij Arsip wo na megarni ôbi kumbul hen men, lij églis to bô iyére tom a hen dosé béni men. <sup>3</sup> Bi bô deré nap bô jalé wo Ibarna Emen nap kwo Kelma Jésu Krist baa nap ken.

### *Kwôli ayê bôwori wo Pilémô nap geyé wo ôbi gey bijné ka Emen hen*

<sup>4</sup> Pilémô, kirija en uwôl Emen na, en erem sam a menba, en liri dosé kwôy kwôy. <sup>5</sup> Wôsa en toy kôli geyé wo ju gey bijné ka Emen kêm hen men, kwôli bôm wo ju bi sa Kelma Jésu a men hen. <sup>6</sup> En uwôl Emen bi ayê bôwori wo dayem nap nini hen ré ô tumô tumô men, bi ré bem ju hôrij anja ðori kêm ka nana uwôl tô Krist a hen men. <sup>7</sup> Yênen, geyé

wo ju gey bijné ka Emen hen na, ben yi derê damañ men, dôben ibiyare bôn a men, wô jalê wo ju jal bô bijné ka Emen hen.

*Pol sôm sa Pilémô a wô sa Onésim*

<sup>8</sup> Na ôbi á, bi wo ani kañ bay jôrenare tô Krist bi ené ay tôô bem jeré lij anğa yi lê hen nañ hen haji, <sup>9</sup> kôba, wô geyé wo nana geyijñ yerna hen na, ené ena uwôlem hen, nôbi Pol wo ena kwo iyêri añ haw hen en yi dangay a wô jé wo Jésus Krist wo en li hen. <sup>10</sup> En uwôlem wô sa Onésim wo na keman wo en yêri tô Jésus Krist a kirijña en yijñ dangay a hen. <sup>11</sup> Na ca ba, ôbi na yi ani tum a ré, nijba, haw hen ôbi yi are tun a men, tum a a men nij.

<sup>12</sup> En hô jén nañ dî hôrijñ bem ôbi wo en geyri damañ hen. <sup>13</sup> Ré ené geméri legen a nà, bi ôbi ré li nañ en hôlmêm a kirijña en yijñ dangay a wô kibi Kwôlo Dôri hen, <sup>14</sup> nijba, en gey lê iyônñ mera baa engeremare ré ré. Wôsa en gey berem ereñ bi jiré li derê nañ en né, nijba, bi jiré li nañ bô geyé wom dî.

<sup>15</sup> Dô réba ôbi na dém añ sem añ bi jiré hô uwonñi nañ kunem yôd nij. <sup>16</sup> Nijba, na mega lema iyônñ ré nij, nijba, ôbi dô dé lema dé nij men, ôbi na yênem wom nij men. En geyri gañ, nijba, kwom jôbi ba já geyéri gôlen añ sônñ, wôsa ôbi na lema wom men, na yênem tô Kelma a men.

<sup>17</sup> Hena ju ré bôren môñ megam ôbi jé iyônñ na, ju biri yem a mega wo ré jeré beren na nôbi yem a hen iyônñ men.

<sup>18</sup> Hena ôbi na ré lêm anğa habijñ kani ley, hena ôbi na ré nañ telare tom sari a ley na, ju dén san a. <sup>19</sup> Nôbi Pol a lê kwôlê bi wo hen nañ kôben wupê hen na, na hô têbem are bay ka hen hôrijñ. Jôbi kôba, ju hôn wo wô kibi ayê bôô wom na, telare tijê baa sam a ya men. <sup>20</sup> Yênen, li are bay ka en engerem hen ben wô kibi peré wo nana pur Kelma hen men, ju jal bôn a men, wôsa nana yêné tô Krist, kwo Emen dôri hen.

<sup>21</sup> Kirijña en lij magtubu hende to hen na, en hôn wo jeré lê dé ka en engerem hen añ sônñ. <sup>22</sup> Nan iyére pôn dén, wôsa en bi bôn wo Emen ré toyé uwôlê wonge añ ré belê geré ben bi ené bijn unéñge.

*Gerpé dosé to Pol lij Pilémô*

<sup>23</sup> Epapras wo yi dangay a nañ en wô jé wo Jésus Krist wo nini li hen lêm dosé. <sup>24</sup> Men, Mark men, Aristark men, Démas nañ Luk miljén bay jé kôba, lêm dosé a men.

<sup>25</sup> Bi bô derê wo Kelma Jésus Krist baa nañ ken.

## Magtubu to bay li bij Hébrejê Kwôlo kôl kwôli magtubu to bay li hen

I i wo dêṅse magtubu to Hébre na, ôbi a kelê ré gelij môn derê kwôlê églis a iyôn men, ré gelij môn derê kwôlê tumô bijné ka kwôni a iyôn a men, dîba gelij naṅ magtubu to ju li bij kwôni iyôn né. Nijba, bô sapitre 13 aṅ gerjé bêrsé wori na, dosé to yi ya hen a gelé wo ré na deré kibi magtubu. Aṅ magtubu hende to hen na, kôl kwôli ôbi lêre hen ré men, kôl kwôli bijné ka bay li magtubu hende to hen biji hen né a men. Dô ré ba magtubu hende to hen lij na Itali a, nijba, kwôni hôn dferêre wori ré (13: 24). Magtubu hende to hen lij bij na bay ayê bôo ka kwôliji ôm habij hen aṅ gawré kaṅ kwôlê woji damaṅ hen. Aṅ li wo ka pôni erem déj ayê bôo woji. Ôbi lê magtubu hende to hen dôbji ibiyare bôrji a bi bay ré dfebu iyêre tô ayê bôo men, gelji dampare to Krist to dfe are kêṁ naṅ ari lêri kêṁ ka gengij sa gelé hen.

Sapitre 1:1-3 na, kirija tô magtubu hende to hen ayij menba, kôl na kwôli gelé wo Emen né gel yiri nô naṅ geré wo Kemari Jêsu Krist hen. Magtubu hende to hen soderij na kirij wôo.

Kwo tumô sapitre 1:4-10: 18 na, kôl kwôli dampare to Krist to dfe kirij hen. Ôbi na kwo dami gôlij sa bay kibi Emen mera ré (1: 1-3) nijba, kwo dami gôlij sa \*manê ka derômaraj a men (1: 4-2: 18), sa \*Moyis men, sa Josuwé men (3: 1-4: 13). Ôbi na \*dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe pôn nêṅ wo bijnare to kôrbi. Men, ôbi gôlij sa damné kaṅ bay bê kwôbe ka bijnare to cayi hen men (4: 14-7: 28). Sarga wori wo ôbi li têe pôn nêṅ hen na, dfe sa sargaṅê ka kwôni ka \*Israyêl (8: 1-10: 18).

Kwo wôo sapitre 10: 19-13: 19 na, ôbi dôbe ibiyare bô Hébrejê bi bay ré lêṅnê tô ayê bôo a (10: 19-39). Na ya hen a, nana uwôn mawi kwôlo gengij sa aṅgaṅ ayê gengé ka gengij sa bay ayê bôo ka magtubu tôo to cayi (Sapitre 11), men ôbi kôlji bi bay ré dfe tirji sa Jêsu Krist a wô berij bôrji iyêre sa kaṅê wo bay kaṅji hen, mega wo ôbi na berij bôri hen iyôn men (12: 1-11). Cêgi gerjé tôo to ôbi ay biji men, yêgij marji a men (12: 12-13: 19) hen, menba, ôbi duu kibri naṅ terê kibi men, liji dosé a men (13: 20-25).

Wô lê naṅ Hébrejê bi bô mênê woji ré dfe sarji ré na, ôbi lê magtubu hende to hen dôbji na ibiyare bôrji a mera ré, nijba, ôbi kôl kwôli kirij ka iyêre gengij sa bay ayê bôo sa terare a nà men, kôl kwôli aṅga Krist li naṅ geré

wo temayri hen men. Ôbi li sarga wo nini nê m lê ré hen. Ôbi lê magtubu hende to hen kôlij bay dênsê magtubu hende to hen ré yiji bay derê kwôli Jésus Krist perê ka kwôni a, ôbi wo na ôbi tô gelê wo nañ kwini wô bijné kêm ka biri kwôlê hen.

*Emen iyêl nañ geré wo Kemari Jésus*

1 Ca ba Emen na kôlij môjnêrna kwôlê têê kwône men, nà ná bay kibri a ôbi na ré jéji kôlij bijné kwôli bi wo hen nañ gwosoyri wo gay gay men. 2 Emen na kôlij bijné kwôlê na hen iyôn hende to hen kwôy kemnêñ añ haw hen wo sa terare baa da wo ta kerê nij hen kôba, ôbi kelêna kwôlê wori nañ geré wo Kemari. Kirija Emen na dij tô terare nañ are kêm hen na, nà ná nañ Kemari Jésus wo ôbi na biri are kêm kôbri a mega ôbi emê cibré iyôn hen. 3 Na nañ Kemari aña nana gelij dampare to Emen hende to dami hen men, ôbi gelij nañ Emen têj têj a men. Na nañ néé wo kwôlê wori bi wo hen aña ôbi ré bijn aña sa terare a nà kêm ô nañ gerérji hen. Cêgi janê wo ôbi jan geré wô dôrij têrij sa bijné kêm añ bi bay ré sélij hen iyôn nij na, ôbi ô merê sa kôbi Ibari Emen wop gusurô a wo na Emen ôbi sa are kêm hen wô emê iyére nañ dî.

*Jésu na kwo dami wo gôlij sa manê ka derômarañ a*

4 Na hen iyôn aña Emen né li wo Kemari na kwo dami gôlij sa manê ka derômarañ a mega hini wop Kemari bi wo ôbi na biri hen na kwo gôlij sa hini manê ka derômarañ a bay ka hen kêm. 5 Perê manê ka derômarañ a na, na i a Emen ré kôli iyôn ba:

«Na jôbi a na Keman añ kemnêñ bijné a henê wo ené na Ibam ba?»

Men, kwo ôbi kôli iyôn ba:

«Na yé Ibari añ ôbi a yé Keman men ba?»

Emen na kôl hen iyôn gengij na Jésus mera. 6 Nijba, kirija Emen na da jéj nañ Kemari wo na ôbi sa are kêm sa terare a nà na, ôbi na kôl iyôn ba:

«Bi manê kêm ka derômarañ a ré tibrî.»

7 Kwo manê ka derômarañ a ba, Emen na kôl iyôn ba:

«Bay ré na bay jé kari mera. Bay yi môj kal iyôn men, môj kôli tare iyôn a men.»

8 Nijba, kwo gengij sa Kema Emen na, Emen kôl iyôn ba:

«Jôbi Emen, gagay kenare tom a yé yôd nañ kwini men,

ju ôm iyére tom nañ gerére a men.

9 Jôbi ba, angañ derôre a jeré gey díba ju gey ka habij né.

Na tôri bi wo hen aña Emen wo na Emen wom hen



na ré dôrem aṅ ayem liṅ  
kwôni wo dami dê bay  
erérem

aṅ yem dôrem damaṅ.»

<sup>10</sup> Emen hô kôl gengiṅ sa  
Kemari kôl iyôṅ ba:

«Kelma, ca tumô ba jôbi a dé  
tô terare men,

derômaranṅ kôba na jôbi a  
dé a men.

<sup>11</sup> Are bay ka kêma ka ju dī  
hen na,

a nanê niṅba, jôbi ba já merê  
yôd nanṅ kunem.

Derômaranṅ nanṅ sa terare a  
halê mōṅ bargay ka  
ôli iyôṅ.

<sup>12</sup> Já lêgerêji timên timên  
mōṅ bay lêgeriṅ bar-  
gay kan kelanê iyôṅ  
ulê aṅ men,

já gasêji mōṅ bay gasiṅ bar-  
gay iyôṅ.

Niṅba, jôbi ba, ju na kenem  
bi wo hen a dība ju  
bilip né men,

merê tu geṅ wom kô ré a  
men.»

<sup>13</sup> Mana wo derômaranṅ wo  
Emen na kôli iyôṅ ba:

«Era ju sa mô sa kôben woj  
gusurô a na kwôy wo  
na lê aṅ bay barem  
a yé anṅaṅ sêlê têm»  
hen na, nanṅ.

<sup>14</sup> Kwo manê ka  
derômaranṅ a ba bay na tunu  
to li jé wo Emen to ôbi jére  
ô lê nanṅ biṅé ka ôbi dā gôliṅ  
nanṅ ci hen mera.

## 2

*Gelê wo Emen béna hen  
na, na li liṅ wôré ré*

<sup>1</sup> Mega wo Emen kelêna  
kwôlé nanṅ geré wo Kemari  
hen iyôṅ na, bi na ay kwôlo  
ôbi kelêna bi wo hen liṅ  
wôré ré. Hena nana ay  
liṅ wôré ba, naa déṅ geré  
wo dôri. <sup>2</sup> Wôsa nana hôn  
mega wo kwôlo \*manê ka  
derômaranṅ a na kelêna hen  
na, na kwôlo dami. Aṅ biṅé  
ka na toy ré men, na bi  
kwôlé sara ré a men hen  
na, Emen na pōrji wô kibi  
jé lêreji bi wo hen. <sup>3</sup> Niṅba,  
nabay ba, nana toy béré  
kwôli gelê wori bi wo hen  
men, aṅ hena nana li liṅ  
wôré ba, Emen a perêna wô  
jé lêrena bi wo hen men. Na  
Kelma Jésus Krist nanṅ yiri a  
kelêna tumô kwôli gelê wo  
Emen ré gôliṅ nanṅ na aṅ  
biṅé ka na toy kwôli gelê  
bi wo hen na, bay gel wo  
kwôli bi wo hen ré na tiri.  
<sup>4</sup> Men, Emen kôba, gel mega  
wo béré bi wo hen ré na  
tiri aṅ bi bay li anṅaṅ gelê  
nanṅ kan geṅé ka dé kirip ka  
gay gay men, ôbi biṅ biṅé jé  
lêreji gay gay wo Tunu biji  
hen nanṅ hô geyé wo Emen.

*Jésu geliṅ biṅé geré wo  
ôbi a gôliṅ nanṅ ci*

<sup>5</sup> Na manê ka derômaranṅ  
a Emen né dīji sa wulê wo  
a era hen nana kôl kwôli  
haw hen né. <sup>6</sup> Niṅba, liṅ hô  
magtubu to Emen a kôl iyôṅ  
ba:

«Ayi! Emen, gawra na i a  
jeré erem sari a kêma  
hen iyôṅ ba?»

Men gawra wo na ani ré hen  
ba, wô mi a jeré bô  
sari hen iyôn ba?

7 Ju li aṅ manê ka  
derômaraṅ a yi ka  
dami kari seem iyôn  
menba,

ju biri damṅpare mega to  
kilmé iyôn.

8 Ju biri damṅpare hende to  
hen iyôn bi ôbi ré  
ômij sa are kêm.»

Hena Emen né bijṅ gawra mô  
sa are a kêm hen iyôn na, gel  
na wo ani kani ré baa wolé  
ré. Nijba, haw hen merê wo  
ôbi mô sa are a kêm hen na,  
nana gel ré tô. 9 Nijba, na  
Jésu a nana gili wo dô tumô  
are kêm. Ca ba Emen na bijṅ  
manê ka derômaraṅ a yi ka  
dami kari sem aṅ bi naṅ bô  
derê wo Emen na, ôbi ré ma  
wô sa bijṅ kêm. Na wô beré  
wo ôbi bu bôri iyêre sa gusij  
to bay giili a men, wô temare  
to ôbi ma a hen a men aṅ  
Emen né biri damṅpare mega  
to bay bijṅ kelma iyôn hen.

10 Wôsa Emen a na ôbi dére  
are kêm men, are kêm na  
kari a men. Wô kibi gusij  
to Jésus gelij hen na, Emen  
bu na sa têri yôd aṅ bi bijṅ  
kwône ré yij kamni dôbi  
Emen men, bi bay ré sij bô  
kirij kaṅ hini emê a wôsa  
Jésu a derê tumôrji bi ôbi ré  
gôlij naṅ ci.

11 Jésus a lê a bijṅ ré yij ka  
séli tu Emen a aṅ bijṅ bay  
ka hen na, bay kêm Ibarji a  
na Emen pôn nêṅ hari. Na  
hen iyôn a Jésus ré uwôgeji

yênêri naṅ yi yé hen. 12 Aṅ  
ôbi kôlij Emen iyôn ba:

«Na kôlij yênên kwôlem  
men, na débé tumô  
bijṅ kêm wô ayê kem  
a men.»

13 Ôbi hô kôl iyôn ba:

«Na bê bôn na sa Emen a.»  
Men, hô kôl iyôn ba:

«Gel, nibay naṅ kamrê ka  
Emen na gey ené gôlij  
naṅ ci bay a na.»

14 Kamrê ka ôbi kôlij  
kwôlij hen na, na nabay ka  
sa terare a nâ ka ôrij naṅ  
kurôṅgi yi naṅ kwôbe hen.  
Bi wo hen aṅa Jésus kôba, ré  
yi mega ci hen iyôn wô maṅ  
aṅ mênij Sidan men, wô  
kibi temayri hende to hen  
na, ôbi mênij Sidan wo ôrij  
naṅ néé woṅ derij bijṅ hen.

15 Jésus li hen iyôn bi bijṅ  
ré hariṅ temare ré nij wôsa  
ca ba bay na mô mega limé  
iyôn sa kibi harê, nijba, Jésus  
era sa tôrji biji ta. 16 Wôsa  
ôbi era sa terare a nâ na wô  
lê naṅ manê ka derômaraṅ  
a ré, nijba, na wô lê naṅ  
kwôṅgê \*Abraham. 17 Na

hen iyôn aṅa ré dé wo ôbi  
ré yi mega yênêri iyôn sa are  
kêm a aṅ bi ré yij \*dami wo  
damné kaṅ bay bê kwôbe  
woji tumô Emen a wô lij jé  
wo Emen. Ôbi a derê têrij sa  
bijṅ. Dami wo damné kaṅ  
bay bê kwôbe wo Emen bi  
wo hen na, na kwôni woṅ  
ôbi bôd pôn men, na ôbi  
berê tu ja to bijṅ a men.

18 Aṅ haw hen ôbi nêṅ lê  
naṅ ka bay séli wô mênêji

hen, wôsa ôbi kôba, bay na gili gusij men, bay na séli a men.

### 3

*Jésu na kwôni wo dami gôlij Moyis*

<sup>1</sup> Iyôn ba, yênên, kenbay ka Emen uwôgênge a ken kari hen na, dénge ermé wonge yi sa Jésu a wo Emen jori bi ré yi \*dami wo damné kap bay bê kwôbe wo gengij sa ayê bôo wo nana kôl kwôli bij bijné hen. <sup>2</sup> Jésu na kwo Emen na dôri wô jé wop bê kwôbe. Ôbi li jé wori nap bôo pôn mega wo \*Moyis kôba, na lij bô geyé wo Emen hen iyôn men, mega wo lij bô magtubu a iyôn ba Moyis ré na ôbi bôo pôn bô iyé Emen a kêm iyôn. <sup>3</sup> Hini emê wo bay uwôl sa Jésu a hen gôlij kwo bay uwôl sa Moyis a. Wôsa bijné den na ôbi dé iyére dîba, kwôni den iyére yere sa pôn né. <sup>4</sup> Iyére to yôn yôn kôba, nap ôbi dére dére, nijba, ôbi dé are bay ka kêm hen na Emen pôn nê hari. <sup>5</sup> Ôbi a, Moyis na ré na ôbi jé wo li jé wori nap bôo pôn bô iyé Emen a kêm. Ôbi na na mana aji ré yé ôbi derê kwôli anga Emen rée kelê kwôlij men hen. <sup>6</sup> Nijba, \*Krist ba, na Kema Emen aji bô sa are bay ka kêm ka yi bô ira hen. Men, ôbi li jé wori bi wo hen nap bôo pôn a men. Nabay bijné kari kôba, nana

yi mônj iyére tori iyôn hena nana bu ayê bôo wona dô men, hena nana dî bôrna dô sa anga nana dij dengôrna hen a men.

*Kini derê bul wo bijné ka Emen yi ya*

<sup>7</sup> Na ôbi á, Tunu top hendi bô bôre ré kôl iyôn ba:

«Hena kené toy tôo Emen kemnêj na,

<sup>8</sup> ken bi bôrnge dengel mega wo môjnêrnge na narij kwôlê kibri a men,

wulê wo bay na sélijni derô gwôlê hen a men né.

<sup>9</sup> Wulê bi wo hen na, Emen na kôl iyôn ba:

Môjnêrnge na naren kwôlê men,

na sélen a men,

mês a sa anga dôri ka na en li biji bay na gel kwôy elê tôre pôrbu hen.

<sup>10</sup> Na ôbi á, ulê bôo wupé sarji a na haw hen ré kô nij.

Aji en kôl iyôn ba:

«Bijné bay ka hen ermé woji na kela nap en men, bay li anga en gey bi bay ré li hen né a men.»

<sup>11</sup> Na wô bi wo hen aji ené dusu yen nap bô tarê kôl iyôn ba:

«Bijné bay ka hen a bijnji kini derê bul wo na en gey biji hen ré kwôy.»

<sup>12</sup> Yênên, dénge tu melênê sa yernge a wô wo kwôni perêrnge a hen bô habré nap kapé toyé kwôlê maa liri aji a derê yiri yi Emen

woj̄n ôbi merê tu gep̄ a.  
 13 Dôbĩnge ibiyare bôrĩge a  
 nap̄ wulê wulê wô wo Sidan  
 maa lĩnge ap̄ ka yé bay  
 têriĩ men, bay bôu dengelé  
 a men. Mega wo magtubu  
 to Emen kôl: «Kemnêĩ» hen  
 iyôĩ na, hena kwôlê bi wo  
 hen ré kuriĩ marĩge a ba  
 ya tô na, ken dôbĩnge ibiyare  
 bôrĩge a. 14 Hena nana bi  
 bôrna dô sa Krist a mega wo  
 nana biĩ bôrna sari a tumô  
 hen iyôĩ na, nana biĩné kari  
 bay na tiri.

15 Ôbi a, ré liĩ bô magtubu  
 to Emen kôl iyôĩ ba:  
 «Hena kené toy tôu Emen  
 kemnêĩ na,  
 ken dī bôrĩge dengel mega  
 wo mōĩnêĩge  
 na narĩĩ kwôlê kibri a men  
 hen iyôĩ né.»

16 Na biĩné ka yôĩ a na toyé  
 tôu Emen apa na ré biri  
 kwôlê ré hen a men ba?  
 Biĩné bay ka hen kêĩ na, na  
 ka Moyis na deraji soĩ Ejipt  
 a hen. 17 Na ka yôĩ apa bô  
 Emen na ré tari sarji a kwôy  
 li elê tôre pôrbu derô gwôlê  
 hen ba? Na wô sa ka na li  
 têriĩ ap̄ na maji derô gwôlê  
 a hen. 18 Wulê bi wo hen na,  
 na biĩné ka yôĩ a Emen na ré  
 dusu yiri kôl iyôĩ ba: «Bay  
 a biĩ sa iyére to en fu sa  
 têre wô biĩ bi bay ré dôriĩ  
 bul ré kwôy» hen ba? Ôbi  
 na kôl hen iyôĩ na wô sa bay  
 narê kwôlê. 19 Ôbi a, yêĩnêĩ,  
 nana hōĩ mega wo ré na wô  
 ayê bôu woji wo nap̄ bi apa

bay ré biĩ kini derê bul bi  
 wo hen a ré hen.

#### 4

1 Emen na ay tôri dīré biĩ  
 biĩné geré ré ôriĩ kini derê  
 bul wori a. Tôri hende to ôbi  
 na ay hen na, ba ya kemnêĩ  
 kemnêĩ. A iyôĩ ba ken  
 dēĩge tu melêĩ sa yernge a  
 bi kwôĩni perêĩge a hen ba  
 erê kini derê bul bi wo hen  
 a ré. 2 Nabay kôba, nana toy  
 béré Kwôlo Dôri wo Emen bi  
 wo hen mega wo mōĩnêĩna  
 na toyĩĩ derô gwôlê hen iyôĩ  
 men. Niĩba, Kwôlo Dôri bi  
 wo hen, na li nap̄ ci ré wôsa  
 bay bi bōriĩ sara ré. Na ôbi  
 á, bay ré biĩ kini derê bul bi  
 wo hen a ré hen. 3 Kini derê  
 bul bi wo hen na, na kwona  
 nabay ka nana bi bôrna sa  
 Kwôlo Dôri wori bi wo hen  
 a. Na kwôli derê bi wo hen  
 a Emen ôbi na ré kôliĩ iyôĩ  
 ba:

«Bōĩ na taren ap̄ na en dusu  
 yen kôl iyôĩ ba:

Biĩné bay ka hen a biĩĩĩ kini  
 deré bul wo na en gey  
 biĩĩĩ hen ré kwôy.»

Kôliĩĩĩ hen iyôĩĩĩ na wô wo  
 deré bul ré nap̄ ré, wôsa  
 kirĩĩna Emen na dīĩ sa terare  
 hen na, ôbi na dī are kêĩ  
 kô niĩ. 4 Liĩ bô magtubu to  
 Emen kwôli wulê wo jōgiĩ  
 jurgem kôl iyôĩ ba:

«Emen dô bul sa to jurgem  
 a wulê wo ôbi kôriĩĩ jé  
 wori woj̄n dé are hen.»

5 Men, bô magtubu to Emen  
 hende to nana dēĩĩse hen na,  
 liĩ ya kôl iyôĩĩĩ ba:

«Bay a erê bijn kini derê bul wujê ré kwôy.»

<sup>6</sup> Bijné bay ka tumô ka na toy kwôlo Emen hen na, bay bijnji kini derê bul bi wo hen a ré hen na, na wôsa bay kañ biri kwôlê. Iyôn ba, kini derê bul bi wo hen na, bijné ka pônî a bijn ya.

<sup>7</sup> Na ôbi wo hen, aña Emen né genge wulê wo ðangi wo bay uwôgeri «kemnêj.» Elê kwône gañ cêgê menba, ôbi na kôl kwôlê nañ geré wo kelma Dabid mega wo na lij tumô kôl iyôn ba:

«Hena kené toy tôô Emen kemnêj na, ken bi bônge ðengel ré.»

<sup>8</sup> Hen aña Josuwé na ré dô tumô kam \*Israyêl kwôy bijn kini derê bul bi wo hen na, Emen henañ ré kelê kwôli wulê wo ðangi ré nij. <sup>9</sup> Ôbi a, bijné ka Emen réé bijn kini derê bul bi wo hen a mega wo Emen kôba, dô bul wulê wo jôgij jurgem wori a hen men. <sup>10</sup> Wôsa kwôni wo bijn kini derê bul bi wo Emen fu sa têri hen na, ôbi a derê bul sa jé wori a mega wo Emen lij jé wori dé are kô añ dôrij bul hen iyôn men. <sup>11</sup> Iyôn ba, na masênge wô bijn kini derê bul bi wo hen a ðiba, bi kwôni kurij wô wo ôbi ré kañ kibi Emen mega wo môpêrna na lij hen iyôn né.

<sup>12</sup> Kwôlo Emen na, na kwôlo yi mega ré mô tu geñ iyôn men, na kwôlo nééri ya a men. Añ déé ðê yeberé to dami to kañne wôô hen añ

sôn. Ôbi ô kwôy kirij ka tunu nañ ermé ðañ ya hen men, kibi kurij a men, bô ibé a men, ôbi yêge sa aña yi bôrna ka nana gey lê hen a men. <sup>13</sup> Ani ka a uwôbê tu Emen a ba, nañ wôsa ôbi hôn ari dééri pôn pôn kêm men, ari déri ka a uwôbê tiri a ba, nañ a men. Añ na tumôri ôbi a, aña nana sa derê tô ari lêrena ta biri.

*Jésu na dami wo damné kañ bay bê kwôbe wona*

<sup>14</sup> Kwôli ayê bôô wona wo nana dôrij bijné kwôli hen na, na biri dô wôsa Jésus Kema Emen a na \*dami wo damné kañ bay bê kwôbe wona wo ô kwôy tumô Emen a hen. <sup>15</sup> Dami wo damné kañ bay bê kwôbe wona bi wo hen hôn iya wona dô damañ wôsa ôbi kôba, bay séli nañ geré wo gay gay môj nabay iyôn men, nijba, ôbi li têrij ré ded. <sup>16</sup> Iyôn ba, erange na usênge ligi Emen wôj ôbi bô baliyare hen ðiba, na harênge ré. Kirij bay ka hen ôbi a dé bôri jalê sa têrij lêrena men, a lê derê nañ na men, wô gôlij nañ na wulê wo naa ôrij doyri hen a men.

## 5

<sup>1</sup> Emen tô damné kañ bay bê kwôbe na perê gawrê a añ ðiji bi bay ré yi bay jé kari biji men, bi bay ré bijn kwôbe wô têrij lêreji a men. <sup>2</sup> Bijné ka hôn ani ré men, ge kanya a men hen na, \*dami wo

damné kaɲ bay bê kwôbe a henê geré lê derê naɲ ci wôsa ôbi kôba, iya mega bay hen iyôn men. <sup>3</sup> Na wô wo ôbi kôba, iya men hen, aɲa ré li sarga biɲ Emen na wô têriɲ to biɲé mera ré, niɲba, wô têriɲ tori a men hen. <sup>4</sup> Kwôni a hena iyôn aɲ ayê dampare to dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe dé sari a sa kibri mera ré. Niɲba, na Emen a uwôgiri mega wo ôbi na uwôgiɲ Arôn hen iyôn.

<sup>5</sup> Kwo \*Krist kôba, na hen iyôn hende to hen men, ôbi ay dampare to dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe sa kibri mera ré. Niɲba, na Emen a uwôgiri aɲ kôli iyôn ba:

«Na jôbi a na Keman aɲ kemnêɲ biɲé a henê wo ené na Ibam.»

<sup>6</sup> Ôbi hô kôl bô magtubu to Emen a kôl iyôn:

«Ju na ôbi bê kwôbe naɲ kunem yôd mega wo Mêlkisédêk na yiɲ hen iyôn.»

<sup>7</sup> Kirija Jésu na baɲ sa ter-are a na tô na, ôbi na hôn wo Emen ré naɲ néé wo ré gôliɲ naɲ dî kibi temare a. Aɲ ôbi uwôl Emen têê kwône kwôy sômij kibé naɲ tôô to dami aɲ Emen li naɲ dî sa kibi bê kwôlê wori bi wo hen. <sup>8</sup> Bi wo ôbi na Kema Emen hen hari kôba, ôbi geliɲ gusiɲ wô hônij biɲare Emen kwôlê.

<sup>9</sup> Kirija Jésu diriɲ kibi jé wo

Emen biri ré li hen kê m kô niɲ na, ôbi yi ôbi gôliɲ naɲ biɲé woɲ tiri men, ôbi biɲ biɲé kê m ka biri kwôlê hen gelê wo naɲ kwini. <sup>10</sup> Emen dîri dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe mega Mêlkisédêk na yiɲ hen iyôn men.

*Déɲge tu melênê sa yerɲge a wô wo ma kena déɲ geré wo Emen*

<sup>11</sup> Kwôlo gengiɲ sa Mêlkisédêk na, kwôli yi mê wo niné kelê niɲba, wo niné dô tôri béɲge na iyêre gaɲ wôsa kirija kwôni derêɲge kwôlê ba, ken toy lew ré. <sup>12</sup> Ré na kenbay a ré yé bay derê kwôlê wôsa ken dôyrê are bay ka hen ca yeɲ niɲba, ken hôn dô ré. Aɲ ken ôriɲ doy bi kwôni ré hera wô gelêɲge a sôn aɲga na nina gelêɲge tumô cog cog ka gengiɲ sa kwôlo Emen hen. Aɲ yi mega wo kené na kamrê ka dê ka yi na kuba mera dîba, ken yi môɲ gawrê ka iyêrɲê ka ré emê na kwô niɲ hen iyôn né kwôy. <sup>13</sup> I i wo yi kuba baa ya tô na, ôbi na kema wo dê. Kwôni bi wo iyônɲi hen na, ôbi hôn derê tu aɲga habiɲ naɲ ka dôri ré. <sup>14</sup> Kwô na, na kwo biɲé ka iyêrɲê. Bay dôyrê ermé sa are a men, bay hôn derê tu aɲga habiɲ naɲ ka dôri a men.

## 6

<sup>1</sup> Iyôn ba, na dôyrêɲge

anğa iyêre iyêre ka gengijn sa Jêsu aŋ bi nana hôn damaŋ a mega bijné ka iyêrnê men, kwôlo na nana toy tumô hen na, na dênge cêgerna aŋ na dôyrênge na anğa iyêre iyêre nij. Nijna hô gelijn bijné anğa tumô cog cog ka bay na gelji hen ré nij. Anğa bay na gelji tumô cog cog bay a nà: Belé cêgeriji bijn anğa a ôrijn naŋ ci kibi temare a hen men, bê bôô sa Emen a men, <sup>2</sup> gelé anğa gengijn sa batêm to gay gay\* hen men, ulê kôbi sa kwôni a men, gelé anğa gengijn sa jê sé kamnê men, ka gengijn sa jerê kwôlê wo naŋ kwini hen a men. <sup>3</sup> Aŋ are bay ka ré dôŋsijn hen na, hena Emen né ulêna sara a men ba, nijna hô gelênge a ré nij. Aŋ naa erênge tumô.

<sup>4-6</sup> Iyôn ba, bijné ka hô hô tô jé lêreji wo cay hen ba, kwoji a yé iyeŋ ba? Bijné bay ka iyônŋi hen gelji perangê wo hena ligi Emen men, bay uwôn terê kibi wori damaŋ men, uwonji Tunu toŋ hendi bô bôrê men, bay hôn derê wo kwôlo Emen men, bay hôn néé wo wulê wo Emen a sa ômijn iyére tori hen a men. A hena bijné bay ka na hôn are bay ka hen kêma aŋa ré hô hôrji cêgê na, anğa kwôni a lê aŋ bi bay ré hô bul cêgeriji bijn têrijn toji ba, naŋ nij. Wôsa yi mega wo bay ré hô bér Kema Emen sa gurô tagelê men, bay ré tiréri tu bijné a men iyôn.

<sup>7</sup> Kirijna emen uwônge kwôy kwôy sa terare a aŋ kaw ka bay ci hen si dô aŋ li naŋ bay yagêre hen na, Emen tô kibri sa terare hende to hen a. <sup>8</sup> A hena gasem naŋ kalmê ka habijn ré si sa terare hende to hen a na, hende yi ani ré aŋ Emen a tômêre men, a mênêre yôd aŋ a men.

<sup>9</sup> Miljén, hena niné iyêl hen iyôn hani kôba, kwônge kenbay ba, nini hôn sarni a dô mega kené ô geré wo Emen a baa ya tô men, ôbi réé sa gôlijn naŋ ken a men. <sup>10</sup> Emen na kwôni wôŋ derôre dîba, a gôrbijn sa jé wônge ré men, sa lê wo ken li naŋ bijné kari tumô aŋ haw hen ken li baa ya tô hen né kwôy. Hen iyôn dema ré gel wo kené gey Emen. <sup>11</sup> Nini gey bi kené li mega ken lijn hen iyôn kwôy kwôy wo ken derijn kibri dîba, ken merên tô a ré. Ôbi dema kené uwônijn are kêma ka ken dî bônŋe sara hen. <sup>12</sup> Diba ken yi kwijné ré nijba, bi jé lêreŋge yi môŋ bay ayê bôô ka lêŋné tô ayê bôô woji a iyôn. Na bay a upé anğaŋ sa kôbi ka Emen na genge dîré bijj hen.

*Anğa Emen genge ba ôbi a lê môj môj*

<sup>13</sup> Ken hôn mega wo ca tumô ba, Emen na genge anğa dîré bijn \*Abraham. Kirijna ôbi genge bijn Abraham are hen iyôn na, ôbi dusu yiri naŋ yiri gaŋ wôsa

\* **6:2** 6: 2 Kwôli batêm to kôlijn kwôle nà ná, na batêm toŋ kam men, to gengijn sa Tunu men.

kwôni wo dami dêri wo ôbi a desin yiri nan dî ba, nan.  
 14 Menba, ôbi dusu yiri kôl iyôn ba: «Na tiri, na terê keben sam a damañ men, na bé kwônggêm a kwônê a men.»  
 15 Kirija Abraham toy hen iyôn na, ôbi uwôl bôri môrij gemij. An wô kibi ulê bôô wori bi wo hen na, ôbi uwôn are bay ka Emen na genge diré biri hen.  
 16 Kirija gawrê dusu yirji ba, bay dusu nan hini kwôni wo dami dêji. Desé yi bi wo hen iyôn na, nan are kêmen perê bijné a.  
 17 Na ôbi wo hen ana Emen ré lij hen iyôn men hen. Ôbi gey gelij bijné ka ôbi na genge diré biji are hen bi bay ré hôn dô sarji a mega wo anja na diré genge hen na, diré hera cêgê ré nij. Na ôbi á, ôbi ré genge are tumô dem ana ré dusu yiri cêgê tô hen.  
 18 Iyôn ba, anja Emen na genge hen men, desé wo ôbi na dusu yiri hen a men na, na anja wôô ka Emen a belé ermé wori sara ré kwôy men, Emen a lê benare sara ré a men. Nabay ka nana bô Emen mega kini uwôbêrna hen na, are bay ka hen dôbêna ibiyare bôrna damañ bi nana dëbij iyêre gemij anjan dé bôô sara bay ka hen.  
 19 Anjan dé bôô sara bay ka hen na, yi mega anja harêna tôn an bi nana dëbij geran tumô Emen a iyôn. Na ôbi á, bargay ka bay ré ha jôrij tô

kirij ka yi nan jengêrji hen ré bôlij tumôrna an nana si ô kirij ka dê kirij ka yi nan jengêrji ka Emen dëbij ya hen.  
 20 Na kirij bay ka hen ana Jésus ré ô ya tumôrna wô sarna. Na ôbi á, ôbi ré yij dami ôbi bê kwôbe nan kwini môj kwo Mëlkiédêk hen iyôn.

## 7

*Mëlkiédêk na ôbi bê kwôbe wo Emen*

1 Mëlkiédêk bi wo hen na, na na kelma wo Salêm men, na na ôbi bê kwôbe wo Emen wôj ôbi gôlij sa are kêmen hen. Wulê wo pôni \*Abraham ô kumbul uné kilmé sa iyêre to dangi a menba, ôbi bôyji. Kirija Abraham bulo hera tô kumbul a menba, Mëlkiédêk jô kwini an tô kibri sari a.  
 2 Abraham dôjse anja ôbi pera kibi kumbul a hen môj ba dô kibriji pôn môj ba dô kibriji pôn hen iyôn an bij Mëlkiédêk. Hini wôj Mëlkiédêk bi wo hen bôri na «kelma wôj derôre» wôsa ôbi na kelma wo Salêm, an hini wôj Salêm bi wo hen bôri na «bô jalê.»  
 3 Kwôli yori nan ibari men, môjêri men, sa yêri men, sa temayri a men na, kwôni na li bô magtubu to Emen a ré. An ôbi yi môj Jésus wôj Kema Emen iyôn wôsa ôbi yi ôbi bê kwôbe wo Emen yôôd mera.

4 Berênge dampare to Mëlkiédêk bi wo môyrena



wo tumô Abraham na ay kibi anɔa môji kari ka ôbi na pera kibi kumbul a biri hen. <sup>5</sup> Kwôngê \*Lébi ka pôni kôba, na bay bê kwôbe men. Tôô to \*Moyis na kôlji iyôn ba: «Bijé ka \*Israyêl a ayê kibi anɔa môji kaji biji bi bay ré ôm.» Bi wo bay kêm na kwôngê Abraham men hen kôba, na yênerji a biji kibi anɔa môji bay ka hen. <sup>6</sup> Mêlkisédêk na tô môj wo Lébi ré hari nijba, Abraham tô kibi anɔa môji kari ka ôbi pera kibi kumbul hen biri menba, Mêlkisédêk tô kibri sa Abraham a. Bi wo na na Abraham a Emen na ré genge are wô biri dî hen. <sup>7</sup> Iyôn ba, nana hôn mega wo kwôni tô kibri sa magari a ba, ôbi na kwo dami gôlij kwo uwôn terê kibi hen. <sup>8</sup> Kwôngê Lébi ka yênerji ay kibi anɔa môji biji hen kôba, na bijé ka a ma nijba, Mêlkisédêk kwori ba, ôbi a ma ré mega wo na lij bô magtubu to Emen a hen iyôn. <sup>9</sup> Iyôn ba, kirija Abraham ay kibi anɔa môji kari bij Mêlkisédêk hen na, yi mega Lébi a na rée bé hen men. Na Lébi bi wo hen a kwôngêri rée sa upé kibi anɔa môji ka kam Israyêl hen. <sup>10</sup> Bi wo Lébi na yêj ré tô hen kôba, ôbi nà ná bô Abraham a kirija Mêlkisédêk jô kwini kirija ôbi uwôn kibi kumbul a hen. Gel, na wo Mêlkisédêk ré dê Lébi.

<sup>11</sup> Hena jé wôj bê kwôbe

wo kam Lébi hena jé ré nê m deré kibi jé wo Emen gey hen na, ôbi bê kwôbe wo dɔngi mega Mêlkisédêk iyôn ba hena jé ré napê nij men, hena jé ré yé na kung a Lébi môj Arôn iyôn mera. Wôsa na na kôbi bay bê kwôbe ka Lébi a na hanê tôô to Emen na bij kam Israyêl hen. <sup>12</sup> Wôsa hena Emen né dî tô môj wo bay bê kwôbe wo dɔngi na, gel na wo ôbi ré dé tôô to dɔngi men. <sup>13</sup> Aɔ Kelma wona Jêsu bi wo magtubu hende to hen kôl kwôli hen na, tô môj wori na kwo dɔngi men kwôni wo tô môj bi wo hen na yi ôbi bê kwôbe tumô ré men. <sup>14</sup> Nana hôn wo Jêsu ré hena na tô môj wo Juda a aɔ kirija Moyis na kôl kwôli bay bê kwôbe hen na, ôbi na kôl kwôlé wôni gengij sa tô môj bi wo hen ré.

*Ôbi bê kwôbe wo dɔngi mega Mêlkisédêk iyôn*

<sup>15</sup> Gel, anɔa gel deré kwôlé bay a na: ôbi bê kwôbe wo dɔngi wo yi môj Mêlkisédêk iyôn hen so. <sup>16</sup> Gawra bi wo hen yi \*dami wo damné kaɔ bay bê kwôbe nap tôô to kôl jeré hena na tô môj wo hen a dem hen né, nijba, na nap néé wori wo li aɔ ôbi môrij tu gey nap kwini yôd hen dî. <sup>17</sup> Na mega wo lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Ju na ôbi bê kwôbe nap kunem yôd

mega wo Mêlkisédêk na yij hen iyôn.»

<sup>18</sup> Iyôn ba, Emen mène tôô to ôbi na dī ca tumô hen aṅ wôsa nére naṅ men, hende yi ani ré nij a men. <sup>19</sup> Tôô to Moyis hende to hen a nê mê lê aṅ bīné a yij derôre tu Emen a ré, nijba, haw hen aṅa nana dī bôrna sara hen na, dê tôô hende to hen men, a béna geré wo nana ôrij tumô Emen a a men.

<sup>20</sup> Kirija Emen da dé Jésus mega dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe na, ôbi dusu yiri tumô dem. Nijba, kirija tô môṅ wo \*Lébi yiji bay bê kwôbe hen na, kwôni na dusu yiri tumô dem né.

<sup>21</sup> Kwo Jésus ba Emen dusu yiri biri kôl iyôn ba:

«Nôbi, Emen Kelma aṅa na desij yen bem hen na, na herê cêgê ré nij. Já yé ôbi bê kwôbe kwôy naṅ kunem.»

<sup>22</sup> Hen iyôn ba, gel wo ré na sa kibi Jésus wo li aṅ bijare to Emen bij naṅ na hen ré na to dôri dê to cay hen aṅ tô.

<sup>23</sup> Men, kwo bay bê kwôbe ka pôni ka tô môṅ wo Lébi ba, bay kwône na wôsa temare jôrji lê jé woji woṅ bê kwôbe bi wo hen sem.

<sup>24</sup> Nijba, kwo Jésus ba, na hen iyôn né, wôsa ôbi mô tu geṅ naṅ kwini yôd dība, ma ré aṅ jé wori woṅ bê kwôbe hen yi naṅ kwini yôd. <sup>25</sup> Na ôbi á, ôbi ré nê m gôlij naṅ bīné ka era ligi Emen a naṅ geré wori yôd

naṅ kwini wôsa ôbi mô tu geṅ naṅ kwini yôd men, ôbi uwôl Emen wô sarji a men.

<sup>26</sup> Na dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe bi wo hen iyôngi a nana ôrij doyri. Ôbi dé tu Emen men, ani kani ka habij naṅ yiri a men, ôbi li têrij tôni ré men, Emen dôri dī gay naṅ bay têrij aṅ ayri ta derômaran a. <sup>27</sup> Kwori ba, ôbi yi mega tô damné kaṅ bay bê kwôbe ka ba hen né. Wôsa ôbi ôrij doy bê kwôbe naṅ wulê wulê wô têrij tori tumô dema ré bi wô sa to bīné tô a men ré. Ôbi ay yiri bi lij sarga têe pôn yôd mera. <sup>28</sup> Tôô to Moyis dī damné kaṅ bay bê kwôbe kaṅ gawré kaṅ bay têrij, nijba, kwôlo gengij sa desé yi wo Emen na, era na cêgi tôô. Aṅ dī na Kema Emen wo ôbi na fu sa têri yôd hen men, a merê naṅ kwini mega dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe.

## 8

*Jésu na dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe wona*

<sup>1</sup> Perê kwôlo nini kôl hen na, kwo dami a na: nana ôrij naṅ \*dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe bi wo iyôngi hen wo mô derômaran a sa kôbi Emen woṅ gusurô a wo na Emen woṅ ôbi ibé iyêre hen. <sup>2</sup> Aṅ ôbi li jé wori woṅ bê kwôbe bi wo hen kirij ka yi naṅ jengêrji a. Ca ba, damné kaṅ bay bê kwôbe na li jé woji na

bô iyére to lij nap bargay to gawrê a lê, nijba, iyére to Jêsu lij jé wori ya hen na, na kirij kap tiri ka Emen a lê dîba, na gawrê ré hen.

<sup>3</sup> Dami wo damné kap bay bê kwôbe wo yôn yôn kôba, jé lêri na ayê ari bij Emen men, lê sarga biri a men. Iyôn ba, dami wo damné kap bay bê kwôbe wona nabay kôba, bi ôrij nap anğar ayê bij Emen men. <sup>4</sup> Hena ôbi henağ ré mô sa terare a na ba, henağ ré yé ôbi bê kwôbe ré a men, wôsa bay ayê are bij Emen nap tôô to \*Moyis na, ya nij. <sup>5</sup> Jé woğ bê kwôbe bi wo bay li hen na, na tini kwoğ tiri wo yi derômaranğ a. Kirija Moyis na đá dé iyére hende to hen na, Emen kôli iyôn ba: «Ju toy, já dé môğ kwo na en gelom sa keram a hen, iyôn.» <sup>6</sup> Ôbi a, Emen né bij Jêsu jé wo dami đê kwo bay bê kwôbe bay ka hen men, na ôbi a đebé perê Emen a nap gawrê an bay ré bijji bijare to đê to cay hen wôsa anğa Emen genge bô bijare hende to hen a na, gôlij anğa tumô ka na nana uwôn hen an tô.

<sup>7</sup> Hena anğa bijare to tumô henağ ré nê m lê are kê m ka Emen gey ré li hen na, ôbi henağ ré hô kelé kwôli bijare to tê wôyi ré nij. <sup>8</sup> Nijba, Emen na nay đijé kap bay lê habré a an Kelma kôlji iyôn ba:

«Wulêri a sa na, na bij bijare to kôrbi nap kam \*Israyêl men, kam Juda a men.

<sup>9</sup> Ca tumô kirija na en bu kôbi môğêrji soğ Ejipt a na,

na en bij nap ci, nijba, bijare to na bij nap ci haw hen na,

na môğ to na en bij nap môğêrji tumô hen né.

Bay na mêne bijare to na en bij nap ci tumô hen anğa ené worji cêgen hen.

Na nôbi Kelma woji a kelé emê hen.

<sup>10</sup> Wulê bi wo hen na, bijare to na bij nap kam Israyêl hen na,

na wo na bé tôô tijê a yé ermé woji a men,

a yé bôrji a a men, na yé Emen woji men,

bay a yé đijé kapê men.

<sup>11</sup> Men, kwôni wo a dôyrê yiri ô kôlij yêni bi ré hôn Kelma ba,

nap nij. Wôsa kwo đê ré, kwo dami ré bay kê m a hôn.

<sup>12</sup> An na đé bôn jalê sa têrij lêreji a men,

na gôrbij sare a men.»

<sup>13</sup> Na kwôli bijare to kôrbi a Emen né kôl hen. Iyôn ba, ken hôn mega wo bijare to tumô hen na, na to ôli nij. An nana hôn mega wo anğa ré na ka cay an ré ôl men, ré li nap kwôni ré nij a men ná, ré na anğa ré napê haw hende hen.

## 9

*Jé lê bay bê kwôbe ka tôṅ na naṅ kwo Jésus*

<sup>1</sup> Kwôlo gengiṅ sa biṅpare to tumô hen na, kini tibé Emen wo biṅé li sa terare a na yi ya men, tôô toṅ geliṅ biṅé kini tibé Emen kôba, ya men. <sup>2</sup> \*Iyéy Emen hende to hen bay lere naṅ bargay aṅ bôre na wôô. Bôre wo kibé ba, bay uwôgere «Kirij ka yi naṅ jengêrji» men, bay dī jelgare toṅ musure to erêṅgêre jurgem toṅ terij lampa hen ya men, tabel to bay biṅ mapa wo bay biṅ Emen hen ya men. <sup>3</sup> Kibi iyére to wôôyi a na, bay jô tôre naṅ kibi bargay aṅ bay uwôgere «Kirij ka yi naṅ jengêrji ka Emen debe ya hen.» <sup>4</sup> Bô iyére hende to hen na, kini uwoyé gindiriw wo bay li naṅ lôr kaṅ liṅ sarga biṅ Emen hen na, yi ya. Men sunugu toṅ biṅpare to bay têele ta kêṅ naṅ lôr hen yi ya. Bô sunugu hende to hen na, baṅa wo bay li naṅ lôr yi ya. Bô baṅa bi wo hen a na, aṅgaṅ emê ka bay uwôgeji \*man ka Emen na biṅ biṅé derô gwôlê hen na, yi ya. Cilaṅ wo Arôn wo na béé hen men, habelê keram wo wôô wo Emen na liṅ tôô toṅ biṅpare ya hen a men na, yi bô sunugu hende to hen a men. <sup>5</sup> Sa sunugu hende to hen na, bay iyege are naṅ misirérji môṅ mané ka Emen ka bay uwôgeji Sérîbên dé a sara aṅ gel wo Emen né kirij bay ka hen

ya. Aṅ are bay ka hen bul miséreji wô têliṅ sa kirij ka bay biṅ kwôbe hen aṅ bi Emen ré dīṅ bôri jal sa têriṅ to biṅé a hen. Niṅba, en gey kelê kwôli are bay ka kêṅ hen né tô.

<sup>6</sup> Na hen iyôṅ a bay ré janij kirij bay ka hen menba, na bô iyére to kibé hen aṅa bay bê kwôbe ré eraji sa li jé woji ya naṅ wulê wulê. <sup>7</sup> Kwo gengiṅ sa iyére to wôôyi a ba, na \*dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe a sé ya mera. Ôbi si ya têe pôn bô elê aṅ ôbi a ôriṅ naṅ kwôbri lari aṅ biṅ Emen kibi têriṅ tori men, kibi to biṅé kêṅ to bay li bô menṅpare a hen. <sup>8</sup> Tunu gey gelé hen iyôṅ wôsa hena geré woṅ erê kini débé Emen a ré bôliṅ ré tô na, na wôsa iyére to cay hen baa ya tô. <sup>9</sup> Are bay ka kêṅ hen na, gel na aṅga li are bô ulê bi wo na. Men, gel na wo aṅga nana biṅ Emen naṅ sarga to nana li biri hen na, ré nêṅ wo ré lê aṅ bô gawra ré séliṅ né. <sup>10</sup> Na aṅga gengiṅ na sa emê mera men, care men, sa hara woṅ pelé yi wô séliṅ tumô Emen a hen men, aṅgaṅ lê ka gay gay a men. Men gengiṅ na sa tôô to aṅga yi nô yi gawra ka Emen dīji wô kibi wo hawi na kwôy jép kirijna Emen a belé are kêṅ liṅ ka kôrbi.

*Sarga wo Krist*

<sup>11</sup> Haw hen na, \*Krist na sa niṅ. Aṅ ôbi a na dami wo damné kaṅ bay bê kwôbe

wo eraj naj anja dôri ka nana ôrij nij hen. Kini lê jé wori a na, na kirij ka yi naj kiniji dîba, na môj iyére toj bargay to cay hen né men, na iyére to dô dê aj a men. Iyére hende to hen na, na iyére to sa terare a nà ré men, na gawrê a lê ré a men. <sup>12</sup> Men, kirija ôbi na ô kirij ka yi naj jengêrji ka Emen dèbe ya hen na, ôbi na ôrij na naj kwôbri kwajê ré men, kwôbri kam kelbê ré a men, nijba, ôbi na ôrij na naj kwôbriri gan aj sij bô a têe pôn yôd mera aj lij sarga. Na sa kibi kwôbriri bi wo hen aja ôbi ré gôlij naj na naj kununa sa têrij tona. <sup>13</sup> Ca ba, bay na duu na kwajê naj kilbê aj bay wusu kwôbrirji sa bijné ka nêmbé Emen né hen. Men, bay hô pô buni môni tôlbôre to bay na duu aj uwoyre hen hô wusu sarji a aj bi bay ré yij bijné ka séli. <sup>14</sup> Nijba, hena kwôbri lari na ré nêmbé lê hen iyôn ba, kwôbri Krist a lê dê aj wôsa kwôbriri gôlij kwo lari aj sôn tô. Ôbi ay yiri bij Emen yôd mega ari lê sarga ka dôri naj néé wo Tunu to mô naj kunu hen. Na kwôbriri bi wo hen a mênê ermé lê anja habij ka yi bôrna aj nana sélij men, nana lij jé wo Emen woj ôbi mêrê tu gej a hen a men hen.

*Bijnare to kôbri to Krist a na gerére*

<sup>15</sup> Na kibi anja Krist li hen aja ôbi ré hô day bijné pôn naj Emen hen. Aj bi ôbi ré hô bij bijnare to kôrbi naj ci hen. Iyôn ba, bijné ka Emen uwôgeji hen na, bay a upé anja ôbi na genge dîré biji hen, aj are bay ka hen a yé kaji yôd kibi temay Krist. Sa kibi temayri hende to hen aja ôbi ré gôlij naj bijné wô habrê woji wo bay na li kirija bay na baj tô bijnare to cay a hen. <sup>16</sup> Bijnare na, na anja yi mega magtubu to kwôni li kôlij kwôli bô geyé wori iyôn. Hena gawra ré li magtubu gengij kini cé ari upéri wulê wo dîré ma na, bi ani gel wo ôbi ré ma tiri a men dem. <sup>17</sup> Hena gawra ré ma ré tô ba, magtubu to ôbi na li gengij sa cé ari upéri hen na, hende li jé ré tô. Wulê wo ôbi ma nij dema hende ré li jé tô. <sup>18</sup> Bijnare to Emen na bij naj gawrê tumô hen kôba, na hen iyôn hende to hen. Aj kwôbri lari a bij tôn pa dem. <sup>19</sup> Tumô ba \*Moyis na kôlij bijné kwôli tô kêm to Emen na bi men, ôbi pô kwôbri kwajê naj kam kilbê ka bay duu hen men, gebe kam dê a men aj day ta. Men, ôbi pô kalmé ka bay uwôgeji \*hisôp hen men, pô gusiri gamgê ka sêy dê a men aj dôbe bô kwôbe bi wo hen a aj dô wusu sa magtubu toj tô men, wusu sa bijné kêm a men. <sup>20</sup> Aj ôbi kôl iyôn ba «Kwo na na, na kwôbe wo gel bijnare to

Emen na bijɩ naɩ ken aɩ ôbi gey bi nana bi kwôlê sa bijɩre hende to hen a.»  
 21 Iyére to bay li naɩ bargay hen kôba, Moyis wusu kwôbe bi wo hen naɩ aɩga kêm ka yi bô ka bay tibijɩ Emen hen sara. 22 Bô wulê bi wo tôô a na derê tumô kirijɩ hen na, are kêm na yi ka séli naɩ geré wo kwôbe. Hena kwôbe ré bijɩ tɔɩ ré ba, geré wo Emen a dɩɩ bôri jalê sa têriɩ to gawrê ba, naɩ.

*Sarga wo Jésu Krist dô têriɩ to bijé*

23 Are kêm ka yi bô tibé wo cay a hen na, yi mega tini kaɩ tiri ka derômarɩ a iyôɩ mera. Aɩ bi are bay ka hen a ré yi ka séli na bay a lê na hen iyôɩ pa dem. Nijɩba, kwo gengijɩ sa tibé Emen woɩ tiri hen na, gey na sarga wo dô dê aɩ.

*Jésu Krist ô derômarɩ a*

24 Krist na si bô iyére toɩ bargay to gawrê na lê hen né, wôsa hende na tini kini débé Emen. Nijɩba, kwori ba, ôbi ô si bô derômarɩ a aɩ haw hen ôbi na gawra wona tumô Emen. 25 Damné kaɩ bay bê kwôbe si bô iyéy Emen a naɩ kwôbri lari têê pôn bô elê a kwôy kwôy. Nijɩba, Krist ô hen iyôɩ wô ayê yiri lijɩ sarga têê kwône ré. 26 Hen apa Jésu Krist henaɩ ré ay yiri lijɩ sarga têê kwône na, henaɩ ôbi ré gelijɩ gusijɩ têê kwônê ayijɩ tôri wulê wo Emen na dɩɩ tô terare hen. Nijɩba, ôbi sa têê pôn nêɩ wulê wo sa terare

ta kerê baa dɩ hen ayijɩ yiri lijɩ sarga bijɩ Emen wô dôriɩ têriɩ to bijé yôd aɩ. 27 I i kôba, gengijɩ wo ré ma têê pôn nêɩ aɩ cêgi temare a ba, i i kôba, a erê tumô Emen a bi ôbi ré jô kwôlê sari a. 28 Aɩ Krist kôba, bay ayri lijɩ sarga têê pôn nêɩ wô têriɩ to kwônê bijé, ôbi a bulo hera wo têê wôôyi na, na wô derê têriɩ ré nijɩ, nijɩba, na wô gôlijɩ naɩ bijé ka gemni hen.

## 10

*Jésu Krist li sarga wo dô dê kwo kêm hen têê pôn nêɩ*

1 Tôô to \*Moyis na, yi na aɩga dôri ka a era hen têj têj ré, nijɩba, hende na aɩga lijɩ gelijɩ naɩ tu. Bijé li sarga wô ôriɩ tumô Emen a nijɩba, bay nêɩ yé bijé ka séli tumô Emen a ré wôsa bay a lê sarga hen iyôɩ naɩ elê elê.

2 Hena sarga bi wo hen ré nêɩmê lê aɩ bijé ré yijɩ ka séli têê pôn yôd na, kwôli têriɩ henaɩ né beré sarji ré men, bay henaɩ ré lê sarga wôni ré nijɩ a men. 3 Nijɩba, sargaɩ bay ka hen a lê apa bay ré hô erem sa têriɩ lêreji a naɩ elê elê hen. 4 Wôsa kwôbri kilbê naɩ kwo kwajé a nêɩmê derê têriɩ ré.

5 Ôbi a, \*Krist kirijɩ dɩ era sa terare a nà nà, kôlijɩ Emen iyôɩ ba:

«Ju gey bi bay ré duu lari lijɩ sarga bem ré men, bay ré bem ani ka dɩɩgi ré a men, nijɩba, ju li aɩ en ôriɩ naɩ yen.

6 Wôsa lari wo bay duu aɲ uwoy aɲ kêm wô bem hen dôrem ré men, sarga woɲ dôriɲ têriɲ hen kôba dôrem né a men.

7 Menba, en kôlem iyônɲ ba: <Ayi! Emen, gel en dɛbe na,

en era sa terare a nà, na wô lê aɲga ju gey ené li mega wo na liɲ bô magtubu toɲ tôô a gengiɲ san hen iyônɲ.> »

8 Krist na kôl tumô kôl iyônɲ ba: «Ju gey bi bay ré duu lari bem né men, ani ka dɛɲgi ré men, lari ka bay duu aɲ uwoy aɲ kêm hen ré men, sarga woɲ dôriɲ têriɲ ré a men. Are bay ka hen kêm dôrem né.» Ôbi kôl hen bi wo are bay ka kêm hen na liɲ na naɲ tôô haji hen.

9 Men, ôbi hô kôl iyônɲ ba: «Gel, en dɛbe nà. En era sa terare a nà, na wô lê aɲga bôm gey hen.» Iyônɲ ba, gel na wo Emen né mène sarga wo cay hen aɲ, aɲ gase naɲ kwo Krist. 10 Wôsa Jésu Krist li aɲga bô Emen gey hen. Ôbi ay yiri bi liɲ sarga têtê pôn yôd aɲ na hen iyônɲ a têriɲ ré dôriɲ sarna hen.

11 Kwo bay bê kwôbe ka Jubnê ba, bay li jé woji na sa pôn pôn men, bay bi kwôbe dɛbiɲ kwôy kwôy men, niɲba, sarga bi wo hen a derê têriɲ to bijné ré kwôy.

12 Jésu Krist kwori ba, ay yiri bi têtê pôn yôd wô dôriɲ têriɲ to bijné yôd men, mô sa kôbi Emen woɲ gusurô a a men.

13 Aɲ haw hen na, ôbi gem na wulê wo Emen a sa bé bay bariri kêm a yé aɲgaɲ sêlê têri hen. 14 Na naɲ ayê wo Krist ay yiri bi têtê pôn nêɲ hen aɲa ôbi ré bijn bijné kari ka ôbi biji yi ka séli hen ré yi ka dôri cerêd hen.

15 Tunu toɲ hendi bô bôrê kôba, geléna wo sarga wori bi wo pôn hen ré nêm kirijna hende kôl iyônɲ ba:

16 «Kelma Emen kôl iyônɲ ba bijnare to na bijn naɲ bijné bô wulê wo nà nà,

na wo na bé tôô tiɲê a yé bôrji a men, ermé woji a a men.»

17 Men, hende hô kôl iyônɲ ba: «Na gôrbijn sa têriɲ lêreji men, sa aɲga habijn ka bay lèrê hen a men.» 18 A hena Emen né dī bôri jal sa têriɲ lê bijné a ba, sarga wo dɛɲgi woɲ dôriɲ têriɲ to bijné ba, naɲ niɲ.

*Usonange da ligi Emen a*

19 Yènên, hena ré na hen iyônɲ na, na sa kibi temay Jésu Krist naɲ kwôbriri wo bijn tôɲ hen aɲa nana nêmé erê kini dɛbé Emen a naɲ bôô pôn hen. 20 Jésu na yêge bargay ka bay jôriɲ tô iyére hen aɲ, aɲ bôl geré wo naa siɲ ira hen béna. Na geré wo kôrbi wo naa môriɲ geɲ tô a. Bargay bay ka ôbi yêge hen na, yi mega kurônɲgi yiri wo bay na duu hen iyônɲ. 21 Aɲ nana ôriɲ naɲ \*dami wo damné kaɲ bay bê kwôbe wo Emen dīri sa iyére tori

a. <sup>22</sup> Iyôn ba, na usonje ligi Emen a naɲ bôô pôn men, na déngge bôrna sari a yôd men. Wôsa kwôbri Jêsu Krist a mênê ermé wo habij bôrna men, nana pelij naɲ kam ka séli men. <sup>23</sup> Anɲaɲ dé bôô sara ka nana kôlij bijné nana ôrij hen na, na gem dô wôsa nana hôn mega wo anɲa Emen ré genge dîré lê ba, ôbi ré li môj môj. <sup>24</sup> Na ermij sa yerna men, na dôbijenge ibiyare bôrna aɲ bi na geyij yerna men, na lêngge anɲa dôri dôri a men. <sup>25</sup> Na kapêngge dapare naɲ megêrɲge mega wo bijné ka pôni kapnê hen iyôn né. Aɲ mega wo Wulê wo Kelma a heraj baa da nij hen iyôn na, na dôbijenge ibiyare bôrna.

<sup>26</sup> Hena nana henêngge kwôlê wɲ tiri wo Emen aɲa nana hô lérê têrij tona hôrij naɲ bô geyé wona a sôn na, sarga wo dɲaɲi wo na lê wô dôrij têrij tona ba, naɲ nij. <sup>27</sup> Aɲ kwôni wo li hen iyôn na, anɲa bari ba, na harê wo dami mera wôsa Emen a sa jerê kwôlê sari a. Beré bi wo hen na, na tare to dami to a uwoyé bijné ka bijn Emen kwôlê ré hen. <sup>28</sup> Hena kwôni wo ré dɲage sa tôô to Moyis aɲa gawré wôô réba subu ré gel aɲ sa surge tôri ta na, bay a deréri mera dîba, kwôni a berê tu ɲa tori ré nij. <sup>29</sup> Hena ré yi hen iyôn gengij sa tôô to Moyis na, kwôni wo ré dô Kema Emen dema ré

gelij gusij dê aɲ sôn ré ba? Ôbi bô kwôbe wo li aɲ Emen bijn naɲ na hen men, wo li aɲ nana yij ka séli hen a men mega ani ré. Ôbi na tiiré Tunu to li aɲ nana uwɲ bô derê wo Emen hen. Kwôni bi wo iyôngi hen na, a gelij gusij. <sup>30</sup> Nana hôn wo Emen kôl iyôn ba: «Bijné ka kapen hen na, na dê bare men, na têbêji sa kôbriji wô jé lêreji wo habij hen a men.» Men, ôbi hô kôl iyôn ba: «Nôbi Emen Kelma na jerê kwôlê sa bijné kapê.» <sup>31</sup> Bi Emen wɲ ôbi merê tu geɲ hen ré bu kwôni na, na anɲaɲ bô emê ka damaɲ.

<sup>32</sup> Ermêngge sa wulê wo na ken gelij kirij ka peranɲi ka kwôlo Emen kunêngge ta cog, cog hen na, na ken gelij gusij damaɲ men, na ken dɲebu iyêre sa kumbul wongge a men. <sup>33</sup> Bay na tiiré ka pôni perêrɲge a tu bijné kêm men, bay na gelji gusij men, ka pôn perêrɲge a hen na li naɲ ka bay na gelji gusij hen men. <sup>34</sup> Ken bô tu ɲa to bijné ka yi dɲaɲay a wô kibi Jêsu hen a men. Kirijna bijné na tô ari upêrɲge ba, na ken li yi derê wôsa ken hôn wo kené ôrij naɲ anɲa dôri ka ré dê are kêm ka ré naɲê ré kwôy hen ya. <sup>35</sup> Hen iyôn ba, ken meremné ré wôsa hena kené li hen iyôn na, anɲaɲ têbê sa kôbi ka dami yi wô sarɲge ya. <sup>36</sup> Berêngge bôrɲge iyêre



wô lijn bô geyé wo Emen, ôbi a, kené uné ança ôbi na genge dîré bérge hen. <sup>37</sup> Na ôbi á, na ré lijn bô magtubu to Emen kôl iyôn ba:

«Sem a, dê a menba, kwo a hera hen na, era hen ya dîba, ôbi a mera dé dé ré nij.

<sup>38</sup> Men, kwôni wo na kwon derôre tun a ba, a merê tu gejn nan geré ayê bô wori nijba, kwo hô cêgê ba, yen a dôren sari a ré.»

<sup>39</sup> Kwona nabay ba, nana bay herê cêgê ka ca mênê hen ré, nijba, nana bîjé ka bi bôrji sa Emen a wô uwônijn gelê hen.

## 11

*Ança bîjé ka na bi bôrji sa Emen a na li*

<sup>1</sup> Bê bô sa Emen a na, na henê mega wo ança jeré gel ré tô an jeré dî bôm sara hen na, ré na ançan ré yi ya tiri a men. An arirji ré lijn a men. <sup>2</sup> Bîjé ka ca tumô, na bi bôrji sa Emen a na hen iyôn hende to hen ana bay na ré déjn tu Emen hen.

<sup>3</sup> Na sa kibi ayê bô ana nana hônijn mega wo Emen na ré dî sa terare nà, nan kwôlo si kibri a an are kêm ka nana gel sa terare a nà ná, tôrji ré dîjn na sa ka gelijn né a.

<sup>4</sup> Na sa kibi ayê bô ana Abêl ré lijn sarga wo dô dê kwo Kayen hen bijn Emen.

Na sa kibi ayê bô wori bi wo hen ana Emen na ré bôri mega kwoni won derôre hen men, ôbi na ré gey sarga wori hen, an gel na wo Abêl ré dé tiri a men. Na sa kibi ayê bô ana Abêl na ré ma ca hari kôba, kwôli ança ôbi na li hen ré ôm baj kemnêjn kemnêjn hen.

<sup>5</sup> Na sa kibi ayê bô ana Emen né ay Ênôk tu gejn ôrijn derômaran a, dîba, ôbi ma ré. Kwôni hô gili ré nij wôsa Emen na ayri ôrijn ligiri a. An lijn bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Ênôk na dé tu Emen tumô dem ana ôbi na ré ayri ôrijn derômaran a hen tô.» <sup>6</sup> Iyôn ba, na sa kibi ayê bô dem ana kwôni ré déjn tu Emen. Iyôn ba, hena kwôni wo ré era ligi Emen ba, ôbi bi bôri sari a mega wo Emen ré mô ya men, bi ôbi hôn mega wo Emen ré tô kibri sa ka wogeri hen a men.

<sup>7</sup> Na sa kibi ayê bô ana Nowé ré toyijn yêgê wo Emen yêge maari gengijn sa ança a era hen ka kwôni gel ré tô hen. Ôbi ay kwôlo Emen kôli hen mega kwôlê won déjn iyôn né ana ôbi ré lijn bato wo dami mega wo Emen kôli hen iyôn. An ôbi gôlijn nan yiri men, nan bîjé ka bô iyére tori a men. An na hen iyôn ana ança Nowé na li hen ré gel wo bîjé ka sa terare a na ré li ança habijn. An sa kibi ayê bô wori bi

wo hen aña Emen né bôri mega kwôni woñ derôre tiri a hen.

<sup>8</sup> Na sa kibi ayê bôô aña \*Abraham ré bijn kwôlê sa uwôgê wo Emen uwôgeri a añ henañ ôriñ sa iyére to Emen genge ñiré biri hen. Añ ôbi hena ô iyôñ a tôñ mera ñiba, hôn sa iyére hende to hen tumô ré a men. <sup>9</sup> Na sa kibi ayê bôô wori bi wo hen aña ôbi ré môriñ mega kerga iyôñ sa iyére to Emen na genge ñiré biri hen. Ôbi mô na bô iyére to bay li nañ bargay hen. Bay môrji nañ si Isak nañ Jakwôb ka Emen na genge ñiré biri sa iyére hende to hen men. <sup>10</sup> Abraham li hen iyôñ wôsa ôbi bi bôri na sa iyére to tôre ñiñ iyêre dô men, Emen a na ôbi gengére men, ôbi nañ yiri a na ôbi déére a men.

<sup>11</sup> Na sa kibi ayê bôô aña Abraham ré uwôñiñ geré yêñ kema nañ halêri hen bi wo tamni Sara kôba, yê wori na nañ men, hende na haal niñ a men hen. Ôbi hôn wo kwo ré genge ñiré biri kema hen na, ré kelê kwôlê woñ benare ré. <sup>12</sup> Ôbi a, nañ geré wo gawra wo pôn wo na yi mega temay gawra iyôñ hen aña tô môñ wo gawré ré bina môñ têbêñne to derômarañ a iyôñ hen men, môñ hal wo kibi cér a wo kwôni nêmen deñsê ré hen

a men.

<sup>13</sup> Gawré bay ka nana kôl kwôliji hen na, na bi bôrji sa Emen yôôd kwôy wo bay mañ. Are bay ka Emen na ayiñ tôri hen na, bay uwôñ né, niñba, bay hôn wo aririñ ré liñ añ bay li yi derê wô sarji men, bay kôl iyôñ ba: «Niña kergê men, iyére toni nañ sa terare a nà a men.» <sup>14</sup> Gawré bay ka kôl kwôlê bi wo iyôñgi hen na, gel tu wolé wo bay ré woge na sa iyére to ré yi toji. <sup>15</sup> Men, gel wo bay ré erem sa iyére to bay na henañ ya hen ré a men. Hen aña bay henañ ré erem sa iyére to bay henañ ya hen na, bay henañ ré upé geré bilij hôriñ ya. <sup>16</sup> Niñba, tiri wori ba, bay woge na sa iyére to ñê to bay henañ ya hen. Sa iyére hende to hen na, na derômarañ. Ôbi a, hena bay ré uwôge Emen «Emen» woji kôba, tayre ré diri ré hen wôsa ôbi nañ sa iyére wô biri ya a men.

<sup>17</sup> Na sa kibi ayê bôô aña Abraham na ré ay kemari Isak ñiré liñ sarga kirijna Emen na sêliñ bôri hen. Ôbi na ay kemari bi wo pôn nêñ hen ñiré liñ sarga bi wo na kemari bi wo hen aña Emen na ay tôri biri <sup>18</sup> kôli iyôñ ba: «Na nañ kemam Isak aña kwôñgêm ré kwônê mega wo na en gengiñ hen iyôñ.» <sup>19</sup> Niñba, Abraham

**11:7** 11: 7 Dé tô are 6: 13-22 **11:9** 11: 9 Dé tô are 12: 1-5, 23: 4, 35: 12,27

**11:11** 11: 11 Dé tô are 18: 11-14, 21: 2 **11:12** 11: 12 Dé tô are 22: 17

**11:13** 11: 13 Dé tô are 23: 4, 1 Kronik 29: 15, Kurôñ kibé 39: 13 **11:18** 11:

18 Dé tô are 21: 12, 22: 1-14

hôn mega wo Emen ré ôrij  
 naj néé wo ré lê aj Isak ré  
 jê sé kampê. Na hen iyôn a,  
 ré yi mega wo Isak na ré ma  
 aj ré ji si kampê iyôn.

20 Na sa kibi ayê bôô aja  
 Isak ré tôrij kibri sa si  
 Jakwôb naj Esawu aj ôbi  
 hôn mega wo terê kibi bi wo  
 hen na ariri ré sa lij.

21 Na sa kibi ayê bôô aja  
 Jakwôb kirija baa da wo da  
 ma na, ôbi tô kibri sa kam  
 Josêp ka wôô hen men, ôbi  
 gere yiri naj kwore wori aj  
 ayij kibi Emen.

22 Na sa kibi ayê bôô aja  
 Josêp kirija ré baa da wo da  
 ma na, kôl kwôli sé wo kam  
 \*Israyêl a séj Ejipt a men,  
 gengeji anga bay ré sa lij  
 naj ibéri wulê wo diré ma  
 a men.

23 Kwo iba \*Moyis naj yori  
 kôba, na sa kibi ayê bôô woji  
 aja kirija bay yêj Moyis  
 na, bay uwôbiri li geserê  
 subu wôsa bay bô manare  
 to kemarji menba, bay harij  
 tôô to kelma ay hen né kwôy.

24 Na sa kibi ayê bôô aja  
 kirija Moyis ré yij kwo iyêri  
 na, ré kaj bi bay ré uwôgeri  
 kema môni Parawôn wo na  
 kelma wo Ejipt hen. 25 Aj  
 ôbi gey gelij gusij naj bijé  
 ka Emen dîba, diré merê  
 naj yi derê wo haw hen  
 mera bô têrij a ré. 26 Ôbi  
 gey bi bijé ré kajni mega  
 bay ré sa kajij \*Krist, kwo

Emen dôri hen, hen iyôn na  
 ré dô dê ari upé ka sa iyé  
 Ejipt a kêm wôsa ôbi dî tiri  
 na sa angan têbê sa kôbi ka  
 a era hen a dî.

27 Na sa kibi ayê bôô wori  
 aja Moyis na ré séj sa iyé  
 Ejipt a dîba, na harij bô tarê  
 wo kelma Parawôn ré men,  
 ôbi debu sa têri a mega wo  
 ôbi ré gel Emen wo kwôni  
 gili sa pôn né hen iyôn. 28 Na  
 sa kibi ayê bôô bi aja ôbi  
 ré dî tô lê geserê wo bay  
 uwôgeri Pak hen men, ôbi  
 kôlji bi bay ré tal kwôbri lari  
 a kibi geré aj bi mana wo  
 temare ré duu kamrê kaj  
 kalmare ka Israyêl ré nij.

29 Na sa kibi ayê bôô aja  
 kam Israyêl ré dayji cér wo  
 bay uwôgeri cér wo sêy  
 hen mega kirij ka hay iyôn  
 menba, kaman ka Ejipt gey  
 ciré lê hen iyôn men, menba,  
 cér bi wo hen pôrji kêm.

30 Na sa kibi ayê bôô  
 woji bi wo hen aja haba  
 woj gerem wo sa Jériko ré  
 tij kirija kam Israyêl tor  
 sari kwôy wulê jurgem hen.

31 Na sa kibi ayê bôô aja  
 Rahab hende yij yijare top  
 têrij ré ma naj bay kajé  
 Emen né wôsa hende na fu  
 bijé ka Israyêl ka na najla  
 sa kôbe kirij hen yere a naj  
 yi derê.

32 Na ba na kwôli mi a  
 ené kelé sôn ba? Na wo  
 ené uwôn tulumô kirij dê ba,

**11:20** 11: 20 Dé tô are 27: 27-29,39-40 **11:21** 11: 21 Dé tô are 48: 1-20, 47:  
 31 **11:22** 11: 22 Dé tô are 50: 24-25, Sé nô 13: 19 **11:23** 11: 23 Sé nô 2:  
 2, 1: 22 **11:24** 11: 24 Sé nô 2: 10-12 **11:27** 11: 27 Sé nô 2: 11-15 **11:28**  
 11: 28 Sé nô 12: 21-30 **11:29** 11: 29 Sé nô 14: 21-31 **11:30** 11: 30 Josuwé  
 6: 12-21 **11:31** 11: 31 Josuwé 6: 22-25, 2: 1-21

ené kelê kwôli si Jédéyôn, Barak, Samsôn, Jepté, Dabid, Samiyêl naŋ bay kibi Emen kêm. <sup>33</sup> Na sa kibi ayê bôô woji aŋa bay ré bôy kumbul naŋ sa iyére iyére men, bay li aŋaŋ derôre tu Emen a men, bay uwôn aŋa Emen na genge dîré biji hen a men. Bay bu kibi kwo men, <sup>34</sup> bay bare néé wo tare men, kirijna bay ca deréji ré yebere to dami kôba, bay ge gôl men, bay na iya nijba, uwôn néé lew men, kibi kumbul a ba, bay na impê men, bay bôy kumbul sa asgarnê ka sa iyére to dŋangi a a men. <sup>35</sup> Na sa kibi ayê bôô aŋa yébé ré hô gelij bîné kaji ka na ma hen ji si kampê. Bîné ka dŋangi kwôni bay gelji gusij tu temare a aŋ bi bay ré dŋan ayê bôô woji, nijba, bay debe sa têrji a kwôy wô sa jij sij kampê wô môrij bô derê a men. <sup>36</sup> Bîné ka pôni bay tiréji men, bay sêji naŋ sera men, harêji naŋ gaŋgi masure men, bay biji dŋangay a a men.

<sup>37</sup> Bîné ka pôni bay gôbeji duu ré keram men, ka pôni bay karji derôre a wôô men, ka pôni bay derji ré yebere to dami men, ka pôni kayrê naŋ kirij kirij men, bay harê na wumne men, na bay nimré men, bay gelji gusij damaŋ a men. <sup>38</sup> Sa terare nà ná, dôd ba, bay henaŋ ré

merê ya ré wôsa bay na bîné kaŋ bay bôô pôn ka dôri. Bay kayrê erê bô kalmê men, sa keram a men, yéré bô iyom keram men, bô iyom a a men.

<sup>39</sup> Na sa kibi ayê bôô woji aŋa gawrê bay ka kêm hen ré dŋan tu Emen hen, nijba, aŋa Emen na genge dîré bîj bîné kari hen na, bay gel naŋ tirji ré tô. <sup>40</sup> Wôsa Emen na erem sa aŋa dô dê aŋ wô sarna aŋ ôbi na gey bi bay ré uwôn are bay ka kêm hen piniji ré.

## 12

### *Ibarna Emen*

<sup>1</sup> Bîné bay ka kêm ka na bi bôrji sa Emen a ka nana toy kwôliji hen na, bay méréna ta wô geléna geré. Iyôn ba, na dŋenge aŋ yôd aŋa nééy ka jeréna erê tumô hen men, têrij to gabêna tôŋ lew hen aŋ, na gerêŋge gere to Emen gey nana ge hen dîba, na merênêŋge tô a ré. <sup>2</sup> Na dŋenge turna yi sa Jésu a wôsa ôbi a na ôbi dé tô ayê bôô wona men, ôbi deré kebre a men hen. Ôbi ay yiri bi bay diiri aŋ bééri sa gurô tagelê dîba, dî tay temare to iyônggi hende to hen diri ré. Wôsa ôbi erem sa yi deré wo Emen ré sa biri a hen dî. Aŋ haw hen ôbi mô sa kôbi Emen woŋ gusurô a bô emê iyére tori a.

**11:32** 11: 32 Bay jerê kwôlê 6 - 7, 4 - 5, 13 - 16, 11 - 12, 1 Samuyêl 16: 1, 1 Kilmé 2: 11, 1 Samuyêl 1: 1 - 25: 1 **11:33** 11: 33 Daniyêl 6 **11:34** 11: 34 Daniyêl 3: 1-30 **11:35** 11: 35 1 Kilmé 17: 17-24, 2 Kilmé 4: 18-37 **11:36** 11: 36 1 Kilmé 22: 26-27, 2 Kronik 18: 25-26, Jérêmi 20: 2, 37: 15, 38: 6 **11:37** 11: 37 2 Kronik 24: 21

<sup>3</sup> Erménge sa gelé wo bay têtirj na gelij Jésu gusij men, ken erem sa beré wo ôbi fu bôri iyêre perê gusij hende to bay gili hen aj bi bônge ré mênij kwôy wo ken déj gere tonge ré.

<sup>4</sup> Wôsa kumbul wo ken li naj têtirj hen na, ken li kwôy maj kibé ré tô. Iyôn ba, ken bi bônge mène ré.

<sup>5</sup> Na ken gôrbij sa ibiyare to Emen na dôbêna bôrna môn kamni iyôn hen ba? Ôbi na kôl iyôn ba:

«Keman, kirija Kelma halem ba, ju erem sara, a hena ôbi ré nayem ba,

ju dî bôm mênê ré a men.

<sup>6</sup> Wôsa Kelma hal na kwôni wo ôbi geyri men, ôbi sê na kwo ôbi bôri môn kemari iyôn hen men.»

<sup>7</sup> Berénge bônge tô gusij hende to ken gelij hen, wôsa Emen halénge na bô a hen men, na perê gusij hende to hen a dema Emen ré berénge môn kamni iyôn men. A hen ba, kema wo ibari ba halêri hen ya ba?

<sup>8</sup> Emen hal kamni kêm na hen iyôn hende to hen. A hen ana ôbi ré halénge ré na, ken yi môn lamnapê iyôn dîba, kena kamni ré.

<sup>9</sup> Na erem sa balêrna kaj impê ka sa terare a nà ka halêna menba, nana kemnaj tiniji hen ba, Ibarna wo derômaraj a dema nana dôbê sarna biri ré ba? A hena nana biri kwôlê na, naa merê tu gep

naj kununa. <sup>10</sup> Balêrna kaj impê ka sa terare a nà nà, bay halêna na kirija nana kaj kamrê hena bay ré bô mega wo ré dô, nijba, Ibarna wo derômaraj na, halêna na wô derê wona aj bi nana yij naj jengêrna môn kwori iyôn men. <sup>11</sup> Kirija bay halêna na, tumô ba nana bô mega wo anğaj gusij iyôn dîba, yi derê naj bô a nijba, wulê wo gusij hende to hen kô nij na, kwôni wo na gelij gusij hende to hen na, bôri a jali men, jé lêri a yé kwop derôre a men.

*Ayé tôô naj yêgê maa*

<sup>12</sup> Yênen, iyôn ba, ken fu bônge iyêre ken ôrij tumô dîba, ken dî bônge mène ré. <sup>13</sup> Bi jé lêrenge yi kwop derôre aj bi kené iya ré, nijba, bi kené yij ka néerji ya hen dî.

<sup>14</sup> Masénge bi bô jalê ré yi perénge a naj bijé kêm men, ken mase bi ken yi bijé ka yi naj jengêrji tumô Emen a. A hena kwôni wo ré yi naj jengêri ré na, ôbi a gelé tu Kelma ré kwôy. <sup>15</sup> Dénge tu melênê sa yerenge a bi kwôni déj bô derê wo Emen né men, ken dî tu melênê sa yerenge a bi kwôni yi môn gurô wo đaj iyôn né, wôsa kwôni bi wo iyôngi hen na, a mênê megêri. <sup>16</sup> Dénge tu melênê sa yerenge bi kwôni yi ôbi yij yijare toj têtirj ré men, bi yi ôbi kajê anğaj Emen

mega wo Esawu na kajin  
 an na ayin suriyare tori bin  
 obi cegeri an enjin anjan  
 emê hen iyôn né. <sup>17</sup> Cêgê,  
 kirina obi gey upé terê kibi  
 wo ibari menba, bay jôri.  
 Ôbi uwôlji nan cémé a tiri a,  
 ninba, kwôni nê m lê ani ré  
 nin.

<sup>18</sup> Henênge mega wo kirin  
 ka kené debin ya tumô Emen  
 a hen na, ré yi mega sa  
 keram wo kam \*Israyêl na  
 dibin ya tumô hen iyôn né.  
 Keram bi wo hen na, na  
 anja já hebé nan kôm men,  
 tare na enge ya men, kirin  
 na yi dilemne diba, kirin ka  
 perangi na nan men, kal na  
 ge nan néeri men, <sup>19</sup> burupju  
 na om men, tôô kwôni kôba,  
 na om a men. An tôô kwôni  
 bi wo bay toy hen na, harê  
 liji an bay uwôlin Emen bi  
 obi nan yiri ré kôlji kwôlê  
 ré nin. <sup>20</sup> Wôsa kwôlo obi  
 kôlji hen na, na kwôlo dê  
 sarji. Ôbi kôlji iyôn ba: «Bi  
 kwôni hebe keram wo yi hen  
 né. Hena ré na lari a hebéri  
 kôba, ken gôbri duu nan  
 keram.» <sup>21</sup> Are bay ka kêm  
 ka bay gel hen na, liji harê  
 daman. An \*Moyis kôba, kôl  
 iyôn ba: «Harê lén daman  
 men, en wuré a men.»

<sup>22</sup> Ninba, kwonje kenbay  
 ba, na hen iyôn né, wôsa  
 ken uso da nan keram wo  
 Sinô men, nan sa iyé Emen  
 won obi merê tu ge nan a

men. Iyére hende to hen na,  
 na Jérusalêm to derômaran  
 a nan kwônê manê kare ka  
 gôlin dênsê hen. <sup>23</sup> Ken era  
 da nan kwônê biné ka li yi  
 derê hen men, biné bay ka  
 hen na, yi mega yê kalmare  
 ka Emen iyôn ka hiniji din  
 bô magtubu a derômaran a  
 men, ken era da ligi Emen  
 won obi jerê kwôlê sa biné  
 a kêm hen men, ken era  
 da ligi tini biné ka ca nan  
 derôre cerêd yôd hen a men.  
<sup>24</sup> Men, ken era ligi Jésus a wo  
 debe derô gawrê nan Emen  
 wô binare to kôrbi hen men,  
 ken era da nan kwôbriri wo  
 bin tô nan wo gel na anja dôri  
 dê ka kwôbri Abêl hen\*.

<sup>25</sup> Iyôn ba, ken di tu  
 melênê sa yerenge a diba,  
 ken nan toyé kibi kwo  
 iyêlênge kwôlê hen né.  
 Tumô ba, biné na nan toyé  
 kibi kwôni wo na yêge marji  
 sa terare a na hen. Na  
 hen iyôn ana bay na ré  
 gelin gusin hen. Nabay ka  
 nana toy tôô Jésus wo hena  
 derômaran a hen ana nana  
 kapni na, nabay kôba naa  
 gelin gusin men. <sup>26</sup> Ôbi wo  
 tumô na iyêl an terare na  
 yebagin hen na, haw hen  
 ay tôri kôl iyôn ba: «Têê  
 pôn a sôn na lê sa terare a  
 yebagin. Na sa terare punu  
 a yebagin mera ré, ninba,  
 derômaran kôba, a yebagin  
 a men.» <sup>27</sup> Kwôlo obi kôl ré

**12:16** 12: 16 Dé tô are 25: 33-34 **12:17** 12: 17 Dé tô are 27: 30-40 **12:19**  
 12: 19 Sé nô 20: 18-21, Détéronôm 4: 11-12, 5: 22-27 **12:20** 12: 20 Sé nô 19:  
 12,13, Détéronôm 5: 23-25 **12:21** 12: 21 Détéronôm 9: 19 \* **12:24** 12: 24  
 Kwôbri Abêl ba, gel na bare ninba, kwôbri Jésus ba, gel na gelê. **12:26** 12:  
 26 Ajé 2: 6

têê pôn a sôn hen na, geléna na wo are kê m ka ôbi na dî hen na, ré wuré aṅ ré napêji a men. Aṅ bi aṅga nê m wuré ré hen a ré merê.

<sup>28</sup> Iyôn ba, na liṅge Emen dosé wôsa ôbi béna emê iyére to wuré ré hen, men, naa gel yi derê wona bi wo hen heramijniri naṅ geré wo dé tiri hen men, na ayêṅge kibri men, na biṅgeri kwôlê a men.

<sup>29</sup> Wôsa Emen wona na, yi môṅ tare toṅ hendi mênê kirij iyôn.

## 13

### *Hal wo dôriṅ Emen*

<sup>1</sup> Kenbay biṅé ka Emen na, dô wo ken periṅ yeriṅge hen iyôn tumô tumô.

<sup>2</sup> Berêṅge kergê yeriṅge a dîba, ken gôrbij né wôsa ka pônî ka na li hen iyôn na, bay na bu \*manê ka derômaran a yirji a hen nijba, bay na hôn né.

<sup>3</sup> Ermêṅge sa biṅé ka yi danṅay a môṅ ré na kenbay a yé ré danṅay a iyôn men, ken erem sa ka geliṅ gusiṅ a môṅ ré na kenbay a ré geliṅ gusiṅ iyôn men.

<sup>4</sup> Kwôlo gengij sa enṅé yi na, bêṅge kwôlê sara. Bi gawrê tô kwôrnare yijji yinare toṅ iyôn a tôṅ hen né, wôsa Emen a sa jerê kwôlé sa bay lêre têriṅ hende to iyônṅi hen men, ôbi a sa jerê kwôlé sa bay wogé yébé megêrji hen a men.

<sup>5</sup> Bi gursu gelêṅge gusiṅ né men, aṅga dê ka ken ôriṅ hen na, bi nê m hen iyôn wôsa Emen kôl iyôn ba: «Na derê kôben déṅge aṅ ré kwôy.» <sup>6</sup> Na ôbi á, tôrna ré nêrêna menba, naa kelê iyôn ba:

«Kelma a lê naṅ en iyôn ba, na hariṅ na mi sôn ba?»

Men, na mi gawra ré lèn ba?»

<sup>7</sup> Ermêṅge sa bay derê tumôriṅge ka tumô ka na ulêṅge béré kwôlo Emen hen men, ermêṅge sa jé lêreji a men, sa temare to bay uwôn a men. Iyôn ba, ken bi bôriṅge sa Emen a mega wo bay kôba, na bij bôrji sa Emen a hen iyôn men. <sup>8</sup> Na Jêsu Krist bi wo hen a na ôbi gôlij naṅ na henaṅ men, kemnêṅ men, kiya a men dîba, ôbi bilij né. <sup>9</sup> Déṅge tu melênê sa yeriṅge a wô wo biṅé ka pônî maa lamêṅge naṅ gelé aṅgaji ka gay gay ka bij naṅ kana ré hen. Toyêṅge kwôlo bay kôl hen né wôsa na bô derê wo Emen a bij gawra néé dîba, na lê tô to gengij sa aṅgaṅ emê hen ré. Dô wo ken hôn hen iyôn hende to hen. Biṅé ka li tô to gengij sa aṅgaṅ emê hen na, tô hende to hen li naṅ ci ré kwôy.

<sup>10</sup> Bay bê kwôbe ka Jubnê kaṅ bay lê sarga bô iyére toṅ bargay hen na, bay nê m

emê anɣaɣ sarga ka yi kini bê kwôbe wona hen né. <sup>11</sup> \*Dami wo damné kaɣ bay bê kwôbe wo Jubnê li sarga biɣ Emen bi ôbi ré dîɣ bôri jal sa têriɣ lê gawrê a. Ôbi ô kirɣ ka Emen dɛbiɣ ya hen naɣ kwôbri lari ka bay duu hen kôbriji a. Niɣba, tanayriji ba, bay ôriɣ wolé naɣ iyére ô uwoyé aɣ. <sup>12</sup> Na hen iyôn a Jésu kôba, bay ré ôriɣ naɣ dî wolé naɣ iyére wô deréri men hen. Aɣ kwôbriri biɣ tôɣ wô dôriɣ têriɣ to biɣé. <sup>13</sup> Iyôn ba, na séɣge erêɣge ligiri a wolé yaɣ aɣ bi biɣé tôriɣna naɣ dî. <sup>14</sup> Wôsa sa iyére tona toɣ tiri naɣ sa terare a tôɣ nà, niɣba, nana bi bôrna na sa iyére to derômarɣ to naa sa erê merê naɣ kununa yôd hen. <sup>15</sup> Iyôn ba, na heramêɣge Emen yôôd sa kibi aɣa Jésu na li hen. Heramê wo nana herameri hen na, yi mega sarga wo nana li biri iyôn. Na hen iyôn aɣa kwôlo si kebrena ba, bi heramêri kwôy kwôy wôsa nana kôl ôbi ré na Kelma. <sup>16</sup> Liɣge naɣ yerɣge men, ari upérɣge kôba, ken biɣ megêriɣge dê men. Gôriɣge kwôlê bi wo hen né pa pa, wôsa na ari lê bay ka hen iyôɣgi hen a na sarga wo dé tu Emen.

<sup>17</sup> Biɣge bay derê tumôriɣge kwôlê men, ken dôbe sarɣge biji a men. Wôsa bay a na bay berê sarɣge men, tôre to cêgê

ba, na bay a kôliɣ Emen wô berê wo bay na bôriɣ sarɣge hen a men. A hena kené biji kwôlê na, bay a lê jé woji bi wo hen naɣ yi derê dîba, bay a farê ré. Wôsa hena bay ré fare ba a lê naɣ ken né.

<sup>18</sup> Uwôlêɣge Emen wô sarni kwôy kwôy wôsa nini hôn wo ani kani ka habiɣ ré naɣ ermé woni a niɣba, niné gey lê na aɣa dôri kwôy kwôy dî. <sup>19</sup> Men, en uwôlêɣge bi kené uwôl Emen ta ta bi ôbi ré ben geré bi ené hôriɣ upérɣge lew.

*Kwôlê woɣ diriɣ kibi kwôlê*

<sup>20</sup> Emen woɣ ôbi bô jalê na biɣ Kelma wona Jésu ji si kamɣê. Kelma wona Jésu na ôbi gemé gamgê wo dami sa kibi sarga wo kwôbriri wo dî tô biɣare to naɣ kunu hen. <sup>21</sup> Bi Emen béɣge néeriɣge ken liɣ bô geyé wori men, bi béna na li aɣa dé tiri a men naɣ néé wo Jésu Krist béna hen. Bi ayê kibi yi wô sari naɣ elê elê. \*Amên, bi yi geliɣ hen iyôn.

*Dosé to ôbi liji*

<sup>22</sup> Yênen, en li magtubu hende to hen béɣge dôbiɣ ibiyare bôriɣge a. Aɣ en uwôlêɣge bi kené uwôl tô bôriɣge aɣ kené toyiɣ kwôlê bi wo hen. Wôsa na kwôlo lôg séɣge dîba, na kwôlê wôni wo gaɣ né. <sup>23</sup> En kelêɣge bi kené hôn mega wo yêna Timoté wo bay na biri uwôli danɣay a hen



na, bay ré uwôli ta nij. Aṅ  
hena ôbi ré era unen cêd ba,  
wulê wo na erê gelénge ba,  
nija erê naṅ dī pôn.

<sup>24</sup> Lijge bay derê  
tumôrnge naṅ bijné ka Emen  
kêm dosé. Yênerna ka Itali  
kôba, lénge dosé men.

<sup>25</sup> Bi hô derê wo Emen baa  
naṅ ken kêm.

## Magtubu to Jak li Kwôlo kôl kwôli magtubu to Jak li hen

Magtubu to Jak li hen na, ôbi gelij bijné ka Emen ka ô débé aṅ usuriṅ sa terare a nà kêm hen aṅga bay ré li (Sapitre 1: 1). Bô magtubu hende to Jak li hen na, ôbi pô are gay gay gelij bay ayê bôô hal woji wo habij perêrji a men, perê bijné ka hôn Emen né hen a men. Bijné ka pôn kôl iyôn ba Jak na ré na yêni Jésus. Kwôlo Jak kôl bô magtubu tori a hen na, ôbi kôl kwo hen uwôl tôn, ôbi kôl kwo hen uwôl tôn mera dîba, ôbi gel mawri mawri ré.

Sapitre 1: 2-8 na, Jak kôl na kwôli tu melênê tumô. Tu melênê bi wo hen na, hena na ligi Emen a aṅ kwôni wo gey uné ba, bi ré engeriri naṅ ayê bôô woṅ tiri.

Sapitre 1: 9-27 na, ôbi kôl na kwôli nimiré naṅ ari uné men, kwôli aṅgaṅ bô emé naṅ aṅgaṅ sélé kirij men, kwôli lê kwôlo Emen woṅ tiri wo gel yiri bô hal gawra hen.

Sapitre 2: 1-13 na, ôbi kôl naṅ néri kwôli derê tu wo yi perê bay ayê bôô a hen.

Sapitre 2: 14-26 na, ôbi kôl na kwôli mawi kwôlo bô magtubu to ôbi li hen. Mawi kwôlê bi wo hen

na, na iyeṅ a ayê bôô naṅ aṅgaṅ lê réé bijn pôn ba?

Sapitre 3: 1-12 na, ôbi pô aṅgaṅ gelé ka gay gay kôlij kwôli aṅga habij ka kôli gawra li hen.

Sapitre 3: 13-18 na, ôbi hô kôl na kwôli tu melênê woṅ tiri hen.

Sapitre 4: 1 kwôy sapitre 5:6 na, Jak nay bijné ka li aṅ naṅare yi perê migêrji a men, ka li aṅga habij ka sa terare a nà men, ka bô yirji môṅ bay jerê kwôlê sa migêrji a iyôn men, ôbi kurij uné bay uné ka bijn bijné liji jé hen jé damaṅ nijba, têbiji dô ré hen.

Sapitre 5: 7-20 wô derij kibi kwôlê wori na, Jak kôl kwôli ulê bôô men, kwôli lêṅnê tô uwôlê Emen a men, kwôli halé yi wo Tunu gel geréri hen a men.

Magtubu hende to Jak li bijn bay ayê bôô hen na, na kwôlo sél. Na bê bôô sa Kwôlo Dôri wo Jésus a mera ré, nijba, bi ayê bôô gel yiri bô hal wona a, wôsa ayê bôô wo ariri lij sara ré ná, na ayê bôô wo ma.

### *Dosé to ôbi liji*

<sup>1</sup>Nôbi \*Jak mana wo Emen naṅ kwo Kelma wona Jésus Krist a lê magtubu hende to hen. En lêṅge kenbay bay ayê bôô ka perê tô môṅ wo \*Israyêl ka môṅ kibi wôô ka

usurij sa terare a nà kêm hen dosé.

*Bijé ka bi bôrji sa Emen a hen na, na bay a ôbi ré gelji tu melênê*

<sup>2</sup> Yênen, lêngge yi derê daman sa anğan gusij ka gay gay ka lêngge hen.

<sup>3</sup> Hena kené bi bôrñge sa Emen kwôy kwôy an ken bu bôrñge iyêre sa gusij to lêngge hen na, na ôbi a, ulê bôo wonge ré erê tumô tumô hen. <sup>4</sup> Berênge iyêre hen iyôn kwôy ken derij kibri an ken yij bijé ka jé lêreji dô dô jêd men, bi ani kani ka dôri ré nanênge ré a men.

<sup>5</sup> Hena kwôni perênge a hen a tu melênê ré nanji na, bi ôbi uwôlij Emen an ôbi a biri, wôsa ôbi na Emen wouj ôbi bij bijé are nan bôo pôn men, nayji wô sarji ré a men. <sup>6</sup> Hena kwôni ré uwôlij Emen ani na, bi ôbi hôn mega wo Emen né biri are bay ka hen. Hena ôbi ré gaanê na, ôbi yi môj mêw wo dami wo kal liri an hebirij si na si na iyôn.

<sup>7</sup> Kwôni bi wo iyônggi hen na, bi erem wô upé ani kôbi Kelma a ré. <sup>8</sup> Wôsa na kwôni wo ermé wori wôo wôo men, li ani nan bôo pôn né a men.

*Kwôlo gengij sa ari upé*

<sup>9</sup> Bi ôbi ayê bôo wo na ôbi nimiré hen hari kôba, bi li yi derê wôsa Emen biri anğan cibré derômaran a. <sup>10</sup> Men, bi ôbi ayê bôo wouj ôbi upé hen kôba, bi li yi derê wôsa Emen heran nan di tön. Wôsa ôbi upé na,

a nanê môj bée gurô wo hay lew hen iyôn. <sup>11</sup> Wôsa tare si berare kan kan an hay bée gurô, ôbi herij men, manayri kôba, mênij a men. Ôbi upé kôba, a nanê peré ari upéri bay ka hen men, a ma tô geré gere wogij upé bi wo hen a men.

*Kwôlo gengij sa gusij nan anğan sélé*

<sup>12</sup> Kwôni wo bu bôri iyêre sa gusij to ôbi gelij a hen na, yiri a sa dôri wôsa kirija ôbi gel beré bôo wori iyêre hen iyôn nij na, Emen a sa têbri sa kôbri. Sa kôbi bi wo hen na, na gelê wo nan kwini wo ôbi na genge diré bij ka geyri hen. <sup>13</sup> Hena ani ré lam kwôni ba, bi ôbi kôl iyôn ba: «Na Emen a sélen hen» ré, wôsa kwôni a nême lamê Emen bi ré li anga habij né men, Emen bi kôba, a lamê kwôni ré a men. <sup>14</sup> Nijba, hena nana lamij ba, na doyan anga habij ka yi bôrna hen a wuréna ôrij a nana herij bô boyre a hen. <sup>15</sup> Wôsa doyan anga habij bay ka yi bô gawra hen yê têrij menba, kirija têrij hende to hen lij dé dé nij na, yê temare men. <sup>16</sup> Yênen kanê, sa kwôlo hen a na, bi kwôni lamênge sara ré.

<sup>17</sup> Na anga dôri kêm ka hena ligi Emen a, are bay ka hen na, hena na ligi Ibarna Emen wouj ôbi dé tare men, geserê men, têbênje a men hen. Wôsa Emen na perange kirij na hen iyôn kwôy diba, ôbi a bilij

môn tare iyôn aṅ déṅge bô dilemne a ré. <sup>18</sup> Na sa kibi kwôlê bi wo na tu kwôlê hen a ôbi ré gôlij naṅ na naṅ bô geyé wori aṅ bi nana yi bay tumô ari dëri kêm hen.

*Toyé kwôlê men, lê ariri men*

<sup>19</sup> Yênen kapê, erméṅge sa kwôlo na kelê hen: bi i i kôba, dôbe maari lew toyij kwôlo megari kôl hen men, bi kôbe kwôlê dema ré kôl men, bi bôri tari lew lew ré a men. <sup>20</sup> Wôsa hena bô kwôni ré tari na, ôbi a lê na aṅaṅ derôre ré tu Emen. <sup>21</sup> Men, ken dî tô lê aṅga a lê aṅ ka \*kagemij naṅ habrê wo yi bônṅge a hen aṅ, aṅ ken dôbe marṅge toyij kwôli wo yi môn kay cé iyôn bônṅge a hen, wôsa na ôbi a gôlij naṅ ken.

<sup>22</sup> Beréṅge dô réba ma ka kelê yaṅ ba, ré na toyéri mera, nijba, na lê ariri a men dem. Aṅ hena kené li hen iyôn ré na, ken ge na kay tô geré wo Emen a. <sup>23</sup> Hena kwôni ré toy kwôlo Emen bi wo hen mera aṅ li ariri ré na, yi mega kwôni wo gel tini bô aṅaṅ gelé tunu a iyôn. <sup>24</sup> Kirijna ôbi gel tini hende to hen iyôn aṅ kurij ô ta nij na, ôbi hôn na ba, dîré gelij na iyeṅ ba, ba ôbi hôn né nij. <sup>25</sup> Nijba, hena kwôni ré cubu tiri tô tôo to Emen to dô cerêd toṅ hendi derêri bô lemnare to têrij hen aṅ lêṅné tô a aṅ li ariri dîba, toy na toyé mera ré na, Emen a teré kibri sa jé lêêri a.

<sup>26</sup> Hena kwôni ré kôl dîré na kwo Emen aṅa ré

gem kibri ré aṅ kôl kwôlo habij kwôy kwôy na, na ôbi benare men, lê kwôlo Emen wori bi wo hen kôba, na ani ré a men. <sup>27</sup> Aṅga Ibarna Emen bô mega ka dôri men, lê kwôli woṅ tiri a men a nà: lê naṅ kam tijapê naṅ yébé ka kwôrnêrji ma bô nimiré toji a men, jerê yi sa lê aṅga habij ka bîjé li sa terare a nà a men.

## 2

*Deréṅge tu kwôni ré wôsa tumô Emen a na, bîjé kêm némij*

<sup>1</sup> Yênen, kenbay ka ken bi bônṅge sa Kelma wona Jésus Krist wo bay ay kibri hen na, deréṅge tu kirij né. <sup>2</sup> Kirij ka pôni a ba, gawré wôo a era kini dapare toṅge a menba, kwo pôni na ôbi uné tôbe bargay ka dôri men, dôbe gamaṅ kaṅ lôr kôbri a a men, menba, kwo dāṅgi na ôbi nimiré tôba gerṅga bargay eraṅ men. <sup>3</sup> Menba, kwo pôni ba, ken lij kwo tôbe bargay ka dôri hen dosé naṅ bê kwôlê aṅ ken kôli iyôn ba: «Era, ju sa mô sa kalaṅ a nà», menba, ken kôlij kwoṅ ôbi nimiré hen iyôn ba: «Jôbi ba, ju debe jan», réba «Ju mô kwan a terare a nà.» <sup>4</sup> A hena kené li hen iyôn ba, ken dô na tu kirij men, ken jô na kwôlê a men naṅ ermé wo habij hen ré ba?

<sup>5</sup> Yênen kapê, toyéṅge kwôlo na kelê hen: Emen cobe na bay nimiré ka sa terare a nà bi ré yi bay uné

sa anɣa gengijɪ sa bê bô sa Emen aɲ ré sa ô môrijɪ naɲ dɪ bô emê iyére to ôbi na genge dɪré bijɪ ka geyri hen. <sup>6</sup> Nijba, kenbay ken tiiré bay nimré. Aɲ na bay uné a na bay gelijɪ turnge gusijɪ men, bay a na bay ôrijɪ naɲ ken tumô bay jerê kwôlê a hen a men dɪ ré ba? <sup>7</sup> Men, na bay a na bay mênê hini Jêsu wo dôri wo ôm sarɲge a hen a men ré ba?

<sup>8</sup> Hena kené bi kwôlê sa tôô to hena ligi Emen a to bay li bô magtubu tori a to kôl iyôɲ ba: «Gey megam mega wo ju geyijɪ yem hen iyôɲ» na, ken li dô. <sup>9</sup> Nijba, hena kené dô tu kirijɪ na, ken li na têrijɪ hen men, kwôlê bu sarɲge men, wôsa ken dage sa tôô hende to hen. <sup>10</sup> Hena kwôni ré bi kwôlê sa tôô to hena ligi Emen a hen kê m aɲa ré dage sa to pônɪ pôn nêɲ mera na, ôbi mênê na tô to baa hen kê m. <sup>11</sup> Wôsa Emen kôl kwôni ré yijɪ naɲ tam megari ré men, na ôbi bi a hô kelê kwôni ré duu megari ré hen a men. A hena jeré yijɪ naɲ kwôni wo na kurôm ré réba tamnem ré aɲa jeré duu megam na, ju mênê na tôô to Emen hende to hen. <sup>12</sup> Henêɲge wo kwôlo kê m wo kené kôl hen men, are kê m ka kené li hen a men na, Emen né sa jerê kwôlê sarɲge a naɲ tôô to béɲge ken mô sarɲge seɲge hen. <sup>13</sup> Hena kwôni ré na ôbi berê tu ɲa to megêri ré na, kirijɪna Emen a sa jerê kwôlê sari a hen ba, ôbi a sa berê tu ɲa tori ré men,

nijba, kwonj ôbi berê tu ɲa to megêri na, ôbi a harijɪ jerê kwôlê ré kwôy.

*Ayé bôô wo lê ariri naɲ sara ba, yi mega ré na dɛɲ iyôɲ*

<sup>14</sup> Yênen, hena kwôni ré kôl dɪré bi bôri sa Emen a aɲa ré li ariri ré ba ayê bôô wori bi wo hen na dɛɲ iyôɲ. Ayê bôô bi wo iyôɲgi hen na, a gôlijɪ naɲ dɪ ba? <sup>15</sup> Dô ré ba, yênem réba yêrem ré ôrijɪ doy bargay ley, doy anɣaɲ emê ka naɲ wulê wulê ley, <sup>16</sup> aɲa kwôni perêɲge a hen ré kôli iyôɲ ba: «Ô naɲ bô jalê aɲ bi Emen béɲge bargay naɲ anɣaɲ emê ka naɲ wulê wulê» aɲ hena jeré biri are bay ka naɲni hen né ba, a lê naɲ dɪ na iyeɲ ba? <sup>17</sup> Ayê bôô kôba, na hen iyôɲ hende to hen men. Wôsa hena kwôni ré bi bôri sa Emen a aɲa ré li ariri ré ba, ayê bôô wori bi wo hen yi mega ré ma iyôɲ.

<sup>18</sup> Dô ré ba kwôni a kelê iyôɲ ba: «Jôbi ba, ju bi na bôm sa Emen a mera, a nôbi ba, en li ariri men.» Menba, na kôli iyôɲ ba: «Ju gelen ayê bôô wom wo ju li ariri ré hen men, nôbi kôba, na gelem ayê bôô wunê wo en li ariri hen men.» <sup>19</sup> Hena jeré hôn wo Emen ré na pôn nêɲ hari ba, dô. Wôsa tunu to habijɪ kôba, hôn na hen iyôɲ a men, aɲa ré harijɪni kê m hen. <sup>20</sup> Kubra, ju gey wo ené gelem mega wo ayê bôô wo ariri ré lijɪ né ba, ré na dɛɲ iyôɲ né ba? <sup>21</sup> Erména sa

môyrena \*Abraham a, na jé lèri wo dôri aña ôbi na ré yij gawra woj derôre tu Emen a wô ayê wo ôbi na ay kemari Isak dîré lij sarga bij Emen hen. <sup>22</sup> Ju hôn, bê bôô wori sa Emen men, lê ariri a men na, na aŋga pôn. Na sa kibi jé lèri aña ayê bôô wori ré dôrij dô jêd hen. <sup>23</sup> Ôbi a, aŋga ré lij hen ré bij na kwôlê wo na lij bô magtubu a kôl iyôn ba: «Abraham ay bôri bij Emen aña Emen né bôôri mega kwôni woj derôre sa kibi ayê bôô wori.» Men Emen uwôgeri melapni a men hen. <sup>24</sup> Ôbi a kené henê wo lê jé sa ayê bôô a a Emen né bôrij gawra mega ôbi lê aŋga derôre dîba, na sa kibi ayê bôô pini mera ré.

<sup>25</sup> Mega wo Rahab hende wônipare toj têrij hen kôba, na sa kibi jé lêre wo dôri aña hende ré yij iyore toj derôre tu Emen hen wôsa hende bu bay jé ka \*Israyêl yere a aŋ uwôbeji kwôy wo hende biji sij gerij hen. <sup>26</sup> Mega wo bul na bô kurôngi yi a ba, ôbi ma hen na, ayê bôô wo ariri lij né kôba, ma na hen iyôn men.

### 3

*Nabay gawré na geménaŋge kebrena*

<sup>1</sup> Yênen, bi doy yé bay gelipare bijé are bi li bijé kwône perêrŋge a hen né. Wôsa ken hôn, kwôlê wo bay a jerê sa bijé bay ka hen a na, a iyêrê damaŋ gôlij

tô bijé ka ba hen. <sup>2</sup> Wôsa nabay kêm na, nana li habij naŋ geré wo gay gay. Hena kwôni wo ré iyêl kwôlê aña kwo habij ré naŋ bô a ba, ôbi na gawra wo dô dô jêd men, nêj jirê yiri sa habré bij a men. <sup>3</sup> Mega wo nana dôbij henda arjim kibri a bi ré bêna kwôlê hen na, nana pôy na yiri kêm a men. <sup>4</sup> Ermêŋge sa bato to damné hen. Bay damné haji nijba, kema aŋga pôni dê iyôn yi bô a ya wô kwônêji ôrij. A hena kal ré ge naŋ néeri gelij iyeŋ kôba, bato ô na si kirij ka ôbi ayê gôone gey erê si ya hen dî. <sup>5</sup> Ôbi a, kôli gawra kôba, na aŋga dê iyôn bô kayri a, menba, iyêl kwôlê wo dê sari.

Men, ken erem sa tare to dê iyôn to kurij kirij a menba, eŋge dô bô gwôlê dêd dêd hen iyôn. <sup>6</sup> Kôli gawra kôba, yi na mega tare hende to hen iyôn men. Ôbi a na dampê habré wo yi yi gawra men, mêeni a men. Men, ôbi yi dê iyôn peré kam yerna wo kwôni a aŋ na ôbi bi wo hen a lê yi gawra \*kagem hen men, ôbi yi mega tare to hena yi Sidan a aŋ mêne kewi yi gawra iyôn. <sup>7</sup> Wôsa gawra na, gôlij sa are kêm men, ôbi gôlij sa tanare to noni gay gay men, sa ciré ka gay gay hen men, sa kam tanare naŋ si kalaw ka gay gay hen men, gôlij sa kuyê naŋ tanare toj bô kam a hen a men. <sup>8</sup> Nijba, kôlem

na, gawra nê m gôlij sari ré, wôsa ôbi na ança habij ka kwôni nê m gôlij sarji ré ka wurarji a derem hen. <sup>9</sup> Na kôlena bi wo hen, a nana heramij Kelma wona wo na Ibarna hen men, na ôbi bi wo pôn hen a nana tômij gawrê ka Emen dji gilij né dji hen a men. <sup>10</sup> Wôsa na kibi bi wo pôn hen, a heramê Emen men, na ôbi wo pôn hen a kôlij bijné kwôlo habij a men hen. Nijba, yênên, bi kwôni li hen iyôn ré. <sup>11</sup> Sa pôn tu kam pôn ge ka lêri men, ka habij men ba? <sup>12</sup> Yênên, sa pôn tógôre yêrê mólôjne men, tijador yêrê tógôre men ba? Mega wo tu kam kaj dôre a geré kam ka lêri ré men hen iyôn.

*Tu melênê wo hena ligi Emen a men, kwo hena ligi gawrê men*

<sup>13</sup> Perêrjge a hen ba, i a na ôbi tu melênê men, ôbi henê are men ba? Hena kwôni bi wo iyôngi hen ré ya ba, bi li ança dôri men, bi kalêri jal a men, dema ré gelé wo ôbi ré na ôbi tu melênê tô. <sup>14</sup> Hena kené li terbêre naj migêrjge men, ken woge derê wo gengij sarjge kenbay mera a men ba, ken di na denjôrjge djep iyôn men, ken kôl na kwôlé woj benare a men. <sup>15</sup> Tu melênê bi wo iyôngi hen na, na kwo hena na derômaran a ré, nijba, na kwo sa terare a na men, na kwo gawrê men, kwo Sidan a bé hen a men. <sup>16</sup> Wôsa kirij ka yôn yôn ka bijné li terbêre

ya men, woge na derê woji mera a men na, na kirij ka kirij gusirij ya men, habrê a wiinê kirij bay ka hen a men. <sup>17</sup> Nijba, tu melênê wo hena ligi Emen a na, yi gay. Kwôni wo na ôbi tu melênê wo iyôngi bi wo hen nà: tumô ba, ôbi sél men, bôri jal men, kalêri jal men, li sa iyêrê ré men, bôri dô men, li ança dôri ka gay gay men, dô tu kwôni ré men, iyêl kwôlé kibri wôo wôo ré a men. <sup>18</sup> Bijné kaj bay bô jalê ka bijn migêrji bô jalê na, yi mega wo ré ci kay ança dôri bô bô jalê woji ôbi wo hen, naj sarji ba, na lê anjan derôre tu Emen a.

## 4

*Déjge tô ança sa terare a nà an, an ken ô tô Emen*

<sup>1</sup> Gederijare to ken gedererij men, najpare to ken nayrij a men hen ba, tôrji hena na yôn ba? Na doj ança habij ka yi bôrjge a hen a lê ana kené gererij men, ken nayrij a men hen né ba? <sup>2</sup> Ken li tu bôriyare sa are a, nijba, ken uwôn né, na ôbi á, kené kena derij megêrjge hen. Men, ken li terbêre sa are a, nijba, ken nê m upé ré, na ôbi á, kené nayrij men, kené geririj yerjge a men hen. Ança ken ôrij doyrji hen nà, ken uwôn né wôsa ken uwôlij Emen né. <sup>3</sup> A hena kené uwôlij Emen are kôba, ken uwôn né wôsa ken uwôli naj ermé wo habij hen wôsa ken uwôl na wô tu

bôriyare to lêngge hen mera. <sup>4</sup> Kenbay ka ken debe sa têrŋge a ré hen, ken hôn mega wo hena kwôni ré gey aŋga sa terare a nà ba, ré na ôbi bayi Emen iyôn né ba? Men, kwôni wo gey erê tô aŋga sa terare a nà na, a yé ôbi bayi Emen. <sup>5</sup> Ken erem mega wo kwôlo lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Emen li terbére sa Tunu to ôbi béna hen.» Hen ba, ken bô mega wo ré na kwôlo beray ba? <sup>6</sup> Menba, ôbi hô li derê damaŋ naŋ na a men. Wôsa lij bô magtubu a kôl iyôn ba: «Emen kaŋ bay uwôyrê yi, niŋba, ôbi tô kibri sa bay dôbê sa hen dî.» <sup>7</sup> Iyôn ba, ken dôbe sarŋge bij Emen kwôlê. Debijge Sidan iyêre menba, ôbi a gerêŋge. <sup>8</sup> Eraŋge da ligi Emen a menba, ôbi kôba, a dôrê da legerŋge a men. Kenbay bay têriŋ hô hebêŋge yi têriŋ ré niŋ. Men, kenbay kaŋ bay kelê kwôlê kebrenge wôô wôô hen kôba, ken dî ermé woŋge yi kirij pôn yôd a men. <sup>9</sup> Bi turŋge li ja wô kibi têriŋ lêrenge men, sômêŋge men, barêŋge men, bi ayê woŋge belij sômê men, bi yi derê woŋge bilij tu ja a men. <sup>10</sup> Dôbêŋge sarŋge bij Emen a aŋ ôbi a bé ka yé ka damné tiri a.

### *Ljnge nôm perêrŋge a ré*

<sup>11</sup> Yênen, sêŋge tôrŋge ken kôlij kwôlo habij né. Hena

kwôni ré jô kwôlê sa yêeni a réba liri nôm men na, ôbi kôl na kwôlo habij gengij sa tôô men, jô na kwôlê sara hen a men. A hena kwôni ré jô kwôlê sa tôô na, ôbi bure kwôlê ré. <sup>12</sup> Iyôn ba, na Emen pôn nêŋ a na ôbi béere tôô men, ôbi a na ôbi jerê kwôlê a men. Men, ôbi pôn nêŋ a na ôbi gôlij naŋ kirij men, ôbi mênê kirij a men. Jôbi ba, ju na i aŋa jerê jô kwôlê sa megêm hen ba?

### *Yêŋge bay uwôyrê yi ré*

<sup>13</sup> Dôbêŋge marŋge dô ken toyij kwôlo na kelê hen. Kenbay ka ken kôl iyôn ba: «Kemnêŋ réba kiya niŋa erê sa iyêre to hen a, niŋa erê merê ya lê elê pôn wô lê jêŋga wogij gursu.» <sup>14</sup> Ken hôn aŋga kiya a sa hen né aŋ ken yi môŋ kirij ka geri ka ge aŋ sem iyôn menba, naŋ mera hen iyôn. <sup>15</sup> Dôd wori ba, ré kené kelê iyôn ba: «Hena Emen né gey bi niné mô baa sa terare a nà baa ya tô na, niŋa lê aŋga na, aŋga hen.» <sup>16</sup> Wo kené kôl hen iyôn ba, ken kaŋ, aŋ ken uwôyrê yerŋge men, ken di dengôrŋge a men hen iyôn na, na aŋga dô ré. <sup>17</sup> Iyôn ba, hena kwôni ré hôn aŋga dôri ka ôbi ré lê aŋa ré li ré na, ôbi li têriŋ.

## 5

### *Kwôlo gengij sa bay uné*

<sup>1</sup> Kenbay bay uné, dôbêŋge marŋge dô ken toyij kwôlo na kelê hen.



Karênge kula men, sômênge a men wô bô emê wo gay gay wo a sa sarnge a hen. <sup>2</sup> Wôsa ari upé kanje uyê men, téere ôm bargay kanje kebré men, <sup>3</sup> lôr nap gursu tonje fu kaar ap na kaar bi wo hen a ulênge kwôlê sarnge a men, a mênê yernge mega wo tare a ré uwoyé iyôn men. Wulê wo haw hen na, sa terare baa da wo a kerê nij menba, ken dayrê ari upé a a ka lij iyen ba? <sup>4</sup> Bijné ka walênge kaw kanje hen kôba, ken têbeji sa kôbriji ré ap bay bar daman men, sômê woji ôm kwôy kurij ma Kelma Emen wojn ôbi néé hen, ap ôbi toy tôrji. <sup>5</sup> Sa terare a na ba ken mô bô derê men, ken li anja bôrnge gey men, ken ôm dô uwoderij mega lari ka bay abe wô deré iyôn men. <sup>6</sup> Kwôni wojn ôbi lê are derôre hen kôba, na ken biri nap kwôlê ap ken diiri, nijba, ôbi debênge iyêre ré.

*Ulênge bôrnge sa gusij to ken gelij a hen*

<sup>7</sup> Yênen, hen iyôn hari kôba, ken uwôl bôrnge kwôy jên kirij ka Kelma wona Jésus Krist a heran. Ermênge sa ôbi yagê a ken gel ôbi uwôl bôri gemij anja dôri ka terare ré biri ayij tôri masemne a kwôy kibi kelanê a. <sup>8</sup> Kenbay kôba, ken uwôl bôrnge hen iyôn men. Berênge bôrnge iyêre wôsa Wulê wo Kelma wona a heran hen baa da nij.

<sup>9</sup> Yênen, bi barê kwôlê yi perênge a ré, ap bi Emen kôba, ré jô kwôlê sarnge a ré men. Wôsa kwo a jerê kwôlê sarna hen debi kibi geré nij. <sup>10</sup> Yênen, ermênge sa bay kibi Emen ka na kôl kwôlê nap hini Emen hen. Bay na gelij gusij daman, nijba, bay na uwôl bôrji men. Kenbay kôba, ken uwôl bôrnge mega bay hen iyôn men. <sup>11</sup> Ap nana kôl iyôn ba: «Yi derê yi wô sa bijné bay ka fu bôrji iyêre sa gusij to bay gelji a hen.» Men ken toy kwôli ulê bô wo Jôb men, kwôli anja Emen li nap di cêgê a men. Wôsa Kelma bô tu ja to bijné men, ôbi tô kibri sarji a a men.

<sup>12</sup> Yênen, kwôlo na kelê hen na, na kwôlo dami. Desênge yernge nap derômaran ré men, nap sa terare ré men, nap ani kani ka dangi ré a men. Hena ré na tiri ba, na tiri men, hena ré na tiri ré ba, na tiri ré men. Kelênge hen iyôn wô wo Emen maa jerê kwôlê sarnge a.

<sup>13</sup> Hena kwôni perênge a hen ré mô bô gusij a ba, bi uwôl Emen. Hena kwôni perênge a ré mô bô yi derê ba, bi kebe kurôn heramij Emen. <sup>14</sup> Hena kwôni perênge a ré ômij ba, bi jé uwôga surjê ka églis bi bay sa uwôl Emen wô sari men, bi bay fu sari nap wen a men nap hini Kelma Jésus. <sup>15</sup> Hena bay ré uwôl Emen ap bi bôrji sari a na, ôbi a

berarêri men, a beré kôbri ta a men. Hena ôbi na ré li têriñ tôni kôba, Emen a dé bôri jalê sari a a men. <sup>16</sup> Iyôn ba, na i i kôba, dô tô têriñ tori bij megari men, bi i i kôba, uwôl Emen wô sa megari a men. Añ bi Emen berarênge. Wôsa kwôni wo na kwon derôre tu Emen a na, uwôlê Emen wori nééri damañ. <sup>17</sup> Ermênge sa \*Eli a, ôbi na na gawra mega nabay nà iyôn sa terare a nà. Ôbi uwôl Emen nañ bôri pôn bi emen ré uwônge ré, menba, ayiñ tôri wulê bi wo hen kwôy elê subu nañ kwari na, emen uwônge ré a men. <sup>18</sup> Menba, cêgê ôbi hô uwôl Emen hôriñ menba, emen ay tô uwôngê añ kalmê hô si hôriñ sa terare a.

<sup>19</sup> Yênen, hena kwôni perêrñge a hen ré ge kay tô geré won tiri wo Emen a, aña megari ré herañ nañ dī na, <sup>20</sup> ken hôn mega wo megari bi wo hen ré derari na kibi temare a iyôn. Hena têriñ tori hende to hen na ré damañ mega mi kôba, Emen a dé bôri jalê sari a.

## **Magtubu to tumô to Piyêr li Kwôlo kôl kwôli magtubu to tumô to Piyêr li hen**

Magtubu to tumô to Piyêr li hen na, ôbi li bijn na bay ayê bôô ka iyére to bay yi bô emê wo Asi to kemnên ba na sa iyé Turki hen. Eglispê bay ka yi sa iyére hende to bay bô emê wo Asi hen na, na Pol réba megêri bay jé a na dé tôrji. Na Rôm a a ôbi ré lijn magtubu hende to hen hen. Ôbi uwôge Rôm Babilôn (Sapitre 5: 13). Kwôlo Piyêr kôl bô magtubu tori hende to hen na, gel wo bijné ré kañ bay ayê bôô men, bay ré dji kwôli lê anga habijn sarji a men, bay ré ca geléji gusijn a men. Na ôbi á, Piyêr ré gey hô dôbêji ibiyare bôrji a an gelji bi bay ré dî tirji na sa Jésu Krist a wo bay gelijn gusijn môñ wo ôbi na gelijn men hen iyôn.

Sapitre 1: 1-2 na, dosé to ôbi liji.

Sapitre 1: 3-12 na, kôl na kwôli uwôlé heramijniri. Piyêr hô kôlin bay ayê bôô iyeñ a Emen né gôlin nañ ci men, iyeñ a ôbi ré biji anğan dé bôô sara ka ré gôlin nañ ci sa kibi temay Jésu Krist men, jé wo ôbi ji si kampê hen a men.

Sapitre 1: 13 kwôy 2:10

na, Piyêr dôbe ibiyare bô bôô bay ayê bôô a an kôli bay ré dî tu melênê sa yirji a men, hal woji ré yi kwo dé tu Emen hen sa kibi bijnare toji nañ \*Krist.

Sapitre 2: 11 kwôy 4: 19 na, ôbi hal bay ayê bôô gengijn sa hal woji gengijn sa to tôô to bay emê sa iyére men, gengijn sa mana nañ ôbi iyéryri men, gengijn sa bê kwôlé wo ré yi perê bijné tó kwôrnêre a men, gengijn sa hal woji bô églis a men, nañ bijné ka nô a men. Piyêr kôl bay ayê bôô ré ay hal wo Krist men, jé lêreji men, ermé woji gengijn sa anğan gusijn a a men na, ré gel wo bay ré bi bôrji sa kwôlé wori a.

Sapitre 5: 1-11 na, Piyêr kôlin surjê ka bô églis a men, manê nañ tó bay ayê bôô kêm ka baa hen bi bay ré dëbu iyére sa gusijn to bay gelijn hen an bay ré bi bôrji sa anga Emen na genge wô sarji hen.

Sapitre 5: 12-14 na, Piyêr duu kibi magtubu tori hende to hen nañ dosé men.

Ôbi kôlin bay ayê bôô hena bay ré gelijn gusijn kôba, bay ré lêñê tó ayê bôô woji a an ré yé anğan gelé bijn bijné ka sa terare a nà. Men, bi jé lêreji nañ hal woji kêm ré kôl kwôli anga dô dë kirijn ka Emen li hen

(Sapitre 2: 9). Añ bi ñijé ka na bay ayê bôô ré hen, ré gelij jé lèreji wo dôri añ ré heramij Emen wulê wo ôbi a buloj heraj (Sapitre 2: 12).

### *Dosé to ôbi liji*

1 Na nôbi Piyêr \*ôbi jé wo Jésu Krist a lê magtubu hende to hen béngge ken-bay ñijé ka Emen terêngge bi kené yi kari ka ken ô débé añ usurij sa iyé Pônt a men, Galati a men, Kapadôs a men, Asi a naj Bitini a hen a men hen. 2 Ibarna Emen na terêngge mega wo ôbi na genge tumô hen iyôñ. Añ ôbi déngge ken yi naj jengêrñge sa kibi Tini añ bi kené li tôô Jésu Krist men, bi ôbi ré peléngge naj kwôbriri a men. Bi bô derê wo Emen naj bô jalê wori baa naj ken damaj.

### *Ayênange kibi Emen wop ôbi gôlij naj na hen*

3 Na lijge Emen wop Iba Kelma wona Jésu Krist dosé. Wôsa sa kibi bô derê wori wo li añ yi mega nana yêñ ñañ iyôñ sa kibi jé sé wo Jésu Krist kampê perê ñijé ka may a hen. Ôbi a, nana bi bôrna wo nana upé gelé naj ñi. 4 Añ nana hôn wo nana ôrij naj anğaj upé ka Emen gem béna ka yi derômaraj a hen men. Are bay ka hen na, na anğ a mênij ré men, a ñeré kar ré men, a dôrij bôré ré a men. 5 Na sa kibi ayê bôô wongge aña Emen né geméngge naj

néé wori añ bi kené uwônij gelê wo ôbi a yêgê sari wulê wo sa terare a kerê hen.

6 Sa kibi ari upé kanğe bay ka yi derômaraj a bay ka hen na, hena haw hen anğaj sélé ka gay gay ré béngge bô emê kôba, ken li yi derê hen. 7 Wôsa lôr wo na lari wo a mênij hen kôba, bay sééli bô tare a wô hônij, derêri. Iyôñ ba, ayê bôô wongge dô damaj ñi lôr añ bay sééli bi ciré hônij derêri. Ôbi dema kené uwônij ayê kibi men, heramê naj dampare Wulê wo Jésu Krist a buloj heraj hen. 8 Ken gili naj turnge ré tô kôba, ken geyri. Men, bi wo ken gili ré hen kôba, ken bi bôrñge sari a men. Na ôbi á, kené li yi derê wo dami ñi sa kirij hen. 9 Wôsa ken uwôn anğ na ken bi bôrengge sara kené upé hen na, bay a na gelê.

10 Tumô ba, bay kibi Emen na kôbe tôri ciré henê na ba ré na iyeñ a Emen ré gôlij naj ñijé ba? Na ôbi á, bay na ré uwôl béré tumô bij ñijé gengij sa bô derê wo Emen na ñu sa têri wô sarñge hen. 11 Tini Krist to yi bôrji a hen na kôlji tumô mega wo Krist, kwo Emen dôri hen ré gelij gusij pa dem aña ôbi ré upé hini emê tô. Bay kibi Emen bay ka hen, kôbe ciré henê wulê wo are bay ka hen ré sañ men, bay ré lij na iyeñ ba a men. 12 Emen kôlji iyôñ ba, béré kwôlo bay ré uwôl hen na, ré yi gengij sarji ré nijba, ré

yi gengijn na sarŋge kenbay dî. Haw hen bîné ka ulêŋge béré Kwôlo Dôri hen na, bay kelêŋge na kwôli are bay ka hen. Bay na kôl na naŋ néé wo Tunu toŋ hendi bô bôre to Emen na joŋ hen. \*Manê ka derômaran a kôba, gey bi ciré henê are bay ka hen men.

### *Jé lê wo dé tu Emen*

<sup>13</sup> Sa kibi are bay ka Emen li béŋge hen na, janêŋge yerŋge wô lij jé bijn Emen men, ken mô tu geŋ men, ken erem sa anŋa danŋi a ré nij a men, nijba, ken erem na sa ka dôri ka ka uné Wulê wo Jésus Krist a buloŋ heran hen dî. <sup>14</sup> An haw hen na, bijnge Ibareŋge Emen kwôlé yôôd wôsa tumô kirina na ken hôn Kwôlo Dôri ré tô hen na, lê anŋa habijn a na beré bôrŋge, an haw hen ken hô li ré nij. <sup>15</sup> Mega wo Emen wo uwôgêŋge bi kené yi bîné kari yi naŋ jengêri hen iyôn na, kenbay kôba, ken yi naŋ jegêrŋge hen iyôn men naŋ jé lêreŋge kêm. <sup>16</sup> Bay na li bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Yêŋge naŋ jengêrŋge wôsa nôbi Emen en yi naŋ jengêren.»

<sup>17</sup> Kirina ken uwôl Emen ba, ken uwôgeri Ibarni. A iyôn ba, ken kemnaŋ tini an bi jé lêreŋge yi kwo dôri kwôy wo ken ban sa terare a na tô. Wôsa Emen jô kwôlé sa bîné i i ba, naŋ jé lêriji jé lêriji dîba, ôbi dô tu kwôni

ré. <sup>18</sup> Ken hôn mega wo Jésus Krist ré jô sarŋge tô hara woŋ déŋ iyôn wo môŋêrŋge na gelêŋge hen. Ôbi na jô sarŋge na naŋ gursu ley, lôr ley ka a mênijn hen né, <sup>19</sup> nijba, ôbi na jô sarŋge naŋ kwôbri Krist wo gôlij sa are kêm hen. Ôbi yi mega kema kwormo wo bay duu lij sarga iyôn. Ôbi yi naŋ jengêri an ani kani ka habijn naŋ yiri. <sup>20</sup> Tumô kirina tô terare na dîŋ né tô kôba, Emen na dôri nij an haw hen kôba, Emen yêge sari wô derê woŋge. <sup>21</sup> Na sa kibri ana kené bijn bôrŋge sa Emen wo biri ji si kampê an ayijn kibri hen. Na ôbi á, kené ay bôrŋge bijn Emen men, ken bi bôrŋge sari a men hen.

<sup>22</sup> Mega wo ken yi naŋ jengêrŋge sa kibi bê kwôlé woŋge sa kwôlo Emen woŋ tiri hen na, li kwôy wo ken gey yêêrŋge. Iyôn ba, ken geyji damaŋ hen iyôn yôôd naŋ bô pôn. <sup>23</sup> Wôsa ken yêŋ dan naŋ néé wo kwôlo Emen wo bijn bîné gelê an yi naŋ kwini men, a mênijn ré kwôy a men hen. Emen woŋ ôbi merê naŋ kwini a na béŋge gelê bi wo hen dîba, na gawra wo a ma hen né. <sup>24</sup> Lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Gawré kêm yi môŋ kalmé  
hen iyôn,  
bayrareji yi môŋ béé gurô  
iyôn, bay hay an  
bééreji herijn.»

25 Nijba, kwôlo Kelma Emen  
ba, a kerê ré kwôy.»

Kwôlo Emen bi wo nini kôl  
kwôli hen na, na Kwôlo Dôri  
wo bay na ulênge béreri  
hen.

## 2

1 Mega wo Emen béngge  
gelê wo kôrbi hen iyôn na,  
ken dî jé lêrenge wo habij  
hen kê m wo nà hen baa:  
lê benare men, kelê kwôlê  
kebrenge wô wô men, tu  
bôriyare men, jôm a men.

2 Bi do y kwôlo Emen lêngge  
môn kema wo dê ôrij do y  
kuba yori hen iyôn, a j ken  
iyêrij tô a kwôy wo Emen  
a sa gôlij nap ken yôôd.

3 Wôsa lij bô magtubu to  
Emen a kôl iyôn ba: «Ken-  
bay nap yerenge ken hôn  
derê wo Kelma Emen dô  
hen.»

*Jésu Krist na keram woy  
dé iyére wo dô dê tô keram  
wo baa hen*

4 Iyôn ba, ken uso da ligi  
Kelma wo yi mega keram wo  
mô tu ge j wo gawrê kap,  
nijba, tu Emen wo dôri hen  
na, ôbi na keram wo dô dê  
are kê m hen. 5 Kenbay kôba,  
kena keram wo mô tu ge j bi  
wo hen men, a j Tini Emen  
ay dî j \*iyé y Emen hen. Ôbi  
a dé ka yé bay bê kwôbe  
bô a a j bi kené lij jé biri  
nap bôô pôn men, ken li  
sarga wo Tunu gelénge kené  
li a j dôrij Emen sa kibi Jésu  
Krist. 6 Lij bô magtubu to  
Emen a kôl iyôn ba:

«Gelénge, en ay keram wo  
dô ga j a j dî sa iyé  
Sijnô a

a j na dî j tô iyére tijê sara  
mèn,

en dôôri wôsa ôbi na kwo  
dôri,

a j kwôni wo bi bôri sara ba,  
tayre a diri ré kwôy.»

7 Kenbay ka ken bi bôrnge  
sara hen na, ôbi dô dê are  
kê m. Nijba, bijné ka bi bôrji  
sara ré hen na, ôbi na ani  
tirji a ré kwôy. Men, lij bô  
magtubu a kôl iyôn ba:

«Keram bi wo bay dé iyére  
na kapni hen na,  
ôbi a hô yé keram woy dé tô  
iyére.»

8 Men, hô lij kôl iyôn ba:

«Na keram woy ôbi dê tê  
kwôni men,  
na kwo a lê a j kwôni a kurij  
a men.»

Bijné di têrji sa keram bi  
wo hen a wôsa ca tumô ba,  
Emen na genge bi ré yi hen  
iyôn wô bijné ka bi bôrji sa  
kwôli bi wo hen a ré hen.

9 Nijba, kwonje kenbay  
ba, kena tô yé wo Emen  
derénge men, kena kilmé  
men, kena bay bê kwôbe ka  
li jé bijné Kelma Emen men,  
kena tô yé wo na kwo Emen  
men, kena bijné ka Emen bi a  
men. A j ôbi terénge bi kené  
kôlij bijné kwôli a j a j kwôni  
ka dîrê li hen men, kirija  
ôbi uwôgênge a j derénge  
bô kirij ka hendi a a j bi  
kené ô merê kirij ka perangi  
a ka dê kirij. 10 Tumô ba,  
na kena ka Emen né, nijba,  
haw hen kena kari men, na

ken hôn mega wo ôbi na ré  
bô tu ja tonje ré, nijba,  
haw hen ken hôn wo ôbi ré  
bô tu ja tonje men nij.

*Yénge bay jé ka Emen*

<sup>11</sup> Miljén kapê, henênge  
wo kené na kergê sa terare a  
nà dîba, iyére tonje nap tòn  
nà. Iyôn ba, en uwôlênge  
bi kené li anja habij ka ken  
li tu bôriyare sara hen ré  
nij. Are bay ka hen na,  
bay a jerênge lê anja dôrij  
Emen hen. <sup>12</sup> Bi jé lêrenge  
yi kwo dôri perê bay henê  
Emen né a, an bi hena bay  
ré lêngge nôm mega wo kené  
li anja habij ba, bi bay gel  
anja dôri ka ken li hen kwôy  
kwôy an bi bay ayij kibi  
Emen wulê wo ôbi a sap.

<sup>13</sup> Mega wo ken ô tô Kelma  
wona Jésu Krist a hen iyôn  
na, bijné kêm ka sa terare  
a nà ka ôrij nap néé hen  
ken biji kwôlê men, ken bij  
kelma woj ôbi sa kirij kêm  
hen kwôlê men, <sup>14</sup> ken bij  
bijné ka kelma dîji bi ré pô  
bay lêre anja habij men,  
wô dené ka li anja dôri a  
men hen kwôlê. <sup>15</sup> Emen gey  
bi kené li anja dôri an bijné  
kap bay galé ka hôn ani ré  
ka lêngge nôm hen ré uwôn  
kwôlê woj kelê ré nij. <sup>16</sup> Bi  
jé lêrenge yi kwo bijné ka mô  
nap sarji, an ken dî bi merê  
sa senje tonje hende to hen  
li an ken lij anja habij ré,  
nijba, bi jé lêrenge yi kwo  
manê ka Emen dî.

<sup>17</sup> Bijnge bijné kêm kwôlê  
men, geyênge yênênge bay  
ayê bô men, kemnanje tini

Emen men, ken bij kelma  
ôbi emê sa iyére kwôlê a  
men.

*Bi jé lêrenge yi môj kwo  
Jésu Krist hen iyôn*

<sup>18</sup> Kenbay manê, dôbênge  
sarnge bij bay iyére tonje  
men, hena bay ré lêngge dôô,  
ré lêngge habij kôba, ken  
kemnap tiniji a men. <sup>19</sup> Hena  
kwôni ré bu bôri iyére sa  
bô emê woj dên iyôn a hen  
wô kibi Emen na, na anja  
dôrij Emen. <sup>20</sup> Hena kené  
li habij ana bay ré sênge  
men, gelênge gusij a men  
ba, i a ayê kebrenge ba?  
Nijba, hena kené li dô ana  
bay ré gelênge gusij ana  
kené bu bônge iyére sara  
na, na anja dôrij Emen.  
<sup>21</sup> Na wô ôbi bi wo hen ana  
ôbi ré uwôgênge wôsa Jésu  
Krist kôba, na gelij gusij  
wô sarnge na hen iyôn men,  
an gelênge geré bi kené li  
môj kwori iyôn. <sup>22</sup> Wôsa  
ôbi na li ani kani ka habij  
né men, kwôlê woj benare  
nap kibri a a men. <sup>23</sup> Kirija  
bay tiréri ba, ôbi tiréji men  
né men, kirija bay geli gusij  
ba, ôbi kôl diré liji habré  
gônij tu ré a men, nijba, ôbi  
ay yiri uwôl kôbi Emen woj  
ôbi jerê kwôlê nap geréri  
hen dî. <sup>24</sup> Jésu Krist nap yiri  
a perê habré woni bi sari a  
kirija bay na bééri sa gurô  
tagelê hen an bi nana yi môj  
nana ma tô têrij a iyôn an  
bi nana môrij tu gej men,  
jé lêrena ré yi kwo dôri a  
men. Sa kibi gusij hende  
to bay geli hen ana nabay

nana berarij kemnêj hen.  
 25 Tumô ba, na ken yi môj gamgê ka ge kay iyôj nijba, haw hen na, bay hô upêjge hôrij tô geré kayê wouge a, aŋ ken ô tô kwouj ôbi berê sarjge a men, ôbi gemêrjge a men hen nij.

### 3

*Jé lê wo imjê a lê nap yéberji men, jé lê yébé nap kwôrjêrji men*

1 Kenbay kap yébé, dôbêjge sarjge bij kwôrjêrjge aŋ bi ka kwôrjêrji bi bôrji sa kwôlo Emen a ré hen, ré kené kôlji kwôlo Emen né kôba, kirija bay gel jé lêreŋge wo dôri hen iyôj na, bay a ayê bôrji men. 2 Bay a gelé wo kené na ka séli men, bay a gelé kemnare to ken kemnap tiniji hen men. 3 Wogêjge kwôy kwôy wô lê kalmare tu bijné nap janê yerjge nap sarjge toj piyé to ré dô dê to bijné hen ré men, nap aŋgaŋ maa kap lôr ka ken tôbê hen ré men, nap bargay ka dôri dôri ka ken tôbê hen ré a men. 4 Nijba, kalmare touge ba, bi hena na bôrjge a di. Kalmare hende to hena bôrjge a hen a na: ulê bôo men, erê jalê a men. Wôsa lê are bay iyôjgi hen na, na kalmare to a mênij ré kwôy men, dôrij Emen a men. 5 Na hen iyôj a yébé ka tumô ka na kôl ciré na ka Emen a hen na ré lij kalmare hen men, na dôbij sarji bij kwôrjêrji

a men hen. 6 Ermêjge sa Sara a, hende na bij kurôre \*Abraham kwôlê kwôy aŋ uwôjgijni «ôbi iyéyren» a men. A hena kené li aŋga dôri men, ken harij ani ré a men na, ken yi môj Sara iyôj men.

7 Kenbay kap kwôrjêrji kôba, bi i i kôba, bi mô dô nap tamni wôsa yébé na, néerji némij nap kwouge ré. Kemnange tiniji wôsa gelé wo Emen bêjge senge hen na, bay kôba, ôbi biji na hen iyôj men. Hena kené li hen iyôj na, kirija ken uwôl Emen ba, ôbi a toyé bêjge.

*Bay ayê bôo na bay lê aŋga dôri haji, nijba, bay a geléji gusij*

8 Kwôlo na kelê dirij kibi kwôlê wujê a na: kenbay kê m bi bôrjge pôn men, ken bôrjge tu ja touge men, geyjge yerjge wôsa kena yêné men, lijge nap yerjge men, ken yi bay uwôyrê yi ré a men. 9 Hena kwôni ré lêjge habij ba, ken liri habrê hôrij ré men, hena bay ré tirêjge ba, ken tiréji hôrij ré a men, nijba, ken uwôl Emen bi ré tô kibri sarji a wôsa wulê wo Emen uwôgêjge bi kené yi kari hen na, na wô wo diré tôrij kibri sarjge a. 10 Lij bôo magtubu to Emen a kôl iyôj ba:

«Hena kwôni wo ré gey merê derê men, lê yi yé a men na,  
 bi kwôlê wôni wo habij si kibri a ré men, bi li benare ré nij men.



11 Bi li anğa dôri dîba, bi li ani ka habîj né men, bi woge geré bi bô jalê ré yi perê megêrji a kwôy kwôy a men.

12 Tu Emen yi sa bay lê anğa dôri a men, ôbi toy uwôlê woji a men.

Nîjba, ôbi kap bay lê habrê.»

13 Hena kené mase wô lê anğa dôri na, kwôni wo a lênge habrê ba, na. 14 A hena bay ré gelenge gusîj sa kibi jé lêrenge wo dôri a na, Emen a terê kibri sarngé a. Iyôn ba, ken harij gawrê ré men, ken sun né a men. 15 Nîjba, ken bi bôrngé yi pôn sa heramê Krist a pôn nêj hari men, ken bôri mega Kelma wonge iyôn a men. Merênge sa têrnga a aî kirîna hena bîné ré engerênge wô mi a kené dî bôrngé sa Jêsu Krist a ba, ba ken dô tôri bîji. 16 Derêngeji tôri hen iyôn ken bîji naî tô to jali men, ken bengeji kwôlê a men. Anğa ken erem wo ré dô a kené li dî aî kirîna bîné ca kelê kwôlênge wo habîj ba, bi tayre dijî wô tiiré bi wo bay tiiré jé lêrenge wo dôri tô geré wo \*Krist hen.

17 Hena ré na bô geyé wo Emen bi kené gelîj gusîj wô kibi jé lêrenge wo dôri na dô. Nîjba, gelîj gusîj wô kibi lê anğa dôri na, dô dê gelîj gusîj wô kibi lê anğa habîj. 18 Jêsu Krist kôba, ma wô kibi têriîj tonge men. Sa hende to hen na, ôbi ma têe

pôn yôd. Kwôni wo li têriîj né kwôy hen ôbi a ma wô kibi bay lê têriîj wô ôriîj naî ken ligî Emen a. Bay duu yiri nîjba, Tunu tonî hendi bô bôrê biri jî si kamnê. 19 Naî néé wo Tunu hende to hen na, ôbi ô uwôlîj béré kwôlo Emen bîjî tini bîné ka na ma ka yi dangay a hen. 20 Na tunu hende to yi dangay a hen a na narê kwôlê kibi Emen hen. Emen na uwôl bôri môriîj gemîj kwôy wulê wo Nowé janîj bato kô. Bîné ka si bô bato hende to hen a aî gôlîj kam hen na, bay na marge dêj mera. 21 Kam bay ka hen na, gel na batêm to gôlîj naî ken haw hen. Batêm hende to hen na, na to bay pelîj yirîj hen né, nîjba, na to nana uwôlîj Emen bi ré dô têriîj lêrena bôrna aî hen. Aî ôbi gôlîj naî ken sa kibi jê sé kamîj wo Jêsu Krist perê bîné ka ma a. 22 Jêsu Krist bul hô derômaraj a aî mô sa kôbi Emen wîj gusurô a. Aî ôbi na ôbi sa \*manê ka derômaraj a men, ôbi sa are kê m ka ôriîj naî tô men, néé hen a men.

#### 4

*Hal wo cay naî kwo kôrbi*

1 Kirîna \*Krist bul yiri yi gawra hen na, ôbi gelîj gusîj. Na ôbi wo hen aîna kenbay kôba, ken bi ermé bi wo hen yi sarngé a wô gelîj gusîj mega ôbi iyôn men, wôsa kwôni wo gelîj gusîj yiri a na, ôbi bul cêgerî bîj

têriji nij. <sup>2</sup> Ayiji tôri haw hen ôriji tumô a kwôy wo ken môriji ba sa terare a na baa ya tô hen na, bi jé lêrenge dé tu Emen dîba ken li anja habiji ka bônge gey hen né. <sup>3</sup> Tumô ba, na ken mô cerôb na wô lê anja bay henêre Emen né gey lê hen. An haw hen na, nêmi nij. Tumô ba, ken nêmi beré yernge sa lê anjan ijamé nan anja kurôngi yi gey hen né kwôy. Na kena bay kwoyé care men, bay erê wô lê yi derê ômiji are kwôy bôliji tô a men, ken dayriji wô yé care men, kena bay tibé kamrê a men. An na anja biji nan tôô to Emen né ded. <sup>4</sup> An haw hen, kirijna bay li are bay ka habiji ka iyôngi hen ana kené li nan ci hen iyôni men ré na, bay a beré mega ré dê sa kiriji menba, bay tirénge. <sup>5</sup> Nijba, cêgê bay a derê tô jé lêreji wo habiji bi wo hen kêmi tumô Emen a. Wulê baa da wo ôbi a jerê kwôlê sa biji ka mô tu geji a nan ka ma a men. <sup>6</sup> Kwo biji ka ma hen na, wulê wo bay na baj sa terare a na tô hen na, Emen na jô kwôlê sarji a mega wo ôbi jôriji kwôlê sa biji a kêmi hen iyôni. Nijba, kirijna bay ma nij ba Krist na uwôlji beré Kwôlo Dôri bi bay ré môriji tu geji môni Emen iyôni men.

*Hal wo bay ayé bôô perêriji a*

<sup>7</sup> Wulê wo sa terare a kôriji na baa da nij. Ôbi

a ré dô wo kené bu yernge men, kené mô tu geji a men wô uwôlê Emen. <sup>8</sup> Geyijge yernge nan bôô pôn, na anja dô dê are damañ. Wôsa hena jeré gey kwôni na, li an ja dé bômi jalê sa têriji tori a kwôlê. <sup>9</sup> Bi ji ka era iyére tonje a na, ken berji yernge a dîba, ken bare ré. <sup>10</sup> Bi i i ba, ay gwosoy lê anja Emen biri hen liji jé biji megêri men. Ôbi a, kené yi ji bay beré sa gwosoy lê are ka kwôni ka hena ligi Emen a hen. <sup>11</sup> Hena Emen né biji kwôni gwosoy derê kwôlê na, bi ôbi dô na kwôlê woj tiri wo hena kibi Emen a hen. Hena Emen ré biji kwôni gwosoy lê nan biji na, bi ôbi li nan néé wo Emen biri hen. Lênge hen iyôni bi biji ay kibi Emen wô sa are kêmi ka liji sa kibi Jêsu Krist hen. Hini emê nan néé yi wô sa Emen kwôy nan kwini. \*Amên, bi yi geliji hen iyôni.

*Yi derê yi gengiji sa kwôni wo geliji gusiji wô sa kibi Jêsu Krist*

<sup>12</sup> Miljén kapê, gusiji to ken geliji damañ mega wo kené mô na bô tare a iyôni hen na, ken bô mega wo ré na anja dê kiriji ka ré sa sarngé a iyôni né. <sup>13</sup> Nijba, lênge yi derê wôsa ken geliji gusiji mega wo Jêsu na geliji hen iyôni men. Iyôni ba, ka sa lê yi derê damañ a wulê wo ôbi a geliji dampare tori hen. <sup>14</sup> Hena bay ré tirénge wô sa Krist na, kuneji

pelal wôsa Tini Emen top hendi néé hen baa nap ken. <sup>15</sup> Bi kwôni pôn nêj iyôn perêrŋge a hen gelij gusij wô wo ôbi ré na ôbi deré temare men, ôbi gemsare men, ôbi lê habré men, ôbi tôbê kibri bô kwôlo bijné a a men né. <sup>16</sup> Nijba, hena ôbi ré gelij gusij ba, bi gelij na wô wo ôbi ré bi bôri sa Krist a men, bi tayre diri ré, nijba, bi ôbi heram Emen wô hini Jêsu wo ôm sari a hen dî men.

<sup>17</sup> Wôsa Wulê wo Emen a jôrij kwôlê sa bijné a hen na, nê m nij. Ôbi a jerê kwôlê sarna nabay bijné kari a tumô. A hena ôbi ré jô kwôlê sa bijné kari a tumô ba, ka bi bôri sa Kwôlo Dôri a ré hen ba, kwoji ba a yé na iyej ba? <sup>18</sup> Wôsa lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba:

«Hena bijné kap derôre upé gelé ré iyêrê wô sarji hen iyôn ba, bay lê habré nap bay lê têrij ba, kwoji ba a yé na iyej nij ba?»

<sup>19</sup> Iyôn ba, ka gelij gusij nap bô geyé wo Emen hen na, bi bay li anja dôri kwôy kwôy men, bi ay yirji uwôl yôd kôbi ôbi dé are woj ôbi bô pôn hen a men.

## 5

*Kwôlo gengij sa surjê nap bay ayê bô bô églis a*

<sup>1</sup> Na bijné kap surjê perêrŋge a hen a ené kelêji

kwôlê haw hen. Nôbi kôba, ena kwo suri mega bay iyôn men, en gel gusij to \*Krist gelij nap tun men, na upé hini emê wo Krist wo Emen a sa yêgê sari hen men. Na kwôlo en kôlji bi a na: <sup>2</sup> cibêrŋge turŋge sa bijné ka Emen bêrŋge kôbrêrŋge a hen dô mega wo ôbi gemé gangê cebij tiri dô sa gangê kari a hen iyôn. Cibêrŋge turŋge dô sarji nap bô pôn mega wo Emen gey hen iyôn dîba, ken li mega kwôni a ré berêrŋge erêj iyôn né. Bi bôrŋge yi sa jé wongê a dîba, ken dî turŋge sa lari wo kené upé hen ré. <sup>3</sup> Bijné ka Emen bêrŋge kôbrêrŋge a bi kené cubu turŋge sarji a hen na, ken mô sarji môj kené na kilmé iyôn né. Nijba, bi jé lêrêrŋge wo dôri a bay ré gel wô lij hen iyôn men dî. <sup>4</sup> Hena kené li hen iyôn na, wulê wo Jêsu Krist woj ôbi cebé tiri sarna a kê m hen a bulo hera na, ôbi a bêrŋge anjan sa kôbi ka na gwôyê woj hini emê wo a yé nap kwini yôd hen.

<sup>5</sup> Kenbay kap manê kôba, ken dôbe sarŋge bij surjê kanje ka bô églis a. Men, kenbay bay ayê bô ka bô églis a kê m hen ken uwôyrê yerŋge perêrŋge a ré. Wôsa lij bô magtubu to Emen a kôl iyôn ba: «Emen kap bay uwôyrê yi, nijba, tô kibri sa bijné kap bay dôbê sa a dî.»

<sup>6</sup> Iyôn ba, ken di sarŋge tôn tumô Emen woj ôbi néé

a aṅ wulê wo ôbi na genge hen nêmba, ôbi a bé ka derê sarṅge ta tô. <sup>7</sup> Perêṅge aṅgê wo ken aṅge hen kêmba, ken biri sari a wôsa ôbi a na ôbi berê sarṅge.

<sup>8</sup> Merêṅge sa têrṅge a aṅ ken bu yerṅge wôsa ôbi bareṅge Sidan piyrê tôri wogij kwôni wo dirê mênêri mega wo kwo harerê si na si na wô wogij kurôṅ woj berê emê iyôṅ hen.

<sup>9</sup> Debêṅgeri iyêre aṅ ken bi bôrṅge sa Emen yôôd. Wôsa ken hôn, yênêrṅge bay ayê bôô naṅ kirij kirij sa terare a na gelij gusij na hen iyôṅ men. <sup>10</sup> Kirijna ka gelij gusij sem iyôṅ a menba, Emen wo bô derê hena ligiri a wo uwôgêṅge wô hini emê wo naṅ kwini tô Krist a hen na, ôbi a hô janêṅge cêgi gusij to ken gelij a hen. Ôbi a bêṅge néerṅge men, a dôbêṅge ibiyare bôrṅge a men, a bé ka debê iyêre geraṅ sa têrṅge a a men. <sup>11</sup> Néé yi wô sari naṅ kwini kwôy yôd. \*Amên, bi yi gelij hen iyôṅ.

*Dosé naṅ kwôlê woj derij kibi kwôlê*

<sup>12</sup> Magtubu hende to dê to en li bêṅge hen na, na yênên Silas wo debe iyêre tô kwôlo Emen hen a lê ben hen. En li magtubu hende to hen na wô dôbij ibiyare bôrṅge a men, enê gelêṅge mega wo ré na bô derê wo Emen woj tiri hen a kenê hariṅ ya hen.

<sup>13</sup> Bijé ka bô églis to Babilôn a ka Emen tôrji mega

wo terêṅge hen iyôṅ men na, lêṅge dosé men, keman Mark kôba, lêṅge dosé a men. <sup>14</sup> Linje dosé perêṅge a dô naṅ bôô pôn aṅ bi gel wo kenê geyij yerṅge. Bi bô jalê wo Emen baa naṅ kenbay kêmba ka ken bij pôn naṅ Jêsu Krist hen.

## **Magtubu to wôôyi to Piyêr li Kwôlo kôl kwôli magtubu to têê wôô to Piyêr li hen**

Magtubu to têê wôô to Piyêr li hen na, ôbi li bijî na bay ayê bôô kêm (Sapitre 1: 1). Kwôlo bô magtubu hende to hen na, na wô kuriş kumbul upé bay gelére are kaş benare ka bijî naş tu Kwôlo Dôri hen né hen. Bijî bay ka hen na, bay wuş kwôy ô églis a. Anşa gel habré wo anşanş gelé kaş bay ka hen na, na lê anşanş bôd a tôş ka bijî li hen. Aş geré wo kwôni a kaşanş anşanş gelé kaş benare kaş bay ka hen na, na dé yi yôd yi henê Emen woş tiri hen men, yi Jêsu Krist a a men. Henê Emen woş tiri bi wo hen na, na kwo bay jé ka na gel Jêsu naş tirji men, na toy kwôlê wori naş marji a men aş na dô kwôli hen.

Sapitre 1: 1-2 na, na dosé to ôbi liş.

Sapitre 1: 3-21 na, Piyêr đebu sa hal wo dôri wo gel ayê bôô men, bê bôô pôn sa uwôgê wo Emen uwôgeji hen aş bijî naş derê kwôlo ka na gel Kelma Jêsu naş tirji na dô hen.

Sapitre 2: 1-22 na, Piyêr kaş ari lê bijî bay gelére are kaş benare

hen yôd men, kaş hal woş a men.

Sapitre 3: 1-18 na, Piyêr kôl kwôli are pôn perê ari gelé kaş kaş benare bay ka hen. Bay ayrê bijî ka mô gem hera wo Krist hen men, bay kôl herari bi wo hen rée naş a men. Piyêr uwôliş sara iyôş ba hena Krist ré hera ré tô ba, ré na sa kibi bô jalê wo Emen wo ré đî kiriş bijî gawré kwône ré bi bôrji sa Krist a aş ré uwôliş gelé men.

Sa terare a nà na, bay gelére anşanş benare naş sa pôn né. Kwôlo Piyêr kôl bô magtubu tori to jôgış wôô hen na, yi mega ré kwôlo ré kôliş kemneş iyôş. Kwôlé bi wo hen dôbiş bay ayê bôô ibiyare bôrji a aş bi bay ré ôriş tumô tumô tô henê Kelma Jêsu woş a aş bay ré đî kwôni geriş naş ci kay naş ermé woş iyôş a tôş hen né.

### *Dosé to ôbi liş*

<sup>1</sup> Na nôbi Simô Piyêr mana wo Jêsu Krist men, \*ôbi jé wori a men.

Nôbi a lê magtubu hende to hen benge kenbay ka ken uwôş ayê bôô wo dôri môş kwoni iyôş sa kibi ari lê kaş derôre ka Jêsu Krist wo na Emen woş ôbi gôliş naş na hen. <sup>2</sup> Bi bô deré naş bô jalê wo Emen baa naş ken damaş wô kibi henê wo ken hôn Emen naş Kelma Jêsu Krist dô hen.

### *Hal wo bay ayê bôô*

<sup>3</sup> Na Jêsu Krist a lê a nana hônij Emen wo na uwôgêna hen aɲ bi nabay kôba, nana uwôɲ hini emê wori men, bô derê wori a men. Na ôbi á, naɲ néé wori wo dê kirij hen na, ôbi ré béna are kê m ka naɲêna hen aɲ bi jé lêrena ré yi kwo kôrbi men, bi nana lij aɲga dé tu Emen a men. <sup>4</sup> Na hen iyôɲ aɲa ôbi ré béna aɲga dôri ka dê kirij damaɲ ka ôbi na genge ðiré béna hen. Aɲ kirijna ken uwôɲ are bay ka hen na, kena gôlij ermé kwôlê wo gengij sa aɲga habij ka mène kirij ka sa terare a na aɲ bi kené ay hal wo Emen hen ði. <sup>5</sup> Na bi wo hen aɲa, ené kelêɲge bi kené mase kwôy bi jé lêreɲge wo dôri ré nôge tô ayê bôô woɲge men, bi henê Emen woɲge ré nôge tô jé lêreɲge wo dôri hen men, <sup>6</sup> bi beré yi woɲge nôge tô hênê are kaɲge men, bi lêɲnê woɲge nôge tô beré yi woɲge men, bi dé yi yi Emen a nôge tô lêɲnê wo ken lêɲnê hen men, <sup>7</sup> bi geyé yi tô yêniɲare a bi nôge tô dé yi yi Emen a men, bi peré yênerɲge nôge tô geyé wo ken gey biɲé kê m hen a men. <sup>8</sup> Na jé lê bi wo hen iyôɲ hen a derê wo kené li kwôy kwôy, ôbi a, kené hônij Kelma wona Jêsu Krist damaɲ a men, jé wo ken li hen a yé na kwo dôri hen iyôɲ kwôy kwôy a men. <sup>9</sup> Niɲba, kwôni wo li are bay ka hen ré na, ôbi yi môɲ kwôni wo tiri tij aɲ

gel kirij kelaɲ né iyôɲ men, ôbi gôrbij wo Emen na ré ði bôri jal sa têriɲ lêeri to tumô hen kwôy a men.

<sup>10</sup> Miljén, Emen a terêɲge aɲ uwôgêɲge iyôɲ ba, ken mase bi jé lêreɲge yi kwo dôri hen iyôɲ kwôy. Hena kené li hen iyôɲ na, ka geré kayê tô geré wo Emen a ré. <sup>11</sup> Na ôbi á, Emen ré ði geré wol damaɲ bi kené sij bô emé iyére to Kelma wona Jêsu Krist woɲ ôbi gôlij naɲ na hen. Emé iyére tori hende to hen a yé na hen iyôɲ kwôy naɲ kunu.

<sup>12</sup> Iyôɲ ba, na jebé tô bôrɲge ta ta sa are bay ka kê m hen bi wo ken hôn nij men, ken ðebe iyére tô kwôlê woɲ tiri wo bay na gelêɲge hen nij a men hen. <sup>13</sup> Niɲba, na aɲga dôri bi ené jebij tô bôrɲge ta ta sa are bay ka kê m hen kwôy wo na maɲ aɲ bi kené yi kum sara ré. <sup>14</sup> Wôsa en hôn wo dê iyôɲ a menba, na ma mega wo Kelma wona Jêsu Krist na kôlen tumô nij hen iyôɲ. <sup>15</sup> Na masê bi kené uwôɲij geré wô jebij tô bôrɲge ta ta sa are bay ka hen cêgi temayren a.

### *Emen geléna wo Jêsu Krist ré na Kemari*

<sup>16</sup> Tumô na nini kelêɲge kwôlo gengij sa hera wo Kelma wona Jêsu Krist naɲ néé wori. Kwôli are bay ka kê m ka na nini kelêɲge hen na, na kwôlê woɲ dilemne wo gawré ré, niɲba, na dampare tori to na nini gel naɲ tirni a nini kôl kwôle

hen. <sup>17</sup> Kirijna Ibari Emen biri hini emê naŋ dampare a men na, nini toy Emen woŋ ôbi sa are kê m kôl iyônŋ ba: «Kwo nà ná, na Keman, en geyri men, en li yi derê sari a a men.» <sup>18</sup> Nibay kôba, na nini d̄ebe ya naŋ Jêsu Krist sa keram wo yi naŋ jengêri bi wo hen a aŋ nini toy naŋ marni tôô kwôni wo iyêl ôm derômaranŋ a hen.

<sup>19</sup> Na ôbi á, niné bi bôrni damanŋ a sa kwôlo bay kibi Emen na kôl a hen. Dô wo ken dôbê marŋge dô ken toyiŋ kwôlê bi wo hen wôsa ôbi yi môŋ lampa to berare kirijŋ naŋ dilemne iyônŋ. Toyênge kwôlê woji bi wo hen kwôy wo ka geliŋ are kê m sélé môŋ tare berare kirijŋ hen iyônŋ. Wulê bi wo hen na, Jêsu Krist wo yi môŋ telabo iyônŋ hen a bulo hera upênge. <sup>20</sup> Anŋa tumô ba, ken hôn sarŋge a dô mega wo kwôlo na si kibi bay kibi Emen a na, aŋ liŋ bô magtubu to Emen hen na, bay naŋ yirji kôba, na nê m derê tô kwôlê bi wo hen né. <sup>21</sup> Wôsa wulê wo bay kibi Emen na kôliŋ kwôlê bi wo hen na, bay na kôl na naŋ néé woji ré, niŋba, na Tunu toŋ hendi bô bôrê a na derê tumôrji aŋa bay na ré kôliŋ kwôlê bi wo hena ligi Emen a hen.

## 2

*Dénge tu melênê sa bay*

*gelére are kaŋ benare hen*  
(Jud 4-13)

<sup>1</sup> Na ca yeŋ a bay kibi Emen kaŋ bay benare na ré mô perê kam \*Israyêl a. Kemnêŋ kôba, bay gelére are kaŋ benare hen kôba, mô perênge a hen ya men. Bay a era jegê geliŋ biŋé aŋganŋ benare ka a mênêji hen men, bay a kaŋê Kelma Jêsu Krist wo na gôliŋ naŋ ci hen. Lê bi wo bay li hen iyônŋ na, sem iyônŋ a menba, mênê wo dami a sé sarji a dus. <sup>2</sup> Gawrê kwône a ayê jé lêreji wo habiŋ bi wo hen men, biŋé a kelê kwôlo habiŋ gengiŋ sa geré wo Emen wô sarji men. <sup>3</sup> Na wô uwôŋ lari mera aŋa bay gelére aŋganŋ benare bay ka hen ré lamênge derênge kwôlê woŋ benare hen. Biŋé bay ka hen na, Emen na genge wô jerê kwôlê sarji a ca yeŋ niŋ, aŋ sem a menba, ôbi a mênêji aŋ yôd.

<sup>4</sup> Tumô kirijna \*manê ka derômaranŋ a kôba, na li têriŋ hen na, Emen na bô tu ŋa toji ré. Ôbi pôrji biji bô iyom wo d̄ogi wo hendi a kwôy gemiŋ Wulê wo ôbi a jôriŋ kwôlê sarji a. <sup>5</sup> Biŋé ka tumô ka na li têriŋ hen kôba, ôbi na bô tu ŋa toji ré. Ôbi a, kam bélem na ré mênê biŋé kaŋ bay habrê ka sa terare a nà hen. Niŋba, ôbi na gôliŋ naŋ kwo na uwôl béré bi biŋé ré li aŋganŋ derôre hen men, ôbi na gôliŋ naŋ biŋé jurgem a jôgiŋ naŋ

Nowé a men. <sup>6</sup> Kwo gengijn sa sa iyére to \*Sodôm nap \*Gwomôr kôba, Emen na jô kwôlê sa bijné ka mô ya hen. Ôbi na uwoyréji mênên yôd aŋ nap tare. Ôbi li hen iyôn gel wo bijné ka ré biri kwôlê ré hen na, dîré sa liji na hen iyôn men. <sup>7</sup> Aŋ wulê bi wo hen na, ôbi sijn nap Lôd wojn ôbi lê aŋga derôre hen aŋ Sodôm a. Wôsa ermé wo Lôd na mênijn gaŋ wô aŋga habijn ka bijné bay ka li môŋ tôô ré nap iyôn hen. <sup>8</sup> Wôsa Lôd ôbi lê aŋga derôre kirijna ôbi môrijn peré bijné bay ka hen na, ôbi gel jé lêreji wo habijn hen men, ôbi toy kwôlo habijn wo bay kelêré nap wulê wulê hen a men na, bôri mênijn yôd. <sup>9</sup> Mega wo yi hen iyôn na, gel wo Emen ré hôn aŋga ôbi ré lê aŋ dôrijn bijné ka bi bôrji sari a hen kibi bô gusijn a men, ôbi hôn aŋga ôbi a lê wô gemijn bijné kaŋ bay lê têrijn bay ka hen kwôy Wulê wo ôbi a sa jôrijn kwôlê sa bijné a hen. <sup>10</sup> Bijné ka Emen a perêji dê megêrji na, na bay lêre aŋga habijn ka bu bôrji hen aŋ bay kaŋijn tôô to Emen hen.

Bay gelére aŋgaŋ benare bay ka na en kelêŋge kwôlijji tumô hen na, bay harijn ani kani ré men, bijn kwôni kwôlê ré men, manê ka derômaraŋ a ka ôrijn nap hini emê hen kôba, bay harijn tiniji ré men, bay tiréji a men. <sup>11</sup> Manê ka derômaraŋ a ka ôrijn

nap néé dê bay gelé aŋgaŋ benare bay ka hen kôba, bay tiréji tumô Emen ré. <sup>12</sup> Bijné kaŋ bay lêre aŋga habijn bay ka hen na, bay erem kwôlê ré môŋ kwo tanare to noni to bay a beré deré hen iyôn. Bay tiiré aŋga bay hôn tôrji ré hen men, bay ma môŋ tanare to noni hende to hen iyôn a men. <sup>13</sup> Bijné bay ka iyônŋgi hen na, gusijn a na ari têbê sa kôbriji mega wo bay na gelijn megêrji gusijn hen iyôn men, lê aŋga habijn ka tu tare ta a beré bôrji men, kirijna bay mô nap ken kibi aŋgaŋ emê na, jé lêreji yéŋge tayre men, seléŋge a men. Bay lamêŋge aŋ lijn yi deré sara damaŋ. <sup>14</sup> Ermé kwôlê woji yi na sa wogé yébé a mera men, bay merên tô lê têrijn a ré men, kirijna bay gel bijné ka iya tô kwôlo Emen a na, bay lamji biji bô têrijn a men, bay erem na sa ari upé a ta ta a men. Aŋ kwôlê wo Emen bu sarji a nij. <sup>15</sup> Bay déjn geré wo Emen aŋ ge kay aŋ ayji geré tô Balam wojn kema Bosôr a wo dôri lijn bijné habré wô uwônijn lari hen. <sup>16</sup> Nijba, wulê wo pôni a na, Emen nay Balam wô wo ré biri kwôlê ré. Wulê bi wo hen na, kura wo iyêl ré hen kôba, kôlijn \*ôbi kibi Emen Balam kwôlê môŋ gawra iyôn aŋ jôri sa lê aŋgaŋ kubrare a.

<sup>17</sup> Bijné kaŋ bay gelére aŋgaŋ benare bay ka hen na, bay yi môŋ kelmá wo kam nap tôri a iyôn men,



bay yi môñ yé emen wo kal dôri añ iyôn men, Emen ñan kini merê woji bô kirijñ kap dilemne ka dê kirijñ a. <sup>18</sup> Bay uwôyrê yirji ñañ kwôlê wopñ dëñ iyôn wo bay kôl hen men, doy lê têrijñ to yi bôrji a hen na, bay lamijñ ñiné ka dera yirji perê bay lê habrê a hen añ bi bay ré li môñ kwoji iyôn. <sup>19</sup> Men, bay kôlji coré merê ñañ sarji menba, bay yirji gañ na limé ka têrijñ to a mênêji hen men. Wôsa i i kôba, na lema wo aña ñiri lemnare hen. <sup>20</sup> Hena ñiné ka ré dera yirji tô lê aña habijñ ka sa terare a nà wô wo bay hôn Kelma wopñ ôbi gôlijñ ñañ na Jésus Krist hen aña bay ré hô ô lê habrê bi wo hen hôrijñ na, wulê wo bay mô bô a haw hen na, habijñ dê kwo tumô añ sôn. <sup>21</sup> Hena ré na hen iyôn na, bay henañ ré hôn geré wopñ derôre ré ba, dô gôlijñ wo bay ré hôn añ bi kwôlê sa tôô to Emen to yi ñañ jengêre to bay na gelji hen ré hen. <sup>22</sup> Are bay ka bay li hen na, na mega wo gwosoy kwôlê kôl iyôn ba: «Gera ré hô ôm belê wori hôrijñ» men, na mega «Gwôsijñô wo bay ré pili sél menba, ré hô ô dôbe yiri bô kurbô a hôrijñ hen iyôn.»

### 3

*Kwôlo gengijñ sa hera wo Kelma Jésus Krist*

<sup>1</sup> Milñên kapê, magtubu to na na, na to jôgijñ têê wôô

to en li bêngge. Bô magtubu hende to wôô hen na, en li jibijñ na tô bôrñge ta ñañ ermé wo dôri gengijñ sa aña na ken hôn nij hen añ bi kené môrijñ tu geñ sara. <sup>2</sup> En gey bi kené gôrbijñ sa kwôlo bay kibi Emen ka tumô ka yi ñañ jengêrji na kôl hen né men, ken erem sa aña Kelma Jésus Krist wo na ôbi gôlijñ ñañ na wo na kelêñge kené li hen. Ôbi na kelêñge kwôlê bi wo hen ñañ geré wo bay jé kari ka ôbi na jéji hen. <sup>3</sup> Men, aña en gey bi kené hôn a na: mega wo wulê wo sa terare baa ña wo ta kerê nij hen na, ñiné ka pôni a so añ a lê are kêm ka bôrji gey hen men, bay a selêñge men. <sup>4</sup> Añ bay a kelê iyôn ba: «Jésu Krist bi na yôn ñi ba? Ôbi na kôl ñiré bulo hera menba, na iyeñ ñi ba? Môñêrna ma nij kôba, ôbi hera ré tô tô men, aña sa terare a nà kêm kôba, yi na kiniji baa ya kirijña tô terare na ñij yeñ ñiba, nini gel ani kani ka belijñ né tô.» <sup>5</sup> Bigné bay ka kôl kwôlê bi wo iyônñgi hen na, bay gôrbijñ mega wo tumô ba, Emen na ré kôl kwôlê menba, derômarañ ñañ sa terare na ré lijñ men, ôbi ñi terare nà, ñañ kam men, ôbi ñi jengê yi perê terare a ñañ kam a men. <sup>6</sup> Men, nà ná ñañ kam aña Emen na ré mênijñ sa terare tumô kirijña kam bélem na ay sa terare kêm hen. <sup>7</sup> Men, ôbi na kôl iyôn ba: derômarañ ñañ

sa terare to ré yi haw hen na, bay ré yé hen iyôn kwôy Wulê wo diré sa uwoyéji nap tare yôd ap. Ôbi gemji hen iyôn nap kwôlê wori kwôy Wulê wo ôbi a sa jôrij kwôlê sa bijné men, a mênij bay lê têrij a men.

<sup>8</sup> Miljnên kapê, kwôlo pôn nêj wo nà ná, bi bônge gôrbij sara ré, kwôlê bi a na: tu Emen a na, wulê pôn na, yi môj elê dubu iyôn men, elê dubu kôba, yi môj wulê pôn iyôn men. <sup>9</sup> Bijné ka pôni kôl iyôn ba: «Emen né li anga ôbi na ré kôl diré lê hen lew ré.» Nijba, na hen iyôn né, ôbi uwôl bôri nap ken bi kwôni pôn nêj iyôn kôba, ré mênij né nijba, bi bijné kêm ré dî tô têrij toji ap.

<sup>10</sup> Nijba, kirijna wulêri a nême menba, Kelma Jêsu Krist a hera môj môj. Ôbi a so dus mega ôbi gem-sare iyôn. Wulê bi wo hen na, bijné a toyé né are a emê dami derômaran a ap derômaran a napê selêj mera ap tare a uwoyé anga derômaran a hen kêm yôd ap men, sa terare nap are kêm ka yi ya hen a napê a men. <sup>11</sup> Mega wo are bay ka kêm hen a napê hen iyôn na, dô wo ken dî tu melênê sa yerjge a men, ken ay yerjge bij Emen yôd men, bi jé lêrengge yi kwo séli a men. <sup>12</sup> Merêngge ken gem Wulê wo Emen a heran hen men, ken mase bi Wulê bi wo hen era lew a men. Wulê bi wo hen na, tare a uwoyé

derômaran ap a napê selêj ap. Men, are kêm ka yi ya hen a jôrij nap uwoyé tare hende to hen men. <sup>13</sup> Nijba, Emen na ay tôri béna mega wo derômaran to kôrbi nap sa terare to kôrbi ré so ap na bay a nana mô gem hen ap are kêm ka ré yé ya hen na, ré na anjan derôre.

<sup>14</sup> Miljnên kapê, mega wo ken mô gem Wulê bi wo hen na, masêngge bi ken li têrij tôni ré nijba, ken bi jé lêrengge ré yi kwo séli yôd tu Emen a men, ken bi bô jalê yi perêngge a nap dî a men dî. <sup>15</sup> Henêngge mega wo hena Kelma wona Jêsu Krist ré uwôl bôri ap ré bulo hera haw hen ré tô na, ré na wôsa ôbi ré gey bi kené uwôn tulmô kirij bi kené uwônij gelê. Na ôbi á, yênena Pol na ré li magtubu a bêngge gelijge are bay ka hen nap tu melênê wo Emen biri hen hen. <sup>16</sup> Na kwôli are bay ka hen ana bô magtubu tori kêm to ôbi li na, ôbi kôl kwôliji bô a. Kwôlo pôni wo ôbi kilêrê bô magtubu tori hende to hen a na, henê bôri na, iyêre gan. Na ôbi á, bijné ka hôn bô kwôlê bi wo hen dô ré ka fêbu geran sa têrji a ré hen a men na, bay bul bô kwôlê woj tiri bi wo hen ap dô kwoji nap benare mega wo bay lij kwo dangi bô magtubu to Emen a hen iyôn. Lê bi wo bay li hen iyôn na, bay mène yirji nap kôbriji woji gan.

<sup>17</sup> Miljnên kapê, kwonje kenbay ba, mega wo ken

toy hen iyônɔ̃ nɔ̃n na, dɛ̃ŋge  
tu melênê sa yerɔ̃ge a wô  
wo bay biɔ̃ Emen kwôlê ré  
hen a lamêɔ̃ge aɔ̃ bi kené  
dɛ̃ŋ dɛ̃bé sa têê woɔ̃ge a.  
<sup>18</sup> Iyônɔ̃ ba, ken ô tô Kelma  
woɔ̃n ôbi gôliɔ̃n naɔ̃ na Jêsu  
Krist a kwôy kwôy aɔ̃ bi ôbi  
ré tô kibri sarɔ̃ge a men,  
kené hônɔ̃ni dô tumô tumô  
men. Bi heramê yi wô sari  
haw hen kwôy naɔ̃ kwini.  
\*Amên, bi yi geliɔ̃n hen iyônɔ̃.

## **Magtubu to tumô to Ja li Kwôlo kôl kwôli magtubu to tumô to Ja li hen**

Magtubu to subu to Ja lij hen na, gawrê kôl kêm wo ré na \*ôbi jé Ja a ré lê hen bi wo hini uwôgij têê pôn nêj iyônj bô ré hen, men, gawrê ka ôbi li magtubu hende to hen biji hen kôba, hiniji uwôgij né a men. Gañ wori ba, gel na wo magtubu hende to hen ré lij bij na bay ayê bôô. Bay ayê bôô bay ka hen na, toy kwôlê kwône gengij geré lê kwôlo Emen wo gay gay hen wo a ôrij nap ci kelanj nap ayê bôô woj tiri hen. Na ôbi á, ôbi lê magtubu hende to hen ré genge anganj lê kirij wôô bô magtubu hende to hen a.

Ka tumô ba, na dôbêji ibiyare bôrji a bi bay ré bij bijare top tiri nap Emen men, nap Kemari Jêsu Krist a men, a yé hen iyônj nap geré woj peré yi tô yênjare a.

Ka wôôyi ba, na kapê anganj gelé kap benare ka jôô bê bôô pôn sa Kwôlo Dôri a hen.

Sapitre 1: 1-4 na, kôl wô mi a ôbi lê magtubu hende to hen ré lere hen ba? Ermé wori bi a na: nôgê tô bijare to bay ayê bôô nap Emen men, nap Jêsu Krist men, bijare to perêrji a a men.

Hen iyônj na, bay a débé tô geré wo ka na gel Jêsu men, na toy kwôlê wori hen a men na gelji hen.

Ôbi lê magtubu hende to hen kôlij gawrê bay ka hen ré mô kirij ka peranj a wôsa Emen na kirij ka peranj. Iyônj ba, tôô to kôl kwôli peré hen a bay ré bi kwôlê sara (1: 5 - 2: 17). Cêgeri wori menba, ôbi kôlji kwôli sa wo ôbi bayi Krist wo dami hen men, bay benare ka kôl Jêsu ré na \*Krist, kwo Emen dôri hen né men (2: 18-29). Men, ôbi kôl kwôli anga gel wo kwôni ré na kema Emen woj tiri hen, men jé lêri na kwonj derôre men, peré wo bay perij yiri hen men, bôô pôn woji sa Jêsu Krist a a men (3: 1-24). Kirijna ôbi gelji deré tu kwôlê woj benare nap tu kwôlê (4: 1-6) nij na, ôbi lê magtubu hende to hen hô hera têê pôn a sônj gengij sa kwôli peré aj ôbi kôl iyônj ba yé gawra wo Emen na, na peré kirij wôsa Emen na kwôni wo pur kirij (4: 7-21). Ôbi kôl kwôli ayê bôô wo ay joor hen men, mawi kwôlê wo yi bô magtubu a hen a men aj dirij kibi magtubu tori (5: 1-21.)

Bô magtubu hende to hen na, gel na ayê bôô woj tiri hen men, li nap ermé wo bay ayê bôô bi bay ré dô yirji aj yi kwôlê woj benare wo wuu kirij hen men, dôbji ibiyare bôrji a bi bay ré day bê bôô sa Jêsu Krist a nap peré yênem.

*Kwôlê wo bi merê tu geɓ*

<sup>1</sup> Kwôni wo nini li magtubu béɓge kelênge kwôli hen na, tumô wo tô terare na ðiɓ né tô kôba, ôbi na ya niɓ. Kwôni bi wo hen na, nini toy kwôli kelêri men, nini geli naɓ tirni men, nini kôbri men, nini hebiri naɓ kôbrini a men. Ôbi bi a na kwôlo biɓ gawrê merê tu geɓ hen. <sup>2</sup> Na ôbi á, kirija Emen né yêge sa kwo bi merê wo naɓ kwini bi wo hen niɓ na, nini gili aɓ na ôbi a, niné kelênge kwôli hen. Merê tu geɓ bi wo nini kelênge kwôli hen na, na yi ya naɓ kwini. Tumô ba, ôbi nà ná naɓ Ibarna Emen derômaraj a niɓba, haw hen Emen gelénari nô niɓ. <sup>3</sup> Na are bay ka nini gel naɓ tirni men, nini toy naɓ marni a men hen aɓa niné kelênge kwôliji men hen. Nini kelênge hen iyôɓ bi kenbay kôba, kené biɓ pôn naɓ nini mega wo ni-bay nini biɓ pôn naɓ Ibarna Emen men, naɓ Kemari Jésu Krist men hen iyôɓ. <sup>4</sup> Na ôbi á, niné li magtubu hende to hen béɓge kelênge kwôli are bay ka hen aɓ bi yirni ré derêni cerêd.

*Erênge kirij ka perangi a ði*

<sup>5</sup> Emen na kirij ka perangi ðiba, kirij ka hendi naɓ yiri a. Aɓ na kwôli perangê wori bi wo hen aɓa Kemari Jésu Krist naɓ yiri ré kelêni kwôli aɓa niné kelênge men hen. <sup>6</sup> A hena nana kôl nabay naɓ

Emen nana biɓge pôn aɓa nana mô bô dilemne a kwôy kwôy na, gel wo nana na bay benare men, jé lêrena ré na kwon benare men, tu kwôlê naɓ bô a men. <sup>7</sup> Niɓba, hena nana ô kirij ka perangi a mega wo Emen môriɓ kirij ka perangi a hen iyôɓ na, nana biɓ pôn perêrna men, kwôbri Kemari Jésu pul têriɓ tona aɓ, aɓ bi nana yiɓ ka séli a men.

<sup>8</sup> Hena nana kôl nana li têriɓ ré ba, nana kôl na kwôlê won benare men, nana lam na yerna wona gaɓ a men, ðiba, kwôlê won tiri wo Emen naɓ yerna. <sup>9</sup> Niɓba, hena nana kôl ta waɓ nana na bay lê têriɓ ba, Emen a ðé bôri jalê sa têriɓ lêrena hende to hen a. Men, ôbi a derê têriɓ tona aɓ naa yiɓ ka séli wôsa Emen na kwôni won derôre men, ôbi na ôbi bôô pôn a men. <sup>10</sup> A hena nana kôl nana li têriɓ ré ba, gel wo nana kôl Emen ré na ôbi benare men, kwôli kôba, ré naɓ bôrna a men.

## 2

<sup>1</sup> Kamnen kapê, en li magtubu hende to hen béɓge kôliɓge kwôli are bay ka hen aɓ bi kené li têriɓ ré niɓ. A hena kwôni ré li têriɓ kôba, ken hôn wo ôbi jerê kwôlê sarna ré mô kwa Ibarna Emen a ya. Ôbi a na Jésu Krist won ôbi lê angaɓ derôre hen. <sup>2</sup> Na ôbi a ma mega angaɓ bê kwôbe iyôɓ aɓ bi Emen né ðiɓ bôri jal sa têriɓ tona a. Emen ði bôri

jal na sa têrijn tona nabay a mera ré, nijba, ôbi dî bôri jal sa têrijn to bîjé ka sa terare a nà kêm a men.

*Bênge kwôlê sa tôô Emen toj perij yi hen*

<sup>3</sup> Hena nana bi kwôlê sa tôô to Emen a ba, a gelé wo nana hônî dô hen. <sup>4</sup> A hena kwôni ré kôl iyôn ba: «En hôn Emen» apa ré bi kwôlê sa tôô tori a ré na, ôbi kôl na kwôlê woj benare dîba, kwôlê woj tiri naj yiri a. <sup>5</sup> Nijba, kwôni wo bi kwôlê sa kwôlo Emen a na, peré wo ôbi pur Emen hen, na tiri kwôy. Hen iyôn na, ôbi a geléna wo nana bîj pôn naj dî. <sup>6</sup> A hena kwôni ré kôl dîré bîj naj Emen ba, bi jé lêri yi môj kwo Jêsu hen iyôn men dem.

<sup>7</sup> Milpên kapê, na tôô tôni to kôrbi a ené li magtubu bênge kwôle hen né, nijba, na tôô hende to bay na kelênge kwôle ca tumô nij hen. Tôô hende to cay hen na, na kwôlo na ken toy nij hen. <sup>8</sup> Hen iyôn hari kôba, yi mega wo ré na tôô to kôrbi a ené li bênge hen iyôn, wôsa jé lê Jêsu Krist geléna mega wo tôô hende to hen ré na toj tiri men, jé lêrengge kôba, gel hen iyôn a men. Nana hôn wo ré na tiri wôsa kirij ka hendi ca napê nij, aj na kirij ka perangi kaj tiri a gasê perangé.

<sup>9</sup> A hena kwôni ré kôl dîré mô na kirij ka perangi a apa, ré dô yêni ba, ken hôn wo ôbi ré baa na bô kirij kaj dilemne a. <sup>10</sup> A hena

kwôni ré pur yêni na, ôbi mô na kirij ka perangi a aj ani kani ka a lê aj ôbi a lê têrij ba, naj. <sup>11</sup> Nijba, kwôni wo kaj yêni ba, ôbi mô na bô dilemne a baa ya baa ya men, are kêm ka ôbi li ba, li na bô dilemne a men, ôbi hôn kirij ka ôbi ôrij ya hen né a men, wôsa ôbi gel kirij né sa kibi dilemne to ti tiri hen.

*Dênge turge sa anja sa terare a nà ré*

<sup>12</sup> Kamnen, en li magtubu hende to hen bênge wôsa Emen dî bôri jal sa têrij tonje a nij wô kibi hini Jêsu Krist. <sup>13</sup> Kenbay ka surjê, en li magtubu hende to hen bênge, wôsa ken hôn kwôni bi wo na mô ya ca tumô dema tô terare na ré dîj tô hen men. Kenbay kaj kam manê kôba, en li magtubu hende to hen bênge men wôsa ken gôlij sa ôbi lê habré nij.

<sup>14</sup> Kamnen, na en li magtubu hende to hen bênge wô henê wo ken hôn Ibarna Emen hen. Kenbay ka surjê en li magtubu bênge wôsa ken hôn kwo na mô ya ca tumô dema tô terare na ré dîj tô hen men. Kenbay kaj manê en li bênge, wôsa ken debe geraj men, kwôlo Emen yi bôrngge a men, ken gôlij sa ôbi lê habré a men.

<sup>15</sup> Perênge sa terare naj are kêm ka yi sara hen né. A hena kwôni ré gey anja sa terare a nà ba, ken hôn wo ôbi ré gey Ibarna Emen né men. <sup>16</sup> Wôsa anja sa

terare a nà ka na: doy anja habiɲ ka gawrê gey lê hen men, tu bôriyare men, bê bôô sa ari upé uwôyriɲ yi a men na, hena na ligi Ibarna Emen a ré, niɲba, na anja sa terare a nà dî. <sup>17</sup> Wôsa sa terare men, anjan tu bôriyare kare kêm ka yi ya hen a men na, a nanêji kêm, niɲba, kwôni wo li bô geyé wo Emen ba, ôbi a merê kwôy yôd.

*Dénge tu melênê sa yernge wô bay kapêre Jésus Krist hen*

<sup>18</sup> Kamnen, wulê wo sa terare a kerê hen na, baa da niɲ. Ken toy mega wo ôbi bayi \*Krist hen ré a sa. Niɲba, haw hen bay bayi Krist kwône hen ya niɲ, an ôbi a gelé wo Wulê na ré da niɲ. <sup>19</sup> Bijné bay ka hen na, hena na perêrni a ana ré siji ô hen. Niɲba, bay nà ná kani ré. Hena bay henaɲ ré na kani na, bay henaɲ ré merê nan ni. Na ôbi á, bay ré sijn ôriɲ hen. Niɲba, are bay ka hen yi hen iyôn bi nana hôn mega wo bay ré na bijné kana ré.

<sup>20</sup> Niɲba, kwonje kenbay ba, Krist béngge Tini an kenbay kêm ken hôn tu kwôlê. <sup>21</sup> Hena ené li magtubu hende to hen béngge na, na wô wo kené hôn tu kwôlê hen né ré, niɲba, wô wo kené hône niɲ men, ken hôn mega wo benare ré nan bô tu kwôlê a hen.

<sup>22</sup> Kwôni woni ôbi benare ba, na kwo kôl mega wo Jésus ré na Krist, kwo Emen

dôri hen ré. Kwôni wo kan Ibarna Emen nan Kemari Jésus na, ôbi na ôbi bayi \*Krist hen. <sup>23</sup> A hena kwôni wo ré kan Kema Emen ba, ôbi hôn Ibari Emen né men, niɲba, hena kwôni ré kôl mega wo Jésus ré na Kema Emen ba, ôbi hôn Ibari Emen men.

<sup>24</sup> Kwonje kenbay ba, ken dî bônge yi sa kwôlo na ken toy ca tumô hen. Lénge bi kwôlê bi wo hen yi bônge a men, bi ken gem kwôlê bi wo na ken toy ca tumô hen bônge a a men. A hena kené gem kwôlê bi wo na ken toy ca tumô hen bônge a na, ken bijn pôn nan Kemari Krist men, nan Emen Ibari a men. <sup>25</sup> Kemari bi kôba, na genge diré béna merê wo nan kwini hen.

<sup>26</sup> Gel, na kwôli bijné kan bay lamênenge bê tôrji a wô mênênge a ené li magtubu béngge kelénge kwôliji hen. <sup>27</sup> Niɲba, kenbay ba, Tunu to Krist na béngge hen na, mô bônge a ya. Na sa kibi Tunu hende to yi bônge hen ana kené ôriɲ doy kwôni wo dangi ré gelénge ani ré hen. Wôsa Tini hende to hen gelénge are kêm men. Hende geléna tu kwôlê dîba, kwôlê woni benare wôni nan perê a. Binge nan Jésus Krist mega wo hende na gelénge hen iyôn.

<sup>28</sup> Kamnen kapê, lénngenge tô bijnare tonje a nan Jésus Krist an bi Wulê wo ôbi a heran hen na, bi nana hareri ré men, tayre dèna tiri a ré a men. <sup>29</sup> Mega wo ken hôn wo

Jésu Krist ré na kwôni woj derôre hen iyôn na, kwôni wo li anğan derôre ba, na Kema Emen men.

### 3

#### *Nana kam Emen*

<sup>1</sup> Gelénge peré wo Emen peréna kwôy aņ uwôgêna kamni hen. Aņ nana kamni bay tiri a men. Na ôbi á, bijné ka sa terare a nà ré henêna ré hen, wôsa bay hôn Ibarni Emen né.

<sup>2</sup> Milpên kapê, kwo nana môrij haw hen ba, nana kam Emen nij. Nijba, anğa a sa sarna ba, nana hôn né tô. Aņ anğa pôn ka nana hôn na, wo Wulê wo \*Krist a herañ hen na, naa gelij naņ têt têt wôsa naa geléri Wulê bi wo hen. <sup>3</sup> Ôbi a, kwôni wo ré dî bôri sa Krist a yôd ba, bi li têrij né mega wo Krist bi na kwo séli hen iyôn men.

<sup>4</sup> A hena kwôni ré li têrij na, gel wo ôbi ré đage na tôô to Emen hen. Wôsa têrij na, na đagê sa tôô to Emen. <sup>5</sup> Wôsa ken hôn wo Jésus Krist ré sa sa terare a nà, na wô derê têrij lêrena nijba, ôbi ba, têrij naņ yiri a. <sup>6</sup> Ôbi a, kwôni wo ré bijn naņ dî ba, a lê têrij né. A hena kwôni wo ré li têrij na, gel wo ôbi ré gel Jésus Krist ré men, ré hône ré a men.

<sup>7</sup> Kamnen, đénge bi bijné lamênge ré. Hena kwôni ré li anğan derôre ba, ôbi kôba na kwôni woj derôre mega wo Jésus Krist na kwôni woj derôre hen iyôn men.

<sup>8</sup> Nijba, kwôni wo li têrij

ba, na kwo Sidan wôsa Sidan na ôbi têrij ca wo sa terare na đij yeņ. Na ôbi á, Kema Emen ré sa wô mênê ari lêri kêm aņ hen.

<sup>9</sup> Ôbi a, kwôni wo ré na kema Emen ba, a lê têrij ré nij yôd, wôsa merê tu geņ wo Emen biri hen na, yi bôri a. Emen na Ibari điba, ôbi a lê têrij ré nij. <sup>10</sup> Ôbi wo hen a gelé a bay ré hônij kam Emen naņ ka Sidan. Wôsa kwôni wo li anğan derôre ré men, pur yêni ré a men na, gel wo ôbi ré na kema Emen né.

#### *Kenbay kap kam Emen perinje yerņge*

<sup>11</sup> Kwôlo Emen wo na ken toy ca tumô hen kôl iyôn ba: «Geyinje yerņge.» <sup>12</sup> Diba na bi jé lêrena yi môņ kwo Kayen iyôn né. Ôbi na kema ôbi lê habrê, wôsa ôbi na duu yêni gaņ. Nijba, wô mi a ôbi na ré diri ba? Ôbi na diri wôsa ari lê yêni Abêl na kap derôre, nijba, ka Kayen ka na li kêm hen na, na ka habij.

<sup>13</sup> Yênen, hena bijné ka sa terare a nà ré kapênge ba, ken bô mega wo ré đê kirij iyôn né. <sup>14</sup> Wôsa nana hôn wo na nana yi mega kwôni wo ma iyôn, nijba, haw hen nana mô tu geņ. Nana hôn wôsa nana pur yênerna. Kwôni wo pur yêni ré ba, yi mega ôbi ré ma baa ya iyôn. <sup>15</sup> A hena kwôni ré kap yêni yôd ba, ôbi na ôbi deré temare. Aņ ken hôn mega wo ôbi deré temare na,



gelê wo naŋ kwini naŋ yiri a. <sup>16</sup> Jêsu Krist geyêna aŋ era sa ma wô sarna. Aŋ gelêna peré wo nana perij yênerna. Bi nabay kôba, na ay yerna bij temare wô sa yênerna men. <sup>17</sup> A hena kwôni wo ré uwôŋ are aŋa ré gel yêni wo aŋgari kani naŋ aŋa ôbi ré li naŋ dî ré ba, gel wo ôbi ré gey Emen né. <sup>18</sup> Kamnen, hena ré na hen iyôŋ na, na kelêŋge naŋ kebrena nana gey yênerna naŋ kwôlo dôri mera ré. Nijba, na gel wo nana geyji tiri a men, na li naŋ ci a men.

#### *Kam Emen a hareri ré*

<sup>19</sup> Nana li hen iyôŋ dema nana henê wo nana na kam Emen wo na tu kwôlê hen. Ôbi a, bôrna ré kurij tôŋ kirija nana uwôli. <sup>20</sup> A hena ermê wona ré ulêna kwôlê sarna kôba, Emen dami dê ermê wona men, ôbi hôn are kêma a men. <sup>21</sup> Yênen kapê, a hena bôrna ré ulêna kwôlê sarna ré nij ba, gel wo nana hare era sa débé tumô Emen a ré nij. <sup>22</sup> Men, Emen béna are kêma ka nana uwôli hen wô wo nana bi kwôlê sa tôô tori a men, nana li aŋga dôri a men. <sup>23</sup> Tôô tori hende to hen kôl iyôŋ ba: «Nana bi bôrna sa hini Jêsu Krist a wo na Kemari hen men, nana perij yerna mega wo Krist na kôl hen iyôŋ a men.» <sup>24</sup> Kwôni wo bi kwôlê sa tôô tori a na, ôbi na kwo Emen men, Emen kôba, bij naŋ dî a men. Tini to ôbi béna hen a gelê wo ôbi ré mô naŋ na.

## 4

*Henê jé lê Tunu to Emen naŋ to ôbi bare*

<sup>1</sup> Yênen kapê, hena kwôni ré era legerŋge a aŋ kelêŋge kwôlo diré kôl hen ré na naŋ néé wo Tunu na, ken bi bôrŋge sara lew ré tô. Nijba, ken kôbe kwôli kelêri bi wo hen dô gel na ba ôbi iyêl na naŋ Tini Emen na tiri a men ba, dema kené bi bôrŋge sara tô. En kôl hen iyôŋ wôsa bay kibi Emen kap bay benare kwône sa terare a haw hen. <sup>2</sup> Geré wo ka hônij kwôni ré ôrij naŋ Tini Emen a na: hena kwôni ré kôl Jêsu Krist ré yêŋ môŋ gawra iyôŋ aŋ ré era sa terare a nà ná, ôbi ôrij naŋ Tini Emen. <sup>3</sup> Nijba, hena kwôni ré kôl Jêsu Krist ré yêŋ môŋ gawra iyôŋ ré na, Tini Emen naŋ yiri a. Nijba, ôbi ôrij naŋ tini ôbi bare dî. Na ken toy ca tumô mega wo tini ôbi bare bi wo hen ré sa tô, nijba, haw hen hende sa nij.

<sup>4</sup> Nijba, kamnen kapê, kenbay ba, ken gôlij sa bay kibi Emen kap bay benare bay ka hen nij, wôsa kena kam Emen. Wôsa Tunu to yi yerŋge a hen na, na Tunu to néere daman gôlij to sa terare a nà. <sup>5</sup> Wôsa bay kibi Emen kap bay benare bay ka hen na, na gawré ka sa terare a nà. Na ôbi wo hen aŋa bay ré kôl na kwôli aŋga sa terare a nà aŋ gawré ka terare a nà dôbe marji toyij kwôli kelêrji bi wo hen. <sup>6</sup> Nijba, nabay ba, nana ka

Emen. Kwôni wo hôn Emen ba, a toyé kwôlê kebrena nijba, kwo na kema Emen né ba, a toyé kwôlê wona ré. Na hen iyôn, nana hônij kwôni wo ôrij nap Tunu toj tiri hen nap kwo ôrij tunu toj benare hen men.

*Emen gey bi nana perij yerna nap bôd pôn mega wo ôbi peréna hen iyôn men*

7 Yênen kapê, na perijge yerna nap wulê wulê wôsa peré hena na ligi Emen. Wôsa kwôni wo pur Emen men, pur gawré a men na, ôbi na kema Emen men, ôbi hôn Emen a men. 8 Kwôni wo pur Emen né men, pur gawré ré a men na, ôbi hôn Emen né, wôsa are kê m ka Emen li hen na, ôbi li na nap peré. 9 Emen jop nap Kemari wo pôn nêj hari hen era sa terare a nà bi ré sa béna nana mô tu gej. Na ôbi a gelé peré wo Emen ré peréna hen tu wolé. 10 Geré peré wo Emen peréna bi a na: na nabay a peré Emen tumô ré, nijba, na ôbi a peréna tumô apa ré jop nap Kemari bi ré sa ma mega angap lê sarga iyôn aj diré djn bôri jalé sa têrij lêrena.

11 Yênen kapê, mega wo Emen peréna hen iyôn na, nabay kôba, na perijge yerna hen iyôn men. 12 Wôsa Emen na, kwôni wo giili ba, nap tô. A hena nana perij yerna ba, ôbi bij nap na men, peré wori bi wo yi bôrna hen na, na peré wop tiri a men.

13 Na hen iyôn a, nana hôn wo nana bij pôn nap Emen men, ôbi kôba, ré bij pôn nap na a men sa kibi Tini to ôbi béna hen. 14 Wôsa nibay kôba nini gel nap tirni toni apa niné ulênge béreri hen: wo Ibarna Emen né jop nap Kemari sa terare a nà bi ré sa gôlij nap bijé. 15 Ôbi a, kwôni wo ré kôl Jésus ré na Kema Emen ba, Emen bij nap di men, ôbi kôba, bij nap Emen a men. 16 Nibay ba, nini hôn peré Emen peréni hen aj nini bi bôrni sara. Wôsa Emen na ôbi peré kirij. Kwôni wo pur Emen men, pur gawré a men na, ôbi bij nap Emen men, Emen kôba, bij nap di a men. 17 Peré wori bi wo yi bôrna hen, ré na peré wop tiri na, Wulê wo ôbi a sa jôrij kwôlê sa bijé ka sa terare a nà hen na, na harê ré wôsa jé lêrena sa terare a nà bij nap kwo Jésus. 18 Wôsa hena kwôni ré hôn wo Emen né piri na, harê a napê bôri a. Na wô peré wo Emen pur kirij hen bi apa ré dage harê bô kwôni a hen. A hena kwôni ré hare ba, yi môj bay réé sa biri iyôn, wôsa kwôni wo hare na, peré wo Emen piri hen na, ôbi hôn derêri ré.

19 Na Emen a peréna tumô kap dema nabay nana piri men, perij megêrna a men hen tô. 20 A hena kwôni wo ré kôl diré pur Emen apa ré kap yêni yôd ba, na ôbi benare djn iyôn. Hena kwôni ré pur yêni wo ôbi giili nap tiri hen né ba, ôbi a

lê iyeŋ aŋa ré peré Emen wo ôbi giili ré hen ba? <sup>21</sup> Tôô to Krist béna hen na, kôl iyôŋ ba: «Kwôni wo pur Emen ba, bi pur yêni a men dem.»

## 5

*Bê bôô wona sa Jésus a a nana ayij joor sa terare a nà hen*

<sup>1</sup> Na i i wo bi bôri mega wo Jésus ré na \*Krist, kwo Emen dôri hen na, ôbi na kema Emen. A hena kwôni wo ré pur iba kamrê ba, a peré kamni a men. <sup>2</sup> Peré wo nana pur Emen men, bê wo nana bi kwôlê sa tôô tori a a men hen na, gel wo nana pur kam Emen men. <sup>3</sup> Hena nana bi kwôlê sa tôô to Emen a na, gel wo nana pur Emen naŋ bôô pôn tiri a men. Aŋ tôô tori hende to hen, na aŋga a néna ré. <sup>4</sup> Wôsa kema Emen wo yôŋ yôŋ ba, ôriŋ naŋ néé woŋ gôliŋ aŋga sa terare a nà. Aŋ gelê bi wo nana gôliŋ sa aŋga sa terare a nà hen na, na sa kibi bê bôô wona sa Jésus Krist a. <sup>5</sup> Na i a gôliŋ sa aŋga sa terare a nà ba? Na kwo bi bôri sa Jésus ré na Kema Emen hen na, ôbi a gôliŋ sa aŋga sa terare a nà.

<sup>6</sup> Na Jésus Krist wo era sa terare a nà bi. Ôbi eraŋ naŋ kam men, kwôbe a men. Ôbi eraŋ na naŋ kam piniji ré, niŋba, ôbi eraŋ naŋ kwôbe a men\*. Na Tini Emen a kelêna mega wo kwôlê bi wo

hen ré na tiri. Wôsa Tunu hende to hen a na tu kwôlê. <sup>7</sup> Wôsa are subu a gelêna mega wo Jésus ré na Kema Emen. <sup>8</sup> Aŋga subu bay a na: Tini Emen men, kam men, kwôbe a men. Are bay ka subu hen na, kwôlê woji na pôn. <sup>9</sup> Hena megêrna gawrê ré kelêna kwôli aŋga ciré hôn ba, nana bi bôrna sa kwôlê woji bi wo hen. A hena nana bi bôrna sa kwôlo megêrna kelêna hen iyôŋ na, kwo Emen kelêna hen na, dê kwoji aŋ tô. Aŋ na Emen bi naŋ yiri a kelêna kwôlo gengiŋ sa Kemari. <sup>10</sup> Kwôni wo bi bôri sa Kema Emen a ba, a henê sari a mega wo kwôlê bi wo hen ré na tiri. Niŋba, kwôni wo bi bôri sa Emen a ré ba, bô Emen mega ôbi benare iyôŋ. Wôsa ôbi bi bôri sa kwôlê wo Emen kôl gengiŋ sa Kemari hen né. <sup>11</sup> Kwôlê wo Emen kelêna bi a na: ôbi béna merê tu geŋ wo naŋ kwini aŋ merê tu geŋ bi wo hen na, ôbi béna na naŋ geré wo Kemari. <sup>12</sup> Wôsa hena kwôni wo ré biŋ naŋ Kemari ba, uwôŋ merê tu geŋ bi wo hen. A hena ôbi ré biŋ naŋ Kema Emen né ba, a upé merê tu geŋ bi wo hen né men.

*Gelê wo naŋ kwini*

<sup>13</sup> En li magtubu hende to hen kelênge kwôli are bay ka hen kenbay ka ken bi bôrnge sa hini Kema Emen a hen, bi kené hôn mega wo kené ôriŋ naŋ merê tu geŋ

\* 5:6 5: 6 Kam na, kôl gengiŋ na sa batêm men, kwôbe ba kôl gengiŋ ba sa temay Jésus men.

wo nap kwini nij. <sup>14</sup> Hena nana engerij Emen anga bij nap bô geyé wori hen na, nana hôn mega wo ôbi ré toy. Ôbi a, kirija nana đubu tumôri a ba, naa haré ré hen. <sup>15</sup> Hena nana hôn mega wo ôbi ré toy uwôlê wona na, nana hôn mega wo ôbi ré béna anga nana uwôli bay ka hen nij a men.

<sup>16</sup> Hena kwôni ré gel yêni li têrij to a ôrij nap đi kibi temare a ré na, bi ôbi uwôl Emen wô sari an Emen a biri merê tu gej. En kôl na kwôli bijé ka li têrij to a ôrij nap ci kibi temare a ré hen. Wôsa têrij to kwôni li ba, nêni temayri hen na, yi ya. An en kelênge na wo kené uwôl Emen wô sa bay lêre têrij hende to iyôngi hen né. <sup>17</sup> Anga habij kêm ka nana li hen na, na têrij tu Emen. Nijba, têrij to a ôrij nap kwôni kibi temare a ré hen na, yi ya.

<sup>18</sup> Nana hôn wo na i i wo ré na kema Emen ba, ré lê têrij ré nij. Kema Emen gemni an ôbi lê habré a nêni gelêri ré nij.

<sup>19</sup> Nabay ba, nana hôn wo nana na kami Emen nij. Nijba, sa terare na bô emê wo ôbi lê habré a.

<sup>20</sup> Nana hôn wo Kema Emen ré era sa terare a na an béna tu melênê bi nana hônij Emen woj tiri. Nana ka Emen woj tiri bi wo hen wôsa nana bij nap Kemari Jêsu Krist. Kemari bi a na Emen woj tiri men, ôbi a na merê tu gej a men.

<sup>21</sup> Kamnen kapê, đênge tu melênê sa yernge a wô wo ma kena herê sa ô tibé kamrê hôrij.

## **Magtubu to wôôyi to Ja li Kwôlo kôl kwôli magtubu to wôô to Ja li hen**

Ôbi lê magtubu hende to hen na, uwôge yiri dîré na kwo seri. Nijba, kwôlo si kibiri a na, gel wo ôbi ré ôrij nap tôô damañ sa ñiné bay ka ôbi li magtubu biji hen. Ôbi kôlij na Iyore to Emen dôri hen men, kôlij kamne a men. Iyore hende to hen na, gel na églis nap bay ayê bôô ka bô (bêrsé 1).

Ôbi dôbe ibiyare bô gawré bay ka hen bi bay ré ay geré wo bij nap tu kwôlé men, bay ré perij a men (bêrsé 1-6) men. Ôbi yêge marji gengij sa ñiné ka ermé woji yi môñ kwo ka ôbi kôl kwôliji bô magtubu to Ja to tumô hen iyôn (bêrsé 7-11). Ôbi duu kibi magtubu tori kôlijji kwôli ker-gare tori iyére toji a men, kôlijji kwôli dosé to églis to pôni men (bêrsé 12-13).

Mega bô magtubu to Ja to tumô hen na, to nà kôba, kôliji bi bay ré bô dô men, ré dubu sa têrji a tô ayê bôô woñ tiri a hen.

### *Dosé to ôbi liji*

<sup>1</sup> Na nôbi suri a lê magtubu hende to hen béré mini Iyore to suri to Emen dôre hen men, en li bij kamné ka

en pirji tiri a men hen. Na nôbi penen a peréñge hen mera ré, nijba, ñiné kêm ka hôn kwôlé woñ tiri hen kôba, peréñge a men. <sup>2</sup> En peréñge wôsa kwôlé woñ tiri wo yi bôrna hen na, a yé kwôy nap kwini.

<sup>3</sup> Men, Ibarna Emen nap Jésus Krist Kema Ibarna Emen a terê kibriji sarna men, bay a beré tu ja tona men, bay a béna bô jalé a men. Deré bi wo kêm hen yi wô sarna nabay ka nana bi bôrna kwôlé woñ tiri a hen men, wô peré wo nana perij yerna hen a men.

### *Tôô to gengij sa peré*

<sup>4</sup> Yen dôren damañ wôsa en toy mega wo kamné ka pôni jé léreji ré bij nap kwôlé woñ tiri mega wo Ibarna Emen na ay tori bi nana li hen a men. <sup>5</sup> Iyore, en uwôlé bi nana pirijge yerna. Kwôli peré bi wo en li magtubu béré kwôli hen na, na tôô tôni to kôrbi ré, nijba, na kwo na nana toy ca tumô kap hen. <sup>6</sup> Peré bi wo hen na, na bê kwôlé sa tôô to Emen a. Ôbi a na tôô to Emen to na ken toy ca tumô hen men, na tôô to na kôl kené perij yerñge nap wulê wulê hen a men.

<sup>7</sup> En kelêñge hen iyôn wôsa ñiné kap bay lamère kirij kwône sa terare a nà ka kôl Jésus ré yêñ môñ gawra ré men, ré era sa terare a nà ré a men. Ôbi kelêre kwôlé bi wo hen na, na ôbi lamère kirij men, na ôbi

bayi \*Krist men. <sup>8</sup> Iyôᅇ ba, ken dī tu melênê sa yerᅇge a bi jé wo ken li hen na, kené uwôᅇnᅇ sa kôbrenᅇge dība, bi mēne dᅇᅇn iyôᅇ né.

<sup>9</sup> Hena kwôᅇni ré bi bôri sa kwôᅇlê wo Jᅇsu gel hen ré aᅇ bi kwôᅇlê wo đanᅇi wôᅇni a sara a na, kwôᅇni bi wo hen biᅇn naᅇ Emen né. Nᅇnba, kwo bi bôri sa ari gelé ka Krist hen na, ôbi biᅇn naᅇ Ibarna Emen men, ôbi biᅇn naᅇ Kemari a men. <sup>10</sup> Na ôbi wo hen aᅇa ené kelêᅇge hena kwôᅇni ré era legerᅇge a aᅇa ré gelêᅇge na kwôᅇlê bi wo hen ré na, ken điri yerᅇge a ré men, ken liri dosé ré a men. <sup>11</sup> A hena kwôᅇni wo ré liri dosé na, ôbi biᅇn naᅇ dī sa jé lêri wo habiᅇn bi wo hen a.

*Kwôᅇlê woᅇn diriᅇn kibi*

<sup>12</sup> En ôriᅇn naᅇn kwôᅇlê gaᅇn ya wo ré ené kelêᅇge nᅇnba, en nêᅇm lê kêm bô mag-tubu to nà ré. En gey ené erê gelêᅇge aᅇ naa merêᅇge bᅇm iyêlêri senᅇge aᅇ bi yerna ré derêna bᅇm cerêd.

<sup>13</sup> Kam yêêrê to Emen dôre men hen lêrê dosé.

## Magtubu to subi to Ja li Kwôlo kôl kwôli magtubu to subu to Ja li hen

Magtubu to na na, na gawra wo uwôge yiri kwo seri bi a lê hen (bêrsé 1, 2 Ja bêrsé 1). Ôbi li bij na gawra wo bay uwôgeri Gayus hen. Gayus bi wo hen na, kwôlê wôni wo hôniŋ gaŋ gengiŋ sari ba, naŋ niŋba, kôl iyôŋ ba, ôbi ré na ôbi bôô pôn tô geré tu kwôlê wo Emen a. Hal wori yi gay naŋ kwo Diyotrêp woŋ ôbi gwôserê kirij wo na kôl kwôlo habij gengiŋ sa kwo seri bi wo hen hen men, ôbi na kwôni wo bu kergê yiri a ré a men.

Ôbi lê magtubu hende to hen ay kibi Gayus sa bôô pôn wori a men, wô lê wo ôbi li naŋ bay ayê bôô hen a men (bêrsé 1-8). Ôbi fare wô hal wo Diyotrêp (bêrsé 9-10) men, ôbi dô kwôli Démétrus woŋ ôbi ayê bôô wo pôni hen dô men (bêrsé 11-12), dema ré kôlji kwôli kergare tori iyére toji a hen men, kwôli dosé to milnérji men (bêrsé 13-15).

Bô magtubu hende to hen na, kôl na kwôli lê kergê men, beré yênêm yem a a men na, gel na peré naŋ bôô wo pôn gengiŋ sa tu kwôlê.

*Dosé to ôbi liji*

<sup>1</sup> Na nôbi suri a lê magtubu hende to hen bem jôbi melanŋen Gayus wo en purem bôn pôn hen.

<sup>2</sup> Melanŋen wupê, en uwôl Emen bi are kê m ré dô bem men, bi ômpare toni ré lê m ré mega tunum môriŋ dô tumô Emen a hen iyôŋ men.

*Bay ay kibi Gayus*

<sup>3</sup> Yen dôren damaŋ kirija yênêrna bay ayê bôô saji na aŋ kôlenji wo jeré dî yem yi tu kwôlê men, jeré li are naŋ geré wo tu kwôlê bi wo hen a men. <sup>4</sup> Kirija en toy wo kamnen ré li aŋgaŋ derôre hen iyôŋ a men na, yen dôren damaŋ dê are kê m.

<sup>5</sup> Melanŋen wupê Gayus, lê wo ju li naŋ yênêrna bay ayê bôô kaŋ iyére naŋ kaŋ kergê hen a men na, ju li na naŋ bôô pôn tiri. <sup>6</sup> Bijé bay ka ju li naŋ ci hen na, bay heramem kibi bay ayê bôô ka nà kôl iyôŋ ba: «Ôbi peréni damaŋ.» Aŋ en hô uwôlen bi jeré li naŋ ci mega wo Emen gey hen iyôŋ tô kergare toji a. <sup>7</sup> Kergare hende to bay ô hen na, na wô lê jé wo Jêsu Krist aŋ bay uwôŋ ani kôbi bay ayê bôô ré hen né. <sup>8</sup> Na ôbi á, nabay kaŋ bay ayê bôô nana a lê naŋ bijé bay ka hen aŋ bi ré gelji wo nana bij naŋ ci sa jé wo bay li gengiŋ sa kwôlê woŋ tiri bi wo hen hen.

*Si Diyotrêp naŋ Démétriyus*

<sup>9</sup> Gayus, en li magtubu jén bij églis tonje menba, Diyotrêp wo kôl diré na kwo

dami bô églis a hen li sa iyêrê aṅ kaṅ toyé kwôlê bi wo en kôl hen. <sup>10</sup> Wulê wo na erê gelénge hen na, na derénge tô kwôlê woṅ benare bi wo ôbi pôy déni sarni a hen. Na kwôlê woṅ benare bi wo hen a ôbi ré kôl mera ré, niṅba, ôbi kaṅ beré bay ayê bôô kaṅ kergê hen yiri a a men. Aṅ hena ðijé ka ðaṅgi ré gey beréji a yirji a kôba, ôbi jôrji a men. Aṅ kôlji ðiré dagêji bô églis a.

<sup>11</sup> Melapnen wupê, ô tô jé lê ðijé ka habij a hen né niṅba, ju ay hal wo ðijé kaṅ bay lêre aṅga dôri hen ði. Kwôni woṅ ôbi lêre aṅga dôri na, na kwo Emen, niṅba, kwoṅ ôbi lêre aṅga habij hen na, hôn Emen né kwôy.

<sup>12</sup> Kwo Démétriyus ba, ðijé kê m kôl kwôlo dôri gengij sari. Men, béré kwôlo Emen wo ôbi uwôl hen kôba, gel wo ôbi ré li aṅga dôri. Nibay kôba, nini bij sara mega wo ôbi ré li aṅga dôri. Aṅ ju hôn wo niné kelê kwôlê woṅ benare ré.

*Kwôlê woṅ derij kibi*

<sup>13</sup> En ôrij naṅ kwôlê gaṅ ré ené kôlem niṅba, na nê m ê lê bô magtubu to nà kê m né. <sup>14</sup> En gey ené erê ô gelem hen ya hen na, naa erê iyêlêri seṅge. <sup>15</sup> Bi bô jalê wo Emen baa naṅ ju.

Miljém kê m lêm dosé men, ju lij miljérni pôn pôn kê m dosé béni men.



## Magtubu to Jud li Kwôlo kôl kwôli magtubu to Jud li hen

Magtubu to Jud na, lip bij na gawrê ka pôni mera ré, nijba, lip bij na bay ayê bôô kê. Kwôlo kôlij bô magtubu hende to hen na, gelij na kwôlo yi bô magtubu to Piyêr to wôôyi hen iyôn (2 Piyêr 2). Magtubu to Jud men, to Piyêr to wôôyi hen a men na, li na kumbul na gawrê ka bay cé kwôlo mène geré wo Krist a na kôl na kwôli yinare to iyôn a tôn hen.

Bêrsé 1-2 hen na, ôbi kôl kwôlo kôl kwôli magtubu hende to hen.

Bêrsé 3-16 hen na, ôbi kurij na upé gawrê ka bay gelére anjan benare ka dôbe yiri bô églis a hen men, ôbi kôl kwôli kwôlo ré sa beré sarji kê hen a men.

Bêrsé 17-23 hen na, bay ayê bôô ba, ôbi kôlji bi bay ré de bu sa terti a tô ayê bôô waji a.

Bêrsé 24-25 hen na, ôbi duu kibi magtubu tori na ayê kibi Emen wo pôn nê hen men, kibi ôbi gôlij na Jêsu Krist hen men.

Magtubu hende to hen kôl na kwôli hal wo habij wo né wo benare hen men, kwôli lê wo Emen a sa lê na bay ayê bôô hen men, kwôli dé wo bay di bôrji sari

a hen men, sa Jêsu Krist a hen men, sa Tunu to hendi bô bôre hen a men (20-21).

### *Dosé to ôbi liji*

<sup>1</sup> Nôbi Jud mana wo Jêsu Krist men, ena yêni \*Jak a men.

En li magtubu hende to hen bij bijé ka Ibarna Emen geyji a na uwôgeji a na Jêsu Krist a geméji hen hen.

<sup>2</sup> Bi Emen di bôri jal sarjge a men, bi benge bô jalé wori men, bi peré wori baa na ken dama a a men.

### *Bay gelére anjan benare (2 Pij 2: 1-17)*

<sup>3</sup> Miljên ka, bôn yi na jeran bi ené lê magtubu benge gengij sa meré tu ge wo Emen béna nabay kê hen. Nijba, en bô mega ré na anja dori wo ené li magtubu hende to hen bi ené dôbij ibiyare bôrjge a a bi kené lip kumbul wô debij geran tô ayê bôô wonge a. Ayê bôô bi wo hen na, na Emen a bij bijé ka na kari hen tê pôn yô. <sup>4</sup> En kôl hen iyôn, wôsa bijé ka pôni ka harij tini Emen né hen, tôbe yirji perêrjge a na jalé wô belé kwôlo gengij sa beré tu na to Emen wona hen mênê, a bi ciré uwôrij geré yij yinare to iyôn a tôn to bôrji gey hen men, bay ka Jêsu Krist wo na ôbi sarna men, Kelma wona a men pôn nê hen. Kwôli mênê wo yi gengij sa bijé bay ka iyôngi hen na, na lip bô magtubu to Emen a ca nij.

<sup>5</sup> Kwôlo na kelê hen na, ken hôn ca tumô nij, nijba, na hô jebé tô bônge sara hôrij. En gey bi kené hôn mega wo bô wulê wo na tumô hen na, Kelma Emen na sijn nap kam \*Israyêl bô iyére to Ejipt a ap, nijba, ôbi mène ka bi bônji sari a ré hen. <sup>6</sup> Men, ken hô erem sa \*manê ka derômaran a ka bô néé wo Emen biji hen mega wo ré nêni ani ré tô ap dji kini merêrji ap hen na, Emen na harêji nap ganji masure biji kirij kap dilemne culum a kwôy gemij Wulê wo ôbi a sa jôrij kwôlê sa bijé. <sup>7</sup> Men, ken hô erem a sa \*Sodôm nap \*Gwomôr nap iyére to mér sarji hen kôba, na liji na mega manê ka derômaran a bay ka hen men. Bay na yij yijare toj iyôn a tón hen men, bay yij nap megêrji imjê men, nap megêrji yébé a men. Ôbi a, Emen na ré pôrji biji bô tare to yi nap kunu hen. Yi hen iyôn wô gelij bijé kêm anga ré sa sa bay lêre are bay ka iyôngi hen.

<sup>8</sup> Bijé kap bay gelé angap benare bay ka perêrge a hen na, jé lêreji na hen iyôn men. Bay kôl Emen né kôlji kwôlê bô pelal a ap bay berij tô kôbriji lij têrij nap yirji gan men, kapij bê kwôlê sa dampare to Emen a men, tiirij manê ka derômaran a ka ôrij nap hini emê hen a men. <sup>9</sup> Misêl wo na ôbi sa manê ka derômaran a hen kôba,

na tiiré Jabel hen iyôn né. Wulê wo ôbi na narij nap di gengij sa kwogelé \*Moyis hen na, ôbi na kôlij Jabel kwôlo habij ré, nijba, ôbi kôli iyôn ba: «Bi Kelma berem mera.» <sup>10</sup> Bijé bay ka hen na, anga bay hôn tôrji ré kôba, bay tirêji men, bay yi mega tanare to noni to erem kwôlê ré iyôn men, bay lêre are iyôn a tón ap are bay ka hen a yé tô mênê woji hen. <sup>11</sup> Bijé bay ka iyôngi hen na, bô emê yi gengij sarji, wôsa bay ay gerê wo Kayen men, doy upé lari liji ap bay ge kay mega Balam iyôn men, bay na kwôlê mega kwo Kworé iyôn a men. Ap bay mène môj kwori hen iyôn men. <sup>12</sup> Kini emê wonge a tô yêniare a na, bay tôbe yirji perêrge a ap gurêrge. Lê angap bay ka iyôngi hen na, li ap bay erem na sa yirji a mera men, tayre dji sara ré men, bay yi môj yé emen wo kal dô ap iyôn men, bay yi môj gurô wo kibi kelanêri a kôba, yêeri nap iyôn, kal dôri nap hanêri ap yi mega ré ma têe wô iyôn. <sup>13</sup> Men, bay yi môj mêw wo dami wo habij iyôn a men. Têrij toji yi tu wolé môj kworij wo kam daya sa bi nô iyôn men, bay yi môj têbêrne to erê si na si na hen iyôn a men. Emen nan kini merê woji bô kirij kap dilemne culum a ap bay a merê ya kwôy nap kwiniji.

<sup>14</sup> Kwo Ênôk wo na kunga Adam wo jôgij têe jii na kôl

kwôlê gengij sarji tumô kôl iyôn ba: «Toyênge, Kelma a era hen ya nap kwônê manê kari ka derômaran a ka yi nap jengêrji hen. <sup>15</sup> Ôbi a era wô jerê kwôlê sa bijné ka sa terare a nà kêm men, a perê bay henê Emen né hen wô kibi anga habij kêm ka bay li hen men, wô kibi kwôlo habij kêm wo bay kôl gengij sa Emen hen a men hen.» <sup>16</sup> Bijné bay ka iyôngji hen na, yirji dôrji ré men, bay bare kwôlê kwôy kwôy men, bay li are kêm ka bôrji gey hen men, na bay uwôyrê yi men, bay lamê bijné bi bay ré gey kwôlê woji a men.

*Tôo toj ayê nap yêgê maa*

<sup>17</sup> Milpên kapê, ermênge sa kwôlo bay jé ka Kelma wona Jésus Krist na kelênge ca tumô hen. <sup>18</sup> Bay na kelênge iyôn ba: «Wulê wo sa terare ré baa da wo ta kerê nij hen na, bijné ka pôni ré selênge. Bijné bay ka iyôngji hen hôn Emen né men, bay li anga bôrji gey a men.» <sup>19</sup> Men, na bay a lê ana karijare ré yi perêrênge a hen men, bay na limé ka doy anga bôrji gey hen an Tini Emen nap bôrji a. <sup>20</sup> Milpên kapê, kwojge kenbay ba, masênge bi ken lij nap yernge an ken dibij tô ayê bôo wonge wo yi sa Emen a hen men, uwôlênge Emen nap néé wo Tunu toj hendi bô bôre hen a men. <sup>21</sup> Men, déngen yernge yi Emen wo perênge hen an ken gemij Kelma wona Jésus

Krist woy ôbi lê derê bi ré bengen gelê wo nap kwini hen.

<sup>22</sup> Berênge tu na to bijné ka pôni ka gaanê sa ayê bôo woji a hen men, <sup>23</sup> ka pôni ba, ken teraji kibi tare a an ken gôlij nap ci men. Ka pôni ba, ken bô tu na toji men, ken di tu melênê sa yernge a nap ci a men wô wo bay maa lê an ka geré kayê. Men, têrij toji to yi môj bargay ka \*kagem hen kôba, ken hebe ré a men.

*Heramê*

<sup>24</sup> Ayênge kibi Emen wo nêm gemênge hen an bi kené herij bô têrij a ré hen men, kwo a derê têrij tonge kêm an, an a ôrij nap ken ka erê débé tumô kirij ka perangi kari a nap yi derê hen a men. <sup>25</sup> Ôbi a na Emen pôni hari men, ôbi a gôlij nap na nap geré wo Kelma wona Jésus Krist hen men. Bi ayê kibi men, damjare men, néé a men yi wô sari nap kwini. Na hen iyôn ayij tôri ca tumô kwôy kemnên. An a yé hen iyôn nap elê elê kwôy yôd.

\*Amên, bi yi gelij hen iyôn.

## Anɔa J su Krist y ge sarji bij Ja b  Pelal a Kw lo k l kw li pelal wo j  Ja hen

Ja a na  bi l  ger n  mag-  
tubu hende to n  hen.  bi  
gel are gay gay ka J su  
Krist y ge sarji hen (1: 1-  
2).  bi k l kw li anɔa  bi  
gel kirija Tunu toj hendi  
b  b r  herbe sari a hen (1:  
10). Kirija  bi lij magtubu  
hende to hen na,  bi m  na  
iy re to der  c r a to bay  
uwôgere Patm s hen.  bi  
ge na ger  a r    mer  ya hen  
w  b r  Kw lo D ri wo  bi  
uw l hen (1: 9). Wul  bi wo  
hen na, kelma wo dami wo  
R m  gelij tu bay ay  b b   
gusij damaɔ. Ja li magtubu  
hende to hen bij na églisnê  
ka jurgem ka b  em  wo Asi  
a wo kemn ɔ ba, na Turki  
hen.

Bay gelij tu bay ay  b b   
gusij w sa bay h n na  
Kelma J su Krist p n n ɔ  
hari hen. Per  kirij bay  
ka habij hen na, Ja li mag-  
tubu w  d bji ibiyare b rji  
a gengij sa ay  b b  woji  
men, d  b b  woji a men.  
Magtubu tori hende to hen  
na, na kw li anɔa b  pelal  
a hen men, ka sarji y gij  
biri hen a men. Der  t   
are bay ka hen na, i ba d   
naɔ erm  wori erm  wori.  
Nijba, mawi kw l  yi gay  
mega wo haw hen ba, habr 

r  ay joor hari, nijba, Emen  
sa gagay kenare wori a na,  
are k m na b  k bri a. Aɔ  
der  kibri ba, \*Krist a ay   
joor sa are bay ka hen k m.

Ja ay t  magtubu tori gelij  
yiri mega wo d r  na mana  
wo Krist wo ji si kamp  hen  
(1: 1-8).

B  pelal wo tum  bi wo  
hen na, J su Krist k lij Ja  
r  li magtubu bij  glisn  ka  
jurgem ka b  em  wo Asi a  
(1: 9 - 3: 22).

Sapitre 4-5 c g  ba, bay  
ay Ja  rij der maran a aɔ  
pelal kw ne j  ri. Men, k l  
na kw li gawr  ka ay kibi  
Emen naɔ kibi J su Krist  
hen men. Kema Kwormo  
p l surj re wo jurgem w   
b lij kibi magtubu (6: 1  
- 8: 1). Sapitre 8: 2 -  
11:19 k l kw li burujju to  
jurgem hen. Sapitre 12: 1  
- 13: 18 k l kw li tanare to  
gelij naɔ cerew hen naɔ to  
tanare to habij hen. Sapitre  
14: 1-20 k l Kema Kwormo  
naɔ gawr  dubu m j naɔ  
arew p rbu kibi p rbu (144  
000) ka uw j gel  hen men,  
kw li jer  kw l  wo man   
ka der maran k l kw li hen  
a men. Sapitre 15: 1  
- 16: 21 k l kw li bapna  
ger ng  wo anɔan gelinare  
gusij ka Emen ka jurgem  
hen. Sapitre 17: 1 - 20: 10  
k l kw li m n  wo Babil n  
men, kwo tanare to habij  
to gelij naɔ cerew hen men,  
kwo bay kibi Emen kaɔ bay  
benare hen men, kwo mara  
wo dami wo na Sidan a men  
hen. Sapitre 21: 1 - 22: 5 k l  
kw li der maran naɔ terare

to kôrbi men, Jérusalêm to kôrbi men. Sapitre 22: 6-21 kôl kwôli deré wo ôbi duu kibi magtubu tori yêgij maa ka toy kwôlo gengij sa anja a era hen hen men, kôlji kwôlo kwo ji si kampê kôl hen a men, ôbi kôl iyôn ba: «En era da hen ya.»

Ermé wo ôbi lê magtubu hende to hen na, na wô dôbjij harê bô bay ayê bôô a ré, nijba, na wô dôbjij ibiyare bôrji a wô wulê wo kirij ré sa iyêrê. Pelal bi wo hen na, na wô geléji jé lê wo Krist naj jê sé kampê wori men, gengij sa wulê wo kemnêngi men, kwo kiyay a men.

<sup>1</sup> Gelénge anja Jésus Krist yêge sarji bij bay ayê bôô hen. Emen biri bi ôbi ré yêge sa anja ré sa sa hen biji. Na ôbi á, Jésus Krist ré jé mana wori wo derômaran a yi mana wori Ja a bi ré kôli kwôli are bay ka hen. <sup>2</sup> Menba, Ja dôrijij bijé kwôli are bay ka kêm ka ôbi gel hen an kôl ré na kwôlo Emen woj tiri wo Jésus Krist a yêgê sari. <sup>3</sup> An kwôni wo dêngse men, ka toy kwôlo hena kibi Emen a an lij bô magtubu a an bi kwôlê sara a men hen na, yirji a sa dôrji. Wôsa wulê wo are bay ka hen a san hen na, baa da nij.

*Dosé to Ja lij églis ka jurgem hen*

<sup>4</sup> Na nôbi Ja a lê magtubu hende to hen bij églisnê ka jurgem ka bô emê wo Asi a hen lijji dosé. Bi bô deré

naj bô jalê wo Emen wo na Emen wo mô ca tumô men, mô ya an a sa sa hen naj kwo tunu to jurgem to dëbu tumô gagay kenare wori a hen. <sup>5</sup> Men, kwo Jésus Krist woj ôbi deré kwôlê woj tiri hen a men hen na, bi baa ré ken. Jésus Krist bi wo hen na, ôbi a jê sé kampê tumô perê bijé ka ma a men, na Kelma woj sa kilmé ka sa terare a na kêm men.

Ôbi peréna an deréna bô têrij a sa kibi kwôbriri wo bij tôn wô sarna hen. <sup>6</sup> An beléna nana yi gwogelé kilmé men, bay bê kwôbe a men ka Ibari hen. Bi ayê kibi naj néé yi wô sa Jésus Krist kwôy naj kwini. \*Amên, bi yi gelij hen iyôn.

<sup>7</sup> Gelénge, kirija ôbi a hera bô kirij ka geri a hen na, bijé kêm a geléri naj tirji men, ka na cibri naj yêere hen kôba, a geléri a men. Men, tô yê bijé kêm ka sa terare a na a sômê wô hera wori bi wo hen. Na tiri a yé na hen iyôn. Amên, bi yi gelij hen iyôn.

<sup>8</sup> Kelma Emen woj ôbi néé wo na Emen wo na mô ca, wo mô ya men, a hera ya a men hen na, kôl iyôn ba: «Nôbi ena ôbi ayê tô are men, ôbi deré kibrij a men.»

*Ja gel dampare to Jésus Krist bô pelal a*

<sup>9</sup> Na nôbi Ja yênenge wo suri wo bij pôn naj Jésus Krist mônj kenbay iyôn men hen a lê magtubu hende to hen bêngge hen. En gelij gusij men, en bu bôn

iyêre môñ kwoñge hen iyôn a men, wô \*emê iyére to Emen. Añ nôbi ba, bay buren uwôlen sa iyére to yi derô cér a to bay uwôgeri Patmôs hen wô kibi béré kwôlê wo Emen wo en uwôl béréri hen men, wô kelê wo en kôl Jêsu ré dô na kwôlê woñ tiri hen a men. <sup>10</sup> \*Sa merê ta to na sa to Kelma hen na, Tini Emen telen nañ néé wore kirijñ bay ka hen, menba, en toy tôô kwôni ôm kañ ta mega burujñ iyôn. <sup>11</sup> Añ tôô hende to hen kôl iyôn ba:

«Anğa já gelé hen na, ju li bô magtubu a tôn añ ju jép bijñ bijné ka Emen ka églisñé ka jurgem hen. Ju bijñ églis to Epês men, to Smirn men, to Pêrgam men, to Tiyatir men, to Sardês men, to Piladêlpi men, to Lawdisé a men.»

<sup>12</sup> Kirijña en toy tôô hende to hen ôm hen iyôn na, en bare ené gelé kwôni wo iyêlen kwôlê hen, menba, en gel na lampa jurgem to bay li nañ lôr hen men, <sup>13</sup> en gel ani gelijñ nañ gawra iyôn perê lampa hende to hen a. Ôbi dôbe bargay ka yênge kwôy era tôn têri a añ ha kabrêri nañ arijñ woñ lôr men, <sup>14</sup> gusiri sari bôré môñ wôbgê iyôn men, gusijñ tiri enné môñ kôli tare iyôn men, <sup>15</sup> têri jerapnê môñ masure to busu iyôn men, tôri ôm môñ tô kam kañ biyé ka dami iyôn men, <sup>16</sup> ôbi bu têbêñne jurgem kôbri woñ gusurô a men, yebere to dii

si kibri a men, tiri jerapnê môñ tare toñ dîñne iyôn a men. <sup>17</sup> Kirijña en giili hen iyôn na, en kurijñ tumôri a burug mega temay gawra iyôn. Menba, ôbi uwôl kôbri woñ gusurô san a añ kôlen iyôn ba:

«Kemna ré, wôsa ena kwo tumô men, kwoñ gerjé a men. <sup>18</sup> Ena ôbi merê tu gerj, na en ma nijba, haw hen ba, en mô tu gerj nañ kunen nij. En ôrijñ nañ néé sa temare a men, sa kirijñ ka bijné ka ma môrijñ ya hen a men. <sup>19</sup> Are bay ka kêm ka ju gel hen men, ka a era hen a men na, li bô magtubu a. <sup>20</sup> Têbêñne to jurgem to ju gel kôben woñ gusurô a hen nañ lampa to jurgem to bay li nañ lôr hen a men na, na dôrem tôri ju toy. Têbêñne to jurgem hen na, na \*manê ka derômarañ a ka jurgem ka Emen dîji bô sa églisñé ka jurgem hen men, lampa to jurgem hen na, na églisñé bay ka jurgem hen a men.»

## 2

*Magtubu to bay jép bijñ églis to Epês*

<sup>1</sup> Ani bay ka gelijñ nañ gawra hen hô kôlen iyôn ba:

«Li kwôlê bi wo hen bô magtubu a añ ju jép bijñ mana wo derômarañ a wo églis to Epês, kôli iyôn ba: <Kwôlo na na, na kwôlo si kibi kwo bu têbêñne to jurgem kôbri woñ gusurô a hen men, ô perê jelgare to erêngêre jurgem to bay li nañ lôr hen.> »

<sup>2</sup> Ôbi kôl iyôn ba:

«En hôn jé lêrem men, merênê wo ju merên sa jé wom bi wo hen a men, ulê bôô wom sara hen a men. Men, en hôn wo bay lê habré na, jeré gey nañ ci sara ré men, bijé ka kôl ciré na bay jé kapê hen na, ju kôbe jé lêreji menba, ju hôn wo bay ré na bay benare déñ iyôn. <sup>3</sup> Men, ju gelijn gusijn añ lèñniñ tô a wô san kôba, yem ilem sara ré. <sup>4</sup> Nijba, aŋga en kañ nañ ju na, na wôsa ju puren môñ kwo tumô ré. <sup>5</sup> Erem sa jé lêrem wo tumô a añ ju gel herê wo ju hô cêgê hen. Iyôn ba, haw hen na, ju dî jé lêren wo haw hen baa añ ju li kwo tumô hen hôriñ dî. A hena jeré kañ ba, na hera sa derê jelgare toñ teré lampa tom hen ôrgijn. <sup>6</sup> Nijba, aŋga en denem sara na, na wô kapê wo ju kañ jé lê bay tô Nikwolas mega wo nôbi kôba, en kañ hen iyôn men.»

<sup>7</sup> «Kwo maari ya ba, bi toyijn kwôlo Tunu kôlij églisnê hen.»

«Kwo ay joor ba, na ayê tôô biri bi ré ôm yê gurô woj merê tu geñ wo mô derô yagê wo Emen a hen.»

*Magtubu to bay li jén bij églis to Smirn*

<sup>8</sup> Ani bay ka gelijn nañ gawra hen hô kôlen iyôn ba:

«Li kwôlê bi wo hen bô magtubu a añ ju jén bij mana wo derômarañ a wo églis to Smirn kôli iyôn ba: «Na kwôlo si kibi kwo na kwo tumô men, kwon gerjé

men, kwo na ma añ mô tu geñ hôriñ hen.» <sup>9</sup> Ôbi kôl iyôn ba:

«En hôn gusijn to ju gelijn hen men, en hôn nimré tom a men. Hen iyôn hari kôba, ju na ôbi upé. Men, en hôn kwôlo habijn wo bay kôl gengijn sam hen a men. Bijé bay ka kôl kwôlo habijn gengijn sam hen na, bay bô yirji mega ciré na Jubnê nijba, bay na iyéy dapare to Sidan. <sup>10</sup> Era baa tumô a hen na, já gelijn gusijn nijba, ju sun né wôsa Sidan a peré ka pôni perêrŋge a hen bê a dangay a bi diré sélij bôrŋge men, bay a geléŋge gusijn sa môj, nijba, ju bi bôm san a kwôy ju mañ dema ené bem jabga woj gelê wo nañ kwini hen tô.»

<sup>11</sup> «Kwo maari ré ya ba, bi toyijn kwôlo Tunu kôlij églisnê hen.»

«Kwo ay joor ba, a mañ temare toñ têê wôô ré nij.»

*Magtubu to bay jén bij églis to Pêrgam*

<sup>12</sup> Ani bay ka gelijn nañ gawra hen hô kôlen iyôn ba:

«Li kwôlê bi wo hen bô magtubu a añ ju jén bij mana wo derômarañ a wo églis to Pêrgam, na kwôlo si kibi kwo bu yebere to dami to dii kôbri a hen.» <sup>13</sup> Ôbi kôl iyôn ba:

«En hôn wo kirijn ka jeré môriñ ya hen na, na kirijn ka Sidan ôm iyére ya. Wôsa wulê wo bay derijn Antipas woj ôbi bôô pôn woj ôbi derê kwôlen iyére tonje a

kirij ka Sidan ômij iyére ya hen kôba, ju bu bôm iyére dîba, ju kapen né. <sup>14</sup> Nijba, anga en kap nâ ju na, na wôsa ju dî bîné ka pôni perêrñge a hen bîj nâ ari gelé ka Balam wo na gelij Balak gwosoy lamê kam \*Is-rayêl bi ré ômij tanare to bay tibij kamrê hen men, bi bay ré yij yîpare toj iyôn a tôj hen a men. <sup>15</sup> Bîné ka pôni perêrñge a hen kôba, li na mega hen iyôn men. Wôsa bay bîj nâ ari gelé ka bay tô Nikwolas gel hen. <sup>16</sup> Iyôn ba, haw hen ken dî jé lêreñge bi wo iyônggi hen baa nij, réba na era upéñge hen ya sa sêj nâ bîné bay ka hen nâ yebere to si keben a hen.»

<sup>17</sup> «Kwo maari ya ba, bi toyij kwôlo Tunu kôlij églisjê hen.»

«Añ kwo ay joor ba, na biri kwô wo bay uwôgeri \*man wo yi kini uwôbêri a hen men, na biri jerew wo bôri wo hini wo kôri yi ya hen men. Hini bi wo hen na, kwôni woj ôbi upéri hen a henê mera.»

### *Magtubu to bay jêj bîj églis to Tiyatir*

<sup>18</sup> Ani bay ka gelij nâ gawra hen hô kôlen iyôn ba:

«Li kwôlê bi wo hen hô magtubu a añ ju jêj bîj mana wo derômarañ a wo églis to Tiyatir, na kwôlo si kibi Kema Emen wo tiri ejné mega tare iyôn hen men, têri jerañné môj musure to busu

iyôn hen a men.» <sup>19</sup> Ôbi kôl iyôn ba:

«En hôn jé lêrem kêmen, peré wo ju puren hen men, bê wo ju bi bôm san a hen men, lê wo ju li nâ bîné hen men, ulê bôô wom a men. Añ jé wo ju li haw hen na, dê kwo na ju li tumô hen. <sup>20</sup> Nijba, anga en kapem na, na wô wo ju dî Jéjabêl to kôl teré na hende kibi Emen hen lam bay jé kapê añ bay yij yîpare toj iyôn a tôj men, bay ôm tanare to bay tibij kamrê hen a men. <sup>21</sup> En dere kirij dê bi ré dî jé lêre wo iyônggi bi wo hen baa, nijba, hende kap belé cêgere bîj jé lêre wo habij bi wo hen. <sup>22</sup> Ôbi a, ené dere nâ ômpare añ hende nâ bay bîpare nâ tu bay ka hen, hena bay ré dî jé lêreji bi wo hen baa ré men, toy kwôlê keben a ré a men na, bay a gelij gusij damañ. <sup>23</sup> Men, na bé kamne a ma añ églisjê kêmen a henê mega wo ené na ôbi henê ermé wo gawrê men, anga bay ré gey a men. Añ i i kôba, na têbri sa kôbri nâ jé lêri jé lêri.»

<sup>24</sup> «Kwoñge kenbay ka Tiyatir ka pôni ka ken bîj nâ iyore hende to hen sa ari gelé kare kap habij bay ka hen ré hen men, ken toy kwôlê wo Sidan wo bay kôl ré yi nâ kini uwôbêri hen né a men hen na, na dèñge ani kani ka néy sarñge a ré nij. <sup>25</sup> Iyôn ba, ken bi bôrñge sa kwôlo na en kelêñge hen a kwôy jêj wo na herañ. <sup>26</sup> Añ kwo li anga



bôn gey hen kwôy ayijj joor ba, na sa biri tôô bi ré gôlijj sa tô yê bijné ka sa terare a nâ. Añ tôô hende to na biri hen na, na to Iban kôba, na ben hen iyôn men. <sup>27</sup> Añ ôbi a emê sa bijné najj celanj wojj musure men, bay a téji mega wo bay sêj bajê ti hen iyôn men. <sup>28</sup> Kwôni bi wo hen na, na biri telabo.»

<sup>29</sup> «Kwo maari ya ba, toyijj kwôlo Tunu kôlijj églisjê hen.»

### 3

*Magtubu to bay jéj bijn églis to Sardês*

<sup>1</sup> Ani bay ka gelijj najj gawra hen hô kôlen iyôn ba:

«Li kwôlê bi wo hen bô magtubu a añ ju jéj bijn mana wo derômaranj a wo églis to Sardês kôli iyôn ba, kwôlo nâ ná, na kwôlo si kibi kwo ôrijj najj tunu to jurgem to li jé bijn Emen hen men, ôrijj najj têbêjje to jurgem tôri a a men hen.»

Ôbi kôl iyôn ba:

«En hôn jé lêrem kê. Bijné ba, kôl yanj ba, jeré mô hen na tu gej, nijba, ju na temay gawra. <sup>2</sup> Ka tum añ añ ju najj anja yi kôm a hen wô wo bay maa ma yôd. Wôsa en gel wo jé lêrem sél dega dega tu Emen wupê a ré. <sup>3</sup> Bi bôm jebem sa kwôlo na ju toy tumô añ na ju bi bôm sara hen. Di tô têrijj lêrem baa añ ju bi kwôlê sa kwôlo na ju toy a hen. A hen a jeré ka tum añ ré ba, na sé sam a mega ôbi gemsare iyôn añ sa hende to na sañ hen na,

kwoni a henê ré. <sup>4</sup> Iyôn hari kôba, bijné ka pôni perênjje a Sardês a hen na, bay dî bargay kaji \*kagem né. Bay a tôbê bargay kaji ka bôderê bay ka hen añ bay a erê najj en wôsa bay nê. <sup>5</sup> Kwo ay joor ba, na biri bargay ka bôri terijj men, na mênê hini bô magtubu toj merê tu gej hen né a men. Na ôrijj najj dî tumô Iban a men, tumô manê kari a men añ na kôli iyôn ba: «Kwo nâ ná, na kujê.»

<sup>6</sup> «Kwo maari ya ba, bi toyijj kwôlo Tunu kôlijj églisjê hen.»

*Magtubu to bay jéj bijn églis to Piladêlpi*

<sup>7</sup> Ani bay ka gelijj najj gawra hen hô kôlen iyôn ba:

«Li kwôlê bi wo hen bô magtubu a añ ju jéj bijn mana wo derômaranj a wo églis to Piladêlpi kôli iyôn ba, na kwôlo si kibi kwo hena ligi Emen a añ kôl kwôlê wojj benare ré hen men, na kwo fu anjanj belê kibi iyére ka kelma Dabid kôbri a hen men, na kwo bôl kibi iyére ba, kwôni a nê mê legé hôrijj ré hen men, kwo lege ba, kwôni a nê mê belê ré hen a men.» <sup>8</sup> Ôbi kôl iyôn ba:

«En hôn jé lêrem kê. Wôsa en hôn néem dê hari, nijba, ju bi kwôlê sa kwôlê wupê a men, ju dî bôm pôn san a a men dîba, ju kapen ré. Haw hen en bôl kibi iyére bem añ kwôni a nê mê legé hôrijj ré. <sup>9</sup> Gel, anja na lê najj bay tô Sidan bay a

na: bay kôl kibriji a ciré na Jubnê, nijba, bay na Jubnê ré a men, bay kôl na kwôlê woɲ benare déɲ iyôɲ. Na biji bi bay a era sa dêm tijare dema bay ré henê wo ené geyem. <sup>10</sup> Wôsa ju bi kwôlê sa kwôlo na en kôlem jeré dube sa têm a hen. Mega ôbi wo ju li hen iyôɲ na, nôbi kôba, na gemem bô gusiɲ to a sa lê bîjé hen, wôsa na gusiɲ hende to hen a sa derê tu kwôni ré men, na gusiɲ to a sa sélé gawré pôn pôn kêm men. <sup>11</sup> Baa dfa wo na hera nij hen na, ju bu aɲga ju ôriɲ hen dô wô wo kwôni maa lamem aɲ já baa upé sa kôbi wom wo gengiɲ sa ayê joor wom bi wo hen. <sup>12</sup> Kwo ay joor ba, na biri a yé môɲ gurô ala wo \*iyéy Emen to Emen wupé iyôɲ aɲ bay a erê aɲé ré kwôy nij. Na dé hini Emen wupé sarji a men, na dé hini iyére to Emen wupé sari a a men. Iyére hende to hen na, na Jérusalêm to kôrbi hende to hena na derômarɲ a to Emen a jɔɲ. Men na dé henen wo kôrbi sari a a men.»

<sup>13</sup> «Kwo maari ya ba, bi toyiɲ kwôlo Tunu kôliɲ églisnê hen.»

*Magtubu to bay jéɲ bij églis to Lawdisé*

<sup>14</sup> Ani bay ka geliɲ naɲ gawra hen hô kôlen iyôɲ ba: «Li kwôlê bi wo hen bô magtubu a aɲ ju jéɲ bij mana wo derômarɲ a wo églis to Lawdisé kôli iyôɲ ba, na kwôlo si kibi kwɔɲ

tiri hen men, ôbi derê kwôlê woɲ tiri woɲ ôbi bôô pôn hen men, ôbi na tô ari dé ka Emen ka gay gay hen kêm a men.» <sup>15</sup> Ôbi kôl iyôɲ ba:

«En hôn jé lêrem kêm. En hôn wo jeré li jé wupé naɲ bôm pôn né. Wôsa jé wom jal ré men, uwoy ré a men aɲ yi lim lim iyôɲ mera. A hena ré jeré jal ba, ré derê men, jeré uwoy kôba, ré derê a men. <sup>16</sup> Mega wo ju jal ré men, ju uwoy ré a men, aɲ ju yi lim lim hen na, na tebem aɲ. <sup>17</sup> Wôsa ju erem mega wo jeré na ôbi upé wo dami men, doy ani kani ré lêm ré a men, nijba, ju hôn wô nimré to ré ta derem hen iyôɲ ré kwôy. Nimré lêm men, ju ô tôm senge men, tum tij a men. <sup>18</sup> Dén bi na gelem aɲgaɲ lê: kel lôr woɲ kiɲ kôben a bi ju yiɲ ôbi upé woɲ tiri bi men, ju kel bargay ka bôri bi ju têliɲ yem wô tayre to ju ô yem senge hen men, ju kel aɲgaɲ ulê tu a bi ju uwôl tum a aɲ bi ju geliɲ kirip dô hôriɲ. <sup>19</sup> Wôsa nôbi na, kwôni wo en geyri ba, en hali men, en geli tu melênê a men. Iyôɲ ba, haw hen na, ju bi yem gwam men, ju dî ermé wom wo iyôɲgi hen baa nij a men. <sup>20</sup> Gel, en debu kibi geré en di kermiɲ, a hena kwôni ré toy tôn aɲa ré bôl kibi kermiɲ ben na, na sé bô iyére tori a aɲ nôbi naɲ dî niɲa emê are pôn. <sup>21</sup> Kwo ay joor ba, na biri bi mô naɲ en sa gagay kenare

wujê mega wo nôbi en ayij  
 joor aṅ en môrij nap Iban  
 sa gagay kenare wori a hen  
 iyôṅ men.»

<sup>22</sup> «Kwo maari ya ba,  
 bi toyij kwôlo Tunu kôlij  
 églisjê hen.»

## 4

*Kibi geré wo derômaraj  
 bôlij*

<sup>1</sup> Cêgi kwôlê bi wo Tunu  
 kôlij églisjê hen iyôṅ nij,  
 menba, en gel kibi geré bôlij  
 derômaraj a. Aṅ en toy tôô  
 gawra wo na kôlen kwôlê  
 tumô nij hen.

Na tôô to na ôm môm  
 burujju iyôṅ hen. Tôô  
 hende to hen kôl iyôṅ ba:  
 «Daya ta nà aṅ na gelem  
 anga a era hen.»

<sup>2</sup> Kirij bay ka hen na,  
 Tunu era lew sa telen ta  
 menba, en gel gagay kenare  
 wo derômaraj a aṅ kwôni  
 mô sara. <sup>3</sup> Tu kwôni bi  
 wo hen jerajê môm jerew  
 wo bay uwôgeri \*jaspe hen  
 men, sarduwan men hen.  
 Men, môbre to jerajê môm  
 jerew iyôṅ hen kôba, yi mér  
 gagay kenare bi wo hen.

<sup>4</sup> Gagay tôre wôô kibi pôrbu  
 mô mér gagay kenare bi wo  
 hen. Gagay bi wo tôre wôô  
 kibi pôrbu hen na, surjê mô  
 sara pôn pôn kêm. Surjê  
 bay ka hen na, tôbe bargay  
 ka bôri nap jabga kenare  
 kwo bay li nap lôr hen sarji  
 a a men. <sup>5</sup> Gagay kenare  
 bi wo mô derôre a hen na,  
 emen wulaj ya men, ôn ya  
 men, tôô gawrê ôm ya men,  
 tay tô deṅere jurgem berare

kirij tumôri a a men. Tay  
 tô deṅere hende to jurgem  
 hen na, na tunu to jurgem to  
 li jê bij Emen hen. <sup>6</sup> Tumô  
 gagay kenare bi wo hen na,  
 kirij en bey bey môm kami  
 cér iyôṅ men, sél kalala môm  
 gaasa iyôṅ a men.

Men, are pôrbu ka mô tu  
 geṅ ka tirji tumôrji a men,  
 cêgeriji a men hen deṅu mér  
 gagay kenare bi wo derôre  
 a hen a men. <sup>7</sup> Ari dé  
 Emen bay ka hen na, kwo  
 tumô gelij môm kwo iyôṅ  
 men, kwo wôôyi gelij né  
 kema kelba iyôṅ men, kwo  
 subi tirji gelij né tu gawra  
 iyôṅ men, kwo pôrbi gelij  
 né keré wo uwôṅge hen iyôṅ  
 a men. <sup>8</sup> Ari dé Emen bay  
 ka pôrbu ka mô tu geṅ hen  
 na, mesérji na jii jii kêm  
 men, tirji gôr yirji kêm men,  
 mesérji a men. Bay ay kibi  
 Emen yoyre men, tu tare a  
 men kôl iyôṅ ba:

«Kelma Emen, ju na kwo  
 yi nap jeṅgêri, kwo  
 yi nap jeṅgêri, kwo yi  
 nap jeṅgêri, wo gôlij  
 sa are kêm.

Ju na kwo mô ca tumô, ju mô  
 ya, aṅ a hera tô hen a  
 men.»

<sup>9</sup> Ari déri bay ka hen ay kibi  
 kwo mô sa gagay kenare a  
 aṅ mô nap kwini hen men,  
 heramiri men, kôl kwôli  
 dampare tori men, lijni  
 dosé a men hen. <sup>10</sup> Men,  
 kirija ari déri bay ka hen  
 ay kibri hen iyôṅ na, surjê  
 ka tôre wôô kibi pôrbu hen  
 kôba, cubu gubarji tumô  
 kwo mô sa gagay kenare a aṅ

mô nap kwini hen ap tibri men, tô jabga kenare woji bi wo hen bi tumôri a a men. Ap bay kôl iyôn ba:

<sup>11</sup> «Kelma woni, Emen woni, Ju nê m wo bijné ré heramem men, ré gel dampare tom men,

jôbi pôn nêj a na ôbi ibé iyêrê.

Wôsa jôbi a dé are bay ka kêm hen men,

jôbi a geyé bi bay ré yi ya hen a men.»

## 5

*Magtubu to bay serij kebre kirij jurgem hen nap Kema Kwormo*

<sup>1</sup> Menba, en gel magtubu to lêgerij to are lij si bô m men, si cêgê a men hen kôbi gusurô wo kwo mô sa gagay kenare a hen. Magtubu hende to hen na, bay serij kebre kirij jurgem.

<sup>2</sup> Menba, en hô gel \*mana wo derômaran a wop ôbi gôlij sa kirij kôl nap tôri to dami kôl iyôn ba:

«I a nê m pelê serjé magtubu hende to jurgem hen ap dênsij anga yi bô a hen ba?»

<sup>3</sup> Kwôni nap, kwôni ré na kwo derômaran a, kwo sa terare a, kwo tô terare a kôba, a nê m pelê kibi magtubu hende to hen ap gelij anga bô hen né. <sup>4</sup> Menba, en kurij a sa sômê daman wô napê wo kwôni nap wo ré pôl kibi magtubu hende to hen ap ré gelij anga bô a hen. <sup>5</sup> Menba, perê surjê ka tôre wôô kibi pôrbu hen na, kwo pôni kôlen iyôn ba:

«Sôm né, gel kwo wo hena tô yê wo Juda a debu na ya ôbi na tô môj wo kelma Dabid, ôbi na kwo gôlij sa are kêm, ôbi a nê m pelê kibi magtubu hende to jurgem hen ap gelij anga yi bô a.»

<sup>6</sup> Menba, en gel Kema Kwormo debu ta da nap gagay bi wo hen. Ap surjê ka tôre wôô kibi pôrbu hen nap ari dê Emen ka pôrbu ka mô tu gej hen mééri ta. Kema Kwormo bi wo hen na, gelij né bay na ré wali duu bijn kwôbe iyôn. Kema Kwormo bi wo hen na, timpéri jurgem men, tiri kôba, jurgem a men. Tiri hende to jurgem hen na, na tunu to Emen to jurgem to ôbi jére gôrij kirij kêm sa terare a nà hen. <sup>7</sup> Kema Kwormo bi wo hen dôra da ligi kwo mô sa gagay kenare a hen wô enjé magtubu to yi kôbri wop gusurô a hen.

<sup>8</sup> Kirija ôbi enge magtubu hende to hen iyôn menba, ari dé Emen ka pôrbu hen nap surjê tôre wôô kibi pôrbu hen cubu gubarji tôj tumôri a. Ap i i ba, ôrij nap jêngê kôbri a men, parja wo bay li nap lôr wo bay bi gesamne wôn bôri ta hen a men. Gesamne hende to hen na, na uwôlê wo bijné ka Emen uwôli hen. <sup>9</sup> Bay kebe kurônj wo kôbri ô m iyôn ba: «Ju nê m enjé magtubu hende to hen men, ju nê m belê kebre wo serij hen a men.

Wôsa bay na derem ap ju têbe sa tô yê bijné ka

gay gay naŋ tô môn  
wo gay gay naŋ kibi yê  
bîné ka gay gay a men  
naŋ kwôbrem aŋ haw  
hen bay na ka Emen.

10 Ju liji liŋ bîné kam ka jôbi  
a na Kelma woji men,  
ju liji bi bay yi kilmé  
men, bay bê kwôbe ka  
Emen wona a men.

Men bay a emê sa bîné ka  
sa terare a nà kêm a  
men.»

11 Men, en hô gel \*manê  
ka derômaran a ka kwôni  
nêm dêŋsê ré hen. Bay  
méere sa gagay kenare ta  
naŋ ari dé Emen ka pôrbu  
hen naŋ surjê ka tôre wô  
kibi pôrbu a men kebeji  
kurôn. 12 Bay kebe kurôn  
naŋ tôrji to dami kan a ta ôm  
iyôn ba:

«Kema Kwormo wo bay na  
diiri hen na, na ôbi ibé  
iyêré men, ôbi ari upé  
men,

na ôbi tu melênê wo gôliŋ sa  
kirij men,

na ôbi néé men,

ôbi nêm wo bîné ré gel  
dampare tori men,

bay ré herameri men,

bay ré ay kibri a men.»

13 Men, en toy tôô ari dé  
Emen kêm ka derômaran a  
men, ka sa terare a na naŋ  
ka tô terare a naŋ ka bô cér a  
a men kêm kebeji kurôn ôm  
iyôn ba:

«Na ayêŋge kibi kwo mô  
sa gagay kenare a hen  
naŋ Kema Kwormo bi  
wo hen a men.

Bi ayê kibi naŋ dampare  
naŋ heramê naŋ néé

yi wô sarji kwôy naŋ  
kwini.»

14 Ari dé Emen ka pôrbu  
hen uwôlji sara kôl iyôn  
ba: «\*Amên, bi yi gelij  
hen iyôn.» Men surjê kôba  
cubu gubarji tôŋ tumôrji a  
aŋ tibiji.

## 6

*Kema Kwormo pôl serjê  
magtubu to jii hen*

1 Men, en gel Kema  
Kwormo ay tô belê kibi  
magtubu to bay serij kebre  
kirij jurgem hen. Ôbi bôl  
serjêre wo tumô menba,  
ari dé Emen ka pôrbu hen  
na, en toy tôô kwo pôni ôm  
môn enê emen iyôn kôl iyôn  
ba: «Era!» 2 Kirijna en bô  
menba, en gel henda wo bôri  
aŋ gawra wo mô sara hen  
na, bu désê kôbri a men,  
bay dôbri jabga woŋ ayê  
joor sari a a men. Ôbi na  
bôy kumbul aŋ ô na wô biyé  
kumbul a sôn.

3 Kema Kwormo bi wo hen  
hô bôl serjêre wo wôôyi  
menba, en toy tôô kwo  
wôôyi kôl iyôn ba: «Era!»

4 Menba, henda wo ðanji  
soo. Henda bi wo hen na sêy  
pej. Aŋ kwo mô sara hen  
na, bay biri tôô bi ré era sa li  
kumbul sa terare a nà aŋ bi  
bîné ré derij yirji men, bay  
biri yebere to dami kôbri a a  
men.

5 Kirijna ôbi bôl serjêre  
wo subi menba, en toy tôô  
kwo subi kôl iyôn ba: «Era!»  
Menba, en gel henda wo  
hendi soo aŋ kwo mô sara  
hen, bu anjan jé are kôbri

a. <sup>6</sup> En toy tôô ani ôm môn tô gawra iyôn perê ari dé Emen ka pôrbu hen, kôl iyôn ba: «Gursu to kwôni lip jé sa pôn ba, nê m na comlé risi pôn mera, a hena ré na mête ba, na comlé subu. Kwo weŋ naŋ kami tijafor ba, ju hebeji ré.»

<sup>7</sup> Ôbi bôl serjére wo pôrbi menba, en toy tôô ari dé Emen ka pôrbu hen kwo pôrbi kôl iyôn ba: «Era!»

<sup>8</sup> Menba, en gel henda wo mulai soo aŋ kwo mô sara hen na, hini na temare aŋ sa iyé temare ô tôri a a men. Bay jô kwa kirij sa terare a na aŋ biji tôô bi bay ré derij bijné ya. Bay a derji naŋ yebere men, kurôn men, ka a maŋ temay ômpare men, ka pôni tanare to noni a derji a men.

<sup>9</sup> Kema Kwormo bi wo hen bôl serjére wo bayi menba, en gel tini bijné ka bay na derji wô kwôlo Emen wo bay na dô bijn bijné hen kini bê kwôbe a. <sup>10</sup> Bijné bay ka bay na derji wô kwôlo Emen hen na, kôl naŋ tôrji to dami kaŋ a ta kôl iyôn ba: «Kelma woni, ju na ôbi bô bôre men, ju na ôbi kelé tu kwôlé a men, bijné ka na deréni hen ba, kirijna yôn a jeré jeré kwôlé sarji a wô genéni ba?»

<sup>11</sup> Menba, bay tôbeji bargay ka bôri aŋ bay kôlji iyôn ba: «Ulênge bônge, wôsa kena kêm ré tô men, megênge bay jé naŋ yênênge ka bi bôrji sa Emen a hen na, bay a deréji mega wo bay na

derênge hen iyôn dem aŋa ôbi ré sa jeré kwôlé tô.»

<sup>12</sup> Kirijna en gel Kema Kwormo bi wo hen bôl serjére wo jii hen menba, sa terare yebagij men, tare bilij hende mega bargay kaŋ mimé iyôn men, geseré bilij sê môn kwôbe iyôn a men. <sup>13</sup> Têbênne herij môn yê tôgôre to néy to kal lere iyôn. <sup>14</sup> Men, derômaran a naŋê môn wo bay lêgerij magtubu iyôn men, kirij ka karij derô cér a hen naŋ men, keram kôba, naŋ kini merêri wo cay a hen a men. <sup>15</sup> Kilmé men, bijné ka damné men, bay sa asgarjê men, bay upé men, bay néé men, limé naŋ bay iyére a men kêm ô uwôbê bô uwormo keram a men, perê keram a a men. <sup>16</sup> Bay kêm sôm aŋ kôlij keram iyôn ba: «Herij sarni a aŋ ju uwôbêni aŋ bi kwo mô sa gagay kenare hen ré geléni ré men, bi uwonje wo Kema Kwormo ré sa sarni a ré a men. <sup>17</sup> Wôsa wulêri sa wo bay a gelé uwonje woji nij, hen ba, i a nê mê debé ta tumôrji a ba?»

## 7

*Mana wo derômaran talij bijné ka Emen are bisijniji a men, aŋga a sa sa bijné ka Emen a men*

<sup>1</sup> Cêgi are bay ka en gel hen na, en hô gel mané ka derômaran ka pôrbu ka debe aŋê terare a kini pôrbu hen. Bay jôrij kal wo kirij pôrbu hen geré sa terare a

nà men, sa cér a men, sa gurô a men. <sup>2</sup> Menba, en hô gel \*mana wo derômaran a wo pônî so si tô emen iyôn an búro anğan talê ka Emen won wôbi merê tu geñ hen kôbri a. Menba, ôbi uwôge \*manê ka derômaran a ka Emen ka pôrbu ka ôbi na biji néé ré mênîñ terare men, kam a men hen kan a ta kôl iyôn ba: <sup>3</sup> «Terare nan kam nan gurô ka bay béñge néé bi kené mênji hen na, lênggiji ani ré tô kwôy wo nîña talîñ are bisîñ manê ka Emen wona kerê dem.»  
<sup>4</sup> Menba, en toy bay jôren kwônê manê ka Emen ka bay tal are bisîñnîji a hen. Bîñé bay ka hen na, na dubu arew nan dubu tôre pôrbu kibi pôrbu (144 000) kan kam \*Israyêl ka tô môñ wo môj kibi wôô hen (12).

<sup>5</sup> Tô môñ wo Juda na, bîñé dubu môj kibi wôô a bay ré talji are bisîñnîji a men,

tô môñ wo Rubên na, bîñé dubu môj kibi wôô a bay ré talji are bisîñnîji a men,

tô môñ wo Gad na, bîñé dubu môj kibi wôô men,

<sup>6</sup> tô môñ wo Asêr na, bîñé dubu môj kibi wôô men,

tô môñ wo Nêptali na, bîñé dubu môj kibi wôô men,

tô môñ wo Manasé na, bîñé dubu môj kibi wôô men,

<sup>7</sup> tô môñ wo Simépnôn na, bîñé dubu môj kibi wôô men,

tô môñ wo \*Lébi na, bîñé dubu môj kibi wôô men,

tô môñ wo Isakar na, bîñé dubu môj kibi wôô men,

<sup>8</sup> tô môñ wo Jabulôn na, bîñé dubu môj kibi wôô men,

tô môñ wo Josêp na, bîñé dubu môj kibi wôô men,

tô môñ wo Bêñjamin na, bîñé dubu môj kibi wôô men.

Na kwônê gawré ka tô môñ wo môj kibi wôô hen a bay ré talji are bisîñnîji a.

*Kwônê bîñé ka Emen ka gay gay ka dan a tumôri a*

<sup>9</sup> En hô hô kirîñ menba, en gel kwônê bîñé ka kwônî nêñ dêñsêji kerê ré ka hena tô yê wo gay gay a men, tô môñ wo gay gay men, kibi yê wo gay gay a a men ðebîji tumô gagay kenare wo Emen a men, tumô Kema Kwormo a men nan bargay ka bôri ka yêñnê yirji a men, nan demañ gare a kôbriji a a men. <sup>10</sup> Bîñé bay ka hen iyêl kwôlê kan a ta kôl iyôn ba:

«Gelê na kôbi Emen wona wo mô sa gagay kenare wori a hen men, na kôbi Kema Kwormo a men.»

<sup>11</sup> Men, manê ka derômaran a kêm ðebu méér gagay kenare men, surpê men, are dé Emen ka pôrbu hen a men, manê ka derômaran a

bay ka hen herij̄n aṅ diji kuniji tôṅ tumô gagay kenare a aṅ tibiji Emen. <sup>12</sup> Bay kôl iyôṅ ba:

«Na tiri! bi ayê kibi men, heramê men, tu melênê men,

dosé men, dampare men, ibé iyêrê men, néé a men hen na,

bay kêm na ka Emen wona wo mô naṅ elêri elêri naṅ kwini hen.

\*Amên, bi yi gelij̄n hen iyôṅ.»

<sup>13</sup> Menba, suri wo pôni perê megêri a engeren iyôṅ ba: «Bijé bay ka tôbe bargay ka bôri ka yêṅnê hen ba, na ka yôṅ ba? Men bay hena yôṅ ba?» <sup>14</sup> Menba, en uwôli sara iyôṅ ba: «Kelma, nôbi en hônji ré, nij̄ba, jôbi ju hônji kêm.» Menba, ôbi kôlen iyôṅ ba:

«Na bijé ka soji perê anṅaṅ tu na a aṅ bay pel bargay kaji naṅ kwôbri Kema Kwormo aṅ sél ðaṅ ðaṅ, <sup>15</sup> na ôbi a, bay ré ðebij̄n tumô gagay kenare wo Emen a aṅ bay ay kibri tu tare naṅ yoyre bô iyére tori a hen. Aṅ Emen wo mô sa gagay kenare wori hen gemji dô bô iyére tori a, <sup>16</sup> aṅ kurôṅ a liji ré men, kam a diji ré men, tare a jibéji ré men, kirij̄n ka uwoy kani a uwoyji ré a men. <sup>17</sup> Wôsa Kema Kwormo wo ðebu ða naṅ gagay kenare a hen a abêji aṅ a ôrij̄n naṅ ci kibi kam ka ge yôd ðiba, a hayê ré hen

men. Emen a merê cémé tirji a pêt pêt a men.»

## 8

*Kema Kwormo bôl serjére wo jurgem wo na gerjére nij̄n hen*

<sup>1</sup> Kirij̄na Kema Kwormo bôl serjére wo jurgem wo na gerjére nij̄n hen na, kirij̄n wôm sidij̄n derômarañ a duu sa kôbi. <sup>2</sup> Menba, en gel \*manê ka derômarañ a ka jurgem ka ðebré tumô Emen a hen, menba, bay céji buruj̄ju pôn pôn kêm.

<sup>3</sup> Men, en hô gel \*mana wo derômarañ a wo ðaṅgi wo bu parja woṅ lôr wo bay gusilirij̄n gesamne bô a hen kôbri a aṅ eraṅ sa ðebij̄n ða kwa kini bê kwôbe a. Men, bay biri ider damaṅ bi ré day naṅ uwôlé wo bijé ka Emen aṅ bi ré gusul a kini bê kwôbe kaṅ lôr hen tumô gagay kenare wo Emen a. <sup>4</sup> Aṅ gusô ider bi wo hen naṅ uwôlé wo bijé ka Emen hen, hena kôbi mana wo derômarañ a bi wo hen ô kwôy tumô Emen a. <sup>5</sup> Kirij̄na mana wo derômarañ a gusul are bay ka hen kô nij̄n na, ôbi ay parja woṅ lôr bi wo hen aṅ dôrij̄n disiri tare to kini bê kwôbe a hen wôn ta aṅ ula sa terare a nà. Menba, emen ôn men, emen wulaṅ men, tôô gawrê ôm men, sa terare yebagij̄n a men.

*Kwôli buruj̄ju ka jii ka tumô ka bay ibe hen*



6 Menba, manê ka derômaran a ka jurgem ka bay ré céji burunju pôn pôn hen nan yirji wô ibére.

7 Kirija mana wo derômaran a wo tumô ibe burunju tori menba, garmê nan tare nan kwôbe pôlij ta an uwôsij sa terare a nà. An sa terare sodirij kirij subu an kware wo pôni uwoj nan gurô wo mô ya hen men, kalmê ka gej ka yi ya hen kôba, uwoj a men.

8 Kirija mana wo derômaran a wo jôgij wôô ibe burunju tori menba, bay ay ani dami môj keram iyôj wo enge tare an bay nôgaji ula bô kam cér wo sa terare a nà kêm menba, kam cér bay ka hen sodirij kirij subu an kwari wo pôni bilij kwôbe. <sup>9</sup> Menba, anga kwa bi wo subi hen bilij kwôbe hen ma kêm men, bato to yi kwa bi wo hen a kôba, mênê kêm a men.

<sup>10</sup> Kirija mana wo derômaran a wo jôgij subu ibe burunju tori menba, têtêjne to dami to enge môj tare iyôj deran ta kirij kwa kam cér ka subi nan sa hanê kam a. <sup>11</sup> Têtêjne hende to hen hene ôm: anga daan. An hende li an kwa kam ka subi hen bilij dan an bijné kwône ka yi kam bay ka hen na, ma ma.

<sup>12</sup> Kirija mana wo derômaran a wo jôgij pôrbu ibe burunju tori menba, kwa tare to subi nan kwa geserê wo subi bilij hende culum men, kwa

têtêjne to subi kêm kôba, bilij hende a men. Li an tu tare ba, kwa kirij ka subi ka pôni hende men, kwa ka pôni ka subi berare men, yoyre kôba, kwa kirij ka subi ka pôni berare men, kwarji wo wo subi wo pôni hende men.

<sup>13</sup> En bô kirij menba, en hô gel keré uwôngge kelan ta an kôl nan tôri to dami kôl iyôj ba: «Bô emê, bô emê, bô emê, kirija manê ka derômaran a ka baa subu hen a ibé burunju toji na, bô emê a lê bijné ka sa terare a nà daman.»

## 9

<sup>1</sup> Mana wo derômaran wo bayi ibe burunju tori menba, en gel têtêjne hena derômaran a kirij sa terare a. Menba, bay bore lakêêlé kan belé kibi iyom wo dogi hen kôbere a. <sup>2</sup> Kirija têtêjne hende to hen bôl kibi iyom wo dogi bi wo hen menba, gusô so tugugu an fu tu tare an li kirij yi dugum. <sup>3</sup> Menba, kuu so polij nan gusô bi wo hen an gôr sa terare kêm. An kuu bi wo hen na, bay biri bi kirija ré jubum ba, bi ré lêm môj kwo tigre iyôj. <sup>4</sup> Men, bay kôlji ré mênê kalmê né men, maa gurô ré a men, nijba, ré cubu na bijné ka angan talê ka Emen nan bisinji a hen di. <sup>5</sup> Bay ay tôrji bij kuu bi wo ré gelij tu bijné bay ka angan talê ka Emen nan kibi bisinji a hen gusij kwôy geserê bay, nijba, deré a bay

ré derji ré. Gusij̄ hende to hen na yi môm̄ lê wo tigre lij̄ gawrê iyôm̄. <sup>6</sup> Wulê bi wo hen na, ñj̄né a wogé temare ré derji ñj̄ba, bay a upére ré men, bay a geyé bi temare ré derji ñj̄ba, hende a geré aj̄.

<sup>7</sup> Kuu bi wo hen na, gelij̄ ñaj̄ yêndê ka bay ðay lij̄ kumbul iyôm̄. Aj̄ ani tôbij̄ sa kuu bi wo hen a môm̄ jabga wøj̄ lôr iyôm̄ men, tirji yi môm̄ tu gawrê iyôm̄ men, <sup>8</sup> gusiri sarji yi môm̄ to yébé iyôm̄ men, kapniji gelij̄ môm̄ kaj̄ kwo iyôm̄ men, <sup>9</sup> bay tôbe ani kabrêri a môm̄ \*bargay kaj̄ kumbul ka bay li ñaj̄ musure iyôm̄ men, meserérji ôm môm̄ né pus kaj̄ kumbul ka kwôni ka yêndê wu gerij̄ iyôm̄ men, <sup>10</sup> esijniji yi môm̄ kwo tigre iyôm̄ men, cubu ñj̄né môm̄ kwo tigre bi wo hen men. Na esijniji bi wo hen a na néérji wo bay a cibij̄ ñj̄né kwôy geserê bay hen. <sup>11</sup> Kuu bi wo hen na, kelmari na mana wo habij̄ wøj̄ ôbi sa iyom wo ðogi bi wo hen hen. Mana wo habij̄ bi wo hen na, ñaj̄ kibi hébre ba bay uwôgeri «Abadôn» men, ñaj̄ kibi grêk ba bay uwôgeri «Apoliyôn» men. Hini bi wo hen bôri na: «Ôbi mênê kirij̄.»

<sup>12</sup> Gusij̄ to tumô na di jô ñij̄ aj̄ baa wôd wo a era ya a.

<sup>13</sup> Kirij̄na en toy mana wo jii ibe buruj̄ju tori hen iyôm̄ menba, en toy tôô ôm tibi kini bê kwôbe wo pôrbu wo

bay li ñaj̄ lôr wo yi tumô Emen a hen. <sup>14</sup> Gawra bi wo hen kôlij̄ mana wo jii hen iyôm̄ ba: «Busur manê ka pôrbu ka bay na harêji kibi cér wo dami wo bay uwôgeri Eprat hen ju biji ta.» <sup>15</sup> Menba, bay busur manê bay ka pôrbu ka bay ré kôl kwôlij̄i hen, biji ta bi bay ré ô deré ñj̄né ka bay soderé kini subu hen kwarji wo pôn. Wôsa na manê ka bay na ðiji ré duu ñj̄né hen iyôm̄ gengij̄ sa elê bi wo hen men, geserêri bi wo hen men, wulêri bi wo hen men tayriri hende to hen a men. <sup>16</sup> Men en hô gel asgarj̄né kwône ðay sa yêndê eraji bay kwône gôlij̄ denj̄sê. En toy wo bay ré na milij̄ôn arew wôd. <sup>17</sup> Pelal wuj̄né bi wo jôren hen na, en gel yêndê ñaj̄ bay ðayérji. Bay ðayérji bay ka hen tôbe bargay kaj̄ kumbul ka eñné mega tare iyôm̄ men, hendu mursul mega waj̄ne iyôm̄ men, sêê mega deseré tare iyôm̄ a men soji san a. Yêndê bay ka hen na, sarji gilij̄ ñaj̄ sa kwøj̄né iyôm̄ men, tare men, gusô men, puder to bô gusij̄ bunu to lurij̄ hen a men so kibrij̄i a. <sup>18</sup> Tare ñaj̄ gusô ñaj̄ puder to bô gusij̄ bunu a ka so kibi yêndê bay ka hen, na aŋga ômi kaj̄ bay deré kwa ñj̄né ka kirij̄ pôn ka bay soderé kirij̄ subu hen. <sup>19</sup> Yêndê bay ka hen na, esijniji ñaj̄ kibrij̄i a na nérji. Wôsa esijniji bi wo hen na, gelij̄ né kalaw iyôm̄. Esijniji bi wo hen sari ya, aj̄

na sa kibri ôbi a bay ré derij  
bijé hen.

<sup>20</sup> Tô bijé ka baa ka anja  
ômi bay ka hen derji ré hen  
na, ôbi wo bay gel megêrji  
ma hen kôba, bay dî tô  
tibé kamrê kaji baa ré men,  
bay dî tô tibé tunu to habij  
hen baa ré men, bay dî tô  
tibé kamrê kaji ka bay ige  
naj lôr men, naj lari wo  
bay uwôgiri arja men burônj  
hen men, naj ka bay albe  
keram naj gurô hen a men  
na, bay dî tôrji baa ré kwôy.  
Kamrê kaji bay ka hen na,  
gel kirij ré men, toy kwôlê  
ré men, ô ta ré a men.

<sup>21</sup> Bijé bay ka hen na, dî tô  
deré megêrji baa ré men, dî  
tô misére toji baa ré men,  
dî tô yijare toji toj iyôn a  
tôn hen baa ré men, dî tô  
gemsare toji baa ré a men.

## 10

*Kwôlo gengij sa môni  
magtubu to mana wo  
derômaran a bu kôbri a hen*

<sup>1</sup> Cêgi are bay ka hen  
menba, en gel mana wo  
derômaran a wo danji wo  
gôlij sa kirij hen hena  
derômaran era sa terare a  
nà. Kirij ka geri mééri  
ta men, môbre yi mér sari  
mega jabga iyôn men, tiri  
jeranê môj tare to tay iyôn  
men, têri gelij môj kôli tare  
iyôn a men. <sup>2</sup> Ôbi bu môni  
magtubu to bôlij a kôbri a  
men, dî têri toj gusurô bô  
cér wo dami a men, toj maa

sa terare a men. <sup>3</sup> Men,  
ôbi iyêl kwôlê naj tôri to  
dami kan a ta ôm môj sômê  
kwo iyôn. Kirija ôbi iyêl  
kan a ta hen iyôn menba,  
en toy emen ône têê jurgem.  
<sup>4</sup> Kirija enê emen wo têê  
jurgem hen kô nij menba,  
en gey wo ené lê kwôli bô  
magtubu a menba, en toy  
tôô kwôni ôm derômaran a  
kôlen iyôn ba: «Kwôlo enê  
emen bi wo hen kôl hen na,  
ju li kwôli bô magtubu a ré  
men, yêge sari bij kwôni ré  
a men.»

<sup>5</sup> Menba, mana wo  
derômaran a bi wo ené  
geli ré dî têri pôn bô cér a  
men, pôn sa terare a men  
hen ay kôbri wøj gusurô  
ta si derômaran, <sup>6</sup> an dusu  
yiri naj hini Emen wøj  
ôbi merê naj kwini wo dî  
derômaran men, sa terare  
men, cér a men naj anja  
kêm ka yi bôrji a hen a men  
kôl iyôn ba:

«Are bay ka hen a sa haw  
hen a men dîba, a yé dé  
dé a sôn ré nij.» <sup>7</sup> Men,  
ôbi hô kôl iyôn ba: «Kirija  
mana wo jôgij jurgem a ibé  
burupju tori na: Emen a  
deré kibi gengé wori wo na  
yi naj kini uwôbêri wo ôbi  
na kôlij bay jé kari kan bay  
kibri hen iyôn.»

<sup>8</sup> Tôô kwôni wo ené toy ôm  
derômaran a hen hô kôlen  
iyôn ba:

«Ô engé môni magtubu to  
bôlij to yi kôbi mana wo dî

têri pôn bô cér a men, pôn sa terare a men hen.»

<sup>9</sup> Menba, en ô ligi mana bi wo hen aṅ en engereri ré ben môni magtubu hende to hen. Menba, ôbi kôlen iyôṅ ba:

«Enge ju ôm. Hende a uyê kem a mega timne iyôṅ nijba, kirija bij bôôm menba, a payrê dengôm.»

<sup>10</sup> Menba, kirija en enge magtubu hende to hen kôbri a ôm menba, hende uyê keben a mega timne iyôṅ nijba, kirija bij bôn a na, payrê dengôm naṅ daṅêre.

<sup>11</sup> Menba, bay hô kôlen a kôl iyôṅ ba:

«Hô ju ô kôlij bijé kwôlo Emen na kôl dîré lê naṅ tô yê bijé kwône men, emê iyére to gay gay a men, kibi yê bijé gay gay men, naṅ kilmérji a men hen.»

## 11

*Bay derê kwôlê wo Emen ka wôô hen*

<sup>1</sup> Menba, bay ben gurô wo yêṅgi woṅ jé are aṅ kôlen iyôṅ ba: «Ô ju ô jé \*iyéy Emen men, kini bê kwôbe men, ju dênse bijé kaṅ bay tibé Emen ka mô ya hen a men. <sup>2</sup> Nijba, derô haba ba, ju dî ba, dîba ju jé ré wôsa Emen dî bij na bay henêri ré hen. Aṅ sa iyére to yi naṅ jengêre hen na, bay a dîrêre lij têrij kwôy geserê tôre pôrbu kibi wôô. <sup>3</sup> Men bô geserê bi wo tôre pôrbu kibi wôô hen na, na joṅ naṅ

bay derê kwôlê wujê wôô ka a tôbê bargay kaṅ mimé yirji a aṅ a uwôlij béré kwôlê wujê bij bijé.»

<sup>4</sup> «Bay derê kwôlê wujê bay ka wôô hen na, dëbiji tumô Kelma Emen woṅ ôbi sa bijé kêm ka sa terare a na hen men, bay yi mega gurô wo bay uwôgeri olibiyé kwo wôô hen men, mega jelgare toṅ teré lampa to wôô hen a men. <sup>5</sup> Bay derê kwôlê wujê bay ka hen na, hena kwôni ré kôl dîré lij habrê ba, tare a sé kibriji a uwoyéri deré. Na hen iyôṅ a bay ré deré kwôni wo gey lij habrê hen. <sup>6</sup> Wulê wo bay a uwôlij béré woji bi wo hen na, bay naṅ néé woṅ jôrij emen uwôṅgê men, kwo a lê kam bilij kwôbe hen men, kwoṅ béé habrê wo gay gay bi ré gelij tu bijé gusij mega wo bôrji gey a men.»

<sup>7</sup> «Aṅ kirija bay uwôl béré woji bi wo hen kô nij na, tanare a so bô iyom wo dogi a sa lê kumbul naṅ ci aṅ hende a deréji. <sup>8</sup> Aṅ kwogelérji a yé kirij ka bô iyére to bay na bérij Kelma woji ya sa gurô tagelê hen. Sa iyére hende to hen na, bay gengere môṅ \*Sodôm naṅ Ejipt. <sup>9</sup> Kwogelérji bi wo hen na, kwônê tô yê bijé men, tô môṅ wo bijé men, bijé naṅ kibi kwôlê woji wo gay gay hen a men, bay a era kêm sa gelé kwôy wulê subu naṅ kwari aṅ bay a geyé bi kwôni ré emji ré. <sup>10</sup> Bijé ka

sa terare a na kêm a sêji peré wôsa bay derê kwôlo Emen bay ka wôô hen ré ma nij. Bay a lê yi derê men, bay birij are perêrji a a men, wô wo bay na ré gelij tu bijé gusij gap. <sup>11</sup> Kirija wulê wo subu naj kwari bi wo hen kô nij na, Emen hô biji bul woj merê tu gej bôrji a aj bay hô béré aj hena ta. Bijé kêm ka gelji tô béré woji bi wo hen na, kemnare liji damañ. <sup>12</sup> Kirija bay hena ta hen iyôn menba, bay toy tôô kwôni ôm dami derômarañ a kôlji iyôn ba: <Dayañge ta na.> Menba, bay day ta peré kirij ka geri tu bay bareji a. <sup>13</sup> Kirij bay ka hen na, terare yebagij damañ. Aj iyére mô môj kene a menba, pôn tij peré sa bô iyére to dami hende to hen a. Terare hende to yebagij hen duu bijé dubu jurgem aj tôrji wo baa hen kemnare liji damañ aj bay ay kibi Emen wo derômarañ a.»

<sup>14</sup> Haw hen bô emê wo jôgij wôô di jô nij, berênge dô kwo jôgij subu era hen ya.

*Burujju to jôgij jurgem to bay ibe*

<sup>15</sup> Cêgi bô emê wo wôôyi bi wo hen na, \*mana wo derômarañ a wo jôgij jurgem ibe burujju tori menba, en toy tôô bijé ôm wujuju derômarañ a kôl iyôn ba:

«Haw hen na, emê iyére to sa terare a nà,

na to Kelma wona Emen naj \*Krist, kwo Emen dôri hen.

Emê iyére hende to hen a yé naj kunu.»

<sup>16</sup> Menba, surjê ka tôre wôô kibi pôrbu ka mô sa gagay kenare woji tumô Emen a hen herijji aj diji kwiniji tôñ tumôri a aj tibri. <sup>17</sup> Aj kôl iyôn ba:

«Jôbi ju na Kelma Emen woj ôbi ibé iyêrê wo mô ca tumô, wo mô ya.

Nini lêm dosé wô kibi néé wom wo dê kirij wo ju day are kêm kôm a aj môrij sarji a hen.

<sup>18</sup> Tô yê bijé ka hônem né hen bôrji na tarêji sam a,

nijba, haw hen na, na kwom jôbi a tarem sarji a nij.

Men haw hen na, na Wulê wo já jôrij kwôlê sa bijé ka ma nij hen men,

na kwo já têbij bay jé kam kaj bay kem hen sa kôbri a men.

Men, na kwo já têbij sa kôbi bijé kam kêm kaj kamrê naj ka iyêrnê ka bêm kwôlê hen men,

men na kwon mênê bijé ka mênê sa terare hen yôd aj a men.»

<sup>19</sup> Kirija surjê bay ka hen iyêl kwôlê bi wo hen iyôn kô menba, kibi iyéy Emen to derômarañ a bôlij menba, sunugu toj bijare yi bô a hen yi day tu wolé menba, emen wulanê men, tô bijé ôm men, emen ône men,

terare yebagijn men, garmê herij damañ a men.

## 12

*Iyore nañ tanare to bay uwôgere dragôn hen*

<sup>1</sup> Kirija are bay ka hen yi hen iyôn kêm kô nij na, anğan gelé ka pôni si derômarañ a. Anğan gelé bay ka hen, na iyore to bargay kare na tare to tay añ sêl têere sa geserê hen. Jabga wo bay ayê joor wo yi sare a hen na, na têbêñne môj kibi wôô. <sup>2</sup> Menba, iyore hende to hen yi kwo añ ta yê. Yê bi wo hen lere damañ añ hende sôm yere.

<sup>3</sup> Menba, en hô gel anğan gelé ka dangi si derômarañ a. Anğan gelé bay ka hen na, na tanare to habij to gelij nañ mara wo dami añ sê. Sare na jurgem nañ jabga wop kenare têb têb a men, timpére môj men.

<sup>4</sup> Tanare hende to hen na, dera kwa têbêñne pôn to yi kini subu hen nañ esijne ba sa terare a nà. Menba, hende d'ubu tumô iyore to ta yê hen añ kirija hende ré dô kema uwôl tôñ nij ba, teré ayê emê. <sup>5</sup> Menba, iyore hende to hen yê kema wo a emê tô yê bijné kêm nañ néé wo d'ê kirij hen. Kirija hende dô kema bi wo hen uwôl tôñ menba, bay ayri lew ôrij tumô Emen a men, tumô gagay kenare wori a a men. <sup>6</sup> Menba, yori ba, ge derô gwôlê kirij ka Emen na bu sa têrji bi hende ré

ô gôsij yere ya hen kwôy geserê tôre pôrbu kibi wôô.

<sup>7</sup> Menba, kumbul kurij derômarañ a. Misêl mana wo derômarañ nañ manê kari sêñji nañ mara wo dami bi wo hen nañ manê kare men. <sup>8</sup> Menba, si Misêl bôyji añ dagaji añ bay uwôn kiniji derômarañ a ré. <sup>9</sup> Añ bay daga mara wo dami bi wo hen nañ bay tôre baa nô sa terare a nà. Mara wo dami bi wo hen a na kalaw wo cay wo na lam bijné wo bay uwôgeri Jabel men, Sidan a men hen.

<sup>10</sup> Menba, en toy tôô kwôni ôm derômarañ a kañ a ta kôl iyôn ba:

«Kemnêñ na wulê wo Emen gôlij nañ na nañ kunnuna nij men, ôbi gel wo diré nêm lê are kêm men, d'ôbi a ré na ôbi sarji a men.

Néé dap na kêm kôbi \*Krist a wori a wôsa ôbi daga ôbi kañgê yênêrna kwôy kwôy tumô Emen wona hen añ.

<sup>11</sup> Nijba, yênêrna bay ka hen bôy ôbi kañgê kirij bi wo hen na wô sa kibi kwôbri Kema Kwormo men, na sa kibi kwôlo Emen wo bay dô bijn bijné hen a men.

Wôsa bay ay yirji bijn temare d'iba bay kemna ré.

<sup>12</sup> Iyôn ba, kenbay ka derômarañ ken li yi derê hanje nij.

Nijba, kwonje kenbay ka sa terare a nañ ka bô cér a ka gelij gusij,

wôsa bay daga Jabel ula  
sarnge a aŋ bôri tari  
daman

wô wo wulê wop mênê wori  
wo ré baa ða nij  
hen.»

<sup>13</sup> Kirija mara wo dami  
bi wo na Sidan hen bô  
wo bay dagari ula sa ter-  
are a nà ná, ôbi dô sa tê  
iyore to na yê kema iba  
hen. <sup>14</sup> Menba, bay bij iyore  
hende to hen meserêre wôô  
môŋ kwo keré iyôŋ bi ré  
uwôŋgij kwôy bij kirij ka  
Emen na bu sa têrji gengij  
sare derô gwôlê hen. Aŋ  
Emen a gesêre kwôy geserê  
tôre pôrbu kibi wôô ke-  
laŋ naŋ kalaw bi wo hen.

<sup>15</sup> Kirija ôbi uwôŋ iyore  
hende to hen né hen iyôŋ  
nij na, ôbi boo kam so kibri  
a bôy lebôd lebôd môŋ kam  
cér iyôŋ bi ré dô iyore hende  
to hen ôrij. <sup>16</sup> Nijba, terare  
waŋ aŋ yi kam bay ka hen  
cê kô jôrij sa iyore hende  
to hen.

<sup>17</sup> Kirija mara wo  
dami bi wo hen bô wo hende  
ré gôli ta nij hen iyôŋ na,  
bôri tari daman aŋ ôbi hera  
kurij kumbul kwôŋgêre ka  
baa hen. Kwôŋgêre bay ka  
hen na, na ka bi kwôlê sa  
tôô to Emen a men, na bay  
bôô pôn sa tu kwôlê wo Jésus  
na yêge sari hen a men.

<sup>18</sup> Menba, mara wo dami bi  
wo hen dôrij ô ðebé kibi cér  
a.

## 13

*Tanare to habij já so bô  
cér a*

<sup>1</sup> Menba, en gel tanare to  
habij to sare jurgem naŋ

timjére môj hen, ja so bô  
cér a. Aŋ kibi timjéri bi  
wo môj a hen na, jabga wop  
kenare tôbij têb têb a, men  
sare hende to jurgem hen na,  
bay ði hini wop tiiré Emen  
hen pôn pôn ya. <sup>2</sup> Tanare  
hende to hen na, gelij naŋ  
cerew iyôŋ men, tère damné  
gelij naŋ têê tanare to bay  
uwôgere urs hen men, ke-  
bre gelij naŋ kibi kwo iyôŋ  
a men. Mara wo dami bi  
wo hen bij tanare to habij  
to gelij naŋ cerew hen néé  
men, gagay kenare men, tôô  
toj emê sa kirij a men. <sup>3</sup> Sa  
tanare hende to sare jurgem  
hen na, sare to pôni uwôŋ  
iyare toj temare nijba, jé  
hôrij. Aŋ li bijé ka sa terare  
a na kêminiji ge kay aŋ bay  
bi bôrji sare a. <sup>4</sup> Men, bay ay  
kibi tanare to habij to gelij  
naŋ mara wo dami hen wô  
wo hende a ré bij to gelij  
naŋ cerew hen néere men,  
bay ay kibi hende to gelij  
naŋ cerew hen kôl iyôŋ ba:  
«I a gôle ba? I a lê kumbul  
naŋ tu ba?»

<sup>5</sup> Menba, hende uwop tôô  
toj dij dengôre men, toj  
tiirij Emen a men. Hende  
uwôŋ tôô toj lij hen iyôŋ  
kwôy geserê tôre pôrbu kibi  
wôô, <sup>6</sup> menba, hende ay tô  
tiiré Emen men, tô tiiré hini  
men, iyére tori men, bijé  
kêminiji ka mô derômaran a  
hen men, <sup>7</sup> hende uwôŋ tôô  
toj lij kumbul naŋ bijé ka  
Emen ka sa terare a nà aŋ ré  
bôyji men, tô yê bijé ka gay  
gay men, tô môŋ wo gay gay  
hen men, kibi kwôlê woji

kêm na bô kôbre a men. <sup>8</sup> Añ bijné kêm ka sa terare a nà a ayê kebre nijba, bijné ka hiniji na ðijn ca bô magtubu toñ merê tu geñ to Kema Kwormo wo bay na diri hen. Hiniji bi wo hen, na ðijn ca kirija tô terare na ðijn ré tô hen, na bay a ayê kebre ré mera.

<sup>9</sup> «Kwôni wo maari ya ba, bi toy kwôlo na kelê a hen. <sup>10</sup> Hena Emen na ré genge bi kwôni ré yi ðangay ba, a yé ðangay. A hena ôbi na ré bi bay ré diri nañ yebere ba, a mañ temay yebere men. Na hen iyôn a bijné ka Emen ré gelé ulê bôô woji men, ayê bôô woji a men hen.»

<sup>11</sup> Menba, en hô gel tanare to ðangi to timjére wôô hena sa terare a nà. Timjére bi wo wôô hen na, gelijn nañ kwo Kema Kwormo iyôn nijba, iyêlê a ré iyêl mega kwo tanare to habijn to gelijn mara wo dami hen. <sup>12</sup> Hende ôrijn nañ tôô toñ lijn anga gay gay tu tanare to tumô hende to hen, men hende bu bijné ka sa terare a nà eren bi ré ay kibi tanare to tumô to na uwôn iyare toñ temare añ na jée hen men, <sup>13</sup> hende li anğan gijnê gay gay men, bi tare toñ lamê hena derômaran a kurijn sa terare a nà tu bijné a kêm a men. <sup>14</sup> Sa kibi anğan gijnê kare bay ka hende li tumô tanare to cay hen na, hende lam bijné ka sa terare a nà daman bi tôre a. Añ hende kôlji bay ré jebe ani ði añ ré tibiji nañ hini

tanare to tumô to na uwôn iyay yebere toñ temare añ bér hen. <sup>15</sup> Men, hende ôrijn nañ tôô toñ lê añ bi kamrê kañ jibé ka gelijn nañ tanare to tumô hen bi ré iyêl men, hende biri tôô bi ré derijn bijné ka kañ ayê kibri hen men. <sup>16</sup> Men, hende ay tôô bi bay ré talijn bijné kêm are kôbriji woñ gusurô a men kibi bisinji a a men. Bay ré talijn bay yagê men, bijné ka damné men, bay uné men, bay nimré men, kam iyére men, limé a men. <sup>17</sup> Wulê bi wo hen na, kwôni wo anğan talê bay ka hen nañ yiri a na, ôbi a nêlê kelê ani ré men, ðé anğari kani gara ré a men. Anğan talê bay ka hen na, na hini tanare to gelijn cerew hen men, anğan ðeñsê ka yi môñ hene bi wo hen men.

<sup>18</sup> Kwôni wo nañ tu melênê ba, a henê tô kwôlê bi wo hen derê men, ôbi henê are ba, a henê tô anğan ðeñsê ka tanare hen na, na ka gawra. Anğan ðeñsê bay ka hen na arew jii nañ tôre jii kibi jii. (666)

## 14

*Kema Kwormo nañ bijné ka ôbi jô sarji hen*

<sup>1</sup> Menba, en hô gel Kema Kwormo ðebu sa keram wo bay uwôgeri \*Sijnôn a nañ bijné dubu arew nañ dubu tôre pôrbu kibi pôrbu (144 000) ka bay di hini nañ hini Ibari Emen kibi bisinji a hen. <sup>2</sup> Men, en hô toy tôô kwôni ôm derômaran



a môñ kam cér ka dami ka bôy iyôn men, ôm môñ emen wo pôy ôm gururu hen iyôn men, tôô hende ôm dô môñ bay ré di jêngê iyôn a men. <sup>3</sup> Bijné bay ka ðebu tumô gagay kenare wo Emen a men, tumô ari déri ka pôrbu hen men, tumô surjê a hen a men hen na, na ka na ðubu nañ Kema Kwormo sa keram wo bay uwôgeri Sijnôn hen, bay a kebé kurôn wo kôrbi. Kurôn bi wo hen na, bay a henê kebéri mera ðiba, kwôni wo ðangi hôn né. Bijné bay ka hen na, na bay a Kema Kwormo na ré jô sarji hen.

<sup>4</sup> Men, bijné bay ka hen na, na ka na yij nañ yébé ré hen men, kirij kêm ka Kema Kwormo ô ya ba, bay ô nañ ði men. Bay a na bijné ka tumô ka Emen na jô sarji bi ré yi kari nañ ka Kema Kwormo a men hen. <sup>5</sup> Men, na bijné ka ani ka habij na nañ yirji a men, kwôlê wop benare nañ kibrijji a a men.

*Jerê kwôlo Emen wo manê ka derômarañ a ka subu kôl kwôli hen*

<sup>6</sup> En gel \*mana wo derômarañ a wo ðangi uwônga ta merég derômarañ a erañ nañ Kwôlo Dôri wo yi nañ kwini hen bi ðiré kôlij bijné ka sa terare a nà nañ tô yê wo gay gay men, tô môñ wo gay gay men, kibi yê bijné wo gay gay hen a men. <sup>7</sup> Añ ôbi kôl kañ a ta kôl iyôn ba: «Kemnañge tini Emen añ ken ay kibri a men,

wôsa kemnêñ na Wulêri wo ôbi a jôrij kwôlê sa bijné ka sa terare a nà nij. Iyôn ba, ken heram Emen wop ôbi dé derômarañ men, sa terare men, cér wo dami men, nañ hanê kam ka gay gay hen a men hen.»

<sup>8</sup> Menba, en hô gel mana wo derômarañ a wo jôgij wôô so derômarañ a tô kwo tumô hen añ kôl iyôn ba: «Babilôn sa iyére dami hende to hen mène nij, hende mène na tiri a men wôsa hende li añ têrij tore toñ yinare toñ iyôn a tôñ to kwoyre mega care iyôn hen gôr tô yê bijné kêm sa terare a nà.»

<sup>9</sup> Men, en hô gel mana wo derômarañ a wo jôgij subu so tô ka wôô hen añ kôl kañ ta kôl iyôn ba: «I i wo ay kibi tanare to gelij nañ cerew iyôn hen nañ aña bay iyege gelij nañ tu iyôn hen men, ði bay tali are bisini a men kôbri a a men hen na, <sup>10</sup> bô tarê wo Emen a liri mega wo care to kwoy kwôni iyôn. Bô tarê wo Emen bi wo hen na, mañ mega tu iyêrgê iyôn. Añ ôbi a gelij gusij bô tare a men, bô puder to bô gusij bunu a hen men, tu manê ka derômarañ a men, tu Kema Kwormo a a men. <sup>11</sup> Tare hende to a uwoyé bijné bay ka hen na, gusôre a yê hen iyôn kwôy nañ kwini wôsa bay tubu tanare hende to hen nañ añañ jebé ka gelij nañ tu hen men, bay talji hene sarji a a men hen na, bay a gelij gusij yoyre nañ

tu tare dîba, kini derê bul woji a nañê.»

<sup>12</sup> Iyôn ba, kenbay ka ken bi kwôlê sa tôô to Emen a men, ken bi bôrŋge sa Jêsu Krist a hen a men na, ken lêñné tô ayê bôô woŋge a.

<sup>13</sup> Men en hô toy tôô kwôni ôm derômarañ a kôlen iyôn ba: «Li bô magtubu a iyôn ba: <Kemnêŋ na, yi derê yi wô sa ka ma tô ayê bôô woji a hen.> Men, Tunu toŋ hendi bô bôrê kôba, kôl iyôn ba: <Yi derê yi wô sa bîjé ka ma tô jé wo Kelma hen na, bay a derê bul wôsa jé lêreji wo dôri kôbe tôrji.> »

*Anğa a sa lê bîjé Wulê wo Emen a sa jôriŋ kwôlê sa bîjé ka sa terare a nà*

<sup>14</sup> Men, en hô gel kirij ka geri ka bôri menba, ani gelij naŋ gawra iyôn mô sara. Gawra bi wo hen dôbe jabga woŋ kenare woŋ lôr a sari a men, bu marem wo dii a kôbri a men. <sup>15</sup> Men, en hô gel \*mana wo derômarañ a so bô \*iyéy Emen a aŋ kôlij kwo mô sa kirij ka geri a hen iyôn ba: «Ay marem wom ju walij kaw wôsa kaw né kô aŋ tay walêrji nêmen nîj.» <sup>16</sup> Menba, mana wo derômarañ a wo ré mô sa kirij ka geri a hen ay marem walij kaw ka sa terare a nà kêm aŋ.

<sup>17</sup> Menba, en hô gel mana wo derômarañ a wo đañgi so bô iyéy Emen a derômarañ a ôbi kôba, bu marem wo dii kôbri a men.

<sup>18</sup> Men, en hô gel mana wo derômarañ a wo đañgi

wo ôriŋ naŋ néé sa tare a hen hena kini bê kwôbe a sa uwôge kwo dîbij naŋ marem wo dii a kôbri a hen kaŋ a ta kôli iyôn ba: «Era ju sa wal telay tijador to sa terare a nà wôsa né kô nîj.» <sup>19</sup> Menba, ôbi ay marem wori eraŋ sa walij telay tijador hende to hen ay ôriŋ bê kirij uwôrêre a. Kini uwôre telay tijador hende to hen na, gel na bô tarê wo Emen. <sup>20</sup> Kirij uwôre yê tijador hende to hen na, yi kelaŋ naŋ iyére kirija bay uwôrere menba, na kwôbe a so bu kibi yêndê ta gêj aŋ bôy môŋ kam cér iyôn ô kwôy kilomêter arew subu.

## 15

*Manê ka derômarañ a ka jurgem ka đebij naŋ aŋgaŋ gelinare bîjé gusiŋ pôn pôn kôbri a hen*

<sup>1</sup> Menba, en hô gel ari gelé ka dami ka đê kirij derômarañ a. Na manê ka derômarañ a ka jurgem ka đebij naŋ aŋgaŋ gelinare bîjé gusiŋ ka jurgem kôbriji a hen. Aŋgaŋ gusiŋ bay ka hen na, bay a na gerjé bô tarê wo Emen nîj.

<sup>2</sup> Men en hô gel are sél kalala môŋ gaasa iyôn aŋ yi môŋ tare ré lamij bô a iyôn. Men, en gel bîjé ka na kaŋ bê bôrji sa tanare men, sa aŋgaŋ jebé ka gelij naŋ tu hen men, kaŋ talê hene yirji a hen a men kwôy ayij joor hen na, đebji sa kirij bay ka hen naŋ jêŋgê ka Emen biji

hen kêng kêng kôbri a. <sup>3</sup> Añ bay di jêngê kebij kurôn mega kwo mana wo Emen \*Moyis hen iyôn men, kebji mega kwo Kema Kwormo hen iyôn a men. Bay kebe ôm iyôn ba:

«Jôbi Kelma Emen wojn ôbi ibé iyêrê men,

jé lêrem dê kirij añ dô a men hen.

Ju na Kelma sa emê iyére to sa terare a nà kêm men,

jé lêrem yi naj geréri men, na tiri a men.

<sup>4</sup> Hen ba i a kapê bêm kwôbe ba men,

i a nê mê kapê ayê kebem a men ba?

Wôsa jôbi pôn nêñ ham a yé naj jengêrem.

Na ôbi á, tô yé bijné kêm ré era tumôm a sa her-amem wô jerê kwôlé wom wo yi naj geréri hen.»

<sup>5</sup> Cêgi kurôn bi wo bay kebe hen na, en hô gel kibi \*iyéy Emen to derômarañ a bôlij naj iyére toñ dapare to bay li naj bargay toñ bijnare to Emen. <sup>6</sup> Men, en gel manê ka derômarañ a ka jurgem ka ré naj anğan gelinare bijné gusij kêng kêng kôbriji a hen so bô iyéy Emen hende to hen a. Bay tôbe bargay ka bôri terij terij yirji a men, ha tô bôrji naj arij wojn lôr a men. <sup>7</sup> Perê ari dé Emen ka pôrbu hen na, kwo pônij bijn manê ka jurgem hen bapna gerêngê wojn lôr jurgem wo bô tarê wo Emen wojn ôbi merê

naj kwini hen wiinê ta hen. <sup>8</sup> Dampare to Emen naj néé wori wôn bô iyére tori môñ gusô iyôn, añ kwôni nê mê sé bô a ré kwôy wo gusij to jurgem to manê bay ka hen gelij bijné hen a kôrij.

## 16

*Ari bô tarê ka Emen ka yi bô bapna gerêngê ka jurgem hen*

<sup>1</sup> Menba, en hô toy tôô kwôni ôm kanj a ta bô iyé Emen kôlij \*manê ka derômarañ a ka jurgem hen iyôn ba: «Erêngge ken ô bê anğan bô tarê ka Emen ka yi bô bapna gerêngê wo jurgem hen kêm sa terare a nà.»

<sup>2</sup> Menba, \*mana wo derômarañ a wo tumô ô bê ari bô tarê ka Emen ka yi kôbri a hen sa terare a. Menba, iyare to habij to wulbéré kirij hen li bijné ka ari talê ka tanare to habij yi yirji a hen men, ka tebe anğan jibé ka gelij naj tu hen a men.

<sup>3</sup> Men, mana wo derômarañ a wo wôyoi ô bê ari bô tarê ka Emen ka yi kôbri a hen bô cér wo dami a. Menba, kami cér wo dami bi wo hen belij kwôbe môñ kwôbri temay gawra iyôn, añ anğa mô tu geñ bô cér wo dami bi wo hen a na ma kêm.

<sup>4</sup> Men, mana wo derômarañ a wo subi ô bê ari bô tarê ka Emen ka yi kôbri a hen bô kam cér a men, bô tô hanê kam a añ bay kêm belij kwôbe.

<sup>5</sup> Menba, en toy tôô mana wo derômaran a woŋ ôbi sa kam hen heram Emen kôl iyôn ba: «Jôbi ju na Emen wo ju yi nan jengêrem, ju mô ca tumô, ju mô ya kwôy nan kunum men, ju na kwôni woŋ derôre wôsa jerê kwôlê wom yi nan tô geréri. <sup>6</sup> Wôsa ðiné ka na bi kwôbri bay kem nan ðiné kam a men tôŋ hen na ju biji kwôbe bay yi. Bay liji hen iyôn na ya.» <sup>7</sup> Menba, en toy tôô kwôni ôm si kini bê kwôbe iyôn kôl iyôn ba: «Jôbi Kelma Emen woŋ ôbi ibé iyêrê, jerê kwôlê wom na kwon tiri men, na nan tô geréri a men.»

<sup>8</sup> Mana wo derômaran a wo pôrbi ô bê ari bô tarê ka Emen ka yi kôbri hen sa tare to tay a nan hende enge môŋ tare iyôn nan bi ré sôderê ðiné. <sup>9</sup> Kirîna tare hende to uwoy ðê kirîŋ hen sôderê ðiné hen iyôn na, bay tiiré hini Emen wôsa ôbi a ré jon nan gusîŋ hende to hen, nan bay nan ðé jé lêreji wo habîŋ hen baa men, nan heramê Emen a men.

<sup>10</sup> Mana wo derômaran a wo bayi ô bê ari bô tarê ka Emen ka yi kôbri a hen sa gagay kenare wo tanare to habîŋ hende to hen a menba, kirîŋ belîŋ hendu sa emê iyére to tanare to habîŋ hende to gelîŋ nan cerew hen nan ðiné emné kapniji wôsa bay gelîŋ gusîŋ daman. <sup>11</sup> Wo bay ré ði jé lêreji wo habîŋ wo bay na lêrê hen baa nan hen

na, bay tiiré hini Emen wo derômaran a wô iyare to gelji gusîŋ hen ði.

<sup>12</sup> Menba, mana wo derômaran a wo jii ô bê ari bô tarê ka Emen ka yi kôbri a hen bô cér wo dami ðé iyôn wo bay uwôgeri Eprat hen a, nan cér bi wo hen hay nan panîŋ geré bîŋ kilmé ka hena si kini sé tare iyôn hen ré ôriŋ liŋ kumbul. <sup>13</sup> Men, en gel tunu to habîŋ subu gelîŋ môŋ bira iyôn. To pôni so kibi mara wo dami hen men, to pôni so kibi tanare to habîŋ to gelîŋ nan cerew hen men, to pôni so kibi bay kibi Emen nan bay benare a a men. <sup>14</sup> Tunu to habîŋ hende to hen hena na ligi Sidan a men, hende lêrê angan ginê kwôy kwôy a men. Men, hende ô ligi kilmé ka sa terare a na kêŋ wô dayrêji nan liŋ kumbul Wulê wo dami wo Emen woŋ ôbi ibé iyêrê hen.

<sup>15</sup> Menba, Jêsu kôl iyôn ba: «Denge tu melênê sa yernge a wôsa na hera mega ôbi gemsare iyôn. Nan yi derê a yé wô sa kwôni wo mô tu geŋ nan, gem bargay kari ða nan bi kirîna ené hera ba, ðiré tôbê yiri nan bi kwôni ré gel tôri ré men, tayre ré sa ðiri ré a men.»

<sup>16</sup> Tunu to habîŋ hende to subu hen na, day kilmé ka sa terare a na kirîŋ ka bay uwôgeji nan kibi hébre Harmagédôn hen.

<sup>17</sup> Menba, mana wo derômaran a wo jurgem hen ô bê ari bô tarê ka Emen ka yi kôbri a hen

bô kal a ta menba, tôô kwôni ôm bô \*iyéy Emen a si kini gagay kenare wori a kôl iyôŋ ba: «Na kerêri nij.»<sup>18</sup> Menba, wulapê emen berare kirij men, tôô gawrê ôm men, emen ône men, terare yebagij damaŋ dê kirij a men. Kirijna Emen na diŋ biŋé kwôy saŋ kemnêŋ hen na, kwôni gel terare yebagij môŋ to na hen iyôŋ né.<sup>19</sup> Sa iyére to dami wayrij kirij subu men, sa iyére to tô yê biŋé biŋé mênij a men. Menba, bô Emen jebri sa habrê wo Babilôn iyére to dami na li hen aŋ ôbi buru hende yi kami tinador bô tarê wori.<sup>20</sup> Kirij ka hay ka kaariŋ derô cér a hen na, kam tun sarji men, keram bilij yi némij naŋ sa terare a men.<sup>21</sup> Garmê ka damné damné herij derômaran a sa biŋé. Garmê pôn ba, né nê m némij naŋ pagé sugôr tôre pôrbu. Menba, biŋé tiiré hini Emen wô gusiŋ hende dê kirij to garmê gelji hen.

## 17

*Bay ay Babilôn sa iyére to dami hen gengij naŋ hendi wônijare toŋ têrij*

<sup>1</sup> Menba, \*mana wo derômaran a wo pôni perê ka jurgem ka na bu bapa gerêŋgê kôbri a hen, era sa kôlen iyôŋ ba:

«Era na sa gelem jerê kwôlê wo bay a sa jerê sa sa iyére to bay ayre gengij hendi yijare toŋ têrij to

dami. Sa iyére hende to hen yi na kibi cér wo gay gay a hen.<sup>2</sup> Aŋ kilmé ka sa terare a nà yirij naŋ tu men, biŋé ka sa terare a nà kôba, yij naŋ tu men, aŋ têrij tore hende to hen kwoyréji môŋ care iyôŋ a men.»

<sup>3</sup> Menba, Tunu toŋ hendi bô bôre sa wôn bôn aŋ mana wo derômaran a ôrij naŋ en derô gwôlê menba, en gel iyore mô sa tanare sêy a. Tanare hende to hen na, sare jurgem men, timpére môj a men. Aŋ hini woŋ tiiré Emen gôr yere.

<sup>4</sup> Iyore hende to hen na, dôbe bargay ka sêy men, hendu silim silim a men yere. Hende elage yere naŋ aŋaŋ kalmare ka bay li naŋ lôr men, mérij wo gay gay hen men, hende bu bapa gerêŋgê woŋ lôr wo aŋga habij ka gengij sa wônijare tore toŋ têrij hende to hen wôn ta a men.<sup>5</sup> Men,

bay di kibi bisijne a hini wo kwôni hôn bôri ré hen. Hini bi wo hen ôm iyôŋ ba: «Babilôn iyére to dami, na yo bay wônijare toŋ têrij men, yo aŋga habij ka sa terare a nà.»<sup>6</sup> Men, en gel iyore hende to hen yi kwôbri biŋé ka Emen ka yi naŋ jengêrji hen men, kwôbri ka bay na dirji wô kibi kwôlo Jêsu wo bay na dô hen men. Aŋ kwôbriji bi wo hen kwoyrére kiyaj kiyaj môŋ care iyôŋ.

Kirijna en bôre hen iyôŋ menba, tunun ge kay.<sup>7</sup> Menba, mana wo

derômaran a bi wo hen kôlen iyôn ba:

«Wô mi a jeré bi tunum ge kay hen iyôn ba? Na dôrem tô kwôlo gengin sa iyore hende to hen nan kwôlo gengin sa tanare to sare jurgem nan timpére môj to hende hen bem ju toy. <sup>8</sup> Tanare to ré jeré gele hen na, na yi ya nijba, haw hen hende nan nij, nijba, tôre to cêgê na, hende a so bô iyom wo tôri nan hen an a erê bi Emen ré mênere an yôd. An bijné ka sa terare a nâ ka hiniji na nan bô magtubu toj merê tu gej a kirina Emen na din tô terare yej hen na, kirina a sa gelé tanare hende to hen na, tiniji a geré kayê wôsa tanare hende to hen na ya, an haw hen nan an tôre to cêgê ba, a so hera hen.»

<sup>9</sup> Men, mana wo derômaran a bi wo hen hô kôlen iyôn ba: «Bi bijné erem tô kwôlê bi wo hen dô dema bay ré henê. Wôsa sa tanare hende to jurgem hen na, na keram wo jurgem wo iyore hende to hen mô sara hen men, na kilmé ka jurgem hen a men. <sup>10</sup> Kilmé bay ka jurgem hen na, ka bay hen nan nij, an kwo pôn om kenare baa ya men, kwo jurgem woji a baa, an kirina ôbi a so na, a sa emê kenare, nijba, ôbi a sa emê kenare hende to hen sem né. <sup>11</sup> Tanare to na ya tumô nijba, haw nan nij hen na, hende a na kelma wo jôgin marge men, na perê kilmé

ka jurgem bay ka hen a a men. An kirina hende sa so hera nij na, a erê bi Emen ré sa mênere yôd hari nij.»

<sup>12</sup> «Timpé tanare hende to môj to ju gel hen na, na kilmé ka môj ka baa emê kenare tô hen. Nijba, Emen a sa biji tôô bi ré omij kenare nan tanare hende to hen pôn. <sup>13</sup> Kilmé bay ka môj hen na, ermé woji na pôn, tôô toji toj emê iyéren men, néé woji a men na, bay di bij tanare hende to hen. <sup>14</sup> Bay a lê kumbul nan Kema Kwormo nijba, ôbi a bôyi wôsa na ôbi a na Dami wo sa kilmé men, Dami wo damné a men. An bijné ka ôbi uwôgeji an cobji an na bay bôô pôn hen na, bay kôba, a biyé kumbul nan di men.»

<sup>15</sup> Menba, mana wo derômaran a bi wo hen hô kôlen iyôn ba: «Cér wo jeré gel hendi wôninare toj têrin ré mô sara hen na, na tô yê bijné ka gay gay men, tô môj wo gay gay hen men, kibi yê wo gay gay wo sa terare a nâ. <sup>16</sup> Kwo gengin sa timpé ka môj ka ju gel hen men, tanare hende to hen a men hen na, bay a kané hendi yinare toj têrin hende to hen yôd men, bay peré angare kêm men, bay a terê bargay yere a an dere tôre senge men, bay a yêgerêre emê an tôre wo baa ba, bay a uwoyé an a men. <sup>17</sup> Wôsa na Emen a bij kilmé bay ka môj hen ermé bi bay ré bij an lij anga ôbi gey hen.

Kilmé bay ka hen ðaŋ kibriji aŋ ðiŋ tôô toji toŋ emê iyére hen biŋ tanare hende to hen kwôy wo kwôlê wo Emen na kôl hen ariri ré lip.»

<sup>18</sup> «Men, iyore hende to jeré gele hen na, na sa iyére to dami to ôm sa kilmé ka sa terare a na kêm hen.»

## 18

### *Mênê kurij sa Babilôn a*

<sup>1</sup> Menba, en hô gel \*mana wo derômaran a wo ôriŋ nan tôô hen herbo tôŋ sa terare a nà, aŋ ðampane tori to dami hen berare kirij ðaŋ ðaŋ aŋ. <sup>2</sup> Ôbi kôl nan tôri to dami kap a ta kôl iyôn ba: «Babilôn iyére to dami mênij, hende mênij yôd aŋ nij. Aŋ hende yi na kini merê tunu to habij men, tunu to habij to yôn yôn kôba, mô ya men, ciré mega gundu men, dunu men, ka habijnê ka biŋé gey ré hen kôba, mô ya a men. <sup>3</sup> Yipare tore toŋ têriŋ hende to hen kwoyré tô yê biŋé ka sa terare a nà mega care iyôn men, kilmé ka sa terare a nà yiiriŋ nan tu men, bay jenga kôba, sa kibi yipare tore toŋ iyôn a tôŋ hende to hen na, bay uwônij are ðamaŋ hen men.»

<sup>4</sup> Menba, en toy tôô kwôni wo ðaŋgi ôm derômaran a kôl iyôn ba: «Kenbay biŋé kapê na, séŋge bôre a aŋ, wô wo ma ka lê têriŋ tore hende to hen men, wô wo bô emê maa kurij sarŋge a nan tu a men. <sup>5</sup> Wôsa têriŋ tôre hende to hen dayriŋ sa

megare a megare a kwôy ô ta derômaran a aŋ Emen erem sa ari lê kare ka habij bay ka hen a. <sup>6</sup> Gusij to hende na geliŋ biŋé hen na, ken gele hen iyôn têj hôriŋ a men, habré wo hende na lip biŋé hen na, ken lere ðê aŋ men, gwore tore to hende na jép care to maapi bô a biŋ biŋé hen na, ken jé bôô wôô bô a buru hôriŋ. <sup>7</sup> Geléŋgere gusij ðamaŋ aŋ bi ðeŋgôre ôle bôd bôd mega hende na môriŋ dô aŋ na ðiŋ ðeŋgôre hen iyôn. Wôsa hende kôl iyôn ba teré na tôlômne ðiba, teré na mamne ré men, bô emê wôni ré kurij sara ré a men. <sup>8</sup> Na ôbi á, ômpare men, bô emê temare nan kurôn ré sa sare a tu tare pôn nêŋ hen, wôsa bay na yi gengij na sare. Tare kôba, a uwoyére wôsa Kelma Emen wo a jeré kwôlê sara hen na, na ôbi ibé iyêrê.»

<sup>9</sup> Kilmé ka sa terare a nà, yij yipare toŋ têriŋ nan tu men, na môriŋ bô derê wore a a men, hen na, kirija bay a gelé gusô tare to bay uwoyijne hen na, bay a sômê sêŋ ðeŋgôrji bera bera kwôle. <sup>10</sup> Mênê wore bi wo kurij sara hen na, liji kemnare aŋ bay sôm ðibiŋ sêd aŋ kôl iyôn ba: «Mênê woj mi a kurij sara geliŋ hen iyôn ba? Ayi! Babilôn iyére to dami nan toŋ hende néé hen ana mênê ré hena sa pôn nêŋ kurij sara yi hen ba?»

<sup>11</sup> Men, bay jenga ka sa terare a nà, kêm kôba, a

sômê sêñ denğôrji wô anğar  
gara kaji ka kwôni woñ  
ôbi kelérji nañ niñ hen.  
12 Anğar gara kaji bay hen  
bay a na: lôr men, lari men,  
mérin nañ nañ ka tórji gay  
gay hen men, bargay ka lèy  
men, ka hendi silim silim  
hen men, ka sêyi men, bar-  
gay ka đanđi ka gay gay hen  
men, gurô wo tóri gay gay  
wo đinjé dô hen men, anğa  
gay gay ka bay li nañ kañ jun  
hen men, ka nañ gurô wo  
garari gañ hen men, ka bay li  
nañ musure to bay uwôgere  
burônj hen men, musure  
men, keram wo bay uwôgeri  
marbre hen a men. 13 Men,  
anğaji kañ gara ka đanđi na:  
gurô wo bay uwôgeri kanêl  
hen nañ ka đanđi men, ider  
men, kalmê ka bay uwôgeji  
\*miir men, ansas men, care  
men, weñ men, mêre to bay  
uwôgere blé hen men, kur-  
mañ kuré men, kilbê men,  
gamgê men, yêndê men, pus  
men, limé men, gawrê ka  
bay erañ gara hen a men.  
14 Menba, bay sôm añ kôlij  
Babilôn iyôn ba: «Anğa dôri  
kêm ka na mu gey upé hen  
mênin men, ari upé karê  
kêm nañ anğarê ka dôri ka  
na mu gey hen, bay a mênê  
kerê yé hen añ ma hô upéji  
ré niñ yôd.» 15 Bay jenğa  
bay ka na uwôn anğare bay  
ka hen añ yij gawrê hen  
na, kemnare liji wô mênê  
wore bi wo hen añ bay a  
sômnê đibij kelan kelé iyôn  
ba: 16 «Ayi! na mênê woñ  
mi a kuriñ sa iyére to dami  
to hen gelij hen iyôn ba?

Wôsa na sa iyére to na yi  
môn iyore to tôbe bargay ka  
lèy hen iyôn men, ka hendi  
silim silim men, ka sêyi men,  
ka gararji damañ men, na  
tôbe anğar kalmare kañ lôr  
men, mérin nañ nañ ka gay  
gay hen a men. 17 Tu tare  
hende to pôn nêñ hen mera  
a ari upé karê ka kêm hen  
ré mênin gurôn añ hen iyôn  
ba?»

Menba, bay ayê gôni bato  
men, bay erê kergare men,  
ka li jé bô bato a hen  
men, bato to đanđi to ô  
bisilê bô cér a hen a men  
na, bay kôba, debe sêd añ.  
18 Menba, kirina bay gel gusô  
tare to uwoy iyére hende to  
hen na, bay ôm nañ gura béd  
béd kôl iyôn ba: «Iyére to  
dami to a nêmin nañ to na  
ba, ya hare ba?» 19 Menba,  
bay sôm sêñ denğôrji bera  
bera añ kebe terare bê a sarji  
añ kôl iyôn ba: «Ayi! iyére  
to dami to na a mênin yé hen  
ba? Na hende to bay iyéy  
bato kêm uwônin are sare a  
hende a mênin tu tare pôn  
mera yé hen ba?»

20 Haw hen kenbay ðinjé ka  
derômaran lénge yi derê wô  
mênê wo sa iyére hende to  
hen mênin niñ hen. Men  
kenbay ðinjé ka Emen men,  
bay jé kari men, bay kibri a  
men, kêm na lénge yi derê  
wôsa ôbi jô kwôlé sa iyére  
hende to hen wô kibi habré  
wo hende na lénge hen.

21 Cêgi kwôlé bi wo  
hen a menba, \*mana wo  
derômaran a wo đanđi woñ  
ôbi néé era sa ay keram wo



dami môñ kwoñ yiriñ kuré iyôñ añ uwôl bô cér a kôl iyôñ ba: «Bay a ula Babilôn iyére to dami bô cér a nañ néé mega wo hen iyôñ añ kwôni a gelére cêgê ré kwôy niñ. <sup>22</sup> Añ kwôni a toyé jêngê ré niñ men, kurôñ woñ yi derê ré men, telêre nañ buruñju a emê bô Babilôn a ré niñ men, kwôni a gelé bay lê añañ joriyare bôrê a ré niñ men, kwôni a toyé né keram woñ yeré kuré bôrê ré niñ a men. <sup>23</sup> Men, kwôni a gelé tô deñere engé bôrê ré niñ men, kwôni a toyé tô bîñé ka mô kini gerê iyére a ré niñ a men, wôsa bay jeñga karê na, na bay uwôyrê yirji gôliñ megêrji kêm men, na mu lam bîñé nañ mesére toré a men.»

<sup>24</sup> Añ na na Babilôn a a kwôbri bay kibi Emen men, bîñé kari nañ bîñé kêm ka bay na walê tôrji sa terare a nà ré yi ya hen.

## 19

<sup>1</sup> Cêgê kwôlê bi wo hen menba, en toy tôô ôm môñ tôô kwôné bîñé iyôñ si derômarañ kôl iyôñ ba:

«Aléluya, ayênge kibi Emen wona wôsa ôbi a gôliñ nañ na men, ôbi dé heramê men,

ôbi na ôbi néé a men.

<sup>2</sup> Men, jerê kwôlê wori na kwoñ tiri men, na nañ tô geréri a men

a ôbi na ré jôriñ kwôlê sa hendi yipare toñ têriñ to mène bîñé ka sa

terare a nà nañ jé lêre bi wo iyôñgi hen,

ôbi a, Emen né di bare wô deré wo hende na duu manê kari hen.»

<sup>3</sup> Menba, tôô hende to hen hô kôl iyôñ ba: «Aléluya, ayênge kibi Emen, wôsa gusô tay iyére to dami hende to uwoñ hen na, a gusulé na hen iyôñ kwôy nañ kwini.»

<sup>4</sup> Menba, surjê ka tôre wôô kibi pôrbu hen nañ ari dé Emen ka pôrbu a men hen cibji gubarji tumô Emen wo mô sa gagay kenare a hen añ heramiri kôl iyôñ ba: «\*Amên, bi yi hen iyôñ. Aléluya, ayênge kibi Emen.»

*Gwosoy kwôlo gengiñ sa gerê iyére to Kema Kwormo*

<sup>5</sup> Menba, tôô kwôni ôm si kini gagay kenare wo Emen kôl iyôñ ba:

«Ayênge kibi Emen wona kenbay manê kari kêm men, kenbay ka damné nañ ka beray kêm ka ken kemnañ tini hen.»

<sup>6</sup> Menba, en hô toy tôô kwôné bîñé hen hô ôm môñ néé kam ka dami ka bôy iyôñ men, môñ enê emen wo pôn ôm gururu hen iyôñ añ kôl iyôñ ba:

«Aléluya, ayênge kibi Emen wôsa Kelma Emen wona woñ ôbi ibé iyêrê hen gel emê iyére tori.

<sup>7</sup> Iyôñ ba, na sênge peré men, na lênge yi derê men, na heramêñgeri a men,

wôsa kemnêḡ na wulê wo  
Kema Kwormo a gôriḡ  
iyére

naḡ iyore to na ḡan yere  
gemni hen.

8 Aḡ bay buru geré bi ré  
dôbe bargay ka sél  
terij aḡ eḡné bid bid  
hen.»

Bargay bay ka hen na, na  
aḡga dôri ka ḡiḡé ka Emen  
li hen.

9 Menba, mana wo  
derômaranḡ wo pôni kôlen  
iyôḡ ba:

«Li bô magtubu a kôl iyôḡ  
ba: <ḡiḡé ka bay uwôgeji  
bi ré era kini geré iyére to  
Kema Kwormo hende to hen  
na, yirji a sa dôrji.> »

Men, ôbi hô kôlen iyôḡ ba,  
kwôlo điré kôlen hen na, ré  
na kwôlê woḡ tiri wo Emen  
bi a ré kelê hen.

10 Kirijna en toy hen iyôḡ  
menba, en cubu guban  
tumôri a bi ené tibri menba,  
ôbi kôlen iyôḡ ba:

«Tebe Emen, điba, ju  
teben nôbi ré wôsa nôbi  
kôba, ena mana wo Emen  
môḡ jôbi naḡ yênem ka  
đebu geranḡ sa kwôlo Jêsu  
na yêge sari hen men.»

Na tu kwôlê bi wo hen a  
na ḡiḡ bay kibi Emen néerji  
hen a men.

*Kwôlo gengiḡ sa kwo đay  
henda wo bôri hen*

11 Derômaranḡ bôliḡ  
menba, en gel henda wo bôri  
đebu ya kwôni wo mô sari a  
hen na, bay uwôgeri ôbi bô  
pôn men, gawra woḡ tiri a  
men. Na kwôni wo jô kwôlê  
men, li kumbul naḡ kini a  
men. 12 Tiri eḡné môḡ kôli

tare iyôḡ men, tôbe jabga  
woḡ kenare kwône sari a  
men, bay đi hini wo kwôni  
hôn né hen aḡ na ôbi pôn  
nêḡ hari a henê hen sari  
a men, 13 ôbi dôbe bargay  
ka dami ka bay dôbe a bô  
kwôbe a men, aḡ hini ôm  
«Kwôlo Emen» a men. 14 Aḡ  
bay kumbul ka derômaranḡ  
ka tôbe bargay ka lêy ka  
bôserê kaḡ kaḡ dayji sa  
yêndê ka bôserê aḡ ôriḡ tôri  
a. 15 Men, yebere to đii si  
kibri a aḡ na naḡ yebere  
hende to hen, a ôbi ré sêḡ  
tô yê ḡiḡé hen men, ôbi a  
emêji naḡ tôto dami men,  
ôbi a đirêji môḡ bay dôriḡ  
yê gurô uwôriḡ kamni wô  
liḡ care iyôḡ. Ôbi bi wo  
hen iyôḡ a gelé wo bô Emen  
woḡ ôbi ibé iyêrê hen ré tari  
damanḡ sarji a. 16 Bay đi hini  
yi bargay kari a men, bilḡéri  
a a men, kôl iyôḡ ba: «Dami  
wo damné men, Dami wo  
kilmé a men.»

17 Menba, en hô gel mana  
wo derômaranḡ wo đanḡi  
đebu sa tare a aḡ uwôgera  
ciré kêm ka uwôḡge ta  
derômaranḡ a hen aḡ kôli  
naḡ tôri to dami kôl iyôḡ ba:  
«Eranḡe ken sa ôm geserê  
wo dami wo Emen li hen.  
18 Eranḡe ken sa ôm temay  
kilmé men, temay bay kum-  
bul naḡ bay sarji men, temay  
yêndê naḡ bay đayêrji men,  
temay ḡiḡé kêm men, temay  
kam iyére men, temay limé  
men, temay ḡiḡé ka damné  
naḡ temay ka beray a men.»

19 Menba, en gel tanare  
to habiḡ to geliḡ naḡ cerew

hende to hen naŋ kilmé ka sa terare a nà dayrê asgarŋê kaji bi ciré lijn kumbul naŋ kwo mô sa henda wo bôri a hen naŋ asgarŋê kari. <sup>20</sup> Menba, kwo mô sa henda wo bôri a hen naŋ asgarŋê kari bôyji tanare to habij hende to hen naŋ \*ôbi kibi Emen woŋ ôbi benare hen. Ôbi na li gijê ture a aŋ na lamij bijné ka ari talé ka tanare hende to hen yirji a hen men, na liji aŋ bay tebe ari jibé ka gelij naŋ tu hen a men hen. Kirijna bay bôyji tanare hende to hen naŋ ôbi kibi Emen woŋ ôbi benare hen a men na, bay biji geŋ bô tare a. Tare hende to hen yi môŋ kam cér iyôŋ men, uwoy damaŋ mega puder toŋ tay bunu to lurij hen iyôŋ a men. <sup>21</sup> Asgarŋê ka tanare to habij hende to hen na, kwo mô sa henda wo bôri a hen derji kaŋ kô naŋ yeberé to si kibri a hen. Aŋ ciré kêm sa daŋ ôm temayriji uwiyrê.

## 20

*Kwôlo gengij sa elê wo dubu hen*

<sup>1</sup> Menba, en gel \*mana wo derômaran a herbo tôŋ sa terare a nà. Ôbi bu lakêêlê kaŋ belê kibi iyom wo tôri naŋ hen naŋ ganji musure to dami kôbri a. <sup>2</sup> Aŋ ôbi ô beré mara wo dami wo na kalaw wo cay wo na Jabel men, Sidan a men hen, harêri naŋ ganji musure to dami hende to hen bi ré yi hen iyôŋ kwôy

elê dubu. <sup>3</sup> Kirijna mana wo derômaran bi wo hen harêri hen iyôŋ menba, ayri uwôl bô iyom wo tôri naŋ bi wo hen a, aŋ lugu kibri: aŋ surij perêd perêd ta dîba, ré hô ô lamê bijné ka sa terare a nà ré nij kwôy wo elê bi wo dubu hen a kerê. Menba, bay a derari ula ta sem iyôŋ mera.

<sup>4</sup> Cêgê menba, en gel gagay kenare kwônê. Aŋ bijné ka mô sara hen na, Emen biji tôô bi ré jôrij kwôlê sa bijné. Men, en gel tini bijné ka Emen ka bay na walé tôrji kaa wô wo bay na na, bay bôô pôn sa kwôlo Jêsu na yêge sari biji hen men, sa kwôlo Emen a a men hen. Men, wô tibé wo bay na kaŋ tibé tanare to habij hende to gelij naŋ cerew hen naŋ anŋaŋ jebé ka gelij, naŋ tu iyôŋ hen men, wô kaŋê wo bay na kaŋ anŋaŋ talé kare kibi bisinji a men, kôbriji a a men hen. Aŋ bijné bay ka hen bér aŋ a emêji iyére naŋ \*Krist kwôy elê dubu. <sup>5</sup> Bay a na bijné ka ji si kaŋê tumô aŋ tô ka baa hen na, elê wo dubu a kerê pa dema bay ré jê sé kaŋê tô. <sup>6</sup> Bijné bay ka ji si kaŋê tumô hen na, terê kibi yi wô sarji wôsa bay yi naŋ jengêrji men, yi derê yi wô sarji a men aŋ temare to têê wôô a derêji ré nij men, bay a yé bay bê kwôbe tumô Emen a men, tumô Jêsu Krist a men, bay a emê iyére naŋ Krist, kwo Emen dôri hen a men kwôy elê dubu.

*Gerjé kumbul*

<sup>7</sup> Kirijna elê wo dubu bi wo hen kô nij na, bay a dera Sidan beseréri ulê ta sem. <sup>8</sup> Añ ôbi a erê wô lamê tô yê ñiné ka sa terare a na kêm. Tô yê ñiné bay ka hen na, bay uwôgeji Gôg nañ Magôg añ dayraji bi bay ré ô kumbul upé Emen. Ñiné bay ka hen kwône môñ hal wo kibi cér a iyôn. <sup>9</sup> En gel ñiné bay ka hen wubo nañ kirij kirij sa terare a na sa mér kini merê ñiné ka Emen nañ iyére to ôbi geyre hen ta. Menba, tare hena derômarañ a sa uwoyréji duu gerêd añ. <sup>10</sup> Kwo Sidan wo na lam ñiné hen na, bay biri uwôl bô tare to yi môñ kam cér iyôn añ uwoy mega puder toñ tay bunu to lurij hen iyôn a men. Bay uwôli na bô iyom wo tôri nañ wo bay na bij tanare to habij na nañ \*ôbi kibi Emen woñ ôbi benare hen ya hen. Añ bay a gelij gusij hen iyôn kwôy nañ kwiniji.

### *Gerjé jeré kwôlê*

<sup>11</sup> Menba, en gel gagay kenare wo dami wo bôri terij añ kwôni mô sara. Men, en hô gel sa terare nañ derômarañ gerji wolé kelañ nañ ði añ kwôni a geléji cêgê ré nij. <sup>12</sup> Menba, en hô gel damné nañ ka beray ka na ma hen ðebiji tumô gagay kenare bi wo hen a. Menba, kwôni pôl magtubu nañ kwônêre men, kwo ðañgi bôl magtubu to na toñ merê tu geñ. Kirijna magtubu hende to hen pôlij

hen iyôn nij na, Emen jô kwôlê nañ geréri sa ñiné ka na ma a hen nañ jé lêreji, jé lêreji mega wo na li bô magtubu hende to hen a iyôn. <sup>13</sup> Ñiné ka cér na pôrji hen soji men, ka sa iyé temare a hen soji kêm a men añ bay jô kwôlê sarji a nañ jé lêreji, jé lêreji. <sup>14</sup> Menba, bay bi si temare nañ sa iyére tore kêm bô tare to woli hende to hen, añ na hende a na temare toñ têê wôô hende. <sup>15</sup> Men, kwôni wo hini nañ bô magtubu toñ merê tu geñ hende to hen a na, bay a ulêri bô tare hende to hen a a men.

## 21

### *Derômarañ to kôrbi nañ sa terare to kôrbi*

<sup>1</sup> Menba, en gel derômarañ to kôrbi nañ terare to kôrbi wôsa derômarañ to tumô hen nañ terare to tumô hen nañ nij men, cér kôba, nañ a men. <sup>2</sup> Men, en gel iyére to yi nañ jengêre to na Jérusalêm to kôrbi to hena derômarañ a ligi Emen a hen herbo tôñ. Hende pana yere mega temale panij yere teré ôrij kurô iyôn. <sup>3</sup> Menba, en toy tôô kwôni ôm kañ a ta si kini gagay kenare iyôn kôl iyôn ba: «Gelenge haw hen kirij ka Emen a môrij hen na, na perê gawrê nij. Ôbi a merê nañ ci men, bay a yé ñiné kari men, Emen nañ yiri a baa nañ ci men, ôbi a yé Emen woji a men. <sup>4</sup> Añ ôbi a merê cémé tirji a men,

temare a derji ré nij men,  
bô emê temare a napê men,  
sômê a napê men, bô emê a  
napê a men, wôsa anja cay  
kêm di jô nij.»

<sup>5</sup> Menba, kwo mô sa gagay  
kenare a hen kôl iyôn ba:  
«Gelênge haw hen en gase  
are kêm na kôrbi nij.»  
Menba ôbi hô kôl iyôn ba:  
«Li kwôlê bi wo hen bô mag-  
tubu wôsa na tu kwôlê men,  
na kwôlê woɲ bê bôô sara a  
men.» <sup>6</sup> Menba, ôbi hô kôlen  
a iyôn ba:

«Are kêm lij kô nij wôsa  
ena kwo tumô men, kwo  
cêgê men, ena kwoɲ ôbi ayê  
tô are men, ôbi deré kibriji  
a men. Aɲ kwôni wo kam  
diri ba, bi era na biri senje  
bi yi. Kam bay ka hen na,  
na hanê kam kaɲ merê tu  
geɲ. <sup>7</sup> Aɲ na i i wo ay joor  
ba, na biri are bay ka hen.  
Na yé Emen wori men, ôbi  
a yé keman men. <sup>8</sup> Nijba,  
bay harê men, bay herê cêgê  
men, bay lê anjaɲ bôd bôd  
iyôn a tôɲ hen men, bay  
deré bijné men, bay yijare  
toɲ têriɲ men, misijné men,  
bay tibére kamrê naɲ bay  
benare kêm a men na, kini  
merêrji na bô tare to woli a  
naɲ bô gusô pudur a mega  
to lurij bô bunu a hen aɲ  
a hende a na temare toɲ têtê  
wôô hende.»

*Kwôli Jérusalêm to kôrbi*

<sup>9</sup> Menba, \*mana wo  
derômaran a wo pôni perê  
ka jurgem ka na bu bapa  
gerêngê wo anjaɲ gelijare  
gusij ka Emen kôbriji a hen,  
kôlen iyôn ba:

«Era na gelem môni  
temale to kurôre na Kema  
Kwormo hen.»

<sup>10</sup> Menba, Tunu toɲ hendi  
bô bôre wôn bôn aɲ mana  
wo derômaran a bi wo  
hen ôriɲ naɲ en sa keram  
wo yêngi a ta aɲ gelen  
Jérusalêm iyére to yi naɲ  
jengêre to hena ligi Emen  
a herbo tôɲ hen. <sup>11</sup> Iyére  
hende to hen na, dampare  
to Emen enné bid bid ya  
môɲ jerew wo dôri wo bay  
uwôgeri \*jaspe hen men,  
sél kalala môɲ gaasa iyôn  
a men. <sup>12</sup> Men, bay ay  
sare ta naɲ haba woɲ gerem  
wo kaɲ a ta men, denjel a  
men. Men, bay dī kibi geré  
môj kibi wôô aɲ \*manê ka  
derômaran a debu pôn pôn  
kibi a men, kibi geré bi wo  
môj kibi wôô hen na, bay dī  
hini tô môɲ wo \*Israyêl wo  
môj kibi wôô hen ya a men.  
<sup>13</sup> Kibi geré bi wo môj kibi  
wôô hen na, bay dīri subu  
subu kwa haba woɲ gerem  
bi wo pôrbu hen. Subu si  
tô emen men, subu si kini  
kurijare tare men, subu sa  
kôbi gusurô men, subu sa  
kôbi maa a men. <sup>14</sup> Men,  
bay dī tô haba woɲ gerem bi  
wo hen naɲ keram môj kibi  
wôô aɲ bay dī hini bay jé ka  
Kema Kwormo ka môj kibi  
wôô hen têtê têtê a sara.

<sup>15</sup> Mana wo derômaran a  
bi wo kôlen kwôlê bi wo hen  
bu gurô woɲ lôr woɲ gengij  
are kôbri a bi dīré gengij  
iyére hende to hen men,  
gengij kibi geré bi wo môj  
kibi wôô hen men, gengij

haba woŋ gerem wo bay ay sara hen a men. <sup>16</sup> Mana wo derômaran bi wo hen genge tibi iyére hende to pôrbu hen aŋ hende hen némij kêm: yêngêre men, wolére men, yêngêre wo tay a men na, kilométer dubu wôô nan arew wôô (2200 km). <sup>17</sup> Menba, mana wo derômaran a bi wo hen genge yêngê haba wo tay mega wo bay gengerin gan gan hen aŋ na mêter tôre jii kibi bay (65 m). <sup>18</sup> Haba woŋ gerem bi wo hen na, bay diri nan keram wo bay uwôgeri jasje hen. Kwo iyére hende to hen ba, bay dere nan lôr woŋ kij wo sél kalala môŋ gaasa iyôŋ hen. <sup>19</sup> Men, bay yêlê tô haba woŋ gerem bi wo hen nan keram wo diderê wo gay gay. Keram wo dôri wo tumô wo bay diri tôri hen ba, bay uwôgeri jasje, kwo wôôyi ba, bay uwôgeri \*sapir, kwo subu ba, bay uwôgeri agat men, kwo pôrbi ba, bay uwôgeri emerad men, <sup>20</sup> kwo bayi ba, bay uwôgeri onisk men, kwo jii ba, bay uwôgeri sarduwan men, kwo jurgem ba, bay uwôgeri kasolit men, kwo marge ba, bay uwôgeri \*béril men kwo dengêse ba, bay uwôgeri topaj men, kwo môj ba, bay uwôgeri kraso peras men, kwo môj kibi pôn ba, bay uwôgeri turkwes men, kwo môj kibi wôôyi ba, bay uwôgeri amétist men. <sup>21</sup> Kibi geré bi wo môj kibi wôô hen na, bay li pôn pôn kêm nan mérin wo diderê

diderê môj kibi wôô hen iyôŋ a men. Tô geré wo kariŋ perê iyére hende to hen ba, bay liji nan lôr woŋ kij wo sél kalala môŋ gaasa iyôŋ hen men.

<sup>22</sup> En kôbe kirin ninba, en gel \*iyéy Emen bô iyére hende to hen a ré, wôsa Kelma Emen woŋ ôbi ibé iyêrê hen nan yiri hen men, Kema Kwormo a men a gasê iyéy Emen hende to hen nin. <sup>23</sup> Men, tare nan geserê berare kirin sa iyére hende to hen a ré nin, wôsa dampare to Emen nan to Kema Kwormo a berarê ya. <sup>24</sup> An biné ka sa terare a na kêm ô na tô kirin ka perangi bay ka hen men, kilmé ka sa terare a na kôba, a eran nan dampare toji ya men. <sup>25</sup> Kibi geré wo sa iyére hende to hen a bôlin yé senge yôd diba, a ligin né wôsa yoyre nan ya nin. <sup>26</sup> Biné ka sa terare a na a eran nan dampare toji men, hini emê woji a men ya. <sup>27</sup> Bô iyére hende to hen na, anga \*kagemu men, bay lêrê anga yi gelé ré hen, nan bay benare a sé a bô a ré, ninba, na biné ka hiniji yi bô magtubu toŋ merê tu geŋ to Kema Kwormo hen a sé bô mera.

## 22

<sup>1</sup> Menba, \*mana wo derômaran a bi wo hen gelen kami cér woŋ ôbi bin biné merê tu geŋ hen so si ligi gagay kenare wo Emen a nan kwo Kema Kwormo a an kam bay ka hen sél kalala

môj gaasa iyôn. <sup>2</sup> Aṅ geré wo peré iyére hende to hen a na, kam cér bi wo hen ge ya. Aṅ gurô woṅ ôbi bijn bijné meré tu geṅ hen si si kwongé cér wo si na men, si hen men. Gurô bi wo hen na, elê pôn ba, yê têê môj kibi wôo aṅ gel wo ré yê naṅ geseré geseré. Aṅ maari na hana wo a berarê tô yê bijné ka sa terare a na. <sup>3</sup> Bô iyére hende to hen a na, ani kani ka Emen tòm ba, a naṅé ya.

Gagay kenare wo Emen naṅ kwo Kema Kwormo a yé ya, aṅ mané kari a herameri men, <sup>4</sup> bay a gelé tiri men, hini a dṅj kibi bisinji a a men. <sup>5</sup> Kirijn bay ka hen na, yoyre a naṅé men, kwôni a ôrijn doy lampa naṅ tare to tayi ré nij. Wôsa Kelma Emen bi a berarê kirijn aṅ bay a emé iyére naṅ kwiniji.

### *Kwôli hera wo Jésus*

<sup>6</sup> Menba, mana wo derômaran a bi wo hen hô kôlen iyôn ba:

«Kwôlé bi wo en kôlen hen na, na tu kwôlé men, na kwon bê bôo sara a men, wôsa na Kelma Emen a bê kwôlé bi wo hen kibi bay kibri a naṅ geré wo Tini men, na ôbi a jo mana wori wo derômaran a bi ré sa kôlij mané kari kwôli anṅa ré era hen men.»

<sup>7</sup> Menba, Jésus kôl iyôn ba: «Na hera hen ya. Aṅ bijné ka ré bi kwôlé sa kwôli anṅa ré era hen ka yi bô magtubu a hen na, yirji ré sa dôrji.»

<sup>8</sup> Nôbi Ja a toyé kwôlé bi wo hen naṅ man men, en

gel are bay ka hen naṅ tun a men aṅ kirijn en toy men, gel a men hen iyôn na, en jubu guban tumô mana wo derômaran a bi wo gelen are bay ka hen, bi ené tibéri, <sup>9</sup> nijba, ôbi kôlen iyôn ba:

«Tebe Emen, dṅba, ju teben nôbi ré, wôsa nôbi kôba, ena mana mega jôbi iyôn men, mega kwo yênêm kap bay kibi Emen men, mega bijné kêm ka bi kwôlé sa kwôlo yi bô magtubu a hen a men hen.»

<sup>10</sup> Menba, ôbi hô kôlen a iyôn ba:

«Kwôli anṅa na yi kini uwôbêrji a ka Emen yêge sarji bem hen na, ju uwôbe mera ré, wôsa wulêrji baa da nij. <sup>11</sup> Aṅ kwôni woṅ ôbi lê habré ba, bi li habré wori bi wo hen daman a hari nij men, kwon ôbi bô hendé ba, bi li bô hendé wori bi wo hen daman a hari nij a men. Nijba, kwo li anṅa dôri ba, bi li deré wori bi wo hen daman hari men, kwo bôri bôré ba, bi bô bôré wori bi wo hen ô tumô tumô men.»

<sup>12</sup> Menba, Jésus kôl iyôn ba: «Na hera hen ya. Aṅ na eran naṅ anṅan têtê sa kôbi bijné pôn pôn kêm naṅ jé lêreji jé lêreji. <sup>13</sup> Ena kwo tumô men, kwo cêgê men, ena kwon ôbi ayê tô are men, ôbi deré kibriji a men.»

<sup>14</sup> Bijné ka pul bargay kaji sél bi ciré sijn bô iyére hende to hen si kibi geré aṅ bi ciré uwônijn geré ômijn yê gurô woṅ meré tu geṅ hen na, yirji a sa dôrji. <sup>15</sup> Nijba,

bijé ka yi môñ garê iyôn hen men, misijnê men, bay yijnare top têtirj men, bay deré bijé men, bay tibére kamrê men, bay benare a men na, bay kê m a baa nô.

<sup>16</sup> «Na nôbi Jêsu a jé mana wupê wo derômaranj a bi ré era sa kôlij bijé ka bô églisjê kwôlê bi wo hen. Na nôbi bi a na \*kunga kelma Dabid men, ena telabo a men hen.»

<sup>17</sup> Tunu top hendi bô bôrê naj tami Kema Kwormo kôl iyôn ba: «Hera ham.»

Kwôni wo toy kwôlê bi wo hen ba, bi kôl: «Hera ham» nij men.

Aj kwôni wo kam diri ba, bi era sa yi kam kaj merê tu geñ. Kam bay ka hen na, na biri na senje dîba, ôbi a kelé ré.

### *Gerjé kwôlê*

<sup>18</sup> Nôbi Ja na kelênge ca ken toy, i i wo toy kwôlê wo yi bô magtubu to nà, kwo gengij sa anja a era hen aja ré uwôl kam kwori sara na, Emen a bé bô emê wo gay gay a kurij sari a, mega wo na kôlij bô magtubu a hen iyôn. <sup>19</sup> Men, kwôni wo mêne kwa kwôlê bi wo yi bô magtubu to nà, kwo gengij sa anja a era hen na, Emen a jôri yê gurô woj merê tu geñ bi wo hen men, a jôri sé bô iyére to yi naj jengêre to bay na kôl kwôle bô magtubu a hen a men.

<sup>20</sup> Kwo dô kwôlê bi wo kê m hen na na, kôl iyôn ba: «Na tiri, na hera hen ya.»

\*Amên bi yi gelij hen iyôn, Kelma Jêsu hera ham.

<sup>21</sup> Bi bô derê wo Kelma Jêsu baa naj ken kê m.